

Mag. genoz.

*Lib. ff. li. Petri ecclesiasticus
prohiberi sine caplo pangelona*

ex libris ff. li. Petri

20010

PETRI LOMBAR di Episcopi Parisiensis Sententiarum Lib. III.

Quibus author ille in diuinis scripturis exercitatissimus, vniuersæ Theologiæ summā, ex orthodoxorum Patrum Decretis atque Sententiis mirabili compedio & arte cōplexus est: vt iure optimo MAGISTER SENTENTIARVM meruerit cognominari. Per Ioannem Aleaume, Parisien. Theologiæ professorem, pristino suonitori nunc primū verè restituti: & indicibus ac numeris authorum libros & capita monstrantibus, quā fideliss. absoluti.

Singulis libris Titulos, quibus capita distinguuntur, preposuimus, ex authoris sententia: vt quod queritur, facilius occurrat.

Ad calcem operis subiiciuntur Articuli erronei, Parisijs iam olim damnati, atque ab eorum assertoribus recantati: Adiectis nonnullis ipsius Magistri, in quibus communiter non approbatur.

Postremo, Index copiosus in singulos libros, materias insigniores ordine litterario continens.

PARISIIS
EX OFFICINA IOANNIS ROIGNY, SVB BASILISCO, ET QVATVOR ELEMENTIS,

M. D. XXXVII.

24570

Don Nicolas de launay

J. D. de launay

J. Magister
J. de launay

IOANNES LODOICVS TILE-
TANVS THEOLOGIAE CANDIDATIS S.

C VM superioribus diebus Petri Lombardi in D. Pauli Epistolas
Commentarii ex nostra chalcographia emissi, plausu ingenti ab
studiosis omnibus, eoque non obscuro, prout meruerant, excepti
fuiſſent, mox eodem penè cursu ad eius SENTENTIARVM
libros, pro meo instituto animum adieci: quòd ille author in hisce
quatuor libellis vniuersae Theologiae summam, ac fidei nostrae compendium cõ-
texere voluisse visus esset. Ex quo sacrae scripturae Candidati vel ad altiora sibi
viam munirent, largamque eruditionem meterent: vel siqui forte tēporis & for-
tunarum angustia exclusi, aut certe labore tot librorum euoluendorum deterri-
ti ad altiora perueniendi desperatione praesumpta in imo subsisterēt, fructus abun-
de vberes percipere possent. nempè cum orthodoxorum fere omnium Decreta,
Sententiae, Testimonia, Verba denique & apertè exhibeantur, & commode ve-
luti in Enchiridion concludantur. Verum consilium illud retardauit incredibilis
& confragosa locorum asperitas, quae omnia confusa, senticosa, neglectaque o-
stendebat: ac iam non modo deposueram, sed propemodum abieceram, nisi me
confirmasset Vir Optimus, Ordinis Theologici, & eruditione, & sacrarum lite-
rarum professione dignissimus, IOANNES ALEAUME, Lutetiae suae nō me-
diocre ornamentum. Cui quum studium meum ad authorem hunc edendum a-
peruissem, cum pro sua in me beneuolentia, tum erga literas amore singulari,
difficultatem in se omnem recepit. Cuius opera & diligentia quid attulerit, ma-
lo eos vobis iudices ferre, qui in hoc stadio etiam decurrerunt, quam hanc nostrā
editionem caeterarum contentione magnificè praedicare. Hoc quidem certe pre-
stitit, vt Lombardus, Indicibus omnibus exornatus, numerisque suis absolutus in
lucem prodeat, quibus nimis miserè spoliatus antehac fuerat. tantoque studio
in his reponendis laborauit, vt non librum modo, sed etiam capita, atque adeo to-
tum cuiusq; authoris citati ob oculos proposuerit: paucissimis exceptis quos
asteriscis notauimus, ne quis temere quid praetermissum queratur: vbi aut
codices citati non extarent, aut inscriptionum varietate à nostris differ-
rent. Proinde quicquid hae editione accessit, scitote, humanitati
ac studio Domini ALEAUME acceptum vos ferre debere, ea-
que in illum esse voluntate, quam pii huiusmodi & fru-
ctuosi conatus merentur. Vale ex nostra offi-
cina chalcographica Cal. DECEMB.
M. D. XXXVI.

EX OFFICINA IOANNIS ROIGNY SAE
BILISCO, ET QVATVOR HLEMENTIS

INDEX IN LIB. I.

INCIPIVNT RVBRICAE

Libri Primi.

DISTINCTIO I.

ONIS doctrina est de re-
bus vel de signis 2.A
De rebus quibus fruendū est vel
vtendū, & de his quae fruuntur & vtuntur 3.B
Quid sit frui vel vtī 3.b.c.d.e.f.g.h.i

DISTINCT. II.

De trinitate & vnitate 6.A
Quae fuerit interio scribētū de trinit. ibid.B.
Quis ordo sit seruandus eū de trinit. agit 7.c
De testimoniis veteris testamēti, quibus tri-
nitatis mysterium declaratur 7.d.e.f.g
De testimoniis veteris testamenti ad idem
pertinentibus 10.H

DISTINCT. III.

De cognitione creatoris per creaturas, in
quibus trin. vestigiū appet 11.a.b.c.d.e.f
De imagine et similitudine trinitatis in ani-
ma humana 13.g.h.i.K.l.m.n.o
De similitudine creantis & creatae trinita-
tis 15.P.Q.R.S.T.V.X.Y
De trinitatis vnitate 17.Z

DISTINCT. IIII.

Vtrum deus se deum genuerit 17.a.b.c.d
Vtrū trinitas de vno deo praedicetur sicut
vnus deus de tribus personis Ibidem

DISTINCT. V.

Vtrum diuina essentia genuerit filiū, vel ge-
nita sit à p̄re, vel de ipsa nat? sit filius, vel
spūs sctūs, p̄cesserit 19.a.b.c.d.e.f.g.h.i.K
Quod filius non est de nihilo sed de aliquo,
non tñ de materia: sic & spūs sctūs 24.L
Quare verbū patris dicat fili? naturē 25.m

DISTINCT. VI.

Vtrum pater voluntate genuerit filiū, an
necessitate: & an volens vel nolens sit
deus 25.A.B.C

DISTINCT. VII.

Vtrum pater potuerit vel voluerit gignere

filiū

26.A.B.C.D.E

An posse gignere filiū sit aliqua potentia
in patre quae non sit in filio 28.F.G

DISTINCT. VIII.

De veritate ac proprietate diuinæ essentiae.
28.A.B

De incommutabilitate eiusdem 30.C

De simplicitate eiusdem Ibidem.D

De corporali & spiritali creatura, quomodo
sit multiplex, & non simplex 31.E

Quod deus cum sit simplex, tamen multi-
plex dicitur Ibidem.F

Quod dei simplicitas nulli praedicamento
rum subiicitur 32.G

Quod deus abusiue dicitur substantia ibid.H

Quod nō est aliqd in deo qd nō sit de? ibi.I

DISTINCT. IX.

De distinctione trium personarum 33.A

De coeternitate p̄ris & filii ibid.b.c.d.e.f.g

De ineffabili & inintelligibili generationis
modo 34.H.I

Vtrū debeat dici, semper gignitur filius vel
semper genitus est 35.K.L.M.N.O

De obiectionibus haeticorum nitentium
probare filiū non esse coeternum pa-
tri 37.P

DISTINCT. X.

De spū sancto q̄ amor patris et filii proprie
dicitur cū sit in trinitate amor q̄ est trini-
tas, sicut verbū proprie dicitur sapientia, &
tñ tota trinitas dicitur sapientia 37.a.b.c

Quod eadem nomina proprie & vniuersa-
liter accipiuntur 38.D.E.F.G

Quod spūs sctūs sicut patri & filio est cōis,
ita cōmune nomen habet, pprium 39.H

DISTINCT. XI.

Quod spiritus sanctus procedit à patre & fi-
lio, quem tamen Græci à filio procede-
re diffitentur 40.A.B.C

De conuenientia Latinorum & Græcorū in
sensu & differentia in verbis 41.D.E

DISTINCT. XII.

ā ij.

INDEX

Vtrum spūs sanctus prius vel plenius proce-
dat à patrē q̄ à filio 42.A.B
Quod spiritus sanctus principaliter & pro-
priè dicitur procedere à patrē 43.c.d.e
DISTINCT. XIII.
Quare spiritus sanctus cum sit de substan-
tia patris, nō dicatur genitus, sed tantum
procedens 44.A
Cur filius dicatur procedere cum spūs san-
ctus nō dicatur gigni Ibidem.B
Quod non potest mortalis distinguere in-
ter generationem filii & processionem
spiritus sancti 45.C.D
Vtrum spiritus sanctus debeat dici ingeni-
cum non sit genitus 46.E.F.G.H
DISTINCT. XIII.
De gemina processione spiritus sancti, tem-
porali & æterna 47.A.B.C
Quod non solum dona spiritus sancti, sed
etiam spiritus deus datur hominibus &
mittitur 48.C
An viri sancti possint dare spiritum sanctū
49.D.E.F
DISTINCT. XV.
Quod spiritus sanctus à seipso datur, & fi-
lius q̄ à seipso mittitur 50.A.B
Quō intelligenda sit missio vtriusq; Ibid.C
Quod à spiritu sancto etiam sit filius mis-
sus 51.D
Quod filius etiā sit datus à seipso Ibid.e.f.g
Quomodo intelligendum sit illud, A seipso
non veni 52.H
Vtrum semel tantum sit filius missus, an sæ-
pe Ibidem.I
De duobus modis missionis filii Ibidem.K
Quod secundum alterū modū semel sit mis-
sus, secundū alterū sæpe: & secundum alte-
rum modum dicitur missus in mundum,
secundum alterum non Ibidem.L.M
Quare pater non dicitur missus 53.N
Quod filius & spiritus sanctus nō sunt quasi
minores patrē quia missi Ibidem.O

DISTINCT. XVI.
De missione spūs sancti quæ fit duobus mo-
dis, visibiliter & invisibiliter 54.A.B.C
Quod filius secundū q̄ hō non modo patrē
sed spiritu sancto etiā minor est 55.D.E
DISTINCT. XVII.
Quod spiritus sanctus est charitas qua dili-
gimus deum & proximum 56.A.B.C
Quod fraterna dilectio est deus: nec pater vel
filius, sed tantum spiritus sanctus 57.D
Quod non est dictū illud per causam, Deus
charitas est: sicut illud, Tu es patientia
mea, & spes mea 58.E
Quomodo spiritus sanctus mittatur vel de-
tur nobis Ibidem.F
Vtrum spūs sc̄us augeatur in homine, vel mi-
nus vel magis habeatur vel detur: & an
detur habēti vel nō habēti 59.G.H.I.K
Quod aliqui dicunt charitatē dei & pximi
nō esse spiritū sanctū 60.l.m.n.o.p.q.r.s
Vtrum concedendum sit per donum dari
dona 62.T
DISTINCT. XVIII.
Vtrum spiritus sanctus eadem ratione dica-
tur donum qua datum siue donatum
53.A.B.C.D.E
Quod sicut filius nascēdo accepit nō tātum
ut esset filius, sed etiam essentia: ita spūs
sc̄us, pcedēdo accipit nō tātū ut esset do-
num, sed etiam ut esset essentia 64.f.g.h
Quod spiritus sanctus dicitur donum & do-
natum secundum duos modos p̄dictos
processionis, qui secundū q̄ donum est,
refertur ad patrē & filium: secundum
quod datum, ad eum qui dedit, & ad eos
quibus datur 65.I.K
An filius cum sit nobis datus possit dici no-
ster ut spiritus sanctus 66.L
Vtrum spiritus sanctus ad seipsum refera-
tur Ibidem.M
DISTINCT. XIX.
De equalitate trium personarum 67.A

IN LIB. I.

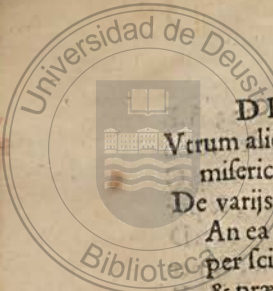
Quod æternitas & magnitudo & potētia in
deo vñ sunt, etsi videātur diuersa Ibid.B
Quod aliqua personarū aliā nō excedit, ma-
gnitudine: quia non est maior vna perso-
na alia, nec maius aliquid duæ quā vna,
nec tres q̄ duæ vel vna Ibid.C.D
Quod dicitur pater esse in filio, & filius in pa-
trē, & spiritus sanctus in vtroque 68.E.F
Quod nulla psonæ pars est in trin. 69.G
Quare tres psonæ dicātur summæ vñ ib.G
Cum dicimus tres personas esse vñ substā-
tiā vel essentiam, nec ut genus de specie
bus, nec ut speciem de indiuiduis prædi-
camus: quia nō est essentia genus & per-
sona species, vel essentia species & per-
sona indiuidua 70.H.I.K
Quod nec secundum materialē causam di-
cuntur tres personæ vna essentia 71.L
Nec ita dicuntur tres personæ vna essentia,
ut tres homines vna natura vel vnius na-
tura Ibid.M.N.O.P
Vtrum tres personæ differant in numero, quæ
in proprietatibus distinctæ sunt 73.Q
Quare tres personæ simul nō sint maius ali-
quid quā vna Ibid.R.S
Quod deus nō est dicēdus triplex sed vnus
74.T.V
DISTINCT. XX.
Quod aliqua personarum non excellit aliā
potentia 74.A
Quod non minus potest filius quā pater
Ibidem.b
De obiectionibus hæreticis contra hoc, & re-
sponsionibus catholicis 75.C.D.E.F
DISTINCT. XXI.
Quomodo possit dici solus pater vel solus
filius vel solus spiritus sanctus, cum sint
inseparabiles 76.A
Vtrum debeat dici solus pater est deus, vel
solus filius est deus, vel solus spiritus san-
ctus est deus: an pater est solus deus, fi-
lius est solus deus, spiritus sanctus est so-
lus deus Ibidem.B
Quomodo trinitas dicatur solus deus cum
ipsa sit cum spiritibus & animabus san-
ctis 77.C.D
DISTINCT. XXII.
De nominum differentia quibus vtimur lo-
quentes de deo 78.A
De hoc nomine quod est trinitas Ibidem.B
De his quæ temporaliter deo cōueniunt, &
relatiue dicuntur Ibidem.C
De his quæ temporaliter deo cōueniunt &
non relatiue dicuntur Ibidem.D
De his quæ proprie ad singulas personas
pertinent, & de his quæ vnitatem essen-
tiæ significant 79.E.F
DISTINCT. XXIII.
De hoc nomine quod est persona, quod cū
secundum substantiam dicatur, tamen nō
singulariter, sed pluraliter accipitur in
summa 80.A.B.C
Qua necessitate dictū sit tres personæ à La-
tinis & à Græcis tres hypostases vel sub-
stantiæ 81.D.B
Quare non dicimus patrē & filium & spi-
ritum sanctum esse tres deos ut tres per-
sonas Ibidem.F
Cur non dicimus tres essentias ut tres per-
sonas 82.G.H
Quod in trinitate nō est diuersitas vel sin-
gularitas vel solitudo, sed vnitas & trini-
tas & distinctio & idēitas Ibid.I
Quod nō debet dici deus multiplex 83.K
DISTINCT. XXIII.
Quid significetur his nominibus Vnus vel
vna, Duo vel duæ, Tres vel tria, Trinus
vel trinitas, Plures vel pluralitas, Distin-
ctio vel distincta, cū his vtimur loquētes
de deo 83.A.B.C.D.E.F.G.H.I.K
DISTINCT. XXV.
Quid significetur hoc nomīne persona in
plurali numero, scilicet cum dicitur per-
sonæ 86.A.B.C.D
ā iij

INDEX

- De triplici acceptione huius nominis persona in trinitate 87.E.F.G.H
Ex quo sensu dicatur, Alia persona patris, alia filij, alia spiritus sancti, siue alius in persona pater, alius in persona filius, alius in persona spiritus sanctus 88.I.K.L.M
DISTINCT. XXVI.
De hoc nomine hypostasis 90.A
De proprietatibus personarum, & de nominibus earum relatiuis Ibidem.B
Quod non omnia dicuntur de deo secundum substantiam: quædam enim secundum relationem, non tamen secundum accidens 91.C
Quare dicatur proprium esse unigeniti filium dei esse, cum etiam hoies sint filij dei Ibidem.D
Quod homo dicitur filius trinitatis, & trinitas pater hominum 92.E
Quod spiritus sanctus eadem proprietate donum dicitur, quia spiritus sanctus, & utroque modo relatiue ad patrem & ad filium Ibidem.F
Vtrum pater vel filius vel trinitas ipsa possit dici spiritus sanctus 93.G
Quod non omnia quæ relatiue dicuntur suis ad se vicissim respondet vocabulis Ibidem.H
DISTINCT. XXVII.
Quæ sint illæ proprietates quibus distinguuntur personæ 94.A.B
Quod non omnino est idem dicere esse patrem & genuisse vel habere filium Ibidem.C
Quod proprietates determinant hypostases non substantiam, i. naturam 95.D.E.F
De generali regula eorum quæ ad se, & eorum quæ relatiue dicuntur 96.G
An secundum substantiam dicatur deus de deo & huiusmodi Ibidem.H.I
DISTINCT. XXVIII.
Quod non tantum tres sint proprietates personarum 97.A
An solus pater debeat dici non genitus vel non filius, sicut dicitur ingenuitus 98.B
De proprietate quæ notat ingenuitus Ibidem.C
Responsio Ambrosii contra Arrianos de ingenito 99.D
An diuersum sit esse patrem & filium esse ibidem.e
Si sapientia genita dicitur secundum relationem vel secundum substantiam 100.F
De imagine Ibidem.G
DISTINCT. XXIX.
De principio 101.A
Quod ab æterno pater est principium & filius, sed non spiritus sanctus Ibidem.B
Quomodo pater sit principium filij, & ipse cum filio spiritus sancti 102.C
An eadem notione pater & filius sit principium spiritus sancti Ibidem.D
DISTINCT. XXX.
De his quæ temporaliter de deo dicuntur & relatiue secundum accides, quod non deo sed creaturis accidit 103.A.B
An spiritus sanctus dicatur datum vel donatum relatiue ad se cum a se detur 104.C
DISTINCT. XXXI.
An filius dicatur æqualis vel similis patri secundum substantiam 104.A.B
De sententia sancti Hilarii qua trinitatem personarum propria ostendit 105.c.d.e.f.g
Quæ patri attribuitur unitas 107.H
Quare pater & filius dicantur esse unum vel unus deus, sed non unus Ibidem.I
Quare dicitur æqualitas esse in filio 108.K
Quare in spiritu sancto dicitur esse utriusque concordia vel connexio Ibidem.L
DISTINCT. XXXII.
Vtrum pater vel filius eadem dilectione se diligant quæ procedit ab utroque, i. spiritu sancto 108.A.B
Vtrum pater sit sapiens sapientia quam genuit 109.C.D
An filius sit sapiens seipso vel per seipsum 110.E
An una sit tantum sapientia patris 111.F
Sicut in trinitate est dilectio quæ est trinitas, & tamen spiritus sanctus est dilectio quæ non est trinitas, nec ideo sunt duæ dilectiones, ita & de sapientia Ibidem.G

IN LIB. I.

- Quare pater non dicitur sapiens sapientia genita, sicut dicitur diligens dilectione quæ ab ipso procedit Ibidem.H
DISTINCT. XXXIII.
Vtrum proprietates personarum sint ipsæ personæ vel diuina uia 112.A.B.C.D.E.F.G
Quomodo proprietates possunt esse in natura dei, nec eam determinent 115.H.I.K
DISTINCT. XXXIII.
De verbis Hilarii, quibus secundum prauorum intelligentiam, videtur dicere non idem esse diuinam naturam & rem naturam, & non idem esse deum & quod dei est 116.a.b.c.d
Vtrum ita possit dici unus deus trium personarum, ut dicitur una essentia trium personarum, & tres personæ unius dei, ut tres personæ unius essentia 119.E
Quod potentia, sapientia, bonitas in scriptura interdum ad personas distincte referuntur Ibidem.F
Quare patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas tribuatur, cum sit una sapientia, potentia, bonitas trium 120.G.H
De hoc nomine homousion ubi in auctoritate receptum sit, & quid significet Ibidem.I.K.L
DISTINCT. XXXV.
De scientia, præscientia, prouidentia, dispositione, & prædestinatione dei 121.A
De quibus sit præscientia vel prouidentia Ibidem.A
De quibus dispositio Ibidem.a
De quibus prædestinatio Ibidem.a
De quibus prouidentia Ibidem.A
De quibus sapientia vel scientia Ibidem.A
Vtrum præscientia vel dispositio vel prædestinatio dei esse potuerit si nulla essent futura 122.B.C
Quod scientia dei de temporalibus est & æternis 123.D
Quomodo omnia dicuntur esse in deo, & uita in eo Ibidem.E.F
DISTINCT. XXXVI.
Vtrum omnia debeant dici esse in dei essentia, ut in dei cognitione vel præscientia esse dicuntur 123.A.B
Qua ratione bona dicuntur esse in deo & non mala 124.C
Vtrum idem sit omnia esse ex deo, & per ipsum, & in ipso 125.D
Quod omnia sunt in quolibet trium, & per ipsum, & in ipso Ibidem.E
Quod non omnia quæ ex deo sunt, etiam de ipso sunt 126.F.G
DISTINCT. XXXVII.
Quibus modis dicitur esse deus in rebus 126.A
Quod deus non ubique; est habitat, sed e converso 127.B
Vbi erat deus antequam esset creatura 128.C.D.E.F.G
Quod deus cum sit in omnibus rebus essentialiter, non tamen inquinatur sordibus rerum 129.H
Cum deus sit ubique; & semper, non tamen localis, nec loco nec tempore mouetur 130.I
Quibus modis aliquid dicitur locale vel circumscribibile Ibidem.I
Quid sit mutari secundum tempus Ibidem.K
Vtrum spiritus creati sint locales & circumscribibles 131.L.M.N
Quod deus est ubique; sine locali modo Ibidem.O.P.Q
DISTINCT. XXXVIII.
An scientia vel præscientia dei sit causa rerum vel econuerso 133.A.B.C.D
Vtrum præscientia dei possit falli 135.E
DISTINCT. XXXIX.
Vtrum scientia dei possit augeri vel minui vel aliquo modo mutari 136.A
An deus possit nouiter vel ex tempore scire vel præscire aliquid Ibidem.B
Vtrum deus possit scire plura quam scit 137.C
Quod deus & semper & simul scit omnia Ibidem.d.e
DISTINCT. XL.
An aliquis prædestinatus possit damnari vel reprobis saluari 138.A.B.C
Quid sit reprobatio dei, & in quibus consideretur: & quis sit prædestinationis effectus 140.D

INDEX IN LIB. I

DISTINCT. XLI.

Vtrum aliquod sit meritum obduratiōis vel
misericordiæ 140.A.B.C

De varijs super hoc carnalium opinionibus
An ea quæ scit semel de^o vel p̄scit, sem-
per sciat vel præsciat, & semper scierit
& præscierit 143.F.G

DISTINCT. XLII.

De omnipotentia dei, quare dicatur omni-
potens, cū nos multa possumus quæ ipse
non potest 144.A

Quomodo dicatur deus omnia posse Ibidē.
B.C.D

De omnipotentia dei secundum duo consi-
deratur 145.E.F.G.H

DISTINCT. XLIII.

Inuestio contra illos qui deū dicunt nil pos-
se nisi qd̄ vult & facit 146.A.B.C.D.E

DISTINCT. XLIIII.

An deus possit facere aliquid melius quā
facit: vel alio vel meliori modo 149.
A.B.C

Vtrum possit deus semper omne quod po-
tuit 150.D

DISTINCT. XLV.

De voluntate dei quæ essentia dei est, & de
signis eius 151.A

Quod licet idem sit deo velle quod esse, nō
tamen potest dici omnia esse quæ vult
Ibidem.B

De intelligentia harū locutionum, Deus
scit, vel Deus vult, Deus scit omnia vel
vult aliquid 152.C

Quod dei voluntas summe bona causa est
omniū quæ naturaliter sunt: cuius causa
non est quærenda, quia prima & summa
causa est omnium Ibidem.D.E

Quibus modis accipitur dei voluntas 153.F

Quod præceptio, prohibitio, permissio, con-
silium, operatio nomine voluntatis inter
dum intelliguntur vel accipiuntur Ibidē.

G.H.I

Vtrum deus velit ab omnibus fieri ea quæ
præcipit, vel non fieri ea quæ prohibet
154.K.L.M

DISTINCT. XLVI.

Quod volūtas dei quæ ipse est, in nullo cas-
sari potest 155.A

Quomodo intelligendū sit illud, Volui con-
gregare filios tuos, & nolūisti: & illud,
Qui vult omnes homines saluos fieri ibi
dem.B.C

Vtrum mala deo nolente vel volente fiant
156.D

Quomodo intelligendum sit illud August.
Mala fieri bonum est Ibidem.E.F

De multiplici acceptione boni 158.H

Quod mala vniuersitati valēt Ibidem.I.K

Quod in deo nō est causa vt sit deterior ho-
mo 159.L.M.N.O.P

DISTINCT. XLVII.

Quomodo voluntas dei de homine imple-
tur quocunque se vertat 160.A

Ex quo sensu quædam dicuntur fieri contra
dei voluntatem 161.B

Quare præcepit deus omnibus bona facere
& mala vitare, etsi nō id ab omnibus vult
impleri 162.C

DISTINCT. XLVIII.

Quod homo aliquādo bona volūtatē aliud
vult quā deus: & mala idem quod deus
162.A

Quod dei voluntas per malas hominum vo-
luntates impletur 164.B.C

Vtrum placuerit viris sanctis quod Christus
moreretur, & pateretur 154.D

Vtrum passionēs sanctorum debeamus vel-
le Ibidem.E

INDICIS LIB. I.

FINIS.

PETRI LOMBARDI, EPI-
SCOPI PARISIENSIS IN LI-
BROS SENTENTIARVM
PROLOGVS.

VPIENTES ALIQUID DE

penuria ac tenuitate nostra cum paupercula in gazophyla
cium domini mittere, ardua scandere, opus vltra vires no-
stras agere præsumpsimus: consummationis fidutiā, laboris-
que mercedem, in Samaritano statuentes: qui prolatis in cu-
rationē semiuiui duobus denariis, supereroganti cuncta red-
dere professus est. Delectat nos veritas pollicentis: sed terret immensitas laboris.
Desiderium hortatur proficiendi, sed dehortatur infirmitas deficiendi: quā vin-
cit zelus domus dei. Quo inardescentes, fidem nostram aduersus errores carna-
lium atque animalium hominum, dauidicæ turris clypeis munire, vel potius mun-
nitam ostendere, ac theologicarum inquisitionum abdita aperire, necnon & sa-
cramentorum ecclesiasticorum pro modulo intelligentiæ nostræ notitiam trade-
re studuimus: Non valentes studiosorum fratrum votis iure resistere, eorum in
Christo laudabilibus studiis, lingua, ac stylo nos seruire flagitantū: quas bigas in
nobis agitat Christi charitas. Quāvis non ambigamus omnem humani eloquij
sermonē, calumniæ, atque contradictioni æmulorum semper fuisse obnoxium:
quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque sit animorum sen-
sus: vt cum omne dictum veri ratione perfectum sit, tamen dum aliud alijs aut vi-
detur, aut complacet, veritati vel non intellectæ, vel offendentī, & impietatis er-
ror obnitatur, ac voluntatis inuidia resultet: quam deus seculi huius operatur in
illis diffidentia filijs: qui non rationi voluntatem subiiciunt, nec doctrinæ stu-
dium impendunt: sed his quæ somniant sapientiæ verba coaptare nituntur: nō
veri, sed placiti rationem sectantes: quos iniqua voluntas non ad intelligentiam
veritatis, sed ad defensionem placitum incitat: non desiderantes doceri veri-
tatem, sed ab ea ad fabulas conuertentes auditum. Quorum professio est, magis
placita quā docenda conquirere: nec docenda desiderare, sed desideratis do-
ctrinam coaptare. habent rationem sapientiæ in *superstitione. Quia fidei defe-
ctionem sequitur hypocrisis mēdax: vt sit in verbis pietas, quam amiserit cōsciē-
tia: ipsamque simulatam pietatem, omni verborum mendacio impiam reddunt:
falsæ doctrinæ institutis, fidei sanctitatem corrumpere molientes: auriumque pru-
riginem, sub nouello sui desiderij dogmate alijs ingerentes: qui contentionē stu-
dentes contra veritatem sine foedere bellant. Inter veri nanque assertionem, &
placiti defensionē, pertinax pugna est: dum se & veritas tenet, & se voluntas ex-
roris tuctur. Horū igitur & deo odibilem ecclesiam euertere, atque ora opilare

Luc. 27.2
Mat. 12.6

Luc. 10.6

Ex August. 3
libro de trim.
in proximo.Ex eodē Au-
gust. loco cit.
tato.Ex Hilario in
principio. 10.
de trim.

Eph. 2.2

2. ad Tim. 4.8

1. ad Tim. 4.1
+superficie

2. Tim. 4.10

LIBER I.

(ne virus nequitiae in alios effundere queant) & lucernam veritatis in candelabro exaltare volentes, in labore multo ac sudore, hoc volumen deo praestante cōpēgimus, ex testimonijs veritatis in aeternum fundatis, in quatuor libris distinctum. In quo maiorum exempla doctrinamque reperies: in quo per dominicā fidei sinceram professionem, vipereae doctrinae fraudulētiā prodidimus, aditum demonstrandae veritatis complexi: nec periculo impię professionis inserti, temperato inter vtrumque moderamine vtentes. Sicubi vero patrum vox nostra insonuit, non à paternis discessit limitibus. Non igitur debet hic labor cuiquam pigro vel multum docto videri superfluus: cum multis impigris multisque indoctis, inter quos etiam & mihi sit necessarius: breui volumine complicans patrum sententias, appositis eorum testimonijs: vt non sit necesse quærenti librorum numero sitatem euoluere, cui breuitas quod quæritur offert sine labore. In hoc autem tractatu, non solum pium lectorem, sed etiam liberum correctorem desidero: maxime vbi profunda versatur veritatis quæstio, quæ vtinam tot haberet inuentores, quot habet contradictores. Vt autem quod quæritur facilius occurrat, titulos quibus singulorum librorum capitula distinguuntur, præmisimus.

DE MYSTERIO TRINITATIS LIB. I. DISTINCTIO I.

De materia
huius libri, &
librorum dis-
tinctione.
Lib. I. cap. 2.

Res.
Signa.

Lib. & loc. ci-
tatis.

VETERIS ac nouæ legis continentiam, diligenti indagine, etiam atque etiam considerantibus nobis, præuia dei gratia, innotuit sacrae paginae tractatū circa res, vel signa præcipue versari. vt enim egregius doctor Aug. ait in libro de doct. Christ. Omnis doctrina vel rerum est vel signorum: sed res etiam per signa discuntur. Proprie autem hic **RES** appellantur: quæ non ad significandum aliquid adhibentur: **SIGNA** vero, quorū vsus est in significādo. Eorū autē aliqua sunt, quorū omnis vsus est in significādo, non in iustificādo: quibus nō vtimur nisi aliquid significādi gratia, vt aliqua sacramēta legalia. Alia quæ solū significāt, sed cōferunt quod intus adiuuet: sicut euangelica sacramēta. Ex quo aperte intelligitur, quæ hic appellētur signa, res illæ videlicet quæ ad significandū aliquid adhibētur. Omne igitur signū etiā res aliqua est. Quod enim nulla res est, vt in eodē Aug. ait, omnino nihil est. Non autē ediuerso omnis res signum est: quia nō adhibetur ad significandū aliquid. Cūque his intenderit theologorum speculatio studiosa atque modesta, diuinam scripturam, formam præscriptam in doctrina tenere aduertet. De his ergo nobis aditum ad res diuinas aliquatenus intelligendas, deo duce aperire volentibus differendum est: & primum de rebus, postea de signis differemus.

De rebus communiter agit.

ID ERGO in rebus considerandum est: vt in eodē

Lib. I. cap. 3.

Aug. ait: quod res aliæ sunt quibus fruendum est, aliæ quibus vtendum est, aliæ quæ fruuntur & vtuntur. Illæ quibus fruendum est, nos beatos faciunt. Istis quibus vtendum est, tendentes ad beatitudinem adiuuamur, & quasi adminicula-

DISTINCT. I.

3

mur, vt ad illas res, quæ nos beatos faciunt peruenire, eisque inherere possimus. Res vero quæ fruuntur & vtuntur, nos sumus: quasi inter vtrasque constituti, & angeli, & sancti. **FR VI** autem est amore alicui rei inherere propter seipsam. **VT I** vero, id quod in vsum venerit referre: ad obtinendum illud quo fruendū est: aliās abuti est, non vtinam vsus illicitus, abusus vel abusus nominari debet. Res igitur quibus fruendū est, sunt pater & filius & spiritus sanctus. Eadem tamen trinitas quædam summa res est, communisque omnibus fruentibus: ea si tamen res dici debet, & non rerum omnium causa: si tamen & causa. Non enim facile potest inueniri nomen quod tantæ excellentiæ conueniat, nisi quod melius dicitur trinitas hæc vnus deus. Res autem quibus vtendum est, mundus est, & in eo creata. Vnde Aug. in eodem. Vtendum est hoc mundo non fruendum, vt inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur, id est vt de temporalibus æterna capiantur. Item in eodem, In omnibus rebus illæ tantum sunt quibus fruendum est, quæ æternæ & incommutabiles sunt: cæteris autem vtendum est, vt ad illarum perfruitionem perueniatur. Idem Aug. in 10. lib. de trin. Fruimur cognitis, in quibus ipsis propter se voluntas delectata conquiescit: vtimur vero eis, quæ ad aliud referimus, quo fruendum est.

Quid sit frui
& quid vt.

Quibus rebus
fruendum est
Lib. I. cap. 5.

Quibus rebus
vtendum est
Lib. I. cap. 4.
Rom. I. c.
Cap. 22.

Cap. 10.

Item quid intersit inter frui & vti aliter quā supra.

NOTANDVM vero quod idem Aug. in libro

decimo de trin. aliter quā supra accipiēs vt & frui, sic dicit, Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Frui autem est, vt cum gaudio: non adhuc spei, sed iam rei: ideoque omnis qui fruitur, vtitur. assumit enim aliquid in facultatem voluntatis cum fine delectationis. Nō autem omnis qui vtitur, & fruitur: si id quod in facultatem voluntatis assumit, non propter ipsum sed propter aliud appetit. Et attende quia videtur Aug. dicere illos frui tantum, qui in re gaudent, non iam in spe: & ita in hac vita non videmur frui, sed tantum vti, vbi gaudemus in spe: cum supra dictum sit, Frui esse amore inherere alicui rei propter se: qualiter etiā hic multi adhærent deo.

Cap. 11.

In signo Bhu
ius distinct.

Determinatio eorum quæ videntur contraria.

HÆC ergo quæ sibi contradicere videntur, sic determinamus: dicentes, nos & hic, & in futuro frui: sed ibi proprie, & perfecte, & plene, vbi per speciem videbimus quo fruemur: hic autem, dum in spe ambulamus, fruimur quidem, sed non adeo plene. vnde in libro decimo de trin. Fruimur cognitis in quibus voluntas est. Idem in lib. de doct. Christ. ait, Angeli illo fruuntur, vel per speculum, vel in ænigmate, tanto nostram peregrinationem, & tolerabilius sustinemus, & ardentius finire cupimus.

D

1. Cor. 13. d

cap. 10.

Lib. I. cap. 30.

Alia determinatio.

E

POTEST etiam dici quod qui fruitur etiam in hac

a ij.

LIBER I.

vita, non tantum habet gaudium spei, sed etiam rei: quia iam delectatur in eo quod diligit, & ita iam rem aliquatenus tenet. Constat igitur quod debemus deo frui & non vti. Illo enim, ut ait Aug. fruere quo efficeris beatus, & in quo spem ponis, ut ad id peruenias. De hoc idem ait in lib. de Doctr. Christ. Dicimus nos ea re frui quam diligimus propter se, & ea re fruendum nobis esse tantum qua effici-mur beati: ceteris vero vtendum. Frequenter tamen dicitur frui, cum delectatio-ne vti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secum gerit: si tamē per eam transferis, & ad illud ubi permanendum est, eam retuleris, vteris ea: & abusuē non propriē diceris frui. Si verō inhæseris atque permanseris, finem in ea ponens lætitiæ tuæ, tunc verē & propriē frui dicendus es: quod non est faciē dum nisi in illa trinitate, id est summe & incommutabili bono.

Vtrum hominibus sit vtendum, vel fruendum.

Cum autem homines qui fruuntur & vtuntur aliis rebus, res aliquæ sint, quæritur vtrum se frui debeant, an vti, an vtrunque. Ad quod sic respondet August. in lib. de Doctrina Christ. Si propter se homo diligendus est, fruimur eo: si propter aliud, vtimur eo. Videtur autem mihi propter aliud diligendus. Quod enim propter se diligendum est, in eo constituitur beata vita: cuius etiam spes hoc tempore nos consolatur. In homine autem spes ponenda nō est: quia maledictus est qui hoc facit. Ergo si liquidē aduertas, nec seipso quicquā frui debet: quia diligere se propter se nō debet, sed propter illud quo fruēdū est. Huic autē cōtrariū videri nō debet quod Apost. ad Philemonē loquēs ait, Ita frater ego te fruar in domino. Quod ita determinat Aug. Si dixisset rātū te fruar & non addidisset in domino, videretur finē dilectionis ac spem cōstituisse in eo: sed quia illud addidit, in domino se finem posuisse, eodēque frui significauit. Cum enim (ut idem August. ait) homine in deo fruere, deo potius quā homine fruere.

Hic quæritur an deus fruatur, an vtatur nobis.

Sed cum deus diligat nos, ut frequenter scriptura dicit,

quæ eius dilectionem erga nos multū cōmendat, quærit August. quomodo diligat: an ut vti, an ut fruere: & procedit ita, Si fruatur, eget bono nostro, quod ne mo sanus dixerit. At enim Propheta, Bonorū meorū non eges. Omne enim bonū nostrū vel ipse est, vel ab ipso est: nō ergo fruatur nobis, sed vtitur. Si enim nec fruatur, nec vtitur, nō inuenio quomodo diligat nos. Neque tamē sic vtitur nobis, ut nos alijs rebus. Nos enim res quibus vtimur ad id referimus, ut dei bonitate fruamur: Deus vero ad suā bonitatē vsum nostrū refert. Ille enim miseretur nostri propter suā bonitatē: nos autē nobis inuicē propter illius bonitatē. Ille nostri miseretur, ut se fruamur: nos vero inuicem nostri miseremur, ut illo fruamur. Cum enim nos alicuius miseremur, & alicui consulimus, ad eius quidem facimus vtilitatem, eamque intuemur: sed & nostra fit consequens, cum misericordiam quam alijs impendimus, non relinquit deus sine mercede. Hæc autem

DISTINCT. I.

merces summa est, ut ipso fruamur. Item quia bonus est, sumus: & in quantum sumus, boni sumus. Porro etiam quia iustus est, non impune mali sumus: & in quantum mali sumus, intantum etiam minūs sumus. Ille ergo vsus, quo nobis vtitur deus, non ad eius, sed ad nostram vtilitatem refertur: ad eius verō tantummodo bonitatem.

Vtrum vtendum, an fruendum sit virtutibus.

Hic considerandum est, vtrum virtutibus sit vtendum, an fruendum. Quibusdam videtur quod eis sit vtendum, & non fruendum: & hoc confirmant autoritate Aug. qui, ut prætaxatum est, dicit non esse fruendum nisi trinitate, id est summo & incommutabili bono. Item dicunt ideo non esse fruendum eis, quia propter se amandæ non sunt, sed propter æternam beatitudinem. Illud autem quo fruendum est, propter se amandum est. Sed quod virtutes propter se amandæ non sint, immo propter beatitudinem solam, probant autoritate Aug. qui in lib. xiiij. de trin. contra quosdam ait, Forte virtutes quas propter solam beatitudinem amamus, sic nobis persuadere audent, ut ipsam beatitudinem non amemus: quod si faciunt, etiam ipsas vtique amare desistimus, quando illam propter quam solam istas amauimus, non amamus. Ecce his verbis videtur Aug. ostendere quod virtutes non propter se, sed propter solam beatitudinem amandæ sint. Quod si ita est, ergo eis fruendum non est. Alijs verō contrā videtur, scilicet quod fruendum eis sit, quia propter se petendæ & amandæ sunt. Et hoc confirmant autoritate Amb. qui ait super illum locum epistolæ ad Gal. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia &c. at hic non nominat opera, sed fructus, quia propter se petenda sunt: si verō propter se petenda sunt, ergo & propter se amanda. Nos autem harum quæ videtur autoritatem repugnantiam de medio eximere cupientes, dicimus quod virtutes propter se petendæ & amandæ sunt: & tamen propter solam beatitudinem. propter se quidem amandæ sunt, quia delectant sui possessores sincera & sancta delectatione, & in eis pariunt gaudium spirituale. Verū tamen non est hic consistēdū, sed vltra gradiendū. non hic hæreat dilectionis gressus, neque hic sit dilectionis terminus: sed referatur hoc ad illud summū bonū, cui soli omnino inhærendū est: quia illud propter se tantū amandū est, & vltra illud nihil quærendū est: illud est enim supremus finis. Ideo Aug. dicit quod eas diligimus propter solā beatitudinem: non quin eas propter se diligamus, sed quia id ipsum quod eas diligimus, referimus ad illud summum bonum, cui soli inhærendum est, & in eo permanendum, finisque lætitiæ ponendus: quare virtutibus non est fruendum. Sed dicit aliquis, Frui est amore inhære alicui rei propter seipsam, ut prædictum est. Si ergo propter se virtutes amandæ sunt, & eis fruendum est. Ad quod dicimus, in illa descriptione, ubi dicitur, propter seipsam: intelligendum est tantummodo, ut scilicet ametur propter seipsam tantum, ut non referatur ad aliud, sed ibi ponatur finis, ut supra ostendit Aug. dicens, Si inhæseris atque permaneris finem ponens lætitiæ, tunc verē & propriē frui dicendus es: quod non est faciendum, nisi

a iij.

in illa trinitate, id est summo & incommutabili bono. Utendum est ergo virtutibus, & per eas fruendum summo bono: ita & de voluntate bona dicimus. unde Augustinus in libro decimo de trinitate ait, Voluntas est per quam fruimur: ita & per virtutes fruimur, non eis, nisi forte aliqua virtus sit deus, ut charitas: de qua post tractabitur.

Epilogus.

I

Omnium igitur quæ dicta sunt, ex quo de rebus specialiter tractauimus, hæc summa est, Quod aliæ sunt quibus fruendum est, aliæ quibus utendum est: aliæ quæ fruuntur & utuntur: & inter eas quibus utendum est, etiam quædam sunt per quas fruimur: ut virtutes & potentie animi, quæ sunt naturalia bona. De quibus omnibus antequam de signis tractemus, agendum est: ac primum de rebus quibus fruendum est: scilicet de sancta atque indiuidua trinitate.

DE MYSTERIO TRINITATIS ET VNITATIS. DISTINCT. II.

A

De trinitate
& unitate
secundum quod creditur.
Cap. 2.

H

Aug. tom. 1.
in lib. 1. foliis
quorum
cap. 1.

Sumptum ex
August. lib. de
trin. 1. cap. 3.

1. Tim. 6. c.

Cap. 2.
Lib. 1. de trin.
cap. 3.

Psalm. 104.

OC quoque vera ac pia fide tenendum est, quod trinitas vnus sit & solus verus deus, ut ait Augustinus in primo libro de trinitate. scilicet Pater & filius & spiritus sanctus: & hæc trinitas vnus eiusdemque substantiæ vel essentiæ dicitur, creditur, & intelligitur: quæ est summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur. Mentis enim humanæ acies inuvalida, in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur. Item in libro retract. cap. iiii. Non approbo quod in oratione dixi, Deus qui non nisi multis dos verum scire voluisti, responderi enim potest, multos etiam non mundos multa scire vera. De hac re ergo, summa & excellentissima, cum modestia & timore agendum est, & attentissimis auribus atque deuotis audiendum, ubi quaeritur vnitas trinitatis, patris scilicet & filij & spiritus sancti: quia nec periculosius alibi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid inuenitur. Proinde omnis qui audit & legit ea quæ de ineffabili & inaccessibili luce diuinitatis dicuntur, studeat imitari atque seruare quod venerabilis doctor Augustinus in libro de trinitate de seipso ait, Non pigebit me, inquit, sicubi hæsito quaerere: nec pudebit sicubi erro, discere. Quisquis ergo audit hoc vel legit, ubi pariter certus est, pergat mecum: ubi pariter hæsitat, quaerat mecum: ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me: ubi meum, reuocet me. Ita ingrediamur simul charitatis viam, tendentes ad eum, de quo dictum est, Quærite faciem eius semper.

Quæ fuerit intentio scribentium de trinitate.

B

Aug. in lib. retract. ad. 1. cap. 4
ubi dixi de patre & filio, quod
pignit & quod
pignit vnus

Omnes autem catholici tractatores, ut in eodem primo libro de trinitate. Augustinus ait, qui de trinitate, quæ deus est, scripserunt hoc, intenderunt, secundum scripturas docere, quod pater & filius & spiritus sanctus

vnus sint substantiæ, & inseparabili æqualitate vnus sint deus: ut sit vnitas in essentia, & pluralitas in personis. ideoque non sunt tres dii, sed vnus deus, licet pater filium genuerit, & ideo filius non sit qui pater est: filiusque à patre sit genitus, & ideo pater non sit qui filius est: & spiritus sanctus nec pater sit nec filius, sed tantum patris & filij spiritus, vtrique eo æqualis, & ad trinitatis pertinens vnitate. Teneamus ergo patrem & filium & spiritum sanctum vnum esse naturaliter deum, ut ait Augustinus in libro de fide ad Petrum. neque tamen ipsum patrem esse, qui filius est: nec filium ipsum esse, qui pater est: nec spiritum sanctum ipsum esse, qui pater est aut filius. Vna est enim patris & filij & spiritus sancti essentia, quam Græci *ὁμοσίαν* vocant: in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus: quantumvis sit personaliter alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus.

Quis ordo sit seruandus cum de trinitate agitur.

C

Cæterum ut in primo libro de trinitate Augustinus docet, primo secundum auctoritates sanctarum scripturarum, vtrum fides ita se habeat de monstrandum est. Deinde aduersus garrulos ratiocinatores, elatioris magis quam capaciores, rationibus catholicis & similitudinibus congruis ad defensionem & assertionem fidei utendum est: ut eorum inquisitionibus satisficientes, mansuetos plenius instruamus, & illi si nequiverint inuenire quod quaerunt, de suis mentibus potius quam de ipsa veritate, vel de nostra assertionem cõquerantur.

Testimonia sanctorum de trinitate.

D

Proponamus ergo in medium veteris ac noui testamenti auctoritates, quibus diuinæ unitatis atque trinitatis veritas demonstretur: ac primum ipsa legis exordia occurrant, ubi Moyses ait, Audi Israel, dominus deus tuus vnus est. Item, Ego sum dominus deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti: non erunt tibi alij dii præter me. Ecce hic significauit vnitatem diuinæ naturæ. Deus enim, ut ait Ambrosius in primo libro de trinitate nomen est naturæ: dominus vero nomen est potestatis. Item alibi deus loquens ad Moysen ait, Ego sum qui sum: & si quaesierint nomen meum, vade & dic eis, Qui est, misit me ad vos. Dicens enim, Ego sum: non, Nos sumus: & qui est, non qui sumus, apertissime declarauit vnum solum deum esse. In cantico etiam Exodi legitur, Dominus omnipotens nomen eius. non ait, domini: vnitatem volens significare. Personarum quoque pluralitatem & naturæ vnitatem simul ostendit dominus in Genesi. dicens, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dicens enim, faciamus & nostram, pluralitatem personarum ostendit: dicens vero imaginem, vnitate essentiæ. Ut enim dicit Augustinus in libro de fide ad Petrum,

a iij.

Ad finē cap.

Si in illa natura patris & filij & spiritus sancti vna esset tantum persona: non diceretur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cum enim dicit ad imaginem, ostendit vnam naturam esse, ad cuius imaginem homo fieret: cum vero dicit nostram, ostendit eundem deum non vnam, sed plures esse personas.

Aperte ostendit quod nec solitudo, nec diuersitas, nec singularitas ibi est, sed similitudo.

E

Hilarius quoque in libro tertio de trin. dicit his verbis

Circa finem.

significari quod in trinitate nec diuersitas est, nec singularitas vel solitudo: sed similitudo, & pluralitas siue distinctio. ait enim sic, Qui dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: inuicem esse sui similes, in eo quod dicit imaginem & similitudinem nostram, ostendit. Imago enim sola non est, & similitudo sibi non est: neque diuersitatem duobus admisceri alterius ad alterum similitudo permittit. Item idem in iij. lib. Absolutius voluit intelligi significatio nem hanc non ad se esse referendam tantum, dicendo, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. professio enim consortij sustulit intelligentiam singularitatis: quia consortium aliquod nec potest esse sibi ipsi solitario, neque rursum solitudo solitarij recipit faciamus: neque quisquam alieno a se loquitur nostram. vterque ergo sermo scilicet faciamus & nostram, vt solitarium eundemque non patitur, ita neque diuersum a se, alienumque significat, solitario conuenit faciam & meam: non solitario vero conuenit dicere, faciamus & nostram. vterque sermo vt non solitarium tantum, ita neque differentem esse, vel diuersum esse significat. Nobis quoque nec solitarius nec diuersus est confitendus: ita ergo deus ad communem sibi cum deo imaginem, eandemque similitudinem hominem reperitur operari: vt nec significatio efficientis admittat intelligentiam solitudinis, nec operatio constituta ad eandem imaginem vel similitudinem patiatur diuersitatem diuinitatis. In his verbis Hilarius pluralitatem personarum voluit intelligi nomine consortij. atque significauit nomine consortij vel pluralitatis non poni aliquid, sed remoueri. Pluralitas enim vel consortium personarum cum dicitur, solitudo vel singularitas negatur: cum dicimus plures esse personas, significamus quod non est vna sola. Ideo Hilarius volens ista subtiliter & sane intelligi, ait, Professio consortij sustulit intelligentiam singularitatis: non dicit posuit aliquid ita etiam cum dicimus tres personas, singularitatem & solitudinem tollimus: & quod pater non est solus, nec filius est solus, nec spiritus sanctus est solus, significamus: & quod nec pater tantum est & filius, nec pater tantum & spiritus sanctus, nec filius tantum & spiritus sanctus. De hoc autem in sequenti plenius agetur, vbi etiam secundum quid similes dicantur tres personae, & vtrum aliquo modo sit ibi diuersitas vel differentia ostendetur.

Quid ex verbis Hilarii intelligi debeat.

Distinct. vide licet. 19. huius primis

Ad idem quod coeperat redit, vt alias auctoritates supponat.

F

Nunc vero ad propositum redeamus, & ad ostendendum

personarum pluralitatem, atque essentiae diuinae unitatem, alias sanctorum auctoritates inducamus. Moyses dicit, In principio creauit deus caelum & terram: per deum significans patrem: per principium, filium. Et pro eo quod apud nos deus dicitur, Hæbraica veritas habet heloym: quod est plurale huius singularis, quod est hel. Quod ergo non est dictum hel, quod est deus: sed helo ym, quod interpretari potest dii siue iudices: ad pluralitatem personarum refertur. Ad quam etiam illud attinere videtur, quod diabolus per serpentem dixit, Eritis sicut dii. Pro quo in Hæbraico habetur heloym: ac si diceret, Eritis sicut diuinae personae. Ille etiam maximus prophetarum & regum David, qui suam ceteris praefert intelligentiam dicens, Super senes intellexi: unitatem diuinae naturae ostendens ait, Dominus nomen est illi: non dicit domini. Alibi etiam eiusdem unitatem & aeternitatem simul ostendens ait ex persona dei, Israel, si me audieris, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum. Aliud horum, vt dicit Ambrosius in lib. i. de trin. significat aeternitatem: aliud, unitatem substantiae indifferentis, vt neque posteriorem patre, neque alterius diuinitatis filium, vel spiritum sanctum esse credamus. nam si patre posterior est filius, vel spiritus sanctus, recens est: & si vnus non est diuinitatis, alienus est. sed nec posterior est, quia recens non est: nec alienus, quia ex patre natus est filius, ex patre procedit spiritus sanctus. Alibi quoque distinctionem personarum insinuans ait, Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Alibi etiam ait, Benedicat nos deus deus noster, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terrae. Trina enim confessio dei trinitatem exprimit personarum: unitatem vero essentiae aperit, cum singulariter subiungit eum. Esaias quoque dicit se audisse Seraphin clamantia, Sanctus sanctus sanctus dominus deus. Per hoc quod dicit ter sanctus, trinitatem significat: per hoc quod subdit dominus deus, unitatem essentiae. David quoque aeternam filij generationem aperte insinuat ex persona filij dicens, Dominus dixit ad me Filius meus es tu: ego hodie genui te. De hac generatione ineffabili Esaias ait, Generationem eius quis enarrabit? In lib. quoque Sap. aeternitas filij cum patre monstratur, vbi sapientia ita loquitur, Dominus possedit me ab initio viarum suarum: antequam quicquam faceret a principio, ab aeterno ordinata sum: antequam terra fieret, necdum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes, necdum montes aut colles, & ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & cardines orbis terrae: quando praeparabat caelos, aderam: quando appendebat fundamenta terrae, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo. Ecce aptum de aeterna genitura testimonium: quo ipsa sapientia perhibet se ante mundum conceptam esse & parturiri, id est genitam, & apud patrem aeternaliter existere. Ipsa etiam alibi ait, Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Micheas quoque propheta aeternam verbi generationem, & temporalem ex Maria, simul insinuauit dicens, Et tu Bethleem ephrata paruulus es in milibus Iuda: ex te egredietur qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio a diebus aeternitatis.

a v.

LIBER I.

Specialia testimonia de spiritu sancto.

G

De spiritu sancto etiam expressa documenta in veteri

testamento habemus. In Gen. enim legitur, Spiritus domini ferebatur super aquas. Et David dicit, Quo ibo à spiritu tuo? In lib. Sap. dicitur, Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum: benignus est enim spiritus sapientiæ. Eisaïas quoque ait, Spiritus domini super me.

De testimonijs noui testamenti.

H

Nunc vero post testimonia veteris testamenti, de fide

sanctæ trinitatis & vnitatis, ad noui testamenti auctoritates accedamus: ut in medio duum animalium, id est testamentorum, cognoscat veritas: & foreipe de altari sumatur calculus, quo tangantur ora fidelium. Dominus itaque Christus vnitatem diuinæ essentiae ac personarum trinitatem, aperte insinuat, dicens Apostolis, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. In nomine utique ait, ut Ambrosius ait in lib. 1. de trin. non in nominibus, ut vnitatis essentiae ostendatur. Per nomina tria quæ supposuit, tres esse personas declarauit. Ipse etiam ait, Ego & pater vnum sumus: vnum dixit, ut ait Ambrosius in eodem, ne fiat discretio potestatis naturæ: & addidit, sumus, ut patrem filiumque cognoscas: scilicet ut perfectus pater filium perfectum genuisse credatur: & quod pater & filius vnum sint, non confusione personæ, sed vnitatis naturæ. Ioannes quoque in epistola canonica ait, Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, pater, verbum, & spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Ipse etiam in initio euangelij sui ait, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: ubi aperte ostendit filium semper & æternaliter fuisse apud patrem, ut alium apud alium. Apostolus quoque aperte trinitatem distinguit dicens, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra. & alibi, Si spiritus eius qui suscitauit Iesum habitat in nobis &c. Item alibi trinitatem atque vnitatem euidentissime commendat dicens, Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Ex ipso ait, ut Augustinus in lib. de trin. ait, propter patrem: per ipsum dicit, propter filium: in ipso, propter spiritum sanctum. Per hoc vero quod non ait ex ipsis, per ipsos, & in ipsis: nec ait ipsis gloria, sed ipsi: insinuauit hanc trinitatem vnum deum esse. Sed quia singulæ pene syllabæ noui testamenti hanc ineffabilis vnitatis atque trinitatis veritatem concorditer insinuant, inductioni testimoniorum super hac re superseamus, & rationibus congruisque similitudinibus ita esse, prout infirmitas nostra valet, ostendamus.

Eisaï. 6. c.
Math. vi.

de fide c. 1. 2

Ioan. 1. f.
libro, ca. eodē.

Ioan. 5. b

Ioan. 1. a

Gal. 4. a

Rom. 8. b

Rom. 2. d
Lib. 1. cap. 6.INCIPIT OSTENDERE QUOMODO PER
CREATURAM POTVERIT COGNOSCI
CREATOR. DISTINCT. III.

II

A

POSTOLVS nanque ait, quod inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Per creaturam mundi intelligitur homo, propter excellentiam, qua excellit inter alias creaturas: vel propter conuenientiam, quam habet cum omni creatura. Homo ergo inuisibilia dei intellectu mentis conspiciere potuit, vel etiam conspexit, per ea quæ facta sunt, id est per creaturas visibiles vel inuisibiles. A duobus enim iuuabatur: scilicet, à natura, quæ rationalis erat: & ab operibus à deo factis, ut manifestaretur homini veritas. Id eoque Apostolus dixit, Quia deus reuelauit illis scilicet dum fecit opera: in quibus artificis aliquatenus relucet indicium.

Rom. 1. c
De trinitate
& vnitatis se-
cundum q. cre-
dum per ratio-
nem intelligitur

Rom. 1. c

Prima ratio vel modus quomodo potuit cognosci deus.

B

Nam sicut ait Ambrosius, Vt deus qui natura inuisibilis est, etiam à visibilibus posset sciri, opus fecit quod opificem visibilitate sui manifestauit: ut per certum, incertum posset sciri, & ille deus omnium esse crederetur, qui hoc fecit quod ab homine impossibile est fieri. Potuerunt ergo cognoscere, siue cognouerunt, ultra omnem creaturam esse illum qui ea fecit, quæ nulla creaturarum facere vel destruere valet. Accedat quæcunque creatura, & faciat tale cælum & terram: & dicam quia deus est. Sed quia nulla creatura talia facere valet, constat super omnem creaturam esse illum qui ea fecit, ac per hoc, illum esse deum humana mens cognoscere potuit.

Tomo. 4.
In cōmentari-
o primi capi-
tis epistolæ ad
Rom.
Prima respon-
sio vel modus
quod potuit co-
gnosci deus.

Secunda ratio qua potuit cognosci, vel modus quo nouerunt.

C

Alio etiam modo dei veritatem ductu rationis cognoscere potuerunt, vel etiam cognouerunt. ut enim Augustinus ait in lib. de ciuit. dei, Viderunt summi philosophi nullum corpus esse deum, & ideo cuncta corpora transcenderunt querentes deum: viderunt etiam quicquid mutabile est, non esse summum deum, omniumque principium: & ideo omnem animam mutabilesque spiritus transcenderunt. Deinde viderunt omne quod mutabile est, non posse esse nisi ab illo qui incommutabiliter & simpliciter est. Intellexerunt ergo eum & omnia ista fecisse, & à nullo fieri potuisse.

Idē in eodē

Tertia ratio vel modus.

D

Considerauerunt etiam quicquid est in substantiis, vel corpus esse, vel spiritum: meliusque aliquid spiritum esse quam corpus, sed longe meliorem qui spiritum fecit & corpus.

Intellexerunt etiam corporis speciem esse sensibilem, &

spiritus speciem intelligibilem: & intelligibilem speciem sensibili prætulērunt. Sensibilia dicimus quæ visu tactuque corporis sentiri queunt: Intelligibilia, quæ conspectu mentis possunt intelligi. Cum ergo in eorum conspectu & corpus & animus magis minusque speciosa essent: si autem omni specie carere possent, omnino nulla essent: viderunt esse aliquid quo illa speciosa facta sunt, ubi est prima & incommutabilis species, ideoque incomparabilis: & illud esse rerum principium rectissime crediderunt, quod factum non esset, & ex quo cuncta facta essent. Ecce tot modis potuit cognosci veritas dei. Cum ergo deus vna sit & simplex essentia, quæ ex nulla diuersitate partium vel accidentium consistit, pluraliter tamen dicit Apostolus, Inuisibilia dei: quia pluribus modis cognoscitur veritas dei per ea quæ facta sunt. Ex perpetuitate nanque creaturarum, intelligitur conditor æternus: ex magnitudine creaturarum, omnipotens: ex ordine & dispositione, sapiens: ex gubernatione, bonus. Hæc autem omnia ad vnitatem dei tatis pertinent monstrandam.

Quomodo in creaturis apparet vestigium trinitatis,**Nunc restat ostendere, verum per ea quæ facta sunt,**

aliquod trinitatis indicium vel exiguum haberi poterit. De hoc Augustinus in lib. vi. de trin. ait, Oportet ut creatorem per ea quæ facta sunt, intellectu conspicientes, trinitatem intelligamus. Huius enim trinitatis vestigium in creaturis apparet. Hæc enim quæ arte diuina facta sunt, & vnitatem quandam in se ostendunt, & speciem & ordinem. Nam quodque horum creatorum, & vnum aliquid est, sicut sunt naturæ corporum & ingenia animarum: & aliqua specie formatur, sicut sunt figuræ vel qualitates corporum, ac doctrinæ vel artes animarum: & ordinem aliquem perit aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum, & amores vel delectationes animarum: & ita in creaturis præluet vestigium trinitatis. In illa enim trinitate summa origo est omnium rerum, & perfectissima pulchritudo, & beatissima delectatio. Summa autem origo, ut August. ostendit in lib. de vera religione, intelligitur deus pater, à quo sunt omnia: à quo filius & spiritus sanctus. perfectissima pulchritudo intelligitur filius scilicet veritas patris, nulla ex parte ei dissimilis: quem cum ipso, & in ipso patre veneramus: quæ forma est omnium quæ ab initio facta sunt, & ad vnum referuntur. quæ tamen omnia nec fierent à patre per filium, neque suis finibus salua essent, nisi deus summè bonus esset: qui & nulli naturæ quæ ab illo bona esset, inuidit: & ut in bono ipso maneret, alia quantum vellet, alia quantum posset dedit. quæ bonitas intelligitur spiritus sanctus, qui est donum patris & filij. quare ipsum donum dei cum patre & filio æque incommutabile, colere & tenere nos

conuenit. Per considerationem itaque creaturarum vnius substantiæ, trinitatem intelligimus: scilicet vnum deum patrem, à quo sumus: & filium, per quem sumus: & spiritum sanctum, in quo sumus: scilicet principium ad quod recurrimus, & formam quam sequimur, & gratiam qua reconciliamur: vnum scilicet quo auctore conditi sumus: & similitudinem eius, per quam ad vnitatem reformamur: & pacem, qua vnitati adhæremus: scilicet deum qui dixit, Fiat lux & verbum, per quod factum est omne quod substantialiter & naturaliter est, & donum benignitatis eius: quia placuit quod ab eo per verbum factum est, & reconciliatum est auctori ut non interiret. Ecce ostensum est qualiter in creaturis aliquatenus imago trinitatis indicatur: non enim per creaturarum contemplationem sufficiens noticia trinitatis potest haberi, vel potuit, sine doctrinæ vel interioris inspirationis reuelatione. Vnde illi antiqui philosophi quasi per umbram & de longinquo viderunt veritatem, deficientes in contuitu trinitatis, ut Magi Pharaonis in tertio signo. Aduuamur tamen in fide inuisibilem, per ea quæ facta sunt.

Genesios. 1.2

Exod. 8. e

Quomodo in anima sit imago trinitatis.

Nunc verò ad eam iam perueniamus disputationem, ubi in mente humana quæ nouit deum, vel potest nosse, trinitatis imaginem reperiamus. Ut enim ait August. in. xiiij. lib. de trinitate, Licet humana mens non sit eius naturæ, cuius deus est, imago tamen illius, quo nihil melius est, ibi querenda & inuenienda est, quo natura nostra nil habet melius, id est in mente. In ipsa etiam mente antequam sit particeps dei, eius imago reperitur. etsi enim amissa dei participatione deformis sit, imago dei tamen permanet. Eo enim ipso imago dei est mens, quo capax eius est, eiusque particeps esse potest. Iam ergo in ea trinitatem, quæ deus est, inquiremus. Ecce enim mens meminit sui, intelligit se, diligit se: hoc si cernimus, cernimus trinitatem, nondum quidem deum, sed imaginem dei. Hic enim quædam apparet trinitas memoriæ, intelligentiæ, & amoris. Hæc ergo tria potissimum tractemus, memoriæ, intelligentiæ, voluntatem. Hæc ergo tria, ut August. ait in lib. x. de trin. non sunt tres vitæ, sed vna vita: nec tres mentes, sed vna mens, vna essentia. Memoria verò dicitur ad aliquid, & intelligentia & voluntas siue dilectio similiter ad aliquid dicitur: vita verò dicitur ad seipsam & mens & essentia. Hæc ergo tria, eo vnum sunt, quo vna vita, vna mens, vna essentia. & quicquid aliud ad seipsa singula dicuntur etiam simul, non pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo vero tria sunt, quo ad se inuicem referuntur.

Cap. 9.

Tria ostendit esse in anima quæ relatiue dicuntur & æqualia sunt, scilicet memoriæ, intelligentiæ & dilectionem.

Cap. 2. Subtilissima & congrua sumitudo.

Quomodo æqualia sint, quia capiuntur à singulis omnia & tota.

Æqualia etiam sunt non solum singula singulis, sed etiam singula omnibus: alioquin non se inuicem caperent: se autem inuicem capiunt. Capiuntur enim & à singulis singula, & à singulis omnia. Memini enim me habere memoriæ, & intelligentiæ, & voluntatem: & intelligo me intelligere, & velle, atque meminisse: & volo me velle, & meminisse, & intelligere.

Hic ostendit quomodo omnia à singulis capiuntur. Ex eod. August. 1. bro. de trin. cap. 11.

Quomodo tota illa tria memoria capiat.

TOTAMque meam memoriam, & intelligentiam, & voluntatem simul memini. Quod enim memoriæ meæ non memini, illud nō est in memoria mea: nihil autem tam in memoria est, quā ipsa memoria: totam ergo memini. Item quicquid intelligo, intelligere me scio: & scio me velle quicquid volo, quicquid autem scio memini. Totam ergo intelligentiam totamque voluntatem meam memini.

Quomodo illa tria tota capiat intelligentia.

Ex eodē Aug.
gust. lib. 8. c.
citus.

SIMILITER cum hæc tria intelligo, tota simul intelligo. neque enim quicquam intelligibilem est quod non intelligam, nisi quod ignoro. Quod autem ignoro, nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibilem non intelligo, consequenter etiam nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibilem memini & volo, consequenter intelligo.

Quomodo illa tota capiat voluntas.

Lib. de trin. 15
cap. 7.

Cap. 11.

VOLUNTAS etiam mea totam intelligentiam totamque meam memoriam capit, dum vtor toto eo quod intelligo & memini. cum itaque inuicem à singulis & omnia & tota capiuntur, equalia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis: & hæc tria vnum, vna vita, vna mens, vna essentia. Ecce illius summæ vnitatis atque trinitatis, vbi vna est essentia & tres personæ, imago est humana mens, licet impar. Mens autem hic pro animo ipso accipitur, vbi est illa imago trinitatis. Proprie verò mens dicitur, vt ait Augustinus, non ipsa anima, sed quod in ea est excellentius, qualiter sæpe accipitur. Illud etiam sciendum est, quod memoria non solum est absentium & præteritorum, sed etiam præsentium, vt ait Aug. in. xiiij. lib. de trin. alioquin non se caperet.

Ex quo sensu illa tria dicantur esse vnum & vna essentia quæritur.

HIC attendendum est diligenter, ex quo sensu accipiendum sit quod supra dixit, illa tria scilicet memoriam, intelligentiam, & voluntatem esse vnum, vnam mentem, vnam essentiam, quod vtiq; non videtur esse verum iuxta proprietatem sermonis. Mens enim. i. spiritus rationalis, essentia est spiritualis & incorporea. Illa verò tria, naturales proprietates seu vires sunt ipsius mentis, & à se inuicem differunt: quia memoria non est intelligentia, vel voluntas: nec intelligentia voluntas siue amor.

Quod etiam ad se inuicem dicuntur relatiue.

Cap. 11.

ET hæc tria etiam ad seipsa referuntur, vt ait Aug. in. ix. lib. de trin. Mens enim amare seipsam vel meminisse non potest, nisi etiā nouerit se. Nā quomodo amat vel meminit quod nescit. Miro itaque modo tria ista in-

separabilia sunt, à seipsis: & tamen eorum singulum, & simul omnia vna essentia est, cum & relatiue dicantur adinuicem.

August. libro
de trin. 9.
cap. 5.

Hic aperitur quod supra quærebatur, scilicet quomodo hæc tria dicantur vnum.

SED iam videndum est quomodo hæc tria dicantur vna substantia. Ideo quia scilicet in ipsa anima vel mente substantialiter existunt, non sicut accidentia in subiectis, quæ possunt adesse vel abesse. vnde Aug. in. ix. lib. de trin. ait, Admonemur, si vtiq; videre possumus, hæc in animo existere substantialiter nō tāquam in subiecto, vt color in corpore: quia etsi relatiue dicuntur adinuicem, singula tamen substantialiter sunt in substantia sua. Ecce ex quo sensu illa tria dicantur esse vnum vel vna substantia. Quæ tria, vt Aug. ait in. xv. lib. de trin. in mente naturaliter diuinitus instituta quisquis viuaciter perspicit, & quā magnum sit in ea, vnde potest etiam sempiterna immutabilisque natura recolli, conspici, concupisci. reminiscitur enim per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem. profectò reperit illius summæ trinitatis imaginem.

Magister
Cap. 2.

Quod in illa similitudine est dissimilitudo.

VERVM Tamen caueat, ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam ita ei comparet, vt omnino existimet similem, sed potius in qualicunque ista similitudine, magnam quoque dissimilitudinem cernat.

Ex Aug. 1. lib.
de trin. 15.
cap. 20.

Prima dissimilitudo.

QVOD breuiter ostendi potest. Homo vnus per ista tria meminit, intelligit, diligit: qui nec memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed hæc habet. Vnus ergo homo est, qui habet hæc tria, non ipse est hæc tria. In illius vero summæ simplicitate naturæ, quæ deus est, quauis vnus sit deus, tamē tres personæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus: & hæc tres personæ sunt vnus deus. Aliud est itaq; trinitas res ipsa, aliud imago trinitatis in re alia: propter quā imaginem etiam illud in quo sunt hæc tria, imago dicitur, scilicet homo. Sicut imago dicitur & tabula, & pictura quæ est in ea: sed tabula nomine imaginis appellatur, propter picturam quæ est in ea.

Ex eodē lib.
cap. 22.

Quod ppter
illa tria homo
dicitur imago.

Altera dissimilitudo.

RVRsus ista imago quæ est homo habens illa tria, vna persona est. illa vero trinitas non vna persona est, sed tres personæ, pater filij, & filius patris, & spiritus patris & filij. Itaque in ista imagine trinitatis, nō hæc tria vnus homo, sed vnius hominis sunt. In illa vero summa trinitate, cuius hæc imago est, non vnius dei sunt illa tria, sed vnus deus: & tres sunt illæ personæ, non vna persona. Illa enim tria non homo sunt, sed hominis sunt, vel in homine sunt.

Sed nunquid possumus dicere, trinitatem sic esse in deo, ut aliquid dei sit, nec ipsa sit deus? Absit ut hoc credamus. Dicamus ergo in mente nostra imaginem trinitatis, sed exiguum, & qualemcunque esse: quæ summæ trinitatis ita gerit similitudinem, ut ex maxima parte sit dissimilis. Sciendum verò est quòd hæc trinitas mentis, ut ait Augustinus in. xliii. lib. de trin. non propterea tatum imago dei est, quia sui meminerit mens, & intelligit, ac diligit se: sed quia potest etiam meminisse, & intelligere, & amare illum à quo facta est.

Alia assignatio trinitatis in anima, scilicet mens, notitia, amor.

Potest etiam alio modo aliisque nominibus distinguere trinitas in anima, quæ est imago illius summæ & ineffabilis trinitatis. ut enim ait Augustinus in. ix. lib. de trin. Mens, & notitia eius, & amor, tria quædam sunt. Mens enim nouit se, & amat se: nec amare se potest, nisi etiam nouerit se. Duo quædam sunt mens & notitia eius. Item duo quædam sunt mens & amor eius. Cum ergo se nouit mens & amat se, manet trinitas, scilicet mens, amor, & notitia. Mens autem hic accipitur non pro anima, sed pro eo quod in anima excellentius est.

Hæc autem tria cum sint distincta à se inuicem, dicuntur tamen esse vnum: quia in animo substantialiter existunt.

Quia mens, vice patris: notitia, filii: amor, spiritus sancti accipitur.

ET est ipsa mens quasi parens, & notitia eius quasi proles eius. Mens enim cum se cognoscit, notitiam sui gignit, & est sola parens suæ notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mente & notitia procedit, dum mens cognoscit se & diligit se. non enim posset se diligere, nisi cognosceret se. Amat etiam placitam prolem, id est notitiam suam: & ita amor quidam complexus est parentis & prolis.

Quòd non est minor mente notitia, nec amor utroque.

NEC est minor proles parente, dum tantam se nouit mens, quanta est: nec minor est amor parente & prole, id est mente & notitia, dum tantum se diligit mens, quantum se nouit & quanta est.

Quòd hæc tria in seipsis sunt.

Sunt etiam hæc singula in seipsis: quia & mens amans in amore est, & amor in amantis notitia, & notitia in mente noscente est. Ecce in his tribus qualemcunque vestigium trinitatis apparet.

Quomodo mens per ista proficit ad intelligendum deum.

Mens itaque rationalis considerans hæc tria, & illam vnam essentiam in qua ista sunt, extendit se ad contemplationem creatoris: & videt unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate. Intelligit enim vnum deum esse, vnam essentiam, vnum principium. Intelligit enim, quia si duo essent, vel vter-

que insufficiens esset, vel alter superflueret: quia si aliquid deesset vni quod haberet alter, non esset ibi summa perfectio. Si verò nihil vni deesset quod haberet alter, cum in vno essent omnia, alter superflueret. Intellexit ergo vnum esse deum omnium auctorem: & vidit quia absque sapientia non sit, quasi res fatua: & ideo intellexit eum habere sapientiam, quæ ab ipso genita est: & quia sapientiam suam diligit, intellexit etiam ibi esse amorem.

Hic de summa trinitatis unitate.

Quapropter iuxta istam considerationem, ut ait Augustinus in. ix. lib. de trin. credamus patrem & filium & spiritum sanctum vnum esse deum, vniuersæ creaturæ conditorem & rectorem: nec patrem esse filium, nec spiritum sanctum vel patrem esse, vel filium: sed trinitatem relatarum adinuicem personarum. Ut enim ait ipse in libro de fide ad Petrum, Vna est natura siue essentia patris & filii & spiritus sancti, non vna persona. Si enim sic esset vna persona, sicut est vna substantia patris & filii & spiritus sancti, veraciter trinitas non diceretur. Rursus quidem trinitas esset vera, sed vnus deus trinitas ipsa non esset, si quemadmodum pater & filius & spiritus sanctus personarum sunt abinuicem proprietate distincti, sic fuissent quoque naturarum diuersitate discreti. Fides autem patriarcharum, prophetarum, atque apostolorum vnum deum prædicat trinitatem esse. In illa ergo sancta trinitate vnus est deus pater, qui solus essentialiter de seipso filium vnum genuit: & vnus filius est, qui de vno patre solus essentialiter natus: & vnus spiritus sanctus, qui solus essentialiter à patre filioque procedit. Hoc autem totum non potest vna persona, id est gignere se, & nasci de se, & procedere de se. ut enim ait Augustinus in primo lib. de trin. Nulla res est, quæ seipsam gignat ut sit.

HIC QVAERITVR VTRVM CONCEDENDVM SIT, QVOD DEVS SE GENVERIT. Distin. IIII. A

HIC quaeritur quaestio satis necessaria. Constat enim, & irrefragabiliter verum est, quòd deus pater genuit filium. Ideo quaeritur vtrum concedendum sit, quòd deus genuit deum. Si enim deus genuit deum, videtur quòd aut se deum, aut alium deum genuerit. Si verò aliud deum genuit, non est tantum vnus deus. Si autem seipsum deum genuit, aliqua res seipsam genuit. Ad quod respondentes dicimus, sanè & catholicè cōcedi quòd vnus vnus genuit, & quòd deus deum genuit: quia deus pater deum filium genuit. In symbolo quoque scriptum est, Lumen de lumine, deum verū de deo vero. Quod verò additur, ergo genuit se deum vel alium deum: neutrum concedendum esse dicimus. Quòd alium deum non genuit, manifestum est: quia vnus tantum deus est. Quòd autem seipsum non genuit, ostendit Augustinus in. i. libro de trin. dicens, Qui putant eius potentia esse deum, ut seipsum ipse genuerit: eo plus errant, quòd nō solū deus ita nō est, sed nec spiritualis, neque corporalis creatura. Nulla enim res est quæ seipsa gignat ut sit: & ideo nō est credendū vel dicendū q̄ deus genuit se.

LIBER I.

Alia quæstio de eodem.

B

Sed adhuc componunt garruli ratiocinatores dicen-

tes, Si deus pater genuit deum, aut genuit deum qui est deus pater: aut deum, qui non est deus pater. Si genuit deum, qui non est pater, ergo deus est qui non est deus pater: non ergo vnus tantum deus est. Si verò genuit deum, qui est deus pater, ergo genuit seipsum. Ad quod respondemus determinantes istam propositionem, qua sic proponunt, Si deus pater genuit deum, aut deum qui est deus pater, aut deum qui non est deus pater. Hoc enim sanè, & prauè intelligi potest: & ideo respondendum est ita, Deus pater genuit deum qui est ipse pater. Hoc dicimus esse falsum, & concedimus alteram, scilicet genuit deum qui non est pater: nec tamen genuit alterum deum, nec ille qui genitus est, est alius deus quàm pater, sed vnus deus cum patre. Si vero additur, genuit deum qui non est deus pater: hic distinguimus, quia dupliciter potest intelligi. Genuit deum qui non est deus pater, scilicet deum filium: qui filius non est pater, qui deus est. hic sensus verus est. Si verò intelligatur sic, genuit deum qui non est deus pater, id est qui non est deus qui pater est, hic sensus falsus est. Vnus enim & idem deus est pater & filius & spiritus sanctus: & ediuerso, pater & filius & spiritus sanctus vnus est deus.

Opinio quorundam dicentium tres personas esse vnum deum, vnam substantiam: sed non econuerso, scilicet vnum deum vel vnam substantiam esse tres personas.

C

Quidam tamen veritatis aduersarii, concedunt patrem

& filium & spiritum sanctum, siue tres personas, esse vnum deum, vnam substantiam: sed tamen nolunt concedere, vnum deum siue vnam substantiam esse tres personas: dicentes, diuinam substantiam prædicari de tribus personis, non tres personas de substantia diuina. Fides autem catholica tenet ac prædicat, & tres personas esse vnum deum, & vnam substantiam siue essentiam siue naturam diuinam:

cap. 6.

& vnum deum siue essentiam diuinam, esse tres personas. Vnde August. in primo lib. de trin. ita ait, Rectè ipse deus trinitas intelligitur, beatus & solus potens. Ecce quàm expresse dixit, ipse deus trinitas: vt ostenderet, & ipsum deum esse trinitatem, & trinitatem ipsum deum. Item in eodem, In verbis, inquit, illis Apostoli, quibus de aduentu Christi agens dicit, Quem ostendit beatus & solus potens:

August. de tri.
lib. i. c. 6.
1. Tim. 6.

rex regum, & dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem &c. nec pater propriè nominatus est, nec filius, nec spiritus sanctus: sed beatus & solus potens, id est vnus & solus deus verus, qui est ipsa trinitas. Ecce & hic aperte dicit vnum solum verum deum, esse ipsam trinitatem: & si vnus deus trinitas est, ergo vnus deus est tres personæ. Item in lib. v. de trin. Non tres deos, sed vnum deum dicimus esse ipsam præstantissimam trinitatem. Item in libro qui dicitur Enchiridion ad Laurentium, cap. ix. Satis est Christiano, rerum creaturarum causam visibilibus siue inuisibilibus, non nisi bonitate credere creatoris, qui est deus verus & vnus: nullamque esse naturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso: eumque

cap. 8.

Item, cum deus pater sit diuina essentia, si eius esset genitor, esset vtique genitor eius rei quæ ipse est: & ita eadè res seipsam genuisset: quod August. negat, vt supra ostendimus.

DISTINCT. V.

19

esse trinitatem, patrem scilicet & filium & spiritum sanctum. Item August. in sermone de fide, Credimus vnum deum vnam esse diuini nominis trinitatem. Idem in. vi. lib. de trinit. Dicimus deum solum esse ipsam trinitatem. Ecce & his & alijs pluribus auctoritatibus euidenter ostenditur, dicendum esse & credendum, quod vnus deus est trinitas, & vna substantia tres personæ: sicut econuerso trinitas dicitur esse vnus deus, & tres personæ dicuntur esse vna substantia.

Redit ad præmissam quæstionem, scilicet an deus pater se deum, an alium deum genuerit.

D

Nunc ad præmissam quæstionem reuertamur: vbi quæ-

rebatur an deus pater genuerit se deum, an alium deum. Ad quod dicimus, neutrum fore concedendum. Dicit tamen August. in epistola ad Maximum, quod deus pater se alterum genuit, his verbis, Pater vt haberet filium de seipso, non genuit seipsum: sed ita genuit de se alterum se, vt totus maneret in se, & esset in filio tantus, quantus & solus. Quod ita intelligi potest, id est de se alterum à se genuit: non vtique alterum deum, sed alteram personam: vel genuit se alterum, id est genuit alterum, qui hoc est quod ipse. Nam etsi alius sit pater quàm filius, non est tamen aliud quàm filius, sed vnum.

Epistola 662
Maximo meo
dico

HIC QVAERITVR, AN PATER GENVIT

diuinam essentiam, vel ipsa filium: an essentia genuit essentiam, vel ipsa nec genuit, nec genita est.

DISTINCT. V.

A

OST HAEC quæritur vtrum concedendum sit, Quod pater genuit diuinam essentiam, vel quod diuina essentia genuit filium, vel essentia genuit essentiam: an omnino non genuit, nec genita est diuina essentia? Ad quod catholicis tractatoribus consentientes dicimus, quod nec pater genuit diuinam essentiam, nec diuina essentia genuit diuinam essentiam. hic autem nomine essentiae intelligimus diuinam naturam, quæ communis est tribus personis, & tota in singulis. Ideo non est dicendum, quod pater genuit diuinam essentiam: quia si pater diceretur genuisse diuinam essentiam, diuina essentia relativiè diceretur ad patrem, vel pro relativo poneretur. Si autem relativiè diceretur, vel pro relativo poneretur, non indicaret essentiam. Vt enim ait August. in. v. lib. de trin. Quod relativiè dicitur, non indicat substantiam.

De comparatione generationis ad terminum essentialem abstractum, qui est essentia. Ratio prima quare ita sit.

cap. 7. circa finem eiusdem.

Secunda ratio.

B

Item, cum deus pater sit diuina essentia, si eius esset genitor, esset vtique genitor eius rei quæ ipse est: & ita eadè res seipsam genuisset: quod August. negat, vt supra ostendimus.

1. lib. de trinitate cap. 1.

Tertia ratio & potior.

C

Item, si pater est genitor essentiae diuinæ, cum ipse essen-

b ij

20
tia diuina sit, & deus sit: eo quod generat, & est, & deus est. Ita ergo non illud quod generatur, est à patre deus: sed pater eo quod generat, & est, & deus est. & si ita est, non genito gignens, sed gignenti genitus causa est, vt & sit, & deus sit. Simili ratione probat August. in lib. vii. de trin. quod pater non est sapiens sapientia quam genuit: quia si ea sapiens est, ea est. hoc enim est sibi esse, quod sapere. Quod si hoc est sibi esse, quod sapere: non per illam sapientiam, quā genuit pater, sapiens est. Quid enim aliud dicimus, cum dicimus, hoc illi est esse quod sapere, nisi, eo est, quo sapiens est? Ergo quā causa illi est vt sapiens sit, etiam ipsa illi causa est vt sit. Si ergo sapientia, quam genuit, illi causa est vt sapiens sit, & causa illi est vt sit. Sed causam patri, qua sit, à patre genitam, nullo modo quisquam dixerit sapientiam. quid enim est insanius? Ita ergo si pater genuit essentia qua est, essentia quam genuit, causa est illi vt sit. Nō ergo ipsam qua est, essentia genuit. Nam in illa simplicitate, vt inquit August. quia nō est aliud sapere quā esse, eadem est ibi sapientia quā essentia. ideoque quod de sapientia, hoc de essentia dicimus. Sicut ergo non genuit sapientiam, qua sapiens est: ita nec essentia, qua est. Vt enim sapientia sapiens est, & potentia potens: ita & essentia ipse est. Eadēque sapientia est & potentia, quā essentia. Patet itaque ex prædictis, quia pater essentiam diuinam non genuit.

(Ibidem)

Huic aduersari videtur Aug.

Huic autem videtur contrarium quod Aug. ait in lib. vnico de fide & Symbolo cap. iii. Deus cum verbum genuit, id quod ipse est genuit: nec de nihilo, nec de aliqua iam facta conditāque materia, sed de seipso id quod ipse est. Item, Deus pater qui verissimē se indicare animis cognituris & voluit & potuit, hoc ad seipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit. Ecce aperte dicit his verbis, deum patrem genuisse illud quod ipse est. Illud autē quod ipse est, non est nisi diuina essentia: videtur ergo diuinam essentiam genuisse. Ad quod respondemus illa verba sic intelligenda esse: dicentes, Pater de seipso genuit illud quod ipse est, id est filium, qui est illud quod pater est. Nam quod pater est, & filius hoc est: sed non qui pater est, & filius hic est.

(Ibidem)

Alias partes questionis exequitur.

Ita etiam non est dicendum quod diuina essentia genuit filium: quia cum filius sit diuina essentia, iam esset filius res à qua generatur: & ita eadem res seipsam generaret. Ita etiam dicimus quod essentia diuina non genuit essentiam. Cum enim vna & summa quædam res sit diuina essentia, si diuina essentia essentiam genuit, eadem res seipsam genuit, quod omnino esse non potest: sed pater solus genuit filium, & à patre & filio procedit spiritus sanctus.

Quæ videantur prædictis esse contraria.

Aug. de trin. lib. 7. c. 1.

Prædictis autem videtur contrarium esse quod dicit Aug. in lib. vii. de trin. Hoc, inquit, est deo esse, quod sapere. vnde pater & filius

simul sunt vna sapientia, quia vna essentia: & sigillatim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia. Ecce his verbis aperte dicit Aug. sapientiam de sapientia, & essentiam de essentia. vbi videtur significare quod sapientia sapientiam, & essentia genuit essentiam. Idem in lib. de fide ad Petrum ait, Sic Christum dei filium, id est vnam ex trinitate personam, deum verum crede, vt diuinitatē eius de natura patris natam esse non dubites. Hic videtur dicere quod natura filii sit nata de natura patris. Idem in lib. xv. de trin. ait, Dicitur filius consilium de consilio, & voluntas de voluntate: sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia. Et hic videtur dicere quod substantia sit genita de substantia, & sapientia de sapientia. Sed hoc ita determinamus, Sapientia de sapientia, & substantia de substantia est, id est filius qui est sapientia, qui est substantia, est de patre qui est eadē substantia & sapientia: & filius qui est diuinitas, natus est de patre qui est natura diuina. Et, vt expressius dicamus, dicimus filium sapientiam, esse de patre sapientia: & dicimus filium substantiam, esse genitum de patre & à patre substantia. Quod autem ita intelligi debeat, Aug. ostendit in lib. vii. de trin. dicens, Pater ipse sapientia est: & dicitur filius sapientia patris, quomodo dicitur lumen patris, id est sicut lumen de lumine, & vterque vnum lumen: sic intelligatur sapientia de sapientia, & vterque vna sapientia & vna essentia. Item ideo Christus dicitur virtus & sapientia dei, quia de patre virtute & sapientia etiam ipse virtus & sapientia est: sicut ipse lumen de patre lumine est, & ipse fons vitæ est apud deum patrem fontem vitæ. Filius ergo sapientia de patre sapientia est: sicut filius lumen de patre lumine, & deus filius de deo patre: vt & singulus sit lumen & singulus deus, & singulus sapientia: & simul vnum lumen, vnus deus, vna sapientia. Ecce manifestē his verbis aperit Aug. ex quo sensu accipienda sint prædicta verba & his similia, scilicet cum dicitur substantia de substantia, vel substantia genuit substantiam.

Cap. 13.

Cap. 20.

Determinatio eorum quæ videtur contraria.

Aug. de trin. lib. 7. c. 1. circa finem capituli. 1. ad Corin. 12.

libro. 7. de trinitate. cap. 3.

Quod videtur prædictæ expositioni contrarium.

Huic vero etiam id contrarium videtur, quod Hilarius ait in. iiii. lib. de trinitate. Nihil, inquit, nisi natum habet filius: & geniti honoris admiratio in honore generantis est. Cum ergo filius essentiam habeat, (tota enim in eo est diuina essentia) videtur quod ipsa diuina essentia nata sit. Item in. v. lib. ait, Natiuitas dei non potest eam ex qua prouecta est, non tenere naturam, nec enim aliud quā deus subsistit, quod non aliunde quā de deo subsistit. Ecce hic dicit natiuitatem dei prouectam ex natura: & ita videtur ex his verbis atque prædictis natura dei & genita, & genuisse. Quod apertius dicit in lib. ix. de trin. Nos, inquit, vnigenitum deum in forma dei manentem, in natura hominis mansisse profiteamur: nec vnitatem formæ seruilem, in naturam diuinæ vnitatis refundimus: nec rursus corporali insinuatione patrem in filio prædicamus, sed ex eo eiusdem generis genitam naturam, naturaliter in se gignentem habuisse naturam: quæ in forma naturæ se gignentis manens, formam naturæ & infirmitatis corporalis accepit. ¶ Non enim defecerat dei natura, ne esset: sed in se humilitatem terrenæ natiuitatis manens sibi dei natura suscepit, geb. iij.

Non longe a principio libri.

Circa finem libri quinti.

Quod natura dei in forma sua manens formam naturæ & infirmitatis corporalis accepit.

Quod natura dei non est mutata in assumptione.

LIBER I.

22

peris sui potestatem in habitu assumptæ humanitatis exercēs. Ecce hic apertè dicit, & naturam genuisse, & naturam genitam, & naturam assumpsisse naturam: quod à plerisque negatur. Item in eodem, Nunquid vnigenito deo contumelia est, patrem sibi innascibilem deum esse, cum ex innascibili deo natiuitas vnigenita in naturam vnigenitam subsistat. Ecce & hic dicit vnigenitam naturam.

Quomodo sint intelligenda præmissa verba Hilarii.

H

Sed quia hæc verba sane vult intelligi, ipse idem dicit

Circa mediū eiusdē quartū.

Circa finem quinti. Expositionē confirmat p. verba eiusdē

Ioannis. 4. Ego in pte & p. in me.

in. iiii. lib. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei sermo subiectus est. Hæc ergo verba ita intelligi possunt, Nihil habet filius nisi natum, id est nihil habet secundum quod deus est, nisi quod nascendo accepit: & ipse nascendo patris in se subsistentē naturā habuit. vnde Hilarius addit in. v. lib. Eandem naturā habet genitus, quā ille qui genuit: ita tamen, ut natus non sit ille qui genuit. Nā quomodo erit pater ipse, cū genitus sit? Sed in his ipsis subsistit ille qui genitus est, in quibus totus est ipse qui genuit: quia nō est aliud qui genitus est: & ideo nō refertur ad aliud quod in vno subsistit, & ex vno. Ac si in generatione filii & naturā suā, ut ita dicā, sequitur indēmutabilis deus indēmutabilem deū gignens, nec naturam suā deserit ex indēmutabili deo indēmutabilis dei perfectā natiuitas. Subsistentē ergo in eo dei naturā intelligamus, cum in deo deus insit, nec præter eum qui deus est, quicquā deus alius sit: quia ipse deus, & in eo deus. Naturæ ergo dei patris veritas in deo filio esse docetur, cum in eo deus intelligitur esse qui deus est. Est enim vnus in vno, & vnus ab vno.

Quod legitur pater de sua substantia genuisse filium, & filium substantiæ patris.

I

Dicitur quoque, & frequenter in scriptura legitur, Pa-

Cap. 2.

Cap. 10. circa finem.

Tom. 6. Cap. 14.

trem de sua substantia genuisse filiū. vnde Aug. in lib. de fide ad Petrum ait, Pater deus de nullo genitus deo, semel de sua natura sine initio genuit filium deū sibi æqualē, & eadē quā ipse naturaliter æternus est, diuinitate cōternū. Ecce hic dicit Aug. filiū genitum de natura patris. Est autē vna natura patris, & filii, & spiritus sancti. Si ergo de natura patris genitus est filius, genit⁹ est de natura filii & spūs sancti: immo de natura triū personarū. Idē quoque Aug. in lib. xv. de trin. dicit Christū esse filiū substantiæ patris, & de substantia patris genitū, tractans illud verbū Apostoli loquentis de deo patre sic, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnū filii charitatis suæ. Quod dictū est, inquit, filii charitatis suæ, nihil aliud intelligitur quā filii sui dilecti, quā filii substantiæ suæ. Caritas quippe patris, quæ in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quā ipsa natura atque substantia, ut sæpe diximus, & sæpe iterare non piget: ac per hoc, si filius charitatis eius nullus alius est, quā qui de substantia eius est genitus. Ecce hic apertè dicit Aug. filium esse genitum de substantia patris, & filium substantiæ patris. Idem quoque August. in lib. iii. contra hæreticum Maximinum, substantiam dei genuisse filium, & filium genitum de substantia patris asserit dicens,

DISTINCT. V.

23

Carnalibus cogitationibus pleni, substantiam dei de seipsa gignere filiū non putatis, nisi hoc patitur quod substantia carnis patitur quando gignit. Erratis, non scientes scripturas neque virtutem dei. Nullo enim modo verum dei filium cogitatis, si eum natum esse de substantia patris negatis. Non enim iam erat hominis filius, & deo donante factus est dei filius: ex deo natus, gratia non natura. An fortè et si nō hominis filius erat, tamen iā aliqua erat qualiscūque creatura, & in dei filiū deo mutante conuersa est? Sed nihil horum est: ergo aut de nihilo, aut de aliqua substantia natus est. Sed ne crederemus vos putare de nihilo esse dei filium, affirmatis non vos dicere de nihilo esse dei filium. De aliqua ergo substantia est: & si non de substantia patris, de qua sit dicite: sed non inuenietis. Iam ergo vnigenitum dei filium Iesum Christum, de patris esse substantia, non vos nobiscum pigeat confiteri. Idem in eodem, Vtrique legimus ut simus in vero filio eius Iesu Christo. Dicite ergo nobis, Vtrum iste verus dei filius, ab eis qui gratia filii sunt, quadam proprietate discretus, de nulla substantia sit, an de aliqua? Non dico, inquis, de nulla: nec dicam de nihilo, ergo de aliqua substantia est. Quæro, de qua? si non de patris substantia est, aliam quære. si aliam non inuenis, patris agnosce substantiam, & filium cum patre homouision confitere. Idem in eodem, Confiteor deum patrem omnino incorruptibiliter genuisse: sed quod est ipse genuisse. Item, Dico quod sæpe dicendum est, Aut de aliqua substantia est natus dei filius, aut de nulla. si de nulla, ergo de nihilo, quod vos iam non dicitis: si vero de aliqua, nec tamen de patris substantia, non est verus filius: si vero de patris substantia, vnus eiusdēque substantiæ sunt pater & filius. Vos autem nec filium dei substantia patris genitum vultis, & tamen eum nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex patre esse conceditis: nec videtis quā necesse sit, ut qui non est ex nihilo, nec ex aliqua alia re, sed ex deo, nisi ex dei substantia esse nō possit, & hoc esse quod deus est, de quo est, id est deus de deo natus: quia non alius prius fuit, sed natura cōternā de deo est.

Matth. 22. 6. Contra Paulianos. Contra Atrid & Donatum.

1. Ioannis. 5. 3

Paulo infertius in eodē cap.

Ex eodē ca. circa principium.

Colligens summam prædictorum aperit ex quo sensu accipienda sint.

K

His verbis præmissis innui videtur, quod diuina substantia filium genuerit, & quod filius sit genitus de substantia patris, & quod de deo est natura cōternā, & quod pater id quod ipse est genuit. Id autem quod ipse est, diuina essentia est: & ita putari potest diuinam essentiam genuisse. Vehementer mouent nos hæc verba, quæ quomodo intelligenda sint, mallem ab alijs audire, quā ipse tradere. Ut tamen sine præiudicio atque temeritate loquar, ex hoc sensu dicta possunt accipi: Natura cōternā de deo est, id est filius cōternus patri de patre est, ita quod est eadem cū eo natura, vel eiusdem naturæ. Quem sensum cōfirmat Aug. ibidē subiiciens, & quod dixerat quasi explanās. Dicto enim, Natura cōternā est de deo, addit, Nō est aliud filius quā illud de quo est, id est vnus eiusdēque substantiæ est. Deinde apertius talem intellectum ex prædictis verbis fore habendū aperit in eodem libro contra Maximinum.

Circa principium capitis.

b iij

Agust. ibid. minimum dicens, Trinitas hæc vnus eiusdemque substantiæ est: quia non de aliqua materia vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus. item spiritus sanctus non de aliqua materia vel de nihilo est, sed inde est vnde procedit. His vtiq; verbis aperte ostendit ea ratione dici filium esse de substantia patris, qui est de patre genitus, ita quod est eiusdem substantiæ cum eo: & spiritum sanctum esse de substantia patris & filij, quia ab vtroque procedit, ita quod est eiusdem substantiæ.

Quod nec filius, nec spiritus sanctus est de nihilo, sed de aliquo, non tamen de materia.

Ostenditur quoque ex illis verbis filium & spiritum sanctum

non esse de nihilo, sed de aliquo: nec tamen de aliqua materia. Vnde etiam Hilarius in xij. lib. de trin. ait, Vnigenitus deus cum natus sit, patrem testatur auctorem: cum ex manente natus est, non est natus ex nihilo: & cum ante tempus natus est, omnem sensum præuenit nascendo. Hic aperte dicitur, quod filius non est natus ex nihilo. Similiter & spiritus sanctus non est dicendus esse vel procedere ex nihilo: quia filius de substantia patris natus est, id est à patre est, cum quo eiusdem substantiæ est, & eadem substantia. Ex quo sensu etiã accipiendū est illud, Pater genuit id quod ipse est, id est filiū, qui est hoc quod pater. Et hoc ita debere itelligi Aug. aperit dicēs in. j. lib. cōtra Maximinū, Hoc genuit pater quod est: alioquin non est verus filius, si quod est pater, nō est filius. Item substantia dei genuit filiū, id est pater substantia genuit filium, qui est eadem substantia & eiusdem substantiæ. Quod sic esse intelligendum Aug. ostendit, dicens ad Maximinū, Sicut dicis, spiritus spiritum genuit: ita dic, spiritus eiusdem naturæ vel substantiæ spiritum genuit. Item sicut dicis, deus deum genuit: ita dic, deus eiusdem naturæ vel substantiæ deum genuit. Hoc si credideris & dixeris, nihil de hac re vltius accu- faberis. His enim verbis aperit quomodo prædicta debeant intelligi. Similiter filius natus est de substantia patris, vel pater genuit filium de sua natura siue essen- tia, id est de se natura & essentia genuit filium eiusdem substantiæ ac naturæ, & qui est eadem essentia ac natura. Similiter expone illud, filius substantiæ patris, & filius patris substantiæ, id est qui est substantia, cum quo & filius eadem sub- stantia est. quia consubstantialis est patri filius. Et hic sensus adiuvatur ex his ver- bis August. qui in lib. v. de trin. ait, Tres personas eiusdem essentia, vel tres per- sonas vnā essentiam dicimus. Tres autem personas ex eadem essentia non di- cimus, quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona. His verbis osten- ditur non esse dicendum personam esse ex essentia, nisi ex sensu prædicto. Qui sensus cōfirmatur etiam ex eo quod in lib. xv. de trin. idem ait, Sicut nostra scientia, scientia dei, sic & nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimi- le est illi verbo dei, quod natum est de patris essentia. Tale est autem ac si dice- rem, de patris scientia, de patris sapientia: vel, quod est expressius, de patre essen- tia, de patre scientia, de patre sapientia. Ex hoc itaque intellectu, verbum dei pa- tris vnigenitus filius per omnia patris similis & æqualis recte dicitur deus de deo, lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia: quia hoc est

Non longe a medio lib. 12.

Circa mediū primi libri.

Agust. ca. 12.

omnino quod pater, non tamen pater: quia iste filius, ille pater.

Quare verbum patris dicatur filius naturæ.

Inde est quod solum vnigenitus dei dicitur natura fili- us, quia eiusdem naturæ est, & eadē natura est cum patre. vnde Hilarius in lib. j. de trin. de Christo loquens ait, Natura filius est, quia eandem naturam quam ille qui genuit habet.

VTRUM PATER VOLUNTATE GENUIT FI- lium, an necessitate: & an volens vel nolens sit deus.

DISTINCT. VI.

P R A E T E R E A quæri solet, Vtrum pater genuerit filium volun- te, an necessitate. De hoc Orosius ad August. ita ait, Voluntate ge- nuit pater filium vel necessitate: sed nec volūte nec necessitate: quia necessitas in deo non est, præire voluntas sapientiã non potuit. quocirca vt Au- gust. ait in. xv. lib. de trin. ridenda est dialectica Eunomij, à quo Eunomiani hære- tici orti sunt: qui cum non potuisset intelligere, nec credere voluisset vnigenitum dei filium verbum dei esse naturā, id est substantia patris genitum, non naturā vel substantiæ dixit esse filium, sed filium voluntatis dei: volens asserere, acceden- tem deo voluntatem, qua gigneret filium. sicut nos aliquando aliquid volumus, quod antea non volebamus, propter quod mutabilis intelligitur nostra natura, quod absit vt in deo esse credamus. Dicamus ergo verbum dei esse filium dei na- tura, non voluntate, vt docet August. in. xv. lib. de trin. vbi quendam catholicum hæretico respondentem commendat dicens, Acutē sanē quidam respondit hæ- retico versutissimē interroganti, vtrum deus filium volens vel nolens genuerit: vt si diceret, nolens, absurdissima dei miseria sequeretur: si autem, volens, continuo quod intendebat concluderet, scilicet non naturæ esse filium, sed voluntatis. At il- le vigilantissimē vicissim quæsiuit ab eo, vtrum deus pater volens aut nolens sit deus: vt si responderet, nolens, sequeretur grandis absurditas & miseria, quam de deo credere magna est insania: si autem diceret, volens, responderetur ei, ergo & ipse voluntate sua deus est, non natura. Quid ergo restabat, nisi vt obmutesceret, sua interrogatione obligatum indissolubili vinculo se videns? Ex prædictis doce- tur non esse concedendum, qd deus volūte vel necessitate, vel volens, vel nolēs, sit deus. Item, qd voluntate vel necessitate, vel volens, vel nolens, genuerit filium.

Oppositio contra prædicta.

Sed contra hoc opponitur sic, Voluntas dei est natura siue essentia dei: quia non est aliud deo esse, aliud velle: & ideo sicut vna est essen- tia trium personarum, ita & vna voluntas. Si ergo deus, natura deus est, & volun- tate deus est: & si verbum dei, natura filius dei est, & voluntate filius dei est. hoc autem facile est refellere. nam & præscientia dei siue sciētia, qua scit vel præscit bona & mala, diuina natura siue essentia est: & prædestinatio siue voluntas eius,

M

A

De compara-
tione actus ge-
nerandi ad po-
tentiam.
In tomo. 4.
in dialogo
69. quæstionū
quæst. 7.
Cap. 20.
Opinio cuius-
dam hæretici

Aug. de trin.
lib. 15. ca. 20.
Et in quæstio-
nibus ad Oro-
sium.

B

responsio.

eadem diuina essentia est: nec est aliud deo scire & velle, quàm esse. & cū sit vnū & idem scientia dei vel voluntas, non tamen dicitur de voluntate quicquid dicitur de scientia, & econuerso. nec omnia illa sua voluntate deus vult, quæ sua scientia scit, cū sua scientia nouerit tam bona quàm mala, voluntate autē non velit nisi bona. Scientia quippe dei & præscientia, de bonis est & malis: voluntas verò & prædestinatio, de bonis est tantum. & tamen vnum & idem in deo est scientia & voluntas, & præscientia & prædestinatio. ita cū vnū sit natura dei & voluntas, dicitur tamē pater genuisse filiū natura nō voluntate: & esse deus natura, nō voluntate.

Qualiter intelligēda sunt illa verba, pater nec volens nec volens deus est, nec volens nec volens genuit filium.

Prædicta tamen verba quibus prudēter dictū est, quod

deus pater nec volens nec volens est deus, nec volens nec volens genuit filiū, siue voluntate, siue necessitate, ex tali sensu mihi videtur accipiēda, vt voluntatē præcedentem vel accedentē intelligamus: qualiter Eunomius intelligebat. Non enim ipse deus est voluntate præcedenti vel efficiēti, vel volens priuquā deus: nec voluntate præcedenti vel accedenti genuit filium: nec prius volens, quàm generās, genuit filiū: nec prius generans quàm volens, genuit filiū. volens tamē genuit, sicut potens genuit, & bonus genuit filiū, & sapiens genuit, & huiusmodi. Si enim pater sapiēs & bonus dicitur genuisse filiū, cur non & volens? cum ita sit deo idē esse volentem, quod est esse deum: sicut idem est esse sapientē, quod est esse deū. Dicamus ergo quia pater sicut sapiens, ita volens genuit filium: sed non voluntate præcedenti vel accedenti. Quē sensum aperit Aug. & confirmat ita dicēs super epistolā ad Ephes. De filio dei, id est domino nostro Iesu Christo scriptum est, quia cum patre semper fuit, & nunquam eum vt esset, paterna voluntas præcessit, & ille quidem natura filius est.

HIC QVAERITVR AN PATER POTVERIT
vel voluerit gignere filium.

DISTINCT. VII.

Nilarius i. li. de synodis, Bos q. dicitur de nō extāi bus esse filiū dei, similiter qui dicunt q. neq. cōsilio, neq. volūta- te pater genuit filiū, anathematizat sancta ecclesia. Item si quis nolente pfe dicat natum filiū: anathema sit. Nō enim nolēte pater coactus pater vel naturalis necessitate ductus eū nollet: genuit filiū: sed mox vt voluit sine tempore & ipso: libiliter ex s. vngentum demōstrauit. Ephes. i. & ecclesiast. i.

De compara- tione poten- tiæ generandi ad personam

Distin. 28, huius primi.

IC solet quæri a quibusdā, vtrū pater potuerit vel voluerit generare filiū. Si enim, inquiunt, potuit vel voluit generare filiū, ergo potuit aliquid & voluit, quod nec voluit nec potuit fili? nā filius nec potuit nec voluit generare filiū. Cui versutia facile respōdemus dicētes, Possē vel velle generare filiū, non est aliquid possē vel velle subiectū potētiae vel volūati. Est tamē aliqua potētia vel volūtas, scilicet possē vel velle gignere filiū. & ideo distinguenda est intelligentia propositi verbi possē vel velle gignere filiū, & possē vel velle aliquid. neque enim generatio filij aliquid corū est, quæ subiecta sunt diuinæ potētiae & volūati: nec est aliquid inter omnia vel de omnibus, sed super omnia & ante omnia. Nō enim antē voluit vel potuit, q. genuit: sicut nec antē fuit, q. genuit: quia ab æterno fuit, & ab æterno genuit. Ex simili quoq. hoc videre possumus. Pater enim pōt esse pater, & vult esse pater: filius autē nō pōt, nec vult esse pater: ergo pater pōt vel vult esse aliqd, quod nō potest vel vult esse filius. nō sequitur: quia esse patrē nō est esse aliquid, sed pōt esse ad aliquid, vt in sequenti ostēdetur.

Ponit quædam verba Aug. vnde potest moueri auditor.

B

Sed vehementer nos mouet quod Aug. ait in lib. contra

Maximinū, qui asserēbat patrē potentiorē esse filio, eo q. filiū genuit deū creatorem, filius autē non: dicebatq. patrē potuisse gignere non filiū: & ideo potiorē esse filio. Ad quod respōdens Aug. dicere videtur, q. filius etiā potuit gignere, volens ostēdere patrē esse non potiorē filio, his verbis, Absit vt ideo potior sit pater filio, sicut putas, quia creatorē genuit pater, filius autē non genuit creatorē: neque enim non potuit, sed non oportuit. Vide & diligēter attēde hæc verba, non enim nō potuit: sed nō oportuit. Videtur enim dicere q. filius potuit gignere, sed non oportuit: & ita potuit quod non oportuit. Quare autē nō oportuit, subdit dicēns, Immoderata enim esset diuina generatio, si genitus filius nepotē gigneret patri, quia & ipse nepos nisi auo suo pronepotē gigneret, secundū vestra mirabilem sapiētiā, impotēs diceretur. Similiter etiā ille si nepotē nō gigneret auo suo, & pronepotē proauo suo, non a vobis appellaretur omnipotēs, nec impleretur generatiōis series, si sēper alter ex altero nasceretur: nec eā perficeret vllus, si nō sufficeret vnus omnipotēs. Itaque oīpotentē genuit filiū patris natura, nō fecit.

Opponitur prædictis verbis Augustini.

C

Hoc autē videtur quibusdā nō pssoe stare, scilicet quod

filius potuerit gignere. Si enim potuit filius gignere, potuit esse pater: & si potuit esse pater, potuit ergo esse pater vel sui, vel patris, vel spūs sancti, vel alicuius alius. sed alius nō: quia nullus alius semper fuit. Nec patris: quia pater est ingenuitus & innascebilis. Nec sui: quia nulla res seipsam gignere pōt. Nec spūs sancti: quia nasci nō potuit. Si enim nasci potuit, potuit esse filius, & ita mutabilis esse potuit.

Libro de trinitate. i. ca. i.

Hic quæritur quomodo intelligenda sint.

D

Quō ergo accipiatur quod supra dictū est, non enim nō
potuit gignere, sed nō oportuit: quasi potuit, sed non oportuit. Nō est nobis perspicuum aperire quomodo sit hoc verum, & ideo sub silētio potius esset prætereundum, nisi me super hoc aliquid loqui cogeret instantia quærentium.

Hic aperitur ex quo sensu accipienda sint.

E

Potest ergo sic intelligi, Non enim non potuit, sed non
oportuit, id est non ex impotentia sui fuit quod filius non genuit, sed ei non conueniebat: sicut deus filius non est deus pater, nec tamen hoc ex impotentia sui est. Nam & pater similiter non est filius, nec hoc est ex impotentia patris. Sed quærit Maximinus Arrianorum episcopus, Vnde ergo est quod pater non potest esse filius, vel filius pater? non utique ex impotentia, sed pater proprietate generationis pater est, quia oportet eum non esse filium: & filius proprietate natiuitatis filius est, quia oportet eū non esse patrē. De quibus proprietatibus postea plenius tractabitur.

Distin. 16, huius primi.

Utrum pater natura sit potens gignere filium: & an hoc sit aliqua potentia quæ sit in filio.

F

Item quæritur à quibusdam, Si pater potens sit natura gignere filium, & an hoc sit aliqua potentia quæ sit in filio? Ad quod dicimus, quia pater non est potens nisi natura: eius enim potentia natura est vel essentia. At, inquiunt illi, Si potens est gignere, habet ergo potentiam gignendi. Filius autem non habet potentiam gignendi, si non potest gignere. habet ergo aliquam potentiam pater quam non habet filius. Non sequitur. Eandem enim potentiam habet penitus filius, quam & pater: quia pater potuit gignere, & filius gigni potuit. Eadem enim potentia est in filio, quæ potuit gigni, quæ est in patre, quæ potuit gignere. Sed contra hoc opponitur, Aliud est posse gignere, aliud est posse gigni: quia aliud est gignere, & aliud gigni. Hic distinguedum est. Si enim cum dicitur, aliud est posse gignere, aliud posse gigni, aliam significas potentiam, quæ pater potens est gignere, & aliam, quæ filius potens est gigni, falsus est intellectus. Si autem dicas, patrem posse habere aliam proprietatem siue notionem, quæ genitor est: & filium aliam, quæ genitus est: verus est intellectus. Aliam enim habet pater proprietatem, quæ pater est: aliam filius, quæ filius est.

Oppositio.

Quomodo intelligendum sit, filius habet vel non habet potentiam generandi.

G

Ira etiam cum dicitur, filius non habet potentiam generandi quam pater habet, dupliciter intelligi potest. Si enim dicatur, filius non habet potentiam generandi quam & pater, scilicet quæ potens sit ad generandum, id est ut genuerit vel ut generet sicut pater, verum est. si vero intelligatur sic, non habet potentiam quæ possit gigni vel genitus esse, quæ eadem pater potens est ut genuerit vel ut generet, falsum est. Sicut dicitur, pater habet potentiam quæ potest esse pater, filius vero non habet potentiam quæ possit esse pater: & econverso, filius habet potentiam quæ potest esse filius: habet ergo aliquam potentiam, quam non habet pater: & econverso. Absit: quia eadem est potentia patris, quæ potest esse pater: & filii, quæ potest esse filius. Ita etiam eadem est voluntas, quæ pater vult esse pater non filius, & filius vult esse filius non pater: & eadem est voluntas filii, quæ vult esse genitus & patrem genuisse: & patris, quæ vult esse genitor & filium genitum esse.

DE VERITATE ET PROPRIETATE ET INCOMMUTABILITATE & SIMPLICITATE ESSENTIÆ DEI.
DISTINCT. VIII.

A

De proprietatibus & conditionibus eius

N

VNC de veritate siue proprietate siue incommutabilitate atque simplicitate diuinæ naturæ, siue substantiæ siue essentiæ agendum est. Est itaque deus, ut ait Aug. in v. lib. de tri. sine dubitatione sub

stantia, vel si melius hoc appellatur, essentia: quam Græci οὐσία vocant. Sicut enim ab eo quod est sapere dicta est sapiëntia, & ab eo quod est scire dicta est scientia: ita ab eo quod est esse dicta est essentia. Et quis magis est, quam ille qui dixit famulo suo, Ego sum qui sum: & Dices filiis Israel, Qui est misit me ad vos. Ipse verè ac propriè dicitur essentia, cuius essentia non nouit præteritum vel futurum. vnde Hieron. ad Damasum scribēs ait, Deus solus, qui exordium non habet, veræ essentiæ nomen tenet: quia in eius cōparatione qui verè est, quia incommutabilis est: quasi non sint quæ mirabilia sunt. De quo enim dicitur fuit, non est: & de quo dicitur erit, nondum est. Deus autem tantum est, qui non nouit fuisse vel futurum esse. Solus ergo deus vere est: cuius essentiæ comparatum nostrum esse, non est.

Qualiter intelligenda sint verba Hieronymi, quærendum est.

B

Hic diligenter aduertendum est, quomodo intelligi debeant illa verba Hieronymi. f. Deus tantum est, & non nouit fuisse vel futurum esse: tanquam non possit dici de deo, fuit vel erit, sed tantum est: cum de eo scriptum frequenter reperiatur, fuit ab æterno, fuit semper, & erit in secula, & huiusmodi: vnde videtur quia non est tantum dicendum de deo, fuit, vel est, vel erit. Si enim diceretur tantum, fuit, putaretur quod desierit esse: si diceretur tantum, est, putaretur quod non semper fuerit, sed esse cœperit: si tantum diceretur, erit, putaretur non esse modo. Dicatur ergo quia semper fuit, est, & erit: ut intelligatur quia nec cœpit, nec desit, nec desinet esse. De hoc August. super Ioanem ita ait, Cum de sempiterna re propriè dicatur est, secundum nos bene dicitur fuit & erit: fuit, quia nunquam desit: erit, quia nunquam deerit: est, quia semper est: non præterit, quasi quod non maneat: non erit, quasi quod non erat. Cum ergo nostra locutio per tempora varietur, de eo verè dicuntur verba cuiuslibet temporis, qui nullo tempore defuit, vel deest, vel deerit: & ideo non est mirum si de spiritu veritatis veritas loquens dixit per futurum, Quæcunque audiet, loquetur: audit scilicet ab eo à quo procedit. Audire illius est scire, idem etiam esse. A quo ergo est illi essentia, ab illo audientia id est scientia: quæ non est aliud, quam essentia. Audiet ergo dixit de eo quod audiuit: & audit, id est quod semper sciuit, scit & sciet. Ecce hic dicit August. verba cuiuslibet temporis dici de deo: sed tamen propriè, est. Illud ergo quod Hieronymus dicit ita intelligendum est, Non nouit fuisse vel futurum esse, sed tantum esse: id est cum dicitur de deo quod fuit vel erit, non est intelligendum quod præterit vel futurum sit, sed quod existat simpliciter sine aliquo temporali motu. Licet enim verba substantiua diuersorum temporum de deo dicantur (ut fuit, erit, est, erat) non tamen temporales motus esse distinguunt, scilicet præteritum, vel futurum, vel præteritum imperfectum, vel præteritum perfectum, vel præteritum plusquam perfectum: sed essentiam siue existentiam suæ diuinitatis simpliciter insinuant. Deus ergo solus propriè dicitur essentia vel esse. Vnde Hilarius in vii. de trin. ait, Esse non est accidens deo, sed subsistens veritas, & manens causa, & naturalis generis proprietas.

sententibus trinitatis & unitatis. Cap. 2.

Exo. 3. d

Tomo. 2. epi stola cuius initium est, Quoniam uult.

In tomo. 9. in tractatu. 99. ad. 16. caput Ioannis.

Ioan. 16. c.

Hic aperit quomodo sint intelligenda.

Non longe a principio libri. 7.

Dei etiam solius essentia incommutabilis dicitur proprie:

quia nec mutatur, nec mutari potest. Vnde August. in. v. lib. de trin. Alia, inquit, essentia vel substantia capiunt accidentia, quibus in eis fiat vel magna, vel quantacunque mutatio. Deo autem aliquid huiusmodi accidere non potest: & ideo sola substantia vel essentia, quae est deus, incommutabilis est: cui profecto maxime ac verissime competit esse. Quod enim mutatur, non seruat ipsum verum esse: & quod mutari potest, etiam si non mutetur, potest quod fuerat non esse. Ideoque illud solum quod non tantum non mutatur, verum etiam mutari omnino non potest, verissime dicitur esse, id est substantia patris & filii & spiritus sancti. Ideoque Apostolus loquens de deo ait, Qui solus habet immortalitatem. Vt enim ait August. in lib. i. de trin. Cum anima quodammodo immortalis esse dicatur & sit, non diceret Apostolus, Solus deus habet immortalitatem: nisi quia vera immortalitas incommutabilitas est, quam nulla potest habere creatura: quoniam solius creatoris est. vnde Iacobus ait, Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et David, Mutabis ea, & mutabuntur: tu autem idem ipse es. Ideo Aug. super Gen. dicit, quod deus nec per loca, nec per tempora mouetur: creatura vero, per loca, & tempora. Et per tempora moueri, est per affectiones commutari. Deus autem nec loco, nec affectione mutari potest: qui per prophetam ait, Ego deus & non mutor: qui est immutabilis solus. vnde recte solus dicitur habere immortalitatem. In omni enim mutabili natura, ut ait Aug. contra Maximinum, nonnulla mors est ipsa mutatio: quia facit aliquid in ea non esse quod erat. vnde & ipsa anima humana, quae ideo dicitur immortalis, quia secundum modum suum nunquam desinit viuere, habet tamen quandam mortem suam: quia si iuste viuebat & peccat, moritur iustitiae: si peccatrix erat & iustificatur, moritur peccato: ut alias eius mutationes taceam, de quibus modo longum est disputare. Et creaturarum natura caelestium mori potuit, quia peccare potuit. nam & angeli peccauerunt, & daemones facti sunt quorum est diabolus princeps: & qui non peccauerunt, peccare potuerunt: & cuicunque rationali creaturae praestatur ut peccare non possit, non est hoc naturae propriae, sed dei gratia. Et ideo solus deus, ut ait Apostolus, habet immortalitatem: qui non cuiusquam gratia, sed natura sua nec potuit, nec potest aliqua conuersione mutari: nec potuit, nec poterit aliqua mutatione peccare. Proinde, ut ait Aug. in primo lib. de trin. Substantiam dei sine vlla sui commutatione mutabilia facientem, & sine vlllo suo temporali motu temporalia creantem, intueri & nosse, licet sit difficile, oportet. Verè ergo ac proprie incommutabilis est sola diuinitatis essentia: quae sine sui mutatione cunctas condidit naturas.

Hic de simplicitate.

D

Eademque sola proprie ac vere simplex est, vbi nec partium, nec accidentium, nec quarumlibet formarum vlla est diuersitas, siue variatio vel

Quare creatura sit multiplex & non simplex.

1. Tim. 6. c.

cap. 7.

Malachi. 3. b.

1. Tim. 6. c. Cap. 7. Que sit vera immortalitas que in solo creatore est. Iacob. n. c. Psal. 101.

multitudo. Vt autem scias quomodo simplex sit illa substantia, te docet Aug. in. vj. lib. de trin. Animaduerte primum, quare omnis creatura sit multiplex, & nullo modo vere simplex: & primum de corporali, postea de spirituali creatura. Corporalis utique creatura ex partibus constat, ita ut sit ibi aliqua pars minor, alia maior, & maius sit totum quam quaelibet pars: & in vnoquoque corpore aliud est magnitudo, aliud color, aliud est figura. Potest enim imminuta magnitudine manere idem color, & eadem figura: & colore mutato manere eadem figura, & eadem magnitudo. ac per hoc multiplex esse conuincitur natura corporis: simplex autem, nullo modo.

Hic de spirituali creatura ostendit quomodo sit multiplex, & non simplex.

Cap. 6.

Hic de corporali ostenditur quare sit multiplex.

Creatura quoque spiritualis, ut est anima, in comparatione quidem corporis est simplex: sine comparatione vero corporis, est multiplex & non simplex.

quae ideo simplex dicitur respectu corporis, quia mole non diffunditur per spatium loci, sed in vnoquoque corpore & in tota anima est, & in qualibet eius parte tota est. Et ideo cum sit aliquid in quauis exigua particula corporis, quod sentiat anima, quauis non fiat in toto corpore, illa tamen tota sentit, quia totam non latet. Sed tamen nec in ipsa tota anima vera simplicitas est. Cum enim aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud letitia, aliud tristitia: possintque haec & alia huiusmodi innumerabilia in animae inueniri natura, & alia sine alijs, & alia magis, alia minus: manifestum est non simplicem, sed multiplicem esse naturam. nihil enim simplex mutabile est: omnis autem creatura mutabilis est: nulla ergo creatura vere simplex est. Deus vero etsi multiplex dicatur, verè tamen & summe simplex est. dicitur enim magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, & quicquid aliud non indignè dici videtur: sed eadem magnitudo eius est quae sapientia. Non enim mole magnus est, sed virtute. & eadem bonitas eius est, quae sapientia, & magnitudo & veritas: & non est ibi aliud ipsum beatum esse, & aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino esse.

Hic eodem lib. 6. ca. eodem.

Quomodo deus simplex est.

Qualiter deus cum sit simplex, multiplex tamen dicatur.

F

Hic diligenter notandum est cum dicat August. solum deum vere simplicem esse, cur dicat eundem multipliciter dici? Sed hoc non propter diuersitatem accidentium vel partium dicit, sed propter diuersitatem ac multitudinem nominum quae de deo dicuntur: quae licet multiplicia sint, vnum tamen significant, scilicet diuinam naturam. Haec enim non ita accipiuntur cum de illa incommutabili aeternaque substantia incomparabiliter simpliciore quam est humana animus, dicuntur, quæadmodum cum de creaturis dicuntur. Vnde Aug. in. vj. lib. de trin. Deo, inquit, est hoc esse, quod est forte esse, vel sapienter esse, vel iuste esse, & siquid de illa simplici multiplicitate, vel multiplici simplicitate dixeris, quo substantia eius significetur. Humano autem animo non est hoc esse, quod est forte esse, aut prudenter, aut iuste. potest enim esse animus, & nullam istarum habere virtutum.

Cap. 4.

LIBER I.

Tanta est dei simplicitas, quod nulli prædicamentorum subiicitur. **G.**

Quod autem in natura diuina nulla sit accidentium diuersitas, nullaque penitus mutabilitas, sed perfecta simplicitas, ostendit Aug. in v. de tri. dicens, Intelligamus deum, quantum possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præidentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine vlla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. quisquis deum ita cogitat, etsi nōdum potest omnino inuenire quid sit ipse, piē tamen caueat quantum potest aliquid de illo sentire, quod non sit. Ecce si subtiliter intendas, ex his atque prædictis aperitur, illa prædicamenta artis dialecticæ dei naturæ minimè conuenire, quæ nullis est subiecta accidentibus.

Quod deus non propriè, sed abusiue dicitur substantia. **H**

Cap. 4.

Vnde nec propriè dicitur substantia, vt Aug. ostendit in lib. vii. de trin. Sicut ab eo quod est esse appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere substantiam dicimus: si tamen dignū est, vt deus dicatur subsistere. Hoc enim de his rebus rectè intelligitur, in quibus, vt subiectis, sunt ea quæ in aliquo subiecto esse dicuntur: sicut in corpore color, aut forma. Corpus enim subsistit: et ideo substantia est. Res ergo mutabiles neque simplices, propriè dicuntur substantiæ, deus autem si subsistit, vt substantia propriè dici possit, inest in eo aliquid tanquam in subiecto: & non est simplex. Nefas est autem dicere vt subsistat deus, & subsit bonitati suæ: atque illa bonitas non substantia sit, vel potius essentia, neque ipse deus sit bonitas sua, sed in illo sit tanquā in subiecto. Vnde manifestum est deum abusiue substantiam vocari, vt nomine vtitore intelligatur essentia, quod verè ac propriè dicitur, ita vt fortasse solum deum dici oporteat essentiam. Est enim verè solus, quia incommutabilis est.

Quod non est aliquid in deo quod non sit deus. **I**

Paulo post medium. 4. libri.

Non longe a fine libri.

Cap. 9. circa finē eiusdē.

Huius autem essentiæ simplicitas ac sinceritas tanta est, quod non est in ea aliquid quod non sit ipsa: sed idem est habens, & quod habetur. vnde Hilarius in. vii. lib. de tri. ait, Nō ex compositis deus, qui vita est, subsistit: neque qui virtus est, ex infirmis continetur: neque qui lux est, ex obscuris coaptatur: neque qui spiritus est, ex disparibus formalis est: totum quod in eo est, vnum est. Idem in. viii. lib. de tri. Nō humano modo ex compositis deus est, vt in eo aliud sit quod ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat: sed totum vna est natura. s. perfecta & infinita, & non ex disparibus constituta, sed viuens per totum ipsa. De hoc eodem Boetius in primo lib. de trin. ait, Quocirca hoc verè vnum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præter id quod in eo est: neque enim subiectum fieri potest. Aug. quoque in lib. de fide & Symbolo dicit, In dei substantia non est aliquid quod non sit substantia: quasi aliud sit ibi substantia, aliud quod accidit substantiæ. Sed quicquid intelligi, potest substantia est. V-

DISTINCT. IX.

33

rum hæc dici possunt facile, & credi: videri autem nisi puro corde omnino non possunt. Item Aug. in. 15. lib. de trinit. Sic habetur in natura vniuscuiusque trium, quod qui habet, hoc sit quod habet, sicut immutabilis simplexque substantia. vnde Isidor. ait, Deus simplex dicitur, siue non amittendo quod habet, seu quod aliud non est ipse, & aliud quod in ipso est. Et cū tantę simplicitatis atque sinceritatis sit natura diuina, est tamē in ea trinitas personarū. Vnde Aug. in lib. 11. de ciuit. dei, Non propter hoc naturam summi boni simplicē dicimus, quia est pater in ea solus, aut filius in ea solus, aut spūs sanctus in ea solus: aut quia est sola ista nominū trinitas, siue subsistētia personarū, sicut Sabelliani putauerunt. Sed ideo simplex dicitur, quia est hoc quod habet: excepto quod relatiue quęque persona ad alteram dicitur, nec est ipsa. Nam vtique pater habet filium, ad quem relatiue dicitur, nec tamē ipse est filius: & filius habet patre, nec tamen ipse est pater. In quo verò ad semetipsum dicitur, non ad alterum, hoc est quod habet: sicut ad semetipsum dicitur viuus habendo vitam, & eadem vita est ipse. Propter hoc vtique natura hæc dicitur simplex, quod non sit aliud habens, & aliud id quod habet, sicut in cæteris rebus est. Nō enim habens liquorem liquor est, nec corpus color, nec anima est sapientia. Ecce quanta est identitas, quanta est vnitas, immutabilitas, simplicitas, puritas diuinæ substantiæ, iuxta infirmitatis nostræ valetudinem assignauimus.

DE DISTINCTIONE TRIUM PERSONARVM. DISTINCT. IX.

De proprietatibus & conditionibus personarum trinitatis & vnitatis. Cap. 1.

NUNC ad distinctionem trium personarum accedamus. Teneamus ergo, vt docet Aug. in lib. de fide ad Petrum, patrem & filiū & spiritum sanctum vnum esse deum naturaliter: nec tamē ipsum patrem esse, qui filius est, nec filium esse ipsum qui pater est, nec spiritum sanctū esse ipsum qui pater est aut filius. Vna enim est essentia patris & filii & spiritus sancti: in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus: quauis personaliter alius sit pater, alius spiritus sanctus.

Hic de coæternitate filii cum patre.

Genitus est enim à patre filius, & ideo alius: nec tamen antè fuit pater, quā filius. coæternæ enim sunt sibi tres personæ. **B**

Argumentatio Arrianorum.

Sed contra hoc inquit hæreticus, vt refert Ambros. in li. j. de fide ad Gratianū. Omne quod natū est, principiū habet: & ideo quia filius natus est, principium habet & esse cœpit: quod hæreticorū ore sic dictū est. Nam ipse Arrius, vt meminit Aug. in. 6. lib. de trin. dixisse fertur, Si filius est, natus est: si natus est, erat tempus quādo non erat filius. **C**

Cap. 5. circa medium eiusdem.

Cap. 11.

Responsio Augustini catholica.

Qui hoc dicit, non intelligit etiam natum esse deo sempiternum esse vt sit coæternus patri filius: sicut splendor qui gignitur ab igne atque diffunditur, coæuus est illi, & esset coæternus si ignis esset æternus. **D**

Aug. ibidem

LIBER I.

34

Oppositio Augustini contra hæreticum.

Item, Si dei filius, inquit Aug. virtus & sapiëntia dei est, nec vnquam fuit deus sine virtute & sapientia, coæternus est ergo deo patri filius. dicit autem Apostolus, Christum esse dei virtutem & dei sapientiam. Aut ergo non fuit quando non fuit filius, aut aliquando deus non habuit virtutem & sapientiam: quod dementis est dicere. constat enim, quia semper habuit sapiëntiam: semper ergo habuit filium.

Responsio Ambrosii ad idem, auctoritate fulta.

In. i. libro de fide ad Gratianum circa mediũ quinti capitis. Blas. 44.

Ioan. 13. d. Rõne virtutis Ambrosii contra hereticũ.

Libro 8. capituli.

Eidem quoque Arrianicæ quæstioni Ambrosii in hunc

modũ respondet, Ego, inquam, filiũ esse natũ confiteor: quod reliquũ est impietatis, horresco. Scriptum est enim in veteri testamento, vt vel vnum est pluribus dicam. Ante me non fuit alius deus, & post me non erit. Quis ergo hoc dicit? pater an filius? Si filius, ante me, inquit, non fuit alius deus. Si pater: post me, inquit, non erit. hic priorem, & ille posteriorem non habet. Inuicem enim in se, & pater in filio, & filius in patre cognoscitur. Cum enim patrem dixeris, eius etiam filiũ designasti, quia nemo ipse pater est sibi: cum filium nominas, etiam patrem fateris, quia nemo ipse sibi filius est. Itaque nec filius sine patre, nec pater potest esse sine filio: semper ergo pater, semper & filius est.

Inuectio Ambrosii contra hæreticum.

Item dic, inquam, mihi hæretice, Fuit ne quãdo omni-

potens deus pater non erat, & deus erat? Nam si pater esse cœpit, deus ergo primò erat, & postea pater factus est. Quomodo ergo immutabilis deus est? Si enim antè deus, postea pater fuit, vtique generationis accessione mutatus est: sed auertat deus hanc amentiam.

Ineffabile est quomodo filius sit, & non habeat patrem priorem: sicut modus generationis inintelligibilis & ineffabilis est.

Sed quæris à me, inquit Ambrosii. quomodo si filius sit,

non priorem habeat patrem? Quæro item abs te, quando vel quomodo filium putes esse generatũ? mihi enim impossibile est generationis scire secretum. mens deficit, vox fileat, non mea tantum, sed & angelorũ: supra potestates, & supra angelos, & supra cherubin, & supra oẽm sensum est: quia scriptũ est, Pax Christi supra omnem sensum est. Et si pax Christi supra omnẽ sensum est, quomodo non est supra omnem sensum tanta generatio? Tu ergo ori manum admoue: scrutari non licet superna mysteria. Licet scire quòd natus sit, non licet discutere quomodo natus sit. Illud mihi negare non licet, hoc quærere mentus est. Ineffabilis enim est illa generatio. vnde Esaias, Generationẽ eius quis enarrabit?

Quidam præsumunt discutere generationis seriem.

Quidam tamen de ingenio suo præsumentes dicunt il-

DISTINCT. IX.

35

Iam generationem posse intelligi, & alia huiusmodi: inhærentes illi auctoritati Hieron. super Ecclesiastem, In sacris scripturis, quis sapißsime non pro impossibili sed pro difficili ponitur: vt ibi, Generationem eius quis enarrabit? Sed hoc nõ dicit Hieron. ideo quòd generatio filii æterna plenè intelligi vel explicari possit à quoquam mortalium: sed quia de ea aliquid intelligi, vel dici potest. quidam tamen hoc accipiunt dictum de temporali Christi generatione.

Vtrum debeat dici, semper gignitur, vel semper genitus est filius.

Hic quæri potest cum generatio filii à patre nec princi-

pium habeat nec finem, quia æterna est, vtrum debeat dici, filius semper gignitur, vel semper genitus est, vel semper gignitur. De hoc Gregor. super Iob ait, Dominus deus Iesus in eo quòd virtus & sapientia dei est, de patre ante temporis natus est: vel potius quia nec cœpit nasci, nec desiit, dicamus verius semper natus: non autè possumus dicere semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At verò vt æternus designari valeat & perfectus, & semper dicamus, & natus, quatenus & natus ad perfectionem pertineat, & semper ad æternitatem: quantum per hoc ipsum quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deuiamus: quia quod factum non est, non potest dici propriè perfectum. sed balbutiendo vt possumus, excelsa dei resonemus. Et dominus nostræ infirmitatis verbis condescendens, Estote, inquit, perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Super illum locum etiam psal. Ego hodie genui te. De hac generatione filii ita loquitur August. Quamquam per hoc quòd dicit hodie, possit intelligi dies ille quo Christus secundum hominem natus est: tamen quia hodie præsentiam significat, atque in æternitate neque præteritum quicquam est, quasi esse desierit: neque futurum, quasi nondum sit: sed præsens tantum, quia quicquid æternum est, semper est: diuinitus tamè accipitur de sempiterna generatione sapiëntiæ dei. Ecce his verbis ostendit August. quòd generatio filii semper est, nec præterit, nec futura est, quia æterna est. Ideo dixit genui, ne nouum putaretur, scilicet ne videretur incoepisse. hodie dixit, ne præterita generatio videretur. Ex his ergo verbis propheta, vt ait Ioannes Chrysost. nihil aliud manifestatur, nisi quia ex ipsa essentia patris semper genitus est filius.

Origenes videtur dicere contrarium. ait enim quòd semper generatur filius à patre.

Origenes verò super Hieremiam dicit, quòd filius sem-

per generatur à patre, his verbis, Saluator noster est sapientia dei. sapientia verò est splendor æternæ lucis. saluator ergo noster splendor est charitatis. Splendor autè non semel nascitur, & desinit: sed quoties ortũ fuerit lumen ex quo splendor oritur, toties oritur etiam splendor claritatis. sic ergo saluator semper nascitur. Vnde ait in lib. Sap. Ante omnes colles generat me dominus: non, vt quidam male legunt, generauit. His verbis apertè ostendit Origenes, sanè dici posse & debere, filius semper nascitur. quod videtur contrarium illi verbo Gregorii præmissò, scilicet, non possumus dicere semper nascitur.

c ij.

Tomo. 7. cõmentario ad 3. cap. ecclesiastæ.

Libro. 29. moralium cap. primo.

Matth. 23.

Psalm. 12.

In tomo. 8. in expositioe ne psalmi secundũ.

Origenes tomo. 2. homilia in Hieremiam. 6. Aug. in lib. 83. q. quæst. 7. de semp natus differens ait, Melior est semper natus, &c.

Questio de
iis verbis
Greg.
Hic soluit.

Paulo post
libri mediū.

Ioan. 6. f.

Ioan. 5. d.
Idē in eodē.

Attende totū
quod in deo
est, viuit.
Pene in loco
prius citato.

Multo post
libri mediū.

LIBER I.

Exponit præmissa verba Gregorii, ne putetur inter doctores esse contrarietas.

M

Sed ne tanti auctores sibi contradicere in re tāta videantur, illa verba Gregorii benigne interpretemur. Dominus, inquit, Iesus ante tēpora natus est de patre: vel potius, quia nec cœpit nasci nec desinit, dicamus verius, semper natus. Sed quō verius dicitur hoc. f. q. filius semper natus est, q̄ illud. f. q. de patre ante tempora natus est: illud enim sincera & catholica fides tenet ac prædicat, ut istud. Quare ergo ait, dicamus verius, cū utrūque pariter sit verum? nisi quia volebat intelligi hoc ad maiore euidentiā & expressiōe veritatis dici, q̄ illud. His etenim verbis omnis calumniandi versutis hæreticis obstruitur aditus, quibus Christi secundū deitatem generatio, sine initio, & sine fine esse, ac perfecta monstratur. Non autem adeo aperte semper manifestatur veritas cum dicitur, filius ante tempora genitus est de patre, vel filius semper nascitur de patre. Et ideo dicit Gregorius, q. non possumus dicere, semper nascitur. Non, inquit, ita conuenienter, non ita congruē ad explanationem veritatis. potest tamen dici, si sanē intelligatur. semper enim nascitur filius de patre, ut ait Origenes, non quod quotidie iteretur illa generatio, sed quia semper est. Semper ergo nascitur, id est natiuitas eius sempiterna est.

Quod filius semper generatur, confirmatur ex dictis Hilarii.

N

Hilarius quoque dicit filium nasci ex patre in lib. vii. de trin. his verbis, Viuens deus, & naturæ æternæ viuētis potestas est: & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud esse q̄ viuens. Nam cū ait, Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: docuit virā in se per viuētem patrem inesse. Ecce hic habes, quia filius nascitur ex patre. Itē in eodē, cum dicit Christus, Sicut pater habet vitam in se, sic & filio dedit vitam habere in semetipso: omnia viua sua ex viuente testatus est. Quod autem ex viuo viuū natum est, habet natiuitatis perfectum sine nouitate naturæ. Non enim nouū est quod ex viuo generatur in viuū, quia nec ex nihilo est: & vita quæ natiuitatem sumit ex vita, necesse est per naturæ vnitatem & perfectæ natiuitatis sacramentum, ut & in viuente viuat, & in se habeat vitam viuēte. Ecce & hic habes quia generatur ex viuo viuens filius. Item in eodem, In deo totum quod est viuit: deus enim vita est, & ex vita non potest quicquam esse nisi viuū: neque ex deriuatione, sed ex virtute natiuitatis est. Ac si dum totum quod est viuit, & dum totū quod ex eo nascitur virtus est, habet natiuitatem filius, non demutationem. Et hic dicit quia nascitur. Item in 9. lib. de trin. Donat pater filio tantū esse, quantum est ipse: cui innascibilitatis esse imaginem sacramento natiuitatis impartit, quem ex se in sua forma generat. Hic dicit quia generat pater filium.

Breuiter docet quid de hoc concedendum sit.

O

Dicamus ergo filium natum de patre ante tempora, & semper nasci de patre, sed congruentius semper natū: & eundem fateamur ab

DISTINCT. X.

37

æterno esse, & patri coæternū, id est auctori. Pater enim generatione auctor filij est, ut in sequenti ostendetur. Ut ergo pater est æternus, ita & filius æternus est: sed pater sine auctore, filius verò non: quia pater innascibilis, filius natus. Et ut ait Hilarius in xij. lib. de trin. aliud est sine auctore semper esse æternū, aliud patri, id est auctori, esse coæternū. Vbi autē pater auctor est, ibi & natiuitas est: quia sicut natiuitas ab auctore est, ita & ab æterno auctore æterna est natiuitas. Omne autem quod semper est, etiam æternū est: sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est: quia quod ab æterno nascitur, habet æternum esse quod natū est. Quod autē non natū est, id cū æternitate nō natum est: quod verò ex æterno natū est, id si non æternū natum est, iam non erit & pater auctor æternus. Siquid ergo ei qui ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, id ipsum non est auctori ambiguum defuisse: quia si gignenti est infinitū gignere, & nascenti etiā infinitum nasci est. Mediū enim quid inter natiuitatem dei filij, & generationē dei patris, nec sensus admittit: quia & in generatione natiuitas est, & in natiuitate generatio est: quia sine utroque neutrum est: utrūque ergo sine interuallo sui est.

Pene in medio libri.

Argumentatio hæretici.

P

Sed inquiet hæreticus, Omne quod natum est non semper fuit: quia in id natum est ut esset. Nemo ambigit quin ea quæ in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint. Sed aliud est ex eo nasci, quod semper non fuit: aliud est ex eo natū esse, quod semper est. Ibi nec semper fuit, qui pater est, nec semper pater est: & qui non semper pater est, non semper genuit: ubi autem semper pater est, semper filius est. Quod si semper deo patri propriū est q. semper est pater, necesse est filio semper propriū esse q. semper est filius. Quomō ergo cadet in intelligentiā nostram, ut non fuerit semper, cui proprium est semper esse quod natū est? Natū ergo vnigenitū deū confitemur, sed natū ante tēpora, nec ante esse q̄ natū, nec ante natū q̄ esse, quia nasci quod erat iam, non nasci est, sed seipsum demutare nascēdo. Hoc autē humanū sensum & intelligentiā excedit mūdī. non hoc capit ratio humanæ intelligentiæ, sed prudentiæ fidelis professio est.

Responsio
Hilarii, libro
supradicto.

Quid sit proprium
patri
& filio.

HIC DE SPIRITU SANCTO AGITVR: ET
prius, q. sit amor patris & filij, dicitur. **DISTINCT. X. A**

N VNC post filij æternitatem, de spiritu sancto, quantum deo donante videre conceditur, disseramus. Spiritus sanctus amor est, siue charitas, siue dilectio patris & filij. Vnde Aug. in xv. lib. de trin. ait, Spiritus sanctus nec patris est solius, nec filij est solius, sed amborum: & ideo communem qua inuicem se diligunt pater & filius, nobis insinuat charitatem.

De eterna p
cessionē spūs
sancti q̄ ad
psonam quē
procedit.
Cap. 17.

Quod spiritus sanctus propriē dilectio dicatur: & tamen trinitas sit dilectio.

B

Ioannes autem in epistola canonica ait, Deus charitas est. non dixit, spūs sanctus charitas est. quod si dixisset, absolutior esset sermo, & nō parua pars quæstionis decisa: sed quia dixit, deus charitas est, incertum est, & c. iij.

1. Ioan. 4. c
Aug. libro 8
ca. prædictis.

ideo quæredum est, utrum deus pater sit charitas, an filius, an spiritus sanctus: an deus ipsa trinitas, quia & ipsa non tres dii, sed vnus est deus. Ad hoc Augustinus in eodem libro ita dicit, Nescio cur sicut sapientia & pater dicitur, & filius, & spiritus sanctus, & simul omnes non tres sed vna sapientia: non ita & charitas dicatur pater & filius, & spiritus sanctus, simul omnes vna charitas. Non ideo tamen quisquam nos inconvenerit æstimet charitatem appellare spiritum sanctum: quia & deus pater, & deus filius potest charitas nuncupari: sicut propriè verbum dei etiam sapientia dei dicitur, cum & pater & spiritus sanctus sit sapientia.

Sicut verbum dei propriè dicitur sapientia, & tamen tota trinitas dicitur sapientia: ita & spiritus sanctus propriè dicitur charitas: & tamen pater & filius & spiritus sanctus dicitur charitas.

Ex eodem libro capite eodem: sed paulo inferius.

Si ergo propriè aliquis horum trium charitas nuncupari debet, quis aptius quàm spiritus sanctus? ut scilicet in illa summa simplici; natura non sit aliud substantia, & aliud charitas: sed substantia ipsa sit charitas, & charitas ipsa sit substantia, siue in patre, siue in filio, siue in spiritu sancto: & tamè spiritus sanctus propriè charitas nuncupatur. Ecce his verbis apertè dicit Aug. quòd in trinitate charitas aliquando refertur ab substantiam, quæ communis est trium personarum & tota in singulis: aliquando specialiter ad personam spiritus sancti, sicut sapientia dei aliquando pro substantia diuina, aliquando pro filio propriè accipitur, & hoc in multis fieri reperitur.

Exemplis firmat eadem nomina propriè & vniuersaliter accipi.

Ioan. 1. b.
Eisdem libro & capite.

Pluribus enim exemplis doceri potest, multa rerum vocabula & vniuersaliter poni, & propriè quibusdā rebus adhiberi: sicut Legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti significantur eloquia, aliquando autem propriè vocatur lex quæ data est per Moysen. Multa alia suppetunt exempla, sed in re aperta vitanda est longitudo sermonis. Sicut ergo vnicū dei verbum propriè vocamus nomine sapientia, cum sit vniuersaliter & spiritus sanctus & pater ipsa sapientia: ita spiritus sanctus proprio vocabulo charitas nuncupatur, cum sit pater & filius vniuersaliter charitas.

Auctoritatem ponit, quod filius propriè dicitur sapientia.

De sps scto testimonium querit, & inuenit, ubi dicatur eē charitas.
1. Ioan. 4. b.

Sed dei verbum, id est vnigenitus dei filius, apertè dictus est dei sapientia, ore Apostoli dicentis, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Spiritus autem sanctus ubi sit dictus charitas, inuenimus si diligenter Ioannis Apostoli eloquium scrutemur: qui cum dixisset, Diligamus inuicem, quia ex deo est dilectio: adiunxit, Et omnis qui diligit, ex deo natus est: quia dilectio deus est. Hic manifestauit se dixisse eam dilectionem esse deum, quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo est dilectio: sed quia & filius ex deo patre natus est, & spiritus sanctus ex deo patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictū esse dilectionem, meritò quæritur. Pater enim solus ita deus est, ut non sit ex deo:

& ideo dilectio, quæ ita deus est ut ex deo sit, non ipse pater est, sed aut filius aut spūs sanctus. Sed in cōsequentibus cū dei dilectionem commemorasset Ioannes, qua dilexit nos, & hinc hortatus esset ut & nos inuicem diligamus, atq; ita deus in nobis maneat: quia utique dilectionem deum dixerat, statim volens de hac re apertius aliquid eloqui inquit, In hoc cognoscimus, quia in ipso maneamus & ipse in nobis, quia de suo spiritu dedit nobis. Spūs itaq; sanctus, de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis. hoc autem facit dilectio. Ipse ergo deus est dilectio. Deus ergo spiritus sanctus qui procedit ex deo, significatur ubi legitur, Deus dilectio, & dilectio ex deo est. Ecce his verbis apertè dicit Aug. spiritum sanctum esse charitatē patris & filii: & in tantū quoq; sermonem produxit, ut videatur dixisse spiritum sanctum non solum esse dilectionem patris & filii, quæ se inuicem & nos diligunt, sed etiam qua diligimus deum. Sed utrum ipse ipse sit charitas qua nos diligamus deum, in sequenti explicatur.

Dist. 17. p. 1. mi.

Redit ostendere quod proposuerat, scilicet quod spiritus sanctus sit amor, quo pater à filio & filius à patre diligitur.

Nunc verò quod incepimus ostendere, curemus, scilicet spiritum sanctum dilectionem esse siue amorem patris & filii: quo scilicet pater diligit filium, & filius patrem. De hoc Hieron. super. 17. psal. ait, Spiritus sanctus nec pater est nec filius, sed dilectio quam habet pater in filium, & filius in patre. August. quoq; in. 6. lib. de trin. ait, In omnibus æqualis est patri filius, & est vnius eiusdemq; substantiæ. Quapropter etiam spiritus sanctus in eadem vnitatem substantiæ, & æqualitate consistit.

In tomo. 8.
In fine. 4. ca.

Quid sit spiritus sanctus, hic aperitur.

Siue enim sit vnitas amborum, siue sanctitas, siue charitas, manifestum est quod non aliquis duorum est quo vterque coniungitur: quo genitus à gignente diligitur, genitoremque suum diligit, sintque non participatione sed essentia sua: neque dono superioris alicuius, sed proprio suo seruantes vnitatem spiritus in vinculo pacis. Ecce hic habes, spiritum sanctum esse quo filius diligitur à patre, & pater à filio: & quo illi duo seruant vnitatem pacis. Spiritus ergo sanctus, ut ait Aug. in eodem, cōmune est aliquid patris & filii, quicquid illud est. At ipsa communio, consubstantialis, & coeterna est: quæ si amicitia conueniēter dici potest, dicatur. sed aptius dicitur charitas, & hæc quoq; substantia, quia deus substantia est, & deus charitas est. Tria ergo sunt, & non amplius: vnus diligens eum qui de illo est, & vnus diligens eum de quo est, & ipsa dilectio. quæ si nihil est, quomodo deus substantia est?

Ad Ephesios 4. a.
Libro. 6. de trin. cap. 5.

Quòd spiritus sanctus sicut communis est patri & filio, ita commune nomen habet proprium.

Hic notandum est quòd sicut spiritus sanctus in trinitate specialiter dicitur charitas quæ est patris & filii vnio: ita & nomen tenet propriè, quod patri & filio cōmuniter quodammodo congruit. vnde August. in. 15. lib. c. iij.

Cap. 19. circa finem cap.

Coll. 1. b.

de trin. Si charitas, inquit, qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabilem communionem demonstrat amboꝝ, quid convenientius quam ut ille proprie dicatur charitas, qui spūs est cōmunis ambobus? Hoc enim sanius creditur & intelligitur, ut non solū spiritus sanctus charitas sit in illa trinitate, sed nō frustra proprie charitas nuncupetur propter illa quæ dicta sunt: sicut non solus in illa trinitate vel spiritus est vel sanctus: quia & pater spūs, & filius spūs: & pater sanctus, & filius sanctus: & tamen ipse non frustra dicitur spūs sanctus. Qui enim est cōmunis ambobus, id vocatur ipse proprie, quod ambo cōmuniter. Alioquin si in illa trinitate solus spūs sanctus est charitas, profecto & filius non solius patris, sed etiam spiritus sancti filius inuenitur. At enim apostolus de deo patre, Transtulit nos in regnum filii charitatis suæ. Si ergo non est in ista trinitate charitas dei nisi spiritus sanctus, filius est etiam spiritus sancti. Sed quia hoc absurdissimum est, restat ut non solus ibi sit charitas spiritus sanctus, sed propter illa de quibus satis disserui, proprie sic vocatur.

QUOD SPIRITVS SANCTVS PROCEEDIT
à patre & filio. DISTINCT. XI.

Gal. 4. a.
Rom. 8. b.
Ioan. 19. d.
Ad ro. 8. b.
Math. 10. c.

Ioan. 14. d.
Ioan. 15. d.

HIC dicendum est spiritum sanctum à patre esse & filio, & procedere à patre & filio, quod multi hæretici negauerunt. Quod autem de utroque procedat, multis diuinorum eloquiorum testimoniis cōprobatur. Dicit enim Apostolus, Misit deus spiritum filii sui in corda nostra. Ecce hic dicitur spiritus filii. Et alibi, Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ipse etiam filius de spiritu sancto dicit in euangelio, Quem ego mittam vobis à patre. Patris autem spiritus dictus est, ubi legitur, Si spūs eius qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in vobis. Et ipse Christus dicit, Non enim vos estis qui loquimini, sed spūs patris vestri qui loquitur. Et in alio loco, Quæ mittet pater in nomine meo. Et alibi ipse filius de spū sancto ait, De patre procedit. His & aliis auctoritatibus pluribus ostenditur quod spūs sanctus à patre & filio procedit.

Quod Græci non concedunt spiritum sanctum procedere à filio. B

Græci tamen dicunt spiritum sanctum procedere tantum à patre, & non à filio. Quod ideo dicunt, quia veritas in euangelio fidē integram continente, de processione spūs loquens solū patrem cōmemorat dicēs, Spūs qui à patre procedit. Et etiā ideo, quia in principalibus conciliis, quæ apud eos celebrata sunt, ita symbola eorum subiūctis anathematibus sancita sunt, ut nulli de trinitatis fide aliud docere vel aliter prædicare quam ibi continetur, liceat. In quibus quidem symbolis cum spiritus sanctus commemoratur procedere à patre, & nō à filio, Quicūq; inquit, à filio eū procedere addunt, anathema incurrunt: vnde & nos arguunt anathematis reos. Addunt etiā ad assertionē suæ opinionis, & in testimoniū nostræ dānationis, de symbolo fidei, quod secundū traditionem prædictorū conciliorum Leo. III. Romæ transcriptū in tabula argentea post altare beati Pauli posita posteris reliquit pro amore (ut ipse ait) & cau-

Quare dicatur,
Prima causa.
Ioan. 15. d.
Secunda causa.

Tertia causa.

tela fidei orthodoxæ. In quo quidem symbolo, in processione spiritus solus commemoratur pater, his verbis, Et in spiritum sanctum dominum, & viuificantem, ex patre procedentē: cum patre & filio coadorandū & glorificandū, &c. Illud est symbolum quod in missa cantatur, editum in Niceno cōcilio: in fine cuius subiūctū est, Qui aliud docuerit, vel aliter prædicauerit, anathema sit. Ideoque Græci nos anathematizatos dicūt, quia dicimus spiritum sanctum à filio procedere, quod ibi non continetur. Quod enim secundum nos ibi dicitur, Qui à patre filioque procedit: alterum à latinis est additum, scilicet filioque.

Responsio, ubi determinatur prædicta.

Nos autem illa verba ita determinamus, Qui aliud docuerit, vel aliter prædicauerit, id est contrariū docuerit, vel contrario modo prædicauerit, anathema sit. Aliud ergo posuit pro opposito, qualiter & Apostolus in epistola ad Galat. Siquis aliud euangelizauerit, id est contrarium, anathema sit. Nō dicit, si quis addiderit. Nam si illud diceret, sibi ipsi, ut ait August. præiudicaret, qui cupiebat venire ad quosdam quibus scribebat, sicut ad Thessalon. ut suppleret quæ illorū fidei deerant. Sed qui supplet quod minus erat, addit: non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur fidei regulam, non incedit in via, sed recedit à via. Ad illud autem quod de euangelio opponunt, respondemus ita: quia cum dicat in eo veritas spiritum sanctum à patre procedere, non addit solo, & ideo etiam à se procedere non negat: sed ideo patrem tantum nominat, quia ad eum solet referre etiam quod ipsius est, quia ab illo habet.

Galat. 1. b.

Thessal. 1. c.

Quod Græci in sensu nobiscum conueniunt, etsi verbis differant. D

Sciendum est tamen quod Græci confitentur spiritum sanctum esse filij, sicut & patris: quia & Apostolus dicit, Spiritum filij. Et veritas in euangelio, Spiritum veritatis. Sed cum non sit aliud spiritum sanctum esse patris vel filij, quam esse à patre & filio: etiam in hoc in eadem nobiscum fidei sententiam conuenire videntur, licet in verbis dissentiant.

Galath. 4.
Ioannis. 16. c.

Auctoritatibus Græcorum ostendit spiritum sanctum procedere etiam à filio.

E

Vnde etiam quidam eorum catholici doctores intelligentes vnam eandemque fore sententiam prædictorum verborum, quibus dicitur spiritus sanctus procedere à filio, & esse filij, professi sunt spiritum sanctum etiam procedere à filio. Vnde Athanasius in symbolo fidei, Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus: sed procedens. Ecce spiritum sanctum aperte dixit procedere à patre & filio. Didymus etiam eorū maximus doctor, in lib. ij. de spiritu sancto, spiritum sanctum à filio procedere dicit. Saluator inquit, qui est veritas, Non enim loquetur à semetipso, hoc est non sine me & sine meo & patris arbitrio, quia inseparabiliter est à me & à patris voluntate: quia ex se non est, sed ex patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit & loquitur, a patre & a me illi est. Item, Spiritus sanctus qui est spiritus veritatis, spiritusque sa-

Post medium
libri.
Ioannis. 16. c.

Didymus hic
bro eodem.

42

LIBER I.

pientia non potest audire à filio loquente quæ nescit, cū hoc ipsum sit quod profertur à filio. i. procedens deus de deo, spiritus veritatis procedens à veritate, consolator manans ex consolatione. nam Cyrillus episcopus in epistola Nestorio directa ait, Spiritus intelligitur per se secundum quod spiritus est, & non filius: sed tamen non est alienus ab eo. Spiritus enim veritatis nominatur, & profuit ab eo sicut ex deo patre. Ioannes quoque Chrysostomus in homilia quadā de expositione symboli sic ait, Iste est spiritus procedens de patre & filio, qui diuidit dona propria prout vult. Idem in alia homilia. Credendum est spiritum sanctum patris esse & filij. Istum spiritum sanctum dicimus patri & filio cōequalem, & procedentem de patre & filio. Hoc credite, ne colloquia mala corrumpant bonos mores. Ecce à doctoribus Græcorum aperta habemus testimonia, quibus spiritus sanctus à patre & filio procedere ostenditur. Omnis ergo lingua confiteatur, spiritum sanctum procedere à patre & filio.

VTRVM SPIRITVS SANCTVS PRIVS VEL plenius procedat à patre quàm à filio. DISTINCT. XII. A

Argumenta
no heretici.
I TEM quæritur cum spiritus sanctus à patre procedat & à filio, utrum prius vel magis processerit à patre quàm à filio: quod nititur hæreticus ostendere ita dicens, Si processit spiritus sanctus à patre, processit utique aut nato iam filio, aut non nato filio. Si vero iam nato filio processit, antè natus est filius quàm processerit spiritus sanctus: præcessit ergo natiuitas filij processionem spiritus sancti. Si autem processit à patre non genito filio, antè processit quàm filius genitus fuerit.

Responsio Augustini ad id quod primò querebatur. san prius à patre quàm à filio processerit. B

Cap. 26.
Ibidem.
His & huiusmodi quæstionibus magis laboriosis quàm fructuosis respondet Aug. in 15. lib. de trin. dicens, In illa summa trinitate quæ deus est, interualla temporum nulla sunt per quæ posset ostendi aut saltem requiri, utrum prius de patre natus sit filius, & postea de ambobus processerit spiritus sanctus. Nunquid ergo possumus quærere utrum iam processerat de patre spiritus sanctus, quando natus est filius: an nondum processerat, & illo nato de utroque processit. Non possunt prorsus ibi ista quæri, ubi nihil ex tēpore inchoatur, ut ex consequenti perficiatur in tēpore. Ideo qui potest intelligere sine tempore generationem filij de patre, intelligat sine tempore processionem spiritus sancti de utroque. Ecce his verbis absoluta est quæstio illa qua quærebatur, utrum prius processerit spiritus sanctus à patre quàm à filio.

Hic agitur de eo quod secundò quærebatur. san plenius vel magis processerit à patre quàm à filio. C

Nunc tractandum est quod secundò quærebatur. san plenius aut magis procedat spiritus sanctus à patre quàm à filio. Ad quod dici-

DISTINCT. XII.

43

mus, quia sicut non ante procedit à patre quàm à filio, ita non plenius vel magis procedit à patre quàm à filio. Aug. tamen in 15. de trin. dicens, quod spiritus sanctus principaliter procedit de patre. Non frustra, inquit, in hac trinitate non dicitur verbum dei nisi filius: nec donum dei, nisi spiritus sanctus: nec de quo genitū est verbum, & de quo procedit spiritus sanctus principaliter, nisi deus pater. Ecce audistis, quia spiritus sanctus principaliter procedit à patre. Sed ne te hoc turbaret, ipse continuo ex quo sensu hoc dixerit aperit dicens, Ideo addidi principaliter, quia & de filio spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoque illi pater dedit non iam existenti, & nondum habenti. Sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiā de illo donum cōmune procederet, & spiritus sanctus spiritus esset amborū. Ecce exposui ipsemet quomodo spiritus principaliter procedat à patre: non quia prius vel magis procedat à patre quàm à filio: sed quia cum procedat à filio, hoc ipsum habet filius à patre.

Ex eodem sensu etiā dicitur spiritus sanctus propriè procedere à patre. D

Ex eodem sensu etiā dicitur procedere propriè de patre. unde Hieron. in expositione catholice fidei Nicenique symboli ait, Credimus in spiritum sanctum, qui de patre procedit propriè. Item, Spiritum sanctum verum deum inuenimus in scriptura, & de patre esse propriè. Et item, De patre filius & spiritus sanctus propriè & verè de patre procedit. Ecce aperte dicit spiritum sanctum propriè esse de patre, & propriè procedere à patre. Quod non est ita intelligendum, tanquam prius vel plenius à patre procedat quàm à filio, sed quia hoc habet pater à se non ab alio, ut de ipso sit & procedat spiritus sanctus. Filius autem non à se, sed à patre hoc habet, ut de ipso sit & procedat spiritus sanctus.

Ex eodem sensu dicitur spiritus sanctus esse, & mitti à patre per filium.

E Forte etiam iuxta hanc intelligentiam dicitur spiritus sanctus mitti per filium, & à patre esse per filium. unde Hilarius ad deum patrem de spiritu sancto & filio loquens in 12. lib. de trin. ait, In spiritu sancto tuo ex te profecto, & per eum misso. Item, Ante tempora vnigenitus tuus ex te natus manet, ita quod ex te per eum spiritus sanctus tuus est: quod & si sensu non percipiam, tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum. Item in eodē, Conserua hanc oro fidei meæ religionem, ut quod in regenerationis meæ symbolo professus sum, semper obtineam: te patrē. f. & filium tuum vna tecum adorem: spiritum sanctum tuum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Ecce aperte dicit spiritum sanctum à patre per filium & mitti, & esse: quod non est intelligendū quasi à patre per filium minorem mittatur vel sit, sed quia ex patre & filio est, & mittitur ab utroque, sed hoc ipsum habet filius à patre, ut ab ipso sit & mittatur spiritus sanctus. Hoc ergo voluit significare Hilarius distinctionem faciens in locutione, ut ostenderet in patre esse auctoritatem. Inde

Cap. 17.

Ex quo sensu
dixerit
principaliter
procedere à
patre.

Tomo. 4. ad
Cyrillū scribens.

In fine dōde
decimi libri.

Ibidem.

Quod cur filius
dixit de
spiritu sancto
a patre proce-
dere cum ab
viroque pro-
cedat.
Cap. 27.
Ioannis. 7. b.

Ioannis. 5.
Aug. lib. de
trin. 5. ca. 26.

est etiam, quod veritas ostendens patrem esse auctorem processioneis, qua procedit spiritus a filio, dixit in euangelio, De patre procedit, cum & de patre, & filio procedat spiritus sanctus. Vnde Augustinus in xv. lib. de trin. quaerit, Si de patre & filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit, De patre procedit? Cur putas, nisi quia solet ad eum referre etiam quod ipsius est, sicut & de quo ipse est: sicut ait, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si ergo hic intelligitur eius doctrina, quam tamen non dixit suam sed patris, quanto magis illic intelligendus est spiritus sanctus de ipso procedere, ubi sic ait, de patre procedit: ut non diceret, de me non procedit. A quo autem habet filius ut sit deus (est enim deus de deo) ab illo utique habet ut etiam de illo procedat spiritus sanctus. Et ideo spiritus sanctus ut etiam de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. Quapropter qui potest intelligere in eo quod ait filius, Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso: non sine vita existenti iam filio vitam patrem dedisse, sed ita eum sine tempore genuisse, ut vita quam pater filio gignendo dedit, coaeterna sit vitae patris qui dedit. Intelligat etiam sicut habet pater in seipso, ut de illo procedat spiritus sanctus: sic dedisse filio, ut etiam de isto procedat idem spiritus sanctus, & utrunque sine tempore. Ita ergo dictum est spiritum sanctum de patre procedere, ut intelligatur quod etiam procedit de filio, de patre esse & filio. Si enim quicquid habet, de patre habet filius, de patre habet utique ut de illo procedat spiritus sanctus, sed nulla ibi tempora cogitetur, quae habeant prius & posterius: quia ibi omnino nulla sunt.

QVARE SPIRITVS SANCTVS CVM SIT DE

substantia patris, non dicatur genitus vel filius sed tantum procedens.

DISTINCT. XIII.

POST HAEC considerandum est, quantum a talibus quales nos sumus intelligi potest, cum spiritus sanctus procedat de patre, & sit de substantia patris, cur non dicatur esse natus, sed potius procedere: & cur dicatur filius: Quare autem spiritus sanctus non dicatur vel sit natus, & ideo non sit filius, Augustinus ostendit in xv. lib. de trin. dicens, Si spiritus sanctus filius diceretur, amborum utique filius diceretur: quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris & matris. Absit autem ut inter deum patrem & deum filium tale aliquid suspicemur. Absurdissime ergo filius diceretur amborum, id est patris & filij. Amborum enim filius diceretur, si eum ambo genuissent: quod abhorret omnium sanorum sensus. Non ergo ab utroque est genitus, sed procedit ab utroque amborum spiritus. His verbis ostenditur, cur spiritus sanctus cum sit de patre, non tamen dicatur genitus vel filius.

Cum spiritus sanctus non dicatur genitus, cur filius dicatur procedere.

Cum autem spiritus sanctus non dicatur genitus sed tantum procedens, quaeri solet cur filius non dicitur tantum genitus, sed & pro-

cedens. Sicut ipse in euangelio Ioannis ait, Ego ex deo processi vel exiui, & veni in mundum. Non ergo tantum spiritus sanctus procedit a patre, sed etiam filius. Ad quod dicimus, quod cum uterque procedat a patre, dissimiliter tamen. Nam spiritus sanctus, ut ait Augustinus in 5. lib. de trin. procedit a patre, non quomodo natus, sed quomodo datus vel donum. Filius autem processit nascendo, exiit ut genitus. Ac per hoc illud elucescit ut potest. Cur spiritus sanctus etiam non sit filius, cum & ipse a patre exeat. Ideo spiritus non dicitur filius, quia neque natus est sicut vnigenitus: neque factus, ut per dei gratiam in adoptionem nasceretur sicut nos.

Quod non potest distinguere a nobis inter generationem filij & processionem spiritus sancti.

Inter generationem vero filij & processionem spiritus

sancti, dum hic viuimus, distinguere non sufficimus. Vnde Augustinus. Maximino praemissam quaestionem refricanti. Si quaerenti cur spiritus sanctus non diceretur filius, cum de patris esset substantia: respondens sic ait, Quaeris a me si de substantia patris est filius, de substantia patris est etiam spiritus sanctus: cur vnus filius sit, & alius non sit filius? Ecce respondeo, siue capias siue non capias. De patre est filius, de patre est spiritus sanctus: sed ille genitus est, iste procedens. Ideo ille filius est patris de quo est genitus: iste autem spiritus sanctus est utriusque, quoniam de utroque procedit. sed ideo cum de illo loqueretur ait, De patre procedit, quoniam pater processionis eius auctor est, qui talem filium genuit, & gignendo ei dedit ut etiam de ipso procederet spiritus sanctus. Nam nisi procederet etiam de ipso, non diceret discipulis, Accipite spiritum sanctum, eumque insufflando daret, ut a se quoque procedere significans, aperte ostenderet flando quod spirando dabat occulte. Quia ergo si nasceretur, non tantum de patre, nec tantum de filio, sed de ambobus utique nasceretur, sine dubio filius diceretur amborum. Ac per hoc, quia filius amborum nullo modo esset, non oportuit nasci eum de ambobus. Amborum est ergo spiritus sanctus, procedendo de ambobus.

Hic dicit quod non valet inter illa duo distinguere.

Quid autem inter nasci & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens explicare quis potest? Non omne quod procedit, nascitur: quauis omne procedat, quod nascitur. Sicut non omne quod bipes est, homo est: quauis bipes sit omnis, qui homo est. Hoc scio. distinguere autem inter illam generationem, & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio. Ac per hoc quia & illa & ista est ineffabilis: sicut propheta de filio loquens ait, Generationem eius quis enarrabit? Ita de spiritu sancto verissime dicitur, Processionem eius quis enarrabit? Satis sit ergo nobis, quia non est a seipso filius, sed ab illo de quo natus est: non est a seipso spiritus sanctus, sed ab illo de quo procedit. Et quia de utroque procedit, sicut iam ostendimus. De spiritu sancto quomodo ipse de deo sit, nec tamen ipse filius sit, quoniam procedendo non nascendo legitur esse de deo: iam superius, quantum visum est, disputauimus.

Ioan. 1. 6. g.

Cap. 14.

Quaestio Maximini.
Tomo. 6. lib. contra Maximinum. 3. ca. 14.
Responsio Augustini. prae-
est auctor processionis filiorum.

Ioannis. 15. d.

Ioannis. 20. F.

Ex eodem Augustini aduersus Maximinum lib. 8. cap. citatus.

Esai. 55. 6.

An spiritus sanctus debeat dici ingenuus.

Nunc considerandum est, cum spiritus sanctus non sit genitus, utrum debeat dici ingenuus. Ad quod dicimus, spiritum sanctum nec genitum, nec ingenuum debere dici. Vnde Aug. ad Orosium ait, Spiritum sanctum nec genitum, nec ingenuum fides certa declarat: quia si dixerimus ingenuum, duos patres videbimur affirmare: si autem genitum, duos credere filios culpamur. Sicut enim solus filius dicitur genitus, ita & solus pater dicitur ingenuus, eo quod ab alio non sit. Vnde Aug. in 15. lib. de trin. Pater, inquit, solus non est de alio. Ideo solus appellatur ingenuus, non quidem in scripturis, sed in consuetudine disputarum, & de re tanta sermonem qualem valuerint proferentium. Filius autem de patre natus est: & spiritus sanctus de patre principaliter, & communiter de utroque procedit. Ideoque cum spiritum sanctum genitum non dicamus, dicere tamen ingenuum non audemus, ne in hoc vocabulo vel duos patres in illa trinitate, vel duos qui non sunt de alio quispiam suspicetur. Ecce his verbis aperte ostendit spiritum sanctum nec genitum, nec ingenuum debere dici.

Quod Hieronymus dicit spiritum sanctum ingenuum, quod videtur praedictis aduersari.

Hieronymus tamen in regulis definitionum contra haereticos dicit spiritum sanctum ingenuum esse, his verbis, Spiritus sanctus pater non est, sed ingenuus atque infectus. Pater non est, quia patris est, & in patre est: processionem habet ex patre, & non natiuitatem. Filius autem non est, quia genitus non est. Ecce his verbis dicitur spiritus sanctus esse ingenuus: quod videtur aduersari praemis verbis Augustini.

Determinatio, Secundum diuersas acceptiones dicit eos locutos.

Sed ut istam, quae videtur, repugnantiam de medio abigamus, dicimus quod Hieron. aliter accepit nomen ingenui, & aliter Aug. Accipit enim August. ingenuum, qui vel quod de alio non est: & secundum hoc de solo patre dicitur: Hieron. vero ingenuum dicit, non genitum: & secundum hoc de spiritu sancto potest dici, cum spiritus sanctus non sit genitus.

Ex verbis Hieronymi ostenditur, ex quo sensu dixit, spiritum sanctum ingenuum.

Distinctio haec
notanda est
diligenter.

Quod autem Hieronymus ita acceperit, ostenditur ex verbis eius, quibus in eodem tractatu vitur faciens tale diuisionem, Omne quod est, aut ingenuum est, aut genitum, aut factum. Est ergo quod nec natum est, nec factum: & est quod natum est, & factum non est: & est quod nec natum est, nec factum est: & est quod factum est, & natum non est: & est quod factum est, & natum est, & renatum non est. Nunc praepositorum singulis rebus subsistentiam destinemus. Quod ergo nec natum nec factum est, pater est: non enim ab alio aliquo est. Quod autem

natum est & factum non est, filius est: qui a patre genitus est, non factus. Quod iterum nec factum nec natum est, spiritus sanctus est, qui a patre procedit. Quod etiam factum est & natum non est, caelum & terra, caeteraque quae insensibilia sunt. Quod autem factum & natum & renatum est, homo est. Quod vero factum est, & natum est, & renatum non est, animalia sunt. Ecce his verbis ostendit Hieron. se ingenuum accipere, non genitum. Aliter enim non esset praemissa diuisionem vera: scilicet, omne quod est, aut ingenuum est, aut genitum, aut factum. Atque in diuisionis huius prosecutione, in assignatione ingenui, ubique ponit non natum.

QVOD GEMINA EST PROCESSION SPIRITVS
DISTINCT. XIII. A

RAETEREA diligenter adnotandum est, quod gemina est processio spiritus sancti: aeterna videlicet, quae ineffabilis est, quae a patre & filio aeternaliter & sine tempore processit: & temporalis, quae a patre & filio ad sanctificandam creaturam procedit. Et sicut ab aeterno communiter ac simul procedit a patre & filio, ita & in tempore communiter & simul ab utroque procedit ad creaturam, non diuissim a patre in filium, & a filio ad creaturam. Vnde Aug. in 15. lib. de trin. ait, Spiritus sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam: sed simul de utroque procedit, quauis hoc si filio pater dederit, ut sicut de se, ita etiam de illo procedat.

De temporali processione spiritus sancti specialiter agitur.

De temporali autem processione, Beda in homilia domini cae primae post ascensionem ita loquitur, Cum gratia spiritus sancti datur hominibus, profecto mittitur spiritus a patre, mittitur & a filio: procedit a patre, procedit & a filio: quia & eius missio est ipsa processio. His verbis aperte ostendit, donationem gratiae spiritus sancti dici processionem vel missionem eiusdem. Sed cum temporalis est. Hanc quoque temporalem spiritus sancti processionem Aug. in 15. lib. de trin. insinuat, dicens, Spiritus sanctus processit a Christo, quando post resurrectionem insufflauit in discipulos, his verbis, Cum resurrexisset Christus a mortuis, & apparuisset discipulis, insufflauit, & ait, Accipite spiritum sanctum: ut etiam eum de se procedere ostenderet: & ipse est virtus quae de illo exibat (ut legitur in euangelio) & sanabat omnes. Et ut ostenderet hanc processionem spiritus sancti non esse aliud quam donationem vel dationem ipsius spiritus sancti, addidit, Post resurrectionem dominus Iesus bis dedit spiritum sanctum: semel in terra propter dilectionem proximam, & iterum de caelo propter dilectionem dei: quia per ipsum donum diffunditur charitas in cordibus nostris, quae diligimus deum & proximum.

Quod aliqui dicunt ipsum spiritum sanctum non dari, sed dona eius.

Sunt autem aliqui qui dicunt spiritum sanctum ipsum

Libro homilia
Iar. 2. homi
lia vnde
ma.

Cap. 26.

Ioan. 20. F
Luce. 6. c

Ioan. 20. F
Agor. 2. a

Quod ipse
spiritus san-
ctus qui deus
est datur &
mittitur.
Cap. 26. g.
Matth. 28. d.
Act. 1. 2. 3.

Tomo. 2. &
cap. 4.
Psalmo. 103.

Act. 1. 9. c.

Libro de spū
cap. 5.

Ad rom. 5. a
Eisdē lib. &
cap.

1. ad Corin.
12. b.

Sermone. 43
in tomo. 10.
Ad rom. 5. 2.

Cap. vltimo.
circa finem.

deum non dari, sed dona eius, quæ non sunt ipse spiritus: & ut aiunt, spiritus sanctus dicitur dari cum gratia eius, quæ tamē non est ipse qui datur hominibus. & hoc dicunt Bedam sensisse in superioribus verbis, quibus dicit spiritum sanctum procedere, cum ipsius gratia datur hominibus: tanquam non ipse detur, sed gratia eius. Sed quod ipse spiritus sanctus, qui deus est, & tertia in trinitate persona, detur, aperte dicit Aug. in 15. lib. de trin. ita dicens, Eundem spiritum sanctum datum cum insufflasset Iesus, de quo mox ait, Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti, ambigere non debemus. Ipse est ergo qui etiam de coelo datus est die pentecostes. Quomodo ergo deus non est qui dat spiritum sanctum, immo quantus est deus qui dat deum? Ecce his verbis aperte dicit spiritum sanctum ipsum. scilicet deum dari hominibus à patre, & à filio. Et quod ipse spiritus sanctus, qui deus est ac tertia in trinitate persona, nobis detur, nostrisque infundatur atque illabatur mentibus, aperte ostendit Ambr. in 1. lib. de spiritu sancto dicens, Licet multi dicantur spiritus: quia legitur, Qui facit angelos suos spiritus: vnus est tamen dei spiritus. Ipsum ergo vnum spiritum & Apostoli, & prophetae sunt consecuti: sicut etiam vas electionis dicit, Quia vnum spiritum potauimus: quasi eum qui non queat scindi, sed infundatur animis, & sensibus illabatur, ut secularis sitis restingat ardorem: qui spiritus sanctus non est de substantia rerum corporalium, nec de substantia inuisibilium creaturarum. His verbis aperte dicit spiritum sanctum ipsum, qui creatura non est, infundi mentibus nostris. Item in eodem, Omnis creatura mutabilis est, sed non mutabilis spiritus sanctus. Quid autem dicere dubitem, quia datus est & spiritus sanctus, cum scriptum sit, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Qui cum sit inaccessibilis natura, receptibilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complens virtute omnia: sed qui solis participetur iustis: simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuique præsens, diuidens de suo singulis, & vbique totus. Incircumscriptus ergo & infinitus est spiritus sanctus: qui discipulorum sensus separatorum infudit, quem nihil potest fallere. Angeli ad paucos mittebantur, spiritus sanctus autem populis infundebatur. Quis ergo dubitet quin diuinum sit quod infunditur simul pluribus, nec videtur? Vnus est ergo spiritus sanctus, qui datus est omnibus, licet separatis apostolis. Et hic aperte dicit Ambr. quod spiritus sanctus, qui est substantia simplex, cum sit vnus, datur pluribus. Alia quoque auctoritate hoc idem astruitur. scilicet quod spiritus sanctus, qui est æqualis filio, hominibus detur. Ait enim Aug. de verbis Apostoli sic, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. A quo datur? Ab illo qui dedit dona hominibus: Quæ dona? Spiritum sanctum: qui tale donum dat, qualis est ipse. Magna est misericordia eius: donum dat sibi æquale, quia donum eius spiritus sanctus est. Præmissis his & alijs pluribus auctoritatibus, aperte monstratur quod spiritus sanctus æqualis patri & filio nobis datur: nec ideo tamen minor est patre & filio. vnde Aug. in 4. lib. de trin. ait, Non ideo, inquit, minorem spiritum sanctum, quia & eum pater misit & filius, arbitrandum est.

An viri sancti & ecclesie praelati dent, vel dare possint spiritum sanctum, quod non dant hic ostendit.

D

Hic quæritur, vtrum & viri sancti dent vel possint dare alijs spiritum sanctum. Quæ si alijs dāt, cū eius donatio supra sit dicta processio, videtur ab eis procedere spiritus sanctus vel mitti. sed creator à creatura nō mittitur vel procedit. Restat ergo vt spiritū sanctum ipsi nō dent nec possint dare. Vnde Aug. in 15. lib. de trin. Nō aliquis discipulorū Christi dedit spiritū sanctū. Orabāt quippe vt veniret in eos quibus manū imponebāt, nō ipsi eū dabāt. Quē morē in suis praposis etiā nūc seruat ecclesia. Deniq; & Simon magus offerēs Apostolis pecuniā nō ait, Date mihi & hāc potestātē, vt dē spiritū sanctū: sed cuiusq; inquit, imposuero manus, accipiat spiritū sanctū: quia nec scriptura superius dixerat, Vidēs autē Simon quia Apostoli darēt spiritū sanctū: sed dixerat, Vidēs autē Simon quia per impositionem manuum Apostolorum daretur spiritus sanctus. Ecce his verbis ostendit Aug. nec Apostolos, nec alios ecclesie praelatos dedisse vel dare spiritum sanctum.

Cap. 26.
Act. 1. 2. 3.

Quod non possunt dare spiritum sanctum hic docet.

E

Et quod plus est, non posse etiam dare dicit in eodē lib. subdens, De Christo scriptū est qd acceperit à patre promissionē spiritus sancti, & effuderit: in quo vtraq; natura mōstrata est, humana scilicet & diuina. Accipit quippe vt homo, effudit vt deus. Nos autē accipere quidē hoc donum possumus pro modulo nostro: Effundere vero super alios nō vtique possumus: sed vt hoc fiat, deum super eos à quo id efficitur inuocamus. His verbis expresse dicit, nos spiritum sanctum non posse super alios effundere, id est alijs dare.

Quod videtur contrarium.

F

Sed huic videtur cōtrariū quod Apostolus ad Gal. de se loquens ait, Qui tribuit vobis spiritū, & operatur virtutes in vobis. Ecce euidenter dicit se tribuisse spiritū. Sed intelligendū est hoc dixisse Apostolū, nō quia haberet potestātē & auctoritatē dandi spiritū sanctū, sed qui ministeriū habuerit, in quo dabatur à deo spiritus sanctus. vt enim ait Aug. super eūdem locū, exponens illud Apostoli verbū, Ab Apostolo prædicata est eis fides: in qua prædicatione aduentū & præsentia spiritus sancti senserāt, sicut illo tempore in nouitate inuocationis ad fidem, etiā sensibilibus miraculis præsentia spiritus sancti apparebat, vt in Actibus Apostolorum legitur. Aperte hic ostendit quomodo illis spiritum sanctum Apostolus tribuerit: non vtique ipsum mittendo in eos, sed prædicando eis fidem Christi: quam illis recipientibus, quod spiritus sanctus in eis esset, alijs quibus signis visibilibus monstrabatur. Non ergo homines quantumcūq; sancti dare possunt spiritum sanctum.

Cap. 3. a

Determinatio.

Tomo. 4. in
explicatione
terti ad Gal.

VTRVM SPIRITVS SANCTVS A SEIPSO
detur. DISTINCT. XV.

d j.

Hic considerandum est, cum spiritus sanctus detur hominibus a patre & filio, quod est ipsum temporaliter procedere ab utroque vel mitti, utrum etiam a se ipso detur. Si datur a se, & procedit vel mittitur a se. Ad quod dicimus, quia spiritus sanctus & deus est, & donum siue datum, & ideo dat, & datur. Dat quidem, inquam deus: & datur, inquam donum siue datum. Cum autem donatio siue datio spiritus sancti sit operatio dei, & communis sit & indiuisa operatio trium personarum, donatur itaque spiritus sanctus non tantum a patre & filio, sed etiam a seipso. unde Aug. in 15. lib. de trin. dicit quod seipsum dat. Sicut, inquit, corpus carnis nihil est aliud quam caro, sic donum spiritus sancti nihil est quam spiritus sanctus. Intant igitur ergo donum dei est, inquam datur eis quibus datur. Apud se autem deus est, etsi nemini datur: quia deus erat patri & filio coeternus antequam cuiquam daretur: nec quia illi datur & ipse datur, ideo minor est illis. Ita enim datur, sicut dei donum: ut etiam seipsum det, sicut deus. Non enim dici potest non esse suae potestatis, de quo dictum est, Spiritus ubi vult spirat. Ecce aperte dicit quod spiritus sanctus seipsum dat. Si enim spiritus sanctus seipsum dare non potest, & cum pater dare potest, & filius: potest utique pater dare aliquid & filius, quod non potest spiritus sanctus. Item, Si pater & filius dant spiritum sanctum, nec ipse dat: aliquid ergo pater operatur & filius, quod non operatur spiritus sanctus: dat ergo spiritus sanctus seipsum. Si autem seipsum dat, tunc & a seipso procedit & mittitur: quod utique verum est. Nam processio temporalis spiritus sancti vel missio, ipsius est donatio, & ipsa dei operatio. Procedit ergo spiritus sanctus temporaliter a se, & mittitur a se: quia datur a se.

Non est mirum si spiritus sanctus dicatur mitti vel procedere a se, cum etiam filius dicatur mitti a se.

Cap. 5.

Ioan. 14. d.
Ioan. 16. b.
Ibidem. 9.
Gal. 4. 4.
Hieremias
23. d.

Ne autem mireris quod spiritus sanctus dicitur mitti vel procedere a se. Nam & de filio dicit Aug. in 2. lib. de trin. quod non tantum a patre missus est, sed etiam a seipso & a spiritu sancto: quoniam quomodo filius vel spiritus sanctus sit missus, cum uterque sit ubique: tamquam deus? Nam uterque, inquit Aug. legitur missus. De spiritu sancto enim legitur, Quem mittet pater in nomine meo. Et iterum, Si abierit, mittam eum ad vos. Et filius de se dicit, Exiui a patre, & veni in mundum. Et Apostolus dicit, Misit deus filium suum. In propheta autem scriptum est ex persona dei, Coelum & terram ego impleo. Itaque ubique deus est, ubique ergo est filius, ubique etiam est spiritus sanctus. Illuc ergo missus est filius & spiritus sanctus, ubi erat.

Quomodo intelligenda sit missio utriusque.

Cap. 5.
Aug. prius
de missione
filii.
Gal. 4. 4.

Quocirca quarendum est, quomodo intelligatur missio filii vel spiritus sancti. Pater enim solus, inquit Aug. in eodem, nusquam legitur missus, sed filius, & spiritus sanctus. Et de filio primo videamus quomodo missum eum Apostolus dicat, Misit deus filium suum, factum ex muliere: ubi ita ostendit eo ipso missum filium, quo factum ex muliere. Proinde mitti a patre sine spiritu sancto non potuit, quia pater intelligitur misisse eum cum fecit ex foemina: quod utique non fecit sine spiritu sancto. Ecce hic dicit filium missum a patre & spiritu sancto.

Quod a spiritu sancto filius sit missus, auctoritatibus confirmatur.

D

Et quod a spiritu sancto filius sit missus, ut ait Aug. in eodem, auctoritatibus confirmatur. ipse Christus dicit per Esaiam, Nunc misit me dominus, & spiritus eius. De hoc Ambrosius in lib. 3. de spiritu sancto ita ait, Quis est qui dicit, Me misit dominus & spiritus eius: nisi qui venit a patre, ut saluos faceret peccatores, id est Christus: ergo & pater filium misit, & spiritus sanctus. Idem in eodem, Datus est a patre, ut Esaias dicit, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Datus est audeo dicere, & a spiritu, quia & a spiritu sancto missus est. Dicit enim filius dei, Spiritus domini super me, propter quod unxit me: euangelizare pauperibus misit me, praedicare captivis remissionem &c. Quod cum de libro Esaias legeret, ait in euangelio, Hodie completa est haec scriptura auribus vestris, ut de se dictum esse signaret. Bene autem dixit, super me: quia quasi filius hominis & unctus est, & missus ad praedicandum. Nam secundum diuinitatem non super Christum est spiritus, sed in Christo. Ecce his verbis ostendit Ambrosius filium esse missum & datum nobis, non tantum a patre, sed etiam a spiritu sancto.

Libro & cap.
eisdem.
Esai. 48. c.
Cap. 1.

Cap. 2.
Esai. 9. 2.

Esai. 61. 2.

Luc. 4. 4.

Quod filius sit datus etiam a seipso.

E

Deinde ostendit esse datum etiam a seipso, ita dicens in eodem lib. Cum enim non definitum fuerit per prophetiam, a quo datus est filius, ostenditur datus gratia trinitatis, ut etiam ipse filius se dederit. Ecce hic dicit quod filius se dedit, quia trinitas eum dedit. Si autem filius a se datus est, a se ergo missus est, & a se processit. Et hoc utique verum est, & concedi oportet, cum eius missio sit diuina operatio.

Cap. 2.

Quod filius sit missus a se.

F

Quod autem a se mittatur, Aug. astruit in lib. ii. de trin. dicens, Forte aliquis cogat ut dicamus etiam a seipso missum esse filium: quia & Mariae conceptus, & partus, operatio trinitatis est. Sed, inquit aliquis, quomodo pater eum misit, si ipse se misit? Cui respondeo quaerens ut dicat, quomodo eum pater sanctificauit, si & ipse se sanctificauit? Vtrunque enim dominus ait, Quem pater, inquit, sanctificauit & misit in hunc mundum. Et alibi, Ego pro eis sanctifico meipsum. Item quaero quomodo pater eum tradidit, si ipse se tradidit? Vtrunque enim legitur, Credo respondebit, si probe sapit, quia una voluntas est patris & filii, & inseparabilis operatio. Sic igitur intelligat, illam incarnationem & ex virgine natiuitatem, in qua filius intelligitur missus, una eademque operatione patris & filii inseparabiliter esse factam, non inde separato spiritu sancto. Ergo a patre & filio missus est idem filius, quia a patre & verbo eius factum est ut mitteretur. incarnatus hominibus appareret. Non enim missus est mutando locum, quia in mundo erat. Quapropter pater inuisibilis una cum filio secum inuisibili, etiam filium visibile faciendo, misisse eum dictus est. qui si ita visibilis fieret, ut cum patre inuisibilis esse desisteret, id est si in substantia inuisibilis verbi in creaturam visibile mutata &

Cap. 5.

Ioan. 10. 2.
Ioan. 17. c.
Lib. 2. de trin.
cap. 5.

August. lib. 2
de trin. cap. 5

Ibidem.

d. ij.

transiens verteretur, ita missus à patre intelligeretur filius, ut tantum missus, non etiam mittens cum patre inueniretur. Cum vero sic est accepta forma serui, ut maneret incommutabilis forma dei, manifestum est quod à patre & filio non appareretur factum sit, quod appareret in filio, id est ab inuisibili patre cum inuisibili filio, idem ipse filius visibilis mitteretur.

Summatim colligitur quæ ex prædictis astruuntur.

Ex prædictis aperte monstratur quod filius missus est à patre & spiritu sancto, & à seipso: & quæ sit ipsa missio scilicet incarnatio, id est quod factus est homo, per quod visibilis apparuit: quod est opus commune patris, & filij, & spiritus sancti.

Quæstio cur dicit, à seipso non veni.

Ioan. 8. e.
Solutio.
Cap. prius cit.
10.

Sed ad hoc opponitur, Si filius à seipso missus est, cur ergo ait, A seipso non veni? Ad hoc Aug. respondet in 2. lib. de trin. dicens, Hoc dictum esse secundum formam serui, secundum quam non fecit ut mitteretur, id est non operatus est incarnationem, sed secundum formam dei.

Vtrum semel tantum missus sit filius, an sæpe.

Hic quæritur, vtrum semel tantum missus sit filius, an sæpe mittatur? Si enim missio filij ipsius tantum incarnatio est, cum semel tantum incarnatus sit, & semel tantum videtur missus. At si sæpe mittitur, est & alia eius missio quam incarnatio. Sed quæ est illa? Nunquid æterna genitura, missio eius dicenda est, an etiam alia missio quærenda est?

Quod duobus modis dicitur filius mitti.

Cap. 20.

Ioan. 16. g.
Sapientia. 9. b.

Ad quod dicimus, quod duobus modis dicitur filius mitti præter illam æternam genituram, quæ ineffabilis est: secundum quam etiam missus posset dici, ut videtur quibusdam, sed melius ac verius secundum eam dicitur genitus. Præter eam ergo, duobus modis dicitur mitti: scilicet, vel cum visibiliter mundo apparuit carne indutus, vel cum se in animas pias sic transfert, ut ab eis percipiatur ac cognoscatur. Hos duos missionis modos aperte Aug. distinguit in 4. lib. de trin. dicens, Non eo ipso quod de patre natus est, missus dicitur filius: sed eo quod apparuit huic mundo, verbum caro factum. Vnde dicit, A patre exiui, & veni in mundum: vel eo quod ex tempore cuiusquam mente percipitur: sicut dictum est de sapientia, Emitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, ut tecum sit & tecum laboret, id est doceat me laborare. Et tunc unicuique mittitur, cum à quoquam cognoscitur atque percipitur, quantum cognosci & percipi potest, pro captu vel proficientis in deum, vel perfectæ in deo animæ rationalis.

Quod secundum alterum semel, secundum alterum sæpe sit missus: & secundum alterum ut sit homo, & secundum alterum ut sit cum homine.

Ecce, distincti sunt duo modi missionis filij: & secundum alterum semel tantum missus est dei filius, secundum alterum sæpe missus est, & mittitur quotidie. Nam secundum alterum missus est, ut sit homo, quod semel tantum factum est: secundum alterum vero mittitur, ut sit cum homine, quod quotidie mittitur

ad sanctos, & missus est etiam ante incarnationem, & ad omnes sanctos qui ante fuerunt, & etiam ad angelos. Vnde Aug. de filio, id est de sapientia patris loquens. 4. lib. de trin. ait, Aliter mittitur sapientia ut sit cum homine, aliter missa est ut sit homo. In animas sanctas se transfert, & amicos dei & prophetas constituit, sicut implet etiam sanctos angelos. Sed cum venit plenitudo temporis, missa est non ut impleret angelos, nec ut esset angelus, nec ut esset cum hominibus vel in hominibus, ut antea in patribus erat & in prophetis, sed ut ipsum verbum fieret caro, id est homo.

Cap. 20.
Sapientia. 7. d.

Quod secundum alterum modum dicitur missus in mundum, secundum alterum non.

M

Præterea notandum est, quod cum his duobus modis mittatur filius, secundum alterum dicitur missus in mundum, secundum alterum vero non. Eo enim modo missus dicitur in mundum, quo visibilis mundo apparuit. Vnde Aug. in eodem lib. ait, Cum ex tempore cuiusquam mente percipitur, mitti quidem dicitur, sed non in hunc mundum. non enim sensibiliter apparet, id est corporeis sensibus præsto est. Nam & nos, secundum quod mente aliquid æternum capimus, non in hoc mundo sumus: & omnium iustorum spiritus etiam in carne viuentium, in quantum diuina sapiunt, non sunt in hoc mundo. Ex prædictis liquet, quod præter ineffabilem genituram, duobus modis mittitur filius, scilicet cum visibiliter apparuit, vel inuisibiliter percipitur mente.

Cap. 20.
Vbi supra.

Cur pater non dicitur missus, cum ab aliquo cognoscitur, ut filius.

N

Hic quæritur cur pater non dicitur missus, cum ex tempore à quoquam cognoscitur, sicut filius? Ad quod dicimus, quia in eo est principij autoritas, quæ non habet de quo sit, à quo filius & spiritus sanctus. Pater enim est, ut ait Aug. in eodem lib. principium totius diuinitatis, vel, si melius dicitur, deitatis: quia principium est filij, & spiritus sancti. Nam, ut ait Augustinus in eodem, Si voluisset etiam deus pater, per subiectam creaturam visibiliter appareret: absurdissimè tamen aut à filio quem genuit, aut à spiritu sancto qui de illo procedit, missus diceretur. Congruenter autem ille missus dicitur, qui in carne apparuit: missus autem ille, qui in ea non apparuit.

Lib. & cap. citatis.

Cap. 21. in fine libri. 4.

August. lib. 2. de trinitate cap. 5.

Putauerunt quidam filium & spiritum sanctum minores fuisse patre quia missi dicuntur.

O

Ideoque putauerunt quidam hæretici, cum pater non sit missus, sed filius & spiritus sanctus, patrem esse maiorem, ac filium minorem esse & spiritum sanctum: atque patrem, quasi maiorem, misisse vtrumque quasi minorem. Quod Aug. improbat in 4. lib. de trin. illis contra dicens, Non ideo, inquit, arbitrandum est minorem esse filium quod missus est à patre, nec ideo minorem spiritum sanctum quod & pater eum misit & filius. Siue enim propter visibilem creaturam, siue potius propter principij autoritatem vel commendatio-

Cap. 27. in fine libri.

nem, non propter inæqualitatem vel imparitatem vel dissimilitudinem substantiæ, in scripturis hæc posita intelliguntur. Non ergo ideo dicitur pater misisse filium vel spiritum sanctum, quia ille esset maior, & illi minores: sed maxime propter auctoritatem principij commendandam, & quia in visibili creatura non sicut ille apparuit. Ecce ostensum est quæ sit missio filij, & quibus modis mittatur.

DE MISSIONE SPIRITVS SANCTI, QVÆ FIT DVOBVS MODIS, VISIBILITER, ET INVISIBILITER. DISTINCT. XVI.

NUNC de spiritu sancto videndum est, præter illam ineffabilem & eternam processionem qua procedit à patre & filio, & non à seipso: quæ sit eius temporalis processio, quæ dicitur missio siue datio. Ad quod dicimus, quia sicut filius duobus modis dicitur mitti, uno quo visibiliter apparuit, altero quo invisibiliter à castis mentibus percipitur: ita & spiritus sanctus à patre & filio ac à seipso duobus modis procedere siue mitti siue dari dicitur: uno visibiliter, altero invisibiliter. Datus est enim visibilis creaturæ demonstratione, sicut in die pentecostes, alijsque vicibus: & datur quotidie invisibiliter, illabendo mentibus fidelium.

Prius de illo modo missionis qui fit visibiliter, agit.

Et primo agamus de illo missionis modo qui fit visibiliter.

Cap. 51 **Specie.** De hoc Aug. in. 2. lib. de trin. ait, In promptu est intelligere de spiritu sancto cur missus & ipse dicatur. Facta est enim quædam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur spiritus sanctus: siue cum in ipsum dominum corporali specie colubæ descēdit, siue cum in die pentecostes factus est subito de cælo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt illis linguæ diuise sicut ignis, qui & insedit super unumquemque eorum. Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus missio spiritus sancti dicta est: non ut appareret eis ipsa substantia, qua & ipse invisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius: sed ut exterioribus visis corda hominum commota à temporalis manifestatione venientis, ad occultam æternitatem semper præsentis convertereretur. Ecce his verbis aperit Aug. illud modum missionis, qui visibiliter exhibetur, cum tamen ipse spiritus in sui natura non videatur: qui nec in illis creaturis magis erat, quam in alijs, sed ad aliud. In illis enim erat, ut per eas ad homines veniens, ostenderetur esse in illis ad quos illæ creaturæ veniebant. Non enim spiritus sanctus temporalis motu tunc venit, vel in homines descēdit, sed per temporalem motum creaturæ significata est spiritualis & invisibilis spiritus sancti infusio. Et ut apertius dicam, per illud modum missionis spiritus sancti corporaliter exhibitum, monstrata est spiritualis & interior missio sancti spiritus siue donatio, de qua agendum est.

Cum filius sit minor patre secundum formam creatam, in qua apparuit, cur non & spiritus sanctus similiter.

Sed prius querendum est, cum filius dicatur minor patre secundum missionem qua in forma creata apparuit, cur & spiritus sanctus non dicatur similiter minor patre, cum in forma creata apparuit. Nam de filio quod minor sit pa-

De filio pro-
bat.

tre, secundum formam qua missus apparuit, aperte ostendit Aug. in. 4. lib. de trin. dicens, Misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege: usque adeo paruum, ut factum: eo itaque missum, quo factum. Fateamur ergo factum, minorem: & intantum minorem, inquantum factum: & intantum factum, inquantum missum. Ecce habes, quia filius inquantum est missus, id est factus, minor est patre. Cur ergo spiritus sanctus non dicatur patre minor, cum & ipse creaturam assumpsit in qua apparuit? qui aliter spiritus assumpsit creaturam in qua apparuit, aliter filius. Nam filius accepit per unionem, spiritus vero non. Filius enim accepit hominem, ita ut fieret homo. Spiritus vero sanctus non ita accepit columbam, ut fieret columba. De hoc Aug. in. 2. lib. de trin. ait, Ideo nusquam scriptum est, quod deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus minor patre: quia non sic est assumpta creatura in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis: in qua forma ipsius dei verbi persona præsentaretur, non ut haberet verbum dei sicut alij sancti sapientes, sed quod ipsum verbum erat. Aliud est enim verbum in carne, aliud verbum caro. Aliud est verbum in homine, aliud verbum homo. Caro enim pro homine posita est in eo quod ait, Verbum caro factum est. Non ergo sic assumpta est creatura in qua apparuit spiritus sanctus, sicut assumpta est caro illa & humana forma ex virgine Maria. Non enim columbam, vel illum flatum, vel illum ignem beatificavit, sibi in unitate personæ coniunxit in æternum. Ex prædictis aperte ostensum est, secundum quid filius dicatur minor patre, & quare filius dicatur minor patre, & non spiritus sanctus.

Quod filius secundum quod homo factus est non modo patre, sed spiritu sancto, & etiam seipso minor est.

Notandum autem, quod filius secundum quod homo factus est,

non tantum patre, sed spiritu sancto, & etiam seipso minor dicitur. Et quod etiam seipso minor dicatur secundum formam servi, Aug. ostendit in. 1. lib. de trin. dicens, Errauerunt homines, ea quæ de Christo secundum hominem dicta sunt, ad eius substantiam quæ sempiterna est transferentes: sicut illud quod ipse dominus ait, Pater maior me est, quod propter formam servi veritas dicit: secundum quæ modum, etiam seipso minor est filius. Quomodo enim non etiam seipso minor factus est, qui seipsum exinaniuit, formam servi accipiens. Non enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam dei, in qua erat æqualis patri. In forma ergo dei, unigenitus patris æqualis est patri: in forma servi, etiam seipso minor est. Non ergo immerito scriptura dicit utrumque, scilicet & æquale patri filium, & patrem maiorem filio. Illud enim propter dei formam, hoc autem propter formam servi intelligitur. De hoc eodem in. 2. lib. de trin. Aug. ait, Dei filius est æqualis patri secundum dei formam, in qua est: & minor patre secundum formam servi, quam accepit: in qua non modo patre, sed etiam spiritu sancto: nec hoc tantum, sed etiam seipso minor inuentus est. Propter quod, ut idem in lib. contra Maximinum ait, non tantum patre, sed etiam seipso, & spiritu sancto minor factus est, & etiam minoratus paulominus ab angelis. Est ergo dei filius, ut ipse ait in. 2. lib. de trin. deo patri in natura æqualis, habitu minor: in forma servi quam accepit. His auctoritatibus ostenditur aperte filium secundum formam servi minor patre, & seipso, & spiritu sancto.

Hilarius aliter dicit, scilicet quod pater sit maior, nec filius tamen minor. Et Hilarius autem dicere videtur, quod pater maior sit filio, nec

Cap. 19.
Gal. 4. a

Cap. 6.

1. Jan. 1. b

Cap. 7.

1. Jan. 14. d

Philip. 2. a

Cap. 10.

Tome. 6. d

Cap. 11.

tamen filius minor patre. Pater enim dicitur maior propter authoritatem, quia in eo est autoritas generationis: secundum quam dicit, Pater maior me est. Et Apostolus, Donavit ei nomen quod est super omne nomen. Cum ergo ait, Pater maior me est, hoc est ac si diceret, donavit mihi nomen. Si ergo, inquit Hilarius in 9. lib. de trin. donantis autoritate pater maior est, nunquid per doni confessionem filius minor est? Maior itaque donans est, sed minor iam non est cui vnum esse donatur. ait enim, Ego & pater vnum sumus. Si non hoc donatur Iesu ut confitendus sit in gloria dei patris, minor patre est: si autem in ea gloria ei donatur esse qua pater est, habes & in donantis autoritate, quia maior est: & in donati confessione, quia vnum sunt. Maior itaque pater & filio est, & plane maior: cui tantum donat esse, quantus est ipse: cui in nascibilitatis esse imaginem sacramento natiuitatis impartit, quem ex se in forma sua generat. Audisti lector quid super hoc dicat Hilarius. cuius verba ubicunque occurrerint diligenter nota, pieque intellige.

Hilarius ibid.

DE MISSIONE SPIRITVS SANCTI,
QVA INVISIBILITER MITTITVR.
DISTINCT. XVII.

De invisibili
spiritus sancti
missione.

I AM nunc accedamus ad assignandam missionem spiritus sancti, qua invisibiliter mittitur in corda fidelium. Nam ipse spiritus sanctus, qui deus est, ac tertia in trinitate persona, (ut supra ostensum est) a patre & filio ac seipso temporaliter procedit, id est mittitur ac donatur fidelibus. Sed quæ sit ista missio siue donatio, vel quomodo fiat, considerandum est.

Præmittitur quiddam ad hanc ostensionem necessarium, scilicet quod spiritus sanctus est charitas qua diligimus deum & proximum.

Hoc autem ut intelligibilius doceri, ac plenius perspicere valeat, præmittendum est quiddam ad hoc valde necessarium. Dictum quidem est supra, & sacris autoritatibus ostensum, quod spiritus sanctus amor est patris & filii, quo se inuicem amant & nos. His autem addendum est, quod ipse idem spiritus sanctus est amor siue charitas, qua nos diligimus deum & proximum: quæ charitas cum ita est in nobis, ut nos faciat diligere deum & proximum, tunc spiritus sanctus dicitur mitti vel dari nobis: & qui diligit ipsam dilectionem qua diligit proximum, in eo ipso deum diligit: quia ipsa dilectio deus est, id est spiritus sanctus.

Hic magister
communiter
non tenetur
ut videre est
in erroribus
selectis.

1. Ioan. 4. c.

Authoritatibus ita esse confirmat.

Cap. 7.

Ne autem in re tanta aliquid de nostro influere videamur, sacris autoritatibus quod dictum est corroboremus. De hoc Aug. in 8. lib. de trin. ait, Qui proximum diligit, consequens est, ut ipsam præcipue dilectionem diligat. Deus autem dilectio est. consequens ergo est ut præcipue deum diligat. Item in eodem, Deus dilectio est, ut ait Ioannes Apostolus, Ut quid ergo

imus & currimus in sublimia celorum & ima terrarum, quærentes eum qui est apud nos, si nos apud eum esse velimus. Nemo dicat, non noui quid diligam. diligat fratrem, & diligat eadem dilectionem. Magis enim nouit dilectionem qua diligit, quam fratrem quem diligit. Ecce iam potes notio rem deum habere quam fratrem. Plane notio rem, quia præsentio rem, quia interiori, quia certio rem. Amplectere dilectionem deum, & dilectione amplectere deum. Ipsa est dilectio, quæ omnes bonos angelos, & omnes dei seruos consociat vinculo sanctitatis. Quanto ergo saniores sumus à tumore superbiæ, tanto sumus dilectione pleniores: & quo nisi deo, plenus est, qui plenus est dilectione? His verbis satis ostendit Aug. quod dilectio ipsa qua diligimus deum vel proximum, deus est. Sed adhuc apertius in eodem libro subdit dicens, Dilectionem quantum commendat Ioannes Apostolus attendamus. Qui diligit, inquit, fratrem, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Manifestum est quod iustitiæ perfectionem in fratris dilectione posuerit. Nam in quo scandalum non est, utique perfectus est. Et tamen videtur dilectionem dei tacuisse: quod nunquam faceret, nisi quia in ipsa fraterna dilectione vult intelligi deum. Apertissime enim in eadem epistola paulo post ait, ita, Dilectissimi diligamus inuicem, quia dilectio ex deo est: & omnis qui diligit, ex deo natus est, & cognouit deum. Qui non diligit, non cognouit deum, quia deus dilectio est. Ista contextio satis aperte declarat, eandem ipsam fraternam dilectionem (nam fraterna dilectio, est qua diligimus inuicem) non solum ex deo, sed etiam deum esse, tanta autoritate prædicari, scilicet Ioannis. Cum ergo de dilectione diligimus fratrem, de deo diligimus fratrem. nec fieri potest ut eandem dilectionem non præcipue diligamus qua fratrem diligimus, quoniam deus dilectio est. Item, qui non diligit fratrem, non est in dilectione: & qui non est in dilectione, non est in deo, quia deus dilectio est. Ecce aperte dicit, fraternam dilectionem deum esse.

1. Ioan. 4. c.
August. lib.
p. d. c. 1. ca. 8.

1. Ioan. 2. b.
Libro. 8. cap.
eisdem.

1. Ioan. 4. b.

Quod fraterna dilectio cum sit deus, non est pater, vel filius, sed tantum spiritus sanctus.

D

Cum autem fraterna dilectio sit deus, nec pater est, nec filius, sed tantum spiritus sanctus, qui proprie in trinitate dilectio vel charitas dicitur. Vnde August. in 15. lib. de trin. Si in donis dei nihil est maius charitate, & nullum est maius donum dei quam spiritus sanctus, quid consequentius est, quam ut ipse sit charitas, quæ dicitur & deus & ex deo? Ita enim ait Ioan. Dilectio ex deo est. Et paulo post, Deus dilectio est. Vbi manifestat eam se dilectionem dixisse deum, quam dixit ex deo. deus ergo ex deo est dilectio. Item in eodem, Ioannes volens de hac re apertius loqui: In hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaque sanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis. hoc autem facit dilectio. Ipse ergo deus dilectio. Ipse igitur significatur ubi legitur, deus dilectio est. Ex his ergo apparet, quod spiritus sanctus charitas est.

Cap. 19.

1. Ioan. 4. b.

Eodem capite

D v.

Quod non est dictum per causam illud, deus charitas est: sicut illud, tu es patientia mea, & spes mea.

Sed ne forte aliquis dicat illud esse dictum per expres-

sionem causæ, Deus charitas est, eo scilicet quod charitas sit ex deo, & non sit ipse deus: sicut dicitur, Deus nostra patientia est, & spes, & non quod ipse sit ista, sed quia ista ex deo sunt: occurrit Augustinus ostendens hoc non esse dictum per causam, sicut illa, in 15. lib. de trin. dicens, Non dicturi sumus charitatem non propter ea esse dictam deum, quod ipsa charitas sit vlla substantia quæ dei digna sit nomine, sed quod donum sit dei: sicut dictum est deo, Tu es patientia mea. Non utique ideo dictum est, tu es patientia mea, quod dei substantia est nostra patientia, sed quia ab ipso nobis est. Vnde alibi, Ab ipso est patientia mea. Hunc enim sensum facile refellit scripturarum ipsa locutio. Tale est enim, Tu es patientia mea: quale est, Domine spes mea, & deus meus misericordia mea: & multa similia. Non est autem dictum, Domine charitas mea, aut tu es charitas mea, aut deus charitas mea. sed ita dictum est, Deus charitas est, sicut dictum est, Deus spiritus est. Hoc qui non discernit intellectum à domino, non expositionem quærat à nobis. Non enim apertius quicquam possumus dicere, Deus ergo charitas est. Ex prædictis clarescit, quod spiritus sanctus charitas est, qua diligimus deum & proximum: vnde facilius est nobis ostendere quod spiritus sanctus mittatur siue detur nobis.

Quomodo spiritus sanctus mittatur vel detur nobis.

Tunc enim mitti vel dari dicitur, cum ita in nobis est, vt

faciat nos diligere deum & proximum: per quod manemus in deo, & deus in nobis. Vnde Augustinus hunc missionis modum insinuans in 15. lib. de trin. ait, Deus spiritus sanctus, qui procedit ex deo, cum datus fuerit homini, accendit eum ad diligendum deum & proximum, & ipse dilectio est. Non enim habet homo vnde diligat deum, nisi ex deo. Ecce quomodo datur vel mittitur nobis spiritus sanctus secundum quod dicitur datum, siue donum. Quod donum commendat Augustinus explanans apertius quomodo detur, in eodem libro. Dilectio, inquit, dei diffusa est in cordibus nostris, vt ait Apostolus, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nihil est isto dono dei excellentius. Solum est quod diuidit inter filios regni, & filios perditionis. Dantur & alia per spiritum munera, sed sine charitate nihil profunt. Nisi ergo tantum impartiatui cuiquam spiritus sanctus, vt eum dei & proximi faciat amatorem, à sinistra non transferatur ad dexteram. Neque spiritus sanctus proprie dicitur donum, nisi propter dilectionem: quia qui non habuerit, etsi loquatur omnibus linguis, & habuerit prophetiam, & omnem scientiam, & omnem fidem, & distribuere omnem substantiam suam, & tradiderit corpus suum ita vt ardeat, non ei prodest. Quam ergo bonum est, sine quo ad aternam vitam neminem tanta bona perducit. Ipsa vero dilectio vel charitas (nam vnus rei nomen est vtrūque) perducit ad regnum. Dilectio ergo, quæ deus est, & proprie ex deo est, spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris deus charitas, per quam nos tota inhabitat trinitas. Quocirca rectissime spiritus sanctus, cum sit deus, vocatur etiam donum dei. Quod donum proprie quid nisi charitas intelligendum est: quæ perducit ad deum, & sine qua quodlibet aliud dei

Psalm. 7.

Psalm. 61.
Psalm. 57. &
58.

1. Ioan. 4. c
10. Ioan. 4. c

Cap. 170.

Idem vbi supra
cap. 17.
Rom. 5. a

Quomodo
spiritus sanctus de-
tur: hic nota-
tur.
1. Cor. 13. a

De libro

donum non perducit ad deum. Ecce hic aperitur quod supra dictum erat, scilicet quod charitas sit spiritus sanctus, & donum excellentius: & quomodo hoc donum, id est spiritus sanctus detur nobis, scilicet cum ita impartitur alicui, id est ita habet esse in aliquo, vt eum faciat dei & proximi amatorem. Quod cum facit, tunc dari dicitur siue mitti alicui: & tunc ille dicitur proprie habere spiritum sanctum.

Vtrum concedendum sit, quod spiritus sanctus augeatur in homine, vel magis vel minus habeatur vel detur.

Hic quaeritur, si charitas spiritus sanctus est, cum ipsa augeatur & minuatur in homine, & magis & minus per diuersa tempora habeatur, vtrum concedendum sit quod spiritus sanctus augeatur vel minuatur in homine, vel magis & minus habeatur? Si enim in homine augetur, & magis vel minus datur & habetur, mutabilis esse videtur. deus autem omnino immutabilis est. Videtur ergo quod vel spiritus sanctus non sit charitas, vel charitas non augeatur vel minuatur in homine. Itæ charitas & non haberi datur vt habeat, & haberi vt plenius habeat. Si ergo spiritus sanctus charitas est, & non haberi datur vt habeat, & haberi vt plenius habeat. Sed quod datur non haberi, cum ipse vt deus sit vbiq; & in omnibus creaturis totus: & quomodo plenius datur vel habetur sine sui mutatione?

Responsio ad primam questionem.

His itaque respondemus, dicentes quod spiritus sanctus siue charitas penitus immutabilis est, nec in se augetur vel minuitur, nec in se recipit magis vel minus: sed in homine vel potius homini augetur & minuitur, & magis vel minus datur vel habetur. sicut deus dicitur magnificari & exaltari in nobis, qui tamē in se nec magnificatur nec exaltatur. Vnde propheta, Accedat homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Super quem locum ait autoritas, Deus non in se, sed in corde hominis gradescit. Sic ergo spiritus sanctus homini datur, & datus amplius datur. i. augetur, & magis & minus habetur: & tamē immutabilis existit.

Responsio ad secundam.

Cumque vbiq; sit & in omni creatura totus, sunt tamē mul- ti qui eum non habent. Non enim omnes spiritum sanctum habent, in quibus est: alioquin & irrationabiles creaturae haberent spiritum sanctum, quod fidei pietas non admittit. Authoritate confirmat vtranque responsionem.

Vt autem certius fiat quod diximus, autoritate confirmemus, quod spiritus sanctus magis ac minus percipiatur & homini augeatur, & non haberi detur, & haberi vt plus habeatur. Augustinus ostendit super Ioannem dicens, Sine spiritu sancto constat nos Christum non diligere, & eius mandata seruare non posse: & id nos posse atque agere tanto minus, quanto illum percipimus minus: tanto vero amplius, quanto illum percipimus amplius. Ideoque non solum non haberi, verum etiam haberi non incassum promittitur. Non haberi quidem, vt habeatur: haberi autem, vt amplius habeatur. Nam si ab alio minus, & ab alio amplius non haberetur, sanctus Heliseus sancto Heliae non diceret, Spiritus qui est in te, duplo sit in me. Christo autem qui est dei filius, non ad mensuram datus est spiritus. Neque enim sine gratia spiritus sancti est mediator dei & hominum homo Christus. qui enim est vnigenitus dei filius equalis patri, non est gratie sed nature.

An spiritus sanctus detur habenti & non habenti.
Lucæ. 19. d

Hic ponitur illius dubii solutionem.

Psalm. 63.
In antiquo habetur Cassiodori.

Hic ponitur confirmacionem prædictæ conclusionis.
Tomo. 9.
Tractatu. 74.

4. Reg. 2. E

Ioan. 3. d
1. ad Tim. 2. b

Quod autem in unitatem personæ vnigeniti assumptus est homo, gratiæ est, non naturæ. Cæteris autem ad mensuram datur, & datus additur, donec unicuique pro modo suæ perfectionis propria mensura compleatur. Ecce expresse habetur quod spiritus sanctus magis & minus datur vel accipitur, & homini datur augeatur, & habenti & non habenti datur: quia spiritus sanctus est charitas quæ non habenti datur, & in habente augeatur & proficit. Immo, ut verius & magis propriè loquar, homo in ea proficit & deficit aliquando: & tunc ipsa dicitur proficere vel deficere, quæ tamen nec proficit nec deficit in se, quia deus est. vnde Augustinus in homil. 9. super epistolam Ioan. ait, Probet se quisque quantum in illo profecerit charitas, vel potius quantum ipse in charitate profecerit. Nam si charitas deus est, nec deficit nec proficit. Sic ergo in te proficere dicitur charitas, quia tu in ea proficis. Ecce quomodo intelligendum sit cum dicitur, spiritus sanctus augeri in nobis, quia nos in eo scilicet proficimus, sic & alia huiusmodi.

Quod aliqui dicunt spiritum sanctum non esse charitatem qua diligimus deum & proximum.

Supra dictum est, quod spiritus sanctus charitas est pa-

tris & filij, qua se inuicem diligunt & nos: & ipse idem est charitas quæ diffunditur in cordibus nostris, ad diligendū deū & proximum. Horū alterum omnes catholici concedunt, scilicet quod spiritus sanctus sit charitas patris & filij. Quod autem ipse idem sit charitas qua diligimus deum & proximum, à plerisque negatur. Dicunt enim, Si spiritus sanctus charitas est patris & filij & nostra, eadem ergo charitas est qua deus diligit nos, & qua nos diligimus eum. Hoc autem sanctorum autoritates negare videntur. Dicit enim Aug. in lib. de spiritu & litera. Vnde est dilectio, nisi vnde & ipsa fides, id est à spiritu sancto? Non esset enim in nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum. Charitas autem dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Sicut iustitia dei dicitur, qua nos iusti eius munere efficitur: & domini salus, qua nos saluat: & fides Christi, qua nos fideles facit. His verbis videtur monstrari distinctio inter charitatem, qua nos deus diligit, & qua nos diligimus. Et sicut iustitia nostra dicitur dei, non quod ipse sit ea iustus, sed quia ea nos iustos facit, similiter & fides, & salus: sic videtur dicta dei charitas, quæ est in nobis, non quod ipse ea diligat, sed quia ea nos diligere facit. De hoc etiam idem Aug. in lib. 15. de trin. ait, Cum Ioannes commemorasset dei dilectionem, non qua nos eum, sed qua ipse dilexit nos, & misit filium suum liberatorem pro peccatis nostris. Ecce & hic videtur manifeste diuidere dilectionem qua nos diligimus deum, ab ea qua ipse diligit nos. Si ergo, inquiunt, spiritus sanctus dilectio est qua deus diligit, & qua nos diligimus, duplex dilectio est, immo duo diuersa est, quod absurdum & à veritate longe est. Non est ergo dilectio, qua diligimus, sed qua deus tantum diligit nos.

Responsio ad prædicta, determinans autoritates.

His respondemus prædictarum autoritatum verba de

Tomo. 9.
Tractatu. 9.
In principio
eiusdem.

Rom. 5.2

Autoritates
quæ videntur
pro eis facere.
Tomo. 3.
cap. 12. in fine
ne capitis.

Cap. 17.

Ex verbis au-
thoritatum ar-
gumentando
procedit.

terminantes hoc modo, Charitas dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua ipse nos diligit, sed qua nos diligere facit & c. His verbis non diuiditur nec diuersa ostenditur charitas qua deus nos diligit, ab ea qua nos diligimus: sed potius cum sit vna & eadem charitas, & dicatur ipsa dei charitas, & diuersis de causis & rationibus dei charitas appellari in scriptura ostenditur. Dicitur enim dei charitas, vel quia deus ea diligit nos, vel quia nos ea suos dilectores facit.

Determinatio primæ autoritatis.

Cum ergo ab Apostolo dicitur charitas dei diffundi in cordibus nostris, non est dicta charitas dei qua diligit nos, sed qua facit nos diligere, id est non ibi appellatur charitas dei, eo quod deus nos ea diligit, sed eo quod nos ea sui dilectores facit. Et quod ea ratione possit dici charitas dei, quia nos ea diligere facit, ex simili genere locutionis ostenditur. sicut dicitur iustitia dei qua nos iustificat, & domini salus qua nos saluat, & fides Christi qua nos fideles facit.

Determinatio secundæ.

Similiter & aliam exponimus autoritatem, vbi ait dilectionem dei commemorari, non qua nos eum, sed qua ipse dilexit nos: ac si diceret, commemorat dilectionem dei, non secundum quod ea nos diligimus deum, sed secundum quod ipse ea diligit nos.

Aliud obijciunt.

Sed aliud est, inquiunt, quod magis vrget, dixit enim supra Augustinus, quod dilectio est à spiritu sancto, à quo fides. Sicut ergo fides non est spiritus sanctus à quo est, ita nec charitas. Quomodo ergo spiritus sanctus est, si ab ipso est? Nā si ab ipso est, & ipse est, ergo spiritus sanctus à seipso est. Ad quod dicimus, Spiritus sanctus quidem à seipso non est, sed tamen à seipso datur nobis, ut supra dictum est. dat enim seipsum nobis spiritus sanctus. Et ex hoc sensu dictum est, quod charitas ab ipso est in nobis, & tamen ipsa spiritus sanctus est. Fides autem est à spiritu sancto, & non est spiritus sanctus: quia donum vel datum solūmodo est, non deus dās.

Quod alias inducunt rationes & autoritates ad idem probandum.

Alias quoque inducunt rationes ad idem ostendendum, scilicet quod charitas non sit spiritus sanctus, quia charitas affectio mentis est & motus animi. Spiritus sanctus vero non est affectio animi vel motus mentis, quia spiritus sanctus immutabilis est & increatus: non est ergo charitas.

Quod charitas est motus vel affectio animi.

Quod autem charitas sit affectio animi, & motus mentis, autoritatibus confirmant. Dicit enim Aug. in 3. lib. de doctr. Christiana, Charitatem voco motum animi ad fruendum deo propter ipsum, & se ac proximo propter deum. Idem in lib. de moribus ecclesiæ catholicæ, tractans illud verbum apostoli, Nec mors nec vita poterit nos separare à charitate dei. Charitas dei, inquit, hic dicta est virtus quæ animi nostri rectissima affectio est, quæ coniungit nos deo, qua eum diligimus. Ecce his verbis exprimitur, quod charitas est affectio & mo-

Rom. 5.2

Lib. de spiritu
& litera cap.
12. in tomo. 3.
Responsio.

Cap. 2.

Cap. 1.

Tomo. 1.

Rom. 8. 43. 12

tus animi: ac per hoc non videtur esse spiritus sanctus.

Responsio determinans authoritates.

Ad quod dicimus hoc ita dictum esse sicut dicitur, Deus

est spes nostra & patientia nostra, quia facit nos sperare & pati: ita charitas dicitur esse motus siue affectio animi, quia per eam mouetur & afficitur animus ad diligendum deum. Non autem mireris si charitas, cum sit spiritus sanctus, dicatur motus mentis: cum etiam in lib. Sap. dicatur de spiritu sapientiae, qui attingit a fine usque ad finem, qui est actus mobilis, certus, incoquinatus. Quod non id eo dicitur, quod sapientia sit mobile aliquid vel actus aliquis, sed quia sui immobilitate omnia attingit, non locali motu, sed ut ubique semper sit, & nusquam inclusa teneatur. Sic ergo charitas dicitur motus animi, non quod ipsa sit motus vel affectio vel virtus animi, sed quia per eam quasi esset virtus, afficitur mens & mouetur. Sed si charitas spiritus sanctus est, qui operatur in singulis prout vult, cum per eum mens hominis afficiatur & moueatur ad credendum vel sperandum & huiusmodi sicut ad diligendum: quare non sic dicitur charitas motus vel affectio mentis ad credendum vel sperandum, sicut ad diligendum? Ad quod sane dici potest, quia alios actus atque motus virtutum operatur charitas, id est spiritus sanctus mediantibus virtutibus quarum actus sunt, utpote actum fidei, id est credere fide media, ut actum spei, id est sperare media spe. Per fidem enim & spem praedictos operatur actus. Diligendi vero actum per se tantum, sine alicuius virtutis medio operatur, id est diligere. Aliter ergo hunc actum operatur quam alios virtutum actus. Ideoque differenter de hoc & de aliis loquitur scriptura, quae istum specialiter charitati tribuit. Est ergo charitas vere spiritus sanctus, unde Aug. praemissum verbum Apostoli tractans in eodem lib. charitatem dicit esse bonum, quod nil melius est: & per hoc, ipsam esse deum significat dicens, Si nulla res ab eius charitate nos separat, quid esse non solum melius, sed etiam certius hoc bono potest? Ecce dicit, quia charitate nihil melius est. Charitas ergo spiritus sanctus est, qui deus est, & donum dei siue datum: qui diuidit singulis fidelibus dona, nec ipse se diuiditur, sed indiuisus singulis datur. Unde August. ubi Ioannes dicit non ad mensuram Christo dari spiritum, ait, Ceteris vero diuiditur, non quidem ipse spiritus, sed dona eius.

An concedendum sit quod per donum dentur dona.

Hic quaeritur, cum spiritus sanctus per quem diuiduntur

dona, ipse sit donum, utrum concedendum sit quod per donum diuidantur dona? Ad quod dicimus, quia per donum quod est spiritus sanctus, singulis propria diuiduntur, & ipsum communiter omnes boni habent. Unde Aug. in 15. lib. de trin. ait, Per donum quod est spiritus sanctus, in commune omnibus membris Christi multa dona, quae sunt quibusque propria, diuiduntur. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, alij alia. quauis ipsum donum a quo cuique propria diuiduntur, omnes habeant, id est spiritum sanctum. Ecce aperte dicit, per donum dona donari.

Sap. 8.3

1. ad Cor. 12.5.

De motibus ecclesiae, ca. 11 Rom. 8.

1. Cor. 12.

Tomo. 9. tra. 14.

Cap. 19.

RAEterea diligenter considerandum est, cum spiritus sanctus dicatur donum & datum, utrum & eadem ratione utrumque nomen ei conueniat: quod utique videri potest.

Quare ita esse videtur.

Cum enim idem sit spiritum sanctum dari, & spiritum

sanctum donari, ex eadem ratione videtur spiritus sanctus dici datum & donum. Hoc etiam videtur August. significare in 15. lib. de trin. cum ait, Spiritus sanctus tantum donum dei est, in quantum datur eis quibus datur: apud se autem deus est, etsi nemini datur. Ecce aperte dicit spiritum sanctum donum appellari, quia datur. Si autem ex eo tantum appellatur donum, quia datur, non ab aeterno fuit donum, quia non datur nisi ex tempore.

Responsio quare datum siue donatum dicatur spiritus sanctus.

Ad quod dicimus, quia spiritus sanctus & donum dicitur & datum siue donatum: sed datum siue donatum ex eo tantum dicitur, quia datur vel donatur, quod habet tantum ex tempore.

Hic quare donum.

Donum vero dicitur non ex eo tantum quod donetur,

sed ex proprietate quam habuit ab aeterno. unde & ab aeterno fuit donum. Semper enim donum fuit, non quia daretur, sed quia processit a patre & filio. Unde August. in 4. lib. de trin. ait, Sicut natum esse est filio a patre esse: ita spiritui sancto donum dei esse est a patre & a filio procedere. Hic aperte ostenditur quod spiritus sanctus eo donum est, quod procedit a patre & a filio: sicut filius eo est a patre, quod natus est ab eo. Non enim idem est filio esse a patre, & spiritui sancto, id est non ea proprietate filius dicitur esse a patre qua spiritus sanctus. Nam filius dicitur esse a patre, quia genitus est ab eo: Spiritus sanctus vero dicitur esse a patre & a filio, quia spiritus sanctus est donum patris & filij, id est quia procedit ab utroque. Eo enim dicitur spiritus, quo donum: & eo donum, quo procedes. Unde August. in 5. lib. de trin. ait, Spiritus sanctus, qui non est trinitas, sed in trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur spiritus sanctus, relatiue dicitur, cum & ad patrem & filium refertur: quia spiritus sanctus, & patris & filij spiritus est: sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cum dicitur donum dei. donum est enim patris & filij: quia & a patre procedit, & a filio. Ecce his verbis aperte ostenditur, eadem relatione dici spiritum sanctum, & donum. Donum autem, quia procedit a patre & filio. Proprietas ergo qua dicitur spiritus sanctus vel donum processio, ipsa est de qua post plenius agemus cum alijs. Cum ergo ab aeterno processerit ab utroque, & ab aeterno donum fuit: non ergo spiritus sanctus eo tantum dicitur donum, quia donatur: nam & ante fuit donum quam donaretur. Unde August. in 5. lib. de trin.

De temporali processione spiritus sancti quantum ad proprietatem per quam natus est, & per aliter procedere.

Cap. 19.

Quid sit filius esse a patre & spiritui sancto.

Cap. 11.

Libro 8. cap. eiusdem.

LIBER I.

64

Quod semper
procedit spiri-
tus sanctus.

Semper spiritus sanctus procedit, & non ex tempore, sed ab aeternitate procedit. Sed quia sic procedebat, ut esset donabile, iam donum erat antequam esset cui donaretur. Aliter enim intelligitur, cum dicitur donum: aliter, cum dicitur donatum: nam donum potest esse etiam antequam detur, donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Sempiternae ergo spiritus sanctus est donum, temporaliter autem donatum. His verbum aperte ostenditur, quod sicut spiritus trinitus ab aeterno procedit, ita ab aeterno donum est: non quia donaretur a patre filio, vel a filio patri, sed quia ab aeterno processit donabilis.

Quaeritur cui donabilis.

Esa. 9. b

Cap. 14. circa
finem.

Sed quaeritur cui donabilis: utrum patri & filio, an tantum nobis qui nondum eramus? Si autem non erat donabilis patri & filio, sed tantum nobis, & ex eo donum erat, quia sic donabilis procedebat, videtur quod filius semper eadem ratione donum fuerit: quia ab aeterno processit a patre donabilis nobis in tempore, nam & de filio legitur quod datus est nobis. Ad quod dicimus, quia spiritus sanctus nobis tantum non patri vel filio donabilis processit, sicut & nobis tantum datus est. Et filius vere datus est nobis, & ab aeterno processit a patre, non ut donabilis tantum, sed ut genitus qui & donari posset. Processit ergo ut genitus & donabilis: sed spiritus sanctus non procedit ut genitus, sed tantum ut donum. Donum autem semper fuit, non solum quia donabilis, sed quia ab utroque processit, & donabilis fuit. Vnde Augustinus in 5. libro de trinitate ait, Eo ipso quod daturus erat eum deus, iam donum erat, etiam antequam daretur, & ideo donabilis est: sed aliter donabilis, quam filius: nam & aliter datur, & aliter processit quam filius. Filius enim processio genitura est, vel natiuitas: spiritus sancti vero processio, natiuitas non est: utraque vero ineffabilis est.

Cap. 15.

Quod sicut filius nascendo accepit non tantum ut esset filius, sed etiam essentia: ita & spiritus sanctus procedendo accepit non tantum ut esset donum, sed etiam ut esset essentia.

Et notandum, quod sicut filius nascendo accepit non tantum ut filius sit, sed omnino ut sit, & ut ipsa substantia sit: ita & spiritus sanctus a patre & filio procedendo, accepit non tantum ut spiritus sanctus sit vel donum, sed etiam ut omnino sit, & ut substantia sit. quod utique non accepit ex eo quod datur, nam cum non detur nisi ex tempore, si hoc haberet ex eo quod datur, accepisset ergo ex tempore ut esset. Vnde Augustinus in 5. libro de trinitate. Filius non hoc tantum habet nascendo, ut sit filius, sed omnino ut sit. Quaeritur ergo, utrum spiritus sanctus eo quod datur, habeat non tantum ut donum sit, sed omnino ut sit. Quod si non nisi quia datur, id est si non habet esse nisi eo quod datur, sicut filius nascendo habet non tantum ut sit filius, quod relatiue dicitur, sed omnino ut sit ipsa substantia: quomodo iam spiritus sanctus erat ipsa substantia, cum non prius daretur quam esset cui daretur? Non ergo eo quod datur, sed procedendo habet ut sit donum, & ut sit essentia: sicut filius non eo quod datur est, sed nascendo accepit non tantum ut sit filius, sed ut essentia. Vnde

DISTINCT. XVIII.

65

Cap. 26.

Augustinus in 15. libro de trinitate ait, Sicut filio praestat essentiam sine initio temporis, sine mutabilitate naturae de patre generatio: ita spiritui sancto praestat essentiam sine initio temporis, sine ulla mutabilitate naturae de utroque processio.

Quod ex praedictis videtur, quod filius non tantum sit filius natiuitate, sed etiam de simili essentia, & spiritus sanctus processione.

Hic oritur quaestio: Si filius nascendo habet non tantum ut sit filius, sed ut sit essentia, & spiritus sanctus procedendo non tantum ut sit donum, sed ut sit essentia: ergo & filius natiuitate essentia est, & spiritus sanctus processione est essentia: cum alibi dicatur, quod nec pater eo pater est quo deus, nec filius eo filius quo deus, nec spiritus sanctus eo donum quo deus: quia ut ait Augustinus in 7. libro de trinitate. His nominibus relatiua eorum ostenduntur, non essentia. unde post plenius agemus. Ad quod breuiter respondentes dicimus, quia nec filius natiuitate essentia est, sed tantum filius: nec spiritus sanctus processione essentia est, sed donum tantum: & tamen uterque, & ille nascendo, & iste procedendo accepit ut esset essentia. Non enim, ut ait Hilarius in 5. libro de trinitate, per deificationem aut protensionem aut deriuationem ex deo deus est, sed ex virtute naturae in naturam eandem natiuitate subsistit filius: & ex virtute naturae in naturam eandem processione subsistit spiritus sanctus.

Pene in cala
ce libri.

Exponit verba Hilarii.

Quod ita intelligi potest, Ex patre qui est virtus ingenerata, naturam quam habet eandem filius, natiuitate, id est nascendo, & spiritus sanctus processione, id est procedendo habet. Vnde ipse idem apertius eloquens, quod dixerat aperit dicens, Natiuitas, inquit, dei non potest non eam de qua profecta, est tenere naturam. Non enim aliud quam deus subsistit, quod non aliunde quam de deo subsistit. Ecce his verbis aperitur, quomodo intelligendum sit illud, De patre generatio praestat essentiam filio, & de utroque processio praestat essentiam spiritui sancto. Non quia ille essentia sit filius, & iste essentia sit spiritus sanctus, immo proprietate personalis: sed quia & ille nascendo, & iste procedendo essentiam habet eandem, & totam quae in patre est.

Ibidem.
paulo infera
rius.

Quod spiritus sanctus dicitur donum & donatum secundum duos praedictos modos processionis.

Ex praedictis patet quod spiritus sanctus sempiternum donum est, & temporaliter datum vel donatum. Ex quo apparet illa distinctio geminae processionis, de qua supra egimus. Nam secundum alteram processionem dicitur donatum vel datum, secundum alteram vero dicitur donum.

Secundum hoc quod donum est, refertur ad patrem & filium: secundum quod datum, ad eum qui dedit, & ad eos quibus datum est.

Et secundum hoc quod sempiternum donum est, refertur ad patrem & filium: secundum hoc vero quod dicitur datum vel donatum, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus datur: & eius dicitur esse qui dat, & illo-
e j.

rum quibus datur. Vnde Aug. in 5. lib. de trin. ait, Quod datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filii qui dederunt, sed etiam noster dicitur qui accepimus. Spiritus ergo & dei ipse est spiritus hominis qui in ipso est: quoniam & illum spiritum qui hominis dicitur, utique accepimus: sed aliter iste, aliter ille noster dicitur. Aliud est enim quod accepimus ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Quod autem spiritus sanctus noster dicatur, scriptura ostendit. Scriptum est enim de Iohanne, quod in spiritu Heliae veniret. Ecce dictus est Heliae spiritus quem accepit Helias, scilicet spiritus sanctus. Et Moysi ait dominus, Tollam de spiritu sancto quem iam dedi tibi. Ecce & hic dictus est spiritus Moysi. Patet igitur, quia spiritus sanctus noster dicitur spiritus: sed quia nobis datus, & datus utique ad hoc ut sancti essemus: Spiritus vero creatus ad hoc est datus, ut essemus.

An filius cum sit nobis datus, posset dici noster ut spiritus sanctus.

Hic quaeritur, utrum & filius cum sit nobis datus, dicatur vel possit dici noster? Ad quod dicimus, quia filius dicitur noster panis, noster redemptor, & huiusmodi: sed non dicitur noster filius, quia filius dicitur tantum relatiue ad eum qui genuit. Et ideo noster filius non potest dici, sed patris tantum. In eo autem quod dicitur datus, & ad eum qui dedit, & ad eos quibus datus est refertur: ut & spiritus sanctus, qui etiam cum in scriptura (ut supra dictum est) dicatur spiritus noster, vel spiritus tuus, vel illius (ut de Moysi & Heliae dictum est) nusquam tamen in scriptura occurrit ita dici, spiritus sanctus noster vel tuus vel illius, sed spiritus noster, vel tuus, vel illius, quia spiritus sanctus eo dicitur quo donum: & utrumque relatiue dicitur ad patrem & ad filium, & hoc semper eterna relatione. Si tamen aliquando dicitur donum nostrum, accipitur donum pro donato vel dato. Cum vero donum accipitur eo modo quo spiritus sanctus donum patris & filii dicitur, non hominis: ita & filius sub hac appellatione non potest dici noster, ut dicatur filius noster, sicut nec dicitur spiritus sanctus noster: & tamen de filio dicitur, panis noster: & de spiritu, spiritus noster. Ille noster panis, quia nos reficit nobis datus: iste noster spiritus, quia nobis inspiratur a patre & filio, & in nobis spirat sicut vult. Vnde August. in 5. lib. de trin. ait, Quod de patre natum est, ad patrem solum refertur cum dicitur filius. Et ideo filius patris est, & non noster. Dicimus tamen & panem nostrum da nobis, sicut dicimus spiritum nostrum.

Utrum spiritus sanctus ad seipsum referatur.

Post haec quaeritur, utrum spiritus sanctus ad seipsum referatur: hoc enim videtur ex praedictis posse probari. Si enim quod datur refertur ad eum qui dat, & ad eum cui datur: & spiritus sanctus datur a seipso, ut praedictum est, ergo refertur ad seipsum. Huius quaestionis determinationem in posterum differimus, donec tractemus de his quae relatiue dicuntur de deo ex tempore: in quibus datum & donatum continentur.

Cap. 14.

Quod aliter
spiritus sanctus
dicitur noster, ali-
ter naturalis.
1. ad Corin. 1.
1. b.

Luc. 11. b.

Numeri. 11. d.

Quod non di-
citur spiritus
sanctus nos-
ter, sed spiritus
noster.

Cap. 14.

Math. 6. b. &
Luc. 11. a.

HIC DE QUALITATE TRIUM PERSONARVM. DISTINCT. XIX.

A

NUNC postquam coaeternitatem trium personarum pro modulo facultatis nostrae insinuauimus, iam de earundem aequalitate aliquid eloqui superest. Fides enim catholica sicut coeternas, ita & coaequales tres personas asserit. Aequalis est enim in omnibus patri filius, & patri & filio spiritus sanctus. Quia (ut Aug. in lib. de fide ad Petrum, breuiter aperiens quomodo intelligatur aequalitas, docet) nullus horum alium aut praecedit aeternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate: quia nec filio, nec spiritu sancto (quantum ad naturae diuinae unitatem pertinet) aut anterior, aut maior est pater, nec filius spiritu sancto. Aeternum quippe & sine initio est, quod filius de natura patris extitit: & aeternum ac sine initio est, quod spiritus sanctus de natura patris filiique procedit. Ob hoc ergo tres vnum recte credimus, & dicimus deum: quia vna prorsus aeternitas, vna immensitas, vna naturaliter est trium personarum diuinitas. Ecce breuiter assignauit Aug. in quo trium personarum consistat aequalitas, scilicet quia alia aliam non excellit, aut aeternitate, aut magnitudine, aut potestate.

Quod aeternitas & magnitudo & potestas in deo sunt vnum, licet ponantur quasi diuersa.

B

Cumque enumerentur ista quasi diuersa, in deo tamen vnum & idem sunt, scilicet essentia diuina simplex & incommutabilis. Vnde August. in lib. 7. de trin. Non alio magnus, alio deus est: sed eo magnus, quo deus: quia non est illi aliud magnum esse, aliud deum esse. Eadem quippe eius magnitudo est, quae virtus: & eadem essentia, quae magnitudo. Pater ergo & filius simul vna essentia, & vna magnitudo. Ita etiam & potentia dei, essentia diuina est. Vnde August. in 7. lib. confes. Voluntas & potentia dei deus est. Aeternitas quoque dei essentia diuina est. Quod August. ostendit super illum locum psal. In generatione & generationem anni tui. Est generatio generationum quae non transiit, collecta de omnibus generationibus, id est sanctis. In illa erunt anni dei qui anni dei, aeternitas dei est. Non enim sunt aliud anni dei, aliud ipse: sed aeternitas dei est. Aeternitas vero ipsa dei substantia est, nihil habens mutabile. Inconcussae ergo teneamus quod vnum & idem est, scilicet essentia diuina, dei aeternitas, potentia, magnitudo: & tamen consuevit scriptura haec & his similia quasi distincte ponere. In his ergo verbis trium personarum aequalitatem breuiter complexus est Aug. Quia alius alium nec aeternitate, nec magnitudine, nec potentia superat. Quod autem aeternitate aliqua trium personarum alium non excedat, supra ostensum est, ubi coaeternitas trium personarum insinuata est.

Hic de magnitudine, quod ea aliqua personarum aliam non excedit.

Supra egit
de aeternitate.

Nunc igitur superest ostendere, quod magnitudine vel potentia alius alium non excedat: & prius de magnitudine videamus.

c. ij.

De proprietatibus
bus & co-dis-
tinctionibus quo-
dammodo es-
sentialibus, &
quodammodo
personalibus
trinitatis.
Cap. primo.

Cap. primo.

Quod magni-
tudo est dei
essentia.
Quod potens-
tia dei deus
est.
Tomo pri-
mo in ca. 4.
Psalm. 100.
In tomo. 8.
Quod aeterni-
tas dei, deus
est.

Quod non est maior vna persona alia, nec maius aliquid duæ
quàm vna, nec tres vel duæ quàm vna.

Sciendum est ergo quia pater non est maior filio, nec
pater vel filius maior spiritu sancto, nec maius aliquid duæ personæ simul sunt,
quàm vna, nec tres simul maius aliquid quàm duæ: nec maior est essentia in tri-
bus quàm in duabus, nec in duabus quàm in vna: quia tota est in singulis. Vnde
Ioan. Damasc. ait, Confitemur deitatis naturam omnem perfectè esse in singula
suarum hypostaseon, id est personarum: omnem in patre, omnem in filio, omnem
in spiritu sancto. Ideoque perfectus deus pater, perfectus deus filius, perfectus
deus spiritus sanctus.

Quomodo dicitur esse deus pater in filio, & filius in patre, & spiritus
sanctus in vtroque, & singulus in singulis.

Et inde est quod pater dicitur esse in filio, & filius in pa-

Cap. primo.

In exordio
libri.
Ioan. 14. b.

Ioan. 14. b.

Hec verba di-
ligenter attē-
de, non lon-
ge a fine li-
bri.

tre, & spūs sanctus in vtroque, & singulus in singulis. Vnde Aug. in lib. de fide ad
Petrum, Propter vnitatem naturalem totus pater in filio & spū sancto est, totus
quoque spiritus sanctus in patre & filio est. Nullus horum extra quemlibet ipso-
rum est, propter diuinæ naturæ vnitatem. Ecce hic aperit aliquatenus: non enim
plenè potest tantum ab homine referari arcanum: ex qua intelligentia dicatur sin-
gula personarum tota esse in aliis. Vnde etiam Hilarius ista interius perquirens
in lib. 3. de trin. ait, Affert plerisque obscuritatem sermo domini cū dicit, Ego in
patre, & pater in me est: nec immerito. Natura enim intelligentiæ humanæ ra-
tionem dicti huius nō capit: nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio hu-
mana præstabit. Sed quod non intelligibile est homini, deo possibile est. Cogno-
scendū itaque atque intelligendū est quid sit illud, Ego in patre, & pater in me est: si
tamen cōprehendere hoc ita ut est valebimus: ut quod natura rerū pati nō posse
æstimatur, id diuinæ veritatis ratio cōsequatur. Patrē ergo in filio, & filiū in patre
esse plenitudo in vtroque diuinitatis perfecta est, quia plenitudo diuinitatis est in
filio: quod in patre est, hoc & in filio est: quod in genito est, hoc in genito. alter
ab altero, & vterque vnū. Is scilicet qui est nihil habes quod nō sit etiam in eo à quo
est, nō duo vnū, sed alius in alio: quia nō aliud in vtroque: ut vnū sint in fide nostrā:
vterque nō vnus, nec eundē vtrūque: nec aliud cōfitemur, quia deū ex deo natū, nec
eundē natiuitas, nec aliud esse pmitit. Eandē ergo in vtroque & virtutis similitudi-
nē, & deitatis plenitudinē cōfitemur: quia veritas dicit, Ego in p̄re, & p̄r in me est.
Omnia enim filius accepit à p̄re: nā si partē eiusdē qui genuit accepit, neuter er-
go perfect⁹ est: deesset enim ei vnde decessit: nec plenitudo in eo erit, qui ex por-
tione cōstituit. Neuter ergo perfect⁹ est, si plenitudinē suā & qui genuit amittit,
nec qui natus est consequitur. Fateamur ergo quod pater est in filio, & filius in pa-
tre, & deus in deo, ut idem Hilarius ait in 7. lib. de trinit. non per duplicem con-
uenientium generum coniunctionem, nec per insitam capacioris substantiæ na-
turam: sed per naturæ vnitatem similitudinem, per natiuitatem viuētis ex viuēte
natura: dum res non differt, dum naturam dei non degenerat natiuitas, dum non

aliud aliquid ex deo quàm deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alie-
num, nihil separabile. Ecce his verbis, prout humana permittit infirmitas, aperit-
ur ex quo sensu Christus dixerit se esse in patre, & patrem in se. Ex eodem
etiam sensu intelligitur spiritus sanctus esse in vtroque, & singula personarum in
singulis: quia scilicet in singulis est eadem plenitudo diuinitatis, & vnita similitu-
do naturæ: quia non est maior diuina natura in aliqua harum personarum, sed
vnus & indifferentis naturæ sunt hæ tres personæ. Ideoque altera in altera esse
dicitur, ut prædictum est. Vnde Ambrosius prædictorum verborum sententiam no-
bis aperiens super epistolam. 2. ad Corin. 5. ait, Per hoc intelligitur pater esse in
filio, & filius in patre, quia vna est eorum substantia. Ibi enim est vnitās, vbi nulla
diuersitas. Ecce tribus illustriū virorū testimoniis, scilicet Augustini, Hilarii, atque
Ambrosii in eodem cōcurrentibus reuelatione spiritus sancti in eis loquentis, pie
credere volentibus ostenditur (tamen quasi per speculum & in ænigmate) quali-
ter accipiendum sit cum dicitur pater in filio esse, vel filius in patre, vel spiritus
sanctus in vtroque.

In tom. 4.
explanatioe
ad 5. caput
2. ad Corin.

1. Corin. 12. d

Ad id quod cōceperat redit, scilicet ut ostendat quod magnitudine
alius alium non superat.

F

Sed iam nunc ad propositum redeamus, cōceptoque in-
sistamus, ostendentes quod magnitudine nulla trium personarum aliam superat:
quia nulla maior aliis, nec maius aliquid sunt duæ quàm vna, nec tres quàm duæ,
nec maior deus quàm singuli horum: quia singulus horum perfectus est, nec est
quo crescat illa perfectio.

Quod nulla personarum pars est in trinitate.

G

Nec est aliqua trium personarum pars dei vel diuinæ
essentiæ: quia singula harum verus & plenus deus est, & tota & plena diuina ef-
sentia est: & ideo nulla istarum in trinitate pars est. Vnde Augustinus in lib. 3. contra
Maximinum hæreticum sic ait, Putas deum patrem cum filio & spiritu sancto
vnum deum esse non posse. times enim ne pater sit pars vnus dei, qui constet ex
tribus. noli hoc timere. nulla enim fit partium in deitatis vnitatis diuisio: vnus est
deus pater & filius & spiritus sanctus, id est ipsa trinitas vnus est deus. Ergo, in-
quis, deus pater est pars dei: absit. Tres enim personæ sunt pater & filius & spi-
ritus sanctus, & hi tres quia vnus substantiæ sunt, vnum sunt, & summè vnū sunt,
vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas voluntatum. Si enim natura vnum ef-
sent, & consensione vnum non essent, non summè vnum essent. Si verò natura
disparēs essent, non summè vnum essent. Hi ergo tres, quia vnum sunt propter
ineffabilem coniunctionem deitatis qua ineffabiliter copulantur, vnus deus est.
Pars ergo trinitatis esse non potest, quicumque vnus est in tribus. In trinitate er-
go quæ deus est, & pater deus est, & filius deus est, & spiritus sanctus deus est: si-
mul hi tres, vnus deus. Nec huius trinitatis tertia pars est vnus, nec maius aliquid
duo quàm vnus est ibi, nec maius aliquid sunt omnes quàm singuli: quia spirita-
lis, non corporalis est magnitudo. Qui potest capere capiat: qui autem non po-

Cap. 10.

Matth. 19. b.

c. iij.

test, credat, & oret ut quod credit intelligat. Verum est enim quod per prophetam dicitur, Nisi credideritis, non intelligetis. His verbis aperte ostendit indifferentem magnitudinem trium personarum. ¶ Item in eodem, Tu nempe dixisti unum deum non ex partibus esse compositum, & hoc de patre tantum vis intelligi. Ille, inquit, virtus est ingenua, simplex: & tamen in hac simplici virtute multa videris commemorare, cum dicis, Deus deum genuit, bonus bonum genuit, sapiens sapientem, clemens clementem, potens potentem. Nunquid ergo bonitas, & sapientia, & clementia, & potentia tres partes sunt unius virtutis, quam simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus constat. Et simplex ista virtus, te definiente, unus est deus: ergo deum ex partibus compositum esse dicis. Non dico, inquit, non sunt partes. Si ergo in una persona patris, & illa inuenis quæ plura videntur, & partes non inuenis, quia una virtus simplex est, quanto magis pater & filius & spiritus sanctus, & propter indiuiduam deitatem unus deus est, & propter vniuersaliusque proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfectionem partes unius dei non sunt? Virtus est pater, virtus est filius, virtus est spiritus sanctus. Hoc verum dicis: sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtute procedentem non vis eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicam dicis. His verbis aperte docetur, quod tres personæ illæ non sunt partes dei vel diuinæ essentia. Nulla quæ illarum trinitatis pars dicenda est, nec una aliàs vlla maior aliis.

Cum dicimus tres personas esse unam essentiam, nec ut genus de speciebus, nec ut speciem de indiuiduis prædicamus: quia non est essentia genus, & persona species, vel essentia species, & persona indiuiduum.

Hic adiiciendum est, quod tanta est æqualitas trium personarum atque indifferens magnitudo, quod cum dicamus tres personas unam essentiam vel substantiam, neque ut genus de speciebus, neque ut speciem de indiuiduis prædicamus. Non enim essentia diuina genus est, & tres personæ species: vel essentia diuina species, & tres personæ indiuidua. Quod Aug. rationibus probabilibus, atque irrefragabilibus aperte demonstrat in lib. 7. de trin. dicens, Si essentia genus est, species autem persona (ut nonnulli sentiunt) oportet appellari tres substantias, ut appellantur tres personæ. Sicut cum sit animal genus & equus species, appellantur tres equi, iidemque tria animalia. Non enim ibi species pluraliter dicitur, & genus singulariter: ut si diceretur, tres equi sunt unum animal: sed sicut tres equi speciali nomine, ita tria animalia nomine generali dicuntur. Cum ergo tres personas unam fateamur esse essentiam, non tres esse essentias, cum tres equi tria animalia dicantur non unum: patet nomine essentia non significari genus, nec nomine personæ speciem.

Hic probat quod non dicitur ut species de indiuiduis.

Si verò dicunt nomine personæ non speciem significari, sed aliquid singulare atque indiuiduum, & nomine essentia speciem intelligi: ut persona non dicatur sicut homo, sed quod dicitur hic homo: velut Abraham, Isaac, Iacob, vel quis alius qui etiam digito præsens demonstrari possit: sic quoque il-

Esa. 7. b.
Argumenta-
tio Augusti-
ni contra here-
ticum, qui ostē-
dit patrem &
filium & spm
scm non esse
partes in tri-
nitate.

Prius probat quod
non illud dicitur
ut genus de
speciebus.
Cap. 6.

Libro & cap.
eisdem.

los eadem ratio confutabit. Sicut enim dicuntur Abraham, Isaac, Iacob tria indiuidua: ita tres homines, & tria animalia. Cur ergo pater & filius & spiritus sanctus, si secundum genus & speciem & indiuiduum ista differimus, non ita dicuntur tres essentia, ut tres personæ?

Alio modo probat idem.

Alio quoque modo idem probat Aug. scilicet quod essentia diuina non est genus, nec personæ species: vel essentia non est species, nec personæ indiuidua. Una, inquit, essentia non habet species, sicut unum animal non habet species. pater ergo & filius & spiritus sanctus non sunt tres species unius essentia. diuina ergo essentia genus non est. Sed nec species est essentia diuina, & personæ indiuidua: sicut homo species est, indiuidua autem Abraham, Isaac, & Iacob. Si enim essentia species est, ut homo: sicut non dicitur unus homo esse Abraham, Isaac, & Iacob: ita non dicitur una essentia esse tres personæ. Non itaque secundum genus & species ita dicimus.

Nec secundum materialem causam dicuntur tres personæ una essentia.

Notandum etiam quod essentia diuina non est materia trium personarum, ut Aug. in eodem libro docet, tanquam secundum communem eandemque materiam tres personæ dicantur esse una essentia: sicut ex eodem auro si fierent tres statuæ, diceremus tres statuas unum aurum. Non autem sic trinitatem. i. tres personas dicimus unam essentiam, & deum unum, tanquam ex una materia tria quedam subsisterent. In statu enim æqualibus, plus auri est tres simul, quam singula: & minus auri est una, quam dua. In illa verò essentia trinitatis nullo modo est ita. Non ergo secundum materiale causam tres personæ unam dicimus esse substantiam vel essentiam, sicut tres statuæ dicuntur unum aurum.

Nec ita dicuntur tres personæ una essentia, ut tres homines una natura, vel unius naturæ.

His quoque addendum est, quod tres personas non ita dicimus esse unam essentiam, ut Aug. in eodem ait, vel unius essentia, sicut dicimus aliquos tres homines eiusdem sexus, & eiusdem temperationis corporis, eiusdemque animi, unam esse naturam vel unius naturæ. Nam in his rebus non tantum est unus homo, quantum tres homines simul, & plus aliquid sunt homines duo, quam unus homo, sicut in statu esse diximus: at in deo non est ita. Non enim maior essentia est pater & filius simul, quam solus pater vel solus filius: sed tres simul illæ personæ æquales sunt singulis. Ex præmissis patet quod tres personæ dicuntur diuina essentia: nec secundum materialem causam, ut tres statuæ unum aurum: nec secundum complexionis similitudinem, ut tres homines unius naturæ: nec ut genus prædicatur de speciebus, vel ut species de indiuiduis, id est continens de contentis, maius de minoribus.

Quæ videntur aduersari prædictis.

His autem videntur aduersari, quæ quidam sacra scripturæ tractatores catholici in suis scriptis tradiderunt. In quibus significari videatur

Libro & cap.
eisdem.

Idem.
Cap. 6.

Libro & cap.
eisdem.

M
Libro & cap.
eisdem.

Libro & cap.
eisdem.

N

LIBER I.

72

quod essentia diuina sit quiddam commune & vniuersale, velut species: tres vero personae sint tria particularia, tria indiuidua numero differentia. vnde Ioan. Damasc. inter doctores Graecorum maximus, in libro quem de trinitate scripsit, quem & Papa Eugenius transferri fecit, ait, Communia & vniuersalia praedicantur de subiectis sibiipsis particularibus. Commune ergo substantia est, particulari vero hypostasis, id est persona. Particulare autem dicitur, non quod parte naturae habet: sed particulare numero, ut atomus. i. indiuiduum. numero enim non natura differre videntur hypostases. Item in eodem, Substantia significat communem & circūplectiuam speciem homoeon. i. similiū specie, hypostaseon, id est personarum, vtpote deus, homo. hypostasis autem indiuiduum demonstrat. i. patrem, filium, & spiritum sanctum, Petrum, Paulum, & huiusmodi. Ecce aperte dicit substantiam esse vniuersalem, hypostasim vero particularem: & quod deus est species ut homo, & quod pater & filius & spiritus sanctus sunt indiuidua, sicut Petrus & Paulus, eo quod numero differunt: quae praemissa sententiae August. penitus contradicere videntur. Quid ergo dicimus ad haec? Hoc utique dicere possumus atque debemus, quod ea quae August. tradidit superius, sine omni haesitatione tenenda sunt.

Quod sanè possunt intelligi quae Ioannes dicit, & quomodo, ostendit. O

Haec autem quae hic dicuntur, licet in sermonis superficie aliquid à fide alienū resonare videantur, sanè tamen intelligi queunt, primumque lectorem atque intellectorem plurimum efflagitant. In quorum explanatione mallem silens alios audire, quam loquendo maleuolis detrahendi occasionem praestare. Videretur tamen mihi ita posse accipi, cum ait, Substantia est commune, & hypostasis est particulare. Non ita haec accipit cum de deo dicantur, ut accipiuntur in philosophica disciplina, sed per similitudinem eorum quae à philosophis dicuntur, locutus est: ut sicut ibi commune vel vniuersale dicitur, quod praedicatur de pluribus, particulare vero vel indiuiduum quod de vno solo: ita haec essentia diuina dicta est vniuersale, quia de omnibus personis simul, & de singulis separatim dicitur. Particulare vero, singula quaelibet personarum: quia nec de aliis communiter, nec de aliqua aliarum singulariter praedicatur. Propter similitudinem ergo praedicationis, substantiam dei dixit vniuersalem, & personas particularia vel indiuidua. propter hoc idem etiam, eandem diuinam essentiam dixit esse speciem communem, & circūplectiuam similium specie personarum: quia sicut haec species homo de suis praedicatur indiuiduis, velut de Petro & Paulo & aliis, nec ista specie differunt, sed conueniunt per omnia: ita deus de tribus praedicatur personis, quae in diuinitate non differunt, sed per omnia conueniunt. Hanc ergo similitudinem inter res sempiternas & res temporales perpendens Ioannes, vniuersalitatis & particularitatis nomina, quae rebus temporalibus proprie conueniunt, ad res aeternas transtulit: August. vero maiorem videns dissimilitudinem quam similitudinem inter res praedictas, ab excellentia trinitatis, praedicta nomina remouit.

DISTINCT. XIX.

73

Ex quo sensu dixerit personas differre numero.

Quod autem Ioannes dicit hypostases differre numero, non natura: In eo quod non differre natura ait, verissimè & sine scrupulo loquitur. Quod vero dicit differre numero, cauendum est quomodo intelligatur. Diuersis enim modis dicuntur aliqua differre numero.

Quibus modis dicantur differre numero, & secundum quem modum possit conuenire personis.

Dicuntur enim aliqua differre numero, quando ita differunt, ut hoc non sit illud, nec aliquid quod illud est, vel in ipso est: qualiter differunt Socrates & Plato, & huiusmodi quae apud philosophos dicuntur indiuidua vel particularia. iuxta quem modum non possunt dici tres personae differre numero. Dicuntur quoque differre numero, quae in enumeratione siue computatione non sibi adiunguntur, sed à se inuicem discernuntur, ut cum de aliquibus rebus loquentes dicimus, vna, duae, tres. & secundum hunc modum fortè dixit Ioannes hypostases, id est personas differre numero. Possumus enim dicere, pater est vnus, & pater & filius sunt duo, & pater & filius & spiritus sanctus sunt tres. Et item, Haec persona est vna, & haec & illa sunt duae, & haec & illa & alia sunt tres. Conuenientius tamen tres illae personae proprietatibus tantum distingui dicuntur: de quarum distinctione secundum proprietates in sequenti tractabitur. Nunc vero ad inceptum redeamus, quae dicta sunt repetentes, ut sapius versando familiarius innotescant.

Quod vna persona non est maior alia, nec tres simul quam vna: & hoc ratione ostendit catholica.

Sciendum est ergo tantam aequalitatem esse in trinitate, ut ait Aug. in 8. lib. de trin. ut non solum pater non sit maior quam filius, sed nec pater & filius simul maius aliquid sunt quam spiritus sanctus, aut quaelibet persona minus aliquid sit quam ipsa trinitas. Quod autem ita sit, aliquo modo, si fieri potest, demonstrandum est. Quantum ergo creator ipse adiuuat, attendamus. Inquit Aug. in eodem, quomodo in hac trinitate duae vel tres personae non sunt maius aliquid quam vna earum.

Ratione utitur subtilissima ad ostendendum quod ita sit.

Quod ibi magnum dicitur, aliunde magnum non est, quam eo quo verè est: quia ibi magnitudo ipsa veritas est, & veritas essentia. non ergo ibi maius est quod verius non est. Non autem verius est pater & filius simul, quam pater solus vel filius. Non ergo maius est aliquid vterque simul quam singulus eorum. Et quia aequè verè est etiam spiritus sanctus, ideo pater & filius simul non sunt aliquid maius quam ipse: quia nec verius sunt. Item in essentia veritatis, hoc est verum esse, quod est esse: & hoc est esse, quod est magnum esse. Hoc est ergo magnum esse, quod verum esse. Quod igitur ibi aequè verum est, & aequè magnum est. Quod ergo ibi plus veritatis non habet, non plus habet magnitudi-

Distin. 26.

Cap. 1.

Cap. 2.

S

Lib. & cap. eisdem.

nis. Plus autem veritatis non habet, quod verius non est. Non est autem verius vna persona quam alia, vel duæ quam vna, vel tres simul quam singula, non ergo plus veritatis habet vna quam alia, vel duæ quam vna, vel tres simul quam singula. Sic ergo & ipsa trinitas non est maius aliquid, quam vnaquæque ibi persona, sed tam magnum quam singula: Non enim ibi maior est quæ verior non est, vbi ipsa veritas est magnitudo. Ecce modo cõuenienti & ratione catholica ostensum est, quomodo indifferens sit magnitudo trium personarum: quia nec vna maior est alia, nec duæ maius aliquid quæ vna, nec tres simul maius aliquid quæ singula.

Quod deus non est dicendus triplex, sed trinus.

Præterea cum deus dicatur trinus, non tamen debet dici

Cap. 7.

Cap. 8. eiusd.

ci triplex: Ibi enim non est triplicitas, vbi summa est vnitas & indifferens æqualitas. vnde Aug. in lib. 6. de trin. ait, Non quoniã deus trinitas est, ideo triplex putandus est: alioquin minor esset pater solus, vel filius solus, quam simul pater & filius. Cum itaque tantus est pater solus, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus, quantus est simul pater & filius & spiritus sanctus, nullo modo triplex dicendus est deus. Non enim pater cum filio & spiritu sancto, maior deus est quam singuli eorum: quia non est quo crescat illa perfectio. Perfectus autem est & pater, & filius, & spiritus sanctus, & perfectus dicitur deus singulus eorum. Et ideo trinitas potius quam triplex dici debet.

Quod non est ita in rebus corporeis, vt in trinitate.

In rebus corporeis non tantum est vna, quantum tres

simul, & plus sunt duæ, quam vna res. In trinitate vero summa, tantum est vna persona, quantum tres simul: & tantum sunt duæ, quantum vna: & in se infinitæ sunt, & non est finis magnitudinis earum. Ac per hoc aperitur quod superius dictum est, quomodo singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnu in omnibus est, & vnu omnia. Ecce iam ostendimus sufficenter, qualiter in trinitate aliqua persona alia non superet magnitudine.

OSTENSO QVOD ALIQUA PERSONARVM

alia non superat magnitudine, nunc ostendit quod alia non excellit aliam potentia.

DISTINCT. XX.

De tris personarum æqualitate quantum ad potestatem.

VNC ostendere restat, quomodo aliqua harum personarum aliam non excellat potentia: vt sicut vna & indifferens est magnitudo trium, ita vna & indifferens monstretur potentia trium. Sciendum est ergo, quia non est potetior pater filio, nec filius vel pater spiritu sancto, nec maiorem potetiam habent duo vel tres simul, quam singulus eorum: quia nec plus potest pater & filius simul, quam solus spiritus sanctus. Nec hi tres simul plus possunt, quam singulus eorum: quia omnipotentia quæ habet pater, & filius accepit nascendo, & spiritus sanctus procedendo. quod Aug. rationibus & auctoritatibus probabiliter astruit in lib. 3. contra Maximinũ, qui dicebat patrem meliorem ac potentiorẽ filio.

Quod non potest minus filius quam pater.

Lib. 3. ca. 12.

Nihil, inquit, patre minus habet ille qui dicit, Omnia

quæ habet pater, mea sunt. Nã si minus habet in potestate aliquid quam pater, non sunt eius omnia quæ habet pater. Sed eius sunt omnia, quæ habet pater: tantum ergo habet potestatem filius, quantum pater. æqualis ergo est patri. Non enim potest qui accepit, inæqualis esse ei qui dedit. Tu autem hoc de potetia sapis, quæ potens sit filius, sed potetior pater: vt secundum doctrinam vestram potes potetere potuerit generare vel gignere, & non omnipotens omnipotetere. Habet ergo pater omnipotentiam quæ non habet filius: & si hoc est, falsum est quod ait filius, Omnia quæ habet pater, mea sunt.

Hoc verum fatebatur hæreticus, ex quo progrediebatur ad falsa.

Sed, inquis, pater à nemine potentiam accepit, filius autem à patre. Fatemur & nos filium accepisse potentiam ab illo, de quo natus est potens: patri verò potentiam nullus dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit pater potentiam filio, sicut omnia quæ habet in substantia sua, gignendo dedit ei quem genuit de substantia.

Quæstio Augustini, qua artat hæreticum.

Sed quaeritur, vtrum ei tantam quanta ipsi est, potetiam pater filio dederit, an minorem. Si tantam, non solum potentem, sed etiam omnipotentem genuisse omnipotens intelligitur: si vero minorem, quomodo omnia quæ habet pater, filij sunt? Si patris omnipotentia, filij non est, non omnia proculdubio quæ habet pater, filij sunt. At omnia quæ habet pater, filij sunt: omnipotentia ergo patris etiam est filij. non est ergo pater potentior filio.

Aliter probat filium æqualem patri.

Item alio modo probat filium æqualem patri contra Maximinũ, ita dicens, Tu dicis quæ pater genuit filium minorem seipso, in quo & patri derogas: qui si filium vnicum minorem genuit, aut non potuit, aut non voluit gignere æqualem. Si dicis quia non voluit, eum inuidum esse dixisti: si autem non potuit, vbi est omnipotentia dei patris. Prorsus ad hunc articulum res colligitur, vt deus pater æqualem sibi gignere filium, aut non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur. Sed vtrique hoc falsum est: patri ergo filius verus æqualis est. Genuit ergo pater sibi æqualem filium, & ab utroque procedit vtrique æqualis spiritus sanctus. Si enim formam suam (vt ait Aug. contra eundem) pater in vnico filio plenam gignere potuit, nec tam plenam genuit, sed minorem, cogimini patrem inuidum dicere. Plenum ergo deum, & æqualem sibi genuit filium.

Per simile ostendit, quod non minorem pater filium genuit.

Hoc autem per similitudinem humanam ita esse demonstrat, inquit, Homo pater si potuisset, æqualem filium genuisset. Quis ergo audeat dicere quod hoc omnipotens non potuit. Addo etiam, si posset homo, maiorem melioremque seipso gigneret filium. Sed maius vel melius deo quicquam esse non potest. Deus ergo cur non æqualem (vt ais) filium genuit: cui nec anni necessarij fuerunt, per quos adimpleretur æqualitas, nec omnipotentia defuit. An forte noluit: ergo (quod absit) inuidit. Sed non inuidit: æqualem ergo genuit filium. Credamus ergo filium ei esse æqualem.

Hic ponit falsam traditionem hæreticorum. Ioan. 16. d.

Lib. 8. cap. eiusdem.

Ibidem.

Lib. 3. cap. 7.

Lib. 3. cap. 17.

Lib. 3. cap. 17.

Opinionem hæretici ponit, vt destruat.

Sed forte dicis, eo ipso pater est maior filio, quia de nullo genitus, genuit tamen æqualem. Ad quod cito respondebo: Immo ideo nō est pater maior filio, quia æqualem sibi genuit. Originis enim quæstio ista est, quis de quo sit: æqualitatis autem, qualis aut quantus sit: quod est dicere. Ad originem pertinet quæstio qua quæritur, quis de quo sit: ad æqualitatem vero illa qua quæritur, qualis aut quantus quis sit. Nec cum dicitur filius à patre genitus, ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ, non quo alter prior esset altero, sed quo alter est ex altero. Non ergo secundum hoc quod pater genuit, & filius genitus est, vel spiritus sanctus ab utroque procedit, æqualitas vel inæqualitas ibi existit: quia non secundum hoc alia persona alij æqualis vel inæqualis dicitur. Ecce æqualitas trinitatis, & una eademque substantia, quantum breuiter potuimus, demonstrata est in superioribus: qualiter. Scilicet aliqua trium personarum quilibet aliam nec æternitate, nec magnitudine, nec potentia excellat.

QUAERITVR QVOMODO POSSIT DICI SOLUS pater, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus, cū sint inseparabiles.

DISTINCT. XXI.

Qualiter distinctiones exclusiue capiuntur i diuinis, Cap. 7.

Responsio Augustini, ibidem.

lib. 7. ca. 9.

HIC ORITVR quæstio trahens originem ex prædictis. Dictum est enim supra, quod tantus est solus pater, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus, quantum simul illæ tres: & quod duæ vel tres personæ simul non sunt maius aliquid, quam vna persona sola. Ideo querit Aug. in 6. lib. de trin. quomodo hæc sanè dici possint, cum nec pater sit solus, nec filius, nec spiritus sanctus: sed semper & inseparabiliter & filius cum patre, & pater cum filio, & spiritus sanctus cū utroque. Inseparabiles enim sunt hæ tres personæ. Ad quod ita respondet Aug. in eodem, Solum deum patrem dicimus, non quia separatur à filio, vel à spiritu sancto: sed hoc dicentes significamus, quia illi simul cum eo nō sunt pater: Solus enim pater, pater est. Quod non dicitur quia ipse sit solus, sine filio vel spiritu sancto, sed per hoc filius vel spiritus sanctus à paternitatis consortio excluduntur. Ita & cum dicitur, solus filius filius est, vel solus spiritus sanctus est spiritus sanctus, non diuiditur filius à patre, vel spiritus sanctus ab utroque, sed à consortio filialis proprietatis excluduntur pater & spiritus sanctus, & à consortio processibilis proprietatis pater & filius. Cum ergo dicitur, tantus est solus pater quantum simul illi tres, per hoc quod dicitur solus, non separatur pater ab alijs: sed hic est sensus, Solus pater. i. pater qui ita pater est, quod nec filius nec spiritus sanctus, tantus est &c. Similiter intellige cum dicitur, solus est filius, vel solus est spiritus sanctus. Solus ergo pater dicitur, vt ait Aug. in eodem, quia nō nisi ipse ibi pater est: & solus filius, quia non nisi ipse ibi filius est: & solus spiritus sanctus, quia non nisi ipse ibi spiritus sanctus est.

Vtrum possit dici, solus pater est deus, solus filius est deus, vel solus spiritus sanctus est deus: vel pater est solus deus, vel spiritus sanctus est solus deus.

Post hæc quæritur, vtrum sicut dicitur, solus pater est

DISTINCT. XXI.

pater, vel solus filius est filius: ita possit dici, solus pater est deus, vel solus filius est deus, ita & de spiritu sancto: Aut pater est solus deus, filius est solus deus. Ad quod dicimus, quia pater & filius & spiritus sanctus dicitur, & est vnus deus: & hæc trinitas simul propriè dicitur esse solus deus, sicut solus sapiens, solus potens. Sed non videtur debere dici à nobis, verbis nostris vtentibus, nisi vbi sermo autoritatis occurrit, solus pater est deus, vel pater est solus deus, ita de filio & spiritu sancto dicimus: vnde Aug. in 7. lib. de trin. ait, Quoniam ostendimus quomodo possit dici solus pater vel solus filius, considerata est illa sententia qua dicitur, Non esse solum patrem deum verum solum, sed patrem & filium & spiritum sanctum. Ecce habes, quia non solus pater dicendus est esse verus deus. Item in eodem, Si quis interrogat vtrum pater solus sit deus, quomodo respondebimus non esse: nisi forte dicamus ita esse quidem patrem deum, sed non eum esse solum deum. Esse autem solum deum dicamus patrem & filium & spiritum sanctum. Ecce & hic habes, quia pater non debet dici solus deus. atq; hic solum in parte subiecti tantum accipere quidam volunt: in parte vero prædicati si sit, concedunt quod pater est solus deus. Sed ex verbis Aug. videtur ostendi, quod propriè solus deus dici debeat tota trinitas. Et hæc trinitas, vt ait Aug. contra Maximinum, intelligitur cum Apostolus dicit, Beatus & solus potens. & ibi, Soli sapienti deo. & ibi, Inuisibili soli deo. Non enim de solo patre hæc accipienda sunt, vt contendebat Maximinus & alij hæretici, sed de trinitate. Sicut & illud, Solus habet immortalitatem: quia secundum rectam fidem, ipsa trinitas est vnus solus deus, beatus, potens, sapiens, inuisibilis. vnde Aug. in eodem, Cum vnus deus sit trinitas, hæc sit nobis solutio quæstionis, vt intelligamus solum deum sapientem, solū potentē, patrē & filiū & spiritū sanctum, qui est vnus & solus deus.

Quomodo dicitur trinitas solus deus, cum ipsa sit cum spiritibus & animabus sanctis.

Sed iterum quæritur, quomodo ipsam trinitatem dici mus solum deum, cum sit cum spiritibus & animabus sanctis. Ad quod respondet Aug. in 6. lib. de trin. dicens, Trinitatem dicimus deum solum, quāuis semper sit cum spiritibus & animabus sanctis: sed solum dicimus, quia non aliud quam ipsa trinitas deus est. Non enim illi cum illa deus sunt, vel aliqua alia: sed ipsa trinitas tantum, non illi vel alia deus est.

Etsi de patre solo prædicta dicerentur, non tamen excluderetur filius & spiritus sanctus.

Veruntamen vt ait Aug. etsi de solo patre prædicta di- cerentur, non tamen excluderetur filius vel spiritus sanctus, quia hi tres vnum sunt: sicut in Apocalypsi de filio legitur, quod habet nomē scriptum quod nemo scit nisi ipse: non enim inde separatur pater vel spiritus sanctus. Et cū dicitur, Nemo nouit patrem nisi filius, nō inde separatur pater vel spiritus sanctus, quia inseparabiles sunt. Aliquando etiā nominantur pater & filius, & tacetur spiritus sanctus: vt veritas ad patrem loquens ait, Vt cognoscant te, & quem misisti Iesum

Cap. 9. Quod non dicitur solus pater deus est. ibidem.

Quod pater nō est solus deus sed trinitas.

1. Tim. 6. d. Rom. 16. d. 1. Tim. 1. d. 1. Tim. 6. c.

Cap. 7.

1. Ioan. 5. b.

Apoc. 19. c.

Math. 11. d. Luc. 10. d.

Ioan. 17. a.

Lib. 6. de trinitate. cap. 9.

Christum, esse vnum verum deum. Cur ergo (inquit Aug.) tacuit de spiritu sancto? quia consequens est ut ubicunque nominatur vnus, sicut pater & filius, tanta pace vni adhærens intelligatur etiam ipsa pax, quâuis non commemoretur: vno ergo istorum nominato, etiam reliqui intelliguntur. quod in pluribus scripturæ locis occurrit.

DE NOMINVM DIFFERENTIA QVIBVS VTI-

mur loquentes de deo.

DISTINCT. XXII.

De trinitate
& vnitare se-
cundū q̄ cre-
dita & intel-
lecta rationa-
biliter & ca-
tholice expri-
mitur.

POST prædicta nobis differendum videtur de nominū diuersitate, quibus loquentes de vnitare ac trinitate ineffabili utimur. Deinde demonstrandum est, quibus modis de ea aliquid dicatur. Illud ergo præcipue tenemus, quædam esse nomina distincte ad singulas personas pertinentia, ut ait Aug. in. 9. lib. de trin. quæ de singulis tantum dicuntur personis: Quædam vero vnitatem essentia significata sunt, quæ & de singulis sigillatim, & de omnibus communiter dicuntur. Alia vero sunt quæ translatiue ac per similitudinem de deo dicuntur. Vnde Ambr. in. 2. lib. de trin. ait, Quod purius niteat fides, tripartita videtur deriuanda distinctio. Sunt enim nomina quædam, quæ euidenter proprietatem personarum deitatis ostendunt. Et sunt quædam, quæ perspicuam diuinæ maiestatis exprimunt veritatem. Alia vero sunt quæ translatiue & per similitudinem de deo dicuntur. Proprietatis itaque indicia sunt, generatio, filius, verbum, & huiusmodi: Vnitatis vero æternæ, sapientia, virtus, & veritas, & huiusmodi. Similitudinis vero, splendor, character, speculum, & huiusmodi.

Præmissis addit quædam esse nomina, quæ temporaliter deo conueniunt, & relatiue dicuntur.

His adiciendum est, quædam esse nomina, ut Aug. ait in. 5. lib. de trin. quæ ex tempore deo conueniunt, & relatiue ad creaturam dicuntur: quorum quædam de omnibus dicuntur personis, ut dominus, creator, refugium: quædam autem non de omnibus, ut donatus, datus, missus.

De hoc nomine trinitas addit.

Præterea est vnum nomen quod de nulla persona sigillatim dicitur, sed de omnibus simul, id est trinitas: quod non dicitur secundum substantiam, sed quasi collectivum pluralitatem designat personarum.

De alijs nominibus quæ temporaliter deo congruunt, & non relatiue dicuntur.

Sunt etiam quædam nomina quæ ex tempore deo conueniunt, nec relatiue dicuntur, ut humanatus, incarnatus, & huiusmodi. Ecce sex nominum differentias assignauimus, quibus utimur loquentes de deo: de quibus singulis agendum est.

Quod nomina quæ ad singulas pertinent personas, proprie relatiue dicuntur: ea vero quæ vnitatem essentia significant, ad se dicuntur, & de singulis, & de omnibus communiter dicuntur personis, & singulariter non pluraliter in summa accipiuntur.

Sciendum est ergo, quod illa quæ proprie ad singulas personas pertinent, relatiue ad inuicem dicuntur: sicut pater & filius, & vtriusque donum spiritus sanctus. Ea vero quæ vnitatem essentia significant, ad se dicuntur: & ea quæ ad se dicuntur, substantialiter utique dicuntur, & de omnibus communiter, & de singulis sigillatim dicuntur personis: & singulariter non pluraliter accipiuntur in summa, ut deus bonus, potens, magnus, & huiusmodi. Quæ autem relatiue dicuntur, substantialiter non dicuntur. Vnde Aug. in. 5. lib. de trin. ait, Quicquid ad se dicitur, præstantissima illa & diuina sublimitas substantialiter dicitur. Quod autem ad aliquid dicitur, non substantialiter dicitur, sed relatiue. Tantaque est vis eiusdem substantia in patre & filio & spiritu sancto, ut quicquid de singulis ad seipsos dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiat. Dicimus enim pater est deus, & filius est deus, & spiritus sanctus est deus: quod secundum substantiam di ei nemo dubitat. Non tamen dicimus hanc trinitatem esse tres deos, sed vnum deum. Ita dicitur pater magnus, filius magnus, & spiritus sanctus magnus: non tamen tres magni, sed vnus magnus. Ita etiam omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus: non tamen tres omnipotentes, sed vnus omnipotens. Quicquid ergo ad seipsum dicitur deus, & de singulis personis similiter dicitur, & simul de ipsa trinitate, non pluraliter, sed singulariter dicitur. Et quoniam non est aliud deo esse, & aliud magnum esse, sed idem est illi esse quod est magnum esse: propterea sicut non dicimus tres essentias, sic non dicimus tres magnitudines, sed vnam essentiam, & vnam magnitudinem.

Quod deus magnus est ea magnitudine qua deus est: sic de bonitate, & de omnibus quæ secundum substantiam dicuntur.

Deus enim non est magnus ea magnitudine, quæ non est quod ipse, ut quasi particeps eius sit: alioquin maior esset illa magnitudo quam deus. Deo autem non est aliquid maius: ea ergo magnitudine magnus est, quæ ipse est. Ideoque nec tres magnitudines dicimus, sed vnam magnitudinem: nec tres magnos, sed vnum magnum: quia non participatione magnitudinis deus magnus est, sed seipso magno magnus est, quia ipse est sua magnitudo.

Ita & de bonitate, & æternitate, & omnipotentia dei dicendum est, & de omnibus omnino quæ de deo possunt pronuciari substantialiter: quibus ad seipsum dicitur, non translatiue ac per similitudinem, sed proprie, si tamen de illo proprie aliquid ore hominis dici potest. Ecce aperte docuit, quod nomina vnitatem diuinæ maiestatis significantia, & ad se dicuntur de deo, id est sine relatione, & de omnibus personis communiter, & de singulis diuim dicuntur: nec pluraliter, sed singulariter in summa accipiuntur. Illa vero nomina quæ proprie ad singulas pertinent personas, relatiue, non substantialiter dicuntur.

Cap. 6. & 8.

Lib. 5. de trinitate. cap. 8.

Lib. 5. de trinitate. cap. 11.

Cap. 9.

De substantia
libus nomi-
bus diuinis
in speciali.

Cap. 6.

Quod pater
non eo est pa-
ter quo est.

Cap. 6.

Solutio.

Cap. 9.

LIBER I.

86

Quod enim proprie singula in trinitate persona dicitur, ut ait Aug. in eodē, nullo modo ad seipsum, sed ad alia inuicem, vel ad creaturam dicitur. Et ideo relationaliter, non substantialiter dici, manifestum est.

DE HOC NOMINE QUOD EST PERSONA

quod cum secundum substantiam dicatur: tamen pluraliter non singulariter in summa accipitur. **DISTINCT. XXIII.**

P **RAEDICTIS** adijciendum est, quod cum omnia nomina quę secundum substantiam de deo dicuntur, singulariter & non pluraliter de omnibus in summa dicantur personis, ut supra ostensum est: est tamen vnum nomen. scilicet persona, quod secundum substantiam dicitur de singulis personis, & pluraliter non singulariter in summa accipitur. Dicimus enim pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona, & hoc secundum substantiam dicitur: Nec tamē dicitur, pater & filius & spiritus sanctus sunt vna persona, sed tres personę. Hoc ergo nomē excipitur a prædicta regula nominum, quę secundum substantiam de deo dicuntur: quia cum hoc ad se dicitur, & secundum substantiam, pluraliter tamen, non singulariter in summa accipitur.

Auctoritas quod persona ad se dicitur & secundum substantiam.

Quod autem persona secundum substantiam dicatur,

Aug. ostendit in. 7. lib. de trin. dicens, Non est aliud deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Item in hac trinitate cum dicimus personam patris, non aliud dicimus quam substantiam patris. Quocirca ut substantia patris ipse pater est, non quo pater est, sed quo est: ita & persona patris, non aliud quam ipse pater est. Ad se quippe dicitur persona, non ad filium vel spiritum sanctum: sicut ad se deus dicitur & magnus, & bonus, & iustus & huiusmodi. Et quemadmodum hoc illi est esse, quod deum esse, quod magnū esse, quod bonū esse: ita hoc est illi esse, quod personam esse. Ecce expresse habes, quod persona secundum substantiam dicitur: ut cum dicitur, pater est persona, hic sit sensus, pater est diuina essentia. Similiter cum dicitur, filius est persona, spiritus sanctus est persona. i. essentia diuina.

Cur pater & filius & spiritus sanctus non dicantur vna persona, ut vna substantia, & vnus deus.

Ideo oritur hic quęstio difficilis quidem, sed non inutilis: quia quęritur, Cur non dicantur hi tres vna persona, sicut vna essentia, & vnus deus? Quam quęstionem Aug. diligenter tractat, atque congruē explicat in. 7. lib. de trin. ita dicens, Cur non hæc tria simul vnam personam dicimus, sicut vnam essentiam, & vnum deum, sed dicimus tres personas: cum tamē tres deos, aut tres essentias non dicamus? Quia volumus vel vnum aliquod vocabulum seruare huic significationi qua intelligitur trinitas, ne omnino taceamus interrogati quid tres essent, cum tres esse fateamur. Cum ergo quęritur quid tres, ut ait Aug. in lib. 5. de trin. magna prorsus inopia humanum laborat eloquium: dictum est tamē tres personę, non ut illud diceretur, sed ne taceretur omnino. Non enim rei ineffabilis

DISTINCT. XXIII.

81

eminentia hoc vocabulo explicari valet. Ecce ostēdit qua necessitate dicatur pluraliter personę: videlicet ut hoc vno nomine quærētibz de tribus respōdeamus.

Qua necessitate dictum sit tres personę a Latinis, & a Gręcis tres hypostases vel substantię.

Qua necessitate non solū latinus sermo, sed etiam Gręcus eadē penē super hac re laborās nominū penuria coartatur. Vnde Aug. quid a Gręcis vel Latinis necessitate de ineffabili trinitate dictum sit aperies, in. 7. lib. de trin. ait, Loquēdi causa de ineffabilibus, ut fari aliquo modo possemus, dictum est a Gręcis, vna essentia, tres substantię. i. vna vsia, tres hypostases. Aliter enim Gręci accipiūt substantiā quam Latini. A Latinis autem dictum est, vna essentia vel substantia, tres personę: quia non aliter in sermone nostro. i. latino essentia quę substantia solet intelligi. Et ut intelligatur saltem in ænigmate, placuit ita dici, ut cum quæreretur quid tria sint, aliquid diceretur: quę tria, tria esse fides vera pronunciat, cum & patrem non dicit esse filium, & spiritum sanctum, scilicet donum dei, nec patrem dicit esse nec filium. Cum ergo quæratur quid tria vel quid tres, conferimus nos ad inueniendum aliquod nomen, quo complectamur hæc tria. Neq; occurrit animo: quia supereminentia diuinitatis, vsitati eloquiū facultatem excedit. Verius enim cogitatur deus, quę dicitur: & verius est, quam cogitatur.

Quid hoc nomine tres significetur.

Pater ergo & filius & spiritus sanctus, quoniam tres sunt, quid tres sint quæramus, quid commune habeant. Non enim possunt dici tres patres, quia tantum pater ibi pater est: nec tres filii, cum nec pater ibi sit filius, nec spiritus sanctus: nec tres spiritus sancti, quia spūs sanctus propria significatione, qua donum dei dicitur, nec pater est, nec filius. Quid ergo tres? Si tres personę esse dicuntur, commune est eis id quod persona est. Certē enim quia pater est persona, & filius est persona, & spiritus sanctus est persona, ideo tres personę dicuntur. Propterea ergo dicimus tres personas, quia cōmune est eis id quod persona est. Ex prædictis apertē intelligi potest, qua necessitate dictum sit a Latinis tres personę, cum persona secundum substantiam dicatur. Vnde & tribus cōmune est id quod persona est, id est hoc nomen persona.

Quare non dicimus tres deos esse, patrem & filium & spiritum sanctū, ut dicimus tres personas, cum id quod deus est sit eis cōmune: quia pater est deus, & filius est deus, & spiritus sanctus est deus.

Sed quæratur hic, cum dicamus patrem & filium & spiritum sanctum esse tres personas, quia commune est eis quod persona est, id est quia pater est persona, & filius est persona, & spūs sanctus est persona: cur non dicamus similiter tres deos, cum & pater sit deus, & filius sit deus, & spiritus sanctus sit deus. Quia scilicet illud scriptura contradicit: hoc autem, & si non dicit, non tamen contradicit. vnde August. hanc mouens quęstionem atque definiens in lib. 7. de trin. ait, Si ideo dicim' patrem & filium & spiritum sanctum esse tres

Quod deus
verius cogi-
tatur quā di-
catur: & ve-
rius est quā
cogitatur.
Ibidem.

F

Cap. 4.

f j.

personas, quia commune est eis id quod persona est: cur non etiā tres deos dicimus? Certē, ut prādictū est, quia pater est psona, & filius est persona, & spūs sanctus est persona, ideo tres personę dicuntur. Quia ergo pater est deus, & filius est deus, & spiritus sanctus deus, cur non dicuntur tres dii? Ecce proposuit hanc questionem: attende quid respondeat subdens, An ideo non dicuntur tres dii, quia scriptura non dicit tres deos? Sed nec tres personas alicubi scripturę textus commemorat. An ideo licuit loquendi & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia scriptura dicit, sed quia scriptura non cōtradicit? Si autē diceremus tres deos, cōtradiceret scriptura dicēs, Audi Israel, Deus tuus deus vnus est. Ecce absolutio quęstionis, quare potius dicamus tres personas quā tres deos: quia scilicet illud non contradicit scriptura.

Alia quęstio, cur non dicimus tres essentias, ut tres personas, cum scriptura non contradicat.

Deutero. 6. a.
Libro & ca.
eisdem.

Verū & hic alia emergit quęstio, quam August.

sequenter annectit dicens, Cur, inquit, & tres essentias non licet dicere: quod similiter scriptura sicut non dicit, ita non contradicit. At si dicis quod propter unitatem trinitatis non dicuntur tres essentię, sed vna essentia: quęro, cur non propter eandem unitatem trinitatis dicatur vna persona, & non tres personę. Vnde enim est illis commune nomen essentię, ita ut singulus quisque dicatur essentia sic illis cōmune est personę vocabulū. Quid igitur restat, nisi ut fateamur loquendi necessitate à Gręcis & Latinis parta hęc vocabula aduersus insidias vel errores hęreticorū. Cumq; conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominū sensus, quod in secretario mentis de deo tenet, siue per piā fidem, siue per quālibet intelligentiā, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa sūma eęualitate vlla diuersitas. Rursus non poterat dicere, non esse tria quędā, quod quid dixit Sabellius, in hęresim lapsus est. Quęsiuit ergo quid tria diceret, & dixit tres personas, siue tres substantias secundum Gręcos.

Libro & ca.
eisdem.

Sicut nos dicimus tres personas, ita Gręci tres substantias, quas dicunt hypostasēs, aliter accipientes substantiam quā nos.

Ibidem.

Quod enim de personis secundū nostram, hoc de substantijs secundum consuetudinem Gręcorum oportet intelligi.

Sic enim illi dicunt, tres substantias vnā essentiam, id est tres hypostasēs vnā vsiam, quā admodum nos dicimus tres personas vnā essentiam vel substantiam. Quāquam & illi si vellent, sicut dicunt tres substantias tres hypostasēs, possent dicere tres personas tria *πρόσωπα*. Illud autem maluerunt dicere: quia fortasse secundum linguę suę consuetudinem aptius dicitur.

Quod in trinitate non est diuersitas, nec singularitas, vel solitudo: sed vnitas, & trinitas, & distinctio, & identitas.

Iam sufficienter, ut puto, ostensum est, quā necessitate dicamus tres personas, & quare non similiter tres deos vel essentias: quia si altero obuiat scriptura, in altero diuersitatis intelligentia, quia ibi nulla penitus

diuersitas, sicut nec singularitas vel solitudo, sed vnitas & trinitas. Vnde Aug. in lib. 7. de trinit. ait, Humana inopia quęrens quid diceret tria, dixit tres personas vel substantias. Quibus nominibus non diuersitatem voluit intelligi, sed singularitatem noluit: ut non solum ibi vnitas intelligatur ex eo quod dicitur vna essentia, sed trinitas, ex eo quod dicuntur tres personę. Hilarius quoq; in lib. 7. de trinit. ait: Dominus dicit, Qui me videt, videt & patrem. Cum hoc dicitur, excluditur singularitas, atque vnici. i. solitarij intelligentia. Nam nec solitarium sermo significat, & indifferentem tamen naturam professio docet. Visus est enim in filio pater per naturę unitatem similitudinem. Vnum sunt enim natus & generās: vnum sunt, neque vnus. Non itaque solitarius filius est, nec singularis, nec dispar. Item in eodem, Sicut in patre & filio credere duos deos impium est, ita patrem & filium singularem deum prędicare, sacrilegum est. Nihil in his nouum, nihil diuersum, nihil alienum, nihil separabile est. De hoc etiam Aug. in libro quęstionum veteris ac nouę legis ait, Vnus est deus, sed non singularis. Item Ambros. in lib. de fide ait, Quod vnus est substantię, separari non potest: & si non sit singularitatis sed unitatis deus vnus cum dicitur, nequaquam deitatis trinitatem excludit: & ideo non quod singularitatis, sed quod unitatis est prędicatur. Ecce ex prędictis ostenditur, quia nec singularis, nec diuersus, nec vnicus vel solitarius confitendus est deus: quia singularitas vel solitudo personarum pluralitatem excludit, & diuersitas unitatem essentię tollit. Diuersitas inducit separationem diuinitatis, singularitas adimit distinctionē trinitatis. Ideo Ambros. in 2. lib. de fide ait, Non est diuersa nec singularis æqualitas, nec iuxta Sabellianos, patrem filiumq; confundens: nec iuxta Arrianos, patrem filiumq; secernens. Pater enim & filius distinctionem habent, separationem verō non habent. Item in eodem, Pater & filius diuinitate sunt vnum, nec est ibi substantię differentia, nec vlla diuersitas: alioquin quomodo vnum deum dicimus? diuersitas enim plures facit. Cōstat ergo ex prędictis, quia in trinitate nulla est diuersitas: si tamen aliquando in scriptura inuenitur dictū, tres diuersę psonę, & huiusmodi, diuersas dicit distinctas. Quod non debet dici deus multiplex.

Non longe a
fine libri. 7.
Ioan. 4. b.

Tomo. 4.
quęst. 122.
Libro. 5. cap. 2.
2. circa finem
capituli.

Cap. 27

Diuerse dicū
tur aliqui pso
nę. i. distinctę
84.

Et sicut in trinitate non est diuersitas, ita nec multiplicitas: & ideo non dicendus deus multiplex, sed trinus & simplex. Vnde Ambros. in j. libro de fide ait, Est in patre & filio non discrepans, sed vna diuinitas: nec cōfusum quod vnum est, nec multiplex esse potest quod indifferens est. Multiplex itaque deus non est.

Cap. 23

QVID SIGNIFICETVR HIS NOMINIBVS vnus vel vna, duo vel duę, tres vel tria, trinus vel trinitas, plures vel pluralitas, distinctio vel distinctio, cum his vtimur de deo loquentes.

DISTINCT. XXIII.

Hic diligenter inquiri oportet, cum in trinitate non sit diuersitas vel singularitas, nec multiplicitas vel solitudo, quid significetur his nominibus, scilicet vnus vel vna, duo vel duę, tres vel tria, trinus vel trinitas.

A Quid significet
cel p nomen
numerals cō
loquimur de
diuinis.

nitas, plures vel pluralitas, distinctæ vel distinctio: cū dicitur, vnus deus, duæ personæ, vel tres personæ, plures personæ, distinctæ sunt personæ. vel cum dicitur, distinctio personarum, pluralitas personarum, trinitas personarum, & huiusmodi. Videmur enim hoc dicentes, numerorum quāitates, & rerum multitudinem vel multipliciter in deo ponere. Quid ergo ista ibi significant, ipso de quo loquimur aperiēte, insinuare curemus.

Magis illa dicuntur ad excludendum ea quæ non sunt in deo, quàm ad ponendum aliqua.

Si diligenter præmissis auctoritatum verbis intendimus, vt dictorum intelligentiam capiamus, magis videtur horum verborum vsus introductus ratione remouendi atque excludendi à simplicitate deitatis quæ ibi non sunt, quàm ponendi aliqua.

Quid per vnum significetur cum dicitur, vnus deus.

Lib. i. cap. 2.

Cum enim dicitur, vnus deus, multitudo deorum excluditur, nec numeri quantitas in diuinitate ponitur: tanquam diceretur, deus est, nec multi sunt vel plures dii. vnde Ambrosius in lib. de fide ad ait, Cum vnum dicimus deum, vnitas excludit numerum deorum: nec quantitatem in deo ponit, quia nec numerus nec quantitas ibi est.

Quo sensu dicitur vnus est pater, vel vnus est filius.

Ex qua intelligentia dicitur personæ plures.

In medio quarti. Genes. i. c.

Similiter cum dicitur, vnus est pater, vel vnus est filius, & huiusmodi: ratio dicti hæc est, quod non sunt multi patres, vel multi filii, ita & de similibus. Item cum dicimus plures esse personas, singularitatem atque solitudinem excludimus, nec diuersitatem nec multipliciter ibi ponimus: quasi diceretur, Sine solitudine ac singularitate personas confitemur. Vnde Hilarius in 4. lib. de trin. sic ait, Dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Quæro nunc, an solum deum sibi locutum existimes, an hunc sermonem eius intelligas ad alterum extitisse. Si solum fuisse dicis, ipsius voce argueris, dicentis, Faciamus, & nostram. Sustulit enim singularitatis ac solitudinis intelligentiam professio consortii: quia aliquod consortium esse non potest ipsi solitario, neque solitudo solitarii recipit. Faciamus: nec alieno à se diceret, Nostram. Attende lector his verbis, & vide, quia nomine consortii pluralitatem significauit: professio ergo consortii, est professio pluralitatis: quam professus est dicens, Faciamus, & nostram. pluraliter enim vtrunque dicitur. Sed hac professione pluralitatis non diuersitatem vel multitudinem posuit, sed solitudinem & singularitatem negauit. Sic ergo cum dicimus plures personas vel pluralitatem personarum, singularitatis & solitudinis intelligentiam excludimus.

Quid per ternarium significetur cum dicitur, tres personæ.

Ita etiam cum dicimus tres personas, nomine ternarii non quantitatem numeri in deo ponimus, vel aliquam diuersitatem, sed intelligentiam non ad aliū nisi ad patrem & filium & spiritum sanctum dirigendam significamus: vt sit huius

dicti intelligentia, Tres personæ sunt, vel tres sunt pater & filius & spiritus sanctus: id est nec tantum pater, nec tantum filius: nec tantum pater & filius in deitate sunt, sed etiam spiritus sanctus, & non alius ab his. Similiter, non tantum est ibi hæc persona, vel illa, vel hæc & illa, sed hæc & illa, & illa, & non alia. Et hoc fore ita intelligendum Augustinus satis ostendit, vbi dicit, quod illo nomine non diuersitatem intelligi voluit, sed singularitatem noluit.

Quid per duo, cum dicitur, duæ personæ, vel pater & filius duo sunt.

Similiter cum dicitur, duo sunt pater & filius, non duæ litatis quantitatem ibi ponimus, sed hoc significamus, quod non est tantum pater nec tantum filius, sed pater & filius, & hic non est ille: ita & de aliis huiusmodi. Ita etiam cum dicimus, pater & filius sunt duæ personæ, hoc significamus, quod non tantum pater est persona, nec tantum filius est persona, sed pater est persona, & filius est persona, & hæc non est illa.

Ex quo sensu dicitur in personis distinctio, vel personæ distinctæ.

Cum autem dicimus, distinctæ personæ vel distinctio est in personis, confusionem atque permixtionem excludimus, & hanc non esse illam significamus. Cumque addimus, distinctæ sunt personæ proprietatibus siue differentes proprietatibus, aliam esse hanc personam, & aliam illam suis proprietatibus significamus. Et cum dicimus, aliam & aliam, non diuersitatem vel alienationem ibi ponimus, sed confusionem Sabellianam excludimus.

Quomodo ibi accipiat discretio.

Ita & cum dicuntur discretæ personæ, vel cum dicitur discretio in personis esse, eandem intelligentiam facimus. Eodem enim modo ibi accipitur distinctio, quo discretio. Et congruè dicitur ibi esse discretio vel distinctio, non diuersitas vel diuisio siue separatio. vnde Ambrosius in j. lib. de trin. Non est ipse pater qui filius, sed inter patrem & filium expressa distinctio est.

Quomodo trinitas ibi accipiat.

Cum verò dicitur, trinitas, id significari videtur quod significatur cū dicitur, tres personæ: vt sicut non potest dici pater est tres personæ, vel filius est tres personæ, ita non debet dici pater est trinitas, vel filius est trinitas.

Hoc videtur contrarium esse prædictis.

Hic non est prætermittendum, quod cum supra dictum sit deū nec singularem nec multiplicem esse confitendum, idque sanctorum auctoritatibus sit confirmatum, in contrarium videtur sentire Isidorus dicens, Distinguendum est inter trinitatem & vnitatem. Est enim vnitas simplex & singularis, trinitas verò multiplex & numerabilis: quia trinitas, est trium vnitas. Ecce vnitatem dicit esse singularem, & trinitatem multiplicem & numerabilem. Sed ad hoc dicimus, quia singularem accepit sicut & alii accipiunt vnum: multiplicem verò & numerabilem, sicut alii dicunt trinum.

In primo libro
bro crymola
giarum ca. 4.

QVID SIGNIFICATUR CUM DICITUR PLURALITER, tres personæ, vel duæ personæ. DISTINCT. XXV. A

P Rēterea cōsiderandū est, cū hoc nomen persona (vt p̄dictū est) secū dū substantiā dicatur, q̄ sit intelligētiā dicti cū pluraliter profertur, tres personæ vel duæ personæ: & cū dicitur, Alia est p̄sona p̄ris, alia est persona filii, alia est persona spūs sancti. Sicut. n. in his locutiōibus personæ vocabulū essentīe intelligētiā facit, plures essentias cōfiteri videmur, & ita plures deos. Si verō essentīe significatiōē ibi nō tenet, alia est huius noīs rō cū dicitur, p̄r est persona, vel filius est persona: & alia cū dicitur, Pater & filius & spūs sanctus sunt tres personæ: & cum dicitur, Alia est persona patris, alia filii, & huiusmodi.

Quod videtur secundū essentiam dici, alia est persona patris, alia filii, siue tres personæ. vt cum dicitur, pater est persona, filius est persona.

Persona enim, vt suprà ait Aug. ad se dicitur, & idē est deo esse personā quod esse: sicut idē est ei esse, quod deum esse. Vnde manifestē colligitur q̄ essentia diuinā p̄dicamus dicētes, Pater est persona, filius est persona, spūs sanctus est persona. i. essentia diuina: & omnino vnū & idem significatur nomine personæ. i. essentia diuina, cū dicitur pater est persona, & filius est persona. q̄ significatur nomine dei, cū dicitur, pater est deus, filius est deus. Ita etiā idē significatur cū dicitur, deus est deus, & deus est persona. Vtroq; enim nomine essentia diuina intelligitur, quia vtrūq; secundū substantiam dicitur. Cum vero dicitur, pater & filius & spūs sanctus sunt tres personæ, quid nomine personæ significamus? an essentia? hoc enim videtur, si suprà posita verba Aug. diligenter scrutemur. Suprà enim dixit, q̄ ideo tres personas dicimus, quia id quod persona est, cōmune est tribus: Et item, quia pater est persona, & filius est persona, & spiritus sanctus est persona, ideo tres personæ dicuntur. Videtur ergo eandē tenere significationē hoc nomen persona, cū dicitur, tres personæ, quā habet cū dicitur, pater est persona, filius est p̄sona, spūs sanctus est persona. Quia, vt ostendit Aug. hoc dicitur. i. tres personæ, propter illud, quia id quod persona est, commune est eis. Id ergo quod cōmune est eis, id est patri & filio & spiritui sancto, videtur significari nomine personæ, cum dicitur, tres personæ.

Aliter etiam videtur posse ostendi, q̄ secundum essentiam dicatur etiam cum pluraliter profertur.

Aliter etiā videtur posse ostendi, quōd ibi nomine per-sonæ significetur essentia cum dicitur, tres personæ. Vt enim suprà dixit Aug. Ea necessitate dicimus tres personas, vt responderemus quærentibus quid tres vel quid tria. Cum ergo quæritur quid tres vel quid tria, conuenienter responderetur cum dicitur, tres personæ. At cū quæritur, quid tres vel quid tria? per quid de essentia quæritur. Non enim inuenitur quid illi tres sint nisi essentia. Si ergo quæstioni rectē respōdemus, oportet vt respondendo essentia significemus: alioquin nō ostendemus quid tres sint. Si verō respōdētes, essentiam significamus, ipsam essentiam personæ nomine intelligimus cum dicitur, tres personæ.

Quod nōmine personæ id significatur cum dicitur, pater est persona, quod significatur nomine dei cū dicitur, pater est deus.

Opinio quorundam qui putant essentiam significari nomine personæ, cum dicimus tres personas.

Quibusdam videtur quōd nomine personæ significetur essentia cū dicitur, tres personæ, propterea quia Aug. dicit ideo dici tres personas, quia cōmune est eis id quod est persona: vt sit talis intelligentia, Pater & filius & spūs sanctus sunt tres personæ. i. sunt tres id habētes cōmune quod est persona. i. tres sunt quorū quisq; est persona. i. essentia. Sed quomō iuxta hanc intelligentiā dicitur, alia est persona patris, alia filii? Et hoc etiā ita volunt intelligere. f. alius est pater, & alius est filius, id tamen cōmune habentes quod est persona. Et hoc confirmant auctoritate Aug. qui in. 7. lib. de trin. ait, Tres personas eiūsdē essentīe, vel tres personas vnā essentia dicimus: Tres autē personas ex eadē essentia non dicimus: quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona est. Hac auctoritate & p̄missis conantur asserere, in p̄dictis locutionibus nomen personæ essentiam significare. Sed quid respondebunt ad id quod ipse Aug. in lib. de fide ad Petrum dicit, scilicet quōd alius est pater in persona siue personaliter, alius personaliter filius, alius personaliter spiritus sanctus. Quomodo enim alius personaliter p̄r, alius personaliter filius, alius personaliter spūs sanctus, si in esse personam oīno conueniunt. i. si persona essentia tantū intelligentiā facit? Ideo nobis videtur aliter hoc posse dici congruētius iuxta catholicorū doctorū auctoritates.

Quōd hoc nomen persona tripliciter in trinitate accipitur: & hæc est vtilis & catholica doctrina de persona & personis.

Sciendum est igitur, quōd hoc nomen persona multi-plicem intelligentiam facit, non vnā tantū. Et vt Hilarius ait in lib. 4. de trin. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia nō sermoni res, sed rei sermo subiectus est. Discernētes ergo dicendi causas huius nominis, scilicet persona, significationem distinguimus dicentes, quōd hoc nomen, scilicet persona, propriē secundum substantiam dicitur, & essentiam significat, sicut suprà ostendit Aug. cum dicitur, deus est persona, pater est persona. Quadam tamen necessitate (vt suprà dixit August.) translatus est hoc nomen, vt pluraliter diceretur tres personæ, cum quæreretur, quid tres, vel quid tria: vbi non significat essentia, id est naturam diuinam quæ communis est tribus personis, sed subsistentias vel hypostases secundum Græcos. Græci quippe (vt suprà dicit August.) aliter accipiunt substantiam. i. hypostasim, aliter nos. Nos enim substantiam dicimus essentiam siue naturam. Personas autem dicimus sicut illi dicunt substantias. i. hypostases. Si ergo nos ita accipimus personas, vt illi accipiunt substantias, vel hypostases: At illi aliter accipiunt hypostases, quā nos substantiam: aliter ergo nos accipimus personas q̄ substantiam. Cum ergo dicimus tres personas, non ibi personæ nomine essentiam significamus. Quid ergo dicimus? Dicimus, quia tres personæ sunt. i. tres substantiæ. f. tres entes: pro quo Græci dicunt tres hypostases.

Ostendit verba Augustini conuenire huic sententiæ.

Et hic sensus adiuuatur ex verbis Aug. p̄missis, si in-

Libro. 7. de trin. cap. 6.

ibidem.

Cap. primo.

In medio libri.

In dist. 23. superius in fine 2. gno D.

ibidem id est libro. 7. de trin. cap. 4.

f. iiii.

terius intelligatur. Quia enim pater est persona, id est essentia, & filius persona, & spiritus sanctus persona, ideo dicuntur tres personae, tres substantiae, tres entes. Non enim possunt dici tres substantiae vel entes, nisi singulus eorum esset persona. i. essentia. Quia ergo eis commune est id quod est persona. i. essentia, ideo recte dicuntur tres personae. i. substantiae vel substantes. ut sicut essentia quae est eis communis, verè ac propriè est: ita illi tres verè ac propriè substantiae vel entes intelligantur. Ideoque Aug. causas dictorum discernens, dicit tres personas esse unam essentiam vel eiusdem essentiae, non ex eadem essentia: ne aliud intelligatur ibi esse persona, aliud essentia. tres enim personae, id est substantiae una sunt essentia & unius essentiae, non autem sunt una persona vel unius personae: licet persona secundum substantiam dicatur aliquando. nam si hoc diceretur, confusio fieret in personis.

Obiectioni illorum hic respondet, quia nituntur probare personas secundum essentiam accipi: quia respondemus querentibus quid tres, vel quid tria. **G**

Ad hoc autem quod illi dicunt, cum quaeritur, quid tres vel tria, de essentia quaeritur, quia non inuenitur quid illi tres sint nisi essentia: per hoc volentes nos inducere ut nomine personae essentiam intelligamus, cum respondemus tres personas: Ita dicimus, Indubitabiliter verum est, quia non inuenitur unum aliquid quod illi tres sint, nisi essentia. Vnum enim sunt illi tres, id est essentia diuina. unde veritas ait, Ego & pater unum sumus. Veruntamen cum quaeritur, quid tres vel quid tria, non de essentia quaeritur, nec ibi quid ad essentiam refertur. Sed cum fides catholica tres esse profiteretur, sicut Ioannes in epistola canonica ait, Tres sunt qui testimonium perhibent in caelo: quaerebatur quid illi tres essent, id est an essent tres res, & quae tres res, & quo nomine illae tres res significarentur. Et ideo loquendi necessitate inuentum est hoc nomen persona ad respondendum, & dictum est tres personae.

Quid tres res, & quid una res hic dicitur. **H**

Non autem te moueat quod dicimus tres res. Non enim hoc dicentes diuersarum rerum numerum ponimus in trinitate, sed ita tres res dicimus, ut easdem esse unam quandam summam rem confiteamur. Unde Aug. in j. lib. de doctr. Christiana sic ait, Res quibus fruendum est, nos beatos faciunt. res ergo quibus fruendum est, sunt pater & filius & spiritus sanctus. Eademque trinitas una quaedam summa res est, communisque fruentibus ea, si tamen res & non rerum omnium causa sit. Non enim facile potest inueniri nomen, quod tantae excellentiae conueniat: nisi quod melius dicitur trinitas haec unus deus. Sicut ergo tres res dicuntur, & haec sunt una res: ita tres substantiae dicuntur, & haec sunt una essentia. Ecce ostensum est quae sit intelligentia huius nominis persona, cum dicimus tres personas.

Ex quo sensu dicatur alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti. **I**

Nunc inspiciamus, utrum secundum eandem rationem & causam dicatur, alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti. Quod utique, sanè

Ioan. 10. b.

I. Ioan. 5. b.

Cap. 3.
In 3. tomo.

intelligi potest: ut sit sensus talis, Alia est substantia vel hypostasis patris, alia substantia filii, alia substantia spiritus sancti. Et alia substantia pater, alia filius, alia spiritus sanctus.

Quomodo haec intelligentur, alius in persona pater, alius filius, alius spiritus sanctus. **K**

Deinde quaeritur, utrum secundum eandem rationem accipiat cum dicitur, Alius est pater in persona, alius in persona filius, alius in persona spiritus sanctus: siue, alius personaliter pater, alius personaliter filius, alius personaliter spiritus sanctus. Ad quod dicimus, quia etsi possit eodem modo accipi, congruentius tamen ex ratione dicti alia variatur intelligentia, ut hic personae nomine, proprietates personae intelligatur: ut sit sensus talis, Alius est in persona vel personaliter pater. i. proprietate sua pater alius est quam filius, & filius proprietate sua alius quam pater. Paternali enim proprietate distinguitur hypostasis patris ab hypostasi filii, & hypostasis filii filiali proprietate discernitur a patre, & spiritus sanctus ab utroque processibili proprietate distinguitur.

Quod secundum hunc modum etiam in praedictis locutionibus potest accipi.

Hoc etiam modo sane potest accipi persona in praemissis locutionibus cum dicitur, alia est persona patris, alia filii. i. alia est proprietates qua pater est pater, alia qua filius est filius, alia qua spiritus sanctus est spiritus sanctus. Ita etiam nomine personae quidam proprietates intelligere volunt, cum dicuntur tres personae: sed melius est ut substantias vel hypostasies intelligamus, cum dicimus tres personas. Ex praedictis colligitur, quod nomen personae in trinitate triplicem tenet rationem. Est enim ubi facit intelligentiam essentiae, & est ubi facit intelligentiam hypostasis, & est ubi facit intelligentiam proprietatis.

Auctoritatibus sanctorum ostendit quod dixit.

Quod autem secundum substantiam dicatur, & essentiam aliquando significet, supra ex dictis Aug. aperte ostendimus. Quod verò pro hypostasi atque proprietate accipiat, ex auctoritatibus sanctorum ostendi oportet, ne coniecturis nostris aliquid ausi dicere videamur. De hoc Hieron. in expositione fidei catholicae ad Damasum ita ait, Non est prorsus aliquis in trinitate gradus, nihilque quod inferius superiusue dici possit: sed tota diuinitas sui perfectione aequalis est, ut exceptis vocabulis, quae proprietatem indicant personarum, quicquid de una persona dicitur, de tribus possit dignissime intelligi. Atque ut confutantes Arrium, unam eandemque trinitatis dicimus esse essentiam vel substantiam, & deum unum in tribus personis fatemur: ita etiam impietatem Sabellij detrimamus, tres personas expressas sub proprietate distinguimus: non ipsum sibi patrem, ipsum sibi filium, ipsum sibi spiritum sanctum esse dicentes, sed aliam patris, aliam filii, aliam spiritus sancti esse personam. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates. i. personas, vel ut Graeci exprimunt hypostasies, id est substantias confitemur. Nec pater filii vel spiritus sancti personam

Quod aliter hic accipitur persona quae sit praedicata proprietate accipitur.

Summa dictorum colligitur.

In tomo. 4.
in Symboli
explicatione.

Lib. 3. de or-
thodoxa fi-
de cap. 5.

De his que
proprie &
eternaliter di-
cuntur de deo
secundū rela-
tionem siue
proprietate
personalem.
Tomo. 2. epi-
stola ad Da-
masum, cu-
ius initium est,
Quomā ves-
tuto.

2. ad Co-
rin. 11.

Cap. 10. in fi-
ne.

LIBER I.

90

aliquando excludit, nec filius vel spiritus sanctus patris nomen personamque re-
cipit: sed pater semper pater, & filius semper filius, & spiritus sanctus semper spi-
ritus sanctus. Itaque substantia vna sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur.
Ecce hic aperte dicit Hieron. proprietates esse personas, & personas esse substā-
tias. Vnde manifestum fit quod diximus. s. personæ nomine significari & hypo-
stasim & proprietatem. Ioannes etiam Dam. personas dicit esse hypostasēs, &
eas dicit entes, ita inquit, In deitate vnam naturam confitemur, & tres hypo-
stasēs secundum veritatem entes, id est personas.

DE PROPRIETATIBVS PERSONARVM, SED PRIUS DE HOC NOMINE HYPOSTASIS. DISTINCT. XXVI. A

Nunc de proprietatibus personarum, quas frequenter in hoc tractatu co-
memorauimus, aliquid loqui nos oportet. Sed primum audiamus quid
de hoc nomine hypostasis Hieron. dicit: Ait enim sub hoc nomine ve-
nēū latere: sed hoc dicit secundū qd hæretici eo utebantur vt simplices seduce-
rent. s. pro persona & pro essentia. vt siue diceretur vna tantum hypostasis, siue
tres, minus peritos ad incōueniens deducerent, cū non erat hoc nomen ita apud
catholicos vulgatum, nec ita eius significatio determinata vt modo. Et ideo Hie-
ron. dicit hoc nomine non vtendum fore sine distinctione vel expositione, tunc
s. quando cū hæreticis contēdebatur, ita scribens de fide catholica ad Damasum
papam, Ab Arrianorū præsule, hypostasis nouellū nomē à me homine Roma-
no exigitur. Interrogamus, quid tres hypostasēs arbitretur intelligi? tres personas
subsistentes aiūt. Rēpōdemus nos ita credere. Nō sufficit eis sensus: ipsum nomē
efflagitat: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, Si quis tres hypo-
stasēs. i. tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Siquis autem hy-
postasim vsiam intelligens, non tribus personis vnam hypostasim indicit, alienus
à Christo est: qui. s. tres hypostasēs dicens, sub nomine pietatis tres naturas cona-
tur asserere. Sufficiat nobis dicere vnam substantiam & tres personas perfectas
æquales: taceamus tres hypostasēs, si placet. Nomen hoc non bonæ suspicionis
est, cum in eodem verbo sensus dissentiant. Aut si rectum putatis, tres hyposta-
sēs cum interpretationibus suis debere nos dicere, non negamus. Sed mihi crede-
te, venenum sub melle latet. Transfiguratur enim se angelus Sathanæ in angelum
lucis. His verbis non negat vtendū esse nomine hypostasis, sed hæreticos eo pra-
uē vsos ostendit: cōtra quos cautela opus erat in distinctione significationis: alio-
quin sibi contradiceret, qui supra tres hypostasēs confitetur.

De proprietatibus personarum, & de nominibus earū relatiuis.

Tam de proprietatibus personarum videamus (quæ etiā
notiones siue relationes in scriptura plerunque dicuntur) in illa sancta trinitate:
quæ ideo à nobis repetitur, vt cordi nostro tenacius infigatur. Ait Augustinus in
libro de fide ad Petrum, Aliud est genuisse, quā natum esse: aliudque est proce-
dere, q̄ genuisse vel natū esse. Vnde manifestum est, qd alius est pater, alius filius,
alius spiritus sanctus. Et est proprium solius patris, non quia non est natus ipse,

DISTINCT. XXVI.

91

sed quia vnū filium genuerit: propriūq; solus filij, non quia ipse nō genuit, sed
quia de patris essentia natus est: proprium vero spiritus sancti est, non quia nec
natus est ipse nec genuit, sed quia solus de patre filioque procedit. Ecce breuiter
assignauit tres proprietates triū personarū: quarū vna non est alia. Hoc enim si-
gnificauit cum dixit, Aliud est genuisse quā natum esse: aliudque procedere. i.
alia proprietas siue notio est generatio, & alia natiuitas, alia processio, quæ alijs
nominibus dicuntur paternitas, filiatio. Has proprietates designant nomina per-
sonarum. s. pater, filius, & spiritus sanctus: quæ relatiua sunt, & ad se inuicē dicun-
tur, quia notant relationes quæ non sunt deo accidentales, sed in ipsis personis ab
æterno sunt immutabiliter: vt non modo appellationes sint relatiuæ, sed etiam
relationes siue notiones in rebus ipsis. s. in personis sint.

Quod nō omnia quæ de deo dicuntur, secundū substantiā dicuntur: quædā
enim secundum relationē dicuntur, nihil tamen secundū accidēs. C

Quocirca sciendum est, non omne quod dicitur de deo,
dici secundū substantiā: quia quædā dicuntur secundū relationem, quæ non est
accidens, quia non est mutabilis. vnde Aug. in. 5. lib. de trin. ait, Nihil in deo secū-
dum accidēs dicitur, quia nihil ei accidit. Nec tamē omne quod dicitur, secundū
substantiā de deo dicitur. In rebus creatis atq; mutabilibus quod nō secundū sub-
stantiā dicitur, restat vt secundū accidēs dicatur. In deo autē nihil quidē secundū ac-
cidēs dicitur, quia nihil in eo mutabile est aut amissibile: nec tamen omne quod
dicitur de deo, secundū substantiā dicitur. dicitur enim ad aliquid, sicut pater ad
filium, & filius ad patrē, quod nō est accidens: quia & ille semper est pater, & il-
le semper est filius, & ita semper: quia semper natus est filius, nec coepit vnquam
esse filius. Quod si aliquando esse coepisset, aut aliquando desineret esse filius, se-
cundum accidēs diceretur. Et quia pater non dicitur pater nisi ex eo qd est ei fi-
lius, & filius nō dicitur filius, nisi ex eo qd habet patrē, nō secundū substantiā hæc
dicuntur, sed adinuicē ista dicuntur, neque tamē secundū accidēs: quia & qd dicitur
pater, & qd dicitur filius, & æternū atq; incōmutabile est eis. Ecce aperte his ver-
bis ostēditur, quædā dici de deo secundū substantiā, quædā secundū relationē, ni-
hil tamen secundū accidēs. Ostēditur etiā proprietas patris esse, qd habet filiū: &
proprietas filij, qd habet patrē. Ideoq; cum dixerit æternū & incōmutabile esse qd
pater dicitur, & qd filius dicitur, ita intelligi voluit. i. proprietas qua pater est pa-
ter, & proprietas qua fili⁹ est filius, æterna est & incōmutabilis: quia & pater sem-
per pater, & filius semper filius. Vnde & Hilarius proprietates personarum assi-
gnans in. 12. lib. de trin. ait, Si semper patri proprium est qd semper est pater, ne-
cesse est semper filio proprium esse quod semper est filius. Vbi enim semper pa-
ter est, semper & filius est: ergo qui non semper pater est, non semper genuit. Itē
in eodem, Nato deo manifestum est proprium esse quod filius est.

Quare dicatur esse proprium vnigeniti quod est filius dei, cum etiam
homines sint filij dei. D

Hic quaeritur, quomodo dicatur proprium nato deo

Hic de nomi-
nibus relati-
uis quæ no-
tant ipsas re-
lationes.

Cap. 5.
Lib. eodem
cap. 4.

Cap. 5.

In medio li-
bri.

Paulo ante
medium.

quod est dei filius vel genitus ex deo, cum etiā homines filij dei dicantur & sint: secundum illud, Filij excelsi omnes. Et ad Moysen de populo Israel dominus ait, Filius meus primogenitus Israel. Sed magna est distantia. Homines enim filij dei sunt factura, non natiuitatis proprietate: deus autem filius originis, proprietate filius est & veritate natiuitatis, non factura vel adoptione: & illi quidem ante sunt, quā filij dei sunt. Fiunt enim filij, non nascuntur filij dei. Vnde Hilarius solum deum natum originis proprietate dei filium ostendens, inter ipsum & homines filios dei euidentissimē distinguit in 12. lib. de trin. ita dicens, Vero patri solus qui ex eo nascitur verē filius est: & nos quidem filij dei sumus, sed per facturam. Fuimus enim aliquando filij iracundiæ, sed filij dei per adoptionem effecti sumus potius quā nascimur: & quia omne quod fit, antequā fiat non fuit, nos cum filij nō fuissēmus, efficiimur. Ante enim filij non eramus, sed per gratiam facti sumus, non nati neque generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim nos deus sibi, & per hoc dicitur nos genuisse. Genuisse enim deum filios, nunquam cum proprietatis significatione cognoscimus dici. Ex adoptione enim homo factus filius dei, non ex generatione: neque ei proprietas est, sed nuncupatio: ac per id non verē filius est, quia nec proprie natus dicitur, nec semper fuit filius. Vnigenitus autem deus nec fuit aliquando non filius, nec fuit aliquid antequam filius, nec quicquā ipse nisi filius. Atque ita qui semper est filius, nascibilitatis proprietate ac veritate filius est solius qui genuit, & ille tantum qui genuit pater ipsius est: quia sicut ille filius origine, ita ille pater generatione.

Quod homo dicitur filius trinitatis, & trinitas potest dici pater hominū. E

Homo vero, qui filius dei est factura, non tantum pater sed filij, & spiritus sancti filius est. i. totius trinitatis: & trinitas ipsa pater eius dici potest. vnde Aug. in 5. lib. de trin. dicit, Non potest dici trinitas pater, nisi forte translative ad creaturam, propter adoptionem filiorum. Quod enim scriptum est, Audi Israel, dominus deus tuus, deus vnus est, nō utique excepto filio aut spiritu sancto oportet intelligi: quem vnum dominum deum nostrū recte dicimus: etiam patrem nostrum, per gratiam suam nos regenerantem. De hoc etiam Hilarius in 6. lib. de trin. ait, Omnibus per fidem deus pater est, quibus est pater per eam fidem, qua Iesum Christum dei filium confitemur. Ecce ostensum est, quare proprium dicatur esse dei nati, quod filius est: quia. Iipse solus natus proprie dicitur. Vnde Hilarius in libro. 3. de trin. ait, Dominus dicens, clarifica filium tuum, non solo nomine contestatus est se esse filium, sed & proprietate. Nos filij dei sumus, sed non talis hic filius. Hic enim verus & proprius est filius origine, nō adoptione, veritate non nuncupatione, natiuitate non creatione.

Quod spiritus sanctus dicitur proprie donum dei, quia proprietate est donum, vt filius natiuitate: & vtroque modo dicitur relatiue, & secundum eandem relationem.

Ita etiam de spiritu sancto dicendum est, qui proprie dicitur donum dei, cum tamen & alia plura sint dona dei. Sed spiritus sanctus

Cap. ii.

Deutero. 6.2

Paulo post medium.

Non longe a principio. Ioan. 17.2.

Exodi. 4. f.

Non longe a principio lib. vi.

Ad Ephe. 2. a

ita proprietate immutabili & æterna donum est, sicut filius proprietate est filius. Eo enim dicitur donum, quo spiritus sanctus: & vtroque utique nomine relatiue dicitur, eademque relatione dicitur spiritus sanctus & donum, licet ipsa relatio nō ita appareat in hoc nomine spiritus sanctus, sicut in hoc nomine donū. Vnde Aug. in 5. lib. de trin. ait, Spiritus sanctus qui nō est trinitas, sed in trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur spiritus sanctus, relatiue dicitur, cum ad patrem & filium refertur: quia spiritus sanctus, & patris, & filij spiritus est. sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine: apparet autem cum dicitur donum dei. Donum enim est patris & filij, quia à patre procedit & à filio: ergo spiritus sanctus, ineffabilis quadam patris filijque cōmunio est. Et ideo fortasse sic appellatur, vt iā diximus, nec iterare piget, quia patri & filio potest eadē appellatio cōuenire. nam hoc ipse proprie dicitur, quod illi cōmuniter. quia etiā pater spūs, & filius spūs: & pater sanctus, & filius sanctus. Vt ergo ex nomine quod vtrique conuenit, vtriusque cōmunio significetur, vocatur donū amborum spūs sanctus. Ecce habes quare spiritus sanctus proprie dicatur donum, & q̄ relatiue dicitur, siue donū siue spiritus sanctus: & q̄ nomē sibi propriū tenet, quod cōmuniter patri & filio cōuenit, sed diuissim. Et est sciendum quod cum pater vel filius dicitur spiritus siue sanctus, neutrum relatiue dicitur, sed secundum substantiam.

An pater, vel filius, vel trinitas ipsa possit dici spūs sanctus.

Hic quæri potest, vtrum pater vel filius vel etiā ipsa trinitas possit dici spūs sc̄tus, sicut diuissim dicitur & spūs & sanctus. De hoc Aug. in 5. lib. de trin. sic ait, Trinitas nullo modo potest dici filius: spiritus vero sanctus potest quidē vniuersaliter dici, secundū id quod scriptū est, Quoniam deus spiritus sanctus est. Itaq; pater & filius & spiritus sanctus, quoniam vnus deus est, & utique deus sanctus est, & deus spiritus est, potest appellari trinitas & spiritus sanctus. Sed tamen tunc spiritus sanctus relatiue non dicitur secundum essentia: quia proprie spiritus sanctus, qui non est trinitas, sed in trinitate, dicitur relatiue.

Quidā putant spiritū sanctum non dici relatiue ad patrē & filium, quia non vicissim respondent sibi vocabula, sed falso.

Quidam tamen putant spiritum sanctum vel donum, nō dici relatiue ad patrē vel ad filiū. Si enim, inquit, hæc relatiue ad se dicuntur, suis inuicē sibi respōdet vocabulis: vt sicut dicitur pater filij pater, & filius patris filius, ita dicatur pater spūs sancti vel doni pater, & spūs sanctus vel donū patris spūs vel donū. Sed nō ita est in oībus relatiuis. Nō enim oīa quę relatiue dicuntur, suis ad se inuicē respōdent vocabulis. Vnde Aug. horū elidens opinionē in 5. lib. de trin. Nō te moueat, inquit, quoniam diximus spiritū sanctū nō ipsam trinitatem, sed eū qui est in trinitate, relatiue dici, licet nō ei respondeat vicissim vocabulum eius ad quē refertur. Dicimus enim spiritū sanctū patris, sed non vicissim dicimus patrē spūs sancti, ne filius eius intelligatur spūs sc̄tus. Itē dicimus spiritū sanctū filij, sed nō dicim⁹ filiū spūs sc̄ti, ne p̄ ei⁹ intelligatur spūs sc̄tus. In multis enim relatiuis hoc cōtingit, vt nō inueniatur vocabulū quo sibi vicissim respōdeat. Cum

Cap. iii.

Quid sit spūs sanctus.

Lib. de trin. 5. cap. ii.

Cap. iii.

Ioan. 4. c.

Cap. 12.

ergo dicimus donū patris & filij, nō quidē possumus dicere patrē doni aut filium doni: sed vt hæc vicissim respōdeāt, dicimus donū donatoris, & donatorem doni: quia hic potuit inueniri vsitātū vocabulū, illic nō potuit. Donū ergo donatoris, & donator doni cum dicimus, relatiuē utrūq; adinuicem dicimus: donator tamē nō fuit deus, nisi ex tempore, cum spiritus sanctus sit donum, & ab æterno.

AN EASDEM PROPRIETATES ASSIGNENT
Augustinus & Hilarius: & an istæ sint quæ dicuntur paternitas, filiatio,
& processio. **DISTINCT. XXVII.**

De proprietatibus personarum secundum quod diuersis nominibus exprimitur per vocabula magis vsitata.

HIC QVAERI potest, utrū proprietates quas Hilarius supra assignauit, siquod pater semper est pater, & filius semper est filius, sint illæ eadē proprietates quas Aug. superius distinxit, dicēs, propriū esse patris quod genuit filiū, & propriū filij quod genitus est à patre, & spūs sancti quod ab utroque procedit. Ac deinde, utrū & istæ sint illæ quæ dicuntur paternitas, filiatio, processio? Videtur quod nō sint eadē proprietates quas ponit Hilarius, & illæ quas ponit Aug. Si enim eadē sunt, idē est ergo patri esse patrē, & genuisse filiū: quod utique quidā concedūt. Si autē hoc est, cui ergo conuenit vt sit pater, ei cōuenit genuisse filium. Natura ergo diuina si pater est, genuit filium: si vero nō genuit, pater nō est. Sed quis audeat dicere, aut quod ipsa genuit filium, aut quod ipsa pater nō sit: Si autē ipsa pater est, nec filium genuit, nō est ergo idē dicere aliquid esse patrem, & gignere filium. Et ita non videbitur vna eademque esse proprietas.

Responsio, vbi ostendit easdem esse proprietates.

Ad quod sine præiudicio aliorum dicimus, quod easdē proprietates notauit uterque, licet diuersis verbis. Quod enim Hilarius ait, ita intelligi debet, Proprium patris est quod semper pater est. i. proprietas patris est, quæ semper pater est. semper vero pater est, quia semper genuit filiū. Ita & propriū filij est, quod semper filius est. i. proprietas filij est, quæ semper filius est. Filius vero semper est, quia semper genitus est. ergo proprietas quæ pater pater est, est quia semper genuit. & hæc eadē dicitur paternitas, vel generatio. Et proprietas quæ filius semper est filius, est, quia semper genitus est à patre: & hæc eadē dicitur filiatio, vel genitura, vel natiuitas, vel origo, vel nascibilitas. Sic & proprietas quæ spiritus sanctus est spiritus sanctus vel donū, est quia procedit ab utroque: & hæc eadē dicitur processio. In præmissis ergo locutionibus eadē significatæ sunt proprietates.

Quomodo non est omnino idē dicere, esse patrem, & genuisse vel habere filium, ita & de alijs.

Nec tamē videtur nobis omnino esse idē dicere aliquid esse patrē & genuisse filiū: vel aliquid esse filiū, & habere patrē: vel esse spiritum sanctū, & procedere ab utroque: alioquin pater nō esset nomē hypostasis. i. personæ, sed proprietatis tantū: similiter filius, & spiritus sanctus. & ita nō per tria nomina significaretur tres personæ. Ideoq; dicimus, quia patris nomē nō tantū relationē notat, sed etiā hypostasim. i. substantiā significat: ita & filius, & spūs sanctus. Relationū vero vocabula. s. paternitas, filiatio, processio, vel gignere, gigni, pro-

Hæc nomina pater & filius & spiritus sanctus nō tantū relationes, sed etiā hypostasim significant.

dere ipsas tātū relationes, nō hypostases significant, siue habere filiū & habere patrē: vt verbi gratia, cū dicimus deus est pater, nomine patris & relationem notamus, & diuinā hypostasim significamus: vt sit intelligentia talis, Deus vel diuina essentia est pater. i. ille qui genuit. i. hypostasis quæ habet filiū. Similiter, deus est filius. i. hypostasis genita vel habens patrem. Ita etiam, deus est spiritus sanctus. i. hypostasis procedens ab utroque, siue ille qui procedit. Cum vero nomina relationum ponimus in prædicatis, notiones ipsas tantum significamus, non hypostases: vt cum dicimus, deus genuit, id est habet filium, & deus genitus est, id est habet patrem. Et tunc oportet intelligi in subiectis hypostases tantum non essentia quæ illis proprietatibus determinantur.

Quod proprietates determināt hypostases nō substantiā, id est naturā. **Illæ enim proprietates singulæ singulis propriē conueniunt personis, & per eas personæ determinantur, & à se inuicē differunt, sed à se nō secedūt.** Vnde Ioānes Dam. Nō differūt ab inuicē hypostases secundū substantiā, sed secundū charactēristica idiomata. i. determinatiuas proprietates. Characteristica vero. i. determinatiua, sunt hypostases & nō naturæ. etenim hypostases determināt. Itē esse quidē intēporaliter & æternaliter dicimus diuinā verbi hypostasim, simplicē, omnia habentē, quæ habet pater, vt eius homouision. i. cōsubstantialē: natiuitatis modo & habitudine à paternali hypostasi differētē, nunquā vero à paternali hypostasi secedentē. Idē apertius exprimes personales proprietates, in eodē ait, Differentiā hypostaseon. i. personarū in tribus proprietatibus. i. paternali & filiali & processibili recognoscimus. Insecessibiles autē ipsas hypostases & indistabiles inuicem & vnitas quidem inconfusibiliter: tres enim sunt etsi vnitæ: diuisas autem indistanter. Etenim singula perfecta est hypostasis, & propriam proprietatem. s. existentia modum proprium possidet: sed vnitæ sunt substantia, & non distant neq; secedūt à paternali hypostasi. Ecce hic habes distinctas tres illas proprietates, quæ supra diuersis significatæ sunt modis.

Quod sunt alia nomina personarum easdem proprietates notantia. s. genitus, genitor, verbum, imago.

Hic nō est prætermittendū, quod sicut pater & filius & spiritus sanctus nomina personarū sunt, & proprietates personales designant: ita etiā sunt & alia nomina personarū. i. quæ ipsas personas significant, & earū proprietates denotāt, & easdem quas & nomina prædicta: vnde & relatiuē dicuntur s. genitor, genitus, verbum, imago. Vnde Aug. in. 5. lib. de trin. ait, Videndum est, inquit, hoc significari cū dicitur genitus, quod significatur cum dicitur filius. Ideo enim filius, quia genitus: & quia filius, utique genitus. Sicut autem filius ad patrem, sic genitus ad genitorem refertur: & sicut pater ad filium, ita genitor ad genitum. Idem in. 6. lib. de trin. Verbum quidem solus filius accipitur, non simul pater & filius, tanquam ambo sint vnum verbum. Sic enim verbum dicitur, quomodo imago, non autē pater & filius simul ambo imago: sed filius solus est imago patris, quemadmodum & filius. Idem in. 7. lib. de trin. Verbum, secundū quod sa-

Relationū vero vocabula sunt prinitas, filiatio, processio. Quid intelligatur cū dicitur. s. deus est pater, & deus est filius, & deus est spūs sanctus. Quid intelligatur cū dicitur deus genuit, & deus genitus est.

Lib. 1. de orthodoxa fide cap. 6.

Cap. 7. eiusd. vbi loco esse in vero exemplari legitur concedere.

Lib. 3. cap. 5.

Cap. 6.

Cap. 2.

lib. 7. de tri-
nitate. cap. 2.

7. cap. 1.

Cap. 2.

Respon-
sio, ubi nomina
substantie di-
cuntur, aliqua-
do ponit pro
personis.

Lib. 6. cap. 2.

LIBER I.

96
pientia est & essentia, hoc est quod pater: secundum quod verbum, non hoc est quod pater, quia verbum non est pater, & verbum relative dicitur, sicut filius. Item in eodem, Sicut filius ad patrem refertur, ita & verbum ad eum cuius est verbum refertur, cum dicitur verbum. Et propterea non eo verbum, quo sapientia dicitur: quia verbum non ad se dicitur, sed tantum relative dicitur ad eum cuius est verbum, sicut filius ad patrem. Eo quippe est filius, quo verbum: & eo est verbum, quo filius: sapientia vero, quo essentia: & ideo, quia pater & filius sunt una essentia & una sapientia. Item in eodem, Non est pater ipse verbum, sicut nec filius, nec imago. Quid autem absurdius quam imaginem ad se dici? Idem in 5. Dicitur relative filius, relative dicitur verbum, & imago: & in omnibus his vocabulis ad patrem refertur, nihil autem horum pater dicitur.

Breuitur summam colligit intelligentie predictorum.

Aperte ostensum est, quod sicut filius vel genitus relative dicitur ad patrem, ita verbum & imago: & quod eo dicitur verbum siue imago quo filius, id est eadem proprietate siue notione dicitur verbum & imago qua filius: sed non eo quo verbum, dicitur sapientia vel essentia, quia non notione qua dicitur verbum, dicitur sapientia. Nam sapientia dicitur secundum essentiam, non secundum relationem.

Generalis regula eorum quae ad se, & eorum quae relative dicuntur: Quicquid enim ad se, simul ambo dicuntur: sed non ita in praedictis relatiuis.

Et est hic aduertenda quaedam generalis regula eorum quae ad se, & eorum quae relative dicuntur de patre & filio. Quicquid enim ad se dicuntur, ut ait Aug. in 6. lib. de trin. non dicitur alter sine altero, id est quicquid dicuntur quod substantia eorum ostendat, ambo simul dicuntur. Ergo nec pater est deus sine filio, nec filius sine patre, sed ambo simul deus: sed non ambo simul pater, non ambo simul filius, vel verbum, vel imago.

An secundum substantiam dicatur deus de deo, & huiusmodi.

Hic quaeritur cum dicitur deus de deo, lumen de lumine, & huiusmodi, utrum dicantur secundum substantiam. nam secundum relationem constat ista non dici. Si vero secundum substantiam dicuntur simul ambo. scilicet pater & filius, possunt dici deus de deo, lumen de lumine, secundum praedictam regulam. Ad quod dicimus, quia licet deus secundum substantiam dicatur & lumen, & sapientia, & huiusmodi, & nunquam relative accipiantur: aliquando tamen pro relatiuis, id est pro personis, sed non relative, accipiuntur: ut cum dicitur, deus genuit deum, alterum pro patre, alterum pro filio ponimus: similiter cum dicitur, deus de deo, lumen de lumine. In alijs quoque locutionibus saepe reperiuntur nomina essentiae ad significationem personarum deducta: ut cum dicitur, deus natus, deus mortuus, deus pater, ubi filius tantum significatur. Ita & de solo filio intelligitur, cum dicitur, deus de deo, & huiusmodi. Vnde Augustinus. quarens quomodo huiusmodi dicantur, in 6. lib. de trin. ait, Quomodo de deo, lumen de lumine dicitur? Non enim simul ambo deus de deo, sed solus filius de deo, scilicet pater: nec ambo

DISTINCT. XXVIII.

97

simul lumen de lumine, sed solus filius de lumine patre.

Quod tantum secundum nomen substantiae dicitur illud de illo, non secundum nomina personarum.

Et est sciendum quod secundum nomina substantiae tantum dicitur illud de illo, licet ibi illa nomina substantiam non significant. Secundum vero eadem nomina personarum nunquam dicitur illud de illo, sicut verbum de verbo, vel filius de filio: quia huiusmodi nomina diuersis personis conuenire non possent. Quod Aug. licet obscure, in eodem lib. ita dicit, Hoc solum de eis dici non potest illud de illo, quod simul ambo non sunt, id est illo solo nomine non possumus uti ad ostendendum vnum de vno, quod simul ambobus non conuenit: sicut verbum de verbo dici non potest, quia non simul ambo verbum: nec imago de imagine, nec filius de filio, quia non simul ambo filius vel imago. Et sicut nomina substantiae aliquando intelligentiam personarum distincte faciunt, ita etiam interdum totius trinitatis simul. Vnde Aug. in eodem libro ait, In patris nomine, ipse pater per se pronuntiatur: in dei vero nomine, & ipse pater, & filius, & spiritus sanctus: ut cum dicitur, Nemo bonus nisi solus deus: quia trinitas est vnus solus deus.

Libro: 7. ca. 8.

Lib. 6. de tri-
cap. 2.

Quod nomina substantiae aliquando trinitatis intelligentiam significant.

Lib. 5. cap. 8.
Luc. 18. d.

QVOD NON TANTVM TRES PRAEDICTAE proprietates sunt in personis, sed etiam aliae quae alijs significantur nominibus, ut ingenuus. DISTINCT. XXVIII. A

RAEterea considerare oportet, quod non tantum tres praedictae proprietates siue notiones in personis sunt, verum etiam aliae, quae alijs notantur nominibus. Nam etiam hoc nomen ingenuus, relative dicitur de patre tantum, & aliam designat notionem quam pater vel genitor. Non est enim idem esse patrem & esse ingenuum, id est non ea notione pater dicitur quae ingenuus. Pater enim (ut praedictum est) dicitur secundum proprietatem generationis, ingenuus autem secundum proprietatem innascibilitatis. Differt ergo pater a filio auctoritate generationis, differt etiam proprietate innascibilitatis, id est quia ingenuus. Vnde Aug. distinguens inter proprietatem qua pater dicitur, & illam qua dicitur ingenuus in 5. lib. de trin. sic ait, Non est hoc dicere ingenuum, quod est patrem dicere: quia etsi filium non genuisset, nihil prohiberet dicere eum ingenuum. Et si gignat quisque filium, non ex eo ipse est ingenuus: quia geniti homines gignunt alios. Non ergo ideo dicitur pater quia ingenuus. Ideo cum de deo patre utrumque dicatur, alia notio est qua intelligitur genitor, alia qua ingenuus. Genitor enim dicitur ad genitum, id est filium. Cum vero ingenuus dicitur, non quid sit, sed quid non sit ostenditur. Hoc exemplis planum faciendum est. Quod dicitur ingenuus, hic ostenditur quod non sit filius: sed ingenuus & ingenuus commode dicitur, filius autem latine dicitur. Sed ut dicatur, in filius: quemadmodum etiam si dicatur non genitus, pro eo quod dicitur ingenuus, nihil aliud dicitur. Ideo non est in rebus considerandum quid vel finat vel non finat dici usus sermonis nostri, sed quis rerum ipsarum intellectus eluceat.

De his quae proprie & aternaliter dicuntur de deo secundum relationem seu proprietatem non personalem, quae est innascibilitas.

Cap. 6.
De ingenuo plana assignatio, scilicet quod relative dicitur. & alia est notio qua dicitur ingenuus, alia qua pater.

Eodem cap.

Lib. 5. cap. 7.

Quod tñm
valet non ge
nitū quantū
ingenitū, &
tantūde nō
filius.

Libro & cap.
eisdem.

Libro & cap.
eisdem.

Non ergo iam tantum dicamus ingenitum, sed etiam non genitum, quod tantum valet. Nunquid ergo aliud dicimus, quam non filium? Negatiua porro particula non id efficit, ut quod sine illa relatiue dicitur, eadem præposita substantialiter dicatur, sed id tantum negatur quod sine illa aiebatur: sicut in alijs prædicamentis, cum dicimus homo est, substantiam designamus. Qui ergo dicit, non homo est, non aliud genus prædicamenti enunciat, sed tantum illud negat. Sicut ergo secundum substantiam aio, homo est: sic secundum substantiam nego, cum dico, non homo est. At si tantum valet quod dicitur genitus, quantum valet quod dicitur filius: tantumdem ergo valet quod dicitur non genitus, quantum valet quod dicitur non filius. Relatiue autem negamus dicendo, non genitus. Ingenitus porro quid est, nisi non genitus? Non ergo receditur a relatiuo prædicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus non ad se dicitur, sed quod ex genitore sit: ita cum dicitur ingenitus, non ad se dicitur, sed quod ex genitore non sit ostenditur: utrunque tamen relatiue dicitur. Quod autem relatiue pronunciat, non indicat substantiam. Quauis ergo diuersum sit genitus & ingenitus, non tamen indicat diuersam substantiam: quia sicut filius ad patrem, & non filius ad non patrem refertur, ita genitus ad genitorem, & non genitus ad non genitorem referatur necesse est. Ecce euidenter ostendit quod ingenitus relatiue dicitur, & de solo patre accipitur. Alia notio est qua dicitur ingenitus, alia qua pater. Atque tantum valet cum dicitur ingenitus, quantum non genitus, vel non filius.

An sicut solus pater dicitur ingenitus, dici debeat non genitus vel non filius.

Opinio quorundam.

Aliorum opinio.

Ideo solet quæri, Vtrum sicut solus pater dicitur ingenitus, ita ipse solus debeat dici non genitus, vel non filius: ut nec etiam spiritus sanctus possit dici non filius, vel non genitus? Quibusdam videtur quod pater solus debeat dici non genitus vel non filius: spiritus vero sanctus sicut non dicitur ingenitus, ita (inquiunt) non est dicendus non genitus vel non filius. Debet quidem dici & credi spiritus sanctus non esse genitus vel non esse filius, sed non debet dici esse non genitus vel non filius. Alijs autem videtur, quod cum spiritus sanctus non possit dici ingenitus, potest tamen dici non genitus vel non filius. Quod autem August. supra ait, tantum valere cum dicitur ingenitus, quantum cum dicitur non genitus vel non filius, etymologiam nominis ostendendo eum hoc dixisse dicunt, non ratione prædicationis.

Quæ sit proprietas secundum quam dicitur pater ingenitus.

Non longe a fine libri.

Si autem vis scire quæ sit proprietas secundum quam dicitur pater ingenitus, audi Hilarium ipsam vocantem innascibilitatem in. 4. lib. de trinitate, ita aientem, Est vnus ab vno, scilicet ab ingenito genitus, proprietate videlicet in vnoquoque & originis & innascibilitatis. Significata ergo in scripturis personarum intelligentia, & distincto innascibilitatis natiuitatisque sensu, solitarius deus non est opinandus. Discretio ergo vel distinctio personarum in scripturis posita est, in nullo autem naturæ distinctio.

Arriani nitebantur probare alterius substantiæ patrem, alterius filium, quia ille ingenitus, iste genitus: quibus respondens Ambrosius dixit se hoc nomen in scripturis non legisse diuinis.

Illud etiam taceri non oportet, quod Arriani ex eo probare nitebantur alterius substantiæ esse patrem, alterius filium, quia ille ingenitus & iste genitus dicitur: cum diuersum sit esse ingenitum, & esse genitum. Vnde Ambros. eorum quæstioni respondens, dicit se in diuinis scripturis hoc nomen scilicet ingenitus non legisse, ita inquires in libro de incarnationis dominicæ sacramento, Cum dudum audierint quidam dicentibus nobis filium dei qui generatus est patri qui genuit, inæqualem esse non posse, quauis ille generatus sit, iste genuit: quia essentia vel generatio est naturæ: aduersus quidem illam quæstionem vocem sibi arbitrantur acclusam: sed tergiuersatione damnabili in eodem loco vestigium vertunt, ut putent mutationem fieri quæstionis mutatione sermonis, dicentes, Quomodo possunt esse ingenitus & genitus vnus naturæ atque substantiæ? Ergo ut respondeam mihi propositæ quæstioni, Primo omnium in diuinis scripturis ingenitus nusquam inuenio, non legi, non audiui. Cuius ergo mutabilitatis sunt homines huiusmodi, ut nos dicant ea usurpare quæ non sunt scripta: cum ea quæ sunt scripta dicamus, & ipsi obijciant quod scriptum non sit? Nonne ipsi sibi aduersantur, & auctoritatem calumniæ suæ derogant? Attende lector, quoniam hoc nomine ingenitus nolebat uti Ambrosius propter hæreticos. Ita & nos subtere quædam oportet propter calumniantium insidias, quæ catholicis ac pijs lectoribus secure credi possunt. Sunt etenim quædam quæ non tantæ sunt religionis & auctoritatis, ut eis non oporteat semper confitendo ac recipiendo inferuire, verum silentio aliquando præteriri queunt: nec illius tamen sunt peruersitatis, quin cum opportunum fuerit eis uti liberum habeamus.

An diuersum sit esse patrem & esse filium.

Præterea quæri solet, cum supra dictum sit, quia aliud est dicere ingenitum, aliud patrem, & quod diuersum sit genitus & ingenitus: vtrum similiter diuersum sit esse patrem & esse filium, an idem? Ad quod dicitur non esse idem sensu quo dicitur diuersum genitus & ingenitus, & quo dicitur diuersum, esse patrem, & esse filium, vel esse spiritum sanctum: quia non ea notio ne pater est pater, qua filius est filius, vel qua spiritus sanctus est spiritus sanctus. Ideoque ex hoc sensu concedimus, quod aliud est esse patrem, & aliud est esse filium: quia alia notio est, qua pater est pater, alia qua filius est filius. Sed si transponas, ut dicas, aliud est patrem esse, aliud filium esse, variatur intelligentia: & ideo non conceditur. Est enim sensus talis asic dicatur, aliud est quo pater est non quidem pater, sed est: aliud quo filius est, non quidem filius, sed est: quod penitus falsum est. Eo enim pater est, quo pater deus est, id est per essentiam vel naturam: at filius eo deus est, quo pater deus est. Eo ergo filius est, quo pater est, & ita idem est patrem esse quod filium esse: sed non est idem esse patrem, & esse filium.

Cap. 9.
in tomo 2.

August. lib. 3
cap. 5.

Responso ubi
dicit esse di
uersum esse
patrem & esse
se filium: sed
non patrem
esse, & filium
esse.

Vnde Aug. in. 5. lib. de trin. ait, Quauis diuersum sit esse patrem & esse filium, non est tamen diuersa substantia: quia non hoc secundum substantiam dicitur, sed secundum relatiuum: quod tamen relatiuum non est accidens, quia non est mutabile. Ecce diuersum esse dicit esse patrem & esse filium, quod iuxta rationem predictam accipi oportet: quia scilicet alia notio est qua est pater, alia qua est filius. Non enim secundum essentiam pater dicitur pater, vel filius filius, sed secundum relationem.

Quomodo dicatur sapientia genita vel nata: an secundum relationem, an substantiam.

Sciendum quoque est, quod sicut solus filius dicitur verbum vel imago, ita etiam ipse solus dicitur sapientia nata vel genita. Et ideo quaeritur utrum hoc relatiue dicatur: & si relatiue dicitur, an secundum eandem relationem qua dicitur verbum & imago? De hoc Aug. in. 7. lib. de trin. ita ait, Id dicitur accipiamus cum dicitur verbum, ac si dicatur nata sapientia, ut sit filius & imago. Et haec duo cum dicuntur, id est nata sapientia, in vno eorum, eo quod est nata, & verbum & imago & filius intelligatur. Et in his omnibus nominibus non ostendatur essentia, quia relatiue dicuntur. At in altero quod est sapientia, etiam essentia demonstratur, quoniam & ad se dicitur: seipsa enim est sapiens, & hoc est eius esse quod sapere: vnde pater & filius simul vna sapientia, quia vna essentia. Caue lector qualiter hoc intelligas, quod hic dicit Aug. Videtur enim dicere, quod dicitur nata sapientia, ibi sapientia essentiam significet, & nata relationem notet. Quod si ita est, cogimur dicere essentiam diuinam esse nata: quod superioribus repugnat. Sed ad hoc dicimus, quod in altero, id est in eo quod nata est, eadem notio intelligatur, quae notatur cum dicitur verbum & imago. In altero vero, scilicet sapientia, demonstratur essentia. i. demonstratur quod filius sit essentia, quia sapientia secundum essentiam dicitur. Et ideo cum dicitur nata sapientia, intelligatur quod ipse qui natus est, essentia est: ibi tamen sapientia non pro essentia, sed pro hypostasi facit intelligentiam: ut sicut quando dicitur verbum vel filius, intelligitur hypostasis cum sua proprietate. Item cum dicitur nata sapientia, idem intelligitur, id est genita hypostasis. Ideo vigilanter ait idem esse intelligendum cum dicitur verbum, & cum dicitur nata sapientia. i. eadem relatio eademque hypostasis conineat illa proprietates. Et ex hoc adiuvatur illud quod superius diximus, scilicet cum dicitur pater vel filius vel spiritus sanctus, non tantum illae proprietates significantur, ut cum dicitur paternitas, filio: sed etiam hypostasis cum suis proprietatibus.

Quod imago aliquando dicitur secundum essentiam.

Illud etiam sciri oportet, quia cum supra dictum sit imago genem relatiue dici de filio, sicut verbum vel filius: interdum tamen reperitur secundum substantiam dici. vnde Aug. in lib. de fide ad Petrum dicit, quod vna est sanctae trinitatis essentialiter diuinitas & imago, ad quam factus est homo. Hilarius etiam in. 5. lib. de trin. ait, Homo fit ad communem imaginem: Nomen non differt a patre, natura non differt. Vna est enim ad quam homo creatus est, species. Ex his

Non longe a principio libri

verbis ostenditur quod imago aliquando essentiae intelligentiam facit: & tunc ad se dicitur, & non relatiue.

DE PRINCIPIO, QUOD RELATIVE DICITUR, & multiplicem notat relationem. DISTINCT. XXIX. A

ST praeterea aliud nomen multiplicem notat relationem, scilicet principium. Dicitur enim principium semper ad aliquid: & dicitur pater principium, & filius principium, & spiritus sanctus principium: sed differenter. Nam pater dicitur principium ad filium, & ad spiritum sanctum. Vnde Aug. in. 4. lib. de trin. ait, Pater est principium totius diuinitatis, vel si melius dicitur, deitatis: quia ipse a nullo est. Non enim habet de quo sit vel de quo procedat, sed ab eo & filius est genitus, & spiritus sanctus procedit. Non ergo dicitur principium totius deitatis, quod vel sui, vel diuinae essentiae principium sit: sed quia principium est filii, & spiritus sancti, in quibus singulis tota diuinitas est. Filius ad spiritum sanctum dicitur principium. Spiritus vero sanctus non dicitur principium nisi ad creaturas: ad quas pater etiam dicitur principium, & filius, & trinitas ipsa simul, & singula personarum principium dicitur creaturarum. Pater ergo principium est sine principio: Filius principium de principio: Spiritus sanctus principium de utroque, id est de patre & filio.

Quod ab aeterno pater est principium, & filius, sed spiritus sanctus non: immo coepit esse principium.

Et pater ab aeterno principium est filii, & pater & filius principium spiritus sancti: quia filius est a patre, & spiritus sanctus ab utroque. Spiritus vero sanctus non ab aeterno principium est, sed esse coepit, quia non dicitur principium nisi ad creaturas. Cum ergo creaturae esse coeperunt, & spiritus sanctus esse coepit principium earum. Ita etiam pater & filius esse coepit cum spiritu sancto, vnum principium creaturarum, quia creaturae esse coeperunt a patre & filio & spiritu sancto: & dicitur hi tres, non tria, sed vnum principium omnium creaturarum, quia vno eodemque modo principium rerum sunt. Non enim aliter sunt res a patre, & aliter a filio, sed penitus eodem modo. Ideo Apostolus intelligens hanc trinitatem esse vnum principium rerum ait, Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Cum vero audimus omnia esse ex deo, ut ait Aug. de natura boni, omnes utique, naturas intelligere debemus, & omnia quae naturalia sunt. Non enim ex ipso sunt peccata quae naturam non seruauit, sed vitia, quae ex voluntate peccatorum nascuntur. Omnium ergo quae naturaliter sunt, vnum principium est pater cum filio & spiritu sancto: & hoc esse coepit. Ab aeterno autem pater principium est filii generatione, & pater & filius vnum principium spiritus sancti. Vnde Aug. in. 5. lib. de trin. ait, Dicitur relatiue pater, idemque relatiue dicitur principium. Sed pater ad filium dicitur, principium vero ad omnia quae ab ipso sunt. Et principium dicitur filius. Cum enim diceretur ei, Tu quis es? Respondit, Principium, qui & loquor vobis. Sed nunc quid patris principium est? immo creator se voluit ostendere, cum se dixit esse principium: sicut & pater principium est creaturae, quia ab illo sunt omnia. Cum vero dicimus & patrem principium, & filium principium, non duo principia creaturae dicimus: quia pater & filius simul ad creaturam vnum principium est, sicut

g. iij.

De his quae proprie & aeternaliter dicuntur de deo secundum relationem seu proprietatem non personale quod est communis spiratio signata per hoc nomen principium. Cap. 20. Quomodo filius & ad quod dicitur principium & spiritus sanctus & eadem trinitas.

Quod hi tres sunt creaturae principium.

Lib. 5. cap. 13.

Rom. 2. d. Quo accipies da sit omnia esse ex deo. Tomo. 6. ca. 26. eiusdem libri. Quod pater ab aeterno est principium filii: & pater & filius, spiritus sancti. Ioan. 8. c.

vnus creator. Si autē quicquid in se manet & gignit vel operatur aliquid, principium est eius rei quā gignit, vel eius quā operatur: nō possumus negare etiā spiritū sanctū recte dici principium, quia nō eū separamus ab appellatione creatoris: quia scriptū est de illo, q̄ operetur: & utiq; in se manēs operatur. Nō enim in aliquid eorū quā operatur ipse, mutatur & vertitur. Vnū ergo principium ad creaturā cū patre & filio est spiritus sanctus, non duo vel tria principia. Ecce aperte ostendit Aug. patrem & filium & spiritum sanctū esse vnū principium rerum creatarum .i. vno eodemq; modo esse principium: & illum modum satis aperuit: quia .f. operatur omnia. & quia similiter operantur hi tres, ideo vnū principium esse dicuntur.

Hic ostēdit quō pater sit principium filij, & ipse & filius principium spūs sancti.

Deinde in eodē libro cōtinue ostēdit, quomodo pater dicitur principium ad filiū, & ad spiritum sanctum ipse & filius, dicēs ideo esse patrē principium filij, quia genuit eū: & patrē & filium esse principium spiritus sancti, quia spiritus sanctus procedit vel datur ab vtroq; .ait enim ita, Si gignēs ad id quod gignitur principium est, pater ad filiū principium est, quia genuit eū. Vtrū autē & ad spiritū sanctū principium sit pater, quia dictū est, de patre procedit, nō parua quæstio est. Quod si ita est, nō iā principium eius tantum erit rei quā gignit vel facit, sed & eius quam dat, & quā procedit ab ipso. Si ergo quod datur vel quod procedit, principium habet à quo datur vel procedit, fatēdū est patrē vel filiū vnū principium esse spiritus sancti, nō duo principia. Sed sicut pater & filius ad creaturā relatiue vnus creator & vnus dominus dicitur, sic relatiue ad spiritū sanctū vnū principium. Ad creaturā vero pater & filius & spiritus sanctus vnū principium sunt, sicut vnus creator & vnus dominus. Ecce habes q̄ pater principium filij dicitur, quia genuit eū, quā ergo notione est pater, ea principium filij dicitur. .i. generatione: scilicet quā etiā dicitur author filij. Vnde Hilarius in .4. lib. de trin. ita ait, Ipso quo pater dicitur, eius quē genuit author ostēditur: id nomē habēs, q̄ neq; ex alio profectū intelligatur, & ex quo is qui genitus est substituisse doceatur. Nouit ecclesia vnum innascibile deū: nouit vnigenitū dei filiū. Cōfiteretur patrē ab origine liberū: cōfiteretur & filij originē ab initio, nō ipsum ab initio, sed ab initiabili: nō per seipsum, sed ab eo qui à nemine est, natū ab æterno, natiuitatē scilicet ex paterna æternitate sumētē. Edita est hic fidei professio, sed professiōis ratio nōdū exposita est: & id eo quærēda, scilicet quō intelligēdū sit quod ait, filij originē esse ab initio, & non ipsum esse ab initio, sed ab initiabili. Hoc utiq; subdēs determinauit quomodo acceperit initium, in quibz originē filij esse ab initio: ac si diceret, Nō ita intelligas originē filij esse ab initio, quasi ipse filius habeat initium: sed quia ipse est ab initiabili: a patre à q̄ sunt oīa. Nā licet filius sit principium de principio, nō est tñ cōcedēdū q̄ filij habeat principium. Cūq; filij sit principium de principio, & p̄r principium nō de principio, nō est principium de principio, principium sine principio: sicut filius nō est p̄r, neq; tñ duo principia, sed vnū: sicut p̄r & filius nō duo creatores, sed vn⁹ creator. Cū pater & filius sint vnū principium spiritus sancti, quæritur an eadē notione.

Vnū autē principium sunt pater & filius, nō tantū creaturā ut dictū est supra: sed etiā spiritus sancti, ideo quæri solet, utrū eadē notione pater sit principium spiritus sancti, & filius, an sit alia notio quā pater dicitur principium

1. Corin. 12. b
Libro & cap.
eisdem.

Aug. lib. 5. de
trin. cap. 14.

Ex his colligitur q̄ pater eo est principium filij quo pater, generatione scilicet, & eodē etiā author filij. Non longe a libri principio

Nota q̄ dicit filium nō esse ab initio s; ab initiabili.

Apit ex quo sensu illa dixerit Hilarius.

piū spiritus sancti, & alia quā filius. Ad quod dicimus, cū pater dicitur principium spiritus sancti, & filius, quia spiritus sanctus procedit vel datur ab vtroq; nec aliter procedit vel dat à patre q̄ a filio: sane intelligi pōt, patrē & filiū eadē relatione vel notioe principium dici spūs sancti. Si vero quæritur q̄ sit illa notio, quā ibi notat principium: Nomē eius nō habemus: sed nō est ipsa p̄ritas vel filiatio: immo notio q̄dā q̄ patris est & filij, q̄ ab ætēno p̄r & filius vnū principium est spūs sancti. Donator autē (ut p̄dictū est) dicitur p̄r vel filius ex tpe, sicut spūs sctūs datū vel donatū.

DE HIS quæ tēporaliter de deo dicuntur & relatiue secundū accidens, quod nō deo sed creaturis accidit. **DISTINCT. XXX. A**

VNT enim quædā quæ ex tēpore de deo dicuntur, eiq; tēporaliter cōueniūt sine sui mutatione: & relatiue dicuntur secundū accidēs, nō q̄ accidunt deo, sed q̄ accidunt creaturis: ut creator, dominus, refugium, datum, vel donatū & huiusm. De his Aug. in .5. li. de trin. ait, Creator relatiue dicitur ad creaturā, sicut dominus ad seruū. Itē, Nō aliquē moueat q̄ spiritus sanctus cū sit cōternus patri & filio, dicitur tamē aliquid ex tpe: veluti hoc ipsum quod donatū diximus. Nā sempiternus spiritus sanctus est donū, tēporaliter autē donatū. Et si dominus nō dicitur, nisi cū habere incipit seruū, etiā ista appellatio relatiua ex tēpore est deo. Nō enim sempiterna creatura est, cuius ille dominus est: ergo dominū esse nō sempiternū habet, ne cogamur etiā creaturā sempiternā dicere: quia ille sempiternus nō dominaretur, nisi etiā ista sempiterna famularetur. Sicut autē nō potest esse seruus qui non habet dominum, sic nec dominus qui non habet seruū. Oppositio q̄ non ex tpe sit dñs, q̄a est dñs tēporis quod non est ex tpe. **B**

Sed hic aliquis dicet, quod nō ex tēpore cōpetit deo hæc appellatio quā dicitur dominus, quia nō est tantū dominus rerū quæ ex tēpore cōperūt, sed etiā illius rei quæ nō cōepit ex tēpore. .i. ipsius tēporis, quod nō cōepit ex tēpore, quia nō erat ante tēpus q̄ inciperet: & ideo nō cōepit esse dominus ex tēpore. Ad quod dici pōt, quia licet nō cōeperit ex tēpore dñs esse temporis, cōepit tamē esse dominus tēporis: quia nō semper fuit tēpus: & ipsius hominis ex tēpore cōepit esse dominus. De hoc Aug. in eodē lib. cōtinue ita ait, Quisquis extiterit qui æternū deū solū dicat, tēpora vero nō esse æterna propter varietatē & mutabilitatē, sed tamē ipsa tēpora nō in tēpore esse cōepisse, quia nō erat tēpus anteq̄ tēpora inciperēt: & ideo nō in tēpore accidere deo ut dominus esset, quia ipso tēporū dominus erat, quæ utiq; nō in tēpore esse cōeperūt: quid respōdebit de homine qui in tēpore factus est? cuius utiq; dominus nō erat anteq̄ esset. Certe ut dominus hominis esset, ex tēpore accidit deo: & ut omnis amoueat cōtrouersia, certe ut tuus dominus esset vel meus, qui modo esse cōepimus, ex tēpore habuit. Quomō ergo obtinebimus nihil secundū accidēs dici deū, nisi quia ipsius natione rerum de quibus dicitur, accidunt: sicut amicus relatiue dicitur. Non enim amicus esse incipit, nisi cum amare cōeperit. Fit ergo aliqua mutatio voluntatis, ut amicus dicatur. Nummus vero cum dicitur precium, relatiue dicitur, nec tamē mutatus est cum esse cōeperit precium, nec cū dicitur pignus & huiusmodi.

g. iij.

Responsio.

Quæritur quæ sit notio quā pater & filius dicitur principium spiritus sancti.

De his q̄ proprie tēporaliter dicuntur de deo.

Cap. 13.

Cap. 16.

Cap. 16.

Ibidem.

Libro & cap. eisdem.

Responsio. Quādo tēpus cōepit, deus cōepit esse dominus: nec ante tēpus fuit dominus, sed cum tempore non ex tēpore vel in tempore: quia nō ante fuit q̄ ipse dominus sed simul.

Quomō itē ligendum sit nihil dici de deo secundū accidēs. Per similitudinē ostendit q̄ pōt deus dici quod ante nō dicebatur sine sui mutatione.

Si ergo numus potest nulla sui mutatione toties dici relatiue, vt neque cum incipit dici, neq; cū definit, aliquid in eius natura vel forma qua numus est, mutationis fiat: quanto facilius de illa incommutabili dei substantia debemus accipere, q̄ ita dicatur relatiue aliquid ad creaturā, vt quāuis tēporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantiæ dei accidisse aliquid intelligatur, sed illi creaturæ ad quā dicitur. Qualiter etiā refugium nostrū dicitur: Refugium enim nostrū dicitur deus: relatiue ad nos enim refertur: & tūc refugium nostrū fit cū ad eū refugimus. Nūquid tūc fit aliquid in eius natura, quod anteq̄ refugeremus ad eū, nō erat? In nobis ergo fit aliqua mutatio, qui ad eū refugiēdo efficiamur meliores: in illo autem nulla. Sic & pater noster esse incipit, cū per eius gratiā regeneramur, qui dedit nobis potestatem filios dei fieri. Substantia ergo nostra mutatur in melius, cū filij eius efficiamur. Similiter & ille pater noster esse incipit, sed nulla sui cōmutatione substantiæ. Quod ergo tēporaliter dici incipit deus, quod antea nō dicebatur, manifestū est relatiue dici: nō tamē secūdu accidēs dei, q̄ aliquid ei acciderit, sed plane secūdu accidēs eius, ad quod dici aliquid deus incipit relatiue. Ex his aperte ostēditur, q̄ quādā de deo tēporaliter dicuntur relatiue ad creaturas sine mutatione dei tatis, sed nō sine mutatione creaturæ: & ita accidēs est in creatura nō in creatore: & appellatio qua creatura dicitur relatiue, ad creatore relatiua est, & relationē notat quæ est in ipsa creatura. Appellatio vero illa qua creator relatiue dicitur ad creaturā, relatiua quidē est, sed nullā notat relationē quæ fit in creatore.

Hic soluitur quæstio, qua quærebatur, vtrum spiritus sanctus dicatur datum relatiue ad se, cum ipse det se.

Hic potest solui quæstio superius proposita, vbi quærebatur,

cum spiritus sanctus datū dicatur vel donatū (quod autē datur, refertur & ad eū qui dat, & ad illū cui datur) & cū spiritus sanctus det seipsum, vtrū ad seipsum relatiue dicatur, cū dicitur dari vel donari? Cui quæstioni respondētes, dicimus spiritum sanctum dici datum vel donatum relatiue, & ad dantem, & ad illū cui datur. Dans autem siue donator, est pater cum filio, & spiritu sancto. Nec tamen dicimus spiritum sanctum referri ad se, sed appellatio dati vel donati refertur & ad dantem & ad recipientem: quia non potest aliquid dici datum, nisi ab aliquo, & alicui detur. Cum autem spiritus sanctus dari a se vel datus a se dicitur, relatiue quidem dicitur ad illum cui datur, & est appellatio relatiua: & in illo cui datur mutatio fit, non in dante.

QVOMODO DICATUR FILIUS AEQUALIS

patri: an secundum substantiam, an secundum relationem: ita & similis.

DISTINCT. XXXI.

De significatione relationis relatiue, quæ cōmuniter & tēporaliter de deo dicuntur vt similis & æqualis. Lib. 3. nō 10. ge a sine lib.

PRAEterea cōsiderari oportet, cum tres personæ cōæquales sibi sint, vtrū relatiue hoc dicatur, an secūdu substantiā: & si relatiue, vtrū secūdu relationē, an secūdu essentiā cōsideranda sit æqualitas: deinde, quid sit ipsa æqualitas. Ad quod dicimus, quia sicut simile nihil sibi est, similitudo enim vt ait Hilarius, sibi ipsi nō est: ita & æquale aliquid sibi nō dicitur: ac per hoc sicut

simile, ita & æquale relatiue dicitur. Dicitur ergo relatiue filius æqualis patri, & vtriq; spiritus sanctus. Est tamē æqualis patri filius, & vtriq; spiritus sanctus, propter summā simplicitatē essentiæ & vnitatē. AEQUALIS est ergo filius patri secūdu essentiā, nō secūdu relationē. Vnde August. 5. lib. de trin. ait, Quærimus secūdu quid æqualis sit patri filius, nō secūdu hoc q̄ ad patrem dicitur filius, æqualis est patri, restat ergo vt secūdu id æqualis sit, q̄ ad se dicitur. Quicquid autē ad se dicitur, secūdu substantiā dicitur, restat ergo vt secūdu substantiā sit æqualis, eadē ergo est vtriusq; substantia. Itē in. 6. lib. Satis est videre nullo modo filiū æquale esse patri, si in aliquo, scilicet quod pertineat ad significandā eius substantiā, inæqualis inuenitur. In omnibus ergo æqualis est patri filius, & est eiusdē substantiæ. AEQUALIS est etiā spiritus sanctus patri & filio, & in omnibus æqualis propter summam simplicitatē illius substantiæ. Ex his perspicuū fit, q̄ secūdu substantiā filius est æqualis patri, & vtriq; spiritus sanctus, & appellatio tantū relatiua est. AEQUALITAS ergo patris & filij non est relatio vel notio, sed naturalis vnitatis & identitas.

Hic quomodo dicatur similis, & quid sit similitudo.

Hoc idem etiam dicimus de simili & similitudine. Cum

enim dicitur filius similis patri, relatiue quidē dicitur: sed similis est patri propter vnitatē essentiæ. Est ergo appellatio tantū relatiua, similitudo vero indifferēs essentiæ. Vnde quibuscūq; nō indocte videtur nomine æqualitatis vel similitudinis non aliquid poni, sed remoueri: vt ea ratione dicatur filius æqualis patri, quia nec maior est eo, nec minor. & hoc propter vnitatē essentiæ. Ita & similis dicitur, quia nec diuersus, nec alienus, nec in aliquo dissimilis. & hoc propter essentiæ simplicitatē. Nō ergo secūdu q̄ filius est genitus a patre, æqualis vel inæqualis est patri, nec similis vel dissimilis: sed æqualis & similis secundum substantiam.

De sententia sancti Hilarij, qua in trinitate personarum propria ostendit.

Nō est igitur hic prætermittendū, quod vir illustris Hilarius proprietates personarū assignās, dicit in patre esse æternitatē, speciē in imagine, vsum in munere: quæ tātā difficultatis sunt verba, vt in eorū intelligētia atq; explanatione vehemēter laborauerit Aug. vt ipse ostendit in. 6. lib. de trin. ita dicens, Quidā cū vellet breuissime singularū in trinitate personarum insinuare propria: AEternitas est, inquit, in patre, spēs in imagine, vsum in munere. Et q̄ nō modicis autoritatis in tractatione scripturarū & assertionē fidei vir extitit, (hæc enim Hilarius in libris suis posuit) horū verborū. i. patris, & imaginis, & muneris, æternitatis, speciē, & vsum, abditā scrutatus intelligētiā, quātū valeo, nō eū secutū arbitror in æternitatis vocabulo: nisi q̄ pater nō habet patrē de quo sit, filius autē de patre est vt sit, atq; vt illi cōæternus sit. Imago enim si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa cōæquatur ei, non illud imagini suæ: in qua imagine speciē nominant. Credo propter pulchritudinē, vbi tāta est cōgruētia & prima æqualitas, & prima similitudo nulla in re dissidēs, & nullo modo inæqualis, & nulla ex parte dissimilis: sed ad idēitatē respōdēs ei cuius imago est: vbi est prima & summa vita: cū inō aliud viuere, & aliud esse, sed idē & primus ac sumus intellectus:

Cap. 6.

Cap. 4.

Quid sit æqualitas.

Quibuscūq; videtur q̄ nō mine æqualitatis vel similitudinis non ponitur aliquid sed remouetur.

Cap. 10.

Ex Aug. lib. de trin. 15. cap. 3. Hilarius, lib. de synodis non longe a principio, imago eius ad quē imago naturæ species indifferēs est. Neque enim ipse sibi quisque imago ē. Libro. 6. cap. 10.

cui nō est aliud viuere & aliud intelligere, sed idē hoc vnū tanq̃ verbū perfectū: cui non desit aliquid: & ars quādam omnipotentis & sapientis dei plena omnium rationum viuientium incommutabilium: & omnes vnum in ea: sicut ipsa vnum de vno cum quo vnum: ibi nouit omnia deus quā fecit per ipsam.

Hic de spiritu sancto quare vsus dicatur.

Est autē ineffabilis quidā cōplexus patris & imaginis,

qui nō est sine perfruitione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo (si tamē aliqua humana voce digne dicitur) vsus ab illo appellata est breuiter, & est in trinitate spiritus sanctus nō genitus, sed genitoris genitiq; suauitas, ingenti largitate atq; vbertate perfundēs oēs creaturas pro capto earū. Itaq; illa tria & a se inuicem determinari vidētur, & in se infinita sunt. Qui videt hoc vel ex parte, vel per speculum in ænigmate, gaudeat cognoscens deū, & gratias agat. Qui vero nō videt, tēdat per pietatē fidei ad videndū, nō per cecitatē ad calūniandū: quoniā vnus est deus, sed tamē trinitas. Ecce habes qualiter verba Hilarij præmissa accipiēda sint, licet tantē sint profunditatis, vt etiā adhibita expositione vix aliquatenus ea intelligere valeat humanus sensus: cū & ipsa eorum explanatio, quam hic Aug. edidit, plurimum in se habeat difficultatis & ambiguitatis. Quod secundum hanc expositionem non distinguuntur ibi proprietates personarum tres.

Non enim secundū præmissam expositionē distinguuntur

hic tres illæ proprietates superius assignatæ, sed ipsę hypostasēs distinctæ ab inuicē mōstrātur. æternitatis tamē nomine eadē videtur designata proprietates, quā notat hoc nomen ingenuus. Sed videamus quid sit quod ait, Imago si perfecte implet, cuius imago est, ipsa cōæquatur ei, nō illud suæ imagini. Videtur enim dicere, q̃ filius qui est imago patris, patri cōæquatur, nō pater filio: cum & filius dicatur æqualis patri in scriptura, & pater filio: sed filius hoc habet à patre vt sit ei æqualis, pater autem non habet à filio: & tamen filius plene ac perfecte æqualis est patri, id est imago ei cuius est imago.

Quare dicatur Hilarius propria personarum assignasse in verbis prædictis, cum ibi non sint expressæ proprietates.

Propria ergo personarū in prædictis verbis assignasse dicatur

Hilarius, quia relatiua nomina personarū posuit, scilicet, imaginis, & muneris: quæ relatiue dicuntur de personis, & proprietates notat quibus distinguuntur personæ. Ita enim dicitur spiritus sanctus munus relatiue, sicut donum. Verū tamen ipsas proprietates alijs tribus nominibus non significauit, iuxta prædictā Aug. expositionem: nisi solo nomine æternitatis, quo non ipsam paternitatem, sed eam voluit intelligi notionem qua dicitur ingenuus.

Quod earundem personarum distinctionem notat Aug. alijs verbis sine expressione trium personarum.

Illud etiā sciri oportet, quod earundē triū personarū distinctionē

Aug. ostendere volēs sine expressione illarū triū proprietatū superius cōmemoratarum, in .i. lib. de doct. Christ. sic ait, In patre est vnitas, in filio æqua-

Aug. lib. de trin. 6. ca. 10.

Ibidem.

Quod nō modo illa verba Hilarij, sed explanatio Aug. sup. his obscurissima est.

Aug. ibidem.

Hilarius i. li. de synodis, Propōne. 26. Si quis innascentibilibē & sine initio dicat si tria quasi duo sine principio & duo innascentibilia, & duo innata dicens, duos faciat deos, ana thema sit. Caput autem quod est principiu omnium filius. Caput autem quod est principiu Christi deus. &c.

litas, in spiritu sancto vnitis æqualitatisq; cōcordia. Et hæc tria vnū, omnia propter patrē, æqualia omnia propter filiū, cōnexa omnia propter spiritū sanctum. Itaq; pater & filius & spiritus sanctus & singulus quisq; horū deus est, & simul omnes vnus deus: & singulus quisq; horū plena substantia est, & simul omnes vna substantia. Pater nec filius est, nec spiritus sanctus: & filius nec pater est nec spiritus sanctus: spiritus sanctus nec pater est, nec filius: sed pater tantū pater, & filius tantum filius, & spiritus sanctus tantum spiritus sanctus. Eadem tribus æternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In his verbis aperte insinuatur personarum trium distinctio.

Quare patri attribuatur vnitas, & filio æqualitas.

Sed plurimos mouet quod patri attribuit vnitatē, filio

æqualitatē. Cū enim vnitas dicatur secundū substantiā, nō tantū in patre est, sed etiā in filio & in spiritu sancto: & æqualitas vna est patris & filij & spūs sancti. Cur ergo patri attribuatur vnitas, & filio æqualitas? Forte eadē ratione attribuitur patri vnitas secundū Aug. quā supra eidē æternitas secundū Hilariū: quia videlicet pater ita est, vt ab alio nō sit, & quia filiū genuit vnū secū deū, & spiritus sanctus ab eo procedit vnus cū eo deus. Vnitas ergo in patre esse dicitur, quia nec est aliquid aliud à quo sit. Non enim ab alio est, nec ab eo aliquis vel aliquid est ab æterno, quod vnum cum eo non sit: filius enim & spiritus sanctus vnum sunt cum patre.

Vnde veritas ait, Ego & pater vnum sumus. Quare pater & filius dicantur esse vnū vel vnus deus, sed non vnus: quia res eiusdem naturæ recte possunt dici vnum simpliciter esse, & cum adiectione: res vero diuersæ naturæ non possunt dici vnum, nisi dicatur quid vnum.

Hic dici oportet, quod pater & filius & spūs sanctus re-

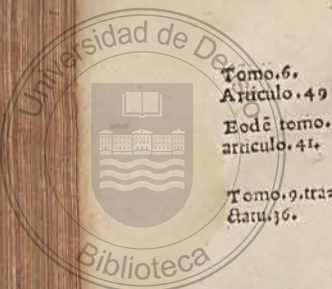
cte dicuntur esse vnū & vnus deus, sed nō vnus. Res enim due vel plures recte possunt dici vnū esse, si sint vnus essētię, & earū vna sit natura. vnus autē vel vna nō potest dici de diuersis reb⁹, nisi addatur quid vnus vel vna, quo addito, recte potest dici de reb⁹ & vnus & diuersæ substantiæ. Vñ Aug. in .6. li. de tr. sic ait, Nescio vtrū inueniatur in scripturis dictū, vnū sunt, quorū est diuersa natura. Si autē & aliqua plura sunt eiusdē naturę & diuersa sentiāt, nō sunt vnū inquantū diuersa sentiunt. Cū ergo sic dicatur vnū, vt nō addatur quid vnū, & plura vnū dicuntur eadē natura atq; essentia: nō dissidēs neq; dissentiens significatur. vñ Paulus & Apollo, qui & ambo homines erāt & idē sentiebāt, vnū esse dicuntur: cū dicitur, Et qui plantat & qui rigat vnū sunt. Cū vero additur quid vnū, potest significari aliquid ex plurib⁹ vnū factū, quīs diuersa natura: sicut anima & corpus non possunt vtiq; dici vnū, quid enim tā diuersum? nisi addatur vel subintelligatur quid vnū. f. vnus hō. vnde Apostolus, Qui adheret, inq̃r, dñō, spūs vnus est. Nō dixit vnus est vel vnū sunt, sed addidit, spūs. Diuersi sunt enim natura spūs hominis & spūs dei: sed inherēdo sit spūs hominis vnus spūs cū deo, q̃a particeps sit veritatis & beatitudinis illius. Si ergo de his q̃ diuersæ substantiæ sūt, recte dicitur q̃ sint vnus spūs: quāto magis q̃ vnus substantiæ sūt, recte dicuntur vn⁹ deus esse? Pater ergo & filius vnū sūt, vtiq; secundū vnitatē essētię, & vnus deus: in q̃ & Arriana heresis dānatur, q̃ patrē & fi-

Ioan. 10. f.

Cap. 3.

1. ad Cor. 12. b.

1. ad Cor. 6. d.

Tomo. 6.
Articulo. 49
Eodē tomo.
articulo. 41.

Tomo. 9. tra.
ctatu. 36.

Ibidem.

108

LIBER I.

liū & spiritū sanctū, ut ait Aug. in lib. de heresib. nō vult esse vnus eiusdēq; substantiæ atq; naturæ, vel ut expressius dicatur, essentię: quæ græce dicitur vsia: sed filiū esse creaturā. Necnō & Sabelliana, quæ, ut ait Aug. in eodē lib. dicebat Christum eūdē ipsum & patrē & spiritū sanctū esse: ut esset trinitas nominū sine substantiā personarū. Vtrūq; pestē, ut ait Aug. super Ioānē, elidit veritas dicēs, Ego & pater vnū sumus. Vtrūq; audi & aduerte, & vnū, & sumus: & à charybdi & à scylla liberaberis. Quod enim dixit vnū, liberat te ab Arrio: q̄ dixit sumus, liberat à Sabellio. Si vnū, ergo nō diuersū: si sumus, ergo pater & filius. Sumus enim nō diceret de vno, nec vnū de diuerso. Erubescāt ergo Sabelliani, qui dicūt ipsum esse patrē qui est filius, cōfundētes personas: qui & dicti sunt Patripassiani, quia dicūt patrē fuisse passum. Arriani vero dicūt aliud patrē esse, aliud filiū: nō vnā substantiā, sed duas: patrē maiorē, filiū minorē. Noli hoc dicere tu catholice. In medio ergo nauis, vtrūq; periculosum latus deuita: & dic, Pater pater est, & filius filius est: Alius pater, alius filius: sed nō aliud, immo hoc ipsum, quia vnus deus. Ecce ostēsum est quare vnitas in patre esse dicatur, cum tres illi vnum sint.

Quare dicatur esse æqualitas in filio, cum sit vna æqualitas trium.

Nunc videamus quare æqualitas dicatur esse in filio, cū vna & summa æqualitas sit triū. Hoc ideo forte dictum est: quia filius genitus est à patre æqualis gignētī, & dono quod ab vtroq; procedit: & ideo illa tria dicūtur esse æqualia propter filiū. Filius enim habet à patre, ut sit ei æqualis & spiritui sancto: & spiritus sanctus ab vtroque habet, ut sit æqualis vtrique. Hoc autē sine assertionis supercilio & maioris intelligentiæ præiudicio dicimus, malētes in apertione tam clausorum sermonum peritiores audire, q̄ aliquid alijs influere.

Quare in spiritu sancto dicitur esse vtriusque concordia vel connexio.

Quod autem in spiritu sancto dicitur esse vtriusque cō- cordia, & per eū omnia cōnexa, facilius est intelligētia nobis præmissa ad memē reuocātibus. Supra enim secūdū autoritates sanctorū dictū est, q̄ spiritus sanctus amor est quo pater diligit filiū, & filius patrē. Recte ergo spiritus sanctus dicitur cōnexio vel cōcordia patris & filij, & per eū omnia cōnexa. Vnde Aug. in. 5. lib. de tr. Cōio quædā cōsubstantialis patris & filij est, amborū spūs sctūs. Idē in. 7. lib. de trin. Spiritus sanctus est summa charitas vtrūque cōiungens, nosque subiūgens.

VTRVM PATER VEL FILIVS SPIRITV

sancto diligit, cum diligere idem deo sit quod esse,

DISTINCT. XXXII.

Monet & soluit dubitationē ortā ex appropriatiōe qua spiritui sctō appropriatur cōcordia in filiis. Quod autē in spā sctō

Cap. 5.

Hic oritur quæstio ex prædictis deducta. dictū est enim supra, atq; sanctorū autoritatibus ostēsum, q̄ spūs sctūs est cōmunio patris & filij, & amor quo pater & filius seinuicē diligūt. Iō queritur, vtrū pater vel filius per spiritum sanctum diligit. Quod vtrūq; videtur oportere dici secūdum autoritates supra positas: quibus ostenditur spiritum sanctum esse, quo genitus à gignente diligitur, genitoremq; suū diligit. Sed cōtra, si pater vel filius dicatur diligere per spiritum sanctum, videtur esse per spiritū sanctum: quia nō est aliud deo esse, & aliud diligere, sed idem: quia ut ait August. in. 15. libro de trinitate,

DISTINCT. XXXII.

109

Quicquid secundum qualitates in illa simplici natura dici videtur, secundum essentiam est intelligendum, ut bonus, magnus, immortalis, sapiens, diligens, & huiusmodi. Ideoque si pater vel filius diligit per spiritum sanctum, per ipsum spiritum esse videtur: neque tantum essentia sua diligit, sed etiam dono.

Hæc quæstio insolubilis est, humanum superans sensum: in qua autoritates sibi occurrunt.

Huic quæstioni, cum altitudinem nimis profunditatis

contineat, id solū respōdemus, quod August. significareū videtur, scilicet q̄ pater & filius se diligant, & vnitate seruēt non solū essentia sua, sed suo dono proprio: quod licet supra positū sit, iterare tamē nō piget, quia sic expedit. Ait ergo Aug. in. 6. lib. de trin. ita, Manifestum est q̄ non aliquis duorum est quo vterque coniungitur, quo genitus à gignente diligitur, genitoremq; suum diligit, sintque nō participatione, sed essentia sua, neque dono superioris alicuius, sed suo proprio seruantes vnitatem pacis. Ecce hic dicit quod essentia sua & dono suo seruant vnitatem. Idem in. 15. lib. de trin. ait, In illa trinitate quis audeat dicere, patrē nec se, nec filium, nec spiritum sanctum diligere, nisi per spiritum sanctum? Hic aperte ostendit, patrem non tantum per spiritum sanctum diligere: non autē simpliciter dicit patrem non diligere per spiritum sanctum.

Vtrum pater sit sapiens sapientia quam genuit, sicut diligit amore qui ab ipso procedit.

Præterea diligenter inuestigari oportet, vtrum pater sa- piens sit sapientia quā genuit, quæ tātū filius est. Quod videtur a simili posse probari. Si enim pater diligit amore qui ab ipso procedit, cur nō & sapientia vel intelligentia quā ipse genuit, sapit, vel intelligit? Hæc quæstionē vrgere videtur ut ait Aug. in. 6. lib. de trin. quod scripsit Apostolus, dicēs Christū dei virtutē & dei sapientiam. Vbi queritur, vtrum ita sit pater sapientiæ & virtutis suæ, ut hac sapientiā sapiēs sit quā genuit, & hac virtute potēs quā genuit. Sed absit ut ita sit: quia si hoc est ibi esse quod sapere, nō per illā sapientiā quā genuit sapiēs dicitur pater: alioquin nō ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est. Si enim sapientia quam genuit, causa est illi ut sapiens sit, etiam ut sit ipsa illi causa est: quod fieri non potest, nisi gignendo cum aut faciendo: sed nec genetricem, nec conditricem patris vllō modo quisquam dixerit sapientiam. quid enim est insanius? Ergo pater ipsa sapientia est, qua sapiēs est. Filius vero dicitur sapientia patris, & virtus patris: nō quia pater per eū sit sapiens vel potens, sed quia filius sapientia & virtus est de patre sapientiā & virtute. Ex his ergo patet q̄ pater nō est sapiēs sapientia genita, sed seipso sapientia ingenta.

Post hæc quæri solet à quibusdam, vtrum filius sit sa- piens sapientia genita, vel ingenita. Si enim non est sapiens sapientia genita, nec seipso sapiens est: si vero sapientia genita sapiens est, non videtur sapiens esse sapientia ingenita: & ita nō videtur esse sapiēs a patre, cum à patre habeat omnia. Ad quod dicimus, quod vna est sapientia patris & filij & spiritus sancti, sicut vna essentia: quia sapientiā in illius naturæ simplicitate est essētia: & tamē filius tātū est sapientia.

Animadu-
te lector, pa-
trem dici sa-
pientem ge-
nita sapientia,
quod alius ob-
uat testimo-
nium. Verum
hoc Aug. cor-
rigit in lib. 1.
retrac. ca. 26.
inquit, Dixi
in lib. 83. q.
de patre, q.
e am genuit
qua sapiens
dicitur sapien-
tiam. Sed me-
lius ista que-
stionem in lib.
postea de tri-
nitate tra-
clauit.
Lib. 8. cap.
eisdem.

sapientia genita, & pater tantum est sapientia ingenita: & sapientia genita est de sapientia ingenita, vel a sapientia ingenita. Et cum idem sit ibi esse quod sapientem esse, relinquatur ut sapientia genita sit sapiens de sapientia ingenita. Non ergo filius dicitur sapientia dei, tanquam ipse solus intelligens sit vel sapiens sibi & patri & spiritui sancto: quia ut ait Aug. in 15. li. de trin. cap. 7. Si solus ibi filius intelligit & sibi & patri & spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem, ut pater non sit sapiens de seipso, sed de filio: nec sapientia sapientiam genuit, sed ea sapientia pater dicatur sapiens esse quam genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse. Ideoque si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri, profecto filius patrem sapientem facit. Et si hoc est deo esse quod sapere, & ea illi est essentia quæ sapientia, non filius a patre, quod verum est, sed a filio potius pater habet essentiam, quod absurdissimum atque falsissimum est. - Est ergo deus pater sapiens ea, quæ ipse est, sua sapientia: & filius sapientia patris, est sapiens de sapientia quæ est pater, de quo est genitus filius. Ita & pater est intelligens ea, quæ ipse est, sua intelligentia. Non enim esset sapiens, qui non esset intelligens. Filius autem intelligentia patris, de intelligentia genitus est, quæ est pater: de qua & intelligens est. Proinde pater est sapientia, & filius sapientia, & uterque vna est sapientia: & tamen solus pater est ingenita sapientia, & filius solus genita sapientia: nec tamen alia sapientia pater, alia sapientia filius, sed vna eademque est: sicut pater est deus ingenitus, & filius est deus genitus: neque deus genitus, est deus ingenitus: non ideo tamen alius deus est pater, alius deus filius, sed vnus deus: vterque, non autem vnus. Alius est enim genitus, alius ingenitus, sed non alius deus: immo vterque vnus, siue vnus deus. Ita non est sapientia genita, sapientia ingenita, sed alia est sapientia genita, alia ingenita: non tamen est alia sapientia, sed vna eademque sapientia.

An filius sit sapiens seipso vel per seipsum.

Ex prædictis constat, quod filius non est sapiens à se, ne

Solutio secunda
da quosdam.

Aliorum de-
terminatio.

Post media
libri.

que de se, sed de patre, & à patre. Quæri autem solet, utrum filius sit sapiens seipso vel per seipsum? Quidam dicunt multiplicem hic fieri intelligentiam, & ideo distinguendum fore: ita ut cum dicis filium esse sapientem seipso vel per seipsum, si sui natura & essentia sapientem intelligas, verus sit intellectus: si vero a se ipso vel de seipso sapientem esse intelligas, falsitati subiectam habeas intelligentiam. Alij vero simpliciter & absque determinatione concedunt huiusmodi locutiones, filius est sapiens per se, sed non a se vel de se: & filius est deus per se, & est per se, sed non a se vel de se. Hoc confirmantes verbis Hilarij, qui filium non a se, sed per se agere in lib. 9. de trin. ait, Naturæ, inquit, cui contradicis hæretice, hæc vnitas est, ut ita per se agat filius, ne a se agat: & ita non a se agat, ut per se agat. Intellige filium agentem, & per eum patrem agentem. Non a se agit, cum pater in eo manere monstratur. Per se agit, cum secundum natiuitatem filij agit ipse quæ placita sunt. Infirmus sit non a se agendo, nisi à deo ipse agit: non sit vero in vnitate naturæ, si quæ agit & in quibus placet non per se agit. Sicut ergo,

inquiunt, filius per se agit sed non à se, ita & filius debet dici sapiens per se, sed non a se. Sic & ipse per se deus est, vel esse dicendus est (ut aiunt) sed non a se vel de se.

An vna tantum sit sapientia patris.

Post hæc à quibusdam solet quæri, utrum vna tantum sit sapientia patris? Quod non esse nituntur probare hoc modo: Filius, inquiunt, est sapientia patris genita, qua pater sapiens non est. Est igitur aliqua sapientia patris, qua sapiens non est. Est autem & sapientia patris ingenita, & ea pater sapiens est. Est ergo quædam sapientia patris, qua sapiens est: & ipsa non est illa sapientia patris, qua pater sapiens non est. non est ergo vna tantum sapientia patris. Item sapientia ingenita est sapientia patris, & sapientia genita est sapientia patris: non est autem sapientia ingenita, sapientia genita: non est igitur vna tantum patris sapientia. Hæc & his similia, tanquam sophistica & à veritate longinqua, cunctisque in theologia peritis patentia abijcimus, responso indigna aduercentes: Id tamen adijcimus, quia vna tantum sapientia patris, sed non vno modo dicitur. Nam sapientia patris dicitur illa quam genuit, & sapientia patris dicitur ea qua sapiens est. Diuersa est ergo ratio dicti. Illa enim dicitur patris, quia eam genuit: & ea dicitur sapientia patris, quia ea sapit. Vna est tamen sapientia patris, quia sapientia genita est eadem sapientia, & ea qua sapiens est: siue ea qua sapiens est, intelligatur persona patris, siue essentia patris: quia persona patris quæ intelligitur cum dicitur sapientia ingenita, & persona filij quæ significatur cum dicitur sapientia genita, vna eademque sapientia est: quæ essentia diuina intelligitur communis tribus personis.

Quod in trinitate est dilectio quæ est trinitas: & tamen spiritus sanctus est dilectio, quæ non est trinitas: nec ideo duæ sunt dilectiones: ita & de sapientia.

Et sicut in trinitate dilectio est, quæ est pater filius & spiritus sanctus, quæ est ipsa essentia deitatis: & tamen spūs sanctus dilectio est, quæ non est pater vel filius: nec ideo duæ dilectiones, sunt in trinitate: quia dilectio quæ proprie spiritus sanctus est, est dilectio quæ trinitas est: non tamen ipsa trinitas est: sicut spiritus sanctus est essentia quæ trinitas est, non tamen ipsa trinitas est: ita in trinitate sapientia est quæ est pater & filius & spiritus sanctus, quæ est essentia diuina: & tamen filius est sapientia quæ non est pater vel spiritus sanctus. Nec ideo duæ sapientiæ ibi sunt: quia sapientia, quæ proprie est filius, est sapientia quæ est trinitas, ipsa tamen non est trinitas: sicut filius est essentia quæ est trinitas, ipse tamen non est trinitas.

Qua ratione pater non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit, eadem videtur debere dici quod non sit diligens pater vel filius dilectione. H

Præterea diligenter notandum est, quod ea ratione qua pater non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit, videtur fore dicendum, quod pater non diligit filium, vel filius patrem ea dilectione quæ ab utroque procedit.

Quomodo nituntur quidam probare quod non vna tantum est sapientia patris.

Quod respon-
sione indi-
gna sint hæc
& his similia

G

H

scilicet quæ propriè spiritus sanctus est. Sicut enim idem est deo sapere quod esse, ita est ei idem diligere quod esse. Ideoque sicut negatur pater esse sapiens sapientia quam genuit: qui si ea diceretur sapiens, non ipsa ab eo, sed ipse ab ea intelligeretur essentia videtur non debere concedi, quod pater vel filius diligat dilectione quæ tantum spiritus sanctus est: quia si ea diligit pater vel filius, non spiritus sanctus videtur esse à patre & filio, sed pater & filius à spiritu sancto: quia idem est ibi diligere quod esse. At supra dictum est, atque autoritate Augusti. sanctum, quod in trinitate tria sunt, vnus diligens eum qui de illo est, & vnus diligens eum de quo est, & ipsa dilectio: & non est aliquis duorum quo genitus à gignente diligitur, & genitorem suum diligit. Quibus verbis aperte significatur patrem filium, & filium patrem diligere: ea scilicet dilectione quæ non est aliquis eorum, sed tantum spiritus sanctus. Cui idem ergo sit ibi diligere quod esse, quomodo dicitur pater vel filius non esse ea dilectione qua alter alterum diligit: cui ideo pater negetur sapere sapientia quam genuit, ne ea esse intelligatur.

Quod & hæc quæstio inexplicabilis est, quæ excelsit infirmitatem hominis.

Difficilem mihi fateor hanc quæstionem, præcipue cum

ex prædictis oriatur quæ similem videntur habere rationem: quod meæ intelligentiæ attendens infirmitas turbatur, cupiens magis ex dictis sanctorum referre, quam afferre. Optimus enim lector est, inquit Hilarius in primo lib. de trin. qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius, quam imponat: & retulerit magis quam attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Cum ergo de rebus dei sermo est, concedamus deo sui cognitionem, dictisque eius pia veneratione famulemur. Inuestiget ergo diligenter pius lector rationem dictorum, si forte dictorum aliquam valeat reperire causam: qua nota, ipsa præmissa quæstio aliquatenus explicari valeat. Ego autem hanc quæstionem non absoluens, sed errorem excludens, profiteor non esse dictum patrem diligere filium, vel filium patrem, ea dilectione quæ ab utroque procedit: quæ non est aliquis eorum, sed tantum spiritus sanctus: tanquam ea dilectione pater sit vel filius. Sed sic ea pater diligit filium & filius patrem, ut etiam pater per se ea, quæ ipse est, dilectione diligit, sic & filius: non autem sic, ut pater per se non diligit, & filius, sed per eam tantum. Quis hæc in illa trinitate (inquit Aug.) opinari vel affirmare præsumat? Eam tamen quæstionem lectorum diligentia plenius dijudicandam atque absoluendam relinquimus, ad hoc minus sufficientes.

VTRVM PROPRIETATES PERSONARVM

sint ipsæ personæ vel deus, id est diuina essentia.

DISTINCT. XXXIII.

De nominibus substantiis & proprietatibus in

OST. supradicta interiorius considerari atque subtiliter inquiri oportet, Vtrum proprietates personarum quibus ipsæ personæ determinantur, sint ipsæ personæ, & sint deus, id est diuina essentia: an

ita sint in personis, ut non sint personæ, ac per hoc nec diuina essentia. Quod enim in personis sint proprietates, nemo inficiari audet, cum aperte clamer auctoritas, quod in personis est proprietas, & in essentia vnitas. Superius quoque multis sanctorum testimoniis astruximus, personas per proprietates distinguere atque determinari: ipsasque proprietates, tres scilicet, propriis expressimus vocabulis. Cum ergo proprietates ipsæ ab æterno fuerint, quibus ipsæ personæ determinantur & differunt: quomodo essent si in eis non essent? & quomodo in eis essent, & ipsæ personæ non essent, quin ibi esset multiplicitas? Quocirca sicut proprietates esse in personis, ita & eas personas esse confitemur: sicut supra auctoritate Hieronymi (ut non pigeat reuocare ad mentem) protestati sumus, in expositione fidei ita dicentis, Sabellii hæresim declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, vel ut Græci exprimunt, hypostases hoc est substantias confitemur. Ecce aperte dicit personas proprietatibus distinguere, & ipsas proprietates esse personas: cuius hic verba perstringimus, quia supra latius posuimus.

Quod proprietates sint diuina essentia.

Cumque de simplicitate deitatis supra differeremus, auctoritatibus sanctorum, scilicet Augusti, Hilarii, Isidori, necnon & Boetii, euidenter monstrauimus deum hoc esse omnino quod in se habet: excepto quod pater habet filium, nec est filius, & filius habet patrem nec est pater: & sic esse in natura trium, ut qui habet, hoc sit quod habet: & totum quod ibi est, vnum esse, vnam vitam esse. quæ modo non iteramus, ne fastidium lectori ingeramus. Si ergo proprietates ibi sunt, singula earum est id in quo est, & vnum, eademque vita singulæ sunt. Fateamur ergo & proprietates esse in tribus personis, & ipsas esse personas atque diuinam essentiam.

Auctoritate astruit quod proprietas sit natura.

Quod enim proprietas etiam diuina natura sit, ostendit Hilarius, dicens natiuitatem filii esse naturam. Vnde in 7. lib. de trin. ait, Vtriusque natura non differt: vnum sunt pater & filius. Habet ergo hoc sacramenti natiuitas, ut complectatur in se & nomen & naturam & potestatem: quia natiuitas non potest esse ea natura, vnde nascatur filius. Idem in 6. Natiuitas proprietas est, veritas est. Idem in 7. dicit, quod naturæ natiuitas sit intelligenda esse in natura dei. Supra enim dixit, quod proprium patris est quod semper pater est, & proprium filii est, quod semper filius est: significans, quod proprietas patris est pater, & proprietas filii est filius. His aliisque pluribus auctoritatibus aperte significari videtur, quod proprietas filii filius sit, sic & deus: ita & proprietas patris, & proprietas spiritus sancti.

Quidam negant, scilicet proprietates esse personas & diuinam naturam, & quare.

Hoc autem aliqui negant, dicentes quidem proprie-

comparatiōe secundā conuenientiā & differentiam ad essentiam & personas.

Quod proprietates sint personæ.

Tomo. 4. in explanatione Symboli ad Damasum.

Ex prædictis concludit proprietates esse personas & vnā essentiam.

In medio libri.

In libri medio. In libri medio.

D

h j

Obiectio eo-
rum prima
qua voluit p-
bare appropria-
tes non esse
personas.

Tomo. 4. lo-
co pignato.
Secunda ob-
iectio.

tates in personis esse, sed non esse personas ipsas: quia ita dicunt esse in personis vel in essentia diuina, ut non sint interius, sicut ea sunt quae secundum substantiam dicuntur de deo, ut bonitas, iustitia: sed extrinsecus affixae sunt. atque ita esse rationibus probare contendunt. Si enim, inquit, proprietates sunt personae, non eis personae determinantur. Contra quod dicimus, quia etiam seipsis personae differunt, sicut supra Hieron. loquens de patre & filio & spiritu sancto dicit, Substantia vnum sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur. Sed iterum addunt, Si proprietates ipsae diuina essentia sunt, cum essentia non differant tres personae, nec proprietatibus differunt. Quomodo enim differt pater a filio, eo quod diuina essentia est, cum in essentia vnum sunt?

Responsio ad praemissa auctoritate nitens.

Horum doctrinis nouis & humanis commentis, verbo Hilarii respondeo. Immensum est quod exigitur & incomprehensibile: extra significantiam est sermonis, extra sensus intentionem: non enunciat, non attingitur, non tenetur: verborum significantiam rei ipsius natura consumit: sensus contemplationem inperspicabile lumen obcaecat, intelligentiae capacitatem quod sine nullo continetur excedit. Mihi ergo in sensu labes est, in intelligentia stupor est: in sermone vero non iam infirmitatem, sed silentium confitebor. periculosum nimis est de rebus tantis ac tam receditis aliquid ultra praescriptum caeleste proferre, ut ultra praefinitionem dei sermo de deo sit. Forma fidei certa est. Non ergo aliquid addendum est, sed modus constituendus audaciae: quicquid ultra quaeritur, non intelligitur.

Quomodo improbi haeretici insistant alia addentes.

Tertia obiectio.

Ceterum haeticorum improbitas instinctu diaboli cae fraudulentiae excitata, nondum quiescit: sed in tanta rerum quaestione addit. Si paternitas & filiatio in deo siue in diuina essentia sunt, eadem ergo res sibi pater est & filius. Nam in quo paternitas est, pater est: & in quo filiatio est, filius est. Si ergo vna eademque res habet in se paternitatem & filiationem, ipsa generat & generatur: quod dicentes in Sabellianam haeresim pertrahuntur, extendentes patrem in filium, cum ipsum sibi filium proponant & patrem. Si vero negauerint in vna dei essentia paternitatem esse & filiationem, quomodo ergo dicant esse deum? His atque alijs argumentorum aculeis vtuntur in suae opinionis assertionem, ut veritatis formam dissecent.

Responsio contra hanc eorum oppositionem, ubi traditur proprietates non penitus ita esse in dei essentia, sicut in hypostasis dicuntur.

Libro de orthodoxa fide
3. cap. 6.

Quorum audaciae resistentes atque ignorantiae pro- uidentes, audebimus aliquid super hoc loqui. Paternitas & filiatio non ita esse omnino in diuina substantia dicuntur, sicut in ipsis hypostasis: in quibus ita sunt, quod eas determinat, ut ait Ioan. Damas. Characteristica idiomatica sunt, id est determinatiuae proprietates hypostaseos & non naturae: etenim hypostasis determinant & non naturam. Ideoque licet paternitas & filiatio sint in diuina essentia,

tia, cum eam non determinent, non ideo potest dici, quod diuina essentia & generet & generetur: vel quod eadem res sit sibi pater & filius. Ita enim proprietates determinat personam, ut hac proprietate hypostasis sit generans, & illa alia hypostasis sit genita: & ita non idem generat & generatur, sed alter alterum.

Quaeritur quomodo proprietates possint esse in natura, ut tamen eam non determinent.

Sed forte quaeres, cum haec proprietates non possint esse in personis quin eas determinet, quomodo in diuina essentia esse possint, ita ut non eas determinent? Respondeo tibi & hic cum Hilario. Ego nescio, non requiro, sed consolor me tamen: archangeli nesciunt, angeli non audierunt, secula non tenent, propheta non sensit, apostolus non interrogauit, filius ipse non edidit. Cesset ergo dolor querelarum: non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. Absolutè tamen intelligendus est pater & filius & spiritus sanctus. Stat in hoc fine intelligentia verborum. Est filius a patre, qui est vnigenitus ab ingenito, progenies a parente, vnus ab vno: non natura deitatis alia & alia, quia ambo vnum. Hoc credendo incipe, percurrere, perficere: etsi non perueniturum sciam, tamen gratulabor profecturum. Qui enim pie infinita prosequitur, etsi non contingat, aliquando tamen proficiet prodeundo. Sed ne te inferas in illud secretum & arcanum inopinabilis natiuitatis. ne te immergas, summam intelligentiam comprehendere praesumens: sed intellige incomprehensibilia esse. His alijsque multis euidenter ostenditur nobis nullatenus licere maiestatem perscrutari, ius ponere potestati, modum circumscribere infinito.

Quibus auctoritatibus opinionem suam, scilicet quod proprietates patris vel filii non sit deus, muniant.

Veruntamen non dum desistunt impatientiae spiritu agitati, sed opinionem suam etiam sanctorum auctoritatibus munire conantur: quibus ostendere volunt proprietatem qua pater est pater, & proprietatem qua filius est filius, non esse deum: ad hoc inducentes verba Aug. super illum locum psal. Et non est substantia, ita dicentis, Deus enim quaedam substantia est. Vnde etiam in fide catholica sic aedificamur, ut dicamus patrem & filium & spiritum sanctum vnus esse substantiae. Quid est vnus substantiae? Quicquid est pater quod deus est, hoc est filius, hoc est spiritus sanctus. Cum autem pater est, non illud est quod vel quo est. Pater enim non ad se, sed ad filium dicitur: ad se autem, deus dicitur. Eo igitur quod vel quo deus est, substantia est. Et quia eiusdem substantiae est filius, proculdubio filius est deus. At vero quod pater est, quia non substantiae est sed refertur ad filium, non sic dicimus filium patrem esse, sicut dicimus filium deum esse. Ex his verbis significari dicunt, quod proprietates patris vel proprietates filii non sit deus vel essentia diuina. Cum enim dicit, eo quod deus est, substantia est: sed quod pater est, substantia non est: aperte inquit ostendi id esse substantiam, quo deus est, ostendit eum non esse patrem eo quod substantia est. Non enim simpliciter dixit, pater non est illud quod est: sed ait, cum pater est, non est illud quod est, significans

Libro de trinitate, primo, non longe a principio libri.

Psalm. 68.
Tomo. 8.

Qualiter res torquent verba Augustini ad suam praecisionem.

Quod aliter
intelligenda
sunt illa ver-
ba q̄ dicunt.

quo pater est non esse illud quo est, id est essentiam. Hæc illi ita exponentes, sua commenta simplicibus & incautis vera videri faciunt. Nos autem aliter fore ista intelligenda dicimus. Dicens enim, eo quod deus est, substantia est: sed quod pater est, substantia non est: hoc intelligi voluit, quia essentia deus est, & deitate substantia est. Eo enim substantia est, quo deus est: & econverso, cuius ea est deitas, quæ est substantia, & substantia quæ deitas: sed quod pater est, non est substantia. non quo pater est eo substantia est, quia proprietate generationis pater est, quæ substantia non est. Ipsam tamen proprietatem substantiam esse non negavit. Ita etiam illud intelligendum est quod ait, Cum pater est, non illud est quod est: id est non illo pater est quod vel quo ipse est, id est essentia, sed notione.

Alijs etiam verbis Augustini vtuntur vt asserant quod dicunt, scilicet proprietates personarum non esse dei substantiam.

Item illis verbis Augustini vehementer insistant

perius positus, scilicet q̄ verbum secundum q̄ sapietia est & essentia, hoc est quod pater: secundum q̄ verbum, non hoc est quod pater. Si, inquit, verbum non est hoc quod pater, secundum hoc q̄ est verbum: id ergo quo verbum est, non est illud quod pater est. proprietate ergo qua verbum est, non est quod pater est. non igitur diuina essentia. Ad quod dicimus, quia licet secundum quod verbum, non sit hoc quod pater est, ea tamen proprietate qua verbum est, est id quod pater est: id est diuina essentia, sed non est hypostasis patris.

OPINIO QUORVNDAM NON IDEM ESSE personam & essentiam vel naturam dicentium, & eandem essentiam non posse esse patrem & filium & spiritum sanctum.

DISTINCT. XXXIII.

De compara-
tione personæ
sive rei natu-
ræ ad naturam
vel de compa-
ratione personæ
naturæ ad essen-
tiam.

Auctoritate
que per eis fa-
cere vñ pos-
nit de li. Hila-
rii. paulo æt
medium.
Rom. 8. b.

P Rædictis autem adiiciendum est, q̄ quidam peruersi sensus homines in tantam profuerunt insaniam, vt dicerent non idem esse naturam dei & personam siue hypostasim: dicentes eandem essentiam non posse esse patrem & filium sine personarum confusione. Si enim, inquit, ea essentia quæ pater est, est filius, idem sibi pater est & filius. Si hanc rem dicere esse patrem, aliam quære quam dicas esse filium. Si verò aliam non quæsieris, eandem dixeris, idem genuit & genitus est. Propter hæc & huiusmodi, inter naturam & personam diuidunt, ita vt non recipiant vnam deitatis naturam & personam esse tres personas. Idque testimonio Hilarii defendere nituntur: qui in libro de trinitate querens, vtrum Apostolus spiritum dei nominans & spiritum Christi idem significauerit vtroque verbo: inquit ita, Gentium prædicator volens naturam unitatem in patre & filio docere ait, Spiritus dei in vobis est. si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum, & cætera. Spirituales omnes sumus, si in nobis est dei spiritus: sed & hic spiritus dei, est & spiritus Christi. Et cum Christi spiritus in nobis est, spiritus in nobis est qui suscitauit Christum. Et cum eius qui suscitauit Christum in nobis est spiritus, & spiritus in nobis est Christi, nec tamen non di-

est spiritus, qui in nobis est. Discerne ergo o hæretice, spiritum Christi à spiritu dei: & excitati à mortuis spiritum Christi à spiritu dei Christum à mortuis excitantibus. Cum qui habitat in nobis spiritus Christi, spiritus dei sit: & spiritus Christi à mortuis excitati spiritus dei tantum sit Christum à mortuis excitantis. Et quæro nunc, in spiritu dei vtrum naturam, an rem naturæ significatam existimes? Non est enim idem natura quod res naturæ: sicut non idem est homo & quod hominis est, nec idem est ignis & quod ipsius ignis est: & secundum hoc non est idem deus & quod dei est. Huius dicti occasione præfati hæretici dogmatizauerunt non idem esse personam & naturam dei, asserentes naturam dei non esse tres personas, intelligentes in his præmissis verbis Hilarii per rem naturæ personam, & nomine naturæ diuinam naturam. Et ideo dicunt Hilarium interrogasse hæreticum, vtrum per spiritum dei putaret significatam esse naturam, an rem naturæ: vt sic ostenderet distinguendum esse inter naturam & rem naturæ: i. personam.

Hic docet quomodo eis obuiat ipsius scripturæ circumstantia, & qualiter prædicta intelligi debeant: & quod spiritus sanctus est res vnius naturæ patris & filii & est ipsa natura.

Hoc quidem dicunt, non intelligentes pia diligentia

scripturæ circumstantiam: qua considerata percipi potest quomodo præmissa dixerit Hilarius. Subsequenter enim in eadem serie ostendit in spiritu dei aliquando significari patrem: vt cum dicitur, Spiritus domini super me. Aliquando significari filium: vt cum dicitur, In spiritu dei eiicio dæmonia, naturæ suæ potestate se dæmones eiicere demonstrans. Aliquando spiritum sanctum: vt ibi, Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Quod dicit consummatum fuisse, cum Apostoli spiritu sancto missi omnibus linguis locuti sunt. Deinde quare hanc distinctionem fecerit, & quod in superioribus per verba Apostoli idem spiritus sanctus significatus sit, & quod ipse sit res vnius naturæ patris & filii, aperte ostendit inquit ita. Hæc idcirco sunt demonstrata, vt quacunque parte hæretica falsitas se contulisset, finibus veritatis concluderetur. Habitat enim in nobis Christus, quo habitante habitat deus: & cum habitat in nobis spiritus Christi, non aliud habitat quam spiritus dei. Quod si per spiritum sanctum Christus in nobis intelligitur esse, hunc tamen ita spiritum dei vt spiritum Christi esse noscendum est: & cum per naturam dei natura ipsa habitat in nobis, indifferens natura filii creditur esse à patre, cum spiritus sanctus qui est spiritus Christi & spiritus dei, res naturæ demonstrat vnius. Quæro nunc ergo, quomodo non ex natura vnum sunt? A patre procedit spiritus veritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filii sunt. Idcirco qui ab eo accipit, dei spiritus est, & idem spiritus Christi est. Res naturæ filii est, sed & eadem res & naturæ patris est, & dei excitantis Christum à mortuis spiritus est: & idem spiritus Christi est à mortuis excitati. In aliquo differt Christi & dei natura, ne eadem sit, si præfari potest vt spiritus qui dei est, non sit etiam Christi. Est ergo in nobis spiritus dei, & est in nobis spiritus Christi: & cum spiritus Christi inest,

Quæstio Hi-
larii, vtrum in
spu dei natu-
ra vel res na-
turæ signifi-
cata sit.
Ibidem.
Quod nō est
natura quod
res naturæ.
Ostendit quæ
sensum tra-
hant ex illis
verbis.

Paulo in fe-
rius.
Esa. 61. a.
Matth. 12. c.

Ioel. 2. g.

Actuum. 2. a.

Verba Hilarii
ponit quibus
premitiorū
intelligentia
aperitur.

Hilarius pau-
lo inferius.
Ioan. 15. d.

Joan. 10. f.

Libro primo
de trin. in
medio libri.

inest spiritus dei. Ita cum quod dei est, & Christi est, & quod Christi est dei est non potest quid aliud diuersum Christus esse, quam deus est. Deus igitur Christus est vnus cum deo spiritus: secundum illud, Ego & pater vnus sumus. In quo docet veritas vnitatem esse naturæ, non solitudinem vñionis. Ecce si hæc verba diligenter attendas, inuenis spiritum sanctum rem naturæ dici patris & filii: & eundem dici esse naturam dei, vbi dicitur, per naturam dei natura ipsa habitat in nobis, si per spiritum sanctum Christus est in nobis. Itaque in trinitate non ita distinguendum est inter naturam & rem naturæ, sicut in rebus creatis: quia, vt ait Hilarius, comparatio terrenorum ad deum nulla est: & si qua comparationum exempla interdum afferuntur, nemo ea existimet absolutæ in se rationis perfectionem continere. Non enim humano sensu de deo loquendum est.

Quod propter res creatas illud dixerit, non idē est natura & res naturæ.

Ad naturam ergo rerum creatarum respiciens inquit

Non idem est natura quod res naturæ, subiiciens exempla de ipsis creaturis. In de ostendens erroris esse sub mēsurā creaturarum metiri creatorem, addit, Et secundum hoc non idem est deus, & quod dei est: ac si diceret, Si ad instar creaturarum de creatore sentis, cogaris fateri quia non idem est deus & quod dei est: quod dicere, impium est, cum spiritus dei deus sit, & dei filius sit deus.

Quod non aliud est deus & quæ sua sunt, ita vt infinitalia enim sunt quæ insunt, alia quæ non insunt.

Non ergo secundum corporales modos (vt in eade

Hilarius lib.
1. de trin. in
loco superio-
rius signato.

subdit serie) accipienda sunt hæc quæ de deo dicuntur: vbi euacuans opinionem eorum qui ita putant, aliud deū esse, & aliud quod dei est, aliudque naturā dei & naturā, vt est in creaturis, aperte docet non aliud esse deū, & aliud quod dei est, aliudque naturā dei, & quæ sua sunt, ita vt insint illi, sic dicēs, Hō aut aliquid ei sim: cū alicubi erit, alibi nō erit: quia id quod est, illic cōtinetur vbi fuerit in forma, nō vbiq; sit qui insistens alicubi sit. Deus autē immensæ virtutis, viuens potest quæ nusquam non adsit, nec desit vsquā: quæ se omnē per sua edocet, & sua aliud quam se esse significat: vt vbi sua insint, ipse esse per sua intelligatur. Non autem corporali modo cum alicubi sit, non etiam vbiq; esse credatur, cum per sua in omnibus esse nō desinat. Non autem aliud sunt quàm quod ipse est, quæ sua sunt. Et hæc propter naturæ intelligentiam dicta sunt. His verbis aperte significatur, si tamen intelligis hæretice, quia diuina natura non aliud est ab his quæ sua sunt, ita vt insint: & per illa in omnibus suis est quæ nō insunt. Sua enim sunt etiam quæ non insunt, id est omnes creaturæ: & sua sunt quæ insunt, vt tres personæ, quæ sunt eiusdem nature & eadem natura: sicut supra Augustini testimonio firmauimus dicentis, tres personas esse eiusdem essentia vel eandem essentia, non ex eadem essentia: ne aliud intelligatur essentia, aliud persona. Non tamen diffitemur aliquam distinctionem habendā fore secundum intelligentiæ rationem cum dicitur hypostasis, & cum dicitur essentia: quia ibi significatur quod est commune tribus, hic verō non. Est tamen hypostasis essentia, & eōuerso. Fatcamus

Quod aliqua
est in rōne
intelligentiæ
distinctio cū
dī hypostas-
is, & cū dī
essentia.Tomo. 3. in
explanatio-
ne. 63. psal-
mi.

ergo vnum atque idem esse tres personas secundum essentia, differentes autem proprietatibus. Vnde Aug. super locum prætatum psalmi ait, Queris quid sit pater? Respondetur, Deus. Queris quid sit filius? Respondetur, Deus. Queris quid sit pater & filius? Respondetur, Deus. De singulis interrogatus, Deum responde. De vtroque interrogatus, non deos, sed deū responde. Non sic in hominibus. Tanta enim est ibi substantiæ vnitas, vt æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum fuerit, cum dicis filium dei esse quod pater est, profectō si lius pater est. Responde, secundum substantiam tibi dixi hoc esse filium quod pater est, non secundū id quod ad aliud dicitur. Ad se enim dicitur deus, ad patrem dicitur filius. Rursumque pater ad se dicitur deus, ad filium deus pater dicitur quod dicitur ad filium pater, non est filius: quod dicitur filius ad patrem, non est pater: quod dicitur pater ad se, & filius ad se, hoc est pater & filius, id est deus.

Vtrum ita possit dici, vnus deus trium personarum vel tres personæ vnus dei, vt dicitur vna essentia trium personarum, & tres personæ vnus essentia.

Hic considerandum est, cum deus sit diuina essentia,

& ita dicatur vnus deus esse tres personæ, sicut vna essentia dicitur tres personæ: vtrum ita valeat sanē dici, vnus deus trium personarum, vel tres personæ vnus dei: sicut dicitur vna essentia trium personarum, & tres personæ vnus essentia? In his locutionibus scripturæ vsus nobis æmulandus videtur, vbi frequenter reperitur ita dictū, Vna est essentia triū personarum, & tres sunt personæ vnus essentia: nusquam autem occurrit legisse, vnum deum trium personarum, vel tres personæ vnus dei. Quod ideo puto sanctos doctores vitasse, ne ita fortē acciperetur in diuinis personis, vt accipitur cum de creaturis simile quid dicitur. Dicitur enim deus Abraham, Isaac, & Iacob: & deus omnis creaturæ. Quod vtique dicitur propter principium creationis, vel gratiæ priuilegium, & creaturæ subiectio- nem vel seruitutem. Cum ergo in trinitate nihil sit creatum vel seruientem vel subiectum, non admittit fides in trinitate talem locutionis modum. Ita etiam econuerso non dicitur de dei essentia, quod ipsa sit essentia Abraham, Isaac, & Iacob, vel alicuius creaturæ: ne creatoris & creaturæ naturam confundere videamur.

Vsum scriptu-
re in his se-
quendum
tradit.
Quare nō cō-
sueuerit scri-
ptura dicere
vnum deum
triū personarū
& eōuerso,
cū dicat, vna
essentia triū
personarum.
Exodi. 3. d.

Quod licet potentia, sapientia, bonitas de deo secundum substantiam dicantur in scriptura: tamen solent hæc nomina distincte ad personas interdum referri.

Ex prædictis constat, quod sicut essentia, ita potentia, sapientia, bonitas de deo dicuntur secundum substantiam. Quæ autem secundum substantiam de deo dicuntur, tribus personis pariter conueniunt. Vna est ergo potentia, sapientia, bonitas patris & filii & spiritus sancti: & hi tres eadem potentia, eadem sapientia, eadem bonitas. Vnde aperitur in trinitate summa esse perfectio. Si enim ibi deesset potentia, vel sapientia, vel bonitas, non esset summum bonum. Sed quia ibi est perfecta potentia, infinita sapientia, incomprehen-

fibilis bonitas, recte dicitur & creditur summum bonum. Cumque vnum & idem penitus sit in deo potentia, sapientia, bonitas: in sacra tamen scriptura frequenter solent hæc nomina distincte ad personas referri, ut patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas attribuitur. quod quare fiat, non est ociosum inquirere.

Quare id fiat scilicet quod patri potentia, filio sapientia attribuitur.

Id ergo sacri eloquii prudentia facere curauit, ne dei immensitatem similitudine creaturæ metiremur. Dixerat enim scriptura sacra, quia deus pater est, & quod deus filius est: & audiuit hoc homo qui hominem patrem viderat, deum patrem non viderat: cogitare cepit ita esse in creatore ut viderat esse in creaturis, à quibus hæc nomina translata sunt ad creaturam: in quibus pater est prior filio, filius est posterior patri: & ex antiquitate patre defectus, ex posteritate in filio imperfectio sensus solet notari. Ideo occurrit scriptura dicens patrem potentem, ne videatur prior filio, & ideo minus potens: & filium sapientem, ne videatur posterior patri, & ideo minus sapiens.

Quare spiritui sancto bonitas attribuitur.

Dictus est etiam spiritus sanctus deus, & dictus est habere spiritum deus: & videbatur hoc quasi nomen inflationis & tumoris. Vnde humana conscientia ad deum pro rigore & crudelitate accedere metuit. Ideoque scriptura temperauit sermonem suum, spiritum bonum nominans, crudelis putaretur qui mitis erat: non quod pater solus sit potens vel magis potens, & filius solus sapiens vel magis sapiens, & spiritus sanctus solus bonus vel magis bonus. Vna est ergo potentia, sapientia, bonitas trium, sicut essentia. Ideoque sicut dicitur filius hominifios, id est consubstantialis patri, & coomnipotens.

De hoc nomine hominifios, ubi in auctoritatem receptum sit, & quid significet.

Cap. 14.

Hic non est pratermittendum quod August. in libro. 3. contra Maximinum dicit de hoc nomine hominifios, quo Latini tractatores frequenter vtuntur. Pater, inquit, & filius vnus sunt eiusdemque substantiæ. Hoc est illud hominifios, quod in concilio Niceno aduersus hæreticos Arianos à catholicis patribus veritatis auctoritate firmatum est. Quod postea in concilio Ariminensi, propter nouitatem verbi minus quam oportuit intellectum (quam tamen fides antiqua pepererat) multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas sub hæretico imperatore Constantino labefactare tentauit. Sed post non longum tempus libertate fidei catholice prævalente, postquam vis verbi sicut debuit intellecta est, hominifios illud catholice fidei sanitate longè lateoque distans est & diffusum. Quid enim est hominifios, nisi vnus eiusdemque substantiæ? Quid est inquam hominifios, nisi ego & pater vnum sumus? Non ergo inter prophanas vocum nouitates hoc vitandum est.

Ioan. 10. f.

De nominibus quæ translative & per similitudinem de deo dicuntur. **K**

Præterea sciendum est, quod in assignatione distinctionis nominum, inter alia quæ supra diligenter executi sumus, quædam diximus translative & per similitudinem de deo dici: ut speculum, splendor, character, figura, & huiusmodi: de quibus pio lectori breuiter trado quod sentio, ut scilicet ratione similitudinis considerata ex causis dicendi, dictorum intelligentia assumat, sed catholicæ. Nihil dignum excellentia ineffabilis trinitatis se tradidisse dicit, ad alia transurus.

De sacramento unitatis atque trinitatis summæ & ineffabilis multa iam diximus. Nihil tamen eius ineffabilitate dignum tradidisse profitemur, sed potius ex nobis mirificatam eius scientiam, nec potuisse nos ad illa.

DE QVIBVS DAM QVAE SECVNDVM SVB-

stantiam de deo dicuntur, quæ specialem efflagitant tractatum. scilicet de scientia, & de præscientia, & prouidentia, & dispositione, prædestinatione, voluntate, & potentia.

DISTINCT. XXXV.

VMQVE supra disseruerimus ac plura dixerimus de his quæ communiter secundum substantiam de deo dicuntur, eorum tamen quædam specialem efflagitant tractatum: de quibus modo tractandum est. **i.**

DE SCIENTIA, PRÆSCIENTIA, PROUIDENTIA, DISPOSITIONE, PRÆDESTINATIONE, VOLUNTATE, & POTENTIA. Sciendum est ergo quod Sapientia vel Scientia dei cum sit vna & simplex, tamen propter varios rerum status & diuersos effectus, plura ac diuersa sortitur nomina. Dicitur enim non tantum scientia, sed etiam præscientia vel prouidentia. Et est Scientia siue Prouidentia non de futuris tantum, sed de omnibus: de bonis. scilicet & de malis. **DISPOSITIO** vero, de faciendis. **PRÆDESTINATIO**, de omnibus saluandis, & de omnibus bonis: quibus & hic liberantur, & in futuro coronabuntur. Prædestinauit enim deus ab æterno homines, ad bona eligendo: & prædestinauit eis, bona præparando. Quod homines prædestinauit, Apostolus ostendit dicens, Prædestinauit quos præsciuit fieri conformes imaginis filij sui, & alibi, Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati. Quod autem bona eis præparauit, propheta Esaias ostendit dicens, Oculi non viderunt, quæ præparasti diligentibus vel expectantibus te. Ergo ab æterno prædestinauit quosdam futuros bonos & beatos. i. elegit ut essent boni & beati: & bona eis prædestinauit. i. præparauit. **PROUIDENTIA** autem est gubernandorum: quæ vtique eodem modo videtur accipi, quo dispositio. In terdum tamen prouidentia accipitur pro præscientia. **SAPIENTIA** vero vel **SCIENTIA** de omnibus est. scilicet bonis & malis, & de presentibus præteritis & futuris: & non tantum de temporalibus, sed etiam de æternis. Non enim ita scit deus ista temporalia, ut seipsum nesciat, sed ipse solus seipsum perfecte nouit: cuius scientiæ comparatione omnis creaturæ scientia imperfecta est.

De scientia dei in generali secundum se.

Quod sapientia dei sit vna, tamen propter varios status rerum plura sortitur vocabula. De quibus sit præscientia vel prouidentia.

De quibus dispositio. De quibus prædestinatio. Quod & homines prædestinatur ad bona: & bona hominibus. Rom. 8. f. Eph. 1. a. Esai. 64. b. & 1. corin. 2. b. De quibus prouidentia. De sapientia vel scientia, & de quibus

Verum scientia, vel præscentia, vel dispositio, vel prædestinatio potuerit esse in deo, si nulla fuissent futura.

Hic considerari oportet, Vtrum scientia, vel præscentia, vel dispositio, vel prædestinatio potuerit esse in deo, si nulla fuissent futura? Cum enim præscentia sit futurorum, & dispositio faciendorum, & prædestinatio saluandorum: si nulla essent futura, si nihil esset facturus deus, vel aliquos saluaturus, non videtur potuisse in deo esse præscentia, vel dispositio, vel prædestinatio. potuit autem deus nulla præsire futura, potuit non creare aliquid, vt non saluare aliquos. potuit ergo in deo non esse præscentia, vel dispositio, vel prædestinatio. Ad hoc autem ita à quibusdam opponitur. Si, inquit, potuit præscentia dei non esse in deo ab æterno, & potuit non esse, si vero potuit non esse, cū præscentia dei sit eius scientia, & scientia sit eius essentia: potuit ergo non esse ab æterno, id quod est eius diuina essentia. Ita & de dispositione & prædestinatione, quæ est diuina essentia, obijciunt. Addunt quoque & alia, ita loquentes, Si potuit deus non præfere aliqua, cum idem sit deo præfere quod scire, & scire quod esse: potuit ergo non esse. Item, Cum idem sit deum præscire esse, & deum esse, si potuit non esse præscius, potuit non esse deus. Potuit autem non esse præscius, si potuit nulla præfere. At potuit nulla præfere, quia potuit nulla facere.

Responsio quòd præscentia, & dispositio & prædestinatio quasi relatiue dicuntur ad futuras res vel ad faciendas.

Ad hoc iuxta modulum nostræ intelligentiæ ita dicimus.

Præscentia vel dispositio vel prædestinatio ad aliquid dici videntur. Sicut enim creator ad creaturam relatiue dicitur, ita præscentia vel præscius ad futura referri videtur, & dispositio ad facienda, ac prædestinatio ad saluanda. Veruntamen creator ita relatiue dicitur, vt essentia non significet. Præscentia vero vel præscius & in respectu futurorum dicitur, & essentia designat: ita etiā dispositio, & prædestinatio. Ideoq; cū dicitur, Si nulla essent futura, non esset in deo præscentia, vel non esset deus præscius: quia varia est ibi causa dicendi, distinguere oportet ratione dicti. Cum ergo dicis, Si nulla essent futura, non esset in deo præscentia vel non esset præscius: si in dicendo hanc causam attēdis, si quia nulla essent subiecta eius præscentia, vnde ipsa possit dici præscentia vel ipse præscius, quod vtrūq; dicitur propter futura: verus est intellectus. Sin autē ea ratione id dicis, qd non sit in eo scientia qua præscit futura, vel quòd ipse non sit deus qui est futurorum præscius, falsa est intelligentia. Similiter & illæ locutiones determinandæ sunt, Potuit non esse præscentia dei, vel potuit non esse præscius, & potuit deus non præfere aliqua, id est potuit esse quòd nulla futura subiecta essent eius scientiæ, & ita non possit dici præscius vel præfere, vel scientia eius vel præscentia: non tamen eo minus ipse esset, vel eius scientia. Sed non possit dici præscius vel præfere vel præscentia, si eius scientiæ futura nulla forent subiecta. Similiter de dispositione & prædestinatione vel prouidentia. Hæc enim (vt dictum est) ad temporalia referuntur, & de temporalibus tantum sunt.

Oppositio.

Quod scientia dei non tantū est de temporalibus, sed etiā de æternis.

Scientia vero vel sapientia non tantum de temporalibus, sed etiam de æternis est. Ideoque etsi nulla fuissent futura, esset tamen in deo scientia eadem quæ modo est: nec minor esset q̄ modo, nec maior est quam esset. Sciuit ergo deus ab æterno æternum, & omne quod futurū erat, & sciuit immutabiliter. Scit quoq; non minus præterita & futura quā præscentia, & sua æterna sapientia & immutabili scit ipse omnia quæ sciuntur. Omnis enim ratio super nā & æternæ sapientiæ, vt ait Ambrosius, in eo est, quia omnem sapientiam & essentiam capit sua immensa scientia.

Quare omnia dicuntur esse in deo, & quod factum est habet vitam in eo.

Propterea omnia dicuntur esse in deo & fuisse ab æterno. Vnde Aug. super Gen. Hæc visibilia, inquit, antequam fierent, non erant. quomodo ergo nota deo erant quæ non erant? Et rursus, Quomodo ea faceret quæ sibi nota non erant: non enim quicquā fecit ignorans. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde antequam fierent, & erant, & non erant. Erant in dei scientia, non erant in sui natura. Ipsi autem deo non audeo dicere alio modo innotuisse cū ea fecisset, quā illo quo ea nouerat vt faceret: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Ecce hic habes quòd hæc visibilia antequam fierent, in dei scientia erant. Ex hoc ergo sensu omnia dicuntur esse in deo, & omne quod factū est dicitur vita esse in ipso: non ideo qd creatura sit creator, vel quia ista temporalia essentialiter sint in deo: sed quia in eius scientia semper sunt quæ vita est. Quod eadē ratione dicuntur omnia ei præscentia.

Inde est etiam quòd omnia dicuntur ei præscentia esse, non solū ea quæ sunt, sed etiam ea quæ præterierunt, & ea quæ futura sunt: secūdu illud, Qui vocat ea quæ non sunt, tāquā ea quæ sunt. Quia, vt ait Ambr. in lib. de trin. ita cognoscit ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt. Et hæc ratione omnia dicuntur esse in eo, vel apud eum, siue ei præscentia. Vnde Aug. super illū locū psal. Et pulchritudo agri mecum est: Ideo, inquit, mecum est, quia apud deum nihil præterit, nihil futurum est. Cum illo sunt omnia futura, & ei non detrahuntur iam præterita. cum illo sunt omnia cognitione quadam ineffabili sapientiæ dei. Ecce hic aperit Aug. ex qua intelligentia accipiēda sint huiusmodi verba, omnia sunt in deo præscentia, in deo sunt omnia, vel cum deo, vel apud deū, vel in eo vita: quia ineffabilis omnium cognitio in eo est.

VTRVM CONCEDENDVM SIT, OMNIA ESSE

in dei essentia, vel in eo per essentiam: vt omnia dicuntur esse in dei cognitione vel præscentia.

DISTINCT. XXXVI. A

OLET hic queri, cū omnia dicantur esse in dei cognitione seu præscentia, vel in deo per cognitionē, & eius cognitio vel præscentia sit diuina essentia: vtrū cōcedendū sit, oia esse i diuina essentia, vel i deo p essentia?

Tom. 3. lib. 5. de genesi ad litteram cap. 18.

Iacobi. 1. c.

Iohan. 1. 2.

Rom. 4. c.

Lib. 5. cap. 8.

Tom. 3.

Psal. 49.

Quomodo res sunt in deo.

Tomo. 10.
Serm. 11.
Eph. 1.2.

Ad quod dicimus, quia dei cognitio eius utique essentia est: & eius praesentia, in qua sunt omnia, ipsius cognitio est: nec tamen omnia quae sunt in eius praesentia vel cognitione, in eius essentia esse dici debent. Si enim hoc diceretur, intelligeretur esse eiusdem cum deo essentiae. In deo enim dicitur esse per essentiam, quod est divina essentia, quod est deus. Habet ergo deus apud se in praesentia sua, quae non habet in sui natura. Vnde Aug. de verbis Apostoli ita ait, Elegit nos ante mundi constitutionem. Quis sufficit hoc explicare? Eliguntur qui non sunt: nec errat qui elegit, nec vanè eligit. Eligit tamen, & habet electos quos creaturus est eligendos: quos habuit apud semetipsum non in natura sua, sed in praesentia sua. Nondum erant quibus promittebatur: sed & ipsi promissi sunt, quibus promittebatur. Ecce hic aperte dicit deum apud semetipsum habere electos ante mundi constitutionem, non in natura sua, sed in praesentia sua: cum tamē ei praesentia non aliud sit quam eius natura, quia ipsius praesentia, eius est notitia. Potest tamē ad electos referri cum ait, In natura sua. Illorum. Illos quippe habuit ab aeterno apud se, non in natura sui id est illorum, qui nondum erant: sed in sua praesentia, quia eos ita novit ac si essent.

Verum mala debeant dici esse in deo, ubi sunt omnia bona, cum utraq; sunt in eius cognitione & praesentia: omnia enim cognoscit.

Post praedicta quaeritur, cum omnia dicantur esse in deo, non per essentiam naturae, sed per cognitionem scientiae, & deus sciat bona & mala: utrum concedendum sit simpliciter mala esse in deo, siue esse in deo per cognitionem? Si enim deus & sciuit semper omnia, tam bona quam mala, etiam antequam fierent, praesciuit ab aeterno ea futura. Ideoque cum omnia bona diximus esse in deo propter praesentiam cognitionis, eadem ratione videtur dicendum omnia mala esse in eo, cum ea semper nouerit, & per cognitionem ei praesentia fuerint. Praecognouit enim deus ab aeterno quosdam futuros malos, & eorum malitiam, ut ait Aug. praesciuit, sed non preparauit. Cum ergo perita omnia sciat, nunquid intelligendum est ea in illa generalitate locutionis, qua dixit Apostolus, omnia esse in deo? Ex ipso, inquit, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Sed quis, nisi insanus, dixerit mala esse in deo? Illa enim esse in deo intelliguntur, quae ex ipso, & per ipsum sunt: ea vero per ipsum sunt & ex ipso, quorum auctor est: sed non est auctor nisi bonorum. Non ergo ex ipso, & per ipsum sunt, nisi bona: ita ergo non in ipso sunt nisi bona. Non ergo mala in deo sunt: quia licet ea noscat, non tamē ita omnino noscit, ut bona. Mala ergo quasi de longe cognoscit, ut ait propheta, Et alta à longe cognoscit. i. superbia. Et alibi ad deum loquens de malis ait, De absconditis tuis adimpletus est vereris tui. Quod exponēs Aug. Abscondita, inquit, perita sunt, quae à lumine tuae veritatis absconduntur. Sed quomodo peccata à lumine veritatis diuina absconduntur, cum in deo sciuntur? Si enim non sciret, quomodo de illis iudicaret, & pro illis malos diceret? Alibi propheta, Quia neque ab oriente neque ab occidente deest. Quod exponēs Cassiodorus, inquit, Neque à bonis, neque à malis deest deus: sed omnibus praesens & cognitor est. Cognoscit ergo deus & bona & mala, per scientiam: sed bona cognoscit etiam per approbationem & per beneplacitum: mala vero non

Rom. 11. d.

Quae intelligitur esse in deo.

Quod non omnino ita cognoscit deus: mala ut bona: quia mala tantum per scientiam, bona vero per approbationem & beneplacitum.

Psalm. 137.

Psalm. 16.

Tomo. 8. in

explanatioe

psalmi. 16.

Psalm. 74.

Vnde Cassiod. super psalm. dicit, Peccata abscondita deo sunt, quia non nouit, id est approbat. Et ex eo sensu Aug. dixit ea abscondita à lumine dei. Qui etiam in lib. ad Heluidium insinuat cognitionem dei varijs modis accipiendam, inquit, Si ad scientiam referas, non ignorat deus aliquos vel aliqua: qui tamen in iudicio quibusdam dicit, Non noui vos. sed eorum improbatio hoc verbo insinuata est. Ecce non cognoscere dicitur deus, quae non approbat, quae ei non placent. Apparet itaque verum esse quod diximus. scilicet quia quodam modo cognoscit deus bona, quod non cognoscit mala. Pariter quidem utraque eodem modo noscit, quantum ad notitiam: sed bona, etiam approbatione & beneplacito cognoscit.

Hic aperit quare bona tantum dicantur esse in deo, & non mala.

Et inde est, quod bona tantum dicuntur esse in deo, non mala, & illa prope, haec longe: quia licet in deo aliqua dicantur esse propter cognitionis praesentiam, & deus bona & mala cognoscat, mala tamen non cognoscit nisi per notitiam, bona vero non solum per scientiam, sed etiam per approbationem & beneplacitum. Et ob talem cognitionem aliqua dicuntur esse in deo: quia ita ea scit, ut etiam approbet & placeant. ita scit, ut eorum sit auctor.

Quod idem est omnia esse ex deo, & per ipsum, & in ipso.

Proinde si diligenter inspiciamus, idem videtur esse, omnia esse ex deo, & per ipsum, & in ipso. Vnde Ambr. in 2. lib. de spiritu sancto, Haec tria, ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt, omnia vnum esse supra diximus. Cum dicitur per ipsum esse omnia, non negauit in ipso esse omnia. Eandem vim habent omnia haec. scilicet cum ipso, & in ipso, & per ipsum: & vnum in his atque consimile, non contrarium intelligitur. Ecce habes, quia ex eadem intelligentia scriptura dicit esse omnia in ipso, & per ipsum, & ex ipso, & cum ipso. Cum ergo ex eadem ratione omnia dicantur esse ex deo, vel per ipsum, non solum quia scit, sed etiam quia eorum auctor est: consequitur ut eadem ratione ea esse in deo dicantur. scilicet quia scit, & eorum auctor esse dicitur: quia in illo viuimus, & mouemur, & sumus: quia eo auctore sumus, mouemur, & viuimus. Cum ergo non sit auctor nisi bonorum, merito sola bona in eo esse dicuntur, sicut ex ipso, & per ipsum. Cum ergo dicuntur esse, nisi bona, quorum auctor est. Vnde Aug. in lib. de natura boni, Cum autem intelligere debemus, & omnia quae naturaliter sunt. Neque enim ex ipso sunt peccata, quae naturam non seruant, sed vitiant: quae ex voluntate peccantium nascuntur omnia. Hic aperte dicitur quod in illa generalitate locutionis bona tantum continentur.

Quod omnia ex patre, & per patrem, & in patre sunt: ita & de filio, & de spiritu sancto est dicendum, licet propter personas fiat distinctio.

Præterea sciendum est, quod licet ibi indicetur distinctio personarum cum dicitur, ex ipso, & per ipsum, & in ipso: omnia tamē ex patre, & per patrem, & in patre sunt. Similiter de filio, & de spiritu sancto accipiendum est. Vnde Aug. in 1. lib. de trin. Non confusè, inquit, accipiendum est quod ait

Cassiod. super psalm. 16.

Matth. 7. d.

Rom. 11. d.

Cap. 10.

Tomo. 6.

cap. 18.

Lib. 6. cap. 18.

Apostolus, ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Ex ipso dicens, propter patrem: per ipsum, propter filium: in ipso, propter spiritum sanctum. Vigilanter autem attende, ne quia patrē volēs intelligi dixit ex ipso, sic intelligas omnia esse à patre, ut neges omnia esse ex filio, vel ex spiritu sancto, cū ex patre, & per patrē, & in patre omnia esse sane dici possunt: similiter & de filio, & de spū sancto dicēdū est.

Quod non omnia quæ ex deo sunt, etiam de ipso sunt: sed ecōuerso.

Illud etiam hic annectēdum est, quod non omnia quæ dicuntur esse ex deo, etiam de ipso esse dici debeant. Quia, ut ait Aug. in lib. de natura boni, Non hoc significat penitus ex ipso, quod de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici esse ex ipso: sed nō omne quod ex ipso est, potest dici esse de ipso, quia non est de sua substantia. Et ex ipso enim sunt cælum & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia nō de substantia sua. Sicut aliquis homo si generat filium, & faciat domum, & ex ipso est filius, ex ipso est & domus: sed filius de ipso, domus vero de terra & ligno, non de ipso.

Quæ dicta sunt summam colligit.

Ex præmissis apertum est, quod in dei cognitione siue præsentia sunt, scilicet bona & mala: sed nō omni modo sunt ibi mala, quo bona & q̄ in deo bona tantū sunt, sicut ex ipso, & per ipsum, non mala. Et ex quo factū hæc accipienda sunt assignatum est. Et quod de ipso non dicitur esse propriū, quod aliud est ab ipso. Ex ipso autem esse dicuntur omnia, quæ eo auctore sunt.

QVIBVS MODIS DICATUR DEVS ESSE DISTINCT. XXXVII.

T QVONIAM demonstratum est ex parte, quomodo omnia dicantur esse in deo, addēdū videtur hic, quibus modis dicatur deus esse in rebus: si tamen id humana mens vel ex parte digne valeat cogitare.

vel lingua sufficit eloqui. Sciendū ergo est, q̄ deus incommutabiliter semper in se existens, præsentialiter, potēcialiter, essentialiter est in omni natura siue essentiali sine sui definitione, & in omni loco sine circūscriptione, & in omni tempore sine mutabilitate. Et præterea in sanctis spiritibus & animabus est excellētius. I. per gratiā inhabitās: & in homine Christo excellētissime: in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, ut ait Apostolus. In eo enim deus habitauit, nō per gratiā adoptionis, sed per gratiā vnionis. Ne autē ista (quia capacitatem humanæ intelligentiæ excedunt) falsitatis arguere aliqui præsumāt, sanctorum auctoritatibus muniēda mihi videntur. Beatus Gregorius super cantica canticorū inquit, Licet deus cōmuni modo omnibus rebus insit præsentia, potētia, substantia: tamē familiariori modo per gratiā dicitur esse in illis, qui misericentiā operū dei acutius & fidelius considerant. De hoc enim eodem Aug. ad Dardanum in lib. de præsentia dei ait, Cum deus sit natura incorporea & incommutabiliter viuā, æterna stabilitate in seipso manens, totus adest rebus omnibus, & singulis totus: sed in quibus habitat, habent eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minus: quos ipse sibi dilectissimum tēplum gratia suæ bonitatis ædificat. Hilarius quoq̄

Quomodo
deus est in re-
bus & locis
corporalibus

Quod deus i
omni re est
essentia, po-
tēcia: sed in
sanctis per
gratiā: & in
homine Chri-
sto per vnio-
nē personæ.
Coll. 2. b.
Auctoritati-
bus ista cōs-
firmat.
Gregorius
sup. can. 67.
Quo abiit.
Tomo. 2.
epist. 57.

in lib. 8. de trin. apertissime docet deū ubique esse. Deus, inquit, immensæ virtutis viuens potestas, quæ nusquam non assit, non desit vsquam, se omnem per sua edocet, ut ubi sua sint, ipse esse intelligatur. Non autem corporali modo cum aliqui sit, non etiam ubique esse credatur, cum & in omnibus esse non desinat. Ambr. in 1. lib. de spiritu sancto, spiritum sanctum probat non esse creaturā: quia ubique est, quod est proprium diuinitatis: ita dicens, Cum omnis creatura certis naturæ suæ sit circūscripta limitibus, quomodo quis audeat creaturam appellare spiritum sanctū, qui nō habet circūscriptam determinatamque virtutem, quæ & in omnibus, & ubique semper est: quod utique diuinitatis & dominationis est proprium. Idem in eodem, Domini est omnia complere, qui dicit, Cælum & terram ego compleo. Si ergo dominus est qui cælum complet & terram, quis ergo potest spiritum sanctum iudicare dominationis & diuinæ potestatis exortē, qui repleuit orbem? et quod plus est, repleuit & Iesum, totius mundi redemptorem? Ex his alijsque pluribus auctoritatibus aperte monstratur, quod deus ubique in omni creatura essentialiter, præsentialiter, & potentialiter est.

Quod in sanctis non modo est, sed etiam habitat, qui non ubique est habitat.

In sanctis vero etiam habitat, in quibus est per gratiā.

non enim ubique est, ibi habitat: ubi vero habitat, ibi est. In solis bonis habitat, qui sunt templum eius, & sedes eius. Vnde per Esaiam dominus ait, Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, quia in electis qui sunt cælum, habitat deus & regnat, qui eius voluntati deuoti obtemperant: malos vero qui sunt terra, iudicii districtione calcant. Vnde in lib. Sap. dicitur, Thronus sapientiæ animā iusti, quia in iustis specialius est quā in alijs rebus: in quibus tamē omnibus totus est, quemadmodum anima, ait Aug. in epistola ad Hieronymum de origine animæ, per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribus, nec maior in maioribus: sed tamen in alijs intensius, & in alijs remissius operatur, cum in singulis particulis corporis essentialiter tota sit. Ita & deus cum sit in omnibus essentialiter ac totus, in illis tamen plenius esse dicitur quos inhabitat. I. in quibus ita est, ut faciat eos templum suum: & hi tales cum eo sunt iam ex parte, sed in beatitudine perfecte. Mali vero, etsi ibi sint ubi ipse est, qui nusquam deest, non tamen sunt cum eo. Vnde Aug. super Ioan. Non satis fuit dicere, Vbi ego sum, & illi sunt: sed addidit, mecum: quia & ibi miseri possunt esse ubi & ille est, qui nusquam deest. Sed beati sunt cum illo, quia nō sunt beati nisi ex eo quod cum illo sunt: qui fruuntur eo, & vident illum sicut est. Mali vero non sunt cum illo, ut cæci in luce non sunt cum luce: nec boni ita nunc sunt cum eo ut videant per speciem, etsi sunt aliquo modo cum eo per fidem. Quomodo autem deus cum de spiritus sancti processione temporali ageretur: ubi licet ex parte, exponitur (ex parte enim cognoscim⁹, & ex parte prophetamus) quomodo spiritus sanctus habitat in nobis, qui non sine patre & filio inhabitat.

Non longe a
medio libri.

Cap. 7.

Lib. & cap. 7
Hier. 23. d.

Esai. 66. a.

Tomo. 2.
epist. 28.

Ioan. 17. d.
Tomo. 9. tra-
ctatu. 111.

Vbi erat vel habitabat deus antequam esset creatura.

Cap. 21.

Si autem quæris, vbi habitabat deus antequam sancti essent? Dicimus quia in se habitabat. Vnde Aug. in lib. 3. contra Maximinum: In templo, inquit, suo habitat deus. s. in sanctis qui sunt templum dei, modo secundum fidem ambulantes: & templum dei erunt aliquando secundum speciem, qualiter etiam nunc templum dei sunt angeli. Sed dicit aliquis, Antequam faceret deus caelum & terram, antequam faceret sanctos, vbi habitabat? In se habitabat deus: apud se habitat, & apud se est. Non ergo sancti sic sunt domus dei, vt ea subtrahita cadat deus. Immo sic habitat deus in sanctis, vt si ipse disceserit, cadant.

Multa hic breuiter docet quæ confirmant prædicta.

Tomo. 2.
epist. 5.

Sciendum est etiam, quia vt ait Aug. in lib. ad Dardanum,

Luc. 11. 3.
Matth. 6. 6.

Dici nisi stultissime nequit, spiritum sanctum non habere locum in nostro corpore, quod totum anima nostra impleuerit. Stultius dicitur etiam angustius alicubi incedi trinitatem, vt pater & filius & spiritus sanctus alicubi simul esse non possint. Verum illud est multo mirabilius, quod cum deus vbique sit totus, non tamen in omnibus habitat. Quis porro audeat opinari, nisi inseparabilitatem trinitatis penitus ignoret, quod in aliquo possit habitare pater & filius, in quo non habitet spiritus sanctus? aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non habitet pater & filius? Fatendum est ergo vbique esse deum per diuinitatis presentiam, sed non vbique per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem gratiam non dicimus, Pater noster qui es vbique, cum & homo sit: sed qui es in caelis, id est in sanctis: in quibus est quodam excellentiori modo.

Quod deus inhabitator est quorundam nondum cognoscendum deum, & non quorundam cognoscentium.

Badē epist.
paulo inferius.

Illud quoque mirabile est, quia vt ait Aug. in eodem

Deus est inhabitator quorundam, nondum cognoscendum deum, & non quorundam cognoscendum deum. Illi enim ad templum dei non pertinent, qui cognoscunt deum, non sicut deum glorificant. Ad templum dei pertinent paruuli sanctificationis sacramento Christi, & regenerati spiritu sancto, qui nondum valent cognoscere deum. Ergo quem potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autem sunt illi, quibus est deum habere, quod nosse. Hic aliquatenus aperit Aug. quomodo deus habitet in aliquo. i. habeatur: cum videlicet non est in aliquo, vt ab eo cognoscatur & diligatur.

Quomodo deus totus vbique sit per essentiam, non potest intelligi ab humano sensu.

Super illud
Qui cum sit
splendor gloriæ.
Homilia. 2.

Ex prædictis patet, quod deus vbique totus est per essentiam, & in sanctis habitat per gratiam. Cumque superius, licet tenuiter, ostensum sit qua ratione dicatur habitare in quibusdam, nunc efflagitaret ordinis ratio id etiam assignari, quomodo vbique per essentiam & totus sit: nisi huius considerationis sublimitas atque immensitas, humanæ mentis sensum omnino excederet. vt enim ait Chrys. super epistolam ad Hebr. Sicut multa de deo intelligimus quæ loqui penitus non valemus, ita multa loquimur quæ intelligere non

mus idonei. Verbi gratia, quod vbique deus est scimus & dicimus: quomodo autem vbique sit, intellectu non capimus. Item quod est incorporea quædam virtus quæ est omnium causa bonorum scimus. quomodo autem vel quæ ista sit penitus ignoramus.

Quorundam opinio, qui præsumunt ostendere quomodo deus vbique sit per essentiam, potentiam, presentiam.

Quidam tamen immensa ingenio suo metiri præsumen

tes, hoc ita fore intelligendum tradiderunt, quod deus vbique per essentiam esse dicitur: non quod dei essentia proprie sit in omni loco, & in omni creatura: sed quia omnis natura atque omne quod naturaliter est, in quocumque loco sit, per eum habet esse: & omnis locus, in quo illud est. Idem etiam dicunt ideo deum vbique dici esse per presentiam vel per potentiam, quia cuncta loca sunt ei presentia, & quæ in eis sunt, nec in eis aliquid operari cessat. Nam & ipsa loca, & quicquid in eis est, nisi ipse conseruet, manere non possunt. In eis ergo per substantiam deus esse dicitur, vt aiunt: quia per virtutem propriæ substantiæ suæ facit vt etiam loca sint, & omnia quæ in eis sunt. Sed licet hæc vera sint quæ asserunt in explanandis intelligentiis prædictorum, in illis tamen verbis quibus dicitur deus vbique esse per essentiam, plus contineri credendum est, quod homo viuens capere non valet.

Quod deus cum sit in omnibus rebus, non tamen sordibus reus inquinatur. **H**

Solet etiam ab eisdem quæri, quomodo deus substan

tialiter in sit omnibus rebus, & corporalium sordium inquisitionibus non contingatur: quod tam friuolum est, vt nec responsione sit dignum, cum etiam spiritus creatus sordibus corporeis etiam leprosi vel quantumcumque polluti inquinari non possit. Sol quoque radios suos sine sui pollutione effundit super loca & corpora non solum munda, sed etiam immunda ac sordibus foetentia: quorum contactu homines & alia quædam res inficiuntur: solis verò radij impolluti & incontaminati ea contingentes existunt. Non est ergo mirandum si essentia diuina omnino simplex & incommutabilis omnia replet loca, & omnibus creaturis essentialiter inest, nec tamen cuiusquam rei sordibus contaminatur vel contingitur. Vnde August. in lib. de natura boni, Cum in deo, inquit, sint omnia quæ condidit, non tamen inquinant eum illi qui peccant. De cuius etiam sapientia quæ attingit a fine vsque ad finem fortiter, dicitur, Attingit omnia, propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. Timet quidam quod fieri non potest, scilicet ne humana carne veritas & substantia dei inquinetur, & tamen prædicant istum visibilem solem radios suos per omnes feces & sordes spargere, & eos mundos & sinceros seruari. Si ergo visibilia nulla à visibilibus immundis contingi possunt, & non inquinari: quanto magis inuisibilis & incommutabilis veritas. Postremo respondeat quid potius de deo respondendum existiment. vel quod nusquam per essentiam sit, vel quod vbique, vel quod alicubi, ita quod non vbique? Sed quis audeat dicere quod nusquam diuina essentia sit, vel quod alicubi, & non vbique sit. Si enim ita est alicubi, quod non vbique, ergo localis est. Est ergo vbique tota quæ continet totum, & pene-

Tomo. 6.
cap. 29.

August. de
agone Christi
libro
unico ca. 18.

Libro de doctrina Christiana. l. ca. 10

trat totum: quæ nec pro sui simplicitate diuidi, nec pro sui puritate maculari, nec pro sui immensitate vlllo modo comprehendi potest. Vnde August. Deus vbiq[ue] est, cui non locis, sed actionibus propinquamus.

Quod deus vbiq[ue] sit, & in omni tempore, non tamen localis est, non circumscrip[ti]bilis, nec loco nec tempore mouetur.

Cūque diuina natura veraciter & essentialiter sit in omni

Quibus modis aliquid dicatur locale vel circumscrip[ti]bile.

De sp[iritu] creat[ur]æ q[uod] secundū alterū modū nec localis, nec circumscrip[ti]bilis est: secundū alterū vero est, &c.

Libro. 8. ca. 26. in tomo. 1

Quod deus est interior antiquior & nouior omnibus.

loco & in omni tempore, non tamen mouetur per loca vel per tempora, nec localis nec temporalis est. Localis non est, quia penitus non circumscribitur loco, quia nec ita est in vno loco, quod nō sit in alio. Neque dimensionem habet, sicut corpus, cui secundum locum assignatur principium, medium, & finis, & ante & retro, dextra & sinistra, sursum & deorsum: quod sui interpositione facit distantiam circumstantium. Duobus nanque his modis dicitur in scriptura aliquid locale, siue circumscrip[ti]bile, & econuerso: scilicet, vel quia dimensionem capiens longitudinis, altitudinis, & latitudinis, distantiam facit in loco, vt corpus: vel quia loco definitur ac determinatur: quoniam cum sit alicubi, non vbiq[ue] inuenitur, quod non solum corpori, sed etiam omni creato spiritui congruit. Omne ergo corpus omni modo locale est. Spiritus verō creatus quodammodo est localis, quodammodo non est localis. Localis quidem dicitur, quia definitione loci terminatur: quoniam cum alicubi præsens sit totus, alibi non inuenitur. Non autem ita localis est, vt dimensionem capiens distantiam in loco faciat. Diuina ergo la essentia omnino illocalis & incircumscrip[ti]bilis est: quæ nec locis mouetur, quo modo, scilicet vel determinatione finita, vel dimensione suscepta: nec temporibus, sed affectu & cognitione mouetur. His enim duobus modis, scilicet loco vel tempore, fit mutatio creature, quæ longè est à creatore. Vnde August. Genes. Deus, inquit, omnipotens incommutabili aeternitate, voluntate, veritate per idem, mouet per tempus creaturam spiritualement: mouet etiam per tempus locum creaturam corporalem, vt eo motu naturas quas condidit administrat. Cum ergo tale aliquid agit, non debemus opinari eius substantiam qua deus temporibus locisque mutabilem, siue per tempora & loca mobilem, cum sit & interior omni re, quia in ipso sunt omnia: & exterior omni re, quia ipse est per omnia: & antiquior omnibus, quia ipse est ante omnia: & nouior omnibus, quia ipse idem post omnia, scilicet post omnium initia. Ecce hic apertè ostenditur, quod ipse deus, nec temporibus mutatur vel mouetur. Spiritualis autem creatura per tempus mouetur, corporalis verō etiam per tempus & locum.

Quid sit mutari secundum tempus.

Mutari autē per tempus est variari secundum qualitates

interiores vel exteriores, quæ sunt in ipsa re quæ mutatur: vt quando fit vicissitudo gaudii, doloris, scientiæ, obliuionis, vel variationem forme, vel alicuius qualitatis exterioris. Hæc enim mutatio quæ fit secundum tempus variatio est qualitatum, quæ fit in corporali vel spirituali creatura: & ideo dicitur catur tempus.

Opinio quorundam, qui dicunt spiritus creatos non moueri loco, nec esse locales.

De mutatione verò loci magna inter cōquirētes disc

ptatio versatur. Sunt enim qui dicunt nullū spiritū aliquo mō posse mutari loco, ab omni spū locū vniuersaliter remouere volētes: quoniam secundū dimēsiōnē tantū & circumscrip[ti]ōnē locū cōstare asserūt, atq[ue] id solū esse locale vel in loco esse dicūt, quod dimēsiōnē recipit, & distātiā in loco facit. Et hoc dicūt Aug. sensisse, mutationē tēporis tantū spūali creaturē tribuentē: loci verō & tēporis, corporeæ.

Hic respondetur eis.

Sed vt suprà diximus, dupliciter dicitur esse res localis

vel circumscrip[ti]bilis: scilicet vel quia dimēsiōnē recipit & distātiā facit, vel quia loci termino definitur: quorū vtrūque cōuenit corporeæ creaturæ, alterū verō tantū spūali. Nam vt suprà diximus, corporalis creatura ita est localis vel circumscrip[ti]bilis, q[uod] determinatur definitione loci, & q[uod] dimensionem recipiens distātiā facit: spūalis verō tantū definitione loci concluditur, cum ita sit alicubi, q[uod] non alibi. sed nec dimensionem recipit, nec distātiā in loco facit, quia si multi essent spiritus hic, non eo coangustarent locum quo minus de corporibus continerent. Ideoq[ue] Aug. attribuit mutationem loci corpori, non spiritui: quia licet spiritus transeat de loco ad locum, non tamen ita vt dimensionibus circumscrip[ti]us, interpositione sui faciat distātiā circumstantium, sicut corpus.

Conclusio ex prædictis, q[uod] spiritus creati sunt locales & circumscrip[ti]biles quodammodo, spiritus verō dei omnino incircumscrip[ti]bilis.

Sunt ergo spiritus creati in loco, & transeunt de loco ad

locum, & quodammodo locales & circumscrip[ti]biles, sed nō omni eo modo quo creaturæ corporeæ. Spūs autē increatus qui deus est, in loco quidē est, & in omni loco, sed omnino illocalis est & incircumscrip[ti]bilis. Vnde Beda super Lucam ait, Cū ad nos angeli veniunt, sic exterius implēt ministeriū, vt tamen ante deū interiorius per cōtemplationē assistant: quia etsi angelus est spūs circumscrip[ti]us, summus tamen spūs qui deus est, incircumscrip[ti]us est, intra quem currit angelus quocūque mittatur. Ecce hic dicitur quia spūs angelicus circumscrip[ti]us est, spiritus autē qui deus est, incircumscrip[ti]us. Alibi etiam Ambrosius distātiā ostendens inter spiritum increatum, & spiritum creatum, dicit Seraphin de loco ad locum transire, inquit ita in lib. de trin. Dixit Esaias, quia missus est ad me vnus de Seraphin. Et spiritus quidem sanctus dicitur missus, sed Seraphin ad vnum, spiritus verō ad omnes. Seraphin mittitur in ministerio, spiritus operatur mysterium. Seraphin de loco ad locum transit: non enim complet omnia, sed ipse repletur à spiritu. Hic apertè ostenditur q[uod] angeli quodammodo locales sunt.

Cum repetitione superiorum confirmat auctoritatibus deum esse vbiq[ue] sine locali motu.

Fateamur itaque diuinam naturam pro immensitate

Aug. verba prædicta p[er] se facere dicunt.

Ad caput primum.

Libro de sp[iritu] sancto primo cap. 10. Esai. 63.

Tomo. 2. epi
stola. 57.

Super illud,
Velociter cur
rit.
In tomo. 8.
in enarratiōe
psalmi. 147.

In tomo. 4.
quæst. 20.

sui nusquam deesse, eamq; solā omnino illocalē, & omnino incircumscribibilem nullo concludi loco, sed à fine vsque ad finem attingere, non tamen spatiosa magnitudine nec locali motu, sed immensitate atque immobilitate suę essentię. Vnde August. ad Dardanum ait, Non quasi spatiosa magnitudine opinemur deum per cuncta diffundi, sicut fumus aut lux ista diffunditur, sed potius sicut in duobus sapientibus, quorum alter altero corpore grandior est, sed sapientior nō est: vna sapientia est, nec est in maiore maior, nec in minore minor, nec minor in vno quam in duobus. ita deus sine labore regens & continens mundum, in cælo totus est, in terra totus, & in vtroque totus, & nullo contentus loco, sed in seipso vbique totus. Idem quoque super psal. ait, Ad verbum dei pertinet non esse in parte, sed vbique esse per seipsum. hæc enim est sapientia dei, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, non tamen motu locali sed immobilitate sui: veluti si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur qd attingit à fine illius loci vsque ad finem, cum tamen alterum non deserat alterum occupando. non ergo habet motū localem verbum illud, & sapientia illa solida est & ubiq;. Ex prædictis innotescit, qd deus est ita vbique per essentiam, quod nec spatiosa magnitudine diffunditur, nec vno deserto loco alium occupat, quia localem motum non habet. Ideoque August. volens præscindere à dei puritate omnem localem motum & localem circumscriptionem, potius dicit omnia esse in illo quam ipsum esse alicubi, nec tamen ipsum esse locum, qui non est in loco: in lib. 83. q. ita inquit, Deus non alicubi est: quod alicubi est, continetur loco: quod continetur loco, corpus est: Deus autem non est corpus: non ergo alicubi est. & tamen quia est, & in loco non est, in illo sunt potius omnia quam ille alicubi: nec tamen ita in illo, vt ipse sit locus. Locus enim in spatio est quod longitudine & latitudine & altitudine corporis occupatur: nec deus tale aliquid est: & omnia ergo in ipso sunt. & locus non est, nec in loco est: locus tamen dei sed improprie, dicitur templum dei, non quod eo contineatur. Id autem nihil melius quam animam munda intelligitur. Ecce hic dicit deum non esse in loco, sed intelligendum est eum non esse in loco localiter, scilicet quia nec circumscriptionem nec localem motum habet.

Oppositio, qua videtur probari qd deus mutetur loco.

Ad hoc autem solet opponi sic quotidie, Fiunt creature quæ ante non erant, & in eis deus est cum ante non esset in eis: est ergo vbi ante nō erat, ideoq; mutabilis esse videtur. Sed licet quotidie incipiat esse in creaturis, in quibus ante non erat, quia illæ non erant: hoc tamen fit sine mutatione, qualiter in mundo cœpit esse quem fecit, tamen sine sui mutabilitate. & similiter definit esse in quibus ante erat sine sui mutatione: nec tamen ipse deserit locum, sed locus definit esse.

Epilogus, vbi exponitur quare in prædictam venit disceptationem.

Iam sufficienter demonstratum esse videtur, quomodo

Epilogus.

omnia dicantur esse in deo, & deus in omnibus: quam disceptationem quasi incideret suscepimus, quia id videbatur postulare res circa quam noster versabatur sermo. differebamus enim de scientia siue sapientia dei: & cū diceremus deum scire omnia, quæsitum est vtrum propter cognitionem quam de omnibus habet, diceretur omnia esse in deo, an alia ratione hoc diceret scriptura. Huius ergo quæstionis occasio in præmissam nos deduxit disputationem.

HIC REDIT AD PROPOSITVM, REPETENS
superius dicta vt addat alia. **DISTINCT. XXXVIII. A**

Nunc ergo ad propositum reuertentes cœpto insistamus. Suprà dictum est, qd præscientia dei futurorum tantum est, sed omnium, tã bonorum q̃ malorum. Scientia verò vel sapientia non mō de futuris, sed etiã de presentibus & futuris: nec tantū de tēporalibus, sed etiam de æternis, quia seipsum nouit deus. Hic oritur quæstio non dissimulanda, vtrum. scilicet scientia vel præscientia sit causa rerum, an res sint causæ scientiæ vel præscientiæ dei. Videtur. n. præscientia dei causā esse eorum quæ ei subsunt, ac necessitatem eueniendi eis facere: quia nec aliqua futura fuissent nisi deus ea præscisset, nec possunt non euenire, cum deus ea præsciuerit. Si autem impossibile est ea non euenire, quia præscita sunt: videtur ergo ipsa præscientia quæ præscita sunt, eis esse causā eueniendi. Impossibile est autem ea non euenire, cum præscita sint: quia si non euenirent cū præscita sint, falleretur dei præscientia. At dei præscientia falli non potest. Impossibile est ergo ea nō euenire, cum præscita sint. Sic ergo præscientia causā eorum esse videtur quæ præscita sunt. Hoc idem & de scientia dicitur. scilicet quia deus aliqua nouerit, ideo sint. Cui sententiæ Aug. attestari videtur in. 15. lib. de trin. dicens, Non ista ex aliquo tempore cognouit deus, sed futura omnia temporalia: atque in eis etiam quid & quando ab illo petitori fueramus, & quos & de quibus rebus vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio ante præsciuit. Vniuersas autem creaturas & spirituales & corporales, nō quia sunt ideo nouit, sed ideo sunt quia nouit: non enim nesciuit quæ fuerat creaturus: quia ergo sciuit, creauit: non quia creauit, sciuit. nec aliter sciuit creata quam creanda: non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis: sed illis existentibus sicut oportebat & quando oportebat, illa mansit vt erat. vnde in Eccl. Antequam crearentur, omnia nota sunt illis: sic & postquam consummata sunt. Ecce his verbis videtur Aug. innuere scientiam vel præscientiam dei causam esse eorum quæ sunt: cū dicit ideo ea esse, quia deus nouit. Idem quoq; in. 6. lib. dicere videtur. Cum, inquit, decedant & succedant tēpora, non decedit aliquid vel succedit scientiæ dei, in qua nouit omnia quæ fecit per ipsam. Nō enim hæc quæ creata sunt ideo sciuntur à deo quia facta sunt, sed potius ideo facta sunt quia immutabiliter ab eo sciuntur. Et hic etiam significare videtur dei scientiam causam eorum esse quæ sunt, dicens non ideo deum ea nouisse quia facta sunt: sed ideo facta, quia nouit ea deus. Ideoque videtur dei scientia vel præscientia causā esse eorum quæ nouit.

De modis dī
uinæ scientiæ
vel cognitiōis.

Vtrū deus cognoscat mutabiliter vel immutabiliter: & quōd. Quæstio an scientia & præscientia sit causa rerū: vel res sint causa præscientiæ.

Quare scientia vel præscientia videtur causa rerum.

Cap. 13.
Aug. auctoritates pponit quæ videntur hoc asserere. Eodem. cap.

Cap. 23. d.

Cap. 10.

Inconuenientia ostendit quæ sequerentur, si diceretur scientia vel præscientia causa omnium rerum quæ ei subsunt.

Quod si ita est, est ergo causa omnium malorum, cum omnia mala sciuntur & præsciuntur à deo: quod longè est à veritate. Si enim dei scientia vel præscientia causa esset malorum, esset utique deus auctor malorum: quod penitus falsum est. Non ergo scientia vel præscientia dei causa est omnium quæ ei subsunt.

Quod res futuræ, non sunt causa scientiæ vel præscientiæ dei.

Neque etiam res futuræ causa sunt dei præscientiæ:

licet enim non essent futuræ nisi præscirentur à deo, non tamen ideo præsciuntur quia futuræ sunt. Si enim hoc esset, tunc eius quod æternum est, aliquid existeret causa: ab eo alienum, ab eo diuersum, & ex creaturis dependeret scientia creatoris, & creatum causa esset increati. Origenes tamè super epistolam ad Rom. ait. Non propterea aliquid erit, quia id scit deus futurum: sed quia futurum est, ideo scitur à deo antequam fiat. Hoc videtur præmissis verbis August. obuiare. Hoc enim significari videtur, quod res futuræ causa sunt præscientiæ: ibi verò, quod præscientia causa sit rerum futurarum.

Quid ex prædictis tenendum sit, cum determinatione auctoritatum.

Hanc igitur quæ videtur repugnantiam de medio

lere cupientes, dicimus res futuras nullatenus causam esse præscientiæ vel scientiæ dei, nec ideo præsciri vel sciri, quia futuræ vel factæ sunt: ita exponentes quod ait Origen. quia futurum est, ideo scitur à deo antequam fiat, id est quod futurum est, scitur à deo antequam fiat, neque sciretur nisi futurum esset: ut non notetur ibi causa, nisi sine qua non fieret. Ita etiam dicimus scientiam vel præscientiam dei non esse causam eorum quæ fiunt, nisi talem sine qua non fiunt: si tamen scientiam ad notitiam tantum referamus. Si verò nomine scientiæ includitur etiam beneplacitum atque dispositio, tunc rectè potest dici causa eorū quæ deus facit. His enim duobus modis, ut superius prætaxatū est, accipitur cognitio vel scientia dei, scilicet pro notitia sola, vel pro notitia simul & beneplacito. Hoc modo forte accepit Aug. dicens, Ideo sunt quia nouit, id est quia scienti placuit, & quia sciens disposuit. Hic sensus ex eo adiuuatur, quia de bonis ibi tantum agit August. scilicet de creaturis & de his quæ deus facit: quæ omnia nouit non solum scientia, sed etiam beneplacito ac dispositione. Sic ergo ibi accipitur dei cognitio, ut non modo notitiam, sed etiam beneplacitum dei significet. Mala verò scit deus & præscit antequam fiant, sed sola notitia, non beneplacito. præscit enim deus & prædicat etiam quæ non est ipse factururus, sicut præsciuit & prædixit infidelitatem Iudeorum, sed non fecit, nec ideo quia præsciuit, ad peccatū infidelitatis eos coegit, nec præscisset vel prædixisset eorū mala, nisi essent ea habituri, unde Aug. super Ioan. Deus, inquit, futurorum præscius per prophetam prædixit infidelitatem Iudeorum, sed non fecit: neque præscisset mala eorum, nisi ea haberent. Non enim ideo

In tom. 4.
explanatio
ad. 8. caput
ad Rom. in
libro. 7.
Hoc prædictis
videtur con-
trarium.

Libro. 15. ca.
15.

Homil. 9.
in tom. 9.

quenquam ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata prænouit: illorū enim præsciuit peccata, non sua. Ideoque si ea quæ ille præsciuit, ipsorum non sunt, non vera ille præsciuit. sed quia illius præscientia falli non potest, sine dubio non alius sed ipsi peccant quos deus peccatores esse præsciuit. & ideo si non malum sed bonum facere voluissent, non malum facturi præuiderentur ab eo, qui nouit quid sit quisque factururus. His verbis apertè ostenditur, si diligenter attendamus, præscientiam dei non esse causam malorum quæ præscit: quia nō ea præscit tanquam factururus, nec tanquam sua, sed illorum qui sunt ea facturi vel habituri. præsciuit ergo illa sola notitia, sed non beneplacito auctoritatis. Unde datur intelligi, quod deus econuerso præscit bona tanquam sua, tanquam ea quæ facturus est: ut illa præsciendo simul fuerit ipsius notitia, & auctoritatis beneplacitum.

Contra hoc quod dictum est præscientiam dei non posse falli, oppositio.

E

Ad hoc autem quod supra dictum est, scilicet præ-

scientiam dei falli non posse, solet à quibusdam ita opponi, Deus præsciuit hunc lecturum vel aliquid huiusmodi: sed potest esse ut iste non legat, ergo potest aliter esse quàm deus præsciuit: ergo potest falli dei præscientia, quod omnino falsum est. Potest equidem non fieri aliquid, & illud tamen præscitum est fieri, non ideo tamen potest falli dei præscientia: quia si illud non fieret, nec à deo præscitum esset fieri. Sed adhuc urgent quæstionem dicentes, Aut aliter potest fieri quàm deus præsciuit, aut non aliter. sed non aliter: ergo necessariò cuncta eueniunt. si verò aliter, potest ergo dei præscientia falli vel mutari. Sed potest aliter fieri, quia potest aliter fieri quàm fiat: ita autem fit ut præscitum est: aliter ergo potest fieri quàm præscitum est. Ad quod dicimus illam locutionem multiplicem facere intelligentiam, scilicet, Aliter potest fieri quàm deus præsciuit, & huiusmodi: ut, Potest non esse quod deus præsciuit: & Impossibile est non esse quod deus præsciuit: & Impossibile est non esse præscita omnia quæ fiunt & huiusmodi. Possunt enim hæc coniunctim intelligi, ut conditio sit implicita, & disiunctim. Si enim ita intelligas, Non potest aliter fieri quàm deus præsciuit, id est non potest vtrunque simul esse, scilicet quod deus ita præsciuerit fieri & aliter fiat, verum intelligis. Si autem per disiunctionem intelligas, ut dicas hoc aliter non posse euenire quàm euenit, & quomodo futurum deus præsciuit, falsum est. Hoc enim aliter potest euenire quàm euenit, & tamen deus hoc modo futurum præsciuit. Similiter & alia determinatio, scilicet, Impossibile est illud non euenire quod deus præsciuit vel cum deus præscierit, si coniunctim intelligas, verum dicis: si disiunctim, falsum. Ita etiam & illud, Impossibile est non esse præscitum omne quod fit, id est non potest esse vtrunque, scilicet ut fiat & non sit præscitum, hic sensus verus est. Si verò dicis deum non potuisse non præscire omne quod fit, falsum est. Potuit enim facere ut non fieret, & ita non esse præscitum.

Oppositio

responsio

VTRVM SCIENTIA DEI POSSIT AUGERI,
vel minui, vel aliquo modo mutari: vtrūq; enim videtur posse probari.
DISTINCT. XXXIX.

De immuta-
bilitate vel p-
fectione diui-
ne scientie vel
cognitione.

Responsio ad
determina-
tione.
Cap. 13.

Eodem libro
ca. 14.

Eodem libro
& cap. 14.

Eodem libro
cap. 13.

P Raterea queri solet, Vtrū scientia dei possit augeri vel minui. vtrūq; enim videtur posse probari. Quod enim diuina scientia possit augeri vel mutari, hoc modo probatur: quia potest deus scire quod nunquam scit. Est enim aliquis qui non est lecturus hodie, & tamen potest esse ut legat hodie: potest enim hodie legere. Nihil autem potest fieri, quod non possit à deo sciri. Potest ergo deus scire hunc lecturum hodie: potest ergo aliquid scire quod non scit: ergo potest eius scientia augeri vel mutari. Eademque videtur posse minui. Est enim aliquis hodie lecturus quem deus scit lecturum. At potest esse ut non legat: ergo potest deus non scire hunc lecturum: potest ergo non scire aliquid quod scit: ergo potest minui eius scientia vel mutari. Ad quod dicimus, quia dei scientia omnino immutabilis est, nec augeri potest vel minui. Nam ut ait Augustinus 15. lib. de trin. Scientia dei est ipsa sapientia, & sapientia est ipsa essentia siue substantia dei: quia in illius naturæ simplicitate mirabili, non est aliud sapere, & aliud esse, sed quod est sapere, hoc est & esse. Ideoque nouit omnia verbum, quæ nouit pater: sed ei nosse de patre est, sicut esse. nosse enim & esse ibi vnum est. Et ideo patri sicut esse non est à filio, ita nec nosse. Proinde tanquam seipsum dicens, pater genuit verbum sibi coequale per omnia. Non enim seipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo, quam in ipso. Hoc est ergo omnino verbum quod pater, non tamen est pater: quia iste filius, ille pater. Sciunt ergo inuicem pater & filius, sed ille gignendo, iste nascendo. Et omnia quæ sunt in eorum scientia, in eorum sapientia, in eorum essentia, vnusquisque eorum simul videt, non particulatim aut sigillatim velut alternante conspectu hinc illinc, & inde huc, & rursum inde, vel inde in aliud atque aliud: ut aliqua videre non possit, nisi non videns alia: sed omnia simul videt, quorum nullum est quod non semper videat & sciat. Eius itaque scientia inamissibilis & inuariabilis est. Nostra verò scientia, & amissibilis, & variabilis, & receptibilis est: quia non hoc est nobis esse, quod sapere vel scire. Propter hoc sicut nostra scientia illi scientiæ dei dissimilis est, sic & nostrum verbum quod nascitur de scientia nostra, dissimile est illi verbo quod natum est de patre scientia. Ex hac auctoritate clare ostenditur scientiam dei omnino inuariabilem esse, sicut ipsa essentia dei omnino inuariabilis est: & quod pater & filius cum spiritu sancto simul omnia sciunt & vident. Sicut ergo non potest augeri vel minui diuina essentia, ita nec diuina scientia: & tamen conceditur posse scire quod non scit, & posse non scire quod scit: quia posset aliquid esse subiectum eius scientie, quod non est, & posset non esse subiectum aliquid quod est, sine permutatione ipsius scientiæ.

Oppositio, an deus possit nouiter vel ex tempore
scire vel præscire aliquid.

B Hic opponitur à quibusdam ita, Si deus potest ali-

quid scire vel præscire quod nunquam sciuit vel præsciuit, potest ergo ex tempore aliquid scire vel præscire. Ad quod dicimus, Potest quidem deus scire vel præscire omne quod potest facere, & potest facere quod nunquam fiet. Potest ergo scire vel præscire quod nunquam fiet, nec est, nec fuit: nec illud scit vel sciuit, neque præscit vel præsciuit, quia scientia eius non est nisi de his quæ sunt vel fuerunt vel erunt, præscientia non est nisi de futuris. Et licet possit scire vel præscire quod nunquam est vel erit, non tamen potest aliquid scire vel præscire ex tempore. Potest utique scire vel præscire quod nunquam est nec erit, nec illud scitum vel præscitum est ab æterno: nec tamen potest incipere scire vel præscire illud, sed ita potest modo scire vel præscire, sicut potest scisse vel præscisse ab æterno. Si enim dicatur eum modo posse scire vel præscire quod ab æterno non sciuit vel præsciuit. ita quod ab æterno non sciuerit vel præsciuerit, quasi vtrunque simul esse possit, falsum est. Si vero dicas eum posse modo scire vel præscire quod ab æterno non sciuit vel præsciuit. i. habere potentiam sciendi vel præsciendi ab æterno & modo aliquid, nec tamen illud præscitum est vel futurum, verum est. Non potest ergo nouiter vel ex tempore scire vel præscire aliquid: sicut non potest nouiter vel ex tempore velle aliquid, & tamen potest velle quod nunquam voluit.

Vtrum deus possit scire plura quam scit.

C Item à quibusdam dicitur deus posse plura scire quam sciat: quia potest omnia scire quæ scit, & potest aliqua facere quæ nunquam erunt, & illa potest scire. non enim aliqua incognita facere potest. Si vero omnia essent quæ modo sunt, & alia quædam faceret quæ non sunt nec erunt, & illa omnia sciret pro certo, plura sciret quam modo sciat: nec tamen eius scientia augeri potest, quia hoc totum fieri posset sine mutabilitate scientiæ. Constat ergo dei scientiam omnino esse immutabilem, nec augeri posse vel minui: sed ei subiecta.

Quod videtur aduersum illi sententiæ, qua supra dictum est, deum semper & simul scire omnia.

D Ei vero quod prædictum est. scilicet quod deus omnia semper videt & simul, videtur obuiare quod ait Hieron. in expositione Abachuc, Absurdum est, inquit, ad hoc deducere dei maiestatem, ut sciat per momenta singula quot culices nascentur, quotue moriantur, quanta pulicum & muscarum multitudo, quotue pisces natent in aquis, & similia. Non sumus tam fatui adulatores dei, ut dum providentiam eius etiam ad ima retrudimus, in nos ipsos iniuriosi simus, eandem irrationabilium & rationabilium providentiā esse dicentes. Hic videtur dicere Hieron. quod deus illorum minimorum scientiam siue providentiā non habeat: quod si hoc est, tunc non omnia simul scit & semper. Ex tali itaque sensu illud dictum esse nouerimus, ut deum illa alternatim vel particulatim scire neget, nec per diuersa temporum momenta sic illa cognouit, sicut per varia momenta illorum quædam deficiunt, quædam incipiunt. Neque illis alijsque irrationabilibus ita prouidet, quemadmodum rationabilibus. nunquid enim, ut ait Apostolus, cura est deo de bobus? & sicut non est cura deo de bobus, ita nec

Tomo. 6. in
explanatioe
capitis. 1.
Abachuc.

Quod præmissa
verba Hier.
sint intelli-
genda.

1. Corin. 9. 2.

Sap. 12. 6.

de alijs irrationabilibus. Dicit tamē scriptura, quia ipsi est cura de omnibus. Providentiam ergo & curam vniuersaliter de cunctis quæ condidit habet, vt habet vnūquodque quod sibi debetur & conuenit. Sed specialem providentiā atque curā habet de rationabilibus, quibus præcepta tradidit, eisquē rectē viuendi legem præscripsit, ac præmia promisit. Hanc providentiā & curā de irrationabilibus non habet. Ideo dicit Apostolus, quia nō est cura deo de bobus: prouidet tamē omnibus & curat. i. gubernat omnia, qui omnibus solem suū facit oriri, & pluuiā dari. Scit itaq; deus quāta sit multitudo pulcū, culicū & muscarum & pisciū, & quomā nācantur quōtūe moriantur: sed non scit hoc per momēta singula: immo simul & semel omnia. Neq; ita scit, vt eādē habeat providentiā irrationabilium & rationabilium. i. vt eodem modo penitus prouideat irrationabilibus & rationabilibus. Rationabilibus enim & præcepta dedit, & angelos ad custodiam delegauit.

Breuis summa prædictorum, cum additione quorundam.

Sicut itaque & immutabiliter scit deus omnia quæ fuerūt, & sunt, & erūt, tā bona q̄ mala: præscit quoq; omnia futura, tā bona q̄ mala.

QVID SIT PRAEDESTINATIO ET

in quo differat à præscientia.

DISTINCT. XL.

De scientia
dei quāta ad
speciales effe-
ctus. s. de præ-
destinatione
& reprobatione.
Cap. 10. in to-
mo. 7.

PRAEDESTINATIO vero, de bonis salutaribus est, & de malis reprobis. Prædestinatio est gratia preparatio, quæ sine præscientia esse non potest. Potest autem sine prædestinatione esse præscientia. Prædestinatio quippe deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse factururus: sed præsciuit deus etiam quæ non esset ipse factururus, id est omnia mala. Prædestinauit eos quos elegit, reliquos vero reprobauit, id est ad mortem æternam præsciuit peccaturos.

An aliquis prædestinatorum possit damnari, vel reproborum saluari.

Prædestinatorum nullus videtur posse damnari, nec reproborum aliquis posse saluari.

Cap. 13. in to-
mo. 7.
Apoc. 1. d.

Vnde Aug. in lib. de correctione & gratia, In Apocalypsi, inquit, dicitur, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Si alius non est accepturus nisi iste perdiderit, certus est electorum numerus, id est non potest augeri vel minui. Ad hoc autem obijciunt quidam, nitentes probare numerum electorum posse augeri & minui, sic. Posset deus non apponere gratiam quibus apponit, & posset subtrahere quibus non subtrahit: quod si faceret, vtique damnarentur, posset ergo damnari isti qui tamen saluabūtur: posset itaque minui electorum numerus, ita etiam posset augeri, quia posset apponi gratia quibus non apponitur, per quam saluarentur. Posset ergo saluari habita gratia, qui tamen sine ea damnabuntur: posset itaque augeri numerus electorum. Quibus respondemus ex ea ratione dictum esse, & verum esse, numerum electorum non posse augeri vel minui, quia non potest vtrunque simul esse: scilicet

Responso.

DISTINCT. XL.

vt aliquis saluetur & non sit prædestinatus, vel vt aliquis prædestinatus sit & damnetur. Intelligentia enim conditionis implicitæ veritatem facit in dicto, & impossibilitatem in vero. Si vero simpliciter intelligatur, impossibilitas non admittitur: vt cum dicitur, prædestinatus potest vel non potest damnari, & reprobus potest saluari. In his enim & huiusmodi locutionibus, ex ratione dicti diiudicanda est sententia dictionis. Alia nanque fit intelligentia, si per coniunctionem hæc accipiantur dicta, atque si per disunctionem: vt supra cum de præscientia agebatur, prætaxatum est. Si enim cum dicis, prædestinatus non potest damnari, intelligas ita, id est non potest esse vt prædestinatus sit & damnetur, verum dicis, quia coniunctim intelligis: falsum autem si disiunctim, vt si intelligas istum non posse damnari quem dico prædestinatum. potuit enim non esse prædestinatus, & ita damnaretur.

Quomodo adhuc instant quæstioni.

C

Veruntamen adhuc instant, & secundum coniunctionem

argumentando ita procedunt, Non enim, inquiunt, potest esse vt aliquis prædestinatus sit & damnetur. Vtrūque istorum simul esse non potest, sed alterū horum non potest non esse. s. quin iste sit prædestinatus (ab æterno enim prædestinatus est) & non potest modo esse prædestinatus. Cum ergo impossibile sit simul vtrūque esse, & impossibile sit alterum non esse, videtur non posse alterum esse, scilicet, vt damnetur. Quod si est, ergo non potest esse vt non saluetur. In huius quæstionis solutione mallē alios audire quā docere. Dicimus tamē de præscientia similem posse moueri quæstionem. Ideoque tam hic quā ibi vnam facimus responsum, dicentes determinādum fore illud cui innititur tota hæc quæstio, scilicet, Impossibile est alterum istorum non esse. s. quin iste modo sit prædestinatus: ab æterno enim iste prædestinatus est. Distinguendum enim est cū ait, Iste non potest modo non esse prædestinatus: vel non potest eo modo esse quin sit prædestinatus: hoc enim cōiunctim vel disiunctim intelligi potest. Non enim potest esse vt ab æterno sit prædestinatus, & modo nō sit prædestinatus: nec potest esse simul vt sit prædestinatus, & non sit prædestinatus: sed tamē potuit esse ab æterno quod non esset prædestinatus, & potuit ab æterno nō esse prædestinatus. Et sicut ab æterno deus potuit eum non prædestinare, ita conceditur à quibusdam quod & modo potest deus eum nō prædestinare. ab æterno ergo potest deus non prædestinare eū: ergo potest iste non fuisse prædestinatus. si vero non fuisset prædestinatus, nec modo esset prædestinatus: ergo modo potest non esse prædestinatus. ita & de præscientia & de præscitis dicunt: quod in actionibus vel in operationibus dei & hominum nullatenus concedunt. Ex quo enim aliquid factum est vel dictum, non concedunt quod possit nō esse vel fuisse: immo impossibile est non esse vel non fuisse, quod factum est vel dictum: referentes possibilitatē vel impossibilitatē ad naturā rei existentis. Cū vero de præscientia vel prædestinatione dei agitur, possibilitas vel impossibilitas ad potentiā dei refertur, quæ semper eadem fuit & est: quia prædestinatio, præscientia, potētia, vnū in deo est.

Solutio, in
qua vellet
magis alios
audire q̄ docere.

Quid sit reprobatio dei, & in quibus consideretur, & quis sit prædestinationis effectus.

Cumque prædestinatio sit gratiæ preparatio, id est di-

uina electio qua elegit quos voluit ante mundi cōstitutionem, vt ait Apostolus: Reprobatio econuerso intelligenda est præscientia iniquitatis quorundā, & præparatio damnationis eorundem. Sicut enim prædestinationis effectus illa gratia est, qua in præsentī iustificamur, atque ad recte viuendum, & in bono perseverandum adiuvamur, & illa qua in futuro beatificamur: ita reprobatio dei, qua ab æternō non eligēdo, quosdā reprobaui, secundum duo consideratur: quorum alterum præscit & non præparat. i. iniquitatem: alterum præscit & præparat. f. eternā poenam. vnde Aug. ad Prosperum & Hilarium: Hæc, inquit, regula incōcusse tenenda est, peccatores in peccatis præscitos esse, non præparatos, poenam autem esse præparatam. Præparauit enim deus, vt ait Aug. in lib. de bono perseverantiæ, in præscientia sua, quibus voluit bona sua: & quibuscūque donat, proculdubio se donaturum esse præsciuit. Præparauit etiam deus, vt ait Fulgētiū, malis ignē æternū: illis vtique, quos iuste præparauit ad luenda supplicia, nec tamen præparauit ad facienda peccata. Præparauit enim deus quod diuina æquitas redderet, quod humana iniquitas admitteret. Non enim sicut præparauit sanctos ad iustitiam percipiendam, sic præparauit iniquos ad iustitiam amittendam: quia præparatis præparator nunquam fuit. Sicut ergo prædestinatio dei proprie est præparatio & preparatio beneficiorum dei, quibus certissime liberātur quicunque liberantur: ita reprobatio dei est præscientia malitiæ in quibusdā non finiendæ, & preparatio poenæ non terminandæ. Et sicut prædestinationis effectus est gratiæ appositio, ita reprobationis æternæ quodāmodo effectus esse videtur obduratio. Nec obdurat deus, vt ait Aug. ad Sixtum, impartiendo malitiam, sed non impartiendo gratiam, sicut nec digni sunt. Quibus enim non impartitur, nec digni sunt, nec merentur: potius vt non impartiat, hoc digni sunt, hoc merentur. vnde Apostolus ait, Cuius vult miseretur deus, & quem vult indurat: misericordiam appellat prædestinationem, & præcipue prædestinationis effectum. i. gratiæ appositionem: obdurationem verò, gratiæ priuationem. Non enim, vt ait Aug. ad Simplicianum, intelligendum est quod deus ita induret, quasi quenquā peccare cogat: sed tamē quibusdā peccatoribus misericordiam iustificationis suæ nō largitur, & ob hoc eos indurare dicitur, quia non eorum miseretur, nō quia impellit vt peccent. Eorum autē non miseretur, quibus gratiā non præbendam esse æquitate occulciscimā, & ab humanis sensibus remotissima iudicat: quā nō aperit, sed miratur Apostolus dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei.

Verū prædestinatio & reprobatio sint ex meritis nostris.

VTRVM ALIQVOD SIT MERITVM OBDURATIONIS & MISERICORDIÆ. DISTINCT. XLI.

IAVTEM quærimus meritū obdurationis & misericordiae: Obdurationis meritū inuenimus, misericordiae autē meritū nō inuenimus: quia nullū est misericordiae meritū, ne gratia euacuetur si non gratis donec-

tur, sed meritis redditur. Miseretur itaque secundum gratiam, quæ gratis datur: obdurat autem secundum iudicium, quod meritis redditur. Vnde datur intelligi, vt sicut reprobatio dei est nolle misereri: ita obduratio dei sit non misereri: vt nō ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior: sed tantum quo sit melior nō erogat. Ex his aperte ostenditur quid misericordiam, quid obdurationem intellexerit Apostolus. & quia misericordia nullum aduocat meritum, obduratio verò non est sine merito & misericordiae verbo. Hic accipitur prædestinatio, & præcipue prædestinationis effectus: obdurationis verò non ipsa dei æterna reprobatio, quia eius nullum est meritū, sed gratiæ priuatio siue subtractio, quæ quodam modo est reprobationis effectus. Accipitur tamen aliquādo reprobatio pro obduratione, sicut & prædestinatio pro suo effectū, cui est gratia opposita. Gratia enim quæ apponitur, effectus est prædestinationis. Cum ergo gratiæ quæ apponitur homini ad iustificationē, nulla sint merita, multominus & ipsius prædestinationis, quæ ab æterno elegit deus quos voluit, aliqua possunt existere merita. Ita nec reprobationis, quæ ab æterno quosdā præsciuit futuros malos & damnandos, sicut elegit Iacob & reprobaui Esau, quod non fuit pro meritis eorum quæ tunc habebant, quia nulla habebant, quoniam nec ipsi existebant: nec propter futura merita quæ præuideret, vel illum elegit, vel illum reprobaui.

Opinio quorundam, in qua fuit aliquando Augustinus, sed postea retractauit.

Opinati sunt tamen quidam deum ideo elegisse Iacob, quia talem futurum præsciuit qui in eum crederet, & ei seruiret: quod aliquando Aug. se sensisse dicit in lib. retract. vbi aperte ostendit, quod si propter futura merita electus esset, iam non ex gratia esset electio. Nō ergo ideo electus est à deo, quia talis futurus erat, sed ex tali electiōe talis est factus: ita dicēs, Disputās ergo quid elegerit deus in nondum nato, cui dixit seruiturum esse maiorem, & quid in eodem maiore similiter nondum nato reprobaui: ad hoc perduxī ratiocinationem, vt dicerem, Non ergo elegit deus opera cuiusquam in præscientia, quæ ipse daturus est, sed fidem elegit in præscientia: & quem sibi crediturū esse præsciuit, ipsum elegit cui spiritum sanctum daret, vt bona operando, etiam æternam vitam consequeretur. Ecce hic aperte dicit non propter opera eum elegisse, sed propter fidē qua eum præuidit crediturum. Sed quia & in fide meritū est, sicut & in operibus, hoc retractauit dicens, Nondum diligentius quæsiueram, nec adhuc inueneram qualis sit electio gratiæ, de qua dicit Apostolus, Reliquiæ per electionē gratiæ saluæ fient: quæ vtique non est ex gratia, si ex meritis procedat: vt iam quod datur non secundum gratiam, sed secundum debitum reddatur potius meritis quā donetur: perinde quod continē dixi, Dicit enim idem Apostolus, Idem deus qui operatur omnia in omnibus, nunquam augo credimus, nostrum est: quod vero bonum operamur, illius est qui credentibus dat spiritum sanctum. sed hoc profecto non dicerem, si scirem etiam ipsam fi-

Hic summa tim colligit prædicta vt addat alia. Ex Augusti in Tomo. 4. Lib. ad Simplicianum. 1. rōm. 9. c. Alias admittit.

Malachiæ. 1. 2.

Hoc retractauit Aug. lib. retractationū 1. Cap. 23. Id enī habetur in Tomo 4. lib. ad Simplicianum. 1. Et in Tomo 7. lib. de prædestinatione scōrū. cap. 3.

Explanat sententiā prædictorū verborum. Loco retractationū prædicto. rōm. 11. 2.

1. Corin. 12. 3.

Retractatio.

Ad Ro. 5. 2.

Cap. 18. in
Tomo. 7.Quaest. 68. in
Tomo. 4.

Cap. 23.

Potest tamē
ex tali sensu
dictū intelligi.

dem inter dei munera reperiri, quae dantur in eodem spiritu. Vtrūque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, & vtrūque datum est per spiritum fidei & charitatis. Et quod paulo post dixi, Nostrum enim est credere & velle, illius autem dare credentibus & volentibus facultatem bene operandi per spiritum sanctum, per quem charitas dei diffunditur in cordibus nostris. verum est quidem, sed eadem regula est. Et vtrūque ipsius est, quia ipse praeprarat voluntatem: & vtrūque nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis. ergo & meritum fidei de misericordia dei venit. Non ergo propter fidem vel aliqua merita elegit deus aliquos ab aeterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit, ut boni essent. Vnde Aug. in lib. de praedestinatione sanctorum, Non quia futuros nos tales esse praesciuit, ideo elegit, sed ut essemus tales per ipsam electionem gratiae suae, qua gratificauit nos in dilecto filio suo.

Hic videtur contrarium quod alibi ait Augustinus.

Hic tamen aduersari videtur quod dicit August. libro

83. quaestionum, Cui vult, inquit, miseretur deus, & quae vult indurat: sed haec voluntas dei iniusta esse non potest. venit enim de occultissimis meritis: quia & ipsi peccatores cum propter generale peccatum unam massam fecerunt, tamen nonnulla inter eos est diuersitas. Praecedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quis nondum sunt iustificati, digni efficiantur iustificatione. Et item praecedit in alijs peccatoribus, quo digni sunt obtusione. Ecce hic videtur Aug. dicere, quod & ipsa dei voluntas quod alios eligit, alios reprobat, ex meritis proveniat, sed occultissimis, id est quod pro meritis alios voluerit eligere, alios reprobare: & quod pro meritis alijs apponitur gratia iustificationis, alijs non, unde obtunditur. Sed quid intelligere voluerit, ignoratur: nisi forte hoc dicatur intellexisse, quod supra diximus eum retractasse. Nam ibidem quaedam alia continue subdit, quae in lib. 1. retract. aperte tractat: quod vtrūque legenti patebit. Vnde verisimile est in praemissis etiam hoc retractasse. Quia tamen ex eo sensu accipiunt fore dictum, non quia aliquis praedestinetur pro meritis, vel iustificationis gratiam mereatur, sed quia aliqui non adeo mali sunt, ut mereantur sibi gratiam non impartiri. Nullus enim dei gratiam mereri potest, per quam iustificatur: potest tamen mereri ut non apponatur, ut penitus abijciatur. Et quidem aliqui in tantum profundum iniquitatis deuenerunt, ut hoc mereantur, ut hoc digni sint: alij vero ita viuunt, ut etsi non mereantur gratiam iustificationis, non tamen merentur omnino repellii, & gratiam sibi subtrahi. Ideoque dixit in quibusdam peccatoribus praecedere quo digni sint iustificatione, & in alijs quo digni sint obtusione: sed hoc friuolum est.

Opinio quorundam falsa de occultis dei differentium carnaliter.

Multi vero de isto profundo quærentes reddere rationem,

Aug. de vers.
his Apostoli
sermone. 7.
in Tomo. 10.

ne, atque secundum coniecturas cordis sui inscrutabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantes, in fabulas vanitatis abierunt, dicentes, quod animae sursum in caelo peccant, & secundum peccata sua ad corpora pro meritis diriguntur, & dignis sibi quasi carceribus includuntur. Ierunt hi tales post cogitationes suas, & volentes disputare de dei profundo, versi sunt in profundum: dicentes animas in caelo

lo ante conuersatas, & ibi aliquid boni vel mali egisse, & pro meritis ad corpora terrena detrusas esse. hoc autem respuit catholica fides propter euidēte Apostoli sententiam qua ait, Cum nondum nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent &c. Melior est ergo fidelis ignorantia, quam temeraria scientia. Elegit ergo eos quos voluit gratuita misericordia, non quia fideles futuri erant, sed ut fideles essent: eisque gratiam dedit, non quia fideles erant, sed ut fierent. ait enim Apostolus, Misericordiam consecutus sum, ut fidelis essem. non ait, quia fidelis erat. Datur quidem & fideli, sed data est etiam prius ut esset fidelis. Ita etiam reprobaui quos voluit, non propter futura merita quae praevideret, veritate tamen rectissima, & a nostris sensibus remota.

Quaestio.

Sed quaeritur, Vtrum sicut dicitur elegisse quosdam ut boni fierent & fideles, ita etiam concedi debeat reprobatum quosdam ut mali essent & infideles, & obdurare ut peccent: quod nullatenus concedi oportet. Non enim reprobatio ita est causa mali, sicut praedestinatio est causa boni: neque obduratio ita facit hominem malum, quemadmodum misericordia facit bonum.

An ea quae semel scit deus vel praescit, semper sciat & praesciat, & semper scierit vel praescierit.

Præterea considerari oportet, vtrum ea omnia quae se- mel scit vel praescit deus, semper scit & scierit, ac praesciat & praescierit, an olim scierit vel praescierit, quod modo non scit vel praescit. De praescientia primo respondemus, dicentes, multa eum praescisse quae modo non praescit. cum enim eius praescientia non sit nisi de futuris, ex quo illa quae futura erant praesentia sunt vel praeterita, sub dei praescientia esse desinunt, sub scientia vero semper sunt. Praesciuit ergo deus omnia ab aeterno quae futura erant, neque praescire desinit, nisi cum futura esse desinunt. Neque cum praescire desinit aliqua quae ante praesciebat, minus ea noscit quam ante cognoscebat. Non enim dicitur ex defectu scientiae dei quod aliqua praescierit aliquando quae modo non praesciat, sed ex ratione verbi quod est praescientia. Praescire enim est ante scire aliquid, quod fiat. Ideoque non potest dici deus praescire, nisi ea quae futura sunt.

Hic de scientia, dicens deum semper scire quae semel scit.

De scientia autem aliter dicimus. Sci enim deus semper omnia quae aliquando scit: omnem enim scientiam quam aliquando habet, semper habuit, & habet, & habebit. Ad hoc autem opponitur ita, Olim sciuit hunc hominem nasciturum qui natus est, modo non scit eum nasciturum. sciuit ergo aliquid quod modo non scit. Item, sciuit mundum esse creandum, modo non scit eum esse creandum. aliquid ergo sciuit quod modo non scit: & alia huiusmodi infinita dici possunt. Sed ad hoc dicimus, quod idem de naturitate huius hominis & mundi creatione, nunc etiam scit, quod sciebat antequam fieret, licet tunc & nunc hanc scientiam eius diuersis exprimi verbis oportet. Nam quod tunc futurum erat, nunc praeteritum est. Ideoque verba commutata sunt ad ipsum designandum. Sicut diuersis temporibus loquentes, eandem diem modo per hoc

Rom. 9. 6.

1. Corin. 7. 6.
Aug. in lib.
retract. 1.
cap. 23.

E

responsio.

F

De praescientia
prius respon
det dicens deū
non semper
praescire quae
olim praesciuit.

G

Oppositio.

Solutio.

aduerbium cras designamus, dum adhuc futura est: modo per hodie dum praesens est: modo per heri, dum praeterita est. Itaque antequam crearetur mundus, sciebat deus hunc creandum: postquam creatus est, scit eum creatum. nec est hoc scire diuersa, sed omnino idem de creatione mundi. Sicut antiqui patres crediderunt Christum nasciturum & moriturum, nos autem credimus eum natum & mortuum: nec tamen diuersa credimus nos & illi, sed eadem. Tempora enim, ut ait Aug. variata sunt, & ideo verba sunt mutata, non fides. Indubitanter ergo teneamus deum semper omnia scire, quae aliquando scit.

DE OMNIPOTENTIA DEI, VBI PRIUS

consideratur quare dicatur omnipotens.

DISTINCT. XLII.

VNC DE omnipotentia dei agendum est: ubi prima consideratur

De potentia
dei in coe-
patione ad
possibilia
quae potest.
Quae questio
nes mixtum
dicuntur. ca. 6.
in tomo. 4.

N occurrit, quomodo verè deus dicatur omnipotens: an quia omnia possit, an tantum quia ea possit quae vult. Quod enim deus omnia possit, pluribus auctoritatibus comprobatur. Ait enim Aug. in lib. quest. veteris ac nouae legis, Omnia quidem potest deus, sed non facit nisi quod conuenit veritati eius & iustitiae. Idem in eodem, Potuit deus cuncta facere simul, sed ratione prohibuit voluntas. Rationem nempe ibi voluntatè dei appellauit, quia dei voluntas rationabilis est & aequissima. Fatendum est ergo deum omnia posse.

Quomodo dicatur deus omnia posse, cum nos multa possimus quae ipse non potest.

Sed quaeritur, quomodo omnia posse dicatur, cum nos

quaedam possimus quae ipse non potest. Non potest enim ambulare, loqui, & huiusmodi quae à natura diuinitatis sunt penitus aliena, cum horum instrumenta nullatenus habere queat incorporea & simplex substantia. Quibus id respondendum arbitror, quod huiusmodi actiones, ambulatio scilicet & locutio & huiusmodi, à dei potentia alienae non sunt, sed ad ipsam pertinent. Licet enim huiusmodi actiones in se deus habere non possit (non enim potest ambulare vel loqui & huiusmodi) eas tamen in creaturis potest operari. facit enim ut homo ambulet, & loquatur, & huiusmodi. Non ergo per istas actiones diuinæ potentiae detrahitur aliquid, quia & hoc potest facere omnipotens.

De alijs obijcitur.

Sed sunt alia quaedam quae deus nullatenus facere po-

test, ut peccata. non enim potest mentiri, non potest peccare. Sed non ideo omnipotentiae dei in aliquo detrahitur vel derogatur, si peccare non posse dicitur, quia non esset hoc potentiae sed infirmitatis. Si enim hoc posset, omnipotens non esset. Non ergo impotentiae sed potentiae imputandum est, quod ista non potest. vnde Aug. in 1. lib. de trin. Magna, inquit, dei potentia est non posse metiri. Sunt enim quaedam quae in alijs rebus potentiae deputanda sunt, in alijs vero minime: & quae in alijs laudabilia sunt, in alijs vero reprehensibilia sunt. Non ergo ideo deus minus potens est,

soluit.

quia peccare non potest, cum omnipotens nullatenus possit esse qui hoc potest. Item de alijs opponit.

Sunt etiam & alia quaedam quae deus non potest, vnde videtur non omnia posse: non enim potest mori vel falli. vnde Aug. in lib. de sym- bolo, Deus omnipotens non potest mori, non potest falli, non potest miser fieri, nec potest vinci. Haec utique & huiusmodi absit ut possit omnipotens. si enim huiusmodi passionibus atque defectibus subijci posset, omnipotens minime foret. Et ideo monstratur omnipotens, quia ei haec propinquare non valent: potest tamen haec in alijs operari.

Quod omnipotentia dei secundum duo consideratur.

Hic ergo diligenter considerantibus, omnipotentia eius secundum duo apparet, scilicet quod omnia facit quae vult, & nihil omnino patitur: secundum utrumque; deus omnipotens verissime predicatur, quia nec aliquid est quod ei ad patiendum corruptionem inferre valeat, nec aliquid ad faciendum impedimentum afferre. Manifestum est itaque, deum omnino nihil posse pati, & omnia facere posse, praeter ea sola quibus eius dignitas laederetur, eiusque excellentiae derogaretur: in quo tamen non est minus omnipotens. Hoc enim posse non esset posse, sed non posse. Nemo ergo deum impotentem in aliquo dicere praesumat, quia omnia potest quae posse potentiae est: & inde verè dicitur omnipotens.

Quibusdam auctoritatibus traditur, quod ideo dicitur omnipotens, quia potest quicquid vult.

Ex quibusdam tamen auctoritatibus traditur ideo verè di-

ci omnipotens, quia quicquid vult potest. vnde Aug. in ench. Non ob aliud veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quicquid vult potest, nec voluntate cuiuspiam creaturae voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Idem in lib. de spiritu & littera, Non potest deus facere iniusta, quia ipse est summa iustitia & bonitas. Omnipotens vero est, non quod possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid vult, ita ut nihil valeat eius voluntati resistere quin cōpleatur, aut aliquo modo impedire eadem. Ioannes Chrysostomus in hom. quadam de expositione symboli ait, Omnipotens dicitur deus quia posse illius non potest inueniri non posse: dicite propheta, Omnia quaecumque voluit fecit. Ipse est ergo omnipotens, ut totum quod vult possit. vnde apostolus, Eius, inquit, voluntati quis resistit? His auctoritatibus videtur ostendi, quod deus ex eo tantum dicatur omnipotens, quod omnia potest quae vult, non quia omnia possit.

Determinatio praemissarum auctoritatum.

Sed ad hoc potest dici, quod Aug. ubi dicit, Omnipotens non dicitur quod omnia possit & c. tam ample & generaliter accepit omnia, ut etiam mala includeret, quae deus non potest, nec vult. non ergo negauit eum posse omnia quae conueniunt ei posse. Similiter etiam dicit, Non ob aliud veraciter dicitur omnipotens, nisi quoniam quicquid vult potest: non negat eum posse etiam ea quae non vult, sed aduersus illos qui dicebant deum multa velle quae non poterat, affirmat eum posse quicquid vult, & ex eo verè dici omnipotentem, non ob aliud, quam quia potest quicquid vult.

k j.

In libro. 1. de
symbolo. li.
dei ad catho-
licum. c. 1.
in Tomo. 9.

Cap. 96. in
Tomo. 3.

Psalm. 113.
Rom. 9. c.

Quomodo in-
telligendū sit
quicquid vult.

Sed caue quomodo intelligas, Potest quicquid vult se posse, an quicquid vult fa-
cere, an quicquid vult fieri. Si enim dicas ideo omnipotentem vocari, quia po-
test quicquid vult se posse: ergo & Petrus similiter omnipotens dici potest, vel
quilibet sanctorum beatorum, quia potest quicquid vult se posse, & potest facere
quicquid vult facere. Non enim vult facere nisi quod facit, nec posse nisi quod
potest: sed non potest facere quicquid vult fieri. Vult enim saluos fieri qui salua-
di sunt, veruntamen eos saluare non valet. deus autem quicquid vult fieri, potest
facere. Si enim vult aliquid fieri per se, potest illud facere per se, & per se facit,
sicut cælum & terram per se fecit, quia voluit. Si autem vult fieri per creaturam,
& per eam operatur: sicut per homines facit domus & huiusmodi artificialia. Et
deus quidem ex se, & per se potest: homo autem vel angelus, quantumcunque be-
tus est, non est potens ex se vel per se.

Oppositio.

Sed forte dices, nec dei filius potest à se, nec spiritus

Solutio.

Post mediū
libri.

Hic plene o-
stenditur qua-
re deus omni-
potens dica-
tur.

Etus, sed solus pater. Ille enim potest à se, qui est à se: filius autem, quia non est
se, sed à patre, non potest à se, sed à patre: & spiritus sanctus ab utroque.
quod dicimus, quia licet filius non possit à se, nec operetur à se, potest tamen
operatur per se: sic & spiritus sanctus. vnde Hilarius in lib. 9. de trin. Naturā
quit, cui contradicis heretice, hæc vnitas est, vt ita per se agat filius, ne à se agat
& ita non à se agit, vt per se agat. Per se autem dicitur agere & potens esse,
naturalem habet potentiam eandem quam & pater, quia potens est & operatur
sed quia illam habet à patre, non à se, ideo à patre non à se dicitur posse & agere
re. Homo autem vel angelus gratuitam habet potentiam, quia potens est. Ideo
go vere ac proprie deus trinitas omnipotens dicitur, quia per se, id est naturā
potentia potest quicquid vult fieri, & quicquid vult se posse. Nihil enim
fieri quod non possit facere per se, vel per creaturas: & nihil vult se posse
quod non possit: & omne quod vult fieri, vult se posse: sed non omne quod
vult se posse, vult fieri. si enim vellet fieret: quia voluntati eius nihil re-
sistere possit.

OPINIO QVORVNDAM DICENTIVM
deum nil posse nisi quod facit. DISTINCT. XLIII.

De potentia
dei compara-
tione ad quā
tatem: osten-
dens eius im-
mensitatem, si
ue quantum
deus possit.

Ratio illorū
prima,

Q Vidam tamen de suo sensu glorientes, dei potentiam sub mensura
coartare conati sunt. Cum enim dicunt, hucusque potest deus, & non
amplius, quid hoc est aliud quam eius potentiam quæ infinita est
concludere & restringere ad mensuram. Aiunt enim, non potest deus aliud fa-
re quam facit, nec melius facere id quod facit, nec aliquid prætermittere de
quæ facit. Istamque primam suam opinionem verisimilibus argumentis, cau-
que commenticijs, necnon & sacrarum autoritatum testimonijs munire con-
tur dicentes, Non potest deus facere, nisi quod bonum & iustum est fieri: non
autem iustum & bonum fieri ab eo, nisi quod facit. Si enim aliud iustum est
bonum cum facere quam facit, non ergo facit omne quod iustum est & bonum

cum facere. sed quis audeat hoc dicere?

Secunda ratio.

B

Addunt etiam, non potest facere, nisi quod iustitia eius
exigit: sed non exigit eius iustitia, vt faciat nisi quod facit: non ergo potest face-
re, nisi quod facit. Eademque iustitia exigit, vt id non faciat quod non facit. non
autem potest facere contra iustitiam suam, non ergo potest aliquid eorum face-
re quæ dimittit.

Responsio ad prius dictum.

C

His autem respondemus, duplicem verborum intelligē-
tiam aperientes, & ab eis inuoluta euoluentes sic, Non potest deus facere nisi
quod bonum est & iustum, id est non potest facere nisi illud quod si faceret bo-
num & iustum esset, verum est: sed multa potest facere quæ non bona sunt nec
iusta, quia nec sunt, nec erunt, nec bene fiunt, nec fient, quia nunquam fient. Item
quod secundo oppositum fuit, Non potest facere nisi quod iustitia sua exigit: &
Non potest id facere quod iustitia sua exigit vt non fiat. Dicimus, quia exactio-
nis verbum de deo congruè non dicitur, nec propriè accipitur. & in illis locutio-
nibus duplex est sensus. Si enim intelligas, non potest facere nisi quod sua iusti-
tia exigit, id est nisi quod voluntas sua iusta vult, falsum dicis. Iustitia enim ipsius
dei æquissima voluntas accipitur: qualiter accipit Aug. illa verba domini in Gen.
loquentis ad Loth, Non possum quicquam facere donec illò introeas, exponens:
non posse, inquit, se dixit, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non pote-
rat per iustitiam: quasi poterat quidem, sed non volebat, & illa voluntas iusta
erat. Si verò per hæc verba intelligis eum non posse facere, nisi illud quod si fie-
ret, iustitiæ eius conueniret, verum dicis. Similiter distingue illud, Non potest fa-
cere quod sua iustitia exigit vt non faciat, id est non potest facere id quod ipse
qui est summa iustitia, non vult facere, falsum est. Si autē his verbis intelligas eū
non posse facere id quod iustitiæ eius conuenire non potest, verum dicis.

Tertia illorum ratio.

D

Addunt quoque & alia dicentes, Non potest deus face-
re nisi quod debet. non autem debet facere nisi quod facit. si enim debet alia fa-
cere, non ergo facit omne quod debet. si vero facit omne quod debet, nec potest
facere nisi quod debet, non ergo potest facere nisi quod facit. Item, Aut debet
dimittere quod dimittit ne faciat, aut non debet. Si non debet, non rectè dimittit:
si vero debet dimittere, ergo non debet facere. Si autem non debet nec decet,
non oportet eum facere: & si non decet nec oportet eum facere, ergo non po-
test facere: nõ ergo potest facere, nisi quod facit, nec potest illud dimittere quod
facit quin faciat, quia debet illud facere: & quod debet facere, non potest illud di-
mittere. Sed vt mihi videtur, hoc verbum debet, venenum habet. Multiplicem
enim & inuolutam continet intelligentiam: nec deo propriè competit, qui non
est debitor nobis, nisi forte ex promisso. nos vero ei debitores sumus ex com-
misso. Vt autem venenum euacuetur, distingue verbi sensum: Non potest deus
k ij.

Gen. 19. e
Hæc habetur
in lib. cōtra se-
cundā Gaudētiū
epistolā. c. 22.
Tomo 7.

Responsio.

Quarta illo-
rum ratio.

Responsio.

Adhuc addit
questionem.

Responsio.

Alia illorum
ratio.

Hæc questio
ex prædictis
facile deter-
minatur.

In Tomo. 9.
Lib. 1. cap. 1.

Quomodo in-
telligenda sit
authoritas.
Cap. 4. in
Tomo. 1.

facere nisi quod debet, id est nisi quod vult, falsum est. sic enim potest ipse deus debere aliquid, quia vult illud. Si autem dicatur, non potest nisi quod debet, id est non potest nisi illud, quod si faceret, ei bene conveniret, verum est. Addunt quoque illi dicentes, nihil facit aut dimittit, nisi optima & rationabili causa, licet non bis occulta sit: secundum quam oportet eum facere ac dimittere, quæ facit vel dimittit. Ratio enim penes eum est, qua illa facit & illa dimittit: quæ ratio æterna est, & semper manens, præter quam non potest aliquid facere vel dimittere. Ergo manente non potest quod facit dimittere, nec quod dimittit facere: & non potest facere, nisi quod facit. Et ad hoc respondemus, ambiguitatem locutionis determinantes. Cum enim dicitur ratio vel causa optima penes deum, qua facit cuncta quæ facit, & dimittit ea quæ dimittit, verum quidem est: quia eo voluntas est æquissima & rectissima, qua facit & dimittit quæ vult, contra quod facere non potest, nec præter eam facere potest. Nec utique contra eam faceret, nec præter eam, si ea quæ facit dimitteret, vel quæ dimittit faceret: sed manente ratione & causa, alia potuit facere, & ista dimittere. Licet ergo ratio penes eum, qua alia facit & alia dimittit, potest tamen secundum eandem rationem & dimittere quæ facit, & facere quæ dimittit. Ipsi etiam addunt, Ratio enim facere quæ facit, & non alia: & non potest facere nisi quod ratio est eum facere, & ita non potest facere nisi quod facit. Item, ratio est eum dimittere quod dimittit, & non potest non dimittere quod ratio est eum dimittere, & ita non potest non dimittere quod dimittit. Et ad hoc dicimus locutiones ambiguas ideo determinandas. Si enim cum dicitur, non potest facere nisi quod ratio est eum facere, intelligas eum non posse facere nisi ea quæ rationabilia sunt, & quæ si fierent rationabilia essent, verus est sensus. Si autem intelligas eum non posse facere alia rationabilia & bona, nisi ea quæ vult & facit, falsus est intellectus. Item aliud adiungunt dicentes, Si potest deus aliud facere quam facit, potest ergo facere quod non præsciuit: & si potest facere quod non præsciuit, potest præscientiâ operari: quia omne quod facturum se præsciuit facit, nec facit aliquid quod non præsciuit. Quod si præter præscientiâ eius aliquid fieri impossibile est, omne ergo quod præscitum est, fieri necesse est: ergo aliud fieri quam sit ratione possibile est: ergo non potest à deo fieri nisi quod sit. Hæc autem questio de præscientiâ, facile determinari potest per ea quæ superius dicta sunt, cum præscientiâ ageretur.

Authoritatibus utuntur in assertionem suæ opinionis.

His autem illi scrutatores qui defecerunt scrutantes scripturæ, sanctorum annexunt testimonia. Dicit enim Aug. in lib. de symbolo, Hæc solum non potest deus quod non vult, per quod videtur non posse facere aliquid quod vult: sed non vult nisi quod facit, & ita videtur non posse nisi quod facit. Illi autem ita intelligendum est, Id solum non potest deus quod non vult, scilicet se potest. Idem in 7. lib. confess. ad deum loquens ait, Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia voluntas tua non est maior quam potentia: esset autem maior, si teipso tuipse maior esset.

Responsio.

Authoritati-
bus confirmat
deum plura
quæ facit facere
posse.
Math. 26. f.

Cap. 9. in
Tomo. 1.

Cap. 7. in T. 9.
mo. 7.

Ioan. 11. f.

Quæ sine mu-
tabilitate pos-
sunt vel vo-
luntas potest
deus & alia
velle & alia
facere, quæ
vult vel facit.

Ex hoc videtur quod deus non possit plura quam vult, sicut non vult plura quam potest. Sicut enim voluntas non est maior potentia, ita nec potentia maior est voluntate. Ideoque sicut plura non vult quam potest, ita eum non plura posse quam velle dicunt. Sed ad hoc dicimus, quia nec voluntas potentia, nec potentia voluntate maior est, quia una & eadem res est potentia & voluntas, scilicet ipse deus: qui esset maior seipso, si voluntas maior esset potentia, vel potentia voluntate. Nec hac autoritate negatur deum plura posse quam velle, quia plura sunt subiecta eius potentie quam voluntati. Fateamur itaque deum plura posse facere quæ non vult, & posse dimittere quæ facit. Quod ut certius firmitusque teneatur, scripturæ testimonijs asseramus, deum plura posse facere quam facit. Veritas ipsa secundum Matth. ait, An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? Ex quibus verbis patet innuitur, quia & filius poterat rogare quod non rogabat, & pater exhibere quod non exhibebat. Vterque ergo poterat facere quod non faciebat. Aug. etiam in ench. ait, Omnipotentis voluntas multa potest facere quæ non vult, nec facit: potuit enim facere ut duodecim legiones angelorum pugnaret contra illos qui Christum ceperunt. Item in eodem, Cur apud quosdam non factæ sunt virtutes, quæ si factæ fuissent, egissent illi homines poenitentiam: & factæ sunt apud eos qui non erant credituri: tunc non latebit quod nunc latet. Nec utique iniuste deus noluit saluos fieri, cum possent salui esse si vellet. Tunc in clarissima sapientie luce videbitur, quod nunc piorum fides habet, antequam manifesta cognitione videatur, quam certa & immutabilis & efficacissima sit voluntas dei: quæ multa possit & non velit, nihil autem quod non possit velit. Idem in lib. de natura & gratia, Dominus lazarus suscitavit in corpore. Nunquid dicendum est, non potuit Iudas suscitare in mente? Potuit quidem, sed noluit. His autoritatibus alijsque, mul- tis aperte docetur, quod deus multa possit facere quæ non vult: quod etiam ratio- ne probari potest. Non enim vult deus omnes homines iustificare, & tamen quis dubitat eum posse? Potest ergo deus aliud facere quam facit: & tamen si aliud faceret, alius ipse non esset. Et potest aliud velle quam vult: & tamen eius voluntas nec alia, nec nova, nec mutabilis aliquo modo potest esse. Quod etsi possit velle quod nunquam voluit, non tamen noviter, nec nova voluntate, sed sempiterna tantum voluntate velle potest. potest enim velle quod ab æterno potest voluisse: habet enim potentia volendi & nunc & ab æterno, quod tamen nec modo vult, nec ab æterno voluit.

**AN DEVS POSSIT FACERE ALIQUID ME-
lius quam facit. DISTINCT. XLIIII.**

NUNC illud restat discutiendum, utrum melius aliquid possit facere quam facit? Solent enim illi scrutatores dicere, quod ea quæ facit deus, non potest melius facere: quia si posset facere & non faceret, invidus esset, & non summè bonus. Et hoc ex simili astruere conantur. ait enim Aug. in lib. 83. q. Deus quem genuit, quoniam meliorem se generare non

De potentia
dei in compa-
ratione ad mo-
dum siue quali-
tatem rerum.
illi dicunt
non posse.
Quæst. 50.
Tomo. 4.

potuit (nihil enim deo melius) debuit æqualem. Si enim voluit & non potuit infirmus est. Si potuit & noluit, invidus. Ex quo confirmatur æqualem genuisse, filium. A simili volunt dicere, quod si potest deus rem meliorem facere quam facit, invidus est. Sed non valet huius similitudinis inductio, quia filium genuit de substantia sua. Ideoque si posset gignere æqualem & non gigneret, invidus esset: alia vero quæ non de substantia sua facit, meliora facere potest.

Quæstio qua illi artantur.

Verum hic ab eis responderi deposco, cur dicunt rem aliquam siue etiam rerum vniuersitatē, in qua maior consummatio expressa est, non posse esse meliorem quam est? siue ideo, quia summè bona est, ita vt nulla omnino boni perfectio ei desit: siue ideo, quia maius bonum quod ei deest, capere ipsa non valeat. Sed si ita summè bonum dicitur, vt nulla ei perfectio boni desit, iam creatura creatori æquatur. Si vero ideo non potest melior esse, quia bonum amplius quod ei deest, capere ipsa non valeat, iam hoc ipsum non posse perfectionis est, nō consummationis: & potest esse melior si fiat capax melioris boni, quod ipse potest qui eam fecit. Potest ergo deus meliorem rem facere quam facit. Vnde Aug. super Gen. Talem potuit deus hominem fecisse, qui nec peccare posset, nec vellet: & si talem fecisset, quis dubitat eum meliorem fuisse? Ex prædictis constat, quod potest deus & alia facere quam facit, & quæ facit meliora ea facere quam facit.

Vtrum alio vel meliori modo possit facere quam facit.

Post hæc considerandum est, vtrum alio modo vel meli- liori quam facit, possit ea facere quæ facit? Si modus operationis ad sapientiam opificis referatur, nec alius, nec melior modus esse potest. Nō enim potest facere aliquid aliter vel melius quam facit, id est alia sapientia vel maiori sapientia: nihil enim sapientius potest facere quam facit. Si vero referatur modus ad rem ipsam quam facit deus, dicimus quia & alius, & melior potest esse modus. Et secundum hoc concedi potest, quia ea quæ facit, potest facere melius, & aliter quam facit: quia potest quibusdam meliorem modum existendi præstare, & quibusdam alium. Vnde Aug. in 13. lib. de trin. dicit, quod fuit & alius modus nostræ liberationis possibilis deo, qui omnia potest: sed nullus alius nostræ miseræ sanandæ fuit conuenientior. Potest ergo deus eorum quæ facit, quædam alio modo meliori, quædam alio modo æque bono, quædam etiam minus bono facere quam facit: vt tamen modus referatur ad qualitatem operis, id est creaturæ, non ad sapientiam creatoris.

Vtrum deus semper possit omne quod olim potuit.

Præterea quæri solet, Vtrum deus semper possit omne quod olim potuit. Quod quibusdam videtur dicentibus, potuit deus incarnari, & potuit mori, & resurgere, & alia huiusmodi, quæ modo non potest. Potuit ergo

quæ modo non potest, & ita habuit potentiam quam modo non habet, vnde videtur potentia eius imminuta. Ad quod dicimus, quia sicut omnia semper scit, quæ aliquando sciuit, & semper vult quæ aliquando voluit, nec vnquam aliquam scientiā amittit, vel voluntatē mutat quam habuit: ita omnia semper potest quæ aliquando potuit, nec vnquam aliqua potentia sua priuatur. Non est ergo priuatus potentia incarnandi vel resurgendi, licet nō possit modo incarnari vel resurgere. Sicut enim potuit olim incarnari, ita & potest nō incarnatus esse: in quo eiusdē rei potentia monstratur. Vt enim olim sciuit se resurrecturū, & modo scit se resurrexisse. Nec est alia scientia illud olim sciuisse, & hoc modo scire, sed eadem omnino. Et sicut voluit olim resurgere, & modo resurrexisse: in quo vnus rei voluntas exprimitur: Ita potuit olim nasci & resurgere, & modo ipse potest natus fuisse & resurrexisse: & est eiusdē rei potentia. Si enim posset modo nasci & resurgere, non esset idem posse. Verba enim diuersorum temporum diuersis prolata temporibus, & diuersis adiuncta aduerbijs, eundem faciunt sensum: vt modo loquentes dicimus, iste potest legere hodie. cras autem dicemus, iste potest legisse, vel potuit legere heri: vbi quæ vnus rei monstratur potentia. Si autem diuersis temporibus loquentes, eiusdē temporis verbis & aduerbijs vtamur, dicentes hodie, iste potest legere hodie, & dicentes cras, iste potest hodie legere: non idem sed diuersa dicimus eum posse. Fateamur ergo deum semper posse quicquid semel potuit, id est habere omnem illam potentiam quam semel habuit, & illius omnis rei potentiam cuius semel habuit: sed non semper posse facere omne illud quod aliquando potuit facere, potest quidem facere aut fecisse quod aliquando potuit. Similiter quicquid voluit & vult, id est omnem quam habuit voluntatem, & modo habet: & cuiuscunque rei voluntatem habuit, & modo habet: non tamen vult esse vel fieri omne quod aliquando voluit esse vel fieri, sed vult fuisse vel factum esse. Ita & de scientia dei dicendum est.

DE VOLUNTATE DEI, QUÆ ESSENTIA DEI est vna & æterna, & de signis eius. **DISTINCT. XLV. A**

I AM de voluntate dei aliquid pro sensus nostri imbecillitate dicendum est. Sciendum est ergo, quia voluntas siue volens de deo secundum essentiam dicitur. Non est enim ei aliud velle & aliud esse, sed omnino idem. Et sicut idem est ei esse bonum quod esse deum, ita idem est ei esse volentem, quod esse deum. Nam voluntas qua semper volens est, non affectus vel motus est, qui in deū cadere nō valet, sed diuina vñia qua volēs est deus, & huiusmodi.

Quod licet idem sit deo velle quod esse, non tamen potest dici deus esse omnia quæ vult.

Et licet idem sit deo velle quod esse, non tamen dicen- dum est deum esse omnia quæ vult: quod quidam de dei voluntate non rectè sentientes, nobis obijciunt dicentes, Si idem est deo velle quod esse, ergo cū dicimus deū velle omnia quæ facit, dicimus eū esse omnia quæ facit: alioquin non ibi illo

Re sponso.

De quiditate voluntatis dei.

O bictio quorundam.

verbo idem significatur, quod significatur hoc verbo esse, cum de deo dicitur. Et si ita est, non semper dicitur de deo velle secundum essentiam. Si vero secundum essentiam non dicitur aliquando, quomodo ergo dicitur de deo? relatiue enim nunquam dicitur. Ad quod dicimus, quia licet idem penitus sit deo velle quod esse, non tamen potest dici omnia quæ vult: sicut idem est deo esse quod scire, nec tamen sicut dicitur scire omnia, ita quoque potest dici esse omnia.

Quis sit sensus horum verborum, deus scit vel deus vult: Item, deus scit omnia, vel vult aliquid: & quid de deo in his prædicatur.

Et vbicunque deus dicitur scire vel sciens, vel velle vel volens, hæc de eo secundum essentiam dicuntur. Cum enim dicitur, deus scit, vel deus vult, siue deus est sciens vel volens, essentia diuina prædicatur, & deus esse enunciat. Cum autem additur, omnia, vel aliquid, vel aliqua, & dicitur deus scit omnia, vel vult aliquid, vel aliqua: essentia quidem diuina prædicatur non simpliciter & absolute, sed ita vt scientiæ quæ ipse est, omnia subiecta monstrentur, & voluntati quæ ipsa eadem est, aliquid vel aliqua subiecta esse dicantur: vt talis fiat sensus, deus scit omnia, id est deus est cuius scientiæ quæ ipsius essentia est, omnia subiecta sunt. Similiter deus vult hæc vel illa, id est deus est cuius voluntati quæ ipse est, hæc siue illa subiecta sunt. Volens ergo siue velle dicitur deus secundum essentiam, cuius voluntas essentia est sempiterna & immutabilis (licet ea variantur & transeant, quæ ei subiecta sunt) quæ non potest esse iniusta vel mala, quia deus est.

Quod dei voluntas summè bona, causa est omnium quæ naturaliter sunt: cuius causa non est quærenda, quia nullam habet, cum sit æterna.

Hæc itaque summè bona voluntas, causa est omnium

quæ naturaliter fiunt, vel facta siue futura sunt: quæ nulla præuenta est causa, quia æterna est. Ideoque causa ipsius quærenda non est. Qui enim eius causam quærit, aliquid maius ea quærit, cum nihil ea maius sit. Vnde August. in lib. 33. q. 1. Qui quærit quare voluerit deus mundum facere, causam quærit voluntatis dei. Omnis autem causa efficiens maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est voluntate dei. Non ergo eius causa quærenda est. Idem in libro contra Manichæos, Si qui dixerint, quid placuit deo facere cælum & terram? Respondendum est eis, qui voluntatem dei nosse desiderant, causas & voluntatem dei scire quærunt, quod voluntas dei omnium quæ sunt ipsa sit causa. Si enim habet causam voluntas, est aliquid quod antecedit voluntatem dei: quod nefas est credere. Qui ergo dicit, quare fecit deus cælum & terram? Respondendum est illi, quia vult. Voluntas enim dei causa est cæli & terræ: & ideo maior est voluntas dei, quàm cælum & terra. Qui autem dicit, quare voluit facere cælum & terram? maius aliquid quærit quàm est voluntas dei. nihil autem maius inueniri potest. Conspicatur se ergo humana temeritas, & id quod non est non quærat, ne id quod est

Hic dicitur quare eius causa quærenda non est. Quæst. 28. In Tomo. 4.

non inueniat. Ecce his autoritatibus aperte insinuat, quod voluntatis dei causa nulla est, & ideo quærenda non est.

Quod voluntas dei prima & summa causa est omnium.

Voluntas ergo dei, vt ait August. in. iii. lib. de trin. prima & summa causa est omnium specierum atque motionum. Nihil enim fit, quod non de interiori atque intelligibili aula summi imperatoris egrediatur secundum ineffabilem iustitiam. Vbi enim non operatur quod vult dei omnipotentis sapientia? quæ pertingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, & non solum facit ea quæ perseverantia consuetudinis admirationem non admittunt, sed etiam ea quæ propter raritatem & insolitum euentum mira videntur: vt sunt defectus luminarium, & terræmotus, & monstrofi animantium partus, & his similia: quorum nihil fit sine voluntate dei, sed plerisque non apparet. Ideoque placuit vanitati philosophorum etiam causis alijs ea attribuere, cum omnino videre non possent superiorem cæteris omnibus causam, id est voluntatem dei. Itaque non nisi dei voluntas causa prima est sanitatis, ægritudinis, præmiorum atque poenarum, gratiarum & retributionum. Hæc ergo sola est, vnde ortum est quicquid est, & ipsa non est orta sed æterna.

Quibus modis accipitur dei voluntas.

Hic non est prætereundum nobis, quod sacra scriptura de voluntate dei varijs modis loqui consuevit: & tamen non est dei voluntas diuersa, sed locutio diuersa est de voluntate, quia nomine voluntatis diuersa accipit. Nam voluntas dei verè ac propriè dicitur quæ in ipso est, & ipsius essentia est: & hæc vna est, nec multipliciter recipit, nec mutabilitatem, quæ inexplata esse non potest: de qua propheta ait, Omnia quæcunque voluit dominus fecit. Et Apostolus, Voluntati eius quis resistit? Et alibi, Vt probetis quæ sit voluntas dei bona & beneplacens & perfecta. Et hæc voluntas rectè appellatur beneplacitum dei siue dispositio.

Quod secundum figuram dicitur voluntas dei præceptio, prohibitio, consilium, permissio, operatio: & ideo pluraliter dicit scriptura voluntates.

Aliquando vero secundum quandam figuram dicitur voluntas dei vocatur, quod secundum proprietatem non est voluntas eius: vt præceptio, prohibitio, consilium, necnon permissio & operatio. Ideoque pluraliter aliquando scriptura voluntates dei pronunciat. Vnde propheta, Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius: cum non sit nisi vna voluntas dei quæ ipse est, pluraliter tamen dicit voluntates: quia voluntas dei varijs modis ac pro diuersis accipitur vt dictum est. Ita etiam idem propheta propter multos effectus misericordiæ & iustitiæ pluraliter dicit, Misericordias domini in æternum cantabo. Et alibi, Iustitiæ domini rectæ, lætificantes corda: cum tamen in deo vna

Quæ vere & propriè dicitur dei voluntas, & ea dicitur beneplacitum.

Psal. 117. Rom. 9. c. Rom. 12. a.

Psal. 110.

Psal. 88. Psal. 13.

fit misericordia : vna iustitia, & vna eademque sit misericordia quæ iustitia, scilicet diuina vsia.

Quare præceptio & prohibitio & consilium dicantur dei voluntas. H

Ideo autem præceptio & prohibitio atque consiliū cū sint tria, dicitur tamen vnumquodque eorum dei voluntas : quia ista sunt signa diuinæ voluntatis: quemadmodum & signa iræ dicuntur ira: & dilectionis signa dilectio appellantur: & dicitur iratus deus, & tamen non est ira in eo aliqua, sed signa tantum quæ foris fiūt, quibus iratus ostenditur, ira ipsius nominatur. Et est figura dicendi secundum quam non est falsum quod dicitur: sed verum quod dicitur, sub tropi nubilo obumbratur. Et secundum hos tropos diuersæ voluntates dei dicuntur, quia diuersa sunt illa quæ per tropum voluntas dei dicuntur.

Vbi voluntas dei pro præcepto & consilio accipiat.

Matth. 6. b

Matth. 12. d

Cap. 33. in
Tomo. 3.

Pro præcepto dei atque consilio potest accipi voluntas: vt ibi, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Et alibi, Qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse frater meus, & soror, & mater est. Et contra hanc voluntatem multa fiunt. Vnde Aug. in lib. de spiritu & litera. Infideles, inquit, contra voluntatem dei faciunt, cum eius euangelio non credunt.

Quod deus non vult ab hominibus fieri omnia quæ præcipit, vel non fieri quæ prohibet.

Gen. 22. a

Marc. 1. d

Et si illa tria dicantur dei voluntas, ideo quia signa sunt diuinæ voluntatis: non est tamen intelligendum deum omne illud fieri velle quod cuiusque præcepit, vel non fieri quod prohibuit. Præcepit enim Abraham immolare filium nec tamen voluit, nec ideo præcepit vt id fieret: sed vt Abraham probaretur fides. Et in euangelio præcepit sanato ne cui diceret: ille autem prædicauit vbique, intelligens deum non ideo prohibuisse quin vellet opus suum prædicari: sed vt daret formam homini laudem humanam declinandi.

De permissione & operatione vbi dicantur dei voluntas.

Cap. 95.

Permissio quoque dei & operatio voluntas dei appellantur, qualiter accipit Aug. in ench. dicens, Non fit aliquid nisi omnipotens fieri velit: vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est deum facere bene, etiam sinendo fieri quæcunque fiunt male: non enim hæc nisi iusto iudicio dei finit, & profecto bonum est omne quod iustum est. Ecce hic manifeste habemus dei voluntatem appellari ipsius operationem vel permissionem, cum dicit non fieri aliquid nisi omnipotens fieri velit, vbi includit & bona & mala omnia quæ fiunt. Ideoque aperte distinguit quomodo deum velle dixerit, ne eadem ratione intelligeretur velle bona & mala, subdens, vel sinendo vt fiat, hoc quantum ad mala dicit: vel ipse faciendo, hoc quantum ad bona. Mala enim finit fieri, sed non facit: bona vero ipse facit. Ideoque dixit eum velle: quia & nolens mala finit, &

volens bona operatur: & ob hoc permissio & operatio voluntas dei dicuntur.

Quinque supra sunt proposita quæ dicuntur secundum tropum, & ideo distinguat lector vbique pro quo eorum accipiat voluntas. M

Quinque ergo supra posita sunt quæ dicuntur secundum tropum dei voluntas: quia signa sunt diuinæ voluntatis, quæ vna est & immutabilis, scilicet dei beneplacitum. Ideoque diligenter distinguat lector vbi de voluntate dei scriptura commemorat, iuxta quem modum accipi oporteat, vtrum pro beneplacito dei an pro aliquo signorum eius. Magna enim est adhibenda discretio in cognitione diuinæ voluntatis: quia & beneplacitum dei est voluntas eius: & signum beneplaciti eius dicitur voluntas eius. Sed beneplacitum eius æternum est, signum vero beneplaciti eius non. & consonat rerum effectibus beneplacitum ipsius, & ipsi effectus rerum ab illo non discordant. Fit enim omne quod beneplacito vult fieri: & omne quod non vult fieri, nequaquam fit. Non ita autem est de signis: quia præcepit deus multis ea quæ non faciunt, & prohibet quæ non cadunt, & consilium quæ non implent.

ILLI SENTENTIAE QVA DICTVM EST,
Dei voluntatem non posse cassari, quæ ipse est, quædam videntur obuiare. DISTINCT. XLVI.

IC oritur quæstio. Dictum est enim in superioribus, & auctoritatibus communitum, quod voluntas dei quæ ipse est, quæ beneplacitum eius vocatur, cassari non potest: quia illa voluntate fecit quæcunque voluit in cælo & in terra: cui teste Apostolo nihil resistit. Quæritur ergo quomodo accipiendum sit quod Apostolus de domino ait, Qui vult omnes homines saluos fieri. Cū enim non omnes salui fiant sed plures dāentur, videtur vtique nō fieri quod deus vult fieri, humana scilicet voluntate impediēte voluntatem dei. Dominus quoque in euangelio impiam ciuitatem compellens, Quoties, inquit, volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alis, & noluiti? Ita etiam hæc dicuntur tanquam dei voluntas superata sit hominum voluntate: & infirmis nolendo impediētibz non potuerit facere potentissimus quod volebat. Vbi est ergo illa omnipotentia, quæ in cælo, & in terra, secundum prophetam, omnia quæcunque voluit fecit? & quomodo voluntati eius secundum Apostolum nihil resistit, si colligere filios Hierusalem voluit, & non fecit? Hæc enim prædictis plurimum obuiare videntur.

Solutio quomodo intelligendum sit illud, Volui congregare & noluiti. B

Sed audiamus solutionem: ac primum quomodo accipiendum sit illud quod dominus ait, videamus. Non enim ex eo sensu illud dictum est, vt ait Aug. in ench. prædicta quæstione soluens, quasi dominus voluerit cōgregare filios Hierusalem: & nō sit factū quod voluit quia ipsa noluerit, sed potius ipsa quidē filios suos ab ipso colligi noluit, quæ tamē nolēte filios eius collegit ipse omnes quos voluit: quia in cælo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam

A De impletione voluntatis dei qualiter impleatur. Psal. 133.

Rom. 9. d
1. Tim. 2. b

Matth. 23. d
Ex Augusti
in enchiridio
cap. 97.

Psal. 133.
Rom. 9. d

cap. 97.

Phil. 1.13.

vero voluit & non fecit, sed omnia quaecunque voluit fecit: ut sit sensus, Quotiens volui congregare filios tuos & nolui, id est quotquot congregavi mea voluntate semper efficaci, te nolente feci. Ecce in evidenti positum est, quod illa domini verba superioribus non repugnant.

Quomodo intelligendum sit illud, Qui vult omnes homines saluos fieri. **C**
Nunc videre restat, quomodo etiam praemissa verba A

1. ad Tim. 2. b

Ex Aug. en-
chiridio. c. 98

Psal. 113.

Ioannis. 1. a

postoli praedictis non contradicant: qui de deo loquens ait, Vult omnes homines saluos fieri. Quorum occasione verborum multi a veritate deviauerunt, dicentes deum multa velle fieri quae non fiunt. Sed non est intelligendum ea ratione illud esse dictum, quasi deus velit aliquos saluari & non saluentur. Quis enim tam impie desipiat, ut dicat deum malas hominum voluntates quas voluerit, & quando voluerit, & ubi voluerit in bonum non posse convertere? Non est utique verum quod in psal. dicitur, quaecunque voluit fecit, si aliqua voluit & non fecit: & quod est indignius, ideo non fecit, quoniam ne fieret quod volebat omnipotens, voluntas hominis impediuit. Ideoque cum audimus, & in sacris literis legimus, quod velit omnes homines saluos fieri: non tamen ideo debemus omnipotentissime dei voluntati aliquid derogare, sed ita intelligere quod scriptum est, Vult omnes homines saluos fieri: tanquam diceretur, nullum hominem fieri saluum nisi quem saluum fieri ipse voluerit: non quod nullus sit hominum nisi quem saluum fieri velit, sed quod nullus fiat saluus nisi quem velit saluari: & ideo rogandus est, ut velit: quod necesse est fieri, si voluerit. Non est enim credendus omnipotens aliquid voluisse fieri quod factum non sit. Sic etiam intelligitur illud, Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: non quia nullus hominum est qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Potest & alio modo illud intelligi, dum tamen credere non cogamur omnipotentem aliquid fieri voluisse, factumque non esse: qui sine vllis ambiguitatibus siue in caelo & in terra, sicut veritas cantat, omnia quaecunque voluit fecit: profecto facere non voluit quaecunque non fecit. Et his aperte ostenditur quod deus ea voluntate quae ipse est, non vult aliquid fieri quod non fiat, neque non fieri quod fiat.

Vtrum mala dei voluntate fiant, an eo nolente.

Quae sup hoc
a diuersis di-
cuntur.

Alii dicunt
deum velle
mala esse vel
fieri, alii non

Prima rō illo
rō qui dicunt
deum velle
mala fieri.

Ideoque cum constet omnia bona quae fiunt, eius fieri voluntate, quae si fieri nollet nullatenus fierent, recte quaeri solet, Vtrum & mala omnia quae fiunt, id est peccata, dei fiant voluntate: an nolente eo fiant? Super hoc diuersi varia sentientes sibi contradicere inueniuntur. Alij enim dicunt quod deus vult mala esse vel fieri, non tamen vult mala. Alij vero quod nec vult mala esse nec fieri. In hoc tamen conueniunt & hi & illi, quod utique fatentur deum mala non velle. Vtrique vero rationibus & autoritatibus innituntur ad muniendam suam assertionem.

Quare dicunt quidam deum velle mala esse vel fieri.

Qui enim dicunt deum mala velle esse vel fieri, suam

his modis muniunt intentionem: Si enim; inquit, mala non esse vel non fieri vellet, nullo modo essent vel fierent: quia si vult ea non esse vel non fieri, & non potest id efficere, scilicet ut non sint vel non fiant, voluntati eius & potentiae aliquid resistit, & non est omnipotens, quia non potest quod vult: sed impotens est sicuti & nos sumus, qui quod volumus quandoque non valemus. Sed quia omnipotens est, & in nullo impotens, certum est non posse fieri mala vel esse nisi eo volente. Quomodo enim inuito eo & nolente posset ab aliquo malum fieri, cum scriptum sit, Voluntati eius quis resistit? Supra etiam dixit Aug. quia necesse est fieri si voluerit. Sed vult mala fieri aut non fieri. Si vult non fieri, non fiunt: fiunt autem, vult ergo fieri. Item bonum est mala esse vel fieri: alioquin summe bonus non permetteret ea fieri. Vnde August. in ench. Quauis ea, inquit, quae mala sunt, in quantum mala sunt non sunt bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum ut essent & mala, nullo modo esse finerentur ab omnipotenti bono: cui proculdubio quam facile est quod vult facere, tam facile est quod non vult esse non finire. Haec nisi credamus, periclitatur nostra confessio, quia nos in patrem omnipotentem credere confitemur. Ecce hic aperte habes, quod bonum est mala esse: omnis autem boni deus author est, qui vult omne bonum esse quod est. Cum ergo bonum sit mala fieri vel esse, ergo & mala vult fieri vel esse. His atque alijs huiusmodi rationibus & autoritatibus vtuntur qui dicunt deum velle mala esse vel fieri.

Rom. 9. c
Secunda rō.

Tertia ratio.

Cap. 96.
Tomo 3.

Hic ponit rationes illorum qui dicunt dei voluntate non fieri mala vel non esse.

F

Illi vero qui dicunt dei voluntate mala non fieri vel non

esse, inductionibus praemissis ita respondent: dicentes, deum nec velle mala fieri nec velle non fieri vel nolle fieri, sed tantum non velle fieri. Si enim vellet ea fieri vel esse, faceret utique ea fieri vel esse: & ita esset author malorum: non est autem author malorum, ut sanctorum protestantur autoritates, non ergo eius voluntate fiunt mala. Item, si nollet mala fieri, vel vellet non fieri, & tamen fierent, omnipotens non esset: cum eius voluntas humanae voluntatis effectu impediretur. Ideoque non concedunt deum velle mala fieri, ne malorum author intelligatur: nec concedunt eum velle mala non fieri vel nolle fieri, ne impotens esse videatur: sed tantum dicunt eum non velle mala fieri, ut non author, sed permissor malorum monstratur. Vnde & euangelista ubi ostendit deum authorem esse omnium bonorum dicens, omnia per ipsum facta sunt: consequenter malorum authorem esse negat dicens, Et sine ipso factum est nihil, id est peccatum. Non dixit per eum factum esse, vel eo nolente & inuito, sed tantum sine eo, id est sine eius voluntate, quia non eius voluntate fit peccatum. Non ergo deo volente vel nolente, sed non volente fiunt mala: quia non subest dei voluntati, ut malum fiat vel non fiat: sed ut fieri finat, quia bonum est finire mala fieri: & utique volens finit non volens mala, sed volens finire finit ut ipsa fiat: quia nec mala sunt bona, nec ea fieri vel esse bonum est.

Quare nō sit
verum deum
velle mala
fieri.

Hic quaeritur,
an sit verum,
deū velle nō
fieri mala vel
nolle fieri.

Quod verum
sit deum non
velle mala fi-
eri.

Ioan. 1. a

Quod nō deo
volente vel
nolente, sed
non volente
fiant mala.

Confirmat il-
lum sensum
alia autori-
tate eiusdem.
Cap. 11. in To-
mo. 3.

Cap. 27.

Rom. 8. f

Commentario
ad cap. 14.
In Tomo. 9

Quomodo intelligendum sit illud Aug. mala fieri bonum est. G
Quod vero Aug. ait, Mala fieri bonum est, nec sineretur mala ab omnipotenti bono fieri nisi hoc esset bonum, ut ea essent, ea ratione dictum esse asserunt, quia ex malis quæ fiunt, deus bona elicit: nec ipse permitteret ea fieri nisi de eis boni aliquid faceret. Vnde Aug. in eodem lib. ench. aperte indicans prædictorum verborum esse talē intelligentiam ait, Deus omnipotens, cui rerum est summa potestas cum summe bonus sit, nullo modo sineret aliquid mali esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut beneficeret etiam de malo. Item in eodem, Melius iudicauit deus de malis bona facere, quam mala nulla permittere. Ex hoc itaque sensu dictum est ac verum est, bonum est mala fieri: quia ex malis quæ fiunt, bonis (qui secundum propositum vocati sunt sancti) accidit bonitas, id est utilitas. Talibus enim (ut ait Apostolus) in bonum cooperantur omnia etiam mala, quia eis prosunt, quæ alijs facientibus obfunt. Vnde etiam aliquando in scriptura legitur malum appellari bonum: ut Hieron. super Marcum, Malum, inquit, Iudæ bonum fuit, scilicet nobis: nec si bonum est illi vel illi, inde sequitur quod simpliciter bonum sit: proprie enim ac simpliciter bonum est, quod in se & facienti bonum est.

Quadripartita boni acceptio.

2. Cor. 2. d

Cap. 10. & 11.
T. 3. omo.

Est enim aliquid quod in se bonum est, & cui fit: sed non est bonum facienti, ut cum subuenitur pauperi, sed non propter deum: & aliquid bonum in se & facienti, sed non ei cui fit, ut cum veritas propter deum alicui non obediens prædicatur: & aliquid in se & facienti & ei cui fit bonum, ut cum veritas prædicatur propter deum credenti. Vnde Apostolus, Bonus odor sumus deo, alijs odor vitæ, alijs odor mortis. Est autem aliud, quod nec in se bonum est & facienti nocet, & damnat, nisi poeniteat, ut malum: valet tamen ad aliquid. Ut enim ait August. in ench. A summe & æqualiter & immutabiliter trinitate bona creata sunt omnia: nec summe, nec æqualiter, nec immutabiliter bona, sed tamen bona etiam singula. Simul vero vniuersa valde bona: quia ex omnibus consistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo. In qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco suo positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, & laudabilia sint, dum comparantur malis.

Quod mala vniuersitati valent & facientibus sua propria, vel patientibus aliena prosunt, electis tamen.

Cap. 7.
Tomo. 7.

Luc. 22. g

Hinc patet quod ex malis quæ fiunt aliquid prouenit bonum dum bona magis placent, & laudabilia existunt. Ipsi etiam facientibus, ex malis quæ faciunt interdum bona proueniunt, si secundum propositum vocati sunt sancti. Talibus enim ut ait Aug. in lib. de correctione & gratia, usque adeo deus omnia cooperatur in bonum, ut si qui horum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum: quia humiliores redeunt, atque doctiores: ut Petrus. Illa etiam mala quæ ab iniquis fideles pie perferunt, ut ait Aug. in lib. de trin. ipsis utique prosunt: vel ad delenda peccata: vel ad exercen-

dam probandamque iustitiam: vel ad demonstrandam huius vitæ miseriam. Id. Iob. 19. 2. Cor. 12. e
eoque & Iob dei manum, & apostolus Satanæ stimulum sensit: & uterque bene profecit: quia malum bene portauit.

Ex prædictis concludit ostendens esse bonum fieri mala multis modis. K

Siquis igitur diligenter attendat quæ scripta sunt, facile est ei percipere ex malis bona prouenire: & ex ea ratione dictum esse, quod bonum est mala fieri vel esse, non quia malum sit bonum, vel quia bonum sit malum fieri. Non est enim bonum malum fieri ab aliquo, quia non est bonum ut aliquis faciat malum. Si enim hoc esset bonum, profecto huius deus author esset, qui est author omnis boni. Quod si huius deus author est, eo ergo authore homo agit mala, & ita eo authore homo fit deterior. Et si eo authore homo fit deterior tunc eo volente homo fit deterior. Idem est enim dicere aliquid fieri deo authore, quod deo volente: Deo autem authore homo non fit deterior, ergo non deo volente, ut Aug. in lib. 83. q. aperte astruit à minori, dicens ita, Nullo sapiente homine authore fit homo deterior: tanta enim est ista culpa quæ in sapientem hominem cadere nequit: Est autem deus omni homine sapiente præstantior: Multo minus ergo deo authore fit homo deterior. Multo enim est præstantior dei voluntas, quam hominis sapientis. Illo autem authore cum dicitur, illo volente dicitur: ergo est vitium voluntatis humanæ quo est homo deterior: quod vitium si longe abest à dei voluntate, ut ratio docet, à quo fit quærendum est. Ecce aperte dicit Aug. deo authore vel volente hominem non fieri deteriorem, sed vitio voluntatis suæ. Non est ergo deo authore quod malum sit ab aliquo: & ita deo volente mala non fiunt.

Quæst. 3.
Tomo. 4.

Quod in deo non est causa ut sit homo deterior.

Deinde idem Aug. quærens quæ sit causa ut homo sit de-terior, in deo non esse asserit, in eodem lib. dicens, Ut sit homo deterior, aut in ipso est, aut in alio, aut in nihilo. Si in nihilo, nulla causa est: Si in alio, aut in deo, aut in alio quolibet homine, aut in eo qui neque deus neque homo fit: sed non in deo (Bonorum enim deus tantum causa est) ergo in homine est, aut in eo quod neque deus neque homo, aut in nihilo. Et ex his aperte ostenditur, quod non est bonum ut sit homo deterior: quia non est deus eius rei causa, qui tantum causa bonorum est. Et si non est bonum ut homo fiat deterior, non est ergo bonum ut ab eo fiat malum: non ergo vult deus ut ab eo fiat malum.

Aliter probat quod deo authore non fiunt mala.

Item aliter etiam ostenditur quod deo authore, id est volente non fiunt mala: quia ipse non est causa tendendi ad non esse. Tendere enim ad non esse, malum est. Ipse autem author mali non est: tendit vero ad non esse qui operatur malum: non ergo deo authore est, quod aliquis operatur malum. Non est ergo bonum quod aliquis operatur malum, quia tantum boni deus author est. Hoc autem Aug. in eodem lib. aperte explicat ita dicens, Qui omnium quæ sunt author est, & ad cuius bonitatem id pertinet ut sit omne quod est, boni

Quæst. 4.

Quæst. 21. a

tantummodo causa est. Quocirca mali author non est, & ideo ipse summum bonum est: à quo in nullo deficere bonum est, & malum est deficere. Non est ergo causa deficiendi, id est tendendi ad non esse, qui ut ita dicam, essendi causa est: quia omnium quæ sunt author est: quæ in quantum sunt, bona sunt. Ecce aperte habes quòd deficere à deo qui summum est bonum, malum est, mala ergo facere malum est: non ergo deo authore vel volente mala fiunt.

Obiectio quorundam sophistica, qua probare nituntur ex deo esse quòd mala fiunt.

Iam sufficienter ostensum est, quòd deo authore non fiunt mala. Quidam tamen sophistice incedentes, & ideo deo odibiles, probare conantur ex deo authore esse quòd mala fiunt hoc modo. Quòd mala fiunt, verum est: omne autem verum quod est, à veritate est quæ deus est: à deo ergo est quòd mala fiunt. Quod autem omne verum à deo sit, confirmant autoritate Aug. in lib. 83. q. ita dicentis, Omne verum à veritate verum est: est autem veritas deus: Deum ergo habet authorem omne verum. Est autem verum quòd mala fiunt vel sunt, Deo ergo authore est quòd sunt vel fiunt mala.

Responsio ubi concedit omne verum esse à deo, & sophisma aperit. **Quibus facile est nobis respondere: sed indignum respò**

sione videtur quod dicunt. Omne nanque verum à deo est, ut ait Aug. cui consonat Amb. qui tractans illud verbum apostoli, Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritu sancto: dicit quòd cum verum à quocunque dicitur, à spiritu sancto est. Cum itaque verum sit quòd mala fiunt, hoc verum quod dicitur illa locutione, scilicet mala fiunt, à deo est: sed non inde sequitur quòd à deo sit ut mala fiant. Si enim hoc diceretur, author malorum deus esse intelligeretur: quod ex simili manifeste falsum ostenditur: Deus prohibet furtum fieri: sed furtum fieri verum est: ergo prohibet verum: non sequitur.

Partem quæstionis approbat illorum qui dicunt deum non velle mala fieri. **Hæc igitur & alia huiusmodi inania relinquentes, præ-** missæ quæstionis parti saniori fauentes, quæ sanctorum testimonijs plenius approbatur: dicamus, deum non velle mala fieri: nec tamen velle non fieri neque nolle fieri. Omne ergo quod vult fieri fit: & omne quod vult non fieri non fit. Fiunt autem multa quæ non vult fieri, ut omnia mala.

QVOD VOLUNTAS DEI SEMPER IM- pletur de homine quocunque se vertat.
DISTINCT. XLVII.

Quod voluntas dei semper sit efficax.

VOLUNTAS quippe dei semper efficax est ut fiat omne quod velit, & nihil fiat quod nolit: quæ de homine semper impletur quocunque se vertat. Nihil enim (ut ait Aug.) in libero arbitrio constitutum superat voluntatem dei: & si faciat contra eius voluntatem, tamen contra eius voluntatem quæ ipse est nihil putandum est ita fieri tanquam velit fieri,

& non fiat, vel nolit fieri & fiat. Illa enim voluntas (ut ait Augustinus in ench.) semper impletur aut de nobis aut à nobis. De nobis impletur: sed tamen non implemus eam quando peccamus. A nobis impletur quando bonum facimus: ideo enim facimus, quia scimus placere deo. Ita & de homine semper deus implet suam voluntatem: quia nihil facit homo de quo deus non operetur quod vult. Non enim vult deus ut peccet homo quilibet. Si autem peccauerit, poenitenti vult parcere ut vivat. in peccatis vero perseverantem punire, ut iustitiæ potentiam cõtumax non euadat. Sicut alios ab æterno præparavit ad poenā, ita alios præparavit ad gloriā: & hæc sunt magna opera domini, exquisita in oēs volūtates eius. Et tā sapienter exquisita, ut cum angelica & humana creatura peccasset, id est non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatē qua factū est quod creator nō voluit impletet ipse quod voluit: bene utēs etiā malis tāquam summe bonus ad eorū damnationem quos iuste prædestinavit ad poenam, & ad eorū salutē quos benigne prædestinavit ad gratiā. Quātum enim ad ipsos attinet, quod deus noluit fecerunt: quantum verò ad omnipotentiam dei, nullo modo id facere valuerunt. Hoc quippe ipso quod cõtra eius voluntatem fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius. Præterea nanq; magna opera domini sunt exquisita in oēs voluntates eius, ut miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatē, quod etiā fit contra eius voluntatē: quia non fieret si non sineret: nec utiq; nolens finit, sed volēs: nec sineret bonus fieri male, nisi omnipotēs etiā de malo posset facere bonū bene. His verbis evidenter monstratur quod voluntas dei æterna semper impletur de homine: etiam si faciat homo contra dei voluntatē. Sed attendendum est diligenter quomō in superioribus dicitur fieri aliquid contra dei voluntatem quod tamen non fit præter eam, & qualiter intelligendū sit illud: quantum ad se, fecerunt quod deus noluit: quantum vero ad omnipotentiam dei nullo modo id facere valuerunt. Videtur enim ista superioribus obviare, ubi dictū est, volūtati eius nihil resistere.

Hic aperit dicens diuersis modis supra accipi dei voluntatem.

Verum ut supra diximus voluntas dei diuersis modis accipitur: quæ diuersitas in prædictis verbis si diligenter notetur, nihil ibi contradictionis reperitur. Vbi enim dicit non fieri præter eius voluntatem, etiam quod fit contra eius voluntatē, dissimiliter accepit voluntatem: & non ipsam voluntatē quæ deus est & sempiterna est: sed eius signa prædictis verbis intelligi voluit, id est prohibitionem siue præceptionem & permissionem. Multa enim fiunt cõtra dei præceptum vel prohibitionē, quæ tamen nō fiunt præter eius permissionem. Ipsius nanque permissione omnia fiunt mala: quæ tamen præter eius voluntatem sempiternā fiunt. Sicut Aug. dicit super illum locū psal. Ut nō loquatur os meum opera hominum. Opera enim hominū dicit ea quæ mala sunt, quæ præter dei voluntatem fiunt quæ ipse est: sed non præter eius permissionem, quæ ipse non est. Appellatur tamen ipsa dei voluntas, quia deus volens finit mala fieri. Fiunt & cõtra eius præceptionē vel prohibitionē, sed non contra eius voluntatē quæ ipse est: nisi dicatur cõtra eā fieri, quia præter eā fiunt. Contra eam quippe nihil ita fit, ut

Psalm. 110.
Aug. in en-
chiridio
cap. 100.

Psalm. 110.

Inquit sensus prædictorum verborum.

Rom. 9. d.

In tomo. 8.
enarratione
ad psalmum
16.

Ex quo sensus verus sit nihil fieri cõtra eius voluntatem.

velit fieri quod nō fiat, vel nolit fieri & fiat: quod euidenter ibi Aug. notauit, vbi ait, Quantū ad ipsos attinet, q̄ deus noluit fecerunt: quantū verō ad omnipotentiam dei, nullo modo id facere valuerunt. Ac si diceret, fecerunt cōtra dei praeceptum quod appellatur voluntas: sed nō fecerunt contra dei voluntatem omnipotentem, quia hoc nō valuerunt, illud valuerunt: & ita per hoc q̄ fecerunt contra dei voluntatem. i. praeceptum, de ipsis facta est voluntas eius. i. impleta est voluntas eius sempiterna, qua eos dānari volebat. Vnde Gregorius super Genes. Multi voluntatē dei peragunt, vnde mutare cōtendunt, & cōsilio eius resistentes obsequuntur: quia hoc eius dispositioni militat, quae per humanum studium resultat. Hic apertē ostenditur, quia dū mali cōsilio ac praecepto dei resistunt, quōd voluntas dei appellatur, ea faciunt vnde voluntas eius quae ipse est impletur: quae dispositio vel beneplacitum vocatur. Nam vt ait Aug. in Ench. quantūlibet sint voluntates angelorū & hominum bonorum vel malorū, vel illud quod deus vel aliud volentium q̄ deus, omnipotentis voluntas semper inuicta est: quae mala esse nunquā potest, quae etiā dum mala irrogat iusta est: & profectō quae iusta est, mala nō est. Deus ergo omnipotens siue per misericordiam cuius vult miseretur, siue per iudicium quem vult obdurat, nec inique aliquid facit, nec nisi volens quicquam facit, & omnia quaecunque vult facit.

Cap. 102.
tomo. 3.

Summatim perstringit sententiam praedictorum, addens quare deus praecepit omnibus bona facere & mala vitare: cum non velit hoc ab omnibus impleri.

Ex praedictis liquet quod voluntas dei quae ipse, est semper inuicta est, nec in aliquo quassatur, sed per omnia impletur. Cōsiliū verō eius & praeceptio siue prohibitio non ab omnibus implentur quibus proposita & data sunt. Neque ideo praecepit omnibus bona, vel prohibuit mala, vel consuluit optima, quōd vellet ab omnibus bona quae praecepit fieri, vel mala quae prohibuit vitari. (Si enim vellet, vtiq̄ & fierent, quia in nullo potest ab homine superari vel impediri eius voluntas) sed vt iustitiam suam hominibus ostenderet, & mali essent inexcusabiles. Denique vt boni ex obedientia gloriam, mali ex inobedientia poenam fortirentur, sicut vtrisque ab aeterno preparauit. Ea ergo quae omnibus praecepit vel prohibuit a quibusdā voluit fieri vel vitari, sed nō ab omnibus, & quaedam personaliter praecepit, & in veteri, & in noua lege: quae ab eis quibus praecepit fieri noluit: vt Abrahāe de immolatione filij: & in euangelio quibusdā curatis quibus praecepit ne cui dicerent.

Gen. 22. a.
Marci. 1. d.

QVOD ALIQUANDO HOMO BONA VOLUNTATE ALIUD VULT Q̄ DEUS: & ALIQUANDO MALA ID QUOD DEUS BONA VOLUNTATE VULT.

DISTINCT. XLVIII.

Sciendum quoq; est q̄ aliquando mala est voluntas hominis idē volentis quod deus vult fieri. & aliquando bona est voluntas hominis aliud volentis q̄ deus. Vt enim bona sit hominis voluntas oportet

Qualiter voluntas nostra diuinæ conformetur.

attendere quid cōgruat ei velle, & quo fine. Tantū enim interest inter voluntatē dei & voluntatē hominis, vt in quibusdā aliud cōgruat deo velle, aliud homini. vnde Aug. in ench. Aliquando bona voluntate hō vult aliquid quod deus non vult: bona multo amplius multoq; certius voluntate. Nā illius mala voluntas esse nunquā potest: tanq̄ si bonus filius patrē velit viuere, quē deus bona voluntate vult mori. Et rursus fieri potest, vt hoc velit hō voluntate mala quod deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrē, velit etiā hoc deus. Népe ille vult quod non vult deus: iste verō id vult quod vult & deus: & tamen bonae dei voluntati pietas illius potius consonat, quā aliud volentis, q̄ huius idē volentis impietas. Multum enim interest quid velle homini, quid velle deo congruat: & ad quem finem suū quisque referat voluntatem, vt approbetur vel improbetur. Potest enim velle bonum quod non congruat ei velle: & potest velle bonum quod congruit, sed non refert ad finem rectum, & ideo non est bona voluntas.

Quōd bona dei voluntas mala hominū voluntate impletur: vt in passione Christi cōtigit, vbi quiddam factum est quod deus bona & Iudaei mala voluntate voluerunt, voluerunt tamen & aliquid quod deus non voluit.

Illud quoque non est praetermittendum, quod aliquando dei voluntas bona per malā hominis voluntatem impletur: vt in crucifixione Christi factū est, quē deus bona voluntate mori voluit, Iudaei verō impia voluntate eum crucifixerunt. Et volebant Iudaei mala voluntate quiddā quod deus bona voluntate volebat, scilicet vt Christus pateretur, moreretur: sed volebant & aliquid aliud quod deus nolebat, scilicet occidere Christum: quod fuit mala actio & peccatum. Actum quippe Iudaeorū non voluit deus, passionem verō Christi voluit: sicut & in ipso psal. Christus ad patrē ait, Tu cognouisti sessionē meā. i. voluisti et approbasti passionē meā, tibi enim placuit. Voluit itaq; tota trinitas vt Christus pateretur, nec tamē voluit vt Iudaei occiderent: quia voluit poenā Christi, sed non voluit culpam Iudaeorum: nec tamen noluit. si enim noluisse nec fuisset.

Psal. 138.

Oppositio.

Sed ad hoc opponitur sic: Si voluit deus vt Christus

pateretur, voluit vtiq̄ vt pateretur a Iudaeis, vel non. Si voluit vt non pateretur a Iudaeis, cum passus sit, factum est itaque quod voluit deus non fieri. Si autē voluit eum pati a Iudaeis: ergo voluit eum occidi a Iudaeis: voluit itaque vt Iudaei occiderent eum. Ad quod respondentes dicimus, simpliciter concedendum esse, quōd deus voluit Christum pati & mori: quia eius passio bonum fuit, & causa nostrae salutis. Cum autem dicitur volebat eum pati vel occidi a Iudaeis: hic distinguendum est. Si enim intelligitur sic, volebat eum sustinere passionem siue crucifixionem a Iudaeis illatam, verus est sensus: Si verō intelligitur sic, volebat vt Iudaei occiderent eum, falsum est. Non enim volebat deus actionem Iudaeorum quae mala erat: sed volebat passionem bonam: & haec voluntas per malas Iudaeorum voluntates impleta est. vnde Augustinus in Enchiridio. Deus quasdam voluntates suas vtiq̄ bonas implet per malorum hominum

Responso.

Cap. 104.
tomo. 3.

voluntates malas: sicut per maleuolos Iudæos bona voluntate patris Christi pro nobis occisus est: quod tantum bonum fuit ut apostolus Petrus quando id fieri nolebat, sathanas ab ipso qui occisus est diceretur. Ecce manifeste habes magnum bonum fuisse quod Christus occisus est: & hoc bonum quia Petrus nolebat, ideo redargutus est.

Vtrum placuerit viris bonis quod Christus pateretur & moreretur: placuit quidem intuitu nostre redemptionis, sed non ipsius cruciatus.

Ex quo soluitur questio qua queri solet, vtrum viris sanctis placere debuerit quod Christus pateretur, vel occideretur. Debuit enim eis placere intuitu nostre redemptionis, sed non intuitu ipsius cruciatus. Voluerunt ergo ac vehementer cupierunt Christum mori propter liberationem hominis & implementationem diuine voluntatis: sed non voluerunt delectatione ipsius afflictionis. De eodem ergo letabantur & tristabantur: sed ob aliud gaudebant, & propter aliud dolebant. Volebant ergo Christum mori, pro hominis redemptione: & tamen de morte ipsius diuersis de causis corda eorum varie mouebantur.

Quomodo sentiendum sit de passionibus sanctorum, an velle an nolle debeamus.

Si vero queritur, vtrum eodem modo sentiendum sit de passionibus & martyriis sanctorum. Dicimus aliquam esse differentiam inter passionem capitis & membrorum. Christi namque passio causa est nostre salutis, quod non est passio alicuius sancti. Nullius enim passione redempti sumus nisi Christi. Profuerunt quidem non modo eis qui passi sunt, verum etiam aliis fidelibus ipsorum passionibus. veruntamen nostra redemptio non sunt: hoc enim passio illius sola potuit qui deus est & homo. Illius ergo passionem credentium pie mentes voluerunt & optauerunt fieri sicut futurum credebant: passionibus vero sanctorum possumus velle & nolle: & vtrumque bona voluntate si rectos nobis proponamus fines. Cui enim placuit Pauli passio eo fine, quia premium eius per hoc augmentum & paratum cernebat: bonam videtur habuisse voluntatem, quæ voluntati eius congruebat, quia cupiebat dissolui & esse cum Christo. Qui autem voluit eum declinare passionem & effugere manus iniquorum compassione pietatis, & ille habuit bonam voluntatem. unde Augustinus enchiridion. Bonæ apparebant voluntates piorum fidelium qui nolebant apostolum Paulum Hierusalem pergere, ne ibi pateretur mala quæ Agabus propheta prædixerat: & tamen hoc illi deus pati volebat pro annuntianda fide Christi exercens martyrem Christi: neque ipse bonam voluntatem suam impleuit per Christianorum voluntates bonas, sed per Iudæorum malas: & ad eum potius pertinebat qui nolebant quod volebat, qui illi per quos volentes factum est quod volebat: quia id ipsum mala voluntate fecerunt, quod deus bona voluntate voluit. Ita & in passione Christi factum est: quod enim deus voluit, hoc idem Iudæi & diabolus: sed illi mala voluntate, deus vero bona voluntate, scilicet ut Christus moreretur. Veruntamen illi actum voluerunt, quem deus non voluit.

FINIS LIBRI PRIMI.

Quod passiones sanctorum possumus velle & nolle, & vtrumque bona voluntate.

Cap. 101.

Actus. 21. c.

RUBRICAE SECVNDI

lib. Sententiarum.

Que ad mysterium diuinæ unitatis atque trinitatis, licet ex parte, cognoscendum pertinet noscitur, quantum valuius diligenter executi sumus. Nunc ad considerationem creaturarum transiamus.

DISTINCTIO I.

Quod vnum est principium rerum & non plura. ch. 172. A

Quid sit creare, quid facere Ibidem. B
Secundum quam rationem dicuntur de deo huiusmodi verba agere facere 172. B. C. D

Quare rationalis creatura facta sit. i. homo vel angelus 173. F. G. H

Quomodo dicitur homo factus, propter reparationem angelici casus 174. I

Quare ita homo sit institutus ut unita sit anima corpori 174. K. L

DISTINCT. II.

De angelis quando facti sunt 175. A. B

Quod nihil factum est ante cælum & terram 176. C

Quod simul cum tempore & cum mundo coeperit spiritualis creatura & corporalis 176. D. E

Vbi angeli mox creati fuerint 177. F

Quod simul creata est visibilibus materiis & invisibilibus natura, & vtrumque informis 177. G

Quomodo dixit lucifer, ascendam in cælum 178. H

DISTINCT. III.

Quales facti fuerint angeli 178. A

An omnes angeli fuerint æquales in essentia sapientia & libertate arbitrii 178. B

Quæ communia & equalia habuerunt angeli 179. C

An boni vel mali creati sint, & an ali-

quā mora fuerit inter creationem & lapsum 179. D. E. F. G. H

De triplici sapientia angelorum ante casum vel confirmationem 181. I

An aliquam habuerunt dei dilectionem vel sui ante casum 182. K

DISTINCT. IIII.

An perfecti & beati creati sint, an imperfecti & imperfecti 182. A. B. C. D

Quod tribus modis dicitur perfectum 183. E. F

DISTINCT. V.

De confirmatione & conuersione stantium, & auersione & lapsu cadentium 183. A

De libero arbitrio breuiter tangitur. 184. B

An aliquid datum fuerit stantibus quo conuerterentur 184. B. C

Qua gratia indigebant angeli & qua non 184. D

An lapsis sit imputanda auersio 184. E. F

Vtrum beatitudinem quam acceperunt in confirmatione stantes meruerunt per aliquam tunc appositam gratiam 185. G

DISTINCT. VI.

Quod de maioribus & minoribus quidam ceciderunt, inter quos vnus fuit celsior. scilicet lucifer 185. A

Vnde & quomodo deiectioni sunt 186. B

Quare non est eis concessum habitare in cælo vel in terra 186. C

De prelationibus demonum 186. D

An omnes demones sint in hoc aere caliginoso, vel aliqui in inferno 186. E. F

De potestate Luciferi 187. G

An demones semel victi à sanctis ultra accedant ad ipsos vel ad alios 187. H

DISTINCT. VII.

Vtrum boni angeli peccare, vel mali recte viuere possint 187. A

Quod cum vtrique habeant liberum arbitrium

- nō tñ ad utrūq; flexi possunt 188.B
Quod boni post cōfirmationē liberius
habēt liberū arbitriū q̄ ante 188.C
An possunt ex natura peccare sicut an
te 189.D
Quibus modis angeli mali noscant ve
ritatem temporalium rerum 189.E
Qd̄ magicę artes virtute & sciētia dia
boli valent quę est eis à deo 189.F
Quod malis āgelis nō seruit ad meritū
materia visibiliū rerum 190.G
Quod nō sunt creatores licet p̄ eos ma
gi ranas & alia fecerūt, sicut nec bo
ni: etsi per eorum mysterium fiunt
creaturæ 190.H.I
Qd̄ solus deus sic opatur creationē re
rū sicut iustificationē mentis 190.K
Quod angeli mali multa possunt p̄ na
turæ vigorem quæ nō possunt pro
pter dei prohibitionem 190.L
DISTINCT. VIII.
Vtrū omnes āgeli corporei sint 191.A
De formis in qbus apparuit de⁹, & de
illis in qbus angeli apparent 191.B
Quod deus in specie quā deus est nun
quā appuit mortalibus 192.C.D
Quomodo dicuntur dæmones intrare
in homines 194.E
DISTINCT. IX.
De ordinum distinctione 194.A
Quid appellatur ordo, & quæ sit ratio
cuiuscunque nominis 195.B
Quod nomina illa sumpta sunt à do
nis gratiæ non propter se sed pro
pter nos eis data 195.C.D
Vtrū hi ordines ab initio creationis di
stincti fuerint 196.E
Vtrum omnes angeli eiusdem ordinis
sint æquales 196.F
Quō dicat scriptura decimū ordinem
compleri debere de hoībus 197.G
Vtrum homines assumantur iuxta nu
merum stantiū vel lapsorū 197.H.I
DISTINCT. X.
An omnes cœlestes spiritus mittantur.
198.A.B.C
An Michael Gabriel & Raphael sint
noīa ordinū vel spiritūū 198.D.E.F
DISTINCT. XI.
Quod singulæ animę habent angelum
bonum ad custodiam, malum vero
ad exercitium 199.A.B.C
Vtrū angeli pficiāt in merito, & p̄mo
vsq; ad iudicium 200.D.E.F.G.H
DISTINCT. XII.
De distinctionē operū sex dierū 202.A
Quod alii senserunt omnia simul facta
in materia & forma: alii per inter
ualla temporum 202.B
Quomodo per intervalla temporū res
corporales conditę sint 203.C
Quo sensu tenebrę dicātur esse aliqd,
& quo dicātur nō esse aliqd 203.D
Quare illa materia cōfusa sit dicta in
formis, & vbi ad esse p̄diit & quan
tum in altum ascēderit 203.E.F.G
De quatuor modis diuinę operatio
nis 204.H
DISTINCT. XIII.
De primo distinctionis opere 205.A
De luce facta primo die si spiritualis
an corporalis fuerit 205.B.C
Quibus modis accipitur dies 206.D
De naturali ordine comparationis die
rum, & de illo qui pro mysterio in
troducitur est 206.E.F
De intelligentia horum verborum, Di
xit deus 207.H
DISTINCT. XIII.
De opere secundæ diei, quā factum est
firmamentum 208.A.B
Quod cœlum tūc factum debet intel
ligi Ibidem
De qua materia factum sit Ibidem

- Quomodo aquę possunt esse super cœ
lum, & quales sint Ibidem
De figura firmamenti 209.C
Quare tacuit scriptura de benedictio
ne operis huius diei 209.D
De opere tertiæ diei qñ aquę congre
gate sunt in vnum locum cū multa
sint maria & flumina 209.E
De opere quartę diei, quā facta sunt lu
minaria 209.F
Quomodo accipiendum sit illud, sint in
signa & tempora 210.G
DISTINCT. XV.
De opere quintę diei, quā facta sunt na
talia & volatilia 210.A
De opere sextę diei quā creata sunt a
nimalia & reptilia terræ 210.B
De venenosis & noxiis aīalibus 211.C
Vtrū minima animalia tunc creata fue
runt 211.D
Quare post omnia factus est hō 211.E
De sententia illorum qui simul omnia
facta esse contendunt Ibidem
Quomodo intelligenda sit requies dei.
212.F
Quomodo accipiendū sit quod dicitur
deus compleisse opus suum septima
die cum tunc quieuerit 212.G
Quomodo omnia facta à deo dicantur
valde bona 212.H
De sanctificatione septimæ diei 212.I
DISTINCT. XVI.
De hominis creatione 213.A
Qualis factus sit homo 213.B
De imagine & similitudine ad quā fa
ctus est homo 213.C.D
Quare hō dicitur imago & ad imaginē:
filius vero nō ad imaginem 214.E
DISTINCT. XVII.
De creatione animæ: an de aliquo fa
cta sit 215.A
De inspiratione & insufflatione dei
quādo facta fuerit anima an in cor
pore vel extra 215.B.C
In qua etate factus est homo 216.D
Quare homo extra paradysum creat⁹,
in paradysum sit positus 216.E
Quibus modis padysus accipiat 217.F
De ligno vitę Ibidem.F
De ligno sciētię boni & mali Ibidem.F
DISTINCT. XVIII.
De formatione mulieris 217.A.B
Quare de latere viri, & nō de alia par
te corporis formata sit 218.C
Quare dormienti viro, & non vigilanti
subtrahitur costā 218.D
Quā de costa multiplicata in se sine
additamento extrinseco facta fue
rit 218.E
De causis superiorib⁹ & inferiorib⁹ Ibidem
De causis quæ in deo sunt simul & in
creaturis, & de his quæ in deo tan
tum sunt 219.F.G
De aīa mulieris quæ nō est ex aīa viri:
quia aīa nō sunt ex traduce 220.H
DISTINCT. XIX.
De statu hominis ante peccatum qua
lis fuit secundum corpus, & qualis
post peccatum 220.A
Quomodo dicitur homo factus in ani
mam viuētem 221.A
Corpus hominis ante peccatum mor
tale & imortale erat: post peccatū,
mortuum 221.A
Vtrū immortalitas quā tunc habuit, fue
rit de conditione naturę, an ex gra
tiæ beneficio 221.B
Si posset hō viuere semper vtens aliis li
gnis & non de ligno vitæ deo non
mādante, vt de illo ederet 222.B.C
De imortalitate corporis 222.D.E.F
DISTINCT. XX.
De modo procreationis filiorum si nō
peccassent primi homines 223.A
l iij.

Quare in paradiso nō coierūt 224.B
De modo translationis in melius si nō
peccassent 224.C
Vtrū in perfectione stature, & vsu mē-
brorum procrearentur filii 224.D
Vtrum etiam in sensu paruuli nasceren-
tur 224.E.F.G.H.I
De duobus bonis, altero hic dato alte-
ro promisso 225.K

DISTINCT. XXI.

De inuidia diaboli qua ad tentandum
accessit 225.A
De forma in qua venit 227.B
De calliditate serpentis Ibidem.B
Vtrum elegerit serpentem vt per eum
tentaret diabolus Ibidem.B
De modo tentationis 227.C.D
De duplici specie tentationis 228.E
Quare peccatum hominis, & non an-
geli remediabile sit 229.F
Quod non soli viro p̄ceptum fuit da-
tum 226.G

DISTINCT. XXII.

De origine illius peccati 229.A.B
De mulieris elatione 230.C
De viri elatione 230.D
Quis magis deliquerit vir aut mulier.
231.E.F.G.H
De ignorantia excusabili vel inexcusa-
bili 232.I.K.L
An voluntas p̄cesserit illud pecca-
tum 233.M

DISTINCT. XXIII.

Quare deus permisit hominem tenta-
ri quem sciebat casurum 233.A
Qualis fuerit secundum animam ho-
mo ante peccatum 234.B
De triplici sciētia hominis ante lapsum
234.C.D.E

Vtrum homo p̄scius fuerit eorū quæ
sibi futura erant 235.F

DISTINCT. XXIII.

De gratia hominis & potentia ante ca-
sum 235.A.B.C
De adiutorio homini in creatione dato
quo stare poterat 236.D
De libero arbitrio 236.E
De sensualitate 237.F
De ratione & partibus eius 237.F
De simili ordine peccandi in nobis &
in primis parentibus 237.G

Quod in nobis est vir & mulier & ser-
pens 237.G

De spiritali coniugio viri & mulieris
in nobis Ibidem.G

Qualiter per ista tria in nobis consum-
metur tentatio 238.H

Quando mulier manducat sola cibum
vetitum 238.H

Quando etiam vir manducat Ibidem

Quando sit veniale vel mortale pecca-
tum 239.I

Quibus modis accipitur sensualitas in
scriptura 240.L

DISTINCT. XXV.

Definitio liberi arbitrii secundum phi-
losophos 240.A.B.C

Qualiter in deo accipitur liberum arbi-
trium 241.D

Quod angeli & sancti liberum habent
arbitrium 241.E

Quod liberius erit liberum arbitrium
q̄n peccare non poterant 242.E

De differentia libertatis liberi arbitrii
secundum diuersa tempora 242.F

De quatuor statib⁹ liberi arbitrii 242.G

De corruptione liberi arbitrii per pec-
catum 242.H

De tribus modis libertatis liberi arbi-
trii, à necessitate, à peccato, à mise-
ria 243.I.K.L.M

De libertate quæ est gratia & quæ ex
natura 245.N.O

DISTINCT. XXVI.

De gr̄a operante & cooperante. 245.A
Quid sit voluntas 246.B.C

Quæ sit gratia voluntatem bonā p̄a-
ueniens. 247.D

Quod bona voluntas quæ p̄aue-
nit gratia, quædam dei bona p̄aue-
nit 247.E.F.G

Quod cogitatio boni p̄cedit fi-
dem 249.H

Quod intellectus & cogitationem bo-
ni & delectionē p̄aue-
nit ibid.H

An per liberum arbitrium bonum ope-
ratur homo sine gratia Ibidem.H

Vtrum vna & eadem gratia sit quæ di-
citur operans & cooperans 249.I

Quo gratia meretur augeri 250.K

De tribus generibus bonorū Ibidem.K

In quibus bonis sit liberum arbitrium
250.L

DISTINCT. XXVII.

De virtute quid sit, & quid actus eius
250.A

De gratia quæ liberat voluntatē, si vir-
tus est vel non 251.C

Quo ex gr̄aicipiūt bona merita: & de
qua gratia hoc intelligatur 252.D

Quod bona voluntas gratiæ principa-
liter est 252.E

Qua ratione dicitur fides mereri iusti-
ficationem. 252.F

De muneribus virtutū & de gratia quæ
nō est sed facit meritū 253.G.H

Quod idē est vsus virtutis & liberi ar-
bitrii: sed virtutis principaliter. 253.I

Quidā putāt virtutes bonos vsus esse li-
beri arbitrii. i. actus mētis 254.K.L

DISTINCT. XXVIII.

De hæresi Pelagiana 254.A

Quomodo Pelagiani dictis Augusti-
ni vtuntur in testimonium sui erro-
ris 255.B.C

Quomodo Augustinus veba illa deter-

minet in retractationibus Ibidem

De hæresi Iouiniani & Manichæi, quas
collidit Hieronymus 257.H

DISTINCT. XXIX.

Vtrū homo ante peccatū eguerit gra-
tia operante & cooperante 257.A

Si homo ante lapsum virtutes habuerit
257.B

De eiectione hoīs de paradiso 258.C

Quomodo intelligēdū sit illud, ne sumat
de ligno vitæ, & viuat in æternum
258.D

De flāmeo gladio ante paradisum po-
sito 258.E

An ante peccatū homo comederit de
ligno vitæ 259.F.G

DISTINCT. XXX.

Quod per Adam peccatum, & pœna
transit in posteros 259.A

Vtrum illud peccatū quod transijt, fue-
rit originale vel actuale 259.B

Quidam putant fuisse actuale Ibidem.B

Quomodo assignant illud intrasse in
mundum 259.C

Quod originale peccatū vere fuit qd
transit in posteros 260.D

Quid sit originale peccatum 260.E

Quod originale peccatum est culpa
260.F

Quod originale peccatum dicitur fo-
mes peccati. i. cōcupiscētia 261.G

Quid nomine cōcupiscētiæ intelli-
gitur quæ fomes est peccati 261.H

Quod per Adā originale peccatū in-
trauit in oēs. i. cōcupiscētia 262.H

An sit originale peccatū in quo omnes
peccauerunt 262.I

Ex quo sensu dictū est, per inobediētiā
vnius multi sunt constituti peccato-
res 262.K

Quod originale peccatū in Adam fuit
& in nobis est 262.L

- Quomodo omnes dicuntur in Adam
fuisse quando peccauit, & ex eo de-
scendisse 263.M.N
Quod nihil extrinsecū cōuertatur in hūa
nā substantiā quæ est ex Adā 263.O
DISTINCT. XXXI.
Quomodo originale peccatū à patri-
bus transeat in filios: an secundū ani-
mā: an secundum carnem 264.A
Quod per carnē introducit peccatū:
& quomodo, ostendit 264.B
Carnis corruptionis causam ostēdit ex
qua peccatum fit in anima 264.C
Quare dicitur peccatum esse in carne
264.D
Vtrū causa originalis peccati q̄ est in car-
ne sit culpa vel pœna 265.E.F.G
Quare dicitur originale peccatum
266.H.I
DISTINCT. XXXII.
Quomodo originale peccatum dimit-
tatur in baptismo 267.A.B
Vtrum scēditas quam ex libidine trahit
in baptismo diluatur 268.C
Vtrum illius concupiscētiæ deus sit au-
ctor 268.D
Quare illi peccatum imputetur animæ
269.E
Vtrum illud peccatū sit necessariū vel
voluntarium 269.F
Quare deus iūgit animā corpori sciēs
eam demaculāri 269.G
An anima sit talis qualis à deo creatur
269.H
An animæ ex creatiōe sint in donis na-
turalibus æquales 270.I
DISTINCT. XXXIII.
An peccata omnium præcedērium pa-
trum paruuli originaliter trahāt vt
peccatum Adæ 270.A.B.C
Quomodo in illo primo vno peccato
plura reperiuntur 271.D.E
An peccatum Adæ sit grauius cæteris
272.F.G
An illud peccatum sit primis parenti-
bus dimissum 273.H
Quomodo peccata parētū visitētur in
filios, & nō visitēt 273.I.K.L.M.N
DISTINCT. XXXIIII.
De peccato actuali 275.A
Quæ fuerit causa secūdaria primi pec-
cati 275.B
Quæ fuerit secūdaria causa malorum
275.C
Quod non nisi in bona re sit malum
275.D.E
Quod in his fallit dialecticorum regu-
la de contrarijs 276.F.G.H
DISTINCT. XXXV.
Quid sit peccatum 277.A.B.C
Vtrum malus actus inquantum pecca-
tū est sit corruptio vel priuatio bo-
ni 278.D.E.F.G.H.I.K
Quomodo peccatum possit corruppe-
re bonū cū nihil sit 180.L.M
Qualiter se homo elōgat à deo 281.N
An pœna sit priuatio boni 281.O
DISTINCT. XXXVI.
Quod quædam simul sunt peccata &
pœna peccati: quædam peccata &
causa peccati. Alia vero pœnā & cau-
sa & pœna peccati 281.A
An peccatū sit causa peccati inquantum
peccatum est 282.B
Quod non omne peccatum est pœna
peccati 283.C
Vtrum peccata aliqua essentialiter sint
sine peccato 283.D.E
Quod cū peccatum sit pœna peccati,
peccatum est ab homine: pœna à
deo 283.F
De quibusdā quæ indubitātē sunt pec-
cata & pœnæ, & inquantū eas pati-
mur peccata nō sunt 284.G.H.I

- DISTINCT. XXXVII.**
Quod aliqui putant malos actus nullo
modo esse à deo 285.A.B.C
Ex quo sensu dictū sit, Deus nō est ma-
li auctor 286.D.E
DISTINCT. XXXVIII.
De voluntate & eius fine 288.A
Quid sit bonus finis. s. charitas 288.B
Quod omnes bonæ volūtates vnū finē
habent, & tamē quædam diuersos fi-
nes sortiuntur 288.C
De differentia voluntatis & intētionis
& finis 290.F.G
DISTINCT. XXXIX.
Quare volūtas dicitur peccatū, cum sit
de naturalibus, quorum nullū aliud
peccatum est 291.A
Quare actus volūtatis sit peccatum, si
aliarum potentiarum non sunt pec-
cata 291.B
Ex quo sensu dicitur naturaliter omnis
homo velle bonum 292.C
DISTINCT. XL.
An ex fine omnes actus pensari de-
beant 293.A
Ex quo affectu vel fine omnes sint bo-
ni vel mali 293.B.C.D
DISTINCT. XLI.
An omnis intentio & actio infidelīū sit
mala 296.A.B
Quibus modis dicatur bonū 297.C
Quomodo intelligitur illud: peccatum
adeo est voluntarium vt nullo mo-
do sit peccatum sit non sit volunta-
rium 297.D
Et illud, nusquam nisi in voluntate pec-
catum est 297.E
Et item, non nisi in voluntate peccatur
298.F
Quod mala voluntas est voluntarium
peccatum 298.G
DISTINCT. XLII.
An voluntas & actio mala in eodē &
circa idem sint vnū peccatū vel plu-
ra 298.A.B.C
Si peccatum ab aliquo commissum in eo
sit vsquequo poeniteat 299.D
Quibus modis accipiat reatus
299.E
De modis peccatorum 300.F
Quomodo differant delictum & pec-
catum 300.G
De septem principalibus vitijs 300.H
De superbia 300.I
Quomodo superbia dicatur radix o-
mnium malorum & cupiditas: cum
superbia non sit cupiditas 301.K
DISTINCT. XLIII.
De peccato in spiritum sanctū 301.A
Vtrum omnis obstinatio sit peccatum
in spiritum sanctum 302.B
Qualiter accipiat peccatum in spiri-
tum sanctum 302.C.D
DISTINCT. XLIIII.
De potentia peccādi an sit homini vel
diabolo à deo 304.A.B
An aliquando resistendum sit potesta-
ti 305.C
FINIS.

PETRI LOMBARDI EPISCOPI
PARISIENS. SENTENTIARVM LIB. II.
DE RERVM CORPORALIVM ET SPIRITVA-
lium creatione & formatione, alijsq; pluribus eò pertinentibus.

VNUM esse rerum principium ostendit, non plura, ut quidam putauerunt.

DISTINCT. I.

CREATIONEM RERVM INSINUANS
scriptura, deum esse creatorem initiumque temporis atque omnium visibilium vel invisibilium creaturarum in primordio sui ostendit dicens, In principio creauit deus cælum & terrā. His etenim verbis Moyses spiritu dei afflatus, in vno

De creatione
humane na-
ture q̄tum ad
principiū es-
siciens in ge-
nerali.

Gen. i.
Plato dicit
tria principia
esse. Ex qua
ratione prop-
rie dicitur
creator, & qd
sit creare, &
quid facere.

principio à deo creatore mundum factum refert, elidens errorem quorundā plura sine principio fuisse principia opinantium. Plato namq; tria initia existimauit, deum scilicet, exemplar & materiam, & ipsa increata sine principio, & deū quasi artificem non creatorem. Creator enim est qui de nihilo aliquid facit. Et creare proprie est de nihilo aliquid facere. Facere vero non modo de nihilo aliquid operari, sed etiā de materia. Vnde & homo & angelus dicitur aliqua facere, sed non creare: vocaturque factor siue artifex, sed non creator. Hoc enim nomen soli deo proprie congruit, qui & de nihilo quēdā, & de aliquo aliqua facit. Ipse est ergo creator & opifex & factor, sed creationis nomen sibi proprie retinuit, alia vero etiā creaturis communicauit. In scriptura tamen saepe creator accipitur tanquam factor, & creare tanquam facere, sine distinctione significationis.

Quod hæc verba scilicet agere & facere & huiusmodi, non dicuntur de deo secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis.

Veruntamen sciendum est, hæc verba. scilicet. creare, facere,

agere, & alia huiusmodi de deo non posse dici secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis. Quippe cum dicimus eum aliquid facere, non aliquem in operando motum illi inesse intelligimus, vel aliquam in laborando passionem si cut nobis solet accidere: sed eius sempiternæ voluntatis nouum aliquem significamus effectum, id est æterna eius voluntate aliquid nouiter existere. Cum ergo aliquid dicitur facere, tale est ac si dicatur, iuxta eius voluntatem, vel per eius voluntatem aliquid nouiter contingere vel esse: ut in ipso nihil noui contingat: sed nouum aliquid sicut in eius æterna voluntate fuerat fiat sine aliqua motione vel sui mutatione. Nos vero operando mutari dicimur, quia mouemur. Nō enim sine motu aliquid facimus. Deus ergo aliquid agere vel facere dicitur, quia causa est rerū nouiter existentium: dū eius voluntate res nouæ esse incipiūt, quæ ante nō erāt absq; ipsius agitatione: ut actus proprie dici nō queat: cū videlicet actus omnis in motu cōsistat: in deo autē motus nullus est. Sicut ergo ex calore solis aliqua fieri cōtingit, nulla tamē in ipso vel in ei⁹ calore facta motiōe vel mutatiōe: Ita ex dei

Ex quo sensu dicitur deus aliquid facere.

Per simile ostendit.

voluntate noua habent esse sine mutatione auctoris, qui est vnum & solum & omnium principium. Aristoteles vero posuit principia, scilicet materiā & speciē, & tertium operatorium dictum: mundum quoque semper esse & fuisse.

Quod catholicum est docet.

Horum ergo & similium errorē spiritus sanctus euac-
uans, veritatisque disciplinam tradens, deum in principio temporum mundum creasse, & ante tempora æternaliter extitisse significat, ipsius æternitatē & omnipotentiam commendans. Cui voluisse, facere est: quia ut prædiximus ex eius voluntate & bonitate res nouæ existunt. Credamus ergo rerum creaturarum cēlestium, terrestrium, visibilium vel invisibilium causam non esse nisi bonitatem creatoris, qui est deus vnus & verus. Cuius tanta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis suæ qua æternaliter beatus, est alios velit esse participes: quam videt & communicari posse, & minui omnino nō posse. Illud ergo bonum quod ipse erat, & quo beatus erat, sola bonitate non necessitate alijs comunicari voluit: quia summe boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi nocere non posse.

Quare rationalis creatura facta sit.

Et quia nō valet eius beatitudinis particeps existere ali-
quis nisi per intelligētiā: quæ quantomagis intelligitur, tātō plenius habetur: fecit deus rationalem creaturā quæ summum bonum intelligeret, & intelligendo amaret, & amando possideret, ac possidendo frueretur. Eamq; hoc modo distinxit ut pars in sui puritate permaneret, nec corpori vniretur scilicet angeli, pars corpori iungeretur, scilicet animæ. Distincta est utique rationalis creatura in incorpoream & corpoream: & incorporea quidem angelus, corporea vero homo vocatur ex anima rationali & carne subsistens. Conditio ergo rationalis creaturæ primam causam habuit dei bonitatem.

Quare creatus sit homo vel angelus.

Ideoque si queratur quare creatus sit homo vel ange-
lus? Breui sermone responderi potest, propter bonitatē eius. Vnde Aug. in lib. de doctrina christiana, Quia bonus est deus, sumus: & inquantū sumus, boni sumus.

Ad quid creata sit rationalis creatura.

Et si queritur ad quid creata sit rationalis creatura. Re-
sponderetur ad laudandum deum, ad seruendum ei, ad fruēdum eo: in quibus proficit ipsa, non deus. Deus enim perfectus, & summa bonitate plenus, nec augeri potest nec minui. Quod ergo rationalis creatura facta est à deo, referendum est ad creatoris bonitatem, ad creaturæ vtilitatem.

Breuiissima responsio cum queritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura.

Cum ergo queritur quare vel ad quid facta sit rationa-
lis creatura? Breuissime responderi potest propter dei bonitatem, & suam vtilitatem. Vtile nempe ipsi est seruire deo, & frui eo. Factus ergo angelus siue homo

Circa finem
secundi de
generatione.

Aug. in en-
chirid. cap. 9
in Tomo. 3.

Quomodo di-
stincta sit ra-
tionalis crea-
tura.

Lib. i. cap. 32
Tomo. 3.

propter deum dicitur esse: nō quia creator deus & summe beatus, alterutrum indigerit officio, qui bonorum nostrorum non eget: sed ut seruiret ei ac fruereetur eo, cui seruire regnare est. In hoc ergo proficit seruiens, non ille cui seruitur.

Sicut factus est homo ut seruiret deo: sic mūdus ut seruiret homini. **H**

Et sicut factus est homo propter deum, i. ut ei seruiret,

ita mūdus factus est propter hominem, scilicet ut ei seruiret. Positus est ergo homo in medio ut & ei seruiret, & ipse seruiret: ut acciperet vtrūq; & reflueret totū ad bonū hominis, & quod accepit obsequium, & quod impendit. Ita enim voluit deus sibi ab homine serui, ut ea seruitute non deus, sed homo seruiens iuuaretur: & voluit ut mundus seruiret homini, & exinde similiter iuuaretur homo. Totum ergo bonum hominis erat, & quod factum est propter ipsum, & propter quod ipse factus est. Omnia enim (ut ait Apostolus) nostra sunt, scilicet superiora & equalia & inferiora. Superiora quidem nostra sunt, ad perfruendum, ut deus trinitas: Aequalia, ad conuiuendū. Angeli. Qui etsi nobis modo superiores sint, in futuro erunt æquales: qui & modo nostri sunt, quia ad vsum nobis sunt, sicut res dominorum dicuntur esse famulorum, non dominio, sed quia ad vsum eorum. Ipsique angeli in quibusdam scripturæ locis nobis seruire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur.

1. Corin. 3. d.

Quō oīa nostra sunt,

Ad Heb. 1. d.

Quomodo dicitur aliquando in scriptura, Homo factus est propter reparationem angelici casus.

De homine quoque in scriptura interdum reperitur, quod factus sit propter reparationem angelicæ ruinæ, quod non ita est intelligendum, quasi non fuisset homo factus si non peccasset angelus: sed quia inter alias causas, scilicet præcipuas, hæc etiā nōnulla causa exitit. Nostra ergo sunt superiora & equalia. Nostra etiam sunt inferiora: quia ad seruiendum nobis facta.

Quare ita sit homo institutus ut anima sit vnita corpori.

Solet etiam quæri cum maioris dignitatis videtur esse

Prima causa.
Secunda causa

Matth. 22. d.
1. ad Cor. 13. d.

2. ad Cor. 5. d.

anima si absque corpore permanisset: cur vnita sit corpori? Ad quod primo dici potest: quia deus voluit, & voluntatis eius causa querenda non est. Secundo autem potest dici quod ideo deus voluit eam corpori vniri: ut in humana ostenderet conditione nouum exemplum beatæ vnionis quæ est inter deum & spiritum: in qua diligitur ex toto corde, & videtur facie ad faciem. Putaret enim creatura se non posse vniri creatori suo tanta propinquitate ut eum tota mente diligeret & cognosceret, nisi videret spiritum qui est excellentissima creatura tam infimæ, id est carni quæ de terra est, in tanta dilectione vniri, ut non valeat artari ad hoc ut velit eam relinquere: sicut ostendit Apostolus dicens, Nolumus corpore expoliari, sed superueffiri. per quod ostenditur spiritum creatum spiritui in creato ineffabili amore vniri. Pro exemplo ergo futuræ societatis, quæ inter deū & spiritum rationalem in glorificatione eiusdem perficienda erat, animam corporeis indumentis & terrenis mansionibus copulauit: luteamque materiam fecit ad vite sensum vegetare: ut sciret homo, quia si potuit deus tam disparem natu-

ram corporis & animæ in foederationem vnā & in amicitiam tantam coniungere, nequaquam ei impossibile futurum rationalis creature humilitatē, licet longe inferiorem, ad suæ gloriæ participationem sublimare. Quia ergo pro exemplo rationalis spiritus in parte vsque ad consortium terreni corporis humiliatus est: ne forte in hoc nimis depressus videretur, addidit dei prouidentia ut postmodum cum eodem corpore glorificato ad consortium illorum, qui in sua permanerunt puritate, sublimaretur. ut quod minus ex dispensatione creatoris sui acceperat cōditus, postmodum per gratiam eiusdem acciperet glorificatus. Sic ergo cōditor noster deus rationales spiritus varia sorte pro arbitrio voluntatis suæ disponens illis quos in sua puritate reliquerat, sursum in cælo mansionem: illis vero quos corporibus terrenis sociauerat, deorsum in terra habitationem constituit: vtrisque regulam imponens obedientiæ, quatenus & illi ab eo ubi erant non caderent, & isti ab eo ubi erant ad id ubi non erant ascenderent. Fecit itaque deus hominem ex duplici substantia, corpus de terra componens, animam vero de nihilo faciens. Ideo etiā vnitæ sunt animæ corporibus, ut in eis deo famulantes maiorem mereantur coronam.

Post sacramentum trinitatis de creatura tripartita agendum est, & prius de digniori, id est angelica.

Ex præmissis apparet rationalem creaturam in angeli

eam & humanam fuisse distinctam: quarum altera est tota spiritualis, id est angelica: altera ex parte spiritualis & ex parte corporalis, id est humana. Cum itaque de his tractandum sit, scilicet de spirituali & corporali creatura, de rationali & de non rationali: primo de rationali & spirituali. de angelis agendum videtur: ut à contuitu creatoris ad cognitionem creature dignioris ratio nostra intendat: deinde ad considerationē corporeæ tam illius quæ est rationalis quàm illius quæ nō est rationalis descendat, ut trinitatis increatæ sacramentum tripartitæ creature, eique concretorum atque contingentium sequatur documentum.

QVÆ CONSIDERANDA SVNT DE ANGELICA NATURA. DISTINCT. II.

ANGELICA itaque natura hæc primo cōsideranda sunt, quādo creata fuerit, & ubi, & qualis facta sit dū primū conderetur. Deinde

qualis effecta auersione quorundam, & conuersione quorundam. De excellentia quoque, & ordinibus, & donorum differentia, & de officijs, ac nominibus, alijsque pluribus aliqua dicenda sunt.

Quando facti sunt angeli prius dicit, in quo videntur sibi obuiare auctoritates.

Quædam auctoritates videntur innuere quod ante omnem creaturā creati sunt angeli. Vnde illud, Primo omnium creata est sapientia: quod intelligitur de angelica natura quæ in scriptura sæpe vita, sapiētia, & lux dicitur. Nā sapiētia illa quæ deus est, creata nō est. Filius enim sapiētia patris est genita, nō facta nec creata: & tota trinitas vna sapiētia est, quæ non facta nec crea-

Agit in speciali de conditione spiritualis creature. scilicet angelice qualis facta sit.

Eccl. 1. d.

ta est nec genita vel procedens. De angelica ergo vita illud accipiendum est, de qua dicit scriptura, quando facta est. s. primo omnium. Sed rursus alia scriptura dicit, In principio creauit deus cælum & terram. Et in propheta, Initio tu domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli. Et videtur contrarietas quædam oriri ex assertionibus istis. Nam si primo omnium creata est sapientia, omnia post ipsam facta videntur: & ita post ipsam facta videntur cælum & terra, & ipsa facta ante cælum & terram. Item si in principio creauit deus cælum & terram, nihil factum est ante cælum & terram, nec ipsa sapientia facta est ante cælum & terram. Cui ergo contraria videantur, nec in diuina scriptura fas sit sentire aliquid esse contrarietatis, requiramus intelligentiam veritatis.

Quid tenendum sit docet præmissas auctoritates determinando.

Videtur ita que hoc esse tenendū, quod simul creata est

spiritualis creatura. i. angelica, & corporalis: secundū quod potest accipi illud Salomonis, Qui viuunt in æternū creauit omnia simul. i. spirituale & corporale naturā: & ita prius tempore creati sunt angeli q̄ illa corporalis materia quatuor elementorum: & tamen primo omnium creata est sapientia: quia etsi non tempore, præcedit, tamen dignitate. Quod autem simul creata fuerit corporalis spiritualisque creatura, Aug. super Gen. aperte ostendit, dicens per cælum & terram spirituale corporalemque creaturam intelligi. & hæc creata sunt in principio, scilicet temporis: vel in principio, quia primo facta sunt.

Quod nihil factum est ante cælum & terram, nec etiam tempus: cum tempore enim creata sunt, sed non ex tempore.

Ante ea enim nihil factum est: nec etiam tempus factū

est ante spiritualemente angelicam naturam, & ante corporalem. s. materiam illam quatuor elementorum confusam. Illa enim cum tempore creata sunt, nec ex tempore, nec in tempore. Sicut nec tempus in tempore creatum est, quia non fuit tempus antequam esset cælum & terra. Vnde Augustinus in lib. de trin. dicit q̄ deus fuit dominus antequam tempus esset, & non in tempore coepit esse dominus: quia fuit dominus temporis, quando coepit esse tempus: nec utique tempus coepit esse in tempore, quia non erat tempus antequam inciperet tempus.

Quod simul cum tempore & cum mundo coepit corporalis & spiritualis creatura.

Simul ergo cum tempore facta est corporalis & spiri-

tualis creatura, & simul cum mundo: nec fuit ante angelica creatura quam mundus: quia ut ait Aug. Nulla creatura creata est ante secula: sed a seculis cum quibus coepit. Hieron. tamē super epistolam ad Titum aliud videtur sentire dicens, Sex milia necdum nostri temporis implentur annorū, & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandum est: in quibus angeli, throni, dominationes, cæterique ordines seruiuerunt deo absque temporum vicibus atque mensuris, & deo iubente substituerunt. His verbis quidam adherentes dixerunt cum multo coepisse tempus seculare: sed ante mundum extitisse

Eccl. 18. 2.

Quod simul creata fuerit corporalis & spiritualis creatura auctoritate firmat.

Lib. 1. cap. 1. Tomo. 3.

Lib. 5. cap. 6.

In tome. 1. Lib. de gene. si ad literā. 5. cap. 19. In Tomo. 9. Ad caput. 1. epist. ad Titum.

tempus æternum sine mutabilitate, & in eo immutabiliter & intemporaliter astruunt angelos deo iubente substituisse, eique seruisse. Nos autem quod prius dictum est pro captu intelligentiæ nostræ magis approbamus, salua tamen reuerentia secretorum, in quibus nihil temere asserendum est. & illud Hieron. dixisse non ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo arbitramur.

Vbi angeli mox creati fuerint: in empyreo scilicet, quod statim factum repletum est angelis.

Iam est ostensum quando creata fuerit angelica natura,

nunc autem attendendum est vbi facta fuerit. Testimonijs quarundam auctoritatum euidenter monstratur angelos ante casum fuisse in cælo, & inde corruisse quosdam propter superbiam: alios verò qui non peccauerunt illic persistisse, unde dominus in euangelio ait, Videbam sathanam tanquam fulgur de cælo cadentem: nec appellatur hoc cælum firmamentum quod secunda die factum est: sed cælum splendidum quod dicitur empyreum, id est igneum à splendore non à calore: quod statim factum angelis est repletum: quod est supra firmamentum: & illud empyreum quidam expositorum sacræ scripturæ nomine cæli intelligi volunt: vbi scriptura dicit, In principio creauit deus cælum & terram. Cælum inquit Strabus non visibile firmamentum hic appellat sed empyreum, id est igneum vel intellectuale: quod non ab ardore sed à splendore dicitur: quod statim factum repletum est angelis. Vnde Iob, Vbi eras cum me laudabant astra matutina, &c. De hoc quoque Beda ita ait, Hoc superius cælum quod à volubilitate mundi secretum est, mox ut creatum est, sanctis angelis impletum est: quos in principio cum cælo & terra conditos testatur dominus dicens, Vbi eras cum me laudabant astra matutina, & iubilarent omnes filii dei. Astra matutina & filios dei eosdem angelos dei vocat. Cælum enim in quo posita sunt luminaria, non in principio, sed secunda die factum est. Ex his liquet quod in empyreo omnes angeli fuerunt ante quorundam ruinam, simulque creati sunt angeli cum cælo empyreo, & cum informi materia omnium corporalium.

Quod simul creata est visibilium rerum materia & inuisibilium natura, & vtraque informis secundum aliquid, & formata secundum aliquid.

Simul ergo visibilium rerum materia & inuisibilium

natura condita est: & vtraque informis fuit secundum aliquid, & formata secundum aliquid. Sicut enim corporalium materia confusa & permixta (quæ secundum Græcos dicta est chaos) in illo exordio conditionis primariæ & formam confusionis habuit, & non habuit formam distinctionis & discretionis donec postea formaretur atque distinctas reciperet species, ita spiritualis & angelica natura in sua conditione secundum naturæ habitum formata fuit: & tamen illam quam postea per amorem & conuersionem à creatore suo acceptura erat formam non habuit: sed erat informis sine illa. Vnde Augustinus multipliciter exponens præmissa verba Genesis, per cælum dicit intelligi informem naturam vitæ spiritualis, sicut

Lucæ. 10. c.

Gen. 1. 2.

Iob. 38. 2.

Libro de Genesi ad hanc. 1. cap. 1.

in se potest existere non conuersa ad creatorem in quo formatur: per terram, corporalem materiam sine omni qualitate quæ apparet in materia formata.

Quomodo dicat lucifer secundum Esaïam, Ascendam in cælum, & ero similis altissimo: cum esset in cælo.

Hic quæri solet, si in cælo empyreo fuerunt angeli quàm statim facti sunt, quomodo (vt legitur in Esaïa) dicit Lucifer, Ascendam in cælum, & exaltabo solium meum, & ero similis altissimo? Sed ibi cælum vocat dei celsitudinem, cui parificari volebat: & est tale, ascendam in cælum, id est ad æqualitatem dei.

QVALES FACTI FVERINT ANGELI, ET
quatuor eis attributa sunt in ipso initio suæ conditionis.
DISTINCT. III.

CCE ostensum est vbi angeli fuerint mox vt creati sunt. Nunc consequens est inuestigare quales facti fuerint in ipso primordio suæ conditionis: & quatuor quidem angelis videntur esse attributa in initio subsistentiæ suæ, scilicet essentia simplex, id est indiuisibilis & immaterialis, & discretio personalis, & per rationem naturaliter insitam intelligentia, memoria & voluntas siue dilectio. liberum quoque arbitrium, id est libera inclinande voluntatis siue ad bonum siue ad malum facultas. Poterant enim per liberum arbitrium sine violentia & coactione ad vtrūlibet propria volūtate delectari.

An omnes angeli fuerint æquales in tribus, scilicet in sapientia, in essentia, in libertate arbitrij.

Hic considerandum est, vtrum in sua substantia spiri- rituali & sapientia rationali & libertate arbitrij quæ omnibus inerāt, omnes æquales fuerint: vt sit prima consideratio de substantia: secunda de forma: tertia de potestate. Persona quippe substantia est: sapientia forma: arbitrium potestas. & ad substantiam quidem pertinet naturæ subtilitas: ad formam verò intelligentiæ perspicacitas: & ad potestatem rationalis voluntatis habilitas. Illæ ergo essentia rationales quæ personæ erant, & spiritus erant, naturæque simplices, & vita immortales, differentem essentia tenuitatem, & differentem sapientiæ perspicacitatem, atque differentem arbitrij libertatem & habilitatem rectè habuisse intelliguntur: sicut in corporibus nonnulla differentia est secundum essentiam ac formam & pondus. Quædam enim aliis meliorem ac digniorem essentiam & formam habent: & alia aliis leuiora atque agilia sunt. Ad hunc ergo modum credendum est illas spirituales naturas conuenientes suæ puritati & excellentiæ: & in essentia & in forma & in facultate differentias accepisse in exordio suæ conditionis: quibus alii inferiores, alii superiores dei sapientia constituerentur, aliis maiora, aliis minora dona præstantis. vt qui tunc per naturalia bona aliis excellebāt, ipsi etiam post per munera gratiæ eisdem præessent. Qui enim natura magis subtilis, & sapientia amplius perspicaces creati sunt: hi etiam maioribus gratiæ mun-

Hic dicit qd
differentes
erant in illis.

Per similitu-
dinē corpo-
rum ita esse
ostendit.

neribus præditi sunt, & dignitate excellentiores aliis constituti. Qui verò natura minus subtiles & sapientia minus perspicaces conditi sunt, minora gratiæ dona habuerunt, inferioresque constituti sunt sapientia dei, æquo moderamine cuncta ordinantis. In ipsa facultate arbitrij differentia animaduertenda est secundū differentem naturæ virtutem & differentem cognitionis & intelligentiæ vim. Et sicut differens vigor & subtilitas naturæ infirmitatem non adducit, minorque cognitio sapientiæ ignorantiam non ingerit: sic libertas inferior nullam arbitrio necessitatis voluntatem imponit.

Quæ communia & æqualia habuerunt angeli.

Et sicut in prædictis angeli differebant: ita & quædam communia & æqualia habebant, qd spiritus erant, qd indissolubiles, & immortales erant, cōmune omnibus & æquale erat. In subtilitate verò essentia, & intelligentiæ sapientiæ, & libertate voluntatis differentes erant. Has distinctiones intelligibiles indiuisibilium naturarum ille solus comprehendere potuit & ponderare, qui cuncta fecit in pondere, numero, & mensura.

An boni vel mali iusti vel iniusti creati sint angeli, & an aliqua mora fuerit inter creationem & lapsum.

Illud quoque inuestigatione dignum videtur, quod etiam à pluribus quæri solet, vtrum boni vel mali: iusti vel iniusti creati sint angeli: & an aliqua mora fuerit inter creationē & lapsum: vel sine mora in ipso creationis exordio ceciderunt.

Opinio quorundam dicentium angelos in malitia creatos: & sine omni mora ruisse.

Putauerunt enim quidam angelos qui ceciderunt crea- tos esse malos, & non libero arbitrio in malitiam declinasse: sed etiam in malitia à deo factos esse, nec aliquam fuisse moram inter creationem & lapsum: sed ab initio apostatasse: alios vero creatos fuisse plene beatos. Qui opinionem suam muniunt auctoritate Augusti super Genesim dicentis, Non frustra putari potest ab initio temporis diabolus cecidisse, nec cum sanctis angelis pacatum aliquando vixisse & beatum: sed mox apostatasse. vnde dominus ait, Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit: vt intelligamus, quia in veritate non stetit, ex quo creatus est, qui staret si stare voluisset. Idem in eodem, Non frustra, inquit, putandum est ab ipso initio temporis vel conditionis suæ diabolus cecidisse, & nunquam in veritate stetisse. Vnde quidam in hanc malitiam libero arbitrio non esse flexum, sed in hac quanuis à deo putant esse creatum: secundum illud beati Iob, Hoc est, inquit, initium figmenti dei quod fecit deus, vt illudatur ei ab angelis eius. Et propheta ait, Draco iste quæ formasti ad illudendum ei. Tanq̃ primo factus sit malus inuidus & diabolus, nec volūtate deprauatus. His aliisq; testimoniis vtuntur qui dicunt angelos qui ceciderunt creatos fuisse malos, & sine mora corruisse: eos verò q̃ perstiterūt, perfectos & beatos fuisse creatos astruūt aucto-

Secundū quod
est considerā-
da dñi facul-
tatis arbitrij,
q̃ nec minor
tenuitas natu-
ræ infirmitas
est, nec minor
cognitio sa-
pientiæ igno-
rantia, nec in-
ferior libera-
tas necessitas
tem inducit.

Sap. 11. 6.

Lib. 11. ca. 16.

Iob. 8. 6.

Libro eodē
in fine. 19. ca-
pituli & in
titulo. 20.

Iob. 40.
Hic textus
nō habetur
in lib. Iob
iuxta vulga-
rē editionē,
sed secundum
70. interpretes.
Psalm. 103.

Libro. i. ca. 1. ritate Augustini, qui super Genes. dicit per cœlum significari creaturâ spirituale, quæ ab exordio quo facta est & perfecta & beata est semper.

Aliorum sententia probabilis, qui dicunt omnes angelos creatos esse bonos: & aliquam morulam fuisse inter creationem & lapsum.

Aliis autem videtur omnes angelos creatos esse bonos:

& in ipso creationis initio bonos extitisse, id est sine vitio, iustosque fuisse, id est innocentes sed non iustos, id est virtutum exercitium habentes. Nondum enim præditi erant virtutibus, quæ stantibus adpositæ fuerunt in cōfirmatione per gratiam: aliis verò per liberum arbitrium superbientibus, & ideo cadentibus. Aliquæ etiam fuisse morulam aiunt inter creationem & lapsum vel cōfirmationem, & in illa breuitate temporis omnes boni erant: non quidem per vsum liberi arbitrii, sed per creationis beneficium: & tales erant qui stare poterant, id est non cadere per bona creationis, & cadere per liberum arbitrium. Poterant enim peccare & non peccare: sed non poterant proficere ad meritum vite, nisi gratia superadderetur, quæ addita est quibusdam in cōfirmatione. Et ad hoc cōfirmandum vultur testimonio Augustini, qui super Genes. dicit angelicam naturam primo informiter creatam, & cœlum dictâ: postea formatam, & lucem appellatam, quando ad creatorem est conuersa perfecta dilectione ei in hærens. unde prius dictum est, In principio creauit deus cœlum & terram: & postea subditum, Dixit deus, Fiat lux: & facta est lux: quia in primo agitur de creatione spiritualis nature informis: postea de formatione eiusdem. Ratio quoque obuiat illis qui dicunt angelos creatos fuisse malos. Non enim potuit creator optimus auctor mali esse: & ideo totum bonum erat quod ex ipso illis erat: & totum bonum erat quoniam ex ipso totum erat. Hoc modo probatur quod boni erant omnes angeli quando primo facti sunt: sed ea bonitate, quam natura incipiens acceperat.

Aug. auctori-
tate ita cōfir-
mât hoc esse.

Gen. 1. 2.

Rōne idem
alluit.

Probationem Augustini contra illos inducit, qui dicunt angelos factos malos. verba etiam Iob determinat, quæ illi pro se inducebant.

Ideoquæ August. exterminans opinionem eorum qui

Libro de Ge-
nesi ad litteras
cap. 21.

Gen. 1.

Iob. 4.
Ibid. ca. 22.

angelos creatos fuisse malos putant, auctoritate & ratione probat bonos fuisse creatos: & verba præmissa beati Iob quæ illi pro se inducebant, quomodo sint intelligenda aperit dicens super Genes. Omnia, inquit, fecit deus valde bona: Naturam ergo angelorum bonam fecit. Et quia iniustum est ut nullo merito hoc in aliquo quod creauit deus damnet, non naturam sed voluntatem malam puniendam esse credendum est: nec eius naturam significatam esse cum dicitur, hoc est initium figmenti dei, &c. Sed corpus æereum quod tali voluntati aptauit deus: vel ipsam ordinationem dei, in qua eum inuitum etiam fecit vilem bonis: vel ipsius angeli facturam: quia etsi præsciret deus voluntate malum futurum, fecit tamen eum prouidens quanta de illo sua bonitate esset factururus. Figmentum ergo dei dicitur: quia cum sciret eum deus voluntate malum futurum ut bonis noceret, creauit tamen illum, ut de illo bonis prodesset. hoc autem fecit ut illudatur ei. Illudatur enim ei, cum sanctis proficit tentatio eius. Sicut & mali homines quos deus

malos futuros præuidens creauit, tamen ad sanctorum vtilitatem, illudatur cum præstatur sanctis eorum tentatione profectus. Sed ipse est initium, quia præcedit antiquitate & principatu malitiæ. Hæc autem illusio fit angelis malis, & hominibus malis, per angelos malos: quia subdit angelos malos & homines malos, ut non quantum nituntur, sed quantum sinuntur possint nocere. Ecce aperte ostendit qualiter prædicta verba Iob intelligenda sint: & angelicam naturam bonam creatam esse asseruit.

Quomodo intelligenda sint verba præmissa domini differit, euidenter tradens angelos esse creatos bonos: & post creationem cecidisse.

Deinde qualiter verba domini quæ supra posuit acci-

pienda sint August. aperit. ubi etiam sua quæ prædixit verba determinat, euidenter dicens angelos bonos fuisse creatos, & post creationem interposita aliqua morula cecidisse, ita inquit, Quod putatur diabolus nunquam in veritate stetit, nunquam beatam vitam duxisse, sed ab initio cecidisse: non sic accipiendum est, ut malus à bono deo creatus esse putetur, quasi ab initio non cecidisse diceretur. Non enim cecidit, si talis, scilicet malus, factus est. à quo enim caderet? Factus ergo prius statim à veritate se auertit propria potestate delectatus, beatæque vitæ dulcedinem non gustauit: quam acceptam non fastidiuit, sed nolendo accipere amisit. Sui ergo casus præsciens esse non potuit: quia sapientia fructus est pietatis. Continuo autem ut factus est, cecidit: non ab eo quod acceperat, sed ab eo quod acciperet, si deo subdi voluisset. Ecce hic aperte declarat angelos bonos creatos fuisse, & post creationem cecidisse: & fuit ibi aliqua morula licet breuissima. Quod Origenes confirmat super Ezech. dicens, Serpens hostis contrarius veritati non tamen à principio, nec statim supra pectus & ventrem suum ambulauit: sicut Adam & Eva non statim peccauerunt: ita & serpens aliquando fuit non serpens cum in paradiso deliciarum moraretur: deus enim malitiam non fecit. Ecce aperte dicit post creationem interposita morula cecidisse. Ideoque illa verba sic accipienda videntur, Homicida erat ab initio vel mendax, id est statim post initium quando sibi æqualitatem dei promisit, & seipsum occidit. qui homo dicitur in euangelio, Nec in veritate stetit: quia in ea non fuit, sed ab initio temporis, id est statim post initium temporis apostatauit. Potest etiam & sic accipi illud, Ab initio homicida fuit vel mendax, id est ex quo homo fuit conditus, quem per inuidiam in mortem precipitauit & fallaciter seduxit. Ex prædictis ergo liquet angelos, bonos omnes esse creatos, & post creationem quosdam cecidisse à bono quod habuissent si perstitissent.

Ioan. 8. f.

Aug. lib. 11.
cap. 21.

Gen. 3. c.
Tomo. 2. hos
milia pruna.

Ioan. 8. f.

Matth. 23.
Inimicus hō
sup semina-
uit, &c.

Quod triplex fuit sapientia in angelis ante casum vel cōfirmationem.

Hic inquiri solet quam sapientiam habuerunt ante casum vel cōfirmationem: Erat in eis triplex naturalis cognitio, quæ sciebant quæ facti erant, & à quo facti erant, & cum quo facti erant: & habebant aliquam boni & mali notitiam, intelligentes quid appetendum vel respuendum illis foret.

An aliquam dei habuerint dilectionem vel sui inuicem.
Solet etiam quæri, vtrum aliquam dei vel sui dilectionem inuicem habuerint. Ad quod dici potest, quod naturalem dilectionem habebant, vt memoriam, intellectum, & ingenium, qua deum & se aliquatenus diligebant: per quam tamen non merebantur.

AN PERFECTOS ET BEATOS CREAVIT

deus angelos, an miseros & imperfectos.

DISTINCT. IIII.

De habitibus
beatitudinis
& miserie
angelorum.

Prouerb.
14. d.

Quod nō fue-
rūt mali an-
geli p̄scii sui
casus: boni ve-
ro forte fue-
runt p̄scii
futuri boni.
Libro. II.
cap. 17.

P **O** S T hæc vidēdū est, vtrum perfectos & beatos creauit deus angelos, an miseros & imperfectos. Ad quod dici potest, quod nec in beatitudine, nec in miseria creati sunt. Miseri enim ante peccatum esse non potuerunt: quia ex peccato miseria est. Nam si non fuisset peccatum, nulla esset miseria. Beati quoque nunquam fuerunt illi qui ceciderunt, quia si euentus ignari fuerunt, id est peccati & supplicii futuri. Si enim lapsum suū præsciuerunt, aut vitare voluerunt sed non potuerunt, & ita erant miseri: aut potuerunt, sed noluerunt, & ita erant stulti & maligni. Ideoque dicimus, quia non erant præscii euentus sui: nec eis data est cognitio eorum quæ futura erant super eos. Boni verò & qui perstiterunt, forte suæ beatitudinis præscii fuerunt. Vnde August. super Genes. Quomodo, inquit, beatus inter angelos fuit, qui futuri peccati atque supplicii præscius non fuit? Quæritur autem cur nō fuerit? Forte hoc deus reuelare diabolo noluit, quid facturus vel passurus esset: cæteris verò reuelare voluit quod in veritate mansuri essent. His verbis videtur Augustinus significare quod angeli qui corruerunt, non fuerunt præscii sui casus. ideoque beati non fuerunt. Et quod angeli qui perstiterunt beatitudinem sibi affuturam præsciuerunt, atque de ea certi in spe extiterunt, vnde quodammodo iam beati erant. Et reuera si ita fuisset, posset illos dici aliquo modo fuisse beatos: alios verò non, qui nesciuerunt euentum suum.

Quod opinando Aug. hoc dixit non asserendo, scilicet quod angeli qui perstiterunt præscii fuerunt futuri boni.

Lib. & cap.
eisdem.

Aug. super
Gen. lib. II.
cap. 19.

Sed hoc magis opinando & quærendo dicit August. quod asserendo. Vnde & huic opinioni opponēs consequenter subdit, Sed quare discernebantur illi à cæteris? vt deus istis quæ ad ipsos pertinerent nō reuelaret, aliis vero reuelaret. cū non prius sit ipse vltor quod aliquis peccator: non enim dānat ipse innocentes. Hic videtur innuere, quod nec peccatoris futurum malum, nec permanentis futurum bonum reuelauerit. Ideoque nec illi qui ceciderūt vnquam, nec illi qui perstiterūt vsque ad cōsummationē beati fuerūt: quia beati non poterant esse, si de beatitudine certi non erāt, vel si dānationis incerti erāt. Vnde Aug. in eodem. Dicere, inquit, de angelis quod in suo genere beati esse possent dānationis vel salutis incerti: quibus nec spes esset quod mutādi essent in melius, nimia præsumptio est. Quomodo enim beati esse possunt, quibus est incerta sua beatitudo?

Summam colligit prædictorum, confirmans omnes angelos ante confirmationem vel lapsum non fuisse beatos, nisi per beatitudinem accipiat illum statum innocentie in quo fuerunt ante casum.

Ex prædictis cōsequitur quod angeli qui corruerunt, nunquam beati fuerunt, nisi beatitudinem aliquis accipiat illum statum innocentie in quo fuerunt ante peccatum. Illi verò qui perstiterunt, aut suam beatitudinē futuram deo reuelante præsciuerunt, & ita spei certitudine aliquo modo beati fuerunt: vel incerti extiterunt suæ beatitudinis, & ita aliter beati non fuerunt quā reliqui qui ceciderunt. Mihi autem quod posterius dictū est probabilius videtur.

Responsio ad id quod quærebatur an angeli essent creati perfecti aut imperfecti. & dicitur quod perfecti fuerunt secundum aliquid: & imperfecti secundum aliquid.

Ad hoc autem quod quærebatur, vtrū perfecti vel im- perfecti fuerint creati, dici potest, quia quodammodo perfecti fuerint, & quodā alio modo imperfecti. Non enim vno modo aliquid dicitur perfectū, sed pluribus.

Quod tribus modis dicitur perfectum, secundum tempus, secundum naturam, & vniuersaliter perfectum.

Dicitur nanque perfectum tribus modis. Est enim perfectum secundum tempus, & perfectum secundum naturam, & est vniuersaliter perfectum. Secundum tempus perfectum est quod habet quicquid tempus requirit, & conuenit secundum tempus haberi, & hoc modo angeli erant perfecti ante confirmationem vel lapsum. Secundum naturam perfectum est quod habet quicquid debitum est, vel expedit naturæ suæ ad glorificationem, & hoc modo perfecti fuerunt angeli post confirmationem, & erunt sancti post resurrectionem. Vniuersaliter & summe perfectum est, cui nihil vnquam deest, & à quo vniuersa proueniunt bona, quod est solius dei. Prima ergo perfectio est naturæ conditæ: secunda, naturæ glorificatæ: tertia, naturæ increatæ.

Prædicta breuiter tangit, addens quales fuerunt angeli in conuersione & auersione.

Quales fuerint angeli in creatione ostensum est, boni scilicet & non mali: iusti, id est innocentes, & perfecti quodammodo: alio verò modo imperfecti. Beati verò non fuerunt vsque ad confirmationē nisi beatitudo accipiat ut iam dictum est, ille status innocentie & bonitatis in quo cōditi sunt.

DE CONVERSIONE ET CONFIRMATIONE

stantium, & auersione & lapsu cadentium.

DISTINCT. V.

P **O** S T hæc consideratio adducit inquirere, quales effecti sint dū diuidentur auersione & cōuersione. Post creationem nanque mox quidam conuersi sunt ad creatorem suum, quidam auersi. Conuerti m. iij.

A Quales facti sunt angeli auersione & conuersione cadentium.

ad deum, fuit ei charitate adherere: auerti, odio habere vel inuidere. Inuidie namque mater est superbia: qua voluerunt se parificare deo. In conuersis quasi in speculo relucere cepit dei sapientia qua illuminati sunt: auersi verò excæcati sunt. Et illi quidem conuersi sunt & illuminati à deo gratia apposita. Isti verò sunt excæcati non immisione malitiæ, sed desertione gratiæ à qua deserti sunt: non ita quod prius dedita subtraheretur, sed quia nunquam est apposita vt conuerterentur. Hæc est ergo conuersio & auersio, qua diuisi sunt qui natura boni erant: vt sint alii supra illud bonum per iusticiam boni, alii illo corrupto per culpam mali. Conuersio iustos fecit, & auersio iniustos. Vtraque fuit voluntatis, & voluntas vtriusque libertatis.

De libero arbitrio breuiter tangit docens quid sit.

Habebant enim omnes liberum arbitrium, quod est libera potestas, & habilitas voluntatis rationalis. Poterant enim voluntate eligere quodlibet, & ratione iudicare, id est discernere: in quibus constat liberum arbitrium. nec creati sunt volentes auerti vel conuertere, sed habiles ad volendum hoc vel illud: & post creationem spontanea voluntate alii elegerunt malum, alii bonum: & ita discernit deus lucem à tenebris, sicut dicit scriptura, id est bonos angelos à malis: & lucem appellauit diem, noctem verò tenebras: quia bonos angelos gratia sua illuminauit, malos verò excæcauit.

Post creationem aliquid datum est stantibus per quod conuerterentur: nec merito aliquo sed gratia cooperans.

Si autem queritur, Vtrum post creationem conuersis aliquid collatum sit per quod conuerterentur, id est diligerent deum? Dicimus quia est eis collata gratia cooperans, sine qua non potest proficere rationalis creatura ad meritum vitæ. Cadere enim potest per se: sed proficere non potest sine gratia adiuuante.

Qua gratia indigebat angelus, & qua non.

Non indigebat angelus gratia per quam iustificaretur, quia malus non erat: sed qua ad diligendum deum perfectè & obediendum adiuuaretur. Operans quidem gratia dicitur qua iustificatur impius, id est de impio fit pius, de malo bonus. Cooperans verò gratia, qua iuuatur ad bene volendum efficaciter, & deum præ omnibus diligendum & operandum bonum, & ad perseuerandum in bono & huiusmodi: de quibus postea plenius. Data est ergo angelis qui perstiterunt cooperans gratia, per quam conuersi sunt vt deum perfectè diligerent. Conuersi ergo sunt à bono quod habebant non perditum ad maius bonum quod non habebant: & facta est ista conuersio per gratiam cooperantem libero arbitrio, quæ gratia aliis qui ceciderunt apposita non fuit.

An sit imputandum illis qui auersi sunt.

Ideoque à quibusdam dici solet, non esse imputandum

illis qui auersi sunt & conuersi, quia sine gratia conuertere non poterant: sed illa non est eis data, nec culpa illorum fuit quod non est data, quia in eis nulla culpa adhuc præcesserat. Ad quod dici potest, quoniam quibus apposita est ipsa gratia non fuit ex meritis eorum, alioquin iam non esset gratia, si ex merito quod esset ante gratiam daretur.

Qua culpa gratia non est data eis qui ceciderunt.

Quod vero aliis non est data, culpa eorum fuit: quia cū stare possent, noluerunt quousque gratia apponeretur: sicut alij perstiterunt, donec illis cadentibus per superbiam eis gratia apposita est. Aperte ergo cadentium culpa in hoc deprehendi potest: quia sine gratia nequirent proficere, quam nondum acceperant: id tamen quod eis collatum erat in creatione, poterant non cadere. stare: quia nihil erat quod ad casum eos compelleret, sed sua spontanea voluntate declinauerunt: quod si non fecissent, quod datum est alijs, utique daretur & istis.

Quod angeli in ipsa confirmatione beati fuerunt: sed vtrum eam meruerint per gratiam tunc sibi datam ambiguum est. de hoc enim diuersi diuersa sentiunt.

Hic queri solet. Vtrum in ipsa confirmatione beati fuerint angeli: & an ipsam beatitudinem aliquo modo meruerint. Quod in ipsa confirmatione beati fuerint, plures contestantur auctoritates, & ideo pro constanti habendum est. Vtrum vero per gratiam tunc sibi datam ipsam beatitudinem meruerint, ambiguum est. Quibusdam enim placet quod eam meruerint per gratiam quam in confirmatione perceperunt, simulque in eis meritum & præmiū fuisse dicunt: nec meritum præcessisse præmium tempore sed causa. Alijs autem videtur quod beatitudinem quam receperunt in confirmatione per gratiam tunc appositam non meruerint, dicentes tunc non fuisse eis collatam gratiam ad merendum, sed ad beate viuendum: nec tunc eis datum esse bonum quo mereretur, sed quo feliciter frueretur. Quod autem tunc in præmium acceperunt, per obsequia nobis exhibita, ex dei obedientia & reuerentia mereri dicunt: & ita præmiū præcessit merita: & hoc mihi magis placere fateor.

QVOD DE MAIORIBVS ET MINORIBVS

quidam ceciderunt: inter quos vnus fuit celsior, scilicet lucifer.

DISTINCT. VI.

RAETEREA sciri oportet quoniam sicut de maioribus & minoribus quidam perstiterunt: ita de vtroque gradu quidam corruerunt. inter quos vnus fuit omnibus alijs cadentibus excellentior, nec inter stantes aliquis eo fuit dignior, sicut testimonijs auctoritatum monstratur. Ait enim Iob, Ipse principium viarum dei. Et in Ezechiele legitur, Tu signaculū similitudinis, plenus scientia & perfectione, decorus in delitijs paradisi dei fuisti. Quod Gregorius exponens ait, Quanto in eo subtilior est natura, eo magis in illo imago dei similis insinuat. Item in Ezechiele legitur, Omnis lapis

De ruina q̄
cōsecuta est
malorū ange-
lorū auersio-
nem.
Iob. 40. c.
Ezech. 28. c.
25. moral.

Homil. 28. su
per. 15. capit
Lucas.
Esa. 14. c.
Isid. de sum-
mo bono li-
bro. 1. ca. 25.
Esa. 14. d.

preciosus operimentū eius. i. omnis angelus quasi operimentū eius erat: quia ut di-
cit Gregorius, In aliorum cōparatione ceteris clarior fuit. unde vocatus est luci-
fer, sicut testatur Esaia, Quomodo, inquit, cecidisti lucifer, qui mane oriebaris
& c. qui nō vnus ordo, sed vnus spiritus accipiendus est: qui teste Isidoro, postquā
creatus est, eminentiā naturæ & profunditatē scientiæ suæ perpendens, in suū
creatorē superbiuit intātū, q̄ etiā deo se æquare voluit: vt in Esaia dicitur, In celū
ascendā super astra cæli, & exaltabo solium meū, & ero similis altissimo. Similis
quidem deo esse voluit, nō per imitationem, sed per æqualitatem potentia.

Vnde & quo deiectus fuerit merito suæ superbiæ.

Et tantæ superbiæ merito de cælo. i. de empyreo, in quo

Apocal. 12. a.

cū alijs fuerat, deiectus est in istū caliginosum aerē cū omnibus suæ prauitatis cō-
fortibus. Nā vt Ioānes ait in Apocalypsi, Draco de cælo cadens secū traxit tercia
partē stellarū: quia lucifer ille alijs maior nō solus cecidit, sed cū eo alijs multi qui
ei in malicia cōsenserūt, eosq; cadētes huius caliginosi aeris habitaculū excepit.

Ephe. 6. b.

Et hoc ad nostrā probationem factum est, vt sit nobis exercitationis causa. unde
Apostolus, Colluctatio est nobis aduersus principes & potestates mūdi huius, &
aduersus rectores harū tenebrarū, cōtra spiritualia nequitia in cælestibus: quia de-
mones, qui sunt spirituales & nequam, in hoc turbulento aere nobis propinquo,
quod cælum appellatur, habitant. Vnde & diabolus princeps aeris dicitur.

Ioan. 14. d.
Alias mūdi.

Quod non est concessum eis habitare in cælo vel in terra.

Non enim est eis concessum habitare in cælo, quia cla-

2. Petr. 2. b.

rus locus est & amoenus: nec in terra nobiscum, ne homines nimis infestarent.
Sed iuxta Apostoli Petri doctrinam in epistola canonica traditā, in aere isto ca-
liginoso, qui eis quasi carcer vsque ad tempus iudicii deputatus est: tunc autē de-
trudentur in baratrum inferni: secundum illud, Ite maledicti in ignem æternum,
qui præparatus est diabolo & angelis eius.

Matth. 25. d.

Quod demones alijs alijs præsunt, & habent etiā alias prælaciones.

Et sicut inter bonos angelos alijs alijs præsunt: ita & in-

1. Cor. 15. d.

ter malos alijs alijs prælati sunt, & alijs alijs subiecti, q̄diu durat mundus, angeli
angelis, demones dæmonibus, homines hominibus præsunt. Sed in futuro omnis
euacuabitur prælatio, vt docet Apostolus. Habēt quoq; secundum modū sciētia
maioris vel minoris, prælaciones alias maiores vel minores. Quidā enim vni pro-
uinciæ, alijs vni homini, aliqui etiam vni vitio præsunt. Vnde dicitur spiritus super-
biæ, spiritus luxuriæ, & huiusmodi: quia de illo vitio maxime potest homines tēta-
re, a quo denominatur. Inde etiā est, q̄ nomine dæmonis diuitiæ vocantur. i. mā-
mona. Est enim Māmō nomē dæmonis: quo nomine vocātur diuitiæ secundū Syra-
linguā. Hoc autē nō ideo est, q̄ diabolus in potestate habeat dare vel auferre di-
uitias cui velit: sed quia eis vitur ad hominum tentationem & deceptionem.

An oēs demones sint in hoc aere caliginoso, an aliqui sint in inferno.

Solet autem quæri, Vtrum omnes in isto aere caliginoso

so sint: an aliqui iam sint in inferno? Quod in inferno quotidie descendāt aliqui
demonum, verisimile est, qui animas illuc cruciandas deducūt: & quod illic ali-
qui semper sint, alternatis forte vicibus, non procul est à vero, qui illic animas de-
tinent atque cruciant. Quod autem animæ malorum illuc descendant, atque il-
lic puniantur, ex eo constat, quod Christus ad inferos descendit, vt iustos qui ibi
tenebantur educeret. Si enim iusti illuc descendebant, multo magis iniusti: & si-
cut tradidit auctoritas, cum iustos eduxit, iniquos ibi reliquit. Momordit enim
infernum non absorbit.

Osee 13. d.

Quidā putāt luciferū esse in inferno religatū ex quo tentauit Christū & vi-
ctus fuit: quem dicunt primū hominē tentasse & vicisse.

De lucifero autem quidam opinantur, quod ibi religa-

tus sit, & ad nos tēdōs nunc accessum non habeat: quia in Apocalypsi legitur,
Cum consummati fuerint mille anni, soluetur Sathanas de carcere suo, & exiet,
& seducet gentes: quod erit nouissimo tempore Antichristi: quando erit tanta tri-
bulatio, vt etiam si fieri potest, moueantur electi. Quem ibi religatum dicunt ab
eo tempore quo tētauit Christum in deserto vel in passione, & victus fuit ab eo.
Ipsū putant primum hominem tentasse & vicisse: & secundo deum, sed ab eo
victum esse, & ideo in inferno religatum. Alij autem putant ex quo cecidit pro
peccati sui magnitudine illuc fuisse demersum.

Apocal. 20.

Matth. 24. a.

Quod lucifer nō habet potestatem quā habebit in tēpore Antichristi.

Sed siue in infernum demersus sit siue nō, credibile est

eum non habere potestatem accedēdi ad nos, quam habebit in tempore antichri-
sti: in quo fraudulēter ac violenter operabitur. & ideo forte dicitur tūc soluēdus,
quia tūc dabitur ei potestas à deo tentandi homines, quam modo non habet.

Quod demones semel victi à sanctis, non accedūt amplius ad alios.

Alijs quoque qui à sanctis iuste & pudice viuētibz

vincuntur, potestas alios tentandi videtur adimi. Vnde Origenes, Puto, inquit, sa-
ne quia sancti repugnātes aduersus istos incentores, & vincentes minuant exer-
citum demonum, velut quāplurimos eorum interimant: nec vltra fas sit illi
spiritui qui ab aliquo sancto caste & pudice viuendo victus est, impugnare ite-
rum alium hominem. Hoc autem putant quidam intelligendum tantum de illo
vitio in quo superatus est: vt si de superbia aliquem virum sanctum tentat, & vin-
citur, vltērius non liceat in illum vel alium de superbia tentare.

Tomo. 1. ho-
mil. 15. ad li-
brā Iosue.
cap. 12. eiusd.

QUOD BONI ANGELI A DEO SVNT CON-

firmati per gratiam vt peccare non possint: & mali ita ob-
durati in malo, vt bene viuere nequeant.

DISTINCT. VII.

V P R A dictum est, quod angeli qui perstiterunt, per gratiam con-
firmati sunt: & qui ceciderūt, à gratia dei deserti sunt. Et boni quidē in
tātū cōfirmati sunt per gratiā, q̄ peccare nequeūt. Mali vero per ma-
naone.

A Quales facti
sunt angeli
confirmatio-
ne & obli-
uione.

litiam adeo sunt obstinati quod bonam voluntatem habere, siue bene velle non valent, etsi bonum sit quod aliquando volunt. Volunt enim aliquando aliquid fieri quod deus vult fieri, & utique illud bonum est & iustum fieri: nec tamen bona voluntate illud volunt.

Quod utrique liberum arbitrium habent, nec tamen ad utrumque flecti possunt.

Sed cum nec boni peccare possint, nec mali bene velle,

vel bene operari, videtur quod iam non habeant liberum arbitrium: quia in utraque partem flecti non possunt cum liberum arbitrium ad utrumque se habeat. Vnde Hieron. in tractatu de prodigo filio dicit, Solus deus est in quem peccatum cadere non potest: cetera cum sint liberi arbitrij in utranque partem flecti possunt. Hic videtur dicere quod omnis creatura in libero arbitrio constituta flecti potest ad bonum & ad malum. Quod si est, ergo & boni angeli & mali ad utrumque flecti possunt: ergo & boni possunt fieri mali, & mali boni. Ad quod dicimus, Quia boni tanta gratia confirmati sunt ut nequeant fieri mali: & mali in malitia adeo obdurati sunt, ut non valeant fieri boni: & tamen utrique habent liberum arbitrium: quia & boni non aliqua cogente necessitate, sed propria ac spontanea voluntate per gratiam quidem adiuti bonum eligunt, & malum respuunt: & mali similiter spontanea voluntate a gratia destituti, bonum vitant, & malum sequuntur: & mali habent liberum arbitrium, sed depressum atque corruptum, quod surgere ad bonum non valet.

Quod boni post confirmationem liberius arbitrium habent quam ante.

Boni vero arbitrium habent multo liberius post confir-

mationem quam ante. Ut enim Aug. tradidit in ench. Non ideo carere libero arbitrio quia male velle non possunt: multo quippe liberius est arbitrium quod non potest seruire peccato. Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, quia beati esse sic volunt ut esse miseri non solum nolint, sed nec prorsus velle possint. Non possunt itaque boni angeli velle malum vel velle esse miseri: neque hoc habent ex natura, sed ex gratiae beneficio. Ante gratiam namque confirmationem potuerunt peccare angeli: & quidam etiam peccauerunt, & daemones facti sunt. Vnde Aug. in lib. contra Maximinum, Creaturarum naturae celestium mori potuit, quia peccare potuit. Nam angeli peccauerunt, & daemones facti sunt: quorum diabolus est princeps: & qui non peccauerunt, peccare potuerunt: & cuiusque creaturae rationali praestatur ut peccare non possit, non est hoc naturae propriae, sed dei gratiae. Ideoque solus deus est qui non gratia cuiusquam, sed natura sua non potuit nec poterit peccare. Ecce hic innuatur quod angeli ante confirmationem peccare potuerunt, sed post confirmationem non possunt. Quod potuerunt fuit eis ex libero arbitrio, quod est eis naturale: quod vero modo non possunt peccare, non est eis ex natura, id est libero arbitrio, sed ex gratia, ex qua gratia etiam est ut ipsum liberum arbitrium iam non possit peccato seruire.

Luce. 15. d.
in Tomo. 3.
Ad Damas.
sum papam
in fine tracta-
tus de filio
prodigo.

Cap. 105.

Lib. 1. ca. 12.
tomo. 6.

Quod post confirmationem angeli non possint ex natura peccare sicut ante: non quod debilitatum sit eorum liberum arbitrium sed confirmatum.

Non ergo post confirmationem angeli de natura sicut

ante peccare potuerunt: non quod liberum arbitrium eorum debilitatum sit per gratiam: sed ita potius confirmatum, ut iam per illud non possit bonus angelus peccare: quod utique non est ex libero arbitrio, sed ex gratia dei. Quod ergo Hieronymus ait, Cetera cum sint liberi arbitrij possunt flecti in utramque partem: accipi oportet secundum statum in quo creata sunt. Talis enim & homo & angelus creatus est, qui ad utrumque flecti poterat: sed postea boni angeli ita per gratiam sunt confirmati, ut peccare non possint: & mali ita in vitio obdurati, ut bene vivere nequeant. Similiter etiam illud Isidorus intelligendum est, Angeli mutabiles sunt natura: immutabiles sunt gratia: quia ex natura in primordio suae conditionis mutari potuerunt ad bonum siue ad malum: sed post per gratiam ita bono addicti sunt, ut inde mutari nequeant. Ad hoc enim repugnat gratia non natura.

Quod angeli mali viuacem sensum non perdiderunt, & quibus modis sciant.

Et licet mali angeli ita per malitiam sint obdurati, vi-

uaci tamen sensu non sunt penitus priuati. Nam ut tradit Isidorus, triplici acumine scientiae vigent daemones: scilicet subtilitate naturae, experientia temporum, reuelatione supernorum spirituum. De hoc etiam Aug. ait, Spiritus mali quaedam vera de temporalibus rebus noscere permittuntur: partim subtilitate sensus, partim experientia temporum callidiores propter tam magnam longitudinem vitae: partim sanctis angelis quod ipsi ab omnipotenti deo discunt iussu eius sibi reuelantibus. Aliquando iisdem nefandi spiritus & quae facturi sunt velut diuinando praedicunt.

Quod magice artes virtute & scientia diaboli valent: quae virtus & scientia est ei data a deo vel ad fallendum malos, vel ad monendum, vel exercendum bonos.

Quorum scientia atque virtute etiam magice artes ex-

ercuntur: quibus tamen non tam scientia quam potestas a deo data est, vel ad fallendum fallaces, vel ad monendum fideles, vel ad exercendam probandamque iustorum patientiam. Vnde Aug. in lib. 3. de trin. Video, inquit, infirmam cogitationem quid possit occurrere: cur scilicet ista miracula etiam magicis artibus fiant. Nam & magi Pharaonis serpentes fecerunt, & alia. Sed illud est amplius admirandum quomodo magorum potentia quae serpentes facere potuit, ubi ad muscas minutissimas, scilicet cinifes ventum est, omnino defecit: qua tertia plaga Aegyptus caedebatur. Ibi certe defecerunt magi dicentes, Digitus dei est hic. Vnde intelligi datur, nec ipsos quidem transgressores angelos, & aereas potestates in imam istam caliginem tanquam in sui generis carcerem ab illius sublimis aethere puritatis habitatione detrusos: per quos magice artes possunt quicquid possunt: non autem aliquid valere possunt, nisi data desuper potestate. Datur autem vel ad fal-

Quod boni
angeli post
confirmationem
non possint
peccare,
est ex gratia
non natura.
Apit quod pra-
dicta verba
Hieron. sint in-
telligenda.

Lib. de sum-
mo bono. 1.

Lib. de sum-
mo bono. 1.

Lib. 2.
super Gen.
ca. 17. in fine

Cap. 7.

Exodi. 8. 8.

Ibidem.

lendum fallaces sicut in Aegyptios, & in ipsos etiam Magos data est, ut in eorum spirituum operatione viderentur admirandi, a quibus fiebant damnandi: vel admonendum fideles, ne tale aliquid facere pro magno desiderant, propter quod etiam nobis in scriptura sunt prodita: vel ad exercendam, probandam, manifestandamque iustorum patientiam.

Quod transgressoribus angelis non seruit ad nutum materia rerum visibilium.

Lib. eod. c. 8.

Nec putandum est istis transgressoribus angelis ad nutum seruire hanc visibilium rerum materiam: sed deo potius, a quo haec potestas datur quantum incommutabilis iudicat.

Quod non sunt creatores, licet per eos Magi ranas & alia fecerint: sed solus deus.

De seminibus oim corporu, quoru creator ipse solus creator est.

Nec sane creatores illi mali angeli dicendi sunt, quia per illos magi ranas & serpentes fecerunt: non enim ipsi eas creauerunt. Omnium quippe rerum quae corporaliter visibiliterque nascuntur, occulta quaedam semina in corporeis mundi huius elementis latent: quae deus originaliter eis indidit. Ipse ergo creator est omnium rerum qui creator est inuisibilium seminum: quia quaecumque nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi hic primordia & incrementa debita: magnitudinis, distinctionesque formarum ab originalibus (ut ita dicam) regulis sumunt.

Sicut parentes non dicuntur creatores filiorum nec agricolae frugum: ita nec boni angeli nec mali, etsi per eorum ministerium fiant creaturae.

Lib. & cap. eisdem.

Bod. lib. c. 9.

Iniquus habet a se voluntate mala: a deo vero potestatem iustae accepit.

Sicut ergo nec parentes dicimus creatores hominum, nec agricolas creatores frugum, quauis eorum extrinsecus adhibitis motibus ad ista creanda dei virtus interius operetur: ita non solum malos, sed nec bonos angelos fas est putare creatores. Sed pro subtilitate sui sensus corporis semina istarum rerum nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas temperationes elementorum latenter spargunt: atque ita & gignendarum rerum & accelerandorum incrementorum praebent occasiones. Sed nec boni haec nisi quantum deus iubet, nec mali haec iniuste faciunt nisi quantum iuste ipse permittit. Nam iniqui malitia voluntatem suam habent iniustam: potestatem autem non nisi iuste accipit siue ad suam poenam, siue ad aliorum: vel poenam malorum, vel laudem bonorum.

Sicut iustificationem mentis, ita creationem rerum solus deus operatur: licet creatura extrinsecus seruiat.

Lib. 1. cap. 8. Lib. 1. de trinitate, cap. 9.

Sicut ergo mentem nostram iustificando formare non potest nisi deus, praedicare autem extrinsecus euangelium etiam homines possunt, non solum boni per veritatem, sed etiam mali per occasionem: ita creationem rerum visibilium deus interius operatur. Exteriores autem operationes atque confectiones siue occasiones ab angelis tam bonis quam malis, vel etiam ab hominibus adhibentur. Sed haec ab hominibus tanto difficilius adhibentur, quantum eis

desunt sensuum subtilitates, & corporum mobilitates in membris terrenis & pigris. Vnde qualibuscunque angelis vicinas causas ab elementis contrahere quanto facilius est, tanto mirabiliores in huiusmodi operibus eorum existunt celeritates: sed non est creator nisi qui principaliter ista format: nec quisquam hoc potest, nisi vnus creator deus. Aliud est enim ex intimo ac summo causarum cardine condere ac ministrare creaturam: quod facit solus creator deus. Aliud autem pro distributis ab illo viribus ac facultatibus aliquam operationem forinsecus adiuuere: ut tunc vel tunc, sic vel sic, exeat quod creatur. Ista quippe originaliter & primordialiter in quadam textura elementorum cuncta iam creata sunt: sed acceptis opportunitatibus postea prodeunt.

Quod angeli mali multa possunt per naturae vigorem, quae non possunt propter dei vel bonorum angelorum prohibitionem: id est quia non permittuntur.

Illud quoque sciendum est, quod angeli mali quaedam possunt per naturae subtilitatem, quae tamen non possunt propter dei vel bonorum angelorum prohibitionem, id est quia non permittuntur illa facere a deo vel ab angelis bonis: possent utique fecisse cinifes qui ranas serpentesque fecerunt. Quaedam vero non possunt facere, etiam si permittatur ab angelis superioribus: quia non permittit deus. Vnde Aug. in lib. 3. de trin. Ex ineffabili potentatu dei fit, ut quod possent mali angeli si permetterentur, ideo non possunt, quia non permittuntur. Neque enim occurrit alia ratio, cur non poterant facere cinifes qui ranas serpentesque fecerunt, nisi quia maior aderat dominatio prohibentis dei per spiritum sanctum: quod etiam magi confessi sunt, dicentes, Digitus dei est hic. Quid autem per naturam possint, nec tamen possint propter prohibitionem: & quid per ipsius naturae suae conditionem facere non sinatur, homini explorare difficile est, immo impossibile. Nouimus hominem posse ambulare, & neque hoc posse si non permittatur: volare autem non posse, etiam si permittatur. Sic & illi angeli quaedam possunt facere si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio dei: quaedam vero non possunt, etiam si ab eis permittantur: quia ille non permittit a quo est illis talis naturae modus: qui etiam per angelos suos illa plerumque non permittit, quae concessit ut possint.

Cap. 9. Quare non poterunt producere cinifes qui ranas & serpentes fecerunt. Exodi. 8. e.

VTRUM ANGELI OMNES CORPOREI SINT:

quod quibusdam visum est, quibus Augustinus consentire videretur, dicens angelos omnes ante casum habuisse corpora tenuia & spiritualia: sed in casu mutata in deterius malorum corpora, ut in eis possent pati.

DISTINCT. VIII.

SOLET ETIAM in quaestione versari apud doctos, utrum angeli omnes boni, fac mali corporei sint, id est corpora habeant sibi unita. Quod aliqui putant, innitentes verbis Aug. qui dicere videtur, quod angeli omnes ante confirmationem vel lapsum corpora aerea habuerint de puriori ac superiore aeris parte formata, ad faciendum habilia, non ad patiendum: & angelis bonis

A De potestate demonum quae habent super corpora similia humanis. Aug. in 2. lib. retract.

nis qui perstiterunt, talia sunt obseruata corpora, vt in eis possint facere, & pati: quæ tantæ sunt tenuitatis, vt à mortalibus videri non valeant, nisi superueſtita aliqua grossiori forma: qua assumpta videntur, depositaque videri desinunt. Angelis vero malis mutata sunt in casu corpora in deteriore qualitate spissioris aeris. Sicut enim à loco digniori in inferiorem locum, id est caliginosum aerem, deiciuntur: ita illa corpora tenuia mutata sunt & transformata in deteriora corpora & spissiora, in quibus pati possent à superiori elemento, id est ab igne. Et hoc August. sensisse videtur super Gen. ita dicens, Dæmones dicuntur aerea animalia, qui corporum aereorum natura vigent: nec per mortē dissoluuntur, quia preualet in eis elementum aptius ad faciendum quam ad patiendum. Ad patiendum enim humor & humus: ad faciendum, aer & ignis aptitudinem præbent. Transgressores vero angeli cum principe suo nunc diabolo tunc archangelo, non mirum si post peccatum in hanc caliginem detrusi sunt. Neque etiam hoc mirum est si conuersi sunt ex pœna in aerem, qualitatem qua possunt ab igne pati. Caliginosa tamen aeris tenere tantum permitti sunt qui eis carcer sit usque ad tempus iudicii. Ecce his verbis videtur Aug. ita tradere quod quidam opinantur de corporibus angelorum. Hoc autem eum alij dixisse astruunt non ita sentiendo, sed opinionem aliorum referendo, quod ex ipsius verbis diiudicare volunt: quibus ait, Dæmones dicuntur aerea animalia: non ait, sunt: ita enim quidam dicebāt. De habitatione vero caliginosi aeris in quem detrusi sunt non opinando, sed rei veritatem asserendo eum tradidisse dicunt, quod ipsius locutionis distinctio ostendit. Dicunt quoque plurimos catholicos tractatores in hoc conuenisse, atque id concorditer docuisse, quod angeli incorporei sint, nec corpora habent sibi unita: assumant autem aliquando corpora deo præparante, ad impletionem ministerij sui sibi à deo iniuncti, eademque post expletionem deponunt: in quibus corporibus hominibus apparuerunt atque locuti sunt. Et aliquando quidem locuti sunt ex persona dei sine distinctione, alicuius personæ: aliquando ex persona patris vel filij siue spiritus sancti.

Quod deus in corporalibus illis antiquis formis apparuit.

Nec dubitandum est deum in corporalibus formis apparuisse hominibus: sicut Aug. in. 2. lib. de trin. ostendit, conferens diuersa scripturæ testimonia ex quibus deum in corporeis figuris hominibus apparuisse probat: & aliquando ex persona dei sine distinctione: aliquando sub distinctione personarum sermonem eis factum esse.

De perplexa quæstione quam ponit Aug. quærens: an ad exhibendum has corporales apparitiones creatura noua sit formata, an angeli qui ante erant missi: & si ipsi missi sunt, vtrum seruata sui spiritualis corporis qualitate aliquā speciem corporalem de corpulentiori materia assumpserint, an propriū corpus suū mutauerint in speciem actioni suæ aptam.

Sed vbi deū hominibus in corporalibus imaginibus ap-

paruisse asserit: perplexam quæstionem proponit, quam nec absoluit quærens, vtrum in illis corporalibus apparitionibus creatura aliqua crearetur ad illud opus tantum in qua deus hominibus appareret: an angeli qui ante erant ita mitterentur, vt manentes in suis spiritalibus corporibus assumerent ex corpulenta inferiorum elementorum materia aliquam speciem corporalem: quam coaptatam quasi aliquam vestem mutarent in quolibet species corporales veras quidem: an corpus suū propriū verterent in species aptas actionibus suis per virtutem sibi à deo datā. Ait enim ita Aug. in. 3. lib. de trin. Querendum est in illis antiquis corporalibus formis & visis vtrum ad hoc opus tantum creatura formata sit, in qua deus, sicut tunc oportuisse iudicauit, humanis ostenderetur aspectibus: an angeli qui iam erant ita mittebantur, vt ex persona dei loquerentur assumptis corporalibus formis de creatura corporea in vsum ministerij sui: an ipsum corpus suū cui non subduntur: sed subditum regunt mutant atque vertentes in species quas vellent accommodatas atque aptas actionibus suis secundum attributam à creatore sibi potentiam. Sed fateor excedere vires intentionis meæ vtrum angeli manente spiritali sui corporis qualitate, per hanc occultius operantes assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus corpus quod sibi coaptatum quasi aliquam vestem mutant & vertant in quolibet species corporales & ipsas veras: sicut aqua vera in vinum verum conuersa est à domino. An ipsa propria corpora & sua transformant in id quod volunt accommodatum ad id quod agunt. Sed quod horum sit (quoniam homo sum) nullo experimento comprehendere valeo: sicut angeli qui hoc agunt. Attende lector quia quæstionem propositam non soluit: sed indiscussam reliquit, vtrum angeli qui mittebantur seruatis suis proprijs spiritalibus corporibus superueſtirentur aliqua corpulentiori specie, in qua possent videri: an ipsum corpus mutarent & transformarent in quancunque vel lent speciem in qua possent cerni. In quibus verbis videtur Aug. attestari angelos esse corporeos ac propria & spiritalia habere corpora.

Quod deus in specie qua est deus nunquam mortalibus apparuit.

Cæterum hæc velut nimis profunda atque obscura relinquentes illud indubitanter teneamus: quod deus in specie essentiae suæ nunquam mortalibus apparuit: sicut famulo suo Moyſi dicit, Nō videbit me homo, & viuet. Et in euangelio Ioan. legitur, Deum nemo vidit vnquam. Visibile enim quicquam non est quod non sit mutabile. Ideo substantia siue essentia dei, quoniam nullo modo mutabilis est, nullo modo per seipsam visibilis est. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt cum deus illis præsentaretur, per creaturam facta esse manifestum est. Etſi nos latet quomodo ea ministris angelis fecerit deus per angelos, tamen facta esse dicimus. Audeo ergo fiducialiter dicere, nec deum patrem, nec verbum eius, nec spiritum eius qui est vnus deus per id quod est atque idipsum est, vilo modo esse mutabilem: ac per hoc multo minus esse visibilem.

Lib. de trin.
2. cap. 7.
Quæst. 2.

Quæst. 7.
Cap. 11.

Lib. de trin. 3.
cap. 11.

Ioan. 2. 8

Exod. 33. d
Ioan. 1. b

Augustinus
lib. de trin. 3.
ca. 10. in fine.

Vtrum dæmones intrent corpora hominum substantialiter, an illabantur mentibus hominum.

E

Illud etiam consideratione dignissimum videtur, vtrum dæmones, siue corporei siue incorporei sint, hominum substantialiter intrent corpora, eorumque animabus illabantur: an ideo intrare dicantur, quia malitiæ suæ ibi effectum exercent dei permissione opprimendo atque vexando eas vel in peccatum pro voluntate sua trahendo. Quod in homines introcant atque ab eis expulsi exeant euangelium aperte declarat, commemorans dæmonia in quosdam ingressa, & per Christum eiecta: sed vtrum secundum substantiam fuerint ingressa, an propter mali effectum dicantur ingressa, non adeo perspicuum est. De hoc autem Aug. in lib. de ecclesiasticis dogmatibus ait, Dæmones per energiam non operationem credimus substantialiter illabi animæ: sed applicatione & oppressione vniri. Illabi autem menti illi soli possibile est qui creatur: qui natura subsistens incorporeus captabilis est suæ facturæ. Ecce hic videtur insinuari quod substantialiter non illabantur dæmones vel introcant corda hominum. Be-da quoque super illum locum Act. Apostolorum, vbi Petrus ait Ananiæ, Cur & tætauit Sathanas cor tuum? dicit, Notandum quod mentem hominis iuxta substantiam nihil implere possit, nisi creatrix trinitas: quia tantummodo secundum operationem & voluntatis instinctum anima de his quæ sunt creata impletur. Implet vero Sathanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neque introiens aditum cordis (siquidem potestas hæc solius dei est) sed callida & fraudulenta deceptione animam in effectum malitiæ trahens per cogitationes & incentiuum vitiorum quibus plenus est. Impleuit ergo Sathanas cor Ananiæ non intrando, sed malitiæ suæ virus inferendo. Idem, Spiritus immundus flamma virtutum de cordibus fidelium expulsus, doctoribus veritatis luctatibus venenum persecutionis infundit. His authoritatibus ostenditur quod dæmones non substantialiter intrant corda hominum, sed propter malitiæ effectum: de quibus pelli dicuntur, cum nocere non sinuntur.

Matth. 8. d
Mar. 1. c

Cap. 82. in
Tomo. 3.

Act. 5. a
* Impleuit.

DE ORDINVM DISTINCTIONE, QVI
& quot sint. DISTINCT. IX.

A

De consequen-
tibus consira-
matione an-
gelorum bono-
rum quantum
ad ordinem
distinctione.
Lib. 1. de ec-
clesiasticis.

POST prædicta superest cognoscere de ordinibus angelorum quid scriptura tradat. Quæ in pluribus locis nouem esse ordines angelorum promulgat, scilicet angelos, archangelos, principatus, potestates, virtutes, dominationes, thronos, cherubim, & seraphim. Et inueniuntur in istis ordinibus tria terna esse, & in singulis tres ordines, vt trinitatis similitudo in eis insinuetur impressa. vnde Dionysius tres ordines angelorum esse tradit, ter-nos in singulis ponens. Sunt enim tres superiores, tres inferiores, tres medij. Superiores, seraphim, cherubin, throni: Medij, dominationes, principatus, & potestates: Inferiores, virtutes, archangeli, angeli.

Quid appelletur ordo, & quæ sit ratio nominis cuiusque.

B

Hic considerandum est, quid appelletur ordo: Deinde, vtrum ab ipsa creatione fuerit distinctio illorum ordinum. Ordo autem dicitur multitudo celestium spirituum, qui inter se in aliquo munere gratiæ simulantur, sicut & in naturalium datorum munere conueniunt. Vt verbi gratia, Seraphim dicuntur qui præ alijs ardent charitate. Seraphim enim interpretatur ardens vel succendens. Cherubin, qui præ alijs in scientia eminent. Cherubin enim interpretatur plenitudo scientiæ. Thronus dicitur sedes. Throni autem vocantur (vt beatus Gregorius ait) qui tanta diuinitatis gratia replentur, vt in eis sedeat deus, & per eos iudicia decernat atque informet. Dominationes vero vocantur, qui principatus & potestates transcendunt. Principatus dicuntur, qui sibi subiectis quæ sunt agenda disponunt, eisque ad explenda diuina mysteria principantur. Potestates nominantur hi, qui hoc cæteris potentius in suo ordine acceperunt, vt virtutes aduersæ eis subiectæ, eorum refrenentur potestate: ne homines tantum tentare valeant, quantum desiderant. Virtutes vocantur illi, per quos signa & miracula frequenter fiunt: Archangeli, qui maiora nunciant: Angeli, qui minora.

Super caput
Lucæ. 15. hq
milia. 34.

Quod hæc nomina non propter se, sed propter nos eis data sunt, quæ sumpta sunt à donis gratiæ, quæ non habent singulariter, sed excellenter, & à præcipuis nominantur.

C

Hæc nomina illis non propter se, sed propter nos eis data sunt. Qui enim sibi noti sunt contemplatione, nobis innotescunt cognominatione. Et nominantur singuli ordines à donis gratiarum, quæ non singulariter, sed excellenter data sunt in participatione. In illa enim celesti curia, vbi plenitudo boni est, licet quædam data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter. Omnia enim in omnibus sunt, non quidem æqualiter: quia alij alijs sublimius possident, quæ tamen omnes habent. Cumque omnia dona gratiarum superiores ordines sublimius & perfectius perceperint, tamen ex præcipuis sortiti sunt vocabula, inferioribus cætera relinquentes ordinibus ad cognominationem: vt seraphim, qui ordo excellentissimus æstimatur, tam dilectionem quam cognitionem diuinitatis, & cætera virtutum dona cæteris omnibus sublimius & perfectius percepit: & tamen ab excellentiori dono, id est à charitate nomen accepit ille superior ordo. Maius enim donum est ipsa charitas, quam scientia. Item, Maius est scire, quam iudicare: scientia nanque informat iudicium. Ideoque secundus ordo à secundo dono, id est cognitione veritatis, appellatus est, scilicet cherubin: ita & de alijs intelligendum est. Assignatur ergo excellentia ordinum secundum excellentiam donorum: & tamen, sicut Gregorius ait, illa dona omnibus sunt communia. Omnes enim ardent charitate, & scientia pleni sunt: sic & de alijs. Sed superiores alijs excellentius, vt iam dictum est, ipsa acceperunt: à quibus & nominantur. vnde Gregorius, In illa summa ciuitate quisque ordo eius rei censetur nomine, quam plenius accepit in munere.

Homilia. 24.
euangeliorum.

Ibidem.

Quæstio ex verbis Gregorij orta.

D

Sed oritur hic quæstio talis, Siquisq; ordo ab illo dono

nominatur quod plenius possidet, tunc cherubin in scientia præminet omnibus, quia à scientia nominatur. Sed qui magis diligit, plus cognoscit. Tantum enim (vt tradit autoritas) cognoscit ibi quisque, quantum diligit. Itaque seraphin non solum in charitate, sed etiam in scientia præminet. Ideoque autoritas illa sic videtur intelligenda, vt comparatio non referatur ad omnes ordines, sed ad quosdam, scilicet inferiores. Ille enim ordo non plenius seraphin accepit scientiam in munere, sed plenius alijs ordinibus qui sunt inferiores. Nec nominatur quisque ordo ab omni re quam plenius alijs accepit, sed ab aliqua rerum quas accepit. Vel potest comparatio referri non ad ipsos ordines, sed ad alia dona: nec ad omnia alia dona, sed ad quædam. Sicut enim homines cum plura habeant dona, quædam alijs excellentius possident: ita forte & angeli quibusdam muneribus magis pollent, & alijs quibusdam minus.

Vtrum ordines ab initio creationis ita distincti fuerint.

E

Iam nunc inquirere restat, Vtrum & isti ordines à crea-

tionis initio ita fuerint distincti. Quod ita fuerint distincti à primordio suæ conditionis, videtur testimonio autoritatis insinuari: quæ tradit de singulis ordinibus aliquos cecidisse. De ordine nanque superiori Lucifer ille fuit, quo nullus dignior conditus fuit. Apostolus etiam principatus & potestates tenebrarum nominat, ostendens de ordinibus illis cecidisse: qui cum in malis ministerium exerceant, non tamen penitus nominibus ordinum suorum priuati sunt. Sed non videtur illud posse stare. Non enim tunc charitate ardebant, nec sapientia pollebant, neque in eis deus sedebat. si enim hoc habuissent, non cecidissent. Non ergo tunc erant cherubin, vel seraphin, vel throni. Ad quod dicimus, quia ante casum quorundam non erant isti ordines: quia nondum habebant dona, in quorum participationibus conueniunt. Sed quibusdam cadentibus, alijs apposita sunt: eisque qui ceciderunt collata fuissent eadem dona, si perstitissent. Ideoque scriptura dicit de singulis ordinibus aliquos cecidisse: non quia fuissent in ordinibus & postea corruerint, sed quia si perstitissent, eorum aliqui in singulis fuissent ordinibus, qui & in naturæ tenuitate, & in formæ perspicacitate differentes gradus habebant, sicut illi qui perstiterunt. Alij enim, vt prædiximus, superiores, alijs inferiores conditi sunt. Superiores, qui natura magis subtiles, & sapientia magis perspicaces: inferiores, qui natura minus subtiles, & intelligentia minus perspicaces facti sunt. Has autem inuisibiles differentias inuisibilium solus ille ponderare potuit, qui omnia in numero & mensura & pondere disposuit, id est in seipso qui est mensura omni rei modum præfigens, & numerus omni rei speciem præbens, & pondus omnem rem ad stabilitatem trahens, id est terminans & formans & ordinans omnia.

Vtrum omnes angeli eiusdem ordinis sint æquales.

F

Præterea considerari oportet, Vtrum omnes angeli eius-

Explanatio
illius autori-
tatis.

Alia determi-
natio eiusdē.

Ezech. 19. c

Eph. 6. b

sap. 11. d

dem ordinis æquales sunt. Ita esse quibusdam placuit, sed non est hoc probabile, nec assertionem dignum: quia Lucifer qui fuit de collegio superiorum, ipsis etiam dignior extitit, qui alijs excellentiores creati fuerant. Ex quo percipitur, quod si perstitisset, in ordine superiori fuisset, & alijs eiusdem ordinis dignior extitisset. Sicut enim vnus est ordo Apostolorum, & alter martyrum, & tamen in Apostolis alijs sunt digniores, similiter & in martyribus alijs alijs sunt superiores: ita & in ordinibus angelorum recte creditur esse.

Quomodo dicat scriptura decimum ordinem ex hominibus compleri, cum non sint nisi nouem ordines.

Per simile os
stendit nō os
mnes eiusdē
ordinis pares
esse.

Notandum etiam, quod decimus ordo legitur de homi-

nibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines, nec plures fuissent etiam si illi qui ceciderunt perstitissent, mouentur lectores quomodo scriptura dicat decimum ordinem compleri ex hominibus. Gregorius nanque ait homines assumendos in ordine angelorum: quorum alijs assumuntur in ordine superiorum, qui scilicet magis ardent charitate: alijs in ordine inferiorum, qui scilicet minus perfecti sunt. Ex quo apparet non esse de hominibus formandum decimum ordinem, tanquam nouem sint angelorum, & decimus hominum: sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum. Quod ergo legitur decimus ordo complendus de hominibus, ex tali sensu dictum fore accipi potest, quia de hominibus restaurabitur quod in angelis lapsum est: de quibus tot corruerunt, vt possit fieri decimus ordo. Propter quod Apostolus dicit restaurari omnia in Christo quæ in cælis, & quæ etiam in terris sunt, quia per Christum redemptum est genus humanum, de quo fit reparatio ruinæ angelicæ: tamen non minus saluaretur homo, si angelus non cecidisset.

Quod homines assumuntur iuxta numerum stantium, non lapsorum.

Homil. 24.
super. 15. ca.
put Lucæ.

Ephes. 1. b

Non enim iuxta numerū eorū qui ceciderunt, sed eorū

qui permanserunt homines ad beatitudinem admittuntur. Vnde Gregor. Supernā illa ciuitas ex angelis & hominibus constat: ad quam credimus tantos humani generis ascendere, quantos illic contigit angelos remansisse: sicut scriptum est in cantico Deuteronomij, Statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum dei.

Homilia. 34.

Deut. 32. a
sic legitur se-
cū dū. 70. In-
terpretes, nō
secundū vul-
garē editionē

Quidam dicunt secundum numerum lapsorum angelorum homines reparandos.

A' quibusdam tamen putatur, quod homines reparen-

tur iuxta numerum angelorum qui ceciderunt: vt illa cœlestis ciuitas nec suorum ciuium numero priuetur, nec maiori copia regnet. Quod Aug. in ench. sen- tire videtur, hoc asserens de hominibus plus saluari quam corruit de angelis, sed non minus: ita dicens, Superna Hierusalem, mater nostra, ciuitas dei, nulla ciuium suorum numerositate fraudabitur, aut vberiore etiam copia fortasse regnabit. Neque etiam numerum aut sanctorum hominum, aut immundorum dæmo-

Cap. 29.

num nouimus: in quorum locum succedentes filij catholicæ matris, quæ sterilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, sine ullo temporis termino permanebunt. Sed illorum ciuium numerus siue qui est, siue qui fuit, siue qui futurus est, in contemplatione eius artificis est, qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Ecce aperte dicit non minus de hominibus saluari, quam corruit de angelis: sed plus non asserit.

AN OMNES SPIRITVS COELESTES MIT-
tantur: & ponit duas opiniones, & auctoritates quibus innituntur.
DISTINCT. X.

De ministe-
rio & milio-
ne angelorū
quantū ad an-
gelos mini-
strantes.
Dan. 7. c.

HOC etiam inuestigandum est, Vtrum omnes illi cœlestes spiritus ad exteriora nuncianda mittantur. Quidam putant aliquos in illa multitudine esse qui foras pro officio exeunt, alios qui intus semper assistunt: sicut scriptum est in Dan. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Item Dion. in Hierarchia quæ facer principatus dicitur, de prælatione spirituum ait, Superiora illa agmina ab intimis nunquam recedunt: quoniam ea quæ præminent, vsum exterioris officij nunquam habent. His auctoritatibus innituntur qui angelos mitti, nisi inferiores, inficiantur.

Obiectio contra illos.

Esaia. 6. c.

Heb. 1. d.

Ioan. 1. c.
Exiui a pa-
tre.

Quibus obicitur quod Esaia ait, Volauit ad me vnus de seraphin: qui ordo superior est & excellentior. Ideoque si de illo ordine mittantur, non est ambigendum quin etiam & de alijs mittantur. Apostolus quoque ait, Omnes sunt administratores spiritus in ministeriū missi. His testimonijs asserunt quidam omnes angelos mitti. Nec debet indignum videri si etiam superiores mittantur, cum & ille qui creator est omnium ad hæc inferiora descenderit.

Quæstio, Si omnes mittuntur, cur vnus tantum ordo nomine angelorum censetur?

Respon-
sio quorundam.

Psalm. 103.

Hic oritur quæstio, Si omnes mittuntur & nuncii dei exi- stunt, quare vnus tantum inter nouem ordines, angelorum nomine censetur? Ad quod quidam dicunt, omnes quidem mitti, sed alios sepius & quasi ex officio iuncto, qui proprie angeli vel archangeli nominantur: alios vero rarius mitti, scilicet maiores, causa extra communē dispensationē oborta: qui cum angelorū ministerium suscipiunt, etiā nomen assumunt. vnde in psal. Qui facit angelos suos spiritus & ministros: quia illi qui natura spiritus sunt, aliquando angeli, id est nuncij fiunt. Putant quidam Michael, Gabriel, Raphael de superiori ordine fuisse: & sunt nomina spirituum, & non ordinum.

Et putant illi, Michael, Gabriel, Raphael de superiori or- dine fuisse. Michael interpretatur, quis vt deus? Gabriel, fortitudo dei: Raphael, medicina dei: nec sunt ista nomina ordinum, sed spirituum. Et dicunt quidam singulum horum vnus propriè ac singulariter spiritus esse nomen. Alij vero, non vnus singulariter & determinatè, sed nunc huius nunc illius esse nomen, secun-

dum qualitatem eorum ad quæ nuncianda vel gerenda mittuntur: sicut & demonum quædam nomina sunt, quæ quidam putant esse vnus propria, alij vero pluribus communia. Diabolus quippe, qui Græce ita vocatur, & criminator interpretatur vel deorsum fluens, Hebraice dicitur Sathan, id est aduersarius. Dicitur & Belial, id est apostata & absque iugo. dicitur etiam Leuiathan, id est additamentum eorum: & alia plura reperies nomina, quæ vel vnus spiritus sunt propria, vel pluribus communia.

Lucæ. 10. c.
2. Cor. 6. c.
Iob. 40.

Quomodo determinent prædictas auctoritates quæ videntur aduersari, qui dicunt omnes angelos mitti.

Qui autem omnes angelos mitti asserunt, prædictas auctoritates, Danielis scilicet & Dionysij, ita determinant. Dicunt superiora agmina deo assistere, & ab intimis nunquam recedere: non quin aliquando mittantur, sed quia rarissimè ad exteriora prodeunt: neque tunc ab intimis recedunt, sed dei præsentia & contemplationi semper assistunt: quod etiam faciunt qui frequenter mittuntur.

Quos alij dicant mitti, & quos dicant non mitti, cum determinatione auctoritatum quæ videntur sibi aduersari.

Alii vero dicunt tres ordines supremos, scilicet cherubin, seraphin, & thronos, ita creatori assistere, quod ad exteriora non exeunt: Inferiores autem tres, ad exteriora mitti: tres vero medios inter vtrosque consistere, non modo dignitate vel loco, sed etiam officio: quia præceptum diuinum à superioribus accipiunt, & deferunt ad inferiores. Ideoque cum supremi medijs, & medijs imis, atque hi hominibus præceptum dei nuncient, merito omnes angeli nominari debent. Et ob id forte Apostolus ait, Omnes spiritus administratores esse filij, & mitti in ministerium: & per omnes non singulos ordines, sed de inferioribus ordinibus singulos angelos complexus est. Illud vero quod Esaia ait, per verba Dionysij determinant dicentes, Hi spiritus qui mittuntur, percipiunt horum vocabulum, quorum gerunt officium. Vnde dicunt illum angelum qui missus est ad Esaia, vt mundaret & incenderet labia prophetae, fuisse de ordine inferiorum. Sed ideo dictus est fore de seraphin, quia veniebat incendere & consumere delicta Esaia.

Heb. 1. d.

Esaia. 6. c.

QVOD QVAEQVE ANIMA HABET AN-
gelum bonum ad sui custodiam delegatum, & malum ad exerci-
tium. DISTINCT. XI.

ILLVD quoque sciendum est, quod angeli boni deputati sunt ad custodiam hominum, ita vt quisque electorum habeat angelum ad sui profectum atque custodiam specialiter delegatum.

I Vnde in euangelio veritas à pusillorum scandalo prohibens ait, Angeli eorum semper vident faciem patris. Angelos dicit eorum esse, quibus ad custodiam deputati sunt. Super quem locum Hieron. t. radit, vnamquamque animam ab exordio natiuitatis habere angelum ad sui custodiam deputatum, inquit ita, n. iij.

De angelorū
ministerio &
missione per
cōparationē
ad hominem
cui ministrat
Math. 18. b.
Tomo. 9.
Commentariū
ad. 18. caput
Matthæi.

Magna dignitas animarum est, ut vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum delegatum. Gregor. quoque dicit, Quod quisque bonum angelum sibi ad custodiam deputatum, & vnum malum ad exercitium habet. Cui enim omnes angeli boni nostrum bonum velint, communiterque salutem omnium studeant, ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam, eum specialiter hortatur ad bonum: sicut legitur de angelo Thobie, & de angelo Petri in actibus Apostolorum. Similiter & mali angeli cum desiderant malum hominum, magis tamen hominem ad malum incitat, & ad nocendum fortius instat ille qui ad exercitium eius deputatus est.

Thobias, 5. d.
6, & 8. a
Actuum, 12. b

Utrum singulis hominibus singuli angeli, an pluribus deputatus sit vnus. **B**
Solet autem quæri, Utrum singuli angeli singulis hominibus, an vnus pluribus ad custodiam vel exercitium deputatus sit: Sed cum electi tot sint quot & boni angeli sunt, plures constat esse omnes simul bonos & malos homines quam boni angeli sint. Et cum tot sint electi quot angeli boni, & angeli boni plures sint quam mali, pluresque sint homines mali quam boni: non est ambigendum plures esse bonos homines quam sint mali angeli, & plures esse malos homines quam sint mali angeli vel boni angeli.

Arguit q. n. o.

Confirmat vnum angelum pluribus hominibus deputari, siue simul, siue temporibus diuersis. **C**

Ideoque dici oportet vnum eundemque angelum, bonum vel malum, pluribus hominibus deputari ad custodiam vel exercitium, siue eodem tempore, siue diuersis temporibus. Ideo autem dicimus eodem tempore vel diuersis temporibus, quia videtur quibusdam quod omnes homines qui sunt simul in aliquo tempore, singuli singulos angelos habere possint, bonos vel malos: quia licet maior sit numerus hominum, computatis in vnum omnibus qui fuerunt & sunt & futuri sunt, quam angelorum: tamen quia homines decedentibus hominibus succedunt, & ideo nunquam simul sunt in hac vita: angeli vero nunquam decedunt, sed simul omnes sunt: ideo esse potest ut singuli hominum dum in hac vita sunt, singulos habeant angelos bonos vel malos ad sui custodiam vel exercitium destinatos. Cæterum siue ita sit, siue non, non est dubitandum vnum quæque habere angelum sibi deputatum, siue pluribus simul destinatus sit, siue vni singulariter. Nec est mirandum vnum angelum pluribus hominibus ad custodiam deputari, cum vni homini plurium custodia deputetur, ita ut eorum quisque suum dicatur habere dominum, vel episcopum, vel abbatem.

Quibusdā videtur q. proficiat i vtroq.

Utrum angeli proficiant in merito vel in præmio vsque ad iudicium. **D**
Præterea illud considerari oportet, Utrum angeli boni in præmio vel in merito proficiant vsque ad iudicium. Quod in meritis proficiat atque quotidie magis ac magis mereantur, quibusdam videtur, ex eo quia quotidie hominum vtilitatibus inserviunt, eorumque profectibus student. Quibus etiam nihilominus videtur, quod & in præmio proficiant, scilicet in cognitione & dilectione dei. Licet enim (ut aiunt) in confirmatione beatitudinem acceperint æter-

nam atque perfectam, augetur tamen quotidie eorum beatitudo, quia magis ac magis diligunt atque cognoscunt: & est eorum charitas (qua deum & nos diligunt) & meritum & præmium. Meritum, quia per eam, & obsequia ex ea nobis impensa, merentur, & in beatitudine proficiunt: & ipsa eadem est præmium, quia ea beati sunt.

Authoritatibus confirmant quod dicunt.

Et quod angeli proficiant in cognitione, ac per hoc in beatitudine, testimonijs sanctorum confirmant. Dicit enim Esaias ex persona angelorum Christi ascendentis magnificentiam admirantium, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Et in psal. Quis est iste rex gloria? Ex quibus apparet, quod mysterium verbi incarnati plenius cognouerunt angeli post impletionem quam ante. Et sicut in cognitione huius mysterij profecerunt, ita dicunt eos in deitatis cognitione proficere. Quod autem in huiusmodi mysterij cognitione profecerint, euidenter docet Apostolus, dicens, Quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in deo, ut innotescat multiformis sapientia dei per ecclesiam principibus & potestatibus in cœlestibus. Super quem locum dicit Hieron. Angelicas dignitates præfatum mysterium ad purum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & Apostolorum prædicatio per gentes dilatata.

Esa. 63. a

Psal. 21.

Eph. 3. c

In Tomo. 9.
Explicatio-
ne ad. 3. caput
Ad Ephesios

Quod in hac sententia videtur Aug. aduersari Hieron.

His autem videtur contradicere Aug. super eundem locum cum epistolæ dicens, Non latuit angelos mysterium regni cœlorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra. Illis ergo à seculis innotuit supra memoratum mysterium: quia omnis creatura non ante secula, sed à seculis est. Attende lector, quia videtur dissentire in hac sententia illustres doctores. Ideoque ut omnis repugnantia de medio tollatur, prædicta verba Haymonem sequentes ita determinemus, ut illis angelis qui maioris dignitatis sunt, & per quorum ministerium illa nunciata sunt, ex parte cognita à seculis fuisse, utpote familiaribus & nuncijs: Illis vero qui minoris dignitatis sunt, incognita extitisse dicamus, vsquequo impleta sunt & per ecclesiam prædicata: & tunc ab omnibus angelis perfecte fuerunt cognita. Constat itaque, omnes angelos in cognitione diuinorum mysteriorum secundum processum temporis profecisse. Vnde non incongruenter ipsi iidem dicunt angelorum scientiam ac beatitudinem augeri vsque ad futuram consummationem, quando in scientia ac beatitudine ita perfectissimi erunt, ut nec augeatur amplius nec minuat.

Aliorum opinio qui dicunt angelos in quibusdam prædictorum non profecisse.

Alii autem dicunt angelos in confirmatione tanta deitatis dilectione atque notitia fuisse præditos, ut in his ulterius non profecerint nec profecturi sint. Profecerunt tamen in scientia rerum exteriorum, sicut in cognitione sacramenti incarnationis & huiusmodi, sed non in contemplatione deitatis: quia trinitatem in vnitate, atque vnitatem in trinitate non plenius intelligunt siue

Originaliter
super Gen.
lib. 5. cap. 19.

Determina-
tio prædicta-
rum auctoris
tatum.

Super episto-
lam Pauli ad
Ephesios. 3.

G

intellecturi sunt, quam ab ipsa confirmatione perceperunt. Ita etiam dicunt eos in charitate non profecisse post confirmationem, quia eorum charitas postea non est aucta: & sic dicunt eos non profecisse in meritis, sed hoc quantum ad vim merendi, non quantum ad numerum meritorum. Plura enim bona fecerunt postea, quæ tunc non fecerant: sed eorum charitas ex qua illa processerunt, non est aucta, ex qua tantum meruerunt antequam ista adderentur, quantum postea his adiectis. Illud vero quod alii superius dicunt, probabilius videtur, scilicet quod angeli usque ad iudicium in scientia & aliis proficiant.

Quædam autoritates videntur obuiare probabiliori sententiæ.

Quibus tamen videntur obuiare quorundam authori-

tatum verba. Ait enim Isidorus de summo bono, Angeli in verbo dei omnia sciunt antequam fiant: sed nec omnes, nec omnia perfecte angelos scire dixit, & ideo eos in scientia proficere non remouit. Gregor. in lib. dialogorum ait, Quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Vbi videtur dicere quod omnia sciant angeli, & nihil sit quod nesciant. Sed accipiendum est hoc de his quorum cognitio beatum facit cognitorem: ut sunt ea quæ ad mysterium trinitatis & unitatis pertinent.

POST CONSIDERATIONEM DE ANGE-

lis habitam agitur de aliarum rerum creatione, & præcipue de operum sex dierum distinctione. **DISTINCT. XII.**

De corporalis creature conditione quæ ad principium materiae, & hæc pro ductio dicit creatio. Gen. i. a

AEC de angelicæ naturæ conditione dicta sufficiant. Nunc superest de aliarum quoque rerum creatione, ac præcipue de operum sex dierum distinctione, nonnulla in medium proferre. Cum deus in sapientia sua angelicos condidit spiritus, alia etiam creauit, sicut ostendit supradicta scriptura Gen. quæ dicit, In principio deum creasse cælum, id est angelos, & terram, scilicet materiam quatuor elementorum adhuc confusam & informem, quæ à Græcis dicta est chaos. & hæc fuit ante omnem diem. Deinde elementa distinxit deus, & species proprias atque distinctas singulis rebus secundum genus suum dedit: quæ non simul, ut quibusdam sanctorum patrum placuit, sed per intervalla temporum ac sex volumina dierum, ut alijs visum est, formauit.

Quod sancti tractatores videntur super hoc quasi aduersa tradidisse, alijs dicentibus omnia simul facta in materia & forma, alijs per intervalla temporum.

Quidam nanque sanctorum patrum qui verba dei atque

Super Gen. lib. i. cap. 15.

In questionibus in Genesim Tomo. 1.

arcana excellenter scrutati sunt, super hoc quasi aduersa scripsisse videntur. Alij quidem tradiderunt omnia simul in materia & forma fuisse creata: quod Augustinus sensisse videtur. Alii vero hoc magis probauerunt ac asseruerunt, ut prima materia rudis atque informis, quatuor elementorum commixtionem atque confusionem tenens, creata sit: Postmodum vero per intervalla sex dierum ex illa materia rerum corporalium genera sint formata secundum species proprias. Quam sententiam Gregor. Hieron. & Beda, aliique plures commendant ac præferunt. Quæ etiam

scripturæ Genesios (vnde prima huius rei ad nos manauit cognitio) magis congruere videtur.

Quomodo per intervalla temporis res corporales conditæ sint.

Secundum hanc itaque traditionem, ordinematque mo-

dum creationis formationisque rerum inspiciamus. Sicut supra memoratum est, In principio creauit deus cælum, id est angelicam naturam, sed adhuc informem ut quibusdam placet: Et terram, id est illam confusam materiam quatuor elementorum, quam nomine terræ, ut Aug. ait contra Manichæos, ideo appellauit Moyses, quia terra inter omnia elementa minus est speciosa, & illa inanis erat, & incomposita propter omnium elementorum commixtionem. eandem etiam vocat abyssum dicens, Et tenebræ erant super faciem abyssi &c. quia confusa erat & commixta, specie distincta carens. Eadem etiam materia informis dicta est aqua, super quam ferebatur spiritus domini, sicut superfertur fabricandis rebus voluntas artificis: quia subiacebat bonæ voluntati creatoris, quod formandū perficiē dūque inchoauerat: qui sicut dominus & conditor, præerat fluitanti & confusæ materiæ, ut distingueret per species varias quando vellet, & sicut vellet. Hæc ergo ideo dicta est aqua, quia omnia quæ in terra nascuntur siue animalia siue arbores vel herbæ & similia, ab humore incipiunt formari atque nutriri. His omnibus vocabulis vocata est illa informis materia, ut res ignota notis vocabulis insinuaretur imperitiis, & non vno tantū. nā si vno tantū significaretur vocabulo, hoc esse putaretur quod consueuerat homines in illo vocabulo intelligere. Sub his ergo nominibus significata est materia illa confusa & informis, quæ nulla specie cerni ac tractari poterat, id est nominibus visibiliū rerū quæ inde futuræ erant propter infirmitatē paruulorum qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere: & tunc erant tenebræ, id est lucis absentia. Non enim tenebræ aliquid sunt, sed ipsa lucis absentia: sicut silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur. Et nuditas non aliqua res est, sed in corpore ubi tegumentum non est, nuditas dicitur: sicut & inanitas non est aliquid, sed inanis dicitur locus esse ubi non est corpus, & inanitas absentia corporis.

Lib. de Genesi contra Manichæos. 1. c. 7. In Tomo. 1. Quare illa confusa materies vocetur terra & abyssus aqua. Lib. & cap. eiusdē.

Aug. lib. 1. c. 4. & in Tomo. 6. lib. contra epistolam Manichæi. ca. 10.

Quo sensu tenebræ dicantur non esse aliquid, & quo dicantur esse aliquid.

Attende, quia hic Augustinus tenebras dicit non esse ali- quid, cū alibi tenebræ inter creaturas ponantur quæ benedicunt dominū. vnde dicitur, Benedicite lux & tenebræ domino. Ideoque sciendū est tenebras diuersis modis accipi, scilicet vel pro lucis absentia, qualiter supra accepit Aug. iuxta quā acceptionē non sunt aliquid: vel pro aere obscurato, siue aeris obscura qualitate, & secundū hoc aliqua res creata sunt. Ideo ergo dicit tenebras tūc fuisse super faciem abyssi quia nodū erat lux: quæ si esset, & superesset & superfunderetur: sed nodū lucis gratia opus suū deus venustauerat, quæ postea in primo die formata est.

Duo hic consideranda sunt: quare illa materia confusa sit dicta informis, & ubi ad esse prodit, quantumque in altitudine ascenderit.

Dañ. 3.

E

Ad primum
breuiter re-
spondet.

De qua re priusquam tractemus, duo nobis discutienda occurrunt. Primum, quare illa materia confusa, informis dicatur: an quia omni forma caruerit, an propter aliud. Secundo, ubi ad esse prodierit, & quantum in altum ascenderit. Ad illud ergo quod primo positum est, breuiter respondentes, dicimus illam primam materiam non ideo dictam fore informem, quod nullam omnino formam habuerit: quia non aliquid corporeum tale existere potest, quod nullam habeat formam: sed ideo non absurde informem appellari posse dicimus, quia in confusione & permixtione quadam subsistens, nondum pulchram apertamque, & distinctam receperat formam, qualem modò cernimus. Facta est ergo illa materia in forma confusione ante formam dispositionis. In forma confusione prius omnia corporalia materialiter simul & semel sunt creata: Postmodum in forma dispositionis sex diebus sunt ordinata. Ecce absolutum est quod primo in discussione propositum fuit, scilicet quare illa materia dicatur informis.

Hic ad id quod secundo querebatur, respondet.

Nunc superest quod secundo proponebatur explicare, ubi scilicet illa materia subsisterit, & quantum in altitudine porrigebatur. Ad quod nihil temere asserentes dicimus, quod illa prima rerum omnium moles quando creata est, ibidem ad esse videtur prodijisse, ubi nunc formata subsistit. Eratque terreum hoc elementum in vno loco, eodemque medio, subsistens ceteris tribus in vna confusione permixtis: eisdemque circumquaque in modo cuiusdam nebulae + oppressis ita obuolutum erat, ut apparere non posset quod fuit. Illa vero tria in vna permixtione confusa circumquaque suspensa, eoque in altum porrigebantur, quousque nunc summitas corporeae naturae pertingit. Et sicut quibusdam videtur, ultra locum firmamenti extendebatur illa moles, quae in inferiori parte spissior atque grossior erat: in superiori vero, rarior ac lenior atque subtilior existebat: de qua rariori substantia putant quidam fuisse aquas, quae super firmamentum esse dicuntur. Talis fuit mundi facies in principio, priusquam reciperet formam vel dispositionem.

Ostenso qualis fuit mundi facies in ipso primordio, incipit prosequi operum sex dierum distinctionem.

Gen. 2. 2

Nunc superest ut dispositionem illam qualiter perfectam sit, ordine prosequamur. Sex diebus, sicut docet scriptura Genesis, distinxit deus & in formas redegit proprias, cuncta quae simul materialiter fecerat. Perfecitque opus suum die sexto: & sic deinde die septimo requieuit ab omni opere suo, id est cessauit nouam creaturam facere. Sex enim diebus sex rerum genera distinxit, nihilque postea fecit, quod in aliquo illorum non contineatur: operatus est tamen postea, sicut veritas in euangelio ait, Pater meus operatus est usque nunc, & ego operor illud.

De quatuor modis diuinæ operationis.

Quatuor enim modis, ut ait Alcuinus super Genesim

operatur deus. Primo in verbo, omnia disponendo: Secundo, in materia informi quatuor elementorum, de nihilo eam creando. vnde, Qui viuunt in aeternum creauit omnia simul. Omnia, scilicet, elementa: vel omnia corpora materialiter simul creauit. Tertio, per opera sex dierum varias distinxit creaturas. Quarto, ex primordialibus feminibus non incognitae oriuntur naturae, sed notae saepius reformantur, ne pereant.

QVAE FVERIT PRIMA DISTINCTIO-
nis operatio. **DISTINCT. XIII.**

P RIMA autem distinctionis operatio fuit formatio lucis, sicut ostendit scriptura Gen. quae commemorata rerum informitate, earum dispositionem à luce inchoauit, subdens: Dixit deus, Fiat lux, & facta est lux: & diuisit lucem à tenebris: appellauitque lucem diem, & tenebras noctem. Et factum est vespere & mane dies vnus. Congruè mundi ornatus à luce coepit: vnde cetera quae creanda erant, viderentur.

Qualis fuerit lux illa, corporalis an spiritualis.

Si quaeritur, qualis illa lux fuerit, corporalis scilicet, an spūalis: Id respondemus, quod à sanctis legimus traditū. Dicit enim Aug. quia lux illa corporalis vel spiritualis intelligi potest. Si spiritualis accipitur, angelica natura intelligitur, quae prius informis fuit, sed postea formata est, cum ad creatorem conuersa ei charitate adhæsit: cuius informitatis creatio superius significata est, ubi dictum est, In principio creauit deus cælum & terram. Hic vero eiusdem formatio ostenditur cum ait, Fiat lux, & facta est lux. Hæc ergo angelica natura quae prius tenebræ, & postea lux fuit, quia prius habuit informitatem & imperfectionem, deinde formationis perfectionem: & ita diuisit deus lucem à tenebris. Nam ut ait Aug. super Gen. Huius creaturæ informitas & imperfectio fuit antequam formaretur, in amore conditoris. Formata vero est, quando conuersa est ad incommutabile lumen verbi. Si vero corporalis fuit lux illa, quod utique probabile est, corpus lucidum fuisse intelligitur, velut lucida nubes: quod non de nihilo, sed de præiacenti materia formaliter factum est ut lux esset, & vim lucendi haberet: cum qua dies prima exorta est, quia ante lucem nec dies fuit nec lux, licet tempus fuerit.

Quod lux illa facta est, ubi sol apparet: quæ in aquis lucere poterat. **C**

Si autem quaeritur, Vbi est facta lux illa, cum abyssus omnem terræ altitudinem tegeret? Dicitur potest in illis partibus facta, quas nunc illustrat solis diurna lux. Nec mirum lucem in aquis posse lucere, cum etiam nauarum operatione saepius illustrentur: qui in profundum merfi, misso ex ore oleo aquas sibi illustrent: quæ multo rariores fuerunt in principio quam modo sunt: quia nondum congregatæ fuerant in vno loco. Facta est ergo lux illa, quæ vicē & locū solis tenebat: quæ motu suo circūagitata, noctem diemque discernebat. Ibi ergo primum lucem apparuisse verisimile est, ubi sol quotidiano cursu circumuectus

Eccl. 18. 2

De pductio-
ne creaturæ
corporalis quæ
tum ad prin-
cipiū forma-
te, generale o-
mnibus cor-
pibus quod
est forma lus-
cis & dicitur
hæc productio
distictio.
De spirituali
lucē.
Lib. de Geni.
ad litteram. 2.
cap. 1.

Lib. 1. cap. 5.

Hic de corpo-
rali luce.

apparet, vt eodem tramite lux circuncurrens, ac primo ad occasum descendens vespere faceret: deinde reuocata ad ortum, auroram, id est mane illustraret: & ita diuisit deus lucem & tenebras, & appellauit lucem diem, & tenebras noctem.

Quod dies diuersis modis accipitur.

Aug. super
Gen. 1. ca. 10.

Qualiter di-
stinguatur
illud, Et facta
est vespere
& mane dies
vnus.

Hic notandum est, quod dies diuersis modis accipitur in scriptura. Dicitur enim dies lux illa, quæ illo triduo tenebras illuminabat: & dicitur dies illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam dies spatium vigintiquatuor horarum: qualiter accipitur cum dicitur, Factum est vespere & mane dies vnus. Quod ita distinguendum est, factum est vespere prius, & postea mane: & ita fuit dies vnus expletus vigintiquatuor horarum. Dies, scilicet naturalis, qui habuit vespere sed non mane. Mane enim dicitur finis præcedentis & initium sequentis dici, quod est aurora: quæ nec plenam lucem, nec omnino tenebras habet. Mane ergo primus dies non habuit: quia nec dies præcesserat qui sequentis diei initio terminaretur: & eo præcipue, quia luce apparente, mox super terram plenus atque præclarus dies extitit: qui non ab aurora, sed à plena luce inchoauit: & mane sequentis diei consummatus est. Vnde Beda super Gen. Decebat vt dies à luce inciperet, & in mane sequentis diei tenderet: vt opera dei à luce inchoasse, & in lucem completa esse significarentur. Reliqui autem dies mane habuerunt, & vespere: quorum quisque à suo mane incipiens, vsque ad alterius diei mane tendebatur.

De naturali ordine computationis dierum, & de illo qui pro mysterio introductus est.

Eph. 5. c.

In glo. super
Gen.

Hic est naturalis ordo distinctionis dierum, vt distinguatur atque computentur dies à mane vsque ad mane. Postea vero in mysterio factum est vt dies computentur à vespere in vespere, & adiungatur dies præcedenti nocti in computatione: cum iuxta naturalem ordinem præcedens dies sequenti nocti adiungi debeat: quia homo à luce per peccatum corruit in tenebras ignorantie & peccatorum, deinde per Christum à tenebris ad lucem rediit. Vnde Apostolus, Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Primus itaque dies non ab aurora, sed à plena luce incipiens, & post vespere paulatim occidente luce excipiens mane sequentis diei, expletus est. Vnde Beda, Occidente luce & paulatim post spatium diurnæ longitudinis inferiores partes subeunte, factum est vespere: sicut nunc vsitato cursu solis fieri solet. Factum est autem mane eodem super terram redeunte, & alium diem inchoante: & dies expletus est vnus vigintiquatuor horarum. Fuitque nox illo triduo omnino tenebrosa, quæ post creata sidera aliqua luce claruit.

Cur sol factus est, si lux illa sufficiebat.

Aug. super
Gen. ad literam
lib. 1. cap. 11.

Solet autem queri, quare factus est sol, si lux illa ad faciendum diem sufficiebat? Ad quod dici potest, quoniam lux illa forte superiores partes illustrabat, & ad illuminationem inferiorum solem fieri oportebat. Vel potius ideo, quia facto sole diei fulgor auctus est. Ampliori enim multo luce radiauit

dies postea, quam ante. Si autem queritur quid de luce illa factum sit, cum modo non appareat? Potest dici aut de ea corpus solis formatum, aut in ea parte cœli esse in qua sol est: non quod ipsa sit sol, sed sic ei vnita vt discerni non valeat.

Quomodo accipiendum sit illud, Dixit deus, an sono vocis id deus dixerit, an aliter.

G

Præterea inuestigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, Dixit deus, vtum temporaliter, vel sono vocis illud dixerit, an alio modo? Augustinus super Gen. tradit, nec temporaliter, nec sono vocis deum locutum fuisse: quia si temporaliter, & mutabiliter. Et si corporaliter dicatur sonuisse vox dei, nec lingua erat qua loqueretur, nec erat quem oporteret audire & intelligere. Bene ergo vox dei, ad naturam verbi, per quod omnia facta sunt, refertur. Dixit ergo deus fiat &c. non temporaliter, non sono vocis, sed in verbo sibi coæterno, id est verbum genuit intemporaliter in quo erat: & disposuit ab æterno, vt fieret in tempore, & in eo factum est.

Quomodo accipiendum sit quod dicitur pater operari in filio, vel per filium, vel in spiritu sancto.

H

Hic queri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur pater operari in filio, vel per filium, vel in spiritu sancto. Hæc enim scriptura frequenter nobis proponit: vt, Omnia in sapientia fecisti domine, id est in filio: & In principio, id est in filio, creauit deus cœlum & terram. Et illud, Per quem fecit & secula. Super illum quoque psalmi locum, Verbo domini cœli firmati sunt &c. dicit Aug. quod pater operatur per verbum suum & spiritum sanctum. Quomodo ergo hoc accipiendum est? Putauerunt quidam hæretici, quod pater velut author & artifex, filio & spiritu sancto in rerum operatione quasi instrumento vteretur: ex prædictis verbis errandi occasionem sumentes: quod velut blasphemum atque sanæ doctrinæ aduersum abiicit pia fides. Non est itaque intelligendum, ideo scripturam frequenter commemorare patrem operari in filio vel per filium, tanquam filius non posset facere, si ei non porrexisset pater dexteram, vel tanquam aliquod instrumentum fuerit patris operantis: sed potius illis verbis patrem intelligi voluit cum filio & spiritu sancto operari, & sine eis nihil facere.

Psalm. 103.
Gen. 1.
Heb. 1.2
Psalm. 42.

Hic apperit
ex quo sensu
dicatur pater
operari in fili-
o vel per fili-
um.

Contra hanc expositionem surgit hæreticus.

I

Sed dicit hæreticus, hac ratione hoc posset dixisse filium operari per patrem vel in patre, & spiritum sanctum cum vtroque vel per vtrumque, quia filius cum patre, & spiritus sanctus cum vtroque operatur. Cui breuiter respondetur. Ideo illud dictum esse, & non istud, vt in patre monstraretur authoritas. Non enim pater à filio, sed filius à patre operatur, & spiritus sanctus ab vtroque. Ideoque etiam filius per spiritum sanctum legitur operari, quia cum spiritu sancto operatur hoc ipsum à filio habenti vt operetur.

Alia prædictorum expositio.

K

Potest & aliter illud accipi, vt dicatur pater in filio vel

per filium operari, quia eum genuit omnium opificem: sicut dicitur pater per eum iudicare, quia genuit iudicem: ita & per spiritum sanctum dicitur operari siue pater, siue filius: quia ab utroque procedit spiritus sanctus factor omnium. unde Ioannes Chrys. in expositione epistolæ ad Hæb. sic ait, Non ut hæreticus inaniter suspicatur, tanquam aliquod instrumentum patris extitit filius: neque per eum pater dicitur fecisse, tanquam ipse facere non posset. sed sicut dicitur pater iudicare per filium, quia iudicem genuit: sic etiam dicitur operari per filium, quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa eius pater est, secundum quod pater est, multo amplius eorum causa est, quæ per filium facta sunt. Hæc de opere primæ dici dicta sunt.

DE OPERE SECUNDÆ DIEI, QVA FACTUM EST FIRMAMENTUM. DISTINCT. XIII.

De p̄ductione simpliciū & insensibilium continentium. Beda cœlum dicitur creati. Psal. 103. De qua materia sit factum illud cœlum. Quomodo aquæ possunt esse super cœlū, & quales sint illæ aq. Iob. 26. c.

DIXIT quoque deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Diuisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Sciendum est quod illi us cœli describitur hic creatio, sicut ait Beda super Gen. in quo fixa sunt sidera: cui suppositæ sunt aquæ in aere & in terra, & suppositæ aliæ, de quibus dicitur, Qui tegis aquis superiora eius. In medio ergo firmamentum est, id est sidereum cœlum, quod de aquis factum esse credi potest. Crystallinus enim lapis cui magna est firmitas & perspicuitas, de aquis factus est. Si quem vero mouet, quomodo aquæ naturæ fluidæ & in ima labiles, super cœlum possint consistere: de deo scriptum esse meminerit, Qui ligat aquas in nubibus suis. Qui enim infra cœlum ligat aquas ad tempus vaporibus nubium retentas, potest etiam super cœli sphaeram non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere ne labantur. Quales autem & ad quid conditæ sint, ipse nouit qui condidit. Ecce ostensum est his verbis, quod cœlum factum sit, scilicet illud in quo sunt fixa sidera, id est quod excedit aerem: & de qua materia, scilicet de aquis, & quales sint aquæ quæ super illud cœlum sunt, scilicet ut glacies è soliditate.

Alij putant cœlum illud esse igneæ naturæ, quibus consentit Augustinus. **B** Quidam vero cœlum quod excedit aeris spatia, igneæ

Super Gen. lib. 2. cap. 3.

Ibid. cap. 4.

naturæ dicunt, asserentes super aerem purum ignem esse qui dicitur esse cœlum: de quo igne sidera & luminaria facta esse coniectant: quibus Augustinus consentire videtur. Vtrum vero nomine firmamenti cœlum quod excedit aerem, an ipse aer hic intelligatur, idem Aug. querit, nec soluit. Magis tamen approbare videtur, cœlum illud hic accipi quod spatia aeris excedit. Aquas autem quæ super illud cœlum sunt, dicit vaporali ter trahi, & leuissimis suspendi guttis. Sicut aer iste nubilosis exhalatione terræ aquas vaporali ter trahit, & per subtiles minutias suspendit, & post corpulentius conglobatas pluuiatiter refundit. Si ergo potest aqua sicut videmus ad tantas minutias peruenire, ut feratur vaporali ter super aerem aquis naturaliter leuiorem: cur non credamus etiam super illud leuius cœ-

lum minutionibus guttis & leuioribus emanare vaporibus. sed quoquo modo ibi sint, ibi esse non dubitamus.

Quæ sit figura firmamenti.

C **Q**uari etiam solet, cuius figuræ sit cœlum? Sed spiritus sanctus, quāuis auctores nostri sciuerint, per eos dicere noluit, nisi quod profuturum sit salutem. Queritur etiam, si stet, an moueatur cœlum? Si mouetur, inquiunt, quomodo est firmamentum? Si stat, quomodo in ea fixa sidera circueunt? Sed firmamentum dici potest, non propter stationem, sed propter firmitatem vel terminum aquarum intransgressibilem. Si autem stat, nihil impedit moueri & circueire sidera.

Quare tacuit scriptura de opere secundæ dici, quod in aliis dixit.

D **P**ost hoc quari solet, quare hic non est dictum sicut in aliorum dierum operibus, Vidit deus quod esset bonum? Sacramentum aliquod hic commendatur. Ideo enim fortassis non est dictum, quod tamen sicut in aliis factum est: quia binarius principium alteritatis est, & signum diuisionis.

De opere tertiæ dici, quando aquæ congregatæ sunt in vnum locum.

E **S**equitur, Dixit deus, Congregentur aquæ in locum

vnum, & appareat arida. Tertiæ dici opus est congregatio aquarum in vnum locum. Congregatæ sunt enim omnes aquæ cœlo inferiores in vnam matricem: ut lux quæ præterito biduo aquas clara luce lustrauerat, in puro aere clarior fulgeat, & appareat terra quæ cooperta latebat, & quæ aquis limosa erat fieret arida & germinibus apta. Eodem enim die protulit terra herbam virentem, lignumque faciens fructum. Si autem queratur, vbi congregatæ sunt aquæ quæ totum texerant spatium vsque ad cœlum? Potuit fieri ut terra subsidens concauas partes præberet, vbi fluctuantes aquas reciperet. Potest etiam credi primarias aquas rariores fuisse, si ut nebula tegeter terras, sed cōgregatione esse spissatas: & ideo facile in vnum posse redigi locum. Cumque multa cōstet esse maria & flumina, in vnum tamen locum dicit aquas congregatas propter continuationem vel congregationem omnium aquarum, quæ in terris sunt: quia cuncta flumina & maria magno mari iunguntur. Ideoque cum dixerit aquas congregatas in vnum locum, deinde dicit pluraliter, congregationes aquarum: propter multifidos sinus earum, quibus omnibus ex magno mari principium est.

De opere quartæ dici, quando facta sunt luminaria.

F **S**equitur, Dixit deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem. In præcedenti triduo disposita est vniuersitas huius mundi machina, & partibus suis distributa. Formata enim luce prima die quæ vniuersa illustraret, duo sequentes dies attributi sunt supremæ & inferiori parti mundi, firmamento scilicet, aeri, terræ, & aquæ. Nam secunda die firmamentum mundus.

Aug. lib. 2. de Genesi ad l. 3. teram ca. 9. Vtrum stet an moueatur cœlum. Ibid. ca. 10. Quare dicat firmamentum.

Beda:

vbi congregatæ sunt aquæ.

Aug. lib. de Genesi ad l. 3. tera. 1. ca. 12.

Quo oēs aq. sunt in vnum locum congregatæ, cum multa sint maria, & flumina.

mamentum desuper expansum est. Tertia verò aquarum molibus intra recessu sua collectis, terra est reuelata atque aer serenatus. Quatuor ergo mundi elementa illis diebus suis locis distincta sunt & ordinata. Tribus autem sequentibus diebus ornata sunt illa quatuor elementa. Quarta enim die ornatum est firmamentum sole & luna & stellis. Quinta aer in volatilibus, & aquae in piscibus ornamenta acceperunt. Sexta accepit terra iumenta & reptilia & bestias: postque omnia factus est homo de terra & in terra: non tamen ad terram, nec propter terram, sed ad cœlum & propter cœlum.

Ante alia de ornatu cœli agitur, sicut prius factum est.

Qua utilitate facta sunt ei luminaria.

Aug. lib. de Genesi ad l. 2. ca. 14.

Aug. lib. de Genesi. 1. contra Manichaeos ca. 14. in tomo. 1.

Quia ergo cœlum cæteris elementis speciem præstat, priusque aliis factum est, ideo ante alia ornatur in quarto die quo fiunt sidera: quæ ideo facta sunt, ut per ea illustretur inferior pars, ne esset habitantibus tenebrosa. Infirmis hominum prouisum est, ut circumeunte sole potirentur homines diei noctisque vicissitudine, propter dormiendi vigilandique necessitatem: & ideo etiam ne nox indecora remaneret, sed luna ac sideribus consolarentur homines quibus in nocte operandi necessitas incumberet. & quia quædam animalia sunt quæ lucem ferre non possunt. Quod autem subditur, Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos: quo modo accipiendum sit quæri solet. Ita enim dictum videtur, quasi quarto die cœpissent tempora, cum prius triduum sine tempore non fuerit. Ideoque tempora quæ fiunt per sidera, non spatia morarum, sed vicissitudinem aeræ qualitatis debemus accipere: quia talia motibus siderum fiunt, sicut dies & anni quos vilitate nouimus. Sunt enim in signa serenitatis & tempestatis: & in tempora, quia per ea distinguimus quatuor tempora anni, scilicet ver, æstatem, autumnum, hyemem. Vel sunt in signa & tempora, id est distinctionem horarum: quia priusquam fierent, ordo temporum nullis notabatur indiciis, vel meridiana hora, vel qualibet hora. Hæc quarta die facta sunt.

DE OPERE QUINTAE DIEI, QUANDO

creauit deus ex aquis volatilia & natatilia.

DISTINCT. XV.

De productione rerum mixtarum & sensibilibus.

DIXIT etiam deus, Producat aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram, &c. Opus quintæ diei est formatio piscium & auium, quibus duo elementa ornantur: & de eadem materia, id est de aquis, pisces & aues creauit: volatilia leuans in aera, & natatilia remittens gurgiti.

De opere sextæ diei, quando creata sunt animalia & reptilia terræ.

Sequitur, Dixit deus, Producat terra animam viuentem, iumenta & reptilia, & bestias terræ, secundum species suas, &c. Sextæ diei opus describitur, cum terra suis animalibus ornari dicitur.

Vtrum post peccatum venenosa animalia noxia facta fuerint, an propter peccatum nocere cœperint, prius facta innoxia.

Quæri solet de venenosis & perniciosis animantibus,

Vtrum post peccatum hominis ad vindictam creata sint, an potius creata innoxia peccatoribus nocere cœperint? Sanè dici potest, quod creata nihil homini nocuissent, si non peccasset: puniendorum nanque vitiorum & terrendorum, vel probandæ vel perficiendæ virtutis causa nocere cœperunt. Fuerunt ergo creata innoxia, sed propter peccatum facta sunt noxia.

Vtrum minuta animalia tunc creata fuerint.

De quibusdam etiam minutis animantibus quæstio

est, Vtrum in primis conditionibus creata sint, an ex rebus corruptis postea orta sint? Pleraque enim de humidorum corporum vitis, vel exhalationibus terræ, siue de cadaueribus gignuntur: quædam etiam de corruptione lignorum & herbarum & fructuum: & deus auctor omnium est. Potest autem dici, quod ea quæ de corporibus animalium, maxime mortuorum, nascuntur, cum animalibus creata non fuerint, nisi potentialiter & materialiter. Ea verò quæ ex terra vel ex aquis nascuntur, vel ex eis quæ terra germinante orta sunt, tunc creata fuisse non incongruè dici potest.

Quare post omnia factus est homo.

Omnibus autem creatis atque dispositis nouissimè

factus est homo, tanquā dominus & possessor, qui & omnibus præferendus erat. unde sequitur, Vidit deus quod esset bonum, & ait, Faciamus hominem ad imaginem, &c. Sed antequā de hominis creatione tractemus, quod supra breuiter tetigimus, plenius versantes clarius faciamus. In hac enim rerum distinctione catholici tractatores dissentire, ut supra diximus, inueniuntur: aliis dicentibus, res creatas atque distinctas secundum species per interualla sex dierum: quorum sententiæ quia litera Genes. magis inferuire videtur, atque catholica ecclesia magis approbat, ideo hætenus studiosè docuimus, quomodo ex illa communi materia prius informiter facta, postea corporalium rerum genera per sex dierum volumina distinctim sint formata. Aliis autem videtur, quod non per interualla temporum facta sint: sed simul ita formata, ad esse prodierunt. Quod Aug. super Genes. pluribus modis nititur ostendere, dicens elementa quatuor ita formata sicut modo apparent, ab initio extitisse, & cœlum sideribus ornatum fuisse. Quædam verò non formaliter, sed materialiter tunc facta fuisse, quæ post per tēporis accessum formaliter distincta sunt: ut herbe, arbores, & forte animalia. Omnia ergo in ipso tēporis initio facta esse dicunt: sed quædā formaliter & secundū species quas habere cernimus, ut maiores mundi partes: quædā verò materialiter tantū. Sed ut dicit, Moyses loquens rudi & carnali populo, locutionis modū tēperauit, de deo loquens à simili hominis quod per moras tēporis opera sua perficit, cū ipse simul sua opera fecerit. unde Aug. Ideo, inquit, Moyses diuissim refert deū illa opera fecisse, quia non potuit simul ab homine dici, quod à deo simul potuit fieri. Itē potuit diuidere scripturam o ij.

Hic psequitur opinione illorum quod simul omnia facta continentur. Lib. 1. c. 18.

ra loquendi temporibus, quod deus operandi temporibus non diuisit. Illi qui his auctoritatibus & aliis huiusmodi inherentes, dicunt quatuor elementa atque coeli luminaria ita formata simul esse, & habuisse illos sex dies quos scriptura commemorat, sex rerum genera, id est distinctiones appellant quæ simul factæ sunt: partim formaliter, partim causaliter.

Quomodo intelligendum sit deum requieuisse ab omni opere suo. **F**

Iam de septimæ diei requie aliquid nos eloqui oportet.

Gen. 2.2.

Apoc. 4. c.

Aug. lib. de
Genesi ad li-
tera. 4. ca. 12.

Ioan. 5. c.

Libro & ca.
eisdem.

Scriptum est, quia cōpleuit deus die septimo opus suū, & requieuit die septimo ab ab vniuerso opere quod patrarat. Requieuisse dicitur deus die septimo: nō quasi operando lassus, sed ab vniuerso opere requieuit, quia nouā creaturā facere cessauit. Requiescere enim cessare dicitur. vnde in Apoc. dicit, Non habebāt requiē di- centia, Sanctus sanctus sanctus. i. dicere non cessabant. Requieuisse ergo deus di- citur, quia cessauit à faciēdis generibus creature: quia vltra noua nō cōdidit. Vsq; nunc tamē, vt veritas in euāgelio ait, operatur p̄r cū filio. s. administrationē eorū- dem generum quæ tunc instituta sunt. Creatoris enim virtus causā subsistendi est omni creature. Quod ergo dicitur, Pater meus vsq; mō operatur, & ego operor, illud vniuersę creature cōtinuā administrationē ostēdit. Die ergo septimo requie- uit, vt nouā creaturā vltērius non faceret, cuius materia vel similitudo non præ- cesserit: sed vsq; nūc operatur, vt quod cōdidit continere & gubernare nō cesset.

Qualiter accipiendum sit quod dicitur deus complexisse opus suum septimo die, cum tunc requieuit ab omni opere suo. **G**

Sed queritur, quomodo septimo die dicatur deus com-

Secundū aliā
lram nihil
ibi est q̄lio-
nis, quā sequi-
tur Aug.

Gen. 1. c.

Aug. in en-
chiridio cap.
10.

Ibidē cap. 11.
Hic redit ad
q̄stionē posi-
tā. s. quō ve-
rum sit deū
septimo die
complexisse
opus suum.

Gen. 2.2.

1. Reg. 8. c.

plexisse opus suū, cum ab omni opere illo die requieuerit, nec aliquod genus nouū rerū fecerit. Aliā translatio habet, Cōsummauit deus die sexto opera sua: quæ ni- hil quæstionis affert, quia manifesta sunt quæ in eo facta sunt, & omnium con- summatio eo die perfecta est: sicut scriptura ostendit cum ait, Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Omnia quidem naturaliter bona erant, nihilq; in sui natura vitii habentia: & sunt bona quæ condidit deus etiam singula. Simul verō vniuersa valde bona, quia ex omnibus consistit vniuersitatis admirabilis pul- chritudo: in qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco suo po- situm, eminentius commendat bona, vt magis placeant, & laudabilia sint, dum comparantur malis. Sexto ergo die facta est operum consummatio. Ideo præ- missa oritur quæstio, quomodo dicatur deus die septimo opus suum complexisse, quod hebraica veritas habet: in quo tamen nihil nouum creasse dicitur, nisi forte dicatur die septimo complexisse opus suum, quia ipsum benedixit & sanctifica- uit: sicut subiicit scriptura, Benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Opus enim est benedictio & sanctificatio: sicut Salomon aliquid operis fecit, cum tem- plum dedicauit.

Quæ sit benedictio & sanctificatio septimæ diei. **H**

Illum autē diē sanctificasse & benedixisse dicitur, quia

Exo. 20. b.

mystica præ ceteris benedictioe & sanctificatioe eū donauit. Vnde in lege dī, Me-

mento sanctificare diem sabbati. Et inde est, q̄ numerādo dies vsque ad septimū procedimus, & dicimus septem esse dies, quorū repetitione omne tempus agitur: non quin alius sit ab illis dies octauus & nonus, & sic de cæteris: sed quia in sex diebus rerum genera distincta sunt: & in septimo, licet non fuerit nouum genus rerum institutum, fuit tamen in eo quasi quidā nouus status sanctificationis ope- rum & requietionis opificis. Potest etiam sic exponi illud, Compleuit deus die septimo opus suum, id est completum & consummatum vidit.

DE HOMINIS CREATIONE, VBI CONSIDER-
andum est quare creatus homo, & qualiter sit institutus: quæ duo supra tractata sunt, & qualis factus & qualiter lapsus, postremo quomō sit repa- ratus: quæ discutienda sunt. **DISTINCT. XVI.** **A**

IS excursus quæ suprā de hominis creatione præmisimus, effectui mancipare atque ordine explanare nunc suscipimus, vbi hæc consi- deranda videntur, scilicet quare creatus sit homo, & qualiter institu- tus, & qualis & quomodo factus: deinde, qualiter sit lapsus: postremo, qualiter & per quæ sit reparatus. Horū autem primo & secundo posita. i. causam creationis humanæ, & modū institutionis, superius pro modulo nostræ facultatis tractau- mus. Ideoque superest, vt qualis vel quomodo factus sit discutiamus. In Genes. le- gitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā, &c. In eo q̄ di- cit faciamus, vna operatio trium personarum ostenditur: in hoc verō q̄ dicit ad imaginem & similitudinem nostrā, vna & equalis substantia trium personarum mōstratur. Ev persona enim patris hoc dicitur ad filium & spiritū sanctū, non, vt quidā putant, angelis: quia dei & angelorū non est eadem imago vel similitudo. Quod imago & similitudo hic à diuersis accipitur variē: à quibusdam increata, & ab aliis creata & increata, vel essentia trinitatis, vel filius, vel filius & spiritus sanctus. **B**

Imago autē & similitudo in hoc loco vel increata in-
telligitur. i. trinitatis essentia, ad quā factus est homo: vel creata, in qua factus est homo, & ipsa homini concreata. Increatam imaginem quæ deus est, intellexisse videtur Beda cum dicit, non esse vnam imaginem dei & angelorum, sed trium personarum: & ideo personis non angelis fit ibi sermo. Improprie tamen imago dicitur, quia imago relatiue ad aliud dicitur cuius similitudinem gerit, & ad quod representandum facta est: sicut imago Cæsaris quæ ipsius similitudinē præfere- bat, ipsumq; quodāmodo representabat. Proprie autē imago dicitur id ad quod aliud fit: sicut exemplum proprie dicitur quod sumitur ex aliquo, & exēplar ex quo sumitur aliquid. Ponitur tamen & aliquando abusive alterum pro altero: ita & minus proprie accipitur imago essentia trinitatis, si tamen ea nomine imagi- nis in hoc loco intelligitur.

Opinio eorū qui putauerunt filiū per imaginē & similitudinē hic accipi. **C**

Filius verō proprie imago patris dicitur, sicut suprā

De p̄ductio-
ne creaturæ
cōpositæ ex
sp̄ali & cor-
porali. s. de
hoīe in cōpa-
ratione ad
principium
effectiuium.
Libro de Ge-
nesi ad lram
3. cap. 19.
Gen. 1. c.
Beda.
Quō intelli-
gendum est,
faciamus ho-
minē ad ima-
ginē & simi-
litudinem no-
strā.

Beda super
Genesim.

Aug. in. 7.
lib. de trin.
ca. 6. in fine.
1. Corin. II. b.

Aliorum opi
nio.

in tractatu de trinitate diximus. Vnde fuerunt nonnulli qui ita distinxerunt ut imaginem in hoc loco intelligerent filium: hominem verò non imaginem, sed ad imaginem factum dicerent: quos refellit Apostolus dicens, Vir quidem est imago, & gloria dei. Hæc nanque imago, id est homo, cum dicitur fieri ad imaginem, non quasi ad filium dicitur fieri: alioquin non diceretur ad imaginem nostram. Quod enim nostram diceret, cum filius solius patris imago sit? Fuerunt autem & alii perspicacius hæc tractantes: qui per imaginem filium, & per similitudinem spiritum sanctum intelligerent, qui similitudo est patris & filii. Et ideo pluraliter putauerunt dici nostram, id referentes ad similitudinem tantum: ad imaginem vero, subintelligendum esse meam. Hominem verò & imaginem esse, & ad imaginem & similitudinem factum esse tradiderunt: & imaginem imaginis esse & similitudinis.

Nec horum sententiam approbat, sed imaginem & similitudinem dei in homine querendam & considerandam docet, ut imago & similitudo creata intelligatur.

Veruntamen hæc distinctio, licet reprobabilis penitus

In quibus considerat
imago & similitudo.

Ca. 2. tomo. 1.

Aug. in. 15.
lib. de trin.
ca. 2. in fine.

tus non videatur, quia de medio montium, id est auctoritatibus sanctorum non maneat, congruentius in ipso homine imago & similitudo dei querenda est & consideranda. Factus est ergo homo ad imaginem dei & similitudinem, secundum mentem, qua irrationabilibus antecellit: sed ad imaginem, secundum memoriam, intelligentiam, & dilectionem. Ad similitudinem, secundum innocentiam & iustitiam: quæ in mente rationali naturaliter sunt. Vel imago consideratur in cognitione veritatis, similitudo in amore virtutis: vel imago in aliis omnibus, similitudo in essentia: quia, & immortalis & indiuisibilis est. Vnde Augustinus in libro de quantitate animæ, Anima facta est similis deo: quia immortalem & indissolubilem fecit eam deus. Imago ergo pertinet ad formam, similitudo ad naturam. Factus est ergo homo secundum animam, ad imaginem & similitudinem non patris vel filii vel spiritus sancti, sed totius trinitatis: ita & secundum animam dicitur homo esse imago dei, quia imago dei in eo est. Sicut imago dicitur & tabula, & pictura quæ in ea est: sed propter trinitatis etiam illud in quo est imago, nomine imaginis vocatur.

Quod homo dicitur imago, & ad imaginem: filius verò imago, non ad imaginem.

Quocirca homo & imago dicitur, & ad imaginem: filius

Ca. 6. in fine.

autem imago, non ad imaginem: quia natus & non creatus, æqualis & in nullo dissimilis: homo creatus est à deo, non genitus, non paritate æqualis, sed quadam similitudine accedens ei. Vnde Augustinus in libro 7. de trinitate. In Genesi legitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Faciamus & nostram pluraliter dixit: & nisi ex relatiuis accipi non oportet ut facere intelligantur pater & filius & spiritus sanctus ad imaginem patris & filii & spiritus sancti, ut subsisteret homo imago dei. Sed quia non omnino æqualis fiebat illa imago, tanquam non ab illo nata

sed ab eo creata, ideo ita imago dicitur quod & ad imaginem: quia non æquatur paritate, sed accedit quadam similitudine. Filius autem est imago, sed non ad imaginem quia æqualis patri. Dicitur est ergo homo ad imaginem, propter imparitatem similitudinis. Et ideo nostram, ut imago trinitatis esse homo intelligatur, non trinitati æqualis, sicut filius patri. Ecce ostensum est secundum quid sit homo similis deo, scilicet secundum animam. Sed in corpore quandam proprietatem habet quæ hoc indicat: quia est erecta statura, secundum quam corpus animæ rationali congruit, quia in cælum erectum est.

August. libro
de Genesi ad
Iram. 6. ca. 12.
Et lib. de Ge-
nesi contra
Manichæos
primo ca. 17.
in fine, to-
mo primo.

DE CREATIONE ANIMAE: VTRUM DE ALI-
quo facta sit, vel non, & quando facta, & quam gratiam habuerit
in creatione.

DISTINCT. XVII.

A

H I C de origine anime plura queri solent, scilicet unde creata fuerit, & quando, & quam gratiam habuerit in creatione. Sicut hominis formatio secundum corpus describitur cum dicitur, Formauit deus hominem de limo terre: ita eiusdem secundum animam factura describitur cum subditur, Et inspirauit in faciem eius spiraculum vite. Corpus enim de limo terre formauit deus, cui animam inspirauit. Vel secundum aliam litteram, flauit vel sufflauit: non quod faucibus sufflauit, vel manibus corporeis corpus formauerit. Spiritus enim deus est, nec lineamentis membrorum compositus. Non ergo carnaliter putemus deum corporis manibus formasse corpus, vel faucibus inspirasse animam, sed potius hominem de limo terre secundum corpus formauit iubendo, volendo. id est voluit & verbo suo iussit ut ita fieret: & inspirauit in faciem eius spiraculum vite. id est substantiam animæ in qua viveret, creauit: non de materia aliqua corporali vel spiritali, sed de nihilo.

De pueris
ne hois quæ
ad principia
constitutua. s.
corpus & a-
nimæ: & pri-
mo viri.
Gen. 2. b.
Beda.

Quod non cor-
poris instru-
mentis for-
masse vel suf-
flasse deus
dicitur.
Ioan. 4. c.

Opinio quorundam hæreticorum, qui putauerunt animam esse de substantia dei.

B

Putauerunt enim quidam hæretici, deum de sua sub-

stantia animam creasse, verbis scripture pertinaciter inhærentes, quibus dicitur, inspirauit vel insufflauit, & c. Cum flat, inquit, vel spirat homo, de se flatum emittit. Sic ergo cum dicitur deus flasse vel spirasse spiraculum in faciem hominis, ex se spiritum hominis emisisse intelligitur. id est de sua substantia. Qui hoc dicunt, non capiunt tropica locutione dictum esse sufflauit vel flauit. id est flatum hominis. Animam fecit. Flare enim est flatum facere: & flatum facere, est animam facere. Vnde dominus per Esaiam, Omne flatum ego feci. Non sunt ergo audiendi qui putant animam esse partem dei. Si enim hoc esset, nec à se, nec ab alio decipi posset, nec ad malum faciendum vel patiendum compelli, nec in melius vel deterius mutari. Flatus ergo quo hominem animauit, factus est à deo non de deo, nec de aliqua materia, sed de nihilo.

Aug. lib. de
Genesi ad
Iram. 7. ca. 2.

Responsio.
Ibidem ca. 3.
Esaiæ. 57. d.

Quando facta sit anima, an ante corpus, aut in corpore.

C

Sed utrum in corpore, vel extra corpus, etiam inter do-
ctos scrupulosa questio est. Augustinus enim super Genesim tradit animam cum angelis sine corpore fuisse creatam, postea verò ad corpus accessisse: neque compulsa est

Opinio Aug.
lib. 7. ca. 25.
& 27.

Aliorū sen-
tentia.

Quod aīa illa
nō est p̄ficiē-
tia opis futu-
ri.
Ibidē ca. 26.

Aug. lib. de
Genesi ad li-
teram. 6. cap.
14. 15.

Exo. 7. b.

causarū.

Libro eodē
cap. 17.

Gen. 2. d.

Aug. lib. de
Genesi ad li-
terā. 8. cap. 1.

Tres senten-
tię de paradi-
so sunt, &
quę sint.

A quo prin-
cipio sit plan-
tatus.

incorporari, sed naturaliter illud voluit. i. sic creata fuit, ut vellet. sicut naturale no-
bis est velle vivere. Male autē velle vivere, non naturā, sed voluntatis est peruer-
sā. Alii verō dicunt animā primi hominis in corpore fuisse creatam: ita exponen-
tes verba illa; Inspiravit in faciē eius spiraculum vitę. i. animam in corpore crea-
vit, quę totum corpus animaret: faciē tamen specialiter expressit, quia hęc pars
sensibus ornata est ad intuenda superiora. Sed quicquid de anima primi hominis
æstimetur, de aliis certissimē sentiendū est, q̄ in corpore creentur. Creando enim
infundit eas deus, & infundēdo creat. Dicendum est etiā animam illam non sic
esse creatam, ut p̄scia esset operis futuri iusti vel iniusti.

In qua ætate deus hominem fecerit.

Solet etiam quari, vtrum deus hominem repente in vi-

rili ætate fecerit, an perficiendo & ætates augendo, sicut nunc format in matris
utero? Aug. super Genes. dicit q̄ Adam in virili ætate continuō factus est: & hoc
secundū superiores, non inferiores causas. i. secundū voluntatem & potentiam
dei quā naturę generibus non alligavit: qualiter & virga Moysi conuersa est in
draconem. Nec talia contra naturam fiunt, nisi nobis, quibus alter naturę cursus
innotuit: deo autem natura est quod facit. Non ergo contra dispositionem suam
illud fecit deus. Erat enim in prima * creaturarum cōditione, sic hominem posse
fieri: sed non ibi erat necesse ut sic fieret: hoc enim non erat in conditione crea-
turę, sed in beneplacito creatoris, cuius voluntas necessitas est. Hoc enim neces-
sariō futurum est, quod vult & p̄scit. Multa verō secundū inferiores causas
futura sunt, sed in p̄scientia dei futura non sunt. Si autem ibi aliter futura sunt,
potius futura sunt sicut ibi sunt, ubi p̄scit ille qui non potest falli. Sic ergo fa-
ctus est Adam, non secundū inferiores causas, quia nō erat in rerum causis se-
minalibus, ut ita fieret: sed secundū superiores, non contra naturam operantes:
quia in rerum causis naturalibus erat, ut ita posset fieri.

Quod homo extra paradisum creatus, in paradiso sit posi-
tus: & quare ita factum sit.

Hominem autem ita formatum tulit deus, ut scriptu-

ra docet, & posuit in paradiso voluptatis, quem plantauerat à principio. His
verbis apertē Moyses insinuat, quod homo extra paradisum creatus, postmo-
dum in paradiso sit positus. Quod ideo factum dicitur, quia non erat in eo
permanens: vel ut non naturę, sed gratiæ hoc assignaretur. Intelligitur au-
tem paradisus localis, & corporalis in quo homo locatus est. Tres enim gene-
rales de paradiso sententię sunt. Vna eorum qui corporaliter intelligi volunt tan-
tum: Alia eorum qui spiritualiter tantum: Tertia eorum qui utroque modo pa-
radisum accipiunt. Tertiam mihi placere fateor, ut homo in corporali para-
diso sit positus: qui ab illo principio plantatus accipi potest, quo terram o-
mnem remotis aquis herbas & ligna producere iussit. Qui etsi p̄sentis ecclesię
vel futurę typum tenet, ad literam tamen intelligendum est esse locū amenissi-
mum fructuosus arboribus, magnum, & magno fonte fœcūdum. Quod dicimus,

A principio: antiqua translatio dicit, Ad orientem. Vnde volunt in orientali par-
te esse paradisum, longo interiacēte spatio vel maris vel terrę à regionibus quas
incolunt homines, secretum, & in alto situm, vsque ad lunarem circulum pertin-
gentem. vnde nec aquę diluuij illuc peruenerunt.

De lignis paradisi, inter quę erat lignum vitę, & lignum
scientiæ boni & mali.

F

In hoc autem paradiso erant ligna diuersi generis: in-

ter quę vnum erat, quod vocatum est lignum vitę: alterum verō, lignum scien-
tiæ boni & mali. Lignū autem vitę dictum est, sicut docet Beda & Strabus, quia
diuinitus accepit hanc vim, ut qui ex eius fructu comederet, corpus eius stabili sa-
nitate & perpetua soliditate firmaretur: nec vlla infirmitate, vel ætatis imbecilli-
tate in deterius vel in occasum laberetur. Lignum autē sciētiæ boni & mali, nō à
natura hoc nomē accepit, sed ab occasione rei postea secutę. Arbor enim illa nō
erat mala, sed sciētiæ boni & mali ideo dicta est, quia post prohibitionem erat
in illa transgressio futura: qua homo experiendo disceret quid esset inter obedi-
tię bonum, & inobediētię malum. Non ergo de fructu qui nasceretur inde, po-
situm est illud nomen, sed de re transgressionem secuta. Cognouit enim homo
priusquam tangeret hoc lignum, bonum & malum: sed bonum per prudentiam
& experientiam, malum vero per prudentiam tantum. Quod etiam per expe-
rientiam nouit vsurpato ligno vetito: quia per experientiam mali didicit quid sit
inter bonum obediētię, & malum inobediētię. Si vero primi parentes obedi-
tes essent, nec contra p̄ceptum peccassent, non ideo tamen minus diceretur li-
gnum sciētiæ boni & mali, quia hoc ex eius tactu accideret si vsurparetur. A li-
gno ergo prohibitus est quod malum non erat, ut ipsa p̄cepti conseruatio bo-
num illi esset, transgressio malum. Nec melius consideratur, quantum malum sit
inobediētiā, q̄ hoc modo: cū. i. ideo reus factus esse homo intelligitur, quia prohi-
bitus rem tetigit, quam si non prohibitus tetigisset, nec peccasset, nec p̄nam sen-
sisset. Si vero venenosam herbam prohibitus tetigeris, p̄na sequitur: & si nemo
prohibuisset, similiter sequeretur. Sin etiam prohibetur res tangi, quę non tangē-
ti tantum, sed prohibenti obest, sicut aliena pecunia: ideo prohibitum est pecca-
tum, quia prohibenti est damnosum. Cum vero tangitur, quod nec tāgenti obest
si non prohibetur, nec cuiuslibet si tangatur: & ideo prohibetur, ut per se bonū obe-
diētię, & malum inobediētię monstretur. Sicut primus homo à re bona pro-
hibitus p̄nam incurrit: ut non ex re mala, sed ex inobediētia p̄na esse mon-
stretur, sicut ex obediētia palma.

DE FORMATIONE MULIERIS.

DISTINCT. XVIII.

A

IN EODEM quoque paradiso mulierem formauit deus de substā-
tia viri: sicut post plantatum paradisum, hominemque in eo positum,
& post vniuersa animalia ad eum ducta, suisque nominibus designata,

Qualis sit lo-
cus paradisi,
& vbi.

Super glo-
Gen.

Quare voca-
tū sit lignum
sciētiæ boni
& mali.
Augustinus
lib. de Gen.
ad literā. 8.
ca. 6. in fine.

Quod si pri-
mi parentes
non peccas-
sent, nō ideo
minus sciē-
tię boni &
mali lignum
diceretur.
Aug. super
Gen. 8. libro
cap. 17.

De formatio-
ne mulieris
de viro.

Gen. 2. d.

subneat scriptura, Immisit deus soporem in Adam. Cumque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & formauit eam in mulierem.

Quare virum prius, & postea de viro mulierem creauit, non simul vtrunque.

Hic attendendum est quare non creauit simul virum & mulierem, sicut angelos: sed prius virum, deinde mulierem de viro. Ideo scilicet, ut vnum esset generis humani principium, quatenus in hoc & superbia diaboli confunderetur, & hominis humilitas dei similitudine sublimaretur. Diabolus quippe aliud à deo principium esse concupierat. Ideoque ut eius superbia retunderetur, hoc homo in munere accepit, quod diabolus peruersè rapere voluit, sed obtinere non potuit. Et per hoc imago dei in homine apparuit: quia sicut deus omnibus rebus existit principium creationis, ita homo omnibus hominibus principium generationis. Ideo etiam ex vno homine omnes esse voluit deus, ut dum cognoscerent se ab vno esse omnes, se quasi vnum amarent.

Alia ratio
quare ex
vno homine
omnes homines

Quare de latere viri, non de alia corporis parte formata sit.

Aug. lib. 9.
de Gen. ad li-
terā, cap. 13.

Cum autem his de causis facta sit mulier de viro, non de qualibet parte corporis viri, sed de latere eius formata est: ut ostenderetur, quia in consortium creabatur dilectionis, ne forte si fuisset de capite facta, viro ad dominationem videretur præferenda: aut si de pedibus, ad seruitutem subiicienda. Quia igitur viro nec domina, nec ancilla parabatur, sed socia: nec de capite, nec de pedibus, sed de latere fuerat producenda: ut iuxta se ponendam cognosceret, quam de suo latere sumptam didicisset.

Quare dormienti & non vigilanti costa subtracta est.

Ad Eph. 5. g.

Non sine causa dormienti quoque viro potius quam virgilitati detracta est costa, de qua mulier in adiutorium generationis viro est formata: scilicet ut nullā in eo sensisse poenā monstraretur, & diuinæ simul potentiae opus mirabile ostenderetur, quæ hominis dormientis latus aperuit, nec eum tamen à quiete soporis excitauit. In quo etiam opere sacramentum Christi & ecclesiæ figuratum est. Quia sicut mulier de latere viri dormientis formata est: ita ecclesia ex sacramentis quæ de latere Christi in cruce dormientis profluxerunt, scilicet sanguine & aqua, quibus redimimur à poenis atque abluimur à culpis.

Quod de illa costa sine extrinseco additamento facta fuit per dei potentiam, sicut quinque panes in se multiplicati sunt.

Solet etiam quæri, Vtrum de illa costa sine adiectione rei extrinsecæ facta sit mulier? Quod quibusdam non placuit. Cæterū si ad perficiendum corpus mulieris deus extrinsecum augmentum addidisset, maius illud esset quam ipsa costa. Ideoque potius de illo addito quam de ipsa costa, mulier facta deberet dici, de quo plures accepisset substantiæ partes. Restat ergo ut de sola ipsius costæ substantia sine omni extrinseco additamento, per diuinā potentiam in semetipsa multiplicata mulieris corpus factū dicatur: eo sane miraculo

quo postea de quinque panibus à Iesu celesti benedictione multiplicatis, quinque milia hominū satiata sunt. Illud etiā scire oportet, quod cum angelorū ministerio facta sit mulieris formatio, non est eis tamen tribuenda creationis potentia. Angeli enim nullam possunt creare naturā: ergo nec formare costā in mulierē, nec carnis supplementū in loco costæ: non quod nihil agāt ut aliquid creetur, sed non ideo creatores sunt, sicut nec agricolæ segetum vel arborum. Solus deus, id est trinitas est creator. Facta est ergo foemina à deo, etiam si costa ministrata sit per angelos.

Vtrum secundum superiores, an secundum inferiores causas ita facta sit mulier: id est an ratio seminalis id haberet ut ita fieret, an tantum ut ita fieri posset, sed ut sic fieret in deo tantum esset causa.

Sed quæritur, an ratio quam deus primis operibus creauit, id haberet ut secundum ipsam ex viri latere foeminam fieri necesse foret: an hoc tantum, ut fieri posset? Ad quod sciendum est, omnium rerum causas in deo ab æterno esse. Ut enim homo sic fieret vel equus & huiusmodi, in dei potentia & dispositione ab æterno fuit. Hæc dicuntur primordiales causæ: quia istas alias non præcedunt, sed istæ alias, quæ sunt causæ causarum. Cumque vnum sit diuina potentia, dispositio siue voluntas, & ideo vna omnium principalis causa: tamen propter effectus diuersos pluraliter dicitur Aug. causas primordiales omnium rerū in deo esse: inducens similitudinē artificis, in cuius dispositione est, qualis futura sit arca. Ita & in deo vniuersiusque rei futuræ causa præcessit. In creaturis vero quarundam rerū, sed non omnium causæ sunt, ut ait Aug. Quia inseruit deus seminales rationes rebus, secundum quas alia ex alijs proueniunt: ut de hoc semine tale granum, de hac arbore talis fructus & huiusmodi. Et hæc quoque dicuntur primordiales causæ, etsi non adeo proprie: quia habent ante se causam æternā, quæ proprie & vniuersaliter prima est. Illæ vero ad res aliquas dicuntur primæ, si quæ ex eis proueniunt. Ideo etiā primordiales dicuntur, quia in prima rerū conditione, rebus à deo insitæ sunt. Et sicut creaturæ mutabiles sunt, ita & hæc causæ mutari possunt: quæ autem in immutabili deo causa est, non mutari potest.

Distinctio causarum rerum perutilis. scilicet quod quædam in deo & in creaturis, quædam in deo tantum sunt.

G
Omnium rerum causæ in deo sunt: sed quarundam causarum & in deo sunt, & in creaturis, quarundam vero causæ in deo tantum sunt: & illarum rerum causæ dicuntur absconditæ in deo, quia ita est in diuina dispositione ut hoc vel illud fiat, quod non est in seminali creaturæ ratione. Et illa quidem quæ secundum causam seminelem fiunt, dicuntur naturaliter fieri, quia ita cursus naturæ hominibus innotuit. Alia vero præter naturam, quorum causæ tantum sunt in deo. Hæc autē dicit Aug. esse illa quæ per gratiā fiunt, vel ad ea significanda non naturaliter sed mirabiliter fiunt. Inter quæ mulieris facturam de costa viri ponit, ita dicens, Ut mulierem ita fieri necesse foret, non in rebus conditum sed in deo absconditum erat. Omnis creaturæ cursus habet naturales leges: super hunc naturalem cursum creator habet apud se posse de omnibus facere aliud,

Ioan. 6. e.

Matth. 14. b.
Quod licet
angelica mi-
nistratio
sit illud opus
expletū, non
tamē creatores
fuerunt
angeli.
Aug. lib. de
Gen. ad hie-
rā, 9. cap. 15.

Aug. super
Gen. lib. 9.
cap. 17.

Quod non om-
nium quæ
fiunt causæ
sunt in crea-
turis.

Super Gen.
lib. 9. cap. 18.
in fine.

Lib. eod. c. 1.

Numeri. 17. b.
Luc. 1. d.
Numeri. 22. e.
De gemino
opere. prout
denti.
August. lib.
eod. cap. 13.

quam eorum naturalis ratio habet: vt. s. virga arida repente floreat, & fructu gignat, & in iuuentute sterilis foemina, in senectute pariat, vt asina loquatur, & humis modi. Dedit autem naturis, vt ex his etiam hac fieri possent, non vt in naturali motu haberent. Habet ergo deus in se absconditas quorundam futurorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque implet non opere prouidentiae, quo naturae subsistunt vt sint: sed quo illas administrat vt voluerit, quas vt voluit condidit. Omnium ergo quae ad gratiam significandam non naturali motu rerum, sed mirabiliter facta sunt, absconditae causae in deo fuerunt: quorum vnum erat, quod mulier facta est de latere viri dormientis. Non habuit prima rerum conditio vt foemina sic fieret, sed vt fieri posset: ne contra causas quas deus voluntarie instituit, mutabili voluntate aliquid facere putaretur.

De anima mulieris, quod non est ex anima viri, vt quidam putauerunt, dicentes animas esse ex traduce.

Aug. lib. de
Gen. ad lite.
ra. 10. cap. 1.
Aliorum opi
nio qui puta
uerit omnes
animas simul
ab initio
creari.
Augustinus
in ecclesiasti
cis dogmati
bus. cap. 14.
in tomo 3.

ps. 12. in to
mo 3.

Quemadmodum mulieris corpus de viri corpore tractum fuit, ita putauerunt aliqui ipsius animam de viri anima propagatam: & omnes animas praeter primam, de traduce esse, sicut corpora. Alij autem putauerunt simul omnes animas ab initio creatas. Catholica autem ecclesia nec simul, ex traduce factas esse animas docet, sed in corporibus per coitum seminatibus atque formatis infundi: & infundendo creari. Vnde in ecclesiasticis dogmatibus, Animas hominum non esse ab initio inter creaturas intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit, dicimus: neque in corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani & Cyrilli, & quidam Latinorum presumptores affirmant. Sed dicimus corpus tantum per coniugij copulam seminari, Creatione vero animae solum creatorem nosse, eiusque iudicio corpus coagulari in vulua, & compingi atque formari: ac formato iam corpore animam creari atque infundi, vt viuat in vtero homo ex anima costas & corpore, & egrediatur viuus ex vtero plenus humana substantia. Hieron. etiam anathematis vinculo illos condemnat, qui animas ex traduce dicunt: inducens auctoritatem prophetae, Qui finxit figillatim corda eorum. Hoc satis, inquit, innuit propheta, quod non ipsam animam de anima facit deus, sed figillatim animas de nihilo creat.

DE PRIMO HOMINIS STATU ANTE PECCATUM, scilicet qualis fuerit secundum corpus & secundum animam.
DISTINCT. XIX.

De homi
nis duratioe
& conserua
tione quatuor
ad immortalita
tem.

Quod ho in
primo statu
i. ante pccm

SOLENT quaeri plura de primo hominis statu ante peccatum, scilicet qualis fuerit homo priusquam peccaret, & in corpore & in anima: mortalis an immortalis, passibilis an impassibilis: De termino inferioris vitae, & transitu ad superiorem: de modo propagationis filiorum, & alia multa, quae non inutiliter sciuntur, licet aliquando curiositate quaerantur. At priusquam ad animi qualitatem pertinentia prosequamur, de qualitate eius secundum corpus, & modo propagationis filiorum, & de alijs quibusdam inspiciamus. Primus ergo homo secundum naturam corporis terreni, & immortalis fuit quodammodo,

quia potuit mori. In illo namque primo statu habuit posse mori, & non posse mori. Et haec fuit prima humani corporis immortalitas. s. posse non mori. In secundo vero statu post peccatum habuit posse mori, & non posse non mori: quia in hoc statu moriendi est necessitas. In tertio statu habebit posse non mori, & non posse mori, quia ad illum statum pertinet moriendi impossibilitas: quod ex gratia erit, non ex natura. In primo statu fuit corpus hominis animale. i. egens alimonij ciborum. Vnde & homo factus dicitur in animam viuentem, non spiritualement, id est in animam corpus sensificantem, quod adhuc erat animale, non spirituale, quod egerebat cibis vt per animam viueret. Factus est ergo in animam viuentem. i. vitam corpori dante: tamen per sustentamenta ciborum: & tunc erat corpus mortale & immortale, quia poterat mori & poterat non mori. Post peccatum vero, factum est mortuum, sicut dicit Apostolus, Corpus propter peccatum mortuum est. i. necessitatem moriendi in se habet. In resurrectione vero erit spirituale, scilicet agile & cibis non egens: & immortale, non sicut in statu primo fuit. s. quod possit non mori, sed etiam quod non poterit mori. Vnde Aug. super Gen. Apostolus ait, Corpus quidem mortuum est propter peccatum & c. Prius de limo terre formatum est corpus animale non spirituale, cum quali resurgemus. Renouabitur enim a vetustate, non in corpus animale quale fuit: sed in melius. i. spirituale, cum hoc mortale induet immortale: in quod mutandus erat Adam, nisi mortem corporis animalis peccando meruisset. Non ait Apostolus, corpus mortale est propter peccatum, sed mortuum. Illud enim ante peccatum, mortale, & immortale erat, quia poterat mori & non mori. Aliud autem est non posse mori, aliud posse non mori. Ideo factum est per peccatum non mortale, quod erat: sed mortuum, quod non fieret nisi peccaret. Animale enim non est hoc corpus, sicut primi hominis fuit, sed iam deterius est: habet enim necessitatem moriendi. Ecce hic euidenter aperit Aug. quod corpus hominis ante peccatum mortale & immortale fuit: sed non qualiter fiet in resurrectione. De hoc eodem Beda super Gen. ait, Non est credendum ante peccatum ita fuisse mortua corpora, sicut modo. Ait enim Apostolus, Corpus propter peccatum mortuum est: sed licet fuissent animalia nondum spiritualia, non tamen mortua: quae. s. necesse esset mori.

Vtrum immortalitas quam habuit ante peccatum, esset de conditione naturae, an gratiae beneficio.

B

Solet hic quaeri, cum homo primus mortale & immortale corpus habuerit, vtrum ex conditione naturae ipsius corporis habuerit vtrumque: an alterum beneficium esset gratiae. s. immortalitas, id est posse non mori. Ad quod dici potest, quia alterum habebat in natura corporis. i. posse mori: Alterum vero. s. posse non mori, erat ei ex ligno vitae. s. ex dono gratiae. Vnde Aug. super Gen. Quodammodo creatus est homo immortalis, quod erat ei de ligno vitae, non de conditione naturae. Mortalis erat de conditione corporis animalis, immortalis beneficio conditoris. Non enim immortale erat, quod omnino mori non posset: quod non erit, nisi cum fuerit spirituale. Aperte dicit quod non ex natura, sed

fuit secundum
corpus mor
talis & im
mortalis.
In. 2. vero sta
tu fuit morta
lis, mortuus
s. post pccm.
In. 3. statu
erit omnino
immortalis
i. non potes
mori.
Gen. 2. b.
Quo dicit ho
factus in ani
ma viuente.
Rom. 8. b.

Lib. 6. cap. 19
Rom. 8. b.
Lib. eodem
cap. 24.
1. Corin. 15. g.

ibid. ca. 25.

Corpus ho
mis an pccm
mortale & i
mortalis fuit.
Rom. 8. b.

responsio, qua
dicit alterum
fuisse de con
ditione natu
rae. i. posse
mori. Alteru
m. ex gte dono
s. posse non
mori.
Lib. 6. cap. 25

Aliqui dicunt
quod si non viret
tur Adā de
ligno vitæ
non semper vi-
ueret quia
peccaret.

ex ligno vitæ habebat posse non mori. Propter hoc aliqui dicunt, quod nisi illo ligno vitæ vteretur, non semper viueret, quia peccaret. Peccaret enim si illo ligno non vteretur: quia præceptum erat ei ut comederet de omni ligno paradisi, nisi de ligno sciencie boni & mali. Sicut ergo peccauit comedendo quod erat prohibitum: ita etiam peccaret, si non comederet quod erat iustum.

Si non foret præceptum ut de illo ligno comederet & alijs, & non illo vteretur, an posset non mori.

Sed adhuc queritur, si non esset præceptum ut de ligno

vitæ ederet & alijs, & non illo vesceretur, nunquid posset non mori? Si semper viueret non vtens illo ligno, non erat ei ex illo ligno posse non mori. Si vero non posset semper viuere, id erat ei ex illo ligno. Aliqui dicunt, quod si non fuisset ei præceptum vesci illo ligno & alijs, & non illo vesceretur, viueret semper: sic determinantes illud quod supra dixit Augustinus. Erat ei de ligno vite, non de conditione naturæ tantum, scilicet quasi non ex conditione naturæ solummodo erat ei, sed etiam ex illo ligno. Alijs autem videtur, quod ex ligno vitæ erat ei posse non mori, non ex natura. Ideo enim dicitur posse non mori, quia poterat uti illo ligno, de quo edens non moreretur.

Quæstio Augustini quomodo immortalis factus sit homo.

De hac vero hominis immortalitate, qualis fuerit, Augustinus super Gen. quæstionem mouens sic ait, Queritur quomodo immortalis factus sit homo præ alijs animantibus: & quomodo cum illis communem acceperit alimoniam? Sed alia est immortalitas carnis, quam in Adam accepimus: alia quam in resurrectione speramus per Christum. Ille factus est homo immortalis, ut non posset mori si non peccaret, moreretur autem si peccaret: Filij vero resurrectionis non poterunt ultra peccare, nec mori. Caro nostra non tunc egebit refectio- ne ciborum: quia nulla poterit esse defectio. Caro Adæ ante peccatum ita immortalis creata est, ut per alimoniam adiuta esset mortis & doloris experta. Sic ergo immortalis & incorruptibilis condita est caro hominis, ut suam immortalitatem & incorruptionem per obseruantiam mandatorum dei custodiret. In quibus mandatis hoc continebatur, ut de illis lignis concessis manducaret, & ab interdicto abstinere. Per horum edulium immortalitatis dona conseruaret, donec corporalibus incrementis perductus ad ætatem quæ conditori placeret, multiplicata progenie ipso iubente fumeret de ligno vitæ, quo perfecte immortalis factus, sibi alimenta ulterius non requireret.

Summatim superiorum verborum sententiam perstringit.

Ecce his verbis videtur Augustinus tradere, quod caro primi

hominis immortalitatem in se habuerit: quæ per alimoniam ciborum conseruaretur usque ad tempus suæ translationis in melius, quando de ligno vitæ comederet, & fieret omnino immortalis, ita ut non posset mori.

Quod ex prædictis consequi videtur, hominem de naturæ suæ conditione quodammodo fuisse immortalē: sed non omnino fieret immortalis, nisi participato ligno vitæ.

Ideo aliqui dicunt quod immortalitatem de natura ha-

bebat, quia poterat non mori: quæ aliorum lignorum esu poterat conseruari, sed non poterat consummari nisi per assumptionem ligni vitæ. Quod videtur Augustinus sentire super Gen. dicens, Hoc quoque addo, talem cibum illam arborem præstitisse, quo corpus hominis stabili sanitate firmaretur: non sicut ex alio cibo, sed inspiratione salubritatis occulta. Hic innuere videtur, quod cum alijs cibis posset corpus sustentari, hoc cibo indeficiente sanitate firmaretur. Ex quo consequi videtur, quod sicut in natura sua habuit mortalitatem quandam, scilicet aptitudinē moriendi: ita aliquam immortalitatem in natura sua habuit, id est aptitudinē quæ poterat non mori, cibis adiutus: sed si perstitisset, immortalitatis perfectio esset ei de ligno vitæ. Sed qui hoc tradunt, quomodo superiora Augustini verba, quibus dicit quod erat immortalis ex ligno vitæ, huic sententiæ non contradicant, diligenter inquirent.

DE MODO PROCREATIONIS FILIORVM

si non peccassent primi parentes, & quales nascerentur filij.

DISTINCT. XX.

OST HÆC videndum est, qualiter primi parentes si non pec-

assent, filios procreassent, & quales ipsi filij nascerentur. Quidam putant ad gignendos filios primos homines in paradiso misceri non potuisse, nisi post peccatum: dicentes concubitus sine corruptione vel macula non posse fieri. Sed ante peccatum nec corruptio, nec macula in homine esse poterat: quoniam ex peccato hæc consecuta sunt. Ad quod dicendum est, quod si non peccassent primi homines, sine omni peccato & macula in paradiso carnali copula conuenissent, & esset ibi thorus immaculatus, & comixtio sine concupiscentia: atque genitalibus membris sicut cæteris imperarent, ut ibi nullum motum illicitum sentirent, & sicut alia membra corporis alijs admoemus, ut manū ori, sine ardore libidinis: ita genitalibus vterentur membris sine aliquo pruritu carnis. Hæc enim letalis ægritudo, membris humanis ex peccato inhaerit. Genuissent itaque filios in paradiso per totum immaculatum, & sine corruptione. unde Augustinus. Cur non credamus primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuisse, sicut cæteris in quolibet opere sine voluptatis pruritu vtimur. Incredibile enim non est deum talia fecisse illa corpora, ut si non peccassent, illis membris sicut pedibus imperaret, nec cum ardore seminare, vel cum dolore parere: sed post peccatum motum illum meruerunt, quæ nuptiæ ordinant, continentia cohibet. Infirmitas enim prona in ruinam turpitudinis, excipitur honestate nuptiali: & quod sanis est officium, ægrotis est remedium. Emissi quidem de paradiso conueniunt, & genuerunt: sed potuerunt in paradiso eis esse nuptiæ honorabiles & thorus immaculatus sine ardore libidinis, sine labore pariendi.

Lib. 8. cap. 5.

A

De hominis
duratione &
conseruatione
quæ ad filio-
rum procrea-
tionem.

Opinio quo-
rundam falsa.
Ratio opinio-
nis.
Responsio con-
tra illorum opi-
nionem.

Aug. super
Gen. lib. 8.
cap. 10.

ibid. cap. 3.

Quare in paradiso non coierunt duobus modis soluit.

Lib. eod. c. 4

Aug. super
Gen.

Cur ergo non coierunt in paradiso? Quia creata mulie-
re, mox transgressio facta est, & eieci sunt de paradiso. Vel quia nondum deus
iusserat ut coirent, & poterat diuina expectari auctoritas, ubi concupiscentia non
angebatur. Deus vero iusserat, quia casum eorum praecebat, de quibus homo pro-
pagandus erat. Ecce expresse habes de modo propagationis filiorum.

De termino illius inferioris vitae, utrum natis filiis per successiones,
an simul omnes transferendi essent.

De termino vero temporis quo transferrentur ad spiri-

Lib. eod. c. 4. tualem coelestemque vitam, certum aliquid scriptura non tradit. Et ideo ambi-
guum est, utrum parentes genitis filiis perfectaue humani officij iustitia, ad me-
liorem statum transferrentur, non per mortem, sed per aliquam mutationem: an
patres in aliquo statu vitae remanerent, ligno vitae videntes, donec filij ad eundem
statum peruenirent: & sic impleto numero omnes simul ad meliora transferan-
tur, ut essent sicut sancti angeli in coelis. De quo August. ambiguit differt, super

Lib. 8. cap. 6.

Gen. ita inquit, Potuerunt primi homines in paradiso filios gignere: non ut mo-
rientibus patribus succederent filij, sed in aliquo forma statu manentibus, & de
ligno vitae vigorem sumentibus, & filij ad eundem perducerentur statum, donec
impleto numero sine morte animalium corpora in aliam qualitatem transirent:
in qua omnino regenti spiritui deferuissent, & solo spiritu viuificante sine corpo-
re alimentis viuerent. Vel potuerunt parentes filiis cedere, ut per successionem
numerus impleretur: qui genitis filiis perfectaue humani officij iustitia, ad me-
liora transferrentur, non per mortem, sed per aliquam mutationem. Ecce hic ha-
bemus de transitu hominis ad meliora, sed incertum nobis relinquitur, utrum si-
mul transferantur, an per successiones.

Quales procrearent filios, utrum perfectionem staturae & usum membrorum
habentes, qualis homo primus fuit conditus.

Si vero quaeritur, Quales si non peccasset homo, filios

responsio,
ubi uno sine
ambiguo po-
sito triparti-
ta subiicit di-
stinctionem.

genuisset: utrum videlicet sicut ipse primus homo secundum naturam corporis
& usum membrorum perfectus mox conditus extitit, ita etiam eius filij in ipso nati-
uitatis exordio perfecti existerent: qui ambulare & loqui, & cuncta facere pos-
sent? Responderi potest, quod filios paruulos nasci oportebat, propter maternam
vteri necessitatem. sed utrum mox nati perfectionem staturae & membrorum usum
haberent, an paruuli & in minore aetate constituti ut possent membrorum officijs,
an per interualla temporum eo modo quo nunc fit perfectionem staturae & usum
membrorum recepturi essent, de auctoritatibus definitum non habemus.

Ambigua Aug. verba ponit, ubi tamen videtur innuere, quod filij &
paruuli possent membrorum uti officijs.

Lib. de par-
uulorum bas

Et super hoc Aug. ambiguit loquitur. Mouet nos, in-
quit, si primi homines non peccasset, utrum tales filios essent habituri, qui nec

gua, nec manibus, nec pedibus vterentur. Nam propter vteri necessitatem, forte
necesse erat paruulos nasci: sed quauis exigua pars corporis sit costa, non tamen
propter hoc paruula viro coniugem fecit. unde & eius filios poterat omnipoten-
tia creatoris mox natos, grandes facere. Sed ut hoc omitam, poterat certe eis
praestare, quod multis animalibus praestitit: quorum pulli, quauis sint paruuli, ta-
men mox ut nascuntur currunt, & matrem sequuntur. Contra, homini nato nec
ad incesum pedes idonei sunt, nec manus saltem ad scalpendum habiles, & iuxta
se mammis positos nascentes, magis possunt esurientes flere quam sugere: pro-
prieque infirmitati mentis congruit haec infirmitas carnis. His verbis videtur infi-
nuari, quod filii etiam paruuli, officijs membrorum valerent uti.

Quibusdam non absurde placuit quod filij parui nascerentur, & per
accessum temporis in statura & in aliis sicut nunc profice-
rent, quod non esset vitio imputandum.

Sed cum August. sub assertionem de his nihil tradat, non

irrationabiliter quibusdam placuit primorum parvum filios nascituros paruulos,
ac deinde per interualla temporum eadem lege qua & nunc natiuitatem huma-
nam ordinatam cernimus, staturae incrementum & membrorum usum receptu-
ros, ut in illis expectaretur aetas ad ambulandum & loquendum sicut modo in nobis:
quod utique non esset vitio imputandum, sed conditioni naturae: sicut a cibo abstinere
penitus non valebant, nec tamen illud erat ex vitio, sed ex natura conditionis.

Oppositio quorundam volentium probare eos posse viue-
re sine alimonia.

Ad hoc autem opponitur, Si non peccarent, non mo-

rerentur: sed non peccarent, si non comederent: poterant igitur sine alimonia vi-
uere. Caterum, sicut supra diximus, non solum peccarent si de ligno vetito ede-
rent, sed etiam si concessis non vterentur: quia sicut erat eis praeceptum non illo
ligno uti, ita aliis vesci. Praeterea contra naturalem rationem facerent, qua intelli-
gebant de illis esse edendum, quod & naturaliter appetebant. Item opponi-
tur, Cum fames sit poena peccati, si non peccarent, famem non sentirent: sed sine
fame superfluum videretur comedere. Unde putant quidam eos cibis non indi-
guisse ante peccatum: quia non poterant esurire, si non peccassent. Ad quod dici
potest, quod fames vere defectus est & poena peccati. Est enim immoderatus ap-
petitus edendi: cui non subiucisset homo, si non peccasset: sed proculdubio pec-
caret, nisi hunc defectum cibo praeueniret. Habebat enim naturalem appetitum
& moderatum, cui ita satisfaciendum erat, ne defectum famis sentiret. Sicut er-
go non ex vitio, sed ex naturae conditione erat, quod ante peccatum homo cibis
indigebat: ita non ex vitio esset sed de natura, si hominis conditio in principio
suo, id est in primo parente a perfecto inchoata, in subsequenti propagatione a
modico ad maiora proficeret: ut scilicet per interualla temporis, staturae corpo-
rae incrementa, usumque membrorum susceperet.

ptismo pri-
mo qui alias
dr de pccat
meritis & re
missione in
ca. 17. & 102
mo. 7.

Alia opposi-
tio circa idem.

Vtrum sicut statura corporis, ita etiam sensu mentis paruuli nascerentur, & per accessum temporis proficerent in sensu & notitia veritatis, scilicet an mox nati, in his essent perfecti.

Et cum de corpore humano non sit absurdum vel in-

conueniens hoc existimare, quæri solet, vtrum de sensu animæ & cognitione veritatis eodem modo sentiendum sit: vt scilicet hi qui sine peccato nascerentur, sensu & intelligentia mentis imperfecti existerent, & per accessum temporis in his proficerent vsque ad perfectionem: an mox conditi perfectionem sensus & cognitionis perciperent. Illi qui sentiant paruulos natos, in statura corporis & vtrius membrorum per accessum temporis profecturos, non diffitentur eisdem in exordio natiuitatis sensu imperfectos existeret, & per interuallum temporis in sensu & cognitione proficere vsque ad perfectum.

Contra illorum sententiam opponunt quidam.

Ad quod quidam opponunt dicentes, Si mox nati non

haberent perfectionem sensus & intelligentiæ, ignorantia in eis esset. Ignorantia autem peccati est pœna. Sed qui hoc dicunt, non satis diligenter cōsiderant: quia non omnis qui aliquid nescit vel minus perfecte aliquid scit, statim ignorantiam habere siue in ignorantia esse dicendus est: quia ignorantia non dicitur, nisi cum id quod sciri & non ignorari debet, nescitur. Talisque ignorantia pœna peccati est, cum mens vitio obscuratur, ne cognoscere valeat ea quæ scire deberet.

De hominis translatione in meliorem statum: & de duobus bonis, altero hic dato, altero promisso.

Talis erat hominis institutio ante peccatum secundum

corporis conditionem. De hoc autem statu transferendus erat cum vniuersa posteritate sua, ad meliorem dignioremque statum: vbi cœlesti & æterno bono in cœlis sibi parato frueretur. Sicut enim ex duplici natura compactus est homo, ita illi duo bona conditor à principio præparauit: vnum temporale, alterum æternum: vnum visibile, alterum inuisibile: vnum carni, alterum spiritui. Et quia primum est quod est animale, deinde quod est spirituale, temporale ac visibile bonum prius dedit: Inuisibile autem & æternum promisit, & meritis quærendum proposuit. Ad illius autem custodiam quod dederat & ad aliud promerendum quod promiserat, naturali ratione in creatione animæ hominis inditæ, qua poterat inter bonum & malum discernere, præceptum addidit obedientiæ: per cuius obseruantiam datum non perderet, & promissum obtineret, vt per meritum veniret ad premium.

DE INVIDIA DIABOLI QVA AD HOMINEM TENTANDUM ACCESSIT. DISTINCT. XXI.

IDENS igitur diabolus hominem per obedientiæ humilitatem posse ascendere, vnde ipse per superbiam corruerat, inuidit ei: & quia prius per superbiam diabolus fuerat idem deorsum lapsus, & zelo

De his lapsu seu pœnâ primorū patet, & eorū tentatione.

inuidiæ factus est sathā, id est aduersarius. Vnde & mulierem tentauit, in qua minus quam in viro rationem vigere nouit. Eius enim malitia ad tentandum virtutem timida, humanam naturam in ea parte vbi debilior videbatur, aggressa est: vt si forte illic aliquatenus præuuleret, postmodum fiducialius ad alterā, quæ robustior fuit, pulsandam vel potius subuertendam accederet. Primum ergo solitariam sceminā explorauit, vt in ea primū omnē suæ tentationis vim experiretur.

Quare in aliena forma venit.

Sed quia illi per violentiam nocere nō poterat, ad fraudem se conuertit, vt dolo hominem supplantaret, quem virtute superare nequireret. Ne autem fraus illius nimis manifestaretur, in sua specie non venit, ne aperte cognosceretur, & ita repelleretur. iterum ne nimis occulta foret fraus eius quæ cauere non posset, & homo simul videretur iniuria pati si taliter circūueniri permitteret eum deus, vt præcauere non posset: in aliena quidem forma venire permissus est diabolus: sed in tali, in qua eius malitia facile posset deprehendi. Vt ergo in propria forma non veniret, voluntate sua propria factum est: vt autem in forma suæ malitiæ congruenti veniret, diuinitus factum est. Venit ergo ad hominem in serpente: qui forte si permitteretur, in columbæ specie venire maluisset. Sed non erat dignum vt spiritus malignus illam formam homini odiosam faceret, in qua spiritus sanctus appariturus erat. Non ergo nisi per serpentem, tētare permissus fuit diabolus: vt per illud quod foris erat, astutiā tentantis animaduertere scemina quiret. diabolus enim per serpentem tentabat, in quo loquebatur.

Ideoq; serpens dictus est esse callidior cunctis animantibus terræ: quia vt ait Aug. Mali angeli licet superbia deiectione, natura tamen sunt excellentiores omnibus bestis propter eminentiā rationis: quis serpens non rationali anima, sed spū diabolico possit sapiētissimus dici. Non ergo mirū si diabolus spū suo implens serpentē ficut vates implebat, sapientissimū reddiderat omnium bestiarū: quæ tamen ad tērandū nō elegit diabolus, sed per quod animal permissus fuit, tētauit. Vnde Aug. super Genes. Nō est putandū, qd diabolus serpentē per quē tētaret elegerit, sed cū decipere cuperet, non potuit, nisi per quod animal posse permissus est. Nocendi enim voluntas inest cuiq; à se, sed potestas à deo. Sic autem loquebatur diabolus per serpentē ignorantē, sicut per energumēnos vel phanaticos loquitur. Serpens enim velut organo est vsus, mouens naturam eius ad exprimendū sonos verborum & signa, quibus suā mōstraret voluntatē. Serpens ergo nec verba intelligebat, nec rationalis est factus: callidissimus tamē est dictus, propter astutiā diaboli. Locut⁹ est autē sicut asina Balaā: sed hoc diabolicū, illud agelicū fuit. boni enim & mali angeli similiter operantur. Hic quæri solet, quare mulier nō horruit serpentē. Quod cū nouerit creatū esse, ipsum etiā officiū loquēdi à deo accepisse putauit.

De modo tentationis.

Tentatio autem hoc modo facta est, Stans coram femina hostis superbus non audent in verba persuasionis exire, metuēs dephēdi: sed sub interrogatione eā aggreditur, vt ex respōsione colligeret qualiter in malitia

Quare ad sceminam prius venit.

B

Quare nō nisi in forma serpentis accessit.

Aug. super Gen. lib. ii. cap. 2. Quare dictus est serpens callidior cunctis animantibus.

Lib. ii. cap. 1.

Lib. eodem cap. 27.

Lib. eodem cap. 29.

Numeri. 22. e Quare mulier nō horruit serpentē.

C

Quare ex interrogatione exorsus est.

Genesios. 3. a
Verba ser-
pentis.
Addit serps
naus fidu-
cia ex verbis
mulieris, p-
missionem
falsam.
Genesios. 3. b

procedere posset. Cur, inquit, precepit vobis deus, vt non comederetis de omni li-
gno paradisi? Cui respondit mulier, De fructu lignorum quæ sunt in paradiso
vescimur: de fructu vero ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis deus ne
comederemus, & ne tangeremus, ne forte moriamur. In quo verbo dedit locum
tentanti cum dixit, ne forte moriamur. vnde mox diabolus dixit ad mulierem,
Nequaquam moriemini. scit enim deus quod in quacunque die comederitis ex
eo, aperientur oculi vestri & eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Attende
ordinem ac progressum humanæ perditionis. Primò deus dixerat, Quacunque
die comederitis ex eo, morte moriemini. Deinde mulier dixit, Ne forte moria-
mur. Nouissimè serpens dixit, Nequaquam moriemini. Deus affirmavit, mulier
quasi ambigendo illud dixit, diabolus negavit. quæ ergo dubitauit, ab affirmante
recessit, & neganti appropinquauit.

De versutia diaboli, qui ad facilius persuadendum, malum remouit,
& bonum in pollicito duplicauit.

Qui ad suam persuasionem pleniter suffulciendam, id

Quod hō tri-
bus modis tē-
tatur est, gu-
la, vana glo-
ria, auaritia.

est vt malum quod intendebat liberè persuaderet: & malum quod mulier timuit,
negando remouit, & repromissionem addidit: & vt eius persuasio citius recipere-
tur, promissionem duplicauit. Vnà nempe comestione suadens, duo in præ-
mio proposuit, similitudinem dei, scientiamque boni & mali spōdens. Vbi tribus
modis hominem tentauit, scilicet gula in persuasionem cibi, cum dixit, In quacun-
que die comederitis: Inani gloria in promissione deitatis, cum dixit, Eritis sicut
dii: Auaritia in promissione scientiæ, cum dixit, Scientes bonum & malum. Gula
est immoderata cibi auiditas: Vana gloria, amor propriæ excellentiæ: Auaritia, im-
moderata habendi cupiditas: quæ non est tantum pecuniæ, sed etiam altitudinis
& scientiæ, cum supra modum sublimitas ambitur.

De duplici tentationis specie.

Porro sciendum est duas esse species tentationis, interio-

Quæ sit exte-
rior tēatio,
& a quo fiat.

Quæ sit tēatio
interior,
& a quo fiat.

Quare hō p-
aliū surgere
potuit, & nō
diabolus: &
hois pām re-
mediabile,
diaboli vero
non.

riorem scilicet & exteriorē. Exterior tentatio est, quando nobis extrinsecus malū
visibiliter suggeritur verbo vel signo aliquo, vt ille cui fit, ad consensum peccati
declinet: & talis tentatio tantū fit ab aduersario. Interior vero tentatio est, quādo
inuisibiliter malū nobis intrinsecus suggeritur: & hæc tēatio aliquando fit ab ho-
ste, aliquando à carne. Nam & diabolus inuisibiliter mala suggerit, & ex carnis
corruptione suboritur motus illicitus & titillatio praua. Ideoque tentatio quæ ex
carne est, non fit sine peccato: quæ autē est ab hoste, nisi ei consentiatur, non ha-
bet peccatum, sed est materia exercendæ virtutis. Tentatio autem carnis interior
difficilius vincitur: quia interius oppugnans, de nostro contra nos roboratur. Hō
ergo qui sola exteriorē tētatione pulsatus cecidit, tāto graui⁹ plectēdus erat, quāto
leuiori impulsu fuerat prostratus. Et tamē quia aliquā, licet modicā, cadēdi occa-
sionē habuit, iccirco per gratiā iuari potuit ad veniā: vt q per aliū ceciderat, per
aliū erigeretur. Qui ergo incitatorē habuit ad malū, non iniuste reparatorē ha-
buit ad bonum. Diabolus vero quia sine aliquius tentatione peccauit, per aliū

vt surgeret iuari non debuit, nec per se potuit: & ideo irremediabile peccatum
eius extitit. Peccatum verò hominis sicut per aliū habuit initium, ita per aliū
non incongruè habuit remedium.

Quare homo, non angelus, sit redemptus.

Præterea angelica natura quoniam non tota perierat,
sed ex parte perstiterat, non est redempta: humana verò tota perierat: & ideo ne
penitus perderetur, ex parte est redempta, vt inde ruina suppleretur angelica. vn
de Aug. in Ench. Placuit vniuersitatis creatori & moderatori, vt quoniam nō to-
ta multitudo angelorum deum deserendo perierat, ea quæ perierat in perpetua
perditione remaneret: quæ autem cum deo illa deserente perstiterat, de sua cer-
tissimè cognita semper felicitate gauderet. At verò creatura rationalis, quæ in ho-
minibus erat, quoniam peccatis atque suppliciis tota perierat, ex parte poterat
reparari, vnde angelicæ societati suppleretur quod ruina illa minuerat: hoc enim
promissum est sanctis, quod erunt equales angelis dei.

Quod non soli viro præceptum fuit datum.

Illud etiam notandum est, quod non soli viro præce-

ptum videtur esse datum, cum ipsa mulier testatur sibi etiam esse mandatum, di-
cens, Præcepit nobis deus, &c. Suprà tamen legitur, ante factam mulierem deum
dixisse viro, De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: Non dixit, ne comeda-
tis. Forte quia facturus erat mulierem de viro, sic præcepit, vt per virū ad mulie-
rem perueniret mandatum: quia mulier quæ subiecta viro fuit, non nisi median-
te viro diuinum debuit accipere præceptū. vnde Apostolus, Siquid discere mulie-
res voluerint, domi viros suos interrogent. Si quæritur, quomodo loqui potuerūt
vel loquentem intelligere, qui non didicerant inter loquentes crescendo vel ma-
gisterio: Dicimus, quia deus eos tales fecerat qui possent loqui, & discere ab a-
liis si essent.

DE ORIGINE ILLIVS PECCATI. DISTINCT. XXII.

I C videtur diligenter inuestigandum esse quæ fuerit origo & ra-

H dix illius peccati. Quidam putant quandam elationē in animo ho-
minis præcessisse ex qua diaboli suggestioni consensit. Quod vide-
tur Aug. innuere super Genes. ita inquit, Nō est putandum q homo deiicere-
tur, nisi præcessisset in eo quædam elatio comprimēda: vt per humilitatē peccati
sciret q falsò de se præsumpserit, & q non bene se habet natura si à faciente re-
cesserit. Item in eodem, Quomodo verba tentatoris crederet mulier dum se à re-
bona & vili prohibuisset, nisi inesset eius menti amor ille propriæ potestatis, &
de se superba præsumptio: quæ per tentationem fuerat conuincenda, aut peri-
menda. Denique non contenta suasionem serpentis, aspexit lignum bonū esu, de-
corum aspectu: nec credens se inde posse mori, forte putauit deum alicuius causa
significationis illa dixisse. ideo manducauit, & dedit viro suo fortassis cum aliqua
suasione, quam scriptura intelligendā reliquit. Vel forte non fuit suaderi necesse,
p iij.

A

De hominis
transgressio-
ne.

Lib. 11. ca. 5.

Aug. lib. de
Gen. ad lram
11. cap. 30.

Aug. super
Gen. 3. lib. 3.
cap. 16.

Gen. 2. d.

1. Corin. 14. 5.

Aug. lib. de
Gen. ad lram
8. cap. 16. in
fine.

Aug. lib. 1. di
sto cap. 27.

Quod aliter
locutus est
diabolus in
muliere q̄ in
serpente.

Quo intelli-
genda sunt
verba hic
definit.

Vide tenta-
tionis ordi-
nem.

Hoc iā habes
in principio
huius distm.

Quomodo Adā
nō fuit seduc-
tus sicut mu-
lier. s. vt cre-
deret verum
quod diabo-
lus suadebat
& tñ in ali-
quo fuit se-
ductus. s. vt
veniale puta-
ret peccatū.
Rom. 7. c.

Lib. 11. ca. 42

cum eam mortuam esse illo cibo non videret vir. Sicut ergo non est permissus diabolus tentare foeminam, nisi per serpentem: ita nec virum, nisi per foeminam, vt sicut p̄ceptum dei per virum venit ad mulierem, ita diaboli tentatio per mulierem transfret ad virum. In muliere verò quæ rationalis erat, non est ipse locutus vt in serpente, sed persuasio eius, quanuis instinctu adiuuaret interius, quod per serpentem gerebat exterius. Ex p̄dictis tentationis modus atque progressus insinuat: necnon etiam quod p̄diximus, innui videtur, scilicet quod tentationem p̄cesserat aliqua elatio, & p̄sumptio in mente hominis.

Obiectio contra illos qui dicunt elationem p̄cessisse in mente.

Quod si ita fuit, non ergo alterius suggestione prius

peccauit, cum auctoritas tradat ideo peccatum diaboli incurabile esse, quia non suggestionem sed propria superbia cecidit: hominis verò curabile, quia non per se, sed per alium cecidit, & ideo per alium resurgere potuit. ¶ Quocirca p̄dicta verba August. pium ac diligentem lectorem efflagitant: quæ sic intelligere sanè quimus, Non deiiceretur homo in actum illius peccati, vt scilicet lignum vetitū ederet, & in has miseras per tentationem diaboli, nisi elatio comprimenda p̄cessisset, non vtique tentationem, sed opus peccati. Talis enim fuit ordinis processus: Diabolus tentando dixit, Si comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum & malum: quo audito statim menti mulieris surrepsit elatio quædam & amor propriæ potestatis: ex quo placuit ei facere quod diabolus suadebat, & vtique fecit. Suggestionem igitur peccauit, quia tentatio p̄cessit: ex qua in mente eius orta est elatio, quam peccatum operis secutum est, & poena peccati.

Quæ fuit elatio mulieris.

Et talis quidem elatio in mente mulieris fuit pro certo,

qua credidit & voluit habere similitudinem dei cum æqualitate quadam, putans esse verum quod diabolus dicebat. Et ideo specialiter mulierem commemorat Aug. inquit, Quomodo crederet mulier diabolo, nisi esset in mente eius de se superba p̄sumptio? Et quod ibi sequitur, scilicet, Quæ per tentationem fuerat conuincenda vel perimenda: ad mulierem referendum est, vt intelligatur, quæ mulier, non quæ elatio fuerat per tentationem, & c.

Quæ fuit elatio viri, an crediderit, & voluerit quod mulier.

Solet quæri, Vtrum illa talis elatio & amor propriæ

potestatis in viro fuerit, sicut in muliere? Ad quod dicimus, quia Adam non fuit seductus eo modo quo mulier. Non enim putauit esse verum quod diabolus sugerebat. In eo tamen fuisse seductum credi potest, quod commissum veniale putauerit, quod peremptorium erat. Sed nec prior seductus fuit, nec in eo in quo mulier, vt crederet deum illud lignum ideo tangere prohibuisse, quoniam si tangere fierent sicut dii. Veruntamen p̄uaricator fuit Adam vt testatur Apostolus. Poterat enim aliqua elatio menti eius inesse ilico post tentationem, ex qua voluit lignum vetitum experiri, cum mulierem non videret mortuam esca illa p̄cepta. vnde Aug. super Genes. Cū Apostolus Adam p̄uaricatorē fuisse ostendit

Rom. 5. c.
1. Tim. 2. d.

Libro 8. ca.
eisdem.

Libro 8. ca.
eisdem.
1. Tim. 2. d.

Gen. 3. b.

In quo Adā
deceptus est.
Ibidē ca. 3. d.
dem.

Ex poena eē
plus peccat
se probatur
mulier.
Gen. 3. c.

Lib. 11. cap. 1.
Gen. 3. b.

dit dicens, In similitudinem p̄uaricationis Adæ: seductū tamen negat vbi ait, Adam non est seductus, sed mulier. vnde & interrogatus non ait, Mulier seduxit me: sed, Dedit mihi, & comedi. Mulier verò dixit, Serpens seduxit me. Hanc autem seductionem propriè vocauit Apostolus, per quam id quod suadebatur, cū falsum esset, verum putatum est, scilicet quod deus lignū illud ideo tangere prohibuerit, quia sciebat eos si tetigissent, sicut deos futuros: tanquā eis diuinitatem inuideret, qui eos homines fecerat. Sed etsi virum propter aliquam mētis elationem, quæ deum latere non poterat, sollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cū mulierem videret accepta illa esca nō esse mortuam: nec tamen eum arbitror si iam spirituali mente p̄ditus erat, vilo modo credidisse quod diabolus suggerebat.

Quis plus peccauit, Adam vel Eua.

Ex quo manifestè animaduerti potest, quis eorū plus

peccauerit, Adam scilicet, vel Eua. Plus enim videtur peccasse mulier, quæ voluit vsurpare diuinitatis æqualitatem, & nimia p̄sumptione elata crediderit ita esse futurum. Adam verò nec illud credidit, & de poenitentia & dei misericordia cogitauit, dum vxori morem gerens, eius persuasioni consensit: nolens eam contristare, & à se alienatam relinquere ne periret: arbitrans illud esse veniale non mortale delictum. Vnde August. Apostolus ait, Adam non est seductus. Quod vtique ita accipi potest, vt intelligatur non esse seductus prior scilicet, vel in eo in quo mulier: vt scilicet crederet illud esse verum, Eritis sicut dii: sed putauit vtrūque posse fieri, vt & vxori morem gereret, & per poenitentiam veniam haberet. Minus ergo peccauit, qui de poenitentia & dei misericordia cogitauit. Postquam enim mulier seducta manducauit eiūque dedit vt simul ederent, noluit eam contristare, quam credebatur sine suo solatio contabescere, & à se alienatam omnino interire: non quidem carnali victus concupiscentia, quam nondum senserat: sed amicabili quadam beneuolentia, qua plerunque fit vt offendatur deus, ne offendatur amicus. quod eum facere non debuisset, diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit. Ergo alio quodam modo ipse etiam deceptus est. Inexpertus enim diuinæ seueritatis, in eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum: sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est, nullo modo arbitror illum potuisse seduci. Ex his datur intelligi, quod mulier plus peccauerit, in qua maioris tumoris p̄sumptio fuit: quæ etiam in se, & in proximum, & in deum peccauit: vir autem tantum in se, & in deum. Inde etiam colligitur quod mulier plus peccauerit, quia grauius punita est: cui dictum fuit, In dolore paries filios, & c.

Quod p̄dictæ sententiæ aduersari videtur.

Sed huic videtur contrarium quod Aug. super Genes. de viro & muliere peccatum suum excusantibus ait: Dixit Adam, Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi: non dicit, peccaui. Superbia enim habet confusionis deformitatem, non confessionis humilitatem. Nec etiam mulier confitetur peccatū, sed refert in alterum dicens, Serpens decepit me, & comedi: p. iij.

Determina-
tio prædictæ
authoritatis.

De viro etiã
legit, qd vo-
luit esse sicut
deus.
Psal. 68.
in tomo. 8.

Psal. 82.

Philip. 2.2.

Aliorũ senten-
tia, qd ppter
Eua de viro
sumpta id di-
ctum putant.
Rom. 5. b.
Per similitu-
dinẽ ostendit.

Libro. 2.
de summo
bono lib. 6.

1. ad Timo.
2. d.
Rñsio qua di-
stinguit igno-
rantia Eue in
quo. Ignorã-
ter peccauit,
& in quo
non.

in impari sexu, sed pari fastu. Ecce hic dicit Aug. quia parem fastum habuit mulier cum viro. Pariter ergo superbierunt, & pariter peccauerunt. ¶ Sed hoc ita determinari potest, vt dicamus parem vtriusque fuisse fastum in excusatione peccati, & etiam in esu ligni vetiti: sed disparem, & in muliere multo maiorem, in eo quod credidit & voluit esse sicut deus, quod non vir. Veruntamen & de viro legitur, quod voluit esse sicut deus. Dicit enim August. super illum locũ psal. Quæ non rapui tunc exoluebam. Rapuit Adam & Eua præsumentes vt diabolus de diuinitate, rapere voluerunt diuinitatem, & perdiderunt felicitatem. Item super illum locum, Deus quis similis tibi. Qui per se vult esse vt deus, peruersẽ vult esse similis deo: vt diabolus qui noluit sub eo esse: & homo, qui vt seruus noluit tene-ri præcepto, sed voluit vt nullo sibi dominante esset quasi deus. Item super illum epistolæ locum, Non rapinam arbitratus est se esse æqualem deo: quia non vsurpauit quod suum non esset vt diabolus, & primus homo.

Quorundam sententia, quod Adam ambierit esse vt deus, sed non crediderit possibile.

Ideo quibusdam videtur, quod etiam Adam ambierit esse sicut deus, non tamen crediderit id fieri posse: & ideo falsum esse quod diabolus promittebat cognouit. Et licet diuinitatis æqualitatem concupierit, non tamen adeo exarsit, nec tanta est affectus ambitione sicut mulier: quæ illud fieri posse putauit, & ideo magis illud ambiendo superbiuit. Virum autem aliqua forte ambitionis surreptio mouit: sed non ita, vt illud verum vel possibile fore putaret. Aliis autem videtur ideo dictum esse, quod Adam illud voluerit, quia mulier de eo sumpta illud voluit: sicut si, inquit, peccatũ dicitur per vnum hominem intrasse in mundum, id est in humanam naturam: cum tamen mulier ante virum peccauerit, quia per mulierem intrauerit de viro factam. Vel potius ideo per hominem dicitur intrasse, quia etiam peccante muliere si vir non peccasset, humanũ genus minime peccatis corruptũ periret. Minus ergo peccauit vir q̃ mulier.

Obiectio contra id quod dictum est, virum minus peccasse.

His autem opponi solet hoc modo: Tribus modis (vt Isidorus ait) peccatũ geritur, scilicet ignorantia, infirmitate, industria. Et grauius est infirmitate peccare, quàm ignorantia: grauiusque industria, quàm infirmitate. Eua autem videtur ex ignorantia peccasse, quia seducta fuit. Adam vero ex industria, quia non fuit seductus, vt Apostolus ait. ¶ Ad quod dicimus, quia licet Eua in hoc per ignorantiam deliquerit, quod putauit verum esse quod diabolus suadebat: non tamen in hoc quin nouerit illud dei esse mandatum, & peccatum esse contra agere. Et ideo excusari à peccato per ignorantiam non potuit.

Quod ignorantia alia excusat, alia non.

Est enim ignorantia quæ excusat peccantẽ, & est ignorantia talis quæ non excusat. Est autem ignorantia vincibilis, & ignorantia inuincibilis. Excusatio omnis tollitur, vbi mandatum non ignoratur.

De triplici ignorantia, quæ excusat, & quæ non.

Est autem ignorantia triplex: & eorum. scilicet qui scire no- lunt cum possint, quæ non excusat, quia & ipsa peccatum est: Et eorum qui vo- lunt sed non possunt, quæ excusat, & est poena peccati non peccatum: Et eorũ qui quasi simpliciter nesciunt non renuentes vel proponentes scire, quæ neminẽ plenẽ excusat, sed fortasse vt minus puniatur. Vnde Aug. ad Valentinum, Eis aufertur excusatio, qui mandata dei nouerunt: quam solent habere homines de ignorantia. Et licet grauius sit peccare scienter quàm nescienter, non ideo tamẽ confugiendum est ad ignorantia tenebras, vt in eis quisquam excusationem re-quirat. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse: quia in eis qui intelligere no- luerunt, ipsa ignorantia peccatum est: in eis vero qui non potuerunt, poena pec- cati. Ignorantia vero quæ non est eorũ qui scire nolunt, sed qui tanquã simplici-ter nesciunt, nullum sic excusat vt æterno igne non ardeat, sed fortasse vt minus ardeat. Non igitur mulier excusationem habuit de ignorantia, cum & mandatũ nouerit, & peccatum esse secus agere non ignorauerit.

Vnde processerit consensus illius peccati, cum natura ho- minis esset incorrupta.

Solet etiam queri, cum sine vitio esset natura hominis, vnde consensus mali processerit? Ad quod responderi potest, quia ex libero arbitrio propriae volũtatis fuit. In ipso enim & in alio causa exitit vt fieret deterior. In alio, quia in diabolo qui suasit: In ipso, quia voluntate liberi arbitrij consensit. & cum liberum arbitrium sit bonum, ex re vtique bona malus ille consensus pro- uenit: & ita ex bono malum manauit. De hoc autem in sequenti plenius tractabi- mus, cum origo mali, & in qua re coalescat, inuestigabitur.

An voluntas præcesserit illud peccatum.

Si vero queritur, Vtrum voluntas illud peccatum præ- cesserit? Dicimus quia peccatũ illud & in voluntate, & in actu constitit: & volun- tas actum præcessit, sed ipsam voluntatem alia hominis voluntas mala non præ- cessit, atque ex diaboli persuasione, & hominis arbitrio illa volũtas mala prodijt: qua iustitiã deseruit, & iniquitatem inchoauit: & ipsa voluntas iniquitas fuit.

QVARE DEVS PERMISERIT HOMINEM

tentari, sciens cum esse casurum.

DISTINCT. XXIII.

RAETEREA quæri solet, cur deus hominem tentari permise- rit, quem decipiendum fore præsciebat? Sed non esset laudabile homi- ni, si ideo bene viuere posset, quia nemo male viuere suaderet: cum in natura posse, & in potestate habere vellet non consentire suadenti, deo iuante: & est gloriosius non consentire, quàm tentari non posse. Mouentur etiam qui- dā dicentes, Cur creauit deus quos futuros malos præsciebat? Quia præuidit quid boni de malis eorum esset factururus. Sic enim eos fecit, vt relinqueret eis vnde ali-

August. idẽ
sentit in To-
mo. 7. lib. de
natura & gra-
contra Pelas-
gianos. ca. 17
De gra & li-
bero arbitrio
cap. 3. in to-
mo. 7.
Vbi non sit
excusatio.

De dei pmis-
sione in actu
tentandi.
Aug. super
Gen. lib. 12.
cap. 4.

Secunda q̃st.
Lib. eod. c. 9.

Tertia qst.
Lib. eod. c. 7.

Quarta qst.
Lib. eod. c. 7.
Quinta qst.
Lib. eod. c. 10
Rom. 12. d.

De cognitio
ne reru crea
tarum.

1. Corin. 9. 2.

234

LIBER II.

quid facerent: & si culpabiliter aliquid facerent, illum de se laudabiliter operan-
tem inuenirent. A se habent voluntatem malam, ab illo naturam bonam, & ius-
tam poenam. Frustra ergo dicitur, non deberet deus creare quos præsciebat ma-
los futuros: sciebat enim bonis profuturos, & iuste pro mala voluntate punien-
dos. Addunt etiam, talem hominem debere facere, qui nollet omnino peccare.
Concedimus quidem meliorem naturam esse, quæ omnino peccare nollet.
Concedant & ipsi non esse malam, quæ talis facta est, ut posset non peccare si
vellet: & iuste punitam, quæ voluntate non necessitate peccauit. Cum ergo hæc
bona sit, illa melior: cur non vtranque faceret, ut vberius laudaretur de vtraque.
Illa enim de sanctis angelis, hæc de hominibus est. Item inquirunt, Si deus vellet,
& illi boni essent. Et hoc quidem concedimus: sed melius voluit, ut quod vellet,
essent: Et boni quidem non infructuose, mali vero non impune essent. Item in-
quirunt, Posset deus voluntatem eorum vertere in bonum, quia omnipotens est:
Posset reuera. Cur non fecit? Quia noluit. Cur noluit? Ipse nouit. Non debe-
mus plus sapere quam oportet.

Hic qualis secundum animam. & agit de scientia
hominis ante peccatum.

Et quidem secundum animam rationalis fuit homo, ha-
bens discretionem boni & mali. Scientiam quoque rerum creatarum, & cogni-
tionem veritatis, quæ primæ perfectioni congruebat, mox conditus non incon-
grue accepisse putatur, & ad illam non studio vel disciplina aliqua per interval-
la temporis profecisse, sed ab exordio suæ conditionis diuinitus illam percepisse.
Quod triplicem habuit homo ante lapsum cognitionem. f.
rerum propter se factarum, & creatoris, & sui.

Fuit homo primus ante lapsum triplici cognitione præ-
ditus: rerum. f. propter se factarum, & creatoris, & sui. Rerum quippe cognitione
hominem accepisse perspicuum est, cum non ipse creator vel angelus aliquis, sed
homo omnibus animantibus nomina imposuerit: ut ostenderetur, quod singu-
lorum notitiā homo ipse habuerit. Quæ enim propter illū creata erāt, & ab illo
regēda, & disponēda erant, horum omnium deus illi & scientiā tribuit, & proui-
dentiā atq; curā reliquit: quia ut ait Apostolus, Non est cura deo de bobus. Quo-
rū aliorūq; animalū deus homini curā reliquit & prouidentia, ut dominatiōi eius
subijceretur, & ratione illius gubernarentur: ut sciret illis necessaria prouidere a
quibus emolumentum debebat recipere. Hæc autem scientiam homo peccando
non perdidit, sicut nec illam qua carnis necessaria prouiderentur. Et idcirco in
scriptura hō de huiusmodi nō eruditur, sed de sciētia animæ quā peccādo amisit.

De cognitione creatoris.

Cognitionem quoque creatoris primus homo habuit
se creditur. Cognouit enim a quo creatus fuerat: nō eo modo cognoscendi, quo
ex auditu solo percipitur, quo modo a credentibus absens queritur: sed quadā inte-
riori aspiratiōe qua dei præsentia cōtēplabatur: nō tamē ita excellēter sicut post

DISTINCT. XXIII.

235

hæc vitā sancti visuri sunt, neq; ita in enigmate qualiter in hac vita videmus.
De cognitione sui.

Porro sui cognitionem idem homo talem accepisse vi-
detur, ut & quid deberet superiori, & quid æquali, & inferiori non ignoraret. Cō-
ditionē quoque suam & ordinem. f. qualis facta esset, & qualiter incedere debe-
ret, quid agere, quid cauere, intellexit. Si horum notitiā non habuisset, non esset
reus præuicationis, neque seipsum cognouisset.

Vtrum homo præscius fuerit eorum quæ sibi futura erant.

Si autem quæritur, Vtrum homo scientiam habuerit
eorum quæ circa eū futura erant, id est si ruinam suā præsciuerit: & similiter præ-
scierit bona quæ habiturus fuisset, si in obedientia persistisset? Responderi potest,
quod ei magis faciēda indicta sunt, q̄ futura reuelata. Accepit enim scientiam &
præceptū eorum quæ faciēda fuerāt, sed nō habuit præscientiā eorū quæ futu-
ra erāt. Nō fuit ergo homo præscius sui casus, sicut & de angelo diximus. Quod
Aug. super Gen. asserit, ratione vtens quam suprà posuimus. Hæc de scientia ho-
minis quantum ad primum statum pertinet, dixisse sufficiat.

DE GRATIA HOMINIS, ET DE POTEN- tia ante casum. DISTINCT. XXIII.

VNC diligēter inuestigari oportet, quam gratiam vel potētiā ha-
N buerit homo ante casum: & vtrum per eam potuerit stare vel nō. Sciē-
dum est ergo, q̄ homini in creatione (sicut de angelis diximus) datum
est per gratiam auxilium, & collata est potentia per quam poterat stare. i. nō de-
clinare ab eo quod acceperat: sed non poterat proficere intantum, ut per gratiā
creationis sine alia mereri salutem valere. Poterat quidem per illud auxiliū gra-
tiæ creationis resistere malo, sed non perficere bonum. Poterat tamen per illud
bene viuere quodammodo, quia poterat viuere sine peccato: sed non poterat si-
ne alio gratiæ adiutorio spiritualiter viuere, quo vitam mereretur æternam. vnde
Aug. in ench. Si factus est homo rectus ut & manere in ea rectitudine posset, nō
sine diuino adiutorio, & suo fieri peruersus arbitrio: vtrumlibet horum elegisset,
dei voluntas fieret vel ab illo, vel de illo. Et quia suam maluit facere voluntatem
quā dei, de illo facta est voluntas dei. Item in eodem, Sic hominem prius opor-
tebat fieri, ut & bene posset velle, & male. Nec frustra, si bene: nec impune, si ma-
le. Idem quoque in lib. de correctione & gratia ait, Si hoc adiutorium vel an-
gelo vel homini cum primū facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta
erat, ut sine diuino auxilio posset manere si vellet: non utiq; sua culpa cecidisset.
defuisset quippe adiutoriū, sine quo manere nō posset. Idē, Dederat deus homini
bonā volūtate, in illa quippe eū fecerat rectū: dederat adiutoriū, sine quo nō pos-
set in ea manere si vellet, & per quod posset. Ut aut hoc vellet, in eius dimisit ar-
bitrio. In eodē, Acceperat posse si vellet, sed nō habuit velle quo posset. nā si ha-
buisset, perseverasset. His testimonis euidenter monstratur, q̄ homo rectitudinē

responsio
quare dicitur
nō habere su-
torū præ-
scientiam.

Lib. 11. ca. 18.

De adiutorio
per quod hō
an lapsum
stare potuit
f. de libero
arbitrio in-
quātum ad
alias poten-
tias cōparat.

Cap. 10. 7.
idē habet in
tomo. 7. l. b.
de correctione
& grā. ca. 10.
Cap. 10. 5.
Cap. 11. in fia-
ne, in To-
mo. 7.

Lib. 8. cap.
eisdem.

Lib. 8. cap.
eisdem.

& bonam voluntatem in creatione accepit, atque auxiliū quo stare poterat: alioquin non sua culpa videretur cecidisse.

Qualis fuerit illa rectitudo & bonitas voluntatis in qua creatus est.

Sed quomodo rectam & bonam voluntatem habuit homo, si per eam nec mereri vitam valuit, nec in ea stare voluit: quia nec aliquid mali ea tunc volebat, & ad tempus stare voluit, sed non perseveranter, & ideo recta & bona fuit tunc voluntas hominis.

Oppositio contra illud quod dictum est, hominem non potuisse proficere.

Ad hoc autem quod diximus hominem non potuisse proficere vel mereri per gratiam creationis solet opponi sic, Per illud auxiliū gratiæ creationis potuit stare in bono quod acceperat. Potuit ergo resistere tentationi. Sed resistere tentationibus atque suggestionibus malis, meritum est ac bonum remunerabile: Omne autem bonum meritū profectus est: Per gratiam ergo creationis proficere potuit sine adiectione alterius gratiæ. Ad quod dicimus, quia resistere malo, & nō consentire tentationi, non fecisset illi meritum, tēsi non cōsensisset: quia nihil in eo erat quod ad malum impelleret, sicut angelis qui non ceciderunt non fuerit meritum quod steterunt, id est quod non corruerunt. Nobis autem meritum est aliquando si malum non facimus, sed resistimus: ibi duntaxat, vbi causa subest quæ nos id facere mouet: quia ex peccati corruptela prōni sunt ad lapsū gressus nostri. Vbi autē non interuenit causa nos ad malū impellens, non meremur si ab eo declinamus. Declinare enim à malo semper vitat poenam, sed non semper meretur palmā.

De adiutorio homini in creatione dato, quo stare poterat.

Hic considerandum est, quod fuerit illud adiutoriū homini datum in creatione, quo poterat manere si veller. Illud utique fuit libertas arbitrii ab omni labe & corruptela immunis, atque voluntatis rectitudo, & omnium naturalium potentiarum animæ sinceritas atque viuacitas.

De libero arbitrio.

Librum vero arbitrium est facultas rationis, & volun- tatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadē desistente. Et dicitur liberum, quantum ad voluntatem, quæ ad utrūlibet flecti potest. Arbitrium vero, quantum ad rationem, cuius est facultas vel potētia illa, cuius etiam est discernere inter bonum & malum: & aliquando quidem discretionem habens boni & mali, quod malum est eligit, aliquando vero quod bonum est. Sed quod bonum est nisi gratia adiuta non eligit, malum vero per se eligit. Est enim in anima rationali voluntas naturalis, qua naturaliter vult bonum, licet tenuiter & exiliter, nisi gratia iuuat: quæ adueniens iuuat eam, & erigit ut efficaciter velit bonum. Per se autem potest velle malum efficaciter. Illa ergo rationalis animæ potētia,

Quod fructus
aialia nō habet
liberū arbitrium, sed

qua bonum vel malum potest velle, utrūque discernens, liberum arbitrium nuncupatur: quod bruta animalia non habent, quia ratione carent: habent tamen sensum & appetitum sensualitatis.

De sensualitate.

Est enim sensualitas quædam vis animæ inferior, ex qua est motus qui intēditur in corporis sensus, atque appetitus rerū ad corpus pertinet. Ratio verō vis animæ est superior, quæ (ut ita dicamus) duas habet partes vel differētiās, superiorē & inferiorē. Secundū superiorē supernis cōspiciendis vel cōsulendis intēdit: secundū inferiorē, ad tēporaliū dispositionem cōspicit. Quicquid ergo in anima nostra nobis cōsiderantibus occurrit quod nō sit cōmune cum bestijs, ad rationē pertinet. Quod autē in ea reperis cōmune cū belluis, ad sensualitatem pertinet. Et vbi nobis gradatim in cōsideratione partiū animæ progredientibus, primū aliquid occurrit quod nō est cōmune cū bestijs, ibi incipit ratio. Hoc autē Aug. docet in. 12. lib. de trin. ita dicens, Videamus vbi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisque confiniū. Quicquid enim habemus in animo commune cū pecore, recte dicitur ad exteriorē hominē pertinere. Nō enim solū corpus exterior homo deputabitur: sed adiūcta quadā vita sua, qua cōpages corporis & omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentiēda. Ascendēti ergo introrsum quibuscūque gradibus cōsiderationis per animæ partes, vbi incipit aliquid occurrere quod nō sit nobis cōmune cū bestijs, ibi incipit ratio, vbi homo interior iā possit agnosci. Rationis autem pars superior, æternis rationibus cōspiciendis vel cōsulendis adhærescit, portio inferior ad tēporalia gubernāda deflectitur. Et illa rationis intētio qua cōtēplamur æterna, sapientiæ deputatur: illa verō qua bene vtimur rebus tēporalibus, scientiæ deputatur. Cū vero differimus de natura mentis humanæ, de vna quadā re differimus, nec eam in hæc duo quæ cōmemorauimus, nisi per officia, geminamus. Carnalis autem vel sensus animæ motus, qui in corporis sensus intēditur, nobis pecoribusque communis est: qui seclusus est à ratione sapientiæ, rationi autem scientiæ vicinus est.

Quod talis est ordo peccandi vel cadendi in nobis qualis fuit in primis hominibus.

Illud quoque prætermittendū non est, quod talis nunc in vno homine tentationis est ordo & progressio, qualis tunc in primis præcessit parētibus. Vt enim tunc serpens malū suavit mulieri, ipsaq; consensit, deinde viro suo dedit, sicque consummatū est peccatū: ita & nunc in nobis pro serpente est sensualis motus animæ, pro muliere inferior portio rationis, pro viro superior ratio. Et hic est vir, qui secundū Apostolum dicitur imago & gloria dei: & illa est mulier, quæ secundū eundem dicitur gloria viri. Atque inter hunc virum & hanc mulierē est velut quoddā spirituale coniugium naturalisq; contractus, quo superior rationis portio, quasi vir, debet præesse & dominari: inferior vero, quasi mulier, debet subesse & obedire. Ideo vir secundū Apostolum nō debet habere velamē, sed mulier. Et sicut in cunctis animantibus nō est repertū homini adiuto

appetitum
sensualitatis.

F

De ratione
q̄ habet duas
partes,
quantum ad
officia.
Quid ad ratio
nē pertinet.
Vbi incipit
ratio.
Cap. 1.

Lib. de trin.
tate. 12. cap. 8.

Lib. eod. c. 4.

Lib. de trin.
12. cap. 12.

G

Quod in no-
bis est vir &
mulier & ser-
pens, & quod.
1. Corin. 11. b.
De spūali cō-
iugio viri &
mulieris in
nobis.
1. Corin. 11. b.

Testimonio
Aug. ita esse
ostendit.
Lib. de trin.
12. cap. 3.

Lib. & c. eisd.

Gen. 2. d.

riū simile sibi, sed de illo sumptū quod ei formaretur in cōiugium: ita & in partibus animæ quas cū pecoribus habemus cōmunes, nullum menti nostræ simile est adiutoriū. vnde Aug. in eodē, Illud nostrū quod in actiōe tēporaliū tractādorū ita versatur, vt nō sit in nobis cōmune cū pecore, rationale est quidē, sed ex illa rationali mēte qua subhāremus intelligibili & incōmutabili veritati, tāquā ductū, & inferioribus tractādīs gubernādisq; deputatum est. Sicut enim in omnibus pecoribus nō est inuentum viro adiutoriū simile sibi, nisi de illo detractum in cōiugiu formaretur: ita menti nostræ qua supernam cōsulimus veritatem, nullum est ad vsum rerum temporaliū, quantum naturæ hominis satis est, simile adiutorium ex animæ partibus quas cōmunes cum pecoribus habemus. Ideoque rationale nostrū nō ad vnitatis diuortiu separatum: sed in auxiliū societatis quasi deriuatū, in suo dispartitur officio. Et sicut vna caro est duorum in masculo & in fœmina: sic intellectū nostrū & actiōne siue rationē & appetitū rationālē, vel si aliquo modo significātius dici possunt, vna mētis natura cōplectitur: vt sicut de illis dictū est, Erūt duo in carne vna: sic & de his dici possit, duo in mēte vna. Ecce ex his verbis aperte intelligi potest qualiter in anima hominis existat imago illius cōiugii, & qualiter in singulis nostrū spiritualiter sint illa tria, scilicet vir, mulier, serpens.

Qualiter per illa tria in nobis consummetur tentatio.

Qñ peccatū sit veniale.
Qñ mulier sola manducet cibum vetitum.

Qñ mulier gustat sine viro, tūc aliqñ mortale aliqñ veniale pñm est.

Nunc supereft ostendere, quomodo per hæc tria in nobis consummetur peccatū: vbi agnosci poterit, si diligēter intendatur, quid sit in anima mortale vel veniale peccatū. Vt enim ibi serps suasit mulieri, & mulier viro ita & in nobis sensualis motus cū illecebrā peccati cōceperit, quasi serps suggerit mulieri. Inferiori parti rationis. i. rationi sciētiae, quæ si cōsenserit illecebræ, mulier edit cibū vetitum: post de eodem dat viro, cū superiori parti rationis. i. rationi sapientiæ eandem illecebram suggerit. quæ si consentit, tunc vir etiam cum fœmina cibum vetitum gustat. Si ergo in motu sensualitatum peccati illecebra teneatur, veniale ac leuissimum est peccatum. Si vero inferior pars rationis consenserit, ita vt sola cogitationis delectatione sine voluntate perficiendū teneatur, mulier sola manducauit, non vir: cuius auctoritate cohibetur voluntas, ne ad opus vsque perueniat. Si vero adsit plena voluntas perficiendū, vt si adsit facultas ad effectum perducatur, vir quoque manducat, quia superior pars rationis illecebræ consensit: & tunc est damnabile & graue peccatum. Quando autem mulier sine viro gustat, aliquando est mortale, aliquando veniale peccatum. Vt enim dictum est, tunc mulier sine viro gustat, cum ita delectatione cogitationis peccatum tenetur, vt faciendum non decernatur: vel cū quidam terminus & mensura à peccato adhibetur à viro, vt non liceat mulieri effrenata libertate in peccatum progredi. Si ergo peccatū non diu teneatur delectatione cogitationis, sed statim vt mulierem tetigit, viri auctoritate repellatur, veniale est. Si vero diu in delectatione cogitationis teneatur, etsi voluntas perficiendi desit, mortale est: & pro eo damnabitur simul vir & mulier. i. totus homo, quia

& tunc vir sicut debuit, mulierem cohibuit: vnde potest dici consensisse.

Repetitio summam perstringens.

I

Itaque vt breuiter summam perstringam, quādo peccatum ita in anima concipitur, vt illud facere disponat, vel etiam perficiat aliud frequenter, aliud semel: vel etiam quādo delectatione cogitationis diu teneatur, mortale est. Cum vero in sensuali motu tantum est, vt prædiximus, tunc leuissimum est: quia ratio tūc nō delectatur. Ideo autem supra dixi aliud frequenter, aliud semel: quia quædam sunt, quæ si tantum semel fiant, vel faciendā disponantur, damnant: quædam vero non, nisi sepius fiant, vel faciendā decernantur: vt de ocio so verbo, & huiusmodi. Hæc August. in. 12. lib. de trin. tradit ita, Sicut in illo cōiugio primorum hominum serpens manducandum persuasit, mulier autem non manducauit sola, sed viro suo dedit, & simul manducauerunt: ita & in quodam secreto cōiugio, quod in vno homine geritur & dinoscitur, cum rationi sciētiae, quæ in rebus temporalibus agēdis ratiocinandi viuacitate versatur, animalis sensus ingerit quandam illecebram, tunc velut serpens alloquitur fœminam. Huic autem illecebræ consentire, de ligno vetito est edere. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione contentus est, superiori vero auctoritate ita retinetur mēbra, vt non exhibeatur arma iniquitatis peccato: sic habendum existimo, velut li gnum vetitum mulier sola comederit. Si aut in cōsensu illo ita decernitur quodque peccatum, vt si sit potestas etiam opere impleatur: intelligēda est mulier dedisse viro suo simul edendum illicitum cibum. Neque enim potest peccatum nō solum cogitandum suauiter, verumetiam perpetrandum efficaciter mente decerni: nisi & illa mentis intentio, penes quam summa potestas est, mēbra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, malæ actioni cedat. ¶ Nec sanē cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse faciendā, tenens tamen & volens libenter quæ statim vt attigerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum: sed longe minus, quā si & opere statuatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, peccatusque percutiendum, & dicendum, Dimitte nobis debita nostra. Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtiq; mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in homine vno, si delectationibus illicitis, à quibus continuo se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec faciendā decernantur mala, sed tamen suauiter in recordatione teneantur: quasi mulierem sine viro posse damnari. Absit hoc credere. Hic quippe vna persona est, vnus homo est, totusque damnabitur: nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Idem quoque in libro cōtra Manichæos de hoc eodem sic ait, Apostolus dicit, Secundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filiis dissidentiae. Nunquid ergo visibiliter eis apparet, aut quasi corporeis locis accedit ad eos & operatur? Sed miris modis per cognitionem

Cap. 12.
Auctoritate
Aug. ita esse
confirmat.

Rom. 6. b.

Ibidem.
Vtrū sit mortale quod in sola delectatione tenetur cogitationis.

Matth. 6. b.

Lib. & cap. eisdem.
Augustinus.
Lib. de Gen. 2. cap. 14. in tomo. 1.
Eph. 2. 2.

2. Corin. 2. c.
Vulgata editio
habet cogitationes.
Ioan. 13. a.
Luc. 22. a.
Gen. 2. a.
Cant. 4. d.

240

LIBER II.

suggerit quicquid potest: quibus suggestionibus resistendum est. Non enim ignoramus astutias eius. Quomodo enim accessit ad Iudam, quando ei persuasit ut dominum traderet? Nunquid in locis, aut per hos oculos ei visus est? Sed utique, ut dictum est, in cor eius intrauit. Repellit autem illum homo, si paradysum mentis custodiat. Posuit enim hominem deus in paradiso, ut operaretur & custodiret: quia sicut ecclesie dicitur in canticis canticorum, Hortus conclusus, fons signatus, quod utique non admittitur peruersitatis ille persuasor, sed tamen per mulierem decipit. Non enim etiam ratio nostra deduci ad consensum peccati potest, nisi cum delectatio mota fuerit in illa parte animi, quæ debet obtemperare rationi, tanquam rectori viro. Etiam in vnoquoque nostrum nihil aliud agitur cum ad peccatum quisque delabatur, quam tunc actum est in illis tribus, serpente, muliere, & viro. Nam primo fit suggestio, siue per cogitationem, siue per sensus corporis, vel videndo, vel tangendo, vel audiendo, vel gustando, vel olfaciendo: quæ suggestio cum facta fuerit, si cupiditas nostra non moueatur ad peccatum, excluditur serpentis astutia. Si autem mota fuerit, quasi iam mulieri persuasum erit: sed aliquando ratio viriliter etiam commotam cupiditatem refrenat & compescit. Quod cum fit, non labimur in peccatum, sed cum aliquanta luctatione coronamur. Si autem ratio consentiat, & quod libido commouerit faciendum esse decernat, ab omni vita beata, tanquam de paradiso, expellitur homo. Iam enim peccatum impunitur, etiam si non subsequatur factum, quando rea tenetur in consensione conscientie.

Quare hæc de animæ partibus dixit.

Hæc de animæ partibus interseruimus, ut ipsius animæ natura plenius cognosceretur, & secundum quam sui portionem in ea sit liberum arbitrium intelligatur: scilicet secundum rationem, qua omne peccatum mortale geritur, sed non omne veniale: illud scilicet quod in solo motu sensualitatis existit.

Quod sensualitas sæpe in scriptura aliter quam supra accipitur, scilicet ut etiam inferior rationis portio eius nomine intelligatur.

Non est autem silentio prætereundum, quod sæpe in scriptura nomine sensualitatis, non id solum in anima quod est nobis commune cum pecore, sed etiam inferior portio rationis quæ temporalium dispositioni intedit, intelligitur. Quod diligens lector in locis scripturæ, ubi de ipsa fit mentio, vigilanter annotet.

REDIT AD LIBERI ARBITRII CONSIDERATIONEM. DISTINCT. XXV.

De libero arbitrio secundum se siue in generali. Definitio liberi arbitrii.

AM VERO ad propositum redeamus. scilicet ad liberi arbitrii tractatum: quod philosophi definiētes dixerunt liberum de voluntate iudicium, quia potestas ipsa & habilitas voluntatis & rationis, quæ supra diximus esse liberum arbitrium, libera est ad vtrumlibet: quia libere potest moueri ad hoc, vel ad illud. Liberum ergo dicitur arbitrium, quantum ad voluntatem: quia voluntarie moueri, & spontaneo appetitu ferri potest ad ea quæ bona vel mala iudicat, vel iudicare valet.

DISTINCT. XXV.

241

Quod liberum arbitrium non pertinet nisi ad futurum, nec ad omne futurum.

Hoc autem sciendum est, quod liberum arbitrium ad præsens vel ad præteritum non refertur, sed ad futura contingentia. Quod enim in præsentem est, determinatum est, nec in potestate nostra est ut tunc sit vel non sit quando est. potest enim non esse, vel aliud esse postea: sed non potest non esse dum est, vel aliud esse dum est, id est quod est: sed in futuro an hoc sit, vel illud, ad potestatem liberi arbitrii spectat. Nec tamen omnia futura sub potestate liberi arbitrii veniunt, sed ea tantum quæ per liberum arbitrium possunt fieri vel non fieri. Siquis enim tale quid velit ac disponat facere, quod in eius nullatenus sit potestate, vel quod sine ipsius dispositione æque fieret, in hoc ipse liberum non habet arbitrium.

Quod supraposita descriptio liberi arbitrii non conuenit deo, nec his qui glorificati sunt.

Et quidem secundum prædictam assignationem, in his tantum videtur esse liberum arbitrium, qui voluntatem mutare & in contraria possunt deflectere: in quorum videlicet potestate est eligere bonum vel malum, & vtrumlibet secundum electionem facere vel dimittere. Secundum quod nec in deo, nec in his omnibus, qui tanta beatitudinis gratia sunt roborati, ut iam peccare nequeant, liberum arbitrium esse nequit. Sed quod deus liberum arbitrium habeat Aug. docet in lib. 22. de ciuit. dei, ita inquit, Certe deus ipse nihil quoniam peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est? Amb. quoque in lib. de trin. ait, Paulus dicit, quia omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult, id est pro libera voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.

Qualiter in deo accipitur liberum arbitrium.

Sed aliter accipitur liberum arbitrium in creatore, quam in creaturis. Dei etenim liberum arbitrium, dicitur eius sapientissima & omnipotens voluntas: quæ non necessitate, sed libera voluntate omnia facit prout vult. Ideoque Hieron. attendens non ita esse liberum arbitrium in deo, sicut est in creaturis, ab ipso videtur liberum arbitrium excludere, in Homilia quadam de filio prodigo dicens, Solus deus est in quem peccatum non cadit, nec cadere potest. Cætera, cum sint liberi arbitrii, in vtranque partem flecti possunt. Dum ait, cetera, indicat liberum arbitrium sicut est in cæteris, non ita esse in deo.

Quod angeli & sancti qui iam beati sunt, habent liberum arbitrium.

Angeli vero & sancti qui iam cum domino feliciter viuunt, atque ita gratia beatitudinis confirmati sunt, ut ad malum flecti nec velint nec possint, libero arbitrio non carent. vnde Aug. in lib. 22. de ciuit. dei ait, Sicut prima immortalitas fuit, quam peccando Adam perdidit, posse non mori: ita primum liberum arbitrium, posse non peccare: nouissimum, non posse peccare. Idem in ench. Sic oportebat prius hominem fieri, ut bene velle posset, & male. Postea vero sic erit, ut male velle non possit: nec ideo carebit libero arbitrio.

q. j.

Quod in deo sit liberum arbitrium. Cap. ultimo in Tomo. 5. 1. Cor. 12. b. in lib. de fide 2. ca. 3. in medio capitis.

Ad Damasum papam in Tomo. 3. Luc. 11. f.

Cap. 30.

Cap. 103.

Quod liberius
erit arbitrium
quādo pec-
care non po-
terit.

Ioan. 8. d

Multo quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit servire peccato. Neque aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati sic esse volumus, ut esse miseri non solum nolumus, sed nequaquam prorsus velle possumus. Sicut ergo anima nostra nunc habet nolle infelicitatem, ita nolle iniquitatem semper habitura est. Sed ordo seruandus fuit: quo deus voluit ostendere quā bonū sit animal rationale, quod etiam peccare possit: quāvis sit melius, quod peccare non possit. Ecce his verbis euidenter astruitur, quod post beatitudinis confirmationem erit in homine liberum arbitrium, quo peccare non poterit: & nunc in angelis est, & in sanctis qui cum domino sunt: & tanto utique liberius, quanto à peccato immunius, & ad bonum pronius. Quo enim quisque ab illa peccati seruitute, de qua scriptum est, Qui facit peccatum, seruus est peccati: longius abest, tanto in eligendo bonum liberius habet iudicium. Vnde si diligenter inspicitur, liberum videtur dici arbitrium, quia sine coactione & necessitate valet appetere vel eligere quod ex ratione decreuerit.

De libertatis arbitrij differentia secundum diuersa tempora.

Ex prædictis perspicuum fit, quod maior fuit libertas arbitrij prima quā secunda: & tertia multo maior quā secunda vel prima. Prima enim libertas arbitrij fuit, in qua poterat peccare, & non peccare. Vltima vero erit, in qua poterit non peccare, & non poterit peccare. Media vero, in qua potest peccare, & non potest non peccare: ante reparationem etiam mortaliter, post reparationem vero saltem venialiter.

De quatuor statibus liberi arbitrij in homine.

Et possunt in homine notari quatuor status liberi arbitrij. Ante peccatum enim ad bonum nil impediēbat, ad malum nil impellebat. Non habuit infirmitatem ad malum, & habuit adiutorium ad bonum. Tunc sine errore ratio iudicare, & voluntas sine difficultate bonum appetere poterat. Post peccatum vero ante reparationem gratiæ, premitur à concupiscentia & vincitur, & habet infirmitatem in malo, sed non habet gratiam in bono: & ideo potest peccare, & non potest non peccare, etiam damnabiliter. Post reparationem vero, ante confirmationem premitur à concupiscentia, sed non vincitur: & habet quidem infirmitatem in malo, sed gratiam in bono: ut possit peccare propter libertatem & infirmitatem, & possit non peccare ad mortem propter libertatem, & gratiam adiuantem: nondum tamen habet posse omnino non peccare, vel non posse peccare, propter infirmitatem nondum perfectè absorptam, & propter gratiam nondum plenè consummatā. Post confirmationem vero infirmitate penitus consumpta, & gratia consummata, nec vinci poterit, nec premi, & tunc habebit non posse peccare.

De corruptione liberi arbitrij per peccatum.

Vnde manifestum est, quod præter alias pœnalitates pro peccato illo, incurrit homo pœnam in corruptione & depressione liberi arbitrij. Per illud namque peccatum naturalia bona in ipso homine corrupta sunt,

& gratuita detracta. Hic est enim ille qui à latronibus vulneratus est & spoliatus. Vulneratus quidem in naturalibus bonis, quibus non est priuatus, alioquin non posset fieri reparatio: Spoliatus vero gratuitis, quæ per gratiam naturalibus addita fuerant. Hæc sunt data optima, & dona perfecta: quorum alia sunt corrupta per peccatum, id est naturalia, ut ingenium, memoria, intellectus: alia subtracta, id est gratuita, quāq̃ & naturalia ex gratia sint. Ad generalem dei quippe gratiam pertinent. Sæpe tamen huiusmodi fit distinctio, cum gratiæ vocabulum ad speciem, non ad genus refertur. Corrupta est ergo libertas arbitrij per peccatū, & ex parte perditā. vnde Aug. in ench. Libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Cum enim libero arbitrio peccaretur, victore peccato amissum est & liberum arbitrium. A quo enim quis deuictus est, huic seruus addictus est. Ecce liberum arbitrium dicit hominem amississe: non quia post peccatum non habuerit liberum arbitrium, sed quia libertatem arbitrij perdidit: non quidem omnem, sed libertatem à miseria & à peccato.

De tribus modis libertatis arbitrij

I
Est namque libertas triplex, scilicet à necessitate, à peccato, à miseria. A necessitate, & ante peccatum, & post æque liberum est arbitrium. Sicut enim tunc cogi non poterat, ita nec modo. Ideoque voluntas merito apud deum iudicatur, quæ semper à necessitate libera est, & nunquam cogi potest. Vbi necessitas, ibi non est libertas: vbi non est libertas, nec voluntas, & ideo nec meritum. Hæc libertas in omnibus est, tam in malis quā in bonis. Est & alia libertas, à peccato, scilicet de qua dicit Apostolus, Vbi spiritus domini, ibi libertas. Et veritas in euāgelio, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Hæc libertas à seruitute peccati liberat, & seruos iustitiæ facit: sicut econuerso seruitus peccati liberos iustitiæ facit. vnde Apostolus, Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. Et item, Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Hanc libertatem peccando homo amisit. Ideoque Aug. dicit, quod homo male vtens libero arbitrio, & se perdidit, & ipsum: quia perditā est per peccatum libertas, non à necessitate, sed à peccato. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati.

Qui habent hanc libertatem, scilicet à peccato, & per quid.

K
Istam libertatem quæ est à peccato, illi soli nunc habent quos filius per gratiam liberat & reparat: non ita quod penitus sint sine peccato in hac mortali carne, sed ut in eis peccatum non dominetur neque regnet. Et hæc est vera & bona libertas, quæ bonam parit seruitutem, scilicet iustitiæ. vnde August. in ench. ait, Ad iustitiam faciendam non erit aliquis liber, nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cepit seruus: & ipsa est vera libertas, propter recti facti iustitiam, simul & pia seruitus, propter præcepti obedientiam. Est alia libertas non vera, malæ seruituti adiuncta, quæ est ad malum faciendum: vbi ratio dissentit à voluntate, iudicans non esse faciendum quod voluntas appetit: ad bonum vero faciendum, concordat ratio voluntati: & ideo ibi vera libertas est, & pia. De libertate autem ad malum, & seruitute mala, ait Aug. in ench. Serui, addicti peccato.

Lucæ. 10. d

Cap. 30.

2. Petri. 2. d

De libertate
à necessitate.

De libertate
à peccato.
2. Cor. 3. d
Ioan. 8. c

Rom. 6. d

In ench. c. 30.

Ioan. 8. d

Ioan. 8.

Cap. 30.

Cap. superius citato.
to scilicet, quæ potest esse libertas, nisi quando eum peccare delectat. Liberaliter enim seruit, qui sui domini voluntatem libenter facit: ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est.

Quæstio de libertate ad malum, an sit ipsa libertas liberi arbitrii, an alia. I

Responso secundum eundem quod dicitur.
Hic quæri potest, Vtrum hæc libertas qua quis liber est ad malum, sit libertas arbitrii? Si enim libertas arbitrii est, bonum quidem est: quia libertas arbitrii bonum naturale est. Quibusdam videtur quod sit ipsa libertas arbitrii, quæ semper bona est, sed propter peccati seruitutem ad malum sit liberior & pronior: & ideo dicitur non esse vera libertas, quia ad malum est. Alijs autem videtur, quod hæc libertas ad malum, quam supra commemorauit Aug. non sit ipsa libertas arbitrii: sed sit quædam pronitas peccandi & curuitas quæ ex peccato est, & mala est.

Quæstio alia de libertate ad bonum, an ipsa sit libertas arbitrii, an non. M

Responso secundum eundem quod dicitur.
Cap. 30.
Iohan. 8. c.
Similiter etiam quæri solet, Vtrum illa libertas vera, quæ est ad iustitiam faciendam sit ipsa libertas arbitrii? Quidam dicunt illam eandem esse, sed reparatam per gratiam, quæ iuuante libera est ad bonum: sine gratia vero non est libera ad bonum. Vnde Aug. in ench. Ista libertas ad benefaciendum, nunquam erit homini addicto & vendito sub peccato: nisi eum redimat qui dicit, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Quod antequam fieri in homine incipiat, quomodo quisquæ de libero arbitrio gloriatur, qui nondum est liber ad operandum bene? Ecce aperte ostendit liberum arbitrium per gratiam liberari, vt per illud bene operetur quis. Ideoque dicunt illam libertatem veram, quæ est ad bene faciendum, cuius supra meminit Aug. esse libertatem ipsam arbitrii gratia dei liberatam & adiutam. Alii vero putant non esse ipsam arbitrii libertatem, sed aliam quandam: quæ ex gratia & libero arbitrio in mente hominis, deo operante, incipit esse cum reparatus est.

Certa determinatio vtriusque quæstionis, qua dicitur libertas ad bonum & ad malum esse libertas arbitrii. N

Ad Valentianum cap. 15.
In Tomo. 7.
Verum nobis magis placet vt ipsa libertas arbitrii sit, & illa qua quis liber est ad malum, & illa qua quis liber est ad bonum faciendum. Ex causis enim varijs sortitur diuersa vocabula. Dicitur enim libertas ad malum faciendum, antequam per gratiam sit reparata: sed cum per gratiam fuerit reparata, dicitur libertas ad bonum faciendum: quia ante gratiam libera est voluntas ad malum, per gratiam vero libera fit ad bonum. Semper ergo voluntas hominis aliquo modo libera est, sed non semper bona est. Non enim est bona, nisi à peccato liberata: est tamen à necessitate libera. Vnde Aug. in lib. de gratia & libero arbitrio, Semper in nobis voluntas libera est, sed non semper bona est. Aut enim libera est iustitiæ quando seruit peccato, & tunc est mala: aut à peccato libera est quando seruit iustitiæ, & tunc est bona.

O
Rom. 8. d.
Est iterum libertas à miseria: de qua Apostolus ait, Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. Hanc libertatem habuit homo ante peccatum, quia omni carebat miseria, & nulla tangebatur molestia: & plenius habebit in futura beatitudine, vbi miser esse non poterit. Sed in hac vita, quæ est inter primum peccatum & vltimam confirmationem, nemo à miseria liber est: quia pena peccati non caret.

Repetit de corruptione liberi arbitrii, vt addat alia. P

Ex prædictis iam apparet in quo per peccatū sit imminutum vel corruptum liberum arbitrium: quia ante peccatum nulla erat homini difficultas nullumque impedimentum de lege membrorum ad bonum, nulla impulsio vel instigatio ad malum. Nunc autem per legem carnis ad bonum impeditur, & ad malum instigatur: vt non possit velle & perficere bonum, nisi per gratiā liberetur & adiuuetur: quia vt ait Apostolus, Peccatum habitat in carne. Liberum ergo arbitrium cum semper & in singulis sit liberum, non est tamen pariter liberum in bonis & in malis, & ad bona & ad mala. Liberior est enim in bonis, vbi liberatum est: quam in malis, vbi liberatum non est. Et liberior est ad malum, quod per se potest: quam ad bonum, quod nisi gratia liberetur & adiuuetur non potest.

De libertate quæ fit ex gratia, & quæ ex natura. Q

Libertas ergo à peccato & à miseria, per gratiam est: libertas vero à necessitate, per naturam. Vtranque libertatem, naturæ scilicet & gratiæ, notat Apostolus cum ex persona hominis non redempti ait, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. ac si diceret, habeo libertatem naturæ, sed non habeo libertatem gratiæ: ideo non est apud me perfectio boni. Nam voluntas hominis quam naturaliter habet, non valet erigi ad bonum efficaciter volendum vel opere implendum, nisi per gratiam liberetur & adiuuetur. Liberetur quidem, vt velit: & adiuuetur, vt perficiat. Quia vt ait Apostolus, Non est volentis velle, neque currentis currere, id est operari: sed misericordis dei, qui operatur in nobis velle & operari bona: cuius gratiam non aduocat hominis voluntas vel operatio, sed ipsa gratia voluntatem præuenit præparando vt velit bonum, & præparatam adiuuat vt perficiat.

DE GRATIA OPERANTE ET COOPERANTE. DISTINCT. XXVI.

H
AEC est gratia operans & cooperans. Operans enim gratia præparat hominis voluntatem, vt velit bonum: Gratia cooperans adiuuat ne frustra velit. Vnde Aug. in lib. de gratia & libero arbitrio, Cooperando deus in nobis perficit, quod operando incipit: quia ipse vt velle q. iij.

A
De libero arbitrio comparato ad auxilium gratiæ. Ad Valentianum in cap. 17. in Tomo. 7

Quæ sit gratia operans, & quæ cooperans.
+ Aug. super illud Rom. Non est volentis neque currentis.

Rom. 9. c

Psalm. 136. De perfectione iustitiæ.

1. Cor. 15. b

Cap. 10. in 10. mo. 6. De gratia operante & cooperante hominis voluntate.

Aug. in enchyridio ca. 32.

Aug. lib. ad Simplicianum primo circa medium questionis. 2. in Tomo. 4.

limus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Vt ergo velimus operatur. Cum autem volumus, & sic volumus ut perficiamus, nobis cooperatur: & tamen sine illo vel operante ut velimus, vel cooperante cum volumus bona pietatis opera, nihil valemus. Ecce his verbis satis aperitur quæ sit operans gratia, & quæ cooperans. Operans enim gratia est quæ præuenit voluntatem bonam. ea enim liberatur & præparatur hominis voluntas, ut sit bona, bonumque efficaciter velit. Cooperans vero gratia voluntatem iam bonam sequitur adiuvando. Vnde Aug. contra Iulianum hæreticum, qui bonam voluntatem ex libero arbitrio tantum esse dicebat, atque hominem per liberum arbitrium posse bonum velle & operari sine gratia asserbat, ait, Apertam de commendatione gratiæ Apostolus sententiam protulit, cum ait, Non est volentis neque currentis, sed dei miserentis. Hæc si attenderes Iuliane, non extenderes contra gratiam merita voluntatis humanæ. Non enim ideo miseretur deus alicuius, quia voluit & currit: sed ideo voluit & currit, quia misertus est deus. Paratur enim voluntas hominis à deo, & à domino gressus hominis diriguntur. Ideoque congruè ait, Non est volentis neque currentis, sed miserentis dei. Non quia hoc sine voluntate nostra agatur, sed quia voluntas nostra nil boni agit, nisi diuinitus adiuuetur. Vnde alibi Apostolus ait, Non autem ego, sed gratia dei mecum. Non ideo dicit, quia nihil boni agebat: sed quia nihil boni ageret, si illa non adiuuaret. His testimonijs aperte insinuat, quia voluntas hominis gratia dei præuenitur atque præparatur ut fiat bona, non ut fiat voluntas: quia & ante gratiam voluntas erat, sed non erat bona & recta voluntas.

Quid sit voluntas.

Voluntatem ipsam Augustinus in lib. de duabus animabus ita definit, Voluntas est animi motus, cogente nullo, ad aliquid non admittendum, vel adipiscendum. Hæc autem ut non admittat malum, & adipiscatur bonum, præuenitur & præparatur dei gratia. Vnde Apostolus gratiam præuenientem & subsequentem commendans, id est operantem & cooperantem, vigilanter dixit, Non est volentis neque currentis, sed dei miserentis: & non econuerso, non est miserentis dei, sed volentis & currentis. Nam si (ut quibusdam placuit) quod dictum est ita accipiatur, non est volentis, neque currentis, sed miserentis dei: tantumquam diceretur, non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia dei: contra dicitur, non sufficit etiam misericordia dei, si non sit etiam voluntas hominis. Ac per hoc si rectè dictum est illud, quia id voluntas hominis sola non implet: cur non etiam à contrario rectè dicitur, non miserentis est dei, sed volentis est hominis, cum id misericordia dei sola non impleat? Homo enim credere vel sperare non poterit, nisi velit: nec peruenire ad palmam, nisi voluntate currat. Restat ergo ut ideo ita rectè dictum intelligatur, ut totum detur deo qui hominis voluntatem bonam præuenit, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam: nolentem præuenit ut velit, volentem subsequitur ne frustra velit. Ecce his verbis & alijs præmissis euidenter traditur, quia voluntas hominis præ-

paratur & præuenitur gratia dei ut velit bonum, & adiuuatur ne frustra velit.

Quod bona voluntas comitatur gratiam.

C

Itaque bona voluntas comitatur gratiam, non gratia voluntatem. Vnde Aug. ad Bonifacium papam scribens contra Pelagianos, inquit, Cum fides impetrat iustificationem sicut vnicuique deus partitus est mensuram fidei: non gratiam dei aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa meretur auferri, ut aucta mereatur & perfici voluntate comitante, non ducente, pedissequa, non præuia. Ecce hic aperte habes, quod gratia præuenit bonæ voluntatis meritum: & ipsa bona voluntas pedissequa est gratiæ, non præuia.

Quæ sit gratia voluntatem præueniens, scilicet fides cum dilectione.

D

Et si diligenter intendas, nihilominus tibi monstratur

quæ sit ipsa gratia voluntatem præueniens & præparans, scilicet fides cum dilectione. Ideoque Augustinus in eodem tractans quomodo iustificati sumus ex fide, & tamen gratis (vtrunque enim dicit Apostolus qui dicit, Iustificati ex fide alibi ait, Iustificati gratis per gratiam) Hoc enim ideo dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi, si ex fide iustificati, quomodo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quam donatur. Non dicat homo ista fidelis: quia cum dixerit habeo fidem ut merear iustificationem, respondetur ei, Quid habes, quod non accepisti? Fides enim qua iustificatus es, gratis tibi data est. Hic aperte ostenditur quod fides est causa iustificationis, & ipsa est gratia & beneficium quo hominis præuenitur voluntas & præparatur. Vnde Augustinus in primo libro retract. Voluntas est qua & peccatur, & rectè viuunt. Voluntas vero ipsa nisi dei gratia liberetur à seruitute qua peccati serua facta est, & ut vitia superet adiuuetur: rectè pieque viuunt à mortalibus non potest: & hoc beneficium quo liberatur nisi eam præueniret, iam meritis daretur, & non esset gratia, quæ utique gratis datur. Præuenitur ergo bona hominis voluntas illo gratiæ beneficio, quo liberatur & præparatur. Et illud beneficium fides Christi rectè intelligitur: sicut Aug. in ench. euidenter ostendit dicens, Ipsum arbitrium liberandum est post illam ruinam à seruitute peccati. Nec omnino per seipsum, sed per solam dei gratiam, quæ in fide Christi posita est, liberatur ut voluntas præparetur. Ecce aperte dicit gratiam, per quam liberatur arbitrium & præparatur voluntas, sitam esse in fide Christi. Fides enim Christi (ut in eodem ait) impetrat quod lex imperat.

Quod voluntas bona quæ præuenitur gratia, quædam dei dona præuenit. **E ipsa tamen eadem voluntas quædam gratiæ dona præ-**

uenit. Vnde Augustinus in ench. Præcedit bona voluntas hominis multa dei dona, sed non omnia: quæ autem non præcedit, ipsa in eis est & ipsa iuuat. nam vtrunque legitur in sanctis eloquijs, Et misericordia eius præueniet me: & misericordia dei subsequetur me. nolentem quippe præuenit ut velit: volentem subsequitur ne frustra velit. Cur enim admonemur orare pro inimicis nostris nolentibus pie viuere, nisi ut deus in eis operetur & velle? Itemque cur admonemur q. iiii.

In Tomo. 2. epistola. 106. In glo. super illud Rom. 5. Iustificati ig. tur. ad Rom. 12.

Epistola eadem. Rom. 5. a Rom. 3. d

1. Cor. 4. b

Cap. 9. in initio cap. pitis.

De beneficio quo voluntas liberatur. Cap. 106.

Cap. 117.

Cap. 12.

Psalm. 136. Psalm. 22.

Matth. 5. f Lucæ. 11. b

Rom. 9.c

petere accipiamus, nisi ut ab illo fiat quod volumus, à quo factum est ut velimus? Inde Apostolus ait, non est volentis neque currentis, sed dei miserentis. Ex his apparet, quod bona hominis voluntas quædam dona dei præuenit, quia eam comitatur gratia adiuuans: & quibusdam præuenitur, quia eam præuenit gratia operans, scilicet fides cum charitate.

Quæ prædictis videantur aduersari, scilicet quod videtur dici fidem esse ex voluntate.

Rom. 10.
Augustinus
homil. 26. in
principio in
Tomo. 9.

Gen. 24. f

Responsio
cum determi
natione.

Eph. 2. b

In Tomo. 8.
in fine enar
rationis ad il
lum psal.

Non est tamen ignorandum, quod alibi Aug. significat re videtur, quod ex voluntate sit fides, de illo verbo Apostoli, Corde creditur ad iustitiam: ita super Ioannem tractans, Ideo non simpliciter Apostolus ait creditur, sed corde creditur: quia cætera potest homo nolens, credere non nisi volens. intrare ecclesiam, & accedere ad altare potest nolens, sed non credere. Item super Gen. vbi Laban & Batuel dixerunt, Vocemus puellam, & quæramus eius voluntatem: dicit expositio, quia fides est voluntatis, non necessitatis. Ad quod respondentes dicimus, non hæc ita accipienda fore, ut ex voluntate hominis fides intelligatur prouenire: cum ipsa sit propriè dei donum, ut ait Apostolus, & ex ea bona hominis merita incipiant. Per hanc enim, ut ait Aug. super psal. 67. iustificatur impius, id est fit de impio pius, ut deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari: unde omnia bona merita incipiunt. Sed potius hæc ideo ita dicta sunt, quia non est fides nisi in eo qui vult credere: cuius bonam voluntatem fides præuenit non tempore, sed causa & natura. Vnde August. supra congruenter dixit, quod bona voluntas in eis donis est, quæ non præcedit: & ipsa iuuat, quia ea iuuat quibus præuenitur, dum eis consentit ad effectum boni: & in eis est, quia tempore ab eis non præceditur.

Quædam adhuc addit quæ grauiorem faciunt quæstionem, scilicet quod cogitatio boni præcedit fidem.

Cap. 2. in To
mo. 7.
2. Cor. 3. b

Quid sit cre
dere.

Determinatio.

Epist. 144.
In Tomo. 2.

Cæterum hanc quæstionem magis acuunt & vrgent verba Aug. quibus in libro de prædestinatione sanctorum utitur pertractans illud verbum Apostoli, Non quod sufficientes simus cogitare aliquid quasi ex nobis. Attendunt, inquit, hic & verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei conceptum, & ex deo esse fidei supplementum. Commendans enim istam gratiam quæ non datur secundum aliqua merita, sed efficit omnia bona merita, inquit, Non quod sufficientes simus cogitare aliquid boni, scilicet ex nobis. Quis autem non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendum. Si ergo cogitare bonum non est ex nobis, ut hic Apostolus tradit, nec credere: quanquam & ipsum credere nihil est aliud, quam cum assensione mentis cogitare. Hic videtur insinuare, quod cogitatio bona præcedat fidem: & ita bona voluntas præueniat fidem, non præueniatur: quod prædictis aduersari videtur. Ad hoc autem dicimus, quod aliquando cogitatio bona siue voluntas præuenit fidem: sed non est illa bona voluntas vel cogitatio, qua re etc. viuatur. Illa enim sine fide & charitate non est. Nam ut ait Aug. ad Anasta-

Rom. 5. a

Gal. 5. b

sium, sine spiritu non est voluntas hominis libera, cum cupiditatibus vincatur: non est libera ad bonum, nisi liberata fuerit. Non autem liberatur, nisi per spiritum sanctum diffundatur charitas in cordibus. Non est libera voluntas, nisi eam liberet gratia per legem fidei, id est non est libera, sine fide operante per dilectionem: & illa sufficienter & vere bona est. Non est enim fructus bonus, qui de charitatis radice non surgit. Si vero adsit fides operans per dilectionem, fit delectatio boni.

De illa cogitatione boni quæ præcedit fidem, plene differitur.

Illa autem cogitatio siue voluntas quæ fidem & charitatem aliasque iustificationes præcedit, non sufficit ad salutem, nec recte ea viuatur. Hac voluntate concupiscitur illa bona voluntas quæ est magnum bonum, ista vero, non. Alia est ergo illa voluntas siue cogitatio, alia ista. Et sicut illa istam præcedit, ita illam præuenit intellectus. Vnde August. ista distinguens super illum locum psal. 118. Concupiuit anima mea des. iu. ait, Concupiuit desiderare, inquit, non desiderari. Videmus enim ratione nonnunquam quam viles sunt iustificationes dei: sed infirmitate præpediti aliquando non desideramus. Præuolat ergo intellectus, sequitur tardus aut nullus affectus. Scimus bonum, nec delectat agere: & cupimus, ut delectet. Sic iste olim desiderare concupiscebat, quæ bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem. Ostendit itaque quibus quasi gradibus ad eas perueniatur. prius enim est, ut videantur quam sint viles & honestæ: deinde, ut earum desiderium concupiscatur: postremo, ut proficiere gratia delectet earum operatio, quarum sola ratio delectabat. Attende hunc ordinem gratiarum, quem hic distincte assignat Aug. qualiter scilicet intellectus bonorum præcedit concupiscentia eorum, & ipsa concupiscentia, delectationem quæ fit per fidem & charitatem: qua habita, vere bona est voluntas qua recte viuatur. Ipsa quoque fidei comes est, non præuia. Qui verba Augustini præmissa secundum hanc distinctionem considerat, nullam ibi repugnantiam fore animaduertit: non ignorans etiam ante gratiam præuenientem & operantem, qua voluntas bona præparatur in homine, præcedere quædam bona ex dei gratia & libero arbitrio, quædam etiam ex solo libero arbitrio, quibus tamen vitam non meretur, nec gratiam qua iustificatur. Illius enim gratiæ percipiendæ, quæ voluntatem hominis sanat, ut sanata legem impleat, nulla merita præcedunt. Ipsa est enim qua iustificatus impius fit iustus, qui prius erat impius: meritis autem impij, non gratia, sed poena debetur: nec ista esset gratia, si non daretur gratuita. Datur autem gratuita: quia nil boni ante feceramus, unde hoc meremur. Non negamus tamen multa ante hanc gratiam, & præter hanc gratiam ab homine fieri bona per liberum arbitrium, ut tradit Aug. in responsionibus contra Pelagianos: vbi dicit homines per liberum arbitrium agros colere, domos edificare, & alia plura bona facere sine gratia cooperante.

Vtrum vna eademque sit gratia quæ dicitur operans, & cooperans. **I**
Hic considerandum est, cum prædictum sit per gratiã

Quod intellectus
& cognitio
boni & mali
voluntatem
præcedit.
In fine enar
rationis ad
psal. illum in
Tomo. 8.

Secundum ver
ba Aug. gra
tiarum ordinem
exponit.
Quod aliqua
do gratia ius
tificatione
multa in ho
mine cedunt
bona quædam
ex gratia &
liberitate arbi
trij tantum.
Aug. de spiri
tu & litera.
August. ad
Sixtum.

Quod ab ho
mine bona
sunt per libe
rũ arbitrium.

Hic dicit q
vna sit: sed
propter di-
uerfos effe-
ctus diuersa
fortitur noia.

Anteq soluit
premittit de
tribus gene-
ribus bonoru
Cap. 9. in me-
dio capituli.
Et lib. 2. de
libero arbit.
ca. 19. in to-
mo. 1.
Ibidem.

operantem & praeuenientem, voluntatem hominis liberari ac preparari ut bonum velit: & per gratiam cooperantem & subsequentem adiuuari, ne frustra velit: utrum vna & eadem sit gratia, id est vnum munus gratis datum, quod operetur & cooperetur: an diuersa, alterum operans, & alterum cooperans? Quibusdam non irrationabiliter videtur, quod vna & eadem sit gratia, idem donum, eadem virtus, quae operatur & cooperatur: sed propter diuersos eius effectus, & dicitur operans, & cooperans. Operans enim dicitur, in quantum liberat & preparat voluntatem hominis ut bonum velit: Cooperans, in quantum eandem adiuuat ne frustra velit, scilicet ut opus faciat bonum. Ipsa enim gratia non est ociosa, sed meretur augeri, ut aucta mereatur perfici.

Quid sit ipsa gratia, & quomodo meretur augeri, quaeritur.

Si vero quaeritur quomodo ipsa gratia praeueniens mereatur augeri & perfici, cum nullum meritum sit absque libero arbitrio: & quid sit ipsa gratia, an virtus, an non: & si virtus, an actus vel non: Ut hoc aperte insinuari valeat, praemittendum est tria esse genera bonorum. Alia namque sunt magna, alia minima, alia media, ut Aug. ait in primo lib. retract. Virtutes, inquit, quibus recte viuatur, magna bona sunt. Species autem quorumlibet corporum, sine quibus recte viuere potest, minima bona sunt. Potentiae vero animi, sine quibus recte viuere non potest, media bona sunt. Item, virtutibus nemo male vitur. Ceteris autem bonis, id est medijs & minimis, non solum bene, sed etiam male quisque uti potest: & ideo virtute nemo male vitur, quia opus virtutis, est bonus vsus istorum quibus etiam non bene uti possumus. Nemo autem bene utendo, male vitur. non solum autem magna, sed etiam media, & minima bona esse praestitit bonitas dei. Ecce habes tria genera bonorum distincta.

In quibus bonis sit liberum arbitrium.

Cap. 9. in fi.

Quaeritur autem in quibus bonis contineatur liberum arbitrium. De hoc Aug. in primo lib. retract. ita ait. In medijs quidem bonis inuenitur liberum voluntatis arbitrium, quia & male illo uti possumus: sed tamen tale est, ut sine illo recte viui nequeamus. Bonus autem vsus eius, iam virtus est: quae in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus potest. Et quia bona, & magna, & media, & minima ex deo sunt: sequitur ut ex deo sit etiam bonus vsus liberae voluntatis, qui virtus est, & in magnis numeratur bonis. Attende diligenter quae dicta sunt, & confer in vnum. sic enim aperietur quod supra quaerebatur. Dixit equidem opus virtutis esse bonum vsus illorum bonorum, quibus etiam non bene uti possumus, id est mediocrium: in quibus posuit liberum arbitrium, cuius quoque bonum vsus dixit esse virtutem. Quod si est, non est ergo opus virtutis, quod supra dixit: quia aliud est virtus, aliud opus eius.

DE VIRTUTE QUID SIT, ET QUID
sit actus eius. DISTINCT. XXVII.

HIC videndum est quid sit virtus, & quid sit actus vel opus eius. Virtus est (ut ait Aug. bona qualitas mentis qua recte viuatur, & qua nullus male vitur: quam deus solus in homine operatur. Ideoque opus dei tantum est, si cut de virtute iustitiae Aug. docet super illum locum psalmi, Feci iudicium & iustitiam: ita dicens, Iustitia magna virtus animi est, quam non facit in homine nisi deus. Ideoque cum ait propheta ex persona ecclesiae, Feci iustitiam: non ipsam virtutem, quam non facit homo, sed opus eius intelligi voluit. Ecce aperte insinuat hic, quod iustitia in homine non est opus hominis, sed dei: quod & de alijs virtutibus iudem intelligendum est.

De fide iudem dicit, quod non est ex homine, sed ex deo tantum.

Nam de gratia fidei Ephesiis scribens Apostolus, similiter fidem non ex homine, sed ex deo tantum esse asserit, inquit, Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis: dei enim donum est. Quod a sanctis ita exponitur, Haec scilicet fides, non est ex vi naturae nostrae, quia donum dei pure est. Ecce & hic aperte traditur, quod fides non est ex libertate arbitrij, siue ex arbitrio voluntatis: quod superioribus consonat, ubi dictum est, gratiam praeuenientem vel operantem esse virtutem quae voluntatem hominis liberat & sanat. Vnde Aug. in lib. de spiritu & littera ait, Iustificati sumus non per liberam voluntatem, sed per gratiam Christi: non quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, ut sanet gratia voluntatem, & sana voluntas impleat legem.

De gratia quae liberat voluntatem: quae si virtus est, virtus non est ex libero arbitrio, & sic non est motus mentis.

Si igitur gratia quae sanat & liberat voluntatem hominis, virtus est vel vna vel plures: cum ipsa gratia non sit ex arbitrio voluntatis, sed eam potius sanet ac preparat, ut bona sit: consequitur ut virtus non sit ex libero arbitrio: & ita non sit motus vel affectus mentis, cum omnis motus vel affectus mentis sit ex libero arbitrio: sed bonus ex gratia est & libero arbitrio, malus vero ex libero arbitrio tantum. Ut enim ait Aug. in lib. retract. Homo sponte & libero arbitrio cadere potuit, non etiam resurgere. Idem in lib. de duabus animabus, Animae si libero ad faciendum & non faciendum motu animi careant, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, earum peccatum tenere non possumus. Hic aperte ostenditur, quod motus animi siue ad bonum siue ad malum, ex libero arbitrio est. Ideoque si gratia vel virtus motus mentis est, ex libero arbitrio est. Si vero ex libero arbitrio vel ex parte est, iam non solus deus sine homine eam facit. Propterea quidam non inrudite tradunt, virtutem esse bonam mentis qualitatem siue formam, quae animam informat: & ipsa non est motus vel affectus animi, sed ea liberum arbitrium iuuatur, ut ad bonum moueatur & erigatur: & ita ex virtute & libero arbitrio nascitur bonus motus vel affectus animi, & exinde bonum opus procedit exterius: sicut pluuia rigatur terra, ut germinet & fructum faciat: nec pluuia est terra, nec germen, nec fructus: nec terra germen vel fructus, nec germen fructus: ita gratis terrae mentis

De compara-
tione gratiae
ad virtutem.

Psalm. 118.
In tomo. 8.
cōdione. 26.
eiusdē Psal.

Ephe. 2. b

Cap. 9. in tomo. 1.

Lib. 1. ca. 19.
& tomo. 6.
libro de bonis
no perseuerantia. 2. ca. 11.

Cap. 12. in tomo. 6.

Hic aperit ad
quid praedi-
cta tradant ut
innotesceret
an virtus sit
motus men-
tis vel non.
Per simile
ostendit, &
est compara-
tio inter tria
& tria.

nostra, id est libero arbitrio voluntatis, infunditur pluvia diuinæ benedictionis, id est inspiratur gratia, quod solus deus facit, non homo cum eo: quia rigatur voluntas hominis, ut germinet & fructificet, id est sanatur & præparatur ut bonum velit, secundum quod dicitur operans: & iuuatur ut bonum faciat, secundum quod dicitur cooperans. Et illa gratia virtus non incongrue nominatur, quia voluntatem hominis infirmam sanat & adiuuat.

Ex quo sensu dicuntur ex gratia incipere bona merita, & de qua gratia hoc intelligatur.

Qualiter intelligatur cum ex sola gratia esse dicuntur.

Cum ergo ex gratia dicuntur esse bona merita & incipere, aut intelligitur gratia gratis dans, id est deus: vel potius gratia gratis data, quæ voluntatem hominis præuenit. Non enim esset magnum si hæc à deo dicerentur esse, à quo sunt omnia: sed potius eius gratia gratis data intelligitur, ex qua incipiunt bona merita: quæ cum ex sola gratia esse dicantur, non excluditur liberum arbitrium: quia nullum meritum est in homine, quod non sit per liberum arbitrium. Sed in bonis merendis causæ principalitas gratiæ attribuitur: quia principalis causa bonorum meritorum est ipsa gratia, qua excitatur liberum arbitrium & sanatur, atque iuuatur voluntas hominis ut sit bona.

Quod bona voluntas gratiæ principaliter est, & etiam gratia est: sicut & omne bonum meritum.

Epistol. 105. In Tomo. 2. Qualiter bonum meritum in homine constituitur, & quid sit primum bonum meritum.

Quæ ipsa etiam donum dei est, & hominis meritum, item gratia, quia ex gratia principaliter est, & gratia est. Vnde Aug. ad Sixtum presbyterum, Quid est meritum hominis ante gratiam, cum omne bonum nostrum meritum non in nobis facit nisi gratia? Ex gratia enim (ut dictum est) quæ præuenit & sanat arbitrium hominis, & ex ipso arbitrio procreatur in anima hominis bonus affectus siue bonus motus mentis: & hoc est primum boni hominis meritum. Sicut, verbi gratia, ex fidei virtute & hominis arbitrio generatur in mente motus quidam bonus & remunerabilis, scilicet ipsum credere: ita ex charitate & libero arbitrio alius quidam motus bonus præuenit, scilicet diligere, bonus valde sic de cæteris virtutibus intelligendum est. Et isti boni motus vel affectus merita sunt & dona dei, quibus meremur & ipsorum augmentationem, & alia quæ consequenter hic & in futuro nobis apponuntur.

Ex qua ratione dicitur fides mereri iustificationem, & alia.

Cum ergo dicitur fides mereri iustificationem & vitam æternam, ex ea ratione dictum accipitur, quia per actum fidei meretur illa. Similiter de charitate, & iustitia, & de alijs accipitur. Si enim fides ipsa virtus præueniens, diceretur esse mentis actus, qui est meritum: iam ipsa ex libero arbitrio originem haberet: quod quia non est, sic dicitur esse meritum, quia actus eius est meritum, si tamen adsit charitas: sine qua nec credere, nec sperare meritum est vitæ. Vnde apparet verè quia charitas est spiritus sanctus, quæ animæ qualitates informat & sanctificat, ut eis anima

informetur & sanctificetur: sine qua animæ qualitas non dicitur virtus, quia non valet sanare animam.

De muneribus virtutum, & de gratia quæ non est, sed facit meritum.

Ex muneribus itaque virtutum boni sumus & iuste viuimus, & ex gratia, quæ non est meritum sed facit, non tamen sine libero arbitrio proueniunt merita nostra, scilicet boni affectus eorumque progressus atque bona opera, quæ deus remunerat in nobis: & hæc ipsa sunt dei dona. Vnde August. ad Sixtum presbyterum, Cum coronat deus merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua. Vnde vita æterna quæ in fine à deo meritis præcedentibus redditur, quia & eadem merita quibus redditur, à nobis sunt, sed in nobis facta sunt per gratiam: recte & ipsa vita gratia nuncupatur, quia gratis datur. Nec ideo gratis, quia non meritis datur: sed quia data sunt per gratiam & ipsa merita, & quibus datur.

Epistola. 105. in Tomo. 2. Et Tomo. 6. enarratio ad psal. 98. circa medium, & enarratio ad psal. 102. non longe a principio.

Epilogat ut alia addat.

Ex præmissis iam innotescere nobis aliquatenus potest, qualiter gratia præueniens meretur augeri, & alia: & quid ipsa sit, an virtus, an aliud: & si virtus, an sit actus vel non. ostensum enim est supra ex parte quorundam, quod ipsa est virtus: quia virtus non est actus sed eius causa, non tamen sine libero arbitrio. vnde quod supra Aug. dixit bonum vsum liberi arbitrii esse virtutem, ita accipi potest, id est actum virtutis: alioquin sibi contradicere videretur, qui etiam opus virtutis supra dixit esse bonum vsum eorum quibus non bene vti possumus: in quibus posuit liberum arbitrium. Si vero bonus vsum, liberi arbitrii opus, virtutis est, iam virtus non est. Cum ergo bonum vsum eius virtutem esse dixit, nomine virtutis ipsius vsum significauit.

Quod idem vsum est virtutis, & liberi arbitrii: sed virtutis principaliter.

Idem nempe vsum bonus ex virtute est, & ex libero arbitrio: sed ex virtute principaliter. Et bonus ille vsum in magnis bonis annumerandus est. Illa autem gratia præueniens, quæ & virtus est, & non vsum liberi arbitrii est: sed ex ea potius est bonus vsum liberi arbitrii, quæ nobis est à deo, non à nobis. Vsum vero bonus arbitrii, & ex deo est, & ex nobis: & ideo bonum meritum est. Ibi enim solus deus operatur: hic, deus & homo. Hoc meritum ex illa purissima gratia prouenit: quod Apostolus notauit dicēs, Gratia dei sum id quod sum: & Gratia eius in me vacua non fuit. Super quem locum Aug. ita ait, Recte gratiam nominat. primum enim solam gratiam dat deus, & non nisi gratiam, cum non præcedant nisi mala merita: sed post per gratiam incipiunt bona merita, Et ut ostenderet etiam liberum arbitrium, addit, Et gratia eius in me vacua non fuit. Et ne ipsa voluntas sine gratia dei putetur aliquid boni posse, subdit, Non autem ego solus, scilicet sine gratia: sed gratia dei mecum, id est cum libero arbitrio. Plane cum data fuerit gratia, incipiunt esse

Quod gratia præueniens quæ virtus intelligitur non est liberum arbitrium vsum: sed ex ea omnia bona merita. 1. Cor. 15. b. De gratia & libero arbitrio cap. 5. & 6. in Tomo. 7.

nostra merita bona, per illam tamen: quia si illa defuerit, cadit homo.

Aliorum sententia hic ostenditur, qui dicunt virtutes esse bonos vsus liberi arbitrij, id est actus mentis.

Alii vero dicunt virtutes esse bonos vsus naturalium

Qualiter prædicta verba Augustini sententia conueniunt.

potentiarum, non tamen omnes, sed tantummodo interiores qui in mente sunt: exteriores vero qui per corpus geruntur, non virtutes esse dicunt, sed opera virtutum. Et ideo quod Aug. dicit opus virtutis esse bonum vsus naturalium potentiarum, de vsu exteriori accipiunt: quod vero dicit bonum vsus liberi arbitrij virtutem esse, & in magnis numerari bonis, de vsu interiori intelligunt. Et virtutes nihil aliud esse, quam bonos affectus vel motus mentis asserunt, quos deus in homine facit non homo: quia licet illi motus sint liberi arbitrij, non tamen esse queunt nisi deus ipsum liberet & adiuuet gratia sua operante & cooperante: quam dei gratuitam voluntatem accipiunt, quia deus est qui & operatur in nobis velle & operari bonum.

Quibus autoritatibus muniunt quod virtutes sint motus mentis.

Quod autem virtutes sint motus mentis, testimoniis

Cap. 10.
In Tomo. 7.

Quomodo alii his respondant, prædicta determinantes.

Aug. 1. 2. lib. questionum Evangelicarum. cap. 19.
In Tomo. 4.
Cap. 20.

sanctorum astruunt. Dicit autem Aug. super Ioannem, Quid est fides? Credere quod non vides. Credere autem motus mentis est. Idem in lib. 3. de doctr. Christiana, Charitatem autem voco motum animi. Si vero charitas & fides motus animi sunt, virtutes ergo motus animi sunt. Quibus alij respondentes, præmissa verba Augustini ita intelligenda fore inquirunt, Fides est credere quod non vides, id est fides est virtus qua creditur quod non videtur. Item, Charitas est motus animi, id est gratia qua mouetur animus ad diligendum. Et quod hæc & his similia ita accipienda sint, ex his conuincitur quæ alibi Aug. ait. Nam in primo lib. questionum euangelii inquit, Est fides qua creduntur ea quæ non videntur, quæ proprie dicitur fides. Item in 13. lib. de trin. Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud est fides qua creduntur. Ex quibus verbis sic argumentando procedunt, Aliud est credere, aliud illud quo creditur. Prædictum autem est fidem id esse quo creditur. Sic ergo credere non est fides: quia credere non est id quo creditur. Addunt quoque, Virtus opus dei tantum est, quam ipse solus facit in nobis. Ipsa ergo non est vsus vel actus liberi arbitrij. sed credere est actus liberi arbitrij: non est itaque virtus. Præmissis aliisque rationibus ac testimoniis innituntur vtrique. Horum autem iudicium diligentis lectoris relinquo examini, ad alia properans.

PRÆDICTA REPETIT VT ALIA ADDAT,

definitam assignationem ponens de gratia & libero arbitrio contra Pelagianos. **DISTINCT. XXVIII.**

De potestate lib. arbit. hominis lapsi, quam habet gratia circumscripta. Cap. 9.

I D vero inconcusse & incunctanter teneamus, liberum arbitrium sine gratia præueniente & adiuuante non sufficere ad salutem & iustitiam obtinendam: nec meritis præcedentibus gratiam dei aduocari, sicut Pelagiana hæresis tradidit. Nam vt ait Aug. 1. lib. retract. Noui hæ-

retici Pelagiani liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt gratiæ dei non relinquant locum, quam secundum merita nostra dari asserunt. Pelagianorum hæresis omnium recentissima à Pelagio monacho exorta est. Hi dei gratiæ quæ prædestinati sumus, & quæ meruimus de potestate tenebrarum erui, intantum inimici sunt, vt sine hac credant hominem posse facere omnia diuina mandata. Denique Pelagius à fratribus increpatus, quod nihil tribueret adiutorio gratiæ dei, ad eius mandata facienda: non eam libero arbitrio præponebat, sed infideli calliditate supposebat dicens, ad hoc eam dari hominibus, vt quæ facere per liberum arbitrium iubentur, facilius possint implere per gratiam. Dicendo vtrique, Facilius possint, voluit credi, etsi difficilius, tamen posse homines sine gratia facere iussa diuina. Illam vero gratiam dei, sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero arbitrio: quod nullis suis præcedentibus meritis ab illo accipit nostra natura, ipso ad hoc tantum inuante nos per suam legem atque doctrinam, vt discamus quæ facere & quæ sperare debeamus. Non autem ad hoc per donum spiritus sancti, vt quæ didicerimus esse facienda, faciamus. Ac per hoc diuinitus nobis dari scientiam confitentur, quæ ignorantia pellitur: charitatem autem negant diuinitus dari, quæ pie viuatur: vt scilicet sit donum dei scientia, quæ sine charitate inflat: & non sit donum dei ipsa charitas, quæ vt scientia non inflat, ædificat. Destruunt etiam orationes quas facit ecclesia siue pro infidelibus & doctrinæ dei resistentibus, vt conuertantur ad deum: siue pro fidelibus, vt augeatur dei fides, & perseuerent in ea. Hæc quippe non ab ipso accipere, sed à seipsis homines habere contendunt: gratiam dei qua liberamur ab impietate, dicentes secundum merita nostra dari. Paruulos etiam sine ylo peccati originalis vinculo asserunt nasci.

Hic ponit ea quibus suum confirmant errorem, verbis Augustini contra ipsum videntes.

Quod vero dicunt sine gratia hominem per liberum ar

bitrium omnia iussa implere, huiusmodi inductionibus muniunt. Si, inquirunt, non potest ea facere homo quæ iubentur, non est ei imputandum ad mortem, sicut tu ipse August. in libro de libero arbitrio asseris. Quis, inquis, peccat in eo quod nullo modo cauere potest? Peccatur autem. Cauere ergo potest. Hoc testimonio August. Pelagius vsus est disputans aduersus eum, immo aduersus gratiam: sicut August. in libro retract. illud & alia huiusmodi retractans commemorat, inquit, In his atque huiusmodi verbis meis, quia gratia dei commemorata non est de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani suam nos tenuisse sententiam: sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est qua peccatur & recte viuatur, quod his verbis egimus: sed ipsa nisi dei gratia liberetur, & vt vitia superet adiuuetur, recte à mortalibus vinci non potest. Ecce aperte determinat, ex quo sensu illa dixerit, inimicos gratiæ refellens.

Aliud testimonium August. ponit quo Pelagius pro se utebatur.

Quæ sit hæresis Pelagianorum August. lib. de hæresibus vnico in articulo hæresum. 88. in Tomo. 6.

Lib. 3. cap. 18.
In Tomo. 1.
& lib. de natura & gratia cap. 67. In Tomo. 7.
Lib. 1. cap. 9.

Cap. 12. Et
Retract. l. ca.
15.

Quæstio Pe-
lagii.
Lib. 1. ca. 14.
Determina-
tio August.

Similiter & innitebatur Pelagius verbis August. con-
tra gratiam, quæ in libro de duabus animabus dicit, Peccati, inquit, reum tenere
quenquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis & infan-
tie est. His auditis exiliit Pelagius dicens, Cur ergo parvuli & illi qui non habent
gratiam, sine qua non possunt facere mandata diuina, rei tenentur? Hoc autem
qua occasione dixerit, in libro retract. Pelagius respondens aperit. Id enim con-
tra Manicheos dixit: qui in hominē duas naturas esse contendunt, vnam bonam
ex deo, alteram malam ex gente tenebrarum, quæ nunquam bona fuit, nec bo-
num velle potest. quod si esset, non videretur ei imputandum esse si bonum
non faceret.

Aliud quod videtur contradicere gratiæ dei addit.

Cap. 26. in to-
mo. 6.

Matth. 12. c
Determina-
tio August.
in lib. retract.
l. ca. 22.
Ioh. 1. b

Alibi etiam August. dicit, quod huic gratiæ contradice-
re videtur quia iustificamur. Ait enim in lib. contra Adamantium Manichæi di-
scipulum, Nisi quisque voluntatem suam mutauerit, bonum operari non potest:
quod in nostra potestate esse positum dominus docet vbi ait, Aut facite arbo-
rem bonam, aut fructus eius bonos &c. Quod August. in retract. non esse contra
gratiam dei quam prædicamus, ostendit. In potestate quippe hominis est muta-
re in melius voluntatem: sed ea potestas nulla est, nisi à deo detur: de quo dictum
est, Dedit eis potestatem filios dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate, quod cum
volumus facimus, nihil tam in potestate quam ipsa voluntas est: sed præparatur
à domino voluntas: eo ergo modo dat potestatem.

Aliud testimonium eiusdem, quod videtur a duersum.

Aug. in lib.
contra Ada-
mantium Ma-
nichæi disci-
pulum, ca. 27.
in tomo. 6.
Et lib. retract.
stat. l. ca. 22.

Sic etiam intelligendum est quod in eodem ait, scilicet
in nostra potestate esse ut vel inferi bonitate dei, vel excidi eius seueritate mere-
mur: quia in potestate nostra non est nisi quod nostram sequitur voluntatem
quæ cum præparatur à domino, facile sit opus pietatis, etiam quod impossi-
bile & difficile fuit.

Aliud testimonium.

In lib. expo-
sitionis qua-
rundam pro-
positionum
epistolæ ad
Roman. arti-
culo in tom.
4.
Lib. 1. ca. 23.

In expositione quoque quarundam propositionum epi-
stolæ ad Romanos quædam August. inserit, quæ videntur huic doctrinæ gra-
tiæ aduersari. Ait enim, Quod credimus, nostrum est: quod autem bonum ope-
ramur, illius est qui credentibus dat spiritum sanctum. & paulopost, Nostrum est
credere & velle, illius autem dare credentibus & volentibus facultatem bene
operandi per spiritum sanctum. Quæ qualiter intelligi debeant August. in libro
retract. aperit dicens, Verum est quidem à deo esse quod operamur bonum: sed
eadem regula vtriusque est, & volendi scilicet & faciendi: & vtrunque ipsius est,
quia ipse præparat voluntatem: & vtrunque nostrum est, quia non fit nisi volen-
tibus nobis. Illa itaque profecto non dixissem, si iam scirem etiam ipsam fidem
inter spiritus sancti munera reperiri.

Adhuc addit aliud quod videtur contrarium.

Illud etiam diligenter est inspiciendum quod August.
in lib. de predestinatione sanctorum ait, scilicet quod posse habere fidem sicut pos-
se habere charitatē, natura est hominū: habere autē fidē sicut habere charitatem,
grā est fidelium. Quod non ita dictū est, tanq̃ ex libero arbitrio valeat haberi fides
vel charitas: sed quia aptitudinē naturālē habet mens hominis ad credendum vel
diligendum, quæ dei gratia præuenta credit & diligit: quod sine gratia nō valet.

Testimonio Hieronymi astruit quid tenendum sit de gratia & libero arbi-
trio: vbi triplex hæresis inducitur, scilicet Ioviniani, Manichæi, Pelagij. H

Id ergo de gratia & libero arbitrio indubitāter teneamus
quod Hieron. in explanatione fidei catholicæ ad Damasum papam, Ioui-
niani, & Manichæi, & Pelagii errores collidens docet. Liberum, inquit, sic confi-
temur arbitrium, ut dicamus nos semper indigere dei auxilio: & tam illos errare
qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quā illos qui
cum Ioviniano asserunt hominem non posse peccare. Vterque tollit arbitrii li-
bertatem. Nos vero dicimus hominem semper & peccare & non peccare pos-
se, ut semper nos liberi confiteamur esse arbitrii. Hæc est fides quam in catholica
ecclesia didicimus, & quam semper tenuimus.

VTRVM HOMO ANTE PECCATVM EGVE-

rit gratia operante & cooperante.

DISTINCT. XXIX.

P **OST** hæc considerandum est, vtrum homo ante peccatū egue-
rit gratia operante & cooperante. Ad quod breuiter dicimus, quia
non cooperante tantum, sed etiam operante gratia indigebat:
non quidem secundum omnem operandi modum operantis gratiæ. operatur
enim liberando & præparando voluntatem hominis ad bonum. Egebat itaque
homo ea, non ut liberaret voluntatem suam, quæ peccati serua non fuerat: sed ut
præpararet ad volendum efficaciter bonum, quod per se nō poterat. Non enim
poterat bonum mereri sine gratia, ut August. in Ench. euidenter tradit. Illam, in-
quit, immortalitatem in qua poterat non mori natura humana, perdidit per libe-
rum arbitrium. Hanc vero in qua non poterat mori, acceptura est per gratiam:
quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritū: quauis sine gratia nec tunc
vllum meritum esse potuisset: quia etsi peccatum in solo erat arbitrio constitutū,
non tamen iustitiæ habendæ vel retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi di-
uinum præberetur adiutorium. Ecce his verbis satis ostenditur, quod ante pecca-
tum homo indigebat gratia operante & cooperante. Non enim habebat quo pe-
dem mouere posset sine gratiæ operantis & cooperantis auxilio: habuit tamen
quo poterat stare.

Quod homo ante lapsum virtutes habuerit.

Præterea quæri solet, Vtrum homo ante lapsum vir-
r j.

G

Cap. 5. in to-
mo. 7.
Determina-
tio.

A

De pte libi
arbi. primi
hois, vtrū, q̃
eguerit grā
operante & co-
operante ses-
cundū statū
naturæ insti-
tutæ.
Cap. 106. in
tomo. 3.

B

Sanctorum testimonis affirmat hominem primum habuisse virtutes.

In tomo 3. epistola 41.

Lib. 11. ca. 42 in fine libri.

tutem habuerit. Quibusdam videtur quod non habuerit, id ita probare conantibus. Iustitiam, inquiunt, non habuit, quia praeceptum dei contempsit: nec prudentiam, quia sibi non prouidit: nec temperantiam, quia aliena appetiit: nec fortitudinem, quia prauè suggestioni cessit. Quibus respondentes, dicimus eum quidem non tunc habuisse has virtutes quando peccauit, sed ante, & tunc amisisse. Quod multis sanctorum testimoniis comprobatur. Ait enim August. in quadam homilia, Adam perdita charitate, malus inuentus est. Item, Princeps vitiorum dum vitia compositum, charitate splendidum, primos parentes illis donis ac tantis bonis expoliavit, pariterque peremit. De hoc eodem Ambros. ad Sabinum ait, Quando Adam solus erat, non est prauaricatus: quia eius mens deo adhærebat. Super psal. quoque dicit, Quod homo ante peccatum beatissimus, auram carpebat etheream. Sed quomodo sine virtute beatissimus erat? August. quoque super Genes. dicit Adam ante peccatum spiritali mente præditum fuisse. Non est ergo dubitandum hominem ante peccatum virtutibus fuisse, sed illis per peccatum expositum fuisse.

De eiectione hominis de paradiso.

In illius quoque peccati poenam eiectionis est de paradiso in istum miseriarum locum, sicut in Genes. legitur, Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum, emisit enim deus de paradiso voluptatis. His verbis insinuari videtur quod nunquam moreretur, si postea de illo ligno sumpisset.

Quomodo intelligendum sit illud, Ne sumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum.

Ad Ro. 8. b.

Sed quia per peccatum iam mortuum corpus habebat, illa verba ex tali intellectu accipi possunt: Deus modo irati loquens, de homine superbo ait, Videte ne forte mittat manum suam, &c. id est caute vos angeli ne comedat de ligno vitæ, quo indignus est: de quo, si persistisset, comederet, & viueret in æternum. sed modo propter inobedientiam indignus est comedere. Et sicut verbo dixit, ita opere exhibuit. Emisit enim eum deus de paradiso voluptatis in locum sibi congruum. sicut plerumque malus cum inter bonos viuere cœperit, si in melius mutari noluerit, de bonorum congregatione pellitur, ponderis prauæ consuetudinis pressus.

De flammeo gladio ante paradysum posito.

Aug. super Genes. lib. 11. cap. 4.

Ne verò ad illud posset accedere, collocavit deus ante paradysum cherubin, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Quod iuxta literam potest hoc modo accipi, quia per ministerium angelorum ignea custodia ibi constituta fuit. Hoc enim per cœlestes potestates in paradiso visibili factum esse credendum est, ut per angelicum ministerium ibi esset quædam ignea custodia: non tamen frustra, sed quia aliquid significat de paradiso spirituali. Cherubin enim interpretatur plenitudo scientiæ: hæc

Ad Ro. 13. c.

est charitas, quia plenitudo legis est dilectio. Gladius autem flammeus poenæ temporales sunt, quæ versatiles sunt, quia tempora volubilia sunt. Illa ergo ad custodiam ligni vitæ ideo posita sunt ante paradysum, quia ad vitam non reditur nisi per cherubin, scilicet plenitudinem scientiæ, id est charitatem: & per gladium versatilem, id est tolerantiam passionum temporalium.

An homo ante peccatum comederit de ligno vitæ.

F

Potest autem quæri, Vtrum de ligno vitæ ante peccatum comederit homo? De hoc August. in lib. de baptis. par. sic ait, Rectè profecto intelliguntur primi homines ante malignam diaboli persuasionem abstinuissent à cibo vetito, atque vti fuisse concessis. His verbis ostenditur, quod de ligno vitæ ante peccatum sumpserint: quibus præceptum erat, ut de omni ligno paradisi comederent, nisi de ligno scientiæ boni & mali.

Quare non sunt facti immortales, si comederunt de ligno vitæ.

G

Quare ergo perpetua soliditate, & beata immortalitate vestiti non sunt, ut nulla infirmitate vel ætate in deterius mutarentur? Hanc enim virtutem naturaliter illud lignum habuisse dicitur. Sed forte hoc non conferebat, nisi sæpe de illo sumeretur. Potuit ergo fieri ut de illo sumeret semel, & non sapius: qui per aliquam moram in paradiso fuisse intelligitur, cum scriptura dicat eum ibi soporatum fuisse, quando costa de latere eius assumpta est, & inde formata mulier, & animalia ante eum ducta, quibus nomina imposuit.

QUOD PER ADAM PECCATVM ET POENA transit in posteros. **DISTINCT. XXX.**

A

In superioribus insinuat est, licet ex parte (non enim perfecte sufficimus exponere) qualiter primus homo deliquerit, & quæ pro peccato poenam subierit: quibus adiiciendum est, peccatum simul ac poenam per eum transisse in posteros, sicut Apostolus ostendit inquit, Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, ita in omnes homines mors pertransiit.

Vtrum illud peccatum fuerit originale, vel actuale.

B

Hic primò videndum est, quod fuit illud peccatum, originale scilicet an actuale: & si de originali intelligatur, cōsequenter quid sit originale peccatum, & quare dicatur originale: & quomodo pertransierit vel pertranseat in omnes, diligenter inuestigandum est. Quibusdam placuit de peccato actuali Adæ illud accipere: asserentibus hoc Apostolum sensisse cum inferi ait, Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita &c. Euidēter, inquit, etiam ipso nomine exprimit Apostolus peccatum, quod per unum hominem intrauit in mundum, scilicet inobedientiam. Inobedientia verò peccatum actuale est.

Quomodo intrasse in mundum dicunt.

C

Hoc autem dicunt intrasse in mundum, non translatione

x ij.

Secundo, qui alias dicit de peccato meritis & remissione contra Pelagianos in ca. 2. in tomo 7.

Quid sit originale peccatum quod a peccato primorum parentum fuit causatum. Ad Ro. 5. b.

Quid illud accipiunt de actuali. Ad rom. 5. c.

Recitat hanc
refim.

Primo, qui a
lias de pēto-
rū meritis &
remissione
cōtra pelagia
nos cap. 9.
in tomo. 7.

Sap. 2. d.

ne originis, sed similitudine prauaricationis: omnesq; in illo vno peccasse dicunt, quia omnibus ille vnus peccandi exemplū extitit. Hoc male senserunt quidā heretici, qui dicti sunt Pelagiani: de quibus Aug. in libro de baptismo paruulorum commemorat dicens, Sciendum est, inquit, hereticos quosdam qui nominati sunt Pelagiani, dixisse peccatū primæ transgressionis in alios homines non propagatione, sed imitatione transisse. Vnde etiā in paruulis nolunt credere per baptismū solui originale peccatum, quod in nascentibus nullam esse omnino contendunt. Sed eis dicitur, quia si Apostolus peccatum imitationis non propagationis intelligi voluisset, eius principem non Adam, sed diabolū diceret. De quo in libro Sap. dicitur, Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarū. Et quia non vult intelligi hoc esse factum propagatione sed imitatione, continuō subiunxit scripturā, Imitantur autem eum, qui sunt ex parte ipsius. Imitantur quidē Adam, quot per inobedientiam transgrediuntur mandatum dei. Sed aliud est quod exemplum est voluntate peccantibus, aliud quod origo est cum peccato nascentibus. Non est igitur accipiendum peccatum Adæ transisse in omnes imitationis tantum exemplo, sed propagationis & originis vitio.

Hic aperit illud esse peccatum originale, quod transit in posteros.

Et est illud peccatum originale, vt aperte August. testatur, quod per Adam transiit in omnes, per eius carnem vitiatam concupiscentialiter generatos.

Quid sit originale peccatum hic inquiritur.

Quorundam
de originali
pēto opinio.

Quod diligenter inuestigandum est, quid sit. De hoc enim sancti doctores sub obscuritate locuti sunt, atque scholastici doctores variā senserunt. Quidam enim putant originale peccatum esse reatum pœnæ pro peccato primi hominis, id est debitum vel obnoxietatem, qua obnoxii & addicti sumus pœnæ tēporali & æternæ pro primi hominis actuali peccato: quia p illo (vt aiunt) omnibus debetur pœna æterna, nisi per gratiam liberentur. Iuxta horum sententiam oportet dici, originale peccatum nec culpam esse, nec pœnam. Culpam non esse ipsi fatentur: pœna quoque secundum eos esse non potest: quia si debitum pœnæ originale peccatum est, cum debitum pœnæ non sit pœna, nec originale peccatum est pœna. quod etiā quidā eorum admittunt, dicentes in scriptura originale peccatum sæpe nominari reatum: & reatum ibi intelligunt, vt dictum est, obnoxietatē pœnæ: & ea ratione asserunt peccatū originale dici esse in paruulis, quia paruuli pro illo primo peccato rei sunt pœnæ: sicut pro peccato iniqui parentis aliquando exulant filii secundum iustitiam fori.

Quod originale peccatum sit culpa, auctoritatibus probat.

Exo. 13. b.

Sed quod originale peccatum culpa sit, pluribus sanctorum testimoniis edocetur. Super Exod. vbi dicitur, Primogenitum asini mutabis oue, Gregorius ait, Omnes in peccatis nati sumus, & ex carnis deletionē concepti, culpam originale nobiscum traximus, vnde & voluntate nostra peccatis implicamur. Ecce culpam originale dixit nos trahere. vnde

constat originale peccatum culpam esse. August. quoque in libro de natura & gratia, de hoc eodem sic ait, Omnes (vt ait Apostolus) peccauerunt, vtique vel in seipsis, vel in Adam: quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter contraxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Peccatum enim primi hominis, non solum ipsum, sed omne necauit genus humanum: quia ex eo damnationem simul & culpam suscepimus. Idem super psal. 50. Quod de corpore mortuo seminat, cum vinculo peccati originalis nascitur & mortis. Ideo igitur se in iniquitatibus conceptum dicit Dauid, quia in omnibus trahitur iniquitas ex Adam, & vinculum mortis. Nemo enim nascitur, nisi trahens pœnam, & meritum pœnæ. Meritum autem pœnæ, peccatum est, Omnis ergo qui nascitur per carnis concupiscentiam, peccatum trahit. Peccatum itaque originale, culpa est, quam omnes concupiscentialiter concepti trahunt. Vnde in Ecclesi. dogmatibus scriptū est, Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem qui per cōcubitum viri & mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, impietati subditum, mortique subiectum, & ob hoc natura iræ nasci filium: a qua nullus liberatur, nisi per fidem mediatoris dei & hominum. His & alijs auctoritatibus euidenter ostenditur peccatum originale culpam esse, & in omnibus concupiscentialiter genitis trahi a parentibus.

Cap. 4. in tomo. 7.
Rom. 3. d.

In tomo. 8.
ad illū versum, Ecce in iniquitatibus conceptus sum.
Ibidem.

Cap. 26. in tomo. 3. apud Aug.

Quid sit quod dicitur peccatum originale, scilicet fomes peccati, id est concupiscentia.

Nunc superest videre, quid sit ipsum originale peccatum?

quod cum non sit actuale, non est actus siue motus animæ vel corporis. Si enim actus est animæ vel corporis, actuale vtique peccatum est: sed actuale non est, non est ergo actus vel motus. Quid ergo originale peccatū dicitur? Fomes peccati, scilicet concupiscentia vel concupiscibilitas: quæ dicitur lex membrorum, siue languor naturæ, siue tyrannus qui est in membris nostris, siue lex carnis. vnde August. in lib. de baptismo paruulorum, Est in nobis concupiscentia, quæ non est permittenda regnare. Sunt & eius desideria, quæ sunt actuales concupiscentiæ, quæ sunt arma diaboli, quæ veniunt ex languore naturæ. Languor autē iste, tyrannus est, qui mouet mala desideria. Si ergo vis esse victor tyranni, atque inermem inimicum inuenire, non obedias concupiscentiæ malæ. His verbis satis ostenditur, fomitem peccati esse concupiscentiam.

In tomo. 7.

Quod nomine concupiscentiæ intelligitur fomes peccati, & quæ dicitur fomes.

Nomine autem concupiscentiæ non actum concupiscentiæ, sed vitium primum significauit, cum eam dixit legem carnis. Vnde idem in tractatu de verbis Apostoli ait, Semper pugna est in corpore mortis huius: quia ipsa concupiscentia cum qua nati sumus, finiri non potest quādiu viuimus: quotidie minui potest, finiri non potest. Quæ autem est concupiscentia, cum qua nati sumus? Vitium vtique est, quod paruulum habilem concupiscere facit, adultum etiam concupiscentem reddit. Sicut enim in oculo cæci, in nocte vitium cæcitate

In tomo. 10.

Quod p. Adā originale peccatum in oēs intrauit. i. cōcupiscentia. Lib. i. cap. 9. in tomo. 7.

Aug. in lib. de baptismo paruulorum i. cap. 10. Quō intelligatur. In quo omnes peccauerunt.

tis est, sed non apparet, nec discernitur inter videntem & cæcum nisi luce veniente: sic in puero vitium esse nō apparet, donec ætatis prouectioris tempus occurrat. Ex his datur intelligi, quid sit originale peccatum, scilicet vitium concupiscentiæ: quod in omnes concupiscentialiter natos per Adam intrauit, eosque vitiauit. Vnde Aug. in lib. de baptismo paruulorum, Adam præter imitationis exempli, occulta etiam tabe carnalis cōcupiscentiæ suæ tabificauit, in se omnes de sua stirpe venturos. Vnde Apostolus rectè ait, In quo omnes peccauerunt. Circumspicere & sine ambiguitate dicit hoc Apostolus. Siue enim intelligatur, in quo homine, siue in quo peccato, sanum est. In Adam enim omnes peccauerunt, vt in materia, non solum eius exemplo, vt dicunt Pelagiani. Omnes enim ille vnus homo fuerat, id est in eo materialiter erant. Manifestum est itaque, omnes in Adam peccasse, quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur sicut cuncti constituti sunt peccatores, ita & in illo vno peccato quod intrauit in mundum, rectè omnes dicuntur peccasse: quia sicut ab illo vno homine, sic ab eodem vno peccato immunes esse non possunt, nisi ab eius reatu per Christi baptismum absoluantur. Alia ergo sunt propria peccata, in quibus tantum peccant quorum peccata sunt. Aliud hoc vnum in quo omnes peccauerunt, id est ex quo omnes peccatores constituti sunt.

Quid sit peccatum in quo omnes peccauerunt, scilicet originale, quod ex inobedientia processit.

Hoc est originale peccatum, quo peccatores nascuntur omnes concupiscentialiter geniti: quod ex Adam, siue ex eius inobedientia emanauit, & in posteros demigrauit. Vnde Apostolus consequenter, per inobedientiam vnus hominis, multos dicit constitutos esse peccatores: quæ est actuale peccatum. Cum autem dixerit per vnum hominem peccatum intrasse in mundum, & in eo omnes peccasse, de originali dictum esse oportet accipi.

Ex quo sensu dictum est, Per inobedientiam vnus multi sunt constituti peccatores.

Quod ergo ait, Per inobedientiam vnus multi constituti sunt peccatores: eo sensu dictum esse intelligendum est, quia ex inobedientia Adæ, scilicet ex peccato actuali Adæ, processit originale peccatum, quo omnes peccatores nascuntur: vt & in illo esset, & in omnes transfiret.

Quod peccatum originale in Adam fuit, & in nobis est.

In lib. 2. ad Valerium de nuptiis & cōcupiscentia, cap. 28. in tomo. 7.

Responsio Augustini. Qd Iuliani. ibidem.

Vnde Aug. Iuliano hæretico nullum peccatum in parvulis esse contendenti respondens, apertè asserit peccatum originale ex voluntate Adæ processisse, ac per eius inobedientiam in mundum intrasse. Quærit enim Iulianus, per quid peccatum inuenitur in paruulo, ita inquires, Non peccat iste qui nascitur, non peccat ille qui genuit, non peccat ille qui condidit. Per quas igitur rimas inter tot præsidia innocentiae, peccatum fingis ingressum? Et respondet sancta pagina, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, per vnus inobedientiam, ait Apostolus. Quid quærit amplius, quid quærit apertius? Item inquit

Iulianus, Si per hominem peccatum intrauit in mundum, peccatum vel ex voluntate est, vel ex natura est. Si ex voluntate est, mala voluntas est quæ peccatum facit: Si autem ex natura est, mala est natura. Cui respondeo, Ex voluntate peccatum est. Quærit forte, Vtrum originale peccatum ex voluntate sit? Respondeo, prorsus & originale peccatum ex voluntate esse: quia hoc ex voluntate primi hominis seminatum est, vt in illo esset, & in omnes transfiret.

Responsio Augustini.

Obiectio quorundam contra id quod supra dictum est, Omnes in Adam fuisse homines.

Ad hoc autem quod diximus, in Adam fuisse omnes homines, quidam verborum sectatores sic obiiciunt, dicentes, Non omnis caro quæ ab Adam traducta est, in eo simul existere potuit: quia multo maioris quantitatis est, quàm fuerit corpus Adæ. In quo nec tot etiam atomi fuerunt, quot ab eo homines descenderunt. Quocirca verum non esse asserunt, substantiam vnus cuiusque in primo fuisse parente.

Responsio, vbi aperitur qualiter fuerunt in Adam secundum rationem seminalem, & quomodo ex deo descenderunt, scilicet lege propagationis.

Quibus responderi potest, quod materialiter atque casualiter, nō formaliter, dicit fuisse in primo homine omne quod in humanis corporibus naturaliter est, descenditque à primo parente lege propagationis, & in se auctum & multiplicatum est, nulla exteriori substantia in id transiente, & ipsum in futuro resurget. Fomentum quod habet à cibis sed nō cōuertitur cibi in humanam substantiam, quæ per propagationem descendit ab Adā. Transmisit enim Adam modicum quod de substantia sua in corpora filiorum, quādo eos procreauit. i. aliquid modicum de massa substantiæ eius diuisum est, & inde formatum corpus filii, cuiusque multiplicatione sine rei extrinsecæ adiectione, auctum est: & de illo ita augmentato aliquid inde separatur, vnde formantur posterorum corpora: & ita progreditur procreationis ordo lege propagationis, vsque ad finem humani generis. Itaque diligenter ac perspicue intelligentibus patet, omnes secundum corpora in Adam fuisse per seminalem rationem, & ex eo descendisse propagationis lege.

Quo per propagationem descendit.

Auctoritate & ratione probatur, nihil extrinsecum conuerti in humanam substantiam quæ ab Adam est.

Quod verò nihil extrinsecum in humani corporis natura transcat, veritas in euāgelio significat dicēs, Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Quod etiā rōne ostēdi potest hoc mō, Puer qui statim post ortum moritur, in illa statura resurget quā habitus erat, si viueret vsque ad ætatem triginta annorum, nullo vitio corporis impeditur. Vnde ergo illa substantia quæ adeo parua fuit mortua, in resurrectione tā magna erit, nisi sui in se multiplicatione? Vnde apparet, quod etiā si viueret, nō aliunde, sed in se augmentaretur illa substantia. Sicut costa de qua facta est mulier, & sicut panes euāgelici. Nō inficiamur tamē quin cibi & humores in carne & sanguine transcant: sed non in veritate humanæ naturæ, quæ à primis descendit parentibus: quæ sola in resurrectione erit, reli-

Magis hic nō approbatur. Matth. 15. b.

Quod cibi in carnem transcant, sed non in eā descendit ab Adā.

qua verò caro in quam cibi transeunt, tanquam superflua in resurrectione deponetur: quæ tamen ciborum aliarumque rerum fomentis coalescit.

QVOMODO PECCATVM ORIGINALE A PATRIBUS transeat in filios: an secundum animam, an secundum carnem.
DISTINCT. XXXI.

Qualiter peccatū origināle a parente traducitur in prolem. Opinio quorūdam male credentium aīas esse ex traduce.

N VNC superest inuestigare, qualiter peccatum à patribus traducatur in filios, scilicet an secundum solam animam, an secundum carnem, siue secundum vtrūque? Putauerunt quidam secundum animam trahi peccatum originale, non solum secundum carnem: quia non solū carnem, sed & animam ex traduce esse arbitrati sunt. Sicut enim in generatione prolis de carne paterna substantialiter trahitur caro, ita etiam de gignentis anima animā gēniti essentialiter deduci ab his existimabatur. Ideoque sicut de corrupta carne caro corrupta seminatur, ita etiam de anima peccatrice anima peccatrix, corruptione originali infecta, ab illis trahi dicitur.

Prædictam opinionem damnat, & quod per carnem traducatur peccatum dicit, & quomodo ostendit.

Hoc autem fides catholica respuit, & tanquā veritati aduersum dānat: quæ non animas, sed carnem solā, sicut superius diximus, ex traduce esse admittit. Non ergo secundum animam, sed secundum carnem solā, peccatū originale trahitur à parentibus. Est enim peccatum originale (vt suprà diximus) concupiscentia, non quidem actus, sed vitium. Vnde August. Ipsa concupiscentia est lex membrorū vel carnis, quæ est morbidus quidam affectus, vel languor qui commouet illicitum desiderium, id est carnalem concupiscentiam, quæ lex peccati dicitur. Quæ dicitur manere in carne, nō quin in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima fit.

Quare concupiscentia dī esse in carne.

Causam corruptionis carnis ostendit, ex qua in anima peccatum fit.

Caro enim propter peccatum corrupta fuit in Adam, adeo vt cū ante peccatum vir & mulier sine incentiuo libidinis & cōcupiscentiæ feruore possent cōuenire, essetq; thorax immaculatus: iam post peccatū nō valet fieri carnalis copula absq; libidinosa cōcupiscentia, quæ semper vitium est & etiā culpa nisi excusetur per bona cōiugij. In cōcupiscentia ergo & libidine cōcipitur caro formāda in corpus prolis. Vnde caro ipsa quæ cōcipitur, in vitiosa cōcupiscentia polluitur & corrūpitur: ex cuius cōtactu anima cū infunditur, maculam trahit qua polluitur & fit rea, id est vitium cōcupiscentiæ, quod est originale peccatum.

Quod propter corruptionem carnis quæ est causa peccati, dicitur peccatum esse in carne.

Cōmentario ad 7. caput ad Ro. In tomo. 4.

Ideoque ipsum peccatum dicitur manere in carne. Caro ergo quæ in concupiscentia libidinis seminatur, nec culpam habet, nec actum culpæ, sed causam. In eo ergo q̄ seminatur, corruptio est: in eo autem q̄ nascitur, concupiscentiæ vitium est. Vnde Ambrosius de verbis Apostoli sic ait, Quomodo

habitat peccatum in carne, cū nō sit substantia, sed priuatio boni: Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum, ipsaque corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens diuinæ sententiæ datæ in Adam: cuius consortio anima maculatur peccato. Per id ergo quod facti causa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne: hæc est lex carnis. Idem, Non habitat peccatū in anima, sed in carne: quia peccati causa ex carne est, non ex anima: quia caro est ex origine carnis peccati, & per traducem omnis caro fit causa peccati: anima vero non traducitur, & ideo in se causam peccati non habet. Aug. quoque ex carne peccatum animam contrahere in sermone quodā de verbis Apostoli ostendit, dicens, Vitium concupiscentiæ est quod anima non ex se, sed ex carne cōtrahit. Natura quippe humana nō opere dei cum vitio primitus est instituta, sed ex voluntatis arbitrio priorum hominum venienti vitio est sauciata, ita vt non sit in carne bonum, sed vitium quo inficitur anima.

De causa originalis peccati, quæ est in carne, Vtrum sit culpa, an pœna.

Hic quæri solet, Vtrum causa peccati originalis quæ dicta est esse in carne, culpa sit, vel pœna, siue aliquid aliud. Culpa esse non potest: quia culpa non est in re irrationali. Si enim culpa esset in carne ante infusionem animæ, actualis esset, vel originalis. Sed actualis ibi non est, nec originalis culpa est: quia ipsa causa est originalis peccati. Si autem pœna est, quæ est illa? passibilitas, vel mortalitas, vel alia corruptio. Hos enim defectus carni inesse constat.

Hic aperitur quid sit fœditas tracta ex libidine coeuntium, quæ vitium vel corruptio dici potest.

Ad quod dici potest, quod multiplex defectus carnis, & præcipue pollutio quædam, quam ex feruore coitus parentum & concupiscentia libidinosa contrahit caro dum concipitur, causa est originalis peccati: quæ recte vitium, siue corruptio carnis appellari potest. Quæ fœditas maior videtur esse in carne concupiscentialiter traducta, quam in ea vnde traducitur. Et quod vitium vel corruptio sit in carne ante coniunctionem animæ, effectu probatur, cum anima infunditur, quæ ex corruptione carnis maculatur: sicut in vase dinoscitur vitium esse, cum vinum infusum acescit.

Inductu similitudinum ostendit non absurde dici filios trahere peccatum à parentibus, etiam mundis.

Ne autem miremur & intellectu turbemur audientes peccatum originale filios traducere à parētibus, iam per baptismum ab illo peccato mundatis, diuersarum similitudinum inductione id posse fieri insinuat Aug. in lib. de baptismo paruulorum, inquit, Quo modo præputium per circumcissionem aufertur, manet tamen in eo quem genuerunt circumcisi: quo modo etiam palea quæ opere humano tāta diligentia separatur, manet tamē in fructu qui de purgato nascitur tritico: ita peccatum quod in parentibus per baptismum mundatur manet in eis quos genuerunt. Ex hoc enim gignunt, quod adhuc vetustum

In tomo. 10.

Quod nō sit culpa, pœna.

missionis modū alijs etiam pluribus testimonijs scriptura edocet. Ait enim Aug. contra Iulianum, Lex quæ in membris est, vitium carnis est, quod ex pœna peccati, & ex traduce mortis provenit. Sed lex ista quæ est in mēbris, remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est sacramento quo renascuntur fideles: Manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant etiam fideles. Idem in sermone quodam de concupiscentia carnis, Per gratiam baptismatis & lauacrum regenerationis solutus est & ipse concupiscentiæ reatus, cum quo eras natus: & quicquid antea consensisti malæ concupiscentiæ, siue cogitatione, siue locutione, siue actione. Idem in lib. de nuptijs & concupiscentia, Concupiscentia carnis, licet in regeneratis iam non deputetur in peccatum, quæcunque tamen proles nascitur, obligata est originali peccato. Item, Dimittitur concupiscentia carnis in baptismo: non ut nō sit, sed ut nō imputetur in peccatum. Hoc est enim non habere peccatum, non esse reum peccati. Quo modo ergo alia peccata præterierit actu, & remanent reatu, ut homicidium & similia: ita econverso fieri potest ut concupiscentia prætereat reatu, & remaneat actu. Ex prædictis euidenter monstratur, quomodo peccatum originale in baptismo remittatur.

De fœditate quam caro ex libidine coitus contrahit, utrum in baptismo diluatur.

Solet autem hic quæri, Vtrum & ipsa caro in baptismo

Quidā dicunt carnē mūdāri ab illa pollutione, alij non.

Inconueniētiā adducit contra illos qui negāt carnē mūdāri a pollutione.

Responsio illorum,

ab illa fœditate purgetur, quam in conceptione ex concupiscentia libidinosa contrahit? Quibusdam videtur, q̄ sicut anima à reatu purificatur, ita & caro ab illa pollutione purgatur: ut sicut duobus completur mysterium baptismi, scilicet aqua & spiritu: ita ibi duo purgentur, anima scilicet à reatu, & caro ab illa contagione: quod quidem probabile est. Alij vero putant tantum animam ibi mūdāri, carnem vero non ab illa fœditate purgari. Si verò remanet illa fœditas vsq; ad procreationem filiorum, quæ fit in concupiscentia carnis, videtur natura carnis magis ac magis corrumpi: & magis corrupta videtur caro prolis q̄ parētis, quia de carne pollutionem quam habuit à conceptu retinente, trahitur polluta, & in concupiscentia concipitur, vnde & polluitur: & ita ex duplici causa contaminatur. Vnde & maior videtur pollutio carnis in prole, quàm fuerit in parēte. Ad quod illi dicunt, quia licet caro prolis ex carne fœda seminetur, & in concupiscentia feminis concipiatur, non tamē maiore fœditatem trahit, q̄ caro vnde seminetur, habuit. Quāuis etiam si fœdior atq; immūdiōr sit caro prolis, & ideo magis corrupta quàm caro parentis: non inde (ut aiunt) fit præiudicium veritati: quia nec absurdum esse dicunt, si carnis natura magis in posterioribus corrupta trahatur, neque ex ipsa magis corrupta anima amplius inficiatur.

Ex quo auctore sit illa concupiscentia, deo scilicet vel alio.

Præterea quæri solet, Vtrum concupiscentia quæ post baptismum remanet, & tantum poenalitas est, ante baptismum vero pœna erat, & culpa: ex deo auctore sit, vel ex alio? Ad quod breuiter respondētes dicimus,

quia in quantum pœna est, deum habet auctorem: in quantum vero culpa est, diabolum siue hominem habet auctorem.

Quia iustitia animæ mūdæ ex creatione illud peccatum imputetur, cum non possit vitare.

Solet etiam quæri, quia iustitia teneatur illo peccato anima innocens à deo creata, cum non sit in potestate sua illud vitare? Non enim per liberum arbitrium illud committitur: quia non prius est anima, quàm illi peccato est obnoxia. Ad hoc quidam dicunt ideo animā reā esse illius peccati, licet munda à deo sit creata, quia cum infunditur corpori, condelectatur carni: ex quo peccatum contrahit. Quod si esset, iam non originale, sed actuale diceretur. Potius ergo ideo recte potest dici imputari animæ illud peccatum, quod ex corruptione corporis inuitabiliter trahit, quia ut ait Aug. in lib. de ciuitate dei, Non fuit corruptio corporis quæ aggrauat animam, causa primi peccati, sed pœna: nec caro corruptibilis animam peccatricem fecit, sed peccatrix anima carnem corruptibilem fecit.

Responsio quorūdam falsa.

Congrua responsio & vera. 14. cap. 3. in tomo. 5.

Utrum illud peccatum sit voluntarium, vel necessarium.

Illud etiam non immerito quæri potest, Vtrum peccatum originale debeat dici voluntarium, vel necessarium. Et necessarium potest dici, quia vitari non potest. Vnde & propheta dicit, De necessitatibus meis erue me. Et voluntariū nō incōgrue appellatur, quia ex voluntate primi hominis processit, ut Aug. in 1. lib. retractationum ostendit, dicens, Istud, quod in paruulis dicitur originale peccatum, cum adhuc non vtantur libero arbitrio voluntatis, non absurde vocatur voluntarium: quia ex prima hominis mala voluntate contractū, factum est quodammodo hæreditarium.

Quod voluntariū debet dici & necessarium.

Cap. 15.

Quare deus animam corpori iungit, sciens eam inde maculari, & ideo damnari.

Si vero quæritur, cur deus qui fecit animam ipsam sine macula, & scit eam ex corporis coniunctione maculā peccati contrahere, & aliquando ante baptismum seiungi ab ipso corpore & sic damnari, eam corpori iungit? Respondemus, altitudine iudiciorum dei id provenire, & nec iniuste id à deo fieri. Ipse enim non incongruē humanæ conditionis modum, quem à principio instituit, licet peccata hominum intercesserint, sine immutatione cōtinue seruat: Corpora de materia à principio sine vitio facta fingens, animasque de nihilo creans, eorumque coniunctione hominem perficiens. Cum ergo vtraque hominis natura à deo sine vitio sit instituta, licet à se peccato sit vitata: nō ideo immutabilis deus humanæ conditionis primariam legem mutare debuit, siue ab hominum multiplicatione desistere.

G

An anima sit talis qualis à deo creatur.

H

Hic à quibusdam quæri solet, Vtrum anima talis sit ante baptismum, qualis à deo creatur? Quod non esse, probare conantur hoc modo, Quod quidam probant non esse alem,

Solutio.

do, Anima in corpore creatur, in cuius coniunctione peccato maculatur. Quam cito ergo est, peccatum habet: nec prius fuit, quam peccatum habuit: non est ergo talis, qualis a deo creatur. Creatur enim a deo innocens, & sine vitio: & nunquam talis est. Ad quod dici potest, quia non omnino talis est, qualem eam deus fecit. Deus enim bonam eam fecit, & bonitatem ei sine corruptione indidit. Et dicitur illa naturalis bonitas, quam in creatione a conditore suscepit: quam bonitatem propter peccatum penitus non amisit, sed viciatam habuit: quam deus tamen sine vitio fecit. Si enim res bona non esset anima, in ea malum esse nequireret, cum non posset malum esse nisi in bono, ut post dicitur. Non ergo omnino talis est anima, qualis a deo creata. Sicut quis pollutas habens manus, non tale habuit pomum, quale ego dedi mundis manibus. Ego enim dedi mundum.

An animæ ex creatione sint æquales in donis naturalibus.

Illud quoque non incongruè quæri solet, Vtrum omnes animæ ex creatione æquales sint, an aliæ alijs excellentiores? Pluribus non irrationabiliter videtur, quod ex ipsa creatione aliæ alijs excellent in naturalibus donis, ut in essentia aliæ alijs sit subtilior, & ad intelligendum memorandumque habiliior, utpote acutiori ingenio, & perspicaciori intellectu prædita. Quod non improbabiler dicitur, cum in angelis ita fuisse constet. Et licet naturalibus donis aliæ præ alijs polleant, tamen ante baptismum a corpore discedentes, paræ penam, & post baptismum statim æqualem coronam sortiuntur: quia ingenij acumen vel tarditas, præmium vel poenam in futuro non collocat.

AN PECCATA OMNIUM PRÆCEDENTIVM
patrum parvuli originaliter trahant ut peccatum Adæ.

DISTINCT. XXXIII.

Vtrum originale peccatum per peccata proximorum parentum multiplicetur & intendatur.

P **RAEDICTIS** adiiciendum videtur, an peccata præcedentium patrum ad parvulos transeant, sicut illud primi hominis delictum in omnes carnaliter genitos diximus redundasse. Et si peccata parentum transeant in parvulos: vtrum omnium qui fuerunt ab Adam usque ad ipsos, an aliquorum & non omnium?

Quid super hoc Aug. in enchiridio dicere videtur.

Cap. 47. in tomo. 3.

Exodi. 20. 2.

De hoc August. in enchiridio ambigè differit. videtur enim approbare peccata parentum præcedentium imputari parvulis, non omnium tamen qui fuerunt ab Adam, ne importabili & nimia sarcina in poena aeterna gravarentur parvuli: sed tantum eorum parentum, qui eos a quarta generatione præcesserunt. Quod confirmat illis verbis quibus in Exo. dominus ait, Ego sum deus visitans iniquitates patrum usque in tertiam & quartam generationem: quasi peccata parentum proximorum tantum parvulis imputentur, &

Ibid. ca. 44

non alia: quod est per moderationem diuinæ miserationis.

Eorum ponit documenta, qui dicunt transire in parvulos parentum delicta.

Et quod non illud solum primi hominis delictum parvulos teneat, sed etiam alia, illi quibus ita videtur ex eo confirmant, quod etiam parvuli non modo maiores, dicuntur baptizari in remissionem peccatorum per pluralem numerum, non per singularem in remissionem peccati. Et David de legitimo matrimonio procreatus dicit, In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: Nō dicit, iniquitate vel peccato. Vnde putant non tantum illud vnum peccatum originale, sed etiam plura quæ in peccato Adæ reperiuntur, & alia parentum peccata parvulis imputari.

Quod illo vno primo peccato plura reperiuntur.

Quod vero in actuali peccato Adæ plura notari valeant peccata, August. in enchiridio insinuat. Possunt, inquit, intelligi plura peccata in vna transgressionem Adæ, si in sua quali membra diuidatur. Nam & superbia est illis, quia homo in sua potius esse quā dei potestate dilexit: Et sacrilegium, quia deo non credidit: Et homicidium, quia se in mortem præcipitavit: Et fornicatio spiritalis, quia integritas mentis humanæ serpentina suasionem corrupta est: Et furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est: Et avaritia, quia plus quam sufficere illi debuit appetiuit: & siquid aliud in hoc vno peccato inueniri potest. Deinde de parentum præcedentium peccatis, vtrum parvulis imputentur, magis opinando quā asserendo disceptat, ita inquit, Parentum peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt, non improbabiler dicitur. Illa quippe diuina sententia, Reddam peccata patrum in filios, tenet eos ante regenerationem: usque adeo, ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat, In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Non dixit in iniquitate vel in peccato, cum & hoc rectè dici posset: sed iniquitates & peccata dicere maluit, quia & in illo vno quod in omnes homines pertransiit, atque tam magnum est ut eo mutaretur humana natura, reperiuntur sicut supra disserui plura peccata & alia parentum: quæ non ita possunt mutare naturam, reatu obligant filios, nisi gratia dei subueniat. Sed de peccatis aliorum parentum, quibus ab ipso Adam usque ad patrem suum pro generationibus suis quisque succedit, non immerito disceptari potest: vtrum omnium malis actibus, & multiplicatis delictis originalibus, qui nascitur implicetur: ut tanto peius, quanto posterius, quisque nascatur. An propterea deus in tertiam & quartam generationem de peccatis parentum posteris eorum comminetur, quia iram suā quantum ad progenitorum culpas, non extendit ulterius moderatione miserationis suæ: ne illi quibus regenerationis gratia non cōfertur, nimia sarcina in ipsa æterna damnatione premerentur, si cogercntur ab ipso initio generis humani omnium præcedentium parentum suorum originaliter peccata contrahere, & penas pro eis debitas pendere. An aliquid aliud de re tanta, scripturis sanctis diligentius per-

Cap. 47.

De peccatis peccatis, an parvulos teneant. Ibid. c. 49. Deuter. 5. c.

Psal. 50.

In enchirid. cap. 47.

Vide opiniones varias.

scrutatis ac tractatis, valeat vel non valeat reperiri, temere affirmare non audeo. Ecce perspicuum fit lectori, Augustinum superiora dixisse non asserendo, sed diuersorum opiniones referendo.

Ostendit Augustinum sibi fore contrarium, si id sentiret.

Alioquin sibi ipsi contradicere ostenderetur, qui in eodē lib. omniū mitissimā dicit esse pœnā paruulorū, qui originali tantū tenentur peccato, his verbis, Mitissima sanē pœna eorū erit, qui præter peccatū quod originale cōtraxerūt, nullū insuper addiderūt: & in cæteris qui addiderūt, tāto quilibet ibi tolerabiliore habebit damnationē, quāto minore habuerit iniquitatē. Ecce hic aperte dicit, paruulorum pœnam omniū aliarū penarū esse leuissimā. Quod si est, non ergo peccatis patrum præcedentium obligātur, nisi Adæ. Si enim pro peccatis parentum actualibus æternaliter punirentur & pro suo originali, non tamen, sed forte magis quā ipsorum parentes punirentur. Non ergo pro peccatis parentū actualibus, nec etiā pro actualibus primi parentis, sed pro originali quod a parentibus trahitur, paruuli damnantur: pro eo nullam aliam ignis materialis vel conscientie vermis pœnam sensuri, nisi quod dei visione carebunt in perpetuū. Vno ergo, & non pluribus peccatis, paruuli obligati sunt. Vnde etiā ea quibus illa opinio muni videtur, scilicet peccata & iniquitates in paruulis aliquādo scriptura esse significat, vtens plurali numero, ita determinat Aug. in eodem lib. Quia in scriptura per singularem numerum pluralis numerus sæpe significari solet: vt ibi, Ora ergo ad deum, vt auferat a nobis serpentem: non ait, Serpentes, quos patiebatur populus, Et conuerso per plurale significatur singularis numerus: vt in euangelio, Mortui sunt enim qui quærebant animam pueri: non ait, Mortuus est, cum loqueretur de Herode. Et in Exodo, Fecerunt deos aureos, cū vnum fecerint vitulum: de quo dixerunt, Isti sunt dii tui Israel. Ita & illud originale vnum plurali numero significatur, cum dicimus, paruulos in peccatorū remissionem baptizari, & in peccatis vel iniquitatibus concipi.

An actuale peccatum Adæ sit grauius cæteris.

Hic queri solet, Vtrum peccatum Adæ transgressionis

ex quo processit originale, & in quo plura superius notata sunt peccata, grauius fuerit cæteris peccatis? Quibusdā ita esse videtur, quia illud peccatum totam humanam naturam mutauit: sicut Aug. dicit in enchiridio, Illud vnum peccatum in loco & habitu tantæ felicitatis admissum, tam magnum est vt in vno homine originaliter & (vt ita dixerim) radicaliter totum genus humanum damnaretur. Idem in lib. de ciuitate dei, Tāto maiori iniustitia violatum est illud mandatum, quanto facilius poterat obseruantia custodiri. Nondum enim ipsi voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea secutum est. His alijsque videntur auctoritatibus, qui illud peccatum cæteris aliorum hominū peccatis grauius esse dicunt. Quod etiam ratione ostendere laborant hoc modo, Magis nocuit illud peccatum quā aliquod aliorum: quia totum humanum genus vitiauit ac morti vtique subdidit, quod nullo alio peccato factum est. Maiorem ergo

Enchiridii
cap. 93.

Determina-
tio eorū quæ
illi opponen-
bant.
Cap. 44.
Numeri. 21. b

Matth. 2. c.
Exodi. 32. a.

Quare quis-
busdam gra-
uius videtur
esse cæteris.
Cap. 48.

Lib. 14. c. 12.

Post auctori-
tates ponit
etiā rationes
eorum.

effectum mali habuit illud peccatum, quā aliquod aliud.

Responsio contra illos, vbi alia peccata ostenduntur illo maiora.

Ad quod dici potest, quia licet illud peccatum huma- nam naturam mutauerit in necessitatem mortis, & in totum genus humanū reatum diffuderit: non est tamen putandum grauius fuisse peccato in spiritum sanctum, quod neque hic, neque in futuro (vt veritas ait) dimittitur. Quod verō totam humanam naturam corrumpit, non ideo est quia grauius fuerit cunctis aliis peccatis: sed quia ab homine commissum est, quando in vno homine tota humana natura consistebat, & ideo tota in eo corrupta est: maioremque effectū mali intulit quantum ad multiplices defectus qui ex eo manauerunt, sed non quantum ad pœnam æternam, quam grauiore non meruit, q̄ plures postea meruerūt per alia peccata: immo alios grauiore promeruisse credimus iram, q̄ Adam meruerit.

An istud peccatum sit primis dimissum parentibus.

Si vero quæritur, an illud peccatū fuerit dimissum pri- mis parētibz? Dicimus eos per pœnitentiā veniā cōsecutos. Vnde Aug. in lib. de baptismo paruulorū ait, Sicut illi primi parētes postea iuste viuēdo creduntur per domini sanguinē ab extremo liberati supplicio, nō tamen in illa vita meruerūt ad paradysum reuocari: sic et caro peccati, etiā remissis peccatis, si hō in ea iuste vixerit, nō continuō meretur eā mortē non perpeti, quā traxit de propagine peccati.

Quod peccata parentum visitantur in filios, & quod non sunt aduersa quæ deus dicit in Exodo, & in Ezechiele.

Et licet peccatis parentum, nisi Adæ, paruuli non obli-

gentur, non est tamen diffidendū pœnā parentū in filios redundare, sicut dominus in Exodo ad Moysen ait, Ego sum deus fortis, zelotes, visitans iniquitates patrū in filios vsq; in tertiā & quartā generationē, his qui oderūt me. His verbis aperte insinuat, q̄ deus reddit pœnā patrū super filios tertios & quartos. Huic autē videtur aduersari quod dominus ait in Ezechiele, Quid est q̄ inter vos parabolam vertitis in prouerbiū, istud dicentes, Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorū obstupefunt? Viuo ego, dicit dominus, si erit vobis vltra parabola hæc in prouerbiū in Israel. Ecce oēs animæ meæ sunt, vt anima patris, ita anima filii mea est: & anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater nō portabit iniquitatem filii. Iustitia iusti super eū erit, & impietas impij erit super eū. His verbis videtur deus corrigere per prophetam, quod male dixerit in lege. Si enim peccata parentum reddit in tertiā & quartā generationē, iniustitia videtur dei esse, vt alius peccet & alius puniatur. Quomodo enim iustū est alium peccare, & alium peccata luere?

Determinatio, præmissarum auctoritatum conuenientiam ostendens.

Sed, vt ait Hieron. Ne lex & prophetæ. i. Exod. & Eze- chiel, immo ipse deus qui & hic & ibi locutus est, in sentētia discrepare videatur, attendamus finē illius auctoritatis Exod. Dicto enim, Reddo iniquitates patrū in

Matth. 22. c.

In quo ha-
buit maiore
effectū mali,
in quo mi-
norem.

Exodi. 20. a.

Auctoritatē
inducit quæ
illi aduersari
videtur.
Ezech. 18. a.

Tom. 5. ex-
pl. natione
ad. 16. caput
Ezechielis.

In tomo. 8.
enarratione
ad psal. 103.
In expositio
ne versus, In
memoriam
redeat ini-
quitas patris
eius.

Solutio.

Loco prædis-
cto.

Ibidem.
Gen. 9. d.

274

LIBER II.

filios; addit, His qui oderunt me, per quod euidenter ostendit, non ideo puniri filios quia peccauerunt patres, sed quia eis similes quodam hereditario malo deum oderunt. Illud ergo quod in Exod. dominus dicit, sicut Hieron. tradit, non id sonat quod multi existimant: nec est simile huic prouerbio, Patres comederunt vnam acerbam, &c. Illud enim Exod. Hieron. super illud Ezech. & August. super psal. Deus laudem meam ne tacueris: de filiis peccata patrum imitantibus accipiendum censent: super quos dicitur deus reddere peccata patrum, non quia puniunt eos eo quod imitantur peccata patrum, non quia patres peccauerunt. Non itaque corrigit deus in propheta, quod ante dixerat in lege: sed quomodo intelligendum sit aperit. Vnde & illos qui prauè intelligebant arguit, qui dicebant, Patres comederunt, &c.

Quare dixerat in tertiam & quartam generationem, & quare patres tantum commemorauit.

Veruntamen si de imitatoribus malorum illud accipitur, quare tertiam & quartam generationem tantum commemorauit, cum in qualibet generatione rei teneantur, qui peccata patrum imitantur? Et quare patres commemorauit, cum & illi omnes mali sint, qui quorumlibet malorum peccata imitantur? Sed ideo patres specialiter nominauit, quia maxime patres filii imitari solent, quos præcipue diligunt. Et tertiam & quartam generationem ideo commemorauit, quia solent parentes interdum tandiu viuere, donec filios tertios & quartos habeant: qui patrum iniquitates videntes, eorum impietatis hæreses per imitationem efficiuntur. Secundum hunc modum rectè intelligitur ad literam, quod in Exodo dicitur.

Quomodo illud Exodi intelligi debeat secundum mysterium.

Quod etiam mysticè intelligendum esse ostenditur ex eo, quod parabola dicitur. Si enim parabola est, ut ait Hieron. aliud verbis sonat, aliud sensu continet. Vnde aliqui ita edisserunt: Patrem in nobis esse dicunt, leuem punctum sensum, scilicet primum motum suggestionis vel cogitationis: Filium vero, si cogitatio conceperit peccatum: in quo notatur consensus, & delectatio mulieris. Nepotem, si quod cogitaueris atque conceperis, opere compleueris, vel complere decreueris: in quo notatur consensus viri, siue patratis peccati: Pronepotem autem, si non solum feceris, sed in eo glorieris: & hæc est quarta generatio, non quia tres præcesserint, sed quarta dicitur, quia quarto loco à primo motu, qui est quasi pater, enumeratur. Deus ergo primos & secundos stimulos cogitationum, quos Græci propatheis vocant, sine quibus nullus hominum esse potest, non puniunt æternaliter: sed si cogitata quis facere decreuerit, & quæ fecit corrigere noluerit, quæ sunt mortalia peccata, & tertia & quarta generatio.

Per quid probatur, quod primus motus non puniatur æternaliter.

Ad probandum verò, ut ait Hieron. quod primus pulsus cogitationis non puniatur æternaliter à deo, illud de Genes. afferendum est. Cham enim peccauit, irridens nuditatem patris: & sententiam non ipse, sed filius

DISTINCT. XXXIIII.

275

eius Chanaan accepit. Maledictus Chanaan, seruus erit fratrum suorum. Quæ enim in stitia est, ut pater peccauerit, & filius punitus sit? Sed in mysterio illud dictum est.

QVÆ DE PECCATO ANIMADVERTENDÆ SINT. DISTINCT. XXXIIII. A

P OST prædicta, de peccato actuali diligenti indagine quædam consideranda sunt, scilicet quæ fuerit origo & causa primi peccati: utrum res bona, an res mala: Postea, in qua re sit peccatum: Deinde, quid sit peccatum, & quot modis fiat, & de differentia ipsorum peccatorum.

Quæ fuit origo & causa peccati prima.

Causa & origo prima peccati res bona extitit: quia ante primum peccatum non erat aliquid mali unde oriretur. Cum enim originem & causam habuit, aut ex bono, aut ex malo habuit. Sed malum ante non erat: ex bono ergo ortum est. Prius enim in angelo ortum est peccatum, & postea in homine. Et quid erat angelus, nisi bona natura dei? Non ex deo ortum est malum quod fuit in angelo: non ex alio quam ex angelo: ex bono ergo ortum est. Vnde Aug. in responsionibus contra Iulianum hæreticum qui dixerat, Si ex natura peccati est, tunc mala est natura, ait, Quæso ut si potest, respondeat. Manifestum est ex voluntate mala, tanquam ex arbore mala, fieri omnia opera mala, tanquam fructus malos: sed ipsam malam voluntatem unde dicit exortam, nisi ex bono? Si enim ex angelo: quid est angelus, nisi bonum opus dei? Si ex homine: quid erat ipse homo, nisi bonum opus dei? Immo quid erant hæc duo antequam in eis oriretur mala voluntas, nisi bonum opus dei, & bona & laudanda natura? Ergo ex bono oritur malum, nec fuit unde oriri posset nisi ex bono. Dico ergo, quia voluntatem malam nullum malum præcessit, sed ex bono originem habuit. Hic aperte dicitur primam causam & originem mali, bonam fuisse naturam. Et nihilominus ostenditur cuius peccati fuerit causa, scilicet malæ voluntatis.

Quod mala voluntas secundaria causa fuit malorum.

Mala autem voluntas illa angeli & hominis, causa est etiam malorum subsequentiū. scilicet malorum operum & malorum voluntatum. Vnde Aug. in Ench. Nequaquam dubitare debemus, rerum bonarum quæ ad nos pertinent, causam non esse nisi bonitatem dei: Malorum verò, ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, postea hominis: hoc primum est creature rationalis malum. i. prima priuatio boni. Ecce habes primam voluntatem boni mutabilis, id est angeli & hominis deficientem ab immutabili bono, id est à deo, causam esse malorum rerum ad nos pertinentium: quia causa est tam peccatorum, quam poenarum quibus premitur humana natura. Prima ergo origo & causa peccati, bonum fuit: & secunda, malum quod ortum est ex bono.

In qua re sit peccatum, an in bona an in mala: & dicitur, quia in bona tantum. **Ostensa origine mali, superest videre in qua re sit malum,** scilicet an in re bona, an in re mala: Qui rectè acuteque sapit, non nisi in bono

De peccato actuali secundum eius causalitatem.

Id est in 2. libro de nuptiis & concupiscentia ad Valerium cap. 28. in tomo 7.

Cap. 23. in tomo 3.

no malum esse intelligit, id est in natura bona. Malum enim est corruptio vel priuatio boni: ubi autem bonum non est, non potest esse corruptio vel priuatio boni. Peccatum ergo non potest esse nisi in re bona. Sicut enim morbis ac vulneribus corrumpuntur corpora: quae (ut ait Aug. in Ench.) sunt priuationes boni eius quod dicitur sanitas: ita & animorum quaecumque sunt vitia, naturalium sunt priuationes bonorum. Quid est enim aliud quod malum dicitur, nisi priuatio boni? bonum enim minui malum est: quis quantuncumque minuat, necesse est ut aliquid remaneat, si adhuc natura est. Non enim consumi potest bonum quod est natura, nisi & ipsa natura consumatur. Cum vero corrumpitur, ideo malum est eius corruptio, quia eam qualicumque priuat bono. Nam si nullo bono priuat, non nocet. Nocet autem: adimit ergo bonum. Quandiu itaque natura corrumpitur, inest ei bonum quo priuetur. Ac per hoc, nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum: sed bonum omnino malo carens, integrum bonum est. Cum vero inest malum, vitiatum vel vitiosum bonum est: nec malum unquam potest esse vllum, ubi est nullum bonum. Vnde res mira conficitur, ut quia omnis natura, in quantum natura est, bonum est: nihil aliud dici videtur, cum vitiosa natura esse, mala natura esse dicitur: nisi malum esse quod bonum est, nec malum esse nisi quod bonum est. Hac contextione euidenter insinuat, malum non posse esse, nisi in re bona: ubi etiam, si cet absurdum videatur, manifeste dicitur esse malum, quod bonum est.

Quod ex praemissis sequitur, scilicet quod cum dicitur malus homo, dicitur malum bonum.

Ex quo colligitur, nihil aliud significari cum dicitur homo malus, nisi bonum malum. Vnde August. in eodem subdit, Quid est malus homo, nisi mala natura? quia homo natura est. Porro si homo aliquod bonum est, quia natura est: quid aliud est malus homo, nisi malum bonum? Tamen cum duo ista discernimus, inuenimus nec ideo malum, quia homo est: nec ideo bonum, quia iniquus est: sed bonum quia homo, malum quia iniquus. Omnis itaque natura, etiam si vitiosa sit, in quantum natura est, bona est: in quantum vitiosa est, mala est.

Quod regula dialecticorum de contrariis fallit in his scilicet bono & malo. **Ideo que in his contrariis quae mala & bona vocantur,** illa dialecticorum regula deficit, qua dicunt, Nulli rei duo simul inesse contraria. Nullus enim potus aut cibus simul dulcis est, & amarus. Nullum simul corpus ubi album, ibi & nigrum: & hoc in multis ac penes in omnibus reperit contrariis, ut in una re simul esse non possint. Cum autem bona & mala nullus ambigat esse contraria, non solum simul esse possunt, sed mala omnino sine bonis & nisi in bonis esse non possunt. Et haec duo contraria ita simul sunt, ut si bonum non esset in quo esset, prorsus nec malum esse potuisset: quia non modo ubi cõsisteret, sed vnde oriretur corruptio non haberet, nisi esset quod corrumpetur: quoniam nihil est aliud corruptio, quam boni exterminatio. Ex bonis ergo mala orta sunt: & nisi in bonis non sunt: nec fuit prorsus vnde oriretur vlla mali natura, nisi ex angeli & hominis natura bona, vnde primitus orta est voluntas mala.

Epilogum facit, ad alia transiturus.

Ex his aperitur, quod primo & secundo supra inuestigandum diximus, scilicet quae fuerit origo mali, & in qua re sit. Ex bona enim re ortum, & in re bona consistere, praemissis testimoniis comprobatur.

Sententiae illi qua dictum est bonum esse malum, opponitur de prophetia quae ait, Veh his qui dicunt bonum malum.

Ad hoc autem quod dictum est, malum esse quod bonum est, quidam sic opponunt, Si bonum malum esse dicimus, incidimus in illam sententiam prophetica, ubi legitur, Veh his qui dicunt bonum malum, & malum bonum. Igitur si hanc maledictionem vitare volumus, nullatenus dicere debemus bonum esse malum, & econuerso. Hoc autem August. in eodem lib. determinat dicens, Id quod dictum est in prophetia, intelligendum est de ipsis rebus quibus homines mali sunt, non de hominibus. Vnde qui adulterium dicit bonum, in eum cadit illa prophetica detestatio: & in eum qui dicit malum hominem bonum, vel bonum esse iniquum. Qui enim dicit hominem, in quantum homo est, malum esse: & bonitatem esse iniquitatem, opus dei culpat, quod est homo: & vitium hominis laudat, quod est iniquitas.

QVID SIT PECCATUM. DISTINCT. XXXV.

OST haec videndum est, quid sit peccatum. Peccatum est, ut ait August. Omne dictum, vel factum, vel concupitum, quod fit contra legem dei. Idem in lib. de duabus animabus. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. In utraque assignatione, de actuali peccato agitur & mortali, non veniali. Ex prima descriptione ostenditur peccatum esse voluntas mala, siue locutio & operatio praua. i. actus malus tam interior quam exterior: ex altera vero, tantum ostenditur esse actus interior. Voluntas enim, ut in superioribus dictum est, motus animi est: actus ergo interior est. Ambros. quoque in lib. de paradiso ait, Quid est peccatum, nisi legis diuinae praeuaricatio, & coelestium inobedientia preceptorum? Ergo in praeuaricante peccatum est, sed in mandante culpa non est. Non enim cõsisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solum malitia, sed etiam virtus fortasse non esset: quae nisi aliqua malitiae fuissent semina, vel subsistere, vel eminere non posset. Ecce praeuaricationem legis & inobedientiam definit Ambrosius esse peccatum.

Diuerforum sententias de peccato ponit.

Quocirca diuersitatis huius verborum occasione, de peccato plurimi diuersa senserunt. Alij enim dicunt voluntatem malam tantum esse peccatum, & non actus exteriores: Alii, voluntatem & actus: Alii neutrum dicentes, omnes actus esse bonos & a deo & ex deo auctore esse, malum autem nihil esse, ut ait August. super Ioan. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. i. peccatum quod nihil est: & nihil fiunt homines, cum peccant. Supra etiam dixit Aug. quod malus iij.

G

H

Ibidē cap. 13.

Esaia. 5. c.

Determinatio August. Enchiridii cap. 13. & cap. 19.

De peccato actuali secundum dū eius quidditatem & definitionem. Libro contra Faustū Manichaeum. 22. ca. 27. in tomo 6. Cap. 11. in tomo 6. & Retractionū lib. primo ca. 15. Cap. 8. in tomo 4.

B

Triplex opinio de peccatis.

Ioan. 1. a. In tomo 9. tractatu. 1. ad caput. 1.

Quæst. 56. in
tomo. 4.

Cap. 56. in to
mo. 3.

Qui dicit de fi-
de contra Ma-
nichæos cap.
8. in tomo. 6.

lum est priuatio boni, vel corruptio boni: qui etiã in lib. 83. q. ait, Summũ malum nullum modũ habet: caret enim omni bono. At modus aliquid boni est: nõ igitur est, quia nulla specie cõtinetur: totumq; hoc nomen mali de speciei priuatione re-
pertum est. Item in dogmatibus ecclesiasticis dicitur malũ vel malitiã non esse à deo creatã: sed à diabolo inuentam, qui & ipse bonus creatus est. Idem etiam in lib. cõ-
tra Manichæos, quid sit peccatum ostendit dicens, Peccare quid aliud est, nisi in-
veritatis præceptis, vel in ipsa veritate errare? Quod si non volũtate faciunt, pec-
catores iniuste iudicantur. Quid ergo in hac tanta varietate tenendum, quidue
dicendum?

Vera sententia de peccato proponitur.

Sane dici potest & libere tradi debet, peccatum esse

actum malum interiorem & exteriorem, scilicet malam cogitationem, locutio-
nem, & operationem: præcipue tamen in voluntate consistit peccatum, ex qua,
tanquam ex arbore mala, procedunt opera mala tanquam fructus mali.

Traditio quorundam qui dicunt voluntatẽ malam & actũ, inquantũ sunt,
esse naturas, & ideo bonas: inquantum verò mala sunt, esse peccata.

Quidam autem diligenter attendentes verba August.

quibus suprã & in aliis scripturæ locis vtitur, non indoctẽ tradunt voluntatẽ ma-
lam & actus malos inquantum sunt vel inquantum actus sunt, bona esse: inquan-
tum verò mala sunt, peccata esse: qui voluntatem & actum quemcunque bonam
dei naturam esse dicunt, inquantum actus est vel voluntas, & ex deo auctore ef-
fusi: inquantum verò inordinate & contra legem dei fit, & sine debito caret, pecca-
tum est: & ita inquantum peccatum est, nihil est. Nulla enim substantia est, nul-
la natura est.

Auctoritatibus probant voluntates & actus omnes esse
bonas, inquantum sunt.

Quod autem voluntas omnis & actio bonum sit, in-

Quæst. 21. in
tomo. 4.

Ibidẽ quæst.
24.

Cap. 32. in to
mo. 3.

quantum est, ex eo probant quod ait Aug. in lib. 83. quæstionum, Deus boni tan-
tũmodo causa est, quocirca mali auctor non est: quia omniũ quæ sunt auctor est:
quæ inquantũ sunt, intantum bona sunt. Idem probans nihil casu fieri in mundo,
ait in eodem, Quicquid casu fit, temere fit: quicquid temere fit, non fit provi-
dentia. Si ergo casu aliqua fiunt in mundo, non providentia vniuersus mũdus ad-
ministratur. Si non providentia vniuersus mundus administratur, aliqua natura
vel substantia est, quæ ad opus providentiæ nõ pertinet. Omne autem quod est,
inquantum est, bonum est. Summum enim est illud bonum, cuius participatione
sunt cætera bona: & omne quod mutabile est, non per se, sed boni illius participa-
tione, inquantum est, bonum est: quod diuina in etiã providentiã vocamus. Nihil
ergo casu fit in mundo. His testimoniis innuntur ad ostendendum omne quod
est, inquantum est, bonum esse. Vnde idem Aug. in j. lib. de doc. Christiana ait, Il-
le summẽ ac primitus est, qui omnino incommutabilis est: & cætera quæ sunt, nisi
ab illo esse non possunt: & intantum bona sunt, inquantum acceperunt vt sint.

Quid ex prædictis colligitur.

Ex prædictis colligitur atque infertur, quia si mala vo-
luntas, & mala actio est: inquantũ est, bona est. Sed quis est qui differtur malã vo-
luntatem esse, & malã actionem? Mala ergo voluntas siue actio, inquantũ est, bo-
num est: & inquantum voluntas est vel actio, bonum similiter est: sed ex vitio ma-
la est quod vitium à deo non est, neque aliquid est. Quod August. notasse vide-
tur in lib. 83. q. dicens, Vitium est voluntas quo est homo deterior: quod vitium
longe abest à voluntatẽ dei, vt ratio docet. Ex hoc loco probant voluntatem, in-
quantum vitiosa est, non esse à deo: & inquantum vitiosa est, peccatũ est. Et pec-
catum est (vt aiunt) inquantum non habet ordinem nec finem debitum. Ita &
actio, inquantum ex malo procedit, & ordinem non habet, & ad malum tendit.

Alia probatio quòd omnis actus inquantum est, bonus est.

Item & aliter probant omnem actum interiorem vel

exteriorem inquantũ est, esse bonum, quia non esset actus malus, nisi esset res bo-
na: quia nõ est aliqua res mala, nisi eadẽ res bona sit. Vnde Aug. in Ench. Omnis
natura bonum est: nec res aliqua mala esset, si res ipsa quæ mala est, natura non
esset. Non ergo potest esse malum, nisi esset aliquid bonum. Quod cum dici vi-
deatur absurde, connexio tamen ratiocinationis nos compellit hoc dicere. ¶ Ex
præmissis testimoniis asserunt omnes actus, inquantum sunt, esse res bonas: nec
aliquid esse malum, id est peccatum, nisi idem quoque secundum aliquid bonum
fit: & omnium quæ sunt, inquantum sunt, deum auctorem prædicant: & eius vo-
luntate omnia esse quæcunque sunt, quæ inquantum sunt, naturæ sunt.

Obiectio contra illos qui dicunt omnes actus inquantũ sunt, esse bonos.

Quibus opponitur, Si omnia quæ sunt inquantum sunt,
bona sunt, & naturæ sunt: ergo adulterium & homicidium & similia inquantum
sunt, bona sunt, & naturæ sunt, & deo volente fiunt. Quod si est, tunc illi qui fa-
ciunt illa, bona agunt: quod penitus absurdũ est. His vero sic illi respondent: Di-
cunt equidem adulterium, homicidium, & huiusmodi, non simpliciter actus de-
notare, sed actuum vitia: Actusque ipsos adulterii & homicidii inquantum sunt,
vel inquantum actus sunt, à deo esse, & bonas naturas esse: sed non inquantum
adulterium & homicidium sunt. Et ideo non sequi dicunt, si actus qui homicidia
& adulteria sunt, à deo sunt, quòd homicidia & adulteria à deo sunt.

Alia illorum oppositio contra eosdem.

Item aliter eis opponitur, Si aliquid non est malum

quod nõ sit natura vel res bona, quò ergo pẽtã sunt non credere in deum: nõ ire
ad ecclesiã, & huiusmodi: cũ ista non sint naturæ, immo omnino nõ sint? Non est
enim aliqd vel res aliqua non ire ad ecclesiã, vel non credere, & huiusmodi. Ad
quod dicunt, his atq; huiusmodi dictionibus quæ videtur priuationes simpliciter
notare, & nihil ponere, quia per negationẽ dicuntur, verè aliqua poni actusq; per
cas significari. Non credere enim in Christum incredulitatem dicunt: & nomine
s iij.

F

Quæst. 3. in to
mo. 4.
De vitio vo-
luntatis.

Cap. 13.

Summã pẽtã
actuum pẽtã
stringit.

Rõsio illorũ.

Rõsio vbi
tradunt quæ
dicunt pẽtã
negationem ali-
quid ponere:
vt nõ credes
re in deũ, &
huiusmodi.

incredulitatis malū mentis actū significari. Ita etiā cum dicitur, Nō ire ad ecclesiam malum est: non euntis cōtemptus significatur. i. voluntas mala vel propositum: hoc est enim declinare à bono, & ideo malū est: sicut econverso declinare à malo, bonum est. Sicut ergo declinatio à malo aliquid ponit, scilicet voluntatem & propositum vitandi malum (Non enim potest esse bonum quod omnino nihil est) ita declinatio à bono quod est significat scilicet voluntatem & propositum mali. Et secundum hoc vera est & generalis illa peccati mortalis descriptio, quam suprà posuit August. scilicet, Peccatum est dictum, & c.

Vtrum malus actus inquantum peccatum est, sit priuatio vel corruptio boni.

Potest etiam quæri ab eisdem, Cum peccatum sit (vt supra dictum est) priuatio vel corruptio boni, & omnis actus malus sit peccatum: vtrum sit priuatio vel corruptio boni inquantum peccatum est, vel non? Si enim inquantum peccatum est, corruptio boni est, cū corruptio vel priuatio boni poena sit homini: inquantum ergo peccatum est, poena est. Quod si est, tunc inquantum peccatum est, bonum esse videtur, & a deo esse. Si autem non inquantum peccatum est, corruptio est: quæritur ergo secundum quid corruptio sit? Si enim corruptio est, & non inquantum peccatum est, cum non sit bonum, præterquam in eo quod peccatum est: ergo inquantum bonum est, corruptio vel priuatio boni est.
¶ Ad quod etiam ipsi dicunt actū malum non inquantum est, neq; inquantum bonum est, esse priuationē vel corruptionem boni, sed inquantum peccatum est. non tamen inquantum peccatum est, poena est, vel aliquid quod à deo sit. Vt enim ex verbis præmissis Aug. colligitur, peccatum dicitur corruptio vel priuatio actiue, non passiue. Nā ideo malum vel peccatum dicitur corruptio boni, quia naturam bonam qualicunque priuat bono. Nam si non priuat aliquo bono, non nocet, vt supra August. ait. Nocet autem: adimit ergo bonum. Non autem nocet, nisi inquantum peccatum est: ergo inquantum peccatum est, priuat bono. Itaque inquantum peccatum est, priuatio est vel corruptio boni.

Quomodo inquantum peccatum est, possit corrumpere bonum, cum nihil sit.

Sed cum nihil sit inquantum peccatum est, quomodo potest bonum corrumpere vel adimere? August. te hoc docet in lib. de natura boni, dicens, Abstinere à cibo non est aliqua substantia: tamen substantia corporis si omnino abstinetur à cibo, languescit & frangitur. sic nō est substantia peccatum, eo tamen natura animæ corrumpitur.

Quod peccatum proprie corruptio est animæ, & quomodo.

Peccatū verò, id est culpa, proprie animæ corruptio est.
Si autē quæritur, in quo possit corrūpi anima? In parabola illius q̄ incidit in latrones, qui cum vulnerauerūt & spoliauerunt, clarescit. Incidit enim hō in latrones, quando per peccatū in potestate diaboli traditur: & tūc per peccatum expoliatur gratuitis bonis. i. virtutibus: & in naturalibus bonis vulneratur, quæ sunt ratio,

intellectus, memoria, & ingenium & huiusmodi, quæ per peccatū obtenebrantur & vitantur. Per peccatum etiam priuatur illo bono, cuius participatione cætera bona sunt: quo tanto magis priuatur, quanto magis se ab eo elongat.

Qualiter homo se elongat à deo. s. per dissimilitudinem quam facit, hoc est peccatum.

Ab eo autem se elongat homo per peccatum, non lo-
ci distantia, quia ubiq; totus & præsens est omnibus, & omnia in ipso sunt, vt ait Aug. in lib. 83. q. & ipse locus non est. Locus tamen dei abusiue dicitur templum dei: non quod eo contineatur, sed quod ei præsens sit & inhabitans: id autem anima munda intelligitur. Per peccatum ergo, non secundum locum, aliquis longe fit à deo: & in eo longe fit, quod ab eius similitudine recedit: & tãto longius, quãto fit dissimilior. Illa autem vt Aug. ait in lib. 83. q. quæ participatiōe similia sunt deo, recipiunt dissimilitudinem. At ipsa similitudo nullo modo ex aliqua parte potest esse dissimilis. Vnde fit vt cum similitudo patris filius sit, ex nulla parte patri possit esse dissimilis: cuius participatione similia sunt, quæcunque deo similia sunt: & illa possunt recipere dissimilitudinem. Nihil est autem quod hominem adeo deo dissimilem faciat, quemadmodum peccatum. Cum autem peccatū sit priuatio vel corruptio boni, quæ est in anima: est etiam priuatio vel corruptio boni corporis. Sicut corpus hominis priuauit beneficio illius immortalitatis & impassibilitatis, quam habuit ante peccatum.

An poena sit priuatio boni.

Quæri autem solet, Vtrū & poena sit priuatio vel corruptio boni. Ad quod facile responderi potest, si prædicta ad memoriam reuocentur. Diximus enim supra, priuationem vel corruptionem boni accipi actiue vel passiue. i. secundum efficientiam vel effectum. Ideoque priuatio vel corruptio boni dicitur & peccatum, & poena: sed peccatum secundum efficientiam, quia priuat vel corrumpit bonum: poena autem secundum effectum. i. secundum passionem, quæ est effectus peccati. Aliud est enim culpa, aliud poena: alterum est dei, d est poena: alterum diaboli vel hominis, id est culpa.

QVOD QVAEDAM SIMVL SVNT PECCATA

& poena peccati, quædam peccata & causa peccati, alia vero peccata, & causa, & poena peccati.

DISTINCT. XXXVI.

SCIENDVM est tamen quædam sic esse peccata, vt sint etiā poenæ peccatorum. Vnde August. super illum locum psal. 57. Supercecidit ignis, & non viderunt solem, ait, Ignis superbiæ & concupiscentiæ & iræ intelligitur. Istas poenas pauci vident: ideo eas maxime cōmemorat Apostolus in epistola ad Romanos, & enumerat multa quæ peccata sunt, & poena peccati. Inter primum enim peccatum apostasiæ & vltimam poenam ignis eterni, media quæ sunt, & peccata sunt, & poena peccati. Gregor. quoq; super Ezech.

Virum peccatū sit poena peccati. In tomo. 8. prope finem enarrationis ad illū psal. Cap. i. d. Homilia. ii.

ait, Contēnēti qui non vult poenitere ponit deus offendiculum, vt. f. grauius impingat. Peccatum enim quod per poenitentiam citius nō deletur, aut peccatū est & causa peccati: aut peccatū & poena peccati, aut peccatū simul & causa & poena peccati. Vnde Moyses, Nōdum sunt cōpleta peccata Amorrhōrū. Et Dauid inquit, Appone iniquitatem super iniquitatem eorū. Et alius propheta, Sanguis sanguinem tetigit. i. peccatum peccato additum est. Paulus quoq; ait, Propterea tradidit illos deus in passionēs ignominiae &c. Et item, Vt impleant peccata sua semper. Ioanni quoq; per angelum dicitur, Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Ex his testimonijs colligitur, peccatū aliquod & peccatū esse, & poenā peccati.

Ex prādictis quæstio oritur, scilicet an in quantum peccatum est, sit poena peccati.

Cap. 9. & 17.
lib. de libero
arbitrio. c. 18.
in Tomo. 1.

Responsio il
lorū vbi do
cet ex quo
sensu pecca
tū dicitur poe
na peccati
vel poena.

Cap. 10. in to
mo. 7.

Rom. 1. d.

Et ideo merito quæritur, Vtrum in quantum peccatū est, sit poena peccati. Quod non videtur, cum omnis poena peccati iusta sit. Vnde Aug. in lib. retractationum, Omnis poena peccati iusta est, & supplicium nominatur. Si ergo peccatum quod est peccatum & poena peccati, in quantum peccatum est, poena peccati est, cum omnis poena de iustitia dei veniat, videtur in quantum peccatum est, iniustum esse, & à deo prouenire. ¶ Ad quod illi respondent, peccatum sic dici poenam peccati, quia per peccatum in quod merito præcedentis peccati homo labitur deferente deo, corrumpitur bona natura. Sicut ignis æternus dicitur poena malorum, quia ea cruciantur: nec tamen ipse cruciatus malorum ignis est, sed per ignem fit in homine. Ita per peccatum corrumpitur natura, & imminuitur bonum naturæ: & est ipsa imminutio & corruptio boni, passio & poena: & nō est essentialiter ipsum peccatum, per quod fit: sed ideo peccatum dicitur, vt præmissum est, quia per peccatum ilico vt peccat homo fit in homine illa corruptio, quæ tamen fit deo auctore. Illa enim poena siue passio, quæ est boni corruptio, à deo est. Illius tamen (vt sic dicam) materia & causa est peccatum, quod à deo non est. Quod videtur Augustinus notasse, & iuxta hunc sensum intellexisse cum ait in lib. de prædestinatione sanctorum, Prædestinatione deus ea præsciuit quæ fuerat ipse factururus. Sed præsciuit deus etiam quæ non est ipse factururus, id est omnia mala: quia etsi sunt quædam quæ ita peccata sunt vt etiam poenæ sint peccati, secundum illud Apostoli, Tradidit illos deus in passionēs &c. non tamen peccatum dei est, sed iudicium, scilicet poena. In scriptura enim sæpe nomine iudicii poena intelligitur. Hic diligenter intendentibus insinuare videtur, ea quæ peccata sunt & poenæ peccati: non in quantum peccata sunt, sed in quantum poenæ, dei esse. Nā cū dixisset deū nō esse facturū mala aliqua. i. peccata, quia posset ei obijci quædā pēta esse etiā poenas peccati, & poena peccati omnis iusta est, & ideo à deo est: quasi determinādo secundū quid faciat ea, vel secundum quid non faciat, addidit reliqua. Iuxta vero prædictam intelligentiam peccata sane dicuntur poenæ. vnde Apostolus appellat eas passionēs ignominiae, quia, vt ait auctoritas, licet quædam peccata sint quæ delectant, sunt tamen passionēs naturæ non nominandæ: quia per ea corrumpitur natura.

Quod cū omne peccatū possit dici poena, nō tamē oē est poena peccati. **C**
Et licet ex hoc sensu omne peccatum mortale possit dici poena, non tamen omne potest dici poena peccati. Poena enim peccati, vt prædictū est, est illud cuius causa est aliud præcedens peccatū. Nā peccatum sic dicitur poena peccati respectu præcedētis, sicut dicitur causa peccati respectu sequētis. Quo fit vt idē peccatū & causa sit, & poena peccati: sed alterius peccati poena, & alterius causa. vt enim Gregorius in moral. ait, Peccatū quod poenitētia nō diluitur, suo pōdere mox ad aliud trahit. Vnde fit vt non solū peccatū sit, sed & causa peccati. ex illa quippe culpa subsequēs oritur. Peccatū vero quod ex peccatis obnubilat, vt præcedētis peccati merito etiā in alia cadat. Quē enim liberare noluit, deferendo percussit. Proinde vt August. ait, Præcedentis est hæc poena peccati, & tamen etiam ipsa peccatum est. Iudicio enim iustissimi dei traditi sunt, vt ait Apostolus de quibusdam, siue deferendo, siue alio modo explicabili, siue in explicabili, in passionēs ignominiae: vt crimina criminibus vindicarentur, & supplicia peccantium non tantum sit tormenta, sed & vitiorum incrementa. Illa ergo peccata quæ enumerat Apostolus, quia de superbia sunt, non solum peccata, sed etiam supplicia sunt. Ecce ex his iam fit perspicuum, quædam peccata etiam poenas & causas peccati esse: & illud peccatum esse poenam peccati, quod causam præcedentem habet peccatum: atque illud peccatum esse causam peccati, quod est meritum sequentis culpæ.

Ex prædictis videtur significari ipsa eadem quæ peccata sunt, esse & poenas peccati.

Sed cum ait crimina criminibus vindicari, videtur insin nuare ea ipsa quæ pēta sunt, essentialiter esse poenas peccati. i. punitiōes peccati. Ad hoc autem inquirunt illi, hæc & similia dicta esse secundum rationem prædictā: & ideo intelligenda fore secundum præmissam expositionem. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi.

Quod nō obuiat veritati, si quis dicat ipsa pēta esse poenas pēti essentialiter. **E**

In nullo tamē præiudiciū factū veritati putatur, si quis dicat ipsa eadē quæ pēta sunt, essentialiter (vt ita dicā) esse poenas. i. punitiōes peccatorū præcedētū, quæ iustę sunt & à deo sunt. Nec tamē in quantum peccata, à deo sunt: nec in quantum peccata sunt, poenæ peccati sunt: & tamē in quantum pēta sunt, punitiōes boni sunt. sed vt supra dictū est, causaliter & actiue dicuntur priuationes.

Aperte ostendit peccata quædam esse poenam peccati, & poenam ipsam iustam esse à deo.

Quod autem quædam peccata poenæ sint, & ipsa poena iusta sit & à deo sit, euidenter tradit Aug. in lib. retractationū. j. dicens quædā necessitate fieri ab homine quæ mala sunt, & eadē iusta poena peccati sunt. Sūt, inquit, quædā necessitate facta improbāda, vbi homo vult recte facere & nō potest. Vnde & illud Apostoli, Nō quod volo facio bonū, sed quod odi malū hoc ago.

Aug. contra
Iulianū. lib.
5. cap. 3. in to
mo. 7.

Hilarius lib.
4. de trinitate
te nō longe
a medio. 4.

Cap. 9. & lib.
de libero ar
bitrio. 1. cap.
18. in tomo. 1.
Rom. 7. d.

Galat. 5. c.

Gen. 2. d. in
quacumq; die
comedetis
ex, &c.Aug. lib. de
libero arbi-
trio. 3. cap. 18
in tomo. 1.Quæst. 77.
in tomo. 4.In tomo. 4.
ad Damasum
papam.
Distin. 28. hu-
ius. 2.

Et illud, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim inuicem sibi aduersantur, ut nō ea quæ vultis faciatis, sed hæc omnia ex illa mortis dānatione sunt. Nā si non est ista poena hominis sed natura, nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus est homo, cū hæc facit, ea utique facit quæ debet. Si autem homo, quia ita est non est bonus, nec habet in potestate ut sit bonus, siue non videndo qualis esse debeat, siue videndo & non valendo esse qualem se esse debere videt, poenam istam esse quis dubitet? Omnis autem poena si peccati poena est, iusta est, & supplicium nominatur. Si autem iniusta est poena, quoniam poenā esse nemo ambigit, iniusto aliquo dominante homini imposita est. Porro quia de omnipotentia dei & iustitia dubitare dementis est, iusta est hæc poena, & pro peccato aliquo impenditur. Nō enim quisquam iniuste dominans aut surripere hominem potuit velut ignoranti deo, aut extorquere inuito tanquam inualidiori, ut hominem iniusta poena cruciaret. Relinquitur ergo, ut hæc poena iusta de dānatione hominis veniat. His atq; alijs pluribus testimonijs docetur, quādā esse peccata & poenas peccati essentialiter.

De quibusdā quæ sine dubio peccata sunt & poenæ, ut ira, inuidia.

Præterea nullatenus ambigendum est, quædam peccata absq; vlllo scrupulo poenas esse, ut inuidia quæ est dolor alieni boni, & ira: quæ etiam nō inquantum poenæ sunt, peccata sunt. ita etiam de cupiditate & timore & alijs huiusmodi sentiendum est. Vnde Augustinus in lib. 83. quæstionum ait, Omnis perturbatio, passio: omnis cupiditas, perturbatio. Omnis ergo cupiditas, passio. Omnis vero passio cum est in nobis, ipsa passione patimur. Omnis ergo cupiditas cum est in nobis, ipsa cupiditate patimur: & inquantum cupiditas est, patimur ea. Omnis autem passio inquantum ipsa patimur, non est peccatum: ita & de timore. Non enim consequens est, ut si patimur timorem, ideo non sit peccatum, quia multa sunt peccata quæ patimur, sed non inquantum patimur eis.

Quod verbis Augustini præmissis quædam sententia

Hieronymi obuiare videtur.

Illud autem diligenter est annotandum, quod supra positis verbis August. dicentis quædam necessitate facta esse improbanda & mala, videtur obuiare quod Hieron. ait in explanatione fidei: quod licet supra sit positum, tamen ut perfectius sciatur, iterare non piget. Execramur, inquit, eorum blasphemiam qui dicunt impossibile aliquid homini à deo esse præceptum, & mandata dei nō à singulis, sed ab omnibus in cōmune posse seruari. & paulo post, Et tā illos errare dicimus, qui cū Manichæo dicunt hominem peccatū vitare nō posse, q̄ illos qui cū Ioviniano asserunt hominē non posse peccare. Ecce Hieronymus dicit errorem esse, si quis dicat hominē vitare peccatū non posse. Qui autē dicit quædam necessitate fieri, quādā dicit non posse vitari. Cum ergo id Augustinus dicat, videtur aut erroris esse quod tradit, aut non esse verum quod Hieron. ait.

Determinatio cōtrarietate submouens de sanctorum medio.

Ad quod dici potest, quia August. secundum statū hu-

ius miseriæ (ad quam pertinet ignorātia & difficultas, ut idem ait in libro de libero arbitrio, quæ ex iusta damnatione descenderunt) illud tradidit, ubi & venialia peccata inclusit. Hieron. vero tātum de mortalibus peccatis loquitur, quæ vnusquisque gratia illuminatus vitare valet: vel de homine secundum statum liberi arbitrij ante peccatum, illud ait.

Epilogum facit ad alia transiturus.

Satis diligenter eorum posuimus sententiam, qui dicunt omnes actus naturas bonas esse, & inquantū sunt bonos esse. In quo tractatu quādā interfecimus, quæ nō ex eorū tantum persona accipienda sunt, quia ab omnibus catholicis sapientibus absque hæsitacione tenentur: atque auctoritatum testimonijs & rationibus eorundem traditionem munuimus, qui dicunt omnes actus essentia sui, inquantū sunt, esse bonos, quosdam vero inquantū inordinate fiūt, peccata esse. Addunt quoque quosdam non tantum essentia, sed etiam genere bonos esse, ut reficere esuriētem, qui actus est de genere operū misericordiæ: quosdam vero actus absolute ac perfecte bonos dicunt, quos non solum essentia vel genus, sed etiam causa & finis commendat: ut sunt illi qui ex bona volūrate proueniunt, & bonum finem metiuntur.

ALIORVM PONIT SENTENTIAM QUI DICUNT malos actus nullo modo esse à deo, nec esse bonos siue in eo quod sunt siue alio modo. DISTINCT. XXXVII. A

VNT autem & alij plurni longe aliter de peccato & de actu sentientes: asserunt enim voluntatē malam & actū malum peccata esse, & nulla ratione bona, nec secundū aliquam rationē ex deo auctore esse, quia sine deo fiunt. Sine eo nanque (ut ait euangelista) factum est nihil. i. peccatū quod dicitur esse nihil: non quia non sit actio vel voluntas mala, quæ aliquid est, sed quia à vero esse separat homines, & ad malum trahit: & sic ad non esse deducit. Qui enim à summi boni participatione recedunt quod solum verè ac propriè est, merito non esse dicuntur. Ideoque Aug. dicit super Ioannem, peccatū nihil esse, nihilque fieri cum peccant homines. Hac ergo ratione astruunt peccatum nihil esse, quia à vero esse hominem elongat. Voluntatemque malam atque actionem siue locutionem malam peccatum esse dicunt: quia præuaricatio & inobedientia hæc sunt, & contra legem dei fiunt, quæ tamē sunt, sed ab homine vel diabolo, non à deo. Nullatenus enim hæc à deo esse dicunt, siue inquantum sunt, siue alio modo.

Qualiter determinent verba August. præmissa, quibus ait,

Omne quod est, inquantum est, bonum est.

Illā quoque Aug. verba quibus dicit, Omne quod est, inquantū est, bonū esse, & deū habere auctorem, de naturis siue de substantijs tantum accipienda fore tradunt. Substantiæ vero nomine atque naturæ dicunt significari substantias ipsas, & ea quæ naturaliter habent. s. quæ concreata sunt eis: si-

Verum actio
i. substantia,
in qua pecca-
tū committitur
sita deo, &c.
Ioan. 1. a.
Quare pecca-
tum dicitur
esse nihil.

In tomo. 9.
tractatu. 1.
ad proximum
put Ioannis.

Secūda quid
actus mali
nō sunt natu-
rae vel substā-
tiae.

Cap. 13.
Id est in lib.
1. q. cōtra Pe-
lagianos hy-
pognosticon
dicitur, in fi-
ne. 1. in to-
mo. 7.

Ibidē in prin-
cipio. 4.

Ibidem.

cut anima naturaliter habet intellectum & ingenium & voluntatem & huiusmo-
di. quod ex verbis Aug. praeiudicis colligitur, ubi hominem appellat bonam natu-
ram, & malum hominem malam naturam. Secundum hanc ergo assertionem vel
acceptationem mali actus non sunt naturae vel substantiae, nec etiam boni actus:
quod utique videtur Aug. innuere in lib. retractationum, distinguens inter substā-
tias siue naturas, & bonas actiones siue malas. Aperiens enim quomodo intelli-
gendum sit quiddam in lib. de vera religione ab eo traditum, ait, Hoc de substā-
tijs atque naturis dictum est. Inde enim disputabatur, nō de bonis actionibus atq;
peccatis. Aperte hic videtur diuidere inter naturas siue substantias, & actiones si-
ue peccata. Ideoque asserunt praefati doctores, actiones interiores vel exteriores
non esse naturas vel substantias: quae si malae sunt, peccata sunt, neq; à deo sunt.
Quod vero mali actus non sint naturae, August. videtur notare in prima respon-
sione contra Pelagianos ita dicens, Opera diaboli quae vitia dicuntur, actus sunt,
non res. Idem in quarta responsione, Omne malum natura non est, sed actus ac-
cidens alicui ex defectu boni. Quamobrem quod natura non est, deus non fecit:
quia natura est omne quod fecit. Item, Omne quod natura bonum est, deus ex
nihilō fecit, non diabolus.

Secundum hos res aliquae sunt quae à deo non sunt, quibus
homines mali sunt.

Ex quo colligitur, res aliquas esse quae à deo nō sunt,

Cap. 19.
Esa. 5. c.
Assertionem
suā Aug. 10.
sumonius
muniunt.
Quest. 3. in to-
mo. 4.

eisque homines mali sunt. Quod nihilominus & ipsi concedunt, innitentes ver-
bis Aug. superius positis, qui in ench. determinans illa verba prophetae, Vehis
qui dicunt bonum malum, dicit de ipsis rebus quibus homines mali sunt, non de
hominibus hoc esse intelligendum. Sunt ergo aliquae res quibus homines mali
sunt. Id autem quo homo fit deterior, à deo non est: quia ut ait Augustinus in
libro. 83. q. deo auctore non fit homo deterior. Non est ergo deus auctor rerum
quibus homo deterior fit. At sunt aliquae res ut dictum est, quibus homines mali
sunt, quia peccata ipsae sunt. Ideoque scriptura in pluribus contestatur locis, deū
non esse auctorem malorum, id est eorum quae peccata sunt.

Ex parte eorum praemissae opponitur sententiae in illo ver-
bo, Deus auctor malorum non est.

In hoc autem verbo superiorum sententiae recte oppo-

nitur, qui dicunt deum non esse auctorem eorum quae mala sunt, in quantum ma-
la sunt, sed in quantum sunt: & in quantum mala sunt, dicunt ea nihil esse. Quid
ergo mirum, si deus dicitur non esse auctor eorum in quantum nihil sunt, cum ni-
hili nullus auctor existere queat? Ideoque cum dicitur deus esse auctor omnium
quae sunt, bonorum isti subintelligi volunt. Bona autem illa esse dicunt, quae natu-
raliter sunt. Ea vero naturaliter esse dicunt, non solum quae substantiae sunt vel con-
creata substantijs, qualiter supra acceperunt: sed & omnia quae naturam non pri-
uant bono. Et ita secundum eosdem multiplex in scripturis fit intelligentia, ubi de na-

tura siue de substantia, vel de his quae naturaliter sunt, sermo occurrit. Sed super
illum locum psal. Non est substantia, ita Augustinus de substantia disseruit, ut
praemissae sententiae videatur consentire dicens, Substantia intelligitur illud quod
sumus, quicquid sumus, homo, pecus, terra, sol: omnia ista, substantiae sunt, coipso
quo sunt naturae ipsae substantiae dicuntur. Nam quod nulla est substantia, nihil
omnino est: substantia ergo est aliquid esse. Deus fecit hominem substantiam,
sed per iniquitatem lapsus est homo à substantia, in qua factus est: iniquitas quip-
pe ipsa non est substantia. Non enim iniquitas est natura quam formavit deus,
sed iniquitas est perversio quam fecit homo. Naturae omnes per ipsum factae
sunt: iniquitas per ipsum non facta est, quia iniquitas non est substantia. In illo
hymno trium puerorum vniuersa creatura laudans deum commemoratur. Lau-
dant enim omnia deum, sed quae fecit deus. Laudat ibi serpens deū, sed non aua-
ritia. Omnia reptilia ibi nominata sunt, sed non aliqua vitia. Vitia enim ex nobis
& ex nostra voluntate habemus, & vitia non sunt substantia. Intendant diligen-
ter his verbis praemissarum assertores sententiarum, & percipere poterunt ratio-
nem & causam dictorum, ubi scriptura de natura vel substantia mentionem fa-
cit. Illarum vero sententiarum iudicium prudentis lectoris, cui utriusque senten-
tiae notitiam plenarie dedimus, arbitrio relinquimus, ad ea quae adhuc nobis su-
persunt tractanda festinantes.

Quod de peccato non de poena intelligitur cum dicitur,
deus non est auctor mali.

Cum igitur in hoc omnes consentiant catholici tracta-

tores, scilicet quod deus non est auctor malorum, cauendum est tamen ne malorum
nomine poenas sicut peccata, generaliter includas. Poenarum enim deus auctor
est, sicut ipse per prophetam ait, Non est malum in ciuitate quod dominus non
fecerit. Item alibi ex persona sua ait, Ego sum deus, creans malum, & faciens bo-
num. Ecce hic dicitur creasse & fecisse malum: sed mali nomine poena intelli-
gitur, non peccatum: sicut econuerso cum dicitur, Deus non esse auctor malorum,
nomine mali peccata intelliguntur. Ideoque Aug. qui dixerat in lib. 83. q. q. deus
auctor mali non sit, in primo libro retractationum quomodo intelligendum sit
aperit, dicens, Videndum est ne male intelligatur quod dixi, Deus auctor mali
non est, qui & omnium quae sunt auctor est: quia in quantum sunt, intantum bo-
na sunt. Et ne hinc putetur non ab illo esse poenam malorum, quae utique malū
est, his qui puniuntur. sed hoc ita dixi, sicut dictum est, Deus mortem non fecit:
cum alibi scriptum sit, Mors & vita à domino est. Malorum ergo poena quae à
deo est, malum est quidem malis: sed in bonis dei operibus est, quoniam iustum
est ut mali puniantur: & utique bonum est omne quod iustum est. Sic ergo dici-
tur deus non fecisse mortem, quia non fecit illud pro quo mors infligitur, id est
peccatum. Audisti lector causam dictorum: ex qua sana intelligentia firmatur
cum dicitur, deus non auctor mali, & deus mortem non fecit.

Psalmi. 68.
In tomo. 8.
enarratione
ad illū vers-
sum, Et non
est substantia.

Dauid. 3. f.

Amos. 3. b.

Esaia. 45. c.

Quaest. 21. in

tomo. 4.

Lib. 1. ca. 26.

Sap. 1. c.

Ecclesi. 11. b.

Quod poena

malorum a

deo est.

Quod dictū sit

deus mortē

non fecit.

ipsa iudicatur.

Qualiter in
gñali p. actū
volūtatē pec
catū introdu
citur.
Lib. de trin.
ii. cap. 6. in
tomo 3.
Quid sit finis
bonus.
Finis malus.
Psal. 118.
Cap. 121. in to
mo 1.
1. Thim. 1. a.

POST prædicta de voluntate eiusque fine differendum est. Sciendum ergo est, quod ex fine suo (vt ait Aug.) voluntas cognoscitur vtrum recta an praua sit. Finis autem bonæ voluntatis beatitudo est, vita æterna, ipse deus. Malæ vero finis est aliud. scilicet mala delectatio, vel aliquid aliud in quo non debet volūtas quiescere. Finē vero bonū insinuat propheta dicens, Omnis consummationis vidi finem &c. Caritas ergo cuius latum mandatum est, finis omnis consummationis est, id est omnis bonæ voluntatis & actionis, ad quam omne præceptum referendum est. Vnde Aug. in ench. Omnia præcepta diuina referuntur ad charitatem. De qua dicit Apostolus, Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Omnis itaq; præcepti finis charitas est, id est ad charitatē refertur omne præceptū. Quod vero ita fit vel timore pœnæ, vel aliqua intēctione carnali, vt nō referatur ad charitatē quæ est dilectio dei & proximi, nondū fit quēadmodū oportet fieri, quā fieri videatur. Tunc enim recte fuit quæ mandat deus, & quæ cōsilio monet, cū referuntur ad dilectionem dei & proximi. His verbis aperte insinuat, quis sit rectus finis volūtatē siue actionis bonæ, scilicet charitas, quæ & deus est, vt supra ostendimus.

Quod deus est finis omnis bonæ actionis, quia charitas est: nec tantū spiritus sanctus, sed etiā Christus, & pater: nec hi sunt tres fines, sed vnus.

Rom. 10.

Qui ergo charitatem sibi ponit finem, deum sibi ponit finem: vnde & Christum finem legis ad iustitiam dicit Apostolus esse omnem credenti. Et recte dicitur Christus finis legis ad iustitiam: quia vt ait August. in libro sententiarū Prosperi, in Christo lex iustitiæ nō consumitur, sed impletur. Omnis enim perfectio ex ipso, & in ipso est: & ultra quem nō est quod spes se extendat. Finis fidelium Christus est, ad quem cum peruenerit currentis intentio, non habet quod amplius possit venire, sed habet id in quo debeat permanere. Finis ergo rectus atque supremus deus pater est, & filius, & spiritus sanctus: nec hi tres sunt tres fines, sed vnus finis: quia non tres dii, sed vnus deus.

Quod omnes bonæ voluntates vnum habent finem: & tamen quædam bonæ diuersos fines sortiuntur.

Cap. 6.

Ibidem.

Sed quæritur, Vtrum omnes bonæ voluntates vnum tantum habeant finem? De hoc August. in. ii. lib. de trin. ita ait, Aliæ atque aliæ volūtatē suos proprios fines habent, qui tamen referuntur ad finem illius volūtatē, qua volumus beate viuere, & ad eam peruenire vitam, quæ non referatur ad aliud, sed amanti per seipsam sufficiat: quemadmodum voluntas videndi finem habet visionem, & voluntas videndi fenestram, finem habet fenestræ visionem. Altera vero est voluntas per fenestram videndi transeuntes, cuius item finis est visio transeuntium. Ad quod etiā prædicta referuntur volūtatē. Itē recte sunt volūtatē, & oēs sibi met religatæ, si bona est illa ad quā cūctę referuntur. Si autē praua

est, prauæ sunt omnes: & ideo rectarum voluntatum connexio iter quoddam est ascendētium ad beatitudinem, quod certis velut passibus agitur. Præuarum autem & distortarum voluntatum implicatio vinculum est, quo alligabitur qui hoc agit, vt projiciatur in tenebras exteriores. His autoritatū testimonijs euidenter monstratur, plures in fidelibus rectas esse voluntates proprias ac diuersos fines habentes: & tamen vnum eundemque, quia omnes referuntur ad vnum qui est finis finium, de quo paulo ante diximus: ita e conuerso forte est & in malis.

Quædam huic sententiæ videntur aduersari.

Veruntamen huic sententiæ, qua dictum est fidelium quædam rectas voluntates diuersos fines sortiri, & tamen ad vnum referri, videtur obuiare quod alibi Aug. admonet, ne scilicet nobis duos fines constituamus, ita inquiens in lib. de sermone domini in monte, Non debemus ideo euangelizare vt manducemus, sed ideo manducare vt euangelizemus: vt eibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adijcitur vt illud impleatur. Quærite primum regnum dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Non dixit, primum quærite regnum dei: & deinde, quærite ista, quanuis sint necessaria: sed ait, hæc omnia adijcientur vobis, id est hæc consequentur si illa quæritis: ne cum ista quæritis, illinc auertamini: aut ne duos fines cōstituatis, vt & regnum propter se appetatis, & ista necessaria propter illud. ergo propter regnum dei tantum debemus operari omnia, nō solam, vel cum regno dei mercedem corporalem meditari. Ecce hic aperte dicit, ne duos fines nobis constituamus, sed vnum tantum, id est regnū dei, cum supra dixerit bonas voluntates alias & alias proprios habere fines.

Hic ostenditur quomodo, licet videantur, non repugnent prædicta.

Hæc autem sibi non repugnare animaduertit, qui ver- bis præmissis simplici oculo diligenter intendit, qui enim dixit, ne duos fines nobis constituamus, sed omnia propter regnum dei faciamus, ipse præmisit quod debemus manducare vt euangelizemus. Cum autem hoc ita facimus, actionis illius finem euangelium constituimus: sed & hunc finem ad regnum dei referimus. Manducamus enim propter euangelium, & manducamus & euangelizamus propter regnum dei. Duos igitur fines nobis in manducando constituimus. Sed ita facientes nunquid peccamus? absit. Nam & ipse sic facere suadet, si diligenter eius verba inspiciamus. Cum ergo ait, ne duos fines nobis constituamus, fines in diuersa tendentes intelligi voluit, scilicet quorum alter ad alterum non referatur: ita & cum dicit, propter regnum dei tantum omnia agenda, nec cum ipso mercedem temporalem meditandam, ita intelligendum est, vt non appetendo meditemur cum regno mercedem temporalem, ita quod non propter regnum sed propter se, vt scilicet regnum propter se appetamus, & ista propter illud, sicut ipse docet. Si enim petimus vitam æternam, petimusq; etiam temporalia a deo: si ea petimus propter vitam æternam, non offendimus: neque sinistra tunc scit quid faciat dextera, quia mercedem temporalem nō propter se meditatur, sed propter regnū dei, vt sit leua sub capite, & dextera in amplexu.

Matt. 22. b

2. post me
dū, in tomo
4.

Matth. 6.

Quo intelli
gendum sit
illud, Ne du
os fines con
stituamus no
bis.

Luc. 12. d

Matth. 6. a

Cant. 2. a
Ibidem.
Matth. 6. 2
Matth. 5. b

Alioquin si hæc temporalia propter se quærimus sicut æterna, miscetur dextræ sinistra. Ideoque cum dominus dixerit, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alibi ait, Sic luceant opera vestra bona coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Propter deum ergo omnia facienda sunt, vt omnia quæ facimus, omniumque fines ad eum referamus.

De differentia voluntatis, intentionis, & finis.

Quid sit voluntas.

Intentio quo modo accipitur.

7. in tomo. 8. in medio enarrationis.

Ibidem.

Aug. in expositione psal. 9. in tomo. 8. post medium enarrationis.

Repetit prædicta subdistinguitur exemplum.

Solet etiam quæri, quid distet inter voluntatem, & intentionem, ac finem. Ad quod dici potest, inter voluntatem & finem certo atque euidenti modo distingui, quia voluntas est qua volumus aliquid: Finis vero voluntatis est, vel illud quod volumus, per quod impletur ipsa voluntas: vel potius aliud propter quod illud volumus. Intentio vero interdum pro voluntate, interdum pro fine voluntatis accipitur: quæ diligens ac pius lector in scriptura vbi hæc occurrunt, discernere studeat. Finis vero voluntatis est delectatio bona vel mala, ad quam nititur quisque peruenire. Vnde August. super illum locum psal. Scrutans corda & renes: sic ait, Deus solus scrutatur corda, id est quid quisque cogitet: & renes, id est quid quisque delectet: quia finis curæ & cogitationis est delectatio, ad quam cura & cogitatione nititur quisque peruenire. Et paulo post, Opera nostra quæ sunt in dictis & factis, possunt homines videre: sed quo animo fiant, & quò venire cupiant, solus deus videt: qui cum videt cor esse in cœlo, & non delectari nos in carne sed in domino, id est cum bonæ sunt cogitationes & earum fines, dirigit iustum. Idem super alterius psal. locum illum, scilicet, In laqueis isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum: dicit, Pes animæ amor est: qui si prauus est, dicitur cupiditas vel libido: si rectus, dicitur charitas. Eo mouetur anima quasi ad locum quo tendit, id est ad delectationem bonam vel malam, quò se peruenisse per amorem lætatur. Finis ergo voluntatis vt præmissum est, dicitur & illud quod volumus, & illud propter quod volumus: & Intentio ad illud respicit propter quod volumus, & voluntas ad illud quod volumus: vt verbi gratia, Si velim esurientem reficere vt habeam vitam æternam, voluntas est qua volo reficere esurientem, cuius finis est refectio esurientis: Intentio vero est, qua sic ad vitam peruenire volo. Finis verò supremus est ipsa vita, ad quam & alius finis refertur.

An illa intentio sit voluntas.

Aug. libr. de trin. 11. cap. 6.

Sed quæritur, Vtrum intentio talis sit voluntas, & si voluntas est, an in hoc opere sit vna eademque voluntas, qua volo reficere esurientem, & qua volo habere vitam æternam. Videtur nempe talis intentio voluntas esse, vt enim voluntas est qua volo reficere pauperem, ita & voluntas est qua per illud volo habere vitam. Et alia quidem videtur voluntas esse qua volo habere vitam, & alia qua pauperi subuenire volo. Sed ista ad illam refertur. Nam etsi hoc ita placeat, vt in eo cum aliqua delectatione voluntas acquiescat, nondum est tamen illud quo tenditur, sed hoc ad illud refertur: vt illud depuretur tanquam pa-

tria cuius, istud vero tanquam refectio vel mansio viatoris. Et sunt istæ voluntates affectus siue motus mentis, quibus quasi gressibus vel passibus tenditur ad patriam. Sicut ergo altera est voluntas videndi fenestras, vt supra docente Aug. dicimus, altera quæ ex ista nescitur, voluntas scilicet per fenestras videndi transcursus: ita nonnullis alia videtur esse voluntas eleemosynas dandi pauperi, alia voluntas habendi vitam. Alij autem putant, quòd vna sit voluntas & hic & ibi, sed propter subiectorum multipliciter diuersitas memoratur voluntatum. Cæterum quodlibet horum verum sit, illud nulli in ambiguum venit, quin voluntas ex suo fine pensetur vtrum recta sit an praua, peccatum an gratia: & quin nomine intentionis aliquando finis, aliquando voluntas intelligatur.

CVM VOLUNTAS SIT DE HIS QVAE HOMINO NATURALITER HABET, quare peccatum fore dicatur, cum nullum aliud naturale peccatum sit. DISTINCT. XXXIX. A

H

IC autem oritur quæstio satis necessaria, ex superioribus causam trahens. Dictum est enim supra, voluntatem inesse naturaliter homini, sicut intellectus & memoria. Quæ autem homini naturalia sunt, quantumcunque vitientur, bona tamen esse non desinunt: quia non valet intellectus, vel ratio, & ingenium, ac memoria, etsi vitijs ac peccatis obnubilentur & corrumpantur, bona tamen sunt, nec peccata nominantur: sicut Augustinus de ratione quæ est imago dei, in qua facti sumus, euidenter ostendit in 15. lib. de trin. Hæc est, inquit, imago in qua homines sunt creati, qua cæteris animalibus præfunt: quæ creatura in rebus creatis excellentissima, cum à deo iustificatur, à deformi forma in formosam mutatur formam: Erat enim etiam inter vitia natura bona. Hæc autem imago, ratio est vel intellectus. Cum ergo voluntas de naturalibus sit, quare ipsa non semper bonum est, etsi aliquando vitijs subiaceat? Ad hoc facile respondent qui dicunt omnia quæ sunt inquantum sunt, bona esse: quia & ipsam voluntatem inquantum est, vel inquantum volūtas est, vt supra posuimus, bonum esse asserunt: sed inquantum inordinata est, mala est & peccatum. Vbi potest ab eis rationabiliter quæri, Si voluntas inquantum inordinata est, peccatum est: quare ergo intellectus, ratio, & ingenium & huiusmodi, cum inordinata sunt, peccata non sunt? Inordinata vero sunt sicut voluntas, cum ad rectum finem non tendunt, eorumque actus præuicationes existunt. Ad quod illi dicunt voluntatis nomine aliquando vim, scilicet naturalem potentiam volendi, aliquando actū ipsius vis significari. Vis autem ipsa naturaliter animæ insita, nunquam peccatum est, sicut nec vis memorandi vel intelligendi: sed actus huius vis qui & voluntas dicitur, tunc peccatum est, quando inordinatus est.

Quare actus voluntatis sit peccatum, si actus aliarum potentialium non sunt peccata.

Sed adhuc quæritur, Quare huius naturalis potentia? B
t. ij.

Quare voluntas magis de prauetur in suo actu quàm alia potentia.

Cap. 8.

Responsio secundæ quæstionis.

actus peccatum fit, si aliarum potentiarum actus peccata non sunt, scilicet potentiae memorandi, cuius actus est memorare: & potentiae intelligendi, cuius actus est intelligere. Ad quod & ipsi dicunt, quia alterius generis est actus ille voluntatis, quam actus memoriae vel intellectus. Hic enim actus est ad aliquid adipiscendum vel non admittendum: qui non potest esse de malis, quin sit malus. Velle enim mala malum est, sed intelligere vel memorare mala malum non est. Quamvis eorum quidam etiam hos actus malos esse interdum non improbe asserant. Memorat enim interdum quis malum ut faciat, & quaerit intelligere verum ut sciat impugnare. Ecce qualiter soluitur praemissa quaestio ab his qui tradunt omnia esse bona inquantum sunt. Qui vero dicunt voluntates malas peccata esse, & nullo modo bona, brevius respondent, dicentes actum voluntatis non esse de naturalibus: sed vim ipsam & potentiam volendi, quae semper bonum est, & in omnibus est, etiam in paruulis, in quibus nondum est eius actus.

Responsio secundum quosdam alios.

In Tomo. 4. commentario ad. 7. caput ad Rom. 7. d

An eadem voluntas vel sit homo naturaliter bonus & libenter peccato seruiat.

Quaestionem propositam exequit prius secundum illos qui dicunt duos esse motus.

Cap. 25. in Tomo. 3.

In commentario ad primum capitulum Ezechielis super eo loco, Et scintilla illa quasi aspectus aeris candentis. In Tomo. 5.

Quomodo intelligendum sit illud, Et homo etiam qui seruus est peccati, naturaliter vult bonum.

Praeterea quaeri solet, Quomodo intelligendum sit quod ait Am. exponens illud verbum Apostoli, Non enim quod volo, illud ago, sed quod nolo, illud facio. Dicit enim, quod homo subiectus peccato facit quod non vult, quia naturaliter vult bonum. Sed voluntas haec semper caret effectu, nisi gratia dei adiuvet & liberet. Si homo subiectus peccato est, vult quidem malum & operatur, quia seruus est peccati, & eius voluntatem (sicut supra dixit Aug.) libenter facit. Quomodo ergo naturaliter vult bonum? An est eadem voluntas, id est idem motus, quo libenter peccato seruit, & quo naturaliter vult bonum? Si non est eadem voluntas, quae ergo istarum est, quae cum homo iustificatur, a seruitute peccati liberatur? Ut enim differuimus superius, gratia dei voluntatem hominis liberat & adiuuat, quae voluntatem hominis praeparat adiuuandam, & adiuuat praeparatam. Sed quae est illa voluntas? an illa quae naturaliter vult bonum? an illa quae libenter seruit peccato, si tamen duae sunt voluntates? Proposita est quaestio profunda, quae varia a diuersis expositione determinatur. Alii enim duos esse motus: vnum quo vult bonum naturaliter. Quare naturaliter, & quare naturalis dicitur? Quia talis fuit motus naturae humanae in prima conditione, in qua creati sine vitio sumus, quae proprie natura dicitur. Fuit enim homo creatus in voluntate rectus. Vnde in libro de fide ad Petrum scriptum est, Firmissime tene primos homines bonos & rectos esse creatos cum libero arbitrio, quo possent si vellent propria voluntate peccare: eosque non necessitate, sed propria voluntate peccasse. Recte ergo dicitur homo naturaliter velle bonum, quia in recta & bona voluntate conditus est. Superior enim scintilla rationis, quae etiam (ut ait Hieron.) in Chain non potuit extingui, bonum semper vult, & malum semper odit. Alium autem dicunt motum esse quo mens relicta superiorum lege subiicit se peccatis, eisque oblectatur. Iste motus (ut ait) antequam adsit alicui, gratia dominatur & regnat in homine, alterumque deprimit motum: vterque tamen ex libero arbitrio

trio est. Veniente autem gratia ille malus motus eliditur, & alter naturaliter bonus liberatur, & adiuuatur ut efficaciter bonum velit. Ante gratiam vero licet naturaliter homo velit bonum, non tamen absolute concedi oportet bonam habere voluntatem, sed potius malam. Alij autem dicunt vnam esse voluntatem, id est vnum motum, quo naturaliter vult homo bonum, & ex vitio vult homo malum, eoque delectatur: & inquantum vult bonum, naturaliter bonus est, inquantum malum vult malus est.

Responsio secundum alios.

AN EX FINE OMNES ACTVS PENSARI DEBEANT, VT SIMPLICITER BONI VEL MALI DICANTUR.

DISTINCT. XL.

A

POST haec de actibus adiiciendum videtur: Vtrum & ipsi ex fine, sicut voluntas, pensari debeant boni vel mali. Licet enim secundum quosdam, omnes boni sint inquantum naturaliter sunt: non tamen absolute dicendi sunt omnes boni, nec omnes remunerabiles: sed quidam simpliciter mali dicuntur, sicut & alij boni. Nam simpliciter ac vere sunt boni illi actus, qui bonam habent causam & intentionem, id est qui voluntate bona committantur, & ad bonum finem tendunt: Mali vero simpliciter dici debent, qui peruersam habent causam & intentionem. Vnde Ambrosius ait, Affectus tuus operi tuo nomen imponit. Et Aug. super psalm. 31. Nemo computet bona opera sua ante fidem. Ita enim videntur mihi esse ut magnae vires, & cursus celerrimus praeter viam: quia ubi ipsa fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit attendat, quod lacertos optime gubernationis dirigat. His testimonijs insinuari videtur, ex affectu & fine opera bona esse vel mala. Quibus consonat quod veritas in euangelio ait, Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Nomine arboris non natura humanae mentis, sed voluntas intelligitur: quae si mala fuerit, non bona, sed mala opera facit: si vero bona fuerit, bona non mala opera facit.

Qualiter ex prauitate voluntatis fiat deprauatio in actu exteriori: ostendens ex opposito quomodo ex rectitudine intentionis habeat fieri opus bonum. Libro officiorum. 1. ca. 30. in Tomo. 1. Tomo. 8. praefatione ad illud psalm.

Matth. 7. c

Vtrum omnia opera hominis ex affectu & fine sint bona vel mala.

B

Sed quaeritur, Vtrum omnia opera hominis ex affectu & fine sint bona vel mala? Quibusdam ita videtur esse, qui dicunt omnes actus esse indifferentes, ut nec boni nec mali per se sint, sed ex intentione bona bonus, & ex mala malus sit omnis actus. Secundum quos quilibet actus potest esse bonus, si bona intentione geratur. Alijs autem videtur, quod quidam actus in se mali sint, ita ut non possint esse nisi peccata, etiam si bonam habeant causam: & quidam in se boni ita, ut etsi malam habeant causam, non tamen boni esse desinant. Quod testimonio Aug. confirmant, qui dicit bonum aliquando non bene fieri. Quod enim quis inuitus vel necessitate facit, non bene facit: quia non bona facit intentione, ut ait Augustinus super Ioannem. Seruilis, inquit, timor non est in charitate: in quo quantum credatur deo, non tamen in deum: & si bonum fiat, non tamen

Opinio quorundam qui dicunt omnes actus indifferentes.

Aliorum opinio qui tripartitam dicunt differentiam actuum.

In Tomo. 9. tract. 9. super primam Iohannis epistolam.

men bene. Nemo enim inuitus bene facit etiam si bonum est quod facit. Ecce habes, quod aliquis non bene facit illud quod bonum est. Facit ergo quod bonum est intentione non bona. Ideo asserunt illi quaedam opera esse talia, quae sic bona sunt, quod mala esse non possunt, quocumque modo fiant: sicut econuerso quaedam sic sunt mala, ut non possint esse bona, quacumque ex causa fiant. Alia autem esse opera quae ex fine vel causa bona sunt vel mala, & ad illa referunt sanctorum testimonia: quibus ex affectu vel intentione iudicium operum pensari dicunt. Tripartitam edunt isti differentiam actuum.

Aliter Aug. sentire videtur, qui dicit opera hominis esse bona vel mala ex intentione & causa, praeter quaedam quae per se peccata sunt.

Cap. 7. in tot.
mo. 4.

Sed Augustinus euidentissimè docet in libro contra me-

dacium, omnes actus secundum intentionem & causam iudicandos bonos vel malos, praeter quosdam: qui ita sunt mali, ut nunquam possint esse boni, etiam si bonam videantur habere causam. Interest, inquit, plurimum, quae causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quae constat esse peccata, nullo bonae causae obtemperando, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Ea quippe opera hominum si causas habuerint bonas vel malas, nunc sunt bona, nunc mala, quae non sunt per se ipsa peccata: sicut victum praebere pauperibus bonum est, si sit causa misericordiae cum recta fide: & concubitus coniugalis quando fit causa generandi, si ea fide fiat, ut gignantur regenerandi. Haec rursus mala sunt, si malas habeant causas: velut si iactantiae causa pascitur pauper, aut lasciuiae causa cum uxore concubitur, aut filij generentur non ut deo, sed ut diabolo nutrantur.

Ibidem.

Cum vero opera ipsa per se peccata sunt, ut furta, stupra, blasphemiae: quis dicat causis bonis esse facienda, vel peccata non esse: vel, quod est absurdius, iusta peccata esse? Quis dicat, Furemur diuitibus, ut habeamus quid demus pauperibus: aut falsa testimonia proferamus, non ut inde innocentes laedantur, sed potius saluentur? Duo enim bona hic sunt, ut inops alatur, & innocens non puniatur. Aut quis dicat adulterium esse faciendum, ut per illam cum qua fit, homo de morte liberetur. Testamenta etiam vera cur non supprimimus, & falsa supponimus, ne hereditates habeant qui nihili boni agunt, sed hi potius qui indigentes adiuuant.

Ibidem.

Cur non fiant illa mala propter haec bona, si propter haec bona nec illa sunt mala. Cur non ab immundis meretricibus quas ditant stupratores, rapiat diuitias vir bonus, ut indigentibus eas largiatur, cum nullum malum malum sit si pro bono fiat? Quis hoc dicat, nisi qui res humanas moresque conatur & leges subvertere? Quod enim facinus non dicatur rectè fieri posse, nec impune tantum, verum etiam gloriose, ut in eo non timeatur supplicium sed speretur & praemium, si semel consenserimus in malis actibus, non quid fiat, sed quare fiat esse querendum: ut quaecumque pro bonis fiunt causis, nec ipsa mala esse iudicentur. At iustitia merito punit eum qui dicit se subtraxisse superflua diuiti, ut praerberet pauperi: & falsarium qui alienum corrumpit testamentum, ut is esset haeres, qui faceret eleemosynas largas, non ille qui nullas: & eum qui se fecisse adulterium ostendit,

Non tantum
quare, sed et
nā quid fiat
attendendum
est.

Ibidem.

ut per illam cum qua fecit, hominem de morte liberaret. Sed dicit aliquis, ergo equandus est fur quilibet furi qui voluntate misericordiae furatur? quis hoc dixerit? Sed horum duorum non ideo quisquam est bonus, quia peior est vnus. Peior enim est qui concupiscendo, quam qui miserando furatur. Sed si furtum omnne peccatum est, ab omni furto abstinendum est. Quis enim dicat esse peccandum, etiam si aliud sit grauius, aliud leuius peccatum? Nunc autem quaerimus, quis actus peccatum sit, vel non: non, quid grauius sit, vel leuius. Intende lector propositis verbis tota mentis consideratione, quae non inutilem habent exercitationem: & dinosces quis actus sit peccatum, qui scilicet malam habeat causam: nec ille tantum, quia sunt nonnulli actus, qui etsi bonam habeant causam, tamen peccata sunt, ut supra positum est. Ex quo consequi videtur, quia non semper ex fine iudicatur voluntas siue actio mala, sicut in illis quae per se peccata sunt. Illa enim cum quis gesserit pro aliqua bona causa, bonum videtur habere finem: nec ex fine voluntas est mala, nec ex voluntate actio fit mala, sed ex actione voluntas fit praua. In quibus aliqui ponunt actum Iudaeorum, qui crucifigendo Christum arbitrabantur se obsequium praestare deo: quia bonum finem dicunt eos sibi posuisse, scilicet dei obsequium: & tamen voluntatem eorum & actionem peruersam fore asserunt. De bonis autem nulla fit exceptio in praemissis verbis Aug. quin omnis voluntas bona ex fine sit bona: & ex fine & voluntate omnis actio bona, bona est. Sed non omnis mala voluntas ex fine mala est, nec omnis mala actio ex fine & voluntate mala est: & omnis quae habet malam causam mala est, sed non omnis quae bonam causam habet bona est. Ideoque cum ex affectu dicitur nomen imponi operi, in bonis operibus generaliter vera est haec regula, sed in malis excipiuntur illa quae per se mala sunt. Omnia ergo hominis opera secundum intentionem & causam iudicantur bona vel mala, exceptis his quae per se mala sunt, id est quae sine praeruaricatione fieri nequeunt.

Libro eodem
cap. 8.

Intra ea quae
actus mali
sunt, quidam
ponunt actus
Iudaeorum.

Quidam dicunt praedicta non posse fieri bono fine.

D

Quae tamen quidam contendunt nunquam habere bonam causam. Qui enim aliena furatur ut pauperibus tribuat, non pro bono (ut aiunt) furatur. Non enim bonum est aliena pauperibus erogare. Qui enim de rapina sacrificium deo offert, idem facit ut ait autoritas, ac si filium in conspectu patris victimet, vel sacrificium carnis deo offerat. Abominabilis nempe deo est impiorum oblatio. Ita etiam & hominem per adulterium a morte liberare, malum esse dicunt. Etsi enim bonum sit hominem a morte liberare, tamen sic hominem liberare, malum esse asserunt. Ideoque Aug. in superioribus dicunt temperasse sermonem cauteque locutum, ubi ait, Ea quae constat esse peccata, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda. Non enim simpliciter dixit bono fine & bona intentione, sed addidit quasi & velut: quia talia non fiunt bono fine & bona intentione, sed intentione quae videtur bona, & fine qui putatur bonus, sed non est.

Quod non fiat
bono fine
notat ex verbis
Aug.

Nec ideo accepit Aug. ista ut aiunt, quin causas habeant malas: sed quia causas habent quæ videntur bonæ, sunt tamen malæ.

AN OMNIS INTENTIO VEL ACTIO
eorum qui carent fide sit mala. DISTINCT. XLI.

Qualiter ex obliquitate intentionis habeat fieri opus malum. Quidam dicunt omnes actiones hominis sine fide esse malas, quæ in fide bonæ sunt. Rom. 14. d. In lib. Sententiarum Prosperii. Iacobi. 2. b. Auctoritatis huius munium suam opinionem.

Ad Ro. 13. c.

Quod sine charitate non custodiatur mandata. Hebr. 2. b.

Lib. confessio num. 1. ca. 12.

Psalm. 81. in tomo. 8. post principium narrationis. Qualiter ad hæc illi respondant.

C VMque intentio (ut supra dictum est) bonum opus faciat, & fides intentionem dirigat: non immerito queri potest, utrum omnis intentio, omneque illorum opus malum sit, qui fidem non habent. Si enim fides intentionem dirigit, & intentio bonum opus facit, ubi non est fides, nec intentio bona nec opus bonum esse videtur. Quod à quibusdam non irratio nabiliter asruitur, qui dicunt omnes actiones & voluntates hominis sine fide malas esse, quæ fide habita bonæ existunt. unde Apostolus ait, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Quod expones Aug. ait, Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil bonum est sine summo bono: ubi deest agnitio æternæ veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus. Et Iacobus in epistola canon. ait, Qui offendit in vno, scilicet in charitate, factus est omnium reus. Qui ergo fidem & charitatem non habet, omnis eius actio peccatum est, quia ad charitatem non refertur. Quod enim ad charitatem non refertur (ut supra meminit Aug.) non fit quemadmodum fieri oportet, ideoque malum est. Non ergo mandata custodit, qui charitate caret: quia sine charitate nullum mandatorum custoditur. unde Aug. super epistolam ad Gal. ait, Custoditionem legis dicit Apostolus, non inebriari, non occidere, non mœchari, & alia huiusmodi ad bonos mores pertinentia, quæ sine charitate fide, & spe, impleri non possunt. Nullum ergo mandatum impler, nullum bonum opus facit, qui fidem, charitatem non habet. Impossibile est enim (ut ait Apostolus) sine fide aliquid placere deo. Quæ ergo sine fide fiunt, bona non sunt: quia omne bonum placet deo.

Quæ præmissæ sententiæ obijciuntur ex verbis Augustini.

B His autem obiicitur quod supra dixit August. scilicet quod in seruilis timore, etsi bonum fiat, non tamen bene. Nemo enim inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit. Hic enim dicit bonum fieri, sed non bene, ab illo qui charitatem non habet. Qui enim seruiliter timet, charitate vacuus est: de quo tamen hic dicit, quia bonum facit, sed non bene. Qui etiam super illum locum psalm. Turtur inuenit sibi nidum ubi reponat pullos suos: dicit quod Iudei, heretici, & Pagani opera bona faciunt, quia vestiunt nudos, & pascunt pauperes, & huiusmodi: sed non in nido ecclesie, id est in fide: & ideo conculcantur pulli eorum. Quibus illi respondent, dicentes bona opera appellari huiusmodi quæ sine charitate fiunt, non quia bona sint quando sic fiunt, quod euidenter supra Aug. docuit: sed quia bona essent, si aliter fierent: quæ in suo genere sunt bona, sed ex affectu sunt mala.

C Aliorum sententia de præmissa questione, qua quærebatur si omnis actio eorum mala est, qui fidem non habent.

Alii vero qui trifariam distinctionem actuum faciunt, opera cuncta quæ ad naturæ subsidium fiunt, semper bona esse astruunt. Sed quod Aug. mala esse dicit, si malas habeant causas, non ita accipiendum est, quasi ipsa mala sint: sed quia peccant & mali sunt qui ea malo fine agunt. Item illud aliud, scilicet Bonum opus intentio facit, & intentionem fides dirigit, determinant, dicentes ibi bonum vocatum quod remunerabile est ad vitam: non quod illud sit solū bonum opus, immo etiam alia plura, licet non ea ratione qua illud sint bona. Bonum enim multipliciter accipitur, scilicet pro utili, pro remunerabili, pro signo boni, pro specie boni, pro licito, & alijs forte modis. Solaque illa intentio remunerabilis est ad vitam, quam fides dirigit: sed non illa sola bona est, ut aiunt. Nam si quis Iudæus vel malus Christianus necessitatem proximi releuauerit naturali pietate ductus, bonum fecit, & bona fuit voluntas qua illud fecit.

Hic ponuntur quædam Aug. capitula quæ retractauit, non quasi prauè dicta, sed quo sensu dixerit insinuans.

D Post hæc inuestigari oportet, qualiter intelligendū sit quod ait Aug. in lib. de vera relig. Vique adeo, inquit, peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Huius dicti ratione Aug. aperiens in lib. retract. dicit, Potest videri falsa hæc definitio, sed si diligenter discutiatur, inuenitur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam poena peccati, scilicet peccatum primum hominis, quod fuit peccatum & causa peccati, sed non poena. Quauis & illa quæ non voluntaria peccata non immerito dicuntur, quia vel à nescienti bus vel à coactis perpetrantur, non omni modo possunt sine voluntate committi: quoniam & ille qui peccat ignorans, voluntate utique facit, quod cum faciendum non sit, putat esse faciendum: & ille qui concupiscente aduersus spiritum carne, non ea quæ vult facit, concupiscit quidem nolens, & in eo non facit quod vult: sed si vincitur concupiscentiæ consentit volens, & in eo non facit nisi quod vult: & illud quod in paruulis est originale peccatum, ex prima hominis voluntate mala contractum est. Non itaque falsum est quod dixi, Vique adeo peccatum voluntarium est & c. Ecce qualiter accipiendum sit illud, scilicet vel de primo peccato hominis, vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis: quorum licet quædam dicantur non voluntaria, quæ scilicet per ignorantiam vel per infirmitatem fiunt: eadē tamen ea ratione possunt dici voluntaria, quia sine voluntate non committuntur.

Aliud capitulum.

E Illius etiam intelligentia perquirenda est, quod in lib. de duabus animabus edidit, inquit, Nusquam nisi in voluntate peccatum est. Quod etiam in lib. Retract. planè determinat dicens, Potest putari ista falsa esse sententia qua diximus, Nusquam nisi in voluntate esse peccatum, cum Apostolus dicat, Quod nolo, hoc facio & c. Sed peccatum quod nusquam est nisi in voluntate, illud præcipue intelligendum est, quod iusta damnatio consecuta est, id est primum hominis peccatum. In eodem quoque lib. de duabus animabus aliud tra-

Determinat prædicta verba August.

Aug. in præfatione ad psalm. 31. in tomo. 8. Quibus modis dicatur bonum.

Cap. 14. in tomo. 1. Retractatio Aug. geminā edicens determinationem, Lib. 1. ca. 13.

Ad Galat. 5. c.

Cap. 10. in tomo. 6. Lib. 1. ca. 13.

Rom. 7. d.

Cap. 10.

Lib. 1. ca. 15.
Retractatio
Augustini.

didit consideratione dignum. ait enim, Non nisi voluntate peccatur, ipsamque voluntatem definit dicens, Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittendum, vel adipiscendum. Huius dicti causam aperiens, & intelligentiam pandens in lib. retract. ait, Hoc propterea dictum est, ut hac definitione volens a nolente discerneretur, & sic ad illos referretur intentio, qui in paradiso fecerunt originem mali nullo cogente peccando, id est libera voluntate: quia & scientes, contra praeceptum fecerunt: & ille tentator suavit ut hoc fieret, non coegit. Nam qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens peccasse dici potest: quauis & ipse quidem nesciens fecit, volens tamen fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntas facti ibi fuit, non peccati voluntas: quod tamen factum fuit peccatum: hoc enim factum est, quod fieri non debuit. Quisquis autem scies peccat, si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere, nec tamen facit, utique volens peccat: quia qui potest resistere, non cogitur cedere. quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. Ex his liquet qualiter superiora accipienda sint.

Quod mala voluntas est voluntarium peccatum.

In lib. de libero arbitrio. cap. 12. in tom. 1. Et lib. Retract. 1. ca. 9. & ca. 22. Libro retractationum. ca. 9.

Ibidem.

Si autem omne peccatum mortale voluntarium est, cui voluntas mala peccatum sit mortale, constat ipsam esse voluntarium peccatum. Quid enim, ut ait Aug. tam in voluntate, quam ipsa voluntas situm est? Voluntas itaque mala recte voluntarium dicitur peccatum, quod in voluntate consistit. Voluntas quippe (ut ait Aug. in eodem) est prima causa peccandi: aut nullum peccatum est prima causa peccandi, nec est cui recte imputetur peccatum, nisi peccanti. Non ergo est cui recte imputetur, nisi voluntati. Hoc autem de peccato actuali & mortali intelligendum est. Neque his verbis aliud voluit ostendere Aug. ut ipse ait in retract. nisi quia voluntas est qua peccatur & qua recte vivitur.

AN VOLUNTAS ET ACTIO MALA IN eodem homine & circa eandem rem sint vnum peccatum, an plura. DISTINCT. XLII.

Descendit ad speciales differencias peccati in coi.

Opinio contra illos qui dicunt vnum esse peccatum.

Responsio.

C VM autem voluntas mala & operatio sint peccatum, quæri solet, utrum in eodem homine & circa eandem rem hæc duo vnum sint peccatum, vel diuersa: ut si quis voluntate furatur, voluntatem habuit malam, quæ peccatum est, & actum malum qui item peccatum est. Hæc autem duo diuersa sunt, scilicet voluntas, & actio. Sed nunquid diuersa sunt peccata, an vnum? Quidam dicunt vnum esse peccatum, alij vero dicunt diuersa esse peccata. Quia cum constet hæc duo esse diuersa, aut diuersa duo peccata dicuntur, aut duo diuersa non peccata? Quibus alij respondent, hæc duo diuersa esse non peccata. Non enim peccata sunt, sed peccatum vnum: quia vna prauaricatio vel inobedientia in utroque admittitur, siue quando vult, siue quando agit: & vnus est ibi contemptus, sed minor cum in voluntate solum peccatum continetur, maior vero cum voluntati etiam operatio additur: & ideo maius sit peccatum, sed non plura, cum voluntas operi mancipatur.

Alia contra eosdem oppositio.

B

Sed adhuc eisdem obiicitur, Si vnum tantum illa duo peccatum sunt, cum quis voluntate mali prius concepta deinde opus patrauerit, non pro aliquo reus est, nisi pro quo ante opus reus erat, cum adhuc in sola voluntate peccatum consistebat. Nullus enim reus est æternæ mortis, nisi pro peccato: sed peccatum aliud non est admissum actione, quam prius admissum erat voluntate. Non ergo pro aliquo alio iste damnabilis actu peccando, quam ante fuerat, cum sola voluntate delinquebat. Ad hoc etiam & illi respondent, dicentes propter peccatum quidem tantum illum furem reum constitui. & quis eius voluntas & actio vnum sint peccatum, pro alio tamen reus factus est actu peccando, quam prius erat sola voluntate delinquendo: quia pro actu, qui est aliud quam voluntas, licet non aliud peccatum.

Responsio.

Alia aduersus eosdem obiectio.

C

Item & adhuc questioni instant, dicentes hæc duo ideo diuersa esse peccata, quia diuersorum legis mandatorum prauaricationes sunt. Alio enim mandato legis prohibetur actio furti, scilicet Non furaberis: alio furandi voluntas, scilicet Non concupisces rem proximi tui. Cum autem hæc duo diuersa mandata sint quibus illa duo prohibetur, patet illa duo diuersas esse prauaricationes: diuersa igitur peccata. Ad quod etiam illi dicunt, diuersa quidem esse mandata, quibus illa duo distinctim prohibetur, ut Aug. docet super Exod. Verumtamen in illis non obseruatis vna tantum prauaricatio incurritur, vnumque contrahitur peccatum, licet duo diuersa illis prohibeantur. Sicut econuerso duo sunt mandata charitatis, quibus duo præcipiuntur diligere: vna tamen in eis nobis commendatur charitas.

Exod. 20. 6

Responsio.

Articulo. 71. in Tomo. 4.

Si peccatum ab aliquo admissum in eo sit quousque poeniteat.

D

Præterea solet quæri, cum ab aliquo perpetrato voluntate peccato voluntas id agendi & actio transierint, nodum tamen vera habita poenitentia, utrum illud peccatum usquequo poeniteat, sit in eo? Quod non esse videtur: quia voluntas illa quæ prius fuit, non est, neque actio: quia non vult illud vel agit, quod ante voluit & egit. Sed non est ignorandum, peccatum duobus modis dici esse in aliquo, & transire, scilicet actu & reatu. Actus est in aliquo, dum ipsum quod peccatum est, ut actio vel voluntas, in peccato est: Reatu vero, cum pro eo, siue transierit siue adsit, mens hominis polluta est & corrupta, totusque homo supplicijs obligatur perpetuis. Nec vnquam est in aliquo peccatum actu, præter originale, quin sit etiam reatu: sed est reatu intelligendum, postquam transijt actu.

Responsio quæstionem determinans.

Quibus modis dicitur in scriptura reatus.

E

Reatus in scriptura multipliciter accipitur, scilicet pro culpa, pro poena, pro obligatione poenæ temporalis vel æternæ. Si enim mortale est, obligat nos poenæ æternæ: si veniale, obligat nos poenæ temporali. Duo enim sunt genera peccatorum, mortaliū, scilicet & venialiū. Mortale est, per quod homo mortem æternam meretur. Crimen enim, ut ait Aug. est quod est dignum accusatione & damnatione. Veniale autem quod hominem usque in reatum perpetuæ mortis non grauat, veruntamen poenam meretur, sed facile indulgetur.

Quid sit mortale peccatum.

Quid sit veniale peccatum.

De modis peccatorum qui multipliciter assignantur.

Modi autem peccatorum varias in scriptura habent di-

Prima distin-
in Tomo. 8.
post medium
enarrationis
psal. 79.

Secunda dist.

Tertia distin.

inctiones: in qua dicitur peccatum duobus modis committi, scilicet cupiditate & timore, vt Aug. tradit super illum locum psal. Incensa igni & suffossa. His enim duobus modis dicit omnia peccata mortalia includi. Et incensa igni ea dicit q̄ ex cupiditate male incendente oriuntur: Suffossa vero, quæ ex timore male humiliante proueniunt: quod est, quando quis cupit non cupienda, vel timet non timenda. Alibi vero dicitur peccatū fieri tribus modis, scilicet cogitatu, verbo, & opere. vnde Hieron. super Ezech. Tria generalia delicta sunt, quibus humanum subiacer genus. Aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. His aliquando etiam additur quartus modus, scilicet consuetudinis: quod in quatruiduo Lazaro significatum est. Dicitur quoq; homo peccare in deum, in se, & in proximum. In deum, cum de deo male sentit, vt hæreticus: vel quæ dei sunt usurpare præsumit indignè, participando sacramentis: vel quando nomen dei peierando contemptibile facit. In proximum peccat, cum proximum iniuste lædit. In se vero, cum sibi & non alij nocet.

Quomodo differant delictum & peccatum.

Variam quoque appellationem habet. Dicitur enim peccatum etiam delictum. Et Delictum fortasse est (vt ait Aug. in questionibus Leuitici) declinare à bono: Peccatum est, facere malum. Aliud est enim declinare à bono, aliud est facere malum. Peccatum ergo est perpetratio mali, delictum desertio boni, quod & ipsum ostendit nomen. Quid enim aliud sonat delictum, nisi derelictum? & qui delinquit, quid derelinquit, nisi bonum? Vel delictum est quod ignoranter fit, peccatum quod scienter committitur. Indifferenter tamen & peccatum nomine delicti, & delictum nomine peccati appellatur.

De septem principalibus vitijs.

Præterea sciendum est septem esse vitia capitalia, vel principalia, vt Greg. super Exod. ait, scilicet Inanem gloriam, Iram, Inuidiam, Acidiam vel Tristitiam, Auaritiam, Gastrimargiam, Luxuriam: quæ vt ait Ioannes Chrys. significata sunt in septem populis, qui terram promissionis Israel promissam tenebant. De his quasi septem fontibus cunctæ animarum mortiferæ corruptelæ emanant. Et dicuntur hæc capitalia, quia ex eis oriuntur omnia mala. Nullum enim malum est, quod etiam non ab aliquo horum originem trahat.

De superbia, quæ est radix omnis mali.

Ex superbia ramen omnia mala oriuntur, & hæc, & alia: quia vt ait Greg. Radix cuncti mali est superbia. De qua dicitur, Initium omnis peccati est superbia: quæ est amor propriæ excellentiæ. Cuius quatuor sunt species, vt Greg. ait. Prima est, cum bonum quod habet quis, sibi tribuit: Secunda, cum credit à deo esse datū, sed tamen pro suis meritis: Tertia, cum se iactat habere quod non habet: Quarta, cum cæteris despectis singulariter vult videri. Merito ergo radix omnis mali dicitur superbia. Huic autē videtur obuiare quod

Ecel. 10. b
De quatuor
speciebus su-
perbie.
Aug. super
Genesim lib.
11. cap. 14. in
Tomo. 3.

Apostolus ait, Radix omnium malorum est cupiditas: quia si radix omnium malorum est cupiditas, ergo superbia. Quomodo ergo superbia radix est & initium omnis peccati?

Quo sensu vtrunque radix dicatur omnium malorum, scilicet & superbia, & cupiditas.

K

Sed vtrunque recte dictū esse intelligitur, si genera pec- catorum singulorum, non singula generum vtraque locutione includi intelligantur. nullum quippe genus peccati est, quod interdum ex superbia non proueniat: nullum etiam, quod ex cupiditate aliquando non descendat. Sunt enim nonnulli hominum qui ex cupiditate fiunt superbi: & aliqui ex superbia fiunt cupidi. Est enim, vt ait Aug. homo qui non esset amator pecuniæ, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse: ideoque vt excellat, diuitias cupit: tali homini ex superbia oboritur cupiditas. Et est aliquis qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc diuitias maiores habere. Ideo ergo excellere laborat, quia diuitias habere amat. Huic innascitur superbia, id est amor excellentiæ, ex cupiditate. Patet ergo q̄ ex superbia aliquando cupiditas, & ex cupiditate aliquando superbia oritur, & ideo de vtraque recte dicitur, quod sit radix omnis mali.

DE PECCATO IN SPIRITUM SANCTUM, quod dicitur etiam peccatū ad mortē. **DISTINCT. XLIII. A**

E

ST præterea quoddam peccati genus, cæteris grauius & abominabilius, quod dicitur peccatum in spiritum sanctum, de quo in euangelio veritas ait, Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neque hic, neque in futuro. Et Ioan. in epistola canonica, Est peccatū ad mortem, non pro eo dico vt quis oret. Qui enim peccat in patrem, remittetur ei: & qui peccat in filiū, remittetur ei: qui autem blasphemauerit in spiritū sanctū, non remittetur ei neq; hic, neq; in futuro. Sed quæritur quid sit illud peccatū in spiritū sanctū vel ad mortem? Quidam dicūt illud peccatū esse desperationis vel obstinationis. Obstinatio est induratiō mentis in malitia pertinacia, per quā homo fit impenitens. Desperatio est, qua quis diffidit penitus de bonitate dei, æstimās suā malitiā diuinæ bonitatis magnitudinē excedere: sicut Chait qui dixit, Maior est iniquitas mea, q̄ vt veniā merear. Vtrūq; verò dicitur peccatum in spiritū sanctū, quia spiritus sanctus est amor patris & filij, & benignitas qua se inuicē & nos diligūt: quæ tāta est, cuius finis nō est. Recte ergo in spiritū sanctū delinquere dicuntur, qui sua malitia dei bonitatē superare putāt, & ideo poenitentiā nō assūmūt: & qui iniquitati tā pertinaci mēte inhæret, vt eā nūq̄ relinquere proponāt, & ad bonitatē spiritus sancti nūq̄ redire, paciētiā dei abutētes, & de misericordia dei nimis præsumētes: quibus placet malitia propter se, sicut pijs bonitas. Isti nimia pertinacia & præsumptione peccāt, autumantes deū nō esse iustū. Illi desperationē, deū nō bonū existimāt, tollētes in hoc turbulētissimo iniquitatū mari portū diuinę indulgentiæ, quo se recipiāt fluctuantes. Atq; ipsa desperatione addūt peccatis, dicētes misericordiā nullā esse, & q̄ super peccatores necessaria dānatio debetur.

De vno peccato speciali quod est magis graue & abominabile quod est peccatū in spiritū sanctum. Luc. 12. b. 1. Ioan. 5. c. Quid sit illud peccatum.

Gen. 4. b

Opic. quorū-
dam.

Psal. 67.
in Tomo. 8.
post mediū
enarrationis.
Psal. 147.
Ibidem in fi-
ne enarratio-
nis ad ps. 147
Psal. 67.

Aliorum sen-
tentia.

Super Mat-
theum.

In lib. 1. non
longe a fine
in Tomo. 4.

Ibidem pau-
lo inferius.
Math. 27. a

Lib. 1. cap. 9.

Utrum omnis obstinatio sit peccatum in spiritum sanctum?

Sed quæritur, Utrum omnis obstinatio mentis in mali-

tia obdurata, omnisque desperatio sit peccatum in spiritum sanctum? Quidam dicunt omnem obstinationem & omnem desperationem esse peccatum in spiritum sanctum. Quod si est, aliquando illud peccatum remittitur: quia multi etiam obstinatissimi & desperatissimi conuertuntur, ut Aug. ait super illum locum psal. Conuertam in profundum maris, id est eos qui erant desperatissimi. & ibi, Mittit cristallum suum sicut buccellas, id est obstinatos facit aliorum doctores. Talium conuersio ibi etiam euidenter ostenditur ubi ait, Qui educit vinctos in fortitudine: similiter & eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Secundum istos illud peccatum dicitur irremissibile, non quin aliquando remittatur, sed quia vix & raro & difficulter dimittitur. Non enim soluitur cristallus, nisi vehementi spiritus impetu. Alij vero tradunt non quamlibet obstinationem vel desperationem appellari peccatum in spiritum sanctum, sed illam tantum quam comitatur impoenitentia: qui etiam impoenitentiam dicunt esse peccatum in spiritum sanctum. Sed quia Aug. dicit impoenitentiam esse peccatum in spiritum sanctum, cum sic obstinatus est aliquis, ut non poeniteat, discuti oportet an aliud sit obstinatio, aliud impoenitentia sit in eo peccatum, an idem sed diuersis modis commissum. Secundum istos peccatum illud dicitur irremissibile, eo quod nunquam dimittatur. Vnde Aug. etiam dicit, quod hoc solum peccatum veniam mereri non potest: & Hieron. quod taliter peccans, dignè poenitere non potest. Et ideo re- & Ioannes dicit, ut non pro eo oret quis: quia qui sic peccat, orationibus ecclesie hic vel in futuro iuari non potest, habens cor induratum tanquam lapis, sicut de diabolo legitur. Post hanc vitam qui valde mali sunt, meritis ecclesie iuari non possunt.

Quod aliter accipitur peccatum in spiritum sanctum.

Est etiam alia huius peccati assignatio. Hoc enim pec-
catum Aug. definiens in lib. de sermone domini in monte, ait, Peccatum ad mortem est, cum post agnitionem dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam qua reconciliatus est deo, inuidia facibus agitatur: quod fortasse est peccare in spiritum sanctum, quod peccatum dicitur non remitti, non quia non sit ignoscendum peccanti si poeniteat: sed quia tanta est la- bes peccati illius, ut deprecandi humilitatem subire non possit: etiam si peccatum suum mala conscientia agnoscere & renunciare cogatur: ut Iudas cum dixit, Peccaui: facilius desperans cucurrit ad laqueum quam humilitate veniam peteret: quod propter magnitudinem peccati iam ex damnatione peccati tales habere credendum est. Ecce quædam assignatio peccati in spiritum sanctum vel ad mortem hic posita est: quia illud peccatum esse traditur oppugnatio fraternitatis post agnitionem, & inuidia gratia post reconciliationem: quod species quædam obstinationis intelligi potest. Illam tamen definitionem Aug. in lib. retract. rememorans, aliquid adijciendum ibi fore, nec asserendo se dixisse aperit ita dicens,

Quod quidem confirmaui quoniam hoc putare me dixi. Sed tamen addendum fuit si in hac scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam: quoniam de quocunque pessimo in hac vita constituto, non est desperandum: nec pro illo imprudenter oratur de quo non desperatur. His verbis insinuat peccatum præmissa definitione descriptum, tunc solum debere dici ad mortem vel in spiritum sanctum, cum non habet comitem poenitentiam: nec de aliquo peccatore desperandum est in hac vita: & ideo pro omni esse orandum. Vnde illud Ioan. Non pro eo dico ut quis oret: sic accipiendum videtur, ut pro aliquo peccante ad mortem vel in spiritum sanctum postquam finierit hanc vitam non oremus. Dum autem in hac vita est: nec peccatum illius iudicare, nec de illo desperare: sed pro illo orare debemus. Vnde Aug. de verbis domini de impoenitentia quæ est blasphemia in spiritum sanctum sic ait, Ista impoenitentia vel cor impoenitens, quandiu quisque in hac carne viuit non potest iudicari. De nullo enim desperandum est, quādiu ad poenitentiam patientia dei adducit. Paganus est hodie: Iudeus infidelis est hodie: hereticus est hodie: schismaticus est hodie: quid si cras amplectatur catholicā fidem, & sequatur catholicam veritatem? Quid si isti quos in quocunque genere erroris notas, & tanquam desperatissimos damnas antequam finiant istam vitam agant poenitentiam, & inueniant veram requiem & vitam in futuro. Noli te ergo ante tempus iudicare quenquam. Ex his ostenditur pro singulis peccatoribus in hac vita esse orandum: nec de aliquo esse diffidendum: quia conuerti potest dum in hac vita est: quia non potest sciri de aliquo utrum peccauerit ad mortem vel in spiritum sanctum, nisi cum ab hac vita discesserit: nisi forte alicui per spiritum sanctum mirabiliter reuelatum fuerit. Ex prædictis aliquatenus capi potest quomodo accipiat peccatum in spiritum sanctum, scilicet inuidia gratia fraternitatem impoenitenter oppugnans: quæ utique obstinatio esse videtur: & omnis impoenitens obstinatio atque desperatio. Notandum vero est quod non omnis qui non poenitet impoenitens dici potest: quia impoenitentia proprie obstinatio est, & ut quidam volunt etiam desperatio.

Alia assignatio peccati in spiritum sanctum.

De hoc quoque peccato in spiritum sanctum Am-
brof. in libro de spiritu sancto differens definitam assignationem tradit dicens, Cur dominus dixerit, qui blasphemauerit in filium hominis remittetur ei: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum neque hic neque in futuro remittetur ei, diligenter aduerte. Nunquid alia est offensio filij, alia spiritus sancti? Sicut una dignitas, sic una iniuria. Sed si quis corporis specie deceptus humani remissius aliquid sentit de Christi carne quam dignum est habere culpam, non est tamen exclusus a venia. Siquis vero sancti spiritus dignitatem maiestatem & potestatem abneget sempiternam, & putet non in spiritu dei eiici demonia, sed in Beelzebub, non potest ibi esse exhortatio venia, ubi sacrilegij plenitudo est. Satis hic aperte explicatur quid sit peccatum in spiritum sanctum. Quod illi Aug. descriptioni congruere videtur, quia illud peccatum dicitur esse inuidia gratia oppugnans

1. Ioan. 5.

Sermone. 17.
post mediū
eiusdem in
Tomo. 10.

1. Cor. 4. a

Lib. 1. cap. 9.
in fine, in To-
mo. 2.
Math. 12.

Math. 12. b

fraternitatem. Qui enim post cognitionem veritatis sancti spiritus veritatem negat, eiusque opera dicit esse Beelzebub, potestati, bonitati & gratiæ dei invidere non dubitatur. Non itaque distinctio illa verborum sic accipienda est, quasi trium personarum diuina sint offensa: sed ibi peccatorum genera distincta sunt. Peccatum enim in patrem id intelligitur, quod fit per infirmitatem, quia patri scriptura frequenter attribuit potentiam: Peccatum in filium, quod fit per ignorantiam, quia sapientia filio attribuitur. Tertium expositum est. Qui ergo peccat per infirmitatem vel per ignorantiam, facile veniam adipiscitur: sed non ille qui peccat in spiritum sanctum. Cum autem una sit potentia, sapientia, bonitas trium: quare patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas sæpius assignetur, superius dictum est.

DE POTENTIA PECCANDI: AN SIT HOMINI VEL DIABOLO A DEO. DISTINCT. XLIIII.

Vnde habeat ortum potentia peccandi. Opt. quorumdam quod sit a deo, sed falsa per simile. Ratio ad pro dūm quod bona voluntas non sit homini nisi ex deo. Aug. lib. de fide ad Petrum cap. 3. ad medium cap.

P

OST prædicta consideratione dignum occurrit, utrum peccandi potentia sit nobis a deo, vel a nobis? Putant quidam potentiam recte agendi nobis esse a deo: potentiam vero peccandi non a deo, sed a nobis vel a diabolo esse. sicut mala voluntas non a deo nobis est, sed a nobis & a diabolo: bona autem, a deo tantum nobis est. Bonæ namque voluntatis & cogitationis initium non homini ex seipso nasci, sed diuinitus parari & tribui in eo deus euidenter ostendit, quia nec diabolus, nec aliquis angelorum eius, ex quo in hanc caliginem sunt detrusi, bonam potuit vel poterit resumere voluntatem. quia si possibile foret, ut humana natura postquam a deo auersa bonitatem perdidit voluntatis, ex seipsa rursus eam habere potuisset, multo possibilibus hoc natura haberet angelica: quæ quantominus grauatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset prædita facultate. Non ergo homo vel angelus a se voluntatem bonam habere potest, sed malam. Similiter & de potentia inquirunt, per similitudinem voluntatis de potentia boni vel mali differentes, quod illa sit a deo, non ista.

Authoritatibus astruit potentiam peccandi esse a deo.

Aug. lib. de tura boni ca. 32. Tomo. 6. Rom. 13. a Ioan. 19. b Super psal. 32 in Tomo. 8. concione. 2. enarrationis ad psal. 32. Iob. 1. c Proverb. 8. a Iob. 34. c

Sed pluribus sanctorum testimoniis indubitanter monstratur, quod potestas mali a deo est, a quo est omnis potestas. Ait enim Apostolus, Non est potestas nisi a deo. Quod non de potestate boni tantum, sed & mali intelligi oportet, cum Pilato etiam veritas dicat, Non haberes in me potestatem, nisi datum esset tibi de super. Malitia nempe hominum (ut ait August. cupiditatem nocendi per se habet: potestatem autem si ille non dat, non habet. Ideoque diabolus antequam aliquid tolleretur, Iob dicebat domino, Mitte manum tuam, id est da potestatem: quia etiam nocentium potestas non est nisi a deo: sicut sapientia ait, Per me reges regnant, & tyranni per me terram tenent. Vnde Iob de domino ait, Qui facit regnare hypocritam propter peccata populi. Et de populo Israel

Osce. 7. d dicit deus, Dedi eis regem in ira mea. Nocendi enim voluntas potest esse ab homine, potestas autem non est nisi a deo, & hoc abdita aptaque iustitia. nam per potestatem diabolo datam iustos deus facit suos. De hoc etiam Gregor. in moral. ait, Tumoris elatio, non potestatis ordo in crimine est. Potentiam deus tribuit, elationem vero potentiæ malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo quod de nostro est: quia non potentia iusta, sed actio praua damnatur. His auctoritatibus aliisque pluribus euidenter ostenditur, quod non est potestas boni vel mali cuiusque, nisi a deo æquo, etsi te lateat æquitas.

An aliquando resistendum sit potestati.

Hic oritur quæstio, non transilienda silentio. Dictum est supra, quod potestas peccandi vel nocendi non est homini vel diabolo, nisi a deo. Apostolus autem dicit quod qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Cum ergo diaboli sit potestas mali dei ordinatione, eius potestati non esse resistendum videtur. Sed sciendum est Apostolum ibi loqui de seculari potestate, scilicet rege, & principe, & huiusmodi: quibus non est resistendum in his quæ iubet deus eis exhiberi, scilicet in tributis, & huiusmodi. Si vero princeps aliquis, vel diabolus aliquid iusserit vel suaserit contra deum, tunc resistendum est. Vnde August. determinans quando resistendum sit potestati in lib. de natura boni ait, Si aliquid iubeat potestas quod non debeas facere, hic sanè contemne potestatem, timendo maiorem potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus aduerte. Si quid iusserit Procurator, nunquid faciendum est, si contra Proconsulem iubeat? Rursus si quid ipse Proconsul iubeat, & aliud iubeat Imperator, nunquid dubitatur illo contempto illi esse seruiendum? Ergo si aliud Imperator, aliud iubeat Deus, contempto illo obtemperandum est deo. Potestati ergo diaboli vel hominis tunc resistamus, cum aliquid contra deum suggererit: in quo dei ordinationi non resistimus sed obtemperamus. Sic enim deus præcepit, ut in malis nulli potestati obediamus. Iam nunc his intelligendis atque pertractandis, quæ ad verbi incarnati mysterium pertinent, integramentis consideratione intendamus: ut de ineffabilibus vel modicum aliquid fari, deo reuelante, valeamus.

INIS SECVNDI LIBRI.

INCIPIUNT RVBRI-

ca Tertii Libri.

DISTINCTIO I.

E incarnatione verbi 310.A
D Quare filius carnem assum-
psit non pater vel spūs san-
ctus. char. 310.B
Vtrum pater vel spiritus sanctus potue-
rit incarnari 310.C
An filius qui tantum carnē accepit, ali-
quid fecerit quod non pater vel spi-
ritus sanctus 311.D

DISTINCT. II.

Quare totam humanā naturā accepit.
& qd nōse naturę itelligitur 312.A
De vnione verbi & carnis mediante
anima 312.B
Quod simul assumpsit animam & car-
nem verbum, nec caro prius est con-
cepta quā assumpta 313.C

DISTINCT. III.

De carne assumpta q̄lis āte fuerit 313.A
Quod nullus est sine peccato hic, exce-
pta virgine 314.B
Quare Christus non fuit decimatus in
Abraham sicut Levi 315.C
Quare caro Christi non dicta est pec-
catric sed similis 315.D
Carnem Christi non prius conceptam
quā assumptam 316.E

DISTINCT. IIII.

Quare spiritui sancto tribuatur incar-
natio, cum sit opus trinitatis 316.A
Quare dicatur Christus conceptus &
natus de spiritu sancto 317.B
Quare Apostol⁹ dicit Christū factum
quem nos fatemur natum 318.D

DISTINCT. V.

Si persona vel natura personam vel na-
turam assumpsit. & si natura dei sit
incarnata 318.A.B

An diuina natura debeat dici caro fa-
cta 321.C
Quare non accepit personam hominis
cum assumpsit hominem: q̄ qui-
dam probare nituntur 321.D.E

DISTINCT. VI.

De intelligētia harum locutionū, De-
us est hō, Deus fact⁹ est hō &c. tres
sententias ponit 322.A
Prima est eorū q̄ dicūt in incarnatione
hōiem quendā ex aīa & carne cōsti-
tutū, & illū hominē esse factū deū,
& deū illū hominē: & auctoritates
q̄bus ita esse asserūt ponit 322.B.C
Secunda est eorū qui dicunt hominē il-
lum ex tribus substantiis vel duabus
naturis cōstare, & hunc fatētur vnā
esse personā ante incarnationē sim-
plicem tantū, sed in incarnatione cō-
positā: & auctoritates quibus se mu-
niant proponit 324.D.E

Tertia est eorū qui nō solū psonā ex na-
turis cōpositā negāt, sed etiā aliq̄
hōiem, vel aliq̄ā substantiā ibi ex aīa
& carne cōpositam diffinēt, & sic
duo illa, sc. carnē & animā verbo vni-
ta dicūt, vt nō ex illis aliqua substan-
tia vel persona cōponeret, sed illis
duobus velut indumento deus vesti-
retur, vt mortalibus oculis appare-
ret: qui rationem incarnationis secu-
dum habitum accipiunt 325.F

Deinde auctoritates inducit quib⁹ hęc
sententia roboratur 325.G
Quatuor spēs hītus distinguūt 325.G

DISTINCT. VII.

Deinde quę singulis sententiis aduersa
ri videntur ponit 327.A.B
Ex q̄ sensu dicitur Christus predestina-
tus 328.C.D.E.F.G.H.I.K.L
Quod non debet dici homo domini-
cus 331.M.N

DISTINCT. VIII.

An diuina natura dici debeat nata de
virgine 331.A
De gemina natiuitate Christi quibus
natus est 332.B

DISTINCT. IX.

De adoratione exhibenda humanitati
Christi 332.A.B

DISTINCT. X.

An Christus secundum quod homo, sit
adoptiuus filius 333.A.B.C.D.E
An psona vel natura p̄destinata 335.F

DISTINCT. XI.

Vtrū xp̄s sit creatus vel factus 335.A
De perfidia & p̄ena Arrii 336.B

DISTINCT. XII.

An homo ille semper fuerit 337.A
An deus aliū sumere potuerit vel aliun-
de quā de genere Adæ 337.B
Si homo ille potuerit peccare: vel non
esse deus 338.C.D

Si deus potuerit assumere hominem in
sexu muliebri 338.E

DISTINCT. XIII.

De sapiētia & grā Christi hōis, an ī eis
p̄ficere potuerit 339.A.B.C.D.E

DISTINCT. XIII.

Si aīa Christi habuit sapiētiā parē cū
deo, & si oīa scit quę de⁹ 341.A.B
Quare deus non dedit illi animę potē-
tiam omniū vt scientiam 342.C.D

DISTINCT. XV.

De hominis defectibus quos assumpsit
Christus 343.A.B.C

De propassione et passione timoris vel
tristitię 345.D.E.F

De quibusdam capitulis Hilarii obscu-
ris, quibus carne Christi dolores pas-
sionis submoueri videntur 347.G

De tristitia Christi & eius causā secun-
dum eundem 348.G

DISTINCT. XVI.

An in Christo fuerit necessitas patien-
di & moriendi, quā est defectus ge-
neralis 348.A
De statibus hominis, & quid Christus
de singulis acceperit 349.B

DISTINCT. XVII.

Si omnis Christi oratio vel volūtas im-
pleta sit 349.A
De voluntatibus Christi secundum duas
naturas 350.B

De capitulis quibusdam Ambrosij &
Hilarii, vbi de dubitatione & timo-
re Christi agitur 350.C.D.E

DISTINCT. XVIII.

Si Christus meruit sibi & nobis, & qd
sibi & quid nobis 353.A
Quod à conceptu meruit sibi idē quod
per passionem 353.B

De eo quod scriptū est, Donauit illi no-
men q̄ est super oē nomen 354.C

Si Christ⁹ sine omni merito habere va-
luit quod merito obtinuit 354.D
De cā passionis & mortis xp̄i 354.E

DISTINCT. XIX.

Qualiter à diabolo & à p̄dō redemit
nos Christus per mortem 356.A

Cur deus homo & mortuus 357.B

Quō à p̄ena nos redemit xp̄s 357.C

Quomō p̄enā n̄ram portauit 357.D

Si solus Christus redemptor & media-
tor debet dici 358.E

De mediatore 359.F

Secūm quā naturā sit mediator 359.G

DISTINCT. XX.

Quod alio mō potuit liberare. & qua-
re isto modo potius 359.A

Qua iustitia sit victus diabolus Ibidē.

De causa inter deum & hominem &
diabolum 360.B

De traditiōe Christi facta à Iuda, à deo
& à Iudæis 361.C

Vtrum Christi passio sit opus dei vel
v ij.

- dazorum 361.D
DISTINCT. XXI.
Si in Christi morte separata fuit anima
vel caro à verbo 361.A.B.C
Qua ratione dicitur Christus mortuus
vel passus 363.D
DISTINCT. XXII.
Si Christus in morte fuit homo 364
Si Christus ubique est sit homo 365
Quod Christus ubique totus est, sed non
totum, vt totus est homo vel deus
sed non totum 366.C
Si ea quæ dicuntur de deo vel filio dei
possint dici de homine illo, vel de fi-
lio hominis 366.D
DISTINCT. XXIII.
Si Christus habuerit fidē spem & cha-
ritatem 367.A
Quid sit fides 367.B
Quot modis dicitur fides 367.C
Quid sit credere deum, vel in
deum 368.D
De informi qualitate mētis quæ in ma-
lo Christiano est 368.E
Quomodo dicatur vna fides 368.F
Quod fides est de his quæ non videtur
proprie ipsa tamen videtur ab eo in
quo est 369.G
Descriptio fidei 369.H
Quare sola fides dī fundamētū 370.I
DISTINCT. XXIII.
Quomodo intelligatur q̄ scriptū est,
Cum factum fuerit credatis 370.A
Si petrus habuit fidē passionis q̄n vidit
illum hominem pati 371.B
Si aliqua sciuntur quæ creduntur 371.C
DISTINCT. XXV.
De fide antiquorum 372.A
De fide simplicium 373.B
Quæ ante aduentum credere sufficie-
bant 373.C
De fide Cornelii 374.D
- De æqualitate fidei, spei & charitatis
& operis 374.E
DISTINCT. XXVI.
De spe quid sit 375.A
De quibus sit spes, & quomō differat
fides & spes 375.B
Si in xp̄o fuerit fides vel spes 375.C
Si iusti i inferno fidē & sp̄e habuerūt lb.
DISTINCT. XXVII.
De charitate dei & pximi quæ in Chri-
sto & in nobis est 375.A
Quid sit charitas 376.B
Si eadē charitate diligitur deus & pro-
ximus, & quare dicuntur duo man-
data charitatis 376.C
De modo diligendi 377.D.E
De impletionē illius mandati, Diliges
deum ex toto corde 378.F.G
Qd̄ alterū mādātū in altero est 378.H
Qua charitate sint 378.I
DISTINCT. XXVIII.
Si iubemur totum proximum diligere
& nos totos 379.A
Quod in dilectiōe pximi includit dile-
ctiō āgelorū, & q̄s sit, pxim⁹ 380.B
Quibus modis dicitur pximus 380.C
DISTINCT. XXIX.
De ordine diligēdi, quid prius quid po-
sterius 380.A
An omnes homines pariter diligendi
sint 381.B.C.D.E.F.G
De gradibus charitatis 383.H
DISTINCT. XXX.
Si melius est diligere inimicos quā
amicos 384.A
DISTINCT. XXXI.
Si charitas semel hita amittat 385.A.B
Quare fides, spes, & scientia dicuntur
euacuari & non charitas, cū & ipsa
sit ex parte 387.C
Si Christi ordinem diligendi seruauit
quem nos 387.D

- DISTINCT. XXXII.**
De charitate dei 387.A
Quomō dicitur de⁹ magis diligere vel
minus hunc vel illum 387.B
Quod dupliciter inspicienda est dile-
ctiō dei 388.C
Siquis magis vel minus diligitur à deo
vno tempore q̄ alio 389.D
Si de⁹ ab æt̄no dilexit reprobos 389.E
DISTINCT. XXXIII.
De quatuor virtutibus principalibus, &
vtrū hę virtutes in xp̄o fuerint & in
āgelis sint, & de v̄sibus earū 389.A
DISTINCT. XXXIII.
De septem donis spūs sancti, & vtrum
sint virtutes, & sint in āgelis 390.A
Vtrum in Christo fuerint 390.B.C
De timorum distinctione 391.D.E
De timore casto & seruilis & initia-
li 391.F.G
Quomō differant castus & seruilis vel
initialis 393.H
Quod timor seruilis & initialis dicuntur
initū sapiētīæ, sed differēter 394.I
Quomodo castus timor permanet in
æternum 394.K
Si timor poenę qui fuit in Christo, serui-
lis vel initialis fuerit 394.L
DISTINCT. XXXV.
De sapiā & scientia q̄ differāt 395.A
In q̄ differat sapiā ab intellectu 395.B
Vtrum intellectus & scientia quæ inter
dona numerantur, sint illa quæ natu-
raliter habet homo 396.C.D
DISTINCT. XXXVI.
De connexionē virtutū quæ non sepa-
ratur, & an cūctę virtutes pares sint
in quocunque sunt 396.A.B
Quō in charitate tota lex p̄det 398.C
DISTINCT. XXXVII.
De decem mandatis quomodo conti-
neantur in duobus 399.A
- Quare idolum nihil esse in mundo di-
citur 399.B
Quare in spiritu sancto proprie dicitur
fieri remissio peccatorum Ibidem
De sensu spūali et carnali legis 400.C
De furto 401.C
De mendacio 401.C
DISTINCT. XXXVIII.
De triplici genere mēdacii, & de octo
speciebus mendacii 402.A
Quid sit mendacium 402.B
Quid mentiri 402.C
Quod omne mendacium peccatū sit, si
ue profit, siue nō, & quare Ibidem
In quibus rebus cum periculo erratur,
vel non 403.D
DISTINCT. XXXIX.
De periurio, & an sit periurium quod
non est mendacium 404.A
De triplici modo periurii 404.B
An iuratio sit malum 405.C
De iuramento quod sit per creatu-
ras 406.D
Quæ iuratio sit grauior, an quæ sit per
deum, an quæ sit per creaturas, vel
per euangelium 406.E
Quid sit dicere, per deum 406.F
De illis qui iurāt p̄ falsos deos 407.G
Quod iuramentū vel promissio contra
deum facta non est tenēda 407.H
Si est periurus qui non facit quod in-
caute iurat 408.I
De illis qui verborum calliditate iu-
rant 408.K
De illo q̄ cogit aliquē iurare 408.L.M
DISTINCT. XL.
Quare lex dicitur comprimere manū
non animum 408.A
Quæ sit littera occidens 409.B
De legis & euangelii distantia Ibidem

310
PETRI LOMBARDI EPISCOPI
PARIS. SENTENTIARVM LIBER III.

DE INCARNATIONE VERBI, ALIISQVE
DISTINCTIO I.

ad hoc spectantibus.

VM VENIT IGITUR PLENITUDO TEM

De vniōe
naturarū in
xpo ex pte
pſonæ aſſu-
mentis,
Gal. 4:2.

Ioan. 1. b.

Phil. 2. 2.

C VM VENIT IGITUR PLENITUDO TEM-
poris (vt ait Apostolus) misit deus filium suum, factum de mulie-
re, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt in ado-
ptionem filiorum dei reciperemur. Tempus autem plenitudinis
dicitur tempus gratiæ, quod ab aduentu saluatoris exordiu sum-
psit. Hoc est tempus miserendi, & annus benignitatis: in quo gratia & veritas per
Iesum Christum facta est. Gratia, quia per charitatem impletur quod in le-
ge præcipiebatur: Veritas, quia per Christi aduentum exhibetur atque perficitur
humanæ redemptionis sponsio facta ab antiquo. Filii ergo missio est ipsa incar-
natio. Eo enim missus est, quod in forma hominis mūdo visibilis apparuit, de quo
supra sufficienter dictum est.

Quare filius carnem assumpsit, non pater, vel spiritus sanctus.

Diligenter verò annotandum est, quare filius, non pa-

Primā rō.

Pſal. 103.

Lucæ. 15. b.

Secunda rō.

lib. 4. c. 20.
in tomo. 3.

Tertia ratio.

cap. 2. in to-
mo. 3.

ter, vel spiritus sanctus est incarnatus. Solus nanque filius hominem assumpsit.
Quod vtique congruo ordine, atque alto dei sapientia fecit consilio: vt deus qui
in sapientia sua mundum condiderat, secundum illud, Omnia in sapientia fecisti
domine quæ in cœlis sunt, & quæ in terris: restauraret in eadem. Hæc est mulier
euangelica, quæ accendit lucernam, & drachmam decimā, quæ perdita fuerat, re-
perit, sapientia. s. partis: quæ testā humanæ infirmitatis lumine suæ diuinitatis ac-
cendit, perditumque hominem reparauit, nomine regis & imagine insignitum.
Ideo etiam filius missus est, & non pater: quia cōgruentius mitti debebat qui est.
Ab alio, quā qui à nullo est: filius autem à patre est: pater vero à nullo est. Vt
enim ait August. in lib. de trin. Non enim habet de quo sit. Sicut ergo pater ge-
nuit, filius genitus est: ita congruē pater misit, filius missus est. Ab illo enim con-
uenienter mittitur dei verbum, cuius est verbum. Ab illo mittitur, de quo natum
est. Mittitur quod genitum est. Pater vero qui misit, à nullo est. Ideoque pater
missus non est: ne si mitteretur, ab alio esse putaretur. Missus est ergo primò fi-
lius, qui à solo patre est: Deinde etiam spūs sanctus, qui est à patre & filio. Sed fi-
lius solus in carne missus est, non spiritus sanctus, sicut nec pater. Quod ideo fa-
ctum est, vt qui erat in diuinitate dei filius, in humanitate fieret hominis filius. Nō
pater vel spiritus sanctus carnem induit, ne alius in diuinitate esset filius, alius in
humanitate: Et ne idem esset pater & filius, si deus pater de homine nasceretur.
Vnde Aug. in ecclesiasticis dogmatibus, Nō pater carnem assumpsit, neq; spūs
sanctus, sed filius tantum: vt qui erat in diuinitate dei filius, ipse fieret in homine
hominis filius, ne filii nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna natiui-

DISTINCT. I.

311

tate filius. Dei ergo filius, hominis factus est filius. natus secundum veritatem na-
turæ ex deo dei filius, & secundum veritatem naturæ, ex homine hominis filius:
vt veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in vtraque natiuitate filii
nomen nascendo haberet, vt esset verus deus, & verus homo vnus filius. Non er-
go duos Christos, neque duos filios, sed deum & hominem vnum filium: quem
propterea & vnigenitum dicimus, manentem in duabus substantiis, sicut ei natu-
ræ veritas contulit, non confusis naturis neque immixtis sicut Thimotiani vo-
lunt, sed societate vnitis. Ecce habes quare filius, non pater, vel spiritus san-
ctus carnem assumpsit.

Vtrum pater vel spiritus sanctus potuerit incarnari, vel possit.

Si verò quæritur, Vtrum pater vel spiritus sanctus in-
carnari potuerit, vel etiam modo possit. Sane responderi possit, & potuisse olim,
& posse nunc carnem sumere & hominem fieri, tam patrem, quā spiritum san-
ctum. Sicut enim filius hō factus est, ita pater vel spiritus sanctus potuit & potest.

An filius qui tantum carnem accepit, aliquid fecerit quod
non pater vel spiritus sanctus.

Sed forte aliqui dicent, Cum indiuisa sint opera trini-

tatis, si filius carnem assumpsit, tūc pater & spiritus sanctus: quia si filius carnem
assumpsit, nec hoc fecit pater, vel spiritus sanctus, non omne quod facit filius, fa-
cit & pater & spiritus sanctus. At omnia simul pater & filius & amborum spiri-
tus pariter & concorditer operantur. Ad quod dicimus, quia nihil operatur filius
sine patre & spiritu sancto, sed vna est horum trium operatio indiuisa & indissi-
milis: & tamen filius, non pater vel spiritus sanctus carnem assumpsit. Ipsam ta-
men carnis assumptionem trinitas operata est, sicut August. dicit in lib. de fide
ad Petrum. Reconciliati sumus per solum filium secundum carnem, sed non soli
filio secundum deitatem. Trinitas enim nos sibi reconciliauit, per hoc quod so-
lum verbum carnem ipsa trinitas fecit. Trinitas ergo carnis assumptionem fecit,
sed verbo, non patri vel spiritui sancto. Si enim pater sibi, & filius sibi, vel pater
filio, & filius patri carnis assumptionem operatus esset, iam non eadem esset ope-
ratio vtriusque, sed diuisa. Sed sicut inseparabilis & indiuisa est vnitas substan-
tiæ trium, vt ait August. in lib. de trinit. ita & operatio. non tamen eandem tri-
nitatem nam de virgine, crucifixam & sepultam catholici tractatores docue-
runt: sed tantummodo filium. nec eandem trinitatem in specie columbæ descen-
disse super Iesum, sed tantum spiritum sanctum. nec eandem dixisse de cœlo,
Tu es filius meus: sed tantum patris vocem fuisse ad filium factam, quāuis pa-
ter & filius & spiritus sanctus sicut inseparabiles sunt, ita & inseparabiliter ope-
rentur. Hæc & mea fides est, quoniam quidem hæc est catholica fides. Licet ergo
solus filius carnem assumpsit, ipsam tamen incarnationem cum patre & spiri-
tu sancto operatus est.

Aug. de trin.
lib. 15. cap. 11

Responsio.

ca. 2. in fine,
in tomo. 3.

1. de trin. c. 4

Marci. 1. b

v iij.

QVARE TOTAM HVMANAM NATVRAM

accepit, & quid nomine humanitatis vel humanæ naturæ intelligendum sit.

DISTINCT. II.

De incarnatione personæ suæ de vnione naturarū in xpo ex pte naturæ assumptæ.
Ad Damasci papā in explanatione symboli, to. mo. 4.
Errorē quorundā tangit q humanitatem male accipiunt.
Lib. 3. de Orthodoxa fide cap. 4.
ibidem ca. 3. in medio.

E T quia in homine tota humana natura vitio corrupta erat, totā assumpsit, id est animam & carnem, vt totam curaret & sanctificaret. Quod autem humanæ naturæ suæ humanitatis vocabulo anima & caro intelligi debeant, apertē docet Hieronymus in expositione catholice fidei, dicens, Sic confitemur in Christo vnā filii esse personam, vt dicamus duas perfectas & integras esse substantias, id est deitatis & humanitatis, quæ ex anima continentur & corpore. Ecce apertē ostendit humanitatis nomine animam & corpus intelligi. quæ duo assumpsisse dei filius intelligitur, vbi hominem siue humanitatem vel humanam naturam accepisse legitur. Errant ergo qui nomine humanitatis non substantiam, sed proprietatem quandam à qua homo nominatur, significari contendunt vbiunque humanitas Christi memoratur. Ait enim Ioannes Damasc. Sciendum quidem est, quod deitatis & humanitatis nomen substantiarum, scilicet naturarum, est representatiuum. Natura enim non sic accipitur in Christo, vt cum dicitur vna natura esse omnium hominum, quod euidenter idem Ioannes ostendit, differentem rationem dicti assignans, cum natura humana in Christo nominatur, & cum vna dicitur natura omnium hominum. Ait enim, Cum vnā hominum naturam dicimus, sciendum est, quod non considerantes ad animæ & corporis rationem hoc dicimus. Impossibile enim est vnus naturæ dicere domini corpus & animam, adinuicem comparata. Sed quia plurimæ personæ hominum sunt, omnes autem eandem suscipiunt rationem naturæ (omnes enim ex anima & corpore compositi sunt, & omnes naturam animæ participant, & substantiam corporis possident) communem speciem plurimarum & differentium personarum, vnā naturam dicimus, vniuersusque scilicet personæ duas naturas habentis, & in duabus perfectè naturis, animæ scilicet & corporis, existentis. In domino autem Iesu Christo non est communem speciem accipere. neque enim factus est, nec est, nec aliquando fiet alius. Sed Christus ex deitate & humanitate est, in deitateque & humanitate deus factus est, idem & homo perfectus. Totam ergo hominis naturam, id est animam & carnem, & horum proprietates siue accidentia assumpsit deus, non carnem sine anima, nec animam sine ratione, vt hæretici voluerunt: sed & carnem, & animam cum sensibus suis. Vnde Ioannes Damasc. ait, Omnia quæ in natura nostra plantauit deus, verbum assumpsit, scilicet corpus, & animam intellectualem, & horum idiomata. Totus enim totum assumpsit me, vt toti mihi salutem gratificaret. Quod enim inassumptibile est, incurabile est.

De vnione verbi & carnis mediante anima.

Assumpsit ergo dei filius carnem & animam, sed carnē mediante anima. vnitū est carni per mediū intellectum verbū dei. Tantē. n. sub-

litis atq; simplicitatis est diuina essentia, vt corpori de limo terræ formato vniri non congruerit, nisi mediante rationali essentia. Illa autem vnio inexplicabilis est adeo, vt etiam Ioannes ab vtero sanctificatus, se non esse dignum fateatur solvere corrigiam calciamenti Iesu: quia illius vnionis modum inuestigare, alijsque explicare non erat sufficiens. Non sunt ergo audiendi, qui non verum hominem filium dei suscepisse dicunt, neque natum de femina: sed falsam carnem, & imaginem corporis simulatam ostendisse videntibus. In quem errorem prorumpit, quia timent quod fieri non possit. sine humana carne veritas & substantia dei inquinetur: & tamen prædicant istum visibilem solem radios suos per omnes fæces spargere, & eos mundos & sinceros seruare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt & non coinquinari, quantomagis incommutabilis & inuisibilis veritas per spiritum animam, & per animam corpus suscipies, totum hominem sine sui commutatione assumpsit, & ab omnibus infirmitatibus liberauit: Ecce hic dicit dei sapientiā per spiritū assumpsisse animā, & per animā corpus. Spūs enim sanctus pars animæ superior, & maiori similitudine deo propinquat q anima. ipsa eadē secundū inferiorē partē, & anima magis q corpus, & ideo nō incongruē anima dicitur assumpta per spiritum, & corpus per animā. Quod verbum simul assumpsit carnem, & animam: neque caro prius est concepta quā assumpta.

Si autē queritur, Vtrum verbum carnē simul & animā assumpserit, an prius animā q carnem, vel carnē q animā: & vtrū caro illa prius fuerit in vtero virginis cōcepta, & postea assumpta: Verissimē & absque vlla ambiguitate dicitur, quia ex quo deus hominē assumpsit, totum assumpsit, simulque sibi vnuit animā & carnem. nec caro prius fuit concepta, & postmodum assumpta: sed in conceptione assumpta, & in assumptione concepta. Vnde Aug. in lib. de fide ad Petrū, Firmissimē tene, & nullaten⁹ dubites, nō carnē Christi sine diuinitate conceptā in vtero virginis priusquā susciperetur à verbo: sed ipsum verbū deū suæ carnis acceptione conceptū, ipsamq; carnē verbi incarnatione cōceptā. Idē in lib. de trin. Non esset dei hominūq; mediator, nisi esset idē deus, idē homo in vtroq; vnus & verus. quā seruile formā à solo filio susceptā, tota trinitas (cuius vna est volūtas & operatio) fecit. Nō autem in vtero virginis prius caro suscepta est, & postmodū diuinitas venit in carnē: sed mox vt verbū venit in vterū, seruata veritate proprię naturę factū est caro & perfectus homo, id est in veritate carnis & animæ natus est. De hoc etiā Greg. in moralibus ait, Angelo nunciante & spiritu adueniente, mox verbum in vtero, mox intra vterum verbum caro.

DE CARNE QVAM VERBUM ASSVMP SIT,
qualis ante fuerit: & qualis assumpta sit.

DISTINCT. III.

QUÆRITVR etiā de carne verbi, an priusquam cōciperetur obligata fuerit peccato, an & talis assumpta fuerit à verbo? Sane dici potest, & credi oportet, iuxta sanctorū attestaciones, conuenientiā ipsam

Ioan. 1. d.
Aug. lib. de
agone christi
liano vnico
cap. 18. in to. mo. 3.

Cap. 18.

*Lib. 1. c. vii.
1. Timot. 2. b.

De Christi
cōceptione.

LIBER III.

314

Quod nō fo-
la illa caro,
sed etiā sacra
virgo ab oī
pēto a spū
sctō fuit mū-
data.
Luca. i. d.

Ibidem. d.
Lib. de or-
thodoxa fide
3. cap. 2.
ioan. Damas.

Aug. lib. de
fide ad Petrū
cap. 2. in me-
dio capitis.

Cap. 16. in to-
mo. 7.

ioannis. i. d.

prius peccato fuisse obnoxiam sicut reliqua virginis caro: sed spiritus sancti ope-
ratione ita mundatam, ut ab omni peccati contagione immunis vniretur verbo,
poena tantum non necessitate, sed voluntate assumentis remanente. Mariā quoque
totam spiritus sanctus in eam praeueniens, a peccato prorsus purgavit, & a fomi-
te peccati etiam liberauit, vel fomitem ipsum penitus euacuando (ut quibusdam
placet) vel sic debilitando & extenuando, ut ei postmodum peccandi occasio nul-
latenus extiterit. Potentiam quoque generandi absque viri semine virgini prae-
parauit. Ita enim verba euangelij docent, ubi angelus virginē alloquens ait, Spi-
ritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et, Quod nasce-
tur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Cui sacra virgo respondit, Ecce ancilla do-
mini: fiat mihi secundum verbum tuum. Quod exponens Ioannes ait, Post con-
sensum autem sanctae virginis spiritus sanctus superuenit in eam, secundum ver-
bum domini quod dixit angelus purgans ipsam, & potentiam deitatis verbi re-
ceptuam praeeparans, simul autem & generatiuam. Et tunc obumbravit ipsam dei
altissimi per se sapientia & virtus existēs, id est filius dei patri hominifios, id est
consubstantialis, sicut diuinum semen. Et copulauit sibi ipsi ex sanctissimis & pu-
rissimis ipsius virginis sanguinibus, nostrae antiquae cōspersionis carnem anima-
tam anima rationali & intellectuā: non seminans, sed per spiritum sanctū creās:
quare simul caro, simul dei caro, simul caro animata rationalique & intellectu,
simul dei verbi caro animata rationali & intellectu. Ex his perspicuum fit quod
ante diximus, carnem scilicet verbi simul conceptam & assumptam: eandemque
immo totam virginem spiritu sancto praeueniente ab omni labe peccati castifi-
catam. Cui collata est potentia nouo more generandi, ut sine coitu viri, sine libi-
dine concipientis in utero virginis celebraretur conceptus dei & hominis. Illa
enim caro quam deus de virgine sibi vnire dignatus est, sine vitio concepta, sine
peccato nata est. Hāc tamen carnem non coelestis, non aeriā, non alterius cuius-
que putes esse naturae: sed eius, cuius est omnium hominum caro.

Auctoritate firmat extunc fuisse virginem immunē a peccato.

Quod autem sacra virgo extunc ab omni peccato im-
munis extiterit, Augustinus euidenter ostendit in libro de natura & gratia, in-
quiens, Excepta sancta virgine Maria, de qua propter honorem domini, nullam
prorsus cum de peccatis agitur, haberi volo questionem. Inde enim scimus, quod
ei plus sit gratiae collatum ad vincendum ex omni parte peccatum, quod conce-
pere ac parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. Hac ergo virgi-
ne excepta, si omnes sancti & sanctae cōgregari possent, & quaereretur ab eis an
peccatum haberent, quid responderetur nisi quod Ioannes ait, Si dixerimus quia
peccatum non habemus, nos ipsos seducimus? Illa autem virgo singulari gratia
praeuēta est atque repleta, ut ipsum haberet ventris sui fructum, quem ex ini-
tatio habuit vniuersitas dominū: ut illud quod nascebatur ex propagine primi ho-
minis, tantummodo generis, non criminis originem duceret.

Quare non fuit Christus decimatus in Abraam, sicut Leui, cū caro quam

DISTINCT. III.

315

C

acceperit in eo, fuit peccato obnoxia.

Cum autem illa caro, cuius excellentia singularis ver-
bis explicari non valet, antequā esset verbo vnita, obnoxia fuerit peccato in Ma-
ria & in alijs a quibus propagatione traducta est: non immerito videri potest in
Abraam peccato subiiciuisse, cuius vniuersa caro peccato subiacebat. Vnde quae
ri solet, quare Leui decimatus dicatur in Abraam & non Christus, cum in lum-
bis Abraae vterque fuerit secundum materiale rationem, quando Abraam de-
cimatus est, & decimas dedit Melchisedech. Tūc enim Apostolus, Leui decima-
tum dicit in Abraam, tanquam in materiali causa: Quia ea decimatione sicut
Abraam minor Melchisedech ostenditur, cui personaliter decimas soluit, ita &
Leuiticus ordo, qui in Abraam secundum rationem seminalem erat, & ex eo per
concupiscentiam carnis descendit. Christus autem non est decimatus: quia licet
ibi fuerit secundum carnem, non tamen inde descendit secundum legem cōmunē,
scilicet per carnalis libidinem. sicut etiam in Adam omnes peccauerunt, sed non
Christus. Vnde August. super Genes. Sicut in Adam peccante, qui in lumbis eius
erant peccauerunt: sic Abraam dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati
sunt. Sed hoc non sequitur in Christo, licet in lumbis Adae & Abraae fuerit: quia
non secundum concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui & Chri-
stus secundum carnem essent in lumbis Abraae, quando decimatus est, ideo pa-
ter decimati non sunt, quia secundum aliquem modum non erat ibi Christus quo
erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illam seminalem ibi fuit Leui, qua ra-
tione per concubitu venturus erat in matrem: secundum quam rationem non
erat ibi Christi caro, quanuis secundum ipsam ibi fuerit Mariae caro. Ille ergo de-
cimatus est in Abraam, qui sic fuit in lumbis Abraae, sicut ille fuit in lumbis pa-
tris suū: id est qui sic est natus de patre Abraam, sicut ille de patre suo natus est. s.
per legem carnis, & inuisibilem concupiscentiam.

Qua ratione caro Christi dicta est in scriptura non fuisse
peccatrix, sed similis: quo aperitur quare obligata
peccato non fuit in Christo.

Quocirca primitiam nostrae massae recte assumpsisse di-
citur Christus: quia non carnem peccati, sed similitudinem carnis peccati acce-
pit. Misit enim deus filium suū (ut ait Apostolus) in similitudinem carnis pecca-
ti. Assumpsit enim verbum carne peccatrici similem in poena, & non in culpa, &
ideo nō peccatricem. Caetera vero hominum omnis caro peccati est. Sola illius
non est caro peccati: quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit. ha-
ber tamen similitudinem carnis peccati per passibilitatē & mortalitatē, quia esu-
rit, sitit, & huiusmodi. Licet ergo eadem caro sit eius quae & nostra, nō tamē ita
facta est in utero sicut nostra. Est enim sanctificata in utero, & nata sine pecca-
to, & nec ipse in illa vnquā peccauit. In poena ergo similis est nostrae, nō in quali-
tate peccati: quia pollutionē quae ex concupiscentiae motu concepta est, omni-
no non habuit, nec ex carnali delectatione nata est. Venit ergo ad corpus imma-

Gen. 14. d.
Ad Heb. 7. b.
Qua intelligē-
tia Leui deci-
matus dicat
in Abraam.

Ad Ro. 5. c.
Lib. 10. cap. 2.

ibidē ca. 19.

ibidē ca. 2. o
Secundū ali-
quod modum
ibi fuit Leui
quo nō Chri-
stus.
ibidē ca. 2.

Ad Ro. 8. a.

Matth. 4. a.
ioan. 19. f.

culatum, quod præter libidinis concupiscentiam fuit conceptum: nec illud in se habuit vitium, quod in alijs est causa peccati, nec in eo peccauit. Ideoque verè dicitur verbi caro non fuisse in Christo obligata peccato.

Quidam videntur aduersari illi sententiæ qua dictum est, carnem Christi non prius conceptam quam assumptam.

in tom. 6. 9.
tractatu. 10.
ioan. 2. d.

Aug. lib. de
trin. 4. cap. 5.
in tomo. 3. &
lib. 81. quæst.
quæst. 56.

Lib. de ortho
doxa fide. 3.
ca. 7. in fine.

Illi autē sententiæ qua supra diximus, carnē verbi nō an te fuisse conceptam q̄ assumptam, videtur obuiare quod Aug. ait super Ioannem ubi legitur, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est hoc templū, & tu tribus diebus excitabis illud? Hic, inquit, numerus perfectioni dominici corporis cōuenit: quia vt dicunt physici, tot diebus forma humani corporis perficitur. Horum occasione verborum quidam dicere præsumperunt, dominici corporis formā tot diebus ad modum aliorum corporum perfectam, & membrorū lineamentis distinctam: & mox verbum dicitur sibi vnisse carnem & animam: & hoc modo dicunt illum numerum perfectioni dominici corporis conuenire. Sed alia ratio illius dicti extitit, ex qua sana oritur intelligentia verbi. Non enim ideo illud dixit August. quia mox vt caro illa opere spiritus sancti sanctificata & à reliqua separata fuit, verbo dei cum anima vniretur, vt perfectus & verus deus esset, perfectus & verus homo: sed quia membrorū illius dominici corporis distinctio in ipso momento cōceptionis & vnionis dei & hominis adeo tenuis erat & parua, vt humano visui vix posset subiici. diebus autē illis quos Aug. memorat perfecta est, & notabilis facta. Incarnatum est ergo verbū vt ait Ioann. Damasc. & à propria corporalitate non excessit: & totum incarnatum est, & totum est incircūscriptū. Minoratur corporaliter & contrahitur: & diuinè est incircūscriptū. non coextensa carne eius cum incircūscripta diuinitate. In omnibus igitur qui super omnia erat, & in vtero sanctæ genitricis existerat, sed in ipso actu incarnationis.

QVARE IN SCRIPTVRA SÆPIVS TRIBUATUR incarnatio quæ est opus trinitatis, spiritui sancto, & de ipso etiam conceptus & natus dicatur.

DISTINCTIO IIII.

Qualiter caro Christi fuerit per spiritum sanctum concepta.

ioannis. 1. b.
Ad Phil. 2. a.

Solutio.

C VM vero incarnatio verbi sicut in superioribus tractatū est, operatio verè sit patris & filij & spiritus sancti, inuestigatione dignum nobis videtur, quare in scriptura spiritui sancto hoc opus sæpius tribuatur, & de ipso Christus conceptus & natus memoretur. Nō enim ideo operatio incarnationis spiritui sancto sæpius tribuitur, q̄ eam ipse solus sine patre ac filio fecerit: sed quia spiritus sanctus est charitas & donū patris & filij: & ineffabili dei charitate verbum caro factū est, & ineffabili dei dono filius dei sibi vniuit formā seruati. Non ergo frequens denominatio spiritus sancti, ab illo opere patrem vel filium secludit: sed potius vno nominato tres intelliguntur, sicut fit sæpe in alijs operibus. Vnde Aug. super hoc mouens quæstionem, in hunc modum eandem deter-

minat in Enchir. ita inquit, Cū illā creaturā quā virgo concepit & peperit, quāuis ad solam personam filij pertinēt, tota trinitas fecerit (neq; enim separabilia sunt opera trinitatis) cur in ea faciendā spiritus sanctus solus nominatus est? An etiam quando vnus trium in aliquo opere nominatur, vniuersa operari trinitas intelligitur: ita verè est, & exemplis doceri potest. Audistis propositam quæstionem, eiusdemque solutionem vel expositionem.

Quo sensu dicatur Christus conceptus & natus de spiritu sancto.

Sed non est in hoc diutius immorandum. Illud enim mo uet, quomodo dictus est Christus natus de spiritu sancto, cū filius nullo modo sit spiritus sancti. Nūquid dicturi sumus patrē hominis Christi esse spiritū sanctum, vt deus pater verbū genuerit, spiritus sanctus hominē? ex qua vtraque substantia Christus vnus esset, & dei patris filius secundū verbū, & spiritus sancti filius secundū hominē, q̄ cū spiritus sanctus tanquā pater eius de matre virgine genuisset. Quis hoc dicere audebit, cum hoc ita sit absurdum, vt nullæ fidelium aures id valeant sustinere. Proinde cum fateamur Christū natū de spiritu sancto ex Maria virgine, quomodo non sit filius spiritus sancti, & sit filius virginis, cum & de illo & de illa sit natus, explicare difficile est. Proculdubio non sic de illo, vt de patre: Sic autem de illa, vt de matre natus est. Non est autem concedendum quicquid de aliqua re nascitur, cōtinuo eiusdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, aliter pediculum & lumbricū, quorum nihil est filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter cōparantur, certè qui nascuntur ex aqua & spiritu sancto, non aquæ filios eos rectè quispiam dixerit: sed dicuntur filij dei patris, & matris ecclesiæ. Sic ergo de spiritu sancto natus est Christus, nec tamen filius est spiritus sancti. Sicut econuerso non omnes qui dicuntur alicuius filij, consequens est vt de illo etiam nati esse dicantur: vt illi qui adoptantur. Dicuntur etiam filij gehennæ, non ex illa nati, sed in illam præparati. Cum itaque de aliquo nascatur aliquid, & non ita vt sit filius: nec rursus omnis qui dicitur filius, de illo sit natus, cuius dicitur filius: profecto modus iste quo natus est Christus de Maria sicut filius, & de spiritu sancto nō sicut filius, insinuat nobis gratiam dei, qua homo nullis meritis præcedentibus in ipso exordio naturæ suæ quo esse coepit, verbo dei copularetur in tantā personæ vnitatem vt idem esset filius dei, qui filius hominis, & filius hominis qui filius dei: & sic in naturæ humanæ susceptione, fieret quodāmodo ipsa gratia illi homini naturalis, qua nullum possit admittere peccatū. Quæ gratia ideo per spiritū sanctū est significata, quia ipse propriè sic est deus, vt sit etiam dei donum. Per hoc ergo quod de spiritu sancto esse nativitas Christi dicitur, quid aliud quā ipsa gratia dei demonstratur? qua mirabili & ineffabili modo verbo dei est adiunctus atque connexus, & diuina gratia corporaliter repletus.

Alia ratio, qua dicatur natus de spiritu sancto.

Potest etiā dici Christus secundū hominē ideo natus de

In enchir. ca.
38. in tom. 3.

Lib. 8. cap.
eisdem.
Quod nō ges
quid de ali
qua re nasci
tur, eius filius
dicitur.

Ibidem.

Ibid. c. 39.
Non omnes
qui dicuntur
alicuius filij,
de illo nati
sunt.

ioan. 3. 2.

Ibid. ca. 40.

quo modo
Christi spiritus
sancti filius
est.

LIBER III.

318

Gallat. 4. 2.

Math. 1. 1.

Cap. 5. in to-
mo. 2.

spiritu sancto, quia eū fecit. Inquātū enim homo est, & ipse factus est, ut ait Apo-
stolus. Conceptus ergo & natus de spiritu sancto esse dicitur, non quod spiritus
sanctus fuerit virgini pro semine: nō enim de substantia spiritus sancti semen par-
tus accepit: sed quia per gratiā dei & operationem spiritus sancti de carne virgi-
nis est assumptum, quod verbo est vnitū. Et in euāgelio secundū hanc intelligen-
tiā legitur de Maria, q̄ inuēta est in vtero habens de spiritu sancto. Cuius dicti rā-
tionem Amb. insinuans in. 2. lib. de spiritu sancto, ait, Quod ex aliquo est, aut ex
substantia, aut ex potestate eius est. Ex substantia, sicut filius, qui à patre vel ex pa-
tre: & spirit⁹ sanctus, qui à patre & filio procedit. Ex potestate autē, sicut ex deo
omnia. Quomodo ergo in vtero habuit Maria ex spiritu sancto? Si quasi ex sub-
stantia, ergo spiritus in carnem & ossa conuersus est. Non vtique. Si vero quasi
ex operatione & potestate eius virgo concepit, quis neget spiritum sanctum do-
minicæ incarnationis auctorem?

Quare Apostolus dicat Christū factū, cū nos eū esse fateamur natū. **D**

Rom. 1. 2.
Gal. 4. 2.

Sed quæri potest cū nos saluatore natum profiteamur,
cur Apostolus eum factum dicat ex semine Dauid: alio loco, factū ex muliere:
cum aliud sit fieri, aliud nasci? Aliquid ergo significauit hoc dicto. Quia enim
non humano semine concreata est caro domini in vtero virginis, & corpus
effecta, sed effectū & virtute spiritus sancti: ideo Apostolus dicit factum, nō na-
tum. Aliud est enim semine admixto & sanguine coagulato generare: Aliud est
non permixtione, sed virtute procreare. possunt enim homines generare filios,
sed non facere. Ecce quare dicit Apostolus factum, & non natum: ne eius scilicet
natiuitas quæ fuit sine virili semine, nostræ similis putaretur, quæ conficitur
seminum commixtione. Ideo autem cum factum diceret Apostolus, addidit ex
semine Dauid: quia etsi non intercessit semen hominis in conceptione virginis,
tamen quia ex ea carne Christus formatus est quæ constat ex semine, recte dici-
tur quia factus est.

SI PERSONA VEL NATURA PERSONAM

vel naturam assumpsit. & si natura dei incarnata sit.

DISTINCTIO V.

De modo
vniēdi diuis
nā & huma-
nā naturam
in Christo.
Cap. 2. in me-
dio capituli.

PRAETEREA inquiri oportet, cum ex præmissis constet verbum
dei carnē & animā simul assumpsisse in vnitatē personæ, quid horū po-
tius cōcedēdū sit. s. q̄ persona personā, vel natura naturā, vel persona
naturam, vel natura personam assumpsit. Et an ita conueniat dici diuinam na-
turam esse incarnatam, sicut deus incarnatus, & verbum incarnatum teste-
tur. Hæc inquisitio siue quærendi ratio, iuxta sacrarum auctoritatum testimo-
nia partim implicita atque perplexa, partim vero explicita est & aperta. Cer-
tum est enim & sine ambiguitate verum, quod non natura personam, nec perso-
na personā, sed persona naturā assumpsit: quod sanctorū subditis comprobatur
testimonijs, & astringitur documentis. Ait enim Aug. in lib. de fide ad Petrum. Deus
vniūgenitus dū cōciperetur, veritatē carnis accepit ex virgine: & cum nasceretur,

DISTINCT. V.

319

319

integritatem virginis seruauit in matre. & paulo post, Sic deus humanā natu-
ram in vnitatē personæ suscepit, q̄ se humilians per misericordiā incorruptæ vir-
ginis, vterū ex ea nasciturus impleuit. Formā ergo serui. i. naturam serui, in suam
accepit ille deus personā. Itē deus verbū nō accepit personā hominis sed naturā.
Itē dei filius vniūgenitus, vt carnē hominis animāq; mundaret, susceptione carnis
animæque rationalis incarnatus est. His alijsq; pluribus auctoritatibus euidenter
ostenditur, nō naturā personā, nec personā personā, sed personā naturā recepisse.
De quarto vero quæstionis articulo, vtrū. s. natura naturā assumpsit, scrupulosa
etiā inter doctos quæstio est. Quia & in hoc plurimū dissentire videntur, qui au-
thoritate præclari alijsque doctiores in sacra pagina extiterunt: nec tantū alij ab
alijs, verum etiā iidē à seipsis dissonare vidētur, sicut subiecta capitula docent. Le-
gitur enim in concilio Toletano. 8. traditum sic, Solum verbum caro factum est,
& habitauit in nobis. Et cum tota trinitas operata sit formationē suscepti homi-
nis, quoniam inseparabilia sunt opera trinitatis, solus tamen filius accepit homi-
nem in singularitatē personæ, non in vnitatem diuinæ naturæ. i. quod est propriū
filij, non quod cōmne est trinitati. Idem in concilio. 11. Toletano. Vnius substantiæ
credimus deum patrem, & filium, & spiritum sanctū: non tamē dicimus vt huius
trinitatis vnitatē Maria virgo genuerit, sed tantum filiū, qui solus naturā nostrā
in vnitatē personæ suæ assumpsit. Incarnationē quoque huius filij dei tota trini-
tas operata esse credēda est. Solus tamen filius formam serui accepit in singula-
ritatem personæ. His insinuari videtur, q̄ persona tantum naturam, nō natura na-
turam assumpsit. Si enim quod commune est trinitati, non accepit hominem:
ergo nō natura diuina, quæ communis est tribus personis. Cui videtur obuiare
quod August. ait in lib. de fide ad Petrum, Nec diuinitas, inquit, Christi aliena est
à natura patris: secundum illud, In principio erat verbum: nec humanitas eius alie-
na est à natura matris, secundum id, quod Verbum caro factum est. Illa enim na-
tura quæ semper genita manet ex patre, naturam nostram sine peccato suscepit,
vt nasceretur ex virgine. Hac auctoritate videtur tradi, q̄ diuina natura humanā
suscepit. Vbi vehementer moueri possumus, q̄ eam genitam æternaliter ex pa-
tre dicit, nisi forte natura pro persona hic accipiat: alioquin si dixerimus natu-
ram tribus personis communem genitam esse, occurrunt nobis ex aduerso quæ-
stiones in tractatu de trinitate disseruimus. vbi diximus non naturā naturam, sed perso-
nam personam genuisse. Quia si natura genuisset naturam, cum vna eademque
sit natura trinitatis, eadem res seipsam genuisset. Quod Aug. fieri posse negat.
Sed alibi certum reperimus documentum, quo natura naturam assumpsisse mō-
stratur. Ait enim Aug. in primo lib. de trin. Etiam seipso Christus factus est mi-
nor, formam serui accipiens. Neque enim sic accepit formam serui, vt amitteret
formam dei, in qua erat æqualis patri: vt in forma serui, & in forma dei idē ipse
sit vniūgenitus filius patris: quia forma dei accepit formam serui. Si autem forma
dei formam serui accepit, sine dubio natura naturam accepit. Formæ enim no-
mine natura significatur, vt August. euidenter docet in lib. de fide ad Petrum. Cū
inquit, de Christo audis quia in forma dei erat, oportet te agnoscere firmissi-

Phil. 2. ai

De parte q̄st.
perplexa.

Ioan. 1. b.

De Toleta-
no concilio
hic ponit ea
quibus innui-
videtur natu-
rā nō accep-
sisse naturā.
Ad Phil. 2. a.Cap. 2. ante
medium ca-
p. Ioannis. 1. 3.id est lib. 7.
Sententiarū,
distin. 5.Lib. de trin.
cap. 11.
Cap. 7.Quid formæ
nomine in-
telligatur.
Cap. 2. post
mediū capit.

Nō longe a
principio.

In tomo. 4.
in explana-
tione Symbo-
li ad Damasc.

Aug. de fide
ad Petru, ca.
2. in fine.

Eodem cap.

Determina-
tio auctorita-
tis.

In lib. de or-
thodoxa fide
3. cap. 6.

Lib. & cap.
eisdē paulo
inferius.

meque tenere, in illo formæ nomine naturalē plenitūdinē debere intelligi. In forma dei ergo erat, quia in natura dei patris semper erat, de qua natus erat. Hilarius quoque in 12. lib. de trinitate ita ait, Esse in forma dei non alia intelligentia est, quam in dei manere natura. Didicisti nomine formæ intelligentiam fieri naturæ, at audisti quod forma dei formam serui suscepit. Vnde consequens est, quod natura diuina naturā humanā suscepit. Quod etiam Hieron. in explanatione fidei euidenter insinuat, inquit, Passus est filius dei, nō putatiuē, sed verē: secundū illud, Passus est quod pati poterat. i. non secundū illā substantiā quæ assumpsit, sed secundū illam quæ assumpta est. Ex quo apparet diuinam substantiam assumpsisse humanā. Ex verbis autē Aug. superius positis, adhibita diligentia innui videtur solū verbū carnē factū, & naturā solū suscepisse humanā: & diuinā naturā, eandē accepisse. Ait enim, Trinitas nos sibi reconciliauit per hoc quod solum verbum carnem ipsa trinitas fecit. In quo sic veritas incommutabilis manet diuinæ humanæque naturæ, ut sicut vera semper est eius diuinitas, quam de patre habet, ita verē semper & incommutabilis eius sit humanitas, quam sibi vnitam summa diuinitas gerit. Ecce & solum verbum dixit carnem factum, & humanitatem diuinitati vnitam. Idem quoque superius dixit seruilem formam à solo filio susceptam, quam tota trinitas fecit. Iam facile est agnoscere, quā diuersa & multiplicia super quæstione proposita auctores tradiderunt. Ideoque posteriores ea legentes, varias atque contrarias, ex prædictis occasionem sumentes, promunt sententias.

Quid de hoc tenendum sit.

Nos autem omnis mendacii & contradictionis notam à sacris paginis secludere cupientes, orthodoxis patribus atque catholicis doctoribus nulla prauæ intelligentiæ suspicionem notatis, consentimus dicentes, & personam filij assumpsisse naturam humanam, & naturam diuinam humanæ naturæ in filio vnitam, eamque sibi vnisse vel assumpsisse. Vnde & verē incarnata dicitur. Quod vero dicitur solus filius formam serui accepisse, per hoc non excluditur diuina natura ab acceptione seruilis formæ: sed aliæ duæ personæ, pater scilicet & spiritus sanctus. Item & illud aliud, scilicet, Id quod est propriū filij, nō quod commune est trinitati, hominem accepit, sic oportet intelligi, id est propriē in hypostasi filij, non in tribus communiter personis, diuina natura humanam naturam sibi vniuit. Qui sensus ex verbis Ioan. Damasc. confirmatur, qui totam diuinam naturam in vnam hypostasim incarnatam esse euidenter assertor, dicens, In humanatione dei verbi aimus omnem & perfectam naturam deitatis in vna eius hypostaseon incarnatam esse, id est vnitam humanæ naturæ, & non partem parti. Omni enim humanæ naturæ aimus esse vnitam omnem deitatis naturam vel substantiam. Item, Eadem est natura in singula hypostaseon, id est personarum, & quando dicimus naturam verbi incarnatam esse, secundum beatos, scilicet secundum Athanasium, & Cyrillum, deitatem dicimus esse vnitam carni, & vnā naturā dei verbi incarnatā cōstemur. Verbum autē & quod commune est substantiæ possidet, & quod proprietatis est habens hypostaseos. i. personæ. Et

ex his manifestē ostenditur, quod natura diuina incarnata est. Vnde & eadē verē dicitur suscepisse humanam naturam.

An diuina natura debeat dici caro facta.

Sed quæritur, vtrum eadem diuina natura debeat dici caro facta, sicut verbum dicitur caro factum. Si enim idem est incarnari quod est carnem fieri, videri potest ita debere dici, quod sit caro facta sicut dicitur incarnata. Ad quod dicimus, quia si illud dictū in sacra scriptura reperiretur, ex eadē intelligentia acciperetur, quia cum dicitur incarnata. Sed quia illud auctoritas subtrahit, atque locutionis modus nimiam videretur facere expressionem si natura diuina diceretur caro facta, melius silere hoc puto vel negare, quā temere asserere: ne si illud dicatur, conuertibilitas naturæ in naturam significari putetur. Ex præmissis indubitabiliter constat, quod persona verbi siue natura hominis, naturam scilicet carnem & animam assumpsit, sed non personam hominis. Si autem natura diuina naturam hominis accepit, quare non dicitur facta homo vel esse homo, sicut verbum dei. Ad quod dici potest, quod dei filius dicitur factus homo vel esse homo, non solum quia hominem assumpsit, sed quia ipsum vnitatem & singularitatem sui & personæ accepit. Natura autem diuina hominem quidem accepit, id est hominis formam sibi vniuit, sed non in singularitatem & vnitatem sui. Seruata enim proprietate ac diuersitate duarum naturarum, personæ singularitas extitit. Ideoque non sic dicitur diuina natura esse homo vel facta homo, sicut dei filius. Quidam tamen indifferenter vtrunque concedunt.

Quare non accepit personam hominis, cum hominem acceperit.

Ideo verò non personam hominis assumpsit, quia caro illa & anima illa non erant vnita in vnam personam, quam assumpsit: quia non ex illa constabat persona, quando illis vnitum verbū est. Nam sibi inuicem vnita sunt simul cum verbo. Altera tamen vnione inuicem vnita sunt illa duo, scilicet anima & caro: alia vnione verbo vnita sunt. Quia alia est vnio animæ illius ad carnem, & alia est vnio verbi ad animam illam & ad carnem. Non ergo accepit verbum dei personam hominis, sed naturam: quia non erat ex carne illa & anima illa vna composita persona quam verbū accepit, sed accipiendo vniuit, & vniendo accepit.

Contra hoc oppositio, qua probare quidam volunt personam accepisse personam.

Hic à quibusdam opponitur, quod persona assumpsit personam. Persona enim est substantia rationalis indiuiduæ naturæ. hoc autem est anima. Ergo si animam assumpsit, & personam, quod ideo non sequitur, quia anima non est persona, quando alij rei vnita est personaliter, sed quando per se est. Absoluta enim à corpore persona est, sicut angelus. Illa autem anima nunquam fuit, quin esset alij rei coniuncta. Ideoque non ea assumpta, persona est assumpta. Aliter quoque nituntur probare verbum dei assumpsisse personā, quia assumpsit aliquē hominē. Assumpsit enim hominē Iesum Christū: ergo aliquē hominem.

LIBER III.

322

Psalm. 64.
Ritio deter-
minans præ-
missas locu-
tiones.

Quod autem hominem Iesum Christum assumpserit, Aug. in expositione symboli sub anathemate tradit, dicens, Siquis dixerit atque crediderit hominem Iesum Christum à filio dei assumptum non fuisse, anathema sit. qui etià in pluribus scripturæ locis huiusmodi vitur locutionibus, Ille homo à verbo est assumptus, Ille homo factus est Christus. Et propheta de homine Christo loquens deo ait, Beatus quem elegisti & assumpsisti, &c. Ex quibus consequi videtur, quòd aliquis homo assumptus sit à verbo: & ita persona à persona sit assumpta. Sed quia hoc nephastum est dicere aut sentire, præmissæ locutiones eisque similes secundum hanc intelligentiā sanè accipi debent, ut homo Christus siue homo ille, siue quidam homo dicatur assumptus à verbo siue vnitus verbo, non quia hominis persona sit assumpta vel vnita verbo, sed quia illa anima & caro ita assumpta sunt & vnita verbo, in quibus subsistit persona dei & hominis: ut ad hominis naturam non ad personam respicias, cum assumptum vel vnitum, vel quendam vel aliquem in huiusmodi locutionibus scriptura commemorat. Quocirca cum quæritur sine proposito auctoritate, an aliquis vel quidam sit assumptus à verbo vel vnitus verbo: sine distinctione intelligentiæ non est hic reddenda responsio, quoniam multiplex præmissa est quæstio: sed instantiam quærentis ita determinato, Si de hominis persona quæris, respondeo, non: si de hominis natura, dico, est.

DE INTELLIGENTIA HARVM LOCVTIONUM, Deus factus est homo, Deus est homo: an his locutionibus dicatur deus factus esse aliquid vel esse aliquid vel non esse aliquid.

DISTINCT. VI.

De mō vni-
tati diuinæ &
humanæ na-
turæ secundū
varias docto-
rum opinio-
nes.

EX PRÆMISSIS autem emergit quæstio plurimum contentiens utilitatis, sed nimium difficultatis atque perplexitatis. Cum enim constet ex prædictis & alijs pluribus testimonijs, omnesque catholici vnanimiter fateantur deum factum esse hominem, & Christum verum deum esse & verum hominem, quæritur an his locutionibus, Deus factus est homo, Filius dei factus est filius hominis, Deus est homo, & Homo est deus, dicatur deus factus esse aliquid, vel esse aliquid, vel aliquid dicatur esse deus: & an ita conueniat dici, Homo factus est deus, & Filius hominis factus est filius dei: sicut e converso dicitur, & si ex his locutionibus non dicitur deus factus esse aliquid, vel esse aliquid, quæ sit intelligentia harum locutionum & similium. In huius profunditatis refectione, & scrupulosæ quæstionis expositione plurimum differre inveniuntur sapientes.

Quorundam sententiam refert.

Alii enim dicunt, in ipsa verbi incarnatione hominem quendam ex anima rationali & humana carne constitutum: ex quibus duobus omnis verus homo constituitur. & ille homo cepit esse deus: non quidem natura dei, sed persona verbi: & deus cepit esse homo ille. Concedunt etiam hominem illum assumptum à verbo & vnitum verbo, & tamen esse verbum: & ea ratione

DISTINCT. VI.

323

tione tradunt dictum esse deum factum hominem, vel esse hominem: quia deus factus est, id est cepit esse quædam substantia ex anima rationali & humana carne subsistens: & illa substantia facta est, id est cepit esse deus, non tamen demigratione naturæ in naturam, sed vtriusque naturæ seruata proprietate factum est, ut deus esset illa substantia, & illa substantia esset deus. Vnde verè dicitur, Deus factus est homo, & Homo factus est deus, & Deus est homo, & Homo deus, & Filius dei filius hominis, & e converso. Cumque dicant illum hominem ex anima rationali & humana carne subsistere, non tamen fatentur ex duabus naturis esse compositum, diuina scilicet & humana: nec illius partes esse duas naturas, sed animam tantum & carnem.

Auctoritates ponit quibus muniunt suam sententiam.

C

Et ne de suo sensu tantum loqui putetur, hanc senten-

tiam pluribus muniunt testimonijs. Ait enim Aug. in lib. de trin. Cū legitur Verbum caro factum est, in verbo intelligo verum dei filium, in carne agnosco verum hominis filium, & vtrūque; simul vnā personam, deū & hominem ineffabilis gratiæ largitate coniunctū. Idē in Ench. Christus Iesus deus de deo est: homo autem natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Vtraque substantia, diuina & humana, filius est vnicus dei patris omnipotentis, de quo procedit spūs sanctus, vtrūque; vnus: sed aliud propter verbum, & aliud propter hominem: non duo filij deus & homo, sed vnus dei filius. Deus sine initio, homo à certo initio. Idem in eodem, Quid naturaliter humana in Christo homine meruit, ut in vnitatem personæ vnici filij dei singulariter assumpta esset? Quæ bona voluntas, quæ bona opera præcesserūt quibus mereretur iste homo vna fieri persona cū deo? Nunquid antea fuit homo, & hoc ei singulare beneficiū præstitū est, ut singulariter promereretur deū? Nempe ex quo homo esse cepit, non aliud cepit esse homo quā dei filius, & hic vnicus: & propterea dei verbum, quia est ab illo suscepta caro, facta est vtrūque; deus: ut quemadmodum vna est persona quilibet hō, anima. scilicet rationalis & caro: ita sit Christus vna persona, verbum & hō. Idē super Ioan. Agnoscamus geminā substantiam Christi, diuinā. scilicet quæ æqualis est patri: & humanā, quæ minor est patre. vtrūque; autē simul non duo, sed vnus est Christus, ne sit quaternitas, non trinitas deus. Ac per hoc Christus est deus, anima rationalis, & caro. Idē quoque in lib. de prædestinatione sanctorum, Ille homo ut à verbo patri cōternō in vnitatem personæ assumptus, filius dei vnigenitus esset, vnde hoc meruit: quod bonum eius præcessit, ut ad hanc ineffabile excellentiā perueniret. Faciente ac suscipiente deo verbo, ipse hō ex quo esse cepit, filius dei vnicus esse cepit. Item homo quicumque ita gratia fit Christianus, sicut gratia hō ille ab initio factus est Christus. Idē in lib. 13. de trin. Gratia dei nobis in homine Christo commendatur. Quia nec ipse ut tanta vnitatem deo vero coniunctus, vna cum illo persona filius dei fieret, vllis est præcedentibus meritis affectus: sed ex quo hō esse cepit, ex illo est & deus. Vnde dictum est, Verbum caro factum est. Hilarius quoque in decimo lib. de trin. ait, Christum non ambigimus esse deum verbum, neque rursus filium hominis ex anima & cor-

5. cap. 19.

Cap. 18.

Ibidē cap. 15.

Ibidē cap. 16.

In tomo. 9.
tractatu. 78.Cap. 15. in to-
mo. 7.Libro & ca.
eisdem.
Cap. 17.Ioannis. 1. 6.
Multo post
mediū libri.

pore constituisse ignoramus. His alijsque auctoritatibus vtuntur, qui hominē querēdam ex anima rationali & carne compositum dicunt deum factum, sed gratia, non natura. Sola enim gratia habuit ille homo, non meritis vel natura, vt esset deus siue dei filius, vt haberet omnem scientiam & potentiam quam habet verbum cum quo est vna persona. Nec tamen in superioribus legitur, quod homo ille sit vna persona cum verbo, & sit ipsum verbum: sed etiam quod anima rationalis & caro eadem persona sit, & Christus sit, & deus.

Aliorum sententia.

Sunt autem & alii qui istis in parte consentiunt, sed dicunt hominem illum non ex anima rationali & carne tantum, sed ex humana & diuina natura, id est ex tribus substantiis, diuinitate, carne, & anima consistere. & hunc Iesum Christum fatentur, & vnam personam tantum esse: ante incarnationem vero solummodo simplicem, sed in incarnatione factam compositam ex diuinitate & humanitate. Nec est ideo alia persona quam prius, sed cum prius esset dei tantum persona, in incarnatione facta est etiam hominis persona: non vt duæ essent personæ, sed vt vna & eadem esset persona dei & hominis. Persona ergo quæ prius erat simplex, & in vna tantum natura existens, in duabus & ex duabus subsistit naturis: & persona quæ tantum deus erat, facta est etiam verus homo subsistens non tantum ex anima & carne, sed etiam ex diuinitate. nec tamen persona illa debet dici facta persona, quauis dicatur facta persona hominis. Facta est igitur illa persona (vt quibuscumque placet) quiddam subsistens ex anima & carne, sed non est facta persona vel substantia vel natura. & inquam est illa subsistens, composita est: in quantum autem verbum est, simplex est.

Auctoritates etiam ponit, quæ hanc probant sententiam.

De hoc August. in lib. sententiarum Prosperi ait, Modis omnibus approbare contendimus sacrificium ecclesiæ duobus constare, duobus confici: visibili elementorum specie, & inuisibili domini nostri Iesu Christi carne & sanguine, sacramento & re sacramenti, id est corpore Christi: sicut Christi persona constat & conficitur ex deo & homine, cum ipse Christus verus sit deus & verus homo. Quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. De hoc eodem Ioan. Damasc. In domino nostro Iesu Christo duas quidem naturas cognoscimus, vnā autem hypostasim ex vtriusque compositam. Incarnatus est ergo Christus, ex virgine assumens primitiam nostræ massæ, vt ipsa extiterit in carne hypostasis, quæ dei verbi hypostasis composita & facta fuerit, quæ prius simplex erat verbi hypostasis. Composita verò ex duabus perfectis naturis, deitate & humanitate: & fecerat ipsa diuinæ verbi dei filiationis characteristicum & determinatiuum idioma. secundum quod diuisa est à patre & spiritu sancto, & carnis characteristicum & determinatiuum idioma: secundum quæ differat à matre & reliquis hominibus. Item, Vnam hypostasim filij dei consistemus in duabus naturis perfecte se habentibus, deitatis & humanitatis: & incarnatam esse eandem hypostasim, & has

Lib. 3. de orthodoxa fide de cap. 5.

Ibidē cap. 7.

Lib. eodem cap. 3. in medio capitis.

duas naturas custodiri & manere in ipso post vnionē, non seorsum & secundum partes ponentes singulā, sed vnitas inuicē in vnā cōpositā hypostasim. substantialem enim inuimus vnionem. scilicet verā, & non secundū fantasia: substantialem autem, non duabus naturis perfectis alterā. scilicet vnā cōpositā naturā, sed vnitas inuicē in vnā hypostasim cōpositam filij dei: & manere eandē substantialem differentiam determinamus. Quod creabile māsset creabile, & q̄ increabile increabile, & mortale mortale, & immortale immortale, & circūscriptibile circūscriptibile, & incircūscriptibile incircūscriptibile. & hoc quidē refulget miraculis. De hoc etiā Aug. in lib. de trin. ait, Quemadmodū secundū deitatem vna est patris filique natura, ita etiam iuxta humanitatem, eadem est matris & filij vna natura. Ex vtraque ergo substantia & diuinitatis & humanitatis vnus atque idem est deus, dei & hominis filius Iesus Christus: vt verus deus, ita etiam homo verus. Idem etiā in lib. 13. de trin. Sic deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus substantiis fieret vna persona. Ac per hoc iam est ex tribus, deo, anima, & carne. His alijsque pluribus auctoritatibus se muniunt, qui dicunt personam Christi cōpositā esse vel factam siue constantem ex duabus naturis, siue ex tribus substantiis.

Cap. 17.

Tertia aliorum sententia.

Sunt etiam alii, qui in incarnatione verbi non solum personam ex naturis compositam negant, verum etiam hominem aliquem siue etiam aliquam substantiam ibi ex anima & carne cōpositā vel factam diffinitur. Sed sic illa duo, scilicet animam & carnem verbi personæ vel naturæ vnita esse aut, vt nō ex illis duobus vel ex his tribus aliqua natura vel persona fieret siue componeretur, sed illis duobus velut indumento verbum dei vestiretur, vt mortalium oculis congruenter appareret. Qui ideo dicitur verus factus homo, quia veritatem carnis & animæ accepit. Quæ duo etiam in singularitatem vel vnitatem suæ personæ accepisse legitur: non quia illa duo, vel aliqua res ex illis composita sit vna persona cum verbo, vel sit verbum: sed quia illis duobus accedentibus verbo, non est personarum numerus auctus, vt fieret quaternitas in trinitate: & quia ipsa persona verbi quæ prius erat sine indumento, assumptione indumenti non est diuisa vel mutata, sed vna eademque immutata permansit. Qui secundum habitum, deum hominem factū dicunt. Accipiendo enim hominem dictus est deus, factus est homo: & propter acceptū hominem, dicitur deus verē esse homo: & propter assumptum deum, dicitur homo esse deus. Nam si essentialiter, inquantum illi, deus esse homo, vel homo esse deus intelligeretur: tunc si deus assumpsisset hominem in sexu muliebri, & mulier essentialiter deus esset, & econuerso. At potuit deus assumpsisse hominem in sexu muliebri: potuit ergo mulier esse deus, & econuerso.

Grego. super Ezechielem.

Auctoritates inducit quibus hæc sententia roboratur.

Ne autem & isti de suo sensu influere videantur, testimonij in medium productis quod dicunt confirmant. Ait enim August. in lib. de gratia noui testamenti, Sicut non augetur numerus personarum, cum caro acce-

G Epistola ad Honoratū nō lōge a principio epistolæ quæ est. 120. in tomo. 2.

Philip. 2.

Quaestione
77. in tomo
4.Ibidem.
Prima spe-
cies habitus.

Secunda.

Tertia.

Quarta spe-
cies congruit
huic compa-
rationi.Philip. 2. a.
Ibidem, sed
inferius.De mō incar-
nationis.
Cap. 21. sine
vltimo.

dit animæ vt sit vnus homo: sic non augetur numerus personarum, cum homo accedit verbo, vt sit vnus homo Christus. legitur itaque deus homo, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non vt suspicemur in carnem mutatam diuinitatem. Idem quoque tractans illud verbum Apostoli, Habitu inuentus est vt homo: manifestè ostendit deum dici factum esse hominem, vel esse hominem secundum habitum in lib. 83. quaestionum ita inquiens, Multis modis habitum dicimus: vel habitum animi, sicut disciplinæ perceptionem vsu firmatam: vel habitum corporis, sicut dicimus alium alio validiorem: vel habitum eorum quæ membris accommodantur extrinsecus, vt cum dicimus aliquem vestitum vel calceatū, & huiusmodi. In quibus omnibus generibus manifestū est in ea re dici habitum, quæ accedit vel accedit alicui, ita vt eam possit etiam non habere. Hoc autem nomen ductū est ab illo verbo quod est habere. Habitus ergo in ea re dicitur, quæ nobis vt habeatur vel accedit vel accedit. Verū tamen hoc interest, quædam eorum quæ accidunt vel accedunt, vt habitum faciant non mutantur, sed ipsa mutant in se integra & inconcussa manentia: sicut sapientia accedens homini, non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quædam vero sic accedunt vel accidunt, vt mutant & mutantur: vt cibus qui amittens speciem suam in corpus vertitur, & nos cibo refecti, ab exilitate atque languore in robur atque valentiam mutamur. Terciam genus est, cum ea quæ accidunt vel accedunt, nec mutant ea quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut annulus positus in digito: quod genus rarissimè reperitur. Quartum genus est cum ea quæ accidunt vel accedunt, mutantur non à sua natura, sed aliam speciem & formam accipiunt: vt est vestis, quæ deiecta atque deposita non habet eam formam quam sumit induta, Induta enim membris accipit formam, quam non habebat exuta: quod genus congruit huic comparationi. Deus enim filius semetipsum exinaniuit, non formam suam mutans, sed formam seruui accipiens: neque conuersus aut transmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate, sed in similitudine hominum factus est ipse susceptor. verum hominem suscipiendo habitu inuentus est vt homo, id est habendo hominem inuentus est vt homo, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit. Quod autem dicitur vt homo, veritatem exprimit. Nomine ergo habitus satis significauit Apostolus, qualiter dixerit in similitudinem hominum factus: quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem, quem sibi vniciens quodammodo atque conformans immortalitati æternitatiq; sociaret. Non ergo oportet intelligi mutatum esse verbum susceptione hominis, sicut nec membra veste induta mutantur: quāuis illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copularet. His verbis aperte innuere videtur Augustinus deum dici factum hominem secundum habitum. Qui etiam ipsius incarnationis modum volens exprimere, quærentibus in. 4. lib. de trinit. ait, Si quæritur incarnatio quomodo facta sit, ipsum verbum dei dico carnem factum, id est hominem factum. non tamen in hoc quod factum est, conuersum atque mutatum: sed carne, vt carnalibus congruenter appareret, indutū. Ita sanè factū, vt ibi sit non tantum ver-

bum dei & hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima. Atque hoc totum & deus dicatur propter deum, & homo propter hominem. Quod si difficile intelligitur, mens fide purgetur à peccatis abstinendo, & bona operando: difficilia enim sunt hæc. Idem in lib. de fide ad Petrum, Dei filius cum sit deus æternus & verus, pro nobis factus est homo verus & plenus. In eo verus, quia veram habet deus ille humanam naturam: In eo verè plenus, quia & carnem humanam suscepit & animam rationalem. Item, non aliud fuit illa dei summi susceptio vel exinanitio, nisi formæ seruilis, id est naturæ humanæ susceptio. vtraque ergo est in Christo forma, quia vtraque vera & plena est in Christo substantia, diuina scilicet & humana natura. Idem in lib. contra Maximinum, Cum esset per seipsum inuisibilis, visibilis in homine apparuit, quem de scemina suscipere dignatus est. Item in eodem, Nos Christum dominum verum hominem suscepisse credimus, & in ipso visibiliter inuisibilem hominibus apparuisse: in ipso inter homines conuersatum fuisse, in ipso ab hominibus humana pertulisse, in ipso homines docuisse. Hilarius quoque in decimo lib. de trinitate, Quomodo dei filius natus est ex Maria, nisi quod verbum caro factum est, scilicet quod filius dei cum in forma dei esset, formam serui accepit? Vnum tamen eundemque non dei defectione, sed hominis assumptione profiteamur: & in forma dei propter naturam diuinam, & in forma serui ex conceptione spiritus sancti secundum hominis habitum repertum fuisse. Non fuit habitus illentantum hominis, sed vt hominis: neque caro illa caro peccati, sed in similitudine carnis peccati. Audistis tres secundum diuersos positas sententias, & pro singulis inducta testimonia.

Cap. 2. nō lō
ge a picipio
2. capitis.Ibidē pene
ad finē ca. 2.Ante mediū
libri decimi.Ibidem pau-
lo inferius.

Ad Rom. 8. a

POSITIS SENTENTIIS PROLATISQVE
testimonijs, intelligentias propositarum locutionum exequitur se-
cundum singulas sententias, & prius secundum primam.

DISTINCT. VII.

S ECUNDVM primā verò dicitur deus factus homo, & homo factus deus: quia deus cœpit esse quædā substantia rationalis, quæ ante non fuerat: & illa substantia cœpit esse deus, & hoc gratia, non natura vel meritis habuit. Vnde rectè dicitur Christus, in quantum homo, prædestinatus esse filius dei. Huic autem sententiæ opponitur. Si illa substantia cœpit esse deus, & deus illa: quædam ergo substantia est deus, quæ non semper fuit deus: & quædam substantia est deus, quæ non est diuina substantia: & deus est aliquid, quod non semper fuit. Quod & illi concedunt: Origenis testimonio innitentes, qui ait, Factus est sine dubio id quod prius non erat: sed addidit, secundum carnem. Secundum deum verò erat prius, & non erat quando non erat. Aliis quoque pluribus modis illi sententiæ potest opponi: quibus superfedemus, exercitationis studium lectori relinquentes, & ad alia propere rantes.

A Ostendit quæ-
liter secundū
varias opi-
niones recita-
tas dist. pce-
denti de mō
vnici diui-
næ & huma-
næ naturam,
determinari
habere ambi-
guæ locutio-
nes.
Quæ opponā-
tur huic sen-
tentie.
Origenes sus-
per epistolā
ad Ro. cōmē-
tario ad. 1. ca.
in tomo 3.

Hic explanat secundam sententiam, & earundem locutionum sensus.

In secunda verò sententia huius distinctionis talis videtur

ratio, ut cum dicitur deus factus est homo, intelligatur coepisse esse subsistens ex duabus naturis, vel tribus substantiis: & econuerso, homo factus est deus: quia subsistens in duabus naturis coepit esse deus: vel potius homo factus est deus, & econuerso dicitur, quia deus assumpsit hominem, & homo assumptus est à deo. Vnde Augustinus dicit in libro de trinit. Talis fuit illa susceptio, quæ hominē faceret deū, & deū hominem. Variatur autem intelligentia cum dicitur, deus est homo, & homo est deus. Dicitur enim deus esse persona subsistens in duabus, & ex duabus naturis: & persona subsistens in duabus & ex duabus naturis dicitur esse deus, id est verbū vel natura diuina. Potest enim prædicari persona simplex vel natura de persona composita. Non est autem, ut ait Ioan. Damas. idem dicere naturam vel personam.

Quod nō est idē dicere naturā vel personam.

Ex quo sensu dicunt Christum prædestinatum.

Isti dicunt Christum prædestinatum inquantū est homo, inquantum est subsistens ex duabus substantiis, scilicet anima & carne. Nam quantum ad naturam diuinitatis, non est ipse prædestinatus. Non ergo inquantū in ea vel ea subsistit, prædestinatus est: sed inquantum subsistit in aliis duabus substantiis, id est in anima & carne, hoc est inquantum est homo.

Qualiter exponuntur auctoritates primæ, quæ isti videntur obuiare sententiæ.

Determinant etiam auctoritates quæ primæ conueniunt sententiæ, & huic videntur contradicere: ut cum legitur, homo ille assumptus est à verbo in singularitate personæ, vel factus vna persona cū verbo, de natura humana intelligatur, quæ verbo vnita est in singularitate personæ, id est ita quod eadem persona quæ prius erat & simplex erat, sine incremento numerum personarum etiam immutata permansit, licet composita. Compositionis vero huius aliam dicunt esse rationem quam sit in aliis hominibus: quia huius ex tribus, aliorum ex duabus substantiis est compositio. Negant quoque naturam humanam esse personam vel dei filium: & sicut vnum eundemque dicunt esse hominem & deum, & filium hominis & filium dei: ita vnum & idem, non aliud & aliud, sicut nec alium & alium.

Quædam ponit quæ præmissis videntur aduersari.

Sed his videntur aduersari quæ subditis continentur

Traſlatu. 69. in tomo. 9. Lib. cōtra Felicianū cap. 11. & 12. In tomo. 6.

capitulis. Ait enim August. super Ioan. Aliud est verbum dei, aliud homo: sed verbum caro factum est, id est homo. non itaque alia verbi, alia est hominis persona, quoniam vtrunque Christus, & vna persona. Idem ad Felicianum, Aliud dei filius, aliud hominis filius: sed non alius. Item, Dei filius, aliud de patre, aliud

de matre. Idem in libro primo de trinitate, Cum filius sit & deus & homo, alia substantia deus, & alia homo.

Qualiter his respondeant.

Hæc autem in hunc modum determinant: quia cū dicitur, aliud verbum dei, aliud homo, siue alia substantia deus, alia homo: alterius naturæ significatur Christus esse, inquantum est homo: & alterius, inquantum est deus: & aliud natura qua est homo, aliud natura qua est deus. Ut enim ait Ioan. Damas. Inconuerse & inalterabiliter vnitæ sunt adinuicem naturæ: neque diuina distante à propria simplicitate, neque humana aut conuersa in deitatis naturam, aut in non existentiam diuina: neque ex duabus vna facta composita natura. Composita enim natura neutri earum ex quibus componitur naturis, homouisia. i. cōsubstantialis esse potest, ex alteris perficiens alteram: ut corpus ex quatuor elementis compositum, nec ignis nominatur, nec aer, nec terra, nec aqua, nec horū alicui homouision dicitur. Si ergo secundum hæreticos Christus vnus compositæ naturæ post vnionem extitit, ex simplici natura conuersus est in compositā: & neque patri simplicis naturæ existenti, neque matri est homouisios: & neque deus neque homo denominabitur, sed Christus solum: & erit hoc nomen, scilicet Christus, non personæ ipsius natura, sed vnus secundum ipsos cōpositæ naturæ: nos autem Christum non vnus compositæ naturæ dogmatizamus, & hoc nomen. i. Christus, personæ dicimus non monotropos. i. vno modo dictum: sed duarū naturarum esse significatiuum. scilicet deitatis & humanitatis. Ex deitate autem & humanitate deum perfectū, & hominem perfectum eūdē & esse & dici, ex duabus & in duabus naturis confitemur. Sic ergo dicitur aliud esse filius dei, aliud filius hominis: quia alterius est substantiæ vel naturæ inquantū est filius dei, & alterius inquantum est filius hominis: non quod ipse filius dei & hominis sit duo illa diuersa, id est duæ diuersæ naturæ.

Auctoritate confirmat determinationem.

Aperte enim Hilarius in nono lib. de trin. ait, Cum nō aliud sit filius hominis: neque aliud filius dei: verbum enim caro factū est: & cū ille qui filius dei est ipse & hominis sit filius, requiro quis in hoc filio hominis glorificatus sit? Euidenter dicit non aliud esse filium dei, & aliud filium hominis. Ex quo præmissa roboratur & approbatur determinatio.

Alia etiam verba auctoritatum annotat ut determinet.

Quod etiam dictum est, vtrunque Christus est, & vna persona, mouere potest lectorem: sicut & illud quod Aug. dicit in. i. libro de trin. Quia forma dei formam serui accepit, vtrunque deus, vtrūque homo. Sed vtrūque deus propter accipientem deum, & vtrūque homo propter acceptū hominem. Et illud quod idem ait in lib. de bono perseuerantiæ, Qui fidelis est, in eo veram naturam humanam credit suscipiente deo verbo ita sublimatam, ut qui suscepit & quod suscepit vna esset in trinitate persona, assumptione illa ineffabiliter facie te personæ vnus in deo & in homine veritatem. Si autem qui suscepit & quod

Lib. de orthod. a. f. de. 1. cap. 1. in initio capitis

In medio. 9. libri.

Cap. 7.

Cap. 24. siue vltimo. in tomo. 7.

Et hic aucto-
ritate videtur
ut confirmet
determina-
tionem.

Rom. 1.

Responsio eo-
rum cum de
terminatione

330

LIBER III.

suscepit vna est persona, ergo natura humana cum verbo est vna persona. Sed hæc omnia ex tali sensu dicta fore tradunt, ut vtrunque dicatur esse Christus & vna persona: quia in vtroque vnus Christus & vna persona subsistit. Ita etiam susceptum cum suscipiente dicitur vna persona, quia susceptum suscipienti est sociatum in vnitatem personarum. Ita quod vnitatem personarum permansit, non ita ut caro & anima sint vnus deus: quia ut ait Hieron. Verbum est deus, non caro assumpta. Et Ambr. in lib. 3. de spiritu sancto ait, Aliud est quod assumpsit, & aliud quod assumptum est.

Hic quandam ponit auctoritatem, quæ multum videtur huic sententiæ opposita.

Est autem & aliud quod huic sententiæ plurimum videtur obuiare. Ait enim Aug. in lib. 1. contra Maximinum, Christus vna persona est, gemine substantiæ, quia & deus est & homo est: nec tamen deus vel homo, pars humanæ substantiæ dici potest, alioquin filius dei deus antequam susciperet formam serui, non erat totus, & creuit cum homo diuinitati eius accessit. Ecce deum dicit non esse partem illius personæ. Vnde videtur illa persona non constare deo & homine. Ad quod etiam illi dicunt, illam personam non ita constare ex deo & homine, quasi totam ex partibus. Ita enim partes alicuius totius conueniunt, ut ex illis quod non erat constituitur. Non autem sic humana & diuina natura in Christo vniuntur. Inexplicabilis enim est istius vniionis, quæ non est partium ratio. Quidam tamen nomine dei ipsam personam significari putant, quia de tribus agebat personis, quarum nullam trinitatis partem esse dicebat, sicut pars istius personæ non est deus. Quod si de persona intelligatur, manifestum est, quia persona non est pars personæ. Posita est diligenter sententia secunda, & eius explanatio: cui in nullo vel in modico obuiant auctoritates in tertia sententia inductæ, quæ iam consideranda est.

Tertia sententia, quæ sit præmissarum propositionum intelligentia.

In hac ergo sententia sic dicitur, Deus factus est homo quia hominem accepit, sic dicitur esse homo, quia hominem habet, vel quia est habens hominem: & homo factus deus, quia assumptus est à deo: & homo esse deus, quia habens hominem est deus. Cum ergo dicitur deus est homo, vel habitus prædicatur, vel persona, sed humanata. Et quod persona humanata prædicatur, Cassiodorus ostendere videtur dicens, Factus est, ut ita dixerim, humanatus deus, qui etiam in assumptione carnis, deus esse non destitit. Quod tamen variè accipi potest, ut dicatur deus factus humanatus, vel Christus factus deus humanatus. vtrique enim sanè dici potest. Cum ergo dicitur factus est deus homo, multiplex secundum istos fit intelligentia: ut natura humana accepisse, vel humanatum verbum esse incepisse intelligatur. Nec tamen si incepit esse humanatum verbum, ideo sequitur quod incepit esse verbum: nec si deus factus est humanatum verbum, sequitur quod factus sit verbum: sicut de aliquo dicitur, Hodie iste coepit esse bonus homo vel factus est bonus homo, nec tamen hodie coepit esse homo, vel factus est homo.

Quo sensu secundum istos dicatur prædestinatus Christus.

Secundum istos dicitur Christus, secundum quod homo,

DISTINCT. VIII.

331

prædestinatus esse filius dei, quia est prædestinatus à deo ab æterno, & in tempore collatus est ei per gratiam, ut ipse ens homo sit filius dei: hoc enim non semper habuit, sed in tempore per gratiam accepit. Quod videtur Aug. notasse in lib. ad Prosperum & Hilar. dicens, Prædestinatus est Iesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset in virtute filius dei. Hi etiam cum dicitur Christus minor patre secundum quod homo, secundum habitum hoc intelligunt dictum. i. in quantum habet sibi hominem unitum. Vnde Aug. in j. lib. de trin. Deus filius deo patri natura est equalis, habitu minor. In forma enim serui, minor est patre: In forma dei, equalis est patri. & quia secundum habitum accipienda est incarnationis ratio, ideo deum humanatum, non hominem deificatum dici tradunt. Vnde Io. Dam. Non hominem deificatum dicimus, sed deum hominem factum.

Quod non debet dici homo dominicus.

Et licet dicatur homo deus, non tamen congruè dicitur homo dominicus. Vnde Aug. in lib. retractationum, Non video vtrum recte dicatur homo dominicus, qui est mediator dei & hominum Christus Iesus, cum sit utique dominus: & hoc quidè ut dicerem, apud quosdam legi catholicos tractatores. Sed ubicumque hoc dixi, dixisse me nollem. Postea quippe vidi non esse dicendum, quauis nonnulla à me posset idem ratione defendi. Secundum istos etiam dicitur persona filii in duabus & ex duabus existere naturis, secundum adhærentiam vel inhærentiam. Altera enim inhæret ei, altera inest.

Quod prædicta non sufficiunt ad cognoscendam hanc questionem.

Satis diligenter iuxta diuersorum sententiam, suprapositam absque assertionem & præiudicio tractauimus questionem. Verumtamen nolo in tanta re tamque ad cognoscendum difficili, putare lectorem istam sibi nostram debere sufficere disputationem: sed legat & alia forte melius considerata atque tractata: & ea quæ hic mouere possunt, vigilatius atque intelligentius, si potest, mente discutiat: hoc firmiter tenens, quod deus hominem assumpsit, homo in deum transiuit, non naturæ versibilibus, sed dei dignatione: ut nec deus mutaretur in humanam substantiam assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in deum: quia mutatio vel versibilitas naturæ diminutionem & abolitionem substantiæ facit.

AN DIVINA NATURA DEBEAT DICINATA. DISTINCT. VIII.

AN prædicta inquiri debet, vtrum de natura diuina concedendum sit, quod de virgine sit nata: sicut dicitur in virgine incarnata. Et videtur utique non debere dici nata de virgine, cum non sit nata de patre. Quæ enim res non est de patre genita, non videtur de matre nata: ne res aliqua filiationis nomen habeari, quod sit nata de virgine: quia si hoc est nasci deum de virgine. si hominem assumere in utero virginis, cum natura diuina superius dicta sit hominem assumpsisse, videtur de natura non posset temporaliter concipi & nasci ex natura humana: nisi secundum susceptionem veritatis humanæ veram temporaliter conceptionem & natiuitatem ineffabilis in se diuinitas.

In libro qui
alias dicitur
de prædesti-
natione sancti
Ilorum cap. 15.
cap. 7. in tot.
mo. 7.

Lib. de ortho-
doxa fide. 3.
cap. 2.

1. cap. 19.
1. ad Timot.
2. b.

Qualiter per
vniionem dis-
uersarum natu-
rarum in Chris-
to fiat commu-
nicatio idio-
matum & pro-
prietatum re-
spicientium
naturam.

LIBER III.

332

accepisset. Sic est deus æternus veraciter secundū tēpus & conceptus & natus ex virgine. Ista auctoritate videtur insinuari q̄ natura diuina sit nata & cōcepta de virgine. Sed si diligenter notentur verba, potius de persona agi intelligitur: quæ sine dubitatione & de patre & de matre nata esse dici debet.

De gemina Christi natiuitate, qua bis natus est.

Cap. 2. nō lōge ab initio capius.

Lib. 1. cap. 1. in medio capius.

Quæri autem solet, vtrum debeat dici Christus bis genitus vt dicitur dei & hominis filius? Ad quod dici potest Christum bis natū esse: duasque natiuitates habuisse. vnde Aug. in lib. de fide ad Petrū, Pater deus de sua natura genuit filium deum sibi cōæqualem & cōæternum. Idem quoque vnigenitus deus secundo natus est ex patre semel, ex matre semel. Natus est enim de patre dei verbum: natus est de matre verbum caro factū. Vnus ergo atque idem dei filius natus est ante secula, & natus in seculo: & vtraque natiuitas vnius est filij dei, diuina. f. & humana. De hoc etiam Ioan. Dam. ait: Duas ergo Christi natiuitates veneramur: vnā ex patre ante secula, quæ est super causam & rationē & tempus & naturam: & vnā, quæ in vltimis temporibus propter nos & secundū nos & super nos. propter nos, quia propter nostram salutem: secundum nos, quia natus est homo ex muliere, & tempore conceptionis. f. nouem mensium: super nos, quia non ex semine, sed ex spū sctō & sancta virgine supra legē cōceptionis. Ex his manifeste apparet Christi duas esse natiuitates, eundemq; bis natū fore.

DE ADORATIONE HUMANITATIS CRISTI.

fit: an eadem sit adoratio humanitati & deitati exhibenda.

DISTINCT. IX.

Verum caro Christi sit adoranda adoratione latræ quod est proprietas diuinæ naturæ.

Quidā dicūt nō illa adoratione adorandum esse. De speciebus dilig.

P **RÆTEREA** inuestigari oportet: vtrum caro Christi & anima vna eademque cū verbo debeat adoratione adorari, illa. f. quæ latræ dicitur. Si enim animæ vel carni exhibetur latræ, quæ intelligitur seruitus siue cultus soli creatori debitus: cū anima Christi vel caro creatura tantum sit, creaturæ exhibetur quod soli creatori debetur: quod facienti in idololatriā deputatur. Ideo quibusdā videtur non illa adoratione quæ latræ est carnē Christi vel animam esse adorandam: sed illa quæ est dulcia: cuius duas species vel modos esse dicūt. Est enim cuiusdam modi dulcia quæ creaturæ cuilibet exhiberi potest: & est quædam soli humanitati Christi exhibenda non alij creaturæ: quia Christi humanitas super omnem creaturā est veneranda & diligenda. Non tamen adeo vt cultus diuinitati debitus ei exhibeatur, qui cultus in dilectione & sacrificij exhibitione atq; reuerentia cōsistit: qui latine dicitur pietas, græcè autem *θεοσεβία*. i. dei cultus, vel *θεοβία*, id est bonus cultus.

Aliorū sententia qui vnā adorationem vtriq; exhibendā tradūt.

Aliis autem placet Christi humanitatem vnā adoratione cū verbo esse adorandā non propter se sed propter illū cuius scabellū est, cui est vnita. Neq; ipsa humanitas sola vel nuda, sed cū verbo cui est vnita: nec propter se, sed propter illum cui est vnita, est adoranda. Nec qui hoc facit idololatriæ

DISTINCT. X.

333

reus iudicari potest: quia nec soli creaturæ, nec propter ipsam: sed creatori cum humanitate & in humanitate sua seruit. De hoc Ioan. Damascita ait, Duæ sunt naturæ Christi, ratione & modo differentes, vnita vero secundum hypostasim. Vnus ergo Christus est deus perfectus, & homo perfectus: quem adoramus cum patre & spiritu vnā adoratione cum incōtaminata carne eius. Non inadorabilem carnē dicentes. Adoratur enim in vnā verbi hypostasi: quæ hypostasis generata est. Non creaturæ venerationem præbentes. Non ergo vt nudā carnē adoramus, sed vt vnitam deitati in vnā hypostasim dei verbi duabus reductis naturis. Tameo carbonem tangere propter ligno copulatū ignem. Adoro Christi dei mei simul vtranq; naturā: propter carni vnita deitatem. Non enim quartā appono personam in trinitate: sed vnā personā confiteor verbi & carnis eius. His verbis insinuari videtur Christi humanitatem vnā adoratione cum verbo esse adorandam. De hoc etiā Aug. ait ex serm. domini vbi dicit, Non turbetur cor vestrum, ita dicit, Dicūt hæretici filium non natura esse deum sed creatum. Quibus respondendum est, quia si filius non est deus natura sed creatura: nec colendus est omnino nec vt deus adorandus: dicente Apostolo, Coluerunt & seruierūt potius creaturæ quā creatori. Sed illi ad hoc replicabunt & dicent, Quid est q̄ carnem eius, quā creaturam esse non negas, simul cū diuinitate adoras, & ei non minus quā diuinitati deseruis? Ego dominicā carnem immo perfectā in Christo humanitatem ideo adoro, q̄ a diuinitate suscepta & deitati vnita est: vt non alium & aliū, sed vnū eundēque deū & hominem filium dei esse confitear. Denique si hominē separaueris a deo, illi nunquā credo nec seruiro: velut si quis purpurā vel diadema regale iacens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? Cum vero ea rex fuerit indatus, periculum mortis incurrit, si ea cum rege adorare quis cōtēpserit. Ita & in Christo domino humanitatem non solam vel nudam, sed diuinitati vnitam, scilicet vnū filium deum verum & hominem verum si quis adorare cōtēpserit eternaliter morietur. Idem super psal. 98. vbi dicitur: Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Sciēdum quia in Christo terra est. i. caro quæ sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. hæc sine impietate a verbo dei assumpta adoratur a nobis: quia nemo carnem eius manducat nisi prius adoret: sed qui adoratur non terram intuetur, sed illum potius cuius scabellum est propter quem adoratur. His auctoritatibus præmissæ inuestigationis absolutio explicatur.

Lib. de ortho doxa fide. 3. cap. 8.

Ibidē paulo inferius.

Homil. Ioan. nis. 14.

Rom. 1. c.

In tomo. 8. in medio enarrationis.

AN CHRISTVS SECVNDVM QVOD HOMO, DISTINCT. X.

S **O** **L** **E** **T** etiam a quibusdā inquiri, Vtrum Christus secundum q̄ homo, sit persona vel etiā sit aliquid. Ex vtrāq; parte huius questionis argumenta concurrunt. Quod enim persona sit, his edisserūt rationibus, Si secundū q̄ homo aliquid est, vel persona, vel substantia, vel aliud est. Sed aliud non, ergo persona vel substantia: si substantia est, vel rationalis, vel irrationalis: sed non est irrationalis substantia, ergo rationalis. Si vero secundum quod homo, est

De cōmuni catione idiomatū & proprietatum re spiciētiā personam prout

sonat in no-
bilitate. f. de
personali co-
ditione & fi-
liali adoptio-
ne.
Argumenta-
tio de vtriusq;
parte quaest.

rationalis substantia, ergo persona, quia haec est definitio personae, substantia ratio-
nalis indiuiduae naturae. Si ergo secundum quod homo est aliquid: & secundum quod homo
persona est. Sed e converso, si secundum quod homo persona est, vel tertia in trinitate,
vel alia: sed alia non, ergo tertia in trinitate persona. At si secundum quod homo per-
sona est tertia in trinitate, ergo deus. Propter haec inconuenientia & alia, quidam
dicunt Christum secundum hominem non esse personam, nec aliquid: nisi forte secundum sit
expressiui unitatis personae. Secundum enim habet multiplicem rationem. Aliquando
enim exprimit conditionem vel proprietatem diuinae naturae vel humanae: aliquando
unitatem personae, aliquando notat habitum, aliquando causam. Cuius distinctionis
rationem diligenter lector animaduertat, atque in sinu memoriae recondat, ne eius
confundantur sensus, cum de Christo sermo occurrerit.

Et si Christus secundum quod homo dicatur substantia rationalis, non inde tamē
sequitur quod persona sit secundum quod homo.

Illud tamen non sequitur quod in argumentatione su-
periori inductum est, quod si Christus secundum quod homo, est substantia rationalis, ergo
persona. Nam & modo anima Christi est substantia rationalis, non tamen per-
sona: quia non est per se sonans, immo alij rei coniuncta. Illa tamen personae descri-
ptio non est data pro illis tribus personis.

Alia probatio quod Christus sit persona secundum quod homo.

Sed adhuc aliter nititur probare Christum secundum ho-
minem esse personam: quia Christus secundum quod homo praedestinatus est ut sit dei fi-
lius: sed illud est, quod ut sit praedestinatus est. ergo si praedestinatus est secundum quod
homo ut sit filius dei, & secundum quod homo est filius dei. Ad quod dici potest Christum esse
id quod ut sit, praedestinatus est. Est enim praedestinatus? ut sit filius dei, & ipse vere
est filius dei: sed secundum hominem praedestinatus est ut sit filius dei, quia per gratiam
habet hoc secundum hominem: nec tamē secundum hominem est filius dei, nisi forte secun-
dum unitatis personae sit expressiui: ut sit sensus, Ipse qui est homo, est dei fi-
lius. ut autem ipse ens homo sit dei filius, per gratiam habet: sed si causa notetur
falsum est. Non enim quo homo est, eo dei filius est.

An Christus sit adoptiuus filius secundum quod homo vel alio modo.

Si vero quaeritur an Christus sit adoptiuus filius secun-
dum quod homo, siue alio modo? respondemus Christum non esse adoptiuum filium aliquo
modo sed tantum naturalem: quia natura filius dei est, non adoptionis gratia. Non
autem sic dicitur filius natura, ut dicitur deus natura. Non enim eo filius est quo deus
est, quia proprietate natiuitatis filij, natura diuinitatis deus est: & tamē dicitur na-
tura vel naturae filius: quia naturaliter est filius, eadē. f. habēs naturā quā ille qui ge-
nuit. Adoptiuus autem filius non est, quia prius non fuit, & postmodum adoptatus est in fi-
lium, sicut nos dicimur adoptiui filij: quia cum nati fuerim? iure filij, per gratiam facti sumus
filij dei. Christus vero nunquam fuit non filius dei: & ideo non est adoptiuus filius.

Oppositio quod sit adoptiuus filius.

Sed ad hoc opponitur sic, Christus filius hominis est.

virginis: aut gratia aut natura vel utroque modo. Si vero natura: aut diuina aut hu-
mana: sed sed diuina non, ergo aut humana natura, aut non natura est filius homi-
nis. Si non natura, ergo gratia tantum: & si etiam natura humana, non ideo minus per
gratiam. Si ergo gratia filius hominis est, adoptiuus filius esse videtur: ut idē sit na-
turalis filius patris, & adoptiuus filius virginis. Ad quod dici potest, Christum fi-
lium virginis esse & natura vel naturaliter & gratia, nec tamen adoptiuus filius
virginis est: quia non per adoptionem, sed per unionem filius virginis esse dicitur. Fi-
lius enim virginis dicitur, eo quod in virgine hominem accepit in unitate personae: &
hoc fuit gratiae & non naturae. unde August. super Ioā. ait, quod unigenitus est aequa-
lis patri, non est gratiae sed naturae. Quod autem in unitate personae unigeniti assum-
ptus est homo, gratiae est non naturae. Christus ergo nec dei nec hominis est ado-
ptiuus filius: sed dei naturaliter, & hominis naturaliter, & gratia est filius. Quod vero
naturaliter sit hominis filius, August. ostendit in lib. de fide ad Petrum. Ille. f. deus factus
est naturaliter hominis filius qui est naturaliter filius unigenitus dei patris. Quod
autem non sit adoptiuus filius, & tamen gratia sit filius, ex subditis probatur te-
stimonij. Hieron. super epistolā ad Ephesios ait, De Christo Iesu scriptum est,
quia semper cum patre fuit, & nunquam eum ut esset voluntas paterna praecessit:
& ille quidem natura filius est, nos vero adoptione. Ille nunquam non fuit filius:
nos antequam essemus, praedestinati sumus, & tunc spiritum adoptionis accepi-
mus quando credidimus in filium dei. Hilarius quoque in lib. 3. de trin. ait, Dominus
dicens, Clarifica filium tuum: non solo nomine cōtestatus est se esse filium dei, sed
etiam proprietate. Nos sumus filij dei: sed non talis hic filius. Hic enim verus &
proprius est filius origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuita-
te, non creatione. August. etiam super Ioā. ait, Nos sumus filij gratia, non natu-
ra: unigenitus autem natura, non gratia: an hoc etiam in ipso filio ad hominem
referendum est? Ita sane Ambr. quoque in 1. lib. de fide ait, Christus filius est non
per adoptionem, sed per naturam: per adoptionem nos filij dicimur, ille per veri-
tatem naturae est. Ex his euidenter ostenditur, quod Christus non sit filius gratia
adoptionis. Illa enim gratia intelligitur, cum August. eū non esse gratia filium asserit: gra-
tia enim sed non adoptionis, immo unionis filius dei est filius hominis, & e converso.

Utrum persona vel natura praedestinata sit.

Deinde si quaeritur, utrum praedestinatio illa quam cō-
memorat Apostolus sit de persona an de natura. Sane dici potest & personam
filij quae semper fuit esse praedestinatam secundum hominem assumptum: ut
ipsa scilicet ens homo esset dei filius: & naturam humanam esse praedestinatā ut
verbo patris personaliter vniretur.

VTRVM CHRISTVS SIT CREATURA VEL
creatus vel factus.

DISTINCT. XI.

A

SOLET etiam queri, utrum debeat simpliciter dici atque cōcedi Christum
esse factum vel creatum vel creaturam. Ad quod dici potest, hoc simpliciter
& absque determinatione minus congruenter dici. Et si quandoque

Solutio.

Cap. 2. nō 16
ge a medio
capitis.
Cōment. 1. Io.
ad primū ca-
pit. epist. ad
Eph. sup eo
loco, in cha-
ritate pdeslis
nans, &c.
in tomo. 9.

Non longe a
principio. 3.

Cap. 9. & vl-
timo.

Ad Ro. 1. 2.

De cōfictio-
ne idioma-
tū & proprie-

tata respiciat: breuitatis causa simpliciter denunciatur: nūquam tamen simpliciter debet intelligi. Quia vt Aug. in .j. lib. de trin. ait, Cum de Christo loquimur quid secundum quid, & propter quid dicatur, prudens & diligens ac pius lector intelligere debet. Qui christum vel dei filium non esse factum vel creaturam, in .i. lib. de trin. ostendit ita inquit. In principio erat verbum: & verbum caro factum est: & omnia per ipsum facta sunt. Neque dicit omnia nisi quæ facta sunt .i. omnem creaturam. Vnde liquide apparet ipsum factum non esse, per quem omnia facta sunt: & si factus non est, creatura non est. Si autem creatura non est, eiusdem cum patre substantiæ est. Omnis enim substantia quæ deus non est, creatura est: & quæ creatura non est, deus est. Sed si filius non est eiusdem substantiæ cuius pater, ergo facta substantia est: & si facta substantia est, non omnia per ipsum facta sunt. At omnia per ipsum facta sunt, facta ergo substantia non est, sed vna cum patre infinita substantia est. Item in eodem, Si vel filium fecit pater quem non fecit ipse filius, non omnia per filium facta sunt: At omnia per filium facta sunt. Ipse ergo factus non est, vt cum patre faceret omnia quæ facta sunt. Idem in lib. 83. q. 1. dicitur creatura quicquid fecit deus pater per filium: qui non potest appellari creatura, quoniam per ipsum facta sunt omnia. Ambr. in .i. libro de fide. Probemus, inquit, creaturam non esse dei filium. Audiuimus enim in euangelio dominum mandasse discipulis, Prædicate euangelium vniuersæ creaturæ. Qui vniuersam creaturam dicit, nullam excipit, & vbi sunt qui creaturam Christum appellant? Nā si creatura esset, sibi maderet euangelium prædicari: & subiectus esset vanitati: quia testatur Apostolo, Omnis creatura vanitati subiecta est. Non ergo Christus creatura est, sed creator: qui docendæ creaturæ discipulis mandat officium.

De perfidia & pœna Arrij.

Ambr. lib. de fide. i. c. 9 siue vltimo, in principio.

Ca. 6. in fine. Galat. 4. a.

Ibidē paulo superius.

Arrij hæc fuisse perfidia legitur, vt Christum creaturam faceret. Ideo effusa sunt Arrij viscera, atque crepuit medius, prostratus in faciem ea quibus Christum negauerat foeda ora pollutus. His alijsque pluribus testimonijs instruimur nō debere fateri simpliciter Christum esse factum vel creaturam: sed addita determinatione recte dici potest, vt si dicatur factus secundum carnem vel secundum hominem: vt factura humanitati, nō deo attribuat. Vt enim ait Ambr. in .i. libro de fide, Non deus factus est, sed deus dei filius natus est: postea vero secundum carnem homo factus ex Maria est. Misit enim deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege: filium inquit suum, scilicet non vnū de multis. Cum dicit suum, generationis æternæ proprietatem signauit. Postea factum ex muliere asseruit, vt factura nō diuinitati sed assumptioni corporis adscriberetur. Factum ergo ex muliere dicit, propter carnis susceptionem: sub lege, propter obseruationem legis. Generatio generationi non præiudicat, nec caro diuinitati. Deus enim æternus incarnationis sacramentum suscepit, non diuiduus sed vnus, & in vtroque vnus, scilicet diuinitate & corpore. Non enim alter ex patre, alter ex virgine: sed idē aliter ex patre, aliter ex virgine: sed qui factus est secundum nostræ susceptionem naturæ, non secundum æternæ substantiam vitæ: quem legimus pri-

mogenitū. Primogenitū, quia nemo ante ipsum: Vnigenitū, quia nemo post ipsum. Ex his euidenter traditur, quia intelligentia accipiendū sit, cū dicitur Christus factus, vel simpliciter, vel cū additamēto: vt factura. s. creatura nō ad assumētē deū, sed ad assumptū hominē referatur. In deo enim creatura esse non potest, vt Ambros. ait. j. lib. de fide. Nunquid dicto factus est Christus? Nunquid mādato creatus est Christus? Quomodo autē creatura esse in deo potest? Etenim deus naturæ simplicis est non coniunctæ atque cōpositæ: cui nihil accidat, sed solū quod diuinum est in natura habeat sua. Et si ergo Christus secundū hominē dicitur creatura, nō tamen simpliciter prædicandus est creatura. Nec ex eo qd Christus secundū hominem dicitur esse creatura, potest quis progredi sic argumentando. Si secundū qd homo Christus est creatura, vel rationalis vel non: vel quæ est deus, vel nō. nitens per hoc probare Christū esse aliquid non diuinum, quia quod ipse est secundum hominem, ipse est. Et ideo si secundum hominem est aliqua substantia non diuina, est vtique aliquid non diuinum. Sed ex tropicis locutionibus non est recta argumentationis processio. Illa autem locutio tropica est, qua Christus dicitur creatura, vel simpliciter, vel cum adiunctione.

AN HOMO ILLE SEMPER FVERIT VEL cœperit esse. DISTINCT. XII.

P OST prædicta quæritur, Vtrum homo ille cœperit esse vel semper fuerit: sicut simpliciter enunciamus Christū vel dei filium semper fuisse, nec cœpisse. De hoc August. ita inquit super Ioan. Habuit aliquando dei filius quod nondū habuit idem ipse homo dei filius: quia nondum erat homo. Item idem in eodem, Priusquā mundus esset, nec nos eramus, nec ipse mediator dei & hominū homo Christus Iesus. Idem super psal. Christus noster esset forte homo recēs est, tamen est æternus deus. Alibi vero legitur, qd puer ille creauit stellas. Et Christus dicit se esse principiū, & esse ante Abraham. His ergo alijsque auctoritatibus in nullo resultantes, dicimus hominem illum inquantū homo est, cœpisse, inquantum verbum est, semper fuisse. Hic enim absque distinctione non est ferenda responsio. Nam & ipse Aug. huiusmodi vtitur distinctione in pluribus locis, dicens per Christum omnia esse facta inquantum verbum est. Secundum illud verō quod homo est, ipsum esse factum & glorificatum. Si ergo ad personam respicias, confidenter dic hominem illum semper fuisse: si verō ad naturam hominis, concede cum cœpisse.

Si deus alium hominem assumere potuit vel aliunde q̄ de genere Adæ. B

Solet etiam quæri, vtrum alium hominem vel aliunde q̄ de genere illius Adæ deus assumere potuerit? Ad quod sanē dici potest, ipsum & aliā animā & aliā carnē potuisse assumere: quia grā tantū assumpta est anima illa & caro à verbo dei. Vt enim ait Aug. In rebus per tēpus ortis illa summa grā est, qd hō in vnitāte personæ coniunctus est deo. Potuit ergo deus aliā animam & aliā carnem assumere: & carnē, vtique aliunde q̄ de genere Adam. Vnde Aug. in y j.

Quō verbi seu Christi incarnationis ordinem ad naturam redemptionem q̄ ad genus naturæ assumptum. 1. Ad Timo. 2. b. 80. in medio enarrationis ad eundē, in tomo. 8. Ioannis. 8. c. & g.

Responsio.

Lib. de trin. 17. cap. 19.

LIBER III.

338

Ep. 18.

lib. 13. de trin. Potuit itaq; deus hominem aliunde suscipere, in quo esset mediator dei & hominū, non de genere illius Adā, qui peccato suo obligauit genus humanum: sicut ipsum quē primo creauit, non de genere alicuius creauit. Poterat ergo vel sic, vel alio quo vellet modo creare vnū aliū, de quo vinceretur victor prioris. Sed melius iudicauit, & de ipso quod victum fuerat genere assumere hominē, per quem hominis vinceret inimicum. Et tamen ex virgine, cuius conceptū spiritus non caro, fides non libido prāuenit, nec interfuit carnis concupiscentia quā ceteri concipiuntur, qui originale trahunt peccatum: sed credendo, non concubendo facta est fecundata virginitas. Ex his aperte ostenditur, & alium, & aliud de hominem deum assumere potuisse.

Si homo ille potuit peccare, vel non esse deus.

Ideo non immerito quæritur, Vtrum homo ille potuerit peccare vel non esse deus? Si enim potuit peccare, & potuit damnari. Si potuit damnari, potuit non esse deus. ergo si potuit peccare, potuit non esse deus: quia esse deum, & posse velle iniquitatem, simul esse nequeunt. Hic distinctione opus est, vtrum de persona, an de natura agatur. Si enim de persona agitur, manifestum est quia peccare non potuit, nec deus non esse potuit. Si verò de natura, discutiendum est, vtrum agat de ea vt verbo vnita, an de ea tanquam non vnita verbo, & tamen entis: id est an de ea secundum quod fuit vnita verbo, an de ea secundum quod esse potuit, & non vnita verbo. Non est enim ambiguum, animam illam entem vnitam verbo peccare non posse: & est sine ambiguitate verum, eandem si esset & non vnita verbo, posse peccare.

Quorundam oppositio quod potuerit etiam vnita peccare.

Ioan. 1. d.
Eccl. 31. b.

Quidā tamen probare conantur etiā eam vnita verbo posse peccare: quia liberū arbitriū habet, & ita potest flecti in vtrāq; parte. quod friuolū est: cū & angeli liberū arbitriū habeant, & tñ grā a deo sunt confirmati vt peccare nequeāt. Quātomagis ergo ille hō, cui spūs est datus sine mēsurā? Inducunt q̄q; auctoritatē ad pbandū idē. Scriptū est enim in lib. Sap. Qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere malū, & non fecit. Sed hoc accipiendum est secundum membra, vel partim de capite, partim de membris. De capite, Non est transgressus, & nō fecit malum. De mēbris, Potuit transgredi, & facere malum.

Si deus potuerit assumere hominem in sexu muliebri.

Quæst. 11. in
tomo. 4.

Solet etiam quæri, quāuis curiosē, à nonnullis, Si deus humanā naturā potuit assumere secundū muliebrem sexū. Quidā arbitrātur eū potuisse assumere hominē in fœmineo sexu, vt assumpsit in virili. Sed opportunius atq; cōueniētius factū est, vt de fœmina nasceretur, & virū assumeret: vt ita vtriusque sexus liberatio ostēderetur. Vñ Aug. in lib. 83. q. Hominis liberatio in vtroque sexu debuit apparere, ergo quia virū oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, consequens erat & fœminei sexus liberatio. Hinc apparet, quia ille vir de fœmina natus est. Sapientia ergo dei quæ dicitur vnigenitus filius, homine suscepto in vtero & de vtero virginis, liberationem hominis indicauit.

339

SI CHRISTVS SECVNDVM NATVRAM

hominis in sapientia & gratia proficere potuit, & profecit.

DISTINCT. XIII.

RAETEREA sciendum est, Christum secundum hominem

P ab ipsa conceptione gratiæ plenitudinem recepisse: cui spiritus datus est non ad mensuram, in quo plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. Ita verò habitat: vt ait August. ad Dardanum, quod omni gratia plenus est. Non ita habitat in sanctis. Vt in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non quātum in capite (ibi enim & visus est, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus: in cæteris autem solus est tactus.) Ita in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis: quia ille est caput, in quo sunt omnes sensus. In sanctis verò quasi solus est tactus: quibus datus est spiritus ad mensuram, cum de illius plenitudine acceperunt. Acceperunt autem de illius plenitudine non secundum essentiam, sed secundum similitudinem: quia nunquam illam eandem essentialiter, sed similem acceperunt gratiam. Puer ergo ille plenus sapiētia & gratia fuit ab ipsa conceptione. Vnde Hier. rectē dicit, Nouum faciet dominus super terram: mulier circundabit virum, quia in vtero virginis perfectus extitit, nō solum propter animam & carnem, sed etiam propter sapientiam & gratiam qua plenus erat.

Auctoritatem ponit quæ videtur obuiare.

Huic autem sententiæ videtur obuiare quod in Luca

euangelio legitur, Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud deū & homines. Si enim proficiebat sapientia & gratia: non videtur à conceptione habuisse plenitudinem gratiæ sine mensura. Ad quod sanè dici potest, ipsum secundum hominem tantam à conceptione accepisse sapiētiæ & gratiæ plenitudinem, vt deus ei plenius conferre non potuerit: & tamen verè dicitur profecisse sapientia & gratia, non quidem in se, sed in alijs qui de eius sapiētia & gratia proficiebāt, dum eis sapiētiæ & gratiæ munera secundum processum ætatis magis ac magis patefaciebat. Vnde Gregorius in quadam homil. ait, Iuxta hominis naturā proficiebat sapientia: non quod ipse sapientior esset ex tempore, qui à prima conceptionis hora spiritu sapiētiæ plenus permanebat: sed eandem qua plenus erat sapientiam cæteris ex tempore paulatim demonstrabat. Iuxta hominis naturam proficiebat gratia, non ipse quod non habebat per accessum temporis accipiendo, sed pandendo donum gratiæ quod habebat. Apud deum & homines proficiebat: quia & sapientia, tantum eos ad laudem dei excitabat, & sic deo patri ad laudem dei, & hominibus ad salutem proficiebat. In alijs ergo non in se proficiebat sapientia & gratia. Vnde in eodem euangelio puer ille sapientia plenus & gratia perhibetur. Sic ergo dicitur profecisse sapientia & gratia, vt aliquis rector ecclesiasticus dicitur proficere in cura sibi tradita: cum per eius industriam alij proficiunt.

Quō verbi
seu Christi in
carnario or
dina ad nos
strā redēptio
nem grā ad
plenitudinē
grā & sapiē
tiæ simul.
Ad Colo. 2. b
In epistola
ad Dardanū,
in fine, in to
mo. 2.
Ioannis. 1. b.
Hier. 31. d.

Luc. 2. g.

Determina
tio auctorita
tis.

11. super. 2. ca
put Luc.

Ioan. 1. b.

Prædictis videtur aduersari quod Ambrosius ait.

Alibi tamen scriptum reperitur, quod secundum sensum

Cap. 7. in me-
dio capitis
in tomo. 2.

Luc. 2. g.

De duobus
sensibus Chris-
ti, seu gemi-
na sapientia.

Esai. 8. 2.

2. Corin. 13. 2.

1. Corin. 1. b.

De gemina
Christi sapien-
tia genita, si
& creata.

Esai. 11. 2.

hominis profecerit sicut ætate hominis profecit. Ait enim Ambrosius in lib. de incarnationis dominicæ sacramento sic: Deus perfectione naturæ suscepit humanæ. Suscepit sensum hominis: sed non sensu carnis fuit inflatus. Sensu hominis animam dixit conturbatam: sensu hominis esuriuit & rogauit: sensu hominis profecit sicut scriptum est, Iesus proficiebat ætate & sapientia & gratia. Quomodo proficiebat sapientia dei? Profectus ætatis & profectus sapientiæ, non diuinæ sed humanæ nature est. Ideo ætatem commemorauit: ut secundum hominem crederes dictum. Aetas enim non diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sensus autem hominis profecit, quia sensus: ideo sapientiæ. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo ipse per incrementum susceptus est: Si diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim proficit, mutatur in melius: sed quod diuinum est, non mutatur. Quod ergo mutatur, non est diuinum. Sensus ergo proficiebat humanus. Sensus ergo suscepit humanum. Nec poterat confortari virtus dei, nec crescere deus, nec altitudo sapientiæ dei impleri. Quæ ergo implebatur, erat non dei: sed nostra sapientia. nam quomodo implebatur, qui ut omnia imple ret descendit? Per quem autem sensum dixit Esaias, quod patrem nesciebat puer aut matrem? Scriptum est enim, Priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet spolia Samariæ. Sapientiam enim dei futura & occulta non fallunt. Expers autem agnitionis infantia, per humanam utique imprudentiam, quod adhuc non didicit, ignorat. Sed verendum est, inquam, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuamus, Christum diuidamus. Nunquid cum & diuinitatem eius & carnem adoramus, Christum diuidimus? Nunquid cum in eo imaginem dei crucemque veneramus, diuidimus eum? Apostolus certe qui de eo dixit, quoniam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit tamen ex virtute dei: ipse dixit quia non diuisus est Christus. Nunquid etiam cum dicimus, quia animam rationalem & intellectus nostri suscepit capacem, diuidimus eum? Non enim ipse deus verbum pro anima rationali & intellectus capaci in carne sua fuit: sed animam rationalem & intellectus nostri capacem, & ipsam humanam & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similem eiusdemque cuius caro est nostræ substantiæ suscipiens, perfectus etiam homo fuit.

De intelligentia præmissorum verborum.

Hæc verba Ambrosii pia diligentia inspicienda sunt: quæ

ex parte hominis ignorantiam instruunt & illuminant, ex parte errandi fomitem male intellecta ministrant. His etenim euidenter traditur, duos in Christo esse principales sensus, siue geminam sapientiam. Neque ideo vnitas & singularitas personæ diuiditur: sed iuxta duas naturas, duas habet sapientias: vnā non creatam sed genitam, quæ ipse est: alteram non genitam sed creatam, & per gratiam ei collatam. Nam Esaias de eo protestatur, Requiescit super eum spiritus sapientiæ & intellectus. Spiritu ergo sapientiæ & intellectus, id est sapientia &

intelligentia per spiritum sanctum gratis data, Christus erat sapiens secundum animam. Secundum deum verò sapiens erat sapientia eterna, quæ deus est. Et sicut in quantum deus est, bonum est bonitate naturali, quæ ipse est, & iustus iustitia naturali, quæ ipse est: ita sapiens sapientia naturali, quæ ipse est. Anima vero eius sicut bona est & iusta bonitate vel iustitia gratis data, quæ ipse vel ipsa non est: ita est sapiens sapientia gratis data, quæ ipsa non est. Et licet gemina in Christo sit sapientia, vna tamē eademque persona est: quæ in quantum deus est, & in quantum natura diuina est, sapiens est sapientia ingenita. scilicet sapientia æterna, quæ est pater, & sapientia quæ non est ingenita, quæ communis est tribus personis. non tamen gemina sapientia: quia non est alia & alia sapientia ingenita, quæ tantum pater est, & sapientia quæ communiter pater est & filius & spiritus sanctus. In quantum verò eadē persona est homo. scilicet secundum hominem acceptum, vel in quantum est subsistens ex anima & carne, sapiens est sapientia gratuita. Sapiens ergo est humano sensu & diuino.

Quomodo intelligendum sit illud, Sensus proficiebat humanus.

Sed ex qua causa illius dicti intelligentia, scilicet Sensus

proficiebat humanus, assumenda est? Apertè enim videtur Ambrosius innuere, quod secundum humanum sensum Christus profecerit, & quod infantia eius expers cognitionis fuerit, & patrem & matrem ignorauerit: quod nec ecclesia recipit, nec præmissæ auctoritates patiuntur sic intelligi. Sed ita sanè potest accipi, ut quantum ad visum hominum & sui sensus ostensionem, Christus profecisse dicatur. Proficiebat ergo humanus sensus in eo secundum hominem acceptum, vel in quantum est subsistens ex anima & carne, dum ignorasse in infantia, quia ita se habebat & gerebat, ac si agnitionis expers esset.

SI ANIMA CHRISTI HABVERIT SAPIENTIAM

parem cum deo: & si omnia scit quæ deus.

DISTINCT. XIII.

HIC queri opus est, Cū anima Christi esset sapiens sapientia gratuita, utrum habuerit sapientiam æqualem deo, siue omnium rerum scientiam habuerit vel habeat. id est, utrum omnia sciat quæ deus scit? Quibusdā placet, quod nec parē cum deo habeat scientiam, nec omnia sciat quæ deus: quia in nullo creatura æquatur creatori. Cū ergo anima illa creatura sit, in nullo æquatur creatori: ergo nec in sapientia. Non ergo habet æqualem cū deo sapientiam, nec scit omnia quæ deus. Itē, si anima illa æqualem habet cū deo sapientiam, non ergo deus in omni bono maiorem habet sufficientiam, quā eius creatura. Inducunt etiā auctoritates ad idē probandum. Ait enim propheta ex persona hominis assumpti, Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam. Quod exponens Cassiodorus ait, Veritas humanæ conditionis ostenditur: quia assumptus homo diuinæ substantiæ non potest æquari vel in scientia vel in alio. Apostolus etiā ait, Nemo nouit quæ sunt dei, nisi spiritus dei, qui solus scrutatur omnia etiam profunda dei. His alijsque pluribus rationibus & auctoritatibus nituntur, qui animam Christi asserunt nec parē cum deo habere scientiam, nec omnia scire quæ deus scit. Quia si omnia scit quæ deus, scit ergo creare mundum, scit etiam creare seipsam.

Responso quæstionis definitiuam continens sententiam.

Quibus respondentes dicimus animam Christi per se

pientiā sibi gratis datā in verbo dei, cui vnita est, vñ etiā perfectē intelligit, omnia scire quæ deus scit, sed nō oīa posse quæ potest deus. nec ita clare & perspicue omnia capit vt deus: & ideo nō æquatur creatori suo in sciētia, etsi omnia sciat quæ & ipse: nec est eius sapiētia æqualis sapiētiæ dei, quia illa multo est dignior, digniusq; & perfectius omnia capit q̄ illius animæ sapiētia. ergo & in sciētia maiorem habet sufficiētiā deus, q̄ anima illa quæ dignior est omni creatura. Illud vero Apostoli quod inducūt, Nemo nouit quæ dei sunt, nisi spūs dei, qui solus scrutatur omnia: pro nobis facit. Mox enim addit Apostolus, Nos autē spīrītū dei habemus: vt per spīrītū quem habebat, dei, p̄funda se scire ostēderet. Sed anima illa præ omnibus spīritum dei habuit, cui spūs non est datus ad mensuram, vt ait Ioannes euangelista. Dona ergo spīritus sancti sine mensura habuit: ergo & sapiētiā. Omnia ergo sciuit anima illa. Si enim quædā sciuit, quædā non: tunc non sine mensura sciētiā habuit. Sed sine mensura sciētiā habuit: scit ergo omnia. Fulgētius etiā in sermone quodā multa inducit, quibus asserit animam illam rerum omniū sciētiā habere: vtens auctoritate Apostoli dicentis, In quo sunt oēs thesauri sapiētiæ & sciētiæ absconditi. Quod etiā ratione potest probari sic: Nihil scit aliquis quod eius anima ignorat. Sed Christus secūdum omnium cōcessionē, omnia scit: ergo anima eius omnia scit. Ad id verō quod dicūt, Si omnia scit: ergo scit creare mundū vel seipsam. respondemus, q̄ sciētiā habet mundū creādi, sed non potentiā, & creandi animā: & scit quomō deus seipsam creauerit. habet ergo sciētiā sui creatæ, sed non sui creandæ: quia non est creanda, sed creata.

Quare deus non dedit ei potentiā omnium, vt sciētiā.

Si verò quæritur, Quare deus non dederit ei potētiā

faciendi omnia, vt sciētiā? Respōderi potest, quia naturaliter capax est sciētiæ: & ideo id cōgruē ei datū est sine mensura, cuius ipsa naturaliter capax est. Non est autem ei datum posse omnia facere quæ deus facit, ne omnipotens, & per hoc deus putaretur. Veruntamen forte nec potentiā faciendi omnia ei deus præstare potuit, etsi potentiā faciendi aliqua quæ non facere potest. Scit ergo anima Christi omnia quæ deus scit in verbo dei: quod liquidius & præsenti⁹ omni creaturæ contemplatur, vt ei vnita: in quo etiam angeli & quæ dei sunt, & quæ futura sunt cognoscunt.

Quomodo intelligenda sint quædam verba Ambrosij super Lucam.

Sed si illa anima non habet tantam potentiā quam* alias Bede.
Lucæ. i. c.

tam & deus, nec homo assumptus tantam potentiā quam & deus: quomodo ergo intelligitur illud Ambrosij super Lucā, vbi angelus de nascituro filio virginis ait, Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur? Non ideo, inquit, erit magnus, quod ante partum virginis magnus non fuerit: sed quia potentiā quā dei filius naturaliter habet, homo erat ex tempore accepturus, vt vna sit persona homo & deus. Ecce apertē dicit, q̄ hō erat accepturus ex tēpore potentiā, quā dei

filius habuit naturaliter. Sed si homo accepturus erat illā potentiā: ergo vel persona, vel natura hominis. Sed persona non, quia semper habuit & habet: ergo natura. Si natura: ergo anima. Nam de carne constat quod accipere non posset. Ad quod dicimus, illud esse accipiendum de persona, sed non in quantum est dei, immo in quantum est persona hominis. Vna est enim persona dei & hominis, filij dei & filij hominis. quæ in quantum dei persona est, semper & naturaliter omnipotentiā habuit: sed in quantum est hominis, non semper fuit. Illa ergo persona quæ semper fuerat dei, futura erat hominis persona: & secundum hoc quod futura erat hominis persona, acceptura erat ex tempore potentiā, quam naturaliter & semper habuerat in quantum dei persona. Secundum hanc distinctionem illud & similia sanē possunt accipi. Quæ distinctio, in pluribus quæstionum articulis est necessaria aduersus quorundam perplexam verborum. Sed cum de rebus constat, in verbis frustra habetur controuersia.

DE HOMINIS DEFECTIBVS QVOS ASSUMPSIT Christus in humana natura. DISTINCT. XV. A

I LVD quoq; præmittendū non est, q̄ dei filius naturā hominis accepit passibilē, animā passibilē & carnē passibilē & mortalem.

Vt enim p̄baretur verū corpus habere, suscepit defectus corporis, famem, sitim, & huiusmodi. Et vt verā animā p̄baretur habere, suscepit defectus animæ. tristitiam, timorē, dolorem, & huiusmodi. Omnis autē sensus, animæ est. Non enim caro sentit, sed anima, vtens corpore velut instrumēto. Vnde August. super Genes. in lib. 12. Non corpus sentit, sed anima per corpus: quo velut nuncio vitur ad confirmandum in seipsa, quod extrinsecus nunciatur. Sicut ergo anima quod foris est per corpus tanquam per instrumentum videt vel audit, ita etiam per corpus quædam sentit mala, quæ sine corpore non sentiret, vt famem, & sitim, & huiusmodi. Vnde non immerito defectus corporis dicuntur. Quædam autem non per corpus, immo etiam sine corpore sentit, vt est timor, & huiusmodi. Sentit ergo anima dolores, sed quosdam per instrumentum corporis, quosdam verò non. Suscepit autem Christus sicut verā naturam hominis, ita & veros defectus hominis, sed non omnes. Assumpsit enim defectus pœnæ, sed non culpæ: nec tamen omnes defectus pœnæ, sed eos omnes quos homini eum assumere expediebat, & suæ dignitati non derogabat. Sicut enim propter hominem homo factus est, ita propter eum hominis defectus suscepit. Suscepit enim de nostro, vt de suo nobis tribueret, vt nostrum tolleretur defectum. Suscepit enim nostram veritatem, vt suam nobis infunderet nouitatem. Simpliciter ille accepit vetustatem, id est pœnæ, vt nostram duplam consumeret, id pœnæ & culpæ.

Qualiter accipiendum sit illud quod ait Leo papa.

B

Tradit auctoritas, quod dominus noster in se suscepit oīa infirmitatis nostræ, p̄ter peccatū, quod nisi accipiat de illis tantū quæ eū sume re pro nobis oportuit nec dedecuit, falsum esse p̄batur. Non enim assumpsit igno- y iij.

Quo verbi
incarnatio or
dinat ad nos
sua redemptio
ne quod ad
defectū passi
bilitatis in
generalis.Cap. 24. in
tomo 3.

Hebræ. 4. d.

LIBER III.

344

Cap. 18. & li-
bro retrac-
tionū. 1. cap.
9. in fine, in
tomo. 1. & li-
bro de bono
pseuerantiæ
ca. 11. in to-
mo. 7.

rantiā aliquā, cū sit ignorantia quædā quæ defectus est nec peccatū est. Ignoran-
tia inuincibilis: nā vincibilis peccatū est, si tamen de his est quæ nobis expedit sci-
re. Sunt enim quædā quorū sciētia nō affert, vel ignorantia nō impedit salutem. &
forte taliū rerū ignorantia defectus nō est. Cōstat autē in nobis esse ignorantia atq;
difficultatē volēdi vel faciendi bonū, quæ ad miseriā nostrā pertinet. Vnde Aug.
in lib. 3. de lib. arbit. Approbare, inquit, falsā pro veris, vt erret inuitus, & resistere
atq; torquēte dolore carnalis vinculi nō posse à libidinosis operibus tēperare, nō
est natura instituti hominis, sed pœna dānati. Ex qua miseria peccantibus iustissi-
mē inflicta, liberat dei gratia: quia sponte hō libero arbitrio cadere potuit, nō etiā
surgere. ad quā miseriā pertinet ignorantia & difficultas, quā patitur omnis hō ab
exordio natiuitatis suæ: nec ab isto malo quisquam, nisi gratia dei liberatur. Ecce
euidenter dicit hic Aug. ignorantiam qua quis inuitus falsā pro veris approbat,
& difficultatem qua non potest se temperare à malo, ad miseriā nostrā perti-
nere, & pœnam esse hominis. Hæc autem Christus non habuit. Non ergo acce-
pit omnes defectus nostræ infirmitatis præter peccatum.

Quod ignorantia talis & difficultas non sit peccatum.

Sed forte aliquis dicet illa esse peccatum. Cui obuiat il-

Primo ca. 9.
in fine, & li-
bro de libero ar-
bitrio. 1. c. 20.
& 21. & libro
de bono pse-
uerantiæ ca.
11. & 12. in to-
mo. 7.

Iud quod Aug. tradere videtur, hoc. s. deū inculpabiliter ante peccatū in exordio
cōditionis homini potuisse induere, vt essent ei naturalia: ita in lib. retrac. inquit,
Ignorantia & difficultas etiam si essent hominis primordia naturalia, nec sic esset
culpāus deus, sed laudāus. Sed si hæc hō in primordio naturaliter habuisset, nū
quid essent in eo defectus & pœnæ? Si defectus vel pœna ei indita fuisset ante pec-
catū, iniuste cū eo agi videretur, si ante culpā sentiret pœnā. Ob hoc sanē dicim⁹
illa nō fuisse defectus vel pœnas, si naturaliter homini inuisissent: sicut non fuit
homini ante peccatū nondū gratiā adepto defectus siue pœna, nō posse profice-
re. Sed postq̃ gratiā recepit, per quā proficere potuit & ad tēpus profecit, eamq;
culpa sua post amisit, simulq; proficiēdi facultatē perdidit, defectus fuit ei & pœ-
na nō posse proficere, s. malū declinare & bonū facere. Omnes ergo defectus no-
stros suscepit Christus præter peccatū, quos ei cōueniebat suscipere, & nobis ex-
pediebat. Sunt enim plura egritudinum genera & corporis vitia, à quibus omnino
immunis extitit. Quos enim defectus habuit, vel ad ostensionē verē humanitatis,
vt timorē & tristitiā: vel ad impletionē operis ad quod venerat, vt passibilitatē &
mortalitatē: vel ab immortalitatis desperatione spem nostrā erigendā, vt mortē
suscepit. Hos autē defectus nō cōditionis suæ necessitate, sed miserationis volun-
tate suscepit. Veros quidē habuit defectus sicut & nos, sed non eadem ex causa.
Nos enim ex p̃tō originali hos defectus contrahimus, sicut Apostolus inquit
dicens, Corpus quidem propter peccatū mortuum est. i. necessitatem moriēdi ha-
bet in se. Christus autē non ex p̃tō huiusmodi habuit defectus, quia sine p̃tō est
conceptus, & natus, & in terris cōuersatus. Sed ex sola miserationis voluntate de
nostro in se transtulit verā infirmitatem, sicut accepit veram carnem: quam sine
omni infirmitate assumere potuit, sicut absque culpa eandem suscepit.

Quod sola
volūtare hos
defectus sus-
cepit, nō ne-
cessitate cōs-
ditionis.
Rom. 8. b.

DISTINCT. XV.

345

Auctoritatibus probat Christum secundū hominem verē dolores sensisse
& timuisse, contra quosdam hoc negantes.

Sed quia nōnulli de sensu in passione humanitatis Chri-

sti male sensisse inueniuntur, asserentes similitudinem atque imaginem passionis
& doloris Christum hominem pertulisse, sed nullum omnino dolorem vel pas-
sionem sensisse: auctoritatum testimonijs eos conuincētes, indubitabile faciamus
quod supra diximus. Propheta Esa. dicit, Verē langores nostros ipse tulit, & dolo-
res nostros ipse portauit. Et veritas ipsa in euangelio ait, Tristis est anima mea
vsq; ad mortem. vbi etiā legitur, Cœpit Iesus pauere & tædere. Propheta etiam
ex persona Christi ait, Repleta est malis anima mea. Quod exponens Aug. in-
quit, Non vitijs & peccatis, sed humanis malis. i. doloribus repleta fuit anima
Christi, quibus ipsa compatitur carni. Non enim dolor corporis potest esse sine
anima. Dolere autem anima, etiā non dolente corpore, potest. Hos autem huma-
næ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem ac mortem, non humanæ conditio-
nis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit. Ambr. etiā in lib. 2. de fide ait,
Scriptum est, Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Timet ergo Christus:
& dum Petrus non timet, Christus timet. Petrus dixit, Animā meam ponam pro
te: Christus dicit, Anima mea turbatur. vtrunq; verum est & rationis plenum, q̃
& ille qui est inferior non timet, & ille qui superior est gerit timentis affectum.

Esa. 53. b.
Matth. 26. d.
Marci. 14. d.
Psal. 87.
In tomo. 8.
enarratione
ad eundē ver-
sum.

Cap. 3. in to-
mo. 2.
Matth. 26. d.
Ioan. 13. d.
Ioan. 12. d.

Cap. 3. in fine

Cap. 3. paulo
superius.

Ad Dam. in
tomo. 4.

Idem in eodem, Vt homo turbatur, vt homo flet, vt homo crucifigitur, per natu-
ram hominis & tædiauit & resurrexit. Non turbatur eius virtus, nō turbatur eius
diuinitas: sed turbatur anima, secundum humanæ fragilitatis assumptionem. Nā
qui suscepit animam, suscepit etiam animæ passionem. Non enim eo quod deus
erat, aut turbari aut mori posset. Idem in eodem, Suscepit tristitiam meā. & con-
fidenter tristitiam nomino, qui crucem prædico. Vt homo habuit tristitiam quam
meo suscepit affectu: mihi compatitur, mihi tristis est, mihi dolet. Ergo pro me &
in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret. Doles igitur domine Iesu vul-
nera mea, non tua: quia tu non pro te, sed pro me doles. Hieron. quoque in expla-
natione fidei ait, Nos ita dicimus hominem passibilem à dei filio susceptū, vt deitas
impassibilis permaneret. Passus est enim filius dei non putatiuē, sed verē, omnia
quæ de illo scriptura testatur, sed secundū illud q̃ pati poterat. s. secundū substan-
tiā assumptā. Licet ergo persona filij suscepit passibilem hominē, ita tamē in ha-
bitatione secundū substantiam suā nil passa est, vt tota trinitas, quā impassibilem
necesse est confiteri. His alijsque auctoritatibus perspicuum sit Christum verē
passibilem assumpsisse hominem, atque in eo defectus & affectus nostræ infirmi-
tatis suscepisse: sed voluntate, non necessitatis conditione.

Hic ponit quæ prædictis aduersari videntur.

Quædam tamen reperiuntur in sanctorum tractatibus,

quæ præmissis aduersari videntur. Nam super illum locum psal. Clamabo, &
non exaudies, Aug. tradere videtur, Christum nec verē timuisse, nec verē trista-
tum esse, dicens sic, Quomodo hoc dicit, qui peccatum non fecit, nec inuentus

Expositione
2. ad psal. 21.
in tomo. 8.
1. Petri. 2. d.
Esa. 53.

Matt. 26. d.

Philip. 1. d.

Super euāge-
lium Matthēi
in initio cō-
mentarij ad
26. caput, in
tomo. 8.
Matth. 26. d.

est dolus in ore eius: sed de nobis corpore suo hoc dicit. Corporis enim sui. i. ec-
clesiæ gerebat personam: sicut & alibi cum dixit, Transeat à me calix iste, pro
nobis loquitur. nisi forte putetur timuisse mori, sed nō verē timebat dominus pa-
ti, tertia die resurrecturus, cum arderet Paulus dissolui, & esse cum Christo. Non
enim fortior est miles quam imperator. Miles enim coronandus gaudet mori,
& dominus coronaturus timet mortem? Sed infirmitatem nostram repræsentās,
pro suis infirmis qui timent mori, hæc dixit, Vox illorum erat. Hieronymus etiā
ait, Erubescant qui putant saluatorem timuisse mortem, & passionis pauore di-
xisse, Transeat à me calix iste.

Determinatio auctoritatum.

Ne autē in sacris literis aliqua aduersa diuersitas esse

De passione
& ppassione
timoris & tri-
stitiæ.

Matt. 26. d.
Cōmentario
ad. 26. caput
pene in me-
dio cōmen-
tarij.

Exharratione
i psalm. 91.
post mediū,
in tomo. 8.
Matth. 26. d.

Philip. 1. d.

Marci. 14. d.

putetur, harum auctoritatum verba in hunc modum accipienda dicimus: vt non
veritatem timoris & tristitiæ vel propassionem, sed timoris & tristitiæ necessita-
tem & passionem à Christo remouisse intelligantur. Habuit enim Christus verū
timorem & tristitiam in natura hominis: sed non sicut nos, qui sumus membra
eius. Nos enim causa peccati nostri his defectibus necessario subiacerem⁹, & in no-
bis sunt isti defectus secundum propassionem & passionem: sed in Christo nō
si secundum propassionem. Sicut enim in peccatis gradus quidam notantur pro
passio & passio, ita & in pœnalibus affectibus. Afficitur enim quis interdū timo-
re vel tristitia, ita vt mentis intellectus non inde moueatur à rectitudine vel dei
contemplatione: & tunc propassio est. Aliquando vero mouetur & turbatur: &
tunc passio est. Christus vero non fuit ita turbatus in anima timore vel tristitia,
vt à rectitudine vel à dei contemplatione aliquatenus declinaret: secundum quem
modum intelligitur, cum dicitur vel timuisse vel tristis fuisse. Vnde Hieron. super
Matt. vbi legitur, Cœpit contristari & mœstus esse. Vt veritatem, inquit, proba-
ret assumpti hominis, vere contristatus est: sed nō passio eius dominatur animo,
verū propassio est. Vnde ait, Cœpit cōtristari. Aliud est enim cōtristari, aliud inci-
pere contristari: quod est, aliter cōtristatur quis per propassionē, aliter per passio-
nē. Ideoq; secundū hanc distinctionē aliquādo dicitur Christus nō verē timuisse,
aliquādo verē timuisse: quia verū timorē habuit & tristitiā, sed nō secundū passio-
nē, neq; ex necessitate cōditionis. vnde Aug. ex his causis volens assumi dictorū
intelligentiā, dicit Christū nō verē timuisse vel tristatū esse, & incōtinenti veram
tristitiā habuisse. His verbis infirmos in se præsignans dominus ait, Pater, si fieri
potest, trāseat à me calix iste. Nō enim vere timebat dominus pati, tertia die re-
surrecturus, cū arderet Paulus dissolui & esse cū Christo. Iste gaudet coronandus,
& tristis est dominus coronaturus? Ecce hic videtur tristitiā & timorē à Chri-
sto remouere. Continuo autē subiunxit, Sed tristitiā sic assumpsit quomodo car-
nē. Fuit enim tristis, sicut euāgelij dicit. Si enim tristis nō fuit, cū euangelista di-
cat, Tristis est anima mea &c. ergo & quādo dicit, Dormiuit Iesus, nō dormiuit:
vel quādo dicit māducasse, nō māducavit: & ita nihil sanū relinquitur, vt dicatur
etiā corpus nō erat verū. Quicquid ergo de illo scriptū est, verū est, & factū est.

Ergo tristis fuit: sed voluntate tristitiā suscepit veram, quomodo voluntate car-
nem verā. Apertē noscis eundem sibi in his verbis cōtradicere, nisi varias dicto-
rum discerneret causas: ex quibus intelligentia verborū assumēda est. Si enim di-
scernatur intelligentiæ causa prædictorū verborū, nihil occurrit contradictionis.
De quibusdam Hilarij capitulis valde obscuris, quæ viden-
tur communi sententiæ obuiare.

Veruntamen magis mouent ac difficiliorem afferunt

quæstionem verba Hilarij, quibus videtur tradere ictus & vulnera & huiusmodi,
sic in Christū incidisse, vt passionis dolorem non incuteret: sicut telum tractū per
aquam vel ignem vel aera, ea facit quæ & cū trahitur per corpora animata, quia
perforat & cōpungit: non tamen dolorem ingerit, quia non sunt illæ res doloris
capaces. Ita & corpus Christi sine sensu pœnæ vim pœnæ excepisse dicit: quia
sicut corpus nostrum non habet talem naturam, vt valeat calcare vndas: ita cor-
pus Christi dicit non habuisse naturam nostri doloris, quia non habuit naturam
ad dolendum. Ait enim sic in. 10. lib. de trin. Vnigenitus deus hominem verū se-
cundū similitudinē nostri hominis, non deficiens à se deo assumpsit. In quo quā-
uis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspen-
sio eleuaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen passionis do-
lorem inferrent: vt telum aliquod aquam perforans, vel ignem compungens, vel
aera vulnerans, omnes quidem has passiones naturæ suæ infert vt perforet, vt
compungat, vt vulneret: sed naturam suam in hæc passio illata non retinet, dum
in natura non est vel aquam forari, vel pungi ignem, vel aera vulnerari: quanuis
natura teli sit & vulnerare, & compungere, & forare. Passus quidem Christus
est dum cæditur, dum suspēditur, dū moritur: sed in corpus irruēs passio, nec non
fuit passio, non tamen naturā passionis exercuit, dum & pœnali ministerio pœna
defauit, & virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se defauientis excepit.
Habit sane illud dominicum corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum
id naturæ habet, vt calcet vndas, & fluctus desuper eat, nec clausæ domus obsta-
culis arceatur. At vero si dominici corporis solum ista natura sit, vt feratur in hu-
midis, & sistat in liquidis, & structa transcurrat: quid per naturam humani cor-
poris carnem ex spiritu sancto conceptam iudicamus? Caro illa de cœlis est, &
homo ille de deo est, habens ad patiendum corpus: & passus est, sed naturam nō
habens ad dolendum. Idem in eodem, Videamus an ille passionis ordo infir-
mitatem in domino doloris permittat intelligi. dilatis enim causis ex quibus me-
tum domino hæresis ascribit, res ipsas vt gestæ sunt conferamus. Nec enim fieri
potest, vt timor eius significetur in verbis, cuius fiducia continuatur in factis.
Timuisse ergo hæretico passionem videtur. Sed ob ignorantia huius errorem,
Petrus, & Sathanas & scandalum est. An ne timuit mori, qui armatis obuius
prodiit? & in corpore eius infirmitas fuit, ad cuius occursum consternata per-
sequentium agmina supinatis corporibus conciderunt? Quam ergo infirmi-
tatem dominatam huius corporis credis, cuius tantam habuit natura virtutem?

Longe satis
ab initio lia-
bri, sed antea
medium.
Hilarius.

Ibidem.

Paulo infir-
rius.

Matth. 16. d.

Ioa. 18. a.

LIBER III.

348

Sed forte dolorē vulnerū timuit. Quē, rogo, o tu dominicæ infirmitatis assertor? penetrantis carnem clavi habuit terrorē, qui excisam aurem solo restituit attatu? Producens hæc aurem manus, clauum dolet: & sentit vulnus, qui alteri dolo-rem vulneris non reliquit: Pungendæ carnis metu tristis est, cuius in attactu caro post cædem sanatur? Idem, Collatis ergo dictorum gestorumque virtutibus demonstrari non est ambiguum, in natura corporis eius infirmitatem corporeæ naturæ non fuisse: & passionem illam licet corpori illata sit, non tamen naturā dolendi corpori intulisse: quia licet forma corporis nostri esset in domino, non tamen vitiosæ infirmitatis nostræ forma erat in corpore, quod ex conceptu spiritus sancti virgo progeniuit. Audisti lector verba Hilarij, quibus dolorem excludere videtur. Sed si excussa sensus & impietatis hebetudine, præmissis diligēter intendas, atq; ipsius scripturæ circumstantiā inspicias, dictorum rationem atq; virtutem percipere utcunque poteris: & intelligentiam arguere non attentabis. Intelligitur enim ea ratione dixisse dolorem passionis in Christum non incidisse, & virtutem corporis Christi sibi excepisse vim pœnæ sine sensu pœnæ: quia doloris causam & meritum in se non habuit. Quod videtur notasse vbi ait, Non habens naturam ad dolendum. Et ideo non iudicanda est caro illius secundum naturam nostri corporis: nec in eo etiā dominium habuit passio: etiā non habuit naturam ad timendum vel tristandum, quia non habuit talem naturam, in qua esset causa timoris vel tristitiæ. Ita necessitas timendi non fuit in eo, sicut est in nobis.

De tristitia Christi & eius causa secundum eundem. Lib. 10. paulo inferius ad præcedentia.

Ibidē paulo inferius.

Nec natura doloris fuit in eo, sicut est in nobis. Tristitiam tamen in eo fuisse consequenter asserit, sed causam eius extitisse, non suam mortem, sed defectum Petri & aliorum Apostolorum. Dicit enim Christum non propter mortē, sed vltimū ad mortem tristem fuisse: his verbis, Interrogo quid sit Christum triste esse vltimū ad mortem, & tristem esse propter mortem? Non enim eiusdem significationis est, tristem esse propter mortem, & vltimū ad mortē. Quia vbi propter mortē tristitia est, illic mors causa tristitiæ est: Vbi verò tristitia vltimū ad mortem est, mors non tristitiæ est causa, sed finis. A deo autem non propter mortem suscepta est tristitia, vt sit destituta per mortem. Non ergo sibi tristis est, sed illis qui in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri: quos monet orare, ne inducantur in temptationem: qui ante polliciti erant se non scandalizari.

AN IN CHRISTO FVERIT NECESSITAS PATIENDI & MORIENDI, QUÆ EST DEFECTUS GENERALIS.

DISTINCT. XVI.

Quo verbi seu Christi incarnatio ordinatur ad nostrā redemptionē quā ad passionē doloris in speciali. Rom. 8. b.

HIC ORITVR quæstio ex prædictis ducens originem. Dictum est enim supra, quod Christus in se nostros defectus suscepit, præter peccatum. Est autem hominis quidam generalis defectus, qui peccatum non est. s. necessitas patiendi vel moriendi. Vnde corpus nostrum non tantum mortale, sed etiam mortuum dicitur: quia non tantum aptitudinem moriendi, sed etiam necessitatem habet. Ideo quæritur, vtrum necessitas talis in Christi carne fuerit? De aptitudine enim moriendi, quod in eo fuerit, ambiguum non est: quæ

DISTINCT. XVII.

349

etiam ante peccatum in homine fuit, quando aliquis in eo non fuit defectus. nec ergo mortalitas illa tunc in eo fuit defectus, quia natura ei erat. Vnde etiam quidam talem mortalitatem in nobis non esse defectum non improbe tradunt, sed necessitatem moriendi vel patiendi: quæ etiam mortalitas dicitur vel passibilitas. Dicitur enim homo nunc passibilis vel mortalis, non modò propter aptitudinem, sed etiam propter necessitatem. Sed nunquid hic defectus fuit in Christi carne? Anima quoque eius cum passibilis extiterit ante mortem, nunquid necessitatem patiendi habuit? Si enim necessitas patiendi vel moriendi fuit in Christo, non videtur sola voluntate miserationis defectus nostros accepisse. Ad quod dici potest, Christum voluntate non necessitate suæ naturæ hos defectus sicut alios suscepisse, scilicet necessitatem patiendi in anima, simul autem patiendi & moriendi in carne. Verum hanc necessitatem non habuit ex necessitate suæ conditionis, quia à peccato immunis: sed ex sola voluntate accepit, de nostra infirmitate ponens tabernaculum suum in sole, scilicet sub temporali mutabilitate & labore. Vnde super epistolam ad Hebræos auctoritas dicit, quod sicut hominibus alijs & iure & lege naturæ statutum est semel mori: ita & Christus eadem necessitate & iure naturæ semel oblatus est, & non sæpe. Nec ideo dicit iure naturæ, quod ex natura suæ conditionis hunc defectum traxerit: qui etiam non provenit nobis ex natura secundum quod prius est instituta, sed ex ea peccato vitata. & ideo dicitur hic defectus naturalis, quia quasi pro natura inoleuit in omnibus diffusus.

De statibus hominis, & quid de singulis Christus accepit.

B

Et est hic notandum, Christum de omni statu hominis aliquid accepisse, qui omnes venit saluare. Sunt enim quatuor status hominis. Primus, ante peccatum: Secundus, post peccatum, & ante gratiam: Tertius, sub gratia: Quartus, in gloria. De primo statu accepit immunitatem peccati. Vnde Aug. illud Ioannis euangelistæ exponens, Qui desurfum venit, super omnes est: dicit Christum venisse desurfum, id est de altitudine humanæ naturæ ante peccatum: quia de illa altitudine sumpsit verbum dei humanam naturam, dum non assumpsit ipsam culpam cuius assumpsit pœnam. Sed pœnā assumpsit de statu secundo, & alios defectus. De tertio vero, gratiæ plenitudinem. De quarto, non posse peccare, & dei perfectam contemplationem. Habuit enim simul bona viæ quædam, & bona patriæ, sicut & quædam mala viæ.

SI OMNIS CHRISTI ORATIO VEL VOLUNTAS EXPLETA SIT.

DISTINCTIO XVII.

POST prædicta considerari oportet, vtrum Christus aliquid voluerit vel orauerit quod factum non sit? Hoc enim existimari potest per hoc quod ipse ait, Pater si possibile est, transeat à me calix iste: Veruntamen non quod ego volo, sed quod tu vis. Hic nanque voluntatem suam à patris voluntate discernere videtur.

Quod mortalitas ante peccatum non fuit in homine defectus.

An anima Christi habuit necessitatem patiendi.

Cap. 9. g.

Super Io. 3. d.

Quo Christi incarnatio ordinatur ad nostrā redemptionē quā ad vltimū virtutis, præsertim de voluntate & oratione. Math. 26. d.

De voluntatibus Christi secundum duas naturas.

Quocirca ambigendum non est, diuersas in Christo

fuisse voluntates iuxta duas naturas, diuinam, scilicet voluntatem & humanam. Humana voluntas est affectus rationis vel affectus sensualitatis: & alius est affectus animæ secundum rationem, alius secundum sensualitatem: uterque tamē dicitur humana voluntas. Affectu autem rationis id volebat, quod voluntate diuina, scilicet pati & mori: sed affectu sensualitatis non volebat, immo refugiebat: nec tamen in eo caro contra spiritum vel deum concupiscebat, quia ut ait Aug. nonnullum est vitium cum caro concupiscit aduersus spiritum. Caro autem dicta est concupiscere, quia hoc secundum ipsam agit animam: sicut anima per aurem audit, & per oculum videt. Caro enim nihil nisi per animam concupiscit. Sed concupiscere dicitur, cum anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur, habens carnalē delectationem de carne & à carne aduersus delectationē quā spiritus habet. Ipsius autem carnalis concupiscentiæ causa non est in anima sola, nec in carne sola: ex utroque enim fit: quia sine utroque delectatio talis non sentitur. Talis ergo rixa talisque concertatio in anima Christi nullatenus esse potuit, quia carnalis concupiscentia ibi esse nequiuisset. Dei etiam voluntas erat, & rationi placebat, ut illud secundum carnem vellet, quatenus veritas humanitatis in eo probaretur. Nam qui hominis naturam suscepit, quæ ipsius sunt subire debuit. Ideoque sicut in nobis duplex est affectus, mentis scilicet & sensualitatis: ita & in eo debuit esse geminus affectus, ut mentis affectu vellet mori, & sensualitatis affectu nollet: sicut in viris sanctis fit. Petro enim ipsa veritas dicit, Cum senueris, extends manus tuas, & alius præcinget te, & ducet te quo non vis, scilicet ad mortem. Quod exponens August. dicit quod Petrus ad illam molestiam nolens est ductus, nolens ad eam venire, sed volens eam vici: & reliquit affectum infirmitatis, quo nemo vult mori: qui adeo est naturalis, ut eum Petro nec senectus abstulerit. Vnde etiam dominus ait, Transeat à me calix iste. sed vici eum vis amoris. Ergo & in Christo secundum humanitatem, & in membris eius geminus est affectus: vnus rationis charitate informatus, quo propter deum quis mori vult: alter sensualitatis, carnis infirmitati propinquus & ei coniunctus, quo mors refugitur. Ut enim Aug. ait, Paulus mentis ratione cupit dissolui & esse cum Christo, sensu autem carnis refugit & recusat. Hoc habet humanus affectus: quoniam diligit vitam, odit mortem. Secundum istum affectum Christus mori noluit, nec obtinuit quod secundum istum affectum petijt.

Auctoritatibus probat diuersas in Christo voluntates.

Ex affectu ergo humano quē de virgine traxit, vole-

bat non mori, & calicem transire orabat. Vnde Beda, Orat transire calicem, quia homo erat: dicens, Pater, transeat à me calix iste. Ecce habes voluntatem humanam expressam. Vide iam rectū cor: Sed non quod ego volo, sed quod tu vis. Vnde alibi, Non veni facere voluntatem meam, quam scilicet temporaliter sumpsi ex virgine: sed voluntatem eius qui misit me, quam scilicet æternus habui cum

Lib. de Gen.
ad literā. 10.
cap. 12. c.
Ad Gal. 5. c.

Ioan. vid. f. 2.
In tomo. 9.
tractatu. 123.
in fine.

Matth. 26. d.

Ad Phil. 1. d.

Ioan. 6. d.

patre. Hic aperte dicit duas in Christo fuisse voluntates, secundum quas diuersa voluit. Hieron. quoque super illum locum, Spiritus proutus est, caro autem infirma: dans intelligi hic duas voluntates exprimi, ita ait, Hoc contra Euticianos, qui dicunt in Christo vnā tantum voluntatem. Hic autem ostendit humanam, quæ propter infirmitatem carnis recusat passionem: & diuinam, quæ prouta est perfectæ dispensationem. Augustinus etiam duas in Christo asserit voluntates dicēs, Quantum distat deus ab homine, tantum voluntas dei à voluntate hominis. Vnde hominē Christus gerens ostendit priuatā voluntatē quandam hominis, in qua & suam & nostram figurauit, qui caput nostrum est, & ad eum sicut membra pertinemus. Pater, inquit, si fieri potest, transeat à me calix iste. Hæc humana voluntas erat, proprium aliquid, & tamen priuatum volens. Sed quia rectum vult esse hominem, & ad deum dirigi, subdit, Non quod ego volo, sed quod tu vis. Ac si diceret, Vide te in me: quia potes aliquid proprium velle, ut deus aliud velit. Conceditur hoc humanæ fragilitati. Idem alibi, Christus in passione duas expressit voluntates in se, secundum duas naturas. Ait enim, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Ecce habes hominis voluntatem: quam ad diuinam continuo dirigens ait, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Ambrosius ita etiam in libro. 12. de fide. Scriptum est, Pater, si fieri potest, transfer à me calicem hunc. Verba Christi sunt, sed quomodo & in qua forma dicantur aduerte. Hominis substantiam gerit, hominis assumpsit affectum. Non ergo quasi deus, sed quasi homo loquitur. Suscepit quidem voluntatem meam. Mea est voluntas, quā suam dixit cum ait, Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Cum autem dixit, Omnia quæ habet pater, mea sunt, quia nihil excipitur: sine dubio quam pater habet, eandem & filius habet voluntatem. Eadem est Christi voluntas, quæ paterna. Vna ergo voluntas est patris & filij. Sed alia est voluntas hominis, alia dei: ut scias vitam in voluntate esse hominis, passionem autem Christi in voluntate diuinā, ut pateretur pro nobis. His testimonijs euidenter docetur, in Christo duas fuisse voluntates: quod quia negauit Macharius archiepiscopus in Constantinopolitana synodo, condemnatus est. Et ex affectu humano sensualitatis quidem, non rationis, illud voluit & petijt, quod non impetrauit. Nec ideo petijt ut impetraret, quia sciebat deum non esse facturum illud: nec illud fieri volebat affectu rationis vel voluntate diuinitatis. Ad quid ergo petijt? Ut membris formam præberet imminente turbatione clamandi ad dominum, & subijcendi voluntatem suam diuinæ voluntati: ut si pulsante molestia tristerentur, pro eiusdem amotione orent. Sed si nequeunt vitare, dicant quod ipse Christus. Non ergo ad insipientiam fuit, quod Christus clamans non exauditur ad salutem corporalem. Bonum quidem petijt, scilicet ut non moreretur: sed melius erat ut moreretur, quod & factum est.

De eo quod Ambrosius dicit Christum dubitasse
affectu humano.

Marci. 14. d.

Conciōe pri-
ma en arrae-
tōis in psal.
32. super
eo loco, Rea-
ctos decet
collaudatio.
in tomo. 8.
Matth. 26. d.

Sup psal. 93.
post mediū
enarrationis.
in tomo. 2.

Marci. 14. d.
Ca. 1. in prin-
cipio. in to-
mo. 2.

Ioan. 17. B.
& 16. d.

Cæterum non parum nos mouet verba Ambrosii, qui
bus significare videtur Christum secundum humanum affectum de patris po-
tentia dubitasse: sic dicens in libro. 2. de fide, De quò dubitat, de se, an de patre?
De eo utique cui dicit, Transfer, dubitat hominis affectu. Nam deus non de pa-
tre dubitat, nec de morte formidat. Propheta etiam nò dubitat, qui nihil deo esse
impossibile asserit: Omnia quæcunque voluit fecit. Num infra homines consti-
tues deum? propheta non dubitat, & filium dubitare tu credis? Vt homo ergo du-
bitat, vt homo locutus est. His verbis innui videtur, quòd Christus non inquantum
deus est vel dei filius, sed inquantum homo dubitauerit affectu humano. Quod
ea ratione dictum accipi potest, nò quia ipse dubitauerit: sed quia modum gessit
dubitantis, & hominibus dubitare videbatur.

Verba Hilarij longè diuersam exprimentia sen-
tentiam à præmissa.

Illud etiam ignorandum nò est, quod Hilarius asserere

videtur Christum non sibi sed suis orasse, cum dixit, Transfer à me calicem
hunc: sicut nec sibi, sed suis timuit. Nec enim voluisse, vt sibi non esset passio, sed
vt à suis transiret calix passionis: ita inquiens, Si passio honorificatura eum erat,
sicut Iuda exeunte ait, Nunc honorificatus est filius hominis: quomodo tristem
eum metus passionis effecerat: nisi forte tam irrationabilis fuerit, vt pati mortem
timuerit, quæ patiẽtem se glorificatura esset? Sed forte timuisse vsq; eo existima-
bitur, vt transferri à se calicem deprecatus sit dicens, Pater trãfer calicem hunc
à me. Quomodo enim per patiendi metum transferri deprecaretur à se, quod
per dispensationis studium festinaret implere? Non enim conuenit vt pati nolit,
qui pati venit: & cum pati eum velle cognosceres, religiosius fuerat hoc confite-
teri, quàm ad id impiæ stultitiæ prorũpere, vt eum assereres ne pateretur orasse,
quem pati velle cognosceres. Non ergo sibi tristis, neq; sibi orat trãfire calicem,
sed discipulis: ne in eos calix passionis incumbat, quem à se trãfire orat, ne in his,
scilicet maneat. Non enim rogat ne secum sit, sed vt à se transeat. Deinde ait, Nò
sicut ego volo, sed sicut tu vis: Humanæ in se sollicitudinis significans confortium,
sed non discernens sententiam sibi communis cum patre voluntatis. Pro homi-
nibus ergo vult transire calicem, per quẽ omnes discipuli erant tentandi: & ideo
pro Petro rogat, ne deficiat fides eius. Sciens ergo hæc omnia post mortem suã
desitura, vsque ad mortem tristis est: & scit hunc calicem non posse transire, nisi
biberit. ideo ait, Pater mi, si non potest transire calix iste nisi bibam illum, fiat vo-
luntas tua: sciens in se consummata passione metum calicis transiture. qui nisi
eum bibisset, transire non posset: nec finis terroris nisi consummata passione, ter-
rori succederet: quia post mortem eius per virtutum gloriam apostolicæ infirmi-
tatis scandalum pelleretur. Intende lector his verbis pia diligentia ne sint tibi
vasa mortis.

SI CHRISTVS MERUIT SIBI ET NOBIS:
& quid sibi & quid nobis. **DISTINCT. XVIII.**

D E merito etiam Christi prætermittendum nò est, de quo quidam
dicere solent, quòd non sibi sed membris tantum meruerit. Meruit
quidem membris redemptionem à diabolo, à peccato, à poena, &
regni reseruationem: vt amota ignea romphea, libere pateret introitus: sed & sibi
meruit impassibilitatis & immortalitatis gloriam, sicut ait Apostolus, Christus
factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter
quod & deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.
Aperite dicit Apostolus, Christum propterea exaltatum per impassibilitatis glo-
riam, quia est humilitatis per passionis obedientiam. Humilitas ergo passionis,
meritum fuit exaltationis: & exaltatio, præmium humilitatis. Vnde Aug. expo-
nens præmissum capitulum ait, Vt Christus resurrectione clarificaretur, prius hu-
milatus est passione. Humilitas, claritatis est meritum: claritas, humilitatis est præ-
mium. Sed hoc totum factum est in forma serui. In forma enim dei semper fuit,
& erit claritas. Item Amb. id. in capitulum tractans ait, Quid & quantum humi-
latis mereatur hic ostenditur. His testimonijs euidenter fit, quòd Christus per hu-
militatem & obedientiam passionis meruit clarificationem corporis: nec id so-
lum, sed etiam impassibilitatem animæ. Anima enim ipsius ante mortem erat pas-
sibilis, sicut caro mortalis: sed post mortem merito humilitatis & anima impassi-
bilis facta est, & caro immortalis. Vtrum autem anima sit facta impassibilis,
quando caro facta est immortalis, scilicet ipso resurrectionis momento, de autho-
ritate nobis certum non est. Sed vel mox post carnis separationem anima impas-
sibilitate donata est, aut in resurrectione, quando caro resloruit.

Quòd à conceptu meruit sibi Christus hoc quod per passionem.
Nec solum hoc meruit Christus quando patri obediens

crucem subiit: sed etiam ab ipsa conceptione ex quo homo factus est, per chari-
tatem & iustitiam & alias virtutes, in quarum plenitudine fuit secundum homi-
nem conditus, sibi tantum meruit, quantum post per martyrij tolerantiam. Tan-
ta enim plenitudo spiritualium charismatum in eo fuit, quòd in eis proficere non
potuit: & ideo melior ipsius anima fieri non potuit, quàm ab initio suæ conditio-
nis extitit, quia proficere in meritis non valuit. Vnde Greg. ait, Non habuit omni-
no Christus iuxta animæ meritum, quo potuisset proficere. in membris autẽ quæ
nos sumus, quotidie proficit. Non ergo plus meruit sibi per crucis patibulum,
quàm à conceptione meruit per gratiam virtutum. Non ergo profecit secundum
animæ meritum, quantum ad virtutem meriti: profecit tamen, quantum ad nume-
rum meritorum. Plura enim habuit merita in passione, quàm in conceptio-
ne: sed maioris virtutis non extiterunt in merendo plura, quàm ante fue-
rant pauciora. Meruit ergo à conceptione non modo gloriam impassibilita-
tis & immortalitatis corporis, sed etiam impassibilitatem animæ. Per quid?
Per obedientiam & voluntatem perfectam, quam non tunc primo habuit,

Quomòdò verò
bi (scilicet Christi)
incarnatio or-
dinat ad no-
stram redem-
ptionem quan-
tum ad vñam
voluntatis, p-
ut respiciet ex-
ercitium me-
rendi.
Ad Phil. 2. a

Expositione
ad illud. 2. ad
Philippenses,
Propter quòd
& deus illum
super exalta-
uit, in tom. 4

Quod anima
Christi sit fa-
cta impassibilis

Super. 25. cap.
pui Exodi.

nec maiorem cum pati cepit & mori. Obediens enim, perfectus, & bonus extitit secundum hominem, ex quo fuit homo. Habuit ergo anima illa aliquod bonum in se post mortem, quod non habuit ante. Nunc ergo beator vel melior fuit quam ante? Absit quod melior fuerit: quia nec sanctior, nec gratia cumulator. Nec etiam beator fuit in dei contemplatione, in quo precipue beatitudo consistit. Potest tamen dici in hoc beator fuisse, quia ab omni miseria immunis. Ex quo nequit inferri simpliciter, quod beator fuerit.

ad Philip. 2. b

In lib. contra Maximinum
Vide in glossa ordinaria
ad illud ad Philipenses. 2.

Quod nomen illi datum est homini & non deo.

Matth. 28. d

Ambrosius quod datum fuit deo & non homini in commentario ad caput. 2. ad Philipenses in medio commentarii, in tomo 4. & citatur in glossa ordinaria ad eundem locum Pauli.

De eo quod scriptum est, Donavit illi nomen quod est super omne nomen. **Nec tantum gloriam impassibilitatis & immortalitatis**

meruit, sed etiam donari sibi nomen quod est super omne nomen, scilicet honorificentiam, quod vocatur deus: hoc tamen nomen ante mortem habuit. Habuit enim hoc nomen dei filius, in quantum deus est, ab aeterno per naturam: in quantum vero homo factus est, habuit ex tempore per gratiam. Veruntamen Aug. dicit homini donatum esse illud nomen, non deo: quia illud nomen habuit, cum in forma dei tantum erat. Sed cum dicitur, Propter quod illum exaltauit, & donavit illi nomen quod est super omne nomen: satis apparet propter quid exaltauerit, id est propter obedientiam, & in qua forma exaltatus sit. In qua enim forma crucifixus est, in ea exaltatus est, & in ea donatum est ei nomen, ut cum ipsa forma servat idem ipse deus. Hoc ergo per gratiam accepit, ut ipse ens homo vel subsisteret in forma servi, id est in anima & carne, nominetur & sit deus. Sed nunquid hoc tunc meruit? supra enim dictum est, quia hoc tantum bonum homo ille non meruit. Quomodo ergo hic dicitur, Propter obedientiam donatum est ei hoc nomen? Secundum tropum illum in scriptura creberrimum hoc capiendum est, quo dicitur res fieri quando innotescit. Post resurrectionem vero, quod ante erat in evidenti positum est, ut scirent homines & demones. Manifestationem ergo illius nominis donavit ei deus post resurrectionem: sed illam meruit per obedientiam passionis, qui eo quod obediuit patiendo, exaltatus est resurgendo: & per hoc manifestatum est nomen. Hoc eodem tropo usus est etiam dominus post resurrectionem dicens, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: non quod tunc primo acceperit, sed quam ante habebat, tunc manifestata est potestas. Ceterum Ambrosius dicit nomen illud donatum esse deo, non homini: & videtur secundum verborum superficiem, oppositus Aug. sed intelligentia non obuiat, licet diuersum sapiat. Nam Ambrosius de naturali donatione id dictum intelligit, quia aeternaliter pater generando dedit filio nomen quod est super omne nomen, scilicet esse deum per naturam: quia genuit ab aeterno filium plenum & sibi aequale deum. Quod tamen nomen Apostolus propter passionis obedientiam Christo donatum dicit. Sed praemisso locutionis modo accipiendum est.

Si Christus sine omni merito illa habere potuit.

Si vero quaeritur, Vtrum Christus illam immortalitatis & impassibilitatis gloriam, & nominis dei manifestationem, sine omni merito

habere potuerit: sane dici potest, quia humanam naturam ita gloriosam suscipere potuit, sicut in resurrectione extitit. Nomenque suum etiam aliter hominibus manifestare potuit: sed homo passibilis esse non potuit sicut fuit, & ad illam gloriam sine merito peruenire. Potuit quidem peruenire ad illam sine merito passionis, quia potuit consumpta mortalitate immortalitatis gloria vestiri: sed non sine merito iustitiae & charitatis, aliarumque virtutum. Non enim Christus homo esse potuit, in quo plenitudo virtutum & gratiae non fuerit. Nec virtutes ei inesse potuerunt cilicio mortalitatis induto, quin per eas mereretur. Habens ergo has virtutes secundum hominem passibilem ac mortalem non potuit non mereri gloriam immortalitatis. Non ergo potuit factus mortalis, sine merito gloriam impassibilitatis & immortalitatis ac manifestationem dei nominis consequi. Potuit tamen hoc assequi sine merito passionis: quia per passionem nil sibi meruit, quod non ante per virtutes meruerit.

De causa mortis & passionis Christi.

E

Ad quid ergo voluit pati & mori, si ei virtutes ad merendum illa sufficiebant? Pro te, non pro se. Quomodo pro me? Ut ipsius passio & mors tibi esset forma & causa. Forma, virtutis & humilitatis: causa, gloriae & libertatis. Forma, deo usque ad mortem obediendi: & causa, tuae liberationis ac beatitudinis. Meruit enim nobis per mortis ac passionis tolerantiam, quod per praecedentia non meruerat, scilicet aditum paradisi, & redemptionem a peccato, a poena, a diabolo: & per mortem eius haec nos adepti sumus, scilicet redemptionem, & filiorum gloriae adoptionem. Ipse enim moriendo factus est hostia nostrae liberationis. Sed quomodo per mortem nos a diabolo & a peccato redemit, & aditum gloriae aperuit? Deceuerat deus in mysterio, ut ait Amb. propter primum peccatum non intrare hominem in paradysum, id est ad dei contemplationem non admitti, nisi in vno homine tanta existeret humilitas, quae omnibus suis proficere posset: sicut in primo homine tanta fuit superbia, quae omnibus suis nocuit. Non est autem inuentus inter homines aliquis quo id posset impleri, nisi leo de tribu Iuda, qui aperuit librum, & soluit signacula eius, implendo in se omnem iustitiam, id est consummatissimam humilitatem, qua maior esse non potest. Nam omnes alij homines debitores erant, & vix unicuique sua virtus sufficiebat & humilitas. Nullus ergo eorum hostiam poterat offerre sufficientem reconciliationi nostrae. Sed Christus homo sufficiens & perfecta fuit hostia: qui multo amplius est humiliatus, amaritudinem mortis gustando, quam ille Adam superbis, per esum ligni vetiti noxia delectatione perfrundo. Si ergo illius superbia omnium extitit ruina, ipsum de paradiso mittens foras, aliisque occludens ianuam: multo magis Christi humilitas, qua mortem gustauit, ingressum regni coelestis operum. Ut enim ait Amb. Tantum fuit peccatum nostrum, ut saluari non possemus, nisi vnigenitus dei filius pro nobis moreretur, debitoribus mortis: sed sic dignos nos fecit testamenti, & promissae hereditatis. Quod non ita est intelligendum.

Qualiter per mortem redemit nos, & aditum regni aperuit.

Apoc. 5. c

In glossa ordinaria super 9. caput epistolae ad Hebraeos.

Numerorum
35.d

dum: quasi non alio modo saluare nos potuerit, quam per mortem suam: sed quia per aliam hostiam non potuit nobis aperiri regni aditus, & fieri salus, nisi per mortem vnigeniti: cuius tanta fuit (vt dictum est) humilitas & patientia, vt eius merito pateret credentibus in eum aditus regni. Magna ergo in morte vnigeniti prestita sunt nobis, vt liceat nobis redire in patriam: sicut olim in morte summi pontificis, his qui ad ciuitatem refugij confugerant, secure ad propria remeare. Ecce aliquatenus ostensum est, qualiter per Christi mortem aditus regni sit nobis paratus.

HIC QUALITER A DIABOLO ET A PECCATO NOS REDIMIT PER MORTEM. DISTINCT. XIX.

De redemptione nostra facta per passionem Christi quantum ad efficaciam & utilitatem. Rom. 5. b Ibidem. b

Ad Rom. 8. f

Rom. 3. c Ibidem. c

Numeri. 21. c

Lucæ 22. f

Lucæ 11. c

Psalm. 68.
In lib. de agone Christiano. no. cap. 2. in tema. 1.
Aug. li. de baptismo punitorum. 2. qui

NUNC ergo queramus, quomodo per mortem ipsius a diabolo, & a peccato, & a pena redempti sumus. A diabolo ergo & a peccato per Christi mortem liberati sumus: quia vt ait Apostolus, In sanguine ipsius iustificati sumus: & in eo quod sumus iustificati, id est a peccatis soluti, a diabolo sumus liberati, qui nos vinculis peccatorum tenebat. Sed quomodo a peccatis per eius mortem soluti sumus? Quia per eius mortem, vt ait Apostolus, commendatur nobis charitas dei, id est apparet eximia & commendabilis charitas dei erga nos in hoc, quod filium suum tradidit in mortem pro nobis peccatoribus. Exhibita autem tantæ erga nos dilectionis arra, & nos mouemur accendimurque ad diligendum deum, qui pro nobis tanta fecit: & per hoc iustificamur, id est soluti a peccatis iusti efficiamur. Mors ergo Christi nos iustificat, dum per eam charitas excitatur in cordibus nostris. Dicimur quoque & aliter per mortem Christi iustificari, quia per fidem mortis eius a peccatis mundamur. Vnde Apostolus, Iustitia dei est per fidem Iesu Christi. Et item, Quem deus proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, id est per fidem passionis: vt olim aspicientes in serpentem æneum in ligno erectum, a moribus serpentum sanabantur. Si ergo recte fidei intuitu in illum respicimus, qui pro nobis pependit in ligno, a vinculis diaboli soluimur, id est a peccatis: & ita a diabolo liberamur, vt nec post hanc vitam in nobis inueniat quod puniat. Morte quippe sua, vno verissimo sacrificio, quicquid culparum erat, vnde nos diabolus ad luenda supplicia detinebat, Christus extinxit, vt in hac vita tentado nobis non præualeat. Licet enim nos tentet post Christi mortem, quibus modis ante tentabat: non tamen vincere potest, sicut ante vincebat. Nam Petrus, qui ante Christi mortem voce ancille teritus negauit, post mortem ante reges & præsides ductus non cessit. Quare? quia fortior, id est Christus, veniens in domum fortis, id est in corda nostra vbi diabolus habitabat, alligauit fortem, id est a seductione compescuit fidelium: vt tentationem quæ ei adhuc permittitur, non sequatur seductio. Itaque in Christi sanguine, qui soluit quæ non rapuit, redempti sumus a peccato, & per hoc a diabolo. Nam vt ait Aug. in ipso vincuntur inimicæ nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores qui in eum credunt, a diabolo ante te-

alias dicit de peccatorum meritis & remissione, cap. 30. in tom. 7.

Matth. 12. c
Marc. 7. d
Ad Ro. 8. d

nebantur. Vnde, Qui pro multis effundetur. Per illum ergo redempti sumus, in quo princeps mundi nihil inuenit. Vnde Aug. causam & modum nostræ redemptionis insinuans, ait, Nihil inuenit diabolus in Christo vt moreretur: sed pro voluntate patris mori Christus voluit, non habens mortis causam de peccato, sed de obedientia & iustitia mortem gustauit, per quam nos redemit a seruitute diaboli. Incideramus enim in principem huius seculi, qui seduxit Adam, & seruum fecit, cepitque nos quasi vernaculos possidere. sed venit redemptor, & victus est deceptor. Et quid fecit redemptor captiuatori nostro? Tetendit ei muscipulam crucem suam: posuit ibi quasi escam, sanguinem suum. Ille autem sanguinem suum fudit, non debitoris, per quod recessit a debitoribus. Ille quippe ad hoc sanguinem suum fudit, vt peccata nostra deleteret. Vnde ergo nos diabolus tenebat, deletum est sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos, nisi vinculis peccatorum nostrorum: istæ erant catenæ captiuorum. Venit ille: alligauit fortem vinculis passionis suæ: intrauit in domum eius, id est in corda eorum vbi ipse habitabat, & vasa eius, scilicet nos, eripuit, quæ ille impleuerat amaritudine sua. Deus autem non ster vasa eius eripiens & sua faciens, fudit amaritudinem, & impleuit dulcedine, per mortem suam a peccatis redimens, & adoptionem gloriæ filiorum largiens.

Cur deus homo & mortuus.

B

Factus est ergo homo mortalis, vt moriendo diabolum vinceret. Nisi enim homo esset qui diabolum vinceret, non iuste sed violenter homo ei tolli videretur, qui se illi sponte subiecit. Sed si eum homo vicit, iure manifesto hominem perdidit: & vt homo vincat, necesse est vt deus in eo sit, qui eum a peccatis immunem faciat. Si enim per se homo esset, vel angelus in homine, facile peccaret, cum vtrunque naturam per se constet cecidisse. Ideo dei filius hominem passibilem sumpsit, in quo & mortem gustauit, quo cælum nobis aperuit & a seruitute diaboli, id est a peccato (seruitus enim diaboli peccatum est) & a pena redemit.

Quomodo & a qua pena Christus nos redemit per mortem.

C

A qua pena? temporalis, & æterna. Ab æterna quidem, relaxando debitum: A temporali vero penitus nos liberabit in futuro, quando nouissima mors inimica destruetur. Adhuc enim expectamus redemptionem corporis: secundum animas vero iam redempti sumus ex parte, non ex toto, a culpa non a pena, nec omnino a culpa. Non enim ab ea sic redempti sumus, vt non sit, sed vt non dominetur.

Ad Cor. 15. d

Ad Rom. 6. c

Quomodo penam nostram portauit.

D

Peccata quoque nostra, id est penam peccatorum nostrorum dicitur in corpore suo super lignum portasse: quia per ipsius penam quæ in cruce tulit, omnis pena temporalis, quæ pro peccato conuersis debetur, in baptismo penitus relaxatur, vt nulla a baptizato exigatur, & in poenitentia minoratur. Non enim sufficeret illa pena qua poenitentes ligat ecclesia, nisi pena Christi cooperaretur, qui pro nobis soluit. Vnde peccata iustorum, qui fuerunt

Petri. 2. d

Rom. 3. d

ante aduentum, in sustentatione dei fuisse vsque ad Christi mortem dicit Apostolus, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce aperte expositum est, quomodo & quid Christus per mortem nobis meruit & impetrauit.

Si solus Christus debet dici redemptor, vt solus dicitur mediator.

1. Ad Tim. 2

Vnde ipse vere dicitur mundi redemptor, & dei hominumque mediator. Sed mediator in scriptura dicitur solus filius: Redemptor vero aliquando etiã pater vel spūs sctūs. Sed hoc propter vsum potestatis, non propter exhibitionem humilitatis & obedientiæ. Nam secundum potestatis simul & obedientiæ vsum, filius propriè dicitur redemptor: quia in se expleuit per quē iustificati sumus, & ipsam iustificationem est operatus potentia deitatis cum patre & spiritu sancto. Est ergo redemptor, in quantum est deus, potestatis vsu: in quantum homo, humilitatis effectu. Et sapius dicitur redemptor secundum humanitatem, quia secundum eam & in ea suscepit & impleuit illa sacramenta, quæ sunt causa nostræ redemptionis. Propriè ergo filius dicitur redemptor.

De mediatore.

1. Timot. 2. b

1. Cor. 3. 11

Rom. 5. b

Sapien. 11. d

Aug. in li. de trin. 13. ca. 16.

Quæstio.

2. Cor. 5. d

Responsio.

Qui solus dicitur mediator, non pater vel spiritus sanctus. De quo Apostolus, Vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus, id est per hominem quasi in medio arbiter est ad componendam pacem, id est ad reconciliandum homines deo. Hic est arbiter quem Iob desiderat. Vtinam esset nobis arbiter. Reconciliati enim sumus deo (vt ait Apostolus) per mortē Christi. Quod non sic intelligendum est, quasi nos ei sic reconciliauerit Christus, vt inciperet amare quos oderat: sicut reconciliatur inimicus inimico, vt deinde sint amici qui ante se oderant: sed iam nos diligenti deo reconciliati sumus. Nō enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem filij, nos cœpit diligere: sed ante mundum, priusquam nos aliquid essemus. Quomodo ergo nos diligenti deo sumus reconciliati? Propter peccatum cum eo habebamus inimicitias, qui habebat erga nos charitatem, etiam cum inimicitias exercebamus aduersus eum, operando iniquitatem. Ita ergo inimici eramus deo, sicut iustitiæ sunt inimica peccata: & ideo dimissis peccatis tales inimicitias finiuntur: & reconciliantur iusto quos ipse iustificat. Christus ergo dicitur mediator, eo quod medius inter deum & homines ipsos reconciliat deo. Reconciliat autem, dum offendicula hominum tollit ab oculis dei, id est dum peccata delet, quibus deus offendebar, & nos inimici eius eramus. Sed cum peccata deleat non solus filius, sed & pater & spiritus sanctus, quorum deletio est nostra ad deum reconciliatio, quare solus filius dicitur mediator? Nam de patre legitur, q̄ reconciliauerit sibi mundum. Ait enim Apostolus, Deus enim erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Cum ergo reconciliat, quare nō dicitur mediator? Quia nec medius est inter deum & homines, nec in se habuit illa sacramenta, quorum fide & imitatione iustificamur, id est reconciliamur deo. Reconciliauit ergo nos tota trinitas virtutis vsu, scilicet dum peccata delet: sed filius solus impletionē obedientiæ: in quo patrata sunt secundum humanā naturam ea, per quæ credentes & imitantes iustificantur.

Secundum quam naturam sit mediator.

G

Vnde & mediator dicitur secundum humanitatem, nō secundum diuinitatem. non enim est mediator inter deum & deum, quia tantum vnus deus: sed inter deum & hominē, quasi inter duo extrema: quia medius esse non potest nisi inter aliqua. Mediator est ergo, in quantum homo. Nam in quantum deus, non mediator, sed æqualis patri est, hoc idem quod pater, cum patre vnus deus. Mediat ergo inter homines & deum trinitatem, secundum hominis naturā, in qua suscepit illa per quæ reconciliamur deo trinitati: & secundum eandem habet aliquid simile deo, & aliquid simile hominibus, quod mediatori congruebat: ne per omnia similis hominibus, longe esset à deo, aut per omnia deo similis, longe esset ab hominibus, & ita mediator non esset. Verus ergo mediator Christus inter mortales peccatores & immortalem iustum, apparuit mortalis cum hominibus, iustus cum deo, per infirmitatem propinquans nobis, per iusticiam deo. Recte ergo mediator dictus est, quia inter deum immortalem & hominem mortalem est deus & homo, reconcilians hominem deo: Intantum mediator, in quantum est homo: In quantum autem verbum non est medius, quia vnus cum patre deus. Si ergo Christus secundum vos, o hæretici, vnā tantum habet naturam, vnde medius erit? & nisi ita sit medius, vt deus sit propter diuinitatis naturā, & homo propter humanitatis naturam: quomodo humana in eo reconciliantur diuinis? Nā ipse veniens prius in se humana sociauit diuinis per vtriusque naturæ coniunctionem in vna persona. Deinde omnes fideles per mortem reconciliauit deo, dū sanati sunt ab impietate quicunque humilitatem Christi credendo dilexerunt, & diligendo imitati sunt. Ecce hic aliquatenus insinuat, quare Christus solus mediator dei dicitur & hominū: & secundū quā naturā mediet. s. humanā, & cui mediet scilicet deo trinitati. Trinitati enim nos reconciliauit per mortē, per quā & nos redemit à seruitute diaboli. Nam vt Petrus ait, non corruptibilibus auro & argento redempti sumus, sed precioso sanguine agni immaculati.

Aug. in li. cō sessionum. 10 cap. 42, in 10 mo.

summā intel ligentiæ præ missæ peti stringit.

1. Petri. 1. d

QVOD ALIO MODO POTVIT LIBERARE hominem, & quare potius isto. DISTINCT. XX.

A

S I vero quæritur, Vtrum alio modo posset deus hominem liberare q̄ per mortem Christi? Dicimus & aliū modū fuisse possibīlē deo, cuius potestati cūcta subiacerent: sed nostræ miseræ sanandæ cōuenientiorē modū aliū nō fuisse, nec esse oportuisse. Quid enim mētes nostras tantū erigit & ab immortalitatis desperatione liberat, q̄ q̄ tāti nos fecit deus, vt dei filius immutabiliter bonus, in se manēs quod erat, & à nobis accipiēs quod nō erat, dignatus nostrum inire consortium, mala nostra moriēdo perferret? Est & alia ratio, quare isto potius modo quā alio liberare voluit: quia sic iustitia superatur diabolus, non potentia. Et quomodo id factum sit explicabo vt potero. Quadam iustitia dei in potestatem diaboli traditum est genus humanum, peccato primi hominis in omnes originaliter transeunte, & illius debito omnes obligante. Vnde omnes homines ab origine sunt sub principe diabolo. Vnde Apostolus,

De redēptiōe ne nostra facta per passionem Christi quantum ad congruentiam & necessitatem. Aug. lib. 13. de trin. ca. 10. Responso quare isto modo Aug. lib. prædicto cap. 11. in fine. 1. & 2. in initio.

Eph. 2. a

z iij.

Ibid. cap. 12.

Psalm. 76.

Quod diabolus non est alienus a potestate dei.

Heb. 2. d

Ibid. cap. 14. Quia iustitia fit victus diabolus.

Ibid. cap. 13.

Ibid. cap. 14.

Eramus natura filij iræ. natura, scilicet ut est deprauata peccato, non ut est re-
cta creata ab initio. Modus autem ille quo traditus est homo in diaboli potesta-
tem, non ita debet intelligi tanquam deus hoc fecerit aut fieri iussit, sed quod
tantum permiserit, iuste tamen. Illo enim deserente peccantem, peccati author
ilico inuasit: nec tamen deus continuit in ira sua miserationes suas, nec hominem
a lege suæ potestatis amisit, cum in diaboli potestate esse permisit: quia nec dia-
bolus a potestate dei est alienus, sicut nec bonitate. Nam qualicumque vita diabo-
lus vel homo, non subsisteret nisi per eum qui viuificat omnia. Non ergo deus
hominem deseruit, ut non se illi exhiberet deum: sed inter mala pœnalia etiam
malis multa præstitit bona, & tandem hominem quem commissio peccatorum
diabolo subdidit, remissio peccatorum per sanguinem Christi data a diabolo
eruit, ut sic iustitia vinceretur diabolus, non potentia. Sed qua iustitia? Iesu Chri-
sti. Et quomodo victus est ea? Quia in eo nihil dignum morte inueniens, occidit
eum tamen. Et utique iustum est ut debitores quos tenebat, liberi dimittantur, in-
eum credentes, quem sine ullo debito occidit. Ideo autem potentia vincere no-
luit, quia diabolus vitio peruersitatis suæ amator est potentiae, & desertor oppu-
gnatorque iustitiæ: in quo homines magis eum imitantur, qui neglecta vel etiam
perosa iustitia, potentiae magis studet, eiusque vel adeptione lætantur, vel cupidi-
tate inflammantur. Ideoque placuit deo, ut non potentia sed iustitia vincens, ho-
minem erueret, in quo homo eum imitari disceret. Post vero in resurrectione se-
cuta est potentia, quia reuixit mortuus, nunquam postea moriturus. Sed nonne
iure æquissimo vinceretur diabolus, si potentia tantum Christus cum illo agere
voluisset? utique. sed postposuit Christus quod potuit, ut prius ageret quod oportu-
uit. Iustitia ergo humilitatis hominem liberauit, quem sola potentia æquissime
liberare potuit.

De causa inter deum, & hominem, & diabolum.

B

Si enim tres illi in causam venirent, scilicet deus, diabo-
lus, & homo: diabolus & homo quid aduersus deum dicerent non haberent. Dia-
bolus enim de iniuria dei conuinceretur: quia seruum eius scilicet hominem, &
fraudulenter abduxit, & violenter tenuit. Homo etiam iniurius deo conuincere-
tur: quia præcepta eius contempsit, & se alieno dominio mæcipauit. De hominis
iniuria conuinceretur diabolus: quia & illum prius fallaci promissione decepit, &
post mala inferendo læsit. Iniuste ergo diabolus, quantum ad se, tenebat homi-
nem: sed homo iuste tenebatur, quia diabolus nunquam meruit potestatem habe-
re super hominem, sed homo meruit per culpam pati diaboli tyrannidem. Si er-
go deus qui utrique præerat, potentia hominem liberare vellet, sola iussionis vir-
tute hominem potuit rectissime liberare: sed ob causam præmissam iustitia humi-
latis uti voluit. Qui dum in carne mortali crucifixus est, iustificati sumus, id est
per remissionem peccatorum eruti de potestate diaboli: & ita a Christo iustitia
diabolus victus est, non potentia. Quomodo autem in eius sanguine nobis pecca-
ta sint dimissa, supra expositum est.

Aug. in li. de
trin. 11. ca. 14.
in fine.

De traditione Christi quæ facta dicitur a patre & a filio, a Iuda & a Iudæis. C

Christus ergo est sacerdos, idemque & hostia precium

Psalm. 109.

nostræ recôciliationis: qui se in ara crucis non diabolo, sed deo trinitati obtulit
pro omnibus, quantum ad precij sufficientiam: sed pro electis tantum, quantum
ad efficaciam, quia prædestinatis tantum salutem effecit. De quo & legitur,
quod sit traditus a patre, & quod seipsum tradidit, & quod Iudas eum tradidit &
Iudæi. Ipse se tradidit, quia sponte ad passionem accessit: Et pater eum tradidit,
quia voluntate patris, immo totius trinitatis passus est: Iudas tradidit, prodendo,
& Iudæi instigando. & fuit actus Iudæ & Iudæorum malus, & actus Christi vel pa-
tris bonus, opus Christi & patris bonum, quia bona patris & filij voluntas. ma-
lum fuit opus Iudæ & Iudæorum, quia mala fuit intentio. Diuersa fuerunt ibi fa-
cta siue opera, id est diuersi actus, & vna res siue factum, scilicet passio ipsa. Id-
eoque doctores aliquando vniunt in facto illo patrem, filium, Iudam: Iudæum ali-
quando disiungunt. Respicientes enim ad passionem, vnum opus illorum dicunt:
attendentes intentiones & actus, facta diuersa discernunt. Vnde Aug. Facta est, in-
quit, traditio a patre, facta est traditio a filio, facta est traditio a Iuda: vna res fa-
cta est. Quid ergo discernit inter eos? Quia hoc fecit pater & filius in charitate,
Iudas vero in proditione. Videtis quia non quid faciat homo, sed qua voluntate,
considerandum est. In eodem facto inuenimus deum, quo Iudam: deum benedi-
cimus, Iudam detestamur: quia deus cogitauit salutem nostram, Iudas cogitauit
precium quo vendidit dominum, filius precium quod dedit pro nobis. Diuersa
ergo intentio diuersa facta facit, cum tamen sit vna res ex diuersis. Ecce vnam
rem dicit ibi fuisse, & diuersa facta: quia vna ibi fuit passio, sed diuersi actus. Et
actus quidem Iudæ ac Iudæorum mali, quibus operati sunt Christi passionem,
quæ bonum est & opus dei est.

Esaiæ. 53. b
Rom. 8. f
Eph. 5. a
Math. 26. e
Luc. 24. c
De hoc Aug.
gustinus in
psalm. 93. enar-
ra. 1. one, n. 18
ge a fine, in
tomo. 8.

* Super epist.
Ioh. 1. i. Ioan.
homil. 7.

Quod Christi passio dicitur opus dei & Iudæorum, & quomodo. D

Passio ergo Christi & opus dicitur Iudæorum, quia ex
actibus eorum prouenit, & opus dei, quia eo authore, id est volente fuit. Vnde
Aug. Nemo aufert animam Christi ab eo, quia potestatem habet ponendi & sumendi
ea. Ecce habes authoris operis. Ponet animam. Ecce habes opus authoris. Et ut
generaliter concludam, quoties in carne Christus aliquid patitur, opus authoris est:
quia enim sua voluntate, non alio cogente perpetitur, ipse author est operis. Cum autem
passio Christi opus dei sit, & ideo bonum, eaque operati sint Iudas & Iudæi, queritur
an concedendum sit eos operatos ibi esse bonum. Hic distinguendum est. Potest enim dici,
operati sunt bonum, quia ex actibus eorum bonum prouenit, id est passio Christi: &
operati non sunt bonum sed malum, quia actio eorum non fuit bona, sed mala.

in lib. de vni-
tate trinitatis
ad Opatum
contra Felicia-
num, cap. 14.
in tomo. 6.
Iohannis. 10. d
Si iudæi sunt
operati bonum.

SI IN CHRISTO DIVISIO IN MORTE

fuit animæ vel carnis a verbo. DISTINCT. XXI. A

OST prædicta considerandum est, Vtrum in morte Christi, a ver-
bo sit separata anima vel caro. Quidam putauerunt tunc carnem sicut
ab anima, ita a diuinitate in morte fuisse diuisam. Si enim, inquit,

De morte q
consecuta est
passionem
Christi.

Opinio quorundam asserit, tunc carnem a deitate diuissam.
Dist. 2. li. 1. ca. Assumpsit.
Super pl. 48. concione secunda super eo versu, Sicut oues in inferno posite: in tomo. 8.
Commentatio ad caput Lucae. 22. super eo loco Pater in manus tuas commendo spiritum meum, in tomo. 4.
Matth. 27. e. Responsio.

Leuit. 16. e

Super Leuiticum.

Esaia. 53. b.

Deut. 4. d

Lib. 6. qui de beatitudine filii dei dicit ad Theophilum.

Responsio.

anima media diuinitas sibi carnem vniuit, sicut superius prætaxatū est: ergo quādo diuina est caro ab anima, diuina est etiā a diuinitate: quia nō potuit ab anima seūgi, per quā verbo erat vnita, quin a verbo diuideretur. Fuit autē diuina ab anima in morte, alioquin vera mors ibi nō fuisset: quia vt ait Aug. Mors quā timēt homines, separatio est animæ a carne. Mors autē quā nō timent, separatio est animæ a deo. Vtraque vero diaboli suāsu homini propinata est. Si ergo in Christo homine vera mors fuit, diuina est ibi anima, ac per hoc diuinitas, a carne. Huic suæ probabilitati addit authoritatis testimoniu. Amb. enim tractans de Christi derelictione, qui in cruce voce magna clamās dixit, Deus deus meus, vt quid me dereliquisti? ait, Clamat homo separatione diuinitatis moriturus. Nā cū diuinitas mortis libera sit, vtique mors ibi esse non poterat, nisi vita discederet: quia vita diuinitas est. Hic videtur tradi, qd diuinitas separata sit in morte ab homine: quæ nisi discessisset, homo ille mori nō posset. Quod illi ad carnem referūt, quā dicūt a deo separatā. Quibus respondemus illā separationē sic esse accipiendā, sicut intelligitur derelictio, quæ illis verbis significatur, Vt quid me dereliquisti? Quomō ergo Christus derelictus erat a patre, cū in cruce derelictū se clamabat? Non recesserat deus ab homine, ita qd esset soluta vnio dei & hominis. Alioquin fuit quoddā tēpus, quādo Christus adhuc viuus homo erat, & nō deus: quia adhuc viuus se derelictū clamabat, nō derelinquēdū. Si ergo illa derelictio, vnionis intelligatur solutio, ante facta fuit solutio dei & hominis, qd Christus mortuus esset. Sed quis hoc dicat? Fateamur ergo deū quodāmodo illū hominē in morte deseruisse, quia potestati persequētū eū exposuit ad tēpus, nō suā potentiā exercēdo illū defendit vt nō moreretur. Separauit se diuinitas, quia subtraxit protectionē, sed nō soluit vnionem. Separauit se foris, vt nō adesset ad defensionē, sed nō intus defuit ad vnionē. Si nō ibi cohibuisset potētiā sed exercuisset, nō moreretur Christus. Mortuus est Christus diuinitate recedēte, id est effectū potētiæ defendēdo, nō exhibēte. Hic est hircus apopōpeius, qui altero hircō imolato in solitudinē mittebat, vt legitur in Leuitico. Duo enim hirci, humanitas & diuinitas Christi intelliguntur. Humanitate ergo imolata diuinitas Christi in solitudinē abiit, id est in cōlū. Vnde Esichius, In solitudinē, id est in cōlū tēpore passionis diuinitas abiisse dicitur, nō locū mutās, sed quodā modo virtutē cohibēs, vt possent impij cōsummare passionē. Abiit ergo, id est virtutē cohibuit, & portauit iniquitates nostras: nō vt haberet, sed vt consumeret: deus enim ignis consumens est. Ex his satis ostenditur, præmissa verba Ambrosij sic esse accipiēda, vt prædiximus.

Aliam ad idem inducunt authoritatem.

Alii quoque authoritati innituntur, qui asserunt diuinitatē in morte recessisse ab homine secundū carnem. Ait enim Athanasius, Maledictus qui totum hominem quem assumpsit dei filius, denuo assumptum, tertia die a mortuis resurrexisset nō cōfiteretur. Fiat, fiat. Si, inquit, denuo assumptus est homo in resurrectione, quē assumpserat in incarnatione, deposuit ergo eū in morte: separata ergo fuit diuinitas in morte ab humanitate. Quibus respondemus, qd si in his verbis assumptio talis intelligatur quæ sit secundū vnionē, nō carnē tantū, sed

totum hominē, id est animā & carnem denuo sibi vniuit in resurrectione: quia non simpliciter hominē, sed totum hominem assumptum dicit. Totum ergo hominē in morte deposuit, id est animam & carnem. Sed quis, nisi hostis veritatis, dicat animam a verbo depositam? Et tamen nisi hoc fateantur, qd totus homo sit assumptus, non pro eis facit illa autoritas, quæ totū dicit assumptū. Sciendum est ergo Athanasij id dixisse cōtra illorū perfidiā, qui resurrectionē Christi negabāt, putātes morte detineri eum, qui solus inter mortuos liber est. Ideo illū maledicit, qui nō cōfitei totū hominē denuo assumptū resurrexisse, id est Christū animā denuo corpori coniunxisse: & illis duobus denuo coniunctis in resurrectione, verē secundum hominem vixisse sicut ante mortē. Nam in morte separata est anima a carne. vnde vere dicitur Christus mortuus: sed neutrum separatū est a verbo dei.

Authoritatibus astruit, a verbo carnem in morte non esse diuissam.

Sicut Aug. super Ioannem docet, tractans illud domini verbū, Ego pono animā meā, vt iterū sumā eā. Nemo tollit eā a me, sed ego pono eā: a me ipso potestātē habeo ponēdi eā, & iterū sumēdi eā. hic animā dicit emissam. A quo emissā est? A seipsā nō est emissā, quia seipsam non posuit: nec verbum animam posuit, nec carnem. Caro ergo animā posuit, sed potestate in se manentis deitatis. Potentia ergo deitatis anima diuina est a carne, sed neutrum a verbo dei. vnde Aug. Verbū ex quo suscepit hominē, i. carnē & animam, nunq̄ deposuit animam vt esset anima a verbo separata: sed caro posuit animā quando expirauit, quā redeūte resurrexit. Mors ergo ad tempus carnē & animam separauit, sed neutrum a verbo dei. Caro ergo ponit & sumit animā, non potestate sua, sed potestate inhabitantis carnē deitatis. Hic euidenter traditur, nec animam nec carnē a verbo dei in morte esse diuissam, vt aliquo modo soluta fuerit vnio. Vnde Aug. cōtra Felicianū, Absit vt Christus sic senserit mortē, vt quātū in se est, vitam perdidit. si enim hoc ita esset, vitæ fons aruisset. Sensit ergo mortem participatione humani affectus, quem sponte suscepit: non naturæ suæ perdidit potentiam, per quam cuncta viuificat. Sic in sepulchro Christus carnem suam commouendo non deseruit, sicut in vtero virginis conascēdo formauit. Mortuus est ergo non discedēte vita, sicut passus est non pereunte potentia. Nemo tollit animam eius ab eo, quia potestatem habet ponendi & sumendi. Ecce & hic habes, Christum non deseruisse carnē in morte, & vitam non discessisse a mortuo: & qd sponte tradidit spiritum, non alius extorsit. Vnde Ambrosius, Emisit Christus spiritum, & tamen quasi arbiter exuendi suscipiendique corporis, emisit spiritum, non amisit: pendebat in cruce, & omnia commouebat. Sed vnde emisit? Ex carne. Quō emisit? Ad patrem.

Qua ratione Christus dicitur mortuus & passus.

Recedente vero anima mortua est Christi caro: & quia caro mortua est, mortuus est Christus. Sicut enim mortuus dicitur deus, qm̄ mortuus est homo: ita mortuus homo dicitur, qm̄ mortua est caro. Separatio animæ a corpore carnī fuit. Propter carnē ergo vnita verbo, qm̄ mortua est, dī deus mortuus:

Determinatio authoritatis.

Ad caput 10. annis. 10. tractatu. 47. postmediū in tomo. 9. Ibidem. Ibidem pau. 10. inferior. In lib. de unitate trinitatis ad Optatum cap. 14. in tomo. 6.

Ioan. 10. d

In lib. de incarnationis doctrinā sacramento cap. 5. in medio, in tomo. 2. 1. 1.

& propter carnem & animā quæ utraq; dolorē sensit, dicitur deus passus, cū diuinitas omnis doloris exors existeret. Vnde Aug. Verbum caro factum est, ut per carnem panis cœlestis ad infantes transfret. & secundum hoc ipsum verbū crucifixū est, sed non est mutātū in hominē: homo in illo mutatus est, ut melior fieret q̄ erat. Per illud ergo q̄ homo erat, mortuus est deus: & per illud q̄ deus erat, homo excitatus est & resurrexit. Quicquid passus est homo, nō potest dici nō passus deus: quoniā deus erat homo. Quomodo nō potes dicere te nō passum iniuriā, si vestis tua cōscindatur, q̄uis vestis tua nō sit tu? multo magis ergo quicquid patitur caro vnita verbo, debet dici deus pati: licet verbū nec mori, nec corrūpi, nec mutari potuerit. Sed quicquid horū passus est, in carne passus est. De hoc etiā Amb. in lib. de incarnationis dominicæ sacramēto ait, Quod verbi caro patiebatur, manēs in carne verbū in se pro corporis assumptione referebat, ut pati diceretur, quia caro patiebatur: sicut scriptū est, Christo in carne passio. Hic docetur, quia ratione deus vel dei filius passus vel mortuus dicitur: nō quia mortē senserit, inquit deus est, sed quia caro ei vnita mortua est. Secundū quā rationē dicit Aug. Siquis dixerit atq; crediderit filiū dei deū passum, anathema sit. Cuius dicti causam ex qua intelligētia sumēda sit, aperies in eodē subdit: Siquis dixerit, quod in passione dolorē sentiebat filius dei deus, & nō caro tantū cū anima quā sibi acciperat, anathema sit. Sanē ergo dici potest, q̄ mortuus est deus, & nō mortuus: passus est dei filius, & nō passus: passa est tertia persona, & nō passa: crucifixū est verbum, & nō crucifixum: sed secundum alteram naturam passus est, secundum alterā impassibilis. Vnde Amb. Generalis ista est fides, quia Christus est dei filius, & natus ex virgine: quem quasi gigantem propheta describit, eo q̄ biformis gemināq; naturæ vnus sit, cōsors diuinitatis & corporis. Idem ergo patiebatur & nō patiebatur, moriebatur & nō moriebatur, sepeliebatur & nō sepeliebatur, resurgebat & nō resurgebat. Resurgebat secundum carnem, quæ mortua fuerat, nō secundum verbum, quod apud deum semper manebat.

Ca. 5. in fine
1. Petri. 4. 2

In sermone
de fide.

In li. 1. de spi
ritu sancto.
1. Cor. 12.

SI CHRISTVS IN MORTE FVIT HOMO. A DISTINCT. XXII.

De consequē
tibus mortē
Christi.
Opinio quo
rundam.
Responsio:
qua cōfirma
tur q̄ homo,
& qualiter.

In lib. 1. de fi
de. cap. 5. in
fine, in 10. 2.

HIC quæritur, Vtrum in illo triduo mortis Christus fuerit homo? q̄ non videtur quibusdā: quia mortuus erat, & homo mortuus non est homo. Addunt etiā, q̄ si tunc erat homo, vel mortalis vel immortalis. Quibus respondemus, quia licet homo mortuus fuerit, erat tamen in morte deus homo, nec mortalis quidē, nec immortalis: & tamen vere erat homo. Illē enim & huiusmodi argutiæ in creaturis locū habēt, sed fidei sacramētū a philosophicis argumētis est liberū. Vnde Amb. Aufer argumēta, vbi fides quæritur. In ipsis gymnasiis suis iā dialectica taceat: piscatoribus creditur, nō dialecticis. Dicimus ergo, in morte Christi deū vere fuisse hominem, & tamen mortuum. Et hominem quidem nec mortalem, nec immortalem: quia vnitus erat animæ & carni seiunctis. Alia enim ratione dicitur deus homo, vel hō deus, q̄ Martinus vel Ioānes. Hō enim dicitur

deus & econuerso, propter susceptionem hominis, id est animæ & carnis. Vnde Aug. Talis erat susceptio illa quæ deum hominem faceret, & hominem deum. Cum ergo illa susceptio per mortem nō defecerit, sed deus homini, & homo deo sicut ante vnitus erat vere, & tunc deus erat homo & econuerso, quia vnitus animæ & carni: & homo mortuus erat, quia anima a carne diuisa erat. Propter separationem animæ a carne mortuus, sed propter vtriusque semper secum vnionem homo. Non autem sic erat homo, ut ex anima & carne simul iunctis subsisteret. Ex qua ratione dicitur aliquis alius homo, & ipse forte ante mortem, hoc etiam modo erat homo, & post resurrectionem fuit. In morte vero homo erat tantum propter animæ & carnis secū vnionē, & mortuus propter inter illa duo diuisionē.

Si Christus in morte erat homo alicubi, & si vbicunque sit, homo sit. **B**
Hic quæritur, si Christus in morte alicubi erat homo: &

si vbicunque est, homo sit. Ad quod dicimus, quia non vbicunq; erat, homo erat: nec modo vbicunque est, homo est: quia vbique est secundum deitatem, nec vbique homo, quia non vbique homini vnitus: sed vbicunque est secundum hominē, ibi homo est. Tempore autem mortis & vbique erat secundum deum, & in sepulchro secundum hominem, & in inferno secundum hominem: sed in inferno secundum animam tantum, & in sepulchro secundum carnem tantū. In sepulchro ergo erat homo, quia humanitati vnitus erat etsi non toti, quia carni tantū: & in inferno erat homo, quia humanitati vnitus, sed non toti, quia animæ tantū. Sed si in inferno animæ tantū, & in sepulchro carni tantū vnitus erat: ergo nec in inferno vnitus erat animæ & carni, nec in sepulchro. Quomodo ergo ibi vel hic homo esse dicitur? Quæ est ratio dicti? Quia vna eademque vnione vnitus erat animæ in inferno, & carni in sepulchro. Et sic erat illis duobus tunc separatis vnitus, sicut ante separationem, id est ante mortem. Ad hoc autem opponitur. Si Christus animam tantum vel carnem tantum assumpsisset, non fuisset verus homo, sed propter vtriusque assumptionem verus homo fuit. Sic ergo vbi carnē & animam sibi vnitam non habebat, verus homo ibi non erat. Sed tēpore mortis nusquam illa duo verē vnita habebat, quia nec in sepulchro, nec in inferno, nec alibi: nusquam ergo erat homo. Ad quod dicimus, quia Christus utiq; verus homo nō fuisset, si carnē & animā nō assumpsisset. Sed tamē quia ex quo assumpsisset, neutrum deposuit, sed cum vtroq; eandem vnionē indefinenter tenuit quā assumendo contraxit: ideo nō incōgruē vbicunq; animæ vel carni, vel vtriq; vnitus est, ibi homo esse dicitur, quia ibi humanatus est. Ergo & in sepulchro erat homo, & in inferno erat homo: quia vtroq; humanatus erat Christus, & vna eandēq; cum anima & carne, licet separatis, habebat vnionem: & vno eodemque tempore in sepulchro iacuit Christus, & ad infernum descendit: sed in sepulchro iacuit secundum solam carnem, & in infernum descendit secundum solam animam. Vnde Aug. Quis non est derelictus in inferno? Christus: sed in anima sola. Quis iacuit in sepulchro? Christus: sed in carne sola. quia in his singulis Christus est. Christum in his omnibus confitemur, & singulis. Ex his euidenter ostenditur, quod carni iacenti in sepulchro vnitus erat Christus, sicut animæ in inferno.

In lib. de tri.
cap. 13.

Oppositio:

Oppositio:

Responsio:

Aug. lib. de fi
de ad Petrum
cap. 2.
Super Ioan.
tractatu. 78.
in fine, in 10.
mo. 9.

Alioquin si carni mortuæ non esset vnitus, non in ea diceretur iacuisse in sepulchro. Anima ergo ad infernum descendit, caro in sepulchro iacuit, sapientia cum vtroque permansit, quæ in inferno posita, ut ait Amb. lumen vitæ fundebat æternæ. Radiabat illic lux vera sapientiæ, illuminabat infernum, sed in inferno non clauderetur. Quis enim locus est sapientiæ? de qua scriptum est, Nescit homo vias eius, nec inuenta est inter homines. De qua abyssus dicit, Non est in me: mare dicit, Non est mecum. ergo nec in tempore, nec in loco sapientia est: cui nec mors tribuenda est. In ligno enim caro, non illa operatrix omnium substantia diuina pendeat. Confitemur tamen Christum pependisse in ligno & iacuisse in sepulchro, sed in carne sola: & fuisse in inferno, sed in anima sola.

Quod Christus vbique totus est, sed non totum: ut totus est homo vel deus, sed non totum.

Et vtique totus eodem tempore erat in inferno, in cælo

totus, vbique totus. Persona enim illa æterna non maior erat, ubi carnem & animam simul vnitam sibi habebat, quam ubi alterum tantum: nec maior erat ubi vtrumque simul vel alterum tantum vnitum habebat, quam ubi erat neutrum habens vnitum. Totus ergo Christus & perfectus vbique erat. Vnde Aug. Non dimisit patrem Christus cum venit in virginem, vbique totus, ubique perfectus. Vno ergo eodemque tempore totus erat in inferno, totus in cælo. Erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat super cælos vita viuientium: vere mortuus, vere viuus: in quo & mortem susceptio mortalitatis excepit, & vitam diuinitas non perdidit. Mortem ergo dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non sensit: sed tamen participatione infirmitatis rex gloriæ crucifixus est. Ex his apparet, quod Christus eodem tempore totus erat in sepulchro, totus in inferno, totus vbique: sicut & modo totus est vbique est, sed non totum. Nec in sepulchro, nec in inferno totum erat, etsi totus. sicut Christus totus est deus, totus homo, sed non totum: quia non solum est deus vel homo, sed & deus & homo. Totum enim ad naturam refertur, totus autem ad hypostasim: sicut aliud & aliquid ad naturam, alius vero & aliquis ad personam referuntur. Vnde Ioan. Dam. Totus Christus est deus perfectus, non autem totum deus est. Non enim solum deus est, sed & homo, & totus homo perfectus. Non autem totum homo: non solum enim homo, sed & deus. Totum enim naturæ est representatiuum. Totus autem, hypostaseos: sicut aliud quidem est naturæ, alius hypostaseos. sic & huiusmodi.

Si ea quæ dicuntur de deo vel de filio dei possunt dici de homine illo vel de filio hominis.

Solet etiam quæri, si congruenter dici possit filius hominis vel ille homo descendisse de cælo, vel vbique esse: sicut dicitur filius dei vel deus de cælo venisse, & vbique esse: Ad quod dicimus, si ad vnitatem personæ referatur dicti intelligentia, sane dici potest: Si vero ad distinctionem naturarum, nullatenus concedendum est. Vnde Aug. Vna persona est Christus deus & homo. Ideo dicitur, Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit &c. Si ergo

In lib. de incarnationis dominice sacramento cap. 5. Rob. 23. b.

Aug. eod. ra. feli. canum, de vnitatem trinitatis, ad Optatum ca. 14. in tomo. 6.

Lib. de fide. 3. ca. 7. in fine.

In lib. de tri. Ioan. 1. b.

attendas distinctionem substantiarum, filius dei descendit, & filius hominis crucifixus est: Si vero vnitatem personæ, & filius hominis descendit, & filius dei est crucifixus. Propter hanc vnitatem personæ non solum filium hominis descendisse de cælo, sed etiam dixit esse in cælo, cum loqueretur in terra. propter hanc eadem dicitur deus gloriæ crucifixus, qui tamen ex forma serui tantum crucifixus est. Non tamen secundum hoc quod deus gloriæ est, & secundum quod glorificatus: & tamen dicitur deus gloriæ crucifixus. Recte quidem non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis. Quid ergo propter quid, & quid secundum quid dicatur, prudens & diligens & pius lector intelligat. Hæc de corrigia calciamenti dominici dicta sufficiant, ne ossa regis Idumæe consumantur vsque in cinerem.

SI CHRISTVS HABVERIT FIDEM ET
spem, ut charitatem. **DISTINCT. XXIII.**

VM vero supra perhibuit sit, Christum plenum gratia fuisse, non est superuacuum inquirere, vtrum fidem & spem sicut charitatem habuerit. Si enim his caruit, non videtur plenitudinē gratiarum habuisse. Ut autem hæc quæstio valeat apertius explicari, de his singulis aliqua in medium proferenda sunt. & primum, de fide: secundum mensuram cuius præcepit Apostolus vnicuique sapere.

Quid sit fides.

Fides est virtus, qua creduntur quæ non videtur. Quod tamen non de omnibus quæ non videntur, accipiendum est: sed de his tantum, quæ credere, ut ait Aug. ad religionem pertinet. Multa enim sunt, quæ si Christianus ignoret, nihil metuendum est: quia non ideo à religione deuiat.

Quot modis dicitur fides.

Accipitur autem fides tribus modis, scilicet pro eo quo creditur, & est virtus: & pro eo quo creditur, & non est virtus: & pro eo quo creditur, quod aliud est ab eo quo creditur. Vnde Aug. inquit, Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa enim in rebus sunt, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur: hæc autem in animo credentis est, ei tantum conspicua cuius est. & tamen nomine fidei censetur vtrūque, & illud scilicet quod creditur, & id quo creditur. Id quod creditur, dicitur fides, sicut ibi, Hæc est fides catholica: quam nisi quisque firmiter fideliterque crediderit, saluus esse non poterit. Fides autem qua creditur si cum charitate sit, virtus est: quia charitas, ut ait Amb. mater est omnium virtutum, quæ omnes informat, sine qua nulla vera virtus est. Fides ergo operans per dilectionem, virtus est, qua non visa creduntur. Hæc est fundamentum quod mutari non potest, ut ait Apostolus. quæ posita in fundamento ne minem perire sinat. Vnde Aug. Fundamentum est Christus Iesus, id est Christi fides, scilicet quæ per dilectionem operatur: per quam Christus habitat in cordibus, quæ neminem perire sinat. Alia vero non est fundamentum. Fides enim sine

Ioan. 1. b. De virtutibus, theologis, & primo de fide quædam ad eius essentiam. R. m. 12. a.

In enchi. ca. 9.

In li. de 1. r. 3. cap. 2.

In simbolo Athanasii. + Sup. epistolam ad Romanos. ad Galat. 5. b.

1. Cor. 1. c. + De fide ad Petrum. Gal. 5. b. Eph. 3. c. Aug. de verbis dominici,

Iacobi. 2. d.
Aug. de ver-
bis domini
sermone. 61.
in tomo. 10.

dilectione inanis est. Fides cum dilectione, Christiani est: alia, dæmonis est. Nam & dæmones credunt, & contremiscunt. Sed multum interest, vtrum quis credat Christum, vel Christo, vel in Christum. Nam ipsum esse Christum dæmones crediderunt, nec tamen in Christum crediderunt.

Quid sit credere in deum, vel deo, vel deum.

Aug. enarra-
tione in psal-
mum. 77. in
tomo. 8.

Ad Galat. 5. b

1. Cor. 13. a

Aliud est enim credere in deum, aliud credere deo, aliud credere deum. Credere deo, est credere vera esse quæ loquitur, quod & mali faciunt, & nos credimus homini, sed non in hominem. Credere deum, est credere quod ipse sit deus: quod etiam mali faciunt. Credere in deum, est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adhærere & eius mēbris incorporari. Per hanc fidem iustificatur impius, vt deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari. Ea enim sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem dei. Ipsa enim dilectio, opus fidei dicitur. Fides ergo quam dæmones & falsi Christiani, habent, qualitas mentis est, sed informis, quia sine charitate est. Nam & malos fidem habere cum tamen charitate careant, Apostolus ostendit dicens, Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habeam, &c. Quæ fides etiam donum dei dici potest, quia & in malis quædam dei dona sunt.

An illa informis qualitas mentis, quæ in malo Christiano est, fiat virtus cum fit bonus.

Si vero quæritur, vtrum illa informis qualitas, qua malus Christianus vniuersa credit quæ bonus Christianus, accedente charitate remaneat & fiat virtus, an ipsa eliminetur & alia qualitas succedat quæ virtus sit. Vtrūlibet sine periculo dici potest. Mihi tamen videtur, quod illa qualitas quæ prius erat, remaneat, & accessu charitatis virtus fiat.

Ex quo sensu dicatur vna fides.

Ephes. 4. b

Cap. 2. in
principio.

Ibidem par-
to inferius.

Cumque diuersis modis dicatur fides, fatendum est ta-men vnam esse fidem, vt ait Apostolus, Vnus dominus, vna fides. Siue enim fides accipiat pro eo quod creditur, siue pro eo quo creditur, recte dicitur fides vna. Si enim pro eo quod creditur accipiat, ex hac intelligentia dicitur vna fides, quia idem iubemur credere, & vnum idemque est quod creditur à cunctis fidelibus. Vnde fides catholica dicitur, id est vniuersalis. Si vero accipiat pro eo quo creditur, ea ratione vna dicitur esse fides, non quia sit vna numero in omnibus, sed genere, id est similitudine. Vnde Aug. in lib. 13. de trin. Fides (quam qui habent, fideles vocantur, & qui non habent, infideles) communis est omnibus fidelibus: sicut pluribus hominibus facies communis esse dicitur, cum tamen singuli suas habeant. Non enim fides numero est vna, sed genere: quæ cum sit in vno, est & in alijs, non ipsa, sed similis. & propter similitudinem magis vnam dicimus esse, quam multas. Sicut idem volentiū dicitur vna voluntas, cum tamen cuique sit sua voluntas: & duorum similiorum dicitur facies vna.

Quod fides est de his quæ non videntur proprie, quæ tamen videntur ab eo in quo est.

Notandum quoque est, quod fides proprie de non apparentibus tantum est. Vnde Gregor. Apparentia non habent fidem, sed agnitionem. Idem, Cum Paulus dicat, Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium: hoc veraciter dicitur credi, quod non valet videri. Nam credi iam non potest, quod videri potest. Thomas aliud vidit, & aliud credidit. hominem vidit, & deum cōfessus est dicens, Dominus meus & deus meus. De hoc etiam August. ait, Fidem ipsam videt quisque in corde suo esse, si credit: vel non esse, si non credit. Non sicut corpora, quæ videmus oculis corporeis, & per ipsorum imagines quas memoria tenemus, etiam absentia cogitamus: nec sicut ea quæ non videmus, & ex his quæ videmus cogitationem vtrūque formamus, & memoriæ commendamus. Nec sicut hominē, cuius animam etiam non videmus, ex nostra cōiūctim, & ex motibus corporis hominem sicut videndo didicimus, inuenimus etiam cogitando. Non sic videtur fides in corde in quo est, ab eo cuius est, sed eā tenet certissima scientia. Cū ergo ideo credere iubeamur, quia id quod credere iubemur videre non possumus: ipsam tñ fidē qñ est in nobis, videmus in nobis: quia & rerū absentiu præsens est fides, & rerū quæ foris sunt, intus est fides: & rerū quæ non videntur, videtur fides, & ipsa tēporaliter fit in cordibus hominū: & si ex fidelibus infideles fiāt, perit ab eis. His verbis euidenter traditur, fidē ipsam in corde hominis ab ipso homine videri non corporaliter, non imaginariē, sed intellectualiter: & ipsam tamen absentium & eorum quæ non videntur, esse. Vt enim Aug. alibi ait, Credimus vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est, quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Vnde recte fides dicitur argumentum vel conuictio rerum non apparentium: quia si fides est, ex eo conuincitur & probatur aliqua esse non apparentia, cum fides non sit nisi de non apparentibus.

Descriptio fidei.

Ait enim Apostolus, Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum vel conuictio non apparentium, quia per fidem subsistunt in nobis etiam modo speranda, & subsistent in futuro per experientiam. Et ipsa est probatio & conuictio non apparentium, quia si quis de his dubitet, per fidem probantur: vt adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt patriarchæ & alij sancti. Vel probatio est & certitudo quod sint aliqua non apparentia, vt supra dictum est. Proprie tamen fides dicitur substantia rerum sperandarum, quia sperandis substat: & quia fundamentum est bonorū, quod nemo mutare potest.

Si illa descriptio spei conueniat.

Si verò quæritur, An hæc descriptio spei conueniat: sa-ne concedi potest vtrūlibet. Si autem dicatur conuenire, sunt & alia plura quibus differunt fides & spes: sed non improbè dici potest soli fidei conuenire, non

A 1.

G

Gregorius in
homilia sup
Ezechiel.
Hebræos
11. 2.

ioan. 20. g.
in lib. 13. de
trin. cap. 1.

ibidem.

Super ioan.
2. tractatu,
in tomo. 9.

Hebræos
11. 2.

I

in Ench. ca.
8. in fine.

Quare dī so-
la fides fun-
damentum.

Libro. i. sen-
tentiarū, di-
finitioe. 17.

In tractatu de
laudibus cha-
ritatis in pri-
cipio, in to-
mo. 9.

Sup epistolā
ad Hebræos
homilia. 21.
in fine.

De fide q̄d
ad eius obies-
tum siue ma-
teriam.
ioan. 14. d.

Aug. super
ioannem,
in tractatu
79. in initio,
tomo. 9.

ioan. 20. g.

spei: quia fides sola fundamentum dicitur, non quia fides virtus possit esse sine spe & charitate. Vnde Aug. Fides operans per dilectionem utriusque sine spe esse non potest, nec amor sine spe, nec sine amore spes, nec utrumque sine fide: & fides sine amore nihil prodest: potest tamen credi aliquid, quod non speratur: nihil autem potest sperari, quod non creditur. Ideoque credere, quod est actus fidei, naturaliter præcedit sperare, quod est actus spei: quia nisi aliquid credatur, non potest sperari. Creditur enim aliquid, quod non speratur. Inde est quod in scriptura per unum reperitur, quod fides præcedit spem, & spes sequitur fidem: non quod virtus fidei præcedat virtutem spei tempore vel causa, sed quia actus fidei naturaliter præcedit actum spei: quod etiam quidam concedunt de ipsa virtute fidei, ut naturaliter præcedat spem, non tempore. Vnde & recte ea sola dicitur fundamentum omnium virtutum & bonorum operum, non autem fundamentum est charitatis, quia non ipsa charitatis, sed charitas ipsius virtutis fidei causa est. Charitas enim causa est & mater omnium virtutum, quæ si desit, frustra habentur cetera: si autem adsit, habentur omnia. Charitas enim spiritus sanctus est, ut in superioribus prætaxatum est. Ipsa est ergo causa omnium virtutum, non ipsius aliqua virtutum causa est: quia omnia munera excellit. Vnde Aug. Respice ad munera ecclesie, & vniuersis excellentius charitatis munus cognosces: quæ, ut oleum, non potest premi in imo, sed superexilit. Non ergo eius causa vel fundamentum fides est. Gregorius tamen super Ezech. dicit, quia nisi prius fides teneatur, nullatenus ad spirituales amorem attingitur. Non enim charitas fidem, sed fides charitatem præcedit: quia nemo potest amare quod non crediderit, sicut nec sperare. Sed hoc accipi potest dictum de fide, quæ virtus non est: Ipsa enim spes & charitatem frequenter præcedit, vel de actu fidei, qui forte naturaliter actum charitatis præcedit, sicut actum spei, quod verba præmissa diligenter notata innuunt, & ea etiam quæ addit dicens, Nisi ea, inquit, quæ audis credideris, ad amandum ea quæ audis non inflammaberis: quæ tantum de non visis est, ut ante diximus. Vnde de Chrysost. Fides in anima nostra facit subsistere ea quæ non videntur: de quibus proprie fides est, de visis enim non est fides, sed agnitio.

QUOMODO INTELLIGITUR QUOD SCRIPTUM EST, Vt cum factum fuerit, credatis. DISTINCT. XXIIII.

Hic queritur, Si fides tantum de non visis est, quomodo veritas apostolis ait, Nunc dico vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis. Satisfacit, ubi innui videtur, quod fides illis fuerit de factis & visis. Sed per quo Augustinus mouet questionem & absoluit, ita inquit, Quid sibi vult, Vt cum factum fuerit credatis? Hæc est laus fidei, si quod creditur, non videtur. Nam & Thomas, cui dictum est, Quia vidisti me, credidisti: non hoc credidit, quod vidit. Cernebat enim & tangebatur carnem viuentem, quam viderat morientem, & credebat deum in carne ipsa latentem. Credebat ergo mente quod non videbat, per hoc quod sensibus corporis apparebat. Si verò dicuntur credi quæ videntur,

sicut dicit vnusquisque oculis suis credidisse: non ipsa est quæ in nobis edificatur fides: sed ex rebus quæ videntur, agitur in nobis ut ea credantur quæ non videntur. Ex his aperte intelligitur, quod proprie fides non apparentium est. Nec illa est fides qua in Christo edificamur, qua dicimus vsitata locutione, nos ea credere quæ videmus. Alibi tamen dicit August. fidem esse de rebus præsentibus: quod erit in futuro, cum per speciem deum præsentem contemplabimur: quæ tamen non proprie dicitur fides, sed veritas. Est, inquit, fides qua creduntur ea quæ non videntur. Sed tamen est etiam fides rerum, quando non verbis, sed rebus ipsis præsentibus creditur, quod erit, cum per speciem manifestam se contemplanda sanctis præbebit dei sapientia. Sed non proprie hæc dicitur fides, immo fidei merces ad quam credendo peruenietur: ut ex fide verborum transeat iustus in fidem rerum.

Si Petrus habuit fidem passionis, quando vidit hominem illum pati.

Quod etiā de
rebus p̄sentibus
dī fides
sed ip̄prie.

Aug. in lib.
q̄stionū euā-
gelii ca. 39. in
tomo. 4.

Si verò queritur, Vtrum Petrus fidem passionis habuerit, cum hominem Christum oculis pati cernebat. Dicimus eum fidem passionis habuisse, non in eo quod crederet hominem pati, quia hoc videbat: sed in eo quod crederet deum esse, qui patiebatur. Non enim virtus fidei erat, quod crederetur homo pati & mori, quod Iudæus cernens crederet: sed quod crederetur deus esse, qui patiebatur. Vnde Aug. super illum psalmi locum, Respondit ei in via virtutis sue: Laus fidei est, non quia credit hominem illum mortuum, quod & paganus credit: sed quia credit eum glorificatum, & verum deum. Credit ergo fides deum mortuum, & hominem glorificatum. Non ergo fuit Petro fides credere hominem illum mori, quod oculis cernebat: sed credere deum esse, qui moriebatur. Nec nobis etiam fides in hoc meretur, quod credimus hominem illum mortuum, quod & Iudæus credit: sed quia credimus hominem deum mortuum esse.

Enarratione
in psal. 101.
concione. 2.
in tomo. 8.

Si aliqua sciuntur quæ non creduntur.

Post hoc queri solet, Cum fides sit de non apparentibus & non visis, utrum etiam sit de incognitis tantum? Si enim de incognitis tantum est, de his videtur esse tantum quæ ignorantur. Sed sciendum est, quod cum visio alia sit interior, alia exterior, non est fides de subiectis exteriori visioni: est tamen de his quæ visu interiori utriusque capiuntur. Et quædam sic capiuntur, ut intelligantur, etsi non ut in futuro, quædam autem non: quia cum fides sit ex auditu non modo exteriori, non potest esse de eo quod omnino ignoratur. quæ ipsa ad sensum corporis non pertinet, ut ait Augustinus dicens, Quauis ex auditu fides in nobis sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet, qui dicitur auditus, quia non est sonus: nec ad vllum sensum corporis, quoniam cordis est res ista, non corporis. Quædam ergo fide creduntur, quæ intelliguntur naturali ratione: quædam verò, quæ non intelliguntur. Vnde propheta, Nisi credideritis, non intelligetis. Quod Aug. aperte distinguit. Alia sunt, inquit, quæ nisi intelligamus, non credimus, alia, quæ nisi credamus, non intelligemus. Nemo tamen potest credere in

Quod fides
nullo capis
sensu.

Ad Ro. 10. d.

in. 13. de trin.
cap. 2.

Esaiæ. 7. b.
iuxta septua-
ginta inter-
pretes.
Rom. 10. d.

A ij.

9. cap. 1.

A. cor. 15. c.

In. 8. de trin.
cap. 4.Quod credū-
tur & amant
q̄ ignorant.
ibidem eodē
4. cap.De sufficien-
tia fides.

Hebr. 11. b.

Quod sine fi-
de mediatoris
nunq̄ fue-
rit salus.In epistola
ad eundē, q̄
est. 157. in to-
mo. 2.1. Ad Timo.
2. b.
Ibidem pau-
lo inferius.

deum, nisi aliquid intelligat, cum fides sit ex auditu prædicationis. Idem in libro de trinit. Certa fides utcumque inchoat cognitionem. Cognitione verò certa non perficitur, nisi post hanc vitam. Ambros. quoque ait, Vbi fides, non statim cognitio: vbi cognitio est, fides præcedit. Ex his apparet, aliqua credi quæ non intelliguntur vel sciuntur, nisi prius credantur: quædam verò intelligi aliquando, etiam antequam credantur. Nec tamen sic intelliguntur modo, ut in futuro sciuntur: & nunc etiam per fidem qua mundantur corda, amplius intelliguntur: quia nisi per fidem diligatur deus, non mundatur cor ad sciendum eum. Vnde August. Quid est deum scire, nisi eum mente conspiciere, firmèq; percipere. Sed & prius quam valeamus perspicere & percipere deum, sicut percipitur à mundis cordibus, nisi per fidem diligatur non poterit cor mundari, quo. i. ut ad eum videndum sit aptum. Ecce hic aperte habes, quia non potest sciri deus, nisi prius credendo diligatur. Suprà autem dictum est, quod nemo potest credere in deum, nisi aliquid intelligatur. Vnde colligitur, non posse sciri & intelligi credenda quædam, nisi prius credantur: & quædam non credi, nisi prius intelligantur, & ipsa per fidem amplius intelligi. Nec ea quæ prius creduntur quam intelligantur, penitus ignorantur, cum fides sit ex auditu. Ignorantur tamen ex parte: quia non sciuntur. Creditur ergo quod ignoratur, sed non penitus, sicut etiam amatur quod ignoratur. Vnde August. Sciri aliquid, & non diligere potest. Diligere verò quod nescitur, quæro utrum possit? Si non potest, nemo diligit deum antequam sciat. Vbi autem sunt illa tria, fides, spes, charitas, nisi in animo credente quod nondum scit, & sperante & amante quod credit? Amatur ergo & quod ignoratur, sed tamen creditur.

DE FIDE ANTIQVORVM. DISTINCT. XXV.

P

RAEDICTIS a diiendum est, de sufficientia fidei ad salutem. Illis enim qui præcesserunt aduentum Christi & qui sequuntur, videtur profecisse fides secundum temporis processum, sicut profecit cognitio. Fides quippe magna dicitur, cognitione, & articulorum quantitate, vel constantia, & deuotione. Est autem quædam fidei mensura, sine qua nunquam potuit esse salus. Vnde Apostolus, Oportet accedentem credere quia deus est, & q̄ remunerator est sperantiū in se. Sed queritur, Vtrū hoc credere ante aduentū & ante legē, ad salutem suffecerit? Nam tempore gratiæ constat certissime hoc non sufficere: oportet enim vniuersa credi, quæ in symbolis continentur. Sed nec ante aduentum, nec ante legem videtur hoc suffecisse: quia sine fide mediatoris nullum hominē vel ante vel post fuisse saluū, sanctorū auctoritates cōtestantur. Vnde Aug. ad Opratum. Illa fides sana est, qua credimus nullū hominē suæ maioris siue minoris ætatis, liberari à contagione mortis & obligatione peccati, quod prima natiuitate cōtraxit, nisi per vnū mediatorē dei & hominē Iesum Christum: cuius hominis eiusdēq; dei saluberrima fide etiā illi iusti salui facti sunt, qui priusquā veniret in carne, crediderunt in carnē vērū. Eadē enim fides est & il-

A. Aug. 4.

Lib. de corre-
ptione & gra-
ca. 7. in to-
mo. 7.Aug. in lib.
de nuptiis &
cōcupiscētia.

Marci. 11. b.

Ad Hebræos
11. b.

lorum, & nostra. Proinde cum omnes iusti siue ante incarnationem siue post, nec vixerint nec viuāt, nisi ex fide incarnationis Christi: profectò quod scriptum est, Non esse aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat saluari nos: ex illo tempore valeret ad saluandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. Idem, Nemo liberatur à damnatione quæ per Adam facta est, nisi per fidem Iesu Christi. Idē, Eadem fides mediatoris quæ nos saluat, saluos iustos faciebat antiquos, pusillos cum magnis. quia sicut credimus Christum in carne venisse, ita illi venturum: & sicut nos mortuum, ita illi moriturum: & sicut nos resurrexisse, ita illi resurrecturum: & nos & illi, ad iudiciū viuorum & mortuorum venturum. Gregor. super Ezech. Et qui præbant, & qui sequebantur, clamabant dicentes, O sanna filio David. quia omnes electi qui in Iudæa esse potuerunt, siue qui nunc in ecclesia sunt, in mediatorem dei & hominum crediderunt & credunt. His alijsque pluribus testimonijs perspicue docetur, nulli vnquam salutem esse factam, nisi per fidem mediatoris. Oportet ergo accedentem credere quæ suprà dixit Apostolus: sed non sufficit.

De fide simplicium.

B

Quid ergo dicetur de illis simplicibus, quibus non

erat reuelatum mysterium incarnationis, qui piē credebant quod eis traditum fuit: Dici potest, nullum fuisse iustum vel saluum cui non esset facta reuelatio vel distincta, vel velata, vel in aperto, vel in mysterio. Distincta, ut Abraham & Moysi, alijsq; maioribus, qui distinctionē articulorū fidei habebāt: Velata, ut simplicibus quibus reuelatum erat ea esse credenda, quæ credebant illi maiores & docebant, sed eorum distinctionē apertā non habebant: sicut & in ecclesia aliqui minus capaces sunt, qui articulos symboli distinguere & assignare non valent, omnia tamen credunt quæ in symbolo continentur. Credunt enim quæ ignorant, habentes fidem velatam in mysterio: ita & nunc minus capaces ex reuelatione sibi facta maioribus credendo inhærebant, quibus fidem suam quasi committebant. Vnde Iob, Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos. Simples & minores sunt asinæ pascentes iuxta boues: quia humilitate maioribus adhærendo, in mysterio credebant, quæ & illi in mysterio docebant: qualis forte fuit vidua Sareptana. 3. Reg. 17. b.

Quæ ante aduentum Christi de mediatore credere sufficiebat.

C

Sed queritur, Cum sine fide mediatoris antiquis non fuerit salus, sicut nec modernis: utrum oportuerit illos credere omnia illa de mediatore, quæ nunc credimus? Quibusdam videtur, quod sufficit illis quattuor tantum credere, scilicet natiuitatem, mortem, resurrectionem, aduentum ad iudiciū. quod ex præmissis verbis August. colligunt, vbi ista quattuor posuit. Alijs autem videtur habita fide trinitatis, id de mysterio incarnationis fidei suffecisse, ut dei filius crederetur nasciturus de homine, & iudicaturus, qui de Ioanne Baptista documentum huius rei assumunt, qui de morte Christi & descensu ad inferos in euangelio dubitasse videtur, secundum expositionem Gregor. quando interro-

A. iij.

Homilia. 6.
Matth. 11. a.
Luc. 7. c.

gavit per discipulos, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Quasi dice-
ret, Es tu per teipsum descensurus ad infernum, an aliam ad hæc sacramenta mis-
surus es? Quidam tamen dicunt eum non dubitasse de ignorātia, sed de pietate,
id est dubitare se ostendisse: non quia ignorauerit, sed pietatis affectu compassum
esse Christo, & eius humilitatem admirando insinuas-
se.

De fide Cornelij.

Solet etiam quæri de Cornelio, Vtrum fidem incarna-

Ad Rom. 10. a.

tionis habuerit, cum dictum est ei per angelum, Acceptæ sunt eleemosynæ tuæ,
& exaudite sunt orationes tuæ? Si enim fidem incarnationis non habebat, tunc
ergo sine fide incarnationis erat ei iustitia: quia de illo scriptum est, quod iustus
erat & timens deū. Si verò fidem incarnationis habebat, ad quid ergo missus est
ad eum Petrus? Sanè dici potest, eum sicut fidem unitatis, ita & incarnatio-
nis habuisse de reuelatione, sed incarnatum iam esse dei filium ignorasse: & ideo
missus est ad eum Petrus, ut iam natum dei filium ei annuntiaret, & sacramen-
tum regenerationis ei conferret. Habebat ergo fidem incarnationis, sed an facta,
vel futura esset, non nouerat. & ita per fidem venit ad opera, & per opera am-
plius solidatus est in fide. Per fidem enim, ut ait Gregor. venit ad opera. Cor-
nelius etiam per fidem venit ad opera. Deum enim vnum credebatur, sed filiū eius
nesciebat incarnatum. Per fidem placuerunt deo opera eius. Sine fide enim im-
possibile est aliquem placere deo. August. verò dicit Cornelio dictum esse per
angelum, Acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & orationes tuæ, antequam in Chri-
stum crederet: nec tamen sine aliqua fide donabat & orabat. Nam quomodo in-
uocabat, in quem non credebatur? Sed si posset sine fide Christi esse salus, non ad
eum mitteretur architectus ecclesiæ Petrus. Attende quid ait, sine fide Christi nō
posse esse salutem: & tamen Cornelium exauditum antequam crederet in Chri-
stum. Quod ita potest intelligi, scilicet antequam sciret Christum incarnatum, in
quem credebatur in mysterio.

Homilia. 16.
super Eze-
chielem.

Ad Hebræos
11. 2.

Ad Rom. 10. c.

De æqualitate fidei, spei, charitatis, & operis, quæ secundum
aliquid sunt æqualia.

Illud etiā non est prætermittendum, quod fides, spes,

Super Eze-
chiel. Homi-
lia. vltima.

charitas, & operatio secundum aliquid æqualia sunt in præsentī. Vnde Gregor.
Fidem, spem, charitatem, atque operationem dum in hac vita viuimus, æquales
sibi esse apud nos inuenimus: quia quantum credimus, tantum amamus: & quan-
tum amamus, tantum de spe præsumimus. Quisque enim fidelis tantum credit,
quantum sperat, & amat: & tantum operatur, quantum credit, & amat, & sperat.
Sed tamen maior spe & fide charitas dicitur, quia cum ad dei speciem perueni-
tur, spes & fides transit, sed charitas permanet: & quia charitas mater est omniū
virtutum, quæ non ideo post fidem & spem ponitur, quod ex eis oriatur, sed quia
post illa remanebit aucta. Charitas enim nunquam excidit. Præmissa autē æqua-
litas propriè secundum interiorum actuum intentionem consideranda est. Huic
verò quod hic & superius dictum est, scilicet quod charitas nō est ex fide & spe,

1. Corin. 13. c.

sed econuerso, videtur obuiare quod ait Apostolus, Finis præcepti est charitas de
corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Quod exponens August. Cor
accipit pro intellectu, & conscientia pro spe. Qualis, inquit, charitas est finis præ-
cepti procedens de corde puro, id est de puro intellectu, ut nihil nisi deus diliga-
tur. & conscientia, id est de spe bona, & fide non ficta, id est simulata. Non ergo
charitas fidem & spem, sed fides & spes charitatem præcedere videntur. Hoc er-
go ea ratione traditum intellige, non quod fides & spes causa vel tempore chari-
tatem omnium bonorum matrem præcedant: sed quia charitas sine illis in aliquo
esse non potest, sed illa sine charitate possunt esse: quanuis non sit pia fides vel
spes sine charitate. Ideo ergo ex fide & spe procedere dicitur charitas, quia nul-
li prouenit sine istis.

DE SPE, QUID SIT. DISTINCT. XXVI. A

EST autem spes virtus qua spiritualia & æterna bona sperantur, id
est cum fiducia expectantur. Est enim spes certa expectatio futu-
ræ beatitudinis, veniens ex dei gratia & meritis præcedentibus, vel
ipsam spem, quam natura præit charitas, vel rem speratam, id est beatitudinem
æternam. Sine meritis enim aliquid sperare, non spes, sed præsumptio dici potest.

De quibus sit spes.

B Et sicut fides, ita & spes est de inuisibilibus. vnde Au-
gustinus. Fidem appellamus earum rerum quæ non videntur. De spe quoque di-
citur, Spes quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Quod
attinet ad non videre vel quæ creduntur, vel quæ sperantur, fidei speique comu-
ne est. Distinguitur tamen fides à spe, sicut vocabulo, ita etiā rationabili differen-
tia. Est enim fides malarum rerum & bonarum: quia & bona creduntur & ma-
la, & hoc fide bona non mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & præsen-
tium, & futurarum. Credimus enim mortem Christi, quæ iam præterijt: credi-
mus sessionem, quæ nunc est: Credimus venturum ad iudicandum, quod futurum
est. Item fides & futurarum rerum est, & alienarū. Nam & se quisque credit esse
cepisse, nec fuisse utique sempiternum: & alia atque alia non modo de aliis ho-
minibus multa, quæ ad religionem pertinent, verum etiam de angelis credimus.
Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eum pertinen-
tium qui earum spem gerere perhibetur.

Redit ad præmissam quæstionem, scilicet an fides & spes
in Christo fuerint.

C Post hoc superest inuestigare, vtrum fides & spes in
Christo fuerint: vnde tractatus iste sumplit exordiū. Quibusdā nō indoctè vide-
tur fidem virtutem & spem in eo nō fuisse, sicut in sanctis iam beatificatis, vel in
angelis non sunt. & tamen sancti credunt & sperant resurrectionē futurā, & an-
geli eandem credunt: nec tamen in eis fides vel spes virtus est: quia & deo per
A. iij.

1. Tim. 1. 2.
Libro de do-
ctrina Chris-
tiana. 1. 1. cap.
vltimo.

De spei

In Ench.
cap. 8.
Rom. 8. c.

Quomodo disse-
runt fides &
spes.
Ibidem.

supra dist.
21.

1. ad Corin.
13. d.

1. Corin. 13. d.

1. idem d.

1. Ioan. 17. a.

1. Psal. 130.

Si iusti apud
infernus teni
fide & spem
habuerunt.

speciem contemplando, fruuntur. & in dei verbo resurrectionem futuram siue iudicium, non per speculum in ænigmate, sed præclarissimè inspicunt. Si enim quia credunt resurrectionem futuram, ideo verum est eos fidem habere: ergo ea consummata post iudicium similiter & fidem habere dicentur, qui credent eam præteritam. Sed sicut tunc credent, nec tamen fidem quæ fideles facit, habebunt: quia non credent absque scientia, quæ nõ erit ænigmatica, sed per speciem: ita & modo credunt & sperant resurrectionem: nec tamen fidem habent, quia credendo cognoscunt. Venit enim eis quod perfectum est, & euacuatum est quod ex parte est. Venit enim cognitio, & euacuata est fides. Venit species, & desijt spes. Ita & Christus in quo fuerunt bona patriæ, credidit quidem & sperauit resurrectionem tertia die futuram, pro qua & patrem orauit: nec tamen fidem virtutem & spem habuit, quia non ænigmaticam & specularem, sed clarissimam de ea cognitionem habuit: quia non perfectius eam cognouit præteritam, quam intellexit futuram. Sperauit tamen Christus, sicut in psal. ait, In te domine sperauit: nec tamen fidem vel spem virtutem habuit, quia per speciem videbat ea quæ credebant. De antiquis vero patribus qui apud inferos vsque ad passionem tenebantur, non incongruè dici potest quod fidem & spem virtutem habuerunt: quia credebant & sperabant se visuros deum per speciem, qualiter eum tunc non videbant: quia non patuit eis cognitio dei per speciem ante passionem Christi: quia consummata, à fide transierunt ad speciem.

DE CHARITATE QVA DILIGITVR DEVS

& proximus, quæ in Christo & in nobis est.

DISTINCT. XXVII.

De charitate
quæ ad eius
essentiam &
definitionem.

De charitate
qua diligitur
deus & proximus,
quæ in
Christo & in
nobis est.

De duobus
mandatis
charitatis.

Deuter. 6. a.
Math. 22. d.
1. Tim. 1. a.

C VM autem Christus fidem & spem non habuerit, dilectionem tamen habuit in quantum homo tantam, quæ maior esse non valet: qui ex charitate eximia animam posuit pro amicis & inimicis. Habuit enim in corde charitatē quam opere nobis exhibuit, vt exhibitionis forma nos ad diligendum instrueret. Hic aliquid dicendum est de charitate, & modo, & ordine diligendi deum & proximum.

Quid sit charitas.

Charitas est dilectio qua diligitur deus propter se, & proximus propter deum vel in deo. Hæc habet duo mandata. vnum pertinet ad dilectionem dei, quod est maximum in lege mandatum: & alterum pertinet ad diligendum proximum, illi simile. Primum est, Diliges deum ex toto corde, ex tota mente, & ex tota anima. quod scriptum est in Deuter. Secundum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Finis præcepti est dilectio: & ea est gemina, id est dei, & proximi.

Si eadem charitate diligitur deus & proximus.

Hic queritur, Si ex ea ipsa dilectione diligitur deus, qua diligitur proximus: an alia sit dilectio dei, & alia proximi. Eadē sanè dilectio est

qua diligitur deus & proximus, quæ spiritus sanctus est, vt supra dictum est: quia deus charitas est. Vnde Aug. Ioannes ait, Non potest deum diligere quem nõ videt, qui fratrem quem videt, non diligit. Sed si eum quem videt humano visu, spiritali charitate diligeret, videret deum qui est ipsa charitas, visu interiori, quo videri potest. Qui ergo fratrem quem videt, non diligit, deum qui est dilectio, qua caret qui fratrem non diligit, quomodo potest diligere? Ex vna enim eademque charitate deum proximūq; diligimus: sed deum propter deum, nos vero & proximum propter deū. Si vero vna eademq; charitas est dei & proximi, quare dicitur gemina? Propter duo dilecta, id est deū & proximū. Et si enim vna sit charitas, duo tamen diuersa ea diliguntur. scilicet deus & homo vel angelus. Pro quo etiam duo sunt mandata: quia cum eadem charitas vtroque commendetur, diuersa tamen diligere præcipiuntur. Vnde Aug. Arbitror ideo spiritum sanctum bis datum, semel in terra, & iterum de cælo, vt commendarentur nobis duo præcepta charitatis. scilicet dei & proximi. Vna est charitas, & duo præcepta: vnus spiritus, & duo data: quia alia charitas non diligit proximum, nisi illa quæ diligit deum. Quæ ergo charitate proximū diligimus, eadem deū diligimus. Sed quia aliud est deus, aliud proximus, etsi vna charitate diliguntur: ideo forte duo præcepta dicuntur, & alterum maius, & alterum minus: vel propter duos motus qui in mente geruntur, dum deus diligitur & proximus. Mouetur enim mens ad diligendum deum, dum deus diligitur & ad diligendū proximū: & multo magis erga deum, quàm erga proximū.

De modo diligendi.

Consequenter modum vtriusque dilectionis aduertamus.

Hæc regula, vt ait Aug. dilectionis diuinitus constituta est, vt deum propter se ex toto corde, & proximum diligas sicut teipsum, id est ad quod, & propter quod teipsum diligere debes. In bono enim & propter deum teipsum diligere debes: In bono ergo diligendus est proximus non in malo, & propter deum. Proximum verò, omnem hominem oportet intelligi: quia nemo est cum quo sit operandum malè. Qui ergo amat homines, vel quia iusti sunt, vel vt iusti sint amare debet: hoc est, in deo, vel propter deū. Sic enim & seipsum amare debet. Si in deo vel propter deum, id est quia iustus est, vel vt iustus sit. Qui enim aliter se diligit, iniuste se diligit: quia ad hoc se diligit, vt sit iniustus: ad hoc ergo vt sit malus: nõ ergo iam se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animā suam. Modus ergo diligendi præcipiendus est homini, id est quomodo se diligat, vt prodest sibi. Quin autem se diligat, & prodesse sibi velit, dubitare dementis est. Modus autem præcipitur cum ait, sicut teipsum: vt proximum diligas ad quod teipsum. Si ergo te nõ propter te diligere debes, sed propter illū vbi dilectionis tuæ rectissimus finis est: non succenseat alius aliquis homo, si & ipsum propter deū diligis. Huius dilectionis modū veritas insinuat dicēs, Mandatū nouū do vobis, vt diligatis inuicē sicut dilexi vos. id est ad quod dilexi vos. scilicet vt filij sitis, vt vitā habeatis.

De modo diligendi deum.

Dilectionis autem dei modus insinuat cum dicitur,

Distin. 17.
primi sententia
ca. 2.
In lib. 8. de
trin. cap. 8.
1. Ioan. 4. d.

Quare dicit
charitas gemina.

*
In sermone
de ascensione.

In lib. 1. de
doct. christi. ca.
22. in tomo 3.

Aug. lib. de
trin. 8. c. 6. in
fine.

Aug. lib. de
doct. christi. 1.
cap. 25.
Psal. 101.

Aug. lib. de
doct. christi. 1.
cap. 22.
1. Ioan. 13. d.

E Aug. lib. de
doct. christi.
cap. 22.

Ex toto corde. i. ex toto intellectu: ex tota aia. i. ex tota voluntate: ex tota mēte id est memoria, vt omnes cogitationes, & omnē vitā, & omnē intellectū in illū cōferas, à quo habes ea quę cōfers illi. Hęc dicēs, nullā partē vitę nostrę reliq̃ quę vacare debeat: sed quicquid venerit in animum, illuc rapiatur quō dilectionis impetus currit. Et diligere deum propter se, modus est diligendi deum. & sunt isti duo modi diligendi deum, vt quibusdam placet.

De impletionē illius mandati.

1. Cor. 13. c.
Augustinus
in lib. de per
fectione hu
manę iustit
ię cōtra Cor
inthios, ante
mediū libri,
in tomo. 7.
Ibidē paulo
superius.
Ibidē loco
priorē.

Illud autem præceptum non penitus impletur ab homine in hac mortali vita, sed ex parte, non ex toto: quia ex parte diligimus, sicut ex parte cognoscimus. In futuro autē implebitur ex toto. Vnde Aug. Cū adhuc est aliquid carnalis cōcupiscentię, nō omni modo ex tota anima diligitur deus. Caro autē nō dicitur concupiscere, nisi quia anima carnaliter concupiscit. Cū autem venerit quod perfectū est, vt destruat quod ex parte est. i. vt iā nō ex parte sit sed ex toto: charitas nō auferetur, sed augebitur & implebitur. In qua plenitudine illud præceptū charitatis implebitur. Diliges dominū deū tuū ex toto corde & c. Tūc erit iustus sine peccato: quia nulla erit lex repugnās mēti. Tūc prorsus toto corde, tota anima, tota mēte, diliges deū: quod est summum præceptū.

Quæstio de præcepti ratione.

Aug. in eod.
paulo infer.

Sed cur præcipitur homini ista perfectio, cū in hac vita eā nemo habeat? Quia nō rectē curritur, si quo currēdū est nesciatur. Quomodo autē sciretur, si nullis præceptis ostēderetur? Ecce habes cur illud præceptū est, quod hic penit' impleri nō potest. Impletur tamē ex parte. scilicet secundū perfectionē vitę. Alia est enim perfectio currētis, alia perueniētis. Facit hoc mandatū vt cursor, qui deum ante omnia & præ omnibus diligit, nec tamen omnino perficit.

Quod alterum mandatum in altero est.

Rom. 13. c. &
Gal. 5. b.
Ioan. 13. d.
Aug. tractatu
61. sup illud
Ioan. 13. Man
datū nouum
& c. in tomo. 9

Cum autem duo sint præcepta charitatis, pro utroque saepe vnū ponitur, nec immerito: quia nec deus sine proximo, nec proximus sine deo diligi potest. Vnde Apostolus, Omne mandatum legis dicit instaurari. i. cōtinuari & impleri in hoc verbo, Diliges proximū tuū sicut teipsum. Et Christus dilectionē proximi specialius comemorat dicens, Mandatū nouū do vobis, vt diligatis inuicē sicut dilexi vos. vbi illud maius mandatū dilectionis dei videtur prætermisum: sed bene intelligentibus, vtrunque inuenitur in singulis: quia qui diligit deum, non potest eum contemnere, quem deus præcipit diligi: & qui diligit proximū, quid in eo diligit nisi deū? Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta: quā distinguēs dominus ait, Sicut dilexi vos. Quid enim nisi deū dilexit in nobis, nō quē habebamus, sed vt haberemus: sicut medicus ægros: & quid in eis diligit nisi salutē, quā cupit reuocare, nō morbū quē venit expellere? Sic & nos inuicem diligamus, vt quantum possumus inuicem ad habendum in nobis deum ex dilectione attrahamus.

Quæ charitate diligenda sint.

Sed quæ hac dilectione diligenda sint, iam inquiramus.

Nō enim omnia, vt ait Aug. quibus vtendum, diligenda sunt: sed ea sola, quæ vel nobiscum societate quadā referuntur in deum, sicut est homo vel angelus: vel ad nos relata, beneficio dei per nos indigent, vt corpus: quod ita præcipiendum est diligi, vt ei ordinatē prudenterque consulatur.

SI ILLO PRÆCEPTO IVBEMVR DILIGERE totū proximū & nos totos. **DISTINCT. XXVIII. A**

IC potest quæri, Vtrum in illo mandato dilectionis proximi, totū proximum. i. animam & corpus, nosq; ipsos totos diligere præcipiamur. Ad quod dicimus, omne genus diligendarum rerum in illis duobus mandatis cōtineri. Quatuor enim diligenda sunt, vt ait Aug. Vnum quod supra nos est. scilicet deus, alterum, quod nos sumus: tertium, quod iuxta nos est. scilicet proximus: quartum, quod infra nos est, scilicet corpus. De secundo & quarto nulla præcepta dāda erant, scilicet vt diligere nos vel corpus nostrū: præcipitur autē deus diligere & proximū. Vt autē quisq; se diligit, præcepto nō est opus. Quātūlibet enim homo excidat à veritate, remanet illi dilectio sui, & dilectio corporis sui: quia nemo vnquā carnē suā odio habuit. Nā viri iusti qui corpus suū cruciāt, nō corpus, sed corruptiones eius & pondus oderunt. Hic videtur Aug. tradere, quod ex præcepto non teneamur diligere nosmetipsos vel corpus nostrum. quod si est, non omne genus diligendarum rerum illis duobus præceptis continetur: quia cum & nos ipsos & corpus nostrum diligere debeamus, ad quid necessarium est præceptum: cum scriptum sit, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam? Sed speciale de hoc præceptum non erat dandum, nec speciali præcepto opus erat id tradi, vt quisque se vel corpus suū diligeret: quia hoc in illo præcepto continetur, Diliges proximū tuum sicut teipsum. Ibi enim & proximū totum, & te totum intelligere debes. Vnde Aug. in eodem, Si te totū diligas. i. animā & corpus, & proximū tuū. i. animam & corpus (homo enim ex anima cōstat & corpore) nullū rerū diligendarum genus in his duobus præceptis prætermisum est. Cum enim præcurrat dilectio dei, eiusq; dilectionis modus præscriptus appareat, & sequatur dilectio proximi, de tua dilectione nihil dictū videtur. Sed cū dictū est, Diliges proximū tuū sicut teipsum, simul & tui abs te dilectio prætermisā nō est. Ecce hic aperte dicit, in illo præcepto nō tantūmodo proximi, sed & tui dilectionē cōtinere, & totius proximi totiusq; tui. Ex quo apparet qd dictū est de secundo & quarto. i. de dilectionē nostri, & corporis nostri, nulla præcepta dāda, ita esse intelligēda. scilicet specialia & diuisa: quia in illo vno tantū cōtinetur: & quia id quod sumus, & quod infra nos est, ad nos tamē pertinet, naturę lege diligimus, quę in bestiis etiā est. Ideoq; & de illo quod supra nos est, & de illo quod iuxta nos est, diuisa præcepta sumpsimus. In quorū altero, eius qd sumus, & illius quod infra nos est dilectio cōtinetur. (Sic cōdita est mēs humana, vt nūq̃ sui nō meminerit, nunquam se nō intelligat, nūquam se non diligit. sed quoniam qui odit aliquē, nocere illi studeat, nō immerito & mēs hominis quādo sibi nocet, se odisse dicitur. Nesciēs enim sibi vult male, dū nō putat sibi obesse qd vult: sed tamē male sibi vult, quādo illud vult quod obsit sibi: secundū illud, Qui diligit iniquitatem, odit animā suam. Qui

In lib. de de
tri. christi. cap.
23. i. principio.

De charitate
quātū ad dili
gibilis nume
rū & distin
ctionem.
In lib. de do
tri. christi. ca.
p. 23.

Ephē. 5. f.
Ibidē. ca. 24.

Psal. 101.

De doctrina
christi. lib. 1.
cap. 26.

Aug. lib. de
trin. 14. c. 14.
Hic textus in
libris antiquis
nō inueni
immo est qd
dā expositio
ipsius textus.
Psal. 101.

ergo diligere se nouit, deum diligit. Qui vero non diligit deum, etiam se non diligit, quod ei naturaliter inditum est: tamen non incongrue se odisse dicitur, cum id agit quod sibi aduersatur, & seipsum tanquam suus inimicus insequitur.

Si in illo precepto contineatur dilectio angelorum.

Oritur autem hic de angelis quaestio, Vtrum ad illud

Aug. in li. 10
de doct. christi.
cap. 30.

Luc. 17. g.
Et Aug. in
psal. 11. in
tomo. 8.

Quis sit pro-
ximus.
Ibidem paulo
inferius.
Luc. 6. e.

Quod angeli
in illo prece-
pto continen-
tur.

Psal. 34.

Quod etiam
Christus pro-
ximus noster est
secundum quod
homo.

preceptum dilectionis proximi, etiam dilectio pertineat angelorum. Nam quod nulum hominem exceperit qui precepit proximum diligere, dominus in parabola seminiui relictus ostendit, cum dicens proximum, qui erga illum extitit misericors. Deinde subdit, Vade, & tu fac similiter. Vt eum proximum intelligamus, cui vel exhibendum est officium misericordiae si indiget, vel exhibendum esset si indigeret. Nullum vero exceptum esse cui misericordiae negandum sit officium, quis non videat, cum usque ad inimicos etiam porrectum sit, domino dicente, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos. Manifestum est ergo omnem hominem proximum esse reputandum. Proximi vero nomen ad aliquid est: nec quisquam esse proximus, nisi proximo potest. Vnde consequens est, & cui prebendum, & a quo prebendum est officium misericordiae, recte proximum dici. Manifestum est ergo precepto dilectionis & proximi etiam sanctos angelos contineri: a quibus tanta nobis misericordiae impenduntur officia. Ex quo & dominus proximum se nostrum dici voluit, vt in parabola saucij ostendit: & in propheta, Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacbam. Sed quia excellentior ac supra nostram naturam est diuina substantia, preceptum dilectionis dei a proximi dilectione distinctum est. Ideoque licet nobis deus omnia impendat beneficia, non tamen nomine proximi includitur in illo precepto: quem non sicut nos diligere debemus, sed plusquam nos, toto corde & anima. Christum vero in quantum homo est, sicut nos diligere debemus, eiusque secundum hominem dilectio illo continetur mandato: quem & secundum hominem, magis quam nos, sed non quantum deum, debemus diligere: quia in quantum est homo, minor est deo.

Quibus modis dicitur proximus.

Hic notandum est proximum dici diuersis modis, scilicet

licet conditione primae natiuitatis, spe conuersionis, propinquitate cognationis, ratione beneficij exhibitionis.

DE ORDINE DILIGENDI, QUID PRIUS, A
quid posterius. DISTINCT. XXIX.

De charitate
quantum ad di-
ligendi ordi-
nem.
Cant. 2. a.

In lib. de do-
ct. christi. 1.
cap. 27.

POST praedicta de origine charitatis agendum est: quia dicit sponsa, Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Videamus ergo ordinem, quid prius, quid posterius esse debeat: peccat enim qui praepostere agit. Nam scire quid facias, & nescire ordinem faciendi, non est perfectae cognitionis. Ordinis namque ignorantia conturbat meritorum formam. Ordinem autem diligendi Aug. insinuat, dicens, Ipse est qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligit quod non est diligendum, aut non diligit quod

diligendum est: aut aequè diligit quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod aequè diligendum est. Omnis peccator in quantum peccator est, non est diligendus: & omnis homo in quantum est homo, diligendus est propter deum, deus vero propter seipsum: & deus propter se omni homini amplius diligendus est, & amplius quisque debet deum diligere quam seipsum. Item, Amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum: quia propter deum omnia ista diligenda sunt, & potest nobiscum deo homo perfui, quod non potest corpus nostrum: quia corpus per animam uiuit, qua fruimur deo. Audisti aliqua de ordine charitatis: ubi expressum est, nos amplius debere diligere deum quam omnes homines vel nos ipsos, & amplius animam alicuius hominis quam corpus nostrum. In enumeratione etiam quatuor diligendorum superius posita, prius ponitur quod supra nos est: secundo, quod nos sumus: tertio, quod iuxta nos est: quarto, quod infra nos est, ubi ordo diligendi insinuari videtur ex ratione enumerationis. Non est autem apertum vtrum omnes homines pariter diligere debeamus, & tantum quantum nos, vel minus.

An omnes homines pariter diligendi sunt.

Vnde etiam super hoc saepe mouetur quaestio, quam

perplexam faciunt sanctorum verba varie prolata. Quidam enim tradere videtur, quod pari affectu omnes diligendi sint: sed in effectu. id est in exhibitione obsequij, distinctio obseruanda sit. Vnde Aug. Omnes homines aequè diligendi sunt: sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictus tibi, quasi quadam sorte iunguntur. Pro sorte enim habendum est quo quisque tibi temporaliter colligatus adheret: quo legis potius illi dandum esse. Item super epistolam ad Gal. Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. id est ad Christianos. Omnibus enim pari dilectione vita aeterna optanda est, etsi non omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia: quae fratribus maxime sunt exhibenda, quia sunt sibi inuicem membra, qui habent eundem patrem, scilicet deum. His alijsque testimonijs innituntur, qui dicunt omnes homines pariter diligendos esse charitatis affectu, sed in operis exhibitione differentiam.

Quae his repugnare videntur.

Quibus obuiat illud preceptum legis de diligendis pa-

rentibus, Honora patrem tuum & matrem, vt sis longeuus super terram. Vt quid enim specialiter illud praeciperetur de parentibus, nisi maiori dilectione forent diligendi? Sed hoc illi referendum dicunt ad exteriorem exhibitionem, in qua praepone di sunt parentes. Vnde honora dixit, non dilige. Obuiat etiam illud quod Hieron. super Ezech. ait. s. vt ordine charitatis, sicut scriptum est, Ordinauit in me charitatem: post omnium patrem deum, carnis quoque pater diligatur, & mater, & filius, & filia, frater, & soror. Ambr. quoque diligendi exprimens ordinem super illud cantorum, capitulo primo, Ordinauit in me charitatem, ait, Multorum charitas inordinata est: quod in primo est, ponunt tertium vel quartum. Primo deus diligendus

Ibidem.

Nota ordinem
charitatis.

In lib. de do-
ct. christi. 1.
cap. 28.

Auctoritates
ponit quod videtur
dicere omnes
pariter dili-
gendos esse:
in effectu dif-
ferentia esse.
Gal. 6. e.

In expositio-
ne sexti capi-
tuli circa fi-
nem. in tomo. 4.
Matth. 23. a.

Deut. 5. b.

Cant. 2.

Matth. 22. d.

Ordo diligē
di hic ostē
datur.in: 8. lib. de
trin. cap. 8.
in fine.Determina
tio auctorita
tis q̄ videntur
aduersari.

1. Corin. 7. b.

est, secundo parentes, inde filij, post domestici: qui si boni sunt, malis filijs præpo
nendi sunt. Secundum hoc in euangelio ad cuiusque dilectionem, proprium po
nit. Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo & ex omnibus viribus tuis,
& proximum tuum sicut teipsum, & inimicos non ex tota virtute, nec sicut te
ipsum, sed simpliciter. Sufficit enim quod diligimus, & non odio habemus. Ecce
ex præmissis aperte insinuat, quæ in affectu charitatis distinctio sit habenda: ut
differenti affectu, non pari, homines diligamus, & ante omnia deum: secundo
nos ipsos, tertio parentes, inde filios & fratres, post domesticos, demum inimicos
diligamus. Sed inquit illi, quæ de ordine dilectionis supra dicuntur, esse refe
renda ad operum exhibitionem, quæ differenter proximis exhibenda sunt. Pri
mo parentibus, inde filijs, post domesticis, demum inimicis. Deum vero tam affe
ctu quam obsequij exhibitione ante omnia diligendum.

Quod aliqui eorundem tantum proximos quantum nos,
debere diligere tradunt.

Quorum etiam nonnulli tradunt, affectu charitatis tan
tum proximos esse diligendos, quantum nos ipsos diligimus: quod confirmat au
thoritate Augustini qui ait, Nec illa iam quaestio moueat, quantum charitatis fra
tri debeamus impendere, quantum deo. Incomparabiliter plus deo quam nobis,
fratri vero quantum nobis. Nos autem tantomagis diligimus, quantomagis dili
gimus deum. Ex hoc & præmissis testimonijs August. asserunt omnes homi
nes pariter esse diligendos à nobis, & tantum quantum nos, deum autem plusquam
nos, corpus vero nostrum, minus quam nos vel proximos. Nec in enumeratio
ne præmissa diligendorum, ordinem diligendi assignari dicunt, sed tantum quæ
sunt diligenda.

Secundum alios non pari affectu omnes diligendi sunt.

Verum quia præmissa verba Ambrosii ordinem diligē
di secundum affectum magis quam secundum effectum, diligenter intuentibus
explicare videntur, non indocte alij dicunt non modo in exhibitione operis, sed
etiam in affectu charitatis ordinem differentem esse statutum: ut ante omnia
diligamus deum, secundo nos, tertio parentes, quarto filios vel fratres, & huius
modi, postea domesticos, demum inimicos. Quod verò August. dicit pariter
omnes esse diligendos, & pari dilectione omnibus vitam optandam, ita accipi
potest, ut paritas non ad affectum referatur, sed ad bonum quod eis optatur:
quia charitate omnibus optare debemus, ut paria bona mereantur. Sicut Aposto
lus dicit, Volo omnes homines esse sicut me. Optanda est enim mincibus per
fectio maiorum, ut ipsi fiant perfecti, & sic parem mereantur beatitudinem.
Vel pari dilectione, id est eadem dilectione omnes diligendi sunt. Item quod
ait, Ut tantum diligamus fratres quantum nos, ita intelligi potest, id est ad tantum
bonum diligamus fratres, ad quantum nos: ut tantum bonum eis optemus in
aeternitate, quantum nobis, etsi non tanto affectu. Vel ibi quantum, similitudinis
est, non quantitatis.

Quaestio de parentibus bonis & malis, quomodo diligendi sunt.

Solet etiam quæri, Si parentes nostri mali sunt vel filii
vel fratres, an magis vel minus diligēdi sint alijs bonis, hac ratione nobis non co
pulis. Videtur quod magis sint diligendi boni, qui nobis carne non sunt con
iuncti, quam mali carne coniuncti: quia nobis sunt coniuncti corde, glutino chari
tatis. Sanctior est enim copula cordium quam corporum. Vnde Beda de illis
verbis domini, Mater mea & fratres mei hi sunt, qui verbum dei faciunt: ait, Nō
iniuriōse negligit matrem, nec mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur:
sed religiosiores monstrantur copulæ mentium quam corporum. Veruntamen
latebrosa quaestio est hæc, nec à nobis plenè absolucunda, properantibus ad alia.
Monemur enim ex verbis illis, quibus inimicos non ex tota virtute, non sicut te
ipsum iubet diligere, sed simpliciter. Sufficit enim quod diligimus, & non odio
habemus. Quod nō ita accipiēdū est, quasi sufficiat tibi diligere inimicū & nō si
cut teipsum: quia omnes & amicos & inimicos, sicut teipsum diligere debes. Sed
ad ostēdendū gradus diligendi deum & proximum & inimicum qui tamen pro
ximus est, propria dominus ponit cum ait, Diliges deum ex tota virtute tua,
& proximum sicut teipsum. non ait, ex tota virtute: ut ostendat proximum dili
gendum minus quam deum. Dicit etiam, Diligite inimicos: nec addit ex tota
virtute, nec sicut teipsum, sed simpliciter. Sufficit enim quod diligimus, & non
odio habeamus. i. sufficit dicere ut diligamus, & nō odio habeamus: non quin eos
diligere debeamus sicut nos: quia proximi sunt: sed sufficit si eos minus diligimus.
quam alios proximos. quod locutionis genus innuit.

Quaestio Augustini in libro retractionum.

Quæri etiam solet, Cur dominus præceperit diligere
inimicos, cum alibi præcipiat odio habere parentes & filios? Ad quod dicen
dum est duo esse diligenda in homine, naturam & virtutem: vitium vero & pec
catum odiendum. Et parentes ergo in quantum mali sunt, odiendi sunt: & ini
mici diligendi, in quantum homines. Diligamus ergo inimicos lucrandos regno
dei, & odiamus propinquos si impediunt nos à regno dei: & in omnibus com
muniter naturam diligamus, quam deus fecit.

De gradibus charitatis.

Sciendum quoque est diuersos esse gradus charitatis.
Est enim charitas incipiens, proficiens, perfecta, perfectior, perfectissima. Vnde
August. Perfecta charitas hæc est, ut quis paratus sit pro fratribus etiam mori.
Sed nunquid mox ut nascitur, iam prorsus perfecta est: immo ut perficiatur, na
scitur: cum fuerit nata nutritur, cum fuerit nutrita roboratur, cum fuerit robor
ta perficitur, cum ad perfectionem venerit, dicit, Cupio dissolui &c. Hic aper
te progressus & perfectio charitatis insinuat. quam perfectionem etiā veritas
commendat dicens, Maiorem hac dilectionem nemo habet, q̄ ut animam suam

Matth. 12. d.
Lucæ. 8. d.
Marci. 1. d.
Ioan. 19. c.

Matth. 22. d.

Lucæ. 6. e.

Lucæ. 14. f.
Aug. in lib.
retract. 1. c. 19
in medio.Aug. sup. io. i.
nis epist. ca.
nonicā tra
ctatu. 5. paulo.
ante mediū
in tomo. 9.
philip. 1. c.
ioan. 15. b.

ponat quis pro amicis suis. Quod utique dictum est de opere dilectionis: quia maior dilectionis effectus non est, quam ponere animam pro alijs. Nec te moueat quod ait, pro amicis, qui enim ponit animam pro amicis, ponit & pro inimicis, ad hoc ut ipsi fiant amici.

SI MELIUS EST DILIGERE AMICOS, QUAM
inimicos, vel econuerso. DISTINCTIO XXX. A

De charitate
quatum ad
meriti perfe-
ctionem.

HIC solet quaeri, Quid potius sit plurisque meriti, diligere amicos, an diligere inimicos? Sed haec comparatio implicita est. Si enim conferatur dilectio amicorum tantum dilectioni amicorum & etiam inimicorum, perspicua est absolutio. Sed si in aliquo vno homine qui diligit simul amicum & inimicum, quid horum potius sit quaeratur, obscura est responsio: quia de motu mentis agitur, de quo non est nobis facile iudicium, an vnus & idem motus sit erga amicum & inimicum, sed erga amicum intensior: an duo, vnus erga amicum, qui dicitur difficilior, alter erga amicum qui videtur feruentior: nec incogruum putatur, melior qui est feruentior. Vel si vnus idemque est, idem potius ubi est ardentior, non improbe existimatur. Aug. tamen sentire videtur, maius esse diligere inimicum quam amicum: quia perfectorum esse dicit diligere inimicos, & benefacere eis: neque hoc a tanta multitudine impleri, quanta exauditur in oratione dominica, cum dicitur, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Illam enim sponsonem dicit a multis impleri, qui nondum diligunt inimicos. Ait enim sic, Magnum est, erga eum qui tibi nihil mali fecerit esse beneuolum & beneficium: illud multo grandius & magnificentissimae bonitatis est, ut tuum quoque inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult etsi potest facere, tu semper bonum velis faciasque quod possis, audiens dicentem Iesum, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui odiunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Sed quoniam perfectorum filiorum dei est istud, quo quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum orando deum, secumque agendo luctandoque perducere: tamen quia hoc tam magni bonum tantae multitudinis non est, quantam credimus exaudiri cum dicitur in oratione, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: procul dubio verba sponsonis huius implentur, si homo qui nondum ita profecit ut eum diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccauit in eum ut ei dimittat, dimittit ex corde: qui etiam sibi roganti vult dimitti, cum orat & dicit, Si cut & nos dimittimus debitoribus. Quicumque vero rogat hominem in quem peccauit, si peccato suo mouetur ut roget, non est adhuc deputandus inimicus: ut ei diligere sit difficile, sicut erat quando inimicitias exercebat. Quisquis vero rogati & penitenti non dimittit, non existimet a domino sua peccata dimitti, quia meritum veritas non potest: quae cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiam commendauit dicens, Si dimiseritis peccata eorum, dimittet & vobis peccata vestra. Si vero non dimiseritis, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Ece hinc haberi videtur, quod & praetaxauimus. Si maioris virtutis esse diligere ini-

In enchir. c. 37

Math. 6. 5.

In enchir. c. 37

Math. 5. f.
Luce. 6. 5.
ibidem.

ibid. ca. 74.

Math. 6. 5.

micum & benefacere ei, quam illum qui nihil mali fecit nobis, vel amicū. Quod si quis concedere simpliciter noluerit, dicens, intensius diligitur amicus quam inimicus, & ideo illud potius isto: determinet ista secundum praemissam intelligentiam, dicens ibi comparationem factam inter dilectionem qua diligitur tantum amicus, & illam qua amicus & inimicus diligitur. Illud verò quod sequitur, magis nos mouet, quod scilicet dicit non esse tantae multitudinis diligere inimicos, quanta exauditur cum dicitur, Dimitte nobis debita nostra, &c. ubi dat intelligi, quod alicui a deo dimittuntur peccata non diligenti inimicum, si tamen fratri roganti qui in se peccauit, dimittit. Sed cum peccata non dimittantur alicui adulto, nisi charitatem habeat, sequitur ut charitatem habeat qui non diligit inimicum. Quomodo ergo nomine proximi omnis homo intelligitur in illo mandato, Diliges proximum tuum sicut teipsum? Si enim omnis homo proximus est, tunc & inimicus: praecipitur ergo & inimicos diligere. Et quia illud praecipuum generale est omnibus, praecipitur omnes homines diligere, etiam inimicos. Quidam quod hic dicitur simpliciter tenere volentes, illud praecipuum determinant dicens, illic perfectis dari in praecipuum diligere omnem hominem, etiam inimicum: minoribus verò in consilium. In praecipuum verò, eos diligere, qui nihil mali fecerunt eis, & inimicos non odire. Sed melius est ut intelligatur omnibus illo mandato praecipui cunctos diligere, etiam inimicos: cui sensui attestantur superius posita autoritates, & aliae multae. Illud verò August. nouissime positum, de perfecta charitate dictum intelligitur, quae tantum est perfectorum: qui non solum amicos, sed etiam inimicos perfecte diligunt, eisque benefaciunt. Quae perfectio dilectionis non est tantae multitudinis, quanta exauditur in oratione dominica. & hoc reuera grande est & eximiae bonitatis, scilicet perfecte diligere inimicum. Ita & cum dicit impleri verba illius sponsonis ab homine, qui non ita profecit ut diligat inimicum, de dilectione perfecta accipiendum est.

Math. 6. 5.

Math. 22. d.
Deuter. 6. 2.

SI CHARITAS SEMEL HABITA AMITTATUR.
DISTINCT. XXXI. A

ILLUD quoque non praetereundum, quod quidam asserunt charitatem semel habitam ab aliquo non posse excidere, nullumque damnum hanc aliquando habere: qui hanc traditionem subditis muniunt testimonijs. Apostolus ait, Charitas nunquam excidet. August. etiam inquit, Charitas quae deferri potest, nunquam vera fuit. Item, Charitas est fons proprius & singularis bonorum, cui non communicat alienus. Alieni sunt omnes qui audiri sunt, Non noui vos. De hoc fonte scriptura ait, Fons aquae viuae sit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. Si autem alieni sunt qui audiri sunt illam vocem, non ergo huic fonti communicant damandi. Item August. super epistolam Ioannis, Radicata est charitas, securus esto: nihil mali procedere potest. Item Gregor. in moralibus, Valida est ut mors dilectio: virtuti enim mortis dilectio comparatur: quia nimirum mentem quam semel ceperit, a dilectione mundi funditus occidit. Itē Aug. super epistolam Ioannis, Vnctio inuisibilis charitas est:

De charitate
quatum ad
duratorem.

1. Corin. 13. c.
& Aug. ad Iulianum
comitem: & hinc de
pen. dist. ca. 2.
Charitas: &
ibi tota hoc
cap. ponitur.
Math. 7. d.
Prouerb. 5. d.
Ioan. 4. b.
In tomo. 4.
tract. 8. post
mediū super
canticum, 8.

B j.

Tractatu.
in fine, in to
mo. 9.
Beda cap. 1.

Homilia. 5.
sup Ezechie
lem.
idem in mo-
ralibus.

* Sup episto-
lam ad Ro-
manos.

Lucę. 10. c.

1. Reg. 11. b.
Lucę. 10. c.
Ambros. sup
9. ca. ad Ro-
manos ad eū
locum. Quia
maior seruiet
minori, in to
mo. 4.

quæ in quocunque fuerit, radix illi erit: quæ ardente sole arescere non potest: nu-
tritur calore solis, non arescit. Item Beda super Ioannem, Quærendum est quo-
modo speciale filij dei agnoscendi signum fuerit, quod super eum descenderit
& manserit spiritus. Quid magni est filio dei quod in ipso manere spiritus astrua-
tur? Notandum quia semper in domino manserit spiritus: In sanctis vero quædā
mortale corpus gestauerint, partim semper maneat, partim rediturus secedat.
Manet autem apud eos, ut bonis insistant actibus: Recedit vero ad tempus, ne
semper infirmos curandi, mortuos suscitandi, demones eiciendi, vel etiam pro-
phetizandi habeant facultatem. Manet ergo semper, ut possint habere virtutes, ut
mirabiliter ipsi uiuant: Venit ad tempus, ut etiam aliis per miraculorum signa
quales sint intus, effulgeant. Item Gregor. In sanctorum cordibus secundū quas-
dam virtutes semper manet spiritus, secundum quasdam recessurus venit, & ven-
turus recedit. In his virtutibus sine quibus ad vitam non peruenitur, in electorum
suorum cordibus permanet: In his vero per quas sanctitatis virtus ostenditur, ut
in exhibitione miraculorum, aliquando adest, aliquando se subtrahit. Item Am-
bros. Ficta charitas est, quæ in aduersitate deserit. Hæc innuere videntur, quod
charitas semel habita non amittatur. Ideo quidam in prætaxatam prosilierunt
audaciam, dicentes charitatem à damnandis non haberi, nec à quoquam habi-
tam posse amitti: quos ratio vincit & auctoritas. Quidam enim ad tempus sunt
boni, qui postea fiunt mali, & econuerso. Vnde quorundam nomina Christus di-
cit scripta in libro vitæ, qui tamen postea abierunt retro. Sed scripta dicit non se-
cundum præscientiam, sed secundum præsentem iustitiam, cui deseruiebant, quia
digni erant tunc illo bono quod habituri sunt præscripti secundum præscientiam.
Vnde Ambros. Quibusdam gratia data est in vsum, ut Sauli & Iudæ & illis di-
scipulis quibus dominus dixit, Ecce nomina vestra scripta sunt in cælis: & post
abierunt retro. Sed hoc dixit propter iustitiam cui deseruiebant, quia boni erant.
Frequenter enim antè sunt mali, qui futuri sunt boni: & aliquoties prius sunt
boni, qui futuri sunt & permansuri mali, propter quod dicuntur scribi in libro vi-
tæ & deleri.

Determinatio auctoritatum prædictarum.

Quod verò Apostolus ait, Charitas nunquam exci-

dit, nullatenus pro illis facit. Dignitatem enim charitatis ostendens, dicit eā non
excidere, quia hic & in futuro erit: sed fides & spes euacuabuntur, & scientia.
Itē quod dicitur charitas nunquā fuisse vera quæ deserit potest, non ad essentiā chari-
tatis refertur, sed ad efficientiam: quia non efficit charitas quæ deseritur, homi-
nem verè beatum, nec perducit ad verum bonum. Huic etiam fonti alieni, id est
damnandi non communicant, scilicet in fine, quia non perseverant. Potest tamen
hoc & cætera quæ de charitate dicta sunt, de perfecta intelligi, quam soli perfe-
cti habent: quæ semel habita non amittitur. Exordia vero charitatis aliquando
crescunt, aliquando deficiunt. Sunt enim virtutis exordia, & profectus, & proue-
ctio: quos gradus ille discernit, qui parabola illam intelligit, Sic est regnum
dei, quemadmodum si iacet homo semen in terra & dormiat, & exurgat semen

Marci. 4. c.

& germinet, & crescat, & c. Si ergo perfecta charitas sic radicata est, ut amitti ne-
queat, incipiens tamen & prouecta amitti potest & sæpe amittitur: sed dum ha-
betur, non finit habentem criminaliter peccare. Quod Augustinus ostendit in-
quiens, Quia radix omnium malorum est cupiditas, & radix omnium bonorum
est charitas, simul ambæ esse non possunt: nisi vna radicitus euulsa fuerit, alia plā-
tari non potest. Sine causā conatur aliquis ramos incidere, si radicem non con-
tendit euellere.

Quare fides & spes & scientia dicuntur euacuari, & non cha-
ritas, cum & ea ex parte sit.

Aduertendum etiam est, quomodo fides, spes, & scientia
dicantur euacuari quia ex parte sunt, & non charitas cum & ipsa ex parte sit.
Ex parte enim, id est imperfecte, diligimus: sicut ex parte scimus, ut ait Esichius
super Leuiticū. Cum ergo omne quod ex parte est, euacuatur: cur charitas exci-
pitur, quæ dicitur nunquam excidere? Charitas quidem etiam ex parte est, ut sæ-
pe sancti docent, quia ex parte diligimus nunc: & ideo ipsa euacuabitur inquan-
tum ex parte est, quia tollitur imperfectio & addetur perfectio. Remanebitque
ipsa aucta, & actus eius, & modus diligendi, ut diligas deum propter se ex toto
corde, & proximum tuū sicut teipsum: sed imperfectionis modus eliminabitur.
Fides verò & spes penitus euacuabuntur. Scientia vero secundum actum & mo-
dum suum, qui nunc est, non secundum sui essentiam tollitur. Ipsa enim virtus
scientiæ remanebit, sed alium tenebit vsum & modum.

Si Christus ordinem charitatis præscriptum habuerit.

Nunc iam supereft inuestigare, Si Christus secundum
quod hō ordinem diligendi præscriptū seruauerit? Quod si est, omnē hominē sicut
seipsum dilexit. Omnibus ergo vitā optauit, omnesq; saluos fieri voluit. sed non
oēs salui fiunt, & ita nō est factū quod optauit. Sed nō est ignorandū in eo fuisse
charitatē iuxta modum patriæ, non viē: eūq; ordinem diligendi implese qui ser-
uatur in patria, nō in via. Qui enim in patria sunt. i. iā beatificati sunt, adeo iusti-
tiæ dei addicti sunt, ut nihil eis placeat, nisi quod deo placet: ac per hoc illorum
tantū salutem diligunt & volunt quos deus saluari vult, eosq; solos sicut se dili-
gunt: ita & Christus electos tantū sicut se dilexit, eorumque salutem optauit.

DE CHARITATE DEI. DISTINCT. XXXII. A

RAE MISSIS adiciendū est de dilectione dei, quia ipse diligit
nos: quæ non est alia quā illa qua diligimus eū. Dilectio autem dei di-
uina vsa est: eademq; dilectione pater & filius & spūs sanctus se di-
ligit & nos, ut suprà disseruimus. Cumq; eius dilectio sit immutabilis & æterna,
alium tamen magis, aliū minus diligit. Vnde August. Incomprehensibilis est dile-
ctio dei atque immutabilis, quia deus in vnoquoque nostrū amat quod fecit, sicut
& odit quod fecimus. Miro ergo & diuino modo etiā quā odit, diligit nos. Et hoc
quidē in oībus intelligi potest. Quis ergo dignè potest eloqui quā diligat mem-
bra vnigeniti sui, & quanto amplius vnigenitū ipsum? De ipso etiam dictum est,
B ij.

*
Sup epistolā
Ioan.
1. Timo. 6. c.

1. ad Timo.
2. b.

De charitate
quā ad diuinā
dilectionē
nem.
Distm. 17. pri-
mi scētiarū.
Quod alium
magis, aliū
minus diligit
deus.
Sup Ioan.

Sap. ii. d.
Sap. ii. d.
Gen. i. d.

Nihil odisti eorum quæ fecisti. Ex his percipitur, quod deus omnes creaturas suas diligat: quia scriptum est, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Et item, Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Si omnia quæ fecit bona sunt, & omne bonum diligit: omnia ergo diligit quæ fecit: & inter ea magis diligit rationales creaturas, & de illis eas amplius quæ sunt membra vnigeniti sui, & multo magis ipsum vnigenitum.

Ex qua intelligentia dicitur magis vel minus diligere hæc vel illa.

Cum autem dilectio dei immutabilis sit, & ideo non in-

phil. 4. b.

Ex quo sensu oia q fecit deus diligere dicitur.

Quo alios magis alios minus diligere dicitur.

tenditur vel remittitur, si queritur quæ sit ratio dicti cum dicitur magis vel minus diligere hoc quod illud, & cum dicitur deus omnia diligere: Dicimus dilectionem dei sic aut pacem exuperare omnem sensum humanum, ut ad tantæ altitudinis intelligentiam aliquatenus aspiat humanus sensus. Potest tamen intelligi, ea ratione dici omnia diligere deo quæ fecit, quia omnia placent ei, & omnia approbat in quantum opera eius sunt: nec tunc vel prius vel amplius placuerunt ei cum facta sunt. Ante quæ fierent, immo ab æterno omnia placuerunt ei, non minus quam postquam esse coeperunt. Quod verò rationales creaturas id est homines vel angelos, alios magis, alios minus diligere dicitur, non mutabilitatem charitatis eius significat: sed quod alios ad maiora bona, alios ad minora dilexit: alios ad meliores usus, alios ad minus bonos. Omnia enim bona nostra ex eius dilectione nobis proueniunt. Electorum ergo alios magis, alios minus dilexit ab æterno, & diligit etiam nunc: quia alijs maiora, alijs minora ex dilectione sua præparauit bona: alijsque maiora, & alijs minora bona confert ex tempore. Vnde magis vel minus dicitur hos vel illos diligere.

Quod duobus modis inspicenda est dilectio dei.

Consideratur enim duobus modis dilectio dei, secundum

essentiam, & secundum efficientiam. Non recipit magis vel minus secundum efficientiam, sed tantum secundum efficientiam: ut magis dilecti dicantur, quibus ex dilectione ab æterno maius bonum præparauit & in tempore tribuit, & minus dilecti quibus non tantum. Inde etiam est, quod aliqui quando conuertuntur & iustificantur dicuntur tunc incipere diligere a deo: non quod deus noua dilectione quenquam possit diligere, immo sempiterna dilectione dilexit ante mundi constitutionem quoscunque diligit. Sed tunc dicuntur incipere diligere ab eo, cum æternæ dei dilectionis sortiuntur effectum, scilicet gratiam vel gloriam. Vnde Augustinus. Absit ut deus temporaliter aliquem diligat quasi noua dilectione, quæ in ipso ante non erat, apud quem nec præterita transierunt, & futura iam facta sunt. Ita que omnes sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit, sicut prædestinauit. Sed cum conuertuntur & inueniunt illum, tunc incipere ab eo diligere dicuntur: ut eo modo dicatur, quo potest humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mutantur & non ipse: ut lux infirmis oculis aspera, firmis lenis est, ipsorum scilicet mutatione, non sua. Ita cum aliquis per iustificationem incipit esse amicus dei, ipse mutatur, non deus.

In lib. 5. de trin. cap. 16. & ultimo, in fine.

Si quis magis vel minus diligatur a deo vno tempore quam alio.

Si verò queritur de aliquo, Vtrum magis diligatur a deo vno tempore quam alio: distinguenda est dilectionis intelligentia. Si enim referatur ad dilectionis effectum, concessibile est: si verò ad dilectionis essentiam, inficiabile est.

Si deus ab æterno dilexit reprobos.

De reprobis verò qui præparati non sunt ad vitam sed ad mortem, si queritur, vtrum debeat concedi quod deus ab æterno dilexit eos: Dicimus de electis solis simpliciter hoc esse concedendum, quod deus ab æterno eos dilexit, quos ad iustitiam & coronam præparauit. De non electis verò, simpliciter est concedendum quod odio habuit, id est reprobauit: sicut legitur, Iacob dilexi, Esau odio habui. Sed non est simpliciter dicendum quod dilexit, ne prædestinati intelligantur: sed cum adiectione concedatur, dilexit eos in quantum opus eius futuri erant, id est quos & quales facturus eos erat.

DE QUATVOR VIRTVTIBVS PRINCIPALIBVS.

DISTINCT. XXXIII.

OST prædicta, de quatuor virtutibus quæ principales vel cardinales vocantur, differendum est: quæ sunt Iustitia, Fortitudo, Prudentia, Temperantia. De quibus Augustinus ait, Iustitia est in subueni-

do miseris, Prudentia in præcauendis insidiis, Fortitudo in perferendis molestiis, Temperantia in coercendis delectationibus prauis. de his dicitur in lib. Sapientie, Sobrietatem & prudentiam docet, iustitiam & veritatem. Sobrietatem vocat temperantiam, & virtutem vocat fortitudinem. Hæc virtutes cardinales dicuntur ut ait Hieron. quibus in hac mortalitate bene viuatur, & post ad æternam vitam peruenitur: quæ in Christo plenissime fuerunt & sunt. de cuius plenitudine nos accepimus. In quo habuerunt usus eosdem quos in patria habent, & quosdam etiam viæ. Veruntamen an hæc virtutes cum & ipse in animo esse incipiant, qui cum sine illis prius esset, tamen animus erat, desinant esse cum ad æterna perduxerint, nonnulla quaestio est. Quibusdam visum est eas esse desituras: & de tribus quidem prudentia, scilicet fortitudine & temperantia cum hoc dicitur, non nihil dicitur. Iustitia enim immortalis est: & magis tunc perficitur in nobis quam esse cessabit, cum beatè viuemus contemplatione naturæ diuinæ, quæ creauit omnes creature, instituit naturas: quæ nihil melius & amabilius est. Cui regenti subditum esse, iustitiæ est. Et ideo immortalis est omnino iustitia, nec in illa beatitudine esse desinet: sed talis ac tanta erit, ut perfectior & maior esse non possit. Fortassis & alia tres virtutes, prudentia sine villo iam periculo erroris, fortitudo sine molestia tolerantia malorum, temperantia sine repugnatione libidinum erunt in illa felicitate: ut prudentia ibi sit, nullum bonum deo præponere vel æquare: fortitudinis, ei firmissimè coherere: temperantiæ, nullo defectu noxio delectari. Quod verò nunc agit iustitia in subueniendo miseris, quod prudentia in præcauendis insidiis, quod

B iij.

Malach. i. 2.

De virtutibus cardinalibus. In lib. de trinitate. 14. ca. 9.

Sap. 8. b.

Quod hæc virtutes in Christo fuerunt. Ioan. 1. b. De vltimis earum i futuro. Aug. 14. de trin. c. 9. in principio capituli.

Ibidem paulo inferius.

fortitudo in perferendis molestiis, quod temperantia in coercendis delectationibus prauis, non erit ibi omnino ubi nihil mali erit. Ita ergo virtutum opera huic mortali vitæ necessaria, sicut fides ad quam referenda sunt, in præteritis habebuntur. Ecce apertè hic dicit August. quod prædictæ virtutes in futuro erūt, sed alios vsus tunc habebunt quàm modo. Cui Beda assentit super Exodum dicens, Colū næ ante quas expansum est velum, potestates cœli sunt, quatuor eximiis virtutibus præclaræ, id est fortitudine, prudentia, temperantia, iustitia, quæ aliter in cœlis seruantur ab angelis & animabus sanctis, quam hic à fidelibus. Et consequenter assignat Beda vsus illarum virtutum secundum præsentem statum & futurum, imitans August. in præmissis assignationibus.

DE SEPTEM DONIS SPIRITVS SANCTI.
DISTINCT. XXXIII.

De septē donis spūs sancti gñaliter. Ambrosiū 1. lib. de spū sctō ca. 20. & vltimo in principio capituli, Tomo 2.

Ibidē paulo inferius. Esaiæ. 11. a.

1. ad Corin. 12.

Esaiæ. 11. a.

N VNC de septem donis spiritus sancti agendum est: ubi prius considerandum est, An hæc dona virtutes sint: Secundò, An in futuro desitura sint, vel omnia, vel horū aliqua: Deinde, An in Christo fuerint cūcta hæc dona. Hæc dona virtutes esse, nec in futuro desitura Ambros. ostēdit, ea septem fore virtutes dicens, & in angelis abundantissimè esse: sic, Ciuitas dei illa Hierusalem cœlestis, non meatu alicuius fluuii terrestris abluitur: sed ex vitæ fonte procedens spiritus sancti, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cœlestibus spiritibus redundatius videtur effluere, pleno septem virtutum spiritalium feruens meatu. Si enim fluuii riparum crepidinibus editis superfusus exundat, quantomagis spūs sctūs supereminens creaturam, cū nostræ mentis arcana tanquam inferiora perstringat, cœlestem illam angelorum naturam effusione quadam sanctificationum vbertate lætificat? Deinde sanctificationem exponēs subdit, His autem sanctificationibus significatur plenitudo septem spiritalium virtutum, quas enumerat Esaias dicens, Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris domini. Vñ est ergo flumen spiritus sancti, sed multi spiritalium donorum meatus. Quauis et go multi dicuntur spiritus, vt spiritus sapientiæ & intellectus, & c. vnus tamen est dei spiritus, suæ libertatis arbiter, omnia pro auctoritate voluntatis diuidens singulis. Hic expressè traditum est, septem dona & virtutes esse sanctificationesq; fidelium mentium, & in futuro non desitura, cum sint & in angelis.

Quod in Christo fuerunt illa septem dona.

In Christo etiam hæc eadem fuisse Esaias ostendit dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & replebit eum spiritus timoris domini.

Quod videtur obuiare præmissis.

His autem videtur obuiare quod Beda de timore domini dicit super Parabolas, scilicet quod omnis timor in futuro cessabit. Ait enim

sic super illum locū, Timor dñi principiu sapientiæ: Duo sunt timores dñi, seruilis qui principiu sapientiæ est, & amicalis qui perfectionē sapientiæ comitatur. Seruilis principiu sapientiæ est, quia qui post errata sapere incipit, primò timore corripitur diuino, ne puniatur: sed hunc perfectā charitas foras mittit. Succedit huic timor dñi sctūs, permanens in seculū seculi: quē non excludit charitas sed auget. quo timet filius, ne vel in modico oculos amantissimi patris offendat. vterque in futuro cessabit, charitas verò nunq̄ excidet. Aug. verò super illū locum psal. Adorabo ad templū sanctum tuū in timore tuo: timorem dei desituru dicit sic: Timor dñi est magnum præsidiu proficientibus ad salutē, sed peruenientibus foras mittitur. Non enim timent iam amicū, cū. scilicet id quod repromissum est, perducti fuerint. Ex his auctoritatibus significatur, q̄ timor non erit in futuro. Si autē timor non erit in futuro, ergo nec septē dona crunt, nec mō sunt in angelis siue in animabus sanctis. Ad quod dicimus, auctoritatū præmissarū quæ videtur repugnantia dirimentes, q̄ septē illa dona & in angelis modo sunt, & in animabus sanctis feliciter viuētibz, & in nobis erunt in futuro: sed non habebūt omnia hos vsus, siue hæc officia quæ nunc habent. verbi gratia, Timor filialis modo facit timere ne offendamus quem diligimus, & ne separemur ab eo: facit etiam nos reuereri eundem. In futuro verò faciet nos reuereri, qñ non timebimus separari vel offendere. Non ergo metus separationis vel offensionis nunc est in angelis vel in animabus sanctis, nec in nobis erit in futuro: sed reuerentia quæ est mixta cū subiectione dilectionis: quæ etiā in Christo fuit, sicut Apostolus dicit in epistola ad Hebræos loquens de Christo, Qui exauditus est pro sua reuerētia. Quidam tamen secundum effectum, timorem in Christo & in angelis tantum esse contendunt.

Plena timorum distinctio.

Et quia de timore tractandi nobis occurrit locus, sciendum est quattuor esse timores. s. mundanum siue humanum, seruilem, initialem, castum vel filialem siue amicabile. Humanus timor est, vt ait Cassiodorus, quando timeamus pati pericula carnis, vel perdere bona mundi, propter quod delinquimus. Hic timor malus est, qui in primo gradu cum mundo deseritur: quem do minus prohibet in euangelio dicens, Nolite timere eos qui occidunt corpus, & c. Timor autem seruilis est, vt ait Aug. cum per timorem gehennæ continet se homo à peccato, quo præsentiam iudicis & pœnas metuit, & timore facit quicquid boni facit, non timore amittendi æternum bonum quod non amat, sed timore patiendi malum quod formidat. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est iste timor & vtilis, licet insufficiens: per quem fit paulatim consuetudo iustitiæ, & succedit initialis timor, quando incipit quod durum erat amari: & sic incipit excludi seruilis timor à charitate, succedit deinde timor castus siue amabilis: quo timeamus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne eo careamus. Timor iste de amore venit. Ille qui dem seruilis est vtilis, sed non permanens in æternum: & iste timor diuinus comes est per omnes gradus.

1. ioh. 4. d. psalmo. 18.

Sup psalm. 5. post mediū enarrationis, in tomo. 8.

Solutio.

Ad Heb. 5. c.

Sup psal. 127

Matth. 10. c. Luca. 12. a. Sup ps. 127. scilicet Beati oēs q̄ timent dñm. nō longē ab initio, in tomo. 8.

Ibidē paulo superius.

Et attende quod quatuor hic distinguuntur timores,

cum supra Beda duos dixerit esse. Sed Beda humanum timorem prætermisit, & nomine seruilis duos quos hic distinxi complexus fuit, scilicet seruilem & initialem. Amicabilem verò, castum dixit. August. quoque seruilem & castum timorem aperte discernit, dum epistolæ ad Romanos illum locum exponit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum dei: ita dicens, Duo timores insinuantur hic: unus qui est in perfecta charitate. scilicet timor castus: alter qui non est in charitate. scilicet seruilis: in quo quis deo credatur, non tamen in dei: etsi bonum fiat, non tamen bene. Nemo enim inuitus bene facit, etiam si bonum est quod facit.

De casto & seruii plenius agit, tangens interdum de initiali.

De his eisdem timoribus latius disputat Aug. dicens,

Cœpit aliquis credere diem iudicii. si cœpit credere, cœpit & timere. Sed quia adhuc timet, nondum habet fiduciā in die iudicii: nondum est enim in illo perfecta charitas. sed si perfecta in illo esset charitas, non timeret: perfecta enim charitas faceret perfectam iustitiam, & non haberet unde timeret: immo haberet quare desideraret ut transeat iniquitas, & veniat regnum dei: ergo timor non est in charitate. Sed in qua charitate? Non inchoata. In qua ergo? In perfecta. perfecta ergo charitas foras mittit timorem. ergo incipiat timor: quia initium sapientiæ, timor domini. Timor enim quasi locum præparat charitati. Cum autem cœperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparauit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit: & quantum illa fit interior, timor pellitur foras. maior charitas, minor timor: minor charitas, maior timor. Si autem nullus est timor, non est quā intret charitas. sicut videmus per setam introduci linum quando aliquid iungitur: seta prius intrat, & nisi exeat non succedit linum. Sic timor primo occupat mentem: non autem ibi remanet timor, quia ideo intrauit, ut introduceret charitatem.

Quod videtur prædictis aduersari.

Est autem alia sententia quæ videtur huic esse contraria,

si non habet pium intellectorem. Dicitur enim in psal. Timor domini castus permanet in seculum seculi. Aeternum quendam timorem nobis ostendit, sed castum. Quod si ostendit ille nobis æternum timorem, nunquid contradicit illi ista epistola quæ dicit, Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem. Hoc enim dictum est per Ioannem, illud dictum est per Dauid. Sed nolite putare alium esse spiritum. si enim vnus flatus inflat duas tibias, non potest vnus spiritus implere duo corda, & agitare duas linguas? Si spiritu vno, id est flatu impletæ duæ tibie consonant, impletæ duæ linguæ spiritu dei dissonare possunt: immo est ibi quædam consonantia, est quædam concordia: sed auditorem desiderat studiosum, non ociosum. Ecce mouit duas linguas spiritus dei, & audiuius ex vna, & Timor non est in charitate: audiuius ex alia, Timor domini castus permanet in seculum seculi. Quid est hoc?

Rom. 8. c.

Aug. lib. con-
fessionū. 1. ca.
32. in tomo. 1.

Tractat. 9.
qui est ad. 4.
caput. 1. epi-
stole Ioan. in
tomo. 9. non
longe a prin-
cipio tract.
ibidem sed
inferius pau-
lo.

Hic tangit de
initiali timo-
re.
1. Ioan. 4. d.
Psalm. 18.
ibidem pau-
lo inferius.

Similitudo
seruilis timo-
ris inducit.

Psalm. 18.

1. Ioan. 4. d.

Aug. eodem
tract. 9. sup
epistolā Ioan-
nis, sed paulo
inferius ad
superiora.

Dissonant? Non. Excute aures, intende melodiam: non sine causa hic addidit castus, illic non addidit: quia est timor aliquis qui dicitur castus, est alius qui non dicitur castus. Discernamus istos duos timores, & intelligamus consonantiam timorum. Quomodo discernimus? Attendat charitas vestra. Sunt homines qui propterea timent deum, ne mittantur in gehennam: ne forte ardeant cum diabolo in igne æterno. Ipse est timor qui introducit charitatem, sed sic venit ut exeat. Si enim propter pœnas times deum, nondum amas quem sic times: non bona desideras, sed mala caues. Sed ex eo quia mala caues, corrigis te & incipis bona desiderare: cūque bona desiderare cœperis, erit in te timor castus? Quid est timor castus? Timere ne amplius amittas ipsa bona, timere deū ne recedat à te. Cū autē times deū ne te deserat præsentia eius, amplecteris eum, ipso frui desideras.

Quomodo distant duo timores, per similitudinem
duarum mulierum ostendit.

Aug. eod. tra-
ctatu. 9.

Aug. ibidem
sed inferius
paulo.

H

Non potes melius explanare quid intersit inter duos

istos timores, quā si ponas duas mulieres maritatas: quarum vnā constituas volentem facere adulterium, sed timet ne damnetur à marito. Timet maritum, quia adhuc amat nequitiam. huic non grata est, sed onerosa mariti præsentia: & si forte viuat nequiter, timet maritum ne veniat. Tales sunt qui timent diem iudicii. Fac alteram amare virum, & debere illi castos amplexus, nulla se adulterina immunditia maculare velle. ista optat præsentiam viri. Illa timet & ista timet. Iam ergo interrogentur quare timeant? Illa dicet, Timeo virum ne veniat: ista dicet, Timeo virum ne discedat. Illa dicet, Timeo virum ne damnet: ista dicet, Timeo virum ne deserat. Pone hæc in animo, & inuenies timorē quē foras mittit charitas: & alium timorē castū, permanētē in seculū seculi. Illū timorē perfecta charitas foras mittit, quia ille timor tormentū habet. torquetur cōscientia peccatorū: nōdū facta est iustificatio. Est ibi quod titulat mētē, quod pungat, quod stimulet. Stimulat ille timor, sed intrat charitas quæ sanat quod vulnerat timor. Timor castus facit securitatem in animo. Audiuius duas tibias, scilicet Ioannē & Dauid consonantes. Illa de timore dei dicit, quo timet anima ne dānetur: illa de timore dei dicit, quo timet anima ne deseratur. Ille est timor quem charitas excludit, ille est timor qui permanet in seculum seculi. Ecce in his verbis prædictis aperte ostendit August. quis sit timor castus, & quis seruilis, & qualiter differant. In quibus etiam initialē timorem significauit: qui nec ex toto est seruilis, nec ex toto castus, sed tanquam mediū aliquid de seruii, & aliquid de casto timore habet, facit enim seruire par tim timore pœnæ, partim amore iustitiæ: per quem timemus puniri, & timemus offendere. Iste timor est in inchoata charitate, non in perfecta: & quantū crescit charitas, tantum decrescit iste timor, quantū ad metū pœnæ. i. quantū ad id quod facit timere pœnam, & quantū ad tormentū conscientie. Nam quātomagis diligimus, tanto minus timemus. Iste timor notatur in illis verbis August. vbi non negat timorem esse in charitate inchoata, sed perfecta: quod non posset dici de seruii. quia ut ipse supra dixit, seruilis timor non remanet veniente charitate, nec in-

Aug. eodem
tractatu. 9. su-
per Ioanis
epist. inferius
paulo ad su-
periora.

Idē pene ci-
tatur ab Au-
gust. in epist.
ad Honorat.
de grā noui
testamēti. ca.
21. & est epi-
stol. 12. tomi
2.

ibidē paulo
inferius.

trat charitas nisi prius ille timor exeat: nec in illo timore aliquis credit in deum, etsi credat deo: nec bene facit, etiam si bonum est quod facit. Non est ergo timor ille in charitate etiam inchoata: quia omnis qui charitatem habet, licet non perfecta, & in deum credit, & bona opera facit. Quare seruilis non est timor ille, quem in charitate inchoata fore concessit, & quem crescente charitate decreverit dixit: sed ille est timor initialis, quē nō negat esse in charitate, nisi perfecta sit.

Quod timor seruilis & initialis dicitur initium sapientiae, sed differenter.

Prover. 1. a.
Eccl. 1. b.

Sciendum tamen est, quod uterque timor, scilicet seruilis & initialis, in scripturae diuersis locis dicitur initium sapientiae: & ita fore comperies, si diligenter annotaueris loca scripturae, in quibus de timore domini fit mentio. ex alia tamen ratione & causa diuersa, dicitur seruilis timor initium sapientiae & ex alia initialis. Seruilis enim ideo dicitur initium sapientiae, quia praeparat locum sapientiae, & ducit ad sapientiam: sed tamen non remanet cum ea, immo foras exit. Initialis vero dicitur initium sapientiae, quia est in inchoata sapientia: quem cum quis habere incipit, sapientiam & charitatem habere incipit. Inde etiam est quod uterque timor dicitur initialis: quod inuenire poteris per diuersa scripturae loca. Uterque etiam timor interdum dicitur seruilis: quia & ipse initialis, qui est in charitate inchoata, aliquid habet de seruili, scilicet angore poenae: sicut & aliquid habet de casto, scilicet quod timet offendere ac separari.

De hoc quod Aug. dicit castum timorem esse aeternum.

Illud quoque diligenter est notandum, quod in superioribus Aug. dicit, castum timorem esse aeternum. per quod confirmatur praemissa sententia, scilicet quod spiritus timoris erit in futuro, sicut & alia dona spiritus sancti, sed non habebit omnem illum usum quem modo habet. Faciet enim tunc nos reuereri deum, non timere separari vel carere. Fuit ergo & in Christo timor ille, sed iuxta usum illum quem habebit in futuro in sanctis. Non enim timuit Christus separari vel offendere deum, sed deum pra omnibus reueritus est.

An timor poenae qui fuit in Christo, fuerit seruilis, vel initialis, vel alius.

Cum autem fuerit in Christo timor poenae, queritur an iste timor fuerit mundanus, vel seruilis, vel initialis. Ad quod dicimus, nullum eorum fuisse in Christo: quia timor mundanus malus est, ut supra dictum est, & in primo gradu cum mundo deseritur. Seruilis vero vel initialis in perfecta charitate non est. Nullus ergo timorum istorum fuit in Christo. Quis ergo fuit timor iste quo poenam timuit? Potest timor ille dici naturalis vel humanus, qui omnibus hominibus inest, quo horretur mors ac formidatur poena. Et dicitur timor iste naturalis, non quia accesserit homini ex natura secundum quod prius fuit instituta: quia non fuit iste timor concretus homini, nec de bonis naturalibus: sed quia ex corrupta natura per peccatum omnibus aduenit: cui corruptio inoleuit, tam esset naturalis: & est iste timor, effectus peccati, ut praedictum est.

QUOMODO DIFFERANT SAPIENTIA ET SCIENTIA. DISTINCTIO XXXV. A

POST praemissa diligenter considerandum est, in quo differat sapientia a scientia. De hoc Augustinus ita ait, Philosophi disputantes de sapientia definierunt eam, dicentes, Sapientia est rerum diuinarum humanarumque scientia. Ego quoque utrarumque rerum cognitionem, id est diuinarum & humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse non nego. Verum iuxta distinctionem Apostoli, qua dixit, Alij datur sermo sapientiae, alij sermo scientiae, illa definitio diuidenda est: ut rerum diuinarum cognitio sapientia proprie nuncupetur, humanarum vero rerum cognitio proprie scientiae nomen obtineat. Neque vero quicquid sciri ad hominem potest in rebus humanis, ubi plurimum superuacuae vanitatis & noxae curiositatis est, huic scientiae tribuo: sed illud tantum quod fides saluberrima quae ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: quia scientia non pollent fideles plurimi, quauis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam: aliud est scire quomodo hoc ipsum & pijs optuletur vel contra impios defendatur: quae proprio vocabulo appellatur scientia. De his quoque duabus virtutibus idem Augustinus differentiam inter eas assignans super psalm. ait, Distat sapientia quodammodo a scientia, testante sancto Iob qui quodammodo singula definiens ait, Sapientia est pietas, scientia vero abstinere a malis. Pietatem vero hoc loco posuit dei cultum: quae graece dicitur *θεοσεβεία*: quae est in cognitione & dilectione eius quod semper est & incommutabiliter manet, quod deus est. Abstinere vero a malis est in medio praeue nationis prudenter conuersari. Idem quoque inter haec duo aperte distinguens ait in lib. 12. de trinitate. Distat ab aeternorum contemplatione actio qua bene utimur temporalibus rebus: & illa sapientiae, haec scientiae deputatur, quauis & illa quae sapientiae est possit nuncupari scientia: ut Apostolus asserit ubi dicit, Nunc scio ex parte. quia scientiam profecto contemplationis dei vult intelligi. In hoc ergo differentia est: quia ad contemplationem sapientiae, ad actionem vero scientiae pertinet. Ecce aperte demonstratum est in quo differant spiritus sapientiae & spiritus scientiae, scilicet ut sapientia diuinis, scientia humanis attributa sit rebus. Et ut docet Augustinus, utrumque agnoscimus in Christo, scilicet & rem diuinam & rem humanam: & ideo de ipso habemus sapientiam & scientiam. Cum enim legitur Verbum caro factum est, in verbo intelligitur verus dei filius: in carne agnoscitur verus hominis filius. Item cum dicitur, vidimus plenum gratiae & veritatis: gratiam referamus ad scientiam, & veritatem ad sapientiam: quia in Christo sapientia & scientia fuit plenaria, & nos scientiam & sapientiam de eo habemus qui est deus & homo.

In quo differat sapientia ab intellectu.

Ostensa differentia inter scientiam & sapientiam, quid distet inter sapientiam & intellectum videamus. In hoc differunt illa duo: quia sapientia proprie

De dono sapientiae, intellectu, & scientiae.
in 1. 4. lib. de trinitate. cap. 1. in medio capituli. 1. Corin. 12. b. Distinctio sapientiae & scientiae secundum theologos.

ibidem.

in Enchiridion. cap. 2. & lib. de trinitate. 12. cap. 14. iob. 28. d. iuxta. 70. interpretes.

Cap. 14.

1. Corin. 13. d.

in lib. 13. de trinitate. ca. 19. in medio capituli. ioh. 1. b.

est de æternis quæ veritati æternæ contemplandæ intendit. Intelligētia vero nō modo de æternis est: sed etiam de rebus inuisibilibus & spiritalibus temporaliter exortis. Per eam enim & natura summa quæ fecit omnes naturas, id est diuina cōsideratur: & quæ post ipsam sunt spirituales & inuisibiles naturæ, vt angeli & omnes animæ bonæ affectiones conspiciuntur. In hoc ergo differentia est quia sapientia creator tantum conspicitur, intellectu vero & creator & creatura quædā. Item intellectu intelligibilia capimus tantum: sapientia vero non modo capimus superiora, sed etiā incognitis delectamur. ¶ Sic ergo distingui potest inter illa tria, scilicet intellectum, scientiā, & sapientiā. Scientia valet ad rerum temporalium rectā administrationē & ad bonam inter malos conuersationem. Intelligētia vero ad creatoris & creaturarum inuisibilium speculationem. Sapientia vero ad solius æternæ veritatis contemplationem & delectationem.

Quō differūt
sciētia intelli
gentia & sa
pientia.

Quod intellectus & scientia de quibus hic agitur, non sunt illa quæ naturaliter habet homo.

Et notandum quod intellectus & scientia quæ dicuntur dona spiritus sancti: alia sunt ab intellectu & scientia quæ naturaliter sunt in anima hominis: hæ enim virtutes sunt quæ per gratiam infunduntur animis fidelium vt per eas recte viuunt. Illa vero naturaliter habet homo ex beneficio creationis: à deo tamen. Per has autē virtutes quæ dicuntur dona spiritus sancti, illa naturalia reformantur atque adiuuantur: vt verbi gratia. Intellectus naturalis peccato obtenebratus, per virtutē quandā & gratiam quæ dicitur spiritus intelligentiæ reformatur atque adiuuatur ad intelligendū. Ita & per illam virtutem quæ dicitur spiritus sapientiæ iuuatur atque erigitur mentis ratio ad cōtemplationem & delectationem æternæ veritatis.

Quod sapientia ista dei est, nec est illa quæ deus est.

Illud etiam sciendum est, quod sapientia de qua nunc differimus, non est illa sapientia dei (vt ait Aug.) quæ deus est: sed hominis sapientia: verū tamen quæ secūdū deū est: ac verus & præcipuus cultus eius est. Si ergo colat mens hominis deum cuius ab eo capax facta est, & cuius esse particeps potest, sapiens ipsa fit & non sua luce sed summæ illius lucis participatione sapiens fit. Ista ergo hominis sapientia etiā dei est: verū non ita dei est, vt ea sapiens sit deus. Non enim participatione sui sapiens est sicut mens participatione dei. Sic etiam dicitur iustitia dei non solum illa qua ipse iustus est: sed etiam illa qua dat homini cum iustificat impium.

De conexio
ne habitū
gratiarum.
Hieron. cōs
mētario ad
56. caput.
Esa. in prin
cipio. in to
mo. 5.

**DE CONNEXIONE VIRTVTVM QVAE NON
separantur. DISTINCT. XXXVI.**

OLET etiam quæri vtrum virtutes ita sint sibi coniunctæ, vt separatim non possint possideri ab aliquo: sed qui vnā habet omnes habeat. De hoc etiam Hieron. ait: Omnes virtutes sibi hærent: vt qui vna caruerit, omnibus careat. Qui ergo vnā habet, omnes habet. Quod quidem pro-

babile est. Cum enim charitas mater sit omnium virtutum: in quocunque mater ipsa est, scilicet charitas, & cuncti filij eius, id est virtutes recte fore creduntur. Vnde Aug. Vbi charitas est, quid est quod possit deesse? Vbi autem non est, quid est quod possit prodesse. Cur ergo non dicimus, Qui hanc virtutem habet, omnes habet, cum plenitudo legis sit charitas? quæ quanto magis est in homine, tanto magis est virtute præditus: quanto vero minus, tanto minus inest virtus: & quanto minus inest virtus, tanto magis inest vitium.

Si cunctæ virtutes pariter sint in quocunque sunt.

Vtrum vero pariter quis omnes possideat virtutes, an alia magis, alia minus in aliquo ferueant, quæstio est. Quibusdam enim videtur quod alia magis, alia minus habeantur ab aliquo: sicut in Iob patientia emicuit, in David humilitas, in Moysē mansuetudo. qui etiam concedunt magis aliquē mereri per aliquam vnā virtutem quā per aliam, sicut eam plenius habet quā aliam. Non tamen magis per aliquam mereri dicunt, quā per charitatem: nec aliquam plenius à quoquam haberi, quā charitatem. Alias ergo magis & alias minus in aliquo esse dicunt: sed nullum plenius charitate, quæ cæteras gignit. Hæcque dicunt esse multas facies quas memorat Apostolus, dicens, Ex personis multarum facierum &c. Alij verius dicunt omnes virtutes & similes & pares esse in quocunque sunt: vt qui in vna alteri par extiterit, in omnibus eidē æqualis sit. Vnde Aug. Virtutes quæ sunt in animo humano, quāuis alio & alio modo singule intelligantur, nullo modo tamen separantur abinuicem: vt quicunque fuerint æquales, verbi gratia, In fortitudine æquales sunt & prudentia & iustitia & temperantia. Si enim dixeris æquales esse istos in fortitudine, sed illum præstare prudentia, sequitur vt huius fortitudo minus prudens sit: ac per hoc nec fortitudine æquales sunt, quia est illius fortitudo prudentior. atque ita de cæteris virtutibus inuenies, si omnes eadem consideratione percurras. Ex his clarescit omnes virtutes non modo esse connexas, sed etiam pares in animo hominis. Cum ergo dicitur aliquis aliqua præminere virtute, vt Abraham fide, Iob patientia: secūdum vsus exteriores accipiendum est, vel in comparatione aliorum hominum: quia vel humilitatis habitum maximè præfert, vel opus fidei, vel alicuius cæterarum virtutum præcipuè exequitur. Vnde & ea præ alijs pollere, vel inter alios homines singulariter excellere dicitur, secūdum hunc modum. scilicet secūdum rationem actuum exteriorum: vt Alibi Aug. dicit in aliquo aliam magis esse virtutē. aliam minus: & vnā inesse virtutem, & non alteram. Ait enim sic, Clarissima disputatione tua satis apparuit, non placuisse auctoribus nostris, immo veritati ipsi, omnia paria esse peccata, etiam si hoc de virtutibus rerum sit: quia etsi verum est eum qui habet vnā omnes virtutes habere, & eum qui vnā non habet nullam habere: nec sic peccata sunt paria, quia vbi virtus nulla est, nihil rectum est: nec tamen ideo non est prauo prauius, distortoque distortius. Si autem (quod putō esse verius sacrisque literis congruentius) ita sunt animæ intentiones vt corporis membra, non quod videantur locis sed quod sentiantur affectibus: & alij

Super Ioāne
tractatu. 87.
in tomo. 9.
Rom. 13. d.

Iacobi. 5. c.
2. Reg. 6. c.
Numerorum
12. 3.

2. Corin. 1. b.

in 6. lib. de
trin. cap. 4. in
principio.

Ad Heb. 11. b.
Iacobi. 5. c.

in epist. ad
Hieron. 29.
nō longe a
principio. in
tomo. 2.
ibidē, sed in
ferius.

illuminatur amplius, alius minus, alius omnino caret lumine. Profecto ut quisque illustratione piæ charitatis affectus est, in alio actu magis, in alio minus, in aliquo nihil: sic dici potest habere aliam, & aliam, non habere aliam magis & aliam minus. Nam & maior est in isto charitas quam in illo: & ideo recte possumus dicere & aliqua in isto, nulla in illo, quantum pertinet ad charitatem quæ pietas est: & in vno homine quidem quæ maiorem habeat pudicitiam quam patientiam, & maiorem hodie quam heri si proficit in ea: & adhuc non habeat continentiam, & habeat non parum misericordiam. Et ut generaliter breuiterque complectar, quæ de virtute habeo notionem, Virtus est charitas, quæ id quod diligendum est diligit. Hæc & in alijs maior est, in alijs minor, & in alijs nulla est: plenissima vero, quæ iam non possit augeri, quando hic homo vivit in nemine est. Hic insinuari videtur, quod aliquis ea ratione possit dici habere unam virtutem magis quam aliam, quia per charitatem magis efficitur in actu unius virtutis quam alterius: & propter differentiam actuum virtutes magis vel minus habere dicitur. Potest & aliquam non habere, cum tamen simul omnes & pariter habeat quantum ad mentis habitum vel essentiam cuiusque. In actu vero aliam magis, aliam minus habet, aliam etiam non habet. ut vir iustus utres coniugio, non habet continentiam in actu, quæ tamē habet in habitu. Cur ergo non dicatur paria peccata? Forte quia magis facit contra charitatem qui grauius peccat, minus qui leuius. Nemo enim peccat, nisi aduersus illam faciendo, quæ est plenitudo legis. Ideo recte dicitur, Qui offenderit in vno, factus est omnium reus, id est contra charitatem facit, in qua pendent omnia.

Repetit de charitate, ut addat quomodo tota lex ex ea pendeat.

Cum duo sint præcepta charitatis, in quibus, ut præ-

Matth. 22. d. xatum est, tota lex pendet & prophetæ: aduertendum est quomodo hoc fit, cum in lege & prophetis multa fuerint cerimonilia mandata, quæ si ad charitatis sanctificationem pertinuissent, viderentur nondum debuisse cessare. Quia vero non iustificationis gratia quæ facit charitas, instituta sunt, sed in figura futuri, & in onus imposita, ideo clarescente veritate cessauerunt velut umbra. Veritatem & ipsa cerimonialia secundum spiritualem intellectum quem continent, & omnia moralia ad charitatem referuntur. Pertinent enim omnia ad decem mandata in tabulis scripta, ubi omnium summa perstringitur, ex quibus cætera emanant: sicut in sermone domini octo virtutes præmittuntur, ad quas cætera referuntur. Et sicut ad decem mandata decalogi cætera referuntur, ita & ipsa decem ad duo mandata charitatis pertinent. Omnia ergo ad duo mandata charitatis pertinent: quia per charitatem implentur, & ad charitatem tanquam ad finem referri debent. Vnde Aug. Totam magnitudinem & amplitudinem diuinorum eloquiorum possidet charitas, quæ deum proximūque diligimus: quæ radix est omnium bonorum. Vnde veritas ait, In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, tene charitatem ubi pendet omnia: quia perfectio est & finis omnium. Tunc enim & præcepta & consilia recte fiunt, cum referuntur ad diligendum deum, & pro-

Ibidē sed in seruis paulo.

Rom. 11. c. Iacobi. 2. b.

Matth. 5. 2.

Vide in glossa ordinaria sup illud. 1. ad Timotheum. 1. Finis præcepti charitatis. Matth. 22. d. Aug. in ens. ch. c. ultimo

ximū propter deū. Quod vero timore pœnæ vel aliqua intentione carnali fit, ut non referatur ad charitatem, nondū fit sicut fieri oportet, quāvis fieri videatur. Inimicus enim iustitiæ est, qui pœnæ timore non peccat. Amicus vero iustitiæ, qui eius amore non peccat. Omnium ergo hæc summa est, ut intelligatur legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo esse dilectio dei & proximi.

August. ad Anastasium, epist. 144. in tomo. 2. Aug. de doctr. chri. 1. cap. 35.

DE DECEM PRÆCEPTIS, QUOMODO
contineantur in duobus mandatis charitatis.

DISTINCT. XXXVII.

A

EDIAM distributio decalogi, quæ in duobus mandatis completur, consideranda est. Habet enim decalogus decem præcepta, quæ sunt decachordum psalterium. Quæ sic sunt distributa, ut tria quæ sunt in prima tabula, pertineant ad deum. scilicet ad cognitionem & dilectionem trinitatis: septem quæ sunt in secunda tabula, ad dilectionem proximi.

De primo præcepto.

Primum, in prima tabula est, Non habebis deos alios nos. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem &c. Hæc Origenes dicit esse duo mandata, sed Aug. vnum. hoc enim ipsum quod dixerat, Non habebis deos alienos, perfectius explicat cum prohibet coli figmenta. scilicet idolum vel similitudinem alicuius rei. quæ duo Origenes ita dicit distare, ut idolum sit quod nihil habet simile sui: similitudo vero, quod habet speciem alicuius rei: ut verbi gratia, Siquis in auro vel in ligno vel alia re faciat speciem serpentis vel auis vel alterius rei, & statuat ad adorandum, non idolum sed similitudinem fecit. Qui vero facit speciem quam non vidit oculus, sed animus sibi finxit: ut si quis humanis membris caput canis vel arietis formet, vel in vno habitu hominis duas facies, non similitudinem sed idolum facit: quia facit quod non habet aliquid simile sui. Ideo dicit Apostolus, quia idolum nihil est in mundo. Non enim aliqua ex rebus constantibus assumitur species, sed quod mens ociosa & curiosa reperit. Similitudo vero est, cum aliquid ex his quæ sunt vel in cælo, vel in terra, vel aquis formatur. August. vero ita exponit illud, Idolum nihil est in mundo, id est inter creaturas mundi non est forma idoli. materiam enim formauit deus, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt, naturaliter facta sunt per verbum: sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut peccatum non est factum per verbum, sed est nihil, & nihil fiunt homines cum peccant. Sed quaeritur, Quomodo hic dicatur forma idoli non esse facta per verbum, cum alibi legitur, Omnis forma, omnis cōpago, omnis cōcordia partium facta est per verbum. Hoc autem à diuersis variè soluitur. Quidam enim dicunt omnem formam & quicquid est à deo esse inquantū est: & forma idoli inquantū est vel inquantū forma est, à deo esse, sed non inquantum idoli est. id est posita ad adorandum. In hoc enim non est creatura, sed peruersio creaturæ. Sicut illud quod peccatum est, inquantum peccatum est nihil est: & homines cum peccant, nihil fiunt: quia ab illo qui verè est, separantur.

De præceptoribus decalogi distinctione in comparatione ad scripturam tabularum.

Aug. de decem chordis, lib. vnico. cap. 5.

B

in tomo. 9. & lib. quæst. super Exod. q. 7. in tomo. 4. Exod. 20. 2. Deut. 5. 2. Homil. 8. super Exod. ad cap. 20. ciuitatem.

1. Corin. 9. b. Quod idolum nihil esse dicitur in mundo.

Sup Ioan. tra. stat. 1. ad primū caput Ioan. post meditationem, in tomo. 9.

Eodē tractatu sed paulo inferius.

Hieron. sup
Ezechielem.

De secundo
præcepto pri
mæ tabulæ.
Isidorus sup
Exodum.
Rom. 8. d.
De tertio præ
cepto.
Exod. 20. b.

Quare in spi
ritu scto dicit
tur proprie
fieri remissio
peccatorum.
Rom. 8. d.

Vnde Hieron. Quod ex deo non est, qui solus verè est, non esse dicitur. Ideoque peccatum quod nos à vero esse abducit, nihil esse vel non esse dicitur. Alij vero dicunt omnem formam quæ naturaliter est, & omne quod naturaliter est, esse à deo: sed forma idoli non est naturaliter, quia naturæ iustitiæ nō seruit. Id enim naturaliter esse dicitur, quod simplici naturæ iustitiæ quæ deus est, militat, nō re-sultat, & naturam creatam non vitiat. ¶ Secundum præceptum est, Nō assumes nomen dei tui in vanum, quod est dicere secundum literam, Non iurabis pro ni-hilo nomen dei, Allegoricè vero præcipitur, vt non putes creaturam esse Chri-stum dei filium: quia omnis creatura vanitati subiecta: sed æqualem patri. ¶ Ter-tium vero præceptum, Memento vt diem sabbati sanctifices: vbi secundum lite-ram præcipitur sabbati obseruantia. Allegoricè vero, vt requiem & hic à vitijs, & in futuro in dei contemplatione expectes ex spiritu sancto, id est ex charitate & dono dei: non quod spiritus sanctus sine patre & filio hoc operetur. Accepit vi-que ecclesia hoc donum, vt in spiritu sancto fiat remissio peccatorum. Quam re-missionem cum trinitas faciat, propriè tamen ad spiritum sanctum dicitur perti-nere: quia ipse est spiritus adoptionis filiorum. Ipse est patris & filij amor & con-nexio vel communitas. Ideoque iustificatio nostra & requies ei attribuitur sapius. Hæc sunt tria mandata primæ tabulæ, ad deum pertinentia. Et primum quidem quod est de vno deo colendo, pertinet ad patrem, in quo est vnitas vel auctori-tas: Secundum ad filium, in quo est coequalitas: Tertium ad spiritum sanctum, in quo est vtriusque communitas.

De mandatis secundæ tabulæ.

In secunda vero tabula septem erant mandata, ad dile-

Deuter. 5. b.
Secundū præ
ceptū secundæ
tabulæ.
Matth. 5. f.

De tertio præ
cepto.
Aug. in lib.
quæst. super
Exodū. q. 11.
71. in fine, in
tomo. 4.
De quarto
præcepto.

ctionem proximi pertinentia: quorum primum ad patrem carnalem refertur, si-cut primum primæ tabulæ ad patrem cœlestem. Quod est, Honora patrem tuū & matrem tuā, vt sis longæuus super terram. s. viuentium. Parentes vero sic sunt honorandi, vt eis debita reuerentia exhibeatur, & necessaria ministrentur. ¶ Secū-dū est, Non occides: vbi secundū literā actus homicidij prohibetur, secundū spiritū vero etiā volūtas occidendi. Vnde huic mandato secundū literam, fit superadditio in euangelio: quia litera euangelij exprimitur, quod legis litera non exprimeba-tur. Euangelij litera exprimit intelligentiā spirituale. i. quam spirituales habent, & secundū quā spiritualiter viuunt: Litera legis sensum carnalē. i. quem carnales ha-bent, & secundū quē carnaliter viuunt. cui facta est superadditio. ¶ Tertiu est, Nō Mœchaberis. i. ne cui libet miscaris, excepto fœdere matrimonij. a parte enim ro-tū intelligitur. Nomine ergo Mœchiæ omnis concubitus illicitus, illorum quoque membrorum non legitimus vsus prohibitus debet intelligi. ¶ Quartū est, Non fur-tum facies, vbi sacrilegium & rapina omnis prohibetur. Non enim rapinā per-misit, qui furtum prohibuit: sed furti nomine bene intelligi voluit omnem illicitā vsurpationem rei alienæ. Sacrilegium tribus modis committitur, quando scilicet vel sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro aufertur. Sacrum vero dicitur, quicquid mæcipatū est cultui diuino, vt ecclesia vel res eccle-

siæ. Hic etiam vsura prohibetur, quæ sub rapina continetur. Vnde Hieron. Vsuras querere, vel fraudare, aut rapere nihil interest. Commoda fratri tuo, & accipe quod dedisti, & nihil superfluum quæras: quia superabundantia vsura computa-tur. Est enim vsura (vt ait Augustinus) cum quis plus exigit in iniuria vel quali-bet re, quàm acceperit. Item Hieron. Putant aliqui vsuram vocari superabundan-tiā, scilicet quicquid est si ab eo quod dedit plus est: vt si in hyeme demus de-cem modios, & in messe. xv. recipiamus. ¶ Si verò queritur de filiis Israel, qui do-mino iubente ab Aegyptiis mutauerunt vasa aurea & argentea & vestes pre-ciosas, & asportauerunt, vtrum furtum commiserint? Dicimus eos qui vt pare-rent, deo iubente illud fecerunt, non fecisse furtum, nec omnino peccasse. Vnde Augustinus, Israelitæ non furtum fecerunt, sed deo iubente ministerium præbue-runt. Hoc enim deus iussit, qui legem dedit. Sicut minister iudicis sine peccato oc-cidit quem lex præcipit occidi: sed si id sponte facit, homicida est, etiamsi eum occidat quem scit à iudice occidendum. Infirmi autem qui ex cupiditate AEgy-ptios deceperunt, magis permixti sunt hoc facere illis qui iure talia passi sunt, quàm iusti. Hic opponitur, quod etiam boni in isto opere peccauerunt: quia na-turalem legem cui concordat euangelium & lex moralis præceptionis, transgres-si sunt: quæ est, Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris. Quam veritas scripsit in corde hominis: & quia non legebatur in corde, iteravit in tabulis, vt voce forin-scus admota rediret ad cor, & ibi inueniret quod extrā legeret. Hanc ergo illi præuaricari videntur in illo facto, alijs facientes quod nolebant sibi fieri. Sed ibi subintelligendum est, iniuste: vt non alij, scilicet iniuste, facias quod tibi non vis fieri. alioquin huius præuaricator est iudex, dum punit reum nolens aliquid tale sibi fieri. Ita etiam & illud domini verbum, Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, &c. de bonis accipiendum est, quæ nobis inuicem exhibere de-beamus. ¶ Quintum præceptum est, Non loqueris contra proximum tuum fal-sum testimonium: vbi crimen mendacii & periurii prohibetur. Solet autem quæ-ri Vtrum prohibitum sit omne mendacium? Quidam dicunt illud tantum pro-hiberi, quod obest & non prodest ei cui dicitur. Tale enim non est aduersus pro-ximum: vt ideo videatur hoc addidisse scriptura. Sed de mendacio magna quæ-sio est, quæ nec citò explicari potest.

DE TRIPLICI GENERE MENDACII. DISTINCT. XXXVIII.

Ciendum tamen tria esse genera mendaciorum. Sunt enim menda-cia quædam pro salute vel commodo alicuius, non malitia, sed be-nignitate dicta: qualiter obstetrices mentitæ sunt, & Raab. Est & a-liud mendacii genus quod fit ioco, quod non fallit. Scit enim cui dicitur, causa io-ci dici. & hæc duo genera mendaciorum non sunt sine culpa, sed non cum ma-litia. Perfectis verò non conuenit mentiri, nec etiam pro temporali vita alicuius, ne pro corpore alterius animam suam occidant. Licet autem eis verum ta-cere, sed non falsum dicere: vt si quis non vult hominem ad mortem prodere, ve-

C j.

Hieron. i qua
dā epistola.

Sup psal. 54.

Sup Ezechie
16. 14. q. 3. ca.
putant.

Si furtū fece-
rūt filij israel
quando ex-
poliauerunt
ægyptios.

Super Exod.
ca. 11. q. 39. in
tomo. 4.

Aug. lib. com-
tra Faustum
Manichæum.
22. ca. 71. in
tomo. 6.

Matth. 7. 5.
Lucæ. 6. e.

De quinto
præcepto.
Aug. super
Exod. q. 71.
in fine, in to-
mo. 4.

De distinctiōe
præceptorū res-
pectu obli-
gationis. i. si sit
oppositarū:
& agit prio-
re de mendacio.
Aug. super
psal. 5. ad eū
versū perdes
oēs q. loquūt
mendaciā, nō
lōge a princi-
pio enarratio-
nis, i. tomo. 8
Exod. 1. c.
Iosue. 2. a

rum taceat, sed non falsum dicat. Tertium verò genus mendacii est, quod ex malignitate & duplicitate procedit, cunctis valde cauendum. His videtur innui mendacia illa quæ fiunt ioco vel pro salute alicuius, imperfectis esse venialia peccata, perfectis verò illud quod pro commodo alterius dicitur esse damnable. quod etiam de mendacio iocoso putari potest, præcipue si iteretur. De mendacio autem obstetricum, & Raab, quodd fuerit veniale August. tradit, dicens, Forsitan si cut obstetrices non remuneratæ sunt quia mentitæ sunt, sed quia infantes liberauerunt, & propter hanc misericordiam veniale fuit peccatum, non tamen nullit: sic Raab liberata est propter liberationem exploratorum, pro qua fuit veniale peccatum. Sed ne putet quisque in cæteris peccatis si propter liberationem hominum fiant, ita posse concedi veniam. multa enim mala detestanda talem sequuntur errorem. Possumus enim & furando, alicui prodesse: si pauper cui datur, sentit commodum, & diues cui tollitur, non sentit incommodum. Ita & adulterando possumus prodesse, si aliqua nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando mortura, & si vixerit poenitendo purganda: nec ideo peccatum graue negabitur tale adulterium. Sciendum est etiam octo esse genera mendacii, vt Aug. in lib. de mendacio tradit, quæ diligenter notanda sunt, vt appareat quod mendacium sit veniale, & quod damnable. Primum capitale est mendacium longeque fugiendum, quod fit in doctrina religionis. ad quod nulla causa quisquam debet adduci. Secundum, quod tale est vt nulli prodest, sed obsit alicui. Tertium, quod ita prodest alteri vt alteri obsit. Quartum, sola mentiendi fallendique libidine: quod maximum mendacium est. Quintum, quod fit placendi cupiditate de sua uiloquio. His omnibus euitatis sequitur sextum genus, quod & nulli obest, & prodest alicui: vt si quis pecuniam alicuius iniuste esse tollendam sciens, vbi sit nescire se mentiatur. Septimum, quod & nulli obest, & prodest alicui: vt si quis nolens hominem ad mortem questum prodere, mentiatur. Octauum, quod nulli obest, & ad hoc prodest, vt ab iniunditia corporis aliquem tueatur. In his autem tanto minus peccat quisque: dum mentiatur, quanto magis à primo recedit. Quisquis verò aliquod genus esse mendacii quod peccatum non sit purauerit, decipit seipsum turpiter: cum honestum esse deceptorem aliorum arbitretur. Omne ergo genus mendacii summopere fugi: quia omne mendacium non est à deo.

Quod mendacium obstetricum, & Raab fuit veniale.

Aug. in Ench. cap. 22.

De octo generibus mendacii Ad Cōsentium. cap. 14. in tomo 4.

Quid sit mendacium.

Hic videndum est, quid sit Mendacium, & quid sit Mentiri. Deinde, vtum omne mendacium sit peccatum, & quare? Mendacium est (vt ait August.) falsa significatio vocis cum intentione fallendi. vt ergo mendacium sit, necesse est vt falsum proferatur & cum intentione fallendi. Hoc enim malum est proprium mentientis, aliud habere clausum in corde, aliud promptum in lingua.

Lib. contra mendacium ad Cōsentium. ca. 12. in fine, in tomo. 4. idem in Ench. ca. 18.

Quid sit mentiri.

Mentiri verò est loqui contra hoc quod animo sentit quis, siue illud verum sit, siue non. Omnis ergo qui loquitur mendacium, menti-

tur, quia loquitur contra quod animo sentit, id est voluntate fallendi: sed non omnis qui mentitur mendacium dicit: quia quod verum est loquitur aliquando mentiando, sicut econuerso falsum dicendo aliquando verax est. Vnde ait August. in Ench. cap. 18. Nemo sane mentiens iudicandus est, qui dicit falsum quod putat verum: quia quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. Non ergo mendacii arguentur, qui falsam incautus credit, ac pro veris habet. Potiusque eccontrario ille mentitur, qui dicit verum, quod putat falsum. Quantum enim ad animum eius attinet, non verum dicit: quia non quod sentit dicit, quanuis verum inueniatur esse quod dicit. Nec ille liber est à mendacio, qui ore nesciens loquitur verum, sciens autem voluntate mentitur. Hic quæri solet, si Iudæus dicat Christum esse deum, cum non ita sentiat animo, vtum loquatur mendacium? Non est mendacium quod dicit: quia licet aliter teneat animo, verum tamen est quod dicit, & ideo non est mendacium: mentitur tamen, illud quod verum est dicens. Quod vero omne mendacium sit peccatum August. insinuat. Mihi, inquit, videtur omne mendacium esse peccatum: sed multum interest quo animo, & de quibus rebus quisque mentitur. Non enim sic peccat qui consulendi, vt qui nocendi voluntate mentitur: nec tantum nocet qui viatorem mentiando in diuerso itinere mittit, quantum qui viam vitæ mentiando deprauat. Porro omne mendacium ideo dicendum est esse peccatum, quia hoc debet loqui homo quod animo gerit, siue illud verum sit, siue putetur & non sit. Verba enim ideo sunt instituta, non vt per ea homines inuicem fallant, sed per ea in alterius notitiam suas cogitationes ferant. Verbis ergo vt ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum est. Nec ideo etiā vllum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus alicui aliquando prodesse mentiando. possumus enim, vt prædictum est, & furando & adulterando prodesse. Mendacium quoque non tunc tantum esse possumus dicere, quando aliquis læditur. Cum enim à sciente dicitur falsum, mendacium est siue quis, siue nemo lædatur. Ecce ex his constat omne mendacium esse peccatum: non tamen de omni mendacio accipiendum est illud psal. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Nec illud, Os quod mentitur, occidit animam. Nec omne mendacium isto præcepto prohiberi videtur, nec præmissa descriptione mendacium ioci includi.

Quod omne mendacium sit peccatum. Aug. in Ench. ca. 18. in initio.

ibidem ca. 22. in initio capituli.

Quare omne mendacium sit peccatum. Aug. in Ench. ca. eod. Quod non ideo mendacium non est peccatum quia prodest.

psal. 5. sap. 1. c.

Vbi cum periculo erratur, vel non.

Illud etiam sciendum est, quod in quibusdā rebus magno malo, in quibusdā paruo, in quibusdā nullo fallimur. In quibus rebus nihil interest ad capescendum dei regnum, vtum credantur an non, vel vtum vera putentur an falsa, siue sint siue non, in his errare. aliud pro alio putare, non arbitrandum est esse peccatum: vel si est, minimū atque leuissimum. Et sunt vera quædam, quantum non videantur: quæ nisi credantur, ad vitam æternam non potest perueniri. Et licet error maxima cura cauendus sit non modo in maioribus, sed etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia possit errare: non tamen est consequens vt continuo erret quisquis aliquid nescit, sed quisquis se existimat scire quod nescit. Pro vero enim approbat falsum, quod erroris est proprium. Veruntamen in qua re quisquis erret interest plurimum, sunt enim quæ nescire

Aug. in Ench. ca. 19. in principio, & ca. 21. in initio.

ibidem cap. 17.

C ij.

De Iacob si
meritus est.
Gen. 27. c.
Libro contra
mendaciū ad
Cōfentiū ca.
10. in medio
ca. tomo. 4.

fit melius quā scire. Item nonnullis errare profuit aliquando: sed in via pedum non in via morum. Solet etiam quæri de Iacob qui se dixit esse Esau, aliter animo sentiens, vtrum mentitus sit? De hoc August. ait, Iacob quod matre fecit auctore vt falleret patrem, si diligenter attendatur, videtur non esse mendaciū sed mysterium. Intendebat enim matri obedire, quæ per spiritum nouerat mysteriū: & ideo propter familiare consilium spiritus sancti quod mater acceperat, a mendacio excusatur Iacob.

DE PERIVRIO. DISTINCT. XXXIX. A

De periurio.
Hieron. sup
Hierem. in
cōmentario
ad cap. 4. in
principio, &
tomo. 5.

1. Corin. ult. a

N VNC de periurio videamus. Periurium est mendacium iuramento firmatum. Hic quæritur, Vtrum sit periurium, vbi non est mendacium? Quod quibusdam videtur ex auctoritate Hieronymi dicens, Aduertendum est, quod iusiurandum tres habet comites, veritatem, iudicium, & iustitiam. si ista defuerint, non erit iuramentum, sed periurium. Vbi autem falsum iuratur, veritas deest. Si ergo falsum iuretur, etsi non sit ibi intentio fallendi, videtur esse periurium, quia deest veritas. Quibusdā placet non esse periurium, vbi non est mendaciū. & sicut dicitur aliquando falsum sine mendacio, ita iuratur falsum sine periurio. Falsum forte dixit Apostolus, cum se vēturum ad Corinthios promissit: nec tamen sicut ei imponebatur, culpā mendacii contraxit, quia sic animo sentiebat, etiā si iuramento illud firmasset, non periurium incurrisset: quia quantum in ipso fuit, verū dixit. & si iurationem addidisset, quantum in se foret verū iurasset, etsi aliter euenerit q̄ dixit. Ideo sicut quis non est mendax, nisi aliter sentiat animo q̄ dicit, siue ita sit siue non: ita videtur quibusdam nemine periurū constitui, nisi aliter sentiat animo quā loquitur, siue ita sit siue non.

De triplici modo periurii.

De verbis
apostoli ser.
mone. 28. nō
lōge a princi
pio, in to.
mo. 10.

Sed melius creditur & ille peierare, qui falsum voluntate fallendi iurat, & qui falsum putans quod verū est, iurat, & qui verum putans quod falsum est, iurat. Vnde Aug. Homines falsum iurant vel cum fallunt, vel cum falluntur. Aut putat homo verū esse quod falsum est, & temere iurat: aut scit vel putat falsum esse, & tamen pro vero iurat, & nihilominus cum scelere iurat. Distant autem illa duo periuria quæ commemorauit. Fac illum iurare, qui verum esse putat pro quo iurat, verum putat esse, & tamen falsum est: non ex animo iste peierat, sed fallitur. Hoc pro vero habet quod falsum est, non pro falsa re sciens iurationem interponit. Da alium qui scit falsum esse, & iurat tanquam verum sit quod scit falsum esse. Videtis q̄ ista detestanda sit belua. Fac alium qui putat falsum esse, & iurat tanquam verum sit, & forte verum est. Verbi gratia, vt intelligatis. Pluit in illo loco. Interrogas hominem, & dicit pluuisse: & tunc pluit ibi, sed putat nō pluuisse. periurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. ream linguā non facit, nisi rea mens sit. His euidenter traditur, q̄ tripliciter peierat homo, vt suprà diximus: dum vel sciens falsum iurat, vel putans falsum quod verum est iurat, vel estimans verum quod falsum est iurat. Sed hoc extremū non

videtur esse periurium, etiam si periurium nominetur, eo q̄ falsum iuratur. nō videtur reus esse periurii qui sic iurat: quia nō est mēs eius rea, & ideo nec lingua. Immo eius mens rea est, dū iurare præsumit quod perspicue verū nō deprehendit. Non ergo omne periurium mendaciū est, nec omnis qui peierat mēitur: sed omnis mentiendo iurans peierat, & omnis qui falsum iurat siue mentiens, siue non, peierat. Cū verò quis iurat, quod verū est existimās esse falsum, queritur qd sit ibi periurium? Ipsa enim significatio vocis vera est, quia verū nesciēter loquitur. Nō ergo ipsa significatio vel falsum vel mendaciū est, quia vera est: & quod verū est, periurium non videtur esse. Ad hoc dicimus, loqui sic. scōtra mentē, sub attestacione iuramenti esse periurium. Mentiri ergo adhibita iuratione periurium est. Periurium ergo est vel iurando loqui falsum cū intentione fallendi, vel iurando loqui falsum sine intentione fallendi, vel iurando loqui verū cū intentione fallendi. Hic opponitur. Si omnis qui falsum iurat, peierat: tunc q̄ alicui promittit dare sub certo termino aliquid, quod tñ non facit, ex quo iurauit, peierauit, quia falsum iurauit. Nō enim ita futurū erat vt iurauit. Ad hoc dici potest, quia nō omnis qui iurat q̄ falsum est, ex quo iurat periurus est, sicut iste de quo agimus: sed ex quo propositū mutatur vel terminum transgreditur, iuratio talis fit periurium reatu.

An iuratio sit malum.

Questio.

Solutio.

Oppositio.

Determinatio.

Si autem quæritur, Vtrum iurare sit malum? Dicimus aliquā malū esse, aliquā non. Sponte enim & sine necessitate iurare, vel falsum iurare, peccatū grande est. Ex necessitate autē iurare, scilicet vel ad asserendā innocentiam, vel ad fœdera pacis cōfirmanda, vel ad persuadendū auditoribus quod est eis vtile, malū non est: quia necessariū eis est. Vnde Aug. Iuramentū faciendū est in necessariis, cū pigri sint homines credere quod eis est vtile. Iuratio non est bona, nō tñ mala cū necessaria. i. nō est appetenda sicut bona, nec tamen fugienda tanquā mala, cū est necessaria. Non est. n. cōtra præceptū dei iuratio. Sed ita intelligitur dñs prohibuisse à iuramento, vt quantum in ipso est quisque non iuret. Quod multi faciunt, in ore habētes iurationē tanquā magnum atq; suauē aliquid. Apostolus enim nouit p̄ceptum dñi, & tñ iurauit. Prohibemur enim iurare vel cupiditate, vel delectatione iuradi. Quod ergo Christus ait in euāgelio, Ego dico vobis, non iurare omnino: ita intelligitur p̄cepisse ne quisquā sicut bonū appetat iuramentū, & assiduitate iuradi labatur in periurium. Quod verò addidit, Sit sermo vester Est est, Nō, non: bonū est & appetendū. Quod autē amplius est, à malo est. i. si iurare cogis, scias de necessitate venire infirmitatis eorū quibus aliquid suades: quæ infirmitas vtiq; malū est. Vnde nos quotidie liberari precamur dicentes, Libera nos à malo. Ideoq; nō dixit, Quod amplius est, malum est. Tu enim non facis malum, qui bene vteris iuratione, sed à malo est illius qui aliter non credit. i. ab infirmitate, quæ aliquando pœna est, aliquando pœna & culpa. Ibi ergo dominus prohibuit malum, suauit bonum, indulsit necessarium.

De sermone
dñi in mōte.
lib. 1. post me
dñi libri to.
mo. 4.
Aug. in ex
positione. 1.
ca. ad Galas
tas in fine,
tomo. 4.
Rom. 1. c.
Aug. de sera
mone dñi in
monte.
Matth. 5. f
ibidem in lo
co p̄citato.

De iuramento quod per creaturas fit.

Quæritur etiam, Vtrum liceat iurare per creaturam?

D

C iij.

Deut. 6. c.
Math. 5. f.
Hierony. sup
Matth. 5.
Cōmentario
ad. 5. ca. in fi-
ne, in tomo
9.

Gen. 42. c.

Quod non videtur, cum in lege scriptum sit, Reddes autē dño iuramenta tua: Et Christus in euangelio præcipiat non iurare omnino, nec per cœlum, nec per terram, nec per Hierosolymā, nec per caput tuum. Iudæis, quasi paruulis, est cōcessum iurare per creatorem, & præceptum ut si iurare contingeret, non nisi per creatorem iurarent, non per creaturam. quia iurantes per angelos & elementa, creaturas venerabantur honore: & melius erat hoc exhiberi deo, quā creaturis. Infirmis ergo illud prohibuit: sanctis verō, qui in creaturis creatorem venerabantur tantum, non prohibuit. Vnde Ioseph per salutem Pharaonis iurauit, dei iudicium in eo veneratus, quo positus erat in infimis. Christus verō ita per creaturas iurare prohibuit, ne vel aliquid diuinum in eis crederetur, pro quo reuerentia eis deberetur: vel ne per ea iurantes falsum, homines se iuramento teneri nō putarent.

Quæ iuratio magis teneatur, an quæ sit per deum, an quæ sit per euangelium vel per creaturas.

Si autem quæritur, Quis magis teneatur, an qui per deum, an qui per euangelium vel per creaturas iurat? Dicimus, qui per deū: quia per deū hæc sancta facta sunt. Vnde Chrysost. Si qua causa fuerit, modicum videtur facere qui iurat per deum: Qui vero per euangelium, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est, Stulti, scripturæ sanctæ propter deū factæ sunt, non deus propter scripturas: ita & creaturæ factæ sunt propter deum.

Quid est dicere per deum iuro.

Hic quæritur, Quid sit dicere, Per deum iuro? Hoc est

testem adhibere deum. Iurauit enim Apostolus dicens, Testis est mihi deus: ac si dixisset, Per deum ita est. Vnde August. Ridiculum est putare hoc, si dicas, per deum, iuras: si dicas, Testis est mihi deus, non iuras. Quid est enim per deum, nisi testis est mihi deus: aut quid est testis est deus, nisi per deum. Quid est autem iurare, nisi ius deo reddere, quando per deum iuras? Ius scilicet veritatis, & non falsitatis. Item, Ecce dico charitati vestræ, Et qui per lapidem iurat falsum, periurus est: quia non lapidem qui non audit, sed eius creatore adhibet testem. Hoc est ergo iurare p quālibet creaturam. scilicet creatore eius testē adhibere. Est etiā quoddā genus iuramenti grauissimū, quod fit p execrationē: ut cū hō dicit, Si illud fecerit, lud patiar, vel illud contingat filiis meis. secundū quē modū accipitur etiā interdū cū aliq̃s iurando dicit, Per salutē meā, vel p filios meos & huiusmodi: obligat enim hoc deo. Vnde August. Cum quis ait, Per salutem meam, salutem suam deo obligat. Cum dicit, Per filios meos, oppignerat eos deo, ut hoc eueniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius: si verum, verū: si falsum, falsum. Et sicut per hoc iurans, aliquādo hoc deo obligat: ita per deū iurans, ipsum adhibet testē. In omni ergo iuratione aut deus testis adhibetur, aut creatura deo obligatur, & oppignatur: ut hoc sit iurare. scilicet deū testē adhibere, vel deo aliquid oppignerare. Hoc est ergo iurare per quālibet creaturam, scilicet creatorem eius testem adhibere.

De illis qui iurant per falsos deos.

Post hæc quæritur, Vtrum fide eius vtendum sit, qui

Rom. 1. b.
De verbis
Apostoli ser-
mone. 28. nō
longe a prin-
cipio, in to-
mo. 10.

In sermone
eodem.

per dæmonia vel idola iurauerit? De hoc August. scribens ad Publicolam ait, Te prius considerare volo, vtrum si quispiam per deos falsos iurauerit & fidem non seruauerit, non tibi videtur bis peccasse? Bis utiq; peccauit: quia iurauit per quos non debuit, & contra pollicitam fecit fidem quod nō debuit. Ideoque qui vtitur fide illius quem constat iurasse per deos falsos, & vtitur fide illius non ad malum sed ad bonum, non peccato illius se sociat, qui per dæmonia iurauit, sed bono pacto eius quo fidē seruauit. Et sine dubitatione minus malū est p deos falsos iurare veraciter, quā per deum verum fallaciter. Quanto enim per quod iuratur magis sanctum est, tanto magis est pœnale periurium.

Quod iuramentum quo incautē iuratur, non est obseruandum, nec votum nec promissio iniuste facta.

Nunc superest videre, Vtrum omne iuramentum im-

plendum sit? Si enim quis alicui iurauerit contra fidem & charitatē, quod obseruatum, peiorem vergat in exitum, potius est mutandum quā implendum. Vnde Ambros. Est contra officium dei, nonnunquam promissum soluere sacramentū, ut Herodes fecit. Item Isidorus, In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Quod incautē vouisti, ne facias. impia est promissio quæ scelere adimpletur. Idem, Non est obseruandum sacramentum, quo malum incautē promittitur: ut si quis adulterē perpetuam fidem cum ea permanēdi polliceatur. Tolerabilius enim est non implere sacramentum, quā permanere in stupro. Item Beda, Si quid nos incautius iurare contigerit, quod obseruatum peiorem vergat in exitū, liberē illud salubriori consilio mutandum nouerimus: ac magis instante necessitate peierandū esse nobis, quā pro vitando periurio in aliud crimen grauius esse diuertendum. Denique iurauit Dauid per deum occidere Nabal virum stultum: sed ad primam intercessionem Abigail fœminæ prudentis, remisit minas, reuocauit ensē in vaginam: nec aliquid culpæ se tali periurio contraxisse doluit. Item August. Quod Dauid iuramentum per sanguinis effusionem non impleuit, maior pietas fuit. Iurauit Dauid temere, sed non impleuit iurationem maiori pietate. Ex his aliisque pluribus ostenditur, quædam iuramenta non esse seruanda. & qui sic iurat, vehementer peccat: cum autem mutat, bene facit. Qui autem non mutat, dupliciter peccat: & quia iniuste iurauit, & quia facit quod non debet.

Si est periurus qui non facit, quod incautē iurauit.

Qui verō mutat, Vtrū periurus debeat dici, solet quæ-

ri. Beda suprā tale iuramentum vocauit periurium. Ioannes etiam Apocryfarius orientalium sedium dixit, Sermo patris nostri Sophronii significat, quoddā melius est iurantem peierare, quā seruare sacramentum in fractione sanctorum imaginum. Sed periurium dicitur tale iuramentū non obseruatū: & peierare dicitur qui nō implet quod falsum iurat, nō quia inde reus sit q̃ nō obseruat, sed quia iurauit iniustum, ex quo reus est, sicut ille qui peierat.

De eo qui verborum calliditate iurat.

Aug. ad Pub-
bolicolam. epi-
stola. 15. 4. in
principio, &
tomo. 2.

Beda Homil.
44.

In lib. de offi-
ciis. 22. q. 4.
ca. Est etiam
Marci. 4. d
Matth. 14. a
Lib. 2. de sū-
mo bono
cap. 32.
In lib. Inia-
ribid. ca. non
est obseruan-
dum.

In Homil. 43
ibidem. cap.
Si aliquid.
1. Reg. 25. b

In sermone
quodā. 22. q.
4. cap. Quod
Dauid.

I

K

Hoc etiam sciendum est, quod quacunq[ue] arte verbo

rum quis iuret, deus tamen qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, qui & nomen dei in vanum assumit, & proximum dolo capit.

De illo qui cogit aliquem iurare.

Quæritur etiam, Si peccat qui hominem iurare cogit

De hoc Aug. ait, Qui exigit iurationem, multum interest si nescit illum iuraturum falsum, an scit. Si enim nescit & ideo dicit, Iura mihi, ut fides ei sit: non est peccatum, tamen humana tentatio est. Si vero scit eum fecisse & cogit eum iurare, homicida est. Idem, Qui prouocat hominem ad iurationem, & scit eum falsum iurare, vincit homicidam: quia homicida corpus occisurus est, ille animam, immo duas animas, & eius quem iurare prouocauit, & suam.

Ex concilio Aurelianensi.

Sancta synodus decreuit, nisi pro pace facienda, ut omnes fideles ieiuni ad sacramenta accedant.

DE SEXTO ET SEPTIMO PRAECEPTO SECUNDÆ TABULÆ. DISTINCT. XL.

EXTVM præceptum est, Non desiderabis uxorem proximi tui.

S Septimū est, Non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, &c. Sed videtur præceptum de non concupiscendis rebus proximi,

vnū esse cum eo quo dicitur Non furaberis: & præceptum de non concupiscenda uxore, vnū esse cum eo quo dicitur, Non moechaberis. Poterat enim præceptum non furandi in illa generalitate intelligi, ubi de non concupiscenda re proximi præcipitur: & in eo quod dictum est, Non moechaberis, poterat illud intelligi, Non concupisces uxorem proximi tui. Sed in illis duobus præceptis non moechandi & non furandi, ipsa opera notata sunt & prohibita: in his vero extremis, ipsa concupiscentia, multum ergo differunt illa ab istis. Vnde illi præcepto non moechandi, fit superadditio in euangelio: ubi omnis concupiscentia moechandi prohibetur. Sed cum hic prohibeatur concupiscentia alienæ uxoris, & alienæ rei: quare dicitur lex comprimere manum & non animum? Illud de lege dicitur secundum ceremonialia, non secundum moralia: Vel quia in lege non est generalis prohibitio omnis mortiferæ concupiscentiæ, ut in euangelio.

Quid sit litera occidens.

Si vero quæritur, Quam dicat Apostolus litera occidere

tem? Ea certe est decalogus: qui non dicitur litera occidere eo quod mala sit lex, sed quia prohibens peccatum auget concupiscentiam, & addit preuaricationem nisi liberet gratia. quæ gratia non sic abundat in lege ut in euangelio. Vel secundum eorum carnalem intelligentiam. Lex ergo bona est, & tamen occidit sine gratia, cum sit virtus peti quæ iubet quod sine gratia impleri non potest. Gratia autem deerat, & ideo litera occidens erat. Distat autem euangelij litera à legis litera, quia diuersa sunt, promissa: ubi terrena, hic celestia.

De legis & euangelij distantiis.

stia, promittuntur. Diuersa etiam sacramenta: quia illa tantum significabant, hæc conferunt gratiam. Præcepta etiam diuersa, quantum ad ceremonialia. Nam quantum ad moralia sunt eadem, sed plenius in euangelio continentur. Audistis decem chordas psalterij vtriusque sexui impositas: quæ charitate tangendæ sunt, ut vitiorum fera occidantur.

TITULI IN LIB. IIII.

DISTINCT. I.

De sacramentis 415.A
Quid sit sacramentum 415.B
Quid sit signum Ibidem.B
Quo differat signum & sacramentum. Ibidem.B
Quare instituta sunt sacramenta. 416.C.D
De differentia sacramentorum veterum & nouorum 416.E
De circumcissione 416.F
Quod remedium illi habuerunt qui fuerunt ante circumcissionem 417.G
De institutione circumcissionis & de causa 417.H.I.K
De paruulis defunctis ante diem octauum quo fiebat circumcisio 418.L

DISTINCT. II.

De sacramentis nouæ legis 418.A.B.C
De baptismo 418.D
De differentia baptismi Ioannis & Christi 418.D
Quid utilitatis baptismus Ioannis habuit 419.E
Si fuit sacramentum baptismus ille Ibidem.E
De forma baptismi Ioannis 419.F

DISTINCT. III.

Quid sit baptismus 419.A
De forma baptismi 420.B
Quod apostoli in nomine Christi baptizauerunt 420.B
Si in nomine patris tantum vel spiritus sancti possit tradi baptismus 420.C.D.E
De institutione baptismi 421.F.G
Quare in aqua tantum fiat 422.H
De immersione quoties fieri debet 422.I
Quia circumcisio amisit vim suam 423.K
De causa institutionis baptismi 423.L

DISTINCT. IIII.

De illis qui suscipiunt sacramentum & rem: & rem non sacramentum: & sacramentum & non rem 423.A
De fide accedentibus 424.B
Quomodo intelligatur illud, quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis 425.C
Quod passio supplet vicem baptismi, & fides & contritio 425.D.E
Quid prosit baptismus cum fide accedentibus 427.F
Quid dimittit in baptismo iustus 427.F
Cuius rei sit sacramentum baptismus quem recipit iustus 428.G.H

DISTINCT. V.

Quod baptismus æque bonus est à bono vel à malo: datus bono vel malo 429.A
De potestate baptismi & ministerio 429.B
Quare fuit potestas baptismi quam Christus potuit dare seruis, & non dedit 430.C

DISTINCT. VI.

Quibus liceat baptizari 431.A
Si baptizandi sunt ab hæreticis baptizati Ibidem.A
Quod nullus in materno utero baptizatur 432.B
Vtrum baptismus sit cum verba corrupte proferuntur 432.C.D
De illo qui pro ludo immergitur 433.E.F
De responsione patrinorum 433.G
De cathecismo & exorcismo 434.H

DISTINCT. VII.

De sacramento confirmationis quod

nō nisi à summis sacerdotibus tradi
poreft 434.A
Quæ fit virtus huius sacramēti Ibid.A
Vtrum hoc sacramentum dignius fit
baptismo 435.B
Vtrum possit iterari Ibid.B
DISTINCT. VIII.
De sacramento altaris 435.A
Quod huius sacramēti in veteri testamē
to figura p̄cessit & baptismi Ibid.A
De institutione huius sacramēti 436.B
De forma 436.C
Quare Christ⁹ post aliū cibū dedit hoc
sacramentū discipulis Ibid.C
De sacramento & re 437.D
Quod res sacramēti duplex est ibid.D
DISTINCT. IX.
De duobus māducādi modis 438.A
De errore illorū qui dicūt Christū tan
tū à bonis sumi 438.B
De intelligentia quorūdam verborum
ambiguorum 439.C
DISTINCT. X.
De hæresi illorū qui dicūt corpus Chri
sti nō esse in altari, nisi in figura vel
in signo 439.A.B.C
De sc̄torū testimonijs q̄b⁹ p̄batur verū
corp⁹ Christi esse in altari 441.D
DISTINCT. XI.
De modo conuersionis 442.A
Quomodo dicitur corpus Christi cōfi
ci de substantia panis 442.B.C.D
Quare sub alia specie sumatur 443.E
Quare sub duplici specie 444.F
Quare aqua misceatur vino 445.G
Quale corpus dedit Christus discipu
lis in cena 445.H
DISTINCT. XII.
Vbi illa accidētia fundentur 446.A
De fractione & partibus 446.B.C
De cōfessione Berengarij 446.D.E
Quid illæ partes significant 447.F

Si Christus immolatur in altari quoti
die, & an sit sacrificium quod à sa
cerdote geritur 448.G
De causa institutionis 448.H
DISTINCT. XIII.
Si hoc sacramentū cōficiatur ab hæreti
cis vel excōmunicatis 449.A
Quid facit hæreticum, quid sit hæreti
cus 450.B
DISTINCT. XIII.
De poenitentia 451.A.B
Vnde dicitur poenitentia Ibidē
Quid sit poenitentia Ibidē
Quid sit poenitere Ibidē
De solēni & vnica poenitētia 453.C
Quod peccata sepe dimittuntur per poe
nitentiam 454.D
DISTINCT. XV.
Quod pluribus irretitus peccatis non
potest vere de vno poenitere nisi de
omnibus poeniteat 455.A
Quibus de causis contingunt flagella
Ibidem.A
De ægyptijs & Sodomitis q̄ dñr t̄pali
ter puniti ne ī eternū p̄iret ibid.AB
De generibus eleemosynarū 457.C
Quid sit eleemosyna Ibidē.C
Vtrum in mortali p̄c̄cō permanētes &
largas eleemosynas faciētes debeāt
dici satisfacere Ibidem.C
Vtrū bona quæ fiūt ab aliquibus malis
valeant ad meritum vitæ cū fuerint
conuersi ad bonum 458.D.E.F.G
DISTINCT. XVI.
De tribus in poenitentia considerandis
s̄compunctiōe, cōfessione, & sa
tisfactione 461.A
Quæ sit vera satisfactio Ibidē.A
Quæ sit satisfactio falsa 462.B
De tribus actionibus poenitētiæ 462.C
De multitudine venialium quæ grauāt
vt vnū grande peccatū Ibidē.C

De satisfactione venialium 463.D
DISTINCT. XVII.
Vtrū sine cōfessione dimittantur pec
cata 464.A.B
Si sufficit soli deo confiteri 465.C
Quod non sufficit soli deo confiteri, si
possit sacerdoti cōfiteri 466.D
An sufficiat cōfiteri laico 468.E
Ad quid valeat cōfessio 470.F
DISTINCT. XVIII.
De remissioe quā p̄stat sacerdos 470.A
De clauibus 471.B
De vsu clauium 471.C
Si sacerdos potest dimittere peccata
vel retinere 471.D
Quomodo sacerdotes dimittunt pecca
ta vel retinent 472.E
Quomodo sacerdotes ligāt vel soluūt
à peccatis 473.F
Quō intelligēdū sit illud: quodcunque
solueris super terrā &c. 474.G.H
Quæ sunt interiores tenebræ, & inte
rior macula 475.I
DISTINCT. XIX.
Quæ hæ clauēs dātur & quibus 475.A
Vtrum per indignos trāsfundatur gra
tia dignis 476.B.C
Quomodo intelligēdū sit, maledicābe
nedictionibus vestris 477.D
Qualis esse debeat iudex eccl̄ie 478.E
DISTINCT. XX.
De his qui in fine poenitēt 479.A
De his q̄ poenitētiā nō cōplēt 480.B
De illo cui sacerdos indiscretus iniūgit
poenitentiā paruam 480.C
Quod morietibus nō est imponēda sa
tisfactio sed innotescēda 481.D
Quod nō est poenitētia negāda vel re
cōciliatio in necessitate 481.E
Quod p̄byter nō recōciliat aliquē in
cōsulto ep̄o nisi ī necessitate 482.F
An oblatio ei⁹ sit recipiēda q̄ currēs ad

poenitētiā p̄uenitur morte 482.G
DISTINCT. XXI.
De peccatis quæ post hanc vitā dimit
tuntur 482.A
De his qui edificāt aurū, argētū, lapidē,
lignum, fœnū stipulā Ibidem.A
De igne purgatorio quo alij citius, alij
tardius purgantur 483.B
Quid sit edificare lignum fœnum aut
stipulam Ibidem.B.C
Quid sit edificare aurū, argētū, lapi
dem preciosum Ibidem.B.C
Quod aliquis verē poenitet etsi non de
omni veniali 484.D
Quid p̄sint generalis cōfessio 485.E
Quod nemo debet confiteri peccata
quæ non fecit 485.F
De p̄c̄cā sacerdotis qui peccata confi
tentis publicat 485.G
DISTINCT. XXII.
Si peccata dimissa redeant 486.A.B
Quid sit sacramentum & res 487.C
DISTINCT. XXIII.
De sacramento vnctionis extremæ
487.A
De tribus generibus vnctionis Ibidē.A
A quibus fuerit hoc sacramentum insti
tutum 488.B
De iteratiōe huius sacramēti 488.C
DISTINCT. XXIIII.
De ordinib⁹ ecclesiasticis: & quot sint
489.A
Quare sunt septem Ibidē.A
Quales assumēdi sunt ad clerū 489.B
De corona & tonsura Ibidem.B
De ostiarijs 490.C
De lectoribus 490.D
De exorcistis 491.E
De acolitis 491.F
De subdiaconis, diaconis 492.G.H
De presbyteris 493.I
Qui dicuntur ordines sacri Ibidē.I

Quid appelletur ordo 494.K
De nobis dignitatis & officijs 494.L
De episcopo Ibidem.L
De pontifice Ibidem.L
De quadripartito eponi ordie 494.M
De vate Ibidem.M
De cantore Ibidem.M

DISTINCT. XXV.

De ordinatis ab hæreticis 495.A.B.C
De symonia vnde dicitur & quid sit 498.D
De his qui à symoniacis ordinantur scilicet
ter vel non 498.E

De his qui dicunt se emere corporalia
& non spiritualia 498.F

De distinctione symoniacorum 498.G

De his qui violenter ab hæreticis vel alijs
symoniacis ordinantur 499.H.I

DISTINCT. XXVI.

De sacramento coniugij 499.A

De institutione & eius causa 499.B

Quando secundum præceptum & secundum in-
dulgentiā contractū sit coniugium 500.C

Quibus modis accipit indulgentia 500.D

Quod nuptiæ bonæ sint. 500.E

cuius rei sacramentum sit coniugium 500.F.G

DISTINCT. XXVII.

Quæ sunt consideranda in coniugio 501.A

Quid sit coniugium 502.B

De consensu qui efficit coniugium 502.C.D

Quando incipit esse coniugium 502.E

De opinione quorundam qui dicunt coniugium
non esse nisi carnalē copulā 503.F.G

Quod sponsa potest eligere monasterium
sine consensu sponsi 503.G

Quod coniugatus sine coniugis consensu
nequit profiteri continentiam 503.H

De adulterinis coniugijs 504.H.I

Quod multipliciter sponsus & sponsa
accipitur 505.K.L.M

Quæ sponsa sit vidua mortuo sponso,
& quæ non 506.N.O

DISTINCT. XXVIII.

Si consensus de futuro etiam iuramento

firmatus faciat coniugium 506.A

De his quæ pertinet ad substantiam & ad

decorem sacramenti 507.B

Utrum consensus ille qui facit matrimo-
nium sit de carnali copula: an de co-

habitatione, an de alio 508.C

Quare de latere viri formata est mu-

lier Ibidem.G

DISTINCT. XXIX.

Quod non est consensus legitimus ubi

est coactio 508.A.B

DISTINCT. XXX.

De errore qui euacuat consensum. 509.A

De coniugio Mariæ & Ioseph 510.B.C

De finali causa coniugij 511.D

Quod malus finis non contaminat sa-
cramentum 511.E

DISTINCT. XXXI.

De tribus bonis coniugij 512.A

De duplici separatione 512.B.C

De his qui procurant venena sterilita-
tis 513.D

Quando sint homicidæ qui procurant
abortum 513.E

De excusatione coitus: qui sit per bona
coniugij 514.F

De indulgentia quam fecit Apostolus. 514.G

De malo incontinentiæ Ibidem.G

De carnis delectatione quæ peccatum
sit vel non 515.H

DISTINCT. XXXII.

De solutione carnalis debiti 516.A

De continentia ex communi consensu
seruanda 517.B

Quando cessandum sit à coitu 518.C.D

Quibus temporibus non sint celebra-
re nuptiæ 518.E

DISTINCT. XXXIII.

De diuersis legibus coniugij 519.A

Utrum Ioannis virginitas sit præferenda ca-
stitati Abrahæ 520.B

Quæ erat consuetudo coniugij sub le-
ge 521.C

Cui licebat tunc plures habere vel non
521.D

De virginitate mentis & carnis 521.E

DISTINCT. XXXIIII.

De personis legitimis 522.A

De frigidis separandis vel non 522.B

De his qui maleficijs impediti coire ne-
queunt 523.C

De furiosis 523.D

De his qui dormiunt cum duabus so-
ribus 523.E

Quod non est dimittenda vxor pro ali-
qua macula corporis 524.F

DISTINCT. XXXV.

De iure viri & mulieris 524.A

Quod fornicariæ nequit dimittere vir
nisi ipse expers fuerit fornicationis
& econuerso 524.B

De reconciliatione eorum qui propter for-
nicationē separantur 525.C.D.E

De illis qui ante coniunctionē se pollue-
runt per adulterium 526.F.G

DISTINCT. XXXVI.

Utrum propter extremam conditionē
possit fieri separatio 526.A

De copulatione viri & ancillæ diuer-
sorum dominorum 527.B

De viro qui se facit seruum ut diuida-
tur ab vxore 527.C

De ætate contrahentium 527.D

DISTINCT. XXXVII.

In quibus ordinibus nequeat contrahi
matrimonium 528.A

De interfectoris suarum coniugum 528.B

DISTINCT. XXXVIII.

De votis & votorum differentiis 529.A.B

De illis qui post longam captiuitatem
redeunt 531.C

DISTINCT. XXXIX.

De dispari cultu 531.A

De coniugio fidelis & infidelis & duo-
rum infidelium 532.B

De fornicatione spirituali propter quam
dimitti coniunx potest 533.C

Pro quibus peccatis possit fieri separa-
tio vel non 533.D

Quando licet fideli aliam ducere vel
non 534.E.F.G

Utrum coniugium inter infideles sit 534.H

Quod coniugium sit legitimum 535.I

DISTINCT. XL.

De cognatione carnali 533.A

De computatione graduum consanguini-
tatis 533.B

Quare sex gradus computantur 535.C

De dispensatione Gregorij habita ad
Anglos 536.C

DISTINCT. XLI.

De gradibus affinitatis 537.A

De varijs traditionibus affinitatis 537.B

Si coniugium sit inter eos qui nota co-
sanguinitate diuiduntur 538.C

Quibus personis testificantibus sint di-
rimenda coniugia Ibidem.C

quid sit fornicatio, et quid stuprum 539.D

Quid adulterium & quid incestus 539.D

Quid raptus, quid stuprum Ibidem.D

DISTINCT. XLII.

De spirituali cognatione 539.A

Qui sint filij spirituales 540.B.C

De copula spiritualium vel adoptiuo-
rum & naturalium filiorum 541.D

De copula filiorum qui ante copaternita-
tē vel post nati sunt 541.E.F

Si cui liceat duas comatres ducere vnā
post aliam 541.G

Si vir & vxor simul tenere valeant pue-
rum 543.H

De secundis & tertijs & deinde nuptijs
543.I

DISTINCT. XLIII.

De resurrectione & iudicii conditione 543.A

De voce tubæ 544.B
De nocte media 544.C
De libris qui tunc aperiuntur Ibidē.D
De memoria electorū si tunc præterita mala teneat 544.D
De his qui vini reperiuntur 545.E
Quomodo intelligitur Christus iudex viuorū & mortuorū 546.F
DISTINCT. XLIII.
De ætate & statura resurgētū 546.A
Quod resurget q̄qd fuit de substantia & natura corporis, etsi non in eadē parte corporis 546.B
qd sine oī deformitate resurget 547.C
Vtrum reprobatorum corpora cū deformitatibus resurgant quas hic habuerunt 547.D
Quod nō cōsumuntur malorū corpora quæ tunc ardebūt 547.E
Si dæmones corporali igne cremantur 548.F
Si animæ sine corporibus sentiunt ignē materialem 548.G
De obortiuīs foetib⁹ & mōstris 548.H
DISTINCT. XLV.
De diuersis animarū receptaculis post mortem 549.A
De suffragijs defunctorū 549.B
De officijs sepulturæ 550.C
De duob⁹ eque bonis quorū alter post mortem plura habet auxilia 551.D
Quibus suffragijs iuuabūt mediocriter boni in fine reperti 551.E
Quō sancti & glorificati vel angeli audiūt preces supplicantiū: & quō intercedunt pro nobis 550.F
DISTINCT. XLVI.
Si valde malis præstatur mitigatio pœnæ 552.A.B
De occulto iudicio dei 554.B.C
De iustitia & misericordia dei 554.C
Quare quædam opera dicuntur iusti-

tia, quædam misericordiæ vel bonitatis dei Ibidē.C.D
Quomodo vniuersæ viæ dñi dicuntur misericordia & veritas 555.E
DISTINCT. XLVII.
De sententia iudicii 556.A
Quod scti iudicabūt & quō 556.B
De ordinibus eorum qui erunt in iudicio 556.C
De ordine iudicii & ministerio angelorum 557.D
Si post iudiciū dæmones præerunt hominibus ad puniendum 558.E
DISTINCT. XLVIII.
De forma iudicis 558.A
Quod apparebit in forma serui 559.B
Quare secundū formā serui dicit Christus suscitaturus corpora 559.D
De loco iudicii 559.E
De qualitate luminarium & temporis post iudiciū 560.E
DISTINCT. XLIX.
De differentia mansionum in cœlo & in inferno 560.A.B
Si quid cognoscitur ab aliquo quod nō intelligant omnes 560.C
De paritate gaudiū 562.D
Si maior sit beatitudo sanctorum post iudiciū 563.E
DISTINCT. L.
Si mali in inferno peccabunt 563.A
Quare dicuntur tenebræ exteriores 564.B
Si dānatorū animæ notitiā habeāt eorum quæ hic fiunt 565.C
De lazaro & diuite 566.D
Si boni & mali inuicē se videāt 566.E
De chaos inter bonos & malos 566.F
Vtrum visa impiorū pœna minuat vel augeat gloriam bonorum 567.G

F I N I S.

PETRI LOMBARDI EPISCOPI
PARISIENS. SENTENTIARVM LIB. IIII.
DE SACRAMENTIS ET SIGNIS SACRAMENTALIBUS.
DISTINCT. I.

S **AMARITANVS ENIM VVLNERA** - De sacramētis i generalis Lucæ. 10. f
to appropians, curationi eius sacramentorū alligamenta adhibuit: quia contra originalis peccati & actualis vulnera sacramentorum remedia deus instituit. De quibus, quatuor primo consideranda occurrunt, **Quid sit sacramentum, Quare institutū, In quibus consistat & conficiatur, Et quæ sit distantia inter sacramenta veteris & nouæ legis.**

Quid sit sacramentum.

B **Sacramentum est sacræ rei signum.** Dicitur tamen sacramentum etiam sacrum secretum, sicut sacramentum diuinitatis: ut sacramentum sit sacrum signans, & sacrum signatum: sed nunc agitur de sacramento secundum quod est signum. Item sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma. Signum verò est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens in cogitationem venire. Signorum vero alia sunt naturalia, ut fumus significans ignem, alia data. Et eorum quæ data sunt, quædam sunt sacramenta, quædam non. Omne enim sacramentum est signum, sed non econuerso. Sacramentū eius rei similitudinem gerit, cuius signum est. Si enim sacramenta non haberent similitudinem rerum quarum sacramenta sunt, propriè sacramenta non dicerentur. Sacramentum enim propriè dicitur quod ita signum est gratiæ dei, & inuisibilis gratiæ forma, ut ipsius imaginē gerat & causa existat. Nō ergo significandi tantū gratia sacramenta instituta sunt, sed etiā sanctificandi. Quæ enim significanti gratia tantū instituta sunt, solū signa sunt, & non sacramenta: sicut fuerunt sacrificia carnalia, & obseruantia cerimoniales veteris legis, quæ nunquam poterant iustos facere offerentes. quia ut ait Apostolus, Sanguis hircorū & tauroꝝ & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificabat ad emundationē carnis, non animæ. Nā inquinatio illa erat contactus mortui. Vnde Aug. Nihil aliud intelligit inquinatio quam lex mundat, nisi contactū mortui hominis: quē qui tetigerat, immundus erat septē diebus, sed purificabatur secundū legē die tertio & secundo, & ita mundus erat ut iam intraret in templum. Mundabāt etiam interdū a corporali lepra illa legalia. Sed nūquā ex operibus legis aliquis iustificatus est. ut ait Apostolus, etiā si in fide & caritate fierent. Quare? quia imposuit ea deus in seruitutem, non in iustificationem, & ut figura futuri essent: volens sibi ipsi potius offerri ea, quam idolis. Illa ergo signa erant, sed tamen & sacramenta: licet minus propriè in scripturis sæpe vocantur: quia signa erant rei sacræ quam utique non præstabant. Illa autem Apostolus opera legis dicit, quæ tantum significandi gratia, vel in onus instituta sunt.

Ad Rom. 3. d

Actu. 10. c.
Hoc est onus
quod nec
nos, nec p[re]s
n[ost]ri pora-
re potuimus
Prima causa.

Secunda cau-
sa.

Tertia causa.

In epist. ad
Rusticum, de
forma viuen-
di, in tomo
1. in medio
epistolæ.

Triplici autem de causa sacramenta instituta sunt: pro

pter humiliationem, eruditionem, exercitationem. Propter humiliationem qui-
dem, vt dum homo insensibilibus rebus quæ natura infra ipsum sunt, ex præce-
pto creatoris se reuerendo subijcit, ex hac humilitate & obedientia deo ma-
gis placeat, & apud eum mereatur: cuius imperio salutem quærit in inferiori-
bus se, etsi non ab illis sed per illa à deo. Propter eruditionem etiam instituta
sunt, vt per id quod foris in specie visibili cernitur, ad inuisibilem virtutem quæ
intus est, cognoscendam mens erudiatur. Homo enim qui ante peccatū sine me-
dio deum videbat, per peccatum adeo hebit, vt nequaquam diuina queat cape-
re, nisi humanis exercitatus. Propter exercitationem similiter instituta sunt: quia
cum homo ociosus esse non possit, proponitur ei utilis & salubris exercitatio in
sacramentis, qua vanam & noxiam declinet occupationem. Non enim facile ca-
pitur à tentatore, qui bono vacat exercitio. Vnde Hieronymus monet: Sem-
per aliquid operis facito, vt te occupatum diabolus inueniat.

De triplici genere exercitationis.

Sunt autem exercitationum tres species. Vna ad ædifi-

in quibus cō-
sistit sacra-
mentum.

cationem animæ pertinet: Alia ad corporis fomentum: Alia ad vtriusque subuer-
sionem. Cum igitur absque sacramentis (quibus non alligauit potentiam suam
deus) homini gratiam donare posset, prædictis de causis sacramenta instituit. Duo
autem sunt in quibus sacramentum consistit, scilicet verba, & res. Verba, vt inuo-
catio trinitatis: Res, vt aqua, oleum & huiusmodi.

De differentia sacramentorum veterum & nouorum.

Iam videre restat differentiam sacramentorum veter-

in expositio-
ne tituli psal-
mi. 73. in to-
mo. 8.

rum & nouorum: vt sacramenta vocemus quæ antiquitus res sacras signabant,
vt sacrificia & oblationes, & huiusmodi. Eorum autem differentiam breuiter Au-
gustinus assignat dicens, quia illa promittebant tantum & significabant, hæc au-
tem dant salutem.

De circuncisione.

Fuit tamen inter illa sacramenta sacramentum quod

Ad Valeriu
lib. 2. de nu-
ptiis & cōcu-
piscētia, c. 11.
in fine, in to-
mo. 7.
super euan-
gelio Luc. 2.
Et post q[ui]m
pleti sunt
dies.

dam, scilicet circuncisionis, idem conferens remedium contra peccatū, quod nūc
baptismus præstat. Vnde Augustinus, Ex quo instituta est circuncisio in populo
dei, quæ erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad purgationem valebat magnus &
paruulis originalis veterisq; peccati: sicut baptismus ex illo valere coepit ad in-
nouationem hominis, ex quo institutus est. Item Beda, Idem salutiferæ curatio-
nis auxilium circuncisio in lege cōtra originalis peccati vulnus agebat, quod ba-
ptismus agere reuelatæ gratiæ tempore consuevit, excepto quod regni cœlestis
ianuam nondum intrare poterant: tamen in sinu Abraham post mortem requie-
beata consolati, supernæ pacis ingressum spe felici expectabant. His aperte tra-
ditur, per circuncisionem ex quo instituta fuit, remissionem peccati originalis &
actualis paruulis & maioribus à deo præstitam, sicut nunc per baptismum datur.

De viris qui fuerunt ante circuncisionem, & de foeminis quæ
fuerunt ante & post.

Quæritur autem de viris qui fuerunt ante circuncisionē,

& de foeminis quæ fuerunt ante & post, quod remedium contra peccatum ha-
buerint: Quidam dicunt sacrificia & oblationes eis valuisse ad remissionem pec-
cati. Sed melius est dicere, illos qui de Abraham prodierunt, per circuncisionem
iustificatos: mulieres vero per fidem & operationem bonam, vel suam si adultæ
erant, vel parentum si paruulæ. Eos vero qui fuerunt ante circuncisionem, par-
uulos in fide parentum: parentes vero per virtutem sacrificiorum, scilicet quam
intelligebant spiritualiter in illis sacrificijs, iustificatos. vnde Greg. Quod apud
nos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres vel pro paruulis sola fides, vel
pro maioribus virtus sacrificij, vel pro his qui ex Abraham stirpe prodierunt, my-
sterium circuncisionis.

De institutione & causa circuncisionis.

Hic dicendum est, in quo instituta fuerit circuncisio, &

quare, & cur mutata per baptismum. Abraham primus mandatum circuncisio-
nis habuit, ad probationem obedientiæ: nec ei soli præcepta fuit circuncisio, sed
& femini eius, id est omnibus Hebræis. quæ fiebat secundum legem octaua die
lapideo cultro in carne præputij. Data autem fuit circuncisio pluribus de cau-
sis, scilicet vt per obedientiam mandati Abraham placeret deo, cui per præuari-
cationem Adam displicuerat. Data etiam fuit in signum magnæ fidei Abraham,
qui credidit se habiturum filium in quo fieret benedictio omnium. Deinde, vt
hoc signo à cæteris nationibus discerneret populus ille. In carne vero præpu-
tij ideo iussa est fieri circuncisio, quia in remedium instituta est originalis pecca-
ti, quod à parentibus trahimus per concupiscentiam carnis, quæ in parte illa ma-
gis dominatur. & quia in parte illa culpam inobedientiæ primus homo sensit, de-
cuit vt ibi signum obedientiæ acciperet.

Quare die octauo, & petrino cultro.

Fiebat autem octaua die petrino cultro, quia & in re-

surrectione communi & octaua ætate futura, per petram Christum omnis ab ele-
ctis abscedetur corruptio. & per Christi resurrectionem octaua die facta, circun-
ciditur à peccatis anima cuiusq; in eū credētis. duæ ergo res sunt illius sacramēti.

Quare in baptismum mutata sit circuncisio.

Ideo autem mutata est circuncisio per baptismū, quia

sacramentū baptismi cōmunius est & perfectius: quia pleniori gratia accumula-
tū. Ibi enim peccata solū dimittebātur, sed nec gratia ad bene operandū adiutrix,
nec virtutū possessio vel augmentū ibi præstatur, vt in baptismo: vbi nō tan-
tumodo abolētur peccata, sed etiā gratia adiutrix cōfertur, & virtutes augentur.
Vnde aqua refectionis dicitur, quia aridos fecundat, etiam fructificantes am-
pliori vbertate donat. Quia quantumcunque per fidem & charitatem anteha-
bitam aliquis iustus ad baptismum accedit, vberiore ibi recipit gratiam: sed

Dj.

In. 4. moral.
cap. 2.

Gen. 17. c.

Iosue. 5. d.
Quare data
fuit circuncisio
Gen. 22. d.

Quare in cars-
ne præputij.

Gen. 17. c. & d.
Ios. 5. & habe-
tur. 23. q. 1. p[er]
ragr. his ita.

Magister hic
non tenetur.

Psal. 22.

Ad Ro. 4. b non ita in circuncisione. Vnde Abrahæ per fidem iam iustificato signaculum tantum fuit, nihil ei intus contulit.

De paruulis defunctis ante diem octauum.

Non tenetur
hic Magister.
2. Sup. Lucæ.
10. 21. 3. a
Gen. 17. f

Si vero quæritur de paruulis qui ante diem octauum moriebantur, antequam fiebat circuncisio ex lege, vtrum saluarentur vel non? Idem potest responderi quod sentitur de paruulis ante baptismum defunctis: quos perire constat. vnde Beda, Qui nunc per euangelium suum terribiliter & salubriter clamat, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum dei: ipse dudum clamabat per suam legem, Masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, anima illa peribit de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Forte tamen sub lege ingruente, necessitate mortis ante octauum diem circuncidebant sine peccato filios, sicut modo fit in ecclesia de baptismo.

DE SACRAMENTIS NOVAE LEGIS. DISTINCT. II.

De sacramen-
tis i speciali.

Non tenetur
hic Magister.

Hugo lib. 1.
parte. 2. ca. 8.

I AM ad sacramenta nouæ legis accedamus: quæ sunt Baptismus, Confirmatio, Panis benedictio, id est Eucharistia, Pœnitentia, Vinctio extrema, Ordo, Cōiugium. Quorum alia remedium contra peccatum præbent, & gratiam adiutricem conferunt, vt baptismus: alia in remedium tantum sunt, vt coniugium: alia gratia & virtute nos fulciunt, vt Eucharistia & ordo.

Quare mox post hominis casum non fuerint instituta.

Si vero quæritur, Quare non fuerint hæc sacramenta instituta mox post hominis lapsum, cum in his sit iustitia & salus? Dicimus non ante aduentum Christi, qui gratiam attulit, gratiæ sacramenta fuisse danda: quæ ex ipsius morte & passione virtutem sortita sunt. Christus autem venire noluit, antequam homo de lege naturali & scripta conuinceretur, quod neutra iuari posset.

Quod sacramentum coniugij fuit ante peccatum.

Gen. 2. d

Fuit tamen coniugium ante peccatum institutum: non vtique propter remedium, sed ad sacramentum, & ad officium: post peccatum vero fuit ad remedium contra carnalis concupiscentiæ corruptelam. de quo suo loco tractabimus.

De baptismo.

De baptismo
Ioannis.
Matth. 3. c
De differētia
baptismi Io-
annis & Chri-
sti.
Act. 19. a
Ioan. 1. d

Nunc vero de baptismi sacramento videamus, quod in ter nouæ gratiæ sacramenta primum est. Baptismus igitur Christi Ioannes suo baptismo prænunciauit: qui primus baptizasse legitur, sed in aqua, non in spiritu, sicut ipse ait, Ego baptizo vos in aqua, in pœnitentiam. Sola enim corpora abluebat, a peccatis vero non mundabat. Baptismus Ioannis erat in pœnitentia, non in remissionem: baptismus vero Christi, in remissionem. Quia Ioannes baptizans homines, ad pœnitentiam vocabat: & quos baptizabat, pœnitere doce-

bat: secundum illud, Veniebant ad Ioannem in Iordanem, confitentes peccata sua. Sed in baptismo Ioannis non dabatur peccatorum remissio, quæ data est in Christi baptismo.

Quid vtilitatis habebat baptismus Ioannis.

Ad quid ergo utilis erat baptismus Ioannis? Quia homines vsu baptizandi præparabat ad baptismum Christi. Sed quæritur, Quare dictus est baptismus Ioannis: sicut veritas dicit, Baptismus Ioannis vnde est? Quia ibi Ioannis operatio tantum visibilis erat, exterius lauantis, non inuisibilis gratia dei interius operantis. Sed tamen & illa Ioannis operatio a deo erat, & baptismus ille a deo erat, non ab homine tantum: sed hominis dictus est, quia nihil ibi gerebatur quod non ageret homo. Si vero quæritur, An sacramentum fuerit? satis potest concedi ex eo sensu, quo legalia signa dicuntur sacramenta. Significabat enim baptismus Ioannis rem sacram, scilicet baptismum Christi: qui non tantum est pœnitentiæ, sed & remissionis peccatorum.

De forma baptismi Ioannis, & de baptizatis ab eo.

Hic considerandum est, si baptizati à Ioanne iterum ba- ptizati sunt baptismo Christi, & qua forma verborum vsus sit Ioannes. Illi qui baptizati sunt à Ioanne, nescientes spiritum sanctum esse, ac spem ponentes in illius baptismo, postea baptizati sunt baptismo Christi. Baptismus autem Ioannis in nomine venturi tradebatur. Vnde Hieron. super Iohelem, Qui dicit se in Christum credere, & non credit in spiritum sanctum, nondum habet claros oculos. Vnde baptizati à Ioanne in nomine venturi, id est domini Iesu, quia dixerunt, Sed neque si spiritus sanctus est audiuiimus, iterum baptizabantur, immo verum baptismum accipiebant. Illi vero qui spem non posuerunt in baptismio Ioannis, & patrem & filium & spiritum sanctum credebant, non post baptizati fuerunt: sed impositione manuum ab Apostolis super eos facta, spiritum sanctum receperunt. Alij vero qui non ita credebant, baptizati sunt baptismio Christi, vt prædictum est. Vnde Hieron. Qui spiritum sanctum nesciebant cum baptismum à Ioanne acceperunt, iterum baptizati sunt baptismio Christi, vt prædictum est: ne quis ex Iudeis vel gentibus putaret aquam sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. De hoc etiam Amb. in primo lib. de spiritu sancto, Quidam negauerunt se scire spiritum sanctum, cum baptizatos se dicerent baptismio Ioannis, qui in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit nomine. Isti ergo quia nec in Christi nomine, neque cum fide spiritus sancti baptizati fuerant, non potuerunt accipere baptismi sacramentum. baptizati sunt ergo in nomine Christi, nec iteratum est in his baptismio, sed in nouatum.

QVID SIT BAPTISMVS. DISTINCT. III.

P OST hæc videndum est quid sit baptismus, & quæ sit forma, & quando institutus, & causa institutionis. Baptismus dicitur in tractio, id est ablutio corporis exterior, facta sub forma verborum

Matth. 3. b
Marc. 1. a
Luc. 3. b

Quare dictus
est baptismus
Ioannis.
Matth. 21. c

Act. 19. a
Commētario
ad. 2. caput in
fine, in to. 6.
Hic non tene-
tur Magister.

Act. 8. c
+ In epistola
de vnus vxor
ris viro.

Act. 19. a
Cap. 3. in prin-
cipio, in to. 2.
mo. 2.

De baptismo
in speciali.

Super iohāne
tractatu. 80.
in tomo. 9

præscripta. Si enim ablutio fiat sine verbo, non est ibi sacramentum: sed accedente verbo ad elementum, fit sacramentum: non utique ipsum elementum fit sacramentum, sed ablutio facta in elemento. Vnde Aug. Verbo baptisma consecratur: detrahe verbum, & quid est aqua, nisi aqua? accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Vnde est hæc tanta virtus aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud est virtus intus manens. In duobus ergo consistit sacramentum baptismi, scilicet in verbo, & elemento. Ergo etsi alia desint quæ ad decorem sacramenti instituta sunt, non ideo minus est verum sacramentum & sanctum, si verbum sit ibi & elementum. Nam & in hoc sacramento & in alijs quædam solent fieri ad decorem & honestatem sacramenti, quædam ad substantiam & causam sacramenti pertinentia. De substantia huius sacramenti sunt verbum & elementum, cætera ad solennitatem eius pertinent.

De forma baptismi.

Sed quod est illud verbum, quo accedente ad elementum,

fit sacramentum? Veritas te docet, quæ huius sacramenti formam tradens ait discipulis, Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Inuocatio igitur trinitatis verbum dicitur quo baptisma consecratur: & hæc est forma verborum sub qua traditur baptismus. Vnde Bonifacio episcopo Zacharias papa ait, Firmissimè præceptum est in synodo Anglorum, ut quicumque sine inuocatione trinitatis merus fuisset, quod sacramentum regenerationis non haberet: quod omnino verum est, quod si merus in fontem baptismi quis fuerit sine inuocatione trinitatis, perfectus Christianus non est, nisi in nomine patris & filij & spiritus sancti fuerit baptizatus. Legitur tamen in Actibus apostolorum, Apostolos baptizasse in nomine Christi. sed in hoc nomine, ut exponit Ambrosius, tota trinitas intelligitur. Intelligitur enim cum Christum dicis, & patrem a quo vnctus est, & ipse qui vnctus est, & spiritus sanctus per quem vnctus est. Vnde Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum, A quodam Iudæo multos baptizatos asseritis, & quid inde agendum sit consulitis. Hi profecto si in nomine sanctæ trinitatis, vel in nomine Christi, sicut in actibus Apostolorum legimus, baptizentur: baptizati sunt. vnum enim idemque est, ut exponit Ambrosius.

Si in nomine patris tantum vel spiritus sancti possit tradi baptismus.

Hic quæritur, An baptismus esset verus, si diceretur in

In lib. de spū
sancto. cap. 3.
in tomo. 2.

nomine patris tantum, vel spiritus sancti tantum: ut cum dicitur in nomine Christi. Ambrosius videtur dicere, quod si fide mysterium trinitatis teneatur & vna persona tantum nominetur, plenum esse sacramentum: & e converso si tres nominentur & non recte de aliquo illorum sentiatur, vacuum fieri mysterium trinitatis. At enim sic, Vbi non est plenum baptismi sacramentum, nec principium, nec species aliqua baptismi aestimatur. Plenum autem est, si patrem & filium & spiritum sanctum fatearis. Si vnum neges, totum subrues: & sicut si vnum in sermone comprehendas, vel patrem vel filium vel spiritum sanctum, fide autem nec patrem

Ibidem.

nec filium nec spiritum sanctum abneges, plenum est fidei sacramentum. ita etiam licet patrem & filium & spiritum sanctum dicas, & patris & filij & spiritus sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium. Cum enim dicitur in nomine Christi, per vnitatem nominis impletum est mysterium: nec à Christi baptismo spiritus separatur, quia Christus baptizauit in spiritu.

Quæstio Ambrosij.

Nunc consideremus, Vtrum sicut in Christi nomine legimus baptismi plenum esse sacramentum, ita etiam spiritu sancto tantum nuncupato nihil desit ad mysterij plenitudinem? Ratione sequamur: qui vnus dixerit, trinitatem signauit. Si Christum dicas, & patrem, à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est, scilicet filium, & spiritum sanctum quo vnctus est, designasti. Scriptum est enim hunc esse Iesum à Nazareth, quem vnxit deus spiritu sancto. Et si patrem dicas, filium eius & spiritum oris eius pariter indicas, si tamē id etiam corde comprehendas. Et si spiritum sanctum dicas, deum patrem à quo procedit, & filium eius cuius est spiritus, nuncupasti. Vnde, ut rationi copuletur auctoritas, dominus dicit, Vos autē baptizabimini in spiritu sancto. ex quo indicat nos recte posse baptizari in spiritu sancto.

Perstringit præmissorum intelligentiam, cum determinatione cuiusdam dicti.

Ex his aperte intellexisti, in nomine Christi verum baptismum tradi: vnde nihilominus insinuari videtur, verum baptismum dari posse in nomine patris tantum vel spiritus sancti tantum, si tamen ille qui baptizat, fidem trinitatis teneat: quæ trinitas in quolibet horum nominum intelligitur. Si autem aliquis peruersè credens, & errorem inducere intendens, vnum de tribus tantum nuncupet, non complet mysterium. Quod verò ait nominatis tribus vacuum esse mysterium, si baptizans minuat potestatem patris vel filij vel spiritus sancti, id est si malè sentiat de potentia alicuius horum, non credēs vnam potentiam trium: intelligendum est hoc super eum qui non intendit nec credit baptizare: qui non tantum caret fide, sed etiam intentionem baptizandi non habet. Qui ergo baptizat in nomine Christi, baptizat in nomine trinitatis, quæ ibi intelligitur. Tutius est tamen tres personas ibi nominare, ut dicatur, In nomine patris & filij & spiritus sancti: non in nominibus, sed in nomine, id est in inuocatione, vel in confessione patris & filij & spiritus sancti. Inuocatur enim ibi tota trinitas, ut inuisibiliter ibi operetur per se, sicut extrà visibiliter per ministerium. Si autem dicatur in nominibus, non est ibi sacramentum, quia non seruatur forma baptismi.

De institutione baptismi.

De institutione baptismi quādo cœpit, variæ sunt æstimationes. Alij dicunt tunc esse institutum, cum Nicodemo Christus ait, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto &c. Alij dicunt institutionem baptismi factam, cum Apostolis dixit, Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed hoc dixit eis post resurrectionem, præcipiēs

Iohā. 1. a
Act. 1. c

Solutio:

Act. 10. f

Amb. capite
superius citato.
Act. 1. a
Iohā. 1. a
& Matth. 3. c

Quid oportet
determinari.

F

D iij.

Luc. 10. a & b
Mat. 10. a & b

eis de vocatione gentium, quos ante passionem binos miserat ad predicandum in Iudaea & ad baptizandum, dicens, In viam gentium ne abieritis. Iam ergo institutus erat baptismus: quia baptizabant simul & predicabant.

De forma in qua baptizauerunt Apostoli ante passionem Christi.

Math. 3. d

De cōf. di. 4.
Nunq̄ aqua.

Si verò quæritur, in qua forma tunc baptizauerunt Apostoli? Sanè dici potest, in nomine trinitatis, scilicet in ea forma in qua baptizauerunt postea gentes: uæ ante passionem potest intelligi fuisse tradita, licet nō sit scriptum. Non ergo tunc illam formam Christus prius tradidit, cum ad euangelizandum gentibus misit: sed quam ante tradiderat mittens eos in Iudæam, post iterum uenit cum ad gentes misit. Commodius ergo dicitur institutio facta, quando Christus à Ioanne baptizatus est in Iordane: quod dispensauit, non quia mundari uoluit cum sine peccato fuerit, sed quia contactu mundæ carnis suæ vim regenerationis contulit aquis, ut qui postea immergeretur inuocato nomine trinitatis, à peccatis purgaretur. Tunc ergo inuocato nomine trinitatis institutus est baptismus Christi: in quo trinitas, cuius mysterium ibi innotuit, interius hominem baptizat.

Quare in aqua tantum fiat.

Ioan. 3. a

Ioan. 19. f

Celebratur autem hoc sacramentum tantum in aqua, non in alio liquore, ut ait Christus, Nisi quis renatus &c. Ideoque uniformiter id fieri in aqua præcipitur, ut intelligatur quod sicut aqua sordes corporis ac vestis abluunt: ita baptismus maculas animæ, sordesque vitiorum emundando abstergit. Vel ideo, ut nullum inopia excusaret: quod posset fieri, si in uino vel oleo fieret: & ut communis materia baptizandi inueniretur apud omnes: quod aqua signauit quæ de latere Christi manauit, sicut sanguis alterius sacramenti signum fuit. Non ergo in alio liquore potest consecrari baptismus nisi in aqua.

De immersione, quoties fieri debeat.

Leandro epis
scopo episto
la. 4. aSuper episto
lam ad Rom.
super illud,
vnusquisque
in sensu suo
abundabat, c. 14

De immersione uero si quæritur, quomodo fieri debeat, præcisè respondemus, Vel semel, vel ter, pro vario more ecclesiæ. Vnde Gregorius. De trina immersione baptismi nil uerius responderi potest, quam quod uoluptatis sensistis: quia in una fide nihil officit ecclesiæ sanctæ consuetudo diuersa. Quia enim in tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest in tantum in baptismo ter vel semel immergere: quia & in tribus immersionibus personarum trinitas, & in una potest diuinitatis singularitas designari. Nos uero qui trinitas immo, etiam triduanæ sepulturæ sacramentum signamus. Secundum hoc licet non modo ter, sed etiam semel tantum immergere. Ibi tamen duxat immergere semel licet, ubi consuetudo ecclesiæ talis existit. Siquis uero id facere incipiat ubi consuetudo talis non est, vel semel tantum mergendum asserat, reprehensibile se constituit. Vnde Haymo, In suo sensu abundabat Cyprianus, cum semel mergebat in baptismo paruulos: quia quod intelligebat, studiose implebat bonis operibus abundando, licet in hoc nescius delinqueret: sed quia bonis operibus abundabat, postea correctus à deo abundauit altiori sensu, ter illos mergendo. Ecce habemus, quia deli-

Habetur de
conf. di. 4. c.
Postquam.

quit qui semel merfit. Sed hoc ideo, quia aliter se habebat consuetudo illius ecclesiæ, vel quia una tantum faciendâ immersione asserbat. De trina immersione Aug. ait, Postquam nos credere promissimus, tertio capita nostra in sacro fonte dimersimus: qui ordo baptizandi duplici mysterij significatione celebratur. Recte enim tertio immersi estis, qui accepistis baptismum in nomine trinitatis. Recte tertio immerfi: quia accepistis baptismum in nomine Christi, qui die tertia resurrexit à mortuis. Illa enim tertio repetita immersio, typum dominicæ exprimit sepulturæ. Constat ergo baptizandos tertio debere immergi: & tamen si semel tantum immergatur, uerum baptismum accipiunt. Et qui semel immergit tantum, non peccat nisi consuetudo ecclesiæ obstat, vel hoc modo tantum debere fieri asserat.

Quando circumcisio amisit vim suam.

K

Solet etiam quæri, Si circumcisio amisit statim vim suam ab institutione baptismi? Ad quod dicimus in Christi morte terminata esse legalia omnia. Extunc ergo circumcisio perdidit vim suam, ita quod postea non profecerit, sed potius obfuerit obseruatoribus suis. Sed usque ad oblationem ueræ hostiæ potuit prodesse. Si enim ante passionem legalia finem habuissent, non ea immittente uetus pascha cum discipulis manducasset.

De causâ institutionis.

Ioan. 19. f. ubi
dicit, Cōsum
matum est.Matth. 26. b
Luc. 22. a
Marc. 14. b
Ioan. 13. b

L

Causa uero institutionis baptismi, est innouatio mentis: ut homo qui per peccatum uetus fuerat, per gratiam baptismi renouetur, quod fit depositione uitiorum & collatione uirtutum. Sic enim fit quisque nouus homo, cum abolitis peccatis ornatur uirtutibus. Abolitio peccatorum pellit foeditatem: Appositio uirtutum affert decorem. & hæc est res huius sacramenti, scilicet interior munditia.

Quæritur an baptismus aperuit cælum, quod non aperuit circumcisio.

M

Si quæritur, Vtrum baptismus aperuit cælum, quod non aperuit circumcisio? Dicimus quia nec baptismus, nec circumcisio regni nobis aditum aperuit, sed hostia saluatoris: quæ si tempore circumcisionis oblata fuisset, illius temporis homines regnum intrassent. Res ergo huius sacramenti iustificatio est.

QUOD ALII SVSCIPIVNT SACRAMENTUM & REM, ALII SACRAMENTUM & NON REM, ALII REM & NON SACRAMENTUM. DISTINCT. IIII.

HIC dicendum est, aliquos suscipere sacramentum & rem sacramenti, aliquos sacramentum & non rem, aliquos rem & non sacramentum. Sacramentum & rem simul suscipiunt omnes paruuli, qui in baptismo ab originali mundantur peccato: quauis quidam diffiteatur illis qui perituri sunt paruulis, in baptismo dimitti peccata, inuites illi uerbo Aug. Sacramenta in solis electis efficiunt quod figurant: non intelligentes illud ita esse accipiendum, quia cum in alijs efficiat sacramenta remissionem, non hoc eis faciunt ad salutem, sed solis electis. Nam quod omnibus paruulis in baptismo remittatur peccatum per baptismum, Aug. euidenter dicit: A paruulo, inquit, receter nato usque ad decrepitum senem, sicut nullus

De baptismo
per compara
tionem ad re
cipientes.De quorundam
errore.
In li. de ba
pt. paruul.In Ench. c. 2.
43. in tom. 3.

D iij.

prohibetur à baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo: sed paruuli tantum originali, maiores verò etiam omnibus quæ male viuendo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt, nisi enormitas vitæ impediatur. Aduli quoque qui cum fide baptizantur, sacramentum & rem suscipiunt.

De fictè accedentibus.

Comentario
ad. 16. caput
Ezechiel. sus-
per eo loco,
In aqua non
est lota. &
ciat in glosa
ordinaria, &
ad eundem locum
Enarratione
in psalmum
77. in princi-
pio, & tom. 8
Aug. in lib.
de penitentia
medicina, ca.
2. in tom. 9.
Et ponitur
de consecra-
tione. 4. cap.
Omnis qui
in lib. de ba-
ptismo con-
tra Donati-
stas. 1. ca. 12.
in tomo. 7.
De consec.
dist. 4. cap.
Quò deus in
fine.
Galat. 3. d.
Sap. 11. e.

Matth. 12. d.

Ibidem pau-
lo inferius.

In initio ca.
12.
De cõse. dist.
4. ca. Osten-
ditur illos
circa mediũ.
Ibidem.

Qui vero sine fide vel fictè accedunt, sacramentum, nõ rem, suscipiunt. Vnde Hieron. Sunt lauacra gentilium, hæreticorum: sed non lauant ad salutem. In ecclesia etiam qui non plena fide accipiunt baptismum, non spiritum, sed aquam suscipiunt. Aug. etiam ait, Iudæis omnibus communia erant sacramenta, sed non communis omnibus erat gratia, quæ est virtus sacramentorum: ita & nunc communis est baptismus omnibus baptizatis, sed non virtus baptismi, id est ipsa gratia. Item, Omnis qui iam suæ voluntatis arbiter constitutus est, cum accedit ad sacramentum fidelium, nisi poeniteat eum veteris vitæ, nouam non potest inchoare. Ab hac poenitentia, cum baptizantur, soli paruuli immunes sunt. His alijsque testimonijs apertè ostenditur, adultis sine fide & poenitentia vera in baptismo non conferri gratiam remissionis: quia nec paruulis sine fide aliena, qui propriam habere nequeunt, datur in baptismo remissio. Siquis ergo fictè accedit, non habens veram cordis contritionem, sacramentum sine re accipit. Videretur tamen Aug. dicere, quòd etiam fictè accedenti, qui etiam habet odium fratrum, in ipso momento quo baptizatur, omnia condonentur peccata, & post baptismum mox redeant. Sed non hoc asserendo dicit, immo hanc opinionem & præmissam sententiam conferendo. ait enim sic, His qui ficto corde baptizantur, aut peccata nullatenus dimittuntur: quia spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum: aut in ipso temporis puncto per vim sacramenti dimissa, iterum per fictionem replicantur: ut etiam illud verum sit, Quotquot in Christo baptizati estis &c. & illud, Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum: ut induat eum Christi sanctitas baptismi, & exuat eum Christum perniciem fictionis. Nam redire dimissa peccata ubi fraterna charitas non est, apertè dominus docet etiam in illo sermone, à quo dominus dimissum debitum petijt, quia ille conseruo dimittere noluit. Sic non impeditur baptismi gratia quo minus omnia peccata dimittantur, etiã si fratrum odium in eius cui dimittuntur, animo perseverat. Soluitur enim hester nus dies, & quicquid superest: & soluitur etiam ipsa hora momentumque ante baptismum, & in baptismo. Deinceps autem continuò reus incipit esse non solum consequentium, sed etiam præteritorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus quæ dimissa sunt. Hoc autem, ut prædiximus, non sub assertionem dixit: quod ostenditur ex eo quod ait in eodem libro sic, Si ad baptismum fictus accedit, dimissa sunt ei peccata, aut non sunt dimissa. eligant quod voluerint. Ecce apertè cernis, si tamen attendis, id dixisse Aug. non asserendo, sed querendo, & aliorum opinionem referendo. Idem enim ait, Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cum illa fictio veraci confessione recesserit: quæ corde in malitia perseverante, peccatorum abluitionem non sinebat fieri. Non ergo fictè accedenti peccata dimittuntur.

Quomodo intelligatur illud, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Quæritur ergo quomodo illud accipiatur, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis: Potest dici, quòd qui in Christo, id est in Christi conformitate baptizantur, ut moriatur vetustati peccati: sicut Christus vetustati poenæ: induunt Christum, quem per gratiam inhabitantem habent. Potest & aliter solui. Duobus enim modis Christum induere dicimur: vel assumptione sacramenti, vel rei perceptione. Vnde Aug. Induunt homines Christum aliquando vsque ad sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem: atque illud primum bonis & malis potest esse commune, hoc autè est proprium bonorum & piorum. Omnes ergo qui in Christi nomine baptizantur, Christum induunt vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum vitæ sanctificationem.

De illis, qui suscipiunt rem & non sacramentum.

Sunt & alii, ut supra posuimus, qui suscipiunt rem & non sacramentum. Qui enim effundunt sanguinem pro nomine Iesu, etsi non sacramentum, rem tamen accipiunt. Vnde Aug. Quicumque non percepto regenerationis lauacro pro confessione Christi moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismi. Audistis quòd passio pro Christi nomine suscepta, supplet vicem baptismi. Nec tantum passio vicem baptismi implet, sed etiam fides & contritio, ubi necessitas excludit sacramentum: sicut apertè docet Aug. dicens baptismi vicem aliquando implere passionem. De latrone illo cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, beatus Cyprianus in lib. 4. de baptismo non leue documentum assumit. Quod etiam atque etiam ego considerans, inuenio, non tantum passionem pro nomine Christi id quod baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conuersionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustijs temporum succurri non potest. Neque enim ille latro pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: nec quia credidit passus est, sed dum patitur credit. Quantũ ergo fides valeat, etiã sine visibilis baptismi sacramento: quod Apostolus ait, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: in illo latrone declaratum est. sed tunc impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et baptismus quidem potest esse ubi conuersio cordis defuerit: conuersio autem cordis potest quidem non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. nec villo modo dicenda est conuersio cordis ad deum, cum dei sacramentum contemnitur. Ecce hic habes, non solum passionem, sed etiam fidem & contritionem conferre remissionem, ubi non contemnitur sacramentum: ut in latrone illo ostenditur, qui non per passionem, sed per fidem saluatus est sine baptismo. Sed dicunt quidam hoc retractasse Augustinum. Retractauit quidem exemplum, sed non sententiam. Ait enim in. 4. lib. Cum dicerem vicem baptismi posse habere passionem, nõ sa-

C

Gal. 3. d.

Rom. 6. a

Eph. 4. c

In lib. de ba-

ptismo cõtra

Donatistas. 5.

ca. 2. d. in to-

mo. 7.

D

In. 13. lib. de trin. ca. 7.

In lib. de ba-

ptismo cõtra

Donatistas

cap. 22. in

initio, in to-

mo. 7.

Luc. 23. f

Rom. 10. b

Aug. ibidem

cap. 25.

In lib. 2. re-
cap. 18.

In li. de obitu
Valentiniani
paulo añ me
diu, in tom. 3.
Hier. 4. f

tis idoneum posui illius latronis exemplum: quia utrum non fuerit baptizatus, incertum est. Constat ergo, sine baptismo aliquos iustificari & saluari. unde Ambrosius de Valentiniano, Ventrem meum doleo, ut prophetico utar eloquio: quia quem re generaturus erā, amisi: verum tamen gratiam quam ille poposcit, non amisi.

Quæ videntur obuiare prædictis.

Ioan. 3. a

Determinatio.

Gl. super epi
stolā ad He-
braeos. 6. a

*De vnico
baptismo.
Ioan. 11. c

In lib. de fide
ad Petrum,
cap. 1.
Ioan. 3. a
Aug. in ecclē
siasticis do-
gmatibus
cap. 74.
3. tomo.

Super Leui-
tici cap. 9. 4.
in tomo. 4.

Ab. 10. a

His autē videtur obuiare quod dominus dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum celorum. quod si generaliter verum est, non videntur esse vera superius posita. Sed illud intelligendum est de illis qui possunt & contemnunt baptizari. Vel ita intelligendum est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, id est ex ea regeneratione quæ fit per aquam & spiritum sanctum, non saluabitur. Illa autem regeneratio fit non tantum per baptismum, sed etiam per poenitentiam & sanguinem. Unde autoritas dicit, ideo Apostolum pluraliter dixisse fundamentum baptismatum, quia est baptismus in aqua, in sanguine, in poenitentia. Hoc autem non ideo dicit, quod sacramentum baptismi fiat nisi in aqua: sed quia ipsius virtus, id est sanctificatio, datur non modo per aquam, sed per sanguinem vel poenitentiam interius. Ratio etiā id suadet. Si enim non valentibus credere paruulis sufficit baptismus, multo magis sufficit fides adultis volentibus, sed non valentibus baptizari, Unde Aug. Quæris quid sit maius, fides an aqua? non dubito quin respondeam, fides. Si ergo quod minus est sanctificare potest, nonne quod maius est, id est fides? de qua Christus ait, Qui crediderit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Sed dicunt aliqui, nullum adultum in Christum credere vel charitatem habere sine baptismo, nisi sanguinem fundat pro domino: subdita introducentes testimonia. Aug. ait, Ex illo tempore quo saluator dixit, Nisi quis renatus fuerit & c. absque sacramento baptismi, præter eos qui in ecclesia sanguinem fundunt, aliquis vitam æternam accipere non potest. Item, Nullum catechumenum quauis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota sacramenta baptismi complentur. Item, Baptizatis iter tantum salutus esse credimus. Sed quod in his minus dixit, in alijs capitulis suprapositis superpleuit. Et ideo hæc sic intelligenda sunt, ut illi soli habentes tempus baptizandi excipiantur. si enim aliquis habens fidem & charitatem voluerit baptizari, & non valet necessitate præuentus, supplet omnipotentis benignitas quod sacramento defuerat. Dum enim soluere potest, nisi soluat, tenetur: sed cum iam non potest & tamen vult, non imputat ei deus, qui suam potentiam sacramentis non alligauit. Quod vero inuisibilis sanctificatio sine visibili sacramento quibusdam innotuit. aperte Aug. tradit super Leuit. dicens inuisibilem sanctificationem quibusdam affuisse & profuisse sine visibilibus sacramentis. Visibilem verò sanctificationem, quæ fit sacramento visibili siue inuisibili, posse adesse, non posse prodesse. nec tamen visibile sacramentum ideo contemnendum est, quia contemptor eius inuisibiliter sanctificari non potest. Hinc Cornelius & qui cum eo erant, iam spiritu sanctificati baptizati sunt. Nec superflua iudicanda est sanctificatio visibilis, quia

inuisibilis præcessit. Sine visibili ergo inuisibilis sanctificatio esse potest & prodesse: visibilis autem quæ fit sacramento tenet, sine inuisibili prodesse non potest, cum ista sit omnis illius utilitas. Simoni Mago visibilis baptismus non profuit, quia inuisibilis non affuit: sed quibus inuisibilis affuit, profuit: nec tantum valet fides aliena paruulo, quantum propria adulto. Paruulis enim non sufficit fides ecclesiæ sine sacramento: quia si absque baptismo fuerint defuncti, etiam cum deferuntur ad baptismum, damnabuntur, sicut multis sanctorum autoritatibus comprobatur. Ad quod hoc vnum sufficiat. Aug. ait, Firmissime tene, paruulos qui vel in vteris matrum viuere incipiunt & ibi moriuntur, vel de matribus nati sine sacramento baptismi de hoc seculo transeunt, æterno supplicio puniendos. quia etsi propriæ actionis peccata non habuerunt, originale tamen peccatum transierunt carnali concupiscentiæ conceptione. Et sicut paruuli qui sine baptismo moriuntur, infidelium ascribuntur numero: ita qui baptizantur, fideles dicuntur: qui à fidelium consortio non separantur, cum orat ecclesia pro fidelibus defunctis. Fideles ergo sunt non propter virtutem, sed fidei sacramentum. Unde Aug. Paruulum etsi nondum fides illa quæ etiam in credentium voluntate consistit, iam tamen fidei ipsius sacramentum, id est baptismus, fidelem facit: sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei percipiendo sacramentum.

Quid profit baptismus his qui cum fide accedunt.

Solet etiam quæri de illis qui iam sanctificati spiritu, cum fide & charitate ad baptismum accedunt: quid eis conferat baptismus? Nihil enim eis videtur præstare, cum per fidem & contritionem iam remissis peccatis iustificati sunt. Ad quod sanè dici potest, eos quidem per fidem & contritionem iustificatos, id est à macula peccati purgatos, & à debito æternæ poenæ absolutos: tamen adhuc teneri satisfactione temporali, qua poenitentes ligantur in ecclesia. Cum autem baptismum percipiunt, & à peccatis si quæ interim post conuersionem contraxerunt, mundantur, & ab exteriori satisfactione absoluuntur: & adiutrix gratia omnisque virtus in eo augetur, ut verè nouus homo tunc dici possit. Fomes quoque peccati in eo amplius debilitatur. Ideo Hieron. dicit, quod fides quæ fideles facit, in aquis baptismi datur vel nutritur: quia non habenti aliquando ibi datur, & iam habenti ut plenius habeat datur. sic & de alijs intelligendum est. Qui ergo mundus accedit, ibi fit mundior, & omni habenti ibi amplius datur. Quod vero omnis exterior satisfactio ibi relaxetur, Ambrosius ostendit super illum locum, Sine poenitentia sunt dona dei & vocatio dicens, Gratia dei in baptismum non requirit gemitum vel planctum, vel aliquod opus: sed & omnia gratis condonat. Quod quidē de exteriori gemitu vel planctu accipiendū est. Nam sine interiore nemo adultus renouatur: sed exteriores satisfactiones & afflictiones, sicut sordes poenitentium, ibi dimittuntur. Multum ergo confert baptismus, etiam iam per fidem iustificato: quia accedens ad baptismum, quasi ramus à columba

Adum. 8. e

n lib. de fide
ad Petrum.
cap. 27.
Habetur de
conf. di. 4. e.
firmissime.

Epistola ad
Bonifacium
quæ est. 23.
tomo. 2.
De conf. dist. 4.
c. Nihil est a
liud.

Math. 25. e

Quod satisfactio
exterior
dimittitur.
Ad Ro. 11. d
In tomo. 4.
non longe a
fine commē-
tari ad caput
11. ad Rom.

Gen. 8. b

Isidorus lib. 1
de summo bo
no, ca. 21.

portatur in arcam: qui ante intus erat iudicio dei, sed nunc etiam iudicio ecclesie intus est. Cum vero in baptismo peccatum deleatur, & satisfactio exterior non imputetur: queritur cur poenalitas cui pro peccato addicti sumus, non tollatur? Hoc ideo tradunt fieri sancti, quia si a poena homines per baptismum liberarentur, ipsam putarent baptismi precium, non aeternum regnum. Ideo soluto reatu peccati, temporalis poena tamen manet: ut illa vita studiosius queratur, quae erit a poenis omnibus aliena. Ideo etiam manet, ut sit fidei & certandi materia, & vincendi occasio: qui non vinceret si non pugnaret, nec pugnaret si in baptismo fieret immortalis.

Cuius rei baptismus, qui datur iam iusto, sit sacramentum.

Si queritur, Cuius rei baptismus ille sit sacramentum, qui datur iam iusto? Dicimus sacramentum esse & rei quae praecessit, id est remissionis ante per fidem datae, & remissionis temporalis poenae siue peccati si habetur, si quod interim committitur, & novitatis ac omnis gratiae ibi praestitae. Omnis enim rei signum est, cuius causa est. Nec mireris rem aliquando praecedere sacramentum, cum aliquando etiam longè post sequatur: ut in illis qui fictè accedunt: quibus, cum postea poenituerint, incipiet baptismus prodesse: in quibus fuit baptismus sacramentum huius sanctificationis, quam poenitendo habent. Sed si nunquam poeniterent, nec a figmento recederent: cuius rei sacramentum esset baptismus ab illis susceptus? Potest dici, rei quae ibi fieret, si non eorum enormitas impediret.

Si paruulis datur in baptismo gratia qua possunt in maiori aetate proficere. H

Solet etiam quari, Si paruulis in baptismo datur gratia,

qua cum tempus habuerint utendi libero arbitrio, possint bene velle & currere. De adultis enim qui dignè recipiunt sacramentum, non ambigitur quin gratiam operantem & cooperantem perceperint: quae in vacuè eis cedit, si per liberum arbitrium post mortaliter deliquerint: qui merito peccati gratiam appositam perdunt. Vnde dicuntur contumeliam spiritui sancto facere, & ipsum a se fugare. De paruulis vero qui nondum ratione utuntur, quaestio est, An in baptismo receperint gratiam, qua ad maiorem venientes aetatem possint velle & operari bonum? Videtur quod non receperint: quia gratia illa charitas est, & fides quae voluntatem praeparat & adiuuat. Sed quis dixerit eos accepisse fidem & charitatem? Si verò gratiam non receperint, qua bene operari possunt cum fuerint adulti: non ergo sufficit eis in hoc statu gratia in baptismo data, nec per illam possunt modo boni esse, nisi alia addatur: quae si non additur, non est ex eorum culpa, quia iustificati sunt a peccato. Quidam putant gratiam operantem & cooperantem cum eis paruulis in baptismo dari in munere, non in usu: ut cum ad maiorem venerint aetatem, ex munere sortiantur usum, nisi per liberum arbitrium usum muneris extinguant peccando: & ita ex culpa eorum est, non ex defectu gratiae quod mali sunt: qui ex dei munere valentes habere usum bonum, per liberum arbitrium renuerunt, & usum prauum elegerunt.

QVOD BAPTISMVS AEQVE SANCTVS EST
a bono & a malo datus bono vel malo. **DISTINCT. V. A**

POST haec sciendum est, sacramentum baptismi a bonis & a malis ministris dari, sicut a bonis & a malis sumitur. Nec melior est baptismus qui per meliorem datur, nec minus bonus qui per minus bonum datur, nec malus qui per malum datur, nec maius munus datur in baptismo dato a bono, nec minus in baptismo dato a malo, sed aequale: quia non est munus hominis, sed dei. quod totum subditis declaratur testimonijs. August. ait, Baptismus talis est qualis ille in cuius potestate datur, non qualis est ille per cuius ministerium datur. Item, Prorsus fieri potest, ut aliqui verum habeant baptismum, & non habeant veram fidem. Item, Si inter bonos ministros cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur: nullo modo malus est qui etiam per malum datur, quia idem baptismus datur. & ideo per ministros disperses dei munus est aequale, quia non illorum, sed eius est. Idem, Cum baptizatur malus, illud quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros, sed par & aequale propter hoc, Hic est qui baptizat. Item, Ego dico & nos dicimus omnes, quia iustos oportet esse per quos baptizatur: iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti si volunt. Si autem noluerint esse iusti qui sedent in cathedra Moysi, securum me facit magister meus, scilicet Christus: de quo spiritus sanctus dicit, Hic est qui baptizat. Item, Quos baptizauit Iudas, Christus baptizauit. Si quos ergo baptizauit ebriosus, homicida, adulter: si Christi erat baptismus, Christus baptizauit. Non timeo adulterum, nec ebriosum, nec homicidam: quia columbam attendo per quam mihi dicitur, Hic est qui baptizat. Item, Homicida dedit baptismum Christi: quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluitur. Item, Si in haeresi quacunque vel schismate quisquam in nomine patris & filij & spiritus sancti baptismi sacramentum acceperit, integrum sacramentum acceperit: sed salutem, quae virtus est sacramenti, non habebit extra ecclesiam catholicam ipsum sacramentum habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire: non ut sacramentum baptismi iterum accipiat, quod nemo debet in aliquo repetere: sed ut in societate catholica vitam accipiat. Baptismus enim extra ecclesiam nequit prodesse. Ibi enim cuique prodesse potest baptismus, ubi potest prodesse eleemosyna, scilicet in ecclesia. Item Isid. Romanus pontifex non hominem iudicat qui baptizat, sed spiritum dei subministrare gratiam baptismi, licet paganus sit qui baptizat. In his perspicue cernis, baptismum verum bonis & malis dari, & a bonis & a malis: & ipsum tamen aequale sanctum esse, & munus eius aequale in bonis, siue a bonis siue a malis baptizentur.

De potestate baptismi & ministerio.

B Quia ministerium tantum habent, non potestatem baptismi. Potestatem enim sibi retinuit. Quod nouit Ioannes cum vidit colubam descendentem super Christum. vnde Aug. Quid nouerat Ioannes baptista? dominum. Quid non nouerat? potestatem dominici baptismi in nullum hominem a domino transitura, sed

De baptismo
per compara
tionem ad
dantes.

Aug. sup. 10a
nem tractatu
m. an medium
in tomo. 9.
Aug. libro. 3.
contra Cresco
niū grammati
cū cap. 6. in
tomo. 7.
August. super
ioannē tracta
tu. 6. tomo. 9.
ioan. 1. e
ibidem tracta
tu. 5. post me
dium eiusdē.
Math. 23.
ioan. 1. e
ibid. tract. 5.
non longe a
fine.
Aug. super
ioannē tract.
5. in fine eius
dē in tomo. 9.
Aug. in lib.
de fide ad Pe
trū. ca. 3. ver
sus finem.

De consec.
dist. 4. ca. Ro
manus.

ioannis. 1. e
Tractatu. 5. su
per primum
caput Ioannis,
paulo ante
medium.

1. Cor. 3. b

Ibidē paulo-
post mediū.Aug. tractatu
super iohan-
nē, ante me-
diū tractatus.

ministerium plane transitorium: potestatem à domino in neminem, sed ministerium in bonos & malos. Non exhorreat columba ministerium malorum: respiciat potestatem domini. Quid facit ibi minister malus, ubi bonus est dominus? Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat deus. Si superbus fuerit minister, cum diabolo computatur, sed non cōtaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum est. Per lapideum canalem transit aqua ad areolas: in canali lapideo nil generatur, sed hortus fructus plurimos affert. Habent ergo non modo boni sed etiam mali ministerium baptizandi, sed neuter potestatem baptismi. Ministerium enim dedit Christus seruis, sed potestatem sibi retinuit, quam si vellet poterat seruis dare, ut seruus daret baptismum suum tanquam vice sua. Et potestatem suam cōstituere poterat in aliquo vel in aliquibus seruis, ut tanta vis esset in baptismo serui quanta est in baptismo domini, sed noluit: ne seruus in seruo spem poneret. Baptizat seruus ut minister, baptizat dominus tanquam potestatem habens: quam si daret seruis, ut scilicet ipsorum esset quod domini erat, tot essent baptismi quot serui: ut sicut dictus est baptismus Ioannis, sic diceretur baptismus Petri, vel Pauli. Quod ne fieret retinuit sibi dominus potestatem baptismi, seruis autem ministerium dedit. Si ergo seruus dicit se baptizare, recte dicit, sed tanquam minister baptizat, & ideo non differt siue bonus siue malus baptizet. Inde etiam nemo dicit, baptismus meus, cum tamen dicat euangelium meum, prudentia mea, licet sint hæc à deo in quibus differentia est. Alius enim alio melius operatur in euangelizando: & alius alio prudentior est. Alius autem alio magis minusve baptizatus siue ab inferiori siue à maiori baptizetur, dici non potest.

Quæ fuit potestas baptismi quam potuit Christus dare seruis.

Hic Magister
non tenetur.

Hic quæritur quæ sit illa potestas baptismi quam Christus sibi retinuit, & potuit dare seruis? Hæc est, ut plurimi volunt, potestas dimittendi peccata in baptismo: sed potestas dimittendi peccata quæ in deo est, deus est. Ideo alij dicunt hanc potestatem non potuisse dare alicui seruorum: quia nullo potuit dare ut esset quod ipse est, vel ut haberet essentiam quam ipse habet, cui hoc est esse quod posse. Dicunt enim, Si hanc potentiam alicui dare potuit, potuit ei dare creaturas creare: quia non est hoc maioris potentie quam illud. Ad quod dici potest, quia potuit eis dare potentiam dimittendi peccata, non tamen ipsam eandem qua ipse potens est, sed potentiam creatam qua seruus posset dimittere peccata: non tamen ut author remissionis, sed ut minister, nec tamen sine deo autore: ut sicut in ministerio habet exterius sanctificare, ita in ministerio haberet interius mundare: & sicut illud facit deo autore, qui cum eo & in eo operatur illud exterius, ita interius mundaret deo autore, qui eius verbo velut quodam ministerio vteretur. Item etiam posset deus per aliquem creare aliqua, non per eum tanquam authorem, sed ministrum cum quo & in quo operaretur: sicut in bonis operibus nostris ipse operatur & nos: nec ipse tantum nec nos tantum, sed ipse nobiscum & in nobis: & tamen in illis agendis ministri eius sumus, non au-

thores. Ita ergo potuit dare seruo potestatem dimittendi peccata in baptismo, id est ut in mundatione interiori seruus cum domino operaretur: non seruus sine domino, nec dominus sine seruo, sed dominus cum seruo & in seruo: sicut in exteriori ministerio dominus operatur, cum seruo & in seruo. Vnde & dominus dicitur sanctificare, & seruus: sed dominus inuisibili gratia, seruus visibili sacramento. vnde Aug. super Leuit. Dominus ait, Ego dominus qui sanctifico. Et de Moyse etiam dictum est, Et sanctificabis eum. Sed Moyse sanctificat visibilibus sacramentis, per ministerium: dominus autem inuisibili gratia, per spiritum, ubi est totus fructus visibilium sacramentorum. Sine hac sanctificatione visibilia sacramenta nil prosunt. Siquis hoc melius aperire poterit, non inuideo.

Cap. 8.4. in
tomo. 4.
Leuitic. 21. d
Exodi. 19. c

QVIBVS LICEAT BAPTIZARE. DISTINCT. VI.

N

VNC quibus liceat baptizare addamus. De hoc Isidorus ait, Cōstat baptismum solis sacerdotibus esse traditum: eiusque ministerium nec ipsis diaconibus implere est licitū absque episcopo vel presbytero, nisi his procul absentibus, vltima languoris cogat necessitas: quod etiam laicis fidelibus permittitur. Ex cōcilio Carthaginensi quinto. Item, Mulier, quauis sancta, baptizare non præsumat, nisi necessitate cogente. De illis vero qui ab hæreticis baptizantur, vtrum rebaptizandi sint, quæri solet. Ad quod breuiter dicimus, quia quicumque sit qui baptizet, si seruatur forma à Christo tradita, verum baptismum dat: & ideo qui illum sumit non debet rebaptizari. Vnde Beda, Siue hæreticus, siue schismaticus, siue facinorosus quisque in cōfessione sanctæ trinitatis baptizet, non valet ille qui baptizatus est a nobis catholicis rebaptizari, ne confessio & trinitatis inuocatio videatur annullari. Item Aug. Quauis vnus sit baptisma & hæreticorum, scilicet eorum qui in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizant, & ecclesiæ catholice: qui tamen foris ecclesiam baptizantur, non sumunt ad salutem baptismum, sed ad perniciem: habentes formam sacramenti, virtutem autem eius abnegantes. & ideo ecclesia non eos rebaptizat, quia in nomine trinitatis baptizati sunt: & ipsa est forma sacramenti. Item, Rebaptizare hæreticum qui hæc sanctificationis signa perceperit, omnino peccatum est: catholicum vero, immanissimum scelus est. Ex his aperte colligitur, quod qui etiam ab hæreticis baptizati sunt seruato charactere Christi, rebaptizari non sunt: sed tantum in dispositione manus reconciliandi, ut spiritum sanctum accipiant, & in signum detestationis hæreticorum. Sunt tamen nonnulli doctorum, ut Cyprianus & alij quidam, qui dicere videntur ab hæreticis non posse tradi baptismum: & eos esse rebaptizandos cum veniunt ad ecclesiam, qui ab illis dicuntur baptizati. Sed hoc de illis verum est, qui extra formam ecclesiæ baptizare præsumunt. Cyprianus tamen ibi à veritate deuiasse videtur: qui ait de hæretico, Quomodo sanctificare aquam potest cum ipse immundus est, & apud quem spiritus sanctus non est: cum dominus dicat in lege, Quæcunque tetigerit immundus, immunda erunt: quis potest dare quod ipse non habet? Hoc vero ex ignorantia cum

A

Quibus est
collata potes-
tas baptizandi.
In lib. 2. de of-
ficiis. Et habet-
ur de conse-
crat. 4. cap.
De conse. dist.
4. ca. mulier.
Vtrum rebapti-
zandi sint q
ab hæreticis
baptizantur.
In homil. 36.
& super Mat-
thæ.
De conse. dist.
4. ca. Siue.
Ad quæstio-
nes Orosii.
& habetur de
consec. dist.
4. ca. Quauis.
Aug. ad Ma-
ximianum,
epist. 203. in
tomo. 2.
& habetur de
consec. dist. 4.
cap. Rebapti-
zare.
Opinio quor-
undam.

Num. 19. d

De unico ba-
ptismo, ca. 11.
in tomo. 7.

dixisse Aug. innuit dicens, Martyrem Cyprianum gloriosum, qui apud hæreticos vel schismaticos datū baptismum nolebat cognoscere, dum eos nimis detestaretur, tanta eius merita usque ad triumphum martyrij secuta sunt, ut & charitatis qua excellerebat luce, obumbratio illa fugaretur, & siquid purgandum erat, passio nis falce tolleretur. Nec nos qui baptismi veritatem & hæreticorum iniquitatem agnoscimus, ideo Cypriano meliores sumus, sicut nec Petro: quia gentes iudaica re non cogimus.

Hieronymus super epistolam ad Romanos.

Hoc etiam sciendū est, quod licet ter immergatur pro-

De consecra-
tione, 4. eodē
modo.

Quod nullus
in materno
vtero bapti-
zatur, de con-
sec. dist. 4. q.
in materno.
In lib. de Sū-
mo bono, ca.
23.

Ad Dardanū
de Ioan. Ba-
ptista, epist.

57. post me-
dium eiusdem
Hierem. 1. b.
& Lucæ. 1. b.

Malachia. 1. a.
Aug. ad Dar-
danū, epist.

57. in medio
epistolæ.

Num. 22.
Hierem. 1. b.
1. Cor. 3. d.

Ioan. 3. a.
Aug. epistola
la & loco eius-
dem.

Luc. 1. e.

pter mysterium trinitatis, tamen vnum baptismum reputatur. Illud etiam ignoran-
dū non est, quod in materno vtero nullus baptizari potest, etiā si mater baptize-
tur. vnde Isid. Qui in maternis vteris sunt, ideo baptizari nō possunt, quia qui na-
tus adhuc secundum Adam non est, secundum Christum non potest renasci: ne-
que regeneratio in eum dici potest, quem generatio non præcessit. Item August.
Non potest quisquam renasci antequam natus sit. Si vero opponitur de Hiere-
mia & de Ioanne baptista, qui ab vtero sanctificati leguntur: quod etiam de Ia-
cob quidam putant. Dicimus, si sanctificatio ibi accipitur interior emundatio, in
miraculis diuinæ potentiae esse habendum, ut Aug. ait, ambigū super hoc lo-
quens. Si usque adeo, inquit, in illo puero acceleratus est vsus rationis & volunta-
tis, ut intra materna viscera iam posset agnoscere & credere, quod in alijs paru-
lis expectatur ætas ut possint, in miraculis habendū esse diuinæ potentiae, non ad
humanæ trahendum exemplum naturæ. Nam quando voluit deus, etiam iumen-
tum locutū est. Idem. De Hieremia legitur, Priusquam exires de ventre, sancti-
ficauit te. Illa tamen sanctificatio qua efficimur templum dei, non nisi renatorum
est. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in
regnum dei. Nemo autem renascitur, nisi prius nascatur. Vnde illa sanctificatio
potest secundum prædestinationem accipi. Ecce videtur dubitanter loqui. qui
etiam in eodem dicit, Non dictum est quia credidit infans in vtero, sed exultauit:
nec Elisabeth dicit, Exultauit in fide, sed Exultauit in vtero meo. Et potuit esse
hæc sanctificatio, tantæ rei à maiori cognoscendæ indicium, non à paruulo cogni-
tæ. Absque assertionem de hac sanctificatione loquitur, non definiens qualiter in-
telligenda sit illa sanctificatio: an sit signum futuræ rei, an veritas iustificationis
per spiritum factæ. Sed melius est, ut dicamus illos præter communem legem in
vteris iustificatos, & gratia præuentos dimissis omnibus peccatis: quod etiā mul-
tis sanctorum testimonijs edocetur.

Si baptismus sit verbis corruptè prolatis.

Quæri etiam solet, Si corruptè proferantur verba illa,

an baptismus sit? De hoc Zacharias Bonifacio scribit, Retulerunt mihi nunci-
tui, quod fuerit sacerdos in eadem prouincia, qui latinam linguam penitus igno-
rabat: & dum baptizaret, nescius latini eloquij, infringens linguam diceret, Ba-
ptizo te in nomine patriæ & filia & spiritus sancta: & propter hoc cōsiderasti re

De consecra-
tione, 4. ca. Re-
tulerunt.

baptizare. Sed si ille baptizauit, non errorem inducens vel hæresim, sed pro sola
ignorantia Romanæ locutionis, infringendo linguā baptizans dixisset: non pos-
sumus consentire ut denuo baptizetur.

Leo Papa.

Præterea sciendū est, quod illi de quibus nulla extant

indicia inter, p̄p̄quos vel domesticos vel vicinos à quibus baptizati fuisse do-
ceantur, agendū est ut renascantur ne pereant: in quibus quod nō ostēditur gestū,
ratio non finit ut videatur iteratū. Conferendum eis videtur, quod collatum esse
nescitur, quia non temeritas interuenit præsumptionis, ubi est diligentia pietatis.

De illo qui pro ludo immergitur.

Solet etiam quæri, de illo qui iocans, sicut mimus, com-

memoratione tamen trinitatis immergitur, utrum baptizatus sit? Hoc autē Aug.
non definit, ita inquit, Si totū ludicre & mimicæ & ioculariter ageretur, utrum
approbandus esset baptismus qui sic daretur, diuinū iudiciū per alicuius reuelā-
tionis miraculū oratione implorandū esse censerem. Videtur tñ sapientibus non
fuisse baptismum: ut cū aliqui in balneum vel in flumen merguntur in nomine trini-
tatis, non est tñ baptismus, quia non intentione baptizandi illud geritur. Nam in
hoc & in alijs sacramentis sicut forma est seruanda, ita & intentio illud celebra-
ndi est habenda. Illud etiā non te moueat, quod quidam non ea fide paruulos ad ba-
ptismum ferunt, ut per spiritum ad vitam regenerentur æternam: sed eos pu-
tant hoc remedio temporalem accipere sanitatem, non enim propterea illi non
regenerantur, quia nec ab illis hac intēione offeruntur.

Quod duo tempora erant in quibus baptizabantur homines.

Agnosendum est etiam, in baptizandis electis duo

tempora esse seruanda. i. pascha & penthecosten, ut in sabbato paschæ vel pēthe-
costes baptismi sacramentum celebretur. Qui verò necessitate mortis vel pericu-
li vrgentur, omni tempore debent baptizari.

De responsione patrinorum.

Porro cuncti ad baptismū venientes, fidem suā profite-

ri debent, & exponere ad quid petendū venerint ad ecclesiā. Vnde etiā à baptizādo
quæritur, Quid venisti ad ecclesiā petere? Qui, si adultus est, p̄ se rñdet, Fidē. i. sa-
cramentū fidei, & doctrinā. Ita etiā per singula interrogatus, rñdet se credere in
patrē & filiū & spiritū sanctū. Si autē paruulus est, nō valēs credere vel loq̄, alius
pro eo rñdet. Vñ Isidorus, Paruuli alio, p̄fite baptizātur, q̄ adhuc loqui vel cre-
dere nesciūt: sicut etiā p̄ agris, mutis, vel surdis alius proficitur dū baptizātur. sic
& de penitentibus agendū est. Si verò p̄ eo q̄ respondere potest, alius rñdeat, non
indē valeat: sicut dictū est, A Etatē habet, pro se loquatur. Si verò quæritur, ex quo
sensu pro puulo dicatur Credo, vel Fidē peto? Dicimus de sacro fidei id esse in-
telligendū, quod respondetur petere cū defertur ad ecclesiā, & habere fidē cū ba-
ptizatur: ut sit sensus cū dicitur, Fidē peto. i. sacm fidei p̄sto sum recipe: Credo. i.
sacm fidei suscipio: quod est, hic paruulus p̄sto est sacramentum fidei accipe. Vñ
fidem peto.

E j.

De cōse. dist.
4. ca. si nulla.

In lib. de ba-
ptismo, & h̄
de cōse. dist. 4.
Solet etiam
quæri.

Aug. ad Boni-
faciū epistola.
la. 23. in me-
dio eiusdē &
tomo. 2.

Leo Papa.
De cōse. dist.
4. ca. Duo tē-
pora.

2. lib. de offi-
ciis. cap. 24.
De cōse. dist.
cap. Paruuli.
De cōse. dist.

4. cum pro
paruulis.
Ioan. 9. c.
Ex quo sc̄sa
p̄ puulo dica-
tur: credo, &
fidem peto.

De cōse. dist.
4. Nihil est
aliud.
Epistola ad
Bonifacium
23. in fine.
Alias fidei.

Aug. Nihil est aliud credere q̄ fidē habere: & ideo cū respōdetur credere paritū-
lus, qui fidei nondū effectū habet, respondetur fidē habere propter fidei sacramē-
tum, & cōuertere se ad deū propter cōuersionis sacramentū. Sed adhuc queritur
ex quo sensu p̄ paruulo respōdeatur Credo in deū patrē, & in Iesum Christum,
& in spiritū sanctū. Nunquid de sacramēto fidei, an de fide mētis ibi agitur? Si
de sacramento, cur nominatim distinguūt psonæ? Si verò de fidei affectu, quo-
modo verū est, cum ea paruulus careat? An illud facturū paruulus spondetur cū
creuerit, sicut & oībus pōpis diaboli spōdetur abrenunciare. quod si nō seruauē-
rit factus adultus, tenebitur ipse, vel sponsor? Sanē etiā dici potest ibi spōderi pro
paruulo, q̄ ad maiorem ætatem si venerit, & pompis diaboli renuntiabit, & sanā
fidem tenebit, cuius tunc sacramentum recipit. Hac autem sponsione paruulus
pro quo fit, tenebitur, non sponsor: si tamen ut cautio impleatur, quantū in se est,
operam dederit, quia exigitur à patrino, ut sit diligens circa eum pro quo spo-
pondit, sollicitudo. De hoc August. Certissimam emisistis cautionem, qua renun-
ciare pompis diaboli spōpondistis.

De cathecismo & exorcismo.

Illā autem interrogatio & responsio fidei fit in cathe-
cismo, cui additur exorcismus. Ante baptismum enim fit cathecismus & exor-
cismus, post cathecismū sequitur exorcismus: ut ab eo qui iam fide instructus est,
aduersaria virtus pellatur. Exorcismus de Græco dicitur in latinū Adiuratio: Ca-
thecismus, Instructio. Cathecizare est instruere: ut de symbolo ac rudimentis fi-
dei. Exorcizare est adiurare: ut, Exi ab eo spūs immunde. Symbolū est signū vel
collatio. Signū, quia eo fideles ab infidelibus discernūt: Collatio, quia ibi rotius
fidei sufficientia & integritas est collata. Cathecismus & exorcismus neophyto-
rum sunt: magisque sacramentalia q̄ sacramēta dici debent. Neophytus nouitius
interpretatur vel rudis: & dicitur Neophytus nuper ad fidē cōuersus, vel in disci-
plina religiosæ cōuersionis rudis. Hęc ergo p̄cedunt baptismum: non q̄ sine
istis nō possit esse baptismus verus, sed ut baptizandus de fide instruatur, & sciat
cui debitor fiat deinceps, & diaboli potestas in eo minuatur. Vnde Rabanus, An-
te baptismum, cathecizandi debet in homine p̄uenire officium: ut fidei cathe-
cismus accipiat rudimētum, & sciat cui debitor fiat deinceps. Item Augustinus,
Paruuli exufflantur & exorcizantur, ut ab eis pellatur potestas diaboli, ne iam
contendāt eos subuertere, ne baptismum consequantur. Non ergo ab infantibus
creatura dei efflatur vel exorcizatur, sed diabolus, ut recedat ab homine.

DE CONFIRMATIONE. DISTINCT. VII.

VNC de sacramento cōfirmationis addendū est: de cuius virtute
queri solet. Forma enim aperta est. s. verba quæ dicit episcopus, cū
baptizatos in frontibus sacro signat chrismate. Hoc sacramentū ab

aliis perfici nō potest, nisi à summis sacerdotibus: nec tempore apostolorum ab
aliis q̄ ab ipsiis apostolis legitur peractum, nec ab aliis q̄ ab illis qui locum eorum

de cōfirma-
tione. A. qui-
bus sacm
hoc p̄fici &
dari possit. &
hī de cōsec.
dist. 5. c. Ma-
nus. cū no.
in glo.

tenent, perfici potest aut debet. Nā si aliter p̄sumptū fuerit, irritū habetur & va-
cuū, nec inter ecclesiastica reputabitur sacramēta. Licet autē p̄sbyteris bapti-
zatos tangere in pectore, sed non chrismate signare in fronte. Virtus autē huius
sacramēti est, donatio spūs sc̄ti ad robur: qui in baptismo datus est ad remissionē.
Vnde Rabanus, A summo sacerdote per impositionē manus paracletus traditur
baptizato: ut roboretur per spiritū sanctū, ad p̄dicandū aliis illud, quod ipse in
baptismo consecutus est. Itē, Omnes fideles per manus impositionē episcoporum,
post baptismū accipere debēt spiritum sanctum, ut pleni Christiani inueniantur.

Melchides.

Scitote vtrunque esse magnum sacramentum, sed vnū
maiori veneratione tenendum, sicut à maioribus datur. Ecce maius dicit sacra-
mentum confirmationis: sed forte non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam
conferat, sed quia à dignioribus datur, & in digniore parte corporis fit. s. in fron-
te: vel forte quia maius augmentū virtutū p̄stat, licet baptismus plus ad remissio-
nem valeat. Quod videtur innuere Rabanus dicens, In vñctione baptismi spiritū
sanctum descendere ad habitationē deo consecrandā. In hac verò, eiusdem septi-
formē gratiam, cū omni plenitudine sanctitatis & virtutis, venire in hominē. Hoc
sacramentū tantum à ieiunis accipi, & ieiunis tradi debet, sicut & baptismus, nisi
aliter cogat necessitas. Nec debet iterari, sicut nec baptismus, vel ordo. Nulli enim
sacramento facienda est iniuria: quod fieri putatur, q̄ non iterandū iteratur. Sed
vtrū aliqua vel nulla iterari possint, quæstio est. Nā de baptismō & ordine quod
non debeant iterari, apertē August. dicit. Vtrunque sacramentum est, & quadam
consecratione datur. illud quidem cū baptizatur, illud verò cum ordinatur. Ideo-
que in ecclesia catholica vtrunque non licet iterari, quia neutri facienda est iniu-
ria: quod indubitanter etiam de confirmatione tenendum est. De aliis verò vtrum
iterari valeant vel debeant, postea differemus.

DE SACRAMENTO ALTARIS ET EVCHA- RISTIAE. DISTINCT. VIII.

POST sacramentum baptismi & confirmationis sequitur Eucharis-
tia sacramentum. Per baptismū mundamur, per eucharistiā in bo-
no consummamur. Baptismus æstus vitiorum extinguit, eucharistia

spiritualiter reficit. Vnde excellenter eucharistia dicitur, id est bona gratia: quia
in hoc sacramento non modo est augmentum virtutis & gratiæ, sed ille totus su-
mitur, qui est fons & origo totius gratiæ. Cuius figura p̄cessit, quando manna
pluit deus patribus in deserto, qui quotidiano cœli pascebantur alimento. Vñ, Pa-
nem angelorum manducauit homo. Sed tunc qui panem illum manducauerunt,
mortui sunt. Iste verò panis viuus, qui de cœlo descendit, vitam mundo tribuit.
Manna illud de cœlo: hoc super cœlum. Illud scaturiebat in diem alterum re-
seruatum: hoc ab omni corruptione alienum. Quicumque religiosē gustaue-
rit, corruptionem non videbit. Illud datum fuit antiquis post transitum ma-
ris rubri: vbi submersis Aegyptiis liberati sunt Hebræi. Ita hoc cœleste
E ij.

De cōse. dist.
4. cap. p̄sby-
teri. 1.
de instōne
clericorum,
de cōse. dist.
5. cap. nouissi-
me.
Urbanus pas-
pa de con-
sec. dist. 4.

De cōse. dist.
5. cap. de his
vero.

Vbi supra
de cōse. dist.
5. ca. Nouissi-
me.

de modo cōs-
ferendi.
de cōse. dist.
5. ca. v. c̄pi.
& ca. v. ieiun-
ni. & cap. dis-
tū est.
Lib. contra
epistolā Para-
meniani. 2.
ca. 12. in to-
mo. 7.

de Eucharis-
tia sacro sea-
cundum se.

Exod. 16.
Psal. 77.

ioan. 6. d.

Exodi. 16. d. manna: non nisi renatis præstari debet. Panis ille corporalis populum antiquum ad terram promissionis per desertum eduxit. Hæc esca cœlestis fideles huius sæculi per desertum transeuntes in cœlum subuehit. Vnde rectè viaticum appellatur: quia in via nos reficiens, vsque in patriam deducit. Sicut ergo in mari rubro figura baptismi præcessit, ita in manna significatio dominici corporis. Hæc duo sacramenta demonstrata sunt vbi de latere Christi sanguis & aqua profluxerunt: quia Christus per sanguinem redemptionis, & aquam ablutionis nos redimere venit à diabolo & à peccato: sicut Israelitas per sanguinē agni paschalis ab exterminatore, & per aquā maris Rubri ab Aegyptiis liberauit. Hui⁹ etiā sacramenti ritū Melchisedech ostendit, vbi panē & vinū Abrahæ obtulit. Vnde vt ait Ambrosius, intelligi datur anteriora esse sacramenta Christianorū, quā Iudæorum.

De institutione sacramenti.

Hic etiam alia considerata occurrunt quatuor, scilicet sacramentū, institutio, forma, & res. Sacramentū dñs instituit, qñ post typicū agnū corpus & sanguinē suū discipulis in cœna porrexerat. Vnde Eusebius Emisenus, Quia corpus assumptū ablaturus erat ab oculis, & illaturus syderibus, necesse erat vt die cœnæ sacramentum nobis corporis & sanguinis consecraret: vt cõleretur iugiter per mysterium quod semel offerebatur in precium.

De forma.

Forma verò est quam ipse ibidem edidit dicēs, Hoc est

corpus meum: & post, Hic est sanguis meus. Cum enim hæc verba proferuntur, conuersio fit panis & vini in substantiā corporis & sanguinis Christi: reliqua ad laudē dei dicuntur. Vñ Ambrosius. Sermone Christi hoc conficitur sacramentum, quia sermo Christi creaturam mutat: & sic ex pane fit corpus Christi, & vinum cum aqua in calicē missum fit sanguis consecratione verbi cœlestis. Consecratio quibus fit verbis? attende quæ sunt verba. Accipite & comedite ex eo oēs: hoc est corpus meum. & iterum, Accipite & bibite ex hoc omnes: hic est sanguis meus. Per reliqua omnia quæ dicuntur, laus deo refertur, oratio præmittitur pro populo, pro regibus. Itē Aug. Credendū est qd in illis verbis Christi sacramenta conficiantur: reliqua omnia nihil aliud sunt quā laudes, vel obsecrationes fidelium & petitiones. Ecce quæ sit institutio & forma huius sacramenti. Vbi consideratione dignum est, quare illud sacramentū post cœnam dedit discipulis. Dñs igitur Iesus ad inuisibilia paternę maiestatis migraturus, celebrato cum discipulis typico pascha, quoddam memoriale eis commendare volens, sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum ita eis tradidit, vt ostenderet legis veteris sacramenta, inter quæ præcipuum erat agni paschalis sacrificium, in morte sua terminari, ac legis nouæ sacramenta substitui: in quibus excellit mysterium Eucharistiæ. Ideo etiam post alia dedit, vt hoc vnum arctius memorię discipulorum infigeretur, & ab ecclesia deinceps frequentaretur. Sed non exinde disciplinam sanxit in posterum, vt post alios cibos sumatur: sed potius à ieiuniis sumi oportet: sicut Apostolus docet, vt singulari reuerentia diiudicetur, id est discernatur ab

Matth. 26. c.

In lib. de sacramentis. 4. ca. 4. tom. 6. 4.

Matth. 26. c.

De cōf. dist. 2. ca. Vtrum sub fi.

Quare post alium cibum dedit corpus & sanguinē discipulis.

1. Corin. 11. c.

aliis cibis, quod dominus apostolis disponendum reliquit. Vnde August. Apparet, cum primò acceperunt discipuli eucharistiam, non eos accepisse ieiunos: non ideo tamen calumniandum est vniuersæ ecclesiæ, quod à ieiuniis sumitur semper. Placuit enim spiritui sancto, vt in honore tanti sacramenti, prius in os Christiani dominicum corpus intraret, quā alii cibi: ideo vbiq; mos iste seruatur. Non enim quia post cibos dedit dominus, ideo pransi vel cœnati illud accipere debēt, vt illi faciebant quos Apostolus redarguit. Nam saluator, quod vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat. Quo autem ordine deinceps sumeretur, apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, reseruauit docendum.

De sacramento & re.

D

Nunc quid ibi sacramentum sit, & quid res, videamus.

Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma. Forma ergo panis & vini quæ ibi videtur, est sacramentum, id est signum sacræ rei: quia præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionē venire. Tenent ergo species vocabula rerum quæ antè fuerunt, scilicet panis & vini. Huius autem sacramenti gemina est res: vna scilicet contenta & significata, altera significata & non contenta. Res cõtenta & significata est caro Christi, quam de virgine traxit, & sanguis quem pro nobis fudit. Res autem significata & nō cõtenta est vnitas ecclesiæ in prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. Hæc est duplex caro Christi, & sanguis. Vnde Hieron. Dupliciter, inquit, intelligitur caro Christi & sanguis eius: vel illa quæ crucifixa est & sepulta, & sanguis qui militis lancea effusus est: vel illa spiritualis ac diuina, de qua ipse ait, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. & Nisi manducaueritis carnem meā & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sunt ergo hic tria distinguenda. Vnum, quod tantum est sacramentum: alterum, quod est sacramentum & res: & tertium, quod est res & non sacramentum. Sacramentum & non res, est species visibilis panis & vini. Sacramentum & res, caro Christi propria & sanguis. Res & non sacramentum, mystica eius caro. Porro illa species visibilis, sacramentum est geminæ rei: quia vtrāque rem significat, & vtriusque rei similitudinem gerit expressam. Nā sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit & sustentat, & vinum hominem lætificant atque inebriat: sic caro Christi interiorem hominem plus cæteris, gratiis spiritualiter reficit & saginat. Vnde Calix meus inebrians, quā præclarus est. Habet etiam similitudinem cum re mystica, quæ est vnitas fidelium: quia sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis vinum in vnum confluit: sic ex multis fidelium personis vnitas ecclesiastica constat. Vnde Apostolus, Vnus panis & vnum corpus multi sumus, &c. Vnde Aug. Vnus panis & vnum corpus ecclesia dicitur, pro eo qd sicut vnus panis ex multis granis, & vnū corpus ex multis membris componitur: sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante connequitur. Hoc mysteriū pacis & vnitatis nostræ Christus in sua mensa consecra-

E iij.

Ad Ianuariæ Epistola. 118. in tomo. 2. De cōf. dist. 2. c. Liquido apparet.

1. Corin. 11. c.

Aug. de ciuit. dei. 10. cap. 5. in tomo. 5.

Gregor. in homilia pa. schali: & h. de cōf. dist. 2. ca. species.

rom. 8. f. Comentario ad. 1. cap. epistolæ ad Ephesios in me. 2. dio. tomo. 9. Ioan. 6. f. Ioannis. 6. c. De tribus q. hic possunt distingu.

Psal. 22.

1. Corin. 10. d. De sacramentis fidelium.

De consec. dist. 2. cap. 2. q. 1. passus. para. gra. dñs nñ. Ephes. 4. 2. * August. de blasphem. spūs sancti. Exod. 25. 2. ut: qui accipit hoc mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis, non accipit hoc mysterium pro se, sed contra se. Cuius etiam sacramentū est corpus Christi proprium de virgine sumptū: quia vt corpus Christi ex multis membris purissimis & immaculatis constat, ita societas ecclesiastica ex multis personis à criminali macula liberis consistit. In cuius rei typo facta est arca domini de lignis sethim: quæ sunt imputribilia, & albæ spinæ familia.

DE DVOBVS MODIS MANDVCANDI.
DISTINCT. IX.

De eucharistie sacro p. eōparationē ad suscipiētes vel manducantes.

De verbis domini. et hñ de consec. dist. 2. cap. Quid est Christum. Tra. 25. sup. iohannem. Aug. tra. 26. sup. iohannē, in tomo. 9. Aug. in lib. de remedio penitentiæ. de consec. dist. 2. cap. quomodo. ioh. 6. De consec. dist. 2. * Aug. de sacris fidelis. De cōf. dist. 2. ca. quia passus. paragra. dñs noster. De consec. dist. 2.

E T SIC VT duæ sunt res illius sacramenti, ita etiā duo modi manducandi. Vnus sacramentalis. scilicet quo boni & mali edunt: alter spūalis, quo soli boni manducant. Vnde August. Quid est Christum manducare? Non est hoc solum in sacramento corpus eius accipere: multi enim indigne accipiunt: sed in ipso manere, & habere ipsum in se manentē. Spūaliter enim manducat, q. in vnitate Christi & ecclesiæ quā sacramentum significat, manet. Nā qui discordat à Christo, nec carnem Christi māducatur, nec sanguinē bibit: etsi tantē rei sacramentū ad iudiciū sui quotidie accipiat. Spūalem manducationē August. distinguens à sacramentali ait, Vt quid paras ventrē & dentē? crede, & manducasti. Credere enim in eū, hoc est comedere panē & vinū. Qui credit in eū, manducat eū. Item, Quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo: Si in me manet et ego in eo, tunc bibit: qui verò non in me manet, nec ego in illo: & si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. Item, Nulli ambigendum est tunc quenquam corporis & sanguinis dñi participem fieri, quando Christi membrum efficitur: nec alienari ab illius panis calicisque cōsortio, etiamsi antequā illum panem edat & calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat: quia illius sacramenti beneficio non priuatur, quando ille habere hoc quod illud sacramentū signat inuenitur. In illo enim sacramento corpus & sanguinem suum nobis commendauit, quod & fecit nos ipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus. Item, Qui discordat à Christo non manducat carnē eius, nec sanguinē bibit: etsi tantē rei sacramentū ad iudiciū sibi quotidie accipit.

De errore quorundam qui dicunt à bonis tantum corpus Christi sumi. **B** Hæc verba & alia huiusmodi, vbi de spirituali manducatione agitur, quidam obtuso corde legētes, erroris caligine inuoluti sunt adeo, vt præsumperint dicere corpus & sanguinem Christi à bonis tantū sumi & non à malis. Sed indubitanter tenendum est, à bonis sumi, non modo sacramentaliter, sed & spiritualiter. A malis verò tantum sacramentaliter, id est sub sacramento, sub specie visibili carnem Christi de virgine sumptam, & sanguinem pro nobis fusum sumi: sed non mysticam, quæ tantum bonorum est. Quod subditis probatur testimonijs. Gregor. Est quidem in peccatoribus & indignis fumentibus vera Christi caro, & verus sanguis: sed essentia, non salubri efficientia. Item August.

in. 4. lib. dial. logorum. Sup. ioh. tra. claru. 26. post mediū, in tomo. 8.

Multi indignè accipiunt corpus domini: de quibus Apostolus ait, Qui māducatur & bibit calicem domini indignè, iudiciū sibi manducat & bibit. Per quod doceatur, quā sit cauendum malè accipere bonum. Ecce enim factum est malum, dum malè accipitur bonum: sicut contrā Apostolo factum est bonum, cum bene accipitur malum, scilicet dum stimulus Sathanæ patienter portatur. Ergo & mala profunt bonis, sicut angelus Sathanæ Paulo: & sancta obsunt malis, bonis sunt ad salutem, malis ad iudiciū. Vnde qui manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit: non quia res illa mala est, sed quia malus malè accipit quod bonum est. Idem, Indignè quis sumens corpus Christi non efficit, vt quia malus est malum sit quod accipit, vel quia non ad salutem accipit, nil accipiat. Corpus enim & sanguis domini nihilominus erat in illis, quibus ait Apostolus, Qui manducat indignè, &c. His aliisque pluribus apertè ostenditur, quod etiā à malis verū corpus Christi & sanguis sumitur: sed sacramentaliter, non spūaliter.

De intelligentia quorundam verborum ambiguum.

C Secundum hos duos modos sumendi, intelligentia quorundam verborum ambigū dictorum distinguenda est. Ait enim Augustinus, Bonus accipit sacramentum & rem sacramenti, malus verò sacramentum & non rem. Sacramentum hic dicit corpus Christi proprium, de virgine natum: Rem verò, spiritualemente Christi carnem. Bonus ergo vtranque Christi carnem accipit: Malus verò tantum sacramentum, id est corpus Christi sub sacramento, & non rem spiritualemente. Item, Non manducans manducat, & manducans non manducat: quia non manducans sacramentaliter, aliquando manducat spiritualiter, & econuerso. Et qui manducant spiritualiter, veritatem carnis & sanguinis dicuntur sumere: quia ipsam efficientiam habent, id est remissionem peccatorum, pro qua videtur orari cum dicitur, Perficiant in nobis domine quæsumus tua sacramenta quod continent: vt quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Rerum veritatem dicit ipsam efficientiam: quasi dicat, Per hæc sacramenta præsta, vt sicut sacramentaliter carnem Christi sumimus, ita spiritualiter sumamus. Vel petit sacerdos, vt Christus qui nunc verè sub specie panis & vini sumitur manifesta visione, sicut in essentia diuinitatis est quādoque accipiat. Constat ergo à bonis & à malis sumi corpus Christi: sed à bonis ad salutem, à malis ad perniciem.

DE HAERESI ALIORVM QVI DICVNT

corpus Christi non esse in altari nisi in signo.

DISTINCT. X.

S VNT & alii, præcedentiū insaniā transcendentes: q. dei virtutē iuxta modū naturalium rerū metiētes, audacius ac periculosius veritati contradicunt: asserētes in altari non esse corpus Christi vel sanguinē, nec substantiā panis vel vini in substantiā carnis & sanguinis cōuertere, sed ita Christū dixisse Hoc est corpus meū, sicut Apłus dixit, Petra aut erat Christus. Dicunt. n. ibi esse corp' christi tantū in sacro. i. in signo, & tantū in signo māducari à nobis. Qui

E iij.

1. Corin. 11. 6.

2. Corin. 12. 6.

Aug. tractatu sup. ioh. 6. post mediū, Tomo. 9. Aug. lib. de baptismo cōtra Donatistas 5. ca. 8. in tomo. 7.

1. Corin. 11. 6.

In gl. 1. Corin. 2. Quotientia cum rem.

In cōplenda missa. Gregorius in homilia Paschali.

A De sacro eius charistie q. ad cibū qui māducatur nō des sophistis cis rōnibus illorū q. dicūt corpus Christi verū in altari nō esse.

Aug. super
psal. 54. non
longe a fine
enarrationis
in illum psal-
mum, in 10.
mo. 8.
Ioan. 6. g.

errandi occasione sumunt à verbis veritatis, unde prima hæresis facta est in discipulis Christi. Cum enim diceret, Nisi quis mādūcauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam: illi non intelligentes dixerunt, Durus est hic sermo: quis potest eū audire? & abierunt retro. Illis discēdētibz instru- xit duodecim qui remanserant. Spūs est, inquit, qui viuificat: caro nihil prodest. verba quę locutus sum vobis, spūs & vita sunt. Intellexisti spiritualiter? spiritus & vita sunt. Intellexisti carnaliter? etiam sic spiritus & vita sunt, sed tibi nō sunt. Spi- ritualiter intellige quę locutus sum. Non hoc corpus quod videtis manducatur estis, & bibitur illum sanguinem quē effusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentū aliquod vobis cōmendauī. spūaliter intellectum viuificabit vos: caro autem non prodest quicquid. Sunt etiā & alia, illorū insanie fomētē ministrantia. Ait enim Aug. Donec seculū finiatur, sursum est dominus: sed tamen etiam hic nobiscum est ve- ritas dñs. Corpus enim in quo resurrexit, in vno loco esse oportet: veritas autem eius vbique diffusa est. Item, Vna persona est deus & homo: vbique per id quod est deus in cōlo: per id quod homo est Christus. Dicit etiam, Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. His aliisque vtuntur præfati hæretici, in assertionem sui erroris.

Aug. ad Dar-
danū episto-
la. 57. non lō-
ge a princi-
pio, in 10.
mo. 2.
Matth. 26. a.

Determinatio præmissorum.

Quæ ex eadem ratione omnia accipienda sunt, non

Ioan. 6. g.

* in epistola
ad Hyrenū,
& hī de con-
sec. dist. 2. ca.
Non hoc.
Matth. 26. a.

* in lib. senten-
tiarū p̄peri-
& hī de con-
sec. dist. 2.
ca. hoc est.

enim verbis his negatur verū corpus Christi à fidelibus sumi vel in altari esse, sed his veritas apostolos, & in eis nos instruxit, q̄ ipsius corpus non per partes discer- ptum, vt putauerunt illi discipuli qui retro ierunt, sed integrum: nec visibiliter in forma humana, sed inuisibiliter sub forma panis & vini corpus & sanguinem no- bis traderet. Quem sensum Aug. confirmat dicens, Ipsum quidem, & non ipsum corpus quod videbatur, mādūcatur: ipsum quidem, inuisibiliter: non ipsum, visibi- liter. Itē, Et si necesse est illud celebrari, necesse est tamē inuisibiliter intelligi. Ita etiam intelligendum est corpus Christi esse in vno loco. scilicet visibiliter in forma hu- mana, veritas tñ eius. i. diuinitas, vbique est, veritas etiam eius. i. verum corpus in o- mni altari est, vbicunque celebratur. Sic etiā illud intelligendū est, Pauperes sem- per habetis vobiscū, me autem non semper habebitis: secundū corporale præsen- tiam. scilicet qua cū eis conuersabatur. Similiter per id quod hō est, in cōlo est. scilicet visibili- ter: inuisibiliter autē est in altari, quia nō in forma humana apparet, sed forma pa- nis & vini operitur. Vñ & inuisibilis caro eius dicitur, quę vere est in altari. Sed quia in specie sua non apparet, inuisibilis dicitur. Ait enim Aug. Hoc est quod di- cimus, quod modis omnibus approbare contendimus: Sacrificium ecclesię duo- bus confici, duobus constare: visibili elementorum specie, & inuisibili domi- stri Iesu Christi carne & sanguine, sacramento, & re sacramenti. i. corpore Chri- sti: sicut & Christi persona constat & cōficitur ex deo & homine, cum Christus sit verus deus & homo. quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium ecclesię duobus, sacramento, & re sacramenti. i. corpore Christi. Est ergo sacramentum, & res sa- cramenti, idem corpus Christi. Ecce inuisibilem dixit carnem Christi, quia for-

ma panis operata sumitur & tractatur. Idemque corpus Christi dixit esse sacra- mentum & re: ex quo confirmatur quod supra diximus. Deinde addit quod ma- gis mouet lectorem. Caro, inquit, eius est, quam sub forma panis operatam, in sa- cramento accipimus: & sanguis eius, quem sub vini specie ac sapore potamus. ca- ro videlicet carnis, & sanguis sacramentum est sanguinis. carne & sanguine, vtro- que inuisibili, intelligibili, & spirituali significatur corpus Christi visibile & pal- pabile, plenum gratia & diuina maiestate.

Quæ sit intelligentia præmissorum.

Attende his diligenter quia tropo quodam vtitur hic

August. quo solent res significantes, rerum sortiri vocabula quas significant. Hic enim visibilis species panis vocatur nomine carnis, & visibilis species vini nomi- ne sanguinis: Inuisibilis vero & intelligibilis dicitur caro Christi: quia secundum illam speciem non videtur caro, sed intelligitur: ita & sanguis. Caro ergo inuisi- bilis dicitur esse sacramentum carnis visibilis: quia species panis, secundum quam illa nō videtur caro, est sacramētū carnis visibilis: quia ī carne inuisibili. i. specie se- cūdū quā caro Christi nō videtur caro, significatur corpus Christi, quod est visi- bile & palpabile, vbi in sua forma apparet. Ita & de sanguine accipi debet. Quē sensum cōfirmat Aug. aperies qualiter prædicta intelligēda sint, quia obscurē di- xerat: cōsequēter dices ita panē vocari corpus Christi, cū verē sit sacramētū cor- poris Christi quod in cruce positum est: sicut ipsa immolatio quæ fit manibus sa- cerdotis, vocatur Christi passio, non rei veritate, sed significandi mysterio: & si- cut sacramentum fidei dicitur fides. Satis responsum est hæreticis, & obiectioni- bus eorum qui negant verum corpus Christi in altari esse, & panem in corpus, vel vinum in sanguinem, mystica consecratione conuerti dicentes, Quis audeat manducare dominum suum? Quis etiam audeat dicere, quotidie formari corpus Christi de materia vel substantia, quæ non fuit caro virginis?

De cōsec. di-
2. hoc est
quod dicit-
mus, parat-
sicut ergo.

Auctoritatibus probat verum corpus Christi esse in altari
& in id panem conuerti.

Hæc & his similia obiiciunt illi, in diuino mysterio le-

gem naturæ sestantes: quorum perfidiam subdita cōuincūt testimonia. Ait enim veritas, Accipite, hoc est corpus meum, Item Ambros. Si tantū voluit sermo He- lise, vt ignem de cōlo deponeret: non valebit tantum sermo Christi, vt substantias mutet? De totius mundi operibus legitur, quia ipse dixit, & facta sunt &c. Sermo igitur. i. filius, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Nō enim minus est creare, quā mutare nouas na- turas rerum. Item, Si ordinem quærimus, viro mixta scemina generare consueue- rat. liquet ergo, quod præter naturæ ordinem virgo generauit: & hoc quod confi- cimus corpus ex virgine est. Quid ergo hic quæris naturæ ordinē in Christi cor- pore, cum præter naturam sit ipse partus ex virgine? Item, Ante benedictionem alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ante consecra- tionem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Tu dicis Amen,

Matth. 26. ci
Ambr. lib. de
his qui mys-
teris inuē-
tur. cap. 9. in
medio, 10.
mo. 4.

Ibidem.

Ibidem.

* Aug. in lib.
sententiarum
Prosp.

in lib. de sa-
cramētis. 4.
ca. 4. tomo. 4.
ibidē paulo
inferius.
* in sermone
quodam de
verbis euāg.

De cōse. di. 2.
c. quia cor-
pus.

id est verum est. Quod sermo sonat, affectus sentiat. Item Aug. In specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est carnem & sanguinem, honoramus: nec similiter pendimus has duas species, sicut ante consecrationem pendebamus, cū fideliter fateamur ante cōsecrationē panem esse & vinū, quod natura formauit: post consecrationē vero carnē Christi & sanguinē, quod benedictio cōsecrauit. Itē Ambr. Panis est in altari vsitatus, ante verba sacra: vbi accessit cōsecratio, de pane fit Christi caro. Quomodo autē potest quod panis est, esse corpus Christi? Cōsecratione: quā fit sermone Christi. Itē, Si tāta vis est in sermone domini, vt incipiāt esse quæ nō erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud cōmutentur? Et sic quod erat panis ante consecrationē, iam corpus Christi est post consecrationē: quia sermo Christi creaturā mutat. & sic ex pane fit corpus Christi, & vinū cū aqua in calicē missum fit sanguis, cōsecratione verbi celestis. Itē Aug. Sicut per spiritū sanctū vera Christi caro sine coitu creatur: ita per eundē ex substantia panis & vini idē corpus Christi & sanguis consecratur. Corpus Christi & veritas est, & figura. Veritas, dū corpus Christi & sanguis virtute spiritus sancti ex panis vinique substantia efficitur: Figura vero est id quod exterius sentitur. Item Eusebius Emisenus, Inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui, verbo suo, secreta potestate, commutat. Ex his alijsque pluribus constat, verum corpus Christi & sanguinem in altari esse, immo integrum Christum ibi sub vtraque specie: & substantiam panis in corpus, vinique substantiam in sanguinem conuerti.

DE MODIS CONVERSIONIS.

DISTINCTIO XI.

De eucharis-
tiæ sacramē-
to p cōpara-
tionē ad dis-
pensantes vel
cōficientes,
& primo de
cōsecratione.

I A V T E M quæritur, Qualis sit illa cōuersio: an formalis, an substantialis, vel alterius generis? definire nō sufficio. Formale tamē nō esse cognosco: quia species rerū quæ ante fuerāt, remanēt, & sapor, & pondus. Quibusdā esse videtur substantialis, dicētibz sic substantiā cōuerti in substantiā, vt hæc essentialiter fiat illa. Cui sensui præmissæ auctoritates cōsentire videntur. **B**

Oppositio.

Sed huic sententiæ sic opponitur ab alijs, Si substantia panis, inquiunt, vel vini cōuertitur substantialiter in corpus vel sanguinē Christi: quotidie fit aliqua substantia corpus vel sanguis Christi, quæ ante non erat corpus: & hodie est aliquid corpus Christi, quod heri non erat: & quotidie augetur corpus Christi atque formatur de materia, de qua in conceptione non fuit factū. Quibus hoc modo respōderi potest, quia nō ea ratione dicitur corpus Christi cōfieri verbo celesti, q̄ ipsum corpus in cōceptu virginis formatū deinceps formetur: sed quia substantia panis vel vini, quæ ante non fuerat corpus Christi vel sanguis, verbo celesti fit corpus & sanguis. Et ideo sacerdotes dicūt cōficere corpus Christi & sanguinem, quia eorum ministerio substantia panis fit caro, & substantia vini fit sanguis Christi: nec tamen aliquid additur corpori vel sanguini, nec augetur corpus Christi vel sanguis.

Augustinus in libro sententiarum Prosperi.

Si vero quæris modum quo id fieri possit, breuiter respondeo, Mysterium fidei credi salubriter potest, inuestigari salubriter non potest. Quod ergo corpus Christi, panis mutatione in id, non aegmētatur, nec sanguis ex vini conuersione: eius voluntati & potētiæ adscribatur, qui idem corpus de virgine eduxit. fit ergo substantia illa ista sine eius augmento. Nec tamē concedūt quidā, q̄ substantia panis aliquādo fit caro Christi, etsi fiat caro Christi: sicut farina facta est panis, & aqua facta est vinū, nec tamen dicitur farina est panis, & aqua est vinū. Alij vero cōcedūt, illud quod erat panis vel vinū, post consecrationē esse corpus & sanguinem: non tamē sequitur, panis est caro Christi, vel vinū est sanguis: quia substantia panis vel vini postquam facta est caro Christi vel sanguis, non est substantia panis vel vini, sed caro & sanguis. Ideo distinguendum videtur, cum dicitur substantia panis, vel id quod erat panis, modo est corpus Christi. Manens enim panis nō est corpus Christi: sed mutata in id quod facta est, est corpus Christi. Nec dicimus substantiam panis vel vini materiam esse corporis vel sanguinis domini: quia non de ea vt de materia, formatur corpus: sed ipsa formatur in illud, & efficitur illud. vnde Aug. Corpus Christi dicimus illud, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum sumimus in memoriam dominicæ passionis. Quod cū per manus hominis ad illā visibilem speciem perducatur, non sanctificatur vt sit tam dignum sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu dei.

In lib. de tri-
nit. 3. ca. 4. in
fine eiusdē.

Asserunt quidam dictum panem transire in corpus Christi.

D

Quidam vero sic dicunt conuersionem illam esse in- telligendā, vt sub illis accidentibus, sub quibus erat prius substantia panis & vini, post cōsecrationē sit substantia corporis & sanguinis: sic tamē, vt non eis afficiatur. & sic assērūt dictū panē transire in corpus Christi: quia vbi erat panis, nūc est corpus Christi. Quod si est, quid ergo sit de substantia panis & vini? Illi dicunt vel in præiacentē materiā resolui, vel in nihilū redigi. Alij vero putauerūt ibi substantiam panis & vini remanere, & ibidē corpus Christi esse & sanguinē: & hac ratione dici illam substantiā fieri istam: quia vbi est hæc, est & illa: quod mirum est: & ipsam substantiam panis vel vini dicunt esse sacramentum. Sed quod non sit ibi substantia, nisi corpus Christi & sanguis, ex prædictis & subditis aperte ostēditur. Ait enim Ambr. Panē istū quē sumimus in mysterio, illum intelligo vtiq; qui manu sancti spiritus formatus est in vtero virginis, & igne passiōis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorū factus est cibus hominū. Vnde veritas ait, Ego sum panis viuus, qui de celo descendi. & iterū, Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mūdi vita. Ex his nāq; duabz sentētijs aperte datur intelligi, quia panis ille & iste, nō duo, sed vnus panis, vna caro proculdubio vnū efficitur corpus. Illud verē, illud sanē quod sūptū est de virgine, quod resurrexit, & in celū ascēdit. Itē Greg. Quis fidelīū habere dubiū possit, in ipsa imolatiōis hora ad sacerdotis

De sacramen-
tis, & allegat
de cōse. dist.
2. c. oia quæ
Ioannis. 6. e.
in homil. pas-
chali. & habe-
tur de cōse.
distinct. 2.

c. Quid sit
sanguis.

voce cælos aperiri, in illo Christi mysterio angelorum chōros adesse, summa & ima sociari, vnum quid ex inuisibilibus atque visibilibus fieri? Idem, Eodem momento & in cœlum rapitur ministerio angelorum consociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur. Sicut diuinitas verbi totum implet mundum, ita multis locis illud corpus consecratur. Nec sunt tamen multa corpora Christi, sed vñ corpus & vnus sanguis. Ideoque siue plus siue minus quis inde percipiat, omnes æqualiter corpus Christi integerrimè sumunt. Post consecrationem ergo non est ibi substantia panis vel vini, licet species remaneat. Est enim ibi species panis & vini, sicut & sapor. Vnde aliud videtur, aliud intelligitur.

Quare sub alia specie.

Sub alia autem specie tribus de causis carnem & sanguinem

Gregorius in
homil. pas-
chali.

*
De cōse. d. 2.
c. sub figura.

Habes de cō-
se. distia. 2.

nem tradidit Christus, & deinceps sumendum instituit: vt fides. f. haberet meritum, quæ est de his quæ non videntur: quia fides non habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Et ideo etiam, ne abhorreret animus, quod cerne- ret oculus: quia non habemus in vsu carnem crudam comedere, & sanguinem bi- bere. Quia ergo Christum vorari dentibus fas non est, in mysterio carnè & san- guinem nobis commēdauit. Et etiam ideo, ne ab incredulis religioni Christianæ insultaretur. Vnde Aug. Nihil rationabilius, quàm vt sanguinis similitudinem su- mamus: vt & ita veritas non desit, ridiculum nullum fiat à paganis, quod cruo- rem occisi hominis bibamus. Ne ergo hoc fieret, & ne veluti quidā horror etiā re sub alia specie, & quare sub ista hoc sacramentum dominus celebrauerit, & celebrari à nobis instituerit.

Quare sub duplici specie.

Sed quare sub duplici specie sumitur, cum sub alteru-

Cōmentario
ad vñdecimū
caput epist.
prioris ad
Hebræos, in
tomo. 4.

De cōse. di. 2.
c. vbi p̄est.
Exodi. 16. d.

tra totus sit Christus? Vt ostenderetur totā humanam naturā assumpsisse, vt totā redimeret. Panis enim ad carnem refertur, vinum ad animam: quia vinum opera- tur sanguinem, in quo sedes animæ à physicis esse dicitur. Ideo ergo in duabus speciebus celebratur, vt animæ & carnis susceptio in Christo, & vtriusque libera- tio in nobis significetur. Valet enim vt Ambros. ait, ad tuitionem corporis & ani- mæ quod percipimus: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offertur, sicut præfigurauit Moyses, Caro, inquit, pro corpore no- stro offertur, sanguis pro anima. sed tamē sub vtraque specie sumitur totus: quod ad vtrūq; valet, quia sub vtraq; sumitur Christus. Sed si in altera tantum sumere- tur, ad alterius tātum, id est animæ vel corporis, non vtriusque pariter, tuitionem valere significaretur. Sub vtraque specie tamen totus sumitur Christus: nec plus sub vtraque, nec minus sub altera tantum sumitur. Eadem enim ratio est, vt ait Hilarius, in corpore Christi, quæ in māna præcessit. De quo dicitur, Qui plus col- legerat, non habuit amplius: nec qui minus parauerat, habuit minus. Et licet sub vtraque specie sumatur totus Christus, tamen non fit conuersio panis nisi in car- nem, nec vini nisi in sanguinē. Nec debet dici duo sacramēta, sed vnum: quia sub

traque specie idem sumitur. Neque debet iterari sacramentum: quia benedictio non repetitur super speciem eandem. Neque aliæ substantiæ in sacrificium veri- tatis offerri debet: quia de alijs non potest cōsecrari corpus Christi vel sanguis.

Quare aqua admisceatur.

Aqua vero admiscenda est vino, quia aqua populum si-

gnat, qui per Christi passionem redemptus est. Calix ergo dominicus iuxta ca- nonum præceptum, aqua & vino mixtus debet offerri: quia videmus in aqua po- pulum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Cū ergo in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credit co- pulatur: quæ copulatio aquæ & vini sic miscetur in calice Christi, vt mixtio illa non possit separari. Nam si vinum quis tantum offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis.

Iulius papa.

Si vero quæritur, An irritum sit quod geritur, si aqua

prætermittatur? Audi quod sequitur in eodē canone. Nō potest, inquit, calix do- mini esse aqua sola, aut vinū solū, nisi vtrūq; misceatur. Itē Cyprianus, Calix do- mini non est aqua sola, aut vinū solū, nisi vtrūq; misceatur: sicut nec corpus domi- ni potest esse farina sola, nec aqua sola, nisi vtrūq; fuerit adunatū, & panis vnus copage solidatū. Si quis tamen nō intendens introducere hæresim, obliuione vel ignorantia aquā prætermiserit, non videtur esse irritū sacramentū: sed ille graui- ter est corripiend⁹. Nā & Græcorū ecclesia apponere aqua dicitur. Quod etiā ex dictis Cypriani videtur posse colligi. ait enim, Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter nō hoc seruauerit, quod nos dominus facere & ex- emplo & magisterio docuit, potest simplicitati eius indulgētia domini venia cō- cedi. Nobis vero non potest ignosci, qui nunc à domino instructi sumus, vt cali- cem domini cum vino mixtum, secundum quod dominus obtulit, offeramus. Ex hoc videtur, quod si quis simpliciter vel ignoranter vinum offerat sine aqua, sa- cramentum conficiat. Aqua vero nullatenus sine vino potest offerri in sacrificio, nec panis nisi de frumento: nec granum frumenti, nisi redactum fuerit in panē: quia Christus & panem se dicit, & grano frumenti se comparat. Quod ergo su- præ dictum est non posse vinum solum offerri, determinari oportet: recipit enim exceptionem. Non potest, nisi simpliciter vel ignoranter fiat: vel, non po- test, id est non debet. Quibusdam tamen videtur hoc generaliter verum. Colligi- tur etiam ex prædictis, quod Christus vinum aqua mixtum dedit discipulis. Cor- pus vero tale dedit, quale tunc habuit, id est mortale & passibile. Nunc vero su- mitur à nobis immortale & impassibile: nec tamen maiorem habet efficiētiā. Eucharistia quoque intincta non debet dari populo pro supplemento commu- nionis: quia non legitur Christus alicui discipulorum præbuisse panem intinctū nisi Iudæ. Tunc vero non accepit Iudas corpus Christi, sed tantum panem: cor- pus vero & sanguinem Christi ante cum alijs discipulis perceperat.

De cōse. di. 2.
c. cū omne.
Apoc. 17. d.

De cōse. di. 2.
c. nō debes.
De cōse. di. 2.
c. licet in san-
ctific.

De cōse. di. 2.
c. & scriptura

Ioan. 6. d.
Ioan. 12. d.
Determina-
tio p̄missorū

Iulius papa.
q̄ intincta
nō debet dari
hostia po-
pulo: & habe-
tur de cōsec.
di. 2. c. cū oē.

VBI ILLA ACCIDENTIA FVNDANTVR.
DISTINCT. XII.

De cōsequen-
tibus ad cōse-
cratiōē corpo-
ris Christi q̄
rū ad fractiō-
nem.

S I AVTEM quæritur de accidentibus quæ remanent. i. de speciebus & sapore et pondere, in quo subiecto fundentur: potius mihi videtur fatendum existere sine subiecto, q̄ esse in subiecto: quia ibi non est substantia, nisi corporis & sanguinis dominici, quæ nō afficitur illis accidentibus. Nō enim corpus Christi talem habet in se formā, sed qualis in iudicio apparebit. Remanet ergo illa accidentia per se subsistentia ad mysterij ritū, ad gustus fideique suffragiū: quibus corpus Christi habens formā & naturam suam tegitur.

De fractione & partitione.

Ioan. 6. g.

* Opinio
quorundam.

Lucæ vlti. c.

Solet etiam quæri de fractione & partitione quæ ibi videtur fieri, vtrum vera sit: & si ibi vera fractio est, cuius rei sit vel, in qua re fiat. Cūq; non sit ibi alia substantia quam Christi, si in aliqua substantia est illa fractio, in corpore Christi videtur esse. Sed econtra, cum ipsum corpus incorruptibile sit (quia immortale & impassibile) in ipso non posse esse videtur. Nā & Christus redarguit carnalē sensum discipulorū, qui putabāt carnē Christi sicut alia in partes diuidēdā, & moribus dilacerandā. Ideo quibuscūq; placet, q̄ non sit ibi fractio sicut videtur: sed dicitur frangi, quia videtur frangi. Quibus obijcitur quod ait Ambr. Nihil falsi putandū est in sacrificio veritatis: vel sicut fit in magorū præstigijs, vbi delusione quadā fallūt oculi, vt videant esse quod non est. Ad hoc illi dicunt, Nō fallit nos visus, nec fallit quod esset, si crederetur ita frangi, vt videtur. Nec illusio est: quia ad vtilitatem fidei, non ad deceptionem ita fit: sicut & Christus se ostendit duobus discipulis in via in specie peregrini: nec in eo tamen talis forma erat, sed oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent.

Aliorum opinio.

Alii vero dicunt, quod sicut ibi species panis est, & nō est ibi res cuius vel in qua sit illa species: ita est ibi fractio quæ nō fit in aliqua re, quia nihil ibi frangitur: quod mirabiliter dei potentia fieri dicunt, vt ibi sit fractio, vbi nihil frangitur.

Aliorum opinio.

Cōfessio Be-
regarij: & ha-
bet de cōse-
cratiōe. c. ego
Berengarius

Alii tradunt corpus Christi essentialiter frangi & diuidi, & tamē integrū & incorruptibile existere. Quod se colligere asserūt ex confessione Berengarij: qui cōfessus est corā Nicolao papa & pluribus episcopis, panē & vinū quæ in altari ponūtur, post cōsecrationē nō solū sacramētū, sed etiam verum corpus & sanguinem Christi esse: & sensualiter nō solum sub sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari & frangi, & fidelium dētibus atteri.

Sententia probabilior.

Sed quia corpus Christi incorruptibile est, sanē dici potest fractio illa & partitio non in substantia corporis, sed in forma panis sacramentaliter fieri: vt vera fractio & partitio sit ibi, quæ fit non in substantia corporis, sed

in sacramento, id est specie. Ne autē mireris vel insultes si accidentia videantur frangi, cū ibi sint sine subiecto: licet quidam asserant ea fundari in aere. Est ibi vera fractio & partitio, quæ fit in pane. i. in forma panis. Vnde Apostolus ait, Panis quem frangimus, quia forma panis ibi frangitur, & in partes diuiditur. Christus vero integer manet, & totus est in singulis. Vnde Aug. Quando Christus manducatur, vita māducatur. Sed quis audeat manducare dominū suū: & tamē veritas inuitans nos ad manducandū ait, Qui manducat me, viuū propter me. Nec occiditur Christus vt manducetur, sed mortuos viuificat: quando manducatur, reficit, non deficit. viuū manducatus, quia surrexit occisus: nec quando manducamus, partes de illo facimus. & quidē in sacramento sic fit. Itē, Norunt fideles quomodo manducet carnē Christi: vnusquisq; accipit partē suā. vnde & ipsa gratia partes vocatur. Per partes māducatur, & manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Ideo ista dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, & aliud intelligitur. videtur panis & calix, quod & oculi renūciant. quod autem fides instruēda postulat, panis corpus Christi, calix est sanguis. Ex his datur intelligi, quod fractio & partes quæ ibi videntur fieri, in sacramento fiunt. i. in specie visibili. Ideoque illa Berengarij verba ita distinguenda sunt, vt sensualiter non modo in sacramento, sed in veritate dicatur corpus Christi tractari manibus sacerdotum: frangi vero & atteri dētibus, verē quidem, sed in sacramento tantum. Vera ergo est ibi attritio & partitio: sed in singulis partibus totus est Christus. Vnde Hieron. Singuli accipiunt Christum dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulas minuitur, sed integram se præbet in singulis. Item Hilarius, Vbi pars est corporis, ibi est & totum.

Quid illæ partes significant.

Quid autē partes illæ significēt, Sergius papa tradit inueniens, Triforme est corpus Christi. Pars oblata, in calicem missa, corpus Christi quod iam surrexit, monstrat: pars comesta, ambulātem adhuc super terrā: pars in altari vsque ad finē missæ remanens, corpus iacens in sepulchro significat: quia vsque in finem seculi corpora sanctorū in sepulchris erūt. Et sicut partes illæ mysticā tenent significationem, ita etiā & fractio, passionis Christi & mortis est representatio. vnde ipse ait, Hoc facite in meā cōmemorationem, id est in memoriam passionis & mortis meæ. Nam vt ait Ambros. Quia in morte Christi liberati sumus, huius in edendo & bibendo carnem & sanguinem, memores esse debemus. Sed caueat quisque ne indignē percipiat, quia iudicium sibi manducat. Nō enim est iste panis qui vadit in corpus, sed panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Sic ergo viuē, vt quotidie merearis accipere, nec accedas indignus. Indignus est, qui aliter celebrat mysterium quam Christus tradidit, vel qui habens mortale peccatum accedit. Ergo etsi sint peccata quotidiana, vt non sint mortifera, antequam accedas dimitte debitoribus tuis. Si dimittis, dimittetur tibi: & sic securus accede. Panis enim salutaris est, non venenum. Si ita accedis, spiritualiter māducas. Spiritualiter enim manducat, qui innocētiam ad altare portat.

1. Corin. 10. d

* in sermone
de verbis
euangelij.
ioan. 6. f.

* Aug. de
consecr. dist. 2.

* in sermone
quod dicitur
habet de con-
secr. di. 2. c. sine
guli accipi.

De cōse. di. 2.
c. triforme.

Matth. 26. c.
Lucæ. 22. b.
De cōse. di. 2.
c. non iste.

Si illud sit sacrificium, & si sæpius immoletur Christus.

Post hæc quæritur, Si quod gerit sacerdos, proprie dicatur sacrificium vel immolatio: & si Christus quotidie immoletur, vel semel tantum immolatus sit? Ad hoc breuiter dici potest, illud quod offertur & consecratur à sacerdote vocari sacrificium & oblationem: quia memoria est & representatio veri sacrificij, & sanctæ immolationis factæ in ara crucis. Et semel Christus mortuus in cruce est, ibique immolatus est in semetipso: quotidie autem immolatur in sacramento, quia in sacramento recordatio fit illius quod factum est semel. Vnde Aug. Certum habemus quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur &c. tamen ne obliuiscamur quod semel factum est, in memoria nostra omni anno fit. scilicet pascha celebratur. Nunquid totiens Christus occiditur? sed tantum anniuersaria recordatio repræsentat quod olim factum est: & sic nos facit moueri, tanquam videamus dominum in cruce. Item semel immolatus Christus in semetipso, & tamen quotidie immolatur in sacramento. Quod sic intelligendum, quia in manifestatione corporis & distinctione membrorum semel tantum in cruce pependit, offerens se deo patri hostiam redemptionis efficacem, eorum. scilicet quos prædestinauit. Item Ambrosius. In Christo semel oblata est hostia ad salutem potens. quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Et si quotidie offeramus, ad recordationem eius mortis fit: & una est hostia, non multæ. Quomodo una, & non multæ? quia semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: id ipsum, & semper id ipsum offertur: proinde hoc idem est sacrificium, alioquin diceretur, quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi. non, sed vnus vbique est Christus: & hic plenus existens, & illic plenus: sicut quod vbique offertur, vnum est corpus, ita & vnum sacrificium. Christus hostia obtulit: ipsam offerimus & nunc: sed quod nos agimus, recordatio est sacrificij. Nec causa suæ infirmitatis repetitur, quia perficit hominē: sed nostræ, quia quotidie peccamus. Ex his colligitur esse sacrificium & dici, quod agitur in altari: & Christum semel oblatum, & quotidie offerri: sed aliter tunc, aliter nunc. Et enim quæ sit virtus huius sacramenti ostenditur: remissio, scilicet peccatorum venialium, & perfectio virtutis.

De causa institutionis.

Institutum est enim hoc sacramentum duabus de causis. In augmentum virtutis. scilicet charitatis, & in medicinam quotidianæ infirmitatis. vnde Ambrosius. Si quotiens effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco: debeo semper habere medicinam. Item Aug. Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel sit passus: quia quotidie peccamus peccatis, sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest. Et quia quotidie labimur, quotidie Christus mysticè immolatur pro nobis. Dedit enim nobis hoc sacramentum salutis, ut quia nos quotidie peccamus, quod iam mori non potest, per hoc sacramentum remissionem consequamur. Quotidie comeditur ipse & bibitur in veritate, sed integer & viuus manet. Item, My-

Lib. de sacra-
mentis. 4. c. 6.
in tomo. 4.
Ad ianuarius
ibid. c. Sub
figura.
De cōsec. di. 2.
cap. Quid sit
sanguis.

De virtute sa-
cramenti.

sterium fidei dicitur: quia credere debes, quod ibi salus nostra consistat. Si autem quærat, Vtrum quotidie communicandum sit? Audi quid inde tradit Augustinus. Quotidie, inquit, eucharistiā accipere, nec laudo, nec vitupero: omnibus tamē dominicis diebus communicandum hortor. Si tamen mens in affectu peccandi est, grauari magis dico eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et licet quis peccato mordeatur, si peccandi tamen de cætero non habeat voluntatem, & satisfaciatur lachrymis & orationibus, accedat securus: sed hoc de illo dico, quem mortalia peccata non grauant. Si non frequentius, saltem ter in anno homines communicent, nisi forte quis criminalibus impediatur: in Pascha scilicet, & Pentecoste, & in Natali. Omnes ergo cōcent, qui noluerint carere ecclesiasticis liminibus.

Lib. de eccles.
sacramentis
cap. 53. in to-
mo. 3.

Fabianus Pa-
pa de cōsec.
dist. 2. c. si nō

SI HAERETICI ET EXCOMMUNICATI HOC sacramentum conficiant. DISTINCT. XIII. A

OLET etiam quæri, Vtrum prauī sacerdotes hoc sacramentum conficere queant? Ad quod dici potest, quod aliqui, licet sint prauī, consecrant verè, scilicet qui intus sunt nomine & sacramento, etsi non vita: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris. vnde Augustinus. Intra catholicam ecclesiam in mysterio corporis & sanguinis domini, nihil à bono maius, nihil à malo minus perficitur sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur creatoris, & virtute spiritus sancti. Credendum est enim, quod in verbis Christi sacramenta conficiantur. Sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per spiritum sanctū suam efficit carnem & sanguinem. Item Gregorius. Putant quidam communionem corporis minus esse sanctificatam, si illorum fiat officio, quorum vita eorum oculis videtur ignobilis. Heu in quā magnum laqueum incidunt: ut diuina & occulta mysteria plus ab aliis sanctificata posse fieri credant, cum vnus idemque spiritus sanctus in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria & operando sanctificet, & sanctificando benedicat. Mysterium ideo dicitur, quod secretam & reconditam habeat dispensationem. Sacrificium verò, quia si sacrum factum: quia prece mystica consecratur pro nobis in memoriam dominicæ passionis. Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res ita fit, ut aliquid significat rei accipiamus. Sacramenta sunt baptisma, Chrisma, Corpus Christi: quæ ideo sacramenta dicuntur, quia sub tegumento visibilium rerum diuina virtus secretius salutem eorūdem sacramentorum operatur. Vnde à secretis virtutibus vel sacris Sacramēta dicuntur. Panis & calicis sacramentum Græcè eucharistiā dicitur, Latine bona gratia interpretatur: & quid melius corpore & sanguine Christi? Siue ergo per bonos, siue per malos ministros intra ecclesiam dispensatur, sacramentum tamen est, quia spiritus sanctus viuificat: nec bonorum dispensationum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur. Hoc de corpore domini, hoc & de baptismo & chrismate dicendum est & tenendum: quia virtus diuina secretius operatur in eis: & diuina solummodo est hæc virtus siue potestas, non humana efficacia. Illi verò qui excommunicati sunt, vel de hæresi manifestè notati, non videntur hoc sacramentum posse conficere, licet sacerdotes sint: quia nec

De pte con-
ficiendi.

In lib. de cor-
pore dñi: &
allegat. i. q.
i. ca. intra ca-
tholici.

i. q. i. Multi
secularium.

i. Corin. 12. b
isidor. lib.
eul. primo

ioan. 6. g

Hic magister
non tenetur.

F j.

* Aug. i. sermo de corpore Christi. Vnde dicitur missa. Greg. maledicta bñdictionibus vris. i. his q̄ in eis bñdictionibus possident vel q̄da vobis bñdicit, vel qm̄ nō bñdicunt sc̄is ex vero corde: vel q̄ q̄ inq̄ agūt bñdicit ab eis adulatione p̄dōribus dūmō diuites sint. & h̄r. i. q. i. cap. multi seculatū ad finē. Hieron. maledicta bñdictionibus vris. i. q̄c quid a vobis bñdicit: p̄me erit maledictio. & h̄r. i. q. i. c. maledicta. Grego. super Ezech. Qui expōne sacri eloquiū vt auditoribus placeat aliqd finit, sua verba loq̄t nō dei. q̄ aut i verbis dñcis aliter q̄ is q̄ prulit senserit et si sub alio itelle itū tñ ad edificationē charitatis tendit, dñi sunt verba q̄ dicit. A brutis animalibus eucharistia n̄ sumit. In lib. de tri. 2. in principio eiusdem. * Hiero. sup Osee. * Lib. de vilitate credēdi. & ad Honora tū ca. i. in tomo. 6.

mo dicit in ipsa consecratione Offero, sed Offerimus, quasi ex persona ecclesie. Et ideo cum alia sacramenta extra ecclesiam possint celebrari, de hoc non videtur. Quod etiam Aug. tradere videtur dicens, Recolite nomen, & aduertite veritatem. Missa enim dicitur, eo q̄ celestis nuncius ad consecrandum viuificum corpus adueniat: iuxta dictum sacerdotis dicentis, Omnipotens deus, iube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum, &c. Idcirco nisi angelus venerit, missa nequaquam iure vocari potest. Nunquid enim si hoc mysterium hæreticus ausus fuerit usurpare, angelum de cælo mittit deus oblationem eius consecrare? maxime cum eisdem per prophetam comminatus sit dicens, Maledictionibus vestris. Quod si benedictionibus eorum se asserit maledicturam veritas, quid erit de hostia? Ergo dicemus illam posse benedici ab illo, quem scimus à deo fore maledictum cum sua benedictione? Si enim deus maledixerit benedictionibus hæreticorum, & symoniacus benedixerit: quis eorum præualebit? Nunquid benedictio maledicti ad nihilum poterit redigere verba verissima comminantis dei? Ex his colligitur, quod hæreticus à catholica ecclesia præcisus, nequeat hoc sacramentum conficere: quia sancti angeli, qui huius mysterii celebrationi assistunt, tunc non assunt, quando hæreticus vel symoniacus hoc mysterium temerarie celebrare præsumit. Non enim dubitari licet, vbi corporis domini & sanguinis mysteria geruntur, supernorum ciuium adesse conuentus. In huius autem mysterii expletione, sicut formam seruari, ita ordinem haberi, scilicet vt sit sacerdos, & intentionem adhiberi oportet vt illud facere intendat. Sed si non credit de illo mysterio sicut veritas habet, nunquid potest intendere illud conficere? & si non intendit, nunquid conficit? Aliqui dicunt, etiam non recte de illo mysterio sentientes posse intendere: non quidem illud conficere, quod iam esset recte credere, sed id agere quod geritur ab aliis dum conficitur: & sic adhibetur intentio. & si intentio dicatur deesse conficiendi illud mysterium, tamen ex quo intendit ea dicere & agere quæ ab aliis geruntur, impletur mysterium. Illud etiam sanè dici potest, quod à brutis animalibus corpus Christi non sumitur, etsi videatur. Quid ergo sumit mus, vel quid manducat? Deus nouit hoc. De hoc celesti mysterio aliqua perstrinximus, à catholicis fideliter tenenda. Qui enim his contradicit, hæreticus iudicatur.

Quid faciat Hæreticum, & quid sit Hæreticus.

Ne autem ignores quid faciat Hæreticum, vel quid sit

Hæreticus, audi breuiter quid inde sancti doctores tradant. Hilar. ait, Extiterunt plures, qui celestium verborum simplicitatem, non veritatis ipsius absolutionem susceperunt: aliter interpretantes quam dictorum virtus postularet. De intelligētia enim hæresis, non de scriptura est: & sensus, non sermo, fit crimen. Idem in. 8. Intelligentiæ sensus in crimine est. Hieron. dicit, q̄ ex verbis inordinate prolatis incurratur hæresis. Augustinus definiens quid sit Hæreticus, ait, Hæreticus est qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac nouas opiniones gignit vel sequitur.

DE POENITENTIA.
DISTINCT. XIII.

A

POST hæc de poenitentia agendū est. Poenitentia longē positis à deo necessaria est, vt appropinquent. Est. n. vt ait Hieron. secunda tabula post naufragiū: quia si quis vestē innocentie in baptismo perceptam peccando corruerit, poenientiē remedio reparare potest. Prima tabula est baptismus, vbi deponitur vetus hō, & induitur nouus. Secūda, poenitentia, qua post lapsū resurgimus, dū vetustas reuersa repellitur, & nouitas perdita resumitur. Post baptismū prolapsi per poenitentiam renouari valent, sed non per baptismum. Licet homini sapius poenitere, sed non baptizari. Baptismus tantū est sacramentū: sed poenitentia dicitur & sacramentū, & virtus mentis. Est. n. poenitentia interior, & est exterior. Exterior, sacm̄ est: interior, virtus mentis est: & vtraq; causa salutis est & iustificationis. Vtrū verō oīs exterior poenitentia sit sacm̄, vel si nō omnis, quæ hoc nomine cēfenda sit, cōsequenter inuestigabimus. A poenitentia cōepit Ioannis p̄dicatio dicētis, Poenitentia agite: appropinquabit enim regnū celorū. Quod autem præco docuit, illud post veritas prædicauit, exordiū sumens sermonis à poenitentia. Poenitentia dicitur à puniēdo, qua quis punit illicita quæ cōmisit. Poenitentia virtus timore cōcipitur. Vñ Esa. A timore tuo dñe cōcepimus & peperim⁹ spiritū salutis. Est autē poenitentia, vt ait Ambros. mala præterita plāgere, & plangen da iterum non cōmittere. Item Gregor. Poenitere est antea cta peccata deslere, & flēda nō cōmittere. Nam qui sic alia deplorat, vt alia tñ cōmittat, adhuc pñiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Quid enim prodest si peccata luxuriæ quis defleat, & adhuc auaritiæ æstibus anhelat? His verbis quidam vehementius inhærentes, contendunt verē poenitentiaē vltra non posse peccare damnabiliter: & si grauius peccauerit, veram non præcessisse poenitentiam. Quod etiam aliis muniunt testimoniis. Ait enim Isidor. Irrisor est & non poenitēs, q̄ adhuc agit quod poenitet. Nec videtur deum poscere subditus, sed subannare superbus. Canis reuersus ad vomitum, & poenitens ad peccatum. Multi lachrymas indefinenter fundunt, & peccare non desinunt. Quosdam accipere lachrymas ad poenitentia cerno, & affectum poenitentiaē non habere: quia inconstantia mentis nunc recordatione peccati lachrymas fundunt, nunc reuiuifcente vsu, ea quæ fleuerunt iterando committunt. Esaias de peccatoribus dicit, Lauamini, mundi estote. Lauatur & mundus est qui & præterita plangit, & flēda iterū non cōmittit. Lauatur, & nō est mundus qui plangit quæ gessit, nec deserit, & post lachrymas ea quæ defleuerat repetit. Item Aug. Inanis est poenitentia, quā sequens culpa coinquinat. Nihil profunt lamenta, si replicatur peccata. Nihil valet veniā à malis poscere, & mala denno iterare. Item Greg. Qui cōmissa plangit, nec tñ deserit, poenæ grauiori se subiicit. Itē Ambros. Reprehenduntur qui sapius agendam poenitentiam putant: qui luxuriantur in Christo. Nam si verē poenitentia in Christo agerent, iterandā postea non putarēt: quia sicut vnū baptisma, ita est vna poenitentia. His aliisq; pluribus vtuntur in assertionē suæ opinionis. Sed Ambros. dicit, Hæc vera poenitentia est, cessare à peccato. Et iterū, Magni p̄fectus est renunciādo errori. Imbutos ad Corin.

F ij.

Aug. super
osonariu. 22
Quid sit poe-
nitentia.
Determina-
tio pmissorū
verborum.

in Enchi. ca.
7. in tomo. 3

De poen. di-
stin. 3. ca. Ni-
hil prodest.

Poenit deter-
minationem
ilidori.

Poenit deter-
minationem
Augusti.

Aug. in lib.
de vera &
falsa poen. ca.
8. in medio
eiusdem, in
tomo. 4.

enim vitij aōs exuere atq; emēdare, virtutis est perfectę & cōlestis grā. & ideo
sanē ita definiri pōt, Poenitētia est virt^{us} vel grā qua cōmissa mala cū emendatio-
nis pposito plangimus & odimus, & plangēda vltērius cōmittere nolumus: quia
poenitētia vera, est in aō dolere, & odire vitia. Vnde illa verba prēmīssa, Poeni-
tere est antea cta uellere, & flēda non committere: rectē sic accipi possunt, vt nō
ad diuersa tēpora, sed ad idem referantur: vt. s. tempore quo deflet cōmissa mala,
non cōmittat voluntate vel opere flēda. quod innuitur ex verbis cōsequētibus,
Nā qui sic alia deplorat, &c. Hinc Aug. ait, Cauendū est ne quis existimet nefan-
da illa crimina (qualia qui agunt, regnū dei nō possidebunt) quotidie perpetrā-
da, & eleemosynas redimēda. In melius est enim vita mutanda: & per eleemo-
synas de peccatis prāteritis propitiandus est deus, non ad hoc emendus quo-
dammodo, vt ea semper liceat impunē committere. Nemini enim dedit laxamen-
tum peccandi, et si miserando debeat cōmissa peccata, si non satisfactio con-
grua negligatur. Item Pius papa, Nihil prodest homini ieiunare & orare, & alia
religionis opera agere, nisi mens ab iniquitate reuocetur. Qui ergo a malis sic
mentem reuocat, vt cōmissa plangat, & plangēda committere non velit, nec
satisfacere negligit, verē poenitet. Nec ideo non est vera poenitētia, quia forte
post, non de proposito, sed casu vel infirmitate peccabit. Ille autem irrisor est &
non poenitens, qui sic cōmissa plangit, vt plangēda voluntate vel opere com-
mittere non desinat. Ille etiam qui post lachrymas repetit quā fleuit, lauatur ad
tempus: sed mundus non est, id est illa munditia non est ei sufficiens ad salutem
quia est momentanea, non perseuerans. Item illud, Inanis est poenitētia quam
sequens culpa coinquinat, sic intelligendum est: Inanis est. s. carens fructu illius
poenitētiæ, quam sequens culpa inquinat. Illius enim fructus est vitatio gehē-
næ, & adeptio gloriæ. Morificatur enim illa poenitētia & alia antea cta bona per
sequens peccatū, vt non fortiantur mercedē, quā meruerunt cum fierent, & quā
haberent si peccatū non succederet. Sed & si de pōtō succedenti poenitētia aga-
tur, & poenitētia quæ pcessit, & alia antea cta bona reuiuiscūt: sed illa tātū, quæ ex
charitate, pdierunt. Illa. n. sola viua sunt, quæ ex charitate fiunt. Ideoq; si per se-
quentia pēta mortificātur, per subsequēte poenitētiā reuiuiscere possunt. Quæ
verō sine charitate fiunt, mortua & inania generātur: & ideo per poenitētiā reui-
uiscere nō valēt. Similiter intelligendum est illud, Nihil p sunt lamenta, &c. Et il-
lud, Nihil valet, &c. Si enim replicentur pēta, nihil valet ad salutē vel ad veniam
in fine pcedēs lamentum, quia nihil relinquatur de vitę munditia: quia aut pēta
dimissa redeūt, vt quibuscū placet, cū replicantur: vel si non redeunt, eis tñ deletis
propter ingratiudinē ita reus & immūds cōstituitur, cū adhuc in expiandis im-
plicatur, ac si iam deleta redirent. De hoc tñ. s. an pēta redeant, pōst plenius age-
mus. Similiter nihil valet ad salutē obtinēdā, vel ad munditiā vitæ habēdā, ve-
niā de malefactis pscere, & malefacta denuo iterare. Ita etiā intelligendū est il-
lud quod idem August. alibi ait, Poenitētia est quēdam dolentis vindicta, semper
puniens in se quod dolet commississe. & infra, Quotidie dolendum est de pec-
cato, quod declarat ipsa dictionis virtus. Poenitere enim est poenam tenere: vt

semper puniat in se vleiscendo, quod cōmisit peccando. Ille autē poenam tenet,
qui semper vindicat quod commississe se dolet. Poenitētia ergo est vindicta sem-
per puniens in se, quod dolet commississe. Quid restat nobis, nisi dolere in vita?
vbi enim dolor finitur, deficit & poenitētia. Si verō poenitētia finitur, quid relin-
quitur de venia? Tādiu gaudeat & speret de gratia, quādiu sustentatur à poeni-
tētia. Dicit enim dominus, Vade, & amplius noli peccare: non dixit, Ne pecces,
sed nec volūtas peccandi in te oriatur. Quod quomodo seruabitur, nisi dolor in
poenitētia continuē custodiatur? Sed semper doleat, & de dolore gaudeat: & non
sit satis quod doleat, sed ex fide doleat, & non semper doluisse doleat.

Determinatio intelligentiæ dictorum.

B

De poenitētia perfectorum, vel ad salutem sufficienti
intelligendū est quod suprā dixit. s. Poenitētia est vindicta semper puniens quod
cōmisit: & alia huiusmodi. Illud verō, Si poenitētia finitur, nihil de venia relinqui-
tur: dupliciter accipi potest. Si enim iuxta quorūdam intelligentiā peccata dimis-
sa redeunt, facile est intelligere nihil de venia relinqui: quia peccata dimissa iterū
replicantur. Sicut enim ille qui ex seruitute in libertatem manumittitur, interim
verē liber est, & tamen propter offensam in seruitutē postea reuocatur: sic & poe-
nitētia peccata verē dimittuntur, & tamen propter offensam quæ replicatur, ite-
rum redeunt. Si verō non redire dicātur, sanē potest dici etiam sic nihil de venia
relinqui: non quod dimissa peccata iterum imputentur, sed quia propter ingratitu-
dinem ita reus & immundus constituitur, ac si illa redirent.

De solenni & vnica poenitētia.

C

Illud autem quod Ambros. ait, Reprehenduntur, &c.
& Sicut vnū baptisma, ita & vna poenitētia: non secundū generalē, sed secundum
specialem morē ecclesiæ de solenni poenitētia dictū intelligitur: quæ apud quos-
dam semel celebrata nō iteratur. Itē illud aliud Ambrosij, Poenitētia semel vsur-
pata nec verē celebrata, & fructū prioris aufert, & vsum sequentis amittit: de so-
lenni intelligitur. Solēnis ergo poenitētia, vt Ambros. in eodē ait, est quæ fit extra
ecclesiā in manifesto, in cinere & cilicio: quæ pro grauioribus horrendisque ac-
manifestis delictis tantū imponitur. Et illa non est iteranda pro reuerentia sacra-
menti, vt ne vilescat & contēptibilis fiat hominibus. Vnde Aug. Quāuis cautē &
salubriter, psum sit, vt locus illius humilimē poenitētię semel in ecclesiā conce-
datur, ne medicina vilis vel minus utilis esset ægrotis: quæ tanto magis salubris
est, qto minus contēptibilis fuerit: Quis tamen audeat deo dicere, Quare huic
homini qui post poenitētiā primā rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc
iterum parcis? Origenes quoque de hac solenni poenitētia, quæ pro grauioribus
criminibus iniungitur ait, Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in
crimine mortali, vel in blasphemia fidei, sed in sermonis vel in morum vitio con-
sistat: hæc culpa semper reparari potest, nec interdicitur aliquando de huiusmo-
di poenitētiā agere: sed nō ita de grauioribus criminibus. In grauioribus enim
criminibus semel tantum poenitētiæ conceditur locus. Cōmunia quæ frequēter
F iij.

Eodem lib.
cap. 9.

10. 1. 5. c.
8. 8. b.

De poen. di-
stin. 3. cap.
Reperitur
De poen. di-
stin. 3. cap. finali.
parag. poe-
nitētia ergo.

Ad Macedo-
niū epistolā:
54. non lōge
a principio,
in tomo. 2.

Sup Leuitico
ca. 25. Homi-
lia. 15. in me-
dio eiusdem,
in tomo. 1.

incurrimus, semper poenitentia recipiunt, & semper redimuntur. Communia dicit venialia peccata, & forte mortalia quedam aliis minus graua: quae sicut saepe committuntur, ita frequenter per poenitentiam redimuntur. Sed de grauioribus criminibus semel tantum agitur poenitentia, scilicet solennis. Nam & de illis, si iteretur, iteratur poenitentia, sed non solennis: quod tamen in quibusdam ecclesiis non seruatur.

Auctoritatibus probat, quod non semel tantum, sed frequenter peccata dimittantur per poenitentiam.

Quod vero poenitentia non semel tantum agatur, sed

frequenter iteretur, & per eam frequenter iterum venia praestetur, pluribus sanctorum testimoniiis probatur. Ait enim Aug. scribens contra quosdam haereticos, qui peccatis post baptismum semel tantum dicebant vtile esse poenitentiam, ita, Adhuc instat p[ro]fidi, qui sapiunt plusquam oportet: non sobrii, sed excedentes mensuram dicunt, Et si semel peccatis post baptismum valeat poenitentia, non tamen saepe peccantibus proderit iterata: alioquin remissio, ad peccandum esset incitatio. Dicunt enim, Quis non semper peccaret, si semper per poenitentiam redire posset? Dicunt enim dominum incitatore mali, si semper peccantibus subuenit: & ei peccata placere, quibus semper p[ro]p[ri]o est gratia. Errant autem. Constat enim multum ei peccata displicere, qui semper praesto est ea destruere. Sed si ea amaret, non semper ea destrueret. Idem ad Macedonium, Intantum hominum iniquitas aliquando progreditur, ut etiam post peccatam poenitentiam, & post altaris reconciliationem, vel similia vel grauiora committant. Et tamen deus facit etiam super tales oriri solem suum, nec minus tribuit quam ante tribuerat, largissima munera vitae & salutis. Et quauis eis in ecclesia locus ille poenitentiae non concedatur, deus tamen super eos suae patientiae non obliuiscitur. Ex quorum numero si quis vobis dicat, Dicite mihi utrum aliquid proficit ad vitam futuram, si in ista vita illecebrosum voluptatis blandimenta contempsero, si me poenitendo vehementius quam prius excruciauero, si vberius fleuero, si melius vixero, si pauperes largius sustentauero, si charitate ardentius flagraueram, si vestrum ita desipit, ut huic homini dicat, Nihil tibi ista in posterum proderunt. Vade, saltem huius vitae suauitate frui. Auertat deus tam immanem sacrilegaque dementia. Item Ioan. Chrysost. de reparatione lapsi, Talis, mihi crede, talis est erga homines pietas dei: Nunquam spernit poenitentiam, si ei sincere & simpliciter offeratur, etiam si ad summum quis perueniat malorum, & inde tamen velit reuerti ad virtutis viam: suscipit libenter & amplectitur, & facit omnia quatinus ad priorem reuocet statum. Quodque est adhuc praestantius & eminentius, etiam si non potuerit quis explere omnem satisfaciendi ordinem, quantumcumque tamen & quantumlibet breui tempore gestam non respuit poenitentiam: suscipit etiam ipsam, nec patitur quis exiguae conuersionis perdere mercedem. Exemplis etiam hoc idem astrui potest. Dauid enim per poenitentiam, adulterij simul & homicidij veniam impetrauit: & grauius tamen postea deliquit in populi enumeratione, quod populi multitudo prostrata ostendit. Illud autem mirabile est, quod angelus ferienti plebem se obtulit dicens, Grex iste quid fecit? fiat manus tua in me, & in domum patris mei. Quo facto statim sacrificio dignus iudicatur, qui abso-

In lib. de vera et falsa poenitentia ca. 5. in initio, in tomo. 7. Ad Rom. 12.

Aug. ad Macedonium, epistola. 54. non longe a principio, in tomo. 2. Marth. 5. g.

Et hic de poenitentia dist. 3. ca. Talis.

2. Reg. 11. 2. Ibidem. c. Ambros. in Apologia David cap. 7. in fine eiusdem. in tomo. 4. 2. Pet. 2. 8. c.

tionem estimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam: cum Moyses offerendo se pro plebis errore, peccata diluerit. His aliisque testimoniis pluribus euidenter ostenditur, per poenitentiam non semel tantum, sed saepius nos a peccatis surgere, & veram poenitentiam saepius agi. Voluntarie enim peccantibus nobis, ut ait Apostolus, pro peccatis non relinquitur hostia secunda. Quia semel tantum Christum oportuit pati: nec relinquitur secundus baptismus. Relinquitur vero secunda poenitentia, & tertia, & deinceps, ut Ioan. Chrysost. super hunc locum ait. Sciendum, inquit, quod hic quidam exurgunt, horum verborum occasione poenitentiam auferentes: quasi per poenitentiam non valeat peccator post lapsum resurgere secundo, & tertio, & deinceps. Veritatem in hoc poenitentiam non excludit, nec poenitentiae, quae saepe fit per poenitentiam: sed secundum baptismum, & hostiam.

Exod. 32. g.

Heb. 10. e

Ad cap. 10. Ad Hebraeos homilia. 20.

QUOD PLURIBUS IRRETITVS PECCATIS

non potest poenitere de vno vere, nisi de omnibus poeniteat.

DISTINCT. XV.

T SIC VT praedictis auctoritatibus illorum error conuincitur, qui poenitentiam saepius agenda non putant, & per eam a lapsu peccatorum frequenter surgere diffident: ita eisdem illorum oppositio eliditur, qui pluribus irretitum peccatis asserunt de vno vere poenitere, eiusdemque veniam a deo consequi posse sine alterius poenitentia. Quod etiam auctoritatibus astruere conatur. Ait enim propheta, Non iudicabit deus bis in idipsum: vel ut alii transtulerunt, Non consurget duplex tribulatio. Si ergo, inquiunt illi, aliquis sacerdoti fuerit confessus vnum de duobus vel pluribus peccatis, & de illo iniunctam sibi poenitentiam a sacerdote satisfactione expleuerit ceteris tacitis: non pro illo peccato amplius iudicandus est, de quo satisfecit ad arbitrium sacerdotis, qui vicem Christi in ecclesia gerit. Ideoque si de eo iterum iudicetur, bis in idipsum iudicatur deus, & consurget duplex tribulatio. Sed de his oportet illud tantum intelligi, qui praesentibus suppliciis commutantur in bonum, & sic perseverant: super quos non consurget duplex tribulatio. Qui vero inter flagella duriores & deteriores fiunt, ut Pharaon, praesentibus aeterna connectunt: ut temporale supplicium sit eis aeternae poenitentiae initium. Vnde August. Ignis succensus est, & c. id est vindicta dei hic incipiet, & ardebit usque ad extremam damnationem. Hoc contra illos notandum est, qui dicunt illud, scilicet, Non iudicabit deus bis in idipsum: ad omnia pertinere flagella. quia quidam hic flagellis emendantur, alii hic & in aeternum puniuntur. Quinque enim modis flagella contingunt. vel ut iustis per partem merita augeantur ut Iob: vel ad custodiam virtutum, ne superbia tentent, ut Paulo: vel ad corrigenda peccata, ut Mariae lepra: vel ad gloriam dei, ut de caeco nato: vel ad iudicium poenitentiae, ut Herodi, quatinus hic videatur quid in inferno sequatur: secundum illud, Duplici contritione contere eos domine. Illa ergo auctoritas Nahum non cogit nos sentire, omnia quae temporaliter puniuntur non ulterius a deo punienda. nam et si super eundem locum Hieronymus dicat Aegyptios & Israelitas a deo temporaliter punitos ne in aeternum punirentur.

De poenitentia spiritus sancti quoniam ad eius praesentia deus errorem eorum quod dicit quod poenitentia potest fieri de vno peccato sine alio. Nahum. 1. & hic de poenitentia dist. 3. sunt plures. pagina. 8. dist. c. ritas. 8. dist. c. Presbyteri. Determinatio praecedens.

Supra canticum Deut. 22. d. & allegatur de poenitentia dist. 3. cap. 1. Ignis. Glo. Bede super Matthaeum 9. quot modis continentur flagella Iob. 1. d. 2. Corin. 12. c. Numeri. 12. b. Ioan. 9. d. Actus. 12. d. Hierem. 17. c. De aegyptiis et israelitis: et sodomitis. Commentario ad eam locum. 1. capitis Nahum propheta. Quid cogitatis contra dominum, &c. in tomo. 6.

F. iij.

Gen. 19. e.
Exod. 14. g.
Numeri. 11. a

tur: non est tamen de omnibus generaliter intelligendum. Ait enim sic, Quod gen^o humanū diluuiū, Sodomitas igne, AEgyptios mari, & Israelitas in heremo perdidit, scitote ideo temporaliter pro peccatis punisse, ne in aeternum puniret: quia non iudicabit deus bis in idipsum. Qui ergo puniti sunt, postea non punientur: alioquin mentitur scriptura: quod nefas est dicere.

Quæ sit intelligentia præmissorum.

Hieron. eodē
cōmentario
ad. 1. ca. Nahū
paulo infe-
rius ad supe-
riora.
Hieron. i for-
ma. ibidem.

Leuit. 24. b
Nume. 1. 15. d

Sup Ezechie
18. lib. 1. ho-
milia. 10. &
hī de cōfess.
dist. 3. cap.
pluit.

Sup psalmū
119. in princī-
pio sermonis
18. in tomo 4
& hī de cōf.
dist. 3. ca. Pri-
ma cōsolā-
tio.

Attende lector his verbis, & caue ne de omnibus generaliter intelligas: sed de his tantum, qui inter ipsa flagella poenitentiam egerunt, credentes in deum Hebræorum. quam, etsi breuem & momentaneā, tamen non respuit deus. Quod autem qui per temporale flagellum non corriguntur, post aeternaliter puniantur, ibidem ostendit, agens de fidei deprehensio in adulterio qui decollatur. Vbi ostendit leuia peccata breui & temporali supplicio purgari, magna verò diuturnis aeternisque suppliciis reseruari: ita inquit, Quærat hic aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decollatur, quid de eo postea fiat? Aut enim punietur, & falsum est quod dicitur, Non iudicabit deus bis in idipsum: aut non punietur, & optandum est adulteris ut hic breui poena puniantur, ut frustrentur in cruciatibus aeternis. ¶ Ad quod respondemus, deum ut omnium rerum, ita suppliciorum quoque scire mensuras: & non præueniri sententia iudicis, nec illi in peccatorem exercenda dehinc poenæ auferri potestatem: & magnum peccatum magnis diuturnisque cruciatibus. Siquis verò punitus sit temporaliter, ut ille qui Israelitæ maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri: quia culpa leuis præfenti supplicio compensata sit. Leuis enim culpa leui supplicio compensatur. His satis innuit Hieron. grauia peccata & hic puniri graui supplicio, & in futuro punienda aeternaliter, de quibus poenitentia non agitur inter flagella. Leuia verò quæ hic puniuntur, leui poena compensationem recipere: quod in bonis fieri nō ambigimus, & in malis forte etiam fit ita. Satis iam apparet quod illi de prophetia induxerunt, nō facere pro eis qui dicunt, ei qui crimen sibi reseruat, de alio veniam præstari per poenitentiam. ¶ Alias quoque auctores ritates inducunt. Ait enim Greg. Pluit dñs super vnam ciuitatem, & super alterā non pluit: & eandem ciuitatem ex parte compluit, & ex parte aridam relinquit. Cum ille qui proximum odit, ab alijs vitijs se corrigit, vna eademque ciuitas ex parte compluitur, & ex parte arida remanet: quia sunt quidā qui cū quædā vitia resercent, in alijs grauius perdurant. Itē Ambros. Prima consolatio est, quia non obliuiscitur misereri deus: Secunda, per punitionē: vbi etsi fides desit, poena satisfacit & releuat. Rōne quoque vtuntur dicētes, Si is qui vnū peccatū cōfiteretur altero tacito, satisfactionē a sacerdote iniunctā expleuerit: nūquid etsi peccatū tacitū cōuersus fuerit cōfessus, pro utroque ei poenitentia imponetur? Lōgē hoc videt a rōne, & ecclesiæ cōsuetudine: quæ pro eodē peccatō, nisi reiteret, nulli bis poenitentia imponit. Fuit ergo illa peccati condigna satisfactio, vnde & peccatum deletum videtur.

Quomodo accipienda sunt præmissa.

His responderi potest sic illud Greg. Pluit dominus &c.

De poen. di. 3.
ca p. Quærat
hic aliquis.
parag. illud
etiam Greg.
vlt. ad finē
capituli.

Matth. 18. d.

1. Corin. 4. a

* Aug. in lib.
de poenitentia
Aug. i enchir.
ca. 75. in prin-
cipio eiusdē.

Lucæ. 11. fi.
De generis
bus eleemosynarum.

Ibidē cap. 72

Aug. i enchir.
cap. 71. in
principio.

Eccl. 10. d.

non ad criminis veniam: sed ad operis prauis desertionem referendum est: ut ideo pars ciuitatis dicatur complui: quia ab actu & delectatione peccati cui ante seruebat modo cessat: non quod eius veniam habeat. Vocaturque pluuia illa talis cōtinentia qua ab opere peccati reuocatur: quia ex fonte gratiæ dei id cordi instillatur: ut vel sic paulatim ad poenitentiam veniat: vel eo minus a deo puniatur qui diuturniori delectatione & actu peccati maius sibi accumulasset tormentum. Si vero ad indulgentiam reatus pluuia referatur, euangelicæ sententiæ cōtraire videbitur. Si enim propter misericordiam qua quis proximo suo nō miseretur, etiā quæ dimissa sunt replicantur ad poenam: multo magis quæ nondum sunt dimissa propter odium fraternum ad poenam reseruari probantur. Et si ille qui arbiter suæ voluntatis constitutus est, non potest inchoare nouam vitam ut ait Augustinus, nisi poeniteat eum veteris vitæ: quomodo ad nouitatem indulgentiæ perueniet qui odij vetustatem non deposuit? Illud etiam quod ait Ambros. Etsi fides desit, poena satisfacit &c. non de fide intelligitur qua creditur in deū: sed de conscientia delicti. Deest enim fides cum conscientia peccati non subest. Nam cū de lista omnia nemo intelligat: est aliquando in homine peccatum cuius non habet conscientiam. Vnde Apostolus, Nihil mihi conscius sum: sed nō in hoc iustificatus sum. Cum ergo quis flagellatur pro peccato cuius non est conscius, si patienter fert poenam & humiliter amplectitur, cogitans se forte peccatū habere quod non intelligit & pro eo puniri a deo, poena illa satisfacit & reuelat grauati. Ad hoc autem quod obijciatur de satisfactione illa: si satisfactio non fuit, iterum imponenda est. Si vero iterum imponenda non est, satisfactio fuit: & si satisfactio fuit, veniam impetrauit. Responderi potest satisfactionem non fuisse, quia ille dignos fructus poenitentiae non fecit. Est enim satisfactio poenitentiae ut ait Aug. peccatorum causas excidere, nec suggestionibus eorum aditum indulgere. Itē, Sane qui scelerate viuunt nec curant talem vitam moresque corrigere, & inter ipsa facinora sua eleemosynas frequenter non cessant: frustra ideo sibi blandiuntur quia dominus ait, Date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis. Hoc enim quam late pateat non intelligunt. Multa enim sunt genera eleemosynarū: quæ cum facimus adiuuamur. Nō solum qui dat esurienti cibum, sitienti potum & huiusmodi: sed etiam qui dat veniam petenti, eleemosynam dat: & qui emendat verberem quem potestas datur vel cohercet aliqua disciplina, vel orat ut ei peccatū dimittatur, eleemosynam dat: quia misericordiam præstat. ¶ Multa enim bona præstatur inuitis, quando eorum consulitur vtilitati & non voluntati: sed ea maior est quæ ex corde dimittimus quod in nobis quisque peccauit. Minus enim magnum est erga eum esse beneuolum qui tibi nihil mali fecit. Illud multo grādius ut tuū etiam inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, & si potest facit, semper bonū velis faciasque quod possis. Quod ergo dominus ait, date eleemosynam & omnia munda sunt vobis: ita ne intellegendi sumus, ut non credentibus in Christum munda sint omnia, si eleemosynas istas dederint? Qui enim vult ordinate eleemosynā dare a se bebet incipere & eam primum sibi dare. Est enim eleemosyna opus misericordiæ: verissimeque dictum est, Miserere animæ tuæ placens deo. Non er-

go se fallat, qui per eleemosynas largissimas fructuum suorum vel pecunie impunita te se emere aestimat, in peccatis permanentes: quae ita diligunt, ut in eis optet versari. Qui vero diligit iniquitatem, odit animam suam: & qui odit animam suam, non est misericors ei, sed crudelis. Diligendo quippe eam secundum seculum, odit eam secundum deum. Si ergo vult ei dare eleemosynam, per quam fit munda, odit eam secundum seculum, & diligit eam secundum deum. Hac eleemosyna, quam sibi homo primitus debet, mundatur interiora. Ad quod hortatur Christus ait, Mundate quae intus sunt. Immundis enim nihil est mundum: sed polluta sunt eorum mens & conscientia, ut ait Apostolus. Immundi vero sunt omnes, quos non mundat fides, quia creditur in Christum: de qua scriptum est, Mundas fide corda eorum. Sed ne istas eleemosynas quae sunt de fructibus terrae, respicere Christus videretur. Haec, inquit, oportuit facere. Iudicium & charitatem dei, & illa non omittit. i. eleemosynas fructuum terrenorum. Ex his datur intelligi, quod in peccato mortali permanentes, etsi eleemosynas largas faciant, non tamen per eas satisfaciunt: quia inordinate agunt, dum a se non incipiunt. Nec proprie dicitur eleemosyna tale opus, dum sibi ipsis crudeles existunt, non placet deo. Non ergo dicenda est illa peccati satisfactio, quam quis agit pro uno peccato, dum perdurat in altero. Quia nihil prodest ieiunare & orare, & alia bona agere, nisi mens reuocetur a peccato. & si aliqui conuersus tacitum peccatum sacerdoti fuerit confessus, de utroque imponenda est ei satisfactio: quia de primo condigne non satisfecit.

Secundum quosdam fuit satisfactio.

Quibusdam tamen videtur fuisse satisfactio, sed infructuosa,

dum in peccato altero persistit: percipitur tamen fructus eius, incipitque proficere, cum peccati alterius poenituerit. Tunc enim utrumque dimittitur peccatum, & satisfactio praecedens viuificatur, quae fuerat mortua: sicut baptismus illi qui fide accedit tunc primitus valet, cum fides a mente recedit per poenitentiam. Et in huius opinionis munimentum auctoritates inducunt. Ait enim Augustinus. Pium est credere, & nostra fides expostulat, ut cum gratia Christi in homine destruxerit mala priora, etiam remuneret bona: & cum destruxerit quod suum non inuenit, diligit bonum quod in peccante plantauit. Item Hieronimus. Si quando videris inter multa peccata quinquagena facere aliqua iusta opera, non est tam iniustus deus, ut propter multa mala obliuiscatur paucorum bonorum: sed faciet ea metere & in horrea congregare, quae bona in terra seminauit. Sed haec dicta intelligimus de illo, qui in charitate quodam tempore bona facit & bonus est, alio vero tempore malus est & multa peccata facit. Non ergo intelligendum est eum inter multa peccata, iusta opera fecisse, quasi simul eodemque tempore peccata fecerit & iusta opera: sed diuersis temporibus utrumque fecisse. Nisi enim bonus foret quando bona fecit, non seminasse diceretur in terra bona. Destructis ergo malis post opera bona commissis, priora bona in charitate facta, quae sequentia mala mortificauerunt, poenitentia de illis malis habita viuificatur & remunerantur. Unde Apostolus, Iacentes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis: opera mortua nominans priora bona significat, quae per sequens peccatum erant mortua: quia hi peccando priora bona irrita fecerunt. Haec sicut peccando sunt irrita,

ps. 10.

Matth. 2. c.
Ad Titum. 2. d

Actu. 15. c.

Matth. 23. c.

De poe. di. 3.
nihil pdest.
Pius papa.

Lib. de vera
& falsa poeni-
tentia cap. 14.
i fine tom. 4.
Comentario
ad illud Ag.
gei primo, Se-
minatus mul-
tu & c. in to-
mo. 6.

In epist. ad
Hebraeos.
cap. 6. d.

ita per poenitentiam reuiuiscunt, & ad meritum aeternitatis prodesse incipiunt. Similiter & illud bonum amat deus quod plantauit in peccato, in illo. i. qui post illud bonum peccauit, non simul peccat & bonum operas extitit: quia talis hominis opus non diligeret deus ad remunerationem. ¶ Potest etiam accipi de operibus bonis quae ab aliquo sunt dum malus est, & in peccato mortali persistit vel ad tempus, vel usque in finem: quae dicuntur a deo remunerari & non dari obliuioni, non quia proficiant ad vitam aeternam, sed ad tolerabilius extremi iudicii supplicium sentiendum: sicut de fructu & ceteris quae sine charitate habentur, Augustinus ait, Si quis non habens charitatem quae pertinet ad unitatem spiritus & vinculum pacis quo ecclesia connectitur, in aliquo schismate constitutus, ne Christum neget patitur tribulationes, famem, persecutionem, vel flamas, vel bestias, vel ipsam crucem, timore gehennae: nullo modo ista culpanda sunt, immo & haec laudanda est patientia. Non enim dicere poterimus melius ei fuisse, ut Christum negando nihil horum pateretur, quae passus est confitendo: sed aestimandum est fortasse tolerabilius ei esse futurum iudicium, quam si Christum negando nihil horum pateretur: ut illud quod ait Apostolus, Si tradidero corpus meum ita ut ardeat, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest: nihil prodesse intelligatur ad regnum obtinendum, nisi ad extremi iudicii tolerabilius subeundum supplicium. & infra, Haec propter charitatem dicta sunt: sine qua in nobis non potest esse vera poenitentia: quoniam in bonis charitas dei est quae tolerat omnia.

Perstringit dictorum summam, ut alia addat.

Ex his ostenditur bona quae sine charitate sunt prodesse

quidem ad tolerabiliorem poenam sentiendam, sed non ad vitam obtinendam. Illa enim quae in charitate quis facit, si postea prolapsus fuerit nec exurrexerit, non esse in memoria dei Ezechiel dicit, Si auerterit se iustus a iustitia & fecerit iniquitatem, nunquid uiuet? omnes iustitiae eius quas fecerat, non recordabuntur: in peccato suo morietur: & non erunt in memoria iustitiae quas fecit. In cuius loci expositione Gregorius ait, Hoc nobis maxime considerandum est, quia cum mala committimus, sine causa ad memoriam transacta bona reuocamus: quoniam in perpetratione malorum nulla debet esse fiducia bonorum praeteritorum. Intelligendum est hoc, ad vitam percipiendam bona praeterita non dare fiduciam, etsi ad mitiorem poenam: alioquin praemissa auctoritati Augustini obuiaret. Et bona ergo sine charitate facta, & bona in charitate facta, quae cocomitatur mortalis culpa, quam non delet sequens poenitentia: ad sensum mitioris poenae proficiunt, non ad vitae fructum.

Auctoritates alias inducit contra eos qui dicunt de uno peccato poenitentiam agi, altero tacito.

Satis arbitror illis esse responsum, qui asserunt de uno crimine poenitentiam agi, & veniam praestari, alio in delectatione retento, vel per confessionem non exposito. quod non modo praemissis auctoritatibus confutatur, sed etiam subditis. ait enim Augustinus. Sunt plures quos poenitet peccasse, sed tamen omnino reseruantes sibi quaedam in quibus delectentur: non aduertentes dominum simul mutum & surdum a demonio libe-

De opibus bonis.
de poenitentia di. 3. Quid ergo. parag. Po test etiam. Lib. de patientia unico ca. 26. in tom. 4.

1. Corin. 13. b.

Augustinus.

1. Cor. 13. c.

Ezech. 33. f.

Homil. 116
sup Ezech.
in lib. primo

Lib. de vera
& falsa poeni-
tentia. c. 9. to-
mo. 4.

Marci. 7. c.

Luc. 8. f. ralle, per hoc docet nos nunquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet peccata ex parte referuari habenti septem dæmonia, ei proficere potuit sex expulsis. Marci 5. b. expulit autem septem, ut omnia crimina simul eiicienda doceret. Legionem vero dæmonum ab alio eiiciens, nullum reliquit de omnibus, qui liberatum possideret: ostendens quoddam et si peccata sint mille, oportet de omnibus pœnitere. Nunquam aliquem sanauit dominus, quem non omnino liberauit. Totum enim hominem sanauit in sabbato: quia & corpus ab omni infirmitate, & animam ab omni contagione: indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine. Scio enim dominum inimicum omni criminoso. Quomodo ergo qui crimē reseruat, de alio recipiet veniam? sine amore dei consequeretur veniā, sine quo nemo unquam inuenit gratiam. Hostis enim dei est, dum offendit perseveranter. Quædam enim impietas infidelitatis est, ab illo qui iustus & iustitia est, dimidiā sperare veniam. Iam enim sine vera pœnitentia inueniret gratiam. Pœnitentia enim vera ad baptismi puritatem conatur adducere. Recte enim pœnitens quicquid sordis post purificationem baptismi contraxit, oportet ut abluat, saltem lachrymis mentis. sed satis durus est, cuius mentis dolorem oculi non declarant. Sed sciat se culpabiliter durum, qui deflet damna temporis, vel mortem amici, & dolorem peccati non ostendit in lachrymis. Quem ergo pœnitet, omnino pœniteat. Idē, Pœnitentes, si verē estis pœnitentes, & non estis irridentes, mutate vitam, reconciliamini deo. Pœnitentiam agis, genua figis, & rides: subsannas dei patientiam. Si pœnitentiam agis, pœnitet te: si non pœnitet te, non es pœnitens. Si ergo pœnitet, cur facis quæ male fecisti? Si fecisse pœnitet, noli facere: si adhuc facis, certē non es pœnitens. Item Innocentius secundus, Admonemus fratres nostros, ne falsis pœnitentis laicorum animas decipi, & in infernum pertrahi patiantur. Falsam autem pœnitentiam esse constat, cum spretis pluribus, de vno solo pœnitentia agitur: vel cum sic agitur de vno, ut non discedatur ab alio.

Repetit de vera pœnitentia, ut addat.

Ex præmissis perspicua fit notitia veræ pœnitentiæ vel satisfactionis. Illa enim vera est pœnitentia, quæ peccatum abolet: quod illa sola facit, quæ scelus corrigit, quæ odium commissi criminis & committendi, cum desiderio satisfaciendi affert. Iudas enim pœnituisse legitur, sine asseductione veniæ, quia tali pœnitentia non correxit crimen. unde Hieron. Nihil Iudæ profuit sera pœnitentia, per quam scelus corrigere non potuit. Sic quando frater peccat in fratre, ut emendare non valeat quod peccauit, potest ei dimitti: sin autem permanent opera, frustra voce assumitur pœnitentia. hoc est quod de eo infelicissimo dicitur, Et oratio eius fiat in peccatū. ut non solum emendare nequiverit proditionis nefas, sed proprii homicidij scelus addiderit. Caue qualiter intelligas illud, Ut emendare valeat quod peccauit &c. Non enim emendatio hic intelligenda est, rei demptæ recompensatio: sed delicti exprobratio & abominatio, cui satisfactionis desiderio. Demit enim iniuste quis alicui, quod restituere non valet, ut oculum, vel vitam & huiusmodi: & tamen si pœnituerit peccari, cum amore con-

Matt. 27. a. Cōmētario ad illud, Matth. 27. Quid ad nos, in tom. 9. Psal. 108.

dignæ satisfactionis, veniam habet. Nec ideo quisquam putet, qui rem alienā iniuste abstulerit quam reddere potest, de illo peccato pœnitere ac veniam consequi, nisi restituat ablatum. Quandiu enim res propter quam peccatum est, non redditur si reddi potest, non agitur pœnitentia, sed fingitur.

Aug. i. epist. 2. ad Macedonium. epist. 4. post mediū euisd. in tom. 2.

DE TRIBVS QVAE IN POENITENTIA CONSIDERANDA SUNT. DISTINCT. XVI.

I scilicet compunctio cordis, confessio oris, satisfactio operis. Vnde Ioannes Os aureum, Perfecta pœnitentia cogit peccatorem omnia liberare. in corde eius contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas. Hec est fructifera pœnitentia, ut sicut tribus modis deū offendimus. scilicet corde, ore, & opere, ita tribus modis satisfaciamus. Sunt enim tres peccati differentiæ, ut ait Aug. & in corde, & in facto, & in consuetudine, tanquam tres mortes. Vna quasi in domino. scilicet cum in corde consentitur libidini: Altera quasi prolata iam extra portam, cum in factum procedit assensio: Tertia cum vi malæ consuetudinis tanquam mole premittitur animus, vel noxiæ defensionis clypeo armatur, quasi in sepulchro iam fortens. Hæc sunt tria genera mortuorum, quæ deus legitur suscitasse. Huic ergo triplici morti, triplici remedio occurritur: contritione, confessione, satisfactione. Compunctio nobis commendatur ibi, Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Confessio, ibi, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Verē enim eo fitur qui se accusat, qui execrādo malum sibi imputat. Et ibi, Effundite coram illo corda vestra. Et iterum, Confitemini alterutrum peccata vestra. Satisfactio à Ioanne præcipitur ubi ait, Facite dignos fructus pœnitentiæ. scilicet ut secundū qualitatem & quantitatem culpæ, sit qualitas & quantitas pœnæ. Non enim par debet esse fructus boni operis eius qui nihil vel minus peccauit, & eius qui grauius cecidit. Ideo discretio pœnitenti valde necessaria est, ut illa gerat quæ tradit Aug. dicens, Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseverantia, in veneratione personæ: & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius vitij multiplicitate executione. Oportet enim pœnitere fornicantem secundum excellentiam sui status vel officij, vel secundum modum meretricis, & in modum operis sui: & qualiter turpitudinem egerit, si in loco sacro, si in tempore orationi constituto, ut sunt festiuitates & tempora ieiunij. Consideret quātum perseverauerit, & defleat quod perseveranter peccauerit: & quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non solum non vincuntur, sed vltro se peccato offerunt: nec expectant tentationem, sed præueniunt voluptatem. Et pertrahet secum, quā multiplici actione vitij delectabiliter peccauit. Omnis ista varietas confitenda est & deflenda, ut cum cognouerit quod peccatum est, cito inueniat deum sibi propitium. In cognoscendo augmentum peccati, inueniat cuius ætatis fuerit, cuius sapientiæ & ordinis. Immoretur in singulis istis, & sentiat modum criminis, purgans lachrymis omnem qualitatem vitij: defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum est enim non solum quod peccauit, sed quia virtute se priuauit. Defleat etiam quoniam offendens in

Assignat partes pœnitentiæ ut est ecclesiæ sacra mentū, & determinat primum de partibus integralibus pœnitentiæ. De pœ. di. 1. c. Perfecta pœnitentia. De sermone habito i. mō. te. in lib. 1. paulo ante mediū, in tom. 4. iohelis. 2. g. Prouerb. 18. c.

Psal. 61. iacobi. 5. d. Matth. 3. b. Luc. 3. b. Beda

De vera & falsa pœ. 14. in principio, in tom. 4.

idem ibidem

Iacobi. 2. b. vno, factus est omnium reus: Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus deum
Aug. de poenit. omnino non timuit. In hoc enim quisque peccator fit culpabilior, quo est deo ac
tētia vera & ceptior. Ideo enim Adā plus peccauit, quia omni bono abundauit. Alio etiā mo-
4. cap. 14. do offendens in vno factus est omnium reus: quia omnis virtus patitur detrimen-
Ibid. cap. 15. tū ab vno vitio. Ponat se omnino in iudicio & potestate sacerdotis, nihil sui refer-
tū ab vno vitio. Ponat se omnino in iudicio & potestate sacerdotis, nihil sui refer-
uans sibi: vt omnia eo iubente paratus sit facere pro recipienda vita animæ, quæ
faceret pro vitāda corporis morte: & hoc cum desiderio, quia vitā recuperat infi-
nitā. Cū gaudio enim facere debet immortalis futurus, qui faceret pro differēda
morte moriturus. semper deprecetur deū. offerat deo mentē & cordis contritio-
nem. deinde & quod potest det de possessiōe. & tūc si quid offerat, securus offe-
rat. Respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Prius dicit Abel, q̄ ad munera
eius. In iudicio ergo cordis conferenda est eleemosyna tribuentis. Nec conside-
randum est quātum, sed qua mente, qua affectione dat quod potest. Qui ergo
sua peccata redimere vult temporalium oblatione, prius offerat mentem. ¶ Ca-
ueat etiā ne ductus verecundia, diuidat apud se confessionem, vt diuersa diuersis
velit sacerdotibus manifestare. Quidā enim vni celant, quod alteri manifestādū
conseruant: quod est se laudare, & ad hypocrisim tendere, & semper venia ca-
rere: ad quam per frustra putat peruenire. Caueat etiam ne prius ad dominicum
corpus accedat, quā confortetur bona conscientia, & doleat quod nondū au-
deat sumere, quem multum desiderat cibum salutarem. Cohibeat etiam se a lu-
dis, a spectaculis seculi, qui perfectam vult consequi remissionis gratiam. Isti sunt
digni fructus poenitentiae, animam captiuam elaqueantes & in libertate seruantes.
Et infra, Querat anima dignos fructus, etsi nō dignos poenitentiae. Sūt enim digni
fructus virtutū, qui nō sufficiūt poenitentibus. Poenitentia enim grauiorē postulat,
vt dolore & gemitibus mortuus impetret vitā. Ex his ostēditur qui sint digni fru-
ctus poenitentiae, quib⁹ vera satisfactio expletur: & q̄ nō oēs digni fruct⁹ sūt digni
fruct⁹ poenitentiae. quod de illa poenitentia intelligitur, quæ maiori est criminū. Nō
enim sufficiūt grauius delinquentibus, quæ sufficiunt minus vel parū peccantibus.

Quæ sit falsa satisfactio.

De poe. di. 5. Et sicut sunt digni fructus poenitentiae, ac vera satisfactio: ita & indigni fructus, & falsa satisfactio. i. falsa poenitentia. vnde Gregor. Fal-
s. falsas. sas poenitentias dicimus, quæ nō secundū auctoritates sanctorū pro qualitate cri-
minū imponūt. Ideoq; miles, vel negociator, vel alicui officio deditus, quod si-
ne peccato exerceri nō possit, si culpis grauioribus irretitus ad poenitentia vene-
rit, vel q̄ bona alteri⁹ iniuste detinet, vel q̄ odiū in corde gerit: recognoscat se ve-
rā poenitentia nō posse pagere, nisi negotiū reliquat, vel officiū deserat, & odiū ex
corde dimittat, & bona q̄ iniuste abstulit, restituat. Ne tñ desperet, interī quicquid boni
facere pōt, hortamur vt faciat, vt de⁹ cor ei⁹ illustret ad poenitentia. Cū sit poenite-
tia interior & exterior, de vtraq; p̄missa satis apparet quæ sit vera, & q̄ sit falsa.

De tribus actionibus poenitentiae.

Praedictis vero adiiciendū est, quod tribus modis agi-

tur poenitentia. ante baptismū. s. de prioribus peccatis: post baptismū, de grauiori-
bus quæ post cōmittūt. Est etiā poenitentia venialiū quotidiana: quæ etiā humi-
liū est, & perfectiorū. vnde Aug. Tres sunt actiones poenitentiae, quas mecū erudi-
tū vestra recognoscit. Vna est quæ nouū hominē parturit, donec per baptismum
omniū præteritorū ablutio fiat peccatorū: quia nullus suæ voluntatis arbiter, nisi
poeniteat eū veteris vitæ, nouam inchoare potest. a qua paruuli sunt immunes cū
baptizantur, quia nondū possunt vt libero arbitrio: quibus tamen ad remissionē
originalis peccati prodest eorū fides, a quibus offeruntur. Altera est actio poenite-
tiae post baptismum, quæ fit pro illis peccatis quæ legis decalogus cōtinet. Agūt
ergo homines poenitentiam ante baptismum de peccatis prioribus, ita tamen vt
etiam baptizentur: sicut Petrus ait, Agite poenitentia, & baptizetur vnusquisque
vestrum in nomine domini &c. Agunt etiā poenitentia, si post baptismū ita pec-
cauerunt, vt excommunicari & reconciliari postea mereantur. Est etiam poenite-
tia bonorum & humilium fidelium penē quotidiana: in qua pectora tundimus di-
centes, Dimitte nobis debita nostra &c. Neque ea nobis dimitti volumus, quæ di-
missa nobis in baptismo non dubitamus: sed illa quæ humanæ fragilitati, quāuis
parua, tamen crebra surrepunt, quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos graua-
bunt & opprimunt, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest
ad naufragium, an vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim
surrepens aqua in sentinam per negligētium culpam impleat nauem, & submer-
gatur: Ideo ieiunium, & eleemosynæ, & orationes inuigilent. in quibus cum dici-
mus, Dimitte nobis debita nostra &c. manifestamus nos habere quod nobis di-
mittatur: & in his verbis humiliantes animas nostras, quotidianam agere poeni-
tentiam non cessamus.

De satisfactione venialium.

D

Quæ autē pro venialibus sit satisfactio sufficiens, Aug. insinuat ita inquit in Ench. De quotidianis & breuib⁹ leuib⁹q; peccatis, sine
quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelīū satisfacit. Eorū enim est
dicere, Pater noster qui es in cœlis &c. Delet omnino hæc oratio minima & quo-
tidiana peccata. Delet & illa a quibus vita fidelīū etiā sceleratē gesta, sed poenitēdo
in melius cōmutata discedit. Sicut veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra:
ita & veraciter dicatur, Sicut & nos dimittim⁹ debitoribus nostris. sic fiat quod di-
citur: quia & ipsa eleemosyna est veniam petētibus omnino ignoscere. ¶ Ex his
alijsq; præmissis iā facile est intelligere, quæ pro venialibus sit exhibēda satisfa-
ctio. Sufficit enim dominica oratio cū ieiunio & eleemosynis: sic tamē, vt præce-
dat contritio aliquantula, & addatur cōfessio si adsit facultas. de qua cōfessione
post tractabitur. Pro grauioribus vero peccatis hæc etiam in satisfactione adhi-
benda sunt, sed multo vehementius atque districtius. quia vt ait August. ad agen-
dam poenitentiam non sufficit mores in melius commutare, & a malis factis re-
cedere, nisi de his quæ facta sunt satisfaciatur domino per poenitentiae dolorem, per
humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis.

Homilia de
utilitate et ne-
cessitate poe-
nitentiae, q̄ est
50. i. tomo 10
& lib. de me-
dicina poenis
tētia cap. 2.
in tomo. 9.
Exod. 20. b.
Adu. 2. f.

Matth. 6. b.
Quod multi-
tudo venia-
liū ita aggra-
uat sicut vnu
grande peccatū.

Matth. 6. b.

Cap. 71. in to-
mo. 3.

Matth. 6. b.

In lib. de poe-
nitentia medi-
cina, ca. 5. in
tomo. 9. & Ho-
mil. 50. q̄ est
de utilitate
ac necessitate
poenitentiae, in
fine, in to-
mo. 10.

TRIA PROPONVNTVR QVAERENDA: PRIMUM AN SINE CONFESSIOE DIMITTATUR PECCATUM. DISTINCTIO XVII.

De confessioe
sacramentali
& de his que
ad ea spectant
prouidetur
rõneremur
quod ad neces
sitate ex par
te confitetur.

Psal. 31.
Cassiod. in
glossa ordi
naria testimo
nii probat
in sola cõtri
tione pecca
tũ dimitti.
in eundem
psal. 31. nõ lõ
ge a princi
pio enarratio
nis. in tom. 8
Psal. 50.
Ezech. 18. c.
De pecc. di. 1.
c. in quacũq;
De pecc. di. 1.
c. Cõuerti
ni quasi pec
torum.
Luc. 17. d.
Ioan. 11. f.
Ecl. 17. d.

Itẽ auctorita
tibus contra
pbat sine cõ
fessione non
dimitti pccm
Esa. 43. d.
Cap. 4. in fi
ne. in tom. 4
+ idẽ in ser
mone Chri
sti de pecc. di.
1. c. Ecce nũc
io. Chry. de
pecc. dist. 1. c.
Non potest.
Homil. 49.
non longe a
principio.
in tomo. 10.

ICõgitur quæstio multiplex. Primo enim quæritur, Vtrum absque satisfactione, & oris confessione, per solam cordis contritionem peccatum alicui dimittatur? Secundo, An alicui sufficiat confiteri deo sine sacerdote? Tertio, an laico fideli facta valeat confessio? In his enim etiam docti diuersa sentire inueniuntur: quia super his varia, ac penè aduersa tradidisse videntur doctores. Dicunt enim quidam, sine confessione oris & satisfactione operis neminem à peccato mundari, si tempus illa faciendi habuerit. Alij vero dicunt, ante oris confessionem & satisfactionem in cordis cõtritione peccatum dimitti à deo, si tamen votum confitendi habeat. Vnde propheta, Dixi confitebor aduersum me in iuu. m. do. & tu re. im. & c. Quod exponens Cassiod. ait, Dixi. i. de liberaui apud me quod confitebor, & tu remisisti. Magna pietas dei, qui ad solam promissionem peccatum dimiserit. Votum enim pro operatione iudicatur. Item Aug. Nondum pronunciat, promittit se pronunciatum, & deus dimittit: quia hoc ipsum dicere, quoddam pronunciare est corde. Nondum est vox in ore ut homo audiat confessionem, & deus audit. Item, Sacrificium deo spiritus contriti. cor contriti. & c. alibi etiam legitur, Quacunque hora peccator conuersus fuerit & ingemuerit, vita viuet, & non morietur. Non dicitur ore cõfessus fuerit, sed conuersus ingemuerit. Vnde datur intelligi, quod etiam ore tacete venia interdum consequimur. Hinc etiam leprosi illi, quibus dominus præcepit ut ostenderet se sacerdotibus, in itinere antequam ad sacerdotes venirent, mundati sunt. Ex quo insinuat, quod antequam ora nostra sacerdotibus aperiatur. i. peccata confiteamur, à lepra peccati mundamur. Lazarus etiam non prius de monumento est eductus, & post à domino suscitatus: sed intus suscitatus, prodijt foras viuus, & ostenderetur suscitatio animæ præcedere confessionem. Nemo enim potest confiteri, nisi suscitatus: quia à mortuo, velut qui non est, perit confessio. Nullus ergo confitetur, nisi resuscitatus. Nemo autẽ suscitatur, nisi qui à peccato soluitur, quia peccatum mors animæ est, quæ ut est vita corporis, ita eius vita deus est. His alijsque pluribus auctoritatibus probatur, ante confessionem vel satisfactionem sola compunctione peccatum dimitti. quod qui negant, eas determinare laborant: necnon in huius sententiæ depressionem, & ad suæ opinionis assertionem auctorum testimonia inducunt. Ait enim dominus per Esaiam, Dic tu iniquitates tuas, & iustificeris. Item Ambr. Non potest quisquam iustificari à peccato, nisi peccatum ipsum antea fuerit confessus. Idem dicit, Cõfessio à morte animam liberat, confessio aperit paradysum, confessio spem salutis tribuit: quia non meretur iustificari, qui in vita sua non vult peccatum confiteri. Illa cõfessio nos liberat, quæ fit cum poenitentia. Poenitentia vera est dolor cordis, & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit. Item Ioan. Non potest quisquam gratiam dei accipere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per poenitentiam confessionem, & per baptismum. Item Aug. Agite poenitentiam, qualis agitur in ecclesia. Nemo dicat

sibi, occulte ago, quia apud deum ago. nouit deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ solueritis super terram, soluta erunt in cõlis? Ergo sine causa clauis datae sunt? Frustramus ergo verbum Christi. Iob dicit, Si erubui in conspectu populi peccata mea confiteri. Item Amb. Venialis est culpa, quam sequitur confessio delictorum. Item Aug. super illum locum psal. Non absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum. Puteus est profunditas iniquitatis: in quam si cecideris, non claudet super te os suum, si tu non claudis os tuum. Confitere ergo & dic, De profundis clamaui ad te domine & c. & euades. Claudis super illum, qui in profundum contemnit: à quo mortuo, velut qui non sit, perit confessio. Item, Nullus debet grauioris poenæ accipere veniam, nisi qualemque, etsi longè minorem quàm debeat, soluerit poenam. Ita enim impartitur à deo largitas misericordiæ, ut non relinquatur iustitia disciplina. Item Hieron. Qui peccator est, plangat delicta propria vel populi, & ingredietur ecclesiam, de qua propter peccata fuerat egressus: & dormiat in sacro, ut præteritas delicias per quas deum offenderat, vitæ austeritate compenset. His alijsque auctoritatibus nituntur asserere, sine confessione vocis & aliqua solutione poenæ neminem à peccato mundari.

Cui sententiæ potius consentiendum sit.

Quid ergo super his sentiendum sit, quid tenendum? Sane dici potest, quod sine cõfessione oris, & solutione poenæ exterioris peccata de lentur per contritionem & humilitatem cordis. Ex quo enim proponit mente compuncta se confessurum, deus dimittit: quia ibi est confessio cordis, etsi non oris: per quam anima interius mudatur à macula & contagio peccati commissi, & debitum aeternæ mortis relaxatur. Illa ergo quæ superius dicta sunt de confessione & poenitentia, vel ad confessionem cordis, vel ad interiorem poenam referenda sunt. Sicut illud Aug. Quod nullus dicitur veniam consequi, nisi prius quantulancũque peccati soluerit poenā: vel de exteriori poena accipienda sunt, & ad contemnentes vel negligentes referenda. sicut illud, Nemo dicat, occulte age & c. Nonnulli enim in vita peccata confiteri negligunt vel erubescunt: & ideo non merentur iustificari. Sicut enim præcepta est nobis interior poenitentia, ita & oris confessio, & exterior satisfactio si adsit facultas. Vnde nec verè poenitens est, qui confessionis votum non habet. Et sicut peccati remissio munus dei est, ita poenitentia & confessio per quam peccatum deletur, non potest esse nisi à deo, ut Aug. ait. Iam, inquit, donum spiritus sancti habet qui confitetur & poenitet: quia non potest esse confessio peccati & compunctio in homine ex seipso. Cum enim irascitur sibi quisque & displicet, sine dono spiritus sancti non est. Oportet ergo poenitentem confiteri, si tempus habeat: & tamen antequam sit confessio in ore, si votum sit in corde, præstatur ei remissio.

Si sufficit soli deo confiteri.

Iam secūdam quæstionis articulum, inspiciamus, scilicet Vtrum sufficiat peccata confiteri soli deo, an oporteat cõfiteri sacerdoti. Quibus

Math. 16. c.
Iob. 31. d.
Lib. de para
diso cap. 14.
in medio, in
tomo. 4.
Super psal.
68. in fine cõ
tritionis primũ
ad illum psal.
tomo. 8.
Psal. 129.
Prover. 18. c.
De poeniten
di. 16.
Super Mala
ch. & allega
tur de poen.
di. 1. c. q. san
ctus sacerdos.

De pecc. di. 1.
c. Nullus.
Ibidem. c.
Agite.

Sup psal. 50.
Post medium
enarrationis
ad illum psal.
in tomo. 2.

Authoritatib.
probat q. suf
ficiat soli deo
confessionem
fieri.

G j.

Psalm. 31. f.
Super. Luca
lib. 10. in fine
commentarii
ad caput. 22.
in tomo. 4.

Super. cap. 12.
ad Heb. ho-
milia. 31. post
mediū eiusdē
Psal. 36.

Homilia. 2.
In psalm. 50.
ad eū versum
Et peccatum
meum cōtra
me est semp
post mediū
homilia.

De pœ. di. 1.
c. porro illi.
Et in lib. de
vita contem-
platiua ca. 7.

Ibidem. c.
Facilius.

Iacobi. 5. d.
In Homil. 50.
q̄ est de vili-
tate ac necessi-
tate penitē-
tiæ. nō lōgea
siue eiusdē
in tomo. 10.

dam visum est sufficere, si soli deo fiat confessio sine iudicio sacerdotali & confessione ecclesiæ: quia David dixit, Dixi confitebor do. & tu re. & c. non ait sacerdoti: & tamen remissum sibi peccatum dicit. Item Amb. Ideo fleuit Petrus, quia culpa obrepfit ei. nō inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit. Lachrymas eius lego, satisfactionem non lego. Sed quod defendi non potest, abluī potest. Lauant lachrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Veniæ fletus consulit, & recundiæ. Hoc idem etiam Maximus dicit episcopus. Item Ioannes Chrys. Non tibi dico vt te prodas in publicum, neq; apud alios te accuses: sed obedire te volo prophetæ dicenti, Reuela deo vitam tuam. Ante deum ergo tua confitere peccata, apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, sed conscientia tuæ memoria: & tunc demum spera te misericordiam posse consequi. Si habueris peccata tua in mente continē, nunquam malum aduersus proximum in corde tuo tenebis. Idem, Peccata tua quotidie dicito, vt deleas illa. Sed si confunderis alicui dicere, dicito ea quotidie in animo tuo. non dico vt confitearis ea conferuo tuo, vt tibi exprobet. Dicito deo, qui curat ea. Nec enim si non dixeris, ignorat ea. cum faciebas ea, præsto erat: cum admitteres ea, cognouerat. Nunquid ea vult à te cognoscere? Peccare non erubuiſti, & cōfiteri erubescis? Dicito in hac vita, vt in alia requiem habeas: dicito ingemiscens & lachrymans. In codice scripta sunt peccata tua. Spongia peccatorum tuorum lachrymæ tuæ sint. Item Prosper, Illi quorum peccata humanam notitiam latent, non ab ipsis confessa, nec ab alijs publicata, si ea confiteri vel emendare noluerint, deum quem habent testem, ipsum & habituri sunt ultorem. Quod si ipsi sui iudices fiant, & veluti suæ iniquitatis ultores, hic in se voluntariam penam seuerissimæ animaduersionis exercent: temporalibus poenis mutabunt æterna supplicia, & lachrymis ex vera cordis contritione fluentibus restingent æterni ignis incendia. Et infra, Facilius sibi deum placabunt illi, qui aut proprijs confessionibus crimina produnt, aut nescientibus alijs ipsi in se voluntariæ excommunicationis ferunt sententiam: & ab altari cui ministrabant, non animo, sed officio separati, vitam suam quasi mortuam plangunt: certi quod reconciliati sibi efficacia penitentia fructibus, à deo non solum amissa recipiant, sed etiam supernæ ciuitatis gaudia recipiant. His authoritatibus innituntur, qui sufficere contendunt deo confiteri peccata sine sacerdote. Dicunt enim quod si quis timens detegit culpam suam apud homines, ne inde opprobrio habeatur, vel alij suo exemplo ad peccandum accingantur: & ideo tacet homini, & reuelat deo, consequitur veniam.

Quod non sufficit soli deo confiteri si tempus ad-
sit, si tamen homini possit.

Sed quod sacerdotibus confiteri oporteat, non solum il-

la autoritate Iacobi, Confitemini alterutrum peccata vestra & c. sed etiam aliorum pluribus testimonijs comprobatur. Ait enim Aug. Iudicet seipsum homo voluntarie dum potest, & mores conuertat in melius: ne cum iam non poterit, præter voluntatem à domino iudicetur: & cum in se protulerit seuerissimæ medici-

næ, sed tamen vtilissimæ, sententiam, veniat ad antistites per quos illi clauēs ministrantur ecclesiæ. Tanquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, à præpositis sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum, in offerendo sacrificio contriti cordis deuotus & supplex. Id tamē agat, quod non solum sibi proſit ad salutem, sed etiam ad exemplum cæteris: vt si peccatum eius non modo in graui eius malo, sed etiam in tanto scandalo aliorū est, atque hoc expedire vtilitati ecclesiæ videtur antistiti, in notitiam multorum vel totius plebis agere penitentiam non recuset: ne lætali plagæ per pudorem addat tumore, cū tanta est plaga peccati & impetus morbi, vt medicamenta corporis & sanguinis domini differenda sint, autoritate antistitis, debet se quisq; remouere ab altari ad agendam penitentiam, & eadem reconciliari. Item Leo papa, Multiplex misericordia dei ita lapsibus subuenit humanis, vt non modò per baptismum, sed etiam per penitentia spes vitæ reparetur: sic diuinæ voluntatis præsidij ordinatis, vt indulgentiam dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeant obtinere. Christus enim hanc præpositis ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitentibus penitentia satisfactionem darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Item Aug. Quem poenitet, omnino poeniteat, & dolorem lachrymis ostendat: re præsentet vitam suam deo per sacerdotem, præueniat iudicium dei per confessionem. Præcepit enim dominus mundandis, vt ostenderent ora sacerdotibus: docens corporali præsentia confitenda peccata, non per scripta manifestanda. Dixit enim ora monstrare & omnes: non vnus pro omnibus, non alium statutus nūciū, qui pro vobis offerat munus à Moyse statutum: sed qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Erubescencia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hoc præcepit dominus, vt nemo poeniteret in occulto. In hoc enim quod per seipsum dicit sacerdoti, & erubescencia vincit, timore dei offensus fit venia criminis. Fit enim veniale per confessionem, quod criminale erat in operatione. & si non statim purgatur, fit tamen veniale quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescencia dominans, nihil eorum quæ commisit, nuncio dei negauit. Deus enim qui misericors & iustus est, sicut seruat misericordiam in iustitia, ita & iustitiam in misericordia. Opus enim misericordie est peccanti peccata dimittere: sed oportet vt iustus misereatur iustè. Considerat enim si dignus est, non dico iustitia, sed & misericordia. Iustitia enim sola dānat, sed dignus est misericordia, qui spiritali labore quærit gratiam. Laborat enim mens patiēdo erubescencia. Et quoniam verecundia magna est poena, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia. Vnde patet, quia quanto pluribus cōfitebitur in spe veniæ turpitudinem criminis, tanto facilius consequetur gratiam remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus possunt proficere, plus confitentibus parcere. Item Leo papa, Quauis plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter dei timorem apud homines erubescere non veretur: tamen quia non omnium sunt huiusmodi peccata, vt ea qui poenitentiam poscunt, non timeant publicari: remoueatur improbabilis consuetudo, ne multi à poenitentia remedijs

Idem de pœ.
di. 3.

De pœ. di. 1.
c. Multiplex.

Lib. de vera
& falsa poeni-
tentia ca. 10.
in tomo. 4.
Luca. 17. d.

Quod criminale
fit veniale.

Aug. ibidem
hactenus.
De pœ. di. 1.
Quauis.

arcentur, dum aut erubescunt, aut timent inimicis sua facta referare, quibus possunt legum percelli constitutione. Sufficit enim confessio, quæ primum deo offertur, & tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit. Tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. Ex his alijsque pluribus indubitanter ostenditur, oportere deo primum, & deinde sacerdoti offerri confessionem: nec aliter posse perueniri ad ingressum paradisi, si adsit facultas.

De tertio articulo, scilicet an sufficiat confiteri laico.

Nunc priusquam præmissis authoribus quæ his contradicere videntur, respondeamus, tertiam quæstionem intueamur. Quod enim secunda quæstio continebat, scilicet an sine confessione & iudicio sacerdotis soli deo confiteri sufficeret, expeditum est: & certificatum præmissis testimonijs, quod non sufficit confiteri deo sine sacerdote, nec est verè humilis & pœnitens, si non desiderat & requirit sacerdotis iudicium. Sed nunquid æquè valet alicui confiteri socio vel proximo suo, saltem cum deest sacerdos? Sane ad hoc potest dici, quod sacerdotis examen requirendum est studiosè: quia sacerdotibus concessit deus potestatem ligandi atque soluendi. Et ideo quibus ipsi dimittunt, & deus dimittit. Si tamen defuerit sacerdos, proximo vel socio est facienda confessio. Sed curet quisque sacerdotem quærere, qui sciat ligare & soluere. Talem enim esse oportet, qui aliorum crimina diiudicat. Vnde Aug. Qui vult confiteri peccata ut inueniat gratiam, quærat sacerdotem qui sciat ligare & soluere: ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab eo, qui cum misericorditer monet & petit: ne ambo in foueam cadant, quam stultus euitare noluit. Tanta itaque vis confessionis est, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quod pœnitens non potest verecundari coram sacerdote, quem desideranti nec tempus, nec locus offert. Etsi ille cui confitebitur potestatem non habeat soluendi, sit tamen dignus venia ex sacerdotis desiderio, qui crimen confitetur socio. Mundati enim sunt leprosi, dum ibant ora vel se ostendere sacerdotibus, antequam ad eos peruenirent. Vnde patet deum ad cor inspicere, dum ex necessitate prohibentur ad sacerdotes peruenire. Vnde Aug. Sæpe quidem quærunt eos sani & læti: sed dum quærunt, antequam perueniant, moriuntur. Sed misericordia dei vbique est: qui & iustis parcere nouit, etsi non tam citò, sicut si solueretur à sacerdote. Qui ergo confitetur sacerdoti, omnino meliori quàm potest confiteatur: & si peccatum occultum est, sufficiat referre in notitiam sacerdotis. Nam in resurrectione filiae Archisynagoge puellæ, pauci interfuerunt qui viderunt: nondum enim erat sepulta, nondum extra portam delata, nondum extra domum in notitiam portata. Intus resuscitauit, quam intus inuenit: relictis solis Petro & Iacobo & Ioanne, & patre & matre puellæ, in quibus figuraliter continentur sacerdotes ecclesiæ. Quos autem extra inuenit, aduertendum est quomodo suscitauit. Flebat enim turba post filium viduæ: fleuit Martha & Maria supplicantes pro fratre: flebat & turba Mariam secuta. In quo docemur, publicè peccantibus non proprium, sed ec-

Quæstio.
Solutio.

Math. 16. c

Lib. de vera
& falsa pœni-
tentia ca. 10.
in medio ciui-
dem, tom. 4.

Lucæ. 17. d

Ibidem.

Ibid. cap. 11.
Math. 9. c
Marci. 5. c

Lucæ. 7. b
Ioan. 11. d

clesiæ sufficere meritum. Laboret ergo pœnitens, in ecclesia esse, & ad ecclesiæ unitatem tendere. Nisi enim vnitas ecclesiæ succurrat, nisi quod deest peccatori sua oratione cõpleat, de manibus inimici nõ eripietur anima mortui. Credendum est enim, quod omnes orationes & eleemosynæ ecclesiæ & opera iustitiæ & misericordiæ succurrant recognoscenti mortem suam ad conuersionem. Ideoque nemo dignè pœnitere potest, quem non sustineat vnitas ecclesiæ. Ideoque nemo petat sacerdotes per aliquam culpam ab unitate ecclesiæ diuisos. Ex his satis aperitur & absoluitur præmissæ quæstionis articulus. Quærendum est enim sacerdos sapiens & discretus, qui cum potestate simul habeat iudicium, qui si forte defuerit, confiteri debet socio. Beda vero inter confessionem venialium & mortaliū distinguit super illum locum, Confitemini alterutrum peccata vestra. Ait enim, Coæqualibus quotidiana & læuia, grauiora vero sacerdoti pandamus, & quanto iusserit tempore purgare curemus: quia sine confessione emendationis, peccata nequeunt dimitti. Sed & grauiora coæqualibus pandenda sunt, cum deest sacerdos, & vrget periculum. Venialia vero, etiam sacerdotum ablata copia, licet confiteri coæquali, & sufficit, ut quibusdam placet, si tamen ex contemptu non prætermittatur sacerdos. Tutius est tamen & perfectius vtriusque generis peccata sacerdotibus pandere, & consilium medicinæ ab eis quærere, quibus cõcessa est potestas ligandi & soluendi.

Hic aperit qualiter supradictæ autoritates intelligendæ sunt.

Cum ergo ex his alijsque pluribus testimonijs perspicuum fiat & indubitabiliter constet, peccata primum deo, deinde sacerdoti esse confitenda, & si ipse defuerit etiam socio: illud Ioan. Chrys. superius positum nõ est ita intelligendum, ut liceat alicui, si tempus habeat, sacerdoti non confiteri: sed quia sufficit ubi crimen occultum est, soli deo per sacerdotem dicere, & semel. Nec oportet publicari coram multis, quod occultum est. Quod notauit dicens, Non tibi dico ut te prodas in publicum. Sicut enim publica noxa publico eget remedio, ita & occulta, secreta confessione, & occulta satisfactione purgatur. Nec necesse est ut quod sacerdoti semel confessi sumus, iterum confiteamur: sed lingua cordis, non carnis, apud verum iudicem id iugiter confiteri debemus. Vnde idem Ioan. ait, Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, & frequenter ea in conspectu dei pronuncies, & pro eis depreceris, citius illa delebis. Si vero obliuiscaris, tunc eorum recordaberis nolens, quando publicabuntur, & in conspectu omnium amicorum & inimicorum, sanctorumque angelorum proferentur. Ita etiam illud Ambrosij, Lachrymæ lauant delictum, quod voce pudor est confiteri: ad publicam pœnitentiam referendum est. Ibi enim virtutem lachrymarum & confessionis ostendens, significare voluit quod lachrymæ occultæ & confessio secreta, sicut quæ fit soli sacerdoti, lauant delictum quod pudet aliquem publicè confiteri. Quod verò dicit se lachrymas Petri legisse, non satisfactionem vel confessionem: per hoc non excludit illa. Multa enim facta sunt, quæ scripta non sunt: & forte nondum facta erat institutio confessionis, quæ modo

Aug. ibidem
cap. 12.

Sup. epistolâ
Iacobi. 5. d

De pœ. di. r.
c. Quos aliqui
ad li.

De pœ. di. r.
c. Nunc autem.
Loco prius
citato.
Hanc exposi-
tionem confir-
mat per verba
Ioan.
De pœ. di. r.
c. Lachrymæ.

est. Similiter & illud Prosperi, Si sui iudices fiant, mutabunt æterna supplicia. & illud, Facilius deum placabunt sibi, qui aut proprijs confessionibus crimen produnt, aut nescientibus alijs in se sententiam excommunicationis ferunt: ad publicam confessionem & satisfactionem referri oportet. Non enim solis sacerdotibus ius ligandi atque soluendi datum est, si cuique suo arbitrio se poena vel excommunicationis sententia ligare, & absque sacerdotali iudicio seipsum deo vel altari reconciliare licet. quod ecclesiastica institutioni & consuetudini penitus repugnat. Potius ergo si publice peccasti, publice confitere te reum, & emenda. Si verò occulte deliquisti, etiam sic non taceas: nec tamen dico ut publices. Taciturnitas enim peccati, ex superbia nascitur cordis. Ideo enim peccatum suum quis celat, ne repuretur foris, qualem se iam diuino conspectui exhibuit: quod ex fonte superbiæ nascitur. Species enim superbiæ est, se velle iustum videri qui peccator est: atque hypocrita conuincitur, qui instar primorum parentum, vel tergiversatione verborum peccata sua leuigare contendit, vel sicut Cayn peccata sua reticendo suppressere querit. Vbi ergo superbia regnat & hypocrisis, humilitas locum non habet. Sine humilitate verò alicui veniam sperare non licet. Vbi est ergo taciturnitas confessionis, non est speranda venia criminis. Iam certissime liquet, quàm sit detestabile peccati silentium, & e converso quàm sit necessaria confessio. Est enim confessio testimonium conscientiae deum timentis. Qui enim timet iudicium dei, peccatum non erubescit confiteri. Perfectus timor soluit omnem pudorem: confessio peccati pudorem habet, & ipsa erubescencia est grauis poena. Ideoque iubemur confiteri peccata, ut erubescenciam patiamur pro poena. Nam hoc ipsum pars est diuini iudicii. Si ergo queritur, An confessio sit necessaria, cum in contritione iam deletum sit peccatum? Dicimus quia quædam puni- tio peccati est, sicut satisfactio operis. Per confessionem etiam intelligit sacerdos, qualiter debeat iudicare de crimine. Per eam quoque peccator fit humi- lior & cautior.

* Esichius sup
Leuiticū: &
allegatur de
pœ. dist. i. ca.
Non sunt ad
fi.
Gene. 4. f

Ioan. Chryl.

Ad quid va-
leat confes-
sio.

De confessio-
ne sacramen-
talit in se quā
tū ad potesta-
tē absoluen-
tis virtute cla-
uū in foro
pœnitentiali

Matth. 16. c
Luc. 5.

DE REMISSIONE SACERDOTIS. DISTINCT. XVIIII.

HIC queri solet, Si peccatum omnino dimissum est à deo per cor- dis contritionem, ex quo poenitens votum habuit confitendi, quid postea dimittatur ei à sacerdote? Video enim quo vinculo eum ligat, scilicet temporalis poenæ, sed non à quo eum absoluat. Et ideo quero. Ante poenitudinem quippe cordis, anima rei maculam habet & foetorem peccati, atque æternæ ultionis vinculo ligata existit. Si verò ante confessionem per cor- dis contritionem deus per seipsum sine ministerio sacerdotis & debitum omni- no relaxat, & animam interius purgat à contagione & foetore peccati: quid er- go mundat? quid dimittit sacerdos? ubi sunt clauæ illæ quas dominus tradidit Pe- tro & successoribus eius, dicens, Tibi dabo clauæ regni coelorum? & Quæcun- que ligaueris super terram, erunt ligata & in coelo: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta &c. Vt autem præmissa quæstio plenius explicari valeat,

quasi altius duæ rete, de his clauibus & vsu earum differamus.

De clauibus.

B

Clauæ istæ non sunt corporales, sed spirituales, scilicet discernendi scientia, & potentia iudicandi, id est ligandi & soluendi: qua dignos recipere, & indignos debet excludere à regno ecclesiasticus iudex: qui sicut ha- bet ius ligandi, ita soluendi. Vnde Amb. Dominus par ius & soluendi esse voluit, & ligandi, qui vtrunque pari conditione permittit. Ergo qui soluendi ius non ha- bet, nec ligandi habet. Et infra, Certum est quòd ecclesiæ vtrunque licet, hæresis vtrunque non habet. Ius enim hoc solis permissum est sacerdotibus. Rectè ergo ecclesiæ hoc sibi vendicat, quæ veros sacerdotes habet: hæresis vendicare non po- test, quæ veros sacerdotes non habet.

* De pœ. dist.
1. cap. Verbu
dei.

De vsu clauium.

C

Vsus verò harum clauium multiplex est: discernere, sci- licet ligandos, & soluendos, ac deinde ligare vel soluere. Qui enim ut ait Gre- gor. indignos ligat vel soluit, propria potestate se priuat, id est dignum priuatione se facit.

Si sacerdos potest dimittere vel retinere peccata.

D

Sed queritur, Vtrū à peccato soluere valeat sacerdos, id est à culpa: ut culpæ maculam abstergat, vel debitum æternæ mortis soluere valeat? Quidam arbitrati sunt, cum peccator dupliciter ligatus teneatur, ut præ- dictum est, scilicet mentis contagione ac cæcitate, & debito futuræ poenæ: alte- rum curari per deum, alterum solui per sacerdotem. Patitur enim per peccatum quasdam tenebras interiores & maculas: à quibus nisi liberetur, projicietur in te- nebras exteriores. Cum autem liberatur ab his, suscitatur à morte peccati. Vnde Apostolus, Surge qui dormis, & illuminabit te Christus. Solus enim Christus, nō sacerdos, animam resuscitat, ac pulsas tenebris interioribus & maculis, eam illu- minat & mundat, qui animæ faciem lauat: debitum verò æternæ poenæ soluere concessit sacerdotibus. Quod in resurrectione Lazari signatum asserunt: quem Christus prius per se interius viuificauit, deinde foras exire iussit, eumque adhuc ligatum soluere Apostolis præcepit: quia ut aiunt, ipse interius animam à caligi- ne maculæque peccati emundat, sacerdotibus verò dedit vinculum æternæ mor- tis soluere. Alij verò dicunt dicunt solum deum, non sacerdotem, debitum æter- næ mortis dimittere, sicut & animam interius per se viuificat: nec tamen diffiten- tur sacerdotibus traditam potestatem peccata dimittendi & retinendi. quibus di- ctum est, Quorum remiseritis peccata &c. Sicut enim Christus retinuit sibi pote- statē baptismi, ita & poenitentiæ. Et ideo sicut interius gratia sua animā illuminat, ita & simul debitum æternæ mortis relaxat. Ipse enim per seipsum peccata po- nitentiæ tegit: & tūc tegit, quādo ad poenā nō referuat. Tūc ergo tegit, quādo debi- G iij.

Opinio quorū
rondam.

Matth. 22. b

Eph. 5. c

Ioan. 11. f

Aliorū sentē-
tia verior.

Ioan. 20. f

Sup psal. 31.
non longe a
principio se-
cundę enar-
rationis ad
eundę psal-
mū, in 10. a.

In eundem
psal. 31. in pri-
cipio cōmen-
tari ad illum
psal. in 10. a.
Ad eū psal.
super eo 10.
co, Beatus
vir cui &c.
Ratione viū
ad probandū
quod dicit.

Ephe. 2. a
Ioan. 3. b

Esa. 43. d
* Authorita-
te prebat idē
& habet de
pcc. dist. 1. ca.
Verbum dei.
Ioan. 1. d

Matth. 16. c
& Ioan. 20. f
Super Ioan.
tract. 1. in fi-
ne eiusdem,
in tomo. 9.
Aug. in lib.
de peniten-
tia vera &
falsa, cap. 10.
in tomo. 4.
Ioan. 3. f
Matth. 16. c

* In li. de ba-
ptismo par-
vulorum. 6.

tum pccatę soluit. Quod autem ipse tegat, aperte dicit Aug. exponens illum lo-
cum psalmi, Quorū testā sunt peccata, id est cooperta & abolita. Si enim textus
deus peccata, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduerrere, id est
punire, sed ignoscere. Ita ergo dicit a deo testā, ut deus non videat, id est aterna-
liter puniat. Videre enim dei peccata, est ad pccatam imputare. Auerrere autem
faciem a peccatis, hoc est ea ad pccatam non reseruare. Itē Hieron. Quibus deus
dimittit peccata, tegit, ne in iudicio reuelentur. Item Cassiodorus, Qui grauiā ha-
bent peccata, alijs deus imputat, alijs per misericordiam non imputat. Ex his a-
perte ostenditur, quod deus ipse pccatentem soluit a debito pccatę: & tunc sol-
uit, quando intus illuminat, inspirando veram cordis contritionem. Cui sententię
ratio suffragatur, & auctoritates attestantur. Nemo enim verē compungitur de
peccato, habens cor contritum & humiliatum, nisi in charitate. Qui autem cha-
ritatem habet, dignus est vita aeterna. Nemo autem simul vita & morte dignus
est. Non est ergo tunc ligatus debito aeternę mortis. Filius enim irę esse desuit, ex
quo diligere & pccatere cōpit. Ex tunc ergo solutus est ab ira: quā non manet
super illum, qui credit in Christum, sed super illum qui non credit. Non ergo
postmodum per sacerdotem cui confitetur, ab ira aeterna liberatur: a qua iam li-
beratus est per dominum, ex quo dixit Confitebor. Solus ergo deus hominē in-
terius mundat a peccati macula, & a debito aeternę pccatę soluit: qui per prophe-
tam ait, Ego solus deleo iniquitates & peccata populi. Item Amb. Verbum dei
dimittit peccata, sacerdos est iudex. Sacerdos quidem officium suum exhibet,
nullius potestatis iura exercet. Idem, Ille solus peccata dimittit, qui solus pro
peccatis nostris mortuus est. Idem Aug. Nemo tollit peccata, nisi solus deus, qui
est agnus tollens peccata mundi. Tollit autem & dimittendo quę facta sunt, &
adiuando ne fiant, & perducendo ad vitam, ubi omnino fieri non possunt. His
alijsque pluribus testimonijs docetur, dominum solum per se peccata dimittere:
& sicut dimittit quibusdam, ita & aliorum quorundam peccata retinet.

Quod sacerdotes etiam dimittunt peccata, & tenent peccata, suo modo. **E**
Nec ideo tamen negamus sacerdotibus concessam po-
testatem dimittendi & retinendi peccata, cum hoc veritas in euangelio aperte
doceat. Hinc Aug. ait, Ecclesię charitas, quę per spiritum sanctum diffunditur in
cordibus eorum qui participes sui sunt, peccata dimittit: eorum qui non sunt, te-
net. Idem, Sacerdotes possunt confitentibus parcere. quibus enim remittunt, re-
mittit deus. Lazarum enim de monumento suscitatum obtulit discipulis solu-
endum: per hoc ostendens, potestatem soluendi cōcessam sacerdotibus. Dixit enim
Quodcunque soluer. super ter. erit so. & in cōlo &c. hoc est, Ego deus, & omnes
coelestis curię ordines, & omnes sancti in gloria mea laudant vobiscum & con-
firmant quos ligatis & soluitis. Non dixit, quos putatis ligare & soluere: sed, in
quos exercetis opus iustitię vel misericordię. Aliter autem, vel alia opera vestra
in peccatores non cognosco. Idem, Cum veraciter ad deum conuerso peccata di-
mittuntur, ab eis dimittuntur, quibus ipse veraci conuersione coniungitur. Spi-
ritus sanctus ea dimittit: qui datus est omnibus sanctis sibi charitate coherentibus,

siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter cum alicuius tenentur peccata,
ab eis tenentur, a quibus ille cordis prauitate disjungitur, siue notis corporaliter,
siue ignotis. Omnes enim mali, spiritualiter a bonis seiuncti sunt. Ecce, hic dicit
peccata dimitti, vel teneri a sanctis viris: & tamen spiritum sanctum ea dimittere
dicit. Et quod maiori consideratione dignum est, idem etiam dicit, quod deus
per se vel per sanctos tantum dimittit peccata. Ait enim sic, Sacramentum gratię
dat deus etiam per malos: ipsam vero gratiam, non nisi per seipsum, vel per san-
ctos suos. Et ideo remissionem peccatorum vel per seipsum facit, vel per ipsius
columbę membra: quibus ait, Si cui dimiseritis, dimittetur. Ecce quā varia a
doctoribus traduntur super his. & in hac tanta varietate quid tenendum? Hoc sa-
ne dicere ac sentire possumus, quod solus deus dimittit peccata & retinet: & ta-
men ecclesię contulit potestatem ligandi & soluendi, sed aliter ipse soluit vel li-
gat, aliter ecclesia. Ipse enim per se tantum dimittit peccatum: qui & animā mun-
dat ab interiori macula, & a debito aeternę mortis soluit.

Quomodo sacerdotes ligant vel soluant a peccatis.

Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen
tribuit potestatem soluendi & ligandi, id est ostendendi homines ligatos vel so-
lutos. Vnde dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ad sacerdo-
tes misit, quorum iudicio ostenderetur mundatus. Ita etiam Lazarum iam viuifi-
catum obtulit discipulis soluendum. Quia etsi aliquis apud deum sit solutus, non
tamen in facie ecclesię solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis. In soluendis
ergo culpis vel retinendis, ita operatur sacerdos euāgelicus & iudicat, sicut olim
legalis in illis qui contaminati erant lepra, quę peccatum signat. Vnde Hiero. su-
per Matth. vbi dominus ait Petro, Tibi dabo clauēs regni cōlorum, & quodcun-
que ligaueris super terram, erit ligatum & in cōlis: & quodcunq; solueris super
terram, erit solutum & in cōlis. Hunc, inquit, locum quidam non intelligentes,
aliquid sumunt de supercilio Phariseorum: ut damnare innoxios, vel soluere se-
putent noxios, cum apud deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita qua-
ratur. In Leuitico se ostendere sacerdotibus iubentur leprosi: quos illi non faciūt
leprosos vel mundos, sed discernunt qui mundi vel immundi sunt. Ita & hic a-
perte ostenditur, quod non semper sequitur deus ecclesię iudicium: quę per sur-
reptionem & ignorantiam interdum iudicat, deus autem semper iudicat secun-
dum veritatē. Et in remittendis vel in retinendis culpis id iuris & officij habent
euāgelici sacerdotes, quod olim habebant sub lege legales in curandis lepro-
sis. Hi ergo peccata dimittunt vel retinent, dum dimissa a deo vel retenta iudi-
cant & ostendunt. Ponunt enim sacerdotes nomen domini super filios Israel, sed
ipse benedicit, ut legitur in Numeris. Hunc modum ligandi & soluendi Hiero-
nymus supra notauit.

Alius modus ligandi & soluendi.

Ligant quoque sacerdotes, dum satisfactionem pccati-
entia confitentibus imponunt: Soluunt, cum de ea aliquid dimittunt, vel per eā

Idē in eodē.

Matth. 8. a
Luc. 5. c
Ioan. 11. f

Leuitici. 13. a
12. d
Hieron. in li-
bro cōmentā-
riorū in Mat-
th. 3. ad ca-
put. 16. eius-
dē in tom. 9.
Leuitici. 1. 4. a

Numeri. 6. d

purgatos ad sacramentorum communionem admittunt. quem modum superius Leo papa notauit. Secundum hunc modum dicuntur etiam sacerdotes dimittere peccata vel retinere. Vnde superius Aug. dixit, Quibus remittit, & remittit deus &c. Opus enim iustitiae exercent in peccatores, cum eos iusta poena ligant: opus misericordiae, dum de ea aliquid relaxant, vel sacramentorum communioni conciliant. alia opera in peccatores exercere nequeunt. Et notandum est, quia quos satisfactione poenitentiae ligant, eo ipso a peccatis solutos ostendunt: quia non imponitur alicui satisfactio poenitentialis, nisi quem sacerdos vere poenitentem arbitrat. Alij vero non imponunt: & eo ipso peccatum retineri a deo iudicant. Quod autem hoc ad clauas pertineat, Aug. ostendit dicens, Frustrat clauas ecclesiae, qui sine arbitrio sacerdotis poenitentiam agit, si sine oris confessione criminis indulgentiam impetratur. Est & alius modus ligandi & soluendi, qui per excommunicationem geritur: dum aliquis secundum canonicam disciplinam tertio vocatus ad emendationem manifesti delicti, & satisfacere vilipendens, sententia ecclesiae a loco orationis, & sacramentorum communionem, & fidelium consortio praescinditur: ut erubescat, & pudore sceleris conuersus poeniteat, ut sic spiritus eius saluus sit. Quod si poenitentiam profitens resipuerit, negatae communioni admittitur, & ecclesiae reconciliatur. Haec est autem ecclesiae anathematizatio: hanc poenam illis qui digne percelluntur, infligit: quia gratia dei & protectio illis amplius subtrahitur, ac sibi ipsis relinquuntur, ut sit eis liberum ruere in interitum peccati. in quos etiam maior diabolo seruiendi datur potestas. Orationes quoque ecclesiae & benedictionum, ac meritorum suffragia, eis nequaquam suffragari putantur.

Quomodo secundum hos modos intelligendum sit illud, Quodcumque solueris &c.

Secundum hos ligandi & soluendi modos quomodo

verum est quod dicitur, Quodcumque solueris super terram, erit solutum & in coelis: & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in coelis &c. Aliquando enim ostendunt solutos vel ligatos, qui ita non sunt apud deum: & poena satisfactionis vel excommunicationis interdum indignos ligat vel soluit, & indignos sacramentis admittunt, & dignos admitti arcet. Sed intelligendum est hoc in illis, quorum merita solui vel ligari postulant. Tunc enim sententia sacerdotis iudicio dei & totius coelestis curiae approbatur & confirmatur, cum ita ex discretionem procedit, ut reorum merita non contradicant. Quoscumque ergo soluit vel ligat, adhibentes clauem discretionis reorum meritis, soluitur vel ligatur in coelis, id est apud deum: quia diuino iudicio sacerdotis sententia sic progressa approbatur & confirmatur. Quos ergo secundum merita sententia ecclesiae percellit, laedit: & illi foris sunt apud deum. Qui autem non meruit, sententia ecclesiae non laeditur, nisi contemnat. Vnde Origenes, Exijt quis a veritate, a fide, a charitate? per hoc exit de castris ecclesiae, etiam si episcopi voce non abijciatur. sicut contra aliquis non recto iudicio foras mittitur: sed si non egit ut mereretur exire, nihil laeditur. Interdum enim qui foras mittitur, intus est: & qui foras est, intus videtur retineri. Ecce qualis & quantus est usus Apostolicarum clauium. Iam ostendit

Super Leuiticam, Homil. 14. ad. 24. caput eiusdem in medio homiliae, in tom. 1.

sum est ex parte, qualiter sacerdotes dimittunt peccata vel teneant. & tamen retinuit sibi deus quandam singularem potestatem dimittendi vel retinendi: quia ipse solus per se debitum aeternae mortis soluit, & animam interius purgat.

Quae sint interiores tenebrae & interior macula.

Hic quaeritur, Quae sit illa macula, & quae sint illae tenebrae interiores, a quibus deus interius animam purgat, cum veram poenitentiam immittit? De tenebris & interiori caligine satis facile est & intelligere, & respondere. Cum enim quis mortaliter delinquit, & gratia virtutis priuatur, si qua praecessit, & naturalium bonorum elisione patitur. Vnde & intellectus obtunditur, & totus homo interior obtenebratur: & ita quasi caligine quadam mens obuoluitur, quae caligo peccati poena est. Haec vero deus pellit, cum poenitentiam immittit, per quam perdita bona restituit, & vitia reparat. Vnde propheta, Nebulam sicut cinerem spargit. Sed quae est macula peccati, a qua animam lauat? Ecce enim quis voluit facere homicidium, & patrauit, quo patrato desinit tam velle, quam facere: nodum tamen verum & humiliter poenitet, nec confiteri proponit. Quae ergo remansit in anima illius macula? Mala voluntas quidem fuit macula illius animae: sed illa transijt. Macula etiam est, si poenitere contemnit: sed hoc est peccatum aliud a praecedenti. Quae ergo macula remansit, a qua ipse in poenitentia purgatur? Polluta quidem est anima, quousque poeniteat, sicut erat, dum in ea praua erat voluntas. Sicut enim qui tangit morticinum vel aliud immundum, ita pollutus est post tactum quousque lauetur, sicut fuit dum tangeret: ita post actum peccati ita polluta remanet anima, sicut fuit in ipso actu peccati: quia ita est loge a deo per dissimilitudinem, qui est vita & munditia mentis, sicut fuit dum peccatum ageret. Ipsa ergo dissimilitudo quae inest animae ex peccato, & est a deo elongatio: animae macula intelligitur, a qua purgatur in poenitentia. Hoc autem solus deus facit, qui solus suscitatur animam & illuminat: quod sacerdotes nequeunt, qui tamen mendaci sunt animarum. Vnde propheta, Nunquid medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? quod exponens Aug. ait, Boni doctores recte medici dicuntur: qui viuentes curare ministerio possunt, sed non mortuos suscitare. Sola enim dei gratia reuiuiscunt.

Psal. 147.

Leuitic. 11. f. Num. 19. d.

Psal. 87. non longe a, sine enarrationis ad illum psalmum, in to. 8.

QUANDO HAE CLAVES DANTVR ET quibus. DISTINCT. XIX.

OSTENDITUR quae sint clauae Apostolicae, & quis earum usus, superest inuestigare, quando istae clauae dentur, & quibus. Dantur haec clauae per ministerium episcopi alicui in promotione sacerdotij. Cum enim recipit ordinem sacerdotalem, simul & has clauae recipit. Sed non videtur, quod omnes vel soli sacerdotes has clauae habeant: quia plerique ante sacramentum ordinationem, scientiam discernendi habent, plures post consecrationem ea carent. Sanè dici potest, quod alteram clauum istarum, id est scientiam discernendi, non habent omnes sacerdotes: vnde dolendum est atque lugendum. Multi enim licet indiscreti, atque scientiae qua eminere debent, exortes, sacerdotij gradum recipere praesumunt, vita & scientia eo indigni: qui nec ante sacerdotium, nec post

De confessione ne sacramentali in coparatione ad sapientes. Quod non omnis sacerdos alteram clauam habet. Scientiam discernendi.

scientiam habent discernendi, qui ligandi sint vel soluendi. Ideoque illam clauem in consecratione non recipiunt, quia semper scientia carent. Qui vero ante sacerdotum scientia discernendi præditi sunt, licet habeant discretionem, non tamen in eis clavis est: quia non valent ea claudere vel aperire. Ideoque cum promouetur in sacerdotem, clauem discretionis rectè dicitur accipere: quia & antehabita discretio augetur, & fit in eo clavis, ut ea iam valeat uti ad claudendum vel aperiendum.

Si alteram clauem omnes habeant, scilicet potentiam ligandi & soluendi. B

Cumque iam constet non omnes sacerdotes illas duas

claves habere, quia scientia discernendi plerique carent: de altera, id est potentia ligandi & soluendi queritur, utrum omnes sacerdotes eam habeant. Quid enim hanc potestatem putant illis solis esse concessam, qui doctrinam simul ac vitam Apostolorum seruant. Illas enim claves promissit dominus Petro, & imitatoribus eius tantum, ut aiunt: qui etiam autoritatibus utuntur in munimentum suæ opinionis. Hoc enim dicunt Aug. sensisse, ubi superius ait, Remissionem peccatorum vel per seipsum facit deus, vel per columbæ membra. Dicit etiam idem peccata dimitti vel teneri à sanctis. Idem super Exodum, ubi de lamina aurea legitur, Erat autem lamina aurea semper in fronte sacerdotis. Hæc, inquit, significat fiduciam bonæ vitæ: quam qui verè perfecteque, non significatione sed veritate sacerdos habet, solus potest auferre peccata. Item Gregor. Illi soli habent in hac carne positi potestatem ligandi & soluendi, sicut sancti Apostoli, qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. Item ex dictis Origen. Hæc potestas soli Petro concessa est, & imitatoribus Petri. Nam quicumque vestigia Petri imitantur, habent recte ligandi & soluendi potestatem. His alijsque testimonijs innituntur, qui afferunt potestatem ligandi ac soluendi illis solis concessam sacerdotibus, qui vita & doctrina pollent sicut Apostoli.

Aliorum sententia verior.

Aliis autem videtur, quod & mihi placere fateor, cunctis

sacerdotibus hanc clauem dari, scilicet ligandi & soluendi: sed non eam recte ac digne habent, nisi qui vitam & doctrinam Apostolicam seruant. Nec præmissæ autoritates malos sacerdotes hanc potestatem negant habere: sed illos solos digne ac recte hac potestate uti significant, qui præditi sunt vita & doctrina Apostolica: quia soli ipsorum Apostolorum imitatores digne recteque possunt ligare & soluere. Et per dominum tantum vel per sanctos in quibus habitat spiritus sanctus, digne & recte fit remissio vel retentio peccatorum. Fit tamen & per illos qui sancti non sunt, sed non digne vel recte. Dat enim deus benedictionem digne poscenti, etiam per indignum ministrum. Quod verò hanc potestatem habeant omnes sacerdotes, Hieron. testatur super illum locum euangelij, ubi dominus dixit Petro, Tibi dabo claves regni coelorum. Habent enim, inquit, eandem iudiciariam potestatem alij Apostoli: habet & omnis ecclesia in episcopis & presbyteris. Sed ideo Petrus eam specialiter accepit, ut omnes intelligant, quod quicumque ab unitate fidei & societate ecclesiæ se separauerit,

Quod omnes sacerdotes habeant potestatem ligandi & soluendi confirmat.

Matth. 16. c

Matth. 16. c

In lib. de baptismo contra Donatistas. 5. c. 1. 21. in to. 7. Exod. 28. f. Aug. super Exod. ca. 120 in tomo. 4. In tract. euangeliorum. Homil. 27.

nec à peccatis solui, nec coelum potest ingredi. Item quod sacerdos, etiam si malus sit, gratiam tamen transfundit pro suæ dignitatis officio, Aug. ostendit dicens, Dictum est à domino in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomina mea super filios Israel, & ego dominus benedicam eos: ut gratiam traditio per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotum obesse vel prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officij & ordinis, hinc aduertamus. Dictum est de nequissimo Caypha inter cetera, Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit. per quod ostenditur, spiritum gratiarum non personam sequi digni vel indigni, sed ordinem traditionis: ut quauis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, ut officij ministerium exhibeat. Dei autem est, effectum tribuere benedictionis. Hinc euidenter ostenditur, ordinem non priuari potestate tribuendi gratiam ob ministri indignitatem. Huic tamen August. sententiæ videtur obuiare quod ait Esychius, Sacerdotes, inquit, non propria virtute benedicunt: sed quia figuram Christi gerunt, & propter eum qui in ipsis est, plenitudinem benedictionis tribuunt: nec solum is qui sacerdotium sortitus est, sed quicumque Christum in seipso habet, & eius figuram gerit, per conuersationem bonam, sicut Moyses, idoneus est ut benedictionem præstet. Ecce hic habes, quod non solum sacerdos, sed omnis in quo Christus habitat, benedictionem præstat. Sed alia est benedictio, quæ solis sacerdotibus congruit: alia, quæ ab omnibus bonis communiter exhibetur. Denique illi sacerdotes, in quibus Christus habitat, benedictionis plenitudinem tribuere dicuntur: non quia soli illi transfundant gratiam, sed quia illi soli licet & digne id agunt. Nec subditos mala vita sacerdotis lædit, si bona faciunt quæ ille dicit. Vnde Gregorius, Multi dum plus vitam sacerdotum quam suam discutunt, in erroris foueam dilabuntur: minus considerantes, quod non eos vita sacerdotum læderet, si humiliter bonis sacerdotum admonitionibus aurem accommodarent.

De hoc quod scriptum est in Malachia, Maledicam benedictionibus vestris.

Præmissæ vero sententiæ qua dicitur, etiam per malos sacerdotes ministerium transfundi gratiam benedictionis, videtur obuiare quod dominus per Malachiam prophetam malis sacerdotibus comminatur, Maledicam benedictionibus vestris. Et alibi, Veli his qui viuificant animas quæ non viuunt, & mortificant animas quæ non moriuntur. Si enim maledicit dominus benedictionibus eorum, & si animæ quas viuificant, non viuunt: quomodo per eos gratia benedictionis transfunditur? Sed illud capitulum Maledicam &c. quidam referunt ad hæreticos, qui ab ecclesia præcisi sunt, & ad excommunicatos: quorum benedictiones fiunt maledictiones, his qui eorum sequuntur errores. Illud verò alterum, scilicet viuificant &c. super omnes illos sacerdotes exponunt, qui absque clauis scientiæ, & forma bonæ vitæ præsumunt ligare vel soluere. Sed nullus officio sacerdotis uti debet, nisi immunis sit ab illis quæ in alijs iudicat: alioquin seipsum condemnat.

In lib. quæstionum ex veteri testamento de illo quod habet Numeri. 6. d. Quæstion. 11. in tomo. 4.

Ibidem. Ioan. 11. g.

Super Irenæo cap. 9. lib. 2.

1. q. 2.

Malach. 2. a. Ezech. 13. d.

Rom. 2. a.

licet mirabilia martyres passi sint tormenta, & multi nequiter quanta sæpe sustinuerunt supplicia. Ex his satis ostenditur, quam periculosum sit differre poenitentiam usque in finem vitæ. Si tamen etiam tunc vera habeatur poenitentia, hominem liberat, & vitam mortuo impetrat: non sic tamen, ut nullam sentiat poenam: nisi forte tanta sit vehementia gemitus & contritionis, quæ sufficiat ad delicti punitionem. Licet ergo sit difficile, ut tunc sit vera poenitentia quæ tam fera venit, quando cruciatus membra ligat & dolor sensum opprimit, ut vix homo aliquid cogitare valeat: melior est tamen sera, quam nulla. Poenitentia enim etsi in extremo vitæ hiatu aduenit, sanat & liberat. Multum sera fuit Latronis poenitentia: sed non fuit sera indulgentia. Sed licet Latio veniam meruisset in fine de omni crimine, non tamē dedit baptizatis peccandi & perseverandi auctoritatē.

Lucæ. 23. f.

De his qui hic poenitentiam non complent.

Si vero quæritur de illis qui in hac vita poenitentiam non complent, utrum transitori sint per ignem purgatorij, ut ibi cōpleant quod hic minus fecerunt: idem dicimus de istis esse sentiendum, & de his qui in extremis poenitent. Si enim tanta fuerit cordis contritio & delicti exprobratio, ut sufficiat ad puniendum peccatum, liberi ab alijs poenis transeunt ad vitam, etsi inextrema fuerit poenitentia: quia perfecte poenituerunt, & ingemuerunt corde. Qui vero non adeo conteruntur corde & ingemiscunt pro peccato, si ante expulsiōnem poenitentia discesserint, ignem purgatorium sentient, & grauius punientur quam si hic impleverint poenitentiam. Hortendum est enim incidere in manus dei viventis. Deus enim cum sit misericors & iustus, ex misericordia poenitenti ignoscit, non reservans peccatum ad poenam æternam. Ex iustitia vero impunitum non dimittit delictum. Aut enim punit homo, aut deus. Homo autem punit poenitendo, deus autem poenam exigendo. Et est poenitentia interior, & exterior. Si ergo interior poenitudo fuerit tanta, ut sit sufficiens ultio peccati, deus qui hoc novit, ab illo qui taliter poenitet, ulterius poenam non exigit. Si vero interior poenitudo non sufficit in vindictam peccati, nec exterior poenitentia impletur: deus qui modos & mensuras peccatorum & poenarum novit, addit poenam sufficientem. Studeat ergo quisque sic delicta corrigere, ut post mortem non oporteat poenam tolerare. Quædam enim peccata mortalia, in poenitentia fiunt venialia: non tamen mox sanantur. Sæpe enim infirmus moreretur, si non medicaretur: non tamen statim medicatus sanatur. Languet post victurus, qui prius erat moriturus. Qui autem impoenitens moritur, omnino moritur, & æternaliter cruciatur. Si enim semper viveret, semper peccaret.

Aug. de vera
& falsa poeni-
tentia cap. 18.
in tomo. 4.

De illo cui sacerdos indiscretus iniungit parvam poenitentiam.

Si vero de illo quæritur, qui satisfactionem iniunctam impleverit, quæ ignorantia vel negligentia sacerdotis, peccato condigna non fuit: utrum de vita migrans, ab omni poena liber sit? Idem respondeo, quod supra de illo qui poenitentiam non complevit, dixi. Quod si tantum est lamentum interioris doloris, ut sufficiat in vindictam peccati, omnino liberatus est: si vero non

sufficit dolor interior simul cum poena iniuncta, addet deus poenam. Quod autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictam peccati, certum documentum habemus in illo latrone: qui sola mentis contritione & confessione statim ut conversus fuit, paradisum ingredi meruit. Sed quia dispensatores ecclesiæ, contritionis quæritatē non ppendunt, quibus non est datum intelligere occulta cordium: omnibus leges poenitentia constituant, tam magis quæ minus de peccato dolentibus. Quorum studiū ad hoc præcipue tendere debet, ut cordis dolorē (quæ fas est) cognoscant, & secundū ipsius modū satisfactionem iniungat. unde Aug. In actione poenitentia, ubi tale commissum est, ut is qui commisit, à Christi etiā corpore separetur: non tam consideranda est mensura temporis, quæ doloris. Cor enim contritum & humiliatum deus non despicit. Verum quia plerūque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam nisi per verba vel alia quæcūque signa procedit: cum sit coram illo cui dicitur, Gemitus meus à te non est absconditus: recte constituitur ab his qui ecclesijs præsent, tempora poenitentia: ut satisficiat etiam ecclesiæ, in qua peccata ipsa remittuntur. extra eam quippe non remittuntur. Ipsa enim spiritum sanctum pignus accepit: sine quo non remittuntur vlla peccata. Item Hieron. Mensuram tēporis in agenda poenitentia ideo non satis aperte præfigunt canones pro vnoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter vnumquodque emendandum sit: sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendū statuerunt. quia apud deum non tantum valet mensura temporis, quantum doloris: nec abstinentia tantum ciborum, quantum mortificatio vitiorum. Ideoq; tēpora poenitentia pro fide & conversatione fidelium poenitentia abbrevianda præcipiunt, & pro negligentia protelanda. pro quibusdam tamen culpis modi poenitentia sunt impositi.

Lucæ. 23. f.

In Enchi. ca.
65. in tomo. 3.

Psalm. 50.

Psalm. 17.

De poen. dist.
1. ca. mēsurā.

Quod morientibus non sit imponenda satisfactio, sed innotescenda. **D**
Solet etiam quæri, Vtrum satisfactionis lex morituris

sit imponenda? De quo Theodorus Cantuariensis episcopus in poenitentiali suo sic ait, Ab infirmis in periculo mortis positis, pura inquirenda est confessio peccatorum: non tamen est illis imponenda quantitas poenitentia, sed innotescenda: & cum amicorum orationibus, & eleemosynarum largitionibus, potius poenitentia subleuandū, si forte migraverint. Si vero convaluerint, poenitentia modum à sacerdote impositū diligenter observent. Alijs verò, pro qualitate peccati, poenitentia decernenda est præsentium arbitrio. Vnde Leo Papa, Tēpora poenitentia habita mode ratione constituenda sunt tuo iudicio, prout cōversorum animos perspexeris esse devotos. Pariter etiam habere debes ætatis senilis intuitum, & respicere pericula eorum quorumcunque, vel ægritudinum necessitates.

26. q. 7. ca. ab
infirmis.

26. q. 7. cap.
tēpora poen.

In necessitate non est neganda poenitentia vel reconciliatio. **E**
Sciendum etiam, quod tempore necessitatis non est ne-

ganda poenitentia vel reconciliatio poenitentibus. Vnde Leo papa, His qui tēpore necessitatis & periculi vrgentis instantia præsidium poenitentia, & mox reconciliatio implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordia dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire.

26. q. 6. cap.
his qui.

H j.

Quod si ita aliqua ægritudine aggrauati sunt, ut quod paulo ante poscebant, sub præfenti significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debent: simulque pœnitentiæ & reconciliationis consequantur beneficium. Item Iulius papa, Si presbyter pœnitentiam abnegauerit morientibus, reus erit animarum: quia dominus ait, Cum conuersus fuerit, tunc saluus erit. Vera enim confessio ultimo tempore potest esse: quia non modo temporis, sed etiam cordis deus inspector est, sicut latro probat.

Ibid. ca. Si
presbyter.
Ezech. 18. e
26. q. 6. cap.
cognouimus
ad finem.

Quod presbyter non reconciliet inconsulto episcopo, nisi necessitate.

Non debet tamen presbyter pœnitentem reconciliare

26. q. 6. ca. co
gnouimus.
paragra. cui
autem.
Et h. 26. q. 6.
cap. p. sbyter.

inconsulto episcopo, nisi ultima necessitas cogat. Vnde in Carthaginensi concilio, Presbyter inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absente episcopo, vel ultima necessitas cogat. Cuiuscunque pœnitētis publicum crimen est, quod vniuersam commouerit urbem, ante absidam. Introitu ecclesiæ manus ei imponatur. Item Aurelius dixit, Siquis in periculo constitutus fuerit, & se reconciliari diuinis altaribus perierit: si episcopus absens fuerit, debet presbyter consulere episcopum, & sic periclitantē eius præcepto reconciliare. Inconsulto vero episcopo non potest excommunicatos, vel publicē pœnitētes presbyter reconciliare. Vnde in Carthaginensi concilio secundo statutum est, ut chrisma vel reconciliatio pœnitentium, & puellarum consecratio à presbyteris non fiat. Item, Reconciliare quenquam in publica missa presbytero non liceat: puellarum tamen consecratio inconsulto episcopo, per presbyterum fieri valeat. Vnde in Carthaginensi concilio secundo, Presbyter inconsulto episcopo virgines non consecrat: chrisma vero nunquam conficiat. Sicut præcepto episcopi potest presbyter consecrare virgines, sic & reconciliare pœnitentes.

26. q. 6. ca. si
iubet.
Ibidem.

Ibidem cap.
presbyter.

An oblatio eius sit recipienda, qui currens ad pœnitentiam præuenitur morte.

Si autem quæritur de illo qui ad pœnitentiam festinās

26. q. 6. cap.
si aliquis.

sacerdotem inuenire non potuit, & ita decessit: utrum oblatio eius sit recipienda? Dicimus, quia est. Vnde in Apanesi concilio, Si aliquis fuerit mortuus qui non sit confessus, & testimonium habet bonum, & non poterat venire ad sacerdotem, sed preoccupauit eum mors in domo vel in via: faciant pro eo parētes eius oblationem ad altare, & dent redemptionem pro captiuis.

DE PECCATIS QUAE POST HANC VITAM DISTINCT. XXI.

De cōfessione
facili quātā
ad opportu-
nitatē spīs re-
spectu pñie
venialium.
Math. 12. c.
Luc. 12. b

OLET etiam quæri, Vtrum post hanc vitam aliqua peccata remittantur? Quod aliqua post hanc vitam remittantur Christus ostendit in euangelio, ubi ait, Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Ex quo datur intelligi, sicut sancti doctores tradunt, quod quædam peccata in futuro dimittentur. Quædam enim culpe

in hoc seculo relaxantur: quædam verò paruæ etiam in futuro, quæ quidem post mortem grauant: sed dimittuntur si digni sunt, si bonis actibus in hac vita meruerunt ut dimittantur eis. De illis etiam qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, dicit August. quod igne tribulationis transitoriæ inuenient, cremabilia ædificata quæ secum portauerunt homines cremantes. Ait enim sic, Post istius sanæ corporis mortem, donec de igne purgatorio veniatur ad diem damnationis & remunerationis: si hoc temporis interuallo spiritus defunctorum qui ædificauerunt lignum, fœnum, stipulam, huiusmodi ignem dicantur perpeti, quem alii non sentiunt qui huiusmodi ædificia non portauerunt, ut inueniant ignem transitoriæ tribulationis venialia concremantes: non redarguo: quia forsitan verum est. Sed quia dicitur, Saluus erit quasi per ignem, contemnitur ille ignis. Grauior tamen erit ignis ille, quàm quicquid potest homo pati in hac vita. Hic aperte insinuat, quod illi qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, quædam cremabilia ædificia, id est venialia peccata secum portant: quæ in igne emendatorio cremantur. Vnde constat quædam venialia peccata post hanc vitam deleri.

Quod alii citius, alii tardius purgantur in igne.

In illo autem igne purgatorio alii tardius, alii citius

purgantur, secundum quod ista pereuntia magis vel minus amauerunt. Vnde August. Post hanc vitam incredibile non est, nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quantomagis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque saluari. Vnde non frustra illa tria distinxit Apostolus, lignum, fœnum, stipulam, quæ illi ædificant: qui etsi aliena non rapiant, rebus tamen infirmis concessis aliqua dilectione inhaerent. Qui secundum suos amandi modos, vel diutius ut lignum, vel minus ut fœnum, vel minimum ut stipula ignem sustinebunt. Qui verò superædificant aurum, argentum, & lapidem preciosum, de utroque igne securi sunt: non solum de illo æterno, qui cruciaturus est impios in æternum: sed etiam de illo emendatorio, quo purgabuntur quidam saluandi.

Oppositio.

Hic obiici potest, Si per lignum, fœnum, stipulam, ve-

nialia intelliguntur peccata: & nullus adeo perfectus est, qui venialiter non peccet: ergo qui ædificant aurum, argentum, & lapidem preciosum, ædificant etiam lignum, fœnum, stipulam: ergo per ignem transibunt. Ad quod dicitur, quia non omnis qui venialiter peccat, lignum, fœnum, stipulam ædificat: sicut econuerso non omnis qui contemplatur deum, & diligit proximum, & opera bona facit ædificat aurum, argentum, lapidem preciosum. Et tamen in auro intelligitur contemplatio dei, in argento dilectio proximi, in lapide preciso bona opera. Sed illi qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, deum contemplantur, & proximum diligunt, & opera bona faciunt: nec tamen ædificant aurum, argentum, & lapidem preciosum. Hæc enim ædificat, qui fac illa tria facit, ut cogitet quæ sunt dei, & quomodo placeat deo, non

Greg. 25. diff.
cap. Qualis
hinc.
1. Corin. 3. c
In lib. de ci.
dei lib. 21. ca.
26. in tomo 5

1. Corin. 3. c

In Ench. ca.
69. in tomo 7.

Aug. enarra-
tione in psal.
80. non lōge
a fine, in to-
mo 8. &
enarratione
ad psal. 103.
non longe a
principio cō-
tionis. 3. ad
eundē psal.

solutio.

Aug. in En-
chic.

H ij.

Idem de fide
& operibus
ca. 16. in 10^a
mo. 4
ad Cori. 7. f

mundo. Lignum verò & scenum & stipula accipi possunt secularium rerum, quanuis licite concessarum, tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore possint. Hæc ergo ædificat is qui cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat mundo: qui circa diuitias suas quodam carnali affectu tenetur: & tamen ex eis multa beneficia facit, nec pro eis aliquid fraudis vel rapinæ molitur. Ex his ergo patet, quòd non idem homo simul hæc & illa ædificat. Illa enim ædificatio perfectorum tantum est, qui non cogitant placere mundo sed tantum deo: qui etsi venialiter aliquando peccant, seruiore charitatis ita absuntur in eis peccatum, sicut gutta aquæ in camino ignis: & ideo nunquam secum portant cremabilia. Hæc autem inferior ædificatio minorum est, qui non tantum deo sed etiam mundo place-re cogitant, deum tamen præponunt. Si verò mundum præponerent, non superædificarent, sed destruerent fundamentum. Affectiones ergo carnales quibus dediti sunt domibus, coniugibus, possessionibus, ita vt nihil præponant Christo, illis tribus significantur: quæ in mentes perfectorum non cadunt, etsi alia venialia admittant. In cordibus verò minorum interdum durant vsque in finem: qui cum talibus ædificijs transeunt, sed dissoluntur in igne. Ipsi verò merito fundamenti salui erunt, grauiissimam tamen poenam sentient. Ex quo apparet quam tam hic misericordiam exhibet deus, & quam ibi exercent seueritatem: cum pro eodem peccato multo grauius ibi puniat, quam hic.

Opinio quorundam cum obiectione.

Sed forte dices illud esse accipiendum de poena peccati

25. dist. cap.
qualis hic.
lib. 4. dialo-
gorum, ca. 1. 39

Quod aliquis
vere poenitet
etsi non de
peccato veniali.

Ex eplo vti
ad probandū
dictum.

ti non de ipso peccato, quòd Gregor. dicit quædam leuia in futuro dimitten-da. Si enim veram poenitentiam habuerit quis, peccata omnia dimissa sunt ei: sed poena fortè remansit. Ideoque si verè poenitens obiit, sine peccato transit. Si autem verè poenitens non est in obitu, maculam portat quæ nunquam delebitur. Qui verò ædificat lignum, scenum, stipulam, verè poenitet: quia bonus est, & charitatem habet, & in charitate de hac vita transit. ergo sine peccato transit. Non sequitur. Verum quidem est, quia bonus est, & charitatem habet, & verè poenitet: & tamen cum veniali peccato transit, quod non deletur poenitentia. Poenitentia enim non delet nisi peccatum illud, quod deserit homo. Tale autem peccatum saepe in hac vita non relinquitur ab homine: & tamen verè poenitens est, etsi non de omnibus venialibus poeniteat. Potest enim quis de omni mortali, & de omni veniali poenitere, excepto vno vel pluribus, venialibus quidem. Sicut habet quis charitatem, & vnum vel plura venialia: quod de criminalibus nullatenus esse potest. Est enim aliquis bonus charitatem habens, sed adhuc quodam cupiditatis affectu amans hæc secularia: talis existens subita morte opprimitur. In illo terreno affectu mortuus est, & tamen saluabitur, à quo non se hic absoluit: ergo post hanc vitam ab illo purgabitur. Constat ergo quædam peccata, scilicet leuia, post hanc vitam dimitti. Si verò de poena peccati illud intelligi voluissent auctores, cur magis commemorassent leuia quam graua, cum etiam grauium poena hic inexplata post hanc vitam restet?

De generali confessione, quid proficit.

Post hæc considerandū est, Quid proficit confessio illa,

vbi singula peccata quæ quisque fecit, non exprimuntur. Sanè dici potest, quòd omnia criminalia semel saltè oportet in confessione exprimi, nisi aliqua à mente exciderint. Sed quia nemo delicta intelligit omnia, generaliter saltem ea confitère, quorum memoriam habes: & sic nihil celasti de sceleribus tuis. Venialia verò, vt ait August. quia innumerabilia sunt, sufficit generaliter confiteri, nisi aliqua sint frequenter iterata: perfectius est tamen etiam illa exprimere si vales. Ideoque quotidie generaliter fit confessio in ecclesia, pro venialibus scilicet peccatis, quæ quotidie admittimus, & pro illis mortiferis quorum notitiam non habemus. Vnde August. Veritatem dicit deo poenitens, quando nihil illi de commissis sceleribus celat: non quod & si voluntatem celauerit, deus ignoret: sed veritatem sibi dici vult ab eo, vt veniam consequatur. Si verò mente aliqua exciderit, confitetur veritatem deo, cum generaliter dixerit, Deus qui nosti occulta cordis, & opera mea & delicta à te non sunt abscondita, quibus veniam largiaris precor. & hæc est veritas confitentis, quam diligit deus. Vnde August. Ecce enim veritatem dilexisti. hic insinuat quòd generalis confessio etiam mortalia delet, quorum intelligentia non habetur.

Nemo confiteatur peccata quæ non fecit.

Sicut autem poenitens celare non debet peccatum suū,

quia superbia est: ita nec humilitatis causa, fateri se reum illius, quod se non commisisse noscit: quia incauta est talis humilitas, & peccatorem constituit. Vnde August. Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiundo efficeris quod vitaras: quia veritas in te non est, nisi ita te dixeris peccatorem, vt etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, vt quod es dicas. Nam quomodo est veritas, vbi regnat falsitas?

De poenis sacerdotis qui peccatum publicat confitentis.

Caueat autem sacerdos ne peccata confitentium aliis

prodatur: alioquin deponatur. Vnde Greg. Sacerdos ante omnia caueat ne de his qui ei confitentur, peccata alicui recitet, nō propinquis, non extraneis: nec (quod absit) pro aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat. Quod verò dictum est, vt poenitens eligat sacerdotem scientem ligare & soluere, videtur contrarium ei quod in canonibus reperitur, vt nemo, scilicet alterius parrochianum iudicare præsumat. Sed aliud est fauore vel odio proprium sacerdotem contemnere, quod canones prohibent: aliud cæcum vitare, quod Urbanus facere monet: ne si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadant. Ait enim Urbanus secundus, Placuit vt nulli sacerdotum deinceps liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad poenitentiam suscipere, sine eius consensu cui se prius commisit, nisi pro ignorantia illius, cui prius confessus est. Qui verò contra hoc facere tentauerit, gradus sui periculo subiacebit.

H iij.

SI PECCATA DIMISSA REDEANT.
DISTINCT. XXII.

A V M Q V E multis auctoritatibus supra fit assertum, in vera cordis contritione peccata dimitti ante oris confessionem vel operis satisfactionem, ei etiam qui aliquando in crimen relapsus est: quaeritur si post cordis contritionem confiteri contempserit, vel in peccatum idem vel simile ceciderit, an peccata dimissa redeant? Cuius quaestionis solutio obscura est & perplexa, aliis asserentibus, aliis contra negantibus peccata semel dimissa ulterius replicari ad poenam. Qui vero dicunt peccata dimissa redire, subditis se muniunt testimoniis. Ambrosius ait, Donat inuicem, si alter in alterum peccat: alioquin deus repetit dimissa. Si enim in his contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiam, per quam misericordiam dederat: sicut in euangelio de seruo nequam legitur, qui in conseruum suum impius deprehensus est. Item Rabanus, Nequam seruum tradidit deus tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum: quia non solum peccata quae post baptismum homo egit, reputabuntur ei ad poenam: sed etiam originalia, quae in baptismo sunt ei dimissa. Item Gregorius. Ex dictis euangelicis constat, quia si ex toto corde non dimittimus quod in nos delinquitur, & hoc rursus exigitur, quod iam nobis per poenitentiam dimissum fuisse gaudebamus. Item Augustinus. Dicit deus, Dimitte, & dimittetur tibi: sed ego prius dimisi, dimitte vel postea. Nam si non dimiseris, reuocabo te: & quicquid dimiseram, replicabo tibi. Item, Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de futuris peccatis veniam non merebitur: sed etiam praeterita quae iam sibi dimissa credebatur, ad vindictam ei replicabuntur. Item Beda, Reuertar in domum meam, &c. Timendus est ille versiculus, non exponendus: ne culpa quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat. Item, Quaecunque enim post baptismum siue prauitas haeretica, siue cupiditas mundana arripuerit, mox omnium prosterneret in ima vitiorum. Item Augustinus, Redire dimissa peccata, ubi fraterna charitas non est, apertissime dominus in euangelio docet in illo seruo, a quo dimissum dominus debitum petijt: eo quod ille conseruo suo debitum noller dimittere. His auctoritatibus innituntur, qui dicunt peccata dimissa si replicantur, redire simpliciter. Quibus opponitur, Siquis pro peccato de quo poenituit, & indulgentiam accepit, iterum puniatur: non videtur iustum. Si punitur pro eo quod peccauit & non emendauit, iustitia est aperta. Si vero requiritur quod fuerat condonatum, vel iustitia est, vel iustitia occulta. Videtur etiam deus bis in idipsum iudicare, & duplex tribulatio consurgere: quod scriptura negat. Sed ad hoc potest dici, quod neque duplex tribulatio consurgit, neque iudicat deus bis in idipsum. Hoc enim fieret, si post condignam satisfactionem & sufficientem poenam iterum puniret: sed non satisfecit dignè & sufficienter, qui non perseuerauit. Debit enim iugem peccati habere retributiones dei: quae tot sunt, quot sunt peccatorum remissiones. Tot ergo debuit cogitare dona dei, quot mala sua: ac pro illis usque in finem gratias agere. Sed quia ingratus ad

Ostendit quantum confessio nis coepta obstat.

Auctoritatis alius redire.

Matth. 18. d. De poen. dist. 4. in prim. & ca. sequenti. In homil. quadam.

in quadam homil. Lucæ. 6. f.

Ibidem.

Super. Lucæ. lib. 4. ca. 47.

Ibidem.

Lib. de baptismi de poen. dist. 4. Matth. 18. d. Oppositio contra eos.

Nahum. 1. c.

vomitum, sicut canis, redijt, antea facta bona mortificauit, & peccatum dimissum reuocauit: vt cui humiliato ante deus peccatum dimiserat, eidem postea elato & ingrato imputet.

Aliorum sententia.

B Sed quia absolum videtur vt peccata dimissa iterum imputentur, placet quibusdam neminem pro peccatis semel dimissis iterum a deo puniri. Sed ideo dicuntur dimissa redire & imputari, quia propter ingratitudinem ita reus & peccator constituitur, vt ante fuerat. Sic enim quod dimissum fuerat dicitur exigi, quia remissionis perceptus ingratus, ita reus fit vt ante fuerat. Vtrique parti quaestionis probati fauent doctores. Ideoque alicui parti non praedjudicans, studioso lectori iudicium relinquo: addes mihi tutum fore ac saluti propinquum, sub mensa dominorum micam edere.

Matth. 15. c.

Quid sit hic Sacramentum & Res.

C Post praedicta restat inuestigare, quid in actione poenitentiae sit Sacramentum & Res. Sacramentum enim signum est sacrae rei. Quid ergo hic signum est? & quae est res sacra huius signi? Quidam dicunt sacramentum hic esse, quod exterius tantum geritur, scilicet exterior poenitentia: quae est signum interioris poenitentiae, scilicet contritionis cordis, & humilitatis. Quod si est, non omne sacramentum euangelicum id efficit quod figurat. Exterior enim poenitentia non efficit interiore: potius interior, causa est exterioris. Sed ad hoc inquirunt illi, hoc esse intelligendum de illis sacramentis quae in nouo testamento instituta sunt: vt est sacramentum baptismi, confirmationis, & corporis Christi. Sacramentum vero poenitentiae, sicut & coniugij, ante tempus gratiae, etiam a primordio humani generis fuit. Vtrunque enim institutum fuit in primis parentibus. Item, Si exterior poenitentia sacramentum est, & interior res sacramenti: saepius praecedat res sacramentum, quam sacramentum rem. Sed nec hoc inconueniens est. Nam & in alijs sacramentis quae efficiunt quod figurant, hoc saepe contingit. Quidam autem dicunt, exteriorem poenitentiam & interiorem esse sacramentum, nec duo sacramenta, sed vnum. vt species panis & vini non duo sunt sacramenta, sed vnum. Et sicut in sacramento corporis, ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse tantum sacramentum. scilicet exteriorem poenitentiam, aliud sacramentum & rem. scilicet interiorem poenitentiam, aliud rem & non sacramentum. scilicet remissionem peccatorum. Interior enim poenitentia, & res est sacramenti. i. exterioris poenitentiae: & sacramentum remissionis peccati, quam signat & facit. Exterior quoque poenitentia & interioris signum est, & remissionis peccatorum.

Gadolphus.

Aliorum sententia.

DE SACRAMENTO VNCTIONIS EXTREMAE
DISTINCT. XXIII.

A R A E T E R praemissa est etiam aliud sacramentum. scilicet vnctio infirmorum: quae fit in extremis, oleo per episcopum consecrato. Et sunt tria genera vnctionis. Est n. vnctio quae fit chrismate: quae dicitur primum.

De vnctionis extreme sacramento.

H. iij.

De tribus ge-
neribus vn-
ctionis.

Principalis vnctio, quia in ea principaliter paracletus datur. Vnde & propter abundantiam gratiæ duos liquores mixtos habet, oleum scilicet & balsamum. oleum conscientie, balsamum famæ. Chrisma vero Græcè, vnctio Latine dicitur. Nec tamen omne oleum ad vnctionem sanctificatum chrisma vocatur, sed illud solum quod miscetur cum balsamo: quo capita regum & pontificum vnguntur, quo etiam baptizatos sacerdos vngit in vertice, & pontifex per impositionem manus confirmandos vngit in fronte. Est & alia vnctio, qua cathecumini & neophyti vnguntur in pectore & inter scapulas, in perceptione baptismi. Tertia vero vnctio est, quæ dicitur oleum infirmorum: de qua nunc agitur.

A quibus institutum sit hoc sacramentum.

Hoc sacramentum vnctionis infirmorum ab apostolis

Iacobi vlti-
mo. c.

institutum legitur. Ait enim Iacobus, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & alleuiabit eum dominus: & si in peccatis fuerit, dimittentur ei. In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum, scilicet ad peccatorum remissionem, & ad corporalis infirmitatis alleuiationem. Vnde constat eum qui hanc vnctionem fideliter deuoteque percipit, & in corpore, & in anima alleuiari: si tamen expetit ut in utroque alleuietur. Quod si forte corporis valetudinem illi habere non expedit, illam quæ est animæ, sanitatem in hoc sacramento acquirit. Et sicut in aliis sacramentis, ita & in isto aliud est sacramentum, aliud res sacramenti. Sacramentum est ipsa vnctio exterior: Res sacramenti, vnctio interior, quæ peccatorum remissionem, & virtutum ampliacionem perficitur. Et si ex contemptu vel negligentia sacramentum hoc prætermittitur, periculosum est & damnabile.

De iteratione huius sacramenti.

Querunt aliqui, Si hoc sacramentum iterari possit, cum

In libro contra
Parricidam
pam.

baptismus & alia quædam sacramenta semel suscepta, non iterentur? Aug. dicit, sacramentum non iterandum, & sacramento non faciendam esse iniuriam. sed hoc dicit, ubi agit de sacramento baptismi, & confirmationis, & ordinationis. Vnde non videtur illud generaliter accipiendum, sed de sacramento baptismi, confirmationis, & ordinationis, quæ nullatenus sunt repetenda: quia semel tantum, & non sæpius datur baptismus, confirmatio, & ordinatio. Sacramentum vero altaris, & poenitentiae, & coniugii sæpe iterari videtur: quia sæpe sacramentum corporis percipitur, frequenter poenitentia agitur, coniugium sæpe contrahitur. Quare ergo vnctio similiter non potest iterari? Si morbus non reuertitur, medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi, quare medicina debet prohiberi? Sicut oratio iterari potest, ita & vnctio iterari posse videtur. Vtraque enim illic commemorat Iacobus, & utrunque alteri cooperatur ad conferendam alleuiationem corporis & animæ. Cur ergo negatur vnctionem super infirmum posse iterari, ad impetrandam sæpius sanitatem mentis & corporis: cum propter infirmitatem eadem sæpe iteranda sit oratio? ¶ Quidam autem de omni sacramento intelligi volunt, quod non sit iterandum. secundum totum illud quod pertinet ad sacramentum:

Aliorum opi-
nio.

dicentes quædam sacramenta sæpius posse suscipi, quædam vero non. Nec tamē quæ sæpius sumuntur, totaliter iterantur: ut sacramentum altaris & vnctionis: quæ licet sumantur sæpius, tamen quia non iterum benedicitur eadem hostia, vel idem oleum, non iteratur sacramentum cum iniuria. ¶ Sed dicet quis, sic & baptismus non iteratur, etsi aliquis frequenter baptizetur, dum eadem aqua non iterum benedicatur. Si aliud est, inquiunt illi, de benedictione aquæ qua fit baptismus, aliud de benedictione panis & olei. Potest etiam baptismus celebrari in aqua, etiam non benedicta: quia illa benedictio pro reuerentia tantum fit & decore, non virtute sacramenti. Sed corpus Christi non potest confici, nisi de pane consecrato: nec vnctio illa fieri potest, nisi de oleo ab episcopo consecrato. Ideoque illa sanctificatio ad virtutem sacramenti pertinere videtur. In coniugio quoque semel tantum benedicitur quisque, non sæpius. Benedicitur enim ut ait Ambr. cum prima, & non secunda vxore. Si ergo cum dicitur sacramentum non esse iterandum, nec iniuria ei esse facienda, rationem dicti referas ad sanctificationem rei qua sacramentum expletur: de omni sacramento generaliter id verum est. Si vero ad susceptionem sacramenti, de quibusdam verum est quod non iterantur crebra susceptione: de alijs vero quibusdam non: quia frequenter sumuntur, ut hoc vnctio nis sacramentum, quod in omni penè ecclesiâ sepe repetitur.

In glo. sup il-
lud. i. Corin-
thio. 7.9. Nu-
baptizatum in
dño. & in cō-
mētario suo
ad idē caput
in fine eiusd.
in tomo. 4.

DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS. DISTINCT. XXIIII.

VNC ad considerationem sacræ ordinationis accedamus. Septē sunt spiritalium officiorum gradus siue ordines, sicut ex scripturâ patrū dictis aperte traditur, & capitis nostri. Iesu Christi exēplo monstratur: qui omnium officia in semetipso exhibuit, & corpori suo quod est ecclesiâ, eosdē ordines obseruandos reliquit. Septem autē sunt, propter septiformem gratiam sancti spiritus: cuius qui non sunt participes, ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia spiritus sancti, cum ad ecclesiasticos ordines accedunt, in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur.

Quales assumendi sunt ad clerum.

Tales autem ad mysterium spirituale eligendi sunt clerici, qui dignè possint dominica sacramenta tractare. Melius est enim episcopo paucos habere ministros, qui possint dignè opus dei exercere: quam multos inutiles, qui ordinatori graue onus inducant. Tales enim decet esse ministros Christi, qui septiformis gratia spiritus sancti sint decorati: ex quorum doctrina & conuersationis forma, eadē gratia in alijs transfundatur. ne cœlestes margaritas spiritualium verborum officiorumque diuinorum sordidæ vitæ pedibus conculcent. In sacramento ergo septiformis spiritus septē sunt gradus ecclesiastici. scilicet. Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acolyti, Diaconi, Subdiaconi, Sacerdotes: omnes tamen clerici vocantur. i. sortiti. Corona enim signaculum est, quo signantur in partem

A
De sacramen-
to ordinis
quatuor ad ea
q ad illud dis-
ponunt.
Hugo lib. 2.
pte. 3. cap. 4.
Quare septē
sunt.

B
Clemēs pa-
di. 23. c. 12. es.

Math. 7. 21

De corona
& tonsura.
Hugo lib. 2.
parte. 3. c. 1.
1. Petri. 2. b.
2. Corin. 3. d.

Hugo ut su-
pra cap. 2.
Numeri. 6. b.
Ezech. 5. a
Actu. 13. c.
1. Corin. 11. c.

Isid. in libro
7. ethym. &
allegat. dist.
21. c. Cleros.

ibidem. 1. Pa-
ral. 26. a

De cōse. dist.
23. ca. Osta-
rius.
ioan. 2. c.
ioan. 10. b.

Isid. 21. dist.
c. Cleros.

idem. dist. 25
c. Perlectis.

fortis ministerij diuini. Corona regale decus significat: quia seruire deo regnare est. Vnde ministri ecclesie, reges esse dicunt, vt se & alios regant: quibus Petrus ait, Vos estis genus electū, regale sacerdotiū &c. Sūmitas capitis desuper nudatur, vt eorū mens ad dominū libera mōstretur, quæ reuelata facie gloriā dei cōtēpletur. Sūmitas enim capitis est eminentia mētis: Denudatio capitis est reuelatio mētis. Clericus enim secretorū dei nō ignarus esse debet. Tondetur etiam capilli vsq; ad reuelationē sensuum. S. oculorū & aurīū: vt vitia in corde & opere pullulātia doceātur præcidēda, ne ad audiendū & intelligendū verbū dei præpediatur mens, pro quo seruato reddetur in excelsis corona. Tōsurā autem ecclesiasticā tiam caput radebant, & capillos in igne sacrificij ponebant. Hinc vsus inoleuit, vt qui diuinis cultibus mācipantur, quasi Nazarei. i. sancti, crine posito inueniantur. Sicut ad Ezechielē dicitur, Fili hominis sume gladiū acutum, & duc super caput tuū & barbā. In actibus etiā Apostolorū, Priscillā & Aquilā hoc fecisse legimus. Paulus quoque & alij quidam discipuli Christi hoc fecerunt. Rectē ergo in quibuslibet gradibus constituti, clerici vocātur, quorū nomina & rationes nominum Isidorus exponēs, ait, Cleros & clericos hinc appellatos esse credimus, quia Mathias electus est sorte: quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Cleros enim Græcē, Latine fors vel hæreditas dicitur. Ideo ergo dicti sunt clerici, quia sunt de sorte dñi, vel qd deū patrē habēt. Gñaliter vero clerici nūcupati sunt oēs, q in ecclesia deseruiūt: quorū gradus & nomina sunt hæc, Ostiarius, Lector, &c.

De Ostiarijs.

Ostiarii iudē & Ianitores sunt, qui ī veteri testamēto ele-

cti sunt ad custodiam templi, vt nō ingrederetur in illud immūds. Dicti autem ostiarij, eo qd præfint ostijs tēpli. Ipsi enim tenētes clauē, omnia intus & extra custodiūt: atq; inter bonos & malos habētes iudiciū, dignos recipiunt, indignos respiciūt. Vnde & eis cū ordinātur, clauēs ecclesie dātur ab episcopo. Et dicitur eis, Sic agite, tāq rationē deo reddituri pro rebus quæ clauibus istis recludūtur. Hoc officiū dominus in sua persona suscepit, quādo flagello de funiculis facto vēdentes & emētes, eiecit de tēplo. Ipse enim se ostiariū significās dicit, Ego sum ostiū, p me si quis introierit, saluabitur, & ingreditur & egreditur, & pascua inueniet.

De Lectoribus.

Secundus est gradus Lectorum. Lectores à legendo, si-

cut psalmistæ à psalmis canendis, vocati sunt. Illi enim prædicant populis quid sequantur: isti cantant, & excitant ad compunctionem animos audientium: licet quidam lectores ita miserabiliter pronuncient, vt quosdam ad luctum & lamentationem compellāt. Iidem etiam Pronunciatores vocantur, qui porrò antēnunciant: quia tam erit clara eorum vox, vt etiam longē positorum aures adimpleat. Ad Lectorem autem pertinet lectiones pronunciare, & ea quæ prophetæ vaticinauerunt, populis prædicare: vt iam ex officio in ecclesia legat prophetias & lectiones. Vnde & ei vidēte populo, traditur ab episcopo codex diui-

narum lectionum, & dicitur, Accipe, & esto verbi dei relator: habiturus si fideliter impleueris officium, partem cū his qui bene verbū dei ministrauerūt. Qui adhuc gradum prouehitur, literarum scientia debet esse instructus, vt sensum verborum intelligat, vim accentuum sciāt, distinctē legat: ne confusione prolationis intellectum auditoribus auferat. Attendat quid indicatiuē, quid interrogatiuē sit legendum, vbi sit in oratione faciendā distinctio. Hæc enim malē seruata, intellectum turbant, & alios ad risum prouocant. Auribus & cordi cōsulere debet vox lectoris. Hoc officium impleuit Christus, cum in medio seniorum librum Esaie aperiens distinctē ad intelligendum legit, Spiritus domini super me &c. Ex quo lectoribus datur intelligi, quia gratia spiritali clarere debent, qui alijs verbū dei annunciant. Hic ordo formam & initium à prophetis accepisse videtur: quibus dicitur, Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam.

De Exorcistis.

E

Tertius est ordo Exorcistarum. Exorcistæ autem ex

Græco in Latinum adiurantes vel increpantes vocantur. Inuocant enim super cathecuminos, & super eos qui habent spiritum immundum, nomen domini: adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis. Ad Exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energuminos & cathecuminos in exorcizandis imponere. Debet autem habere spiritum mundum, qui spiritibus immundis imperat: & malignū expellere de corde suo, quē expellit de corpore alieno: ne medicina quam alij facit, sibi non profit, & dicatur ei, Medice cura teipsum. Hi cum ordinātur, accipiunt de manu episcopi librū exorcismorū: & dicitur eis, Accipite, & habetote potestātē imponendi manus super energuminos vel cathecuminos. Hoc officio vsus est dominus, quando salua sua tetigit aures & linguā surdi & muti, dicens, Effeta, quod est. Adaperire: per hoc docens nos spiritualiter debere aperire aures præcordiorū hominum ad intelligendū, & ora ad confitendum: vt pulso dēmonē, spiritus sanctus vas suum recipiat. Hoc etiam officio vsus est Christus, cum dæmoniacos multos sanauit. Hic ordo à Salomone videtur descendisse: qui quendam modum exorcizandi inuenit, quo dæmones adiurati ex obsessis corporibus pellebantur. Huic officio mancipati Exorcistæ vocati sunt. De quibus Christus in euangelio, Si ego in Beelzebub eiicio demonia: filij vestri, scilicet Exorcistæ, in quo eiiciunt?

De Acolytis.

F

Quarto loco succedunt Acolyti, Acolyti vero Græcē,

Latine ceroferarij dicuntur, à deportadis cereis quando legendū est euangelium vel sacrificium offerendum. Tunc enim accēduntur luminaria, & deportātur ab eis: non ad effugandas aeris tenebras, cum sol eo tempore rutilat, sed ad signū lætitiæ demonstrandū: vt sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua legitur, Erat lux vera, quæ illuminat omnē hominē venientem in hunc mundum. Ad Acolytum pertinet præparatio luminarium in sacrario. Ipse cereum portat, ipse vircolum cum vino & aqua suggesta, pro eucharistia, subdiaconis præparat.

Dist. 29. cap.
Lector.
Hugo. lib. 2.
parte. 3. cap. 6

Lucæ. 4. c.
Esa. 61. a.

Esa. 58. a.

Isid. dist. 21.
c. Cleros.

Di. 25. c. Per-
lectis.

Lucæ. 4. d.
Di. 11. c. Ex-
orcista.
Marci. 7. d.

Math. 8. d.
Lucæ. 8. d.
Di. 21. c. Cle-
ros.

Math. 12. c.
Lucæ. 11. c.

Isid. ibidem.
Di. 21. c. Cle-
ros.

ioan. 1. a
Di. 25. c. Per-
lectis.

ioan. 8. b.
Exod. 27. c.
Leuitici. 6. b.

Hi cum ordinantur, cum edocti fuerint ab episcopo qualiter in officio suo agere debeant, ab archidiacono accipiunt candelabrum cum cereo, & vrceolum vatum. Hoc officium dominus se habere testatur dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Huius officij formam illi gerebant in veteri testamento, qui lucernas candelabri componebant & accēdebant igne coelesti, ad illuminandas tenebras aquilonares.

De Subdiaconis.

Di. 21. c. Cle-
ros.

Di. 25. c. Per-
lectis.

Hugo lib. 2.
parte. 3. c. 9.
Esaie. 52. d.

ioan. 13. d.

Quintus est ordo Subdiaconorum. Græcè Hypodiaco-

nes vocantur, quos nos Subdiacones dicimus. Qui ideo sic appellatur, quia subiacent præceptis & officiis Leuitarum. Oblationes enim in templo à fidelibus suscipiunt, & Leuitis superponēdas altaribus deferunt. Hi apud Hebræos Nathinēi vocabantur, id est in humilitate seruientes. Ad Subdiaconum pertinet calicē & patenam ad altare Christi deferre, & Leuitis tradere, eisq; ministrare. Vrceolum quoq; & aquamanile & manutergium tenere episcopo & præbyteris & Leuitis, pro lauandis ante altare manibus aquam præbere. His lex continentiae imponitur: quia altari propinquantes, vasa corporis & sanguinis Christi portāt. Vnde illud implere debent, Mundamini qui fertis vasa domini. Ad hos etiam pertinet tantum de oblationibus ponere in altari, quantum sufficere possit populo: nec non corporales, & pallas, & substratoria lauare. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu episcopi patenam & calicem vacuum: ab archidiacono vero vrceolum cum aquamanili, & manutergium. Hoc officio vsus est dominus, quando linteum se percinxit, & mittens aquā in peluim, pedes discipulorum lauit, & linteum terxit.

De Diaconis.

Hugo lib. 2.
parte. 3. c. 16.
Numeri. 3. a.

Numeri. 4. a.

Numeri. 8. d.

1sid. 7. ethi.
Di. 21. c. Cle-
ros.

Di. 25. c. Per-
lectis.

Diaconorum ordo sextum tenet locum, propter sena-

rij perfectionem. Hic ordo in veteri testamento à tribu Leui nomen accepit vel traxit. Dicuntur enim & Leuitæ. Præcepit quippe dominus Moysi, vt post ordinationem Aaron & filiorum eius, prorsus tribus Leui ad diuini cultus ministeria ordinaretur & consecraretur domino: & seruirent pro Israel coram Aaron & filiis eius in tabernaculo: Ipsique gestarent arcam & tabernaculum, & omnia vasa eius: & in circuitu tabernaculi excubarent: & in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumque componerent. A viginti quinque annis & supra iussu sunt seruire in tabernaculo. quam regulam in nouo testamento sancti patres constituerunt: quia hæc ætas ad ferenda onera est robusta. Leuitæ ergo ex nomine auctoris vocati sunt. De Leui enim Leuitæ exorti sunt: à quibus in templo mystici sacramenti mysteria explebantur. Hi Græcè Diacones, latine ministri dicuntur: quia sicut in sacerdote consecratio, ita & in Diacono ministerij dispensatio habetur. Ad Diaconū pertinet assistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus que aguntur in sacramētis Christi. In baptismo, in chrismate, in patena, & calice: oblationes quoq; inferre, & disponere in altari. Componere etiā mensam domini & vestire, crucem ferre, & prædicare euangelium & epistolam ad populum. Nam sicut lectoribus vetus testamentum, ita Diaconibus nouum prædicare præceptum

Numeri. 4. a.

Actuum. 6. b.

De cōse. di. 1.
c. Episcopus
Apoc. 8. a.
1. Tim. 3. a.
Di. 23. c. D. 2.
conus.
Math. 11. d.

Hugo.
1. Tim. 3. b.

Matth. 26. c.
Lucæ. 22. d.

est. Ad ipsum etiam pertinet officium precum, & recitatio cathecuminorum nominum. Ipse præmonet aures habere ad dominum: ipse donat pacem, & ipse annunciat. Quod autem huic ordini à Moysē statutum est, hoc etiam in nouo testamento representatur, cum Diacono super laeuum humerum stola ponitur, & calsula in diebus ieiunij complicatur: quia quicquid laboris & sustentie in hac vita toleratur, quasi in leua portatur, donec in dextera. i. in æternitate, requies habeatur. Hic ordo ab Apostolis celebratus est, quando (vt legitur in Actibus Apostolorum) septem viros plenos spiritu sancto ad hoc officium elegerunt, & oratione præmissa manus eis imposuerunt. Vnde & consuetudo inoleuit, vt in omni matrice ecclesia septē Diacones circa Christi arā, quasi septē colūne, assistāt. Hi sunt septem angeli tuba canentes in Apocalypsi. qui quales esse debeant, Apostolus docet Timotheo scribens. Hi cum ordinantur, solus episcopus eis manū imponit: quia ad ministerium applicantur. Ponit eis orarium. i. stolam, super laeuum humerum, vt per hoc intelligant se accepisse iugum domini suaue: quo ad finem stram pertinentia, diuino timori subiiciant. Accipiunt & textum euangelij, vt intelligant se esse præcones euangelij Christi. Hi autem antequam ordinentur, pro benedictione vt docet Apostolus: & sic ministrent, nullum crimen habentes. Hoc officio vsus est Christus, quando post cœnam sacramentum carnis & sanguinis discipulis dispensauit, & quando Apostolos dormientes ad orationem excitauit dicens, Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.

De presbyteris.

I

Septimus est ordo Presbyterorum. Presbyter Græcè, se-

nior interpretatur Latine. Non modo pro etate vel decrepita senectute, sed propter honorem & dignitatem quam acceperunt, presbyteri nominantur: qui more prudentia & maturitate conuersationis præcellere debent in populo. Vnde scriptum est, Senectus venerabilis est, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Ideo autem etiam presbyteri sacerdotes vocantur, quia sacrum dant: qui licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicē non habent sicut episcopi: quia ipsi nec chrismare frontem signant, nec paracletum dant: quod solis deberi episcopis lectio actuum Apostolorum demonstrat. Vnde & apud veteres iidē episcopi & presbyteri fuerunt: quia illud est nomen dignitatis, non ætatis. Sacerdotes nomen habet compositum ex Græco & Latino, quod est sacrum dans, siue sacer dux. Si quis enim rex à regendo, ita sacerdos à sacrando dictus est: consecrat enim & sanctificat. Antistes vero sacerdos dictus est ab eo, quod ante stat. primus enim est in ordine ecclesiæ. Ad presbyterum autem pertinet sacramētum corporis & sanguinis domini in altari dei cōficere, orationes dicere, & dona dei benedicere: qui cum ordinantur, inunguntur eis manus, vt intelligant se accepisse gratiam consecrandi, & charitatis opera debere extendere ad omnes. Accipiunt & stolam, quæ vtrunque tenet latus: quia debent esse muniti armis iustitiæ contra aduersa & prospera. Accipiunt etiam calicem cum vino, & patenam cum hostiis: vt per

1sid. 7. ethi.
mo. cap. 13.
Di. 21. c. Cle-
ros.

Sap. 4. b.

Di. 21. c. Cle-
ros.

Actuum. 8. c. &
19. a.
1sid. vbi sup.

Di. 25. c. Per-
lectis.

Di. 21. post
prin.
Exod. 29. a.

Math. 10. a.

Luc. 10. a.
Math. 16. c.

1. Tim. 3. a.
Math. 27. f.
Heb. 9. c.

1. Tim. 3. b.
Actu. 6. b.

hoc sciant se accepisse potestatem placabiles deo hostias offerendi. Hic ordo à filijs Aaron sumpsit initium. Summos enim pontifices & minores sacerdotes instituit deus per Moysen: qui ex præcepto dei, Aaron in summum pontificem, filios vero eius vixit in minores sacerdotes. Christus quoque duodecim elegit discipulos prius, quos & Apostolos vocavit: quorum vicem gerunt in ecclesia maiores pontifices. Deinde alios septuaginta & duos discipulos designavit: quorum vicem in ecclesia tenent presbyteri. Vnus autem inter Apostolos princeps extitit Petrus: cuius vicarius & successor est pontifex summus. vnde dicitur Apostolicus, qui & papa vocatur. f. pater patrū. Qualis autem eligi debeat presbyter, Apostolus scribens Timotheo ostendit, vbi nomine episcopi presbyteri significat. Hoc autē officio vsus est Christus, cum seipsum in ara crucis obtulit, idē sacerdos & hostia: & quando post cenam panem & vinum in corpus suū & sanguinem commutauit. Ecce de septem ecclesiæ gradibus breuiter elocuti, quid ad quenquā pertineat insinuauimus. Cūque omnes spirituales sint & sacri, excellenter tamen canones duos tantū sacros ordines appellari censent, Diaconatus. f. & Presbyteratus: quia hos solos primitiua ecclesia legitur habuisse, & de his solis præceptum Apostoli habemus. Apostoli enim in singulis ciuitatibus episcopos & presbyteros ordinauerunt. Leuitas etiam ab Apostolis ordinatos legimus: quorum maximus fuit beatus Stephanus. Subdiaconos vero & Acolytos procedente tempore ecclesia sibi constituit.

Quid sit quod hic dicitur ordo.

Si autem quæritur, Quid sit quod vocatur ordo? Sanē dici potest signaculum esse, id est sacrum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato, & officium. Character ergo spiritualis, vbi fit promotio potestatis, Ordo vel gradus vocatur. Et dicuntur hi ordines sacramenta: quia in eorum perceptione res sacra. i. gratia confertur: quam figurant ea quæ ibi geruntur.

De nominibus dignitatum vel officijs.

Di. 21. c. Cles.
ros.

Ezech. 31. b.
Di. 21. c. Cles.
ros. quasi p
totum.

Sunt & alia quædam non ordinum, sed dignitatum vel officiorū nomina. Dignitatis simul & officij nomē est Episcopus. Episcopatus autem vocabulū inde dictum est, quod ille qui Episcopus efficitur, superintēdat, curā scilicet subditorum gerēs. ἐπισκοπῆν enim Græcè, Latine intendere dicitur. Episcopi autē Græcè, Latine speculatores interpretantur. Nā speculator est præpositus in ecclesia: dictus eo quod speculetur atque perspiciat populorū infra se positorum mores & vitam. Pontifex est princeps sacerdotum, quasi via sequentium. Ipse & summus sacerdos nuncupatur. ipse enim Leuitas & Sacerdotes efficit. ipse omnes ecclesiasticos ordines disponit.

De quadripartito ordine Episcoporum.

Ordo autē Episcoporum quadripartitus est. f. in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitanis, & Episcopis. Patriarcha Græcè summus patrū interpretatur: quia primū. i. Apostolicū tenet locū: vt Romanus, Antiochenus, Alexandrinus: sed omnium summus est Romanus. Archiepiscopus, princeps

episcoporum. archos enim Græcè, Latine princeps dicitur. Metropolitæ autē à mēsuræ ciuitatū dicitur. Singulis enim prouincijs & ciuitatibus præeminēt: quorū autoritati & doctrinæ cæteri sacerdotes subiecti sunt. Sollicitudo enim totius prouinciæ, ipsi episcopis commissæ est. Omnes autē superius designati ordines, episcopi nuncupantur. Nota quod archiepiscoporum nomine, primates superius significasse videtur, & metropolitanorum, quos nūc archiepiscopos dicimus. Horū autē discretio à gentilibus introducta videtur: qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellabāt. Sacerdotes enim gentilium flamines dicebantur, qui habebāt in capite pileū, in quo erat brevis virga, desuper habēs aliquid laniæ. quod cum per æstū ferre non possent, filū tantum in capite ligare coeperūt. Nudis enim capitibus eis incedere nefas erat. Vnde à filo quo utebantur, flamines dicti sunt: quasi filamines. Sed festis diebus filo deposito pileum imponebāt pro sacerdotij eminentia. Vates à vi mentis appellati sunt: cuius significatio multiplex est. Modo enim sacerdotem, modo prophetam, modo poetam significat. Cantor vero vocatur, qui vocem modulatur in cantu. Huius sunt duo genera: Præcentor, & Succentor. Præcentor qui vocem præmittit in cantu: Succentor qui subsequenter canendo respondet. Concenter autem dicitur, quia consonat. Qui autem non consonat nec concinit, concenter non erit. His breuiter tractatis admonendi sunt Christi ministri, quatenus sicut excellent ordinis dignitate, ita præcellant vitæ sanctitate: vt plebs ei commissæ, eorumque disciplinis edocta, grātanter eis obediat, & eorum imitatione de die in diem proficiat, à quibus diuina sacramenta percipiunt, & missarum solennia audiūt. Missa autem dicitur, vel quia missa est hostia, cuius commemoratio fit in illo officio: vnde dicitur, Ite missa est, id est sequimini hostiam quæ missa est ad cœlestia, tendentes post eam. vel quia missus cœlestis venit ad consecrandum dominicum corpus: per quem ad altare cœlestis deferretur hostia. Vnde & dicitur, Missa est.

DE ORDINATIS AB HAERETICIS.

DISTINCT. XXV.

SOLET etiam quæri, Si hæretici ab ecclesia præcisi & damnati possint tradere sacros ordines: & si ab eis ordinati, redeunt ad ecclesiæ vnitatem, debeant reordinari. Hanc quæstionem perplexam ac penitus insolubilem faciunt doctorum verba: qui plurimum dissentire videntur. Videtur enim quidā tradere, hæreticos sacros ordines dare non posse, nec illos qui ab eis ordinati videntur, gratiam recipere. Dicit enim Inno. Arrianorū clericos non videri suscipiendos, cum sacerdotij vel ministerij alicuius dignitate: quibus solum baptisma ratū esse permittit, quod in nomine patris & filii & spiritus sancti percipiuntur. Dicit etiā eos non posse dare spiritū sanctū quem amiserunt: & ordinatos ab hæreticis, caput habere vulneratū: & eū qui honorem amisit, honorem dare non posse: nec illum aliquid accepisse, quoniam in dante nihil erat quod ille posset accipere. Tradit etiā, venientibus ab hæreticis per manus impositionem laicā tantum tribuendam communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exi-

Isidorus.

Hugo lib. 2.
parte. c. 13.

De dispensatione sacramenti ordinis.
1. q. 1. c. Arrianos.

In lib. 1. dia-
lo. & allegat
1. q. 1. c. super
ueniente.
Cyprianus
martyr i epi.
cōtra here. &
ponit. 1. q. 1.
c. Si quis in-
qt. circa me-
dium.
guum subrogare. Greg. etiam dicit sacrilegam esse Arrianorum cōsecrationem,
cum ex eorum manu cōmunio percipitur. Cyprianus etiam dicit, Omnia que-
cunque faciunt hæretici, carnalia & inania & sacrilega esse: & eorum altaria fal-
sa & illicita, sacerdotia & sacrificia sacrilega: qui more simiarum, quæ cum ho-
mines non sint, formam imitantur humanā, vultum ecclesiæ catholicæ & auctori-
tatem sibi vendicant, cum ipsi in ecclesia non sint: & cum sint sacrilegi, sacerdo-
tium administrant, & altare ponunt: cum nec sacrificari oblatio illic possit, ubi spi-
ritus sanctus non sit: nec cuiquā dominus per eius preces & orationes proficit, qui
dominum ipsum violauit. Hieron. quoque asserit, omnia quæ offeruntur ab hæ-
reticis contaminata esse in cōspectu domini: quia licet sancta videantur specie sui,
tamen quia contacta sunt ab illo qui pollutus est, polluuntur omnia. Idem, Odit
deus sacrificia hæreticorum, & à se proijcit: & quotiens in nomine eius congre-
gati fuerint, detestatur foetorem eorum, & claudit nares suas. Idem, Illi offerunt
panem sacrilegum & c. Leo etiam testatur, extra ecclesiam nec rata esse sacerdo-
tia, nec vera esse sacrificia. Idem etiam dicit, per crudelissimam vesaniam in Ale-
xandrina sede omnium sacramentorum lumen extinctum. Intercepta est sacrificij
oblatio, defecit chrismatis sanctificatio: & parricidalibus manib⁹ impiorū omnia
se subtraxere mysteria. His aliisque testimoniis astrui videtur sacramenta eccle-
siastica, præcipue corporis & sanguinis, ordinationis & confirmationis, per hæ-
reticos non posse ministrari.

Auctoritates ponit quæ videntur præmissis obuiare.

Contrà autem alii sentire videntur, quòd ab hæreti-

cis etiam præcis, sacri ordines, sicut & baptismus, tradi valeant: nec ab hæreti-
cis redeunt, qui illic ordinati sunt & baptizati, iterum ordinandi sunt, si-
cut nec baptizandi. Vnde Augustinus, De hæreticis etiam damnatis quod
quidam dicunt, Baptisma quod accepit non amittit, qui recedit ab eccle-
sia, ius dandi quod accepit amittit: multis modis apparet inaniter dici. Pri-
mò, quia nulla ostenditur causa, cur ille qui illud baptismum amittere non potest,
ius dandi possit amittere. Vtrunque enim sacramentum est, & quadam consecra-
tione vtrunque homini datur: illud cum baptizatur, & illud cum ordinatur. Ideo
non licet in catholica ecclesia vtrunque iterari. Nā quando ex ipsa parte venien-
tes, etiam præpositi, pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt: et si
visum est opus esse vt eadem officia gererent quæ agebant, non sunt rursus ordi-
nandi. Sed sicut baptismus in eis, ita māsit ordinatio integra: quia in præcisione
fuerat vitium, quod in vnitatem pacis est correctum: non in sacramentis, quæ vbiq̃
sunt, ipsa sunt. Et cum ipsi expedire videtur ecclesiæ, vt præpositi eorum venien-
tes ad catholicam societatem, honores suos ibi non administrent: non eis tamen
ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent. Ideoque non
eis manus imponitur: ne non homini, sed ipsi sacramēto fiat iniuria. Sicut autem
in baptismo est ius, quod per eos dari possit: sic in ordinatione, ius dandi est:
vtrunque quidem ad perniciem suam. Sed aliud est nō habere, aliud perniciosè

Ad eū locū

Aggei. 2. in-
terroga sa-
cerdotes.

1. q. 1. c. Si po-
pul. Idem su-
per Amos

ad caput 5.
ad eū locum

Odi & proie-
ci festiuitates

vestras.

idē lib. 2. ad
ca. 8. Osee.

& ponit. 1. q.
c. illi offerūt.

Leo ad Ana-
tolium cōstan-

tino. p. ep̃m
& h. 1. q. 1. c.

in ecclesia.

Leoni Augu-
sto.

in lib. 2. con-
tra ep̃st. Par-

mentiani.

cap. 13. in to-
mo. 7.

habere, aliud salubriter habere. Idem, De his qui ab ecclesiæ vnitatem separati sunt, Aug. in eisdē
nulla iam questio est quin habeant & dare possint: sed perniciosè habent, perni-
ciosèque dant: quia extra vinculum pacis sunt. Neutri sacramento facienda est
iniuria. Sicut non rectè habet qui ab vnitatem recedit, sed tamen habet, & ideo re-
deunt non redditur: sic etiam non rectè dat qui ab vnitatem recedit, & tamen dat:
& ideo qui ab eo accipit, venienti ad vnitatem non iteratur. Idem, Aliud est non
habere aliquid, aliud est non iure habere, vel illicitè vsurpare. Non ergo ideo nō
sunt sacramenta Christi & ecclesiæ, quia eis illicitè vtantur non modo hæretici,
sed etiam omnes impii: sed illi corrigendi sunt & puniendi, illa autem sunt agno-
scentia & veneranda. Item Gregor. Quod dicitis vt qui ordinatus est iterum or-
dinetur, valde ridiculosum est. Vt enim baptizatus semel, iterum baptizari non
debet: ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non valet iterum consecra-
ri. His aliisque auctoritatibus videtur asseri, in omnibus impiis, etiam in hæreticis
præcis & damnatis, Christi sacramēta permanere, cum iure dandi. Possunt enim
dare, sed perniciosè: & quibus dederint, non sunt iterum ordinandi. quæ præmis-
sis ex opposito obuiare videntur.

Determinatio præmissæ contradictionis auctoritatum.

Hæc autem quidam ita determinant. Dicunt enim hæ-

reticos accepta sacerdotali vel episcopali vñctione ab ecclesia recedentes, bapti-
smi quidem dandi ius retinere: sed non habere facultatem tribuendi sacros ordi-
nes, vel cōsecrandi dominicum corpus, postquam præcis & damnati sunt ab ec-
clesia. Sicut degradatus episcopus non habet potestatem largiendi sacros ordi-
nes, facultatem tamen baptizandi non amisit. Quod vero August. ait intelligunt
de hæreticis, qui non sententia ecclesiæ, sed prauitate sensus sui à fidei ve-
ritate ac doctrinæ vnitatem diuisi sunt: qui licet tales sint, ius tamen ordinandi & cō-
secrandi habent. Et qui ab eis ordinantur ante manifestam præcisionem, etiam si
cum eis apertè exierint, & sententia ecclesiæ damnati fuerint: tamen si redierint,
iterum ordinandi non sunt. Et vbiq̃ legitur de ordinatis ab hæreticis, quòd
seruatis ordinibus ministrare valeant, vel iterum ordinandi non sint: de huiusmo-
di accipiendum dicunt. Nam postquam præcis fuerint & damnati iudicio eccle-
siæ, ius ordinandi & consecrandi eis detractum asserunt: vt degradatis, vel ex-
communicatis. Alii verò dicunt, sacramenta ab hæreticis & præcis secun-
dum formam ecclesiæ celebrata, vera esse & rata: quia recedentes ab ecclesia ius
dandi & consecrandi non perdiderunt: & qui sic ab hæreticis ordinantur, cum
redeunt, iterum ordinandi non sunt. Quæ verò ab hæreticis aliter q̃ in ecclesia
sunt, falsa sunt & inania: & qui à talibus ordinari videntur, non munus, sed vul-
nus accipiunt. Et secundum hanc differentiam variè de his loquuntur doctores.
Quidam verò dicunt eadem sacramenta ab hæreticis præcis posse celebrari,
quæ à catholicis, si ab illis forma ecclesiæ seruetur: Et ab eis celebrata vera esse
& rata, quantum ad seruantem verò ad effectum, falsa esse & inania, & in his
qui male tractant, & in his qui malè suscipiunt, & ideo irrita & falsa: quia quod

Aug. in eisdē
lib. & cap.

Ephel. 4. 2.

Aug. in lib. 2.
de vñico ba-
ptismo cōtra
Parricidiam.

Ioan. Rauēna
u. ep̃o dist. 63
c. sicut semel
Lib. 2. ep̃stola
Iard ep̃stola
12.

Eth. 1. q. 1.
paragra. Op̃
ponit autē.
Prima op̃is
nio & falsa,

ca. proximo

Secunda op̃is
nio & probabilis.

Tertia op̃is
nio.

In tomo. 6.
ad cap. 9.
Super Ofec.
Quarta opus
nio falsa. &
videtur esse
Graiani.

promittunt, & cōferre creduntur, non tribuunt. Dānanda etiam dicuntur: quia illicitē dantibus vel accipientibus sunt in iudicium. Polluta etiam dicuntur, non quantum ad se, sed propter indignam hæreticorum tractationem. Ideo Gregor. communionem Arrii vocat execrationem: & Innocentius Bonosij ordinationē, damnationem: non quod ita in se sint, sed quia malē dantes vel accipientes tales facit. Sicut etiam Hieron. sacrificia eorum panem luctus vocat: non quantum ad se, sed quantum ad effectum. ¶ Nonnulli verō tradunt illos hæreticos, qui in ecclesia ordinati sunt, ius ordinandi & consecrandi etiam cum separati fuerint, habere. Qui verō in schismate vel hæresi positi, ab eis ordinati & inuncti fuerint, illo iure carent. Ideoque cum ordinare volunt, vulnus potius infligunt, quam gratiam conferant.

De symonia vnde dicitur, & quid sit.

A. 8. d. 4.

4. Reg. 5. f.

De symoniacis vero non est ambigendum quin sint

hæretici: qui tamen ante sententiam degradationis & ordinant, & consecrant. Et licet symoniaci propriē dicantur, qui instar Symonis magis impreciablem gratiam precio conducere volunt, & qui pro ministerio sacro precium recipiunt in modum Giezi, Giezitæ vocandi sunt. Omnes tamen & dantes & accipientes, symoniaci dicuntur: & vtrique eadem sententia percelluntur.

De his qui scienter à symoniacis ordinantur.

Vrbānus papa. 1. q. 1.

Differt tamen inter eos qui ordinantur à symoniacis

scienter, & eos qui ignoranter. Qui enim scienter à symoniacis se permiscent cōsecrari, immo execrari: eorum cōsecratio omnino irrita est. Qui verō ordinantur à symoniacis, quos cum ordinantur, nesciunt esse symoniacos, qui & tunc pro catholicis habentur: eorum ordinatio misericorditer sustinetur.

De his qui dicunt se emere corporalia, non spiritualia.

Si verō aliqui obiecerint, se non consecrationes emere,

Paschal. 1. q. 3.
ca. si quis obsecerit.

sed res ipsas quæ ex consecratione proueniunt: penitus desipere probantur. Nam quisquis horum alterum vendit, sine quo alterum non habetur, neutrum vendere derelinquit.

Distinctio symoniacorum.

Symoniacæ autem hæresis tripartita est distinctio. Alii

1. q. 1. ca. statui
mus decretū.

enim symoniacæ à symoniacis ordinantur: Alii symoniacæ à non symoniacis: Alii non symoniacæ à symoniacis. Vñ Nicolaus papa, Statuimus decretū de symoniacæ tripartita hæresi, id est de symoniacis symoniacæ ordinantibus vel ordinatis, & de symoniacis symoniacæ à non symoniacis, & de symoniacis non symoniacæ à symoniacis. Symoniaci symoniacæ ordinati vel ordinatores, secundum canones à proprio gradu decident. Symoniaci etiam symoniacæ à non symoniacis ordinati, similiter ab officio remoueantur. Symoniacos verō non symoniacæ à symoniacis ordinatos, misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio permittimus permanere. Quod intelligendum est de his, qui or-

dinantur à symoniacis, ignorantes eos esse symoniacos. Hos facit symoniacos non reatus criminis, sed ordinatio symoniaci.

Alexander papa de his qui violenter à symoniacis vel ab hæreticis ordinantur.

Similiter cum decernit Alexander papa, symoniacos

omnino damnandos ac deponendos: subintelligendum est, nisi violenter quis attractus fuerit. De his enim & à quibuscumque hæreticis violenter ordinatis, dicit Innocentius, quod possunt habere aliquem colorem excusationis, si statim discedunt ab eis, & pessimo eorum conciliabulo renuntiant.

De ætate ordinandorum ita decreuit Nicolaus papa.

Sacri, inquit, canones sanxerunt, vt Subdiaconus non

ordinetur ante. 14. annos, nec Diaconus ante. 25. nec Presbyter ante. 30. Deinde si dignus fuerit, ad episcopatum eligi potest: quod nos etiam pari modo seruare iubemus. Item Fabianus, Siquis. 30. ætatis non impleuerit annos, nullo modo presbyter ordinetur, etsi valde sit dignus: quia & ipse dominus. 30. annorum baptizatus est, & sic cœpit docere.

DE SACRAMENTO CONIUGII CUIVS INSTITUTIO & CAUSA OSTENDITUR. DISTINCT. XXVI. A

VM alia sacramenta post peccatum & propter peccatum exordium sumplerint, matrimonii sacramentum etiam ante peccatū legitur institutum à domino: non tamen ad remedium sed ad officiū.

Refert enim scriptura Genes. in Adam misso sopore, atque vna de costis eius sumpta, & exinde muliere formata, virum in spiritu intelligētem ad quem vsum mulier facta esset, post extasim prophetice dixisse, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne vna.

De duplici institutione coniugij.

Coniugij autem institutio duplex est. Vna ante pecca-

tum ad officiū facta est in paradiso, vbi esset thorax immaculatus, & nuptiæ honorabiles: ex quibus sine ardore conciperent, sine dolore parerent. Altera post peccatum ad remedium facta extra paradisum, propter illicitū motum deuitandum. Prima, vt natura multiplicaretur: Secunda, vt natura exciperetur, & vitium cohiberetur. Nam & ante peccatū dixit deus, Crescite & multiplicamini: & post peccatū, omnibus penē hominibus per diluuiū consumptis. Quod verō ante peccatū institutū fuerit coniugij ad officiū, post peccatū vero ad remediū concessum, Aug. testatur dicens, Quod sanis est ad officiū, agrotis est ad remediū. Infirmas enim incōtinentie, quæ est in carne per peccatū mortua, ne cadat in ruinā flagitiorum, excipitur honestate nuptiarū. Si verō non peccassent primi homines, si carnis incentiuo ac feruore libidinis ipsi ac successores eorū cōuenirent. Et si tunc remunerabile est aliquod bonū opus, sic coitus eorū bonus esset & remun-

I ij.

Rom. 6. c

rabilis. Quia verò propter peccatum letalis concupiscentiæ lex membris nostris inhæsit, sine qua carnalis non fit commixtio, reprehensibilis est & malus coitus, nisi excusetur per bonam coniugium.

Quando secundum præceptum, quando secundum indulgentiam contractum sit coniugium.

1. Corin. 7. 3

Prima institutio habuit præceptum, secunda indulgentiam. Didicimus enim ab Apostolo, humano generi propter vitandam fornicationem indultum esse coniugium. Indulgentia verò quia meliora non eligit, remedium habet, non præmium: à qua si quis declinauerit, meretur exitiale iudicium. Quod secundum indulgentiam cõceditur, voluntarium est, non necessarium: alioquin transgressor esset, qui illud nõ faceret. Et potest sanè intelligi illud sub præcepto dictum hominibus primis ante peccatū, Crescite & multiplicamini. Quod etiam post peccatum tenebantur, vsque quo est facta multiplicatio: postquā secundum indulgentiam, matrimonii contractus fuit. Ita etiam post diluuium, quo vniuersum penè humanum genus deletum est, secundum præceptum dictum est filiis Noe, Crescite & multipl. Multiplicato vero, homine secundū indulgentiam contractum est, non secundum imperium.

Quibus modis accipitur indulgentia.

Indulgentia autē diuersis modis accipitur, scilicet pro concessione, pro remissione, pro permissione. Et est permissio in nouo testamento, de minoribus bonis, & de minoribus malis. De minoribus bonis est coniugium, quod non meretur palmam, sed est in remedium. De minoribus malis, id est de venialibus, est coitus qui fit causa incontinentiæ. Illud, scilicet coniugium, indulgetur, id est conceditur. Illud verò, id est coitus talis, permittitur, id est toleratur, ita quod non prohibetur.

Quod nuptiæ sint bonæ.

Aug. de heresib. ca. 25. in tomo. 6.

Hugo. 4.

sen. ca. 3.

Gen. 2. d.

Ioan. 2. 2.

Math. 19. b.

1. Corin. 7. c

Fuerunt autem nonnulli hæretici nuptias detestantes, qui Tatiani appellati sunt. Hi nuptias omnino damnant, ac pares fornicationibus aliisque corruptionibus faciunt: nec recipiunt in suorum numero, coniugio vtentem marem vel foeminam. Quod autē res bona sit coniugium, non modo ex eo probatur, quod dominus legitur coniugium instituisse inter primos parentes: sed etiam quod in Cana Galileæ nuptiis interfuit Christus, easque miraculo commendauit, aqua in vinum conuersa. Qui etiam postea virum dimittere uxorem prohibuit, nisi causa fornicationis. Apostolus etiam ait, Virgo non peccat, si nubat. Constat ergo rem bonam esse matrimonium: alioquin non esset sacramentum. Sacramentum enim sacrum signum est.

Cuius rei sacramentum sit coniugium.

Ephes. 5. g

Gen. 2. d.

Cum ergo coniugium sacramentū sit, & sacrum signū est, & sacræ rei. i. coniunctionis Christi & ecclesiæ, sicut ait Apostolus. Scriptum est, inquit, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt

duo in carne vna. Sacramentū hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Vt enim inter coniuges coniunctio est secundum cõsensum animorū, & secundum permixtionem corporum: sic ecclesia Christo copulatur voluntate & natura, qua idem vult cum eo: & ipse formam sumpsit de natura hominis. Copulata est ergo sponsa sponso spiritualiter & corporaliter, id est charitate ac conformitate naturæ. Huius vtriusq; copulæ figura est in coniugio. Consensus enim coniugum copulam spirituales Christi & ecclesiæ, quæ fit per charitatem, significat. Commixtio verò sexuum, illam significat quæ fit per naturæ conformitatem.

Qualiter intelligendum sit illud, Mulier illa non pertinet ad matrimonium, cum qua non est commixtio sexuum.

Inde est quod quidam doctorum dixerunt, illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem copulam. Ait enim August. Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse commixtio sexus. Item Leo papa, Cum societas nuptiarum ita à principio sit instituta, vt præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum: non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium. Item Augustinus, Non est perfectum coniugium sine commixtione sexuum. Hoc si secundum superficiem verborum quis acceperit, inducitur in errorem tantum, vt dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium: & inter Mariam & Ioseph non fuisse coniugium, vel non fuisse perfectum: quod nefas est sentire. Tanto enim sanctius fuit atque perfectius, quanto à carnali opere immunius. Sed superius posita, ea ratione dicta intelligendum est, non quin pertineat mulier illa ad matrimonium, cum qua non est permixtio sexuum: sed non pertinet ad matrimonium, quod expressam & plenam tenet figuram coniunctionis Christi & ecclesiæ. Figuratur enim illam vnionem Christi & ecclesiæ, quæ est in charitate: sed non illam, quæ est in naturæ conformitate. Est ergo & in illo matrimonio typus coniunctionis Christi & ecclesiæ: sed illius tantum, qua ecclesia Christo charitate vnitur: non illius, qua per susceptionem carnis, capiti membra vniuntur. Nec ideo tamen minus sanctum est coniugium: quia vt ait August. In nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fecunditas ventris. Est etiā coniugium signum spiritualis coniunctionis & dilectionis animorum, qua inter se coniuges vniri debent. Vnde Apostolus ait, Viri, diligite uxores vestras vt corpora vestra.

QVAE SVNT CONSIDERANDA IN
coniugio. **DISTINCT. XXVII.**

P **OST** hæc aduertendum est quid sit coniugium, & quæ sit efficiens causa coniugii & causa propter quam contrahi debeat, & quæ sint bona coniugii, & quomodo per ea excusetur coitus carnalis, quæ sint legitimæ personæ ad matrimonium. Sunt & alia plura in matrimonio.

27. q. 2. cap. Non est. Ibid. ca. C. societas.

In solilo. quis.

Eph. 5. g.

In lib. de bono coniugio li. ca. 18. in tomo. 6.

Ephes. 5. g.

De mrimo nio secundum cam efficiens re: determinas gñaliter qd cõsensu sit matrimoniu causā.

monio consideranda, quæ sub compendio perstringemus.

Quid sit Coniugium.

Sunt ergo Nuptiæ vel Matrimonium, viri mulierisque

cōiunctio maritalis, inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Ad indiuiduam consuetudinem vitæ pertinet, quod absque consensu alterius neuter continentiam profiteri potest, vel orationi vacare: & quod inter eos dum viuunt, vinculum coniugale permanet, vt alii se copulare non liceat: & vt inuicem alter alteri exhibeat, quod quisque sibi. Hac autem descriptione legitimorum & fidelium tantum matrimonium includitur.

De consensu qui efficit coniugium.

Efficiens autem causa matrimonii est consensus, non

quilibet, sed per verba expressus: nec de futuro, sed de præsentī. Si enim consentiunt in futurum, dicentes, Accipiam te in virum, & ego te in vxorem: nō est iste consensus efficax matrimonii. Item si consentiant mente, & non exprimant verbis vel aliis certis signis: nec talis consensus efficit matrimonium. Si autem verbis explicant quod tamen corde non volunt, si non sit coactio ibi vel dolus, obligatio illa verborum quibus consentiunt dicentes Accipio te in virum, & ego te in vxorem, matrimonium facit.

Auctoritatibus probat, quod solus consensus facit matrimonium.

Quod autem consensus matrimonium faciat, subdi-

27. q. 2. in
princi.
Vbi supra, ca.
sufficit.
Homilia. 32.
ad cap. 19.
Matth. in me-
dio eiusdem.
In expōne. 2.
in Matth.
Ibidē ca. Cā
iniuriatur.

tis probatur testimoniis. Ait enim Isidorus, Consensus facit matrimonium. Item Nicolaus papa, Sufficiat solus secundum leges eorum consensus, de quorum cōiunctionibus agitur: qui solus si fortē in nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. Item Ioan. Chrysost. Matrimonium quidem nō facit coitus, sed voluntas: & ideo nō soluit illud separatio corporis. Item Ambros. Nō defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Ex his apparet, quod consensus, id est pactio coniugalis, matrimonium facit: & ex tunc coniugium est, etiam si non præcessit vel secuta est copula carnalis.

Quando incipiat esse coniugium.

Quod enim ab ipsa desponsatione in qua pactio con-

In lib. de vir-
ginibus.
27. q. 2.

In lib. Etye-
mo. 9. cap. 8.
In lib. de Nu-
ptiis & cōcu-
piscencia ca.
11. in tomo. 7

Matth. 12. d
Lucę. 2. g

iugalis exprimitur, coniuges sint, sanctorum testimonia probant. Ait enim Ambros. Cum initiatur coniugium, coniugii nomen asciscitur: cum coniungitur viro, coniugium est, non cum viri admixtione cognoscitur. Item Isidor. Coniuges verius appellantur à prima desponsationis fide, quam adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus. Item August. Coniunx vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu non cognouerat, nec fuerat agnitus. Nec peierat, nec mendax manserat coniugis appellatio, vbi non fuerat, nec futura erat carnis vlla commixtio. Propter quod fidele coniugium, ambo parentes Christi vocari meruerunt, non solum illa mater, sed etiam ille pater eius, sicut coniunx

matris eius: vtrumque tamen mente, non carne. Ex his euidenter insinuat, quod ex tempore quo intercedit consensus voluntarius ac maritalis (qui solus coniugium facit) veri coniuges sunt sponsus & sponsa.

Secundum quosdam non est coniugium ante carnalem copulam, sed sponsi & sponsæ sunt.

Quidam tamen asserunt, verum coniugium non con-
trahi ante traductionem & carnalem copulam: nec verè coniuges esse aliquos, antequam intercedat commixtio sexus: sed à prima fide desponsationis vir sponsus, & mulier sponsa est, non coniunx. Sponsos autem & sponsas coniuges frequenter appellari dicunt, non quia sint, sed quia futuri sunt: cuius rei sponsionem inuicem fecerunt. Et secundum hoc verba præmissarum auctoritatum intelligenda fore tradunt.

Qua ratione nituntur.

Quod verò inter sponsam & coniugem plurimum in-
terfuit, ex eo astruunt: quia licet sponsæ ante carnalem copulam incōsulto vel nolente sponso monasterium eligere: quo facto, sponso etiam licet aliam ducere. Coniugatus verò vel coniugata, nec continentiam nisi communi cōsensu serua-

Quod sponsa
potest mona-
sterium elige-
re, nō ex glos-
sa sponi cons-
sensu.
27. q. 7. ca. de
sponsatam.
Vbi supra. ca.
Decreta.
27. q. 2. para-
gra. 2. Exem-
pla ponit.

re valet, nec monasterium petere, nisi vterque continentiam pariter profiteatur. Quod verò liceat sponsæ monasterium eligere, auctoritatibus sanctorum probatur. Ait enim Eusebius papa, Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere: tamen licet sibi monasterium eligere. Item Gregor. Decreta legalia desponsatam, si conuerti voluerit, nullo penitus censuerunt damno multari. Refert etiam Hieron. quod Macharius inter Christi heremitas præcipuus, celebrato nuptiali conuiuio cum vespere thalamum esset ingressurus, ex vrbe egrediens transmarina petiit, & heremi solitudinem sibi elegit. Beatus etiam Alexius similiter ex nuptiis diuina gratia vocatus, sponsam deseruit, & nudus Christo famulari cepit. His auctoritatibus & exemplis liquet, licere sponsis sine consensu suarum sponiarum, & econuerso, continentiam profiteri.

Quod coniugatus vel coniugata nequeant continentiam profiteri sine alterius consensu.

Hoc autem coniugatis nullatenus licet. Non enim po-

test vir melioris vitæ propositum sumere sine vxoris consensu, & econuerso. Vnde Gregorius scribens Theotista patriæ, Sunt qui dicunt religionis gratia coniugia debere solui. Verum sciendum est, quia et si hoc lex humana concessit, ratio tamen lex diuina prohibuit. Si verò vtrisque conueniat cōtinentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare. Sic enim multos sanctorum nouimus cū suis cōiugibus & prius cōtinentem vitam duxisse, & post ad sanctæ ecclesiæ regimina migrasse. Si verò cōtinentiam quæ vir appetit, mulier nō sequitur, aut quam vxor appetit, vir recusat, cōiugium diuidi non potest: quia scriptum est, Mulier præterit suæ carnis nō habet, sed vir. Similiter & vir potestatem suæ carnis nō habet, sed mulier. Idem,

27. q. 2. cap.
Sunt qui.
Matth. 5. 8
& 19. b

1. Corin. 7. a.

27. q. 2. cap. Agathosa. & quatuor cap. sequentibus. Agathosa, latrrix presentium, quæta est virum suum contra voluntatem suam in monasterium esse conuersum. Quapropter experientia tua precipimus, vt diligenti inquisitione discutias, ne forte eius voluntate conuersus sit, vel ipsa mutare se promiserit. Et si hoc repereris, & illum in monasterio permanere prouideas, & hanc sicut promisit, mutare vitam compellas. Si verò nihil horum est, nec quondam fornicationis crimen (propter quod licet vxorem dimittere) prædictam mulierem commisisse cognoueris: ne illius conuersio vxoris relictæ in seculo fieri possit perditionis occasio, volumus vt maritum suum illi, etiam si iam tonsuratus est, reddere debeas, omni excusatione cessante. Quia nisi fornicationis causa virum vxorem dimittere nulla ratio concedit. Postquam enim copulatione coniugii viri & mulieris vnum corpus efficitur, non potest ex parte conuertere, & ex parte remanere in seculo. Item ex. 8. Synodo, Si quis coniugatus conuertere ad monasterium velit, non est recipiendus, nisi prius a coniuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Tales ergo tunc sine culpa sequuntur Christum relicto seculo, si habent ex pari voluntate castitatis consensum. Item, Si vir & vxor diuertere pro sola religione inter se consenserint vita, nullatenus sine consensu episcopi fiat: vt ab eo singulariter prouiso constituatur loco. Na vxore nolente, vel altero illorum, etiam tali re matrimonium non soluitur. Item August. Si abstines sine vxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam: & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. Item Nicolaus papa, Scripsit nobis Thaberga regina, regia se velle dignitate vel copula exui, & sola vita priuata esse contentam desiderare. Cui scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eandem vitam vir eius Lotharius elegerit. Ex his patet, quod coniugati sine communi consensu monasterium eligere, continentiam profiteri, vel habitum religionis sumere non valent: & si fecerint, reuocari debent. Sponsi verò possunt sine communi consensu monasterium eligere. Vnde videtur inter sponsum & sponsam coniugium non esse. Ideoque asserunt à prima fide desponsationis coniuges appellari, non re presentium, sed spe futurorum: quia ex fide quam ex desponsatione sibi inuicem debent, postea efficiuntur coniuges. ¶ Præmissas autem auctoritates, quibus asseritur quod consensus matrimonium facit, ita intelligi volunt, vt consensus vel pactio coniugalis non ante coitum faciat matrimonium, sed in coitu. Sicut enim defloratio virginitatis non facit matrimonium, nisi præcedat pactio coniugalis: ita nec pactio coniugalis, antequam assit copula carnalis. Ex pactio ergo coniugali sponsi & sponsæ fiunt ante coitum: in coitu verò efficiuntur coniuges. Facit enim pactio coniugalis, vt quæ prius erat sponsa, in coitu fiat coniunx.

Responsio ad prædicta cum determinatione superiorum.

His autē ita respondemus, Fit aliquando desponsatio, vbi est compromissio viri & mulieris de contrahendo matrimonio: non est autem ibi consensus de presenti. Est & desponsatio habens consensum de presenti, id est pactio coniugalem, quæ sola facit coniugium. In illa ergo desponsatio-

ne, vbi est pollicitatio contrahendi matrimonium, sponsi tantum & sponsæ fiunt, non coniuges. & talibus sponsis licet sine cōmuni consensu continentiam profiteri, & monasterium eligere. In ea vero desponsatione vbi est consensus de presenti, coniugium contrahitur: & ab illius desponsationis prima fide veri coniuges appellantur. Secundum hanc distinctionem desponsationis, & sponsis variè loquuntur doctores.

Quomodo accipitur sponsa in subditis capitulis.

K
Aliquando enim sponsas vocant, quæ talem habuerunt desponsationem, vbi fuit pactio cōiugalis de presenti: & illæ verè coniuges sunt. Vnde Greg. Si quis vxorem desponsauerit vel subarrauerit, quanquā postmodum præueniente die mortis eius nequiverit eam ducere in vxorem, tamen nulli de cō sanguinitate eius licet accipere eam in coniugio: & si inuentum fuerit factum, separetur omnino. Item Iulius papa, Si quis desponsauerit vxorem vel subarrauerit, & vel præueniente die mortis, vel irruentibus quibusdam causis eam non cognouerit: nec frater eius, nec vllus de consanguinitate eius eandem sibi tollat in vxorem vllō vnquā tempore. Item Greg. Qui desponsatam proximi sui puellam ceperit in coniugium, anathema sit ipse, & omnes consentientes ei: quia secundum legem dei mori decernitur. Nam diuinę legis mos est sponsas appellare coniuges: vt in euang. Accipe Mariam cōiugem tuam. Et in Deut. Si quis alterius sponfam in agro vel quolibet loco oppresserit, vel adduxerit in domum suam, moriatur: quia vxorem proximi sui violauit: non quæ iam vxor erat, sed quæ à parentibus vxor fieri debebat. Ex his colligitur, quod sponsæ quædam coniuges sunt ante cōmixtionem sexuum. Sed forte illud mouet quod in fine capituli dicitur, Non quæ iam vxor erat, sed quæ vxor fieri debebat. Quod nō ita intelligi debet, quæ si vxor verè nō fuerit, ex quo pactio coniugalis intercessit: sed quia nondum tradita fuerat, nec res vxoria intercesserat. s. concubitus coniugalis.

Quod aliter accipitur in his alijs capitulis sponsa.

L
Hæc etiam sponsa est, quæ sic viro desponsata est, vt non intercesserit consensus de presenti, sed sponso futuri. Secundum quem modum illud decretum intelligitur, Si quis sponsam filii oppresserit, & post filius eius eam duxerit, pater postea nō habeat vxorem, nec mulier virum: filius qui patris facinus ignorauit, aliam ducat. Si coniunx illa fuisset (quod vtique foret, si in sponsalibus pactio coniugalis intercessisset) non permetteretur sponso aliam ducere. Mœchis autem pœna non nubedi ex rigore infligitur, vt alij terreantur. Idem ex eodem, Quidam desponsauit vxorem & dorauit, & cum ea coire non potuit, quam clanculo frater eius corruptit & grauidam reddidit. decretum est, vt quauis nupta nō potuerit esse legitimo viro, desponsatam tamen fratri frater habere nō possit: sed mœchus & mœcha fornicationis quidem vindictam sustineant, licita vero eis coniugia non negentur. De illa desponsatione hoc intelligi debet, vbi non fuit consensus coniugalis de presenti: alioquin non liceret eis alia sortiri coniugia. Secundum hoc etiam illud intelligi debet, Statutum est à sacro cō-

Quod sponsa dimissa alius cognatus non potest ducere. 27. q. 2. ca. Si quis vxorem vbi supra. c. si quis desponsauerit.

ibid. c. Qui desponsat. Deut. 22.

Math. 1. d. Deut. 22. f.

Ex conc. tis buric. & habetur. 27. q. 2. cap. si quis sponsam.

ibidem. cap. Quidam desponsauit.

Ex cōci. tole-
tano vbi sup.
c. Statutum.

uentū, vt si quis spōsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & sine spe cōiugij maneat. Et si ipsa eidem crimini cōsentiens non fuerit, licentia nubendi alteri non negetur. Apparet hanc fuisse desponsatam sine pactione coniugali de præsenti, & ideo non fuisse coniugem: cui viuente sponso, alteri nubendi licentia non negatur. Sunt enim quædam nuptialia pacta de futuro, ex quibus sponsi & sponsæ vocantur, nec exinde coniuges sunt. Et est pactio quædam coniugalis de præsenti, quæ sponsum & sponsam etiam coniuges facit. Et vtraque pactio desponsatio vel sponsalia interdum dicuntur: proprie tamen sponsalia dicuntur quædam solennia pacta nuptialia.

Quare non statim tradantur sponsæ.

De nuptialibus pactis, vbi est tantum spōsio futuri ait

ibidem, c.
Institutum.

Augustinus, Institutum est, vt iam pactæ sponsæ non statim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam suspirauit sponsum dilatare.

Quæ sponsa sit vidua mortuo sponso, & quæ non.

Ere est sciendum, quod illa sponsa quæ tantum in futuro

27. q. 2.

est pacta, mortuo spōso non remanet vidua: quia non fuerat vir eius. Vnde si quis eam duxerit, ad sacros ordines cōscendere nō prohibetur: quia non duxit viduam. Viduæ enim maritus æquæ sicut bigamus, sacerdos fieri prohibetur. Ex tali atem copula nullus arcetur a sacris ordinibus.

Qui alterius sponsam eo mortuo ducit, ad sacros ordines accedere potest.

Distin. 14.
e. vltimo.

Secundū hoc intelligendū est quod ait Pelagius papa,

de illo qui mortuo sponso eius spōsam ducit in vxorem. Nihil est, inquit, quantum ad hunc articulum attinet, quod ei obuiet de canonicis institutis, quin ad sacros ordines promoueri valeat. Si vero talis sponsa fuisset, inter quam & spōsum eius cōsensus de præsenti intercessisset, eo mortuo vidua remansisset: cui copulatus in cōiugio, vltius ad sacros ordines non accederet, cum viduā duxerit. Nō est ergo ambigendum, quin solus de præsenti cōsensus cōiugium efficiat, & exinde veri cōiuges appellentur. Ideo post talem cōsensum si quis alij se copulauerit, etiā si carnis cōmixtio illic sequatur, ad priorem copulam reuocandus est.

SI CONSENSVS DE FUTURO CVM IVRA-

mento faciat cōiugium. **DISTINCT. XXVIII.**

Inquit quas
liter sit ille
cōsensus qui
est efficiens
matrimonij
causa, ostendit
q. nō debet
esse defectus
alius ex alio
quo exteriori.

IC QVAERI debet, Vtrum cōsensus de futuro, addito etiam iuramento, cōiugium efficiat? vt si quis promittat vel etiā iuret alicui se

vsq; ad tempus placitum illā dūcturum, & illa promittat vel iuret se illi

nupturam: nunquid talis spōsio eos cōiuges facit? Si mutato proposito alter vel uterq; ad alienā copulā transit, nunquid ob priorē spōsionem iuramento subnixā, secundæ fœderationis pactum scinditur? Cōsidera quia longē aliud est promittere, & aliud facere. Qui promittit, nondum facit. Qui ergo promittit se in vxorem dūcturum aliquam, nondum eam duxit in vxorem: & quæ sponsonit se nuptu-

ram, nondum nupsit. Quomodo ergo cōiuges appellari possunt, qui nōdum cōtrahunt, sed in futuro se contracturos iurando promittunt? Item, Si ex vi iuramenti ad futurum pertinentis mox efficiuntur coniuges: cur iurant in futuro se facturos, quod in præsenti efficiunt? Item, Si ex quo iurant, mox efficiuntur coniuges: tūc rem hanc efficiunt, quādo iurant se facturos. Ideo dico, quia cōiugium tūc non fuit, sed futurum promittitur. Si vero ille post vxorem duxit, & illa marito nupsit, cōiugium vtrique fuit, & non potest dissolui. Præcedens ergo mendaciū vel periurium, pœnitentia est corrigendum, sed coniugium sequens non est dissoluum. Non autem sic est, quando iuramentum cōiugij præsens consensus attestatione firmatur: quia post talem consensum si quis alij se copulauerit, etiā si prolem procreauerit, & irritum debet fieri, & ipse ad priorē copulā reuocari.

Quæ videntur obuiare præmissis.

B

Præmissæ autem sententiæ videtur obuiare illud quod

leges tradunt, Si quis tactis diuinis scripturis iurauerit mulieri se eam legitimam vxorem habiturum, vel etiam si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illi legitima vxor: quauis nulla dos, nulla alia scriptura interposita sit. Sed hic ostenditur quid fieri vel esse debeat, non quid tunc fiat. Non enim per illud iuramentum tunc fit vxor, sed fieri debet: quia iuratum est. Potest & de illo iuramento hoc dictum intelligi, vbi de præsenti consentiunt, ac se inuicem suscipiunt. Illi etiam sententiæ qua dictum est, solum consensum facere coniugium, videtur obuiare quod Euaristus papa ait: Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui sunt per fœminam dominationem habere videntur, & a quibus custoditur. Vxor petatur, & a parentibus sponsetur, & legibus dotetur, & a sacerdote (vt mos est) benedicatur, & a paranymphis custodiatur ac solenniter accipiat. Item, Ita legitima scitote esse cōnubia: aliter vero præsumpta, non cōiugia, sed adulteria vel fornicationes sunt, nisi voluntas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima. Hoc autem non ita intelligendum est, tanquam sine enumeratis non possit esse legitimum coniugium: sed quia sine illis non habet decorem, & honestatem debitam. In huius enim sacramenti celebratione, sicut in alijs, quædam sunt

In aut. quæ
bus mo. na.
est. le. parag.
penul. col. 6.
& allegat. 30
q. cap. Si q. 4
Determina.

30. q. 5. cap.
Aliter.

30. q. 5. cap.
Nec aliud pa
gra. sed obs
ficiunt.

Quæ ad neces
sitatē, q. ad de
corē peru
neant sacra
menti.

pertinentia ad substantiam sacramenti, vt consensus de præsenti, qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium: quædam vero pertinentia ad decorem & solennitatem sacramenti, vt parentum traditio, sacerdotum benedictio, & huminodi: sine quibus legitime fit coniugium, quantum ad virtutem, non quantum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitimi coniuges, sed quasi adulteri vel fornicatores conueniunt, vt illi qui clanculo nubunt: & vti que fornicatores essent, nisi eis suffragaretur voluntas verba expressa de præsenti, quæ legitimum inter eos facit matrimonium. Nam & consensus occultus de præsenti per verba expressus, coniugium facit, licet non sit ibi honestus contractus: sed matrimonium non sanxit consensus qui in occulto fuit. Si enim alter alterū dimiserit, non cogitur iudicio ecclesiæ redire, & cōmanere quasi cū cōiuge: quia nō potest probari testibus cōtractus, qui in occulto est factus. Quod

si ipsi qui in occulto sibi consenserunt, eundem consensum voluntarie in manifesto profiteantur, tunc utique propria voluntas suffragatur, & legitima vota succurrunt ad faciendum coniugium, quod prius occulte fuerat contractum. Voluntas ergo verbis expressa in occulto ad hoc suffragatur, ut fiat coniugium: manifeste vero expressa suffragatur, ut sanciat & roboret, ac liberum sit ecclesie de hoc iudicare si expedierit.

De qua re sit consensus ille: An de carnali copula, an de cohabitatione, an de alio.

Hic quaeritur, Cum consensus de praesenti matrimonium

27. q. 2. c. sub
iiciat. parag.
Cum ergo in
ter istos.
Aug. lib. de
sancta virgi-
nitate. c. 5. in
tomo. 6.
Luc. 1. d.

Super Luc. 1.
c. 3. ad cap. 1.
Luc. 1.
Ecce in qua
rem fuit ille
consensus.

Quare de la-
tere viri fa-
cta sit mulier
Gen. 2. 6.

faciat, cuius rei consensus sit ille: An carnalis copula, an cohabitationis, an utriusque? Si cohabitationis consensus matrimonium facit, tunc frater cum sorore, pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si carnalis copula: tunc inter Mariam & Ioseph non fuit coniugium. Proposuerat enim Maria in virginitate manere, nisi deus aliter facere iuberet: secundum quod videtur angelo dixisse, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. i. me non cognituram propositui. Neque enim quia virum tunc non cognoscebat, necesse erat inquiri quomodo posset habere filium: sed quia se nunquam cognituram proposuerat. Dicit enim Beda, & in virginitate manere disposuerat. Si ergo contra suum propositum post consentit in carnalem copulam, videtur facta voti rea, mente, etsi non opere violata. Dicamus ergo quod consensus cohabitationis vel carnalis copulae non facit coniugium: sed consensus coniugalis societatis, verbis secundum praesens tempus expressus: ut cum vir dicit, Ego accipio te in meam, non dominam, non ancillam, sed coniugem. Quia enim non ancilla vel domina datur, ideo nec de summo, nec de imo a principio formata est, sed de latere viri, ob coniugalem societatem. Si de summo fieret, ut de capite, videretur ad dominationem creata: Si vero de imo, ut de pedibus, videretur ad servitutem subiicienda. Sed quia nec in dominam, nec in ancillam assumitur, facta est de medio, id est de latere, quia ad coniugalem societatem assumitur. Cum ergo sic conveniunt ut dicat vir, Accipio te in meam coniugem: & dicat mulier, Accipio te in meum virum: his verbis vel alijs idem significantibus exprimitur consensus, non copulae carnalis vel cohabitationis corporalis: sed coniugalis societatis: ex qua oportet eos cohabitare, nisi forte causa religionis pari voto corporaliter separentur vel ad tempus, vel usque in finem.

COACTIO EXCLVDIT CONSENSVM CONIUGALEM. DISTINCTIO XXIX.

Consensus qui
est efficiens
matrimonii
causa non de-
bet esse defe-
ctus ex ali-
quo iteriori.
s. voluntate
31. q. 2. ca. de
neptis.

PORTET autem consensum coniugalem liberum esse a coactione. **O** Coactus enim consensus, qui nec consensus appellari debet, coniugium non faceret: sicut testatur Urbanus papa scribens Sanctio regi Arragonum in haec verba, De neptis tuae coniugio, quam te cuidam militi daturum necessitatis instate articulo sub fidei pollicitatione confirmasti, hoc aequitate distate decreuimus: ut si illa virum illum omnino (ut dicitur) renuit, & in eadem voluntate per-

istit ut viro illi se prorsus deneget nupturam: nequaquam eam iniunctam ac renitentem eiusdem viri cogas coniugio copulari. Idem, Si verum esse constiterit, quod nobis legati Iordanis principis retulerunt. s. quod ipse coactus & dolens filiam suam flentem & pro viribus renitentem, Raynaldo desponsauerit: quoniam legum & canonum auctoritas talia sponsalia non approbat, ne ignorantibus leges & canones nimis durum videatur, ita sententiam temperamus, ut si princeps cum assensu filiae id quod ceptum est perficere voluerit, concedamus. Sin autem, legatus non ster vtrasque partes audiat: & si nihil fuerit ex parte Raynaldi quod amplius impediatur, ab ipso Iordane sacramentum, quo consentit haec quae dicta sunt, accipiat. Et nos canonum & legum scripta sequentes, deinceps non prohibemus, quin alij viro si voluerit, praedicta eius filia tantum in domino nubat. Ex his apparet, coniugium fieri inter consentientes & spontaneos, non inter renitentes & inuitos. Veruntamen qui inuiti & coacte coniuncti sunt, si postea ab aliquo tempore sine contradictione & querimonia cohabitauerint facultate discedendi vel reclamandi habita, consentire videntur: & consensus ille consequens supplet, quod praecedens coactio tulerat.

In libro Pandectarum.

Consentire autem probatur, qui euidenter non contradicit: secundum illud, In sponsalibus eorum consensus exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen patri filia consentire, nisi euidenter dissentiat. Item, Sponsalia, sicut nuptiae, consensu fiunt contrahentium. Et ideo sicut in nuptiis, ita & in sponsalibus patrisfamilias filiam consentire oportet: quae si patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur.

DE ERRORE QUI EVACVAT CONSENSVM. DISTINCT. XXX.

EC solum coactio impedit vel excludit consensum, sed etiam error. **N**on autem omnis error consensum impedit. Est enim error alius personae, alius fortunae, alius conditionis, alius qualitatis. Error personae, quando hic putatur esse homo ille, & est alius. Error fortunae, quando putatur esse diues qui pauper est, vel econuerso. Error conditionis, quando putatur esse liber qui seruus est. Error qualitatis, quando putatur esse bonus qui malus est. Error fortunae & qualitatis, coniugij consensum non excludit: Error vero conditionis coniugalem consensum euacuat, de qua conditione postmodum tractabimus. Error quoque personae consensum coniugalem non admittit: ut si quis foeminam nobilem in coniugium petat, & pro ea alia ignobilis tradatur ei, non est inter eos coniugium: quia non consensit vir in istam, sed in aliam. Ut si quis promitteret mihi se venditurum aurum, & pro auro offerret mihi aurichalcum, & ita me deciperet: nunquid diceret consensisse in aurichalcum? nunquam volui emere aurichalcum: nec ergo in illud consensi: quia consensus non nisi voluntatis est. Sicut ergo error materiae excludit consensum, ita & in coniugio error personae. Sed obijcitur de Iacob

ibidem. c. Si
verum.

A

Consensus qui
est efficiens
causa matris-
monii non de-
bet esse defe-
ctus ex par-
te rationis.
29. q. 1. post
principium
ubi totu pos-
nitur quod
hic habetur
vsque ad ca-
p. praemissis.

Oppositio;

Gen. 29. d.
Solutio.

1. Corin. 11. c.

qui pro Rachel septē annis seruierat, & supposita est ei Lya. nunquid error per sonæ exclusit coniugium, cum non in eam, sed in Rachel consenserit? Sed quod ibi factū est, in mysterio gestum nō improbe traditur. ibi tamen etsi non præcessit, secutus est consensus: nec ex illo concubitu qui consensum præcessit, fornicarij iudicantur, cum ille maritali affectu eam cognouerit, & illa vxorio affectu de bitum persoluerit: putans lege primogenitarum, & paternis imperijs se illi iure copulatam. Excusatur etiam, quia dei consilio in mysterio ita actum est. Hodie etiam excusaretur ille, cui inscio vxoris soror lectulum eius ingressa se subieceret: quæ cum sine spe coniugij perpetuo manere censeatur, ille tamen qui cognouit eam per ignorantiam, excusatur. quod per simile probatur. Si enim diabolus transfigurans se in angelum lucis credatur bonus, non est error periculosus. Quod autem vir ille in illam mulierē non cōsenserit, ex simili ostenditur. Si quis hæreticus nomine Augustini vel Ambrosij, alicui catholico se offerret, cumque ad suæ fidei imitationē vocaret: si ille assentiret, in cuius sententiam fidei diceretur cōsensisse? Nō in hæreticorū sectā, sed in integritatem fidei, quam ille hæreticus se mētiebatur habere. Error vero fortunę cōsensum nō excludit. Quæ enim nubis pauperi putans illum esse diuitē, nō potest renūciare priori cōditioni, quāuis errauerit. Nec error qualitatis: ut si quis ducat vxorem meretricem vel corruptam, quam putat esse castam vel virginem, non potest eam dimittere.

De coniugio Mariæ & Ioseph.

Præmissis aliquid addendum est de modo illius consen-

* Aug. lib.
24. contra Pau-
stum Mani-
chæum, cap. 8.
& 9. i. tom. 6

* In lib. de
nuptiis & cō-
cup. & habet
tur. 29. q. 2.
cap. Sufficiat
parag. Cum
ergo.

sus, qui inter Mariam & Ioseph intercessit. Sanè credi potest, non solum Mariam, sed etiam Ioseph apud se disposuisse virginitatē seruare velle, nisi deus aliter iuberet: eosque sic consensisse in coniugalem societatem, ut vterque de altero, reuelate spiritu sancto, intelligeret quod virginitatem seruare vellet nisi deus aliter inspiraret: sed illam voluntatem verbis non expresserant, postea vero expresserunt, & in virginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatem, sed non in carnalem copulam, nisi de eodem specialiter deus præciperet: cuius etiam consilio in maritalem consensit copulam, quia virginitatem seruare volebat: & ideo non aliter consensisset in coniugalem societatem, nisi si familiare dei consilium habuisset. de qua Augustinus sic ait, Beata Maria proposuit se seruaturam votum virginitatis in corde, sed ipsum votum non expressit in ore. Subiecit se diuinæ dispositioni: proposuit se perseveraturam virginem, nisi deus aliter ei reuelaret. Committens ergo virginitatem suam diuinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in utroque obediendo: postea verò simul cū viro labijs expressit, & vterque in virginitate permansit.

Quod perfectum inter eos fuit coniugium.

Inter quos, ut ait August. perfectum fuit coniugium:

27. q. 2. p. 2.
rag. inter
quos.
Ad Enditā.

perfectum quidem non in significatione, sed in sanctitate. Sanctiora sunt enim cōiugia pari voto continentium. Vnde August. Quod deo pari voto & consensu

voueratis, ambo perseveranter reddere debuistis: à quo proposito si lapsus est ille, tu saltem persevera. Non quia pariter temperabatis à commixtione carnali, ideo maritus tuus esse destiterat: immo verò tanto sanctius coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Perfectum ergo fuit Mariæ & Ioseph coniugium in sanctitate. Perfectum etiam fuit secundum triplex bonum coniugij, fidem scilicet, prolem, & sacramentum. Omne enim nuptiarum bonum, ut ait Augustinus, impletum est in illis parentibus Christi: fides, proles, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum dominum: fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit: quia in carne peccati fieri non poterat sine pudenda concupiscentia carnis, quæ accidit ex peccato: sine qua concipi voluit, qui sine peccato futurus erat. Et licet non intercesserit coniugalis concubitus, coniuges tamen verè fuerunt mente nō carne, sicut & parentes: quanvis Ambrosius dicat perfectum fieri coniugium per carnalem copulam. In omni, inquit, matrimonio coniunctio intelligitur spiritalis: quam confirmat & perficit coniunctorum commixtio corporalis. Sed intelligendum est coniugium perfici commixtione corporali, non quantum ad veritatem vel sanctitatem coniugij, sed quantum ad significationem: quia perfectius vnionem Christi & ecclesiæ tunc figurat.

De causa finali coniugij.

Exposito quæ sit efficiens causa matrimonii, consequens

est ostendere ob quam causam soleat vel debeat contrahi matrimonium. Est igitur finalis causa matrimonii cōtrahēdi principalis procreatio proles, propter hoc enim instituit deus cōiugium inter primos parētes, quibus dixit, Crescite & multiplicamini &c. Secunda est, post peccatū Adæ vitatio fornicationis. vnde Apostolus, Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam, & vnaquæque habeat virū suū. Sūt & aliæ causæ honestæ, ut inimicorum reconciliatio, & pacis reintegratio. Sunt etiam & aliæ causæ minus honestæ, propter quas aliquando contrahitur: ut viri mulierisque pulchritudo, quæ animos amore inflammatos sepe impellit inire coniugium, ut valeant suum explere desiderium. Quæstus quoque & diuitiarum possessio frequenter est coniugij causa: & alia multa, quæ cuique diligentiam adhibenti facile est discernere. Nec est assentiendum illis, qui dicunt non esse coniugium, quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim ex præmissis coniugium fieri ex communi consensu verbis de presenti expresso, quanvis amor ad hoc attraxerit. Cuius rei documentum præstat Iacob, qui Rachel decoram facie & venusto aspectu amavit, eamque multū diligens ait, Seruiam tibi pro Rachel septem annis. In Deuteronomio etiam legitur, Si videris in medio captiuorum mulierem pulchram, & admaueris eam, voluerisque vxorem habere, introduces eam in domum tuam. &c.

Quod malus finis non contaminat sacramentum.

Et licet fine non bono contrahatur coniugium, quan-

in lib. de nup-
tialis & cōcu-
cap. 11. in 102
mo. 7. & ha-
bet. 27. q. 2.
c. Oē itaque;

in lib. de pa-
triarchis. 11.
& cap. 12. in
tomo. 4. &
habetur. 27.
q. 2. c. Cum
initiat,

Gen. 1. e.
1. Corin. 7. 2.

Gen. 29. e.
Deut. 21. b.

do species contrahentis mouet animum, coniugium tamen bonum est: quia vita mala vel intentio peruerfa alicuius, sacramentum non contaminat. Habuit autē cōiugium Mariæ & Ioseph alias causas speciales, scilicet vt virgo solatio viri sustentaretur, & vt diabolo partus celaretur: vt Ioseph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspicionis, ne vt adultera damnaretur.

DE TRIBVS BONIS CONIUGII.
DISTINCTIO XXXI.

De matrimo-
nio secundū
causam fina-
le quātū ad
bona coniū-
gii cōiter.
Sup. Gen. lib.
9. c. 7. in to-
mo. 3.

POST hæc de bonis coniugij quæ sint, & qualiter coitum excusent, dicendum est. Tria sunt principaliter bona coniugij, vnde August. Nuptiale bonum tripartitum est. scilicet fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cum alio vel alia coeatur: In prole, vt amantius suscipiatur, religiosè educetur: In sacramento, vt coniugium non separetur, & dimissus vel dimissa ne causa prolis alteri coniungatur.

De duplici separatione.

Math. 16. b.

in lib. 1. de
nup. & cōiū-
ga. 10. in to-
mo. 7.
ibidem.

ibidē. cap. 11.

Hug. 4. sen-
ten. cap. 1.

Hug. de sa-
cramentis par-
te. 11. cap. 8.

Separatio autem gemina est, corporalis. scilicet & sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis, vel ex communi consensu causa religionis, siue ad tempus siue vsque in finem. Sacramentaliter verò separari non possunt dum viuūt, si legitimæ personæ sint. Manet enim vinculum cōiugale inter eos, etiam si alijs à se discedentes adhæserint. Vnde Aug. Vsque adeo manent inter viuētes semel inita iura nuptiarum, vt potius sint inter se coniuges etiam separati, quam cum alijs quibus adhæserunt. Item, Manet inter viuētes quoddam coniugale vinculum, quod nec separatio, nec cū altero copulatio possit auferre: sicut apostata anima velut de coniugio Christi recedēs, etiam fide perditā, sacramentum fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit. Redderetur enim redeunti, si amississet abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicij, non ad meritum præmij. Item, Quibus placuit ex consensu ab vsu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit vt vinculum inter illos coniugale rumpatur, immo firmitus hæret, quo magis ea pacta secum gerūt: quæ charius concordiusque seruanda sunt, non voluptarijs corporum nexibus, sed volūtatis animorum affectibus. Et attēde quod tertium bonum coniugij dicitur sacramentum: nō quod sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei sacræ signum est. spirituales & inseparabilis coniunctionis Christi & ecclesiæ.

Hæc tria non adsunt omni coniugio.

Et est sciendum, ab aliquibus contrahi coniugium, quod

hæc tria bona non comitātur. Deest enim fides, vbi vir cum alia, vel mulier cum alio coit. Hoc ergo bonum ita coniugio adhæret, vt ex eo, si assit, amplius commendetur coniugium: si non assit, non inde annihilatur. Quæ enim adultera est, non ideo coniunx non est: immo si coniunx non esset, adultera non foret. Quod cum fit, culpa committitur, sacramentum vero non cassatur. Bonum quoque prolis non omnibus adest coniugibus. Quidam enim pari voto continentiam seruāt.

Alij pro ætatis defectu vel alterius rei causa generare non valent. Nec omnes illi etiam qui prolem recipiunt, bonum prolis habent. Nam bonum prolis dicitur non ipsa proles, vel prolis spes quæ ad religionem non refertur: immo ad hæreditariam successionem: (vt cum quis hæredes terrenæ possessionis habere desiderat) sed spes ac desiderium quo proles ad hoc quæritur, vt religione informetur. Multi ergo prolem habent, qui tamen bono prolis carent: nec ideo tamen coniugium esse desinit. Sacramentum verò ita inseparabiliter coniugio hæret legitimarum personarum, vt sine illo coniugium non esse videatur, quia semper manet inter viuētes vinculum coniugale: vt etiam interueniente diuortio fornicationis causa, cōiugalis vinculi firmitas non soluatur. Vbi verò non inter legitimas personas contrahitur coniugium, non adest illud bonum quod dicitur sacramentum: quia potest solui talium copula, de quibus post dicitur. Quod vero coniugium sit inter eos qui coniugali affectu non tamen gratia prolis, sed explēdę libidinis causa cōueniūt: nec fornicarij, sed coniuges appellentur, ostendit Augustinus interius, sibi met non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, vt nec illa cum altero, nec ille cum altera faciat id: vtrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest fortasse non absurdè hoc appellari connubium, si vsque ad mortem alicuius eorum id inter eos placuerit: & pro generationem, quauis non ea causa coniuncti sunt: non tamen vitauerint vt vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere malo aliquo agant ne nascantur. Cæterum si vel vtrunque, vel vnum horum desit, non inuenio quomodo has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliquam dignam honoribus aut suis facultatibus inueniat, quam in coniugio adducat: animo ipso adulter est: nec cū illa quā cupit inuenire, sed cum ista cum qua sic cubat, vt cum ea non habeat maritale consortium. Ecce coniuges dicuntur, qui solius concubitus causa conueniunt, si tamen prolis generationem aliquo malo do- lo non vitent.

De his qui procurant venena sterilitatis.

Qui verò venena sterilitatis procurant, non cōiuges, sed fornicarij sunt: vnde Aug. Aliquando eousque peruenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, vt etiā venena sterilitatis procuret: & si nihil valuerint, conceptos foetus inter viscera aliquo modo extinguat vel fundat, volendo prolem suam prius interire quā viuere: aut si in vtero viuebat, occidi antequam nasci. Prorsus si ambo tales sint, coniuges non sunt: & si ab initio tales fuerunt, non sibi per connubium, sed per stuprum potius conuenerunt. Si vero ambo tales non sunt, audeo dicere, aut illa quodammodo est mariti meretrix, aut ille adulter vxoris.

Quando sunt homicidæ qui procurant abortum.

Hic quæri solet de his qui abortum procurant.

K j.

In lib. de bo-
na cōiugali,
cap. 5. in to. 6

De nup. & cō-
iug. lib. 1. ca.
15. Tomo. 7.

LIBER IIII.

514

quando iudicentur homicidæ, vel non? Tunc puerperium ad homicidium pertinet, quando formatum est, & animam habet, ut Augustinus super Exod. asserit. Informe autem puerperium, ubi non est anima viua, lex ad homicidium pertinere noluit. Dicit etiam Augustinus, quod informe puerperium non habet animam: ideoque mulctatur pecunia, non redditur anima pro anima. Sed iam formato corpori anima datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine deriuata. Nam si cum semine & anima existit de anima, tunc & multæ animæ quotidie percüt, cum semen fluxu non proficit natiuitati. Primum oportet domum compaginari & sic habitorem induci. Cum ergo lineamenta compacta non fuerint, ubi erit anima. Item Hieron. ad Algasiam, Semina paulatim formantur in utero: & tandem non reputatur homicidium, donec elementa confecta suas imagines membraque suscipiant. His apparet, tunc eos homicidas esse, qui abortum procurant, cum formatum est & animatum puerperium.

De excusatione coitus, quæ fit per hæc bona.

Cum ergo hæc tria bona in aliquo coniugio simul concurrunt, ad excusationem coitus carnalis valent. Quando enim seruata fide thori causa proles coniuges conueniunt, sic excusatur coitus, ut culpam non habeat. Quando vero deficiente bono proles, fide tamen seruata conueniunt causa continentia, non sic excusatur ut non habeat culpam, sed venialem. Vnde Augustinus. Coniugalis concubitus generandi gratia, non habet culpam: Concupiscentia vero satianda, sed tamen cum coniuge propter thori fidem, venialem habet culpam. Item hoc quod coniugati victi concupiscentia vtuntur inuicem, ultra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus, Dimitte nobis debita nostra &c. Vbi autem hæc bona defunt, fides scilicet & proles, non videtur coitus defendi à crimine. Vnde in sententiis Sexti Pythagorici legitur, Omnis ardentior amator propriæ uxoris, adulter est. Item Hieron. Sapiens iudicio amat coniugem, non affectu: non regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitum. Nihil est foedius quam uxorem amare quasi adulteram. Qui dicunt se causa humani generis vxoribus iungi, imitentur saltem pecudes: & postquam venter vxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se vxoribus exhibeant, sed maritos. Idem, In matrimonio opera liberorum concessa sunt, voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore sunt damnatæ.

De indulgentia Apostoli quomodo sit accipienda.

Sed si concubitus qui fit causa proles, culpa caret: quid

Apostolus secundum indulgentiam permittit? ita enim ait, Hoc autem dico secundum indulgentiam. Cui enim præstatur venia, nisi culpæ? Per hoc etiam quidam probare volunt nuptias esse peccatum. Sed, ut prædictum est, indulgentia alia est concessionis, alia permissionis. Egerat Apostolus de nuptiis, & de carnali coitu: & ad vtrumque retulit illud, Hoc autem dico secundum indulgentiam. Indulgentur enim nuptiæ secundum concessionem, & concubitus nuptialis, qui

DISTINCT. XXXI.

515

fit tantum causa proles. Concubitus vero qui est præter necessitatem generandi ob incontinentiam, indulgetur secundum permissionem: quia ibi est aliqua culpa, sed leuis. Ideoque non iubetur, nec conceditur, sed permittitur: quia non est laudabilis, sed venialis. De hoc Augustinus sic ait, Forte aliquis dicet, Si veniam concessit Apostolus: ergo peccatum sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi peccato, conceditur? Planè quod infirmitati permisit secundum veniam, audeo dicere peccatum esse. Veniam namque concedens Apostolus, concubitum attendit coniugatorum, ubi est incontinentiæ malum. Incontinentiæ malum est, quod vir cognoscit uxorem etiam ultra necessitatem procreandi liberos, sed & ibi est nuptiarum bonum. Non enim quia incontinentia malum est, ideo coniugium. Vbi est concubitus præter intentionem generationis, non est bonum: non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed illud malum fit veniale propter bonum nuptiale: quod non reprehendit Apostolus, sed malum incontinentiæ. Idem, Concubitus qui non fit causa proles, nuptiæ non cogunt fieri, sed impetrant ignosci: si tamen non sit nimius, ut impediatur tempora quæ orationi debentur: nec immutetur in eum usus qui est contra naturam. Concubitus enim necessarius causa generandi, inculpabilis, & solus ille nuptialis est. Ille vero qui ultra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur: & hoc non exigere, sed reddere coniugi ne fornicetur, ad coniugem pertinet. Si verò ambo tali concupiscentiæ subiguntur, rem faciunt quæ non est nuptiarum: cuius delicti non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices. Decus quidem coniugale est castitas: procreandi & reddendi carnalis debiti fides, hoc est opus nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus dicens, Non peccat virgo si nupserit. Cum ergo culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui propriè nuptiis imputandus est: quid secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod coniuges debitum carnis exposcunt, non propagationis voluntate, sed libidinis voluptate? quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam. Immoderata ergo progressio secundum veniam conceditur. Quocirca & hinc laudabiles sunt nuptiæ: quia etiam illud quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter se. Non enim iste concubitus quo seruitur concupiscentiæ, agitur, ut impleatur foetus quem postulant nuptiæ. Omnino ergo in genere suo nuptiæ bonæ sunt: quia fidem thori seruant, & proles suscipiendæ causâ vtrumque sexum commiscunt, & impietatem separationis horrent. Sanctitati etiam coniugij nec coniunx infidelis obesse potest, sed potius fidelis prodest infideli, ut Apostolus docet. Ex his ostenditur, quod coniuges qui causa proles tantum conueniunt, vel qui exigentibus debitum reddunt, defendit à peccato sanctitas coniugij, bonumque nuptiale. Si enim absque peccato non posset fieri concubitus coniugalis, non præcepisset dominus post diluuium eos copulari, dicens, Crescite & multiplicamini: cum iam sine carnali concupiscentia non possint commisceri.

Quod non omnis delectatio carnis peccatum est.

Sed forte aliquis dicet, omnem carnis concupiscentiam

K. ij.

32. q. 2. cap.
Quod vero.
Aug. in libro
questionum
no. 8. ve. te.
e. 23. in to. 4.

In tomo. 3.
epistolarum
in questionibus
quæst. 4.

In lib. de bono
coniugali
cap. 6. & 7. in
tomo. 6.
Hugo. 4. sent.
ten. cap. 4.

Matth. 6. b

32. q. 4. cap.
origo quæ
ibidem cap.
sapiens.

1. Cor. 7. 2

* De verbis
Apostoli.

Quod sit malum
incontinentiæ.

Aug. in li. de
bono coniuga
li. ca. 10. in to
mo. 6.

1. Cor. 7. e.
Aug. cap. 4.
de nup. & c.
cupisc. l. 10. 7.

Aug. contra
Iulianum hæ
reticum. to. 7
cap. 21. & 22.

1. Cor. 7. b

Hug. 4. sent.
ten. cap. 4.

Gen. 9. e

H

Hug. 4. sent.
ten. cap. 4.

& delectationem, quæ est in coitu, malam esse & peccatum: quia ex peccato est & inordinata. Et nos dicimus illam concupiscentiam semper malam esse, quia foeda est, & pœna peccati: sed non semper peccatum est. Sæpe enim delectatur vir sanctus secundum carnem in aliqua re, vt requiescendo post laborem, edendo post esuriem: nec tamen talis delectatio est peccatum, nisi sit immoderata. Sic & delectatio quæ fit in coitu coniugali, cui assunt illa tria bona, à peccato defenditur. Videtur tamen beatus Gregorius aliter sentire, scilicet quòd sine peccato non possit fieri carnalis commixtio, dicens, Vir cum propria coniuge dormiens, nisi lotus aqua ecclesiam intrare non debet. Quauis diuersæ hominum nationes de hac re diuersa sentiant, & alia custodire videantur: Romanorum tamen semper ab antiquioribus vsus fuit, post admixtionem propriæ coniugis, & lauari purificationem quarere, & ab ingressu ecclesiæ paululum temperare. Nec hoc dicentes culpam deputamus esse coniugium: sed quia ipsa licita admixtio coniugis sine voluptate carnis fieri non potest, à sacri loci ingressu est abstinendum: quia voluptas ipsa sine culpa nullatenus esse potest.

Determinat auctoritatem.

Hoc autem ne prædictis obuiet, intelligendum est in illis qui non gratia prolis conueniunt, quorum voluptas non est sine peccato. Ecce vix aliqui reperiri possunt adhuc amplexus carnales experientes, qui non interdum conueniant præter intentionem procreandæ prolis. Hoc autem quotiens fit, ab ingressu ecclesiæ abstinendum est. Et quòd ita intelligendum sit, Gregorius consequenter ostendit. Siquis vero ita sua cōiuge, nō cupidine voluptatis raptus, sed tantum creātorum liberorum gratia, vtitur, iste profecto, siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendo corporis dominici mysterio, suo est iudicio relinquendus: quia prohiberi à nobis non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum verò nō amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis, habeant coniuges etiam de commixtione sua quod desinant. Tunc autem vir qui post admixtionem coniugis lotus aqua fuerit, etiam sacram communionem valeat accipere, cum ei secundum præfinitam sententiam ecclesiæ licuerit intrare.

DE SOLVTIONE CARNALIS DEBITI. DISTINCT. XXXII.

De matrimonio secundum causam finalem quantum ad fidem thori. 1. Cor. 11. 2. 1. Cor. 7. 2.

SCIENDum etiam est, quia cum in omnibus alijs vir præsit mulieri, vt caput corpori (est enim vir caput mulieris) in soluendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo Apostolus vtrique pariter præcipit in hac causa sibi inuicem subijci, inquit, Vir debitum reddat vxori, similiter & vxor viro: quia mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: quia nec mulier ad alium virum, nec vir ad aliam mulierem potestatem sui corporis habet: nec vir ad continentium, nec mulier potestatem habet sine mutuo consensu, sed alter alterius po-

testatem habet corporis, vt poscenti alteri non liceat alteri negare debitum. In hoc enim pares sunt, quia nec viro, nec mulieri corpus suum licet alij tradere: sed sibi inuicem debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio. Per quod nō dominium tollitur viro, sed vitium. Debent enim sibi coniugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa, quæ prima est in ista mortalitate societas: verum etiam infirmitatis inuicem excipiendæ ad illicitos concubitus deuittandos, mutuam quodammodo seruitutem: vt et si alteri eorum continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Ad hoc enim neuter habet potestatem sui corporis: quod adeo verum est, vt etiam quòd non filiorum procreandorum, sed infirmitatis & incontinentiæ causa expetit vel ille de matrimonio, vel illa, non sibi alterutrum negent, ne per hoc incidant in damnales corruptelas. Reddere enim debitum coniugale nullius est criminis: exigere autem vltra generandi necessitatem, culpæ est venialis. Fornicari verò vel mœchari, puniendi est criminis.

Quòd neuter continere valeat, nisi ex communi consensu.

B

Quod verò sine consensu vxoris vir continere non valeat, subditis probatur testimonijs. Ait enim Aug. Si dicat vir, Continere iam volo, Nolo autem vxor: non potest. Quod enim tu vis, illa non vult. Nunquid per continentiam tuā illa debet fieri fornicaria? Si alij nupserit te viuo, adultera erit. Non vult tali lucro deus tale damnum compensari. Redde debitum: & si non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta deus tibi computabit, si non quod tibi debetur exigis, sed reddis quod debes vxori. Idem, Secundum verba apostolica, etiam si vir continere voluisset, & tu noluisse, debitum tibi reddere cogeretur: & illi deus imputaret continentiam, si non suā, sed tuā concederetur infirmitati, ne in adulterium caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati vxoris reddit, non exigit debitum: aut si propter propriam infirmitatem ducit vxorem plangens potius, quia sine vxore esse non potuit, quā gaudens quia duxit, securus expectat diem nouissimum. Idem, Vna sola causa esse potest, qua te ad id quod vouisti, non modò non hortaremur, sed etiam prohiberemus implere: si forte tua continentia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi. & si præpro pere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quā persoluenda promissio. Non enim deus exigit si quis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Idem, Apostolus nec ad tempus, vt vacent orationi, nisi ex consensu voluit coniugem carnali inuicem fraudari debito. Idem, Manifestum est ita voluisse legem sceminam sub viro esse, vt nulla eius vota quæ abstinentiæ causa vouerit, reddantur ab ea, nisi author fuerit vir permittendo. Nam cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit lex, si prius permiserit, & postea prohibuerit: non tamen dixit vt faciat mulier quod vouerat, quia permissa iam prius à viro fuerat. Viri dixit esse peccatum, quia abnuat quod prius concesserat: non tamen mulieri ex hoc iussum dedit, vt cum prius vir ei concesserat, postea si prohiberet.

Aug. in lib. de bono coniuga. cap. 6. in tomo. 6.

Ibidem. ca. 7.

Super psal. 46. & habet 33. q. 5. cap. 8. si dicat

Idem ad Armentarium. epistola. 45. in tomo. 2.

Aug. in lib. de adulteriis coniugiis cap. 14. Idem in questionibus Numerorum li. 4. cap. 59. in tomo. 4.

K iij.

buerit contemnatur. Ex his apparet, quod vir vel mulier continentiam deo offerre non potest sine communi consensu, nec alter alteri debitum negare debet. Si vero quilibet eorum alterum à suo iure absoluerit, ad prateritam seruitutem nunquid reuocare poterit? Hoc enim videtur Augustinus suprà voluisse. Quibusdam videtur, quod mulier non discedens à domo viri, quæ viro permittente continentiam vouerit vel promiserit, eodem prohibente soluere non valeat: & hoc propter dignitatem viri, qui est caput mulieris. Sed melius hoc intelligitur in tali casu, ubi vir concedit mulieri vouere continentiam, & ante votum prohibet implere. Si verò habitum mutauerit, non potest reuocari. secundum illud, Qui uxorem suam velare permiserit, aliam non accipiat, sed similiter conuertatur.

Quibus temporibus cessandum sit à coitu.

Et licet debitum poscenti semper sit soluendum, nō licet tamen qualibet die poscere. Vnde Aug. Christiano cum uxore sua aliquando licet conuenire, aliquando non. Propter processionis enim dies, & ieiuniorum aliquando non licet conuenire: quia etiam à licitis abstinendum est, ut facilius impetrari possit quod postulatur. Idem, Quotiens enim vel dies natiuitatis, vel reliquæ festiuitates aduenerint, non solum à concubinarum consortio, sed etiam à proprijs vxoribus abstinete. Idem Amb. Si causa procreandorum filiorum ducitur vxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum usum: quia & dies festi, & dies processionis, & ipsa ratio conceptus & partus iuxta legem cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant.

Hieronymus videtur dissentire à præmissis.

Illi autem quod dictum est reddere debitum non esse peccatum, videtur obuiare quod ait Hieron. Quicumque vxori debitum reddit, vacare nō potest orationi, nec carnes agni edere. Itē, Si panes propositionis ab his qui vxores suas tetigerant, comedi non poterant: quanto magis panis qui de celo descendit, non potest ab his qui coniugalibus paulo ante hædere complexibus, violari atque contingi? non quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore quo carnes agni manducaturi sumus, vacare à carnalibus operibus debeamus. Hoc capitulum maximè ad ministros ecclesiæ pertinere videtur: quibus non licet etiam præsentia spiritus sancti non datur. Vnde idem ait, Connubia legitima carent quidem peccato: nec tamen tempore illo quo conjugales actus geruntur, præsentia spiritus sancti dabitur, etiam si propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur.

Quibus temporibus non sunt celebrandæ nuptiæ.

Nec solum in opere carnali obseruanda sunt tempora, sed etiam in celebrandis nuptijs: secundum illud, Non oportet à Septuagesima usque in Octauam paschæ, & tribus hebdomadis ante festum sancti Ioannis, &

ab Aduentu domini usque post Epiphaniam celebrare nuptias. Quod si factum fuerit, separentur. Item Nicolaus papa, Nec uxorem ducere, nec coniugia facere quadragesimali tempore conuenire posse vilo modo arbitror.

DE DIVERSIS CONIUGII LEGIBVS.
DISTINCT. XXXIII.

A

QUÆRITUR hic de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse vxores vel concubinas, vtrum peccauerint? Ad quod dicimus, Pro varietate temporum varia inuenitur dispensatio conditionis.

Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adam scilicet & Euam, inchoatum est coniugium, deo per os Adæ dicente, Homo adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: & secundum inchoationis modum inter duos tantum per omnem successionem temporum contraheretur coniugium, si primi homines in obedientia perstitissent. Post eorum vero copulam filij & filiæ eorum matrimonio coniuncti sunt, sed vnus vni tantum. Ideo autem fratres sororibus tunc sunt copulati, quia non erant aliæ mulieres vel viri, quibus Adæ filij vel filiæ iungerentur. Primus omnium Lamech duas legitur simul habuisse vxores: & hoc in eo arguitur, quia pro expletionem carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea vero cum iam penè omnes homines falsis dijs seruirent, paucis in cultu dei permanentibus, consultum est à deo plures in matrimonio copulare sibi: ne illis paucis deficientibus, cultus & notitia dei deficeret. Vnde Abraham viuentem uxore ad ancillam intrauit, & ex ea genuit. Iacob etiam liberis & ancillis se copulauit. Et filia Loth patre ebrio vsæ sunt. Cum enim cæteris in idololatria relictis, Abraham & filios eius in peculiarem populum sibi dominus elegisset, rite multarum fecunditate mulierum populi dei multiplicatio quærebatur: quia in successione sanguinis erat successio religionis. Vnde etiam in lege maledicta erat sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus coniugia decreta sunt: quia in successione familiæ, successio est officij. Non ergo Abraham vel Iacob deliquit, quia præter uxorem filios ex ancilla quæsiuit: nec illorum exemplo præter conjugale debitum, fecunditatem in aliqua licet alicui quærere, cum illorum coniugia nostrorum equentur virginitati: & immoderatus usus coniugij nostri temporis, turpitudinem ferè imitetur fornicationis illius temporis. De hoc August. sic ait, Antiquis iustis non fuit peccatum, quod pluribus feminis vtebantur: nec contra naturam hoc faciebant: cum non lasciuiendi causa, sed gignendi hoc facerent: nec contra morem, quia eo tempore ea fiebant: nec contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Idem, Obijciuntur Iacob quatuor vxores: quod quando mos erat, crimen non erat. Sic patriarchæ coniugibus excipientibus semen suum miscebantur, non concupiscentia perficiendæ voluptatis, sed providentia propagandæ successionis: sicut Apostoli auditoribus suis admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non auaritia consequendæ

K. iij.

Nicolaus papa
ad consula
ta Bulgarorū
31. q. 4. cap.
Nec vxorē.

Qualiter si
des thori fue
rit in patrib
antiquis. 32.
q. 4. ca. Re
currat nunc
parag. his ita
Gen. 2. d

Gen. 4. c

Gen. 16. a
Gen. 29. &
30.
Gen. 19. d
Deut. 7. c

In lib. de bo
no coniuga
li. ca. 15. in to
mo. 6.

Et habetur
33. q. 4. cap.
Obijciuntur
Iacob.
Actu. 2. c

Ex concilio
Remensi. 23.
q. 5.

In lib. de qst.
noni & vet.
test. tomo. 4.
ca. 12. 7. ad si
nem.

33. q. 4.

In quodam
sermone. 33.
q. 4. Sciatis.
1. Reg. 21. b
Ioan. 6. d

Hieron. sup
per Mathæū
22. q. 2.

38. q. 4. cap.
Nō oportet.

Idem de bono coniugali, cap. 14.

1. Cor. 7. a
32. q. 4. cap.
Dixit Sara.
Gen. 19. d

Gen. 19. d

In lib. de bono coniugali, ca. 15. in to. 6.

Idem de bono coniugali, cap. 16.

In lib. de bono coniugali, cap. 21.

32. q. 4. cap.
Quis ignoret

1. Cor. 10. c

laudis, sed charitate seminandæ veritatis. Idem alibi, Antiquis temporibus cum adhuc salutis nostræ mysterium velaretur, iusti officio propagandi nuptias contrahebant, non victi libidine, sed ducti pietate: qui multo facilius continere possent & vellent. Vtebantur tamen coniugibus, & plures vni viro habere licebat: quas castius habebat, quam nunc vnam quilibet istorum: in quibus videmus, quod secundum veniam concedit Apostolus. Habebant enim eas in opere generandi, non in morbo desiderij. Item Amb. Dixit Sara ad Abraham, Ecce conclusit me dominus ut non pariam. Intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex ea: & ita factum est. Considera primum quod Abraham ante legem Moyse, & ante euangelium fuit. Non ergo in legem commisit Abraham, sed legem præuenit. Nondum enim interdictum videbatur. Secundò considera, quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio coniugalem post habuit thorum: sed studio quærendæ posteritatis, & propagandæ sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat humani generis, erat etiā religionis. Denique & Lora sancti filia hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum: & ideo publici muneris gratia priuatam culpam prætexit. Item Aug. Iustus quauis cupiat dissolui & esse cum Christo, tamen sumit alimentum, non cupiditate viuendi, sed officio consulendi, ut maneat quod necessarium est propter alios. Sic misceri foeminis iure nuptiarum officiosum fuit sanctis viris, non libidinosum. Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani generis. & vtrūque non est sine delectatione carnali: quæ tamen modificata, & refrenante temperantia in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod autem in sustentando vitam illicitus est cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius vel illicitus concubitus: & quod est in cibo licito immoderatus appetitus, hoc est in coniugibus venialis ille concubitus.

Non præfertur virginitas Ioannis castitati Abraham.

Quod verò castitas virginalis non præferatur in merito coniugali castitati Abraham. Aug. ostendit iniquis, Sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Ioanne qui passus non est: sic non est impar meritum continentiae in Ioanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios genuit. Nam illius coelibatus, & istius connubium, pro temporum distributione Christo militauerunt: sed continentiam Ioannes in opere, Abraham in solo habebat habitu. Melior est autem castitas coelibum quam nuptiarum: quarum vnam Abraham habebat in usu, ambas in habitu. Castè enim & coniugalter vixit. Esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Item Hieron. Quis ignoret sub alta dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quo modo Abraham ante placuit in coniugio, sic nunc virgines placent in castitate. Seruiuit ille legi & tempori suo: seruimus & nos legi & tempori nostro, in quos fines seculorum deueniunt. Ex his apparet, quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt vxores vel

concubinas. Eas enim nunc vxores appellat scriptura, nunc concubinas. Rachel tamen & Lya ambæ vxores fuerunt, non concubinae.

Oppositio.

Si quis opponat, quod fidem thori non seruabant illi patres. Dicimus in hoc seruasse fidem thori, quia non alijs, sed proprijs vxoribus vel ancillis miscebantur. Ecce quæ fuerit consuetudo in hac re ante legem. Legis vero tempore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum matre, cum nouerca, cum sorore, cum nepte, cum amita, cum matertera, cum nuru, & alijs quibusdam. Permisit autem diuortium fieri dato libello repudij: in quo vir scribebat causas, pro quibus vxorem repudiabat. Permisit autem aliam ducere dato priori libello: quod propter duritiam cordis eorum permissum Christus dicit, non ut concederetur dissidium, sed ut tolleretur homicidium. Permisit fieri mala, ne fierent peiora: & hoc permittendo non dei iustitiam demonstrauit, sed in peccatore minuit culpam.

Cui licebat plures habere vel non.

Sed nunquid sub lege licebat habere plures vxores? Audi quid scriptum est in Deuteronomio: Non habebit rex vxores plurimas quæ alliciant animam eius. Super quem locum ait Aug. Manifestum est Solomonem hoc præceptum transisse. Dauid autem plures habuit, nec præceptum præterijt. Permissum est enim regi plures habere, non plurimas, quæ alliciant animam, multiplicare: Cum tamen additur, Ut non eleuetur cor eius: alienigenas prohibitum esse videtur. Veruntamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est. Permissum est autem regi plures habere, sed non multiplicare. Veniente autem plenitudinis tempore, quo Christi gratia vbique est dilatata, reducta est lex nuptiarum ad priorem honestioremque institutionem: ut vnus vni in figura Christi & ecclesiæ coniungatur. Nec quæritur electio muneris in successione generis, sed in perfectione vitæ & sinceritate scientiæ: & virginitas fecunditati præfertur, & sacerdotibus continentia indicitur.

De virginitate mentis & carnis.

Melior est autem virginitas mentis quam carnis. Vnde Amb. Tolerabilius est mentem virginem quam carnem habere. vtrūque bonum est, si liceat: si non liceat, saltem non casti homini, sed deo simus. Virgo profuturi potest, adulterari non potest: nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam. Idem, Non potest caro ante corrumpi, nisi mens ante fuerit corrupta. Item Isidorus, Non potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Mundata enim à contagione anima, caro non peccat. In fine huius capituli aperitur quomodo verum sit, nisi anima prius fuerit corrupta, corpus non posse corrumpi, scilicet peccato. Illud etiam Augustini aduertendum est. Sicut, inquit, sanctius est mori fame, quam idolothytis vesci: ita sanctius est deungi sine liberis, quam ex illicito coitu stirpem quærere. Vnde cumq; vero nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, & deum rectè colant, honesti &

Gen. 19. c

Quæ erat consuetudo legis. Leuitici. 19. Deut. 24. 2

Matt. 19. 2

Deut. 17. e
2. Reg. 11. b
Lib. 1. in Deuter. ca. 27. in tomo. 4.

1. Reg. 1. c
Gal. 4. 2

In lib. 2. de virginibus. & habetur. 32. q. 1. ca. Tolerabilius.

32. q. 4. cap. Reuera. Isidorus in synonymis.

Aug. in lib. de bono coniugali. ca. 16. in tomo. 6.

salui erunt. Semen enim ex qualicumque homine, dei creatura est: & eo male vti, male erit, non ipsum aliquando malum erit.

DE PERSONIS LEGITIMIS. DISTINCT. XXXIIII.

De matrimonio secundum causam materiam que est personarum legitimarum vel illegitimarum

Sententia huius causa summatim continetur extra de frigidis & malef.

Greg. 33. q. 1. cap. Quod autem interrogasti.

33. q. 1. ca. Responsum illi de his.

Rom. 6. c.

NUNC superest attendere, quæ personæ sint legitimæ ad contrahendum matrimonium. Legitimæ iudicantur personæ secundum statuta patrum, quæ diuersa sunt. Aliæ nanque fuerunt legitimæ ante legem, aliæ sub lege, aliæ in tempore gratiæ. Item in primitiua ecclesia quædam erant legitimæ, quæ modo non sunt. Earum verò quæ modo legitimæ sunt vel illegitimæ, quædam sunt plenè legitimæ, quædam omnino illegitimæ, quædam mediæ. Plenè legitimæ sunt, quibus non obuiat votum continentiæ, vel ordo sacer, vel cognatio, vel dispar cultus, vel conditio, vel naturæ frigiditas, & si quid est aliud. Penitus verò illegitimæ sunt per votum, per ordinem, per cognationem, per disparem cultum. Mediæ vero sunt, nec plenè legitimæ, nec omnino illegitimæ, per frigiditatem, per conditionem: Si enim tales iunguntur ignoranter, commanere possunt quibusdam accedentibus causis, & eisdem deficientibus diuidi.

De frigidis separandis.

De his enim qui causa frigiditatis debitum reddere non possunt, consulit Greg. vt permaneant. Sed si mulier causatur dicens, Volo esse mater, & filios procreare, decreuit vt vterque eorum septima manu propinquorum iuret, quòd nunquam carnaliter conuenerint: & tunc mulier secundas nuptias contrahat. Vir autem qui frigida naturæ est, absque spe coniugij permaneat. Air enim sic, Interrogasti de his qui matrimonio iuncti sunt, & nubere non possunt, si ille aliam, vel illa alium ducere possit. de quibus scriptum est, Vir & mulier si se coniunxerint, & post dixerit mulier de viro quòd coire non possit cum ea, si potest probari quod dicit per iustum iudicium, alium accipiat. si vero ille acceperit aliam, separentur. Item, Requisisti de his qui ob causam frigida naturæ dicunt se non posse inuicem operam carni dantes, commisceri. Iste vero si non potest ea vti pro vxore, habeat eam quasi sororem. Quod si retinaculum coniugale voluerit rescindere, maneant vterque innupti. nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conueniet? Item, Si vir aliam vxorem vult accipere, manifestè patet ratio, quia suggerente diabolo odij fomitem exosam eam habuerit: & ideo eam dimittere mendacij falsitate molitur. Quod si mulier causatur, & dicit, Volo esse mater, & filios procreare: vterque eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquijs iureiurando dicat, vt nunquam per commixtionem carnis coniuncti, vna caro effecti fuissent. Tunc videtur mulier secundas posse contrahere nuptias, humanum dico propter infirmitatem carnis eorum. Vir autem qui frigida naturæ est, maneant sine coniuge. Quod si & ille aliam coniugem acceperit, tunc hi qui iurauerant, periurij crimine rei teneantur: & poenitentia peracta priora cogantur recipere conubia. Hoc seruandum est, cum vterque

idem fatetur. Sed vir si asserit se debitum reddidisse vxori, & illa diffidetur: cui potius fides habenda sit, meritò quæritur. De hoc ita statutum est, Siquis ita acceperit vxorem, & habuerit eam aliquo tempore, & ipsa foemina dicit quòd nunquam coisset cum eo, & ille vir dicit quòd sic fecit: in veritate viri consistat, quia vir est caput mulieris. Hoc de naturali impossibilitate statutum est.

De his qui maleficijs impediti coire non possunt.

De maleficijs autem impedimento hoc tenendum decernitur: Quòd si per sortiaras & maleficas concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus illa eueniunt, vt spiritu còtrito & humiliato deo & sacerdoti de omnibus peccatis confessionem faciant, & lachrymis, orationibus, & ieiunijs domino satisfaciant: & per exorcismos ac cætera ecclesiasticæ disciplinæ munimina ministri ecclesiæ tales sanare procurent. Quod si non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint illis viuentibus quibus post iunctæ fuerint, prioribus quos reliquerat: etiam si possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt. Quod in fine huius capituli continetur, ex rigore magis dictum intelligendum est, quàm ex canonica æquitate. Vel intelligendum est non posse reconciliari prioribus, nisi iudicio ecclesiæ, quo diuisio facta fuerat.

De furiosis addit.

Furiosi quoque dum in amentia sunt, matrimoniū contrahere non valent. Vnde Fabianus, Neque furiosus, neque furiosa matrimoniū contrahere possunt: sed si contractum fuerit, non separentur. Item Nicolaus papa, Hi qui matrimonium sani contraxerunt, & vni ex duobus vel ambobus amentia, vel furor, vel aliqua infirmitas accesserit: ob hanc infirmitatem taliū coniugia solui non possunt. Similiter est etiam sciendum de his qui ab aduersarijs excantur, vel membris truncantur, vel à barbaris execti fuerint.

De his qui cum duabus sororibus dormiunt.

De his etiam qui cum duabus sororibus, vel quæ cum duobus fratribus dormiunt, videndum est, quid censeant canones. Qui dormit cum duabus sororibus, & vna ex illis antè fuerit vxor, neutram ex ipsis habeat: nec ipsi adulteri vnquam in coniugio copulentur. Item nec propriæ vxori, licet sibi reddere debitum: quam sibi reddidit illicitam, sororem eius cognoscendo. Nec post mortem vxoris licet ei vel adulteræ copulari in coniugium. Item Zacharias papa, Concubuiſti cum sorore vxoris tuæ. si fecisti, neutram habeas: & vxor tua si non fuerit conscia sceleris, & continere non vult, nubat in domino cui vult. Tu vero & adultera sine spe coniugij maneatis: & dum viuitis, poenitentiam agite. Quod air, Cui vult nubat, intelligendum est post mortem viri. Vnde Gregorius, Qui vxores suas in adulterio deprehendunt, nec illæ, nec illa aliam vxorem accipiat, vel alium virum, quandiu ambo

Ibidem cap. Si quis acciperit. Ephes. 5.

Hismarius Remensis archieps. 33. q. 1. ca. Si per sortiaras.

Fabianus. 22. q. 7. ca. Neque fu. Ibidem cap. Hi qui matrimonium.

Ex Aurelianusensi concilio vbi supra, ca. Qui dormies.

Zacharias papa ibidem cap. Concubuiſti.

Gregorius ibidem cap. Hi vero qui.

Nota etiam
ca. Si quis vi
duam. & ca.
Si quis cum
noverca.
ca. & q. vbi
supra, quia fa
ciunt ad ppo
situm.

* Aug. in lib.
de sermone
domini in
monte.

De diuortio
quod sit pro
pter adulte
rium.

Math. 19. a
* Hieron. de
morte Fabio
12. & habetur
32. q. 5. ca. Pre
cepit.
Ibidem.

Innocen. pa.
pa. 32. q. 5. ca.
Christiana.

32. q. 6. parag.
Ecce.
In li. 1. de Ser
mone in mo
te post me
diu. in tom. 4
Ro. 2. a

In lib. 2. de
adulterinis
coniugiis.

viunt. Si verò adultera mortua fuerit, vir eius, si vult, nubat: adultera verò, nunquam, etsi mortua fuerit, vir eius: sed omnibus diebus poenitentiae lamenta persolvat. Hic de illo adulterio agitur, quod cum cognato viri, vel cognata vxoris committitur.

Non est dimittenda vxor pro aliqua macula seu deformitate corporis. **F** Illud etiam sciendum est, quod pro aliqua infirmitate vel macula corporali, non licet viro vxorem dimittere, & econverso: sed debet alter alteri subsidia providere. Vnde August. Si vxorem quis habeat sterilem, siue deformem corpore, vel debilem membris, vel caecam, vel claudam, vel surdam, vel si quid aliud, siue morbis, vel laboribus doloribusque confectam, & quid quid, excepta fornicatione, excogitari potest vehementer horribile: pro societate fideque sustineat.

EODEM IVRE VTITVR VIR ET MV- lier. DISTINCT. XXXV.

H OC etiam notandum est, quod dominus concedat vxorem dimitti causa fornicationis viro, eadem licentia non tollitur foeminae. Vnde Hieron. Praecepit dominus vxorem non dimitti, excepta causa fornicationis: & si dimissa fuerit, manere innupta. Quicquid viris praecipitur, hoc consequenter redundat ad foeminas. Non enim adultera vxor dimittenda est, & vir moechus tenendus. Item apud nos quod non licet foeminis, aequè non licet viris: & eadem seruitus pari conditione censetur. Ex his ostenditur, quod mulier potest super fornicatione virum convenire, vt vir mulierem. Vnde Innocentius papa, Christiana religio adulterium in vtroque sexu pari ratione condemnat: sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, viri autem liberius vxores suas adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt. Et ideo mulieribus prodito earum crimine, negatur communio: virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus arceatur: qui tamen submouebitur, si eius flagitium detegatur.

Quod fornicariam nequit dimittere vir, nisi ipse expers fuerit, & econverso. **B** Si vero quaeritur, An adulter adulteram possit dimittere causa fornicationis? Dicimus quia nequit adultera vxor dimitti à viro, nisi & ipse expers fornicationis existat, & econverso. Vnde Aug. Nihil iniquius est quam causa fornicationis dimittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo alterum iudicas, te ipsum condemnas. Quapropter quis fornicationis causa vult abijcere vxorem, prior debet esse fornicatione purgatus: quod similiter & de foemina dixerim. Idem, Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris foeminis poenas: cum tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere foeminas. Ex his apparet, quod adulter adulteram dimittere non valet, & econverso.

Quod possunt reconciliari qui separantur causa fornicationis.

C Si quis autem fornicationis expers fornicariam dimiserit, alij copulari non potest, sed continere oportet, vel ad dimissam redire. sic & de foemina. Vnde & Apostolus, His qui matrimonio iuncti sunt, praecipio, non ego sed dominus, vxorem à viro non discedere. quod si discesserit, maneat innupta, aut viro suo reconcilietur. Et de viro addit, Et vir vxorem non dimittat. Sed Amb. ait, Ideo non subdit de viro sicut de muliere, quia licet viro aliam ducere. Sed hoc à falsarijs in Ambrosij libro positum creditur: supplendum enim esse in viro quod de vxore praemisit, aperte dicit Aug. sic, Quare non addit de muliere, quod praemisit de viro, nisi quod similem formam vult intelligi? vt si dimiserit (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori. Idem, Si nec nubere illi conceditur, viro viro à quo recessit, nec huic alteram ducere viua vxore quam dimisit: multominus fas est illicita cum quibuscumque stupra committere. Idem, Vt non facile dimittatur vxor dominus solam fornicationis causam exceptit: ceteras verò vniuersas molestias, si quae extiterint, iubet pro fide coniugali & pro castitate fortiter sustineri. & moechum dixit, qui à viro solutam duxit. Ex his ostenditur, quod si causa fornicationis sit separatio, non potest vir vel mulier in aliam transire copulam. Possunt autem reconciliari & cohabitare sicut prius, si dimissum alter reuocare voluerit.

1. Cor. 7. b
Math. 19. a
In. 7. c. 1. Cor.

Super epistola ad Cor.
32. q. 7. cap.
Apostolus dicit.
Ibidem.
De ser. domini in monte, & habetur.
32. q. 7.
Ibidem cap. domino ad illud.
Math. 22.

Quae praedictis videntur obuiare.

D icit tamen Ioan. Chrysost. Sicut crudelis & iniquus est, qui castam dimittit: sic fatuus est & iniquus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris. Item Hieron. Cum mulier vnam carnem in aliam diuideret, & se fornicatione à marito separauerit, non debet tene rine virum quoque sub maledicto faciat, dicente scriptura, Qui tenet adulteram, stultus est & insipiens. Idem, ad Amandum presbyterum scribens de quadam, quae viro suo viuente alij nupserat, sic ait, Rem nouam loquor: immo non nouam, sed veterem, quae veteris testamenti auctoritate confirmatur. Si reliquerit secundum virum mulier, & reconciliari voluerit priori, non potest.

32. q. 1. c. Crude
delis.

Ibidem cap.
Dixit dñs.

Prou. 18.
34. q. 2. Non
fatis.

Deut. 24.

Determinatio.

E Sed haec omnia intelligenda sunt de illa quae ab adultero recedere noluit, nec per poenitentiam peccatum delere. Quod si vir scienter patitur, consentire videtur. Si enim in adulterio perseverare elegit, patronus turpitudinis, & lenocinij reus maritus habebitur, nisi eam adulterii ream facere voluerit. Si autem à peccato recesserit, & per poenitentiam illud purgauerit, poterit viro reconciliari. Vnde August. Quod tibi durum videtur, vt post adulterium reconcilietur coniunx: si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus poenitentia esse sanatos? Idem, Non erit turpis nec difficilis, etiam post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij, vbi per clauas regni coelorum, non dubitatur fieri remissio

Ad pollentium. 32. q. 1. c.
Quod autem, In libro de adul. coniug.

In lib. qui dicitur pastor.
In lib. de adulterinis coniugiis.

peccatorum: non ut post viri diuortium adultera reuocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. Item Greg. Debet recipere peccatricem, quæ poenitentiam egit, sed non sæpe. Item Hermes, Si vir scierit uxorem suam deliquisse & non egerit poenitentiam mulier, sed permanet in fornicatione sua: & uiuit cum illa, vir reus erit & particeps peccati eius. Quod si mulier dimissa egerit poenitentiam & voluerit ad virum reuerti, debet recipere peccatricem quæ poenitentiam egit, sed non sæpe.

De illis qui se ante polluerunt per adulterium.

Solet etiam quæri an valeat duci in coniugium quæ prius

si. q. i. c. Nullus.
Ex consilio Tiburtiensis. ibidem. c. Relatum.

In lib. de nuptiis & concub. Aug. ibidem. c. Denique & c. sequens.

est polluta per adulterium. De hoc Leo papa ait, Nullus ducat in matrimonium quam prius polluit adulterio. Item, Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quendam alterius uxorem stupro violasse: & insuper mœchæ iuramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem si superuiveret, duceret eam in uxore: quod & factum est. Tale ergo connubium prohibemus & anathematizamus. His alijsque autoritatibus verantur in coniugium copulari, qui se prius adulterio maculauerunt. Sed contra Aug. ostendit dicens, Denique mortuo eo cum quo fuit verum coniugium, fieri potest coniugium cum qua præcessit adulterium. Idem, Posse fieri sane licitas nuptias, ex personis illicite coniunctis honesto placito subsequente manifestum est.

Determinatio.

Ibidem.

Sed hæc vltima autoritas de concubinis loquitur, perhibens concubinas posse transire ad honestum placitum nuptiarum, si castitatem & fidem seruare velint. Prima vero autoritas Augustini de illis agit qui de peccato poenituerunt, & nihil in mortem viri machinate sunt, nec viuente viro fidem adulteræ dedit mœchus, quod eam in coniugio duceret si superuiveret. Qui vero hæc faciunt, alijs præmissis autoritatibus prohibentur copulari.

SI PRO EXTREMA CONDITIONE VA-

leat vxor separari à viro & econuerso.

DISTINCT. XXXVI.

De impedimento conditionis quod respicit statum legis humanæ.

In concilio apud Vermeriam. & habetur. 29. q. 2. c. Siquis ingenuam. Ibidem. c. si foemina ingenua.

N

VNC de conditione videamus an valeat coniugium diuidere? Ad quod dicimus quia non negatur ingenua posse nubere seruo: sed si nescitur esse seruilis conditionis liberè potest dimitti cum seruitus eius fuerit deprehensa secundum illud, Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, & æstimat quod ingenua sit: si ipsa foemina fuerit postea in seruitutem deiecta, si eam à seruitute redimere potest, faciat: si non potest, si voluerit aliam accipiat. Si vero ancillam eam scierat & collaudauerat post, eam ut legitimam habeat. Item ex eodem, Si foemina ingenua acceperit seruum, sciens quod seruus esset, habeat eum: quia omnes vnum patrem habemus in coelis vna lex erit viro & foemina. Cum dicitur sciens illum seruum, datur intelligi, quod si nescierit illum seruum esse non cogitur manere cum ipso. Si enim conditionis

Ibidem. ca. si quis liber.

dolum patitur, non cogitur adherere ei cuius fraude decepta est. Si autem scierit vir conditionem mulieris vel econuerso: non valet eam dimittere. Vnde Zacharias papa, Siquis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, si consensu amborum coniuncti sunt, nisi ob fornicationem. De illis agit quibus alterutrius conditio nota est quando coniunguntur.

De copula serui & ancillæ diuersorum dominorum.

B

Quæritur etiam si seruus vnius ancillam alterius acceperit, an sit inter eos coniugium? De hoc etiam ita statutum est. Dictum est nobis quod quidam legitima seruorum matrimonia potestatiua quadam præsumptione dirimant: non attendentes illud, Quod deus coniunxit homo non separet. Vnde nobis visum est ut coniugia seruorum non dirimantur etiam si diuersos dominos habeant, sed in vno coniugio permanentes dominis seruiant suis. Et hoc in illis obseruandum est ubi legalis coniunctio fuit, & per voluntatem dominorum. Attende finem huius capituli ubi videtur innui præter voluntatem dominorum inter seruum & ancillam non posse contrahi coniugium, vel si contrahitur non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri coniugium dominis ignorantibus.

De viro qui se facit seruum ut dimittatur ab uxore.

In concilio Cabilonensi. ibidem. & dictum est. Math. 19.

C

Illud etiam notandum quod si mulier virum liberum

acceperit, & ille ut causam præstet dissidij se alicuius seruum fecerit, nec ille uxorem dimittere, nec illa ob vinculum coniugij in seruitutem redigi poterit. Vnde illud, Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, & post filiorum procreationem occasione diuortij, cuiusdam seruum se fecerit. Vtrum & mulierè necessario tenere debeat: & si tenuerit, an illa etiam seruituti subijci debeat quæsitum est. Iudicatum est uxorem minimè debere dimitti: non tamen ob Christi legem mulierem in seruitutem redigi, dum ille non ex consensu coniugis se seruum fecerit, quem liberum ipsa maritum acceperat.

In Tiburtiensis concilio ibidem. c. Perlatum.

De ætate contrahentium.

D

Hoc etiam sciendum est quod pueri ante. xiiii. annos & puellæ ante. 12. annos secundum leges matrimonium inire nequeunt. Quod si ante prædicta tempora copulam inierint, separari possunt quauis voluntate & assensu parentum iuncti fuerint. Qui vero in pueritia copulati post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in coniunctione permanere, iam ex hoc efficiuntur coniuges, & deinceps nequeunt separari. Item, Sponsalia ante septennium contrahi non possunt. solo enim consensu contrahuntur qui interuenire non potest nisi ab alterutra parte intelligatur quod inter eos agitur. Duo illa executi sumus cum aliorum quorundam adiectione quibus coniugium solui potest, nec tamen solui semper necesse est. Nunc de illis quæ personas illegitimas penitus faciunt, addendum est, & primum de ordine.

30. q. 2. par. 2. sponsalia.

De impedimentis quæ omnino faciunt illegitimum ad matrimonium contrahendum cum omni propter ecclesiasticam institutionem. dist. 32. cap. Seriatim.
Ex Carthaginensi concilio. ibidem ca. Placuit.
Dist. 31. cap. Lex continentia.
Dist. 32. ca. Si quis.
Dist. 28. cap. Presbyteris.

Dist. 28. cap. Nullum.
Innocentius papa. 2. dist. 28. ca. Decebat.
ninus.

37. q. 2. ca. Interfectores.
33. q. 2. cap. Quicunque propriam.

S VNT igitur quidam ordines, in quibus nullatenus potest contrahi coniugium: & si intercesserit copula, fit diuortium: ut sacerdotum, diaconatus, & subdiaconatus. In alijs vero permittitur sortiri coniugium, nisi religionis habitum sumpserint, vel continentia vovum fecerint. Vnde Leo papa, Clericos, lectores, ostiarios, exorcistas, acolytos, si extra votum & habitum inveniuntur, & continentiam profiteri nolunt, uxorem ducere virginem ecclesia Romana permittit, non viduam vel repudiatam: quia deinceps nec ad subdiaconatum prouehi poterunt, nec laicus uxorem sortitus, nisi virginem, vel bigamus ad clericatum. Item ex Carthaginensi concilio, Placuit episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos etiam ab uxoribus abstinere: quod si non fecerint, etiam ab ecclesiastico remoueantur officio. Ceteros vero clericos ad hoc non cogit. Item Leo papa, Lex continentia eadem est ministris altaris, quæ episcopis & presbyteris: qui cum essent laici vel lectores, licite uxores ducere potuerunt: sed cum ad prædictos peruenerunt gradus, coepit eis non licere quod prius licebat. Item in sexta synodo, Si quis eorum qui ad clericatum accedunt, voluerit nuptia libere mulieri copulari: hoc ante ordinem subdiaconatus faciat. Item Calixtus papa, Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, monachis, concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdiximus: contra quoque matrimonia ab huiusmodi personis disungi, & personas ad penitentiam debere redigi, iuxta sanctorum canonum distinctionem iudicamus. Item Greg. Nullum facere subdiaconum episcopi præsumant, nisi qui se castè victurum promiserit: quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

De interfectores suarum coniugum.

His adiiciendum est de occisoribus suarum coniugum:

de quibus Nicolaus papa scribit Radulpho Bituricensi archiepiscopo: Interfectores suarum coniugum sine iudicio, (cum non addis adulterarum, vel aliquid huiusmodi) quid aliud habendi sunt, quam homicidæ? ac per hoc ad poenitentiam redigendi: quibus penitus denegatur coniugium. Hic videtur Nicolaus permittere maritis, pro adulterio aut alio huiusmodi uxores suas interficere: sed ecclesiastica disciplina spiritali gladio, non materiali crimosos ferire iubet. Vnde idem Nicolaus, Inter hæc vestra sanctitas addere studuit, si cuius vxor adulterium perpetraverit, vtrum marito eius secundum mundanam legem interficere liceat? Sed sancta dei ecclesia nunquam mundanis constringitur legibus: gladium non habet nisi spirituale. Item Pius papa, Quicunque propriam uxorem absque lege & sine causa interfecerit, aliamque duxerit, armis depositis publicam agat poenitentiam: & si contumax extiterit, anathematizetur vsquequo consentiat.

N VNC de voto inspicimus. Votum est testificatio quædam promissionis spontanea: quæ deo, & de his quæ dei sunt, proprie fieri debet. Sunt tamen & vota stultorum, quæ frangenda sunt.

De votorum differentiis.

Sciendum verò quod votorum aliud est commune, aliud singulare. Commune, ut illud quod in baptismo omnes faciunt, cum sponte renunciare diabolo, & pompis eius: Singulare, ut cum aliquis sponte promittit seruare virginitatem, vel continentiam, vel aliquid huiusmodi. Item singulare votum, aliud est priuatum, aliud solenne. Priuatum est, in abscondito factum: Solenne verò in conspectu ecclesiæ factum. Item priuatum votum si violatur, peccatum est mortale: Solenne verò violare, peccatum & scandalum est. Qui priuatum faciunt votum continentia, matrimonium contrahere non debent: quia contrahendo mortaliter peccant. Si tamen contraxerint, non separentur: quia probari non potest quod occultè factum est. Qui verò solenniter vovent, nullatenus coniugium inire queunt: quibus non solum nubere, sed & velle, damnabile est. Vnde August. In coniugali vinculo si pudicitia seruatur, damnatio non timetur: sed in viduali continentia, & virginali excellentia virginitatis amplioris expetitur: qua expetita, & electa, & vota oblata iam non solum capescere nuptias: sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile est.

Augustinus, Voventibus enim virginitatem vel viduitatem, non solum nubere, sed etiam velle damnabile est. Quod Apostolus ostendit Timotheo scribens, Adolescentiores viduas deuota: cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, id est cum post votum continentia in delictis egerint vitam, non dico nubunt, sed nubere volunt in Christo, quasi tunc non sit peccatum: sed quod sit ostendit subdens, Habentes damnationem: & quare, subdit, quia primam fidem irritam fecerunt, etsi non nubendo, tamen volendo: ut voluntatem quæ à proposito cecidit, appareat esse damnatam siue sequantur nuptia, siue non. Damnatur enim propositi fraus: damnantur tales, quia continentia fidem primam irritam fecerunt, id est votum, vel in voto violato fidem quam in baptismo professæ sunt. Si autem pro voluntate nubendi damnantur, constat si eam effectui mancipauerint, reuocandum id esse in irritum, easque arcendas redire ad propositum. Vnde Gregorius, Viduas à proposito recedentes viduitatis, suæ per quibus nos consulisti, credo te nosse à sancto Paulo, nisi conuertantur, olim esse damnatas: quas & nos apostolica auctoritate damnandas, & à communione fidelium atque à liminibus ecclesiæ arcendas fore censemus, vsquequo obediant episcopis suis, & ad bonum quod ceperunt, inuitè aut voluntariè reuertantur.

De virginibus non velatis.

De virginibus autem non velatis, si deuiauerint, à proposito.

De impedimentis quæ omnino faciunt illegitimum matrimonium contrahendum cum omni propter ecclesiasticam institutionem.

Ad Iulianum de sã viduitate. & allegatur. 27. q. 1. ca. Nuptiarum bonum.

* Alias Hieronimus. & h. dist. 27. cap. voventibus. 1. Timo. 5.

Ad Bonifacium. & h. 27. q. 1. c. viduas à proposito.

27. q. 1. cap.
Hec vero.

ibidem cap.
Quæ Christo.

32. q. 6. cap.
Quid i oibus.

De adul. cōiu-
giis. & h. 32.
q. 7. c. adul-
terii malum.

LIBER IIII.

530
deceslore nostro Innocentio papa tale decretum habemus. Hæ quæ necdum sa-
cro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulauerunt perma-
nere: licet velatæ non fuerint, tamen si nupserint aliquo tempore, his agenda
pœnitentia est: quia sponso earum à domino tenebatur. Si enim inter homines
solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolui: quantomagis ista pollicitatio
quam cum deo pepigit, solui sine vindicta non poterit? Item, Si virgines non-
dum velatæ taliter publica pœnitentia puniuntur, & à cœtu fidelium vsque ad
satisfactionem excluduntur: quantomagis viduæ, quæ perfectioris ætatis, &
maturioris consilii existunt, & habitum religionis assumpserunt: & deinde a-
postatauerunt, atque ad priorem vomitum sunt reuersæ: à nobis & ab omnibus
fidelibus, à liminibus ecclesiæ, & à cœtu fidelium vsque ad satisfactionem sunt
eliminandæ, & carceribus tradendæ. ¶ Ex his apparet, virgines vel viduas vo-
ro continentiaæ astrictas, siue fuerint velatæ siue non, nullatenus coniugium for-
tiri posse. Quod itidem de omnibus intelligendum est, qui continentiam vo-
uerunt. Quod enim ante erat licitum, post votum fit illicitum. Non est igitur
præmittendum quod Innocentius papa de viduis & puellis decreuit, quæ Chri-
sto spiritualiter nubunt: si postea publicè nupserint, non eas admittendas esse
ad pœnitentiam, nisi hi quibus se iunxerant, de mundo recesserint. Si enim de
omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcunque viuente viro alteri nupserit, adul-
tera habeatur, nec ei agenda pœnitentia licentia cōceditur, nisi vnus de illis fue-
rit defunctus: quantomagis de illa tenenda est, quæ antè se immortalis sponso
coniunxerat, & post hoc ad humanas nuptias transmigravit? ¶ Attende quod
non solum coniugium talibus negare videtur, sed etiam locum pœnitentiæ. Sed
non ita intelligendum est, ut aliquando excludantur à pœnitentia quæ digne
pœnitentiā agere volunt: sed illæ non sunt admittendæ ad pœnitentiam, quæ ab
incestu copula discedere noluerint: quia post religionis propositum non potest
deo reconciliari per pœnitentiam, quæ ad habitum suæ professionis redire negle-
xerit. Tunc ille qui se coniunxerat ei, defunctus erit, cū ab eius illicitis amplexi-
bus hæc penitus recesserit. Cū ergo dicitur eas non esse admittendas ad pœniten-
tiam, nisi quibus se iunxerant, de mundo recesserint, subaudiendum est eis. Tunc
enim eis viri de mundo recedunt & defunguntur, cum ab eorum concupiscentia
isti se alienant, quæ sensum similitudo subdita declarat & confirmat.

Quod grande malum sit adulterium.

Cum vir & mulier legitimè coniuncti sunt, constat al-

terum altero viuente ad aliam non posse transire copulam: alioquin adulterium
cōmittitur: de quo Clemens papa ait, Quid in omnibus peccatis adulterio est gra-
uius? Secundum nanque in pœnis tenet locum, quem primum illi habent qui
aberrant à deo. Grauius enim peccant adulteri, grauius fornicarii, sed cun-
ctis his grauius incestuosi: quos omnes transcendunt contra naturam delinquen-
tes. Vnde Augustinus, Adulterii malum vincit fornicationem, vincitur ab ince-
stu. Peius enim est cum matre, quam cum aliena vxore dormire: sed horum

DISTINCT. XXXVIII.

531
omnium pessimum est, quod contra naturam fit: ut si vir membro mulieris non
ad hoc concesso vtatur, hoc execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius fit
in vxore.

De illis qui post longam captiuitatem redeunt.

Hic quæritur de illis fœminis, quæ putantes viros suos
interemptos, vel in captiuitate, vel ab iniqua dominatione nūquam liberandos,
in aliorum coniugia transierunt: si illi qui putabantur periisse remeauerint, vtrum
eis reddi debeant: & an secundi fornicati sint, & ipsæ reæ adulterii. De hoc
Leo papa sic ait, Necesse est ut legitimarum fœdera nuptiarum reintegranda
credamus: & remotis his quæ hostilitas intulit, cuique id legitimè reformetur
quod intulit: procurandūque est, ut recipiat quisque quod proprium est. Nec ta-
men culpabilis iudicetur, & quasi alieni iuris peruasor habeatur, qui personam
eius mariti qui iam nō esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos
qui in captiuitatem ducti sunt, pertinebant, in ius alienum transire potuerunt:
& tamen plenæ iustitiæ est, ut eisdem reuersis reformentur. Ideoque si viri post
longam captiuitatem reuersi, ita in dilectione suarum coniugum perseuerant,
ut eas cupiant in suum redire consortium: dimittendum est, & inculpabile iu-
dicandum quod necessitas intulit, & restituendum quod fides poscit. Sin autem
aliquæ mulieres ita virorum posteriorum amore sunt captæ, ut malint his cohæ-
rere quam ad legitimum transire consortium: meritò sunt notandæ, ita ut ec-
clesiastica communione priuentur: quæ de re excusabili contaminationem cri-
minis elegerunt. Redeant ergo in suum coniugia statim: quia sicut mulieres quæ
ad viros suos reuerti noluerint, impiæ sunt habendæ: ita illæ quæ redeunt, me-
ritò sunt laudandæ. Ex his ostenditur, illos qui taliter iunguntur, ut credant vi-
rum interemptum, per ignorantiam, aliquam excusationem habere de peccato:
& tantum primā copulam esse legitimā, non secundam: veniā tamen habere, si ca-
reat opprobrio malæ voluntatis. ¶ Sed si quis relicta in patria sua vxore in lōgin-
quam abiens regionem aliam ducat vxorem, deinde pœnitentia ductus eā dimit-
tere velit, asserens se aliam habuisse quæ viuit: nec ecclesia permittat, quæ quod il-
le asserit ignorat: quæritur an in hac secunda copula sit coniugium? Sanè dici po-
test non esse coniugium, & mulierem de crimine excusari per ignorantiam, virū
autem adulterium admisisse. Sed ex quo ad primam redire volens nec valens, co-
gitur ecclesiæ disciplina hanc tenere, incipit excusari per obedientiam & timo-
rem, de hoc quod poscenti mulieri debitum reddit, à qua ipse nunquam poscere
debet: & sic de aliis huiusmodi sentiendum est.

DE DISPARI CVLTV. DISTINCT. XXXIX.

OST hæc de dispari cultu videndum est, hoc est enim vna de cau-
fis, quibus personæ illegitimæ fiunt ad contrahendum matrimoniū.
Non enim licet Christiano cum gentili vel Iudæa inire coniugium:

L ij.

32. q. 1. ca. Cō
per bellicā.

Hoc. 4. sen-
ca. 4.

Hoc hodie
nō tenet, imo
nō debet ec-
clesiæ obedi-
re.

De impedimē-
tis q faciunt
oīno illegiti-
mū ad cōtra-
hēdū matri-
moniū eum
quodam &

cū quodam
nō: q. venit
ex cultus
disparitate.
Exod. 24.
Deut. 7.
Esd. 10.
Lib. de adul.
confug. c. 21.
& hī. 28. q. 1.
cap. Sic enim
ad fi.
Exod. 34.
1. Corin. 7.
In lib. de pa-
triarchis, &
ponit. 28. q.
1. ca. Caue.
Ex concilio
Vrbani: &
hī. 28. q. 1. ca.
Si quis iudai
zet.
1. Corin. 7.

Lib. & ca. iif-
dē, & hī. 28.
q. 1. cap. sic
enim, ad fi.

Aug. ibidem
lib. 1. cap. 17.
1. Corin. 7.
& hī. 28. q. 1.
c. 1. nūc illud
Aug. ad Pol-
lentium.

1. Corin. 7.

1. Efd. 10.
Aug. lib. de
adul. coniug.
1. ca. 18.

quia etiam in veteri testamēto prohibitum est, fideles viros infideles ducere vxores: domino dicente, Non accipias vxores de filiabus alienigenarum filiis tuis, ne traducant eos post deos suos. Iuxta hoc domini praeceptum Iudaeorum coniugia cum alienis inita Esdras separauit. Hoc idem etiam in nouo testamento seruatur. Vnde Aug. Ne nubat scēmina, nisi suae religionis viro: vel ne vir talem ducat vxorem. Id enim, vt dicis, iubet dominus, docet Apostolus, vtrūq; praecipit testamētum. Item Ambros. Caue Christiane gentili vel Iudaeo filiam tuam tradere: caue ne gentilem vel Iudaeam vel alienigenam, id est hereticam, & omnem alienam a fide tua, vxorem accersas tibi. Item, Siquis Iudaeae, siue Christiana Iudaeo, siue Iudaea Christiano carnali consortio misceatur, quicumque tantum nefas admiserit, a Christiano cōtū protinus segregetur. Ex his aliisq; pluribus testimoniis apparet non posse contrahi coniugium ab his qui sunt diuersae religionis & fidei.

De coniugio fidelis & infidelis & duorum infidelium.

Huic autem videtur obuiare quod Apostolus ait de imparibus coniugiis. Ego dico, non dominus, Siquis frater habet vxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & si qua mulier, &c. Sed aliud hoc esse, aliud illud, euidenter ostendit Aug. Ibi enim agitur de illis coniugiis fidelium & infidelium quae contrahuntur ab eis in dispari religione & fide manentibus. Apostolus verò agit de illis, qui vnus eiusdemque infidelitatis fuerunt, quando coniuncti sunt. Sed cum venisset euāgelium, alter sine altera credidit. Intelligis ne quid dicam? Attende, vt rem ipsam diligentius explanem. Ecce coniuges duo vnus infidelitatis fuerunt quando coniuncti sunt: nulla de his questio est quae pertineat ad illud praeceptum veteris & noui testamēti, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare coniugium. Iam sunt coniuges, & ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt adhuc quales coniuncti sunt. Venitque euāgelii praedicator, credidit eorum vnus vel vna, sed ita vt infidelis cum fidele habitare consentiat. nō iubet dominus vt fidelis infidelem dimittat, taliter coniunctū. Nec Apostolus iubet vt non dimittat, sed consulit vt si quis aliter agat, non sit transgressor, sicut & de virginibus consulit. Monet autem quod est lucrandi occasio, cum possit licite relinquere, sed non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed ipsius vsus aliis affert impedimentum salutis: sicut discessio fidelis ab infideli, quam non prohibet dominus, quia coram illo non est iniusta: sed Apostolus ne fiat, consilio charitatis suadet, vt nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilii voluntate liberè faciat. Ex his monstratur, inter infideles coniugium esse, & consilium Apostoli non obuiare praecepto dñi, quo iubet fidelem non iungi infideli, & si cōiuncti fuerint separari. Legitur enim qd Esdras propheta, immo dñs per eum iussit Israelitis vxores dimittere alienigenas: per quas ibant ad deos alienos, non illae per maritos acquirebantur deo. Recte hoc praecipit: quia per Moysen iusserat dñs, ne quis vxorē alienigenā duceret. Merito ergo quas duxerāt domino prohibente, dño iubente dimiserunt: quia vt

ait Ambrosius, Non est putandum matrimonium, quod extra decretū dei factum est: sed cum cognoscitur, emendandum: vt quando fidelis infideli copulatur. Sed vt ait Aug. Cum cōpisset gentibus euāgelium praedicari, iam cōiunctos gentiles gentilibus comperit coniugibus: ex quibus si non ambo crederent, sed vnus vel vna, & infidelis cū fidele consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelē dimittere, nec iuberi. Ideo nō prohiberi, quia iustitia permittit a fornicanti discedere. Et infidelis hominis fornicatio est maior in corde, nec vera eius pudicitia cum cōiuge dici potest: quia omne quod non est ex fide, peccatum est, quāuis verā fidelis habeat pudicitiam, etiā cum infideli coniuge, quae non habet veram. Ideo autem nec iuberi, quia nec contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo coniuncti. Licitum ergo erat per iustitiam, fidele infidelem dimittere: sed licitum non erat faciendum, propter liberam beneuolentiam. Euidenter apparet & inter infideles coniugium esse, & Apostolum de illis agere, qui in infidelitate coniuncti fuerunt, & post alter ad fidem conuersus est: cum quo etiam infidelis habitare cōsentit, & hūc non dimittere fidele consulit Apostolus: quia forte per fidelem saluabitur infidelis.

De fornicatione spirituali, ob quam potest dimitti coniunx.

Potest tamen dici licite dimittere: quia infideli est for- nicatio, si non corporis, tamen mentis. Causam enim fornicationis dominus excepit. Fornicationem vero generalem & vniuersalem intelligere cogimur, non modo scilicet corporalem, sed & spiritualement: de qua August. ait, Idololatria & quaelibet noxia superstitio, fornicatio est. Dominus autem permisit & causa fornicationis vxorem dimitti, sed non iussit: & sic dedit Apostolo locum monendi, vt qui voluerit non dimittat: potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in coniuge, quanto magis fornicatio mentis, id est infidelitas?

Pro quibus vitiis possit dimitti.

Si autem quæris, An propter aliud vitium nisi propter infidelitatem vel idololatriam, possit dimitti? Attende quid Augustinus ait: Si infidelitas fornicatio est, & idololatria infidelitas, & avaritia idololatria: non est dubitandum & avaritiam fornicationem esse. Quis ergo quaelibet illicitam concupiscentiam potest a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, qd propter illicitas concupiscentias non tantum quae in stupris cum alienis viris vel scēminis committuntur, sed ob quaslibet quae animam a lege dei aberrare faciunt & perniciosè corrumpi, possit sine crimine & vir vxorem suam dimittere, & vxor virum. Item, Rectissime dimittitur, si viro suo dicat, Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias cōgreges: vel, nisi solita lenocinia exerceas, aut si quid aliud facinorosum vel flagitiosum a viro suo expetat. Tunc ille, si veraciter poenitens est, habetque fidem per dilectionē operantem, membrum quod eū scandalizat amputabit. Ex his apparet, qd non

Ambr. 28. q. 1.
c. iussit Es-
dras,
August. lib.
& cap. iifdē.
& habetur. 28.
q. 1. c. Sic em
necq.
Math. 19.

Non est vera
pudicitia fi-
delis cū infi-
deli. & habet
28. q. 1. in pri-
Ro. 14.

in glo. i.
Corin. 7. Si
quis,
Mat. 5. & 19.
in ser. dñi in
monte. & has
bef. 28. q. 1. c.
idololatriā.

27. q. 1. cap.
idolol.
ibidē vbi su-
pra,

Aug. de fidē
& opibus. &
hī. 28. q. 1. c.
Vxor legitia.

Math. vlt.

1. Corin. 7.
solum infidelitas, sed etiam quaelibet concupiscentia, quæ perniciosè turpiter-
que corrumpit, fornicatio spiritualis est: per quam vir uxorem, vel vxor virum
dimittere potest. Consultit tamen Apostolus, ne fidelis dimittat infidelem vo-
lentem cohabitare, nec à deo reuocare.

Si fidei liceat aliam ducere infidele discedente vel dimissa.

28. q. 2. quasi
per totū tra-
ctatū hac q.
suo.
28. q. 5.

28. q. 5. si q. 5.

Ad Hilariū
& habet. 28.
q. 5.
In glo. 1.
Corin. 7. Nō
est enim.

Hic quæritur, Si fidelis dimittat infidelem, vel infidelis
à fidele discedat, an liceat fidele aliam ducere: Videtur auctoritas testari, quod
illa viuentem alteram ducere non valeat. Ambr. enim verba Apostoli exponens
ait, Alioquin si disceditis ab inuicem, & volentes cohabitare dimittitis, & aliis
vos copulatis, adulteri estis: & filii vestri qui de hac copula nascuntur, immundi
id est spurii sunt. Item, Si quis habuerit uxorem virginem ante baptismum, viuente
illa post baptismum alteram habere non potest. Crimina enim in baptismo soluntur,
non coniugia.

Quæ præmissis contraria videntur.

Sed contra Ambros. testatur, Si infidelis (dicit Apostolus)
discedit, discedat. Non enim est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmo-
di: quia non debetur reuerentia coniugii ei qui horret auctorem coniugii. Non
est enim ratum matrimonium, quod sine deuotione dei est: & ideo non est pec-
catum ei qui dimittitur propter deum, si alii se copulauerit. Contumelia enim
creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii co-
pulus. Infidelis autem discedens, & in deum peccat, & in matrimonium. nec
est seruanda ei fides coniugii qui ideo recessit, ne audiret Christum esse deum
Christianorum coniugiorum. Si vero ambo crediderint, per cognitionem dei
confirmatur coniugium.

Determinatio.

28. q. 2.

Attende hæc prædictis contraria posse videri, ita vt sibi
Ambros. contradicere videatur. Sed distinguendum est hic aliud esse dimittere
volentem cohabitare, aliud dimitti propter deum ab illo qui horret nomen
Christi. Ibi lex beneuolentiae non seruatur, hic veritas custoditur. Et ideo cum
liceat dimittere volentem cohabitare, non tamen ea viuentem aliam ducere licet.
Discedentem vero sequi non oportet: & ea viuente aliam ducere licet. Sed hoc
non est intelligendum, nisi de his qui in infidelitate sibi copulati sunt. Sed si ad
fidem vterque conuersus est, vel si vterque fidelis matrimonio coniunctus est,
& post alter eorum à fide discesserit, & odio fidei coniugem reliquerit: dimissus
discedentem non contrahitur, nec tamen illa viuentem alteram ducere poterit:
quia inter eos fuerat ratum coniugium, quod non potest dissolui.

Quidam dicunt coniugium non esse inter infideles, & quare.

Hic locus
quasi de vers
bo ad verbū
habet. 28. q. 1.
in princ.
Rom. 14.

Sunt tamen nonnulli qui inter infideles asserunt non esse
coniugium: quia nec rata, nec legitima est eorum copula. Rata non est, quia
solui potest: nec legitima, quia Apostolus ait, Omne quod non est ex fide, pec-

catum est. Eorum autem coniunctio non est ex fide, & ideo peccatum est. Non
est ergo coniugium: quia nullum coniugium peccatum est. Aug. etiā dicit, quia non
est vera pudicitia infidelis cum fidele. Sed vera negatur esse pudicitia: non quod in-
fidelium coniugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum, quod excusat
coitum, & meretur præmiū. Item illud Apostoli, Omne quod non est ex fide,
peccatum est: non ita intelligendum est, vt quicquid sit ab infidelibus peccatum sit:
sed omne quod sit contra fidem. i. conscientiam, male sit, & ad gehēnam ædificat. Vel
in omni eo quod infidelis facit, peccat: non quia illud facit, sed quia non eo mo-
do illud facit quo debet, non referens ad debitum finem.

Quod legitimū sit coniugium infidelium, sed non ratū, & quare.

Copula ergo maritalis quæ est inter infideles, coniugium
est legitimū, sed non ratū. Legitimū, quia est inter legitimas personas: sed non ratū,
quia sine fide. Coniugium vero fidelium est legitimū, & ratū, si tamē legitime sunt
personæ. Quod autem legitima sit infidelium coniunctio Aug. testatur dicens, Vxor le-
gitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquitur, si cum viro Christiano per-
manere noluerit. Ex hoc etiā probatur, quod infidele ad fidem conuerso Apostolus
consuluit infidelem non dimittere: quod non faceret, si non esset inter eos le-
gitimū coniugium. Legitimū est, quod legali institutione, vel prouinciæ mo-
ribus, non contra iussionem domini contrahitur.

DE COGNATIONE CARNALI ET SPIRITUALI: & prius de carnali. DISTINCT. XL. A

NUNC superest de cognatione aliquid dicere. Est autem cognatio
alia carnalis, alia spiritualis. Primum de carnali cognatione & affinita-
te inspiciamus. Cognati ergo vel affines in septimo gradu, vel in
fra, copulari non debent. vnde Greg. Progeniem suam vnūquequeque usque ad septimam ob-
seruare decernimus generatione: & quid diu se agnoscat affinitate, propinquos vel
cognatos, ad coniugale copulam accedere denegamus: quod si fecerit, separatur. Itē
Nicolaus papa, De consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque post generatio-
nem septimam, vel quousque parētela cognosci potest. Itē, Nulli ex propinqtate sui
sanguinis usque ad septimum gradum uxores ducat. His auctoritatibus aliisque pluri-
bus, consanguineorum coniunctiones prohibentur usque ad septimum gradum.

De computatione graduum consanguinitatis.

Quomodo autem gradus consanguinitatis computandi
sint, Isidorus ostendit sic: Series consanguinitatis sex gradibus dirimitur, hoc modo:
Filius & filia, quod est frater & soror, sit ipse truncus. Illis seorsum seiunctis,
ex radice illius trunci egrediuntur isti ramunculi nepos & neptis, primus.
Pronepos & proneptis, secundus: Abnepos & abneptis, tertius: Adnepos &
adneptis, quartus: Trinepos & trineptis, quintus: Trinepotis nepos & tri-
neptis neptis, sextus. Attende quod sex gradus tantum ponit Isidorus, quia trun-
cum inter gradus non computat. Alii vero qui septem gradus ponunt, trun-
cum inter gradus computant. Varie namque computatur gradus consanguinitatis.

L iiii

28. q. 1. in pa-
rag. His itaq;

in lib. de fide
& opibus, &
habet. 28. q. 1.
ca. Vxor legi-
tima.
Hugo. 4. sen-
tentiarū. c. 9.
1. Corin. 7.

De impedimē-
tis q. faciunt,
omino illegitis-
mū ad contra-
hendū matri-
monium cum
quodā & cū
quodā nō: qd
venit ex pro-
pinqtate car-
nali, q. est cō-
sanguinitas.
Gregor. epis.
Gallig. 35. q. 3.
B. Progeniem
suam.

ibidem. c. de
Cōsanguini-
tate.
Ex concilio
Lugdunensi.
ibid. c. Nulli.
Lib. 9. Etymo-
lo. ca. 3. & h. f.
35. q. 5. c. Sea-
ries.

Alii enim patrem in primo gradu, filios in secundo ponunt: Alii primum gradum filios appellant, negantes gradum cognationis inter patrem & filium esse, cum vna caro sint pater & filius. Auctoritates ergo quæ consanguinitatis cautelam vsque in septimum gradum prohibent, patrem ponunt in primo gradu. Illi vero qui vsque ad sextum gradum prohibent, primum gradum filios appellant. Atque ita fit, ut eadem personæ secundum hanc diuersitatem inveniatur in sexto & septimo gradu. Patrem vero in primo gradu ponit, qui fratres dicit esse secundum gradum. Hoc modo computat Zacharias papa, inquit, Parentelæ gradus taliter computamus. Ego & frater meus vna generatio sumus, primumque gradum efficimus. Rursus, filius meus, & fratris mei filius secunda generatio sunt, & secundum gradum faciunt: atque ad hunc modum ceteræ successiones. Inter illos vero qui sex computant gradus, & illos qui septem computant gradus, nulla in sensu existit diuersitas, quauis in numero graduum varietas videatur. Vltima enim generatio si à fratribus sumat initium numerandi, septima inuenitur.

Quare sex gradus computantur.

Quare verò sex computet Isidorus, ipse aperit dicens, Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens vsque ad vltimum gradum protraxerit, & propinquitatem esse deserit, tunc primum lex in matrimonii vinculum eam recipiet, & quodammodo incipiet reuocare fugientem. Ideo autem vsque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex ætatibus mundi generatio & hominis status finitur: ita propinquitatem nominum continentur: ultra quos nec affinitas inueniri, nec successio potest amplius prorogari. Secundum alios, septem gradus ideo computantur, ita ut post septem gradus sponsus sponsæ iungatur: sicut post hanc vitam, quæ septem diebus agitur, ecclesia Christo iungatur. His autem occurrit illud quod Greg. Augustino Anglorum episcopo, à quo requisitus fuerat quota generatione debeant copulari, rescribit sic: Quædam lex Romana permittit, ut siue fratris, vel sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Vnde necesse est, ut quarta vel quinta generatio fidelium licenter sibi coniungatur. Sed post multum temporis idem Gregor. à Felice Messinæ Siciliæ præside, requisitus utrum Augustino scripserit, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia non soluerentur, inter cetera talem reddidit rationem: Quod scripsi Augustino Anglorum episcopo, ipsi etiam Anglorum genti quæ nuper ad fidem venerat, ne à bono quod coeperat metuendo austeriora recederet, specialiter & non generaliter me agnoscas scripsisse. Nec ideo hæc eis scripsi, ut postquam in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inuenti fuerint, non separentur: aut infra affinitatis lineam, i. vsque ad septimam generationem iungantur.

Ibidem. c. Pat. et eniel.

Ibid. lib. 9. Etimolo. cap. 6. & h. 25. q. 4. cap. Consanguinitate.

Quare septem.

De dispensatione Gregor. erga Anglos. 35. q. 1. c. Quædam lex Romana.

Ibidem.

DE GRADIBVS AFFINITATIS. DISTINCT. XLI.

N VNC de affinitate videndum est: de qua Greg. ait, Porro de affinitate, quæ dicitur parentelam esse, quæ ad virum ex parte vxoris, seu quæ ex parte viri ad vxorem pertinet, manifesta ratio est: quia si secundum diuinam sententiam ego & vxor mea sumus vna caro, profecto mihi & illi mea suæque parentela propinquitatem vna efficitur. Quocirca ego & soror vxoris meæ, in vno & primo gradu erimus: filius vero eius, secundo gradu erit à me: neptis vero, in tertio. Idque vtrinque in ceteris agendum est, in successione. Vxorem vero propinqui cuiuscunque gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodum ipsius quoque gradus aliqua femina propria propinquitatis sit. Quod nimirum vxori meæ de propinquitate viri sui in cunctis cognationis gradibus conuenit obseruare. Qui vero aliorum sentiunt, Antichristi sunt. Item Iulius papa, Aequaliter vir coniugatur consanguineis propriis, & consanguineis vxoris. Item Isid. Sane consanguinitas quæ in proprio viro conseruanda est, etiam in vxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est: quia constat eos duos fuisse in carne vna. Ideoque communis est illis vtrique parentela. Item Iulius papa, Nullum in vtroque sexu permitimus ex propinquitate sui sanguinis vel vxoris, vsque in septimum generationis gradum, vxorem ducere, vel incesti macula copulari: quia sicut non licet cuiquam Christiano de sua consanguinitate, sic nec de consanguinitate vxoris coniugem ducere, propter carnis vnitatem. Item Gregor. De affinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit vsque ad septimam generationem obseruare. Nam & hæreditas rerum per legales instrumentorum definitiones sancita, vsque ad septimum gradum hæredum protendit successionem. Non enim eis succederent, nisi de propagine cognationis deberetur. His auctoritatibus insinuat, & quæ sit affinitas, & vsque ad quem gradum sit obseruanda, scilicet vsque ad septimum.

Varie traditiones de affinitate.

Sed alii videntur concedere, in quinta generatione inter affines contrahi coniugium, & in quarta etiam si contractum fuerit, non separari. Ait enim Fabianus papa, De propinquis qui ad affinitatem per virum & vxorem veniunt, defuncta vxore vel viro in quinta generatione iungantur: in quarta si inuenti fuerint, non separentur. In tertia vero propinquitatem, non licet vxorem alterius accipere post obitum eius. Aequaliter vir iungatur in matrimonio eis qui sibi consanguinei sunt, & vxoris suæ consanguineis, post mortem vxoris. Ecce hic conceditur, in quinta vel quarta propinquitate, affinium fieri coniugium. Iulius etiam papa ait, Statutum est ut relictam patris vxoris suæ, relictam fratris vxoris suæ, relictam filii vxoris suæ, nemo sibi in matrimonio sumat: relictam vxorem consanguineorum vxoris suæ vsque in tertiam progeniem nemo in vxorem sumat. In quarta vero & quinta si inuenti fuerint,

A De impedimento matris monii qd veniat ex propinquitate carnalis, quæ est affinitas. 35. q. 1. cap. Porro de affinitate.

35. q. 3. c. æqualiter. Ibidem. c. Sane consanguinitas.

Ibidem. c. Nullum.

In concilio Meldens. ibidem. c. de affinitate.

Ibidem. c. De propinquis.

Ibidem. c. & hoc quoque.

non separentur. Ecce quam variè de affinitatis obseruatione loquuntur auctores. Alii enim vsque ad septimum gradum eam obseruari sanciunt. Alii vero in quinto vel quarto matrimonia contracta non diuidunt. Sed illi veritatis rigorem, isti misericordiæ dispensationem videntur proponere. Potest enim ecclesia dispensare in copula affinium vsque ad tertium gradum: sicut Gregorius dispensauit in quarto gradu consanguinitatis. Illud autem non est prætereundum, quod Gregorius Venerio episcopo scripsit: Sedem apostolicam consulere decreuisti, si mulier copula nuptiali extraneo viro coniuncta, cognationi eius pertineat, si eo defuncto cognatio maneat, vel sub alio viro cognationis vocabula dissoluantur, vel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. Si vna caro fiunt: quomodo aliquis eorum potest propinquius vni pertinere, nisi pertineat alteri? Hoc minime posse fieri credendum est. Porro vno defuncto, in superstitie affinitas non deletur: nec alia copula coniugalis affinitatem copulæ prioris soluere valet: sed nec alterius coniunctionis soboles placet ad affinitatis prioris viri consortium transire. Siquis ergo sacrilego & temerario ausu in defuncto quærit propinquitatem extinguere, vel sub altero affinitatis vocabula dissipare, vel si susceptas soboles alterius copulæ propinquitati prioris credit legitime sociari: hic negat dei verbum validum esse quod dixit, Erunt duo in carne vna. Ecce hic prohibet, si mortuo primo viro vxor eius alii nupserit, filios de secundo viro genitos ducere vxores de cognatione prioris viri: quia filii mediante matre, ad cognationem prioris viri pertinent, cum quo mater eorum vna caro extiterat. Hoc idem etiam Innocentius papa ait, Siqua mulier ad secundas nuptias transferit, & ex eis sobolem genuerit, nullatenus potest ad consortium cognationis prioris viri pertinere. Hoc autem obseruandum est vsque ad septimum generis gradum: sed maxime, vsque ad tertium & quartum, sicut supra positum est.

Si coniugium sit inter eos, qui nota consanguinitate diuiduntur. C

Et est sciendum, quod ecclesia infra prædictos gradus consanguinitatis coniunctos separat. Si autem ignoranter coniuncti fuerint in conspectu ecclesiæ, & postmodum probata consanguinitate eiusdem iudicio separati: quæritur vtrum copula illa coniugium fuerit? Quibusdam videtur non fuisse coniugium, quia non erant legitimæ personæ: sed tamen de crimine excusantur per ignorantiam, & quasi coniugium reputatur, quia bona fide, & per manum ecclesiæ conuenerunt. Vnde & filii eorum legitimi habentur. Alii vero dicunt fuisse coniugium, licet non essent legitimæ personæ: quia talium coniunctiones vocantur canones coniugia, vbi de personis agitur, quarum testimonio consanguineorum sit dirimenda coniunctio. vnde Urbanus papa, Si duo viri vel tres consanguinitatem iureiurando firmauerint, vel ipsi forte confessi fuerint, coniugia dissoluantur. Si vero neutrum contigerit, episcopi eos per fidem Christi obtestentur, quatenus palam fateantur, si se reco-

35. q. 10. c. Fra-
ternitatis.

Gen. 2.
Math. 19.

35. q. 10. c. Si
qua mulier.
8. 2.

Quibus perso-
nis testificati-
bus sint diui-
denda coniugia.

35. q. 6. Si
duo viri.

gnoscent consanguineos. Si se iudicio episcoporum segregauerint, alia matrimonia non prohibeantur contrahere. Idem, Notificamus tibi, vt cum tres vel duo ex propinquieribus eius qui accusatur, hanc propinquitatem iuramento firmauerint: vel si duo vel tres ex antiquioribus Ianuensibus, quibus hæc propinquitas est nota, qui bonæ famæ & veracis testimonii sint, remoto amore, timore, precio & omni malo studio, prædicta firmauerint: sine mora coniugia dissoluantur. Consanguineos vera extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in synodo computet: sed propinqui ad quorum notitiam pertinet. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus & veracioribus, quibus propinquitas tota nota sit, episcopus canonicè perquirat: & si inuenta fuerit, separentur. Ecce quibus accusantibus vel testificantibus dirimenda sit consanguineorum coniunctio, quæ coniugium vocatur.

Distinctio vtilis, Quid sit fornicatio. D

Hic dicendum est, quod aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus, aliud raptus. Fornicatio, licet sit genus omnis illiciti coitus qui sit extra vxorem: tamen specialiter intelligitur in vsu viduarum, vel meretricum vel concubinarum. Stuprum, proprie est virginum illicita defloratio. Adulterium, est alieni thori violatio. vnde adulterium dicitur, quasi alterius thori accessio. Incestus, est consanguinearum, vel affinium abusus. Vnde incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus suis abutuntur. Raptus admittitur, cum puella violenter à domo patris educitur, vt corrupta in vxorem habeatur. Siue puellæ, siue parentibus vis illata constiterit, hic morte mulctatur: Sed si ad ecclesiam cum rapta confugerit, priuilegio ecclesiæ mortis impunitatem meretur. Addendum est etiam illud Alexandri, qui ait, Quod frater sororve vxoris tuæ cognati dicuntur, æquiuocationis iure fit, & necessitate vulgaris appellationis potius, quam vltra cognationis causa. Vxor enim fratris, fratris illa potius quam cognata vocatur. Mariti frater, leuir dicitur. Duorum fratrum vxores, sanitricæ vocantur, quasi eandem sanuam intrantes. Viri soror, glos appellatur. Sororis autem vir non habet speciale nomen, nec vxoris frater.

DE SPIRITUALI COGNATIONE.

DISTINCT. XLII.

E parentalium graduum famosa quæstione, aliquid licet minus sufficienter, diximus. Iam de spirituali cognatione addamus, quæ etiam personas impedit vt non sint legitimæ ad inecundas nuptias. Tria quidè sunt, consanguinitas, affinitas, & spiritualis germanitas. Consanguinitas est inter eos, qui iunguntur secundum lineam generis: Affinitas inter eos, qui genere quod non sunt coniuncti, sed mediante genere sunt sociati, verbi gratia, Vxor filii

Idè Ricardo
Ianuens. episcopo
vbi sup. c. No-
tificamus.

Fabianus pa-
pa ibidem. c.
Consanguis-
nitas. p. 67.
concordia

Hoc totum vsque
ad parag. At-
tendendum habet
36. q. 1. c. Lex
preteritorum
parag. Sed non
omnis.
Quid sit for-
nicatio, Stup-
rum, Adultera-
riu, Incestus,
& Raptus.

35. q. 5. c.
Quod autem
frater.

De impedimē-
tō matri-
monii quod ve-
nit ex spina-
late spūali.

Hugo sen.
4. c. 13.

fratris mei qui non est de genere meo, per ipsum qui est de genere meo, mihi affinis facta est, & ego illi. Spiritualis proximitas, est inter compatrem & comatrem: & inter eos, quorum vnus alterum de sacro fonte leuauit, vel in cathecizatione aut confirmatione tenuit. Est etiam inter filios eiusdem hominis carnales & spirituales.

Qui sint filii spirituales.

B

Spirituales filii sunt, quos de sacro fonte leuamus, vel

30. q. 1. c. 9.
Ad lumina.

30. q. 1. c. 9.
quos.

in concilio Ma-
guntinensi, 10.
q. 4. c. De eo.

ibidem. c.
Nosse.

1. Corint. 7.
Ex concilio
Cabilonensi.
ibidem. c. Di-
ctum est.

ibidem. c. Ad li-
mina.

in cathecizatione seu confirmatione tenemus. Filii etiam & filiae spirituales eorum sunt, qui trinæ mersionis vocabulo eos sacro baptismo tingunt. Dicitur etiam spiritualis filia sacerdotis, quæ ei peccata sua confitetur. Vnde Symmachus papa, Omnes quos in poenitentia suscipimus, ita nostri spirituales sunt filii: vt & ipsi quos vel nobis suscipientibus, vel sub trinæ mersionis vocabulo mergentibus, vnda baptismi regenerauit. Syluester etiam admonet, vt ad suam filiam poenitentialem nullus sacerdos accedat: quia scriptum est, Omnes quos in poenitentia accipimus, ita nostri filii sunt, vt in baptismo suscepti: quorum omnium flagitiosa est commixtio. Quod autem compater & commater sibi iungi nequeant, nec pater spiritualis: nec mater filia, vel filio spirituali, ex concilio Maguntinensi docetur. De eo quod interrogasti, si aliquis filiolum suum duxerit in vxorem, & de eo qui concubuit cum matre spirituali, & de eo qui filium suum baptizauit, & vxor eius eum de fonte suscepit, hac causa vt dissidium fieret coniugii, si post in tali copula possunt permanere: sic respondendum est, Si filiolum aut commatrem suam aliquis in coniugium duxerit, separandos esse iudicamus, & graui poenitentia plectendos. Si vero coniuges legitimi, vel vnus, vel ambo ex industria hoc fecerint, vel filium suum de fonte susceperint: si inuolupti manere voluerint, bonum est: si autem, grauis poenitentia infideliatori iniungatur, & simul maneant: & si prauaricator coniugii superuixerit, acerrima poenitentia mulctetur, & sine spe coniugii maneat. Ex his apparet, quod aliquis filiolum suum vel commatrem non potest sibi copulare nuptialiter: & si presumptum fuerit, separandi sunt. Qui autem legitime coniuncti sunt, non ideo separandi sunt, quia alter eorum infideli filium de fonte leuauit. Quod etiam Nicolaus confirmat dicens, Nosse desideras, vtrum mulier quæ viri filium ex alia femina genitum de sacro fonte leuauerit, postmodum possit cum eodem viro copulari. Quos ideo coniungi posse decernimus, quia secundum canones sacros, nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet coniux dimittere coniugem, cum Apostolus præcipiat, Nolite fraudare inuicem: nisi forte ex consensu ad tempus &c. Ideo dictum est nobis quasdam feminas desidiose, quasdam vero fraudulentè vt à viris suis separentur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Vnde nos dignum duximus, vt si qua mulier filium suum desidia aut aliqua fraude coram episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam vel fraudem, quoad viuat, poenitentiam agat: tamè à viro suo non separetur. Item Ioan. papa, Ad limina sancti Petri homo

nomine Stephanus veniens, nostro præsulatui innotuit, quod filium suum in extremo vitæ positum, necdum baptismi vnda lotum, absentia sacerdotum cogente baptizauit, eumque propriis manibus suscepit. Atque pro huiusmodi negotio, reuerentia tua præfatum hominem à sua coniuge iudicauit esse separandum. Quod fieri nullatenus debet, dicente scriptura, Quod deus coniunxit, homo non separat. Et dominus non dimittere vxorem, nisi causa fornicationis, iubet. Et nos tanta auctoritate freti dicimus non dimittendum esse, & inculpabile iudicandum quod necessitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus, si tamen necesse fuerit, liberè conceditur. Vnde si supradictus homo filium morientem aspiciens, ne animam perpetuo perire dimitteret, vnda baptismi lauit, vt eum de potestate mortis eriperet: bene fecisse laudatur. Ideoque suæ vxori, sibi iam olim legitime sociatæ, impune dum vixerit iudicamus manere coniunctum: nec ob hoc separari debere. His alijsque pluribus auctoritatibus edocetur, coniuges non esse separandos, si post legitimam copulam alter alterius filium de fonte leuarit, vel in confirmatione tenuerit.

Quid præmissis obuiat.

C

His autem obuiare videtur, quod Deus dedit papa ait, Peruenit ad nos Diaconus sanctitatis vestræ epistolam deferens, quod quidam viri & mulieres præterito sabbato paschali, pro magno populi incursum nescientes filios suos suscepissent de lauacro. Cupis ergo scire, an propter hoc debeant viri ac mulieres ad proprium usum redire, vel non? Nos vero hac re mœsti, priorum inquisimus dicta: & inuenimus in archiuis, id est in armarijs apostolicæ sedis, ita talia contigisse in pluribus ecclesijs: quarum episcopis ab hac apostolica sede volentibus scire, vtrum viri ac mulieres redirent ad proprium thorum, Beatæ memoriæ sancti patres Iulius papa, Innoc. & Coelestinus cum episcoporum plurimum consensu in Apostolorum principis ecclesia præsidentes, talia rescripserunt & confirmauerunt: vt nullo modo se in coniugio reciperet viri ac mulieres, quinque hac ratione susceperunt natos: sed separarent se, ne suadente diabolo tale vitium inualescat. Item, Si quis filiastrum vel filiastram suam ante episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab vxore sua, & aliam nunquam accipiat. Hæc autem vel ad terrorem dicta sunt, non quod ita esset faciendum, sed ne illud fieret summo opere cauendum: vel de illis est intelligendum, qui prius filios suos vicissim de fonte susceperunt, quam fierent coniuges. Præmissis autem auctoritatibus omnino consentiendum est: vt siue proprium, siue tantum viri filium mulier de fonte susceperit, non ideo à viro separetur: quod & de viro similiter oportet intelligi.

De copula spiritualium, vel adoptiuorum, & naturalium filiorum.

D

Quod autem spirituales vel adoptiuu filii naturalibus copulari nequeant, Nicolaus papa testatur ita inquiring: Ita diligere debet homo cum qui se suscepit de sacro fonte, sicut patrem. Inter fratres & filios spirituales gratuita & sancta communio est: quæ dicenda non est consanguinitas, sed habenda spiritualis proximitas. Vnde inter eos arbitror non posse fieri legale coniugium,

ibidem. c. Per-
uenit.
ibidem. Si quis
ad filiastrum.

Ad consulta
Bulgarorum
35. q. 5. c. Ita
diligere.

quia nec inter eos qui natura, & eos qui adoptione filij sunt, venerandæ leges matrimonia contrahi permittunt. Item, Si inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio iungit: quanto potius à carnali inter se cõubernio cessare oportet, quos per cœleste sacramentum regeneratio sancti spiritus vincit.

Si filij ante cõpaternitatem vel post nati, valent coniungi.

De copula si
horu qui an
compaterni-
tate vel post
nati sunt.
Vbi supra. c.
Sup quibus.

Hoc autem quidam volunt intelligere tãtũ de illis fi-
liis quibus cõpatres facti sunt. De alijs vero qui ante cõpaternitatem vel post ge-
niti sunt, concedunt quod legitime & licite iungi possunt. Quibus videtur cõsen-
tire Urbanus secundus dicens, Super quibus consuluit nos tua dilectio, hoc vi-
detur respondendum: vt & baptisimus sit, si instante necessitate foemina puerum
in nomine trinitatis baptizauerit: & quod spiritualium parentum filij vel filiae an-
te vel post compaternitatem genitæ, possunt legitime coniungi, præter illam per-
sonam, qua compatres effecti sunt.

Paschalis papa.

ibidẽ. c. post
susceptum.

Ex tiburien-
conclio.
ibidẽ. c. illud
etiam.

Paschalis vero secundus, post compaternitatem geni-
tos copulari prohibet, scribens Regino episcopo. Post susceptam filium de fon-
te vel filiam spiritualement, qui ex compatre vel ex commatre fuerint nati, matri-
monio iungi non possunt. Illud etiam notandum est, quod in Tiburiensi conci-
lio legitur, Si quis suæ spiritualis commatris filiam fortuitu, & ita contingente
rerum casu in coniugium duxerit: maturiori seruato consilio habeat, atque legi-
timo connubio honeste operam det.

Si quis ducere possit duas commatres vnã post alteram.

Constat. epõ
30. q. 4. c. Sci-
scitatur.

Ex Tiburi-
conclio.
ibidẽ. c. Qui
spiritualement
ibidẽ. c. Post
vxoris.

Determina-
tio ibidem.

Solet etiam quæri, Si commatrem vxoris post eius obi-
tum quis ducere valeat? De hoc Nicolaus papa sic scribit, Sciscitatur à nobis san-
ctitas vestra, si quis duas commatres habere valeat vnã post alterã? In quo me-
minisse debes scriptum esse, Erunt duo in carne vnã. Cum ergo constet quod vir
& mulier vnã caro efficiuntur, restat virum compatrem constitui mulieri, cuius
assumpta vxor commater erat: & ideo virum illi foeminae non posse coniungi,
quæ commater eius erat, cum qua idem fuerat vnã caro effectus. Huic autem il-
lud contrarium videtur, Qui spiritualement habet compatrem cuius filium de laua-
cro suscepit, & vxor eius commater non est, licet ei defuncto cõpatre suo eius
viduam ducere in vxorem: quos nulla generatio spiritualis secernit. Item ex epi-
stola Paschalis papæ, Post vxoris obitum, cum commatre vxoris coniugio copu-
lari, nulla ratio vel auctoritas videtur prohibere. Nõ enim per carnis vnionem,
ad vnionem spiritus transiit. ¶ Sed sciẽdũ quod autoritas Nicolai de illo agit,
qui vxori suæ debitum reddidit, postquam commater illius extitit. Aliæ vero au-
toritates de illo agunt, cuius vxor postquam à viro suo derelinquitur, illius cõ-
mater efficitur, nec post compaternitatem à viro suo cognoscitur: vel de illo po-
tius agunt, cuius vxor ante defungitur, quàm ab eo cognoscatur.

Si vir & mulier possint simul tenere puerum.
Solet etiam quæri, Si vxor cum viro simul debeat in ba-
ptismo suscipere puerum? De hoc Urbanus ait, Quod vxor cum marito in ba-
ptismo simul non debeat suscipere puerum, nulla auctoritate videtur vel reperi-
tur prohibitum: sed vt ipsa puritas spiritualis paternitatis ab omni labe & infam-
ia conseruetur immunis, decreuimus vt vtrique simul ad hoc aspirare nõ præ-
sumant. Quia vero piaculare flagitium commisit, qui duabus cõmatribus velut
sororibus nupsit, magna poenitentia debet ei iniungi.

De secundis & tertijs nuptijs, & deinceps.

Sciendum est etiam, quod non solum primæ vel secun-
dæ nuptiæ sunt licitæ, sed etiam tertiæ & quartæ non sunt dãnandæ. Vnde Aug.
Secundas nuptias omnino licitas, Apostolus concedit. De tertijs autem & quar-
tis, & de vltra pluribus nuptijs, solent homines mouere quæstionem. Sed quis au-
deat definire, quod nec Apostolũ video definisse. Ait enim, Si dormierit vir eius,
cui vult nubat. Nõ dicit, primus, vel secundus, vel tertius, vel quoruilibet: nec à no-
bis definiendum est, quod non definit Apostolus. Vnde vt breuiter respondeam,
nec illas nuptias debeo dãnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre: nec
contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, vt quotiens voluerint nubant:
nec ex meo corde præter scripturæ auctoritatem, quotslibet nuptias dãmna-
re. Item testatur Hieron. Ego nunc libera voce exclamo, nec dãmna in ecclesia
bigamam, immo nec trigamam: & ita licere quinto & sexto, quemadmodum se-
cundo marito nubere. Apostolus tamen bigamos à sacerdotali honore exclu-
dit. Sed hoc non facit pro vitio bigamiæ, immo pro sacramenti virtute, vt sit vna
vnus, sicut vnica vnici. Illud tamen Cæsariensis cõcilij videtur innuere, bigamiam
esse peccatũ. Presbyterũ, inquit, in nuptijs bigami prandere non conuenit: quia
cum poenitentia bigamus indigeat, quis erit presbyter qui talibus nuptijs possit
præbere cõsensum? Sed hoc de illo intelligi potest, qui primæ vxori insidiatus pu-
tatur desiderio secundæ: vel pro signaculo sacramenti illud dicitur, quod in biga-
mo non seruatur. Ambrosius etiam dicit, quod primæ nuptiæ tãtum à domino sunt
institutæ: secundæ vero sunt permissæ. Et primæ nuptiæ sub benedictione dei ce-
lebrantur sublimiter: secundæ vero etiam in præsentem carent gloria.

ibid. c. Quod
vxor,

si. q. i. c. deus
masculum. &
c. sequenti.

1. Corin. 7.

ibidem. c.
Aperiant q.
so. ad finem.
1. Timoth. 3.

ibid. c. De
his qui.

Sup epistolã
ad Corin.

DE RESURRECTIONIS ET IUDICII CON- DISTINCT. XLIII.

OSTREMO de conditione resurrectionis, & modo resurre-
ctiũ, nec nõ & de die iudicij & misericordiæ qualitate breuiter differen-
dũ est. Omnibus quæstionibus quæ de hac re moueri solent, satisfacere
non valeo: resurrectionem tamen carnem omnium quicunq; nati sunt atque na-
scentur & mortui sunt & morientur, nullatenus ambigere debet Christianus. Ait
enim Esaias, Resurgẽt mortui, & resurgẽt qui erũt in sepulcris. Et Apost. Nolu-
mus vos igno. fra. de dor. vt non con. sicut & ceteri qui spẽ non habent. s. resur-

De resurre-
ctione secun-
dum id quod
est.
Aug. iench.

Esai. 26.
1. Thef. 4.

rectionis. Hoc enim vobis di. in ver. do. quia nos qui vi. qui re. su. non prae. eos qui dor. Quonia ipse do. in iussu & in vo. ar. & in tu. dei descē. de cœ. & mor. qui in Christo sunt re. primi. Deinde nos qui vi. qui relin. si ra. cum illis in nu. ob. ui. Christo in æra. & sic semper cum domino erimus. His verbis & veritas resurrectionis, & causa atque ordo resurgentium præclarissime insinuat.

De voce tubæ.

Causa enim resurrectionis mortuorum erit vox tubæ,

quæ in aduentu iudicis ab omnibus audietur: & cuius virtute excitabuntur mortui, & de monumentis resurgent. Vnde propheta, Dabit voci suæ vocem virtutis id est effectū resuscitandi mortuos. Et Ioannes euangelista ait, Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audiet vocem filij dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Si vero queritur, cuius vel qualis erit vox illa? Apostolus dicit, quod erit archangeli, id est ipsius Christi, qui est princeps archangelorum. Vel vox erit alicuius, vel plurium angelorum. Eademque dicitur tuba: quia erit manifesta & nouissima, quia post eam non erit alia. Hæc tuba (vt ait Aug.) est clamor: de quo dicitur in euangelio, Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit: exite obuiæ ei. Tubæ nomine aliquod euident & præclarum signum intelligitur. Quod vox archangeli & tuba dei ab Apostolo dicitur, in euangelio vox filij dei & clamor appellatur: quod signum mortui audient & resurgent.

De media nocte.

Media autem nocte dicitur venturus, vt Aug. ait, non

pro hora tēporis: sed quia tunc veniet, cū non speratur. Media ergo nocte. sc. cum valde obscurum erit. i. occultum veniet. Dies enim domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Potest tamen non incongruē intelligi mediæ noctis tēpore venturus: quia vt ait Cassiod. Hoc tempore primogenita Aegypti percussa sunt, quando etiam sponsus venturus est. Pluribus etiam locis contestantur auctores, q̄ aduētus Christi dies dicitur domini, non pro qualitate temporis, sed rerum: quia tunc cogitationes & consilia singulorum patebūt. Vnde in Daniele, Vetustus dierum sedit, & libri aperti sunt coram eo. Libri sunt conscientiarū singulorum, quæ tunc aperientur alijs. Et tunc implebitur, Nihil occultum quod non reueletur. ¶ Adueniente autem summo iudice, non solum aeris tenebræ illuminabuntur, sed abscondita cordiū manifestabūt. Virtute ergo diuina fiet, vt cuiq; opera sua bona vel mala cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur: vt accuset vel excuset hominem cōscientia, eaque teste dānetur vel saluetur.

De memoria electorum, si tunc præcedentia mala teneat.

Hic queritur, Vtrum electis tunc adsit memoria præcedentium malorum, sicut bonorum? Quædam auctoritates videntur tradere bonos non habituros tunc memoriam præcedentium malorum. i. peccatorū vel tormentorum. Ait enim Esaias, Ego creo cœlos nouos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, sed gaudebitis in æter-

Psalm. 67.
Ioan. 5.

1. Thef. 4.

1. Corin. 15.
De grā noui
& vet. test.
Matth. 25
1. Thef. 4. d

Matth. 25. a
vbi supra de
grā no. test.

1. Thef. 5. a
super octo
narium.
Exod. 12

Daniel. 7. c.
De libris qui
tunc aperti
erunt.
Matth. 10. c

1. Corin. 4. 2
Aug. de ciui.
dei, lib. 20.
cap. 15.

Esa. 65. c.

num. Item, Obluioni traditæ sunt angustiae priores, & absconditæ ab oculis nostris. Quæ de futuro exponens Hieron. ait, Obluioni tradentur priora mala: quia forsitan in futuro pristinae conuersationis memoria omnino delebitur, succedentibus bonis æternis: ne sit pars malorum, prioris angustiae memorari. Sed hæc & his similia possunt accipi sic, vt non excludant memoriam præcedentium malorum, sed ex ea molestiam & læsionem amoueant. Non enim eorum memoria sanctos contristabit, vel eorum beatitudinem obfuscabit, sed gratiores deo reddet. Vnde super psalmū. 87. ait Greg. Quomodo in æternum misericordias domini canit, qui miseriæ non meminit? Quomodo autem plena beatitudo, si memoria reatus mentem tangit? Sed sæpe læti tristitiam meminimus, & fani dolum meminimus sine dolore: & inde amplius læti & grati sumus. Ex his apparet, quod si priorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro, non eis tamen erit ad poenam vel gloriæ derogationem, sed ad gratiarum actionem. Si vero queritur, vtrum peccata quæ fecerunt electi, prodeant tunc in notitiā omnium, sicut mala damnandorum omnibus erunt nota. Non legi hoc expressum in scriptura. Vnde non irrationabiliter putari potest, peccata hic per poenitentiam tecta & deleta, illic etiam tegi alijs: alia verò cunctis propalari.

De his qui viui reperientur.

Quæri solet, Vtrum illi quos viuos inueniet Christus,

si nunquam omnino morituri sint, an ipso temporis puncto, quo rapiuntur obuiam Christo, ad immortalitatem mira celeritate sint transituri? Non enim dicendum est, fieri non posse vt per æra in sublime portentur, in illo spatio & moriantur & reuiuiscant. Ad hunc autē sensum, quo existimamus illos in paruo spatio & passuros mortem, & accepturos immortalitatem, Apostolus nos vtgere videtur, vbi dicit, Omnes in Christo viuificabimur. Et alibi, Quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile videatur, illam multitudinem corporum in ære quodammodo seminari, atque ibi protinus immortaliter & incorruptibiliter reuiuiscere, cum credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine victura, tanta velocitate redituros antiquissimorum cadaverum puluerem? Sed vellem de his potius audire doctiores. Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viuentes, eique obuiam rapiuntur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros: nullas in verbis Apostoli patiemur angustias, generaliter accipientes illud quod dictum est, Omnes quidem resurgemus, scilicet tam boni quam mali: sed non omnes immutabimur, scilicet in solennitatem resurrectionis. De hoc etiam Amb. ait, In ipso raptu eorum qui viui reperientur, mors erit & resurrectio: vt anima quasi per soporē egressa de corpore, eidem in momento reddatur. Contrā vero scribens ad Marcellam Hieron. testari videtur, dicens quosdam in fine seculi adueniente Christo non esse morituros, sed viuos repertos in immortalitatem repente mutandos. Horum autem quid verius sit, non est humani iudicii definire.

Ibidem.
In glo. super
illum locum
Esaiæ.

Aug. de ciui.
dei libro. 20.
cap. 20.

1. Cor. 15. c
Ibidem Aug.

1. Cor. 15. g

Thef. 4.
Super illud,
Quoniam ipse
se dominus.
Epist. ca. 4.

Quomodo intelligitur Christus iudex viuorum & mortuorum.

August. in en-
chir. cap. 55.

His autem adiiciendum est, dupliciter intelligi quod di-
citur Christus iudicaturus viuos & mortuos. Aut enim viui accipiuntur, qui in
aduentu eius viui reperiuntur, licet in raptu moriantur: & mortui, qui ante dece-
serant: vel viui & mortui accipiuntur, iusti & iniusti.

Quomodo omnes incorrupti.

Cumque ex prædictis sanè credi valeat omnes resurre-
cturos, credendum est etiam quod omnes resurgent incorrupti: non vtiq; im-
passibiles, quia reprobi mortem patientur æternam, sed sine diminutione mem-
brorum omnia humani corporis habituri membra, nec tamen gloria ac spe im-
passibilitatis induentur.

DE AETATE ET STATURA RESVR- gentium. DISTINCT. XLIIII.

De resurre-
ctione quan-
tū ad modum
sive quātum
ad qualitātē
& qđ dicitur
resurgētium.
Eph. 4. c.

Haymo i gl.
super illud
Eph. 4. Do-
nec omnes
occur.

In lib. de ci-
dei lib. 22.
cap. 14.

Lucæ. 21.

Aug. in En-
chir. ca. 88.

Ibidem Aug.
Hugo lib.
2. de sacramē-
tis, parte. 1.
cap. 19.

Solent autem nonnulli percontari & quærere, an in eadem ætate
& statura corporis omnes resurrecturi sint? Quidam putauerunt
omnes resurrecturos secundum mēsuram ætatis & stature Chri-
sti: ideo quia Apostolus ait, Donec occurramus omnes in virum perfectū, in mē-
suram ætatis & plenitudinis Christi. Sed his verbis non eadem resurgentibus as-
signatur statura, sed ætas. Omnes enim in eadem ætate resurgent, in qua Chri-
stus mortuus est & resurrexit, cuiuscunque ætatis mortui fuerint. Virum autem
posuit, non vt distingueret sexum, sed vt significaret perfectionem virorum quā
tunc habebunt: sed non omnes eandem staturam corporis obtinebunt. Vnde
Aug. Non ait in mēsuram corporis vel stature, sed ætatis: quia vnusquisq; suam
recipiet mēsuram corporis, quam vel habuit in iuuentute, etiam si senex obiit,
vel fuerat habiturus si ante est defunctus. Ætas vero erit illa ad quam peruenit
Christus, scilicet iuuenilis, vt circa. 30. annos. Triginta enim duum annorum &
trium mensium erat ætas Christi, in qua mortuus est, & resurrexit. Non est au-
tem fas dicere, quod in resurrectione accedat corpori magnitudo, quam nec ha-
buit hic, nec erat habiturum diu viuendo: nec maiora corpora redigenda sunt ad
modum dominici corporis. Periret enim multum de illis corporibus, cum nec pe-
riturus sit capillus, vt ait dominus, Capillus de capite vestro non peribit.

Quod resurget quicquid fuit de substantia & natura corpo-
ris, & in eadem parte corporis.

Non enim perit deo terrena materies, de qua mortalium
creatur caro: sed in quemlibet puluerem cinerēve soluitur, in quolibet halitus
aurasque diffugiat, & in quancumque aliorum corporum substantiam, vel in ip-
sa elementa vertatur, in quorūcunq; etiam animalium vel hominum cibum car-
nemque mutetur, illi animæ in puncto temporis redit, quæ illam carnem primi-
tus vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Ipsa ergo terrena materies quæ dis-
cedente anima fit cadauer, non ita in resurrectione reparabitur, vt ea quæ dilabū-

tur, & in alias atque alias rerum species vertuntur: quanuis ad corpus redeant vn-
de dilapsa sunt: ad easdem quoque corporis partes vbi fuerunt, redire necesse sit.
Alioquin si capillus redit, quem tam crebra tonsura detraxit: si vngues, quos
totiens depressit exectio immoderata & indecens, cogitantibus resurrectionem
carnis, & ideo non credentibus occurrit infirmitas. Sed quemadmodum si statua
cuiuslibet solubilis metalli igne liquefceret, vel contereretur in puluerem, vel
confunderetur in massam: & eam vellet artifex rursū ex illius materia & quā-
titate reparare, nihil interesset ad eius integritatem, quæ particula materiæ cui
membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restitu-
ta resumeret. Ita deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro no-
stra extiterat, eā mirabili celeritate restituet: nec aliquid attinebit ad eius redin-
tegrationem, vtrum capilli ad capillos redeāt, & vngues ad vngues: an quicquid
eorum perierat, mutetur in carnem & in partes alias corporis reuocetur: curan-
te artificis prouidentia, ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliquid ibi non
erit: sed quicquid ibi futurū est, hoc decebit: quia nec futurū est, si non decebit.

Congrua si-
militudo per
exemplum
statuæ.

Idē Aug. 90.

Quod sancti sine omni deformitate resurgent.

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est,
de quibus consequenter adiungit, Resurgent ergo sanctorum corpora sine vllo
vitio, sine vlla deformitate, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate: in qui-
bus tanta facilitas, quanta felicitas erit: propter quod & spiritualia dicta sunt, cū
proculdubio corpora sint futura, non spiritus. Ex his apparet, quod vna erit ætas
omnium resurgentium, scilicet iuuenilis: statura vero diuersa, scilicet quam quis-
que habuerat in iuuenili ætate, vel erat habiturus, si ante est defunctus. Nec de
substantia de qua hominis caro creatur, aliquid peribit: sed omnium particularū
ante dispersarum collectione, reintegrabitur naturalis substantia corporis. San-
ctorum quoque corpora sine omni vitio fulgida sicut sol, resurgent, præcisīs cun-
ctis deformitatibus quas hic habuerunt.

August. in eo-
dem. cap. 91.

Matth. 13. f.

Si mali tunc habeant quas hic habuerunt deformitates.

De reprobis autem quæri solet, an cum deformitatibus
hic habitis resurgent? Hoc autem August. non asserit, sed dubium reliquit, ita in-
quiens, Quicunque ab illa perditionis massa quæ per Adam facta est, non libe-
rantur per Christum, resurgent quidem etiam ipsi, vnusquisque cum sua carne:
sed vt cum diabolo eiusque angelis puniantur. Vtrum verò ipsi cum vitijs & de-
formitatibus suorum corporum resurgent, quæcunque in eis gestarunt, inquiren-
do laborare quid opus est? Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitu-
do vel pulchritudo, quorum erit certa & sempiterna damnatio. Ecce non defi-
nit, an tunc habeant deformitates quas hic habuerunt, reproborum corpora.

In ench. c. 92

Matth. 25. d

Quod non consumuntur corpora quæ tunc ardebunt.

Si verò quæritur de corporibus malorum, quomodo in
igne ardeant & non consumantur? Aug. varijs exemplis astruit, & sempiternis
ignibus ea ardere, & non consumi illa combustione: sicut animus cuius præsen-
M ij.

De ci. dei lib.
21. cap. 1. & 3.

tia corpus uiuit, & dolorem pati potest, mori autē nō potest. Hoc enim erit tunc in corporibus damnandorum, quod nunc esse scimus in animis omnium.

Si dæmones corporali igne cremantur.

Quæritur etiam solet, An dæmones corporali igne ardeant?

Super Gen.
& de ciuit. dei
lib. 2. ca. 10.

Apoc. 19.

Matth. 25. d
De ciuit. dei
lib. 20. c. 16.
Qualis vel ubi
sit ille ignis.

Ad quod Aug. respondens ait, Cur non dicamus (quanuis miris, veris tamen modis) etiam spiritus incorporeos posse pœna corporali ignis affligi, si spiritus hominum etiam incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Gehenna illa, quæ stagnum ignis & sulphuris dicta est, corporeus ignis erit: & cruciabit damnatorum corpora vel hominū, vel dæmonum: sed solida hominum, aerea dæmonū. Vnus enim utrisque ignis erit, ut veritas ait. De quo igne si quæritur qualis vel ubi sit, August. sic respondet, Ignis æternus cuiusmodi sit, & in qua mundi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus diuinus ostendit.

Si animæ sine corporibus sentiunt ignem corporalem.

Cum autem constet animas igne materiali in corporibus

Dialogo. 4.
cap. 18.

Ibidem paulo post.

Lucæ. 16. f

Super Gen.
lib. 12. cap. 33.

bus cruciandas, quæri solet, an interim ante resurrectionem corporum animæ de functorum reproborum materiali igne cremantur? De hoc Iulianus Toletanus ecclesiæ episcopus, Gregorij dicta secutus, ita scripsit: Si uiuentis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore: cur non post mortem etiam corpore igneo tenetur? Teneri autem per ignem spiritum dicimus, ut in tormento ignis videndo atque sentiendo. Quod autem non solum videndo, sed etiam experiendo anima ignis tormentum patitur, ex euangelio colligitur, ubi veritatis voce diues mortuus dicitur in inferno sepultus: cuius anima, quod in igne teneatur, insinuat, cum Abraham deprecatur dicens, Mitte Lazarum ut intingat ex. di. sin. a. ut refr. l. m. quia cru. in hac flamma. Dum ergo peccatorem diuitem damnatum in ignibus veritas perhibet, quis sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? Præcipue, cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat Aug. ita inquit, Profiteri animam habere posse similitudinem corporis & corporalium omnino membrorum, quisquis renuit, potest negare animam esse quæ in somnis videt vel ambulare se, vel sedere, vel huc atque illuc gressu vel etiam volatu ferri. hoc sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem: ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus siue in requie, siue in doloribus. In Cassiani etiam voluminibus legitur, quod non sint ociosæ, neque nihil sentiant, cum diues ille in inferno se flamma cruciari clamat. Vnde probatur, animas defunctorum non solum suis sensibus non priuari, sed nec istis affectibus, scilicet spe, tristitia, gaudio ac metu carere: & ex his quæ sibi in illo generali examine referuntur, eas quædam iam incipere prægustare.

De abortiuis foetibus & monstris.

Illud etiam inuestigari oportet, si abortiuus foetus & mō

stra resurgent, & qualia. De quo Aug. ita ait, Occurrit de abortiuis foetibus quæstio, qui iam nati sunt in vteris matrum, sed nō ita ut iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus: De his qui iam formati sunt, tolerari potest utcunque quod dicitur. Informes verò quis non proclius perire arbitretur, sicut semina quæ concepta non fuerūt? Scrupulose quidem inter doctores quæri ac disputari potest, quando incipit homo in vtero viuere, an sit quædam vita occulta quæ nondum motibus viuents appareat? Negari enim vixisse puerperia, quæ ideo membratim execantur, ut eiciantur ex vteris prægnantium: ne matres etiā, si mortua ibi relinquantur, occidant: impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo viuere, ex illo utique iam mori potest: mortuus verò ubicunque illi potuit mors euenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat, reperire nequeo. Neque enim & monstra quæ nascuntur & viuunt, quantumlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt: sed potius correctæ eorum emendatæque natura. Absit enim ut illum bimembrem, quem nuper natum in oriente fratres fidelissimi qui eum viderunt retulerunt, & sanctus Hieron. scriptum reliquit, ut vnum hominem duplicem, ac non potius duos: quod futurum erat, si gemini nasceretur: resurrecturos existimemus. Ita & cætera quæ nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram in resurrectione reuocabuntur.

DE DIVERSIS ANIMARVM RECEPTACULIS. DISTINCT. XLV.

A

P RÆterea sciendum est, quod omnes animæ (ut ait Aug.) cum de hoc seculo exierint, diuersas habent receptiones: bonæ habent gaudium, malæ verò tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur. Ex his ostenditur, quod maius erit gaudium sanctorum in resurrectione & post, quæ fuerit ante: & quod diuersa receptacula habebunt animæ sanctorum. De quibus idem Aug. ait, Tempus quod inter hominis mortē & vltimā resurrectionē interpositū est, animas abditis receptaculis continet, sicut vnaquæque digna est vel requie, vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne dū viueret.

De suffragiis defunctorum.

B

Neque negandum est, ut ait Aug. defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificium mediatori offertur, vel eleemosynæ fiunt in ecclesia. Sed hæc eis tantum profunt, qui cum viuerent, hæc sibi ut postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut ei non profint ista quidquam. Est verò talis in bono, ut ista non requirat: & est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum hæc vita transferit, adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam quispiam grauari vel releuari. Nemo autem speret quod hic neglexit, cum obierit apud deum promereri.

M iij.

In Ench. c. 85

Attende.
Ibid. ca. 87.

De monstris
Ibid. cap. 27.

De bimēbri.

De statu & editione bonarū animarū post mortem.
Super Ioāne tract. 49. & in glo. super illud. 1. Thes. 4
Deinde nos. De verbis Apostoli.

In Ench. ubi supra. cap. 19. & habetur. 12 q. 2. c. Tēpus. Quibus pro sint orationes & eleemosynæ & sacrificium & huiusmodi.

Rom. 14. b

Aug. in ser-
mone de ver-
bis Apostoli
& in glo. su-
per illud.
1. Thes. 4. ca.
Nolumus
vos.

Gal. 3.

Rom. 2. a

Matth. 5. a
Luc. 6. e
De verbis A-
postoli ser. 17

Aug. in ser-
mone de ver-
bis Apostoli
& de eu. dei
lib. 1. ca. 12. &
in lib. de cura
pro mort. ge-
renda. cap. 2.
Luc. 16. f. g.
Aug. in ser-
mone de ver-
bis Apostoli
& lib. 1. de tr.
cap. 13.

ri. Non ergo ista quæ pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, illi Apo-
stolica sunt aduersa sententiæ qua dictum est, Omnes stabimus ante tribunal Chri-
sti, vt referat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, scilicet bona vel
mala: quia etiam hoc meritum sibi quisque cum in corpore viueret, comparauit, vt
possint ei ista prodesse. non enim omnibus profunt. Et quare? Non nisi propter
differentiam vitæ, quæ quisque gessit in corpore. Cum ergo sacrificia siue altaris,
siue quæcunque aliarum elemosynarum pro baptizatis omnibus offeruntur:
pro valde bonis, gratiarum actiones sunt: pro non valde malis, sunt propitiatio-
nes. Sed pro valde malis etsi nulla sunt adiumenta mortuorum, tamen qualescun-
que viuorum consolationes sunt. Quibus verò profunt, vel ad hoc profunt vt sit
plena remissio, vel certè vt tolerabilior sit ipsa damnatio. Orationibus ergo san-
ctæ ecclesiæ, & sacrificio salutari, & elemosynis quæ pro eorum spiritibus offe-
runtur, non est dubium mortuos adiuuari: vt cum eis misericordius agatur à do-
mino, quàm eorum peccata meruerunt. Hoc enim à patribus traditum tota ob-
seruat ecclesia, vt pro eis qui in communione corporis & sanguinis domini de-
functi sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro il-
lis quoque id offerri commemoretur. Non est ergo ambigendum ista prodesse de-
functis: sed talibus, qui ita vixerunt ante mortem, vt possint eis hæc vtilia esse post
mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem, eiusque sacramentis, de
corpore exierunt, frustra illis à suis huiusmodi pietatis officia impenduntur: cuius-
dum hic essent, pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed
iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur, cū pro eis aliquid boni ope-
rantur sui: sed eorum præcedentibus consequentia ista redduntur. Nam ista quæ-
que finiens vitam, nisi quod in ea meruerit, non poterit habere post eā. Ecce qui-
bus & qualiter profunt illa quæ pro defunctis frequentat ecclesia. Mediocriter
malis suffragantur ad poenæ mitigationem: Mediocriter bonis, ad plenam abso-
lutionem: qui non habent tantæ perfectionis merita, vt non indigeant iuari per
pauperes quorum est regnum cœlorum, quos sibi fecerunt amicos de mammo-
na iniquitatis. Quorum tanta est perfectio, vt his adiutorijs non indigeant: qua-
les sunt Apostoli & Martyres. Vt enim ait August. Iniuria est pro Martyre ora-
re in ecclesia, cuius nos debemus orationibus commendari: pro alijs autem de-
functis oratur.

De officijs sepulturæ.

De pompis verò exequiarum idem Aug. ita dicit, Pom-
pa funeris, agmina exequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, viuorum sunt
qualiacunque solatia, non adiutoria mortuorum. Quia si aliquid prodest impio
sepultura preciosa, oberit pio vilis, vel nulla. Præclaras exequias in conspectu ho-
minum purpurato illi diuiti exhibuit turba famulorum: sed multo clariore in cō-
spectu domini, vlceroso illi pauperi ministerium exhibuit angelorum, qui eum
extulerunt non in marmoreum tumulum, sed in Abrahamæ gremium. Sit tamen cu-
ra mortuos sepeliendi, & sepulcra construendi: quia hæc in scripturis sanctis in-
ter bona opera deputata sunt: nec solum in corporibus patriarcharum aliorumque

sanctorum, sed etiam in ipsius domini corpore qui ista fecerunt, laudati sunt. Im-
pleant igitur homines erga suos officia postremi muneris, & sui humani lenimen-
ta meroris. Verum illa quæ adiuuant spiritus defunctorum, scilicet oblationes,
orationes, multo obseruantius procurent.

De duobus æquè bonis, quorum alter plura post mortem habet auxilia. **D**
Solet moueri quæstio de duobus, vno diuite, altero pau-

pere, pariter sed mediocriter bonis, qui prædictis suffragijs indigent, & merue-
runt pariter post mortem iuari: pro altero vero, id est pro diuite, speciales &
communes fiunt orationes, multæque elemosynarum largitiones: pro paupere
verò non fiunt nisi communes largitiones & orationes. Quæritur ergo, an tan-
tum iuuatur pauper paucioribus subsidijs, quantum diues amplioribus? Si non pa-
riter iuuatur, non ei redditur secundum merita. Meruit enim pariter iuari: quia
pariter boni extiterunt. Si verò tantum suffragij consequitur pauper, quantum di-
ues: quid contulerunt diuiti illa specialiter pro eo facta? Sanè dici potest, non ei
magis valuisse generalia & specialia, quàm pauperi sola generalia suffragia. Et
tamen profuerunt diuiti specialia, non quidem ad aliud vel maius aliquid, sed
ad idem ad quod generalia, vt ex pluribus & diuersis causis vnum perciperetur
emolumentum. Potest tamen dici aliter, illa plura subsidia contulisse diuiti cele-
riorem absolutionem, non plenior.

Quibus suffragijs iuuabuntur mediocriter boni, qui in fine inueniuntur. **E**

Sed iterum quæritur de aliquo mediocriter bono, qui
talibus indigens suffragijs in ipso consummationis articulo cum reliquis migra-
bit, si saluus fuerit: pro eo non offertur vltius sacrificium, vel oratio, vel eleemo-
syna: nec habebat tantæ perfectionis merita, quæ his suffragijs non egeret. Nun-
quid ergo saluabitur? Existimo eum quasi per ignem transeuntem, saluari meri-
tis & intercessionibus cœlestis ecclesiæ: quæ pro fidelibus semper intercedit vo-
to & merito, donec impleatur Christus.

Quomodo sancti glorificati audiunt preces supplicantium: & quomo-
do intercedunt pro nobis ad dominum.

Sed forte quæris, Nunquid preces supplicantium sancti
audiunt, & vota postulantium in eorum notitiam perueniunt? Non est incredibi-
le, animas sanctorum, quæ in abscondito faciei dei veri luminis illustratione lætan-
tur, in ipsius contemplatione ea quæ foris aguntur intelligere, quantum vel illis ad
gaudium, vel nobis ad auxilium pertinet. Sicut enim angelis, ita & sanctis qui deo as-
sistunt, petitiones nostræ innotescunt in verbo dei quod cōtemplantur. Vnde & di-
cuntur angeli orationes & vota nostra offerre deo: nō quia eū doceant, sed quia
eius voluntatē super eis cōsulant. Vnde Aug. Angelis, qui sunt apud deū, innotescunt
petitiones nostræ, vt quodammodo offerant deo, & de his cōsulant: & quod deo iu-
bente implendum esse cognouerint, hoc nobis euidenter vel latenter reportent.
Vnde & angelus hominibus ait, Cum oraretis, orationem vestram obtuli deo.
Ad omnia quidē scienda sufficit deo sua perfectio: habet tamen nūcios, id est an-

M iij.

Gen. 23. a. &
25. a. & 35. b.
& 50. a

Responsio.

2. Melior.

1. Cor. 13. a, b

Hugo de sa-
cramentis. lib.
2. parte. 16. c.
vlt.

Thobias. 3. d

In lib. de orā-
do ad deum.

Thobias. 12. c
Aug. in li. 15.
de trin. ca. 13.

gelos, non qui ei quæ nescit annuncient. (Non enim sunt vlla quæ nesciat) sed bonum eorum est de operibus suis eius consulere veritatem: & hoc est quod dicuntur nonnulla nunciare. non ut ipse ab eis discat, sed ut ab eo ipsi per verbum eius sine corporali sono nunciant etiam quod voluerit ab eo missi ad quos voluerit. totum ab illo per illud verbum eius audientes, id est in eius veritate inuenientes, quid sibi faciendum, quibus & quando nunciandum sit. Nam & nos orantes eum, non eum docemus: quia nouit (ut ait verbum eius) pater vester quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo. Nec ista ex parte cognouit: sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid & quando ab illo petitori fueramus: & quos, & de quibus rebus vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio ante præsciuit. Non ergo dicitur angelus orationes nostras offerre deo, quasi deus tunc nouerit quid velimus & quo indigemus: quæ omnia antequam fiant, sicut & postquam facta sunt, nouit: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat.

Quod dictum est de angelis attribuit sanctis animabus.

Si autem angeli à deo per verbum eius discunt petitiones nostras, & quid de his implendum sit, & quid non: Cur non credamus & animas sanctorum dei faciem contemplantiū, in eius veritate intelligere preces hominum, & quæ implendæ sint vel non? Inde est quod deus dicitur exaudire preces quorundam, non solum quando effectui mancipat, sed etiam quando innotescit curæ angelorum & sanctorum animarum quid inde futurum sit vel non: & quod cognoscunt in dei voluntate esse, volunt & ipsi. Adeo enim supernæ voluntati addicti sunt, ut nihil præter eius voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad deum pro nobis sancti: & merito, dum illorum merita suffragantur nobis: & affectu, dum vota nostra cupiunt impleri. quod tamen non faciunt, nisi in voluntate dei, implenda didicerint. Oramus ergo ut intercedant pro nobis, id est ut merita eorum nobis suffragentur, & ut ipsi velint bonum nostrum, quia eis volentibus deus vult, & ita fiet. Ex præmissis constat, quod cum quibusdam misericordius agit deus quam eorum peccata meruerint, scilicet cum mediocriter malis, qui suffragijs ecclesiæ iuuantur.

SI VALDE MALIS DETVR MITIGATIO PŒNÆ. DISTINCT. XLVI.

De statu & conditione malorum post mortem.

Iacobi. 2. c. Super ostensorium. 19. Math. 5.

S ED queritur hic de valde malis: vtrū & ipsi in aliqua poenarū mitigatione dei misericordiā sentiant, ut minus quā meruerint puniantur? Quidā autem eos nullā releuationē poenæ habituros: quod confirmant Iacobi autoritate dicentis, Iudiciū sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiā. Aug. etiā ait, Misericordia hic, iudiciū in futuro. Idē distinguēs quomodo omnes viæ domini sint misericordia, & veritas, ait, Erga sanctos, omnes viæ dei misericordiæ: erga iniquos, omnes veritas: quia & in iudicādo subuenit, & ita non deest misericordia: & in miserādo id exhibet quod promissit, ne desit veri-

tas. Erga omnes autem quos liberat & condēnat, omnes viæ sunt misericordia & veritas: quia vbi nō miseretur, vindictæ veritas datur. Dicens vbi non miseretur, dat intelligi aliquid à deo fieri, vbi ipse nō miseretur. Sed his occurrit quod ait Cassiod. super psal. 50. loquēs de misericordia & pietate dei. Hæc duæ, inquit, res iudicio dei semper adiunctæ sunt. Ergo & in punitione malorū nō est iustitia sine misericordia. Idē de iudicio & misericordia ait, Hæc duo mutua societate sibi iunguntur. In his breuiter omnia opera dei includit. Aug. quoq; respōdēs illis qui reproborū supplicia finē habitura cōtendunt, ita illorū repellit opinionē, asserēs reprobos perpetuo puniēdos, ut eorū supplicia mitigari aliquatenus nō neget. Frustra, inquit, nōnulli æternā dānandorū poenā & cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserātur affectu, atq; ita futurū esse nō credunt: nō quidē scripturis aduersando diuinis, sed pro suo motu dura quæq; molliēdo, & leuiorē flectendo sententiam: quæ putāt in eis terribilius esse dicta quā verius. Nō enim (inquiūt) obliuiscetur misereri deus, aut continebit in ira sua misericordias suas. Hoc quidem in psalmo legitur: sed de his intelligitur, qui sunt vasa misericordiæ: quia & ipsi non pro meritis suis, sed deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimāt pertinere, non ideo necesse est ut damnationem opinentur finiri posse eorum, de quibus dictum est, Ibunt hi in supplicium æternum. Ne hoc modo putetur habitura finem felicitas eorum, de quibus econtrario dictum est, Iusti autem in vitam æternam. Sed poenas damnatorum certis tēporibus existiment (si hoc his placet) aliquatenus mitigari. Et sic quippe intelligi potest manere ira dei in illis, id est ipsa damnatio. Hæc enim vocatur ira dei, non diuini animi perturbatio: ut in ira sua, id est manente ira sua, non contineat miserationes suas, non æterno supplicio finem dando, sed leuamen adhibendo vel interponendo cruciatibus: quia nec psalmus ait ad finiendam iram suam vel post iram suam, sed in ira sua. Quæ si sola esset, alienari à regno dei, & carere magna multitudine dulcedinis dei, tam grandis tamen est poena, ut ei possint nulla tormenta quæ nouimus, comparari: si illa sit æterna, ista autem sit quamlibet multis sæculis longa. Manebit ergo sine fine mors perpetua dānatorū: & ipsa omnib. erit cōmunis, sicut manebit cōmuniter omnium vita æterna sanctorū. Ecce ita asserit hic poenas reprobos non esse finiendas, quod non improbat, si dicatur eorum supplicio aliquod leuamen adhiberi. Vnde non incongruē dici potest, deum etsi iustē id possit, non omnino tantum punire malos in futuro quantum meruerunt: sed eis aliquid, quantumcunque mali sint, de poena relaxare.

Determinat præmissas autoridades.

B

Quod ergo dictum est, iudiciū sine misericordia fieri illi qui non fecit misericordiam: ita intelligi potest, quod iudiciū damnationis fiet illi qui non fecit misericordiam, pro eo quod fuit sine misericordia. Vel fiet iudiciū ei sine misericordia liberante & saluante: qui tamen in aliqua poenæ alleviatione misericordiam dei sentiet. Ita cum dicitur misericordia hic, iudiciū in futuro non negatur quin in futuro sit misericordiæ effectus, & in electis qui per mi-

Idem Cassiod. super psal. 100. In Enchirid. Contra ill os qui asserunt malorum cruciatus terminandos.

psal. 76.

Rom. 9. c

Math. 25. d

fericordiam ab omni miseria liberabuntur, & in reprobis qui minus quam meruerint cruciabuntur. Sed hic non sine causa dicitur fieri dei misericordia, & iudicium in futuro: quia & hic multis modis miseretur deus, quibus non miserebitur tunc. Vocat enim deus nunc peccatores & iustificat, quod tunc non faciet: & tunc reddens singulis secundum merita sua, manifeste iudicabit, qui nunc occulte iudicat. Cuius occultum iudicium (vt ait Aug.) intelligitur poena qua quisque vel exercetur ad purgationem, vel mouetur ad conuersionem: vel si contemnit, excæcatur ad damnationem. Occultum ergo iudicium dei, poena dicitur: qua iudicat purgando, conuertendo, vel excæcando. Iudicia quoque dei interdum appellantur dispensationes eius de omnibus rebus. Vnde, Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius. Et, Iudicia eius abyssus multa. Iudicium autem quo in futuro iudicabit, intelligitur sententia iudicis, qua ventilabitur area, id est diuidentur localiter boni à malis ministerio angelorum: & isti in vitam ducentur, illi in supplicium mittentur, qui nunc simul mixti sunt.

De iustitia & misericordia dei.

Sed quomodo iustitiam dei & pietatem, id est misericordiam supra Cassiodorus duas esse res dixit, quæ semper adiunctæ sunt iudicio dei. Iustitia enim dei & misericordia non duæ res sunt, sed vna res, id est vna diuina essentia est, sicut supra pluribus autoritatibus ostensum est. Quia non est deo aliud esse misericordem, quam misericordiam: nec iustum, quàm iustitiam: sed id est prorsus. Nec aliud est ei esse misericordem, quàm iustum: vel misericordiam, quàm iustitiam: sed omnino idem, quia non denominatiue, sed essentialiter hæc de deo dicitur. Cur ergo dicit scriptura de operibus dei, quædam esse misericordiam, quædam iustitiam? Si enim iustitia dei, misericordia est: quæcunque sunt opera misericordie, esse videntur iustitiæ, & e converso. His responderi potest sic, illis locutionibus quibus huiusmodi operum fiunt distinctiones, vt alia misericordiam, alia iustitiam, alia bonitati attribuantur: non diuersitas subiacentis, id est rei, his vocabulis significare exprimitur, sed varietas sensuum & effectuum in creaturis monstratur. Cum enim dicitur deus iustus vel iustitia, essentia diuina prædicatur: & etiam quod ipse sit distributor, & iudex meritorum, intelligi datur. Ita & cum dicitur misericors, essentia diuina prædicatur: & insuper, quod ipse sit miserorum liberator intelligi datur. Similiter cum dicitur bonus, essentia diuina prædicatur. Et cum dicitur deus, & insuper author omnium bonorum ostenditur. Ita & cum dicitur deus, essentia diuina prædicatur, & ipse timendus ostenditur. Inde ergo quædam opera misericordiam, quædam iustitiæ dicuntur: non quia diuina essentia hæc & illa operetur, & quin hæc & illa sint opera diuinæ essentiae, quæ dicitur misericordia & iustitia: sed quia quædam sunt quibus ostenditur iudex & æquus distributor, quædam quibus ostenditur miserator. Misericors enim dicitur in natura, miserator in exhibitione. Et in quibusdā operibus dicitur effectus esse misericordiam, in quibusdā effectus iustitiæ: non quia aliud efficiat iustitia, aliud misericordia dei si ad essentiam referas: sed quia ex quibusdā effectibus intelligitur iudex, ex quibusdā miserator, vel, vt quibusdā placet, iustus & misericors. Sed secundum hoc occurrit quæstio,

Lucæ. 15. c.

De occulto iudicio dei. Super psal. 9.

Rom. 11. d. Psal. 35. De sententia iudicis.

Matth. 25. c.

De operibus iustitiæ & misericordiam & bonitatis dei.

Responsio.

quomodo ex alijs ostendatur iustus, & ex alijs misericors, cum sit idem ei esse iustum & esse misericordem? Si enim secundum eandem rationem dicitur iustus & misericors, ex eo opere quo intelligitur iustus, intelligitur misericors, & e converso. Sed dixi supra, quia cum dicitur deus iustus & misericors, ita eadē diuina essentia significatur, & secundum eā idē prædicatur, vt etiā quædam diuersa intelligantur. Intelligimus enim per hoc eū esse miseratorem & iustum iudicē. Quod euidenter Orig. ostendit dicens, Omnia quæ dei sunt, Christus est: Ipse sapientia eius, ipse fortitudo, iustitia, sanctitas, ipse prudentia, ipse veritas. Sed cum vnum sit in subiacenti pro varietate sensuum, diuersis nuncupatur vocabulis. Aliud enim significat sapientia, aliud iustitia. Quando enim sapientia dicitur, disciplinis te diuinarum humanarumque rerum instruere intelligitur: Quando iustitia, distributor vel iudex meritorum insinuat. Ita & prudentia cum dicitur, doctor, & demonstrator bonarum, vel malarum rerum, vel neutrarum intelligitur.

Authoritatibus probat quædam iustitiæ, alia misericordiam, alia bonitati attribui. D

Quod autem quædam opera misericordiam, quædam iustitiæ, quædam bonitati attribuatur, in scripturis facile est reperire. Et de misericordia quidē, & iustitia manifestū est: de bonitate verò & misericordia amplius latet. Sed Aug. docet illa opera proprie ad misericordiam pertinere, quibus aliqui à miseria liberantur. Ad bonitatem verò non solum illa, sed facturam & gubernationem naturalium: ita dicens, Ad misericordiam pertinet, quod à peccatis mudat, & de miseria liberat: Ad bonitatem verò, quod cælum & terram, & omnia valde bona creauit vt essent. Idē, Cæli non indigent misericordia, vbi nulla est miseria: & in terra hominis abundat miseria, & superabundat dei misericordia. Miseria ergo hominis & misericordia dei plena est terra, non cæli, qui non indigent misericordia, indigent tamē regēte domino. Omnia enim indigent domino, & misera, & felicia: quia sine illo miser non subleuatur, felix non regitur. Itē alibi, Misericordia est erga miseros, bonitas erga quoslibet. Interdum tamen misericordia large accipitur, vt bonitas.

Quomodo vniuersæ viæ domini dicantur misericordia & veritas. E

Post hæc cōsiderari oportet, ex quo sensu vniuersæ viæ domini dicatur misericordia & veritas. Hoc multiplicē recipit expositionē. Vniuersæ enim viæ domini misericordia & veritas quibus ad nos venit, vt ait Aug. super psal. intelliguntur duo aduētus. Primus, in quo manifestā & multiplicē misericordiam nobis exhibuit: & secundus, in quo requirendo merita, iustitiā exhibebit. Vniuersæ etiā viæ domini, quibus ad dominum ascendimus, sunt iustitia, qua à malo declinamus: & misericordia, qua bonum facimus. In his enim duobus omne bonum meritum includitur. Sed cum superius Cassio. dixerit in his duobus omnia opera dei includi, merito queri potest, an in omni ope domini hæc duo mutuo sibi iungantur? Quibusdā placuit non in omni ope domini hæc duo concurrere, secundum effectum dico: nam secundum essentiam non diuiditur misericordia à iustitia, sed vnum est. Verū secundum effectum non in omni ope domini dicitur esse misericordiam & iustitiā: sed in quibusdā fatetur tantum misericordiam, in alijs iustitiā, atque in alijs misericordiam & iustitiā. Fatetur tamen dominum omnia quæ fecit misericordiam

Super Hieremiam c. 10. Super illud. Qui fecit terram in for.

Sup psal. 135.

Idem super psal. 12.

Idem super illud, secundum misericordiam tuam memora to meum.

psal. 24.

Ad psal. 102.

agere & iustè: referentes rationem dicti ad dei voluntatem, quæ iustitia est, & misericordia: non ad effectus misericordiæ & iustitiæ, qui sunt in rebus. Alijs autem videtur, qd sicut dicitur deus omnia opera sua iustè facere & misericorditer: ita concedendum sit, in omni opere dei iustitiam esse & misericordiã, id est clementiam, secundum effectum vel signum: quia nullum opus dei est, in quo non sit effectus vel signum æquitatis & clementiæ, siue occultæ, siue apertæ. Aliquando enim manifesta est clementia siue benignitas, & occulta æquitas, aliquando econuerso.

DE SENTENTIA IUDICII.
DISTINCT. XLVII.

De iudicio
extremo quã
tum ad mo-
dum, secundum
quod dabitur.
Matth. 25. d
Ibidem.

1. Cor. 15. g

Sap. 1. b
Matth. 19. d
De duodeci
sedibus.

1. Cor. 15. b

Matth. 19. d
Marci. 10. d

Psalm. 149.

Super Iob li-
bro. 26. c. 24.

Matth. 25. c

Iohan. 3. c

Iacobi. 2. b

Olet etiam quæri. Qualiter dabitur iudicii sententia? Sed non est perspicuum id explicare. Non enim scriptura aperte definit an voce illa proferantur, Venite benedicti: &, Ite maledicti: An virtute iudicis ita fiet, conscientijs singulorum attestantibus: ut modo dicitur futurum, ut iudicis potentiæ effectus ipsius dictione significetur. Illa etiam, Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & huiusmodi magis conscientijs exprimenda plurimi putant quæ verbis: quia Apostolus in momento & in ictu oculi mysterium consummadium tradit. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt, non ad iudicium: qui alijs iudicii sententiam, & malorum increpationes, & bonorum præmia verbis exprimenda asserunt.

Quod iudicabunt sancti, & quomodo.

Non autem solus Christus iudicabit, sed & sancti cum eo

iudicabunt nationes. Ipse enim Apostolis ait, Sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Nec est putandum quod duodecim Apostolis tantum hoc promiserit Christus. Vbi enim sedebit Paulus, qui plus omnibus laborauit, si non ibi sedebunt nisi XII? Per duodecim ergo sedes perfectio tribunalis, id est vniuersitas iudicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti, qui relictis omnibus secuti sunt Christum. Per duodecim tribus, vniuersitas iudicandorum. Iudicabunt verò eos sancti, non modo cooperatione, sed etiam autoritate & potestate. Vnde, Gladij ancipites in manibus eorum. i. sententia de bonis & malis in potestate eorum. Si verò quæritur, quæ erit eorum potestas vel autoritas in iudicando? Puto non ante fieri, quam videatur, nisi diuina reuelatione quis didicerit.

De ordinibus eorum qui iudicandi erunt.

Erunt autem quatuor ordines in iudicio. Duæ quippe sunt

partes: electorum scilicet, & reproborum, ut Greg. in moralibus ait. Sed bini ordines, eisdem singulis partibus continentur. Alij enim iudicantur, & pereunt: alij non iudicantur, & pereunt. Alij iudicantur, & regnant: alij non iudicantur, & regnant. Iudicantur, & pereunt, quibus dominica inclamatione dicitur, Esuriui, & non dedistis mihi man. & c. Non iudicantur, & pereunt, quibus dominus ait, Qui non credit, iam iudicatus est. Eorum enim damnatio toti ecclesiæ nota est & c. & ideo dicitur tunc non iudicari, quia ad conspectum districti iudicis cum aperta damnatione suæ infidelitatis accedent. Qui verò professionem fidei sine operibus habent, iudicabuntur, & peribunt id est redarguentur ut pereant. Qui verò nec fidei sacramenta tenuerunt, increpa-

tionem iudicis in se fieri non audient: quia infidelitatis suæ tenebris præiudicati, eius quem despexerant inuentione redargui non merentur. Illi autem saltem verba iudicis audient, qui eius fidem saltem verbo tenuerunt. Illi autem in damnatione sua æterni iudicis nec verba percipient, qui eius reuerentia nec verbo tenus seruare voluerunt: & ideo illi iudicandi, sed isti non iudicandi dicantur. Ex electorum verò parte alij iudicantur, & regnant, scilicet qui vitæ maculas lachrymis tergant, & eleemosynarum superinductione operiunt: quibus iudex veniens in dextra consistentibus dicit, Esuriui, & dedi. mi. m. Alij autem non iudicantur, & regnant, qui etiam præcepta legis perfectionis virtute transcendunt: quia non hoc solum quod lex præcipit, implere contenti sunt, sed & quod ad perfectionem consilium, implere student. De quibus propheta ait, Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui. Et Salomon de ecclesiæ sponso loquens ait, Nobilis in portis vir eius, quando federit cum senatoribus terræ. Et Iob ait, Non saluat impios, & pauperibus iudicium tribuit. Hi ergo rectè sub generali iudicio, non tenentur, sed iudices veniunt: quia & præcepta generalia viuendo vicerunt, & omnibus relictis Christum secuti sunt. Rectè pauperibus iudicium tribuit: qui quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc maiori culmine potestatis excrecent. De talibus dicitur, Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Vincens dominus cum patre, in throno sedet: quia post passionis certamen & resurrectionis palmam, quod patri esset æqualis omnibus claruit. Nobis verò in throno filij sedere, est ex eiusdem filij potestate iudicare. Quia enim iudicandi principatum ex eius virtute percipimus, quasi in throno eius residemus. Ex his apparet, quod etiam perfectiores sancti cum Christo iudicabunt potestate: & quare quidam dicuntur iudicandi, alij non iudicandi.

De ordine iudicandi, & ministerio angelorum.

Cum autem in euangelio legatur, quod dominus mit-

tet angelos suos qui colligent de regno eius omnia scandala, & mittet iniquos in caminum ignis. Et item, Exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Et item, Mittet angelos suos cum tuba, & congregabunt electos à quatuor ventis. Et propheta dicit, Congregate illi sanctos eius. Ministerio angelorum illa impleri dubitandum non est. Domino enim veniente ad iudicium, præcedet ante eum ignis, quo comburetur facies mundi huius: & peribit coelum & terra, non secundum substantiam, sed secundum speciem quæ immutabitur: coelum quidem æereum, non æthereum. Tantum enim ascendet ignis in iudicio, quantum ascenderunt aquæ in diluuiio. Ille autem ignis malis qui reperti fuerint viuus, erit consumptio, bonis vero, non, ut ait Aug. Hoc erit incendium mundi sanctis, quod fuit caminus tribus pueris. In quibus si aliquid purgandum fuerit, per illum ignem purgabitur. Alijs verò nullam ingeret molestem. Purgato vero per ignem mundo, & ad iudicium veniente domino emittetur vox illa magna, qua resurgent omnes mortui: & tunc ministerio angelorum ventilabitur area, quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus

Matth. 25. c

Esaie. 3. c

Prou. 16. c

Iob. 36. a

Apocal. 3. d
Gregorius.

Matth. 13. f

Matth. 13. f

Matth. 24. c

Psalm. 49.

De ci. dei li.
20. cap. 18.

Matth. 3. c

Lucæ. 3. d

mundi angelico ministerio: quod & rapiuntur obuiam Christo in aera, reprobis in terra quam dilexerunt, remanentibus. Et tunc præconia illa bonorum (Esuriui, & dedistis mihi manducare: & increpationes illæ malorum, Esuriui, & non dedistis mihi man. &c.) proferentur vel sono vocali, vel alio modo. Denique profertur sententia super utrosque, Venite benedicti: & Ite maledicti &c. Et ministerio angelorum virtute dei cooperante mittentur mali in caminum ignis, hoc est in infernum.

Si post iudicium dæmones præerunt hominibus ad puniendum.

1. Cor. 15.

Et solet quæri, Vtrum in inferno malis ad puniendum præfint dæmones post iudicium, quos carnifices tortoresque animarum scriptura appellat? Apostolus dicit, quod Christus tunc euacuabit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Dum enim durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præfunt. Sed omnibus collectis, iam omnis prælatio cessabit. Hinc quidam putant, post iudicium dæmones non habere potestatem cruciandi homines, sicut modò. Sed ut dæmones virtute dei cruciari sine creaturæ ministerio asserunt, sic reprobos homines ibi non per operationem dæmonum, sed virtute diuina tantum æternis subijci cruciatibus. Præmissa tamen auctoritas non id cogit sentire: quæ etsi asserat tunc nec dæmones dæmonibus, nec homines hominibus præesse, non definit tamen an dæmones præfint hominibus ad torquendum. Vnde quibusdam videtur, eos sic constare hominibus tortores in pœna, sicut extiterunt incentores in culpa.

DE FORMA IUDICIS. DISTINCT. XLVIII.

De forma & potestate iudicis.

Esai. 26. b
secundò. 70.

Zach. 12.
Super Ioan.
& tract. de tr.
lib. 1. cap. 16.
&c. 17.
Quare Christus dicitur iudicaturus.
Ioan. 5. d

SOLET etiam quæri, in qua forma Christus iudicabit. In forma utique serui iudicabit: quæ omnibus in iudicio apparebit, ut videant mali in quem pupugerunt. Diuinitatem vero eius mali non videbunt. Vnde Esaias, Tollatur impius, ne videat gloriam dei. Humanitatem videbunt, ut timeant: diuinitatem vero non, ne gaudeant. Diuinitas enim sine gaudio videri non potest.

Qualis apparebit tunc in forma serui.

Sed cū in forma humana cōstet eū appariturū, quæritur an in forma illa gloriosa appareat, sicut vere est, an in forma qualis in passione extitit. Quidā putāt à malis talē videri, qualē crucifixus erūt, id est infirmū: quia dicit scriptura, ut videāt in quē pupugerūt. Sed apertè Aug. dicit formā serui glorificatā, à bonis & à malis tūc videri: sic, Cū in forma serui glorificata iudicatē viderint boni & mali, tollatur impius, ut nō videat claritatē dei qua deus est: quā soli mūdo corde videbūt: quod erit eis vita æterna. Forma ergo humana in Christo glorificata videbitur à cūctis: vnde & Christus dicitur iudicaturus, quia filius hominis est. Ita enim legitur in euāgelio Ioannis, Et potestatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis est. Non quod ipse ex virtute hominis sit iudicaturus,

vel quod ipse solus sine patre & spiritu sancto sit iudicium factururus: sed quia ipse solus in forma serui iudicans, bonis & malis videbitur. Cum ergo pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: non ita est intelligendum, quasi filius solus iudicet, & non pater: sed quia forma filij humana cūctis in iudicio apparebit, non in forma infima, sed gloriosa. Iudicabit autem ex virtute diuinitatis, non sine patre & spiritu sancto: & apparebit terribilis impijs, & mitis iustis. Erit enim terror malis, & lumen iustis.

Quare secundum formam serui dicitur Christus suscitaturus corpora. C
Et sicut dicitur Christus secundum formam serui iudi-

caturus, propter causam præmissam: ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum, secundum humanitatem, cum tamen virtute diuinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed hac ratione illud dicitur, quia in humanitate suscepit quod est causa nostræ resurrectionis, id est passionem & resurrectionem. Ideo ei ascribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. Vnde Aug. Per verbum filium dei, fit animarum resurrectio. Per verbum factum in carne filium hominis, fit corporum resurrectio. Item, Iudicat & suscitatur corpora non pater, sed filius secundum dispensationem humanitatis: in qua minor patre est Christus. In eo quod est filius dei, est vita quæ viuificat animas: in eo quod est filius hominis, iudex. Ecce secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora, & iudicaturus. Iudicaturus autem, quia illa forma cūctis in iudicio apparebit: & suscitaturus, quia in eadem forma meritum & causam resurrectionis nostræ suscepit. Et quia secundum eandem formam vocem dabit, qua mortui de monumentis resurgent & procedent. Secundum quod deus est, viuificat animas, non pater tantum: quia non tantum pater vita est, sed & filius cum eo, & spiritus sanctus eadem vita est, quæ pertinet ad animam non ad corpus. Corpus enim non sentit vitam sapientiæ, sed anima quæ illuminatur à lumine æterno. Licet ergo Christus potentia diuinitatis viuificet animas, & suscitetur corpora, & iudicet: non ociosè tamen & præter rationem ei secundum formam dei tribuitur viuificatio animarum, & secundum formam serui iudicium & resuscitatio corporum.

De loco iudicij.

D

Putant quidam dominum descensurum in vallem Iosaphat in iudicio: eo quod ipse per Iohelē prophetam sic loquitur, Congregabo omnes gētes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo ibi cū eis. In cuius capituli expositione ita reperi, Hoc quidam pueriliter intelligunt, quod in valle quæ est in latere montis Oliueti, descensurus sit dominus ad iudicium. quod friuolum est. Quia non in terra, sed in spatio huius aeris sedebit contra locum montis Oliueti, ex quo ascendit. Et sicut Ioannes Chrysostomus dicit, Angeli deferent ante eum signum crucis: vnde in euāgelio veritas dicit, Et tunc apparebit signum filij hominis &c. Iosaphat autem interpretatur iudicium domini. In vallem ergo Iosaphat, id est iudicij, domini congregabuntur omnes impij. Iusti verò non descendent in vallem iudicij, id est damnationem: sed in

Iohel. 3. a

Matth. 24. c

1. Thes. 3.

nubibus eleuabuntur obuiam Christo.

De qualitate luminarium, & temporis, post iudicium.

Veniente autem ad iudicium domino in fortitudine &Luc. 21. c
Matth. 24. c

Iob. 26. c

Ios. 2. g

Esaia. 30. f

Zach. 14. b

Esaia. 60. d

Hiero. li. 10.

De ordine
creaturarum.
1. cap. 5.

Esaia. 30. f

Abacuc. 3. c

De statu & co-
ditione ho-
minum post
iudicium.
Aug. in En-
chiridi. ca. 111

potestate magna, sol & luna dicuntur obscurari: non sui luminis priuatione, sed superueniente maioris luminis claritate. Virtutes quoque cœlorum, id est angelorum, dicuntur moueri: non metu damnationis, vel aliqua perturbatione paucioris, sed quadam admiratione eorum quæ viderint. Vnde Iob, Columnæ cœli pauent aduentum eius. Ante diem vero iudicii sol & luna eclipsim patientur, sicut Iohel testatur dicens, Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Magnus verò dicitur, propter magna quæ ibi fient. Cum autem factum fuerit cœlum nouum, & terra noua, tunc erit lux lunæ sicut lux solis, testante Esaia, Et lux solis septemplex, id est sicut lux septem dierum: quia quantum luxit sol in prima conditione septem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit post iudicium. Minorata enim fuit lux solis & lunæ aliorumque syderum, per peccatum primi hominis: sed tunc recipiet sol mercedem sui laboris, quia septemplex lucebit: & tunc non erit vicissitudo diei & noctis, sed tantum dies. Vnde Zacharias, Et erit dies una quæ nota est domino, non dies neque nox: & in tempore vespere erit lux, quia tunc non erit varietas diei & noctis quæ modò est, sed continua dies & lux. Esaia tamen videtur dicere, quòd tunc non luceat sol vel luna, loquens congregationi sanctorum. Non erit ibi, inquit, amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam. Sed his verbis non negat solem & lunam tunc lucere, sed significat his qui tunc erunt in æterna beatitudine, nullum lucis usum præstare. Quia ut ait Hieron. super eundem locum, Cœli & terræ, solis atque lunæ nobis cessabit officium, & erit ipse dominus lumen suis in perpetuum. Potest etiam intelligi illud Esaia ea ratione dictum, quia sol & luna tunc non habebunt ortum & occasum sicut nunc. Vnde Isid. illud Esaia quasi exponens, ait, Post iudicium sol laboris sui mercedem suscipiet. Vnde propheta, Lucebit septemplex, & non veniet ad occasum, nec sol nec luna: sed in ordine quo creati sunt, stabunt, ne impij in tormentis sub terra positi, fruantur luce eorum. Vnde Abacuc, Sol & luna steterunt in ordine suo. Ecce aperte dicit solem & lunam tunc lucere, sed stabiliter permanere; ubi etiam significat infernum esse sub terra, si verò queritur, quis usus lucis solis & lunæ tunc? Fateor me ignorare, quia in scripturis non memini me legisse.

**DE DIFFERENTIA MANSIONVM IN
cœlo & in inferno. DISTINCT. XLIX.**

P OST resurrectionem verò facto vniuerso impletoque iudicio, suos fines habebunt ciuitates duæ: una Christi, alia diaboli: una bonorum, altera malorum, vtræque tamen angelorum & hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel vlla conditio moriendi.

Istis in æterna vita feliciter viuentibus, illis infelicitè in æterna morte sine moriendi potestate durantibus: quoniam vtrique sine fine. Sed in beatitudine isti, alius alio præstabilius: in miseria vero illi, alius alio tolerabilius permanebunt. Ex his apparet, quòd sicut boni differenter glorificabuntur, alij magis, alij minus: ita & mali differenter in inferno punientur. Sicut enim in domo patris, id est in regno cœlorum mansiones multæ sunt, id est præmiorum differentia: ita & in gehenna diuersæ sunt mansiones, id est suppliciorum differentia. Omnes tamen æternam poenam patientur, sicut omnes electi eundem habebunt denarium, quem paterfamilias dedit omnibus qui operati sunt in vinea. Nomine denarii aliquid omnibus electis commune intelligitur, scilicet vita æterna, deus ipse quo omnes fruuntur, sed impariter. Nam sicut erit differens clarificatio corporum, ita differens gloria erit animarum. Stella enim à stella, id est electus ab electo differt in claritate mentis & corporis. Alii enim aliis vicinior clariusque dei speciem contemplabuntur: & ipsa contemplandi differentia diuersitas mansionum vocatur. Domus ergo est una, id est denarius est vnus: sed diuersitas est ibi mansionum, id est differentia claritatis: quia vnum est & summum bonum beatitudo & vita omnium, id est deus ipse. Hoc bono omnes electi perfruuntur, sed alij aliis plenius. Perfruuntur autem videndo per speciem, non per speculum in ænigmate. Habere ergo vitam, est videre vitam, id est cognoscere deum in specie. Vnde veritas ait in euangelio, Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum deum, & quem misisti Iesum Christum esse vnum & solum verum deum: hoc est habere vitam, id est cognoscere te non est ipsa cognitio, quæ tu es, sed per cognitionem habere bonum, quod tu es, id est vita.

Si omnes homines volunt esse beati.

B

Solet etiam quæri de beatitudine, vtrum eam omnes

velint, & sciant quæ sit vera beatitudo? De hoc August. in. 13. lib. de trin. ita differt, Mirum est cum capeßendæ retinendæque beatitudinis voluntas una sit omnium, vnde tanta existat de beatitudine rursus diuersitas voluntatum: nõ quòd eam aliquis nolit, sed quòd non omnes eam norint. Si enim eam omnes noscerent, non ab alijs putaretur esse in virtute animi, ab alijs in voluptate corporis, ab alijs atque alijs alibi atque alibi. Quomò ergo omnes amant quod nõ omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit, sicut supra disputaui? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes quæ ipsa sit, sed non omnes sciunt ubi sit, & inde contentio est? An forte falsum est quod pro vero posuimus, beatè viuere omnes homines velle? Si enim beatè viuere est (verbi gratia) secundum animi virtutem viuere: quomodo beatè viuere vult, qui hoc non vult? Nonne verius diximus, Homo ille non vult beatè viuere, quia non vult secundum virtutem viuere: quod solum est beatè viuere? Non ergo omnes beatè viuere volunt, immo pauci hoc volunt: si non est beatè viuere, nisi secundum virtutem animi viuere, quod multi nolunt. Itane falsum erit, vnde nec ipse Cicero dubitauit? Ait enim, Beati certè omnes esse volumus. Absit ut hoc falsum N j.

Cicero in
Hortensio.

esse dicamus. Quid ergo? An dicendum est, etiamsi nihil aliud sit beatè viuere, quàm secundum virtutem animi viuere: tamen & qui hoc non vult, beatè viuere vult? Nimis quidem hoc videtur absurdum. Tale enim est ac si dicamus, qui non vult beatè viuere, vult beatè viuere. Istā repugnantia quis audiat? quis ferat? & tamen ad hanc contrudit necessitas. Si omnes beatè viuere velle verum est, & non omnes volunt sic viuere: quomodo solum viuatur beatè? An illud ab his angustis poterit nos eruere, si dicamus nihil esse beatè viuere, nisi viuere secundum delectationem suam: & ideo falsum non esse quòd omnes beatè viuere velint, quia omnes ita volunt vt quēque delectat. Sed id quidem falsum est. Velle enim quod non deceat, est esse miserrimum. Nec tam miserrimum est non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat. Quis ita cæcus sit, vt dicat aliquem ideo beatum, quia viuut vt vult? cum profecto etsi miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum quæ perperam voluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate vel sola miser quisque efficitur: sed miserior, cum desiderium malæ voluntatis impletur. Quapropter, quoniam verum est quòd omnes homines esse beati velint, idque ardentissimo amore appetant, & propter hoc cætera quæcunque appetant: nec quisquam potest amare, quod omnino quid vel quale sit nescit, nec potest nescire quid sit, quod se velle scit: sequitur vt omnes beatam vitam sciant. Omnes autem beati habent quod volunt, quanuis non omnes qui habent quod volunt, continuo sint beati. Continuo autem miseri sunt, qui vel non habent quod volunt, vel id habent quod non rectè volunt. Beatus ergo non est nisi qui & habet omnia quæ vult, & nihil vult malè. Ille quippe beatè viuut, qui viuut vt vult, nec malè aliquid vult. Cum ergo ex his duobus constet beata vita, licet in malis sit aliquis bonus, non tamen nisi finitis omnibus malis est beatus. Cum ergo ex hac vita, qui in his miseriis fidelis & bonus est, venerit ad beatam vitam: tunc erit verè, quod nunc nullo modo esse potest, vt sic homo viuut quomodo vult. Non enim ibi volet malè viuere, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit aliquid quod voluerit. Quicquid amabitur, aderit, nec desiderabitur quod non aderit. Et omne quod ibi erit, bonum erit, & summus deus, summum bonum erit: & quod est omnino beatissimum, ita semper fore certum erit. Beatos autem esse se velle, omnium hominum est. Beatos se esse velle, omnes in corde suo vidēt, nec tamen omnium est fides, qua ad beatitudinem peruenitur.

Si quid de deo cognoscit aliquis, quod ibi non intelligant omnes.

Solet etiam quæri, Vtrum aliquid de deo cognoscat aliquis magis meritis, vt Petrus: quod non cognoscat aliquis minus meritis, vt Linus? Pluribus videtur, quòd omnia de deo ad beatitudinem spectantia omnes communiter electi cognoscant, sed differenter. Nihil enim in deo notabile maius digniusque videtur, quàm eum intelligere trinum & vnum. Hoc autem omnes tunc per speciem cognoscent. Vnde sequitur, vt non sit aliquid

Ibidem. ca. 5.
in princ. ca.

Quis sit beatus. c. 6. eiusdem. cap. 7. eiusdem.

beatitudini pertinet incognitum alicui beatorum. Omnes ergo cuncta illa videbunt, quorum cognitio seruit beatitudini: sed in modo videndi different. Alius enim alio magis, alius alio minus fulgebit.

1. Corin. 15. 8.

De paritate gaudii.

D

Solet etiam quæri, An in gaudio dispares sint, sicut in claritate cognitionis differunt? De hoc Augustinus ait, Multæ mansiones in vna domo erunt, scilicet variæ præmiorum dignitates: sed vbi deus erit in omnibus, erit etiam in dispari claritate par gaudium: vt quod habebunt singuli, commune sit omnibus: quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum charitatis. Ex his datur intelligi, quòd per gaudium omnes habebunt, etsi dispares, cognitionis claritatem: quia per charitatem quæ in singulis erit perfecta, tantum quisque gaudebit de bono alterius, quantum gauderet si in seipso haberet. Sed si par erit cunctorum gaudium, videtur quòd par sit omnium beatitudo: quod constat omnino non esse. ¶ Ad quod dici potest, quòd beatitudo par esset si ita esset par gaudium, vt etiam par esset cognitio: sed quia hoc non erit, non faciet paritas gaudii paritatem beatitudinis. Potest etiam accipi par gaudium, vt non referatur paritas ad intensiorem affectionis gaudentium, sed ad vniuersitatem rerum de quibus lætabitur: quia de omni re vnde gaudebit vnus, gaudebunt omnes.

In libro de ciuita. dei. in libro de Virg. cap. 26.

Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium.

E

Post hoc quæri solet, Si beatitudo sanctorum maior sit futura post iudicium quàm interim? Sine omni scrupulo credendum est, eos habituros maiorem gloriam post iudicium, quàm ante: quia & maius erit gaudium eorum, vt supra testatus est August. & amplior erit eorum cognitio. Vnde Hieronymus, Peracto iudicio ampliorem gloriam suæ claritatis deus demonstrabit electis. Si quem mouet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si eis potest sine corporibus summa beatitudo præberi: difficilis quæstio est, nec potest à nobis perfectè definiri. Sed tamen dubium non est, & raptam à carnis sensibus hominis mentem, & post mortem ipsa carne deposita nō sic videre posse incommutabilem substantiam, id est deum, sicut sancti angeli vident, siue alia latentiore causa: siue ideo, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi, quo retardatur quodammodo, ne tota intentione pergat in illud summum cælum, donec ille appetitus conquiescat. Porro si tale sit corpus, cuius sit difficilis & grauis administratio, sicut hæc caro quæ corrumpitur: multo magis auertitur mens ab illa visione summi cœli. Proinde cum hoc corpus iam non animale, sed spirituale receperit æquata angelis, habebit perfectum naturæ suæ modum, obediens & imperans, viuificans, & viuificans, tam ineffabili facilitate, vt sit ei gloriæ, quod fuit sarcinæ.

Super Osee 6. sup illud, Viuifica nos post tres dies

Sup Gen. ad lib. 12. ca. 35.

1. Corin. 15. 6.

N ij.

LIBER IIII.
SI MALI IN INFERNO PECCABVNT.
DISTINCT. L.

De statu &
conditione da-
natorum &
malorum post
iudicium: &
quantum ad
rationem & vo-
luntatem.
Ench. ca. iiii.
Soluti secun-
da diuersos.

In lib. de fi-
de ad Petru.
cap. i. 26.

in Ench.
cap. iiii.

Math. 25. d

Super ps. 6.
sup illa ver-
ba, Turbatus
est a furore
ocu. meus.
1. Timo. 6. c

Hic oritur questio, ex præmissis ducens originem. Suprà enim Au-
gust. loquens de malis in inferno damnatis, & bonis in cælo glori-
ficatis, dixit, quod nec bonis voluntas, nec malis facultas esse pec-
candi poterit. Et de bonis quidem constat, sed de malis à quibus voluntatem ma-
lam non remouet, quæritur quomodo sit verum eos non posse peccare: immo,
quomodo verum sit eos non peccare, cum malam habeant voluntatem? Quidā
autem illam voluntatem non esse peccatum, sed supplicium tantum. Alii vero
peccatum esse fatentur, sed per illud eos non mereri aliquam poenam: quia non
est ibi locus merendi. Illud ergo peccatum dicunt non esse meritum supplicii, sed
supplicium mali meriti, quod in hac vita præcessit. De hoc autem August. ita di-
cit, Tempus acquirendi vitam æternam in hac tantum vita deus hominibus de-
dit, ubi voluit etiam poenitentiam esse fructuosam. Ideo hic poenitentia fructuo-
sa est, quia potest hic homo deposita nequitia bene viuere, & mutata voluntate
merita simul operaque mutare, & ea gerere quæ deo placeant. Quod qui in hac
vita non fecerit, habebit quidem poenitentiam in futuro seculo de malis suis, sed
indulgentiam in conspectu domini non inueniet: quia etsi erit stimulus poenitendi-
nis, tamen nulla erit ibi correctio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniqui-
tas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi, vel desiderari iustitia. Voluntas enim
eorum talis erit, ut habeat semper in se malignitatis suæ supplicium, nunquam tñ
recipere possit bonitatis affectum. Quia sicut illi qui cum Christo regnabunt, nul-
las in se malæ voluntatis reliquias habebunt: ita illi qui erunt in supplicio æterni
ignis cum diabolo & angelis eius deputati, sicut nullam habebunt ulterius re-
quiem, sic bonam nullatenus poterunt habere voluntatem. Et sicut coheredibus
Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam: ita consortibus diaboli cu-
mulabit ipsa malignitas poenam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo il-
lustrabuntur interiori lumine veritatis. Ex his apparet reprobos in inferno poeni-
tentiam sic gesturos, ut per eam prauam voluntatem non deserant: & illa mali-
gna voluntas erit eis ad cumulum poenæ: per quam tamen non merebuntur, quia
nullus meretur nisi in hac vita.

Quare dicuntur tenebræ exteriores.

Hic quæri potest, Quare illæ tenebræ quibus inuolu-
tur mali in gehenna, dicuntur tenebræ exteriores? Quia tunc mali penitus ex-
tra lucem, corporalem & spiritualem. sc. deum, erunt. Nunc enim etsi patiantur te-
nebras in cæcitate mentis, non tñ penitus extra lucē dei sunt, nec corporali luce
priuatur. De hoc Aug. sic ait, Ira dei & in iudicio erit, & hic est in cæcitate men-
tis, cum dantur mali in reprobū sensum. Ibi exteriores tenebræ erunt, quia tunc
peccatores penitus erunt extra deum. Quid est enim penitus esse extra deū, nisi
esse in summa cæcitate? Siquidem habitat deus lucem inaccessibilem. Hæ autem

tenebræ hic iam incipiunt in peccante, cum ab interiori dei luce secluditur, sed
non penitus dum in hac vita est. Ecce quare ibi peccator dicitur pati exteriores
tenebras, & nō hic: quia ibi secluditur penitus à luce dei, quod non hic. Sed quo-
modo intelligenda est illa seclusio? An quia non videbunt deum per speciem?
sed nec aliquis videt hic deum per speciem. An per dissimilitudinem quam facit
peccatum inter deum & hominem? sed & hic multi per grauiā peccata elōgan-
tur à deo. An quia deum odiunt, ita ut velint deum non esse? sed & hic multi deū
oderunt: de quibus scriptum est, Superbia eorum qui te oderunt, ascēdit semper. Psal. 73.
Quæ est ergo illa elongatio? Sanē exteriores tenebræ intelligi possunt, quædam
malignitas odii & voluntatis, quæ tunc excrescet in mentibus reproborum, &
quædam obliuio dei: quia tormentorum interiorum & exteriorū doloribus adeo
afficientur & turbabuntur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de deo vix, vel raro,
vel nunquam mentem reuocent. Ut qui nimio premuntur pondere, adeo stupe-
scunt & turbantur, ut interim in aliam cogitationem non se extendant: sed illuc
tendit impetus cogitationis, ubi sentitur vis doloris. Sed in hac vita nullus adeo
malus est, ut penitus secludatur à cogitatione dei: quia nec perdit appetitum bea-
titudinis, & quendam boni amorem quem naturaliter habet rationalis creatura.
Illas autem exteriores & profundissimas tenebras reprobos perpeffuros post iu-
diciū dicit August. opponens de illo diuite qui in inferno positus, eleuans ocu-
los vidit Abraham, & in sinu eius Lazarum: cuius comparatione coactus est con-
fiteri mala sua, vsque adeo ut fratres roget ab his præmoneri, quod ante iudiciū
factum legitur. Sed post iudiciū in profundioribus tenebris erunt impii, ubi nul-
lam dei lucem videbunt cui confiteantur.

De animabus damnatorum, si quam habent notitiam eo-
rum quæ hic fiunt.

Præterea quæri solet, si reproborum animæ quæ nunc in
inferno cruciantur, notitiam habeant eorum quæ circa suos in hac vita gerun-
tur, & si aliquo modo doleāt super infortuniis suorum charorum? Hanc quæstio-
nem August. commemorat, ex parte eam explicans, ex parte verò insolutam re-
linquens. ait enim, Quæret aliquis, an ullus dolor tangat mortuos, de his quæ in
suis post mortem contingunt? vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, nouerint
spiritus defunctorum? Cui respondeo, magnam esse quæstionem, nec in præsen-
ti differendam. Verū tamen breuiter dici potest, quod est cura mortuis de suis cha-
ris, ut de diuite legitur: qui dum tormenta apud inferos pateretur, leuauit oculos
ad Abraham: & inter alia dixit, Habeo enim quinque fratres: mitte aliquem ex
mortuis, ut testetur illis ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Habent
enim mortui curam de viuis, quos sciunt viuere, quia nec in locis poenarū vident
eos, ubi diues sine fratribus erat: nec in requie beatorum, ubi Lazarus & Abra-
ham, quantis longē, agnoscebat. Non tamen ideo consequens est eos scire quæ
circa charos suos aguntur hic, vel læta, vel tristia.

N iij.

Aug. super
ps. 108. ibi,
Laudē meā
ne tacueris.

Luc. 16. g.

Quomodo accipienda sunt quæ de Lazaro & diuite leguntur.

Siquis autem quærat, Quomodo intelligatur quod de

Aug. super
Gen. ad librū
8. cap. 1.

Lazaro & diuite legitur? Audiatur Augustini responsum dicentis, Siquis putat animas corpore exutas locis corporalibus contineri, cum sint sine corpore, non derunt qui faueant, & diuitem sitientē in loco corporali fuisse contendat, ipsamque animam corpoream præparasse linguam, & stillam de Lazari digito cupisse. Sed melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis. Diuitem in supplicio, pauperem in refrigerio esse non dubito. Sed quomodo intelligatur diuitis lingua, digitus Lazari, flamma inferni, sinus Abraham, & huiusmodi, vix à manifestis, & contentiosis nunquam inuenitur.

Si se vident boni & mali.

Solet etiam quæri, Vtrum vicissim se videant illi qui

Gregor. sup
Lucā. 16. in
glo. sup illud
Factū est autē
homil. 40.

sunt in inferno, & illi qui sunt in gloria? Sicut sancti tradūt, & boni malos, & mali bonos vident vsque ad iudicium. Post iudicium verò boni videbunt malos, sed non mali bonos. Vnde Gregor. Infideles in imo positi, ante diem iudicii fideles super se in requie attendunt quorum gaudia post contemplari non possunt.

De chaos inter bonos & malos.

Sed cum sancti malos in tormentis videant, nonne alii

Lucā. 16. c

qua compassione erga eos mouentur? nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Recole illud euangelicū quod Abraham diuiti respondit, Inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hic qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transire. Quid est illud chaos inter bonos & malos, nisi hinc iustitia, inde iniquitas, quæ nullatenus sociari valēt? Adeo enim sancti, dei iustitiæ addicti sunt, vt nulla compassione ad reprobos transire valeant, nulla pro eis inter sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire ad illos, sed non possunt? Quia si dei iustitia admitteret, non fieret eis molesta liberatio eorum. Vel ita dicuntur velle & non posse: non quia velint & non possint, sed quia etsi vellint, non possent eos iuuare. De hoc ita Gregor. ait, Sicut reprobi à pœnis ad gloriam sanctorum transire volunt, & non possunt: & ita iusti per misericordiam mente ire volunt ad positos in tormentis, vt eos liberent, sed non possunt: quia iustorum animæ etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, iam tunc auctoris sui iustitiæ coniunctæ tanta rectitudine constringuntur, vt nulla ad reprobos compassione moueantur.

Greg. super
Lucam.

Quod visa impiorum pœna non minuit beatorum gloriam.

Postremò quæritur, An pœna reproborum visa deco-

Greg. super
Lucā. 16. Fili
recordare ho
mil. 40.

loret gloriam beatorum? an eorum beatitudini proficiat? De hoc ita Gregorius ait, Apud animum iustorum non obfuscat beatitudinem aspecta pœna reproborum: quia vbi iam compassio miseriæ non erit, minuere beatorum lætitiā non

valebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiant, ad maiorem tamen gloriam vident pœnas malorum, quas per gratiam euaserunt: quia qui dei claritate vident, nil in creatura agitur quod videre non possint. Non est autem mirandum, si sancti iam immortales reprobos videant mentis intelligentia, cum prophætæ mortales adhuc videre hæc omnia meruerunt. Egreduentur ergo electi, non loco, sed intelligentia vel visione manifesta, ad videndum impiorum cruciatus: quos videntes non dolore afficientur, sed lætitiā satiabuntur, agentes gratias de sua liberatione, visa impiorum ineffabili calamitate. Vnde Esaias impiorum tormenta describens, & ex eorum visione lætitiā bonorum exprimens, ait, Egreduentur, electi scilicet, & videbunt cadauera virorum qui præuicati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni, id est electis. Lætabitur enim iustus, cum viderit vindictam.

Hieron. lib. 8
ca. 66. super
Esaiam in fine,
super illud,
Egreduentur
celo, &c.
Esaiæ ult. g.
Esaiæ ult. g.

Psalm. 57.

Hæc de pedibus sedentis super solum excelsum, quos Seraphin duabus alis velabant, scriptori, etsi nō auditori, commemorasse sufficiat: qui à facie exorsus sedentis: per media ad pedes vsque via duce peruenit.

**PETRI LOMBARDI EPISCOPI
PARISIENS. SENTENTIARVM LIB. IIII.
ET VLTIMI FINIS.**

N iij.

SECVNTVR VARIJ ARTICVLI

LI ERRONEI OMNIUM PENE FACVLTVM,

in Anglia & Parisijs studiose & auctoritative condemnati,
cum reuocationibus eorundem.

P R A E F A T I O.

V NIVERSIS praesentes literas inspecturis Stephanus per-
missione diuina Parisiensis ecclesiae minister indignus, Salutem in
filio virginis gloriosae. Magnarum & personarum grauium crebra
zeloque fidei accensa insinuauit relatio, quod nonnulli Parisijs stu-
dentes in artibus propriae facultatis limites transcendent, quos-

dam manifestos & execrabiles errores, immo potius vanitates & insanias in ro-
tulo seu schedulis his annexo seu annexis contentos quasi dubitabiles in scholis tra-
ctare & disputare praesumunt: non attendentes illud Gregor. Qui sapienter lo-
qui nititur, magnopere metuat ne eius eloquio audientium vnitas confundatur:
praesertim cum errores praedictos gentilium scripturis muniunt, quos pro pudor
ad suam imperitiam asserunt: sic cogentes ut nesciant eis respondere. Ne autem
quod sic innuunt, asserere videantur, responsiones ita palliant, quod dum putant
vitare Scyllam incidunt in Charibdim. Dicunt enim ea esse nota & vera secundum
philosophiam, sed non secundum fidem catholicam, quasi sint duae veritates con-
trariae, & quasi contra veritatem sacrae scripturae sit veritas in dictis gentilium da-
natorum: de quibus scriptum est, Perdam sapientiam sapientum, quia vera sapien-
tia perdet falsam sapientiam. Utinam tales attenderent dictum sapientis seu con-
siliium dicentis, Si tibi est intellectus, responde proximo tuo: si autem, sit manus
tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato & confundaris. Ne igitur
incauta locutio trahat simplices in errorem, nos tam doctorum sacrae theologiae
quam aliorum communicato consilio districte talia fieri & consilia prohibemus
& ea totaliter condemnamus, excommunicantes omnes illos qui dictos errores
dogmatizauerint, vel aliquem de eisdem dogmatizare aut defendere vel sustine-
re praesumpserint quoquo modo, & audientes eorum, nisi infra septem dies no-
bis vel cancellario Parisiensi duxerint reuelandum, nihilominus processuri ad poe-
nas contra eos pro qualitate culpe prout ius dictauerit infligendas. Librum etiam de
amore siue de deo amoris, qui sic incipit, Cogit me multum, &c. & sic termina-
tur, Caue igitur Galtre amoris exercere mandata, &c. Item etiam librum Geo-
manticum, qui sic incipit, Aestimauerunt Indi, &c. & sic terminatur, Ratiocinare igitur
super eam, & sic inuenies, &c. Item libros & rotulos & quaternos nigroman-
ticos aut continentes experimenta sortilegorum, inuocationes demonum seu co-
iurationes in periculum animarum, seu in quibus de talibus & similibus fidei or-
thodoxae & bonis moribus aut operibus euidenter aduersantibus tractatur, per
eandem sententiam nostram condemnamus, & omnes qui dictos rotulos, libros
& quaternos dogmatizauerint & audierint nisi infra septem dies nobis vel can-
cellario Parisiensi reuelauerint, eo modo quo superius est expressum. In his scriptis

sententiam excommunicationis ferentes ad alias poenas prout grauitas culpe
exegerit nihilominus processuri. Datum anno domini millesimo ducentesimo
septuagesimo septimo: die dominica qua catatur, Latere Hierusalem: in ecclesia
Parisiensi.

COLLECTIO ERRORVM PARISIENSIS CONDEMNATORVM.

ERRORES PARISIENSIS CONDEMNATI A Domino Guillermo Episcopo Parisiensi.

D E erroribus quos condem-
nauit Stephanus episcopus Pa-
risiensis.

De erroribus quos idem dominus con-
demnauit alia vice, ubi primo ponu-
tur errores de deo.

Errores de intelligentia vel angelo.

Errores de anima vel intellectu.

Errores de voluntate siue libero arbi-
trio.

Errores de mundo & mundi aeternitate.

Errores de coelo & stellis

Errores de necessitate euentus rerum.

Errores de accidente.

Errores de sacra scriptura.

Errores de fide & sacramentis.

Errores de raptu.

Errores de vitijs & virtutibus.

Errores de resurrectione.

Errores de felicitate siue beatitudine.

Errores Ioannis Guion, ordinis fratrum
Minorum.

Errores Ioannis de Mercuria, ordinis
Cisterciensium.

Errores magistri Nicolai de vlticuria.

Item quidam articuli dana-
ti ab episcopo Parisiensi & magistris
theologiae anno domini. 1340.

Copia schedulae reuocationis quorundam
articulorum fratris Dionysij soule-

chat, ordinis fratrum Minorum, factae p-
eundem Parisijs & in curia Romana.

Reuocatio magistri Ioannis de calore.

Reuocatio Ludouici facta Anno domi-
ni. 1362.

Reuocatio fratris Guidonis, ordinis he-
remitarum sancti Augustini.

Reuocatio Symonis facta Anno domi-
ni. 1301.

Articuli in quibus magister sententia-
rum communiter non tenetur.

Determinatio quaedam Parisijs facta
per aliam facultatem theologicam.
Anno domini. 1318. super quibusdam
superstitionibus nouiter exortis.

Excerpta principalium articulorum tra-
ctatus cuiusdam contra errores fra-
tris Ioannis de montefono ordinis
Praedicatorum, in quo continentur
etiam errores contra immaculatam
virginis Mariae conceptionem.

Isti sunt errores detestabi-

les contra catholicam veritatem, re-
perti in quibusdam scriptis. Quos
quicumque dogmatizauerit vel de-
fenderit, a venerabili patre Guillelmo
Parisiensi episcopo, conuocato co-
cilio omnium magistrorum tunc Pa-
risijs degentium, vinculo anathe-
matis est innodatus. Et ideo eos ca-

uere debent omnes professores fidei orthodoxe.

Primus est quod diuina essentia in se nec ab angelo, nec ab homine videatur vel videbitur.

Secundus error est quod licet diuina essentia eadem sit in patre & filio & spiritu sancto: tamen ut hæc essentia est in ratione formæ una est in patre & filio, licet non una in spiritu sancto & in his, & tamen forma idem est quod diuina essentia.

Tertius est quod spiritus sanctus prout est amor & nexus, non procedit à filio sed tantum à patre.

Quartus est quod multæ veritates fuerunt ab æterno quæ non sunt ipse deus.

Quintum est primum nunc vel principium & creatio passio non sunt creator vel creatura.

Sextus quod angelus malus in primo instanti suæ creationis fuit malus: & nunquam fuit non malus.

Septimus est quod nec animæ glorificatæ nec corpora gloriosa vel glorificata erunt in cælo empyreo cum angelis, sed in cælo aquæo vel crystallino quod est super firmamentum. Quod etiam dicere præsumit de beata virgine.

Octauus quod angelus in eodem instanti potest esse in diuersis locis: & est vbique si velit esse vbique.

Nonus est quod qui habet meliora naturalia de necessitate habebit maiorem gratiam & gloriam.

Decimus est quod diabolus nunquam habuit unde posset stare. Nec etiam Adam in statu innocentie.

ASSERTIONES OPPOSITÆ erroribus prædictis.

F **IRMITER** credendum est & nullatenus dubitandum quod deus in sua substantia essentia vel natura videbitur ab angelis sanctis & animabus glorificatis.

Item quod una est essentia substantialis vel natura in patre & filio & spiritu sancto. Et eadem essentia in ratione formæ in patre & filio & spiritu sancto.

Item quod spiritus sanctus prout est sanctus & amor procedit ab utroque, scilicet patre & filio.

Item quod una sola veritas fuit ab æterno quæ est deus. Et quod nulla veritas fuit ab æterno quæ non sit illa veritas.

Item quod primum nunc & creatio passio est creatura.

Item quod malus angelus aliquando fuit bonus & non malus, & post peccando factus est malus.

Item quod idem est locus corporis, scilicet empyreum cælum sanctorum angelorum, & beatarum animarum, & idem erit corporum humanorum glorificatorum: & similiter idem est locus spiritualis sanctorum angelorum & hominum bonorum.

Item quod angelus est in loco per distinctiones, ita quod si est hic non est ibi in eodem instanti: impossibile est enim eum in eodem instanti esse vbique cum hoc sit proprium dei.

Item quod secundum quod præordinatum est & prædestinatum à deo dabitur gratia & gloria.

Item quod malus angelus & Adā habuerunt unde posset stare, etsi non unde posset proficere.

Item eodem anno dominica qua cætabatur Lætare Hierusalē. 1270. Guilelmus postmodum Constantien. Episcopus in sermone beati Ioannis baptiste in domo minorum Parisiis prædicauit, quod liberum arbitrium habet potetiam naturalem ad recipiendum gratiam non effectiuam aliquo modo: quod falsum est, quia nolens non recepit eam. Secundo quod quidam natus nunquam fuit in gratia: sed semper Hismael aut Iudas fuit, & nunquam Ioannes, quod est contra fidem. Baptizati enim habent gratiam. De qua reprehensus publice in consequenti die Apostolorum Petri & Pauli publice retractauit. Pax & gratia omnibus asserentibus hanc veritatem. Data fuit hæc sententia Parisiis Anno domini. 1240. in octaua Epiphaniæ.

Isti sunt errores condemnati & excommunicati cum omnibus qui eos scienter docuerint vel asseruerint à domino Stephano Parisiensi.

epo Anno domini. 1270. die mercurij ante festum B. Nicolai hyemalis.

Primus articulus est, quod intellectus omnium hominum est vnus & idem numero.

Secundus est quod illa est falsa vel impropria, Homo intelligit.

Tertius est, quod voluntas hominis ex necessitate vult vel eligit.

Quartus quod omnia quæ in inferioribus aguntur subsunt necessitati corporum cælestium.

Quintus, quod mundus est æternus.

Sextus quod nunquam fuit primus homo.

Septimus quod anima quæ est forma hominis secundum quod homo corrumpitur corrupto corpore.

Octauus, quod anima separata post mortem non patitur ab igne corporeo. Nonus, quod liberum arbitrium est potentia passiva non actiua. Et quod necessitate mouetur ab appetibili. Decimus, quod deus non cognoscit singula. Undecimus, quod deus non cognoscit aliud à se. Duodecimus, quod humani actus non reguntur prouidentia diuina. Tredecimus, quod deus non potest dare immortalitatem vel incorruptibilitatem rei corruptibili vel mortali.

Isti articuli qui sequuntur condemnati sunt à domino Stephano Parisiensi. episcopo de consilio magistrorum theologiae. Anno domini. 1226. die dominica qua cantatur Lætare Hierusalē in ecclesia Parisiensi. Vbi excommunicauit in scriptis omnes illos qui eos docuerint & defenderint. Et primo ordinatur illi qui sunt de deo.

Primus quod deus non est trinus & vnus: quoniam trinitas non stat cum summa simplicitate. Vbi enim est pluralitas realisibi necessario est additio & compositio. exemplū de acervo lapidum.

Item quod deus non potest generare sibi similem. quod enim generatur ab aliquo habet principium aliquod à quo dependet. & quod in deo generare non est signum perfectionis.

Item quod deus non cognoscit alia à se.

Item quod deus non potest dare perpetuitatem rei transmutabili vel corruptibili, ut est corpus humanum.

Item quod deus siue prima causa non posset producere effectum sibi æqualem

- nisi temperaret suam potentiam.
- Item q̄ deus non posset facere plures animas in numero.
- Item q̄ deus nūquam plus creauit intelligentiam quam modo creauit.
- Item q̄ deus est infinitæ virtutis in duratione, non in actione: talis enim in firmitas non est nisi in corpore finito si esset.
- Et q̄ prima causa nō posset plures mundos facere
- Item q̄ sine agente proprio vt patre à solo deo non posset fieri homo.
- Item q̄ deum in hac vita mortali possumus intelligere per essentiam.
- Item q̄ deus non potuit fecisse primā materiam nisi mediāte corpore cœlesti.
- Item à voluntate antiqua nō potest nouum procedere absque transmutatione præcedente.
- Item q̄ prima causa non habet cognitionem aut scientiam futurorum contingentium. Primo quia futura contingentia sunt non entia. Secundo quia futura contingentia sunt particularia. deus autem cognoscit virtute intellectiua quæ nō potest cognoscere particulare. Vnde si non esset sensus, forte intellectus nō distingueret inter Sortem & Platonem: licet distingueret inter hominē & asinū. Tertium propter ordinē causæ ad causatū: præscientia enim diuina est necessaria causa præscitorū. Quarta ratio est ordo scientiæ ad scitum. quāuis enim scientia nō sit causa facti, ex quo tamē scitur determinatur ad alteram partem contradictionis: & hoc multo magis in scientia diuina quā in scientia nostra.
- Item q̄ primum principium nō potest
- esse sine diuersorum factorū hic inferius nisi mediantibus alijs causis, eo q̄ nullū transmutans diuersimode de transmutat nisi transmutatum.
- Item q̄ ab vno primo agente non potest esse multitudo effectuum.
- Item q̄ primum principium non est causa propria eternorum nisi metaphoricē, id est quia conseruat ea, quia nisi esset ea non essent.
- Item q̄ sicut ex materia non potest aliquid fieri ex agente, ita nec ex agente potest aliquid fieri sine materia.
- Et q̄ deus non est causa efficiens nisi respectu eius quod habet esse in potentia materia.
- Item q̄ entia declinant ab ordine causæ primæ in se considerata, licet nō in ordine ad reliquas causas agentes in vniuerso. Hoc est error, quia essentialior & inseparabilior est ordo entium ad causam primā quā ad causas inferiores.
- Item q̄ deus non potest esse causa noui facti: nec potest aliquid de nouo producere.
- Item q̄ deus non potest mouere cœlū motu recto. Et est ratio, quia tūc relinqueret vacuum.
- Item q̄ deus non potest irregulariter, id est alio modo quā mouet mouere aliquid: quia in eo nō est diuersitas voluntatis.
- Item q̄ deus est æternus in agēdo & mouendo sicut in essendo, alioquin ab alio determinaretur quod esset prius illo.
- Item illud quod de se terminatur vt deus, aut semper, aut nūquam & q̄ multa sunt æterna.
- Item q̄ deum necesse est facere quicquid immediate fit ab ipso. Error:

- siue intelligatur de necessitate coadiūis quia tollit libertatē arbitrij: siue de necessitate imutabilitatis: quia ponit possibilitatem aliter faciendi.
- Item q̄ primum principium non potest immediate producere generalia: quia sunt effectus noui.
- Effectus aut noui exigit causam immediatā q̄ potest aliter se habere.
- Item q̄ primum principium nō potest aliud à se producere: quia omnis differentia quæ est inter agens & factū, est per naturam.
- Item q̄ deus non potest immediate cognoscere contingentia nisi per aliam causam particularem & proximā.
- Item q̄ si oēs causæ fuerint aliqui in quiete necesse est ponere deū mobilem.
- Item q̄ deus est prima & necessaria causa primæ intelligentiæ qua posita ponitur effectus, & sunt simul duratiōe.
- Item q̄ deus non est necessaria causa motus corporum superiorum & cōiunctionis & diuisionis contingentis in stellis.
- Item ad hoc q̄ effectus omnes sint necessarij respectu causæ primæ non sufficit q̄ ipsa causa prima non sit impedibilis, sed exigitur quod causæ mediæ non sint impedibiles. Error: quia tunc deus non posset facere aliquem effectum nouū sine causis posterioribus.
- Item q̄ deus possit agere cōtraria, hoc est mediante corpore cœlesti quod diuersum in vbi.
- Item q̄ deus infinitus virtute: non quia faciat aliquid de nihilo: sed quia cōmunicat motum infinitum.
- Item q̄ deus non potest in effectū causæ secundariæ sine ipsa causa secundaria. Error.
- Item q̄ effectus immediatus à primo debet esse vnus tātum & similis primo.
- Item q̄ deus vel intelligentia non infundit scientiā animæ humanæ in somno nisi mediante corpore cœlesti.
- Item quod plures sunt motores primi cœli. Error.
- Item quod primum immobile simpliciter non mouet nisi mediante aliquo motu. & quod tale mouēs immobile est pars moti ex se.
- Item quod potentia actiua non potest esse sine operatiōe & permixta potentia passiuæ. Error, si intelligatur de quacunque operatione.
- Item q̄ deus nō potest indiuidua multiplicare sub vna specie sine materia.
- Item forma quam oportet fieri & esse in materia non potest agi ab illo q̄ non agit ex materia.
- Item quod deus non potest facere accidens sine subiecto nec plures dimensiones simul esse.
- Item q̄ impossibile simpliciter nō potest fieri à deo vel ab agente. Error, si intelligatur de impossibili secundum numerum vel naturam.
- Item q̄ alius est intellectus in ratiōe secundum quod deus intelligit se & alia. Error: quia licet sit alia ratio intelligendi: non tamen alius intellectus secundum rationem.
- Item q̄ prima causa est causa omnium entium remotissima. Error: si intelligatur cum præcisione: ita scilicet q̄ non propinquissima est.
- Item q̄ aliqua possunt casualiter euenire respectu primæ causæ, & q̄ falsum est omnia esse præordinata à prima causa, quia tunc euenirent de necessitate.

Item quod in causis efficientibus causa secunda habet actionem quam non accepit à prima causa.

Item quod in causis efficientibus cessante causa prima non cessat secunda ab operatione sua, dum tamen secunda operetur secundum materiam suam.

Item quod de deo non potest cognosci nisi si quia est siue ipsum esse.

Item quod deum esse ens per se positivum non est intelligibile, sed privativum est ens aut per se intelligibile.

Errores de angelo vel intelligentia.

Item quod omnia separata coeterna sunt primo principio.

Item quod intelligentie superiores creant animas rationales sine motu coeli. Intelligentia autem inferiores creant vegetativam sensitivam motu coeli mediante.

Item quod intelligentia angelus vel anima separata nusquam est.

Item substantia separata eo quod habent unum appetitum non mutantur in opere aut operatione.

Item quod intelligentia siue substantia separata quas dicunt esse aeternas non habent propriam causam efficientem sed metaphoricè: quia habent causam conservantem in esse sed non sunt factae de nouo, quia sic essent transmutabiles.

Item quod in substantiis separatis nulla est possibilis transmutatio: nec sunt in potentia ad aliquam mutationem ad aliud, quia aeternae sunt & immunes à materia.

Item quod substantia separata quae non habent materiam per quam plus sint in potentia quam in actu, & sunt

à causa semper eodem modo se habente, ideo sunt aeternae.

Item quod substantia separata per suum intellectum causant res ad extra.

Item quod intelligentia motrix coeli influit in animam rationalem sicut corpus coeli influit in corpus humanum.

Item quod angelus non potest in actus oppositos immediate, sed in actus mediatos: & hoc mediante alio, ut orbe, sole vel coelo.

Item quod angelus nihil intelligit de nouo.

Item quod si esset aliqua substantia separata, quae non moueret aliquod corpus in hoc mundo sensibili, non clauderetur in universo.

Item quod substantia sempiternae separata à materia habent bonum: quod est eis possibile cum producuntur: nec desiderant aliquid quo carent.

Item quod substantia separata sunt sua essentia, quia in eis idem est quod est & per hoc quod est.

Item quod omne quod non habet materiam est aeternum: quia quod non est factum per transmutationem materiae prius non fuit, ergo aeternum.

Item quia intelligentia non habent materiam deus non posset plures res eiusdem speciei facere: & quod materia non est angelis, contra fratrem Thomam.

Item quod intelligentia superiores non sunt causa alicuius novitatis in inferioribus. Et quod superiores inferioribus sunt causa aeternae cognitionis.

Item quod intelligentia perficitur à deo in eternitate, quia secundum se totum immutabilis est, anima autem coeli non.

Item quod intelligentia inferior recipit esse à deo per intelligentias medias.

Item quod scientia intelligentiae non differt à

unum per appositionem.

Item quod intellectus humanus est aeternus, quia est à causa semper eodem modo se habente; & quoniam non habet materiam per quam prius est in potentia quam actu.

Item quod anima separata nullo modo patitur ab igne.

Item quod intellectus est unus numero omnium licet omnino separatur à corpore hoc: non tamen ab omni.

Item quod intellectus Sortis corrupti non habet scientiam eorum quae habuit

Item quod anima humana nullo modo est mobilis secundum locum nec per se nec per accidens: & si ponatur alibi secundum substantiam suam nunquam movebitur de ubi ad ubi.

Item quod scientia animae est terrena: & quod intellectus agens & possibilis sunt aeterni.

Item quod motus coeli sunt propter animam intellectivam & quod anima intellectiva sui intellectus non potest educi nisi mediante corpore.

Item quod nulla forma ab extrinseco veniens potest facere unum cum materia: quod enim separabile est cum eo quod est corruptibile unum non facit.

Item anima separata non est alterabilis secundum philosophiam licet secundum fidem alteretur.

Item quod anima rationalis quando recedit ab animali adhuc remanet animal unum.

Item quod anima intellectiva cognoscendo se cognoscit omnia alia: species enim omnium rerum sibi sunt coeactae: sed hoc cognoscere non debetur intellectui nostro ut noster est: sed secundum quod intellectus est agens. error est.

Item quod anima est inseparabilis à cor-

substantia intelligentiae: ubi enim non est diversitas intellectus ab intellectibilitate, nec diversitas intellectus.

Item quod substantia separata sunt in actu in finitè infinitas enim non est impossibilis nisi in rebus materialibus.

Item quod intelligentia superiores imprimunt in inferioribus sicut anima una intellectiva imprimit in alia & in animam sensitivam: & per talem impressionem incitator aliquis projicit camelum in foueam solo visu.

Item quod intelligentia cum sit plena formis: imprimit alias formas in materia per corpora coelestia tamquam per instrumenta.

Item quod substantia separata sunt alibi per operationem: & non possunt moveri ab extremo in extremum, nec medium: nisi quia possunt velle operari aut in medio aut in extremis. Error: si intelligatur sine operatione substantiam non esse in loco nec transire de loco in locum.

Item quod intelligentia sola voluntate movet coelum.

Item substantia separata nusquam sunt secundum substantiam. Error: si intelligatur ita quod substantia sit res essendi in loco: verum est quod nusquam sunt secundum substantiam.

Errores de anima & intellectu.

Item quod intellectus non est forma corporis, nisi sicut nauta navis: nec est perfectio essentialis hominis.

Item quod intellectus quando vult induit corpus, quando non vult non induit.

Item quod ex sensitivo & intellectivo non fit unum per essentiam nisi sicut ex intelligentia & orbe, hoc est

- pore & ad corruptionē harmoniæ corporalis corrumpitur anima.
- Item quod scientia magistri & discipuli est vna & eadē numero: & ratio est quia intellectus vnus est: quia forma non multiplicatur nisi quia educitur de potentia materiæ.
- Item quod intellectus agens non copulatur nostro possibili, & quod intellectus possibilis non vnitur nobis secundum substantiam: & si vniretur & forma nobiscum esset inseparabilis.
- Item operatio intellectus non vniti copulatur corpori, ita quod operatio est rei nō habētis formam qua operetur. Error est: quia ponit quod intellectus non sit forma hominis.
- Item quod nihil potest sciri ab intellectu post eius separationem.
- Item quod intellectus qui est postrema hominis pfectio, est penitus abstractus. Vel quod intellectus vltima vel est postrema operatio hominis, & est totaliter abstractus.
- Item quod intellectus possibilis est inseparabilis à corpore simpliciter quantum ad hunc actum qui est specierum receptio, & quantum ad iudiciū quod fit per simplicē specierum acceptionem vel intelligibilium compositionem. Error: si intelligatur de receptione omnimoda.
- Item quod intellectus agens est quædam substantia separata superior ad intellectū possibilem: & quod secundum substantiam, potentiam & operationem est separatus à corpore nec est forma corporis humani.
- Item quod inconueniēs est ponere aliquos intellectus nobiliores alijs: quia cum illa diuersitas non possit esse à

- parte corporum, oportet quod sit à parte intelligentiarum: & sic animæ nobiles & ignobiles essent necessaria diuersarum specierum sicut intelligentiæ. Error: quia sic anima Christi non esset nobilior aīa Iude.
- Item quod intellectus speculatiuus simpliciter est æternus & incorruptibilis, respectu vero huius hominis corrumpitur corruptis phantasmatibus in eo.
- Item quod intellectus possibilis nihil est in actu antequam intelligat: quia in natura intelligibili esse aliquid in actu est esse actu intelligens.
- Item quod ex intelligente & intellecto fit vna substantia, & quod intellectus sit ipsa res intellecta formaliter.
- Item quod nos peius vel melius intelligimus, hoc prouenit ex intellectu passiuo quem dicunt esse potentiam sensituiam. Error est: quia hic ponit vnum intellectum in omnibus aut æqualitatem in omnibus animalibus.
- Item quod intellectus non potest transire de corpore in corpus: ita quod successiue sit motor diuersorum corporum.
- Item quod intellectus noster per sua naturalia potest pertingere ad cognoscendā essentiam primæ causæ. Hoc male sonat, & est error si intelligatur de cognitione mediata.
- Item quod anima nunquam moueretur nisi corpus moueretur: sicut graue vel leue nunquā moueretur nisi aer moueretur.

Errores de voluntate siue libero arbitrio.

- Item quod de sui natura non est determinandum ad esse vel non esse: non determinatur nisi ad aliquod quod est necessarium respectu sui. Error.
- Item quod voluntas manente passione & scientia in particulari & in actu non potest agere contra eam.
- Item si ratio recta, & voluntas recta. Error est, quia est contra glo. Aug. super illū Psal. Cōcupiuit anima mea desiderare &c. Et quia secundū hoc ad rectitudinem voluntatis gratia non esset necessaria, sed solum scientia, quod fuit error Pelagij.
- Item quod voluntate existente in tali dispositione in qua nata est moueri, & mouente sic disposito quod natum sit mouere, impossibile est voluntatem non velle.
- Item quod morbus est causa voluntatis medici vt sanet.
- Item quod voluntas & intellectus non mouentur in actu per se sed per causam sempiternam scilicet per corpora cœlestia.
- Item quod appetitus cessantibus impedimentis necessario mouetur ab appetibili. Error est de intellectu.
- Item quod voluntas secundum se est indeterminata ad opposita sicut materia. Determinatur autem ab appetibili sicut materia ab agente.
- Item quod homo agens ex passione coacte agit.
- Item quod post conclusionem factam de aliquo faciendo voluntas non manet libera, & quod pœnæ non adhibentur à lege nisi ad correctionē ignorantie & vt correctio sit alijs principium cognitionis vel generationis.
- Item quod voluntas hominis necessitatur per suam cognitionem sicut appetitus bruti.
- Item quod nullum agens est ad vtrūlibet, immo determinatur.
- Item quod effectus stellarum super liberum arbitrium sunt occulti.
- Item quod voluntas nostra subiacet potestati corporum cœlestium.
- Item quod voluntas necessario profectitur quod firmiter creditum est à ratione: & quod non potest abstinere ab eo quod ratio dicitur. Hæc autem necessitatio non est coactio sed natura voluntatis.
- Item quod homo in omnibus suis actionibus sequitur appetitū & semper maiorem. Error est, nisi intelligatur de maiore & in mouendo.
- Item quod non est possibile esse peccatum in potentijs animæ superioribus, & ita peccatur passione & non voluntate.
- Item quod scientia contrariorum solū est causa quare anima rationalis potest in opposita, nisi per accidens & ratione alterius.
- Item quod anima nihil vult nisi mota ab alio à se, vnde istud falsum est: anima se ipsa vult. Error, si intelligatur mota ab alio scilicet appetibili vel ab obiecto: ita quod appetibile & obiectum sit tota ratio motus voluntatis ipsius.
- Item quod duobus bonis propositis, quod fortius est fortius mouet. Error est, nisi quantum est ex parte boni mouentis.
- Item quod omnes motus voluntarij reducuntur ad motorem primum. Error nisi intelligatur in motorem primum, simpliciter non creatum. Et intelligendo de motu secundū sub-

stantiā & nō secundū deformitatē.

Errores de mundo & mundi aeternitate.

- Item qd nihil est æternum à parte finis quod non sit æternum à parte principij: quia est cōtra fidem, & Error.
- Item quod redeuntibus corporibus cœlestibus omnibus in idem punctum, quod sit in. 30. milibus annorum redibunt iidem effectus qui & modo.
- Itē qd nō fuit primus homo nec erit ultimus immo semper fuit & semper erit hominis ex homine generatio.
- Item quod generatio hominis est circularis eo quod forma hominis redit pluries super eandē partē materiæ.
- Item quod quia Sortes factus est nō receptibilis æternitatis, & si debet esse æternus, necesse est vt transmutetur natura & specie.
- Item quod mundus est æternus quantū ad omnes species in eo contētas, & qd tempus æternū & motus & materia agens & suscipiens, quia est à potentia dei infinita & impossibile est innovationem esse in effectu sine in nouatione in causa.
- Item quod nihil esset nouum nisi cœlum esset variatū respectu materię generabilium.
- Item impossibile est soluere rationes philosophi de æternitate mundi, nisi dicamus quod volūtas primi implicat impossibilia.
- Item quod duo sunt principia æterna scilicet corpus cœli & anima eius.
- Item quod tria sunt principia æterna in cœlestibus, subiectum motus æterni, anima corporis cœlestis, & primum mouens desideratū. Error est quo ad duo prima.

- Item quod mundus est æternus, quia omne quod habet naturam per quā possit esse in futuro toto, habet naturam per quam potuit esse in toto præterito.
- Item quod mūdus licet sit factus ex nihilo, non tamen est factus de nouo, & quanuis de non esse exierit ad esse non esse, non præcessit esse duratione sed natura tantum.
- Item quod theologi dicentes quod cœlum quandoque quiescit arguūt ex falsa suppositione. Et quod dicere cœlum esse & non moueri est dicere contradictoria.
- Item quod infinite præcesserunt cœli reuolutiones quas non fuit impossibile comprehendere à prima causa, sed ab intellectu creato.
- Item quod elementa sunt æterna, sunt tamen facta de nouo in dispositione quam non habent.
- Item quod quanuis generatio hominū possit deficere voluntate primi, tamen non deficit, quia orbis primus non tantum mouet ad generationē elementorum sed etiam hominum.
- Item si quod cœlum staret ignis in stupam nō ageret quia nec deus esset.
- Item quod cœlum nunq̄ quiescit: quia generatio inferiorum quæ est finis motus cœli cessare non debet. Alia ratio quia cœlum suum esse, & suā virtutem habet à motore suo, & hoc cōseruat cœlū per suum motum, vñ si cessaret à motu cessaret ab esse.
- Item quod æuum & tempus nihil sunt in re sed solum in apprehensione.
- Item quod qui generat mundum secundum totum ponit vacuum, quia locus necessario præcedit generatum in loco: & tunc ante mundi genera-

- tionē fuisset locus sine locato quod est vacuum.
- Itē elementa prima generatione sunt facta ex nihilo chaos, sed sunt æterna.
- Item quod vniuersum non potest deficere, quia primum agens habet trāsmutare materiā æternaliter vicissim nunc ad istā formā nūc ad illā, & si militer materia nata est trāsmutari.
- Item quod tempus est infinitū quātum ad vtrūq; extremū, licet enim impossibile sit infinita esse pertransita quorum aliquid fuit pertransiendū, non tamen impossibile est infinita esse pertransita quorum nullū fuit pertransiendum. Error.
- Itē quod naturalis philosophus simpliciter debet negare mundi nouitatem quia innitur causis & rationibus naturalibus. Fidelis autē potest negare mundi æternitatem, quia nititur causis supernaturalibus.
- Item quod ratio philosophi demonstrās motum cœli æternum non est sophistica. Et mirum est quod homines profundi hoc non vident.
- Itē quod creatio nō est possibilis quāvis contrarium sit tenendū secundū fidē.
- Item quod nō est verum quod aliquid fiet ex nihilo, vel neque factum sit in prima creatione.
- Item quod creatio non debet dici mutatio ad esse. Error, si intelligatur de omni modo mutationis.
- Errores de cœlo & stellis.**
- Itē quod corpora cœlestia mouentur à principio intrinseco quod est anima, & quod mouetur per animā & per virtutē appetitiuā sicut aīal. Sicut. n. anima appetēs mouetur, ita & cœlū.
- Item corpora cœlestia ex se habēt æternitatem suā substantiæ, sed nō æter-

nitatem sui motus.

- Item quod anima cœli est intelligentia. Et orbis cœlestes sunt instrumenta intelligentiarum, sicut organa sicut auris & oculus est organum virtutis sensitiuę.
- Item quod si in aliquo humore virtute stellarū denenirēt ad talē proportionē cuiusmodi proportio est in seminibus primorum parentum, ex illo humore posset generari homo. Et quod sufficienter posset generari ex putrefactione vel ex putredine.
- Item omnium formarum causa effectiua est orbis.
- Item natura quæ est principium motus in corporibus cœlestibus est intelligentia mouens. Error si intelligatur de natura quæ est actus vel forma.
- Errores de necessitate euentus rerum.**
- Item quod nihil à casu, sed omnia à necessitate veniunt. Et omnia futura quæ erunt necessitate erunt. Et quæ non erunt impossibile est esse. Et quod nihil euenit contingenter considerādo oēs casus. Error. Quia cōcursus causarum est de definitione casualis lib. 5. de consolatione philosophiæ.
- Item quod ex diuersitate locorum acquiruntur necessitates euentuum.
- Item quod ex diuersis signis cœli significantur diuersę conditiones in hominibus tam bonorum aut donorum spiritualium quā rerum temporalium.
- Item quod quibusdam signis aut figuris sciuntur hominum intēctiones & mutationes intentionum. Et an intēctiones illę perficiendę sint. Et quod per tales figuras sciūtur euentus pere-

grinorum: captiuatio hominum, aut solutio captiuorum, & an nati futuri sint scientes vel latrones.

Item quod ferunt quod dispositio vniuersi procedit ex prouidentia diuina non immediate sed mediante motu superiorum. Et quod illud facit non imponit necessitatem inferioribus, quia habent contrarietatem sed superioribus.

Item quod sanitatem & infirmitatem vitam & mortem attribuunt positioni syderum & aspectui fortunæ, dicentes quod si cum aspexerit fortuna uiuet, si non aspexerit morietur. Error.

Item quod hora generationis hominis in corpore suo & per consequens in anima quæ sequitur ex ordine causarum superiorum & inferiorum inest homini dispositio inclinans in tales actiones & euentus. Error, nisi intelligatur de euentibus naturalibus & per viam dispositionis.

Errores de accidente.

Item quod cum deus non comparatur ad entia in ratione causæ materialis vel formalis non facit accidens esse sine subiecto, de cuius ratione est in actu inesse subiecto suo.

Item quod accidens existens sine subiecto non est accidens nisi equiuoce. Et quod impossibile est quantitatem siue dimensionem esse per se, hoc enim esset ipsam esse substantiam.

Item quod facere accidens esse sine subiecto habet rationem impossibilis implicantis contradictionem, ut credimus in eucharistia. quintus error.

Item quod deus non posset facere accidens

sine subiecto nec plures dimensiones simul esse.

Errores de sacra scriptura.

Item quod sermones theologiæ fundati sunt in fabulis.

Item quod nihil plus scitur propter scientiam theologiam.

Item quod fabulæ & falsa sunt in lege Christiana sicut & in alijs.

Item quod lex Christiana impedit addiscere.

Item quod lex naturalis prohibet interfectionem animalium irrationabilium sicut & rationabilium, licet non tantum.

Errores de fide & sacramentis.

Item quod non est curandum de fide si dicatur aliquid esse hæreticum, quia est contra fidem.

Item quod non est credendum nisi per se notum, vel ex per se notis possit declarari.

Item quod non est curandum de sepultura.

Item quod non est orandum.

Item quod non est confessio faciendâ nisi ad apparentiam.

Errores de raptu.

Item quod raptus & visiones non habent fieri nisi per naturam.

Errores de vitijs & virtutibus.

Item quod peccata contra naturam utpote abusus in coitu licet sint contra naturam speciei, non tamen contra naturam indiuidui.

Item quod simplex fornicatio utpote soluta cum soluta non est peccatum.

Item quod dignitas esset in causis superioribus posse facere peccata &

monstra præter intentionem, cum natura hæc posset.

Item quod delectatio in actibus venereis non impedit actum siue vsum intellectus.

Item quod continentia non est essentialiter virtus.

Item quod perfecta abstinētia ab actu carnis corrumpit virtutē & speciem.

Item quod pauperis hominis fortuna non potest agere in mortalibus.

Item humilitas prout quis ostendit ea quæ habet, sed vilipendit & humiliat se non est virtus. Error, si intelligatur quod nec virtus nec actus virtuosus.

Item quod non sunt possibiles aliæ virtutes nisi acquisitæ vel innatæ.

Item quod castitas non est maius bonum quam perfecta abstinētia.

Item quod finis terribilius est mors.

Error, si excludat terrorem inferni qui est extremus.

Errores de resurrectione.

Item quod non contingit corpus corruptum redire idē numero, nec idē numero resurget. Error.

Item quod resurrectio futura non debet credi neque concedi à philosopho, quia impossibile est inuestigare per rationem. Error, quia etiā philosophus debet captiuare intellectum in obsequium fidei Christi.

Errores de felicitate seu beatitudine.

Item felicitas non potest à deo infundi immediate.

Item dicere deum dare felicitatem vni & non alij est sine ratione & signum.

Item quod homo ordinatus quantum

ad intellectum & effectum, sicut potest esse sufficienter per virtutes intellectuales & morales de quibus loquitur philosophus in ethicis est sufficienter dispositus ad felicitatem æternam.

Item quod felicitas habetur in hac vita & non in alia.

Item quod homo post mortem amittit omne bonum.

Item quod bonum quod homini possibile est consistit in virtutibus intellectualibus.

Isti sunt articuli reuocati

Anno domini. 1308. 2. die Octob. Parisiis per fratrem Ioan. Guion ordinis minorum in domo prædicatorum.

Item quod generare secundum suam rationem formalem non fit in patre.

Item generare realiter elicitedum fit in diuinis.

Item quod generare siue elicitedum siue inelicitum fit in filio.

Item quod generare & generari in diuinis accepta notionaliter sunt idem inter se in diuinis.

Item dicere quod pater in diuinis non fit formaliter generans alia generatione quam illa qua filius formaliter est genitus.

Errores Ioannis de Mercu

ria ordinis Cisterciensis. Articuli condemnati per magistros Parisienses.

Anno domini. 1347. & prohibiti omnibus baccalarijs legētibz qui legunt vel legerunt sententias sub pena priuationis ab omni honore facultatis: quorum articulorum aliqui reputantur erronei aliqui suspecti aut male sonantes in fide.

Item quod satis erat possibile quod per

voluntatem aut volitionem creatam Christus aliquid voluit quod nunquam debuit euenire.

Item quod Christus potuit dixisse falsum & asseruisse assertionem creatam tamen vocali quam mentali.

Item qualitercunque vult deus, vult efficaciter esse.

Item quod deus facit quod aliquis peccet & quod sit peccator, & vult voluntate beneplaciti quod ille sit peccator.

Item quod nullus peccat volendo aliquid qualiter aliter quam deus velit eum velle.

Item quod deus aliquid reprobatur quod ipse vult voluntate beneplaciti.

Item quemlibet peccantem deus vult peccare voluntate beneplaciti, & facit eum peccare & vult quod peccet.

Item quod deus facit malum esse & peccatum esse.

Item quod peccatum magis est bonum quam malum.

Item quod aliquis faciat aliquid omnino ut deus vult ipsum facere voluntate beneplaciti quod talis peccet.

Item quicumque peccat conformatur voluntatem suam voluntati beneplaciti dei sic quod illa vult sicut deus vult eum velle.

Item quod possibile est Christum secundum voluntatem creatam errasse & secundum hominem mendacium protulisse.

Item quod posset dici quod anima Christi unita verbo saltem per accidens posset odire deum vel respuere siue detestari.

Item quod si aliquis habens usum liberi arbitrii incidens in tentationem tantam quod non possit illi resistere, moueatur ad illecebram cum aliena uxore non committit adulterium

& sic de alijs peccatis.

Item quod aliqua est possibilis passio cui voluntas etiam habita gratia quacunque sine miraculo non posset resistere. quin eliceret actum secundum illam, & talis actus non est peccatum.

Item quod non est peior demeritorie in casu qui vitiosum habet habitum demeritorium cum actu quam qui habet habitum sine actu.

Item quod non est peior moraliter qui vitiosum habet habitum & actum quam qui habitum eiusdem rationis habet sine actu.

Item quod non est melior meritorie qui habet habitum meritorium & actum quam qui habet confimilem habitum sine actu.

Item quod malus quacunque malitia actuali & habituali aequalibus, adinuicem non est peior ex actuali simul quam ex actuali tantum vel ex habituali tantum.

Item quod bonus quacunque bonitate actuali & habituali adinuicem aequalibus non est magis bonus ex utraque quam ex habituali tantum.

Item quod nulla creatura aut nulla circumstantia rei bona diminuit peccatum quin sit tantum quantum foret sine illa ceteris paribus.

Item quod pia intentio & naturalis pietas augent peccatum, & non diminuant ceteris paribus.

Item peccatum post longam consuetudinem commissum est minus quam foret ante consuetudinem.

Item quod odium proximi non est demeritorium nisi quia prohibetur a deo.

Item quod probabiliter posset sustineri cognitionem vel volitionem non esse distinctam ab anima, immo est ipsa

anima, & sic sustinens non teneretur nec cogeretur negare propositionem per se notam negare auctoritatem admittendam.

Item quod probabile est in lumine naturali non esse accidentia, sed omnem rem esse substantiam, & quod ubi non esset fides hoc esset ponendum vel probabiliter poni posset.

Item quod non est euidens euidencia reducta ad certitudinem primi principij, quin quodecunque quod est posset produci nobilius.

Item quod tenentes vel communiter tenetur quod intentio volitio sensatio sint qualitates subiectivae existentes in anima quas potest deus creare se solo & qui hoc ponere vult habet concedere & dicere quod deus potest facere se solo quod anima odiret proximum & deum non demeritorie.

Item quod deus est causa aequaliter actus demeritorij ut demeritorius est.

Item quod deus est causa peccati ut peccatum est, & mali in quantum malum est.

Item quacunque voluntas causat aliquid, causat taliter in virtute primae causae.

Item quod deus est causa maxima & immediata priuationis & iustitiae in actu.

Item quod deus est actio & causa peccati ut peccatum est.

Item quod deus est causa cuiuslibet modi actus & cuiuslibet circumstantiae productae.

Item quod a deo est quod actus demeritorius sit in quantum demeritorius est.

Item quod quacunque creatura demonstrata haec est vera chimera intelligitur, haec chimera potest intelligi.

Item quod quacunque creatura demon

strata haec est vera, haec res maior deo potest cogitari.

Item quod propter opera alicuius futura bona deus praedestinavit aliquem ab aeterno.

Item quod aliquis praedestinatus est ab aeterno propter bonum usum liberi arbitrii quem deus praesciuit eum habiturum.

Item quod non sic gratis & misericorditer deus praedestinavit illum quem praedestinavit, quin & pro omnibus bonis ipsius futuris vel alterius.

ARTICVLII contra magistrum Nicolaum de Vlricuria. Anno domini. 1348. post festum omnium sanctorum.

Isti sequentes articuli fuerunt in Romana curia condemnati per magistrum Nicolaum supradictum publice in vniuersitate Parisiensi reuocati.

Quod deus potest praecipere creaturam rationabiliter ut habeat ipsum odio, & ipsa obediens plus meretur quam si ipsum diligeret ex praeepto, quoniam hoc faceret cum maiori conatu & magis contra propriam inclinationem. Istum articulum assero falsum.

Item si aliquis velit conformare voluntatem suam voluntati diuinam, sequitur necessario altera pars illius disunctionis vel quod deus eum instrueret de omnibus necessarijs & concernentibus salutem suam: ita quod errare non posset, vel quod non erraret, & si erraret in quocunque actu suo ille error non esset sibi imputandus nec peccaret, immo meretur in omni actu consequente tale errorem, immo plus vel tantum quantum eliciendo actum oppositum sequendo iudicium rationis. Istum articulum assero falsum, & reputo erroneum prout iacet.

O. iij.

Item in quod in principio primo suo tenuisse dicitur quod quilibet tenetur plus diligere meliorem proximum se quam seipsum. Istum articulum reputo falsum.

Item quod in ecclesia sancti sepulchri Parisiis prædicasse dicitur, quod quilibet tenetur plus diligere proximum meliorem. Istum articulum reputo falsum.

Item quod magister Nicolaus de Vltricia prædictus dicere debeat alte & intelligibiliter quod propter istos articulos & propositiones per eum reuocatas, ac multos alios articulos falsos & hæreticos huius epistolæ libelli, combusti fuerunt in scriptis reuocare debeat publice, solenniter, expresse propositiones per eum coram nobis reuocatas, alios articulos à prædictis asserendo aliquos falsos, aliquos præsumptuosos, etiā & quod debeat iurare, in præsentia nostra ad sancta dei euangelia quod nunquam tenebit aut docebit etiam clam vel palam: & repræsentauit se Cancellario Parisiensi & vniuersitati magistrorum, & scholarium Parisiis studentium & etiam regentium.

Isti articuli qui sequuntur sunt condemnati ab episcopo Parisiensi & magistris theologiæ regentibus Parisiis. Anno domini. 1340. in octaua Epiphaniæ domini.

Item quod diuina essentia in se nec ab homine nec ab angelo videbitur.

Item quod diuina essentia licet sit eadem in patre & filio & spiritu sancto ut est essentia, tamen ut est forma siue in ratione forme, est vna in patre, & filio, & non vna in spiritu sancto.

Item quod spiritus sanctus prout est amor vel nexus non procedit à patre & filio sed tantum à patre.

Item quod multe fuerunt veritates ab æterno quæ non erant deus.

Item quod corpora glorificata non erunt in celo empyreo cum angelis, sed in celo cristallino vel aliquo quod est supra firmamentum quod præsumebant dicere de beata virgine.

Item quod primum nunc & creatura non est creator nec creatura.

Item quod angelus in primo instanti suæ creationis fuit malus & nunquā bonus.

Item quod angelus in eodem instanti potest esse in diuersis locis.

Item quod qui habebit meliora naturalia habebit de necessitate meliorem gratiam & gloriam.

Item quod diabolus nunquam habuit unde stare posset.

Item nec Adam in statu innocentie.

Copia schedulæ reuocationis

quorundam articulorum fratris Dionysii Soulechat ordinis fratrum minorum factæ per eundem Parisiis, & in curia Romana. Reuerendi magistri mei & domini, dixi aliqua in principio meo sententiarum quæ in nonnullorum auribus male sonuerunt & ex causa. Ego veritate coactus, & ex ordinatione reuerendi patris domini Cancellarii Parisien. ac facultate theologiæ magistrorum tantquam ecclesiæ & dictæ facultatis theologiæ humilis filius ipsa dicta in præfato principio meo male posita corrigo sub hac forma. Quia tertia conclusio articuli quarti fuit hæc, quod hæc benedicta immo super benedicta lex & dulcissima, vi-

delicet lex amoris de qua loquebar omnem aufert proprietatem & dominium: probaui quia non querit vindictam quia patiens est. 1. Cor. 13. non grossitiem cordis, quia patiens est doloris proximi.

Item non est ambitiosa quantum ad honores. Non querit quæ sua sunt quantum ad temporalia: unde glosa, non emulatur, id est non inuidet, quia non eam aliena contristat felicitas: sed alterius bonum diligit ut suum. Prædictam conclusionem reuoco tantquam falsam erroneam & hæreticam, quia Christus & Apostoli illam legem perfectissime tenuerunt & adhuc multi tenent & per dei gratiam tenebunt qui proprietatem & dominium habebunt. dico etiam quod autoritas Apostoli & glosa per quas probabam non probant dictam conclusionem, nec sunt ad propositum, ut apparet intuenti textum & glosas authenticas super illo. Ex illa conclusione intuli correlarium primum quod hæc lex dispensat duo pronomina possessiua scilicet meum & tuum: probaui, quia ista duo vnum facit, immo etiam omnia in vnum congregat, sicut Dionysius dicit de celesti hierarchia ca. primo in principio, Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est descendens à patre luminis. Sed & cunctus à patre luminis moti apparationis processus ad nos bonitatis dono veniens rursus sunt vni facies virtus suscitatione nos adimplet, & conuertit ad congregantis patris deitatis deificam simplicitatem, amor enim omnia vnum & vnius facit scilicet dei, quia non

querit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi.

Item intuli. 2. correlarium quod non minus facit omnia communia charitas quam extrema necessitas: probaui, quia & vnum fit ex amore dei, & alterum ex amore sui: sed affectio iusti est intensior & eligibilior quam comodum pro baccalaureo de sancto Bernardo in secundo correlario quartæ conclusionis articuli, igitur confirmavi per Augustinum in prologo contra quinque hæreses dicentem quod plus obligat charitas quam necessitas: dico nunc quod ista duo correlaria ut sequuntur ex conclusione prædicta sunt falsa: & dico quod autoritates illæ quas adduxi non faciunt ad propositum.

Item ex prædicta conclusione intuli aliud correlarium quod fuit quartum quod legem hanc dedit Christus discipulis suis principaliter, & actualiter exequendam non solum habitualiter: probaui, quia dixit, Hec mando vobis ut diligatis inuicem sicut dilexi vos. Ioan. 15. Per istud correlarium intelligendo hanc legem amoris auferentem omnem proprietatem & dominium prout conclusio dicit, sic intellectum reputo falsum erroneum, hæreticum, & contra determinationem ecclesiæ, dico etiam quod autoritas quam allegaui non est ad propositum. Item conclusio quarta & finalis mea fuit, quod actualis abdicatio cordialis voluntatis & temporalis potestatis dominij seu autoritatis statum perfectissimum ostendit & efficit: probaui, quia hoc pro regula perfectionis à Christo datum est Matth. 19. Si vis perfe-

ctus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus. Idem Lucæ. 2. Idem Marc. 10. unde non dixit. Pone in arca aut in scrinio, sed si videas pauperes da. quia vt dixit Christus Matth. 26. Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis, & dicebam quod ideo non dicat homo hanc regulam adeo esse datam, sed animi præparationem scilicet si opus sit, quia vbi semper opus est, semper debet fieri. Sed quia reuera paruus color sufficit ad excusationem agere volenti, isti volūt dare intelligere quod ori chalcum est aurum & fel mel: sed si ex ignorantia crederent, tamē est qui quærat & iudicet, quod propositiones dicunt hanc conclusionem esse positam vniuersaliter, ideo ipsam vniuersaliter intellectam dico falsam erroneam & hæreticā, quia nec Christus nec Apostoli statum perfectissimum habuissent, & auctoritates ad hanc probandam adductæ non sunt ad propositū vt patet per glosas ordinarias & doctores in hoc studio & alibi approbatos. Alias probationes vt probabant istam conclusionem reputo falsas & erroneas. Et ultimam dico falsam iniuriosam & scandalosam. Ex prædicta cōclusionē quarta inferebam primū correlarium, quod Christum non abdicasse huiusmodi possessionē, & ius in temporalibus non habetur ex noua lege immo potius oppositū, quia Matth. 8. filius hominis non habet vbi caput reclinet. Item secundum correlariū est illud, quod hanc legē pro regula perfectionis Christus docuit

& exemplo cōfirmavit: probaui per regulam nunc dictā. Vade & vende omnia quæ habes &c. Etiam quia vocati omnia dimiserunt Matthæus telonium, Petrus & alij retia. Matth. 19. Ecce nos reliquimus omnia. Ista duo correlaria reuoco tanquam falsa erronea & hæretica, & contra determinationem decretalis domini Ioannis papæ, quæ incipit, Quia quorūdam inter cætera dicentis omnino vir in cuiuscūq; proprietate & in eius vsu. Quæ quidem assertio cōtinet multa falsa, cum nec Christum expropriationem prædictam in se seruasse, nec etiam imposuisse Apostolis, nec sub voto ab eis fuisse assumptam euangelica seu Apostolica doceat historia, sed contrarium euidentius manifestat hæc decretalis. Dico etiam quod auctoritates non sunt ad propositum, vt liquide apparet intuitu textum & glosas ordinarias & approbatas. Præterea fuit correlarium quartum quod intuli, quod abdicatio rerum temporalium secundū animi præparationem nullam aut valde imperfectam & fragile ostendit & efficit perfectionem. probaui primo, quia semper habent pauperes, secundo quia non valet nisi ratione actus. igitur actualis est perfectior. istum articulum reuoco tanquam falsum & scandalosum, nec probationes sunt ad propositum.

Item respondendo ad quendam baccalarium de domo beati Bernardi, cū ille dixisset quod Christus talia non abdicauit, illud negaui. & dixi quod Christus nihil sibi retinuit. Ista duo dicta reuoco tanquam falsa & hære-

tica, quia Christus loculos habuit propter infirmos à fidelibus oblata conseruans, quæ & suorum necessitatibus & alijs indigentibus tribuebat, vt & Christi euangelium & beatus Augustinus, ac etiam determinatio Romani pontificis hæc testantur. Vltimum correlarium quod posui fuit, quod non plus curauit Christus de temporalibus quàm faciunt diuites de pauperibus: probaui, quia sibiuit & non habuit potum, & pro nobis nudus in cruce pependit: nūc dico quod Christus de temporalibus curauit, quia non omnia abdicauit vt superius dictum est. quod autem innui de diuitibus quod non curat de pauperibus, hoc retracto tanquā iniuriosum illis diuitibus per quorū elemosynas pauperes sustentantur. Hæc igitur omnia male sonantia sic prius expressa in meo dicto sententiarum principio male posita reuoco & retracto vt dictum est promittendo bona fide, quod illa de cætero non tenebo nec dogmatizabo: & ira iuro, veniam humiliter implorās de commissis. Hæc omnia prædicta dictus frater Dionysius iterum omnino in præsentia magistri Guillermi Romani lectoris sacri palatii Apostolici, & aliorum nouem magistrorum in theologia Parisijs reuocauit, & ad sancta dei euangelia iurauit se appellationem quam interposuerat non prosecuturum, ac conclusiones prædictas & correlaria tanquam falsa erronea & hæretica abiurauit secundum tenorem reuocationis alias per eum factæ Parisijs modo & forma superius anno

tatis. Hæc autem reuocatio facta est Auinione in domo præfati magistri Guillermi Romani. Anno. 1365. die vltimo mensis Ianuarij inditione tertia, pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Urbani diuina prouidentia papæ sexti anno tertio. Reuocatio articulorum prædictorum facta per eundem fratrem Dionysium in disputationibus solennibus publice facta in ecclesia prædicatorum Parisijs. Anno domini. 1369. die Iouis post Quasimodo, de mandato reuerendissimi in Christo patris domini domini Cardinalis Beluacensis. commissarij ad hoc per sedem Apostolicam deputati.

Item cum debui exponere dicta mea in curia Romana coram reuerendissimis patribus dominis Cardinalibus Nemanensi & Vabrensi addidi propositiones quæ sequuntur videlicet, quod Christus in morte omnia simpliciter abdicauit: istam reputo tanquam falsam erroneam & hæreticam.

Item dixi quod quando corpus in sepulchro mansit, ibi charitas abstulit ab eo omnem proprietatem & dominium: istam reuoco tanquam falsam erroneam & hæreticam.

Item dixi quod tunc vacauit sedes generalis dominij vsque ad diem istam vt sequitur ex prædictis seu ad sensum prædictarum: reuocaui & reuoco tanquam falsam & erroneam.

Item quod aliqui dicunt quod dixi in prædicta declaratione, primo quia lex amoris, id est charitas quæ sta-

tum perfectum facit est inseparabilis à nobis, & q̄ loquebar de charitate siue de lege amoris, ex cuius obseruatione seu obseruantia vniuscuiusque status perfectio mensuratur loquendo de meritoria perfectione in homine vsum rationis habente. sc̄cundo quia cuilibet creaturæ rationali hæc lex naturaliter est indita, & tertio quod deus secundum hanc legem viuunt. Istas propositiones non credo me dixisse neque dixi, quia istas reputo falsas erroneas & hæreticas, prædictas autem propositiones per me reuocatas abiuro & promitto eas de cætero nec tenere, nec dogmatizare publice vel occulte: & veniam petiui & peto humiliter de commissis.

REVOCATIO magistri Ioannis de Calore. Anno domini. 1363.

Antequam descendā ad conclusiones habeo aliqua dicere, quia in primo articulo mearum vespertinorum posui duas propositiones, vnā scilicet quod summus legislator deus ipse dignus est infinitis perfectionibus quas nec habuit nec habet nec habere potest. Nunc dico quod ista propositio male sonat, immo reputo eam in sensu categorico falsam, quem sensum facit: nec in illo sensu intellexi eam, sed in sensu hypothetico, scilicet quod si essent infinite perfectiones imaginabiles quas deus non habet adhuc esset dignus illis perfectionibus. Eodem modo de secunda propositione scilicet quod infinite perfectiones simul in legislatoris essentia sunt dignitas ad infinitas alias.

Item quia ex prædicta intuli vnum correlarium scilicet quod dictus legislator dignificauit se in carne ad suā assumptionem hypostaticam, intellexi dignificauit, id est manifestauit. Istud autem quod vltra addidi, scilicet quod si alias non fuisset assumptus secundum hominem dignus esset quia frueretur: & istud pluries reiteraui, dico q̄ intellexi & protuli tanquam disputabile: nunc dico quod non est disputabile, & quod est falsum.

Item quia proposui in mea conclusionem tertij articuli quod subducta prærogatiua disparis acceptionis veritatis sub falsitate staret vt verus cultor non amplius quam falsus mereatur, & istam pluries reiteraui, dico quod male sonat, quia procedit ex vna suppositione impossibili: aliquibus tamē posset apparere possibilis.

Fuerunt Parisiis quidam discipuli cuiusdam Almarici nomine studentes Parisijs qui dixerunt mortuo eo, quod illud quod alias est peccatum mortale vt stuprum factum in charitate non est peccatum, impunitatem peccatorum promittentes, deum bonum & non iustum dicentes: qui ab ecclesia propter huiusmodi condemnati à rege Franciæ extra portas sunt combusti. Hæresiarcha verò eorum Almaricus à generali concilio Romæ condemnatus est & excommunicatus, & ex ciuitate exhumatus, & cinis & ossa per sterquilinum sunt dispersa & merito.

ARTICVLII Ludouici reuocati. Anno domini. 1362.

Primo probando primā par-

tem primæ suppositionis arguitur sic, Ad quodlibet nomen velle vel nolle respectu cuiuslibet producibilis ad extra sequitur necessario mutatio in voluntate perfecta. Deinde arguitur hypothetice, Si deus de nouo aliquid veller vel noller ad extra, seu in deo esset nouum velle vel nolle ad extra, ipse intrinsece mutaretur: igitur velle & nolle dicunt denominationem intrinsecā. Et hæc fuit mens mea per hoc q̄ dixi in. 2. propositione huius, quod tam velle vel nolle ad extra est actus vitalis perfectæ voluntatis ipsam immutans vitaliter. non intellexi quod per velle & nolle deus mutaretur intrinsece, sed quod sint opera vitalia. Sed quia apud multos iste modus loquendi velle diuinum immutat voluntatem diuinam, significat enim q̄ ipse intellectus mutatur: & placet domino cancellario & facultati quod de cætero in diuinis tali modo quis utatur. Dixi in. 2. correlario primæ suppositionis quod licet perfectæ voluntatis seu diuinæ essentia quodlibet intrinsecum sit absolute necessariū secundum suum esse reale: tamē est aliquid intrinsecus contingens & non est necessarium secundum suū esse formale, patet de nolle & velle ductis ad extra. Istud sic explano & dico quod nihil intrinsecum deo est contingens secundum intellectum quem facit tanquam catholicæ fidei dissonum. Similiter illud quod dixi in. 3. correlario quod stat deum esse intrinsece aliqualem, & ipsum posse non esse talem, & tamen ipsum esse talem immutabiliter, debet sic

intelligi, id est stat deum aliquid vel le ad extra, & ipsum posse hoc nunquam velle, & tamē immutabiliter. Quod dixi in probatione huius q̄ non est inconueniens quod aliquid sit deus secundum suum esse reale, & tamen nō sit deus secundum suum esse formale, debet sic intelligi, id est quod aliquid sit deus realiter, & tamen non aliqua formali denominatione denominatur, quæ sibi non competit præcise quia deus, sed ratione alicuius effectus: vnde prædicti damnant hanc propositionem tanquam fidei dissonam secundum intellectum quē facit, scilicet quod aliud est deus secundum suum esse reale, & tamen ipsum non est deus secundum suum esse formale.

Item dixi nono correlario, quod non stat intellectum perfectum cognoscere vera contingentia & illorum ad extra non esse productiuam voluntatem.

Item dixi in decimo, quod perfectus intellectus ad esse peccati vt peccatū est non potest immediate applicari cognoscitui, & quod ex isto sequitur finaliter peccatum esse vel deformitatem animæ non est propriæ aliqua veritate verum. Primum est malè dictum & falsum, quia ad hoc sequitur quod deus non cognosceret peccata aut voluntatem diuinam horum esse productiuam, quorum vtrunque est falsum: & secundū fuit alias condemnatum. Et alia correlaria pro eo quod primo conueniunt falsa sunt & male sonant. In. 2. correlario. 2. suppositionis dixi quod stat aliquid esse actu miraculosum & tamen in illo q̄ sic actuat nullam

ponere perfectionē simpliciter magistri nostri istum modum loquendi nō approbāt, scilicet, quod deus aetuetur sicut nec illum quod deus immutetur.

Item in quarto & quinto correlarijs secundae suppositionis dixi quod perfecta voluntas non intensius diligit praedestinatum quam diligit praescitum, & quod non plus intendit siue diligit se quam diligit diabolus in esse naturali, non debui ista dicere quia in auribus audientium male sonant & falsa sunt, cum secundū Aug. aliquid diligere sit ei velle bonum, & ideo intensius diligere est ei magis bonum velle, & ita communiter intelligunt homines.

Correlarium octauum fuit tale quod quaelibet volitio qua deus vult. a. esse non minus distinguitur formaliter à volitioe qua vult. b. esse, quam deus distinguitur à materia prima realiter. probaui per hoc, quia quaelibet volitio qua deus vult. a. esse immensae formaliter distinguitur à volitione qua vult. b. esse. Correlarium hoc est falsum, probatio erronea: quia non est admittendum qualiter cunque quod in deo sint plura immensa, aut plura immensa esse distincta.

Correlarium nonum fuit, nullum velle immensum perfecte voluntatis continet aliquid ad extra producibile. hoc est falsum: quia velle dei est causa rerum. In probatione autem correlarie scripsi, quod si potentiae volituae angeli, volitio domini quae est immensa esset actualis volitio, quod non reputo impossibile & tamē per

huiusmodi volitionem &c. Praedictum correlarium nunquam putabam possibile nec credo dixisse esse possibile, & est erroneum, quia alias fuit reprobaturum, ac etiam quicquid ex eo sequitur in quantum ex hoc sequitur est possibile.

In tertio correlario tertiae suppositionis dixi quod peccatum esse perfecta voluntas deus non potest immediate nolle, & in alio quod peccatum non est immediate odibile à perfecta voluntate. Ista male sonat & discordant scripturę & dictis sanctorum. hoc autem intuli ex duobus correlarijs, quorum vnum fuit quod perfecta voluntas quicquid extrinsecus potest immediate velle præter immediate nolle & e converso. Aliud est quicquid immediate ipsa potest nolle potest efficere, quae applicata ad peccatum formaliter sumptum falsa sunt & male sonant.

Item sextum correlarium fuit quodlibet extrinsecum perfecte libertati seu voluntati æque ab ipsa est odibile sicut diligibile & econtra. hæc propositio est erronea, repugnare videtur voluntati diuinæ.

Secunda conclusio mea fuit. Evidentię ad contradictoria intellectu diuino formaliter immensę formaliter repugnant, dixi in probatione quod quaelibet earum immensa, nunc dico quod illa conclusio cum suis correlarijs & sua probatione male sonat quantum ad hoc quod designatur in deo esse plura & immensa distincta, quod iam fuit hic & superius reprobaturum. Quantum etiam ad hoc quod dicitur immensę repugnare

male sonat, quia ad hoc datur intelligi quoddam repugnantia sit intrinsece in deo.

Forma & modus reuocatio

nis facta Parisijs per fratrem Guidonem ordinis eremitarum sancti August. actu legentis Parisijs sententias in scholis dicti ordinis. Anno domini. 1354. 16. die mensis Maij. Et hoc anno legendo & respondendo ambulavi in magnis & mirabilibus super me, verbum veritatis non recte tractando, sed verbis contendendo prophanis & vaniloquis quae ad impietatem prouocant & audientium subuersionem: ex quibus factus sum occasio scandali in sanctissima facultate, & ordine meo: quod mihi displicet bono corde, iecirco iuxta piam & sanctam ordinationem domini Cancellarij Parisien. ac ceterorum magistrorum reuerendorum theologicę facultatis, quorum correctioni & ordinationi me submissi & submitto dicta mea scripta volo reuocare, & intentionem meam ostendere bonam, non obstantibus dictis & scriptis in forma quae sequitur. Et licet domini & magistri reuerendi istas conclusiones posuerim non est intentionis meae nec vnquam fuit per dei gratiam eas sustinere pertinaciter.

REVOCATIO facta Parisijs. Anno domini. 1354.

Primo dixi istam conclusionem, Charitas quae semel labitur vel perditur nunquam fuit vera

charitas, & eam probaui contra baccalarium beatę Marię de monte Carmelo. hanc reuoco tanquam falsam & hæreticam, & etiam quae enervat effectum sacramentorum scilicet baptismi & poenitentię & etiam contra decretum ecclesię in c. fideliter extra de sum. tri. & si. ca. in cle. etiam tanquam seipsam interimentem, quod nullo modo vere est deseri non potest, vt ait Gratianus. & præsumptuose positum esse quia eam dixi valde probabilem, & tamen est contra conclusionem & doctorum opinionem scilicet magistri sententiarum, Gratiani, & plurium aliorum. Si quae vero auctoritates Augustini vel aliorum videntur ad oppositum, intelligendae sunt de charitate finali quae manet in patria, de qua loquitur Apostolus primae ad Corinth. decimotertio, Charitas nunquam excidit. Vel intelligendum de charitate secundum efficaciam vt magistermet videtur glossare.

Secundo ex hoc intuli quod praescitus existens in charitate non potest mereri vel elicere actum meritum vitæ iuxta scalam vitæ nostrae: reputo falsum & contumeliosum.

Tertio dixi contra baccalarium Praedicatorum conferendo cum ipso quod homo meretur vitam æternam de condigno, id est quod si nō daretur ei fieret sibi iniuria, & scripsi quod deus faceret sibi iniuriam & hanc probaui, istam reuoco tanquam falsam, hæreticam & blasphemā, & mihi contradicentē cōclusionē,

infra recitanda quæ dicit totum est à deo ita quod nihil à voluntate.

Quarto dixi in disputatione respondendo de quolibet quod si nullum esset liberum arbitrium adhuc esset peccatum. quod scripsi in hac forma, Pono unum probabile scilicet si nullum esset intentum vel volitum adhuc esset peccatum tanti mali vel meriti. probatio fuit quia imaginato quod nullum esset arbitrium adhuc esset in dei contuitu malum. Hanc reuoco tanquam falsam, manifeste erroneam, & hæreticam, scandalosam & blasphemam.

Quinto dixi quod bonum meritum est à deo, ita quod nihil est à voluntate, quam in hac forma scripsi, Tantum meriti est ex quanto beneplaciti intenti & voliti non ex quanto: hanc reuoco tanquam falsam scandalosam & in fide suspectam, & mihi contradicentem in tertia propositione superius reuocata.

Sexto dixi, quod deus potest aliquem necessitare præueniendo voluntatem ad bonum actum, quem errorē scripsi in hac forma, Deus quandoque præuenit ita voluntatem puri viatoris quod nunquam potest in non actum meritorium probauit sic, aliter sequeretur quod homo posset mutare diuinum propositum. Secundo quod non posset facere hominem mendacem. Alia sententia probabilis est ista quod deus posset necessitare aliquem ad bonum actum præueniendo: hæc sustineri potest. Probationem tamen adduxi ad hanc scandalosam & in fide suspectam.

Septimo dixi, quod est dare plures unitates quæ non faciunt numerum,

quod reuoco tanquam falsum scandalosum & in fide suspectum quantum ad trinitatem in diuinis.

Octauo dixi & scripsi, quod nulla creatura rationalis specialiter est in se nisi quia deus est sibi esse: & ex hoc intuli in eodem scripto quod in omni eo quod non est deus essentialius est non esse quam esse ipsum. hæc reuoco falsas falsas positas & erroneas.

Nono dixi & scripsi quod aliquid potest esse sine tempore in merito & peccato, & probauit quia possibile fuit vel est aliquid esse in instanti æternitatis in merito, & consequenter instanti temporis in peccato & iterato in instanti æternitatis in merito. hanc reuoco cum sua probatione tanquam falsam fatue positam & inintelligibilem.

REVOCATIO facta Anno domini. 1352.

Quia ego Synon in respondendo in vespertis exponendo vel declarando terminos questionis quod hoc nomen Iesus dictum est de deo accidentaliter, & ex parte significat filium dei qui assumpsit naturam humanam. Ponendo conclusiones posui pro prima conclusionem quod hæc propositio est possibilis, Iesus non est deus. probauit ex eo quod humanitate assumpta per possibile deposita, Iesus non est deus, & intuli quod hæc est possibilis, Iesus potest non esse deus.

Secundo quod Iesus potest esse & non esse Iesus: expositionem & significationem huius nominis Iesus reputo insufficientem, falsificantem conclusionem & correlarium. Posito namque quod hoc nomen Iesus si-

gnificat illud quod significat hæc oratio filius dei qui assumpsit naturam humanam: hæc, Iesus non est deus non est possibilis, sicut nec ista, filius dei qui assumpsit naturam humanam non est deus.

Item posito eodem, hæc, Iesus potest esse & non esse deus, est falsa sicut illa filius dei qui assumpsit naturam humanam potest esse & non esse filius dei qui assumpsit naturam humanam: hanc conclusionem reputo sicut hæreticam statim dicta positione.

Item post secundam conclusionem intuli primum correlarium, quod Iesus potest non esse deus: secundum quod Iesus non potest definire esse deus, correlaria non fuerunt ponenda sine distinctionibus, itaque expono ea & dico quod si terminus subiectus Iesus stat pro simplici persona quæ dicitur Iesus: correlaria sunt catholice tenenda. Si vero idem terminus Iesus pro uno Christo ex persona verbi & humanitate constituto videlicet pro implicito quod significat, & pro quo stat in dicto primæ conclusionis & in dicto primi correlarii ex conclusione prima illati, ipsa correlaria non sunt catholica sed falsa: nec etiam stant cum conclusione prima, nec cum correlario primo ex conclusione prima illato.

Item posui conclusionem secundam, quod nulla res quæ est deus potest non esse deus, & intuli correlarium tertium, quod nulla res est aut potest esse quæ modo non sit deus & aliquando posset esse deus. Correlarium quoque quartum quod nulla res est aut esse potest quæ possit incipere esse deus. conclusionem sic vniuersaliter intel-

lectam quod terminus subiectus distribuatur pro re quæ per communicationem idiomatum est vel potest esse deus, reuoco tanquam falsam & hæreticam: correlaria etiam tali vniuersalitate intellecta reputo sicut falsa erronea & hæretica.

Item posui conclusionem tertiam quod deus potest aliquando se habere qualiter se non habet ac etiam esse aliquando qualis non est. Et ad probandum hoc induxi (pro exemplo) quod deus pater potest esse homo & non esse homo. conclusio ut posita fuit non bene sonat in eo quod ratione relativi reciproci sonat quod substantię dei de nouo possit aduenire habitudo aut qualitas realis: & ideo intellectus quem habui potius fuit exprimendus in his verbis, aliqua creatura se potest habere aliquando ad deum qualiter se non habet. Exemplum etiam ad conclusionem non conuenit: quoniam adhuc posito quod deus pater potest esse homo & non esse homo, proprie sequitur quod deus potest esse aliquid quod non est, sicut ex decretali arguitur extra de hære. c. cum Christus. & non sequitur proprie quod deus pater possit esse aliquando qualis non est, aut aliquando se habere qualiter non se habet. Ex conclusione tertia intuli tertium correlarium quod quauis Iesus fuerit ab æterno semper patri coequalis: tamen aliquando fuit deus quando non fuit Iesus. Istud correlarium aliquando Iesus erat deus quoniam non erat deus: male sonat & erronea.

Item ex conclusione quarta intuli quartum correlarium quod filius dei quando incipiebat esse filius virginis, non

incipiebat esse aliquid. Istud correlarium prout in distinctione positum fuit reuoco sicut erroneum & hereticum: quoniam filius dei qui incipiebat esse filius virginis incipiebat esse aliquid secundum quod homo, & incipiebat esse aliquid quod prius non erat. Item ex conclusione quarta intuli ultimum correlarium quod nunquam hic homo demonstrato qui est Christus fiebat Christus: & probavi ex eo quod nec purus homo fiebat Christus: nec homo Christus fiebat Christus. Correlarium istud prout indistincte fuit positum, reuoco sicut falsum & erroneum: quando in sensu quo homo demonstratus staret pro filio dei concedendum esset: quod aliquando hic homo fiebat Christus quando filius dei uiu nunc est homo aliquando fiebat homo dicente euangelio, Verbum caro factum est, &c.

Isti sunt articuli in quibus
Magister Sententiarum non tenetur
communiter ab omnibus: & primo,
PRIMI LIBRI.

Primo, quod charitas qua diligimus deum & proximum est spiritus sanctus. dist. xvii. ca. ij. vel quod charitas que est amor dei & proximi non est aliquid creatum.

Secundo, quod nomina numeralia dicta de deo dicuntur solum relatiue. dist. xxiii. ca. Et si diligenter. vel hec nomina numeralia trinus & trinitas non dicunt positionem sed priuationem tantum.

Tertio, quod simile & equale similiter dicuntur de deo priuatiue. dist. xxi. cap. Et hoc idem.

Quarto, quod deus semper potest quic-

quid aliquando potuit & uult quicquid uoluit & scit quicquid scit. dist. xliiii. ca. Præterea queri solet.

IN II LIBRO.

Primo, quod angeli non meruerunt beatitudinem per gratiam sibi datam: sed quod premium præcessit meritum & postea meruerunt per obsequia fidelibus exhibita. dist. v. cap. Hic queri solet. vel quod angelis premium præcessit, & meritum respectu premium substantialis habet subsequi.

Secundo, quod angeli in merito respectu essentialis premium & in ipso premio proficiunt usque ad iudicium. dist. xi. cap. Præterea illud.

Tertio, quod charitas est spiritus sanctus, scilicet illa quæ animæ qualitates informat atque sanctificat. dist. xxvii. cap. Cum igitur.

Quarto, quod in ueritate humanæ naturæ nihil transit extrinsecum: sed quod ab Adam descendit per propagationem auctum & multiplicatum resurget in iudicio. dist. xxx. cap. penult.

Quibus respondetur vel quod nihil de cibis transit in ueritate humanæ naturæ nec per generationem nec per nutritionem.

IN III LIBRO.

Primo, quod anima à corpore exuta sit persona. dist. ij. cap. Hic apponitur à quibusdam.

Secundo, quod Christus conuenienter mortuus & non mortuus dicitur passus & non passus. dist. xxi. cap. ult.

Tertio, quod Christus in triduo mortuus fuit homo. dist. xxij. cap. j.

IN IIII LIBRO.

Primo, quod sacramenta legalia non iustificabant etiam si cum fide & de-

uotione fierent. dist. j. ca. Non igitur. Secundo, quod homo sine medio uidebat deum ante peccatum. eadem distinction. cap. Triplici.

Tertio, quod circumcisio non conferebat gratiam ad bene operandum nec uirtutes ad augmentum: sed solum ad peccata dimittenda ualebat. eadem distinction. cap. Duo igitur.

Quarto, quod paruuli ante octauum diem morientes incircumcisi peribant, & quod causa necessitatis poterant ante circumcidi. eadem distinction. cap. Si uero.

Quinto, quod quedam sacramenta nouæ legis instituta sunt in remedium tantum, ut matrimonium. dist. ij. ca. j. Iam ad sacramenta.

Sexto, quod baptizati baptismo Ioannis non ponentes spem in illo, non erant baptizandi baptismo Christi. dist. ii. cap. ult. Hic considerandum. vel aliter, baptisimus Ioannis cum impositione manuum equipollebat baptismo Christi: ita quod baptizatus baptismo Ioannis non erat baptizandus.

Septimo, quod deus potuit dare potentiam creaturæ creandi & interius abluendi, id est peccata dimittendi. dist. v. cap. ult. Hic queritur quæ sit.

Vel sic quod deus poterat dare potestatem aliis baptizandi interius, & quod creatura potuerit suscipere, & similiter quod deus potest potestatem creandi creaturæ communicare & creare per creaturam tanquam

per ministrum. dist. v.

Octauo, quod schismatici degradati, præci si ab ecclesia, hæretici, excommunicati non habent potestatem consecrandi corpus Christi. dist. xlii. ca. Illi uero.

Nono, quod brutum non sumit uerum corpus Christi etsi uideatur. dist. xlii. ca. Illud etiam sane.

Decimo, quod scientia discernendi ut notat habitum scientiæ sit clauis. dist. xix. cap. j.

Vndecimo, quod episcopi symoniaci degradati non possunt conferre ordines. dist. xxv. cap. de symoniacis.

Duodecimo, quod secundus maritus cuius mulieris incognitæ carnaliter à primo sit bigamus per cognitionem illius & prohibetur ab ordinibus. dist. xxvii. cap. ult.

Decimotertio, quod cognoscens fororem uxoris suæ non tenetur uxori petenti debitum reddere. dist. xxviii. cap. de his.

Decimoquarto, quod ille qui uxore uiuente duxit aliam in aliena patria qui rediens ad conscientiam uult eam dimittere & non potest, si cogitur ab ecclesia remanere & debitum reddere quia sibi non creditur: dicit magister quod incipit excusari per obedientiam & timorem, & tenetur reddere debitum si petatur. dist. xxxviii. cap. ult.

Decimoquinto, quod peccata deleta non patefiant aliis in iudicio. dist. xliiii. ca. Hic queritur utrum electis.

DETERMINATIO PARISIIS
FACTA PER ALMAM FACULTATEM
theologicam. Anno domini M. cccxviii. super quibusdam superstitionibus nouiter exortis.
P R A E F A T I O.

V

NIVERSIS orthodoxæ fidei zelatoribus Cancellarius ecclesiæ Parisiensis & facultas theologiæ in alma vniuersitate Parisiensi. matre nostra cū integro diuini cultus honore spem habere in dñio: ac in vanitates & insanias falsas nō respicere. Ex antiquis latebris emergens nouiter error: scēda colluio recogitare cōmonuit: q̄ plerūque veritas catholica apud studiosos in sacris literis apertissima est: quæ ceteros latet, nimirum cū hoc propriū habeat omnis ars manifestā esse exercitatis in ea, sic vt ex eis cōsurgat illa maxima, Cuilibet in sua arte perito credendū est. Hinc est orationū illud quod Hieron. ad Paulinū scribēs assumit, Quod medicorū est, p̄mittunt medici: tractāt fabrilis fabri. Accedit ad hęc in sacris lris aliud speciale quod nec experientia & sensu constāt vt alię artes, nec possunt ab oculis circunuolutis nube vitiorū facile deprehendi. Excecauit. n. eos malitia eorū. Ait siquidē Apostolus q̄ ppter auaritiā multi errauerūt à fide: propterea nō irrationabiliter idolorū seruitus ab eodem nominatur: aliū ppter ingratitudinē qui cū cognouissent deū: nō sicut deum glorificauerūt in omnē idololatrię impietate (sicut idē cōmemorat) corruerunt. Porro Salomonem ad idola, Didonem ad magicas artes pertraxit dira cupido. Alios postremo misera timiditas tota ex crastino pendēs in obseruationes superstitionis impia; depulit: quemadmodum apud Lucanum de filio Pompeij Magni, & apud historicos de plurimis notū est. Ita fit vt recedēs peccator à deo declinet in vanitates & insanias falsas, & ad eum qui pater est mendaciū tandem impudenter palāq; apostatando se conuertat. Sic Saul à domino derelictus pythonissam cui prius aduersabatur cōsultuit, sic Ochozias deo Israel spreto misit ad consulendum deum Acharon. Sic denique eos omnes qui fide vel opere absque deo vero sunt, vt à deo falso ludificentur necesse est. Hanc igitur nefariam pestiferam mortiferamque insaniarum falsarum cum suis hæresibus abominationem plus solito nostra ætate cernentes inualuisse, ne forsan Christianissimum regnum quod olim monstro caruit & deo protegente carebit inficere valeat tam horrendæ impietatis & perniciosissime contagionis monstrū: Cupientes totis conatibus obuiare, memores insuper nostræ professionis: proque legis zelo succensi paucos ad hanc rem articulos damnationis cauterio (ne deinceps fallant incogniti) notare decreuimus: rememorantes inter cetera innumera dictum illud sapientissimi doctoris Augustini de superstitionis obseruationibus, Quod qui talibus credunt aut ad eorum domum eūtes aut suis domibus introducunt aut interrogant, sciant se fidem Christianam & baptismum preuicasse, & paganum & apostatam, id est retro abeuntem & dei inimicum & iram dei grauiter incurrisse, nisi ecclesiastica poenitentia emendatus deo reconcilietur. Hæc ille. Neque tamen intentio nostra est in aliquo derogare quibuscunque lictis & veris traditionibus scientiis & artibus: sed insanos errores atque sacrilegos insipientium & ferales ritus pro quanto fidem orthodoxam & religionem Christianam lædunt: contaminant: inficiunt: radicis quantum fas nobis est extirpare satagimus: & honorem suum sincerum relinquere veritati.

Est autem primus articulus

Iusquod per artes magicas et maleficia & inuocationes nefarias quærere familiaritates & amicitias & auxilia demonum non sit idololatria. Error. Quoniam demon aduersarius pertinax & implacabilis dei & hominis iudicatur: nec est honoris vel domini cuiuscunque diuini verē seu participatiuē vel aptitudinaliter susceptiuus vt aliæ creature rationales nō damnata: nec in signo ad placitum instituto, vt sunt imagines & templum deus in ipsis adoratur.

Secundus articulus, quod dare vel vel offerre vel promittere demonibus qualemcunque rem vt adimpleant desiderium hominis, aut in honorem eorum aliquid osculari vel portare nō sit idololatria. Error.

Tertius, quod inire pactum cū demonibus tacitum vel expressum nō sit idololatria vel species idololatriæ vel apostasiæ. Error. Et intendimus esse pactum implicitum in omni obseruatione superstitionis, cuius effectus non debet à deo vel natura rationabiliter expectari.

Quartus, quod conari per artes magicas demones in lapidibus, anulis, speculis aut imaginibus nomine eorū consecratis vel potius execratis includere cogere & artare vel eas velle viuificare, non sit idololatria. Error.

Quintus, quod licitum est vt magicis artibus vel aliis quibuscunque superstitionibus à deo & ecclesia prohibitis pro quocunque bono fine. Error: quia secundum Apostolum non sunt facienda mala vt bona eueniant.

Sextus, quod licitum sit aut etiam permittendum maleficia maleficiis repellere. Error.

Septimus, quod aliquis cum aliquo possit dispensare in quocunque casu, vt talibus licite vtatur. Error.

Octauus, quod artes magicæ & similes superstitiones & earum obseruationes sint ab ecclesia irrationabiliter prohibite. Error.

Nonus, quod deus per artes magicas & maleficia inducatur compellere demones suis inuocationibus obedire. Error.

Decimus, quod thurificationes & suffumigationes quæ fiunt in talium artium & maleficiorum exercitio sint ad honorem dei & ei placeant. Error & blasphemia, quoniam deus alias nō puniret vel prohiberet.

Vndecimus, quod talibus & taliter vti non est sacrificare seu immolare demonibus & ex consequenti damnabiliter idololatrare. Error.

Duodecimus, quod verba sancta & orationes quædam deuotæ & ieiunia & balneationes & continentia corporalis in pueris & aliis, & missarum celebratio, & alia opera de genere bonorum quæ fiunt pro exercendo huiusmodi artes excusent eas à malo & nō potius accusent. Error: nam per talia sacræ res immo ipse deus in eucharistia demonibus tentatur immolari, & hæc procurat demon, vel quia vult in hoc honorari similis altissimo, vel ad fraudes suas occultandas, vel vt simplices illaqueet facilius, & damnabilius perdat.

Decimustertius, quod sancti propheta & alii sancti per tales artes habuerunt suas prophetias & miracula fecerunt aut demones expulerunt. Error & blasphemia.

Decimusquartus, quod deus per se

immediate vel per bonos angelos talia maleficia sanctis hominibus reuelauerit. Error & blasphemia.

Decimusquintus, quod possibile est per tales artes cogere liberum hominis arbitrium ad voluntatem seu desiderium alterius. Error: & hoc conari facere est impium & nepharium.

Decimussextus, quod ideo artes præfata bonæ sunt & à deo, & quod eas licet obseruare: quia per eas quandoque vel sæpe euenit sicut vtentes eis quarunt vel prædicunt, quia bonum quandoque prouenit ex eis. Error.

Decimusseptimus, quod per tales artes dæmones veraciter coguntur & compelluntur, & non potius ita se cogi fingunt ad seducendos homines. Error.

Decimusoctauus, quod per tales artes & ritus impios, per sortilegia, per carmina & inuocationes dæmonum, per quasdam insultationes & alia maleficia nullus vnquam effectus ministerio dæmonum subsequatur. Error. Nã talia quandoque permittit deus contingere: patuit in magis Pharaonis & alibi pluries: vel quia vtentes, seu consulentes propter malam fidem & alia peccata nephanda dati sunt in reprobum sensum, & demerentur sic illudi.

Decimusnonus, quod boni angeli includantur in lapidibus & consecrent imagines vel vestimenta aut alia faciãt quæ in istis artibus continentur. Error & blasphemia.

Vicesimus, quod sanguis vpupæ vel hoedi vel alterius animalis, vel pergame num virgineum vel corium leonis & similia habeant efficaciam ad cogens vel repellendos dæmones ministerio huiusmodi artium. Error.

Vicesimusprimus, quod imagines de ære plumbo vel auro, de cera alba vel rubea vel alia materia baptizate exorcizate & consecrate seu potius execrate secundum prædictas artes & sub certis diebus habent virtutes mirabiles, quæ in libris talium artium recitantur. Error in fide, & philosophia naturali, & astronomia vera.

Vicesimussecundus, quod vti talibus & fidem dare non sit idololatria & infidelitas. Error.

Vicesimustertius, quod aliqui dæmones boni sint alii benigni, alii oia scientes, alii nec saluati nec damnati. Error.

Vicesimusquartus, quod suffumigationes quæ fiunt in huiusmodi operationibus couertuntur in spiritus, aut quæ sint debite eis. Error.

Vicesimusquintus, quod vnus dæmon sit rex orientis & præsertim suo merito, & alius occidentis, alius septentrionis, alius meridei. Error.

Vicesimussextus, quod intelligentia motrix coeli influit in animam rationalem sicut corpus coeli influit in corpus humanum. Error.

Vicesimusseptimus, quod cogitationes nostræ intellectuales & volitiones nostræ interiores immediate causentur à cælo & quod per aliquam traditionem magicam tales possint sciri, & quod per illam de eis certitudinaliter iudicare sit licitum. Error.

Vicesimusoctauus articulus, quod per quasunque artes magicas possimus deuenire ad visionem diuinæ essentiae vel sanctorum spirituum. Error.

Acta sunt hæc & post maturam crebramque inter nos & deputatos nostros examinationem, conclusa in nostra congregatione generali Parisiis

apud sanctum Maturinum de mane ptembris. In cuius rei testimonium sigillum dicte facultatis præsentibus litteris duximus apponendum.

¶ Originale huius determinationis est sigillatum magno sigillo facultatis theologicæ Parisiis.

SEQUVNTVR EXCERPTA PRINCIPALIVM ARTICVLORVM

tractatus cuiusdam contra errores fratris Ioannis de Montefono ordinis Prædicatorum, Parisiis condemnati.

PRAEFATIO.

POSTOLICIS verbis edocti parati semper ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea quæ in nobis est fide ad tuitionem eius quam profiteamur orthodoxiæ, & vt rationabilis quorundam errorum condemnatio Parisiis nuper facta ac iustificatio exortæ super hoc causæ & aduersantium omnium quæcunque iniusta rationabilisque conuestio, oblocutio atque vexatio singulis innotescat, præsentem tractatum sub apostolicæ Petri sedis & sedentis in ea summi pontificis correctione duximus compilandum. In quo vniuersis Christi fidelibus qui ipsum lecturi vel audituri sunt supplicamus affectu, vt æquo animo puraque mentis acie prospiciant vniuersa nobiscum, &c. Ad honore sanctæ & indiuiduæ trinitatis, cuius fidei causam agimus, præsentem tractatû aduersus errores fratris Ioannis de Montefono ordinis fratrum prædicatorum nuper in Parisiensi studio condemnatos ex deliberatione vniuersitatis studii Parisiensi, & specialiter doctorû baccalaureorum facultatis theologicæ compositû in tria capitula distinguemus.

¶ In primo ad fundandum processum factum contra dictum fratrem per dictam facultatē theologicæ, ac etiam processum inde secutum coram dño episcopo Parisiensi, ad instantiã vniuersitatis prædictæ declarabitur, qualiter ad dictos episcopû & facultatē theologicæ pertinet assertiones hereticas vel in fide erroneas & contra asserentes eas Parisiis condemnare.

¶ In secundo declarabitur, & tam rationibus quæ auctoritatibus sanctorum & doctorum probabitur quod assertiones dicti fratris per schedulam dicte facultatis dicto dño episcopo tradite fuerunt rationabiliter condemnate.

¶ In tertio quia magister ac procurator generalis & nonnulli dicti ordinis fratres contra prædictum episcopû & sibi adherentes ad sedem apostolicam appellauerunt inter memoratas dicti fratris assertiones, vt præfertur damnatas, aliquas ad sancti Thomæ de Aquino pertinere doctrinam, quam asserunt per ecclesiam approbatam, ideo declarabitur doctrinam huiusmodi sancti Thomæ non sic approbatam esse, quod propter eam oporteat antedictam condemnationem aut dicti episcopi processum aliquo modo impedire.

Circa primum principa-le est hæc diuisio præmittenda. Quod definitio circa ea quæ sunt fidei, id est approbatio veritatis alicuius tanquam catholica, vel reprobatio aut condemnatio oppositæ falsitatis tanquam hæreticæ aut in fide erroneæ potest esse dupliciter. Vno modo scholasticæ & doctrinaliter. Alio modo auctoritatiuæ & iudicialiter. Et hic secundus modus est duplex secundum quod hæc auctoritas iudicialis est bipartita. Vna est simpliciter suprema: alia est inferior & subordinata. Iuxta hanc trimembrem diuisionem quæ clara est sunt tres conclusiones principales declarandæ & deinde ex eis quedam aliæ subinferendæ. Prima erit de definitione iudiciali, & auctoritatiua suprema. ¶ Secunda de inferiori & subordinata. ¶ Tertia de doctrinali & scholastica. Et ipsarum probatio principaliter fundabitur in iure diuino.

Prima igitur conclusio est, Ad sanctam sedem apostolicam pertinet auctoritate iudiciali suprema circa ea quæ sunt fidei iudicialiter definire. Et hæc probatur: quia ad illius tanquam ad supremi iudicis auctoritatem pertinet in fide iudicialiter definire cuius fides nunquam deficit. Sed sanctæ apostolicæ sedis fides nunquam deficit, igitur, &c. maior est nota. sed minor probatur. quia de hac sancta sede in persona Petri apostoli in ea præsidetis dictum est, Petre rogaui pro te vt nõ deficiat fides tua. Lucæ. 22. Propter quod dicit Cyprianus. 93. distin. Qui, &c.

Secunda conclusio est, quod ad episcopos catholicos pertinet auctoritate inferiori & subordinata circa ea quæ sunt fidei iudicialiter definire. Et hoc

probatur. Quia ad eos pertinet iudiciali auctoritate inferiori & subordinata in fide definire, ad quos pertinet cõsimiliter ecclesiam regere. Sed ad episcopos catholicos pertinet secundum: igitur & primum. Maior patet. quia ecclesiæ regimen maxime concernit fidem, & ideo cui iure diuino committitur ecclesiam regere. ei eodem iure committitur de fide cognoscere & iudicare. Sed minor probatur auctoritate Pauli Act. 20. vbi dicit. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos ecclesiam regere dei. Vnde patet quod iure diuino & auctoritate spiritus sancti episcopi positi sunt ad regimen ecclesiæ dei. Regimen autem importat iudiciale auctoritatem. ergo sequitur quod ad eos pertinet auctoritate iudiciali inferiori & subordinata & suprema auctoritati subiecta ecclesiam regere, & per consequens de fide cognoscere, & in ea definire. Vñ patet quod de tali regimine ad fidem pertinere loquatur apostolus, &c.

Tertia conclusio est quod ad doctores theologos pertinet determinare de doctrinali & scholastica circa ea quæ sunt fidei doctrinaliter definire ad quos pertinet sacram scripturam docere, & ex ea hæreticas assertiones & in fide erroneas reprobare, ac veritates catholicas approbare. Sed ad doctores theologos pertinet secundum igitur & primum. Probationes minoris & maioris vide si vis in dicto tractatu. Ex prædictis conclusionibus patet responsio ad principalem articulum, scilicet quod ad episcopum Parisien. & ad theologiæ facultatem pertinet assertiones hæreticas aut in fide erroneas

& contra eas asserentes Parisiis condemnare, quia per secundam conclusionem patet quod hoc ad episcopum pertinet de finiendo iudicialiter. Et per tertiam conclusionem patet quod ad facultatem theologicam pertinet definiendo doctrinaliter. Sed adhuc ad magis fundandum propositum tres aliæ conclusiones ex præmissis sunt subinferendæ.

Quarta igitur conclusio est, quod ad dictos episcopum & facultatem theologiæ pertinet nõ solum coniunctim sed & diuissim modis prædictis assertiones hæreticas aut erroneas condemnare, licet tamen quandoque rationabiliter consueuerint in huiusmodi condemnatione coniunctim procedere. Probationes dimituntur hic causa breuitatis.

Quinta conclusio, ad dictam facultatem theologiæ contra certas personas. scilicet contra singulares magistros & baccalarios eidem facultati iuratos pertinet quandoque non solum doctrinaliter, sed etiam iudicialiter aliquo modo assertiones hæreticas, aut erroneas condemnare. Et hæc conclusio probatur ex triplici radice. Prima probatio fundatur ex concessa eis potestate &c. Secunda probatio fundatur in obseruata consuetudine &c. Tertia eiusdem conclusionis probatio fundatur in publica utilitate &c.

Sexta conclusio est, quod ad superiorem iudicem pertinet processum per dictos episcopum & facultatem theologiæ factum, nec sine magna & notabili causa fauoraliter impedire: nec approbationi contra eos in causa fidei interiectæ, si ne matura deliberatioe & preuia in formatione deferre. Et hæc probatur, &c. Ex dictis conclusionibus ad propositum applicatis patet luce clarius iustificatio

processus facti contra dictum fratrem Ioannem sicut patet in singulis articulis.

Primus igitur articulus est, Quod cum dictus frater infra scriptos errores Parisiis in scholis publice dogmatizauerit, & coram facultate theologiæ euocatus per decanum eiusdem facultatis monitus charitatiue ipsos corrigere recusauerit protestans eos usque ad mortem velle defendere, dicta facultas errores huius potuit & merito debuit doctrinaliter condemnare. Prima pars. scilicet quod hoc potuit, patet &c.

Secundus articulus est, quod dicta facultas theologiæ coassumptis sibi magistris aliarum trium facultatum vniuersitatis Parisiensis doctores prius per eos examinatos & doctrinaliter condempnatos merito debuit domino episcopo Parisien. tanquam iudici ordinario iudicialiter denunciare. Et hoc clare patet ex secunda conclusione & eius probatione: sed adhuc &c. Quamobrem prænominata facultas theologiæ magistri tribus alijs facultatibus sibi coassumptis & coadiunctis nunciauerunt ecclesiæ. Ex quibus patet triplex ratio denunciationis prædictæ. quæ secreta & charitatiua monitio præcessit, licet tamen hoc non esset necesse sicut patet ex doctrina sancti Thomæ. 2. 2. q. 33. ar. 7. vbi docet quod peccata publica sunt publice arguenda. iuxta illud apostoli ad Timot. 5. peccantem coram omnibus argue vt ceteri timorem habeant. Quod intelligitur de peccatis publicis vt dicit Aug. in lib. de verbis domini &c.

Tertius articulus est quod dicta facultas in scholis suis theologicis & dictus episcopus in locis suæ diocesis. præmissorum errorum dogmatizationem publicationem aut defensionem finaliter

inhibere potuerunt & debuerunt iudicialiter prohibere, &c.

Sed huic articulo opponuntur tria quæ ponit dictus frater in supplicatione sua seu querela domino papæ exposita in qua fere tot sunt mēdacia quot sunt verba.

Primum est quod aliquæ conclusionum suarū trahuntur ex doctrina sancti Thomæ: quam facultas theologiæ aliās expresse commendauit, & dominus Stephanus episcopus Parisien. per suas litteras approbavit. ¶ Secundum est quod dominus Urbanus papa quintus per eius bullā vniuersitati studij Tholosani scripsit & voluit eiusdem sancti doctrinā tāquā benedictā & catholicā sequi & teneri à christicolis & studiosis & eam pro virib⁹ ampliari. ¶ Tertium est quod solius sedis apostolicæ est declarare dānare & approbare. Vnde postea cōcludit quod dictus dominus episcopus apponens falsc in messem summi pontificis dictas conclusiones pronūciavit & decreuit falsas hæreticas & erroneas. Et causam subdit ibidem: quia ista quæ tāgunt fidem sunt de maioribus ecclesiæ causis, & quæ ad solum summum pontificem pro examinatione & decisione deferri debent. Ex quibus sequi videtur quod nec episcopus nec facultas prædicta conclusiones prædictas potuerūt iudicialiter damnare, nec earū dogmatizationem aut publicationem aut defensionē finaliter cohibere. Ad illa autem facilius respondetur. ¶ Vnde ad primum respondet vniuersitas in suis litteris patētibus. Nos inquit millesies diximus, & vt videmus non sufficit qualiter sancti Thomæ doctrinā in dicta nostra condemnatione nequaquā reprobamus, sed hunc eiusq; fautores doctri-

nam eius ad distortum fideique absolutum sensum adaptantes aut vltra quā fieri debet contra eiusdem doctoris documentum dilatantes condemnamus, audacter asserimus. Et hæc clare patentur ex dicēdis in secundo & tertio capitulis: vbi manifestè probabitur quod prædictæ erroneæ conclusiones nō trahuntur ex doctrina sancti Thomæ, sed magis contrariantur eidē. ¶ Ad secundum respondetur quod ex prædicta bulla domini Urbani vel ex præallegata littera domini Stephani episcopi aut alia quacunque littera autentica nō potest sufficienter concludi, quod sancti Thomæ doctrina sit in omnibus approbata, sicut clare ostendetur in tertio capitulo huius tractatus. Et ad hoc adiungunt aliqui talem rationem. Illa doctrina nō potest sic esse in omnibus approbata quæ multa cōtinet in fide erronea. Sed vtdicunt prædicti sancti Thomæ doctrina non solum in materia de absoluta necessitate creaturæ, de qua præsentis controuersie inferius in tribus vltimis conclusionibus tertij capituli specialiter tractabitur, sed etiam in pluribus alijs multa cōtinet in fide erronea: quod declarant. Nam in prima parte summæ. q. 47. arti. vltimo in responsione vltimi arti. dicit quod non est possibile aliam terrā esse quā istā: quia omnis terra naturaliter ferretur ad hoc medium vbicunque esset: & notum est quod non loquitur de potentia nature. Item in articulo vltimo dicit quod impossibile est duos angelos esse vni⁹ speciei: & quod impossibile est esse plures albedines separatas à substantijs: quæ videntur esse contra articulum de omnipotentia dei & contra veritates creditas circa sacramentum altaris: Item ini-

fra. q. 78. arti. 3. & 6. in quæstionibus disputatis tenet articulum de vnitatem formæ substantialis in homine: qui est decimus quartus articulus quintæ partis de euangelio æterno dānatus per Alexandrum. Item ex hac opi. Tho. de vnitatem formæ sicut dicit in glos. Okam in dialogo suo, conclusiones sequuntur quæ in Anglia fuerunt scandalosæ, scilicet quod corpus Christi non fuit idem numero viuum & mortuum: & hoc concedit sanctus Thomas in quæstionibus disputatis quæst. 63. quod non fuit simpliciter. Vnde sequitur vltra quod caro mortua nunquam fuit viua: & quod corpora sanctorum mortuorum nunquam fuerunt corpora sanctorum viuientium: & ideo reliquæ corporū sanctorum nunquam fuerunt partes corporum viuientium: nec corpus Christi quod fuit vulneratum in cruce iacuit in sepulcro, quæ omnia sunt absurda.

¶ Ex quibus & alijs pluribus erroribus contra quos quidam doctores speciales composuerunt tractatus concludunt isti: quod huiusmodi doctrina nō potest esse in omnibus approbata: nec hoc obstat eius sanctitati vel canonizationi: quia non obstante glorioso martyrio Cypriani ipse errauit in fide: sicut patet. 4. sententiarum, dist. 6. & infra dicitur c. 3. Vnde sanctitas vitæ nō infert sanctitatem doctrinæ: sicut patet de Papia matyre qui fuit patronus sectæ hæreticæ. Vnde ex his omnibus inferunt quod prædicta approbatio Urbani quinti non est huius doctrinæ approbatio vniuersalis, sed tanquā doctrinæ utilis & in multis probabilis: sicut doctrina papæ magistraliter dicta sola habet auctoritatem magistralem sicut dominus Innocentius quartus de suo

apparatu testatus est. Sed de hac materia copiosius infra dicetur in tribus primis conclusionibus tertij capituli, & ideo breuius pertransimus. ¶ Ad tertium obiectū respondetur primo quod nec facultas, &c.

Circa secundum principium

in quo declarandum est quod assertiones dicti fratris per schedulā theologiæ facultatis dicto domino episcopo traditam fuerunt rationabiliter cōdemnatæ. Præmittendum est vnū præambulum generale quod in aliquibus dictarum assertionum, & earum condemnatione est necessario prænotandum, videlicet quod licet aliqua propositio vel assertio possit habere aliquem sensum verū, tamen rationabiliter condemnari tanquam reuocanda propter aliū sensum falsum in ea vel in eius probatione intellectum. Et hæc suppositio probatur tam rationibus quā auctoritatibus sanctorum doctorū, & specialiter ex dictis sancti Thomæ de Aquino vt pars aduersa, & cetera. Quarto probatur suppositio præmissa, & singulariter declaranda est per exemplū sumptum ex doctrina ecclesiæ. Nam per ecclesiam nonnunquam assertio ambigua habens aliquem sensum catholicum est damnata, immo quandoque assertiones contradictoriæ secundum vocem per eam sunt damnatæ, & ideo altera earum vel vtraque aliquem habet sensum catholicum. Et ecce exemplum manifestum. Nam Isidorus in libro etymologiarum, ca. 5. libro octauo, & habetur. 24. q. 3. c. quædam autem, aperte insinuant quod vtraque istarū deus creat mala, deus non creat mala, est hæresis condemnata, vnde & asser-

tores vtriusque reputat hæreticos dictos Coliciani à quodam Colico nominati: qui dicunt deum non facere mala: contra illud quod scriptum est, Ego deus creans mala. Floriani à Floriano qui e contrario dicunt deum creasse mala, contra illud quod scriptum est, Fecit deus omnia bona. Ex quibus colligitur quod vtraque istarum est hæresis condemnata: & tamen ista assertio deus creat mala, habet aliquem sensum catholicum, scilicet, Deus creat mala poenæ. Et similiter ista: deus non creat mala habet sensum catholicum, scilicet, deus non creat mala culpe &c. Hac igitur suppositione præambula sic firmiter stabilita sigillatim declarandum est, quod assertiones dicti fratris fuerint rationabiliter condemnatæ.

Prima igitur propositio sua fuit, Maior est unio hypostatica in Christo quam unio trium personarum in essentia increata.

Secunda, Possibile est esse aliquam creaturam puram in puris naturalibus quæ ita posset sibi & homini mereri sicut anima Christi concurrente gratia habituali: non est tamen aliqua possibilis quæ tam conuenienter congruenter & sufficienter hominem posset redimere & saluare sicut Christus. Et ista condemnatur reuocanda tanquam falsa & male sonans & erronea ad intellectum probationis suæ, videlicet de gratia animæ Christi quo ad primam eius partem.

Tertia, aliqua pura creatura rationalis potest in puris naturalibus beatificari de dei essentiam intueri: & hæc dicit patere de creatura prædicta. Et ista cōdemnatur reuocanda, alias Parisijs damnata tanquam erronea in fide.

Quarta, aliqua pura creatura est possibilis perfectio animæ Christi in merito, puta gratia animæ Christi. Et hæc

damnatur reuocanda tanquam falsa, erronea, absurda in theologia & philosophia, & theologice doctrinæ irritiua. Addit huic propositioni istam verificationem, & si non quo ad quantitatem meriti, tamen quo ad modum merendi hæc omnia eidem prodesse non possunt.

Quinta, videtur mihi quod talis creatura si poneretur esset simpliciter genus. Et hæc condemnatur reuocanda sicut immediate præcedens.

Sexta, ponere aliquod creatum vel aliqua creata esse simpliciter & absolute necesse est non esse contra fidem. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa & male sonans in fide secundum communem modum theologorum.

Septima, necesse esse non repugnat esse causatum. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa & erronea in fide.

Octaua, magis est consonum fidei ponere aliquid circa primum esse absolute & simpliciter necesse: quam ponere ipsum sine aliqua additione esse necesse esse. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa & erronea propter falsam implicationem & erroneam comparisonem, quam includit quod aliquam rem creatam esse necesse esse, scilicet sine aliqua additione est consonum sacre scripturæ, & per consequens aliquod creatum est increatum: quod contradictionem includit.

Nona, asserere aliquid fore verum quod est contra sacram scripturam, est expressiue contra fidem. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa & iniuriosa sanctis & doctoribus si eam intelligat vniuersaliter prout in probatione eius videtur pretendere.

Decima, non omnem hominem præter Christum contraxisse ab Adæ pec-

catum originale est expresse contra fidem. Et hæc damnatur reuocanda tanquam falsa scandalosa, & piarum aurium offensiua & præsumptuose asserta, non obstante probabilitate quæstionis: vtrum beata virgo fuerit in peccato originali concepta, &c.

Vndecima, beatam Mariam virginem & dei genitricem non contraxisse peccatum originale est expresse contra fidem. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa scandalosa præsumptuose asserta, & piarum aurium offensiua.

Duodecima, tantum est contra sacram scripturam vnum hominem esse exemptum à peccato originali præter Christum, sicut si decem homines ponerentur excepti. Et hæc condemnatur sicut præcedens, reuocanda tanquam falsa scandalosa, præsumptuose asserta, & piarum aurium offensiua.

Tertiadecima, magis est expresse contra scripturam sacram beatam virginem non esse conceptam in peccato originali, quam asserere ipsam simul fuisse beatam & viatricem ab instanti suæ conceptionis vel sanctificationis. Et postquam probauit correlarium: dixit quod pari modo videretur dici, quod magis est expressum ipsam vnitam fuisse hypostaticæ & hoc idem in consistorio. & in scripto suo coram iudicibus recitauit. Hæc autem propositio condemnatur sicut præcedens, reuocanda tanquam falsa, scandalosa præsumptuose asserta, & piarum aurium offensiua, & merito potuisset rigorosius condemnari: quia nulla præcedentium est ita temeraria.

Quartadecima & vltima. In expositione sacre scripturæ siue declarando per ecclesiā siue per doctores siue excipiendo per quæcunque de sacra scri-

ptura & non aliunde trahenda est determinatio declaratio siue exceptio, sicut in grammatica contra regulas ponitur in eodem exceptio reperitur. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa & erronea, si intelligat quod exceptio vel expositio sit trahenda expresse: & explicite ex scriptura sacra & non aliunde prout videtur pretendere, aliter, non esset ad propositum suum. Harum propositionum improbationes diffusæ & pulcherrimæ ponuntur in dicto tractatu.

Circa tertium principale

in quo declarandum est quod doctrina sancti Thomæ non sic est approbata quod propter eam oporteat ante dictam condemnationem aut dicti episcopi processum aliquantulum impedire præmittenda est hic diuissio. Quod aliquam doctrinam esse per ecclesiam approbatam potest tripliciter intelligi. Vno modo quod talis doctrina sit per ecclesiam tanquam utilis, & in fide probabilis acceptata, & tanquam talis inter scholasticos diuulgata. Secundo modo quod talis doctrina sit sic approbata, quod oportet credere quod ipsa sit in omni sui parte vera.

Tertio modo sic, ut ipsa sic sit approbata ut oporteat credere quod ipsa in nulla sui parte sit in fide erronea vel hæretica. Nam multa sunt falsa quæ non pertinent ad fidem, quæ tamen non inducunt errorem condemnabilem, & in talibus non cadit hæresis, quia hæresis importat corruptionem fidei christianæ. In talibus autem falsitas aut error ad corruptionem fidei christianæ non pertinet: ut dicit sanctus Thomas. 2. 2. q. de hæresi. art. 2. Et ideo patet quod ap-

probatio alicuius doctrine. 2. modo maior est approbatione alicuius. 3. modo. ¶ Primus autem modus approbationis multum differt à duobus alijs: quia multe sunt doctrinae illo primo modo approbatae quae continent non solum falsa, immo etiam quaedam in fide erronea: ut inferius patebit. Vnde primus modus approbationis communis est multis doctrinis seu libris vel tractatibus sanctorum & doctorum, sed secundus & tertius valde paucis scriptis conveniunt. scilicet soli doctrinae scripturae sacrae & universales ecclesiae ut quidam dicunt, sicut apparebit ex dicendis, & ideo uterque ipsorum maior est primo. Quilibet autem praedictorum modorum potest subdividi, quia talis approbatio alicuius doctrinae potest esse expressa vel tacita. Expressa quidem per scripturam auctoritativam sicut per auctoritatem scripturae divinae vel constitutionem ecclesiae vel bullam apostolicam aut aliam litteram auctoritativam alicuius personae vel collegii in hoc potestatem habentis. Et sic expresse approbata est doctrina scripturae sacrae novi & veteris testamenti, generalium conciliorum, epistolarum decretalium: & quorundam opusculorum sanctorum patrum, sicut patet ex decreto Gelasij papae. 15. dist. c. Sancta Romana. Tacita vero potest esse alicuius doctrinae approbatio per tolerantiam seu permissionem ecclesiae: & sic multae sunt doctrinae approbatae, non solum sanctorum patrum: sed etiam quorundam doctorum & magistrorum qui scripserunt summas lectiones diversas & in quibusdam inter se adversas tam in theologia quam in iure canonico, sicut patet de multis doctoribus universitatis Parisien. & aliorum studiorum. Et haec tacita eorum approbatio habetur implicitè ex praesallegato decreto Ge-

lasij papae ubi dicitur, Opuscula atque tractatus omnium patrum orthodoxorum qui in nullo à sancto Romanae ecclesiae consortio deviauerunt, nec ab eius fidei praedicatione seiverti sunt legenda de cernimus. Vnde quia hic generaliter omnium illorum magistrorum vel doctorum qui huiusmodi sunt approbata tacita. scilicet & implicita, licet non explicita, sed de opusculis eorum diligenter observandum est, quod ibidem sequitur. Quod causa haec ad catholicorum manus advenierint beati Pauli apostoli sententia praecedat, Omnia probate, quod bonum est tenere. Iuxta primam divisionem declarandae sunt tres principales conclusiones circa approbationem doctrinae sancti Thomae. deinde aliae tres speciales circa doctrinam eius de absoluta necessitate creaturae. Prima igitur conclusio est. Doctrina sancti Thomae in opusculis suis theologicis contenta primo modo est per ecclesiam approbata, & tanquam utilis & probabilis divulgata: & haec probatur quia &c.

Secunda conclusio est. Praedicta sancti Thomae doctrina non est. 2. modo per ecclesiam approbata sic. scilicet quod oporteat credere quod ipsa in omni sui parte sit vera: & haec probatur quia &c.

Tertia conclusio. Praefata sancti Thomae doctrina non est. 3. modo praedicto per ecclesiam approbata, sic quod oporteat credere quod ipsa in nulla sui parte sit in fide erronea vel haeretica, & haec conclusio probatur, quia &c. Secundo principaliter probatur. 3. conclusio, quia de illo non oportet credere doctrina quod ipsa in nulla sui parte sit in fide erronea vel haeretica, in qua quidem continetur multae contrarietates & repugnantiae etiam in materia ad fidem pertinere, sed multae huius-

modi repugnantiae & contrarietates continentur in doctrina sancti Thomae, igitur &c. Maior est nota sed minor probatur, & de multis exemplis brevitatis causa pauca ponentur. Primum exemplum est, quia primo sententiarum, dist. 11. arti. 4. tenet sanctus Thomas, quod pater & filius possunt dici duo spiratores sicut spirantes. In prima vero parte summae suae. q. 36. ar. ult. dicit quod sunt unus spirator & non duo, & tamen haec materia multum ad fidem pertinet, cum in concilio Lugdunensi sub Gregorio decimo celebrato fuerit definitum quod spiritus sanctus à patre & filio non duabus spirationibus sed unica spiratione procedit, sicut patet in cap. Fideliter: extra de summa trinitate & fide ca. lib. 6.

Secundum exemplum est, quia in. 2. sententiae dist. 1. dicit quod creatio instrumentaliter communicare potuit creaturae, sustinens in hoc opinionem magistri lib. 4. dist. 5. in qua tamen ab alijs doctoribus communiter non tenetur. In prima vero parte summae. q. 45. ar. 5. dicit quod non, & idem dicit in. 2. contra gentiles, ca. 21. & in quaestione de veritate.

Tertium exemplum potest poni quia in. 2. sententiarum & similiter in. 4. tenet quod omnis homo praeter Christum concipitur in peccato originali. & in primo tenet quod beata virgo non fuit concepta in peccato originali sicut supra dictum est, & tamen pars adversa contra quam agimus asserit. 2. expresse esse immo expressissime contra fidem, & ideo habet concedere quod doctrina sancti Thomae in hac parte est in fide erronea.

Quartum exemplum, quia in. 3. sententiarum dist. 6. q. 2. ar. 2. dicit quod prima opinio sibi posita à magistro non est haeretica licet sit falsa. scilicet filius dei assum-

psit hominem ex humana carne & anima rationali constitutum: & ille homo coepit esse deus, & deus coepit esse homo ille. In tertia vero parte summae. q. 2. arti. 4. in fine dicit quod est haeretica & damnata in concilio.

Quintum exemplum est, quia in. 4. sententiae dist. 38. ar. 4. in solutione tertij argumenti dicit quod papa potest dispensare in voto continentiae. & in. 2. q. 88. arti. 11. dicit quod non allegans decretalem, Cum ad monasterium: extra de sta. mo. ubi in fine illius decretalis dicitur quod abdicatio proprietatis sicut custodia castitatis adeo est annexa regulae monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit indulgere. Sed haec secunda opinio videtur esse erronea in fide cum sit contra observantiam ecclesiae quae in tali voto quandoque dispensavit, sicut ostendit dominus Durandus in. 4.

Sextum exemplum generale quod sumitur ex quodam tractatu sancti Thomae de concordia quorundam doctorum suorum inter se discordantium, qui incipit, Pertrāsibunt plurimi & multiplex erit scientia ubi multa diversa aut adversa: quae in doctrina sua continentur corrigunt & exponit. Et quia verisimile est quod tunc non omnia huiusmodi sibi occurrunt: ideo in fine prologi sui supplicat librorum suorum lectoribus ita dicens, Si quis aliquid inveniit non concordare, si non sit manifesta causa dicendi ex qua secundum Hilarium accipienda est intelligentia doctorum: discretior & magis exercitatus consulat. Si vero non fuerit inventum quomodo utriusque stare possit, alterum eligat quod magis consonum veritati iudicaverit: alterum vero nos ipsi revocemus si talis discor-

dia nobis occurreret. Ex quo dicto cor-
relarie sequitur qd si in doctrina sancti
Thome aliqua assertio reperiretur que
esset hæretica aut in fide erronea non
propter hoc sequeretur qd assertio fuis-
set hæretica, quia. scilicet pertinaciter nõ
asseruisset cum ad reuocationem humi-
liter se offerat. Si enim beatus Cypria-
nus & beatus Hierony. licet erroneas
opiniões vel hæreticas scripserint quas
reuocasse non leguntur vt infra dice-
tur: quia tamen eas pertinaciter non de-
fenderunt non sunt hæretici iudicandi
&c. & propter hoc solum quod hære-
sim tenuerit verbo vel scripto nõ esset
post mortem de hæresi accusandus, ni-
si probari posset quod talem hæresim
pertinaciter tenuisset. Ex hoc patet ex
dictis sancti Thomæ. 2. 2. q. 1. de hæresi
arti. 2. in solutione ad tertium argumē-
tum ubi allegat Aug. 2. 4. q. 3. dicētem,
Si qui sententiā suā quāuis falsam atq;
peruersam nulla pertinaci animositate
defendunt: querunt autem tacita soli-
citudine veritatem corrigi parati cum
inuenerint, nequaquā sunt inter hæreti-
cos computandi. Vnde concludit quod
si aliqui doctores dissensisse vidētur in
vel contra ea quorum nihil interest ad
fidem vel etiā in quibusdā ad fidē per-
tinentibus quæ nondum erāt per eccle-
siā determinata, non est vitium hære-
sis: postquā autem essent determinata
auctoritate ecclesiæ vniuersalis, si quis
tali determinationi pertinaciter resiste-
ret vel repugnaret hæreticus esse senti-
retur. Et hæc dicit sanctus Tho. pro-
pter dissensionem quæ fuit inter Hie-
ron. & Augustinum, circa cessationem
legalium. Ex quibus omnibus satis pa-
tet quod idem sanctus Tho. qui Aug.
in regula & in doctrina sequitur sicut

magistrum discipulus dicere potuit &
debut cum eodem Aug. errare potero
sed hæreticus non ero: quia non opor-
tet credere qd doctrina sua in nulla sui
parte fuerit hæretica vel in fide erro-
nea, licet ipse non fuerit hæreticus.
Tertio probatur eadem conclusio quod
si oporteat dicere quod huius doctrina
in nulla sui parte sit in fide erronea vel
hæretica, hoc maxime esset quia ipsa
est per ecclesiam approbata. sed aliqua
est doctrina multo magis approbata
quā doctrina sancti Tho. quæ tamē in ali-
qua sui parte est hæretica vel erronea
in fide: igitur hoc etiā sine vlla temeri-
tate dici poterit de doctrina sancti Tho.
non obstante eius approbatione. conse-
quentia est clara & maior nota: quia illi
fundamēto innititur pars aduersa. Sed
minor probatur per multa exempla.

Et vt à maioribus ad minora proce-
datur. Primum exemplum ponitur de
doctrina beati Petri apostoli quā nulli
dubium est esse magis approbatā quā
doctrinam beati Pauli pro omnibus ad
fidem pertinentibus quæ verbo aut fa-
cto docuit. constat quod huius doctri-
na in aliqua sui parte fuit in fide erro-
nea scilicet in illa parte in qua Paulus
apostolus eum reprehendit de qua re-
prehensione dicitur ad Galat. 2. c. Cū
autē venisset Cephas Antiochiā in fa-
ciem ei restiti quia reprehensibilis erat:
Et causam reprehensionis ipsius & alio-
rum per eius doctrinam errantiū sub-
dit, quia certe non rectē ambulabat ad
veritatem euangelij. Et sic patet quod
errabat contra veritatem euangelij, quia
eius doctrina erat in hoc in fide erro-
nea. Vnde etiam patet quod in errore
fidei minor reprehendere potest quā-
tūlibet maiorem, cum paulus sic repræ-

henderit Petrum principem apostolo-
rum, & ideo non debet mirum nec te-
merarium iudicari si minores doctores
reprehenderent sanctum Tho. ubi ostē-
derent eum errasse in materia fidei.

Secundum exemplum est de do-
ctrina sancti Cypriani qui inter docto-
res approbatos primus nominatur in
decreto Gelasii papæ. 15. dist. ca. sancta
Romana. & tamen eius doctrina in ali-
quibus fuit erronea. Vnde de baptismo
paruulorum eundem reprehendit Au-
gust. de conse. dist. 4. c. quomō, & me-
rito erat reprehendendus licet esset san-
ctus martyr & insignis sicut ponitur.
32. dist. c. porro. Reprehensibilis autem
erat: quia. baptismi hæreticorum laua-
crum diaboli appellabat. vnde August.
lib. 2. contra quendam Donatistam de
scripturis Cypriani dicit sic, Quod in
eis diuinarum scripturarum auctorita-
ti congruit, cū laude eius accipio. quod
autem huic non cōgruit, cum pace eius
respicio. & infra, Viri huius laudem asse-
qui non valeo. eius multis literis mea
scripta non comparo: eius ingenium di-
ligo. eius laude delector, eius charita-
tem miror, eius martyrium veneror.
Hoc quod aliter sapuit non accipio,
quia ecclesia non accipit pro qua san-
guinem fudit.

Tertium exemplum est de doctrina
beati Hierony. qui in prædicto decre-
to Gelasii inter approbatos doctores
numeratur cuius eloquium vt August.
de eo ait contra Iulianū, ab oriente in
occidentem instar solis refulget ac etiā
intantum defert ecclesia vt sacræ scri-
pturæ testimonium præteritis interpre-
tibus ex eius translatione suscipiat. &
tamen cōstat qd eius doctrina in aliqua
sui parte conceditur fuisse erronea etiā

in his quæ ad fidem & doctrinam apo-
stolicam pertinere noscuntur. Nam si-
cut habetur in decretis. 26. distin. circa
doctrinam beati Pauli apostoli dicen-
tis: oportet episcopum esse vnius vxor-
is virum & non plurium, Hierony. &
August. contrarias sententias protule-
runt. Hinc est qd glossa in prædicta dist.
ca. 1. dicit quod male sentit hic Hie-
rony. August. eum corrigit in proximo.
Isti etiam sancti sicut patet in eorum
epistolis vt recitat glo. ad Gal. 2. ca. de
reprehensione: quia Paulus dicit Petrum
apostolum esse reprehensibile contra-
rium sentiebant, vt supra tactum est. &
ideo alter eorum circa veritatem euan-
gelii erroneā opinionem tenebat. De
Augustino etiā & aliis pluribus appro-
batis doctoribus simile posset ostendi.

Quartum exemplū de doctrina seu
cōpilatione magistri sententiarum quæ
in studiis generalibus, & quandoq; ex
mandato apostolico publice tanquam
approbata & autentica legitur & ta-
men in ea aliqua continetur in fide er-
ronea, sicut est illa opinio quam tenet
in. 3. distin. 32. qd Christus in triduo sue
mortis fuit hō. & quædam aliæ in qui-
bus cōmuniter reprobat. Hoc tamen
non obstante videtur qd eius doctrina
sit magis autentica quam doctrina san-
cti Thomæ.

Quintum exemplum est de doctri-
na seu compilatione decreti Gratiani
quæ à doctoribus decretorū tanquam
approbata & authentica legitur, & a
qua & non à lectura decretalium docto-
res decretorū & non doctores decreta-
lium nominantur, & tamen illa doctri-
na in aliqua sui parte est erronea in fi-
de, sicut patet. 33. q. 4. ca. sed obiicitur.
vbi narrat Gratianus qd tempore regis

Achab fuerunt missi duo quinquagenarii ad Heliam qui dixerunt ei, Homo dei rex Israel vocat te: quod est hæresis explicita: quia contraria veritas explicite approbata: quia hoc accidit tempore Ochoziæ mortuo rege Achab, sicut expresse in sacra scriptura reperitur. 4. Reg. ca. 1. Vnde si Gratianus pertinaciter ei adhæsisset, fuisset manifestus hæreticus: sed non fuit hæreticus, quia non pertinaciter sed inaduerter illud dixit. Vnde super illo passu dicit glo. quod ipse confundit historiam: non enim Achab misit illos quinquagenarios, sed rex Ochozias. nec etiam illud contigit tempore Achab sed sub Ochozia. In pluribus etiam aliis locis reprobatur Gratianum sicut patet. 2. q. 3. c. ad mensuram. & 12. q. 1. c. 1. & aliis quampluribus locis. Et dicunt aliqui propter hoc quod multis licet negare glosas decretorum & decretalium cum glosa aperte negat textum. Et cōsimiliter dicunt aliqui de glosis ordinariis biblię quę tamen videntur esse maioris auctoritatis quam doctrina sancti Thomę cum allegantur auctoritatiue.

Sextum exemplum potest poni de quibusdam doctoribus qui nō sunt sancti canonizati, sicut venerabilis Anselmus. Cātuariensis episcopus, Hugo de sancto Victore, & quidam alii quorum dicta vel scripta in aliquibus reperiuntur erronea, & tamen eorum doctrina non minus videtur esse authentica quam doctrina sancti Thomę, cum ipsi communiter in actibus scholasticis scientificis allegantur auctoritatiue: nec solent negari: sed eorum dicta reuerenter glosari & exponi, quod tamen scholastici nondum consueuerunt facere de dictis sancti Thomę, & ideo præ-

sumptuosum videtur eius doctrinā super ipsos & alios doctores sic extollere quod non liceat credere aut asserere ipsum in fide errasse, sicut & alii errauerunt. Nec obstat eius canonizatio quam aliqui pro magno colore prætendunt. Ex quibus videtur quod dicere sanctum Thomam in aliqua parte doctrinę sue errasse in fide, nec obuiat seu derogat canonizationi suę, nec approbationi doctrinę suę theologicę: sicut hoc idem dicere de aliis sanctis et præcipuis doctoribus non derogat canonizationi nec approbationi eorum. Nam ecclesia sicut canonizando aliquem sanctum non per hoc approbat omnia eius facta, ita approbando eius doctrinam non per hoc approbat omnia eius dicta vel scripta, sed solum illa quę per auctorem ipsum non sunt retractata nec per alium sunt correctata aut merito tanquam veritati contraria corrigenda, iuxta superius allegatam apostoli sententiam, Omnia probate quod bonum est tenete. Sic igitur per ecclesiam approbatur aliqua doctrina non tamen quo ad omnia sed quo ad illa quę sunt veritati consona sicut patet de doctrina Origenis de qua dicit Gelasius papa 15. dist. c. sancta Romana. quod Origenis nonnulla opuscula quę vir beatissimus Hieronymus non reputat legenda suscipimus: reliqua autem cum auctore suo dicimus esse renuenda. Ex omnibus igitur prædictis clare patet tertia conclusio principalis, &c.

Quarta conclusio doctrina sancti Thomę. lib. 2. summę contra gentiles. ca. 19. de rerum creaturarum necessitate absoluta est de virtute sermonis falsa & multum impropria. Et hæc conclusio patet quia illud capitulum intitulatur

qualiter in rebus creatis esse potest necessitas absoluta: & est principalis conclusio capituli quod sunt quædam in rebus creatis quę simpliciter & absolute necesse est esse: & aliquę quę sunt contingencia esse. Sed quod ista locutio sit de virtute sermonis falsa & multum impropria, & hoc probatur, &c.

Quinta conclusio. Prædicta sancti Thomę doctrina secundum quosdam est in fide erronea seu in aliqua sui parte de huiusmodi errore suspecta. Et in hac conclusione non assertiuē sed solū recitatiuē loquimur. Dicunt enim aliqui quod ista doctrina multos errores continet.

Primus est quia ponit aliquid à deo esse necesse quod videtur contra sacra scripturam & intentionem sanctorum: quia necesse esse est proprium nomen dei: & videtur esse intentio sacra scripturæ. Exo. 3. c. vbi Moyse interrogati dominū si dixerint mihi quod nomen est eius: quid dicam eis: Dixit dominus ad Moysem, Ego sum qui sum, sic dices filiis Israel qui est misit me ad vos. Super quo verbo dicit glosa, &c.

Secundus error ut isti dicunt est in principali fundamento prædictæ positionis quod est istud. Sunt inquit quædam in rebus creatis quę simpliciter & absolute necesse est esse. Illas enim res simpliciter & absolute necesse est esse in quibus non est potestas ad non esse. Quædam autem res sic sunt à deo in esse productæ, ut in eis naturaliter sit potentia ad non esse. Quod quidem contingit ex hoc quod materia in eis est in potentia ad aliam formam. Istæ igitur res in quibus vel non est materia: vel si est non est potentialis ad aliam formam non habent potentiam

ad non esse: eas igitur simpliciter & absolute necesse est esse. Hoc autem iterum circa medium capituli magis explicat dicens, quod quia materia secundum quod est in eius potentia est ex ordine materiæ, necessario res aliquę corruptibiles existunt: sicut animal quod ex contrariis compositum est: quia eius materia contrariorum est susceptiua: forma autem secundum id quod est actus est & per eam res existunt actu. Vnde ea ipsa prouenit necessitas ad esse in quibusdam, quod contingit quia res illę sunt formę non in materia: & sic non est in eis potentia ad non esse, sicut est de substantiis separatis: vel quia formæ rerū sua perfectione adæquant totam potetiam materiæ ut sic non remaneat potentia ad illam formam nec per consequens ad nō esse, sicut est in corporibus celestibus.

Hoc est igitur principale fundamentum positionis sancti Thomę quod videtur multipliciter erroneum: primo quia, &c.

Tertius principalis error prædictæ positionis esse videtur, quia dicit per hoc quod dicitur deum produxisse res per voluntatem non per necessitatem: nō tollitur quin voluerit aliquas res esse quæ de necessitate sint, & aliquas quę sint contingenter: ad hoc quod sit in rebus diuersitas ordinata. Nihil igitur prohibet res quasdam diuina voluntate productas necessarias esse. Et cōsequenter hæc declarando subdit esse necesse simpliciter nō repugnat ad rationem esse creati. Nihil enim habet aliquid necesse esse: quod tamen suę necessitatis causam habet, sicut conclusiones demonstrationum. Nihil igitur prohibet quasdam res sic esse productas à deo, ut tamen eas

esse sit necesse simpliciter. Et iterum postea ibidem aliam rationem concludit, sic igitur aliqua creatura de necessitate habet esse.

Ex quibus clare patet quod non solum coecepit quasdam res diuina voluntate, productas necessarias esse vel eas necesse esse, sed etiam concludit quod quaedam de necessitate sunt, & quod eas esse est necesse simpliciter et de necessitate habet esse, modo hoc repugnat libertati diuinæ voluntatis, quod arguitur sic: quia ista consequentia est bona, deus vult creaturam esse, ergo creatura est, & contra: & per consequens si antecederet libere & voluntarie verificatur de aliqua creatura, consequens consequenter verificatur de eadem: quia si deus libere & contingenter vult quolibet creaturam esse, sequitur quod quolibet creatura est contingenter & nulla est de necessitate, unde etiam ex opposito sumitur oppositum: quia &c.

Quartus error huius doctrinæ esse dicitur in quadam ratione quæ ibidem sequitur quæ dicit: quod quanto aliquid magis distat ab eo quod per se ipsum est ens, scilicet deo, tantum magis propinquum est ad non esse. Quamto igitur aliquid est propinquius deo, tanto magis recedit à non esse: quæ autem iam sunt propinqua sunt ad non esse per hoc quod habent potentiam ad non esse. Illa igitur quæ sunt deo propinquissima & per hoc à non esse remotissima talia esse oportet ad hoc quod sit ordo rerum completus ut in eis non sit potentia ad non esse: talia autem sunt necessaria absolute: sic igitur aliqua creatura de necessitate habet esse. Hæc autem ratio deficit in multis. Primo in hoc quod supponit quod entia deo propinquissima sicut angeli tantum magis recedunt à non esse: hoc enim proprie lo-

quando non est verum: quia proprie nihil distat vel recedit à non esse, &c.

Quintus error prædictæ positionis est in ipsius declaratione in qua dicit. Sciendum est itaque quod si rerum creaturarum vniuersitas consideretur prout sunt à primo principio inueniuntur dependere ex voluntate non ex necessitate principii nisi necessitate suppositionis: ut dictum est. Si vero comparentur ad principia prima inueniuntur necessitatem habere absolutam. Nihil enim prohibet aliqua principia non ex necessitate produci quibus tamen positis de necessitate sequitur talis effectus sicut mors animalis huiusmodi necessitatem absolutam propter hoc quod ex contrariis iam est compositum, quamuis ipsum ex contrariis componi non fuisset necessarium absolute. Similiter autem quod tales rerum naturæ à deo producerentur voluntarium fuit: quod autem eis sic statutis aliquid proueniat vel existat absolutam necessitatem habet. Ex quo patet quod hæc positio est locutio impropria & petit principium: quia hoc assumit quod debet probare. nam per exemplum positum patet quod vocat necessitatem absolutam illam quæ non est ex conditione vel suppositione sicut mors huius animalis: non ex suppositione vel conditione, scilicet quod animal non sit ex contrariis compositum non habet necessitatem, & ideo non habet necessitatem nisi conditionalem, &c.

Sextus error doctrinæ prædictæ assignari potest in quodam dicto quod sequitur ibidem ubi ait, Manifestum est quod omnia quæ contrarium habent vel ex contrariis sunt corruptibilia sunt: quæ autem huiusmodi non sunt sempiterna

na sunt nisi pars corrumpatur sicut formæ quæ non subsistunt sed esse earum est per hoc quod insunt materiæ. Ex hoc enim sequitur quod gratia in anima vel in angelo cum non habeat contrarium nec ex contrariis existat, nec sit forma quæ insit materiæ, est sempiterna, & idem videretur sequi de luce vel lumine si esset sine materia sicut accidentia sacramenti altaris sunt sine subiecto. Hoc etiam fauet articulo Parisiis condemnato, allegato superius: in quo dicitur quod omne quod non habet materiā est æternum, & breuiter hæc & alia multa erronea falsa & improprie dicta videntur multis in prædicta doctrina contineri quæ tamen ex tædio pertransimus. Dicunt etiam quod in terminis philosophiæ & naturalibus principiis in eodem lib. c. 25. errauit manifeste, ubi declarando qualiter deus omnipotens dicatur quædam non posse: inter alia dixit quod deus non potest facere vnum & idem esse & non esse, quod est contradictoria simul, & postea subdit quod contradictio in contrariis & priuatiue oppositis includitur: sequitur enim quod si est album & nigrum, quod sit album & non album: & si est videns & cæcū quod sit videns & non videns. unde eiusdem rationis quod deus non posset facere opposita simul inesse eidem secundum idem. Ex quo patet quod ponit quod deus non magis potest facere duo contraria simul inesse eidem secundum idem quam duo contradictoria. Hoc autem est erroneum: quia de facto corpori Christi secundum se totum in sacramento altaris in diuersis altaribus sunt motus contrarii, sursum, scilicet & deorsum, & pari ratione posset facere deus

idem corpus secundum se totum esse album & nigrum. ¶ Dicunt etiam quod in pluribus locis doctrinæ sue ipse errauit per hoc quod principia philosophiæ seu potius quædam philosophorum verba ad conclusiones theologiæ nimis applicauit. Non enim loqui taliter debent theologi qualiter loquuntur philosophi, sicut docet Augustinus. 10. lib. de ciui. dei. c. 23. dicens, Liberis verbis loquuntur philosophi: nec in rebus ad intelligendum difficilimis offensionem religiosarum aurium pertimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas est: ne verborum licentia etiam de rebus quæ his significantur impiam gignat opinionem, &c.

Conclusio.

Huic ergo tractatui, utinam aduerso errori, finem statuimus. Illi laus honor atque gratiarum actio qui nobis causam suam tractantibus non defuit, quo docete assertam hic veritatem sentimus, quo instruente probamus, quo præcipiente defendimus: & per quem postremo fraterna charitate permoti ad omnes deuenire & nobiscum sentire vehementer affectamus. Quia si veritati huic, iudicio nostro clarissime, nec sic credit aut alio fauore ut ipsi conantur, aliove sine quam eius postulet dignitas, criminemur: testamur te Christe, testamur & illam cui testimonium perhibes esse totam pulchram & in ea maculam non esse: omnes ad extremum tui atque ipsius amatores in testimonium euocamus: nostrum nunc debitum sufficienter & ut putamus superabundanter expleuisse.

INDEX GENERALIS

lis omnes fere sententias, quaestiones, & conclusiones in quatuor Sententiarum libros continens, secundum ordinem literarum.

INDEX LIB. I.

ACCIDENS nullum

A cadit in deum. dist. 26. c.

Amor mens & notitia in anima imaginem gerunt trinitatis. dist. 3. s.

Amor, charitas, dilectio patris & filii et spiritus sancti. dist. 10. a. & dist. 17. b.

Anima quomodo est imago trinitatis. dist. 3. g.

Anima dicitur simplex respectu corporis. dist. 8. c.

Animae an de coelo possunt reduci ad corpora propter aliqua merita. dist. 41. d.

B

BONITAS sapientia, potentia, quomodo de deo dicuntur. dist. 34. f.

Bonitas spiritui sancto, sapientia filio, potentia patri quare attribuitur. ibidem. g. h.

Bona vel mala fieri quomodo vult deus. dist. 46. per totum.

Bonum est mala fieri quomodo intelligitur. dist. 46. k.

Boni quadruplex acceptio. dist. 46. h.

Bona facere & mala vitare quare praecipit deus. dist. 47. per totum.

Bona vel mala voluntas hominis quando est idem vel aliud volens quod deus vult. dist. 48. a.

Bona dei voluntas mala hominum voluntate impletur. dist. 48. b.

INDEX

C

CHARITAS amor et dilectio patris & filii & spiritus sancti. dist. 10. b. & dist. 17. d.

Charitas quanvis sit substantia trinitatis, proprie tamen refertur ad spiritum sanctum. dist. 10. c.

Charitas dicitur deus. dist. 10. & dist. 17. per totum.

Charitas quae est spiritus sanctus vtrum augeatur vel minuat in homine, vel an magis vel minus habeatur. dist. 17. g.

Cognitio dei quomodo fit per creaturas, & quomodo in creaturis apparet vestigium trinitatis. dist. 3. a. b. c. & per totum.

Creator quomodo cognoscitur per creaturas. dist. 3. a.

Creatura mundi quare dicatur homo. ibidem.

Creatura in qualibet apparet vestigium trinitatis. dist. 3. f.

Creatura nulla a se & per se quicquam facere potest. dist. 42. g.

D

DABILIS cui est spiritus sanctus, vtrum. f. & filio, an tantum hominibus. dist. 17. c.

Damnari vtrum possit praedestinatus. dist. 40. b.

Deus vtrum fruatur vel vtatur nobis. dist. 1. f.

Deus verus vnus solus est trinitas. dist. 2. per totum.

Deus quomodo cognoscitur per creaturas quanvis sit inuisibilis. dist. 2. per totum.

Deus vnus in trinitate quomodo probatur. dist. 3. f. & per totum.

Deus vtrum genuit deum. dist. 4. a.

Deus an voluntate vel necessitate sit, &

IN LIB. I.

an nolens vel volens sit deus. dist. 16. a.

Deus quomodo est simplex, incommutabilis & immortalis. dist. 8. a. & per totum.

Dei simplicitas nulli praedicamentorum subiicitur. dist. 8. g.

Deus cum sit simplex quomodo multiplex dicitur. dist. 8. f.

Deus quomodo dicitur substantia. dist. 8. b.

Deus non est dicendus triplex sed trinus. dist. 19. t.

Deus verius cogitatur quam dicitur. dist. 23. d.

Deum esse, & quod dei est non sunt idem. dist. 34. b.

Deus quomodo bona cognoscit & quomodo mala. dist. 36. b.

Deus quomodo dicatur esse in omnibus rebus. dist. 37. a. b.

Deus quomodo habitat in sanctis. dist. 37. c.

Deus ubi erat antequam esset creatura. dist. 37. c.

Deus non dicitur localis, nec loco nec tempore mouetur. dist. 36. l.

Deus quomodo scit vel nescit omnia. dist. 39. per totum.

Deus potest scire aliquid nouiter vel ex tempore. dist. 39. b.

Deus vtrum possit scire plura quam scit. dist. 39. c. & dist. 44. per totum.

Deus an quod semel scit semper sciat. dist. 41. f.

Deus quatuor modis dicitur operari. dist. 12. h.

Deus de deo vtrum secundum substantiam dicatur. dist. 27. h.

Deus quare dicitur omnipotens cum nos multa possumus quae ipse non potest. dist. 42. a. b.

Deus an possit meliora facere quam facit. dist. 44. per totum.

Deus an semper possit omne quod prius potuit. dist. 44. d.

Dei voluntas quid sit, & quibus modis accipitur. dist. 45. f. & dist. 47. b.

Deus an velit ab omnibus fieri omnia quae praecipit, vel non fieri quae prohibet. dist. 45. k. & dist. 47. c.

Deus vtrum vult mala fieri. dist. 46. d.

Deus vult omnes homines saluos fieri quomodo intelligitur. dist. 46. c.

Deus an sit causa quod homo sit deterior. dist. 46. l.

Dei voluntas bona quomodo per malas hominum voluntates impletur. dist. 48. a. b.

Differre numero quid sit. dist. 19. q.

Dilectio quare proprie dicitur spiritus sanctus. dist. 10. a. b.

Dilectio patris & filii & spiritus sancti. dist. 32. a.

Dilectio quomodo est in trinitate. dist. 32. per totum.

Discretio quomodo accipitur in personis trinitatis. dist. 24. h.

Distinctio vel personae distinctae quomodo dicitur. dist. 24. g.

Diuina essentia vtrum genuit essentiam, vel vtrum ipsa sit ingenita. dist. 5. 2.

Diuinae essentiae proprietates quae sint. dist. 8. per totum.

Diuina natura nulli praedicamentorum subiicitur. dist. 8. g.

Diuinarum personarum qualitates quae sunt. dist. 19. & dist. 20. per totum.

Diuinae essentiae nulla personarum est pars. dist. 19. g.

Diuina essentia non praedicatur de personis vt genus de speciebus: nec vt species de indiuiduis. dist. 19. h. i.

Diuine personæ vtrum differant numero. distin. 9. p. q
 Diuinæ tres personæ vtrum simul magis possunt aliquid quam vna. dist. 19. r. & distin. 20. a
 Diuerſitates nominum in diuinis quæ sunt. dist. 22. per totum. & dist. 23. a
 Diuerſitas nulla est in trinitate. distin. 23. i
 Diuina essentia vtrū sint ipse proprietates personarum. dist. 33. a. b
 Doctrina omnis aut est de rebus aut de signis. distin. 1. a
 Donum an detur vel diuidatur per donum quod est spiritus sanctus. distin. 17. p
 Donū qua ratione dicitur spiritus sanctus. distin. 18. a
 E
 EFFICAX est voluntas dei. dist. 47. a
 Electio dei vel reprobatio vtrum fiat ex meritis hoīm. dist. 4. i. per totum
 AEqualitas diuinæ personarū in quo consistit. distin. 19. per totum. & distin. 20.
 AEqualitas vtrū secundum substantiam vel secundum relationem dicatur de diuinis personis. dist. 31. a
 AEqualitas quid sit. ibidem. b
 AEqualitatis nomine an ponatur aliquid vel remoueatur. dist. 31. b
 AEqualitas quare attribuitur filio. dist. 31. b
 Essentia vtrum genuit essentiam. dist. 5. a. & per totum
 Essentia diuina est simplex, incommutabilis, immortalis. distin. 19. per totum
 Essentiam filio præstat de patre generatio. distin. 18. g
 Essentiam spiritui sancto præstat à pa-

tre & filio processio. distin. 18. f
 Essentia diuina sunt æternitas, magnitudo & potentia. dist. 19. b
 Essentia diuina quomodo prædicatur de personis. distin. 19. b
 Esse ex deo & in deo & per deum an sint idem. distin. 36. d
 Esse & velle in deo idē est. dist. 45. a. b
 AÆternitas, potentia, magnitudo quomodo sunt in deo. dist. 19. b
 AÆternitas species vsus quomodo dicuntur de personis. distin. 31. c

F

FACERE quicquid vult deus quomodo intelligitur. distin. 4. 2. f
 Facere nihil potest à se et per se aliqua creatura. distin. 4. 2. per totum.
 Facere vtrum potest deus plura quam facit. distin. 43. per totum
 Facere vtrum potest deus aliquid melius quam facit. distin. 44. a
 Fides vna est patriarcharum prophetarum & apostolorum. distin. 3.
 Filius vtrum sit genitus de substantia patris. distin. 5. per totum.
 Filius cū nō sit de nihilo sed de aliquo, vtrū sit ex aliqua materia. distin. 5. l
 Filius an voluntate vel necessitate genitus. distin. 6. a
 Filius an potuit gignere patrem vel esse pater. distin. 7. a. & per totum.
 Filius vtrum sit posterior patre. dist. 9. per totum
 Filii generatio q̄ ineffabilis sit. dist. 9. h
 Filius vtrum semper gignitur vel semper sit genitus vel semper gignetur. distin. 9. K
 Filio quid sit, propriū. dist. 9. & dist. 10. c
 Filius & spūs sanctus dissimiliter procedunt à patre. distin. 13. b
 Filius vtrum potest dici spiritus sanctus vel eōuerso, ex quo ambo pro-

cedunt. dist. 13. c. d
 Filius quomodo sit missus. dist. 15. b
 Filius à se datus est, missus & processit. dist. 15. c. f
 Filius cum à seipso missus est, quare dixit: A meipso non veni. dist. 15. h
 Filius vtrum semel tātum missus sit an sæpe mittatur. dist. 15. i
 Filius mittitur duobus modis. dist. 15. K
 Filius secundum quid dicitur minor patre. dist. 16. c. d
 Filius secundum quod homo, non solum patre & spiritu sancto, sed etiā seipso est minor. dist. 16.
 Filius vtrum natiuitate sit essentia. distin. 18. f. g
 Filius cum sit nobis datus vtrum potest dici noster. dist. 18. n
 Filius quomodo est in patre. dist. 19. c
 Filius vtrum sit æqualis patri secundū substantiam. dist. 31. a
 Filius vtrum sit sapiens sapientia genita vel ingenerata. dist. 32. d
 Filius an sit sapiens seipso, vel per seipsum. dist. 32. e
 Filio quare attribuitur sapientia. distin. 34. f. g
 Frui & vti quid sit, & in quo differunt. distin. 1. a
 Futura quomodo sint in præsentia dei. dist. 35. per totum.
 Futura vtrū sint causa scientiæ vel præscientiæ dei. dist. 38. c

G

GENERATIO in diuinis quomodo intelligēda est. dist. 4. p totū
 Genita vtrum sit diuina essentia. distin. 5. a
 Generare vtrum potest filius sicut pater. dist. 7. per totum.
 Gñare an sit extra potētā filij. di. 7. f. g
 Generatio filij vtrum habeat principiu

aut finem. dist. 9. per totum.
 Generatio in diuinis vtrum intelligi potest. dist. 9. h. i
 Generari quare nō dicitur spiritus sanctus sed procedere. dist. 13. per totū.
 Gemina est processio spiritus sancti. distin. 14. a
 Generatio dat essentiā filio. dist. 18. f
 Genita sapiētia vtrū secundum substantiam dicitur vel secundum relationem. dist. 28. f
 Græci quare negāt spiritū sanctū procedere à filio. dist. 11. b

H

HABITAT deus quomodo vbi que. dist. 37. per totum.
 Habitat quomodo de^o in sanctis. Ibid. c
 Habitat vbi deus antequam esset creatura. dist. 37. c
 Hypostasis quid sit & quid hoc nomine significatur. dist. 26. a
 Hypostases determinant proprietates non substantiam. dist. 27. d
 Homo dicitur creatura mūdi. dist. 3. a
 Homouision quid sit, & quid significatur. dist. 34. i
 Hominē vtrum deus meliorem facere potuit q̄ fecit. dist. 44. per totum.
 Hominē vtrum deus aliter liberare potuit quam per passionem. dist. 44. c & dist. 20. a
 Homines omnes saluos vult fieri deus, quomodo intelligitur. dist. 46. c
 Hominis malitiæ vtrum deus sit causa. dist. 46. l
 Hominis volūtas mala cōcordat aliquū cum dei voluntate bona. di. 48. a. b

I

IACOB quare electus sit & Esau reprobatus. dist. 41. per totum.
 Ignorantiæ peccatū vtrum grauius sit peccato infirmitatis. dist. 22. h

Imago trinitatis quomodo est in anima. dist. 3. g.
 Imago trinitatis aliter est in anima, & aliter in trinitate. dist. 3. p. q.
 Imago relatiue dicitur de filio, sed essentialiter de trinitate. dist. 28. g.
 Imago diuersimode accipitur. dist. 31. c.
 Immortalitas vero in solo deo est. dist. 8. c.
 Ingenitus quomodo accipitur. di. 28. a. per totum.
 Ingenitus & non genitus vtrum sint idē vel differunt. dist. 28. b.
 Hypostasis quid sit & quid hoc nomine significatur. dist. 26. a.
 Intentio scribentium de trinitate quae fuerit. dist. 2. b.
 Iudaei qualiter impleuerunt voluntatē dei Christū occidendo. dist. 48. b. c.
L
 LOCALIS an sit deus vel vtrum moueatur localiter. dist. 37. i.
 Locale dicitur aliquid duobus modis. dist. 37. i.
 Locales vtrum sint spiritus creati. dist. 37. i.
M
 MAGNITUDO quomodo est in deo. dist. 19. b. c.
 Maior in quo est pater filio. dist. 16. c. d.
 Magis vtrum possunt aliquid duae personae quam vna, & tres magis quam duae vel vna. dist. 10. d. e.
 Mala vtrum simpliciter sunt in deo. dist. 36. b.
 Mala vtrum dei voluntate fiat. dist. 46. d.
 Mala fieri bonum est, quomodo intelligitur. dist. 46. g.
 Mala ad qd & quibus p. sunt. dist. 46. i.
 Mala voluntate quandoque vult homo quod deus vult bona. dist. 48. a.
 Meliora vtrum deus facere potuit quam

fecit. dist. 44. per totum.
 Memoria, intelligentia, dilectio quomodo sunt in mente. dist. 3. g. h.
 Memoria, intelligentia, voluntas quomodo sunt vnitae. dist. 3. l.
 Memoria, intelligentia, voluntas, vtrum praedicantur relatiue ad se inuicem. Ibidem. m.
 Mens humana quomodo habet imaginem trinitatis. dist. 3. g.
 Meritum obdurationis vel misericordiae, vtrum sit aliquod. dist. 4. r. a.
 Merita an possunt esse causa praedestinationis vel praescientiae. dist. 4. l. per totum.
 Mittitur vtrum etiam a se spiritus sanctus. dist. 15. a. b.
 Mittitur filius & spiritus sanctus & non pater. dist. 14. c. d. n.
 Missus vtrum semel tantum sit filius vel saepius mittatur. dist. 15. i.
 Missus dicitur filius duobus modis. dist. 15. K.
 Missi quia sunt filius & spiritus sanctus an ideo sunt minores patre. di. 15. o.
 Missio sancti spiritus fit duobus modis. dist. 16. a.
 Missio spiritus sancti, in corda hominum quomodo fit. dist. 17. per totum.
 Modi quatuor cognoscendi deum. dist. 3. a. b. c. & c.
 Modi cognoscendi trinitatem diuersi. dist. 2. per totum. & dist. 3. f. g. & c.
 Multiplex non dicitur deus quauis sit trinus. dist. 23. K.
 Mundi creatura quare dicitur homo. dist. 3. a.
 Mutari an potest deus aliquialiter. dist. 8. c. d.
 Mutari secundum tempus quid sit. dist. 37. K.
 Mutari secundum locū quid sit. Ibidem. I.

N
 NATURA filii quare dicatur Christus. dist. 5. m.
 Natura diuina nulli praedicamentorum subijcitur. dist. 8. g.
 Nascitur quomodo semper filius de patre. dist. 9. K. l.
 Natura, res naturae an sint idem. dist. 34. b.
 Natus quare non dicitur spiritus sanctus sed procedens. dist. 13. b.
 Nascendo an acceperit filius aliquid a patre. dist. 18. f. g.
 Necessitate vtrum pater genuit filium. dist. 6. a.
 Nihil est in deo quod non est deus. dist. 8. i.
 Nihil dicitur de deo secundum accidens. dist. 26. c.
 Nomina dei diuersa sunt. dist. 8. a.
 Nomina quae de deo dicuntur inueniuntur in septuplici differētia. di. 22. a. b.
 Nomina propria personarum non substantialiter sed relatiue adinuicem dicuntur. dist. 22. c.
 Nomina ad vnitatem essentiae pertinentia non relatiue sed substantialiter de singulis personis, & singulariter dicuntur. Ibidem. c. f.
 Nomine personae quid significatur cum pluraliter profertur. di. 25. per totum.
 Nomina relatiua personarum quae sunt. dist. 26. c. & per totum. & dist. 27. c.
O
 OBURATIONE vtrum ex aliquo fiat merito. dist. 41. a.
 Omnis scientia aut est de rebus aut de signis. dist. 1. a.
 Homouision quid sit. dist. 34. i.
 Omnia quare dicantur esse in deo. dist. 35. e. f. & dist. 36. per totum.
 Omnia esse ex deo per ipsum & i ipso

vtrum sit idem. dist. 36. d.
 Omnipotens quare dicatur deus. dist. 42. a. & i.
 Omnipotēs quare deus dicitur, cum homo multa potest quod deus non potest. dist. 42. b.
 Omnipotentia dei consideratur duobus modis. dist. 42. e.
 Omnipotentia dei limitari non potest. dist. 43. per totum.
 Omnia entia vtrum simul facta sunt vel successiue. dist. 12. b. c.
 Ordo quis seruandus est cum de trinitate agitur. dist. 2. c.
P
 PASSIO Christi vtrum placuerit viris bonis. dist. 48. d.
 Passiones sanctorum an velle debeamus. Ibidem. c.
 Pater vtrum diuinam essentiam genuit. dist. 5. a. & per totum.
 Pater vtrum voluntate vel necessitate genuit filium. dist. 6. per totum.
 Pater vtrum potuerit vel voluerit generare filium, vel an posse generare filium, sit aliqua potentia in patre, quae non sit in filio. dist. 7. per totum.
 Pater quare non dicitur missus. dist. 15. n.
 Pater in quo est maior filio. dist. 16. c. d.
 Pater quomodo est in filio, & filius in patre. dist. 19. c.
 Pater solus vtrum sit deus. dist. 21. b.
 Paternitas, filiatio, processio quid significant. dist. 27. c.
 Pater vtrum sicut dicitur ingenitus debeat dici non genitus. dist. 28. b.
 Patrem & filium esse vtrum sint idem vel diuersa. dist. 28. e.
 Pater quomodo est principium totius diuinitatis. dist. 29. a.
 Pater ab aeterno est principium & filius: sed non spiritus sanctus. dist. 29. b.

- Patri quare attribuitur vnitas & filio
æqualitas. dist. 30. b
- Pater & filius quare dicuntur esse vnū
sed non vnus. dist. 31. i
- Pater & filius vtrum per spiritum san-
ctum se diligat. dist. 32. a
- Pater an sit sapiens sapientia quam ge-
nuit. dist. 32. d. & per totum.
- Permissio & operatio quādo dicuntur
dei voluntas. dist. 45. l
- Personæ diuinæ quomodo distinguntur.
dist. 9. a
- Personæ trinitatis vtrū sint partes essen-
tiæ diuinæ. dist. 19. h
- Personæ diuinæ an sint species vel indi-
uidua quo ad essentiā. dist. 19. h. i
- Personæ tres nō secundum materialem
causam dicuntur vna essentia. di. 19. l
- Personæ diuinæ vtrum differunt nume-
ro. dist. 19. p. q
- Personæ tres simul an sunt maius ali-
quid q̄ vna. di. 19. i. & di. 20. p totū.
- Persona vtrum relatiue vel secundum
substantiam prædicatur de diuinis
personis. dist. 23. a. b
- Persona quare pluraliter & non singu-
lariter de diuinis personis simul præ-
dicatur. dist. 32. c
- Personæ nomine quid significatur cum
dicitur pluraliter tres personæ. di-
stin. 45. per totum.
- Persona in trinitate tripliciter accipi-
tur. dist. 25. i. K
- Persona & essentia, an sunt idē vel non
dist. 34. per totum.
- Possē gignere vtrum aliqua sit poten-
tia in patre quæ non sit in filio. di-
stin. 7. per totum.
- Potentia, æternitas, magnitudo, in deo
sunt vnum. dist. 19. b
- Potentior vtrum sit vna persona diuina
quā alia. di. 20. per totum.
- Potentia quare attribuitur p̄ri. di. 34. h
- Potest semper deus vtrum quod olim
potuit. dist. 44. d
- Potestatem dimittendi peccata quā ha-
bent sacerdotes. dist. 18. & dist. 19.
per totum.
- Præceptio, prohibitio, consilium quare
dicantur dei voluntas. dist. 45. h
- Prædestinatio quid sit, & de quibus est
est. dist. 35. a. & dist. 40. a
- Prædestinatio vel præsciētia vtrū pos-
sunt esse i deo si nulla futura essent.
dist. 35. b
- Prædestinatio & præsciētia in quo
differunt. di. 40. a
- Prædestinatus vtrum damnari potest.
dist. 40. b
- Prædestinationis effectus quid sit. di-
stin. 40. d
- Prædestinationis an sit aliquod meri-
tum. dist. 41. a
- Prædicamento nulli subijcitur deus. di-
stin. 8. g
- Præsciētia de quibus sit. di. 35. a
- Præsciētia quomodo est in deo. ibid. b. c
- Præsentia quomodo sunt deo omnia
præterita & futura. di. 35. f. & dist.
36. per totum.
- Præsciētia an sit causa rerū vel res sint
causæ præsciētiæ. dist. 38. a
- Præsciētia dei an sit causa malorum.
dist. 38. c
- Præsciētia dei vtrū falli potest. di. 38. c
- Præscire an deus potest aliquid quod
prius nunquam sciuit vel præsciuit.
distin. 39. b
- Præsciētia in quo differt à prædestina-
tione. dist. 40. a
- Præsciat vtrum semper deus ea quæ se-
mel præsciuit. dist. 41. f
- Principium accipitur multipliciter. di-
stin. 29. a

- Principium totius diuinitatis est pater.
distin. 39. a
- Principium quomodo est pater & fili-
us sed non spiritus sanctus. di. 29. b
- Principium omniū creaturā est tota
trinitas. di. 29. b. & dist. 1. a
- Processio spiritus sancti quomodo sit
à patre & filio. di. 11. & dist. 12. per
totum.
- Procedere quare dicitur spiritus sanctus
& non gigni. di. 13. a.
- Procedere quare etiam dicatur filius
cum spiritus sanctus non dicatur gi-
gni. dist. 13. b
- Processio spiritus sancti est duplex. di-
stin. 14. a
- Processio spiritus sancti est æterna. di-
stin. 18. d
- Procedere est proprium spiritus sancti
dist. 26. b
- Proprium dei est semper deum esse. di-
stin. 8. a. b
- Proprium patris quid sit & quid filij &
spiritus sancti. di. 26. b
- Proprietates quibus distinguntur per-
sonæ quæ sunt. di. 27. a. b
- Proprietates determināt hypostases &
non substantiam. di. 27. d
- Proprietates personarum plures repe-
riuntur quā tres. di. 28. a
- Proprietatem quam notat hoc nomen
ingenitus. di. 28. c
- Proprietates personarum an sint ipse
personæ, id est diuina essentia. dist.
33. a. & per totum.
- Proprietates quomodo possunt esse in
dei natura, nec eam determinent. di-
stin. 33. h
- Providence dei de quibus est distin.
35. a
- Proximus dicitur quatuor modis. di-
stin. 28. c

QUARE præcepit deus bona face-
re & mala vitare, cum ea non vult
ab omnibus impleri. di. 47. c

Quare Græci negant spiritum sanctū
procedere à filio. di. 11. b

Quatuor modis per naturas cognoscitur
deus. di. 3. b. c. d. e

R

RELATIVA nomina trinitatis q̄
sunt. di. 26. c. d. & dist. 27. e

Reprobatio dei quid sit. di. 40. d

Reprobationis an sit aliquod meritum
dist. 41. a

Reprobationis quis sit effectus. Ibidē.

Res quibus fruendum vel vtendum est,
quæ sunt. di. 1. a. & per totum.

S

SANCTIS vtrum placuerit pas-
sio Christi. di. 48. d

Sanctorū passionēs an velle debemus.
dist. 48. c

Sapiens vtrum sit pater sapientia quā
genuit. di. 31. d

Sapiens an sit filius sapientia genita. di-
stin. 32. d

Sapiens vtrum sit filius seipso, vel per
seipsum. di. 32. c

Sapientia an tantum vna sit patris & fi-
lij. di. 32. h

Sapientia quare attribuitur filio. di-
stin. 10. & di. 34. g

Scientia omnis est de rebus vel de si-
gnis. di. 1. a

Scientia dei simplex propter varios re-
rum status diuersa habet nomina. di-
stin. 35. a

Scientia dei de quibus est. distin. 35. per
totum.

Sciētia vel præsciētia an sit causa rerū,
vel ē cōuerso. dist. 38. b. & per totū.

Sciētia dei vtrum potest augeri vel mi-

nui vel mutari. di. 39. a
 Scire vtrum potest deus aliquid ex tē-
 pore q̄ nunquam sciuit. di. 39. c
 Scire an potest deus plura quā scit.
 dist. 39. c
 Signum & res quō differunt. dist. 1. a
 Similitudo quid sit. dist. 31. c
 Simplex quomodo dicitur solus deus
 & non aliqua creatura. dist. 8. d
 Simplex quomodo dicitur esse anima.
 dist. 8. e
 Simplex quanuis sit deus multiplex ta-
 men dicitur. dist. 8. f
 Simplicitas dei nulli prädicatorū
 subijcitur. dist. 8. g
 Solus vtrum potest dici pater: vel solus
 filius, vel solus spiritus sanctus. di-
 stinct. 21. a. b
 Solus pater est deus, solus fili⁹ est de⁹,
 solus spiritus sanctus est deus, vtrū
 bene dici potest. dist. 21. b
 Solitudo nulla est in trinitate. dist. 23. i
 Spiritus sanctus est amor siue dilectio
 patris & filij. dist. 10. per totum.
 Spiritus sanctus procedit à patre & fi-
 lio. dist. 11. b
 Spiritum sanctum Græci negāt proce-
 dere à filio. dist. 11. b
 Spiritum sanctum etiā procedere à fi-
 lio auctoritatibus Græcorum pro-
 batur. Ibidem. e
 Spiritus sanctus vtrum prius vel ple-
 nius procedat à patre quā à filio.
 dist. 12. per totum.
 Spiritus sanctus quare non dicatur ge-
 nitus sed procedens. dist. 13. a
 Spiritus sanctus vtrum debeat dici in-
 genitus. dist. 13. c
 Spiritus sancti processio est duplex. di-
 stinct. 14. a
 Spiritum sanctum vtrum viri sancti da-
 re possunt. dist. 14. d

Spiritus sanctus vtrum à seipso datur.
 dist. 15. a
 Spiritus sanctus duobus modis [mitti-
 tur. dist. 16. a
 Spiritus sc̄tus est amor & charitas quā
 diligimus deū & proximū. di. 17. a. b
 Spiritus sanctus quomodo mittatur vel
 datur nobis. dist. 17. f
 Sp̄s sanctus vtrū augeatur in hoīe: vel
 an magis, vel minus habeat. di. 17. i
 Spiritus sanctus vtrum eadē ratione di-
 catur donum qua datum vel dona-
 tum. dist. 18. a. b
 Spiritus sanctus procedēdo accepit nō
 tantum vt sit donū sed etiā vt esset
 essentia. dist. 18. f
 Spiritus sanctus vtrum ad seipsum refe-
 ratur. dist. 18. m
 Spiritus sanctus qua proprietate dici-
 tur donum. dist. 26. f
 Substantia abusiue dicitur deus. dist. 28. h
 Substantia in diuinis prädicator de tri-
 bus personis tāquam genus de spe-
 ciebus vel species de indiuiduis. dist.
 19. h
 Substantialiter vtrum ista dicantur, sci-
 licet deus de deo lumen de lumine.
 dist. 27. h
 Substantialiter tantum dicitur illud de
 illo, licet ibi non significant substan-
 tiam. dist. 27. i

T

TEMPORALIS processio spi-
 ritus sancti quæ fuerit. dist. 14.
 per totum.
 Temporaliter quæ dicuntur de deo. di-
 st. 33. per totum.
 Temporaliter vtrum potest deus ali-
 quid scire quod nunquam sciuit. di-
 st. 39. b
 Testimonia veteris testamenti quibus

trinitas probatur. dist. 2. d. e. f
 Testimonia specialia veteris testamen-
 ti de spiritu sancto. dist. 2. g
 Testimonia nouæ legis de trinitate. di-
 st. 2. h
 Tres personæ in diuinis an maius ali-
 quid possunt simul quā vna vel duæ
 dist. 19. e. per totum.
 Tres personæ nō ita dicuntur esse vna
 substantia vt genus & species, nec se-
 cūdū causam materiale dicuntur, nec
 vt tres homines vnius nature. di. 19. l
 Tres personas cū dicimus quare nō di-
 cimus tres deos. dist. 23. f
 Tres essentias quare non dicimus sicut
 tres personas. di. 23. g
 Tres personæ cū dicitur qd nomie ter-
 narij significatur. di. 23. e. & di. 24. c
 Triplex quare non dicitur deus sed tri-
 nus. dist. 19. c
 Trinitas est vnus solus ver⁹ de⁹. di. 2. a
 Trinitatis cognitio an aliqua ex crea-
 turis haberi potest. di. 3. per totum.
 Trinitatis imago quomodo est ī mēte
 humana di. 3. g. h
 Trinitatis creatæ ab increata dissimili-
 tudo dist. 3. p. q
 Trinitatis vnitas quæ sit distinct. 33. &
 dist. 23. i
 Trinitas vtrū de vno deo p̄dicat, sicut
 vnus deus de tribus personis. di. 4. c
 Trinitas communiter dicitur charitas,
 tamen & spiritus sanctus propriē di-
 citur charitas dist. 10. b. c
 Trinitatis operatio est indiuisibilis. di-
 st. 15. a
 Trinitatis pars non est aliqua perso-
 narum dist. 19. g
 Trinitas quomodo dicitur solus deus
 cum sit cum animabus sanctis di-
 st. 21. c
 Trinitas an de aliqua personarum sin-

gillatim dici potest dist. 22. c
 Trinus trinitas, vnus duo vel duæ, tres
 vel tria, plures pluralitas & cætera.
 quid significatur his nominibus di-
 st. 24. a
 Trinitatis filius dicitur homo, & trini-
 tas dicitur pater hominum distinct.
 27. c
 Trinitas ipsa, vel pater vel filius: vtrū
 possit dici spiritus sanctus dist. 26. g
 V
 VBI erat deus antequam esset crea-
 tura dist. 37. c
 Vbique quomodo est deus sine locali
 motu dist. 37. i
 Velle & esse in deo sunt idem distinct.
 45. b
 Vera immortalitas in deo solo est di-
 st. 8. c
 Verba cuiuslibet temporis bene prædi-
 cantur de deo dist. 8. b
 Verius cogitatur deus quā dicitur di-
 st. 23. d
 Viri sancti an possunt dare spiritū san-
 ctum dist. 14. d
 Viris sanctis vtrum placuit passio Chri-
 sti dist. 48. d
 Vnitas sanctæ trinitatis quæ sit dist. 2.
 & dist. 24. per totum.
 Vnitas & trinitas secundum Isid. quo-
 modo distinguuntur dist. 24. K
 Vnus vel vna, duo vel duæ, quid his vo-
 cabulis significatur di. 24. a
 Voluntate an necessitate, vel vtrum vo-
 lens vel nolens pater genuit filium
 distinct. 6. o
 Voluntas dei secundum essentiam de
 deo dicitur dist. 45. a
 Voluntas dei summe bona est prima
 causa omnium quæ naturaliter sunt
 distinct. 45. d. e
 Voluntas dei multis modis accipitur.

distinct. 45.f
Voluntas dei vtrum cassari potest. distinct. 46.a
Voluntate dei vtrū fiant mala. di. 46.d
Voluntas dei semper impletur, quicquid homo faciat. di. 47. per totum.
Voluntate mala aliquando vult homo, id quod deus vult bona. di. 48.d
Voluntas dei bona mala hominum voluntate impletur. di. 48.b

Vti & frui quomodo differunt. dist. 1.c
Vti quid sit, & quibus rebus vtendū est distinct. 1.b
Vult vtrum semper deus hoc quod semel voluit. di. 44.d
Vult omnes homines deus saluos fieri, quomodo intelligitur. di. 46.c

INDICIS LIB. I.
FINIS.

INDEX GENERALIS
IN LIB. II.

ACTUALE peccatū quid sit. di. 35.a
Actus qualescunque vtrum inquantum sunt, boni sunt, & a deo sunt. di. 35.b. & per totum.
Actus malus inquantum peccatum est an sit priuatio boni. di. 32.K
Actus mali vtrum ex deo sint. dist. 27. per totum.
Actus voluntatis quare est peccatum, & non aliarum potentiarum. di. 39.b
Actus mali vtrum sunt ex deo. dist. 37. per totum.
Actus voluntatis intelligentiæ & memoriæ quomodo differunt. di. 39.b
Actus qui simpliciter boni sunt, & qui mali. dist. 40.a
Actus sunt in triplici differentia. distinct. 40.b.c
Actus hominis inducuntur secundū intentionem & causam. dist. 40.c
Actus hominis sine fide sunt mali. distinct. 21.a
Actus & voluntas mala in eodem ho-

mine an sit vnum peccatū vel plura. dist. 42.a
Ad status ante peccatum qualis fuerit. dist. 19.a
Adam & Eua, vtrum coierunt in paradiso. di. 20. per totum.
Adam vtrum sine alimonia in paradiso viuere potuit. di. 20.G
Adam tribus modis est tentatus. di. 23. per totum.
Adam in quo deceptus est in quo nō. dist. 22.e
Adam vtrum magis vel minus peccauit quā Eua. dist. 22.e.f
Adam habuit triplicem scientiam ante peccatum. dist. 23.c
Adam vtrum præsciuit suum casum. distinct. 23.f
Adam quam gratiam habuerit ante peccatum. dist. 24.a
Adam vtrum ante lapsum virtutes habuerit. dist. 29.b
Adam & Eua de ligno vitæ comedentes quare non sunt facti immorta-

les distinct. 29.g
Ad peccatum quomodo transiit in omnes homines distinct. 30.a
Ad peccatum an fuerit originale an actuale distinct. 30.b
Ad peccatum actuale an grauius fuit peccatis aliorum hominum dist. 33.f
Adam & Eua vtrum meruerunt penitentiam distinct. 33.b
Ad & Eue peccati quæ fuit causa principalis dist. 34. per totum.
Angeli quare creati sunt distinct. 1.d, e
Angeli quando & vbi creati sunt dist. 2. per totum.
Angelis quatuor data sunt in initio sue conditionis distinct. 3.a
Angeli an sunt æquales in sapientia, in essentia, & in libertate arbitrii dist. 3.b
Angeli vtrum habeant aliqua communia distinct. 3.c
Angeli an boni vel mali creati fuerunt distinct. 3.d
Angeli an statim ceciderunt post creationem distinct. 3.d, f
Angeli triplicem cognitionem habuerunt ante casum distinct. 3.i
Angeli an aliquam habebant dilectionem suinuicem ante casum dist. 3.K
Angeli an beati & perfecti, an miseri creati fuerunt distinct. 4.a
Angeli mali vtrum suum casum præsciuerunt, & boni suam beatitudinem distinct. 4.a, b
Angeli post creationem quidam deo adhererunt, & quidam a deo recesserunt distinct. 5.a
Angeli vtrum ante lapsum habebant liberum arbitrium distinct. 5.b
Angelis bonis qualis gratia fuit data in conuersione distinct. 4.c
Angeli an de oī gradu ceciderunt d. 6.a

Angeli vnde & quo ceciderunt di. 6.b
Angeli mali vtrum habeant prælationes inter se distinct. 6.d
Angeli boni quare non possunt peccare, & mali bonum velle, cum vtrique liberum habeant arbitrium distinctio 7.a, b
Angeli mali quomodo possunt aliquid facere & quomodo non distinct. 7.f
Angeli an habeant corpora eis naturaliter vnita & quomodo hominibus appareant dist. 8.a & per totum.
Angelorum ordines qui & quot sunt, & vnde ordinum nomina assumpta sunt, & quomodo distinguuntur distinct. 9. per totum.
Angeli eiusdem ordinis an sunt æquales distinct. 9.f
Angelus etsi non peccasset, vtrique tamen homo saluaretur dist. 9.g
Angeli quot permanserunt an tot homines saluabuntur distinct. 9.h, i
Angeli an omnes ad annunciandum mittantur distinct. 10.a
Angelum bonum habet quilibet homo ad custodiam & malū ad exercitandum distinct. 11.a
Angeli vtrum singuli hominibus singulis deputati sunt, an vnus pluribus distinct. 2. & 11.b
Angeli an proficiant in merito vel in præmio vsque ad diem iudicii distinct. 11.d
Anima quare sit coniuncta corpori distinctio. 1.K
Animalia venenosa vtrum sint facta ad puniendum hominem dist. 15.c
Animalia minuta vtrum in primis conditionibus creata sunt distinct. 15.d
Anima de quo, quando, & quomodo creata sit distinct. 17.a

Anima quare creatur, cum in peccato concipitur. *dist. 32.g*
Anima an talis sit ante baptismū, qualis à deo creata est. *dist. 32.h*
Animæ vtrum ex creatione sint æquales & quomodo vna nobilior est alia. *dist. 32.i*
Aptitudinem moriendi an habuit homo in statu innocentie. *dist. 19.c*
Aquæ quando factæ sunt & quomodo in vnum locum sunt congregatæ. *dist. 14.c*
Aquæ an sunt super cælum & quales sunt. *dist. 14.a*
Aqua quare admiscetur vino in calice. *dist. 11.g*
Artes magicæ qua virtute fiunt. *di. 7.f*
Author malorum non est deus. *dist. 37.c.d*
Auxilium vel potentiam quam habuit homo à deo ante casum. *dist. 24.a*
B
BAPTISMVS vtrum peccatum originale deleat. *dist. 32.a*
Baptismus an purgat carnē sicut purgat animam. *dist. 32.c*
Bonitas dei est causa prima omnium creaturarum. *dist. 1.c.d*
Bona voluntas comitatur gratiam. *dist. 26.c*
Bonorum tria sunt genera. *dist. 26.K*
Bonum & malum quomodo sunt in eodem. *dist. 32.e.f*
Bonum in quantum bonum est à deo procedit. *dist. 37.per to.*
Bonum capitur multipliciter. *dist. 41.c*
C
CAPITALIA vitia quot sunt. *dist. 42.h*
Caro quomodo polluitur in coitu. *dist. 31.b.c*
Caro vtrum in baptismo purgatur à for-

ditate quam ex libidine coitus contrahit. *dist. 32.c*
Casum suum vtrum præsciuerunt mali angeli. *dist. 4.a.b*
Casum suum vtrum præsciuit homo. *dist. 22.f*
Causa prima omnium rerum est bonitas dei. *dist. 1.c.d*
Causæ primordiales omnium rerum sunt in deo ab æterno. *dist. 18.f*
Causæ primordiales quomodo etiam sunt in creaturis. *dist. 18.g*
Causa inter deum, hominem & diabolum. *dist. 20.b*
Causa originalis peccati quæ sit. *di. 31.c*
Causa originalis peccati vtrum sit culpa vel poena. *dist. 31.c*
Causa prima primi peccati quæ fuit. *dist. 34.b*
Cælum quomodo & quando creauit deus. *dist. 1.c & dist. 2.a*
Cibus quomodo conuertitur in humanam substantiam. *dist. 30.n.o*
Cooperans & operans gratia quæ sit. *dist. 26.a.b*
Conceptio & natiuitas quando dicuntur. *dist. 31.i*
Cogitatio boni præuenit fidem. *di. 26.g*
Cogitatio boni non sufficit ad salutem. *dist. 26.b*
Coitum an fecerunt Adam & Eua in paradiso. *dist. 20.a.b*
Contraria quomodo sunt in eodem. *dist. 34.f*
Creator omnium rerum vnus solus deus est. *dist. 1.a*
Creare & facere quomodo differunt. *dist. 1.a*
Creare agere & facere quomodo dicuntur, de deo & quomodo de creaturis. *dist. 1.b*
Creatura an fuerit simul corporalis &

spiritualis creatura, & visibilis & invisibilis materia. *dist. 2.c.d.f*
Creare quare de^o voluit malos. *di. 23.b*
Crimen quid sit. *dist. 42.e*
D
DAMNATORVM paruulorum ante baptismum quæ sit poena. *dist. 33.e*
Decimus ordo quomodo dicitur impleri ex hominibus cum non sint nisi nouem ordines. *dist. 9.f.g*
Delictum & peccatum quomodo differunt. *dist. 42.g*
Desperatio quid sit & quomodo sit. *dist. 43.per totum.*
Deus vtrum sit author malorum. *dist. 37.per totum.*
Deus vtrum habeat liberum arbitriū. *dist. 25.c*
Diabolus an præsciuit suū casum post creationem. *dist. 4.a*
Diabolus vnde & quo deiectus est. *dist. 6.a.b*
Diabolo quare non est concessum habitare in cælo vel in terra. *dist. 6.c*
Diaboli an habeant prælationes inter se. *dist. 6.d*
Diaboli an omnes sunt in aere caliginoso, an aliqui in inferno. *dist. 6.e*
Diabolus cum semel victus fuerit à viris sanctis an ultra accedat ad eos vel ad alios. *dist. 6.b*
Diaboli vtrum habeant liberum arbitrium. *dist. 7.a.b.c*
Diaboli triplici acumine scientiæ videntur. *dist. 7.e*
Diabolus multa potest per naturæ vigorem, sed virtute dei prohibetur. *dist. 7.1*
Diaboli an intrent corpora hominum substantialiter. *dist. 8.e*
Diabolus inuidia accessit ad tentandū

hominem. *dist. 21.a*
Diabolus quare prius tentauit sceminam & quare in aliena forma. *dist. 21.a.b*
Diabolus quomodo & quibus tentauit primum hominem. *dist. 21.c*
Diaboli peccatum quare non est remedium. *dist. 21.f*
Diabolica potestati an sit resistendum, cum illa sit sibi à deo. *dist. 44.c*
Dialecticorum regula quando fallit de contrarijs. *dist. 34.f*
Die prima quid deus creauit. *dist. 13.a*
Dies diuersis modis accipitur in scriptura. *dist. 13.d*
Die tertia, quarta, quinta, & sexta, quid operatus est deus. *dist. 14.per totum. & dist. 15.a.b*
Die septimo quomodo dicitur deus requeuuisse. *dist. 15.f*
Dilectionem an habebant angeli ante casum. *dist. 3.i*
Donā gratiæ an sint æqualiter in angelis. *dist. 9.c.d*
Dormiente Adam quare Eua formata sit. *dist. 18.d*
E
EVA quare de latere Adæ facta est. *dist. 18.c*
Euā quare pri^o accessit diabol^o. *di. 21.a*
Eua quare non horruit serpētē. *di. 21.b*
Eua quomodo locuta est cum serpente. *ibidem.c*
Eua an plus peccauit. *dist. 22.c*
F
FACERE & creare quomodo differunt. *dist. 1.a*
Facere, creare, agere, quomodo de deo dicuntur, & quomodo de creaturis. *dist. 1.b*
Facere quomodo dicuntur aliqui nigromantici. *dist. 7.f*
R ij.

Facere quomodo possunt aliqui dæmones. dist. 7. l.
 Famem an habuissent primi parentes si non peccassent. dist. 20. g.
 Fœditas quæ ex libidine cōtrahitur vtrū in baptismo diluatur. dist. 32. c.
 Fide non habita omnis actio est mala. dist. 41. per totum.
 Filij quales nascerentur si Adam non peccasset. dist. 20. per totum.
 Filij qualiter puniuntur propter peccata parentum vsque in tertiā & quartam generationem. dist. 33. i.
 Filius bonus quid sit. dist. 38. a.
 Finis voluntatis quis sit. dist. 38. b, c.
 Finis, voluntas, & intentio quomodo differunt. dist. 38. f.
 Firmamentum quomodo factum sit, & de qua materia. dist. 14. a.
 Firmamentum quare dicitur cum tamen moueatur. dist. 14. c.
 Formæ in quibus apparēt deus angeli, vel dæmones quales sunt. dist. 8. a, b.
GABRIEL Michael Raphael an sunt nomina spirituum vel ordinum. dist. 10. d.
 Gladius flammæus ante paradisum positus quid significat. dist. 29. c.
 Gratia vtrū fuerit data homini in creatione. dist. 24. a.
 Gratia est duplex. dist. 26. a.
 Gratia operās & cooperās q̄ sit. dist. 26. a.
 Gratia dei præuenit voluntatem hominis. dist. 26. c, d.
 Gratia præueniens voluntatem est fides cum dilectione. dist. 26. d.
 Gratiam præueniunt quedam bona si ne merito. dist. 26. e.
 Gratia operans & cooperans vtrū sit vna & eadem gratia. dist. 26. i.
 Gratia præueniens quomodo meretur

augeri. dist. 26. K.
 Gratia an sit virtus vel non. dist. 27. c.
 Gratia nō est actus, sed causat actū. ibi.
 Gratia principalis est bona voluntas. dist. 20. e.
 Gratia operāte & cooperāte vtrū eguerit homo ante peccatum. dist. 29. a.
 Grauitas peccati Adæ quanta sit. dist. 30. per totum.
 Grauius vtrum sit peccatum Adæ cæteris peccatis. dist. 33. f.
 Grauiissimū omnium peccatorū est peccatū in spiritū sanctū. dist. 43. per totum.

HABITARE quare non est concessum dæmonibus in cœlo vel in terra. dist. 1. c.
 Hæresis Pelagianorum de libero arbitrio quæ fuit. dist. 28. b.
 Hō quare creatus est. dist. 1. e, & dist. 16. a.
 Homo vtrum saluaretur si angelus nō cecidisset. dist. 9. g.
 Homines vtrum tot saluabuntur quot angeli perstiterunt vel quot ceciderunt. dist. 9. h, i.
 Homo quilibet habet duos angelos ab exordio vitæ. dist. 11. 12. a.
 Homo quando factus est. dist. 15. c.
 Homo factus est ad imaginem & similitudinem dei. dist. 16. per totum.
 Homo quomodo dicitur imago dei. dist. 16. e.
 Hominis anima vtrum de aliquo facta sit, & quando facta est. dist. 17. a, b, c.
 Homo in qua ætate factus est. dist. 17. d.
 Homo quare extra paradisum factus est. dist. 17. e.
 Hominis status ante peccatum qualis fuit. dist. 19. a.
 Homo vtrum poterat mori in statu innocentie. dist. 19. a.
 Homo vtrum semper viueret si de li-

gno vitæ non comedisset. dist. 19. c, d.
 Homines quomodo generarentur si Adam non peccasset. dist. 20. per totum.
 Homines quomodo transferrentur de paradiso in cœlum si Adam non peccasset. dist. 20. K.
 Homo tribus modis tentatus est in paradiso. dist. 21. per totum.
 Hominis peccatum quare est remediabile & diaboli non. dist. 21. f.
 Hominem quare permisit deus tentari sciens eum casurum. dist. 23. a.
 Homo habuit triplicem scientiam ante peccatum. dist. 23. c.
 Homo qualem habuerit gratiam ante casum. dist. 24. a.
 Homo vtrum præsciuit suum casum. dist. 23. f.
 Homo vtrum per liberum arbitrium potest operari bonum sine gratia. dist. 26. h.
 Homo ante peccatum vtrum eguerit gratia. dist. 19. a.
 Homo vtrum ante lapsum virtutes habuerit. dist. 29. b.
 Homo quare non est effectus immortalis ex quo de ligno vitæ comedit. dist. 29. g.
 Homines omnes quomodo in Adam dicuntur fuisse quando peccauit. dist. 30. m, n.
 Homo quare formatur cum in peccato concipitur. dist. 32. g.
 Homo qualiter se elōgat à deo. dist. 35. n.
 Homo quomodo vult bonum naturaliter. dist. 39. c.
IEIVNIS debet tradi confirmatio. dist. 7. a.
 Ignorantia quæ excusat peccatum. dist. 22. h, i.
 Ignorantia est triplex. dist. 22. K.

Imago & similitudo in quo differunt. dist. 16. d.
 Imago dei dicitur homo. dist. 16. c.
 Immortalitas quam habuit homo ante peccatum vtrum fuit ex conditione naturæ vel ex dono gratiæ. dist. 19. b.
 Infideles vtrum bona opera faciunt. dist. 41. a.
 Initiū omnis peccati superbia. dist. 42. i.
 Intellectus præcedit cogitationem boni & delectationem. dist. 26. h.
 Intelligentiæ memoriæ & voluntatis actus quomodo differunt. dist. 39. b.
 Intentio, voluntas, & finis quomodo differunt. dist. 38. f.
 Intentio aliquando accipitur pro voluntate in sacra scriptura. dist. 38. f.
 Intentio capta pro voluntate vtrum sit ipsamet voluntas. dist. 38. g.
 Intentio iudicat omnia opera hominis. dist. 40. c.
 Intentio vel actio infidelium vtrū semper sit mala. dist. 17. a.

L
LATERE Adæ quare vxor formata est. dist. 18. a.
 Liberum arbitrium vtrum habuerunt angeli ante casum. dist. 5. b.
 Liberum arbitrium vtrum adhuc habeant angeli vel dæmones. dist. 7. b, c.
 Liberum arbitrium quid sit. dist. 24. c. & dist. 25. a.
 Liberum arbitrium vtrum animalia bruta habeant. dist. 24. f.
 Liberum arbitrium an ad omne tempus refertur. dist. 25. b.
 Liberum arbitrium vtrum deus habeat. dist. 25. c.
 Liberum arbitrium qualiter accipitur in deo. dist. 25. d.
 Liberum arbitrium vtrum sancti habeant in cœlo. dist. 25. e.
 R. iij.

Liberi arbitrij sūt quatuor status di. 5.g
 Libertas arbitrij est triplex dist. 25.i
 Libertatem à peccato qui homines habent dist. 25.K
 Libertas ad malum vtrum sit libertas arbitrij dist. 25.l
 Liberum arbitrium vtrum equaliter est in bonis & in malis ad bonum & ad malum dist. 25.n
 Liberum arbitrium in quibus bonis sit. distinct. 26.l
 Lignum vitæ & lignum scientiæ boni & mali vtrum vnum fuerit vel duo distinct. 17.f
 Lignum vitæ quare dictum sit. ibidem.
 Lignum scientiæ boni & mali quare sic vocatur dist. 17.f
 Ligno vetito si non fuisset vsus homo vtrum potuisset non mori, etiam si de alijs comedisset dist. 19.c.d
 Locus paradisi qualis sit & vbi di. 17.c
 Loqui quomodo potuerunt primi homines cum non didicerunt dist. 21.g
 Lucifer quomodo dixit ascendam in coelum &c. dist. 2.h
 Lucifer erat excellentior inter alios omnes angelos dist. 6.a
 Lucifer an sit ligatus in inferno dist. 6.f
 Lucifer vtrum habebit maiorem potestatem tempore antichristi quam modo habet dist. 6.g
 Luminaria cœli quando & quare facta sunt dist. 14.f.g
 Lux quare primo facta est dist. 13.a
 Lux illa vtrum fuit corporalis vel spiritalis dist. 13.b
 Lux prima vbi facta est cum abyssus terram tegetet dist. 13.c
 Lux illa vbi sit ex quo nunc non apparet distinct. 13.s
 M

MAGICAE artes vtrū de iſtā vir

tute vel diaboli dist. 7.f
 Malos quare creauit deus dist. 23.b
 Mala vitare non semper est meritorium palmæ dist. 23.c
 Male vti vtrum potest homo virtutibus dist. 26.K
 Malum vnde principaliter ortum est. distinct. 24.b
 Mala voluntas est secunda causa malorum dist. 24.c
 Malum in qua re sit dist. 34.d
 Malum & bonum quomodo dicuntur esse in eodem dist. 34.c.f
 Malus actus vtrum sit priuatio boni. distinct. 35.K
 Malorum author vtrum sit deus dist. 37.per totum.
 Mala voluntas & actio in eodem homine vtrum sint vnum peccatum vel plura dist. 42.a
 Manducatur quomodo spiritualiter de ligno vitæ dist. 24.h.i.K
 Materia de qua factus est mundus qualis fuit in principio di. 12.per totum
 Materia de qua factus est mundus quomodo vocatur dist. 12.c
 Memoria, intelligentiæ, volūtatis actus, quomodo differunt dist. 39.b
 Merita vnde proueniunt dist. 27.c
 Meritum bonum quomodo constituitur in homine dist. 27.c
 Et quod sit primum meritum. ibid.
 Mereri quomodo dicitur fides dist. 27.f
 Meritis vtrum angeli proficiant di. 11.d
 Mittuntur vtrum omnes angeli ex omnibus ordinibus di. 10.per totum.
 Modi peccandi sunt multiplices di. 42.f
 Mori vtrum potuit homo in statu innocentiae. dist. 19.a
 Mori non posse vtrum fuit homini ex conditione naturæ an ex beneficio gratiæ. dist. 19.d

Mortale peccatū quid sit in anima distinct. 24.h.i
 Mortale vtrum sit quod in sola cogitationis delectatione tenetur di. 24.i
 Mortalis quare factus est homo cum comederit de ligno vitæ dist. 29.g
 Mortalia peccata sunt septē dist. 42.b
 Motus mentis an ex libero arbitrio sit. distinct. 27.c
 Motus voluntatis in homine est duplex distinct. 39.c
 Mulier quare post virum facta est distinct. 18.b
 Mulier quare de latere formata est & non de alia parte corporis dist. 18.c
 Mulieri vtrum præceptum etiam fuerit datum dist. 21.g
 Mundus an de aliqua materia factus sit, & qualis fuit illa materia, & vbi subisterit dist. 12.per totum.
 N
 NATALITIA quando formata sunt distinct. 15.a
 Natiuitas quando dicitur & quando conceptio dist. 31.i
 Notitiam qualem habuit Adam ante lapsum dist. 33.c
 O
 OBDVRATI quomodo sunt demones dist. 8.a.i
 Obdurati cum sint demones vtrū habeant liberum arbitrium dist. 7.b
 Obsessorū corpora vtrum demones in trent substantialiter vel non dist. 8.c
 Obstinatio quale peccatū est. dist. 43.a
 Obstinatio omnis vtrum sit peccatum in spiritum sanctum dist. 43.c
 Omnium rerum deus est principium. distinct. 11.a
 Omnia quæ fecit deus quomodo dicantur valde bona dist. 15.g
 Omnes homines quomodo fuerint in

Adam quando peccauit di. 30.m.n
 Omnis homo naturaliter vult bonum quomodo intelligitur dist. 39.c
 Omnis actus iudicatur ex fine dist. 40.per totum.
 Omnes actus sine fide sunt mali dist. 41.per totum.
 Operatur deus quatuor modis di. 12.h
 Opera sex dierum quomodo sunt distincta dist. 12.a.& dist. 13.a
 Operari patrem in filio quomodo intelligendum est dist. 13.h
 Operans & cooperans gratia quæ sit. distinct. 26.a.b
 Operans & cooperans gratia vtrum sit vna & eadem gratia dist. 26.i
 Operante & cooperante gratia vtrum eguerit homo ante peccatū di. 29.a
 Opera infidelium vtrum semper sint mala dist. 41.a,b
 Orare vtrum licet pro omnibus mortuis distinct. 43.c
 Ordines angelorum quot sunt, & quomodo nominantur dist. 9.a,b
 Ordines angelorum vtrum ab initio creationis sint distincti dist. 9.c
 Ordo decimus quomodo dicitur impleri ex hominibus dist. 9.g
 Originale peccatum quid sit di. 30.c.g
 Originale peccatum an sit culpa vel poena dist. 30.e.f
 Originale peccatum dicitur fomes peccati. i. concupiscentia dist. 30.g
 Originale peccatum per Adam intrauit in omnes dist. 30.h
 Originale peccatū vtrū sit ex volūtate, & q. in Adā fuit, & in nobis ē. d. 30.l
 Originale peccatum quomodo à patribus transeat in filios dist. 31.a
 Originalis peccati causa an sit culpa vel poena vel aliquid aliud di. 31.e,f
 Originale quare dicatur. ibidem. h
 R iij

Originale peccatum quomodo dimittatur in baptismo distinct. 32, a
Originale peccatum qua iustitia infligitur animæ innocenti distinct. 32, e
Originale peccatum: vtrum sit voluntarium vel necessarium. ibidem. f
Origo primi peccati quæ sit distinct. 33, b

P

PARADISVS quot modis accipitur distinct. 17, e
Paradisi locus qualis & ubi sit distinct. 17, e
Parentes primi si non peccassent quales filios procreassent distinct. 20, per totum.
Parentum peccata quomodo transeunt in filios distinct. 33, a, b
Parentum peccata vtrum imputantur filijs distinct. 33, d
Parentum peccata quomodo visitantur in filios vsque in quartam generationem distinct. 33, i
Paruulorum poena sine baptismo decentium est mitissima distinct. 33, e
Peccare vtrum possunt angeli distinct. 7, a
Peccatum hominis quare remediabile est, & non diaboli distinct. 21, f
Peccatum Adæ unde ortum habuit distinct. 22, a, & per totum.
Peccauit an plus Adam q̄ Eua distinct. 22, e
Peccatum vtrum excusatur ignorantia distinct. 22, h, i
Peccandi similitudo in nobis est sicut in Adam distinct. 24, g
Peccatum Adæ non fuit originale vel actuale distinct. 30, b
Peccatum Adæ quomodo intravit in mundum ibidem. c, & per totum.
Peccatum originale quid sit distinct. 30, e, g
Peccatum originale quomodo à patribus transeat in filios distinct. 31, a & per totum.
Peccatum originale quomodo in baptismo dimittatur distinct. 32, a

Peccata patrum an omnium transeant in filios, an aliquorum distinct. 33, a
Peccatum Adæ quomodo plura peccata in se habuit distinct. 33, d
Peccatum Adæ an sit grauius cæteris peccatis distinct. 33, f
Peccatum Adæ an sit dimissum. ibidem. h
Peccata parentum quomodo visitantur in filios vsque in tertiam & quartam generationem distinct. 33, i
Peccatum primum unde sit ortum distinct. 34, b
Peccatum quid sit distinct. 35, a
Peccatum quomodo potest corrumpere bonum cum nihil sit distinct. 35, l, m
Peccatum in quantum peccatum, an sit causa peccati distinct. 36, a
Peccatum in quantum peccatum, an sit poena peccati distinct. 36, per totum.
Peccatum commissum vtrum maneat in hoīe vsq; quo poeniteat distinct. 42, d
Peccatum dupliciter manet in homine. ibidem.
Peccandi modi quomodo distinguuntur distinct. 42, f
Peccatum & delictum quomodo differunt. ibidem.
Peccata mortalia sunt septē distinct. 42, b
Peccatum in spiritum sanctum quid sit distinct. 43, a
Peccatum in spiritum sanctum quomodo accipitur. ibidem. c
Peccandi potētia an sit à deo vel à diabolo distinct. 14, per totum.
Poena paruulorum sine baptismo decentium est mitissima distinct. 33, e
Poena vtrum sit priuatio boni distinct. 35, o
Poenæ peccati quomodo quedam peccata sunt distinct. 36, per totum.
Perfectum dicitur tribus modis distinct. 4, e
Personarum proprietates quæ sunt distinct. 26, a, b

Possunt vtrum aliquid demones ex natura distinct. 7, l
Potentiam quam habuit homo ante peccatum distinct. 24, a
Potentia peccandi an sit homini à deo vel diabolo distinct. 44, a
Potentia an sit resistendum cum à deo sit distinct. 44, d
Præsciuerunt vtrum mali angeli suum casum distinct. 4, a
Præsciuit vtrum homo suū casum distinct. 23, f

Q

QUALIS fuit materia de qua factus est mundus distinct. 12, per totum.
Qualis fuit lux quam primo deus creauit distinct. 13, b
Quales facti sunt angeli an boni vel mali distinct. 3, per totum.
Qualis factus est homo & quare sit factus distinct. 2, per totum, & distinct. 16, per totum.
Quare malis angelis non est concessum habitare in celo vel in terra distinct. 6, c
Quare dormienti viro facta est mulier distinct. 18, d
Quare post omnes creaturas factus est homo distinct. 15, e
Quatuor modis operatur deus distinct. 12, b
Quatuor sunt status liberi arbitrij distinct. 25, g
Quatuor sunt species superbiæ distinct. 42, i
Quomodo in nobis est vir, mulier, & serpens distinct. 24, g

R

RATIONALIS creatura quare facta sit distinct. 1, d, f, g
Rationalis creatura est duplex distinct. 1, d, & 1
Ratio habet duas partes distinct. 24, f
Ratio ubi in anima incipit distinct. 24, f
Ratio & sensualitas quomodo differunt. ibidem.
Radix omnis mali est superbia & cupiditas distinct. 42, i, k

Reatus accipitur multis modis distinct. 42, e
Redemptus quare sit homo & non angelus distinct. 21, h
Remediabile quare est peccatum hominis & non angeli distinct. 21, f
Rerum omnium est vnum principium distinct. 1, a
Resistere malo quando est meritum & quando non distinct. 24, c
Resistendum an sit potestati distinct. 44, c

S

SCIENTIAM triplicem habuit homo ante casum distinct. 23, c, d
Sensualitas quid sit distinct. 24, f
Sensualitas quibus modis accipitur in scriptura distinct. 24, b
Septem sunt peccata mortalia distinct. 42, h
Septimo die requieuit deum quomodo intelligitur distinct. 15, g
Serpentis in specie quare diabolus hominem decepit distinct. 21, b
Serpens quare dicitur calidior cunctis animalibus distinct. 21, b
Serpentem quare non horruit mulier. distinct. 21, b
Sol quare factus est si lux prima sufficiebat distinct. 13, f
Status hominis ante peccatum qualis fuit distinct. 19, a
Status liberi arbitrij sunt quatuor distinct. 25, g
Superbia quomodo fuit in primis parentibus distinct. 22, a, d, e
Superbia est radix omnis mali distinct. 42, i
Superbia habet quatuor species distinct. 42, i

T

TALIS est ordo peccandi in nobis qualis fuit in primis parentibus distinct. 24, g
Tentare non audeat diabolus hominem eo vitio in quo est victus ab eo distinct. 6, h

Tentationis modus qualis fuit erga pri-
mos parentes dist. 21.c
Tentatus est Adam tribus modis di-
stinct. 21.d.e
Tentatio est duplex dist. 21.e
Tentari quare permisit deus hominem
sciens eum casurum dist. 23.a
Tenebrae capiuntur duobus modis di-
stinct. 12.d
Terra quomodo & unde facta est, &
quid nomine terrae significatur di-
stinct. 12.per totum.
Tria sunt genera bonorum dist. 26.K
V
VBI facta fuit lux prima dist. 13.c
Unde processit consensu primi pecca-
ti cum natura hominis esset incor-
rupta distinct. 22.l
Velle naturaliter bonum quomodo di-
citur homo dist. 39.c
Venenosa animalia quare & quando
facta sunt dist. 15.c
Veniale peccatum quid sit in anima di-
stinct. 24.h
Vir quare prius muliere factus sit di-
stinct. 18.b
Virtutibus utrum quis male uti potest.
distinct. 26.K
Virtus quid sit & quis actus eius dist.
17.a. & per totum.
Virtutum munera quae sunt dist. 27.g
Virtus an sit motus mentis dist. 27.l
Virtutes utrum homo ante peccatum
habuerit dist. 29.b

Viuentem animam quomodo dicitur
habere homo distinct. 19.b
Viueri utrum potuisset homo utens de
aliis lignis quam de ligno vitae di-
stinct. 19.c
Voluntas utrum praecesserit primum
hominis peccatum dist. 22.m
Voluntas quid sit dist. 26.b
Voluntas bona comitatur gratiam &
non econuerso dist. 26.c
Voluntas bona quaedam dona dei pra-
uenit dist. 26.c
Voluntas ex fine cognoscitur dist. 38.a
Voluntates bonae vnum habent finem
distinct. 38.c
Voluntas, intentio, finis, quomodo dif-
ferunt dist. 38.f
Voluntas quare dicitur peccatum cum
sit de naturalibus bonis, quorum nul-
lum peccatum est dist. 39.a
Voluntatis actus quare sit peccatum
cum actus aliarum potentiarum non
sint peccata dist. 39.b
Voluntas mala & actio mala in eodem
homine & circa eandem rem, an
sint vnum peccatum an plura di. 42.a
Vnus idem est virtutis & liberi arbitrij.
distinct. 27.i
Vt utrum quis male potest virtutibus.
distinct. 26.K

INDICIS LIB. II.

FINIS.

INDEX IN TER-
TIVM LIBRVM.

BRAHAE in lumbis quo-
modo Christus fuerit dist. 3.c
Adorare quomodo debemus
humanitatem Christi dist. 9.a
Affectus voluntatis in Christo fuit du-
plex distinct. 17.a.b
Amicos & inimicos diligere quod ma-
ioris sit praemij dist. 30.a
Animam & carnem quare assumpsit
Christus distinct. 1.a
Anima Christi quomodo est vnita car-
ni distinct. 2.b
Animam & carnem aliam quam ab
Adā an potuit assumere deus di. 12.a
Anima Christi an habuerit sapientiam
aequalem cum deo, & an omnia scit
quae deus distinct. 14.a
Anima & caro Christi utrum in morte
fuit separata a verbo di. 21.per tot.
Antiquis quid sufficiebat credere de
Christo distinct. 25.e
G
CHARITAS quid sit dist. 27.b
Charitas, fides, spes, & operatio secun-
dum quid dicuntur aequalia di. 25.e
Charitas est maior spe & fide. ibidem.
Charitas seu dilectio dei & proximi
quomodo se habeant adinuicem di-
stinct. 27.c.d.e
Charitatis ordines quot sunt dist. 29.a
Charitatis gradus sunt diuersi di. 29.h
Charitas semel habita an amitti po-
test distinct. 31.a
Charitatem an damnandi habeant. ibi.
Charitatem qualem habuit Christus.
distinct. 31.d
Charitas dei quomodo est in creatu-
ris dist. 32.per totum.
Charitas est mater omnium virtutum.

dist. 36.per totum.
Carnem quare assumpsit filius, & non
pater, vel spiritus sanctus dist. 1.b
Caro & anima Christi quomodo sunt
coniuncta dist. 2.b
Caro Christi quomodo fuit formata
in utero dist. 2.c. & dist. 3.a
Caro Christi utrum fuit obligata pec-
cato dist. 3.d
Cardinales virtutes sunt quatuor. di-
stinct. 33.a
Causa passionis Christi quae fuit di. 18.c
Cornelius quomodo legitur credere.
distinct. 25.c
Creaturam omnem quomodo diligit
deus distinct. 32.c
Credere deum, vel deo, vel in deum, quo-
modo differunt dist. 23.d
Credere quid sufficiebat antiquis de
Christo ante aduentum ipsius di. 25.c
D
DAMNANDI utrum habeant
charitatem dist. 31.a
Decem praeccepta quomodo continean-
tur in duobus mandatis charitatis.
distinct. 37.a
Decimatus quare non fuit Christus in
Abraham sicut Levi. dist. 3.c
Defectus hominis quomodo assumpsit
Christus dist. 15.a
Deus est homo, deus factus est homo,
quomodo haec verba intelliguntur.
distinct. 6.a
Deus an potuit assumere hominem in
sexu muliebri dist. 12.c
Deus qualiter diligit aliquem magis &
aliquem minus dist. 32.b.c
Diabolus non est alienus a dei potesta-
te dist. 20.a
Diabolus qua iustitia est victus distin-
ctio. 20.a
Dilectione eadem an diligitur deus &

proximus distinct. 27.c
Diligendi modus quis sit dist. 27.d.e
Diligenda sunt quatuor, & quæ sunt illa distinct. 28.c
Dilectionis ordo quis sit dist. 29.a
Diligere vtrum debemus omnes homines distinct. 39.b
Diligere amicos vel inimicos quod est maioris meriti distinct. 30.a
Dilectionem deus quam habet ad creaturas dist. 32. per totum.
Dilectio dei consideratur duobus modis distinct. 32.c
Diuina natura quomodo sit incarnata distinct. 5.a.b
Diuina natura an debeat dici caro facta distinct. 5.c
Diuina natura an debeat dici nata de virgine distinct. 8.a
Dona spiritus sancti an sint virtutes distinct. 34.a
Dona septem spiritus sancti vtrum habuit Christus & vtrum in angelis sint distinct. 34.a.b
Dolorem vtrum habuit Christus in passionem distinct. 15.d
Dulia quid sit, & de speciebus eius. distinct. 9.a
E
ELECTOS vtrum dilexerit deus ab æterno & reprobos non di. 32.c
F
FOEMINEO in sexu vtrum deus potuit humanam naturam assumere distinct. 12.c
Fidem vtrum habuit Christus di. 23.a
Fidem vtrum habuit Christus dist. 33.a
Fides quid sit & quod modis accipitur. distinct. 23.b.c. & h
Fidem an habeant demones dist. 23.c.d
Fides proprie est de his quæ non videntur distinct. 23.g

Fides quare dicitur fundamentum di. 23.i
Fidem an habuit Petrus in Christi passionem distinct. 24.b
Fides non est de incognitis dist. 24.c
Fides antiquorum quæ fuit dist. 25.a
Fides simplicium quæ fuit ante aduentum Christi distinct. 25.b
Fides, spes, charitas & opus quomodo sunt æqualia dist. 25.c
Filius quare assumpsit carnem & non pater vel spiritus sanctus dist. 1.b
Filius assumendo carnem an aliquid fecit quod non pater vel spiritus sanctus distinct. 1.d
Filius quomodo sit incarnatus, & quare totam humanam naturam assumpsit, & qualem carnem assumpserit dist. 1. & dist. 2. & dist. 3. per totum.
Filius quare dicatur natus de spiritu sancto distinct. 4.c
Filius quomodo dicitur compositus ex duabus naturis siue ex tribus substantijs dist. 6.e
Filius quomodo dicitur bis natus dist. 8.b
Filius secundum quod homo an sit persona distinct. 10.a.b
Filius adoptiuus an sit Christus. di. 10.d
Filius quare passibilem naturam accepit dist. 15. per totum.
Filius quare mori voluit dist. 19.b
Filius hominis vtrum potest dici descendisse de celo sicut dicitur filius dei distinct. 22.d
Forma idolorum an sit à deo di. 37.b
Furtum quid sit, & quid nomine furti intelligitur dist. 37.c
Furtum an fecerunt filij Israel quando expoliauerunt Aegyptios dist. 37.c
G
GENERARI vtrum potuit pater vel spiritus sanctus dist. 1.b
Genera mendacij sunt tria dist. 38.a

Gratiæ plenitudinem vnde accepit Christus distinct. 16.b
Gradus charitatis sunt diuersi dist. 29.b
H
HABITVS sunt quatuor species. distinct. 6.g
Homo quidam à verbo dei est assumptus quomodo intelligitur dist. 5.c
Homo est deus, homo factus est deus: quomodo intelligitur dist. 6.a
Homo dominicus quare non dicitur si cut dicitur homo deus dist. 7.m
Homo deus an semper fuerit vel cœperit esse distinct. 12.a
Hominem alium vtrum deus assumere potuit q̄ de genere Adæ di. 12.b
Hominem an potuit deus assumere in sexu muliebri distinct. 12.c
Homo Christus vtrum peccare potuit distinct. 12.c
Hominis status sunt quatuor dist. 16.b
Homines omnes vtrum pariter sunt diligendi distinct. 29.b
Honorandi quomodo sunt parentes. distinct. 37.c
Humanam naturam quare assumpsit filius & non pater nec spiritus sanctus distinct. 1.b
Humanam naturam totam assumpsit deus distinct. 2.a
Humanitatis nomine quid intelligatur. distinct. 2.a
Humana natura vtrum assumpsit personam distinct. 5.a
Humanitas Christi quomodo adoranda sit distinct. 9.a
Humanam naturam vtrum assumere potuit deus in sexu muliebri di. 13.c
Humilitas Christi quid sibi meruit distinct. 18.a
I
IDOLVM quid sit dist. 37.b

Idolum nihil est in mundo. ibidem.
Idolum & similitudo in quo differunt distinct. 37.b
Incarnari vtrum potuit pater vel spiritus sanctus distinct. 1.c
Incarnatio Christi quomodo facta est dist. 2. & dist. 3. & dist. 4. per totum.
Incarnationis opus quare attribuitur spiritui sancto distinct. 4.a
Inimici quantum sunt diligendi di. 29.f.g
Inimicos diligere vtrum sit maioris meriti quam diligere amicos dist. 30. per totum.
Intellectus & sapientia in quo differunt distinct. 35.b
Intelligentia, scientia, & sapientia in quo differunt distinct. 35.c
Intellectus & scientia prout sunt bona spiritus sancti in quo differunt à se ipso prout naturaliter sunt in anima distinct. 35.d
Iudæi vtrum bonum opus fecerunt in Christi passione distinct. 20.d
Iudæi vtrum furtum fecerunt in expoliando Aegyptios dist. 37.c
Iudicis minister vtrum peccat occidendo aliquem distinct. 37.c
Iuramentum quid sit dist. 39.a
Iuramentum sit tripliciter dist. 39.b
Iuramentum vtrum semper sit malum distinct. 39.c
Iurare vtrum liceat per creaturas di. 39.d
Iuratio per deum vtrum sit grauior quam per creaturas vel per euangelium distinct. 39.c
Iurare per deum quid sit. ibidem. f
Iuramentum per falsos deos an sit ratum distinct. 39.g
Iuramentum contra deum factum non est tenendum distinct. 39.K
Iurare callide est duplex peccatum distinct. 39.K

Iustitia, temperantia, fortitudo, prudentia, vtrum cessabunt in futuro. distinct. 33.a

I

L A T R I A quid sit dist. 9.

Lex quare dicitur comprimere manū & non animum dist. 40.a

Lex euangelica in quo differt à Moysayca distinct. 7.b

Litera occidens quid sit dist. 40.b

M

M A G I S vtrum diligit deus aliquos & aliquos minus dist. 32.b.c

Mandata charitatis sunt duo. di. 27.b

Mandata decem quomodo continentur in duobus præceptis charitatis. dist. 37. per totum.

Maria fuit immunis ab omni peccato distinct. 3.b

Mocchie nomine quid prohibetur. distinct. 37.c

Mediator quare solus dicitur Christus & secundum quā naturā di. 19.e.f.g

Mediatoris fidem quomodo habuerūt antiqui dist. 25.a.b.c

Mendacij tria sunt genera. dist. 38.a

Mendacij iterum octo genera. ibidem.

Mendacium quid sit. dist. 38.b

Mentiri quid sit. ibidem.c

Mendacium vtrum semper sit peccatum distinct. 38.d

Meruit quid sibi Christus & quid nobis distinct. 18.b

Meritū vtrū Christus profecit dist. 18.b

Meruit vtrum Christus aliquid quod si ne merito habere potuit dist. 18.d

Minister iudicis vtrum peccat aliquem occidendo dist. 37.c

Missio filij in mundum qualis fuit dist. 1. & dist. 2. & dist. 3. per totum.

Modus liberationis vtrum aliter potuit esse q̄ per mortem Christi dist. 20.a

Modi diligendi deum sunt diuersi distinct. 27.d.e

Modi diligendi proximum dist. 28. & dist. 29. per totum.

Moriendi necessitatem vtrum Christus habuit dist. 16.a

Mori quomodo voluit vel noluit Christus dist. 17.a.b

Mori quare voluit Christus dist. 18.e & distinct. 19.b

Morte Christi quare redemptio facta est & non aliter dist. 20.a

Morte Christi vtrum separata sit diuinitas à carne & anima distinct. 21. per totum.

Mortis triduo vtrum Christus fuit homo dist. 22.a

Mortis triduo vtrum Christus vbique fuit apud deum & secundum hominem dist. 22.b

N

N A T V R A M humanam totam assumpsit Christus dist. 2.a

Natus quomodo dicitur Christus de spiritu sancto cum non sit filius spiritus sancti dist. 4.b

Natus cum sit Christus quare Apostolus dicit eum factum dist. 4.d

Natura diuina vtrum assumpsit personam, vel persona naturam, vel natura naturam dist. 5.a.b

Natura diuina vtrum debeat dici caro facta dist. 5.c

Naturas duas habuit Christus di. 6.d.e

Natura diuina vtrum debeat dici nata de virgine dist. 8.a

Natiuitas Christi est duplex dist. 8.b

Natura an persona Christi prædestinata sit dist. 10.f

Naturam passibilem quare assumpsit deus dist. 15.a

O

O C C I D E N S litera quid sit distinct. 40.b

Octo sunt species mendacij dist. 38.a

Omnes homines vtrum pari dilectione diligendi sunt dist. 29.b

Operata est tota trinitas incarnationem Christi dist. 4.a

Operatio, fides, spes, & charitas quomodo dicuntur æqualia dist. 25.c

Oratio vel voluntas Christi vtrū semper impleta est dist. 17. per totum.

Ordo diligendi quis sit dist. 29.a

P

P A R E N T E S mali quomodo diligendi sunt dist. 23.f

Passibilem naturam assumpsit Christus dist. 15. per totum.

Passio & propassio quid sit dist. 5.f

Passio Christi an sit opus dei vel Iudeorum dist. 20.d

Passionis fidem an habuit Petrus quando vidit hominem pati dist. 24.b

Patiendi necessitas an fuerit in Christo dist. 16.a

Peccare vtrū potuit Christus dist. 12.c

Poenæ timore non peccans inimicus est iustitiæ dist. 36.e

Periurium quid sit dist. 39.a

Periurium sit tribus modis. ibidem.b

Per deum iurare quid sit dist. 39.f

Periurium an sit cum incaute iuratur. distinct. 39.i

Persona vtrum assumpsit personā vel naturam in incarnatione dist. 5.r

Personam quare non assumpsit deus cum assumpsit hominem dist. 5.d.e

Persona in diuinis vtrum sit Christus secundum quod homo dist. 10.a

Persona quam Christus assumpsit an prædestinata fuerit dist. 10.f

Præceptum dilectionis quid contineat.

dist. 27. & dist. 28. per totum.

Præcepto dilectionis proximi vtrū contineatur dilectio angelorū. dist. 28.b

Præcepta decem quomodo continentur in duobus mandatis distinct. 37. per totum.

Prædestinatus vtrum fuerit Christus secundum hominem. dist. 10.f

Proximum totum quomodo diligere debemus dist. 28.a

Proximus quis est dist. 28.b

Q

Q U A L I T A S mentis qua malus Christianus credit vtrum sit virtus vel non dist. 23.e

Quare Apostolus dixit Christū factū cum nos dicimus eum natū. dist. 4.d

Quatuor sunt virtutes cardinales distinct. 33.a

Quatuor sunt status hominis dist. 16.b

Quatuor sunt timores dist. 34.d

Quatuor sūt ordines dilectionis di. 29.a

Quatuor sūt gradus charitatis di. 29.b

R

R A D I X omnium virtutum est charitas dist. 36. per totum.

Redemptor an solus Christus debeat dici distinct. 19.e

Redimi an potuit homo aliter quam per mortem Christi dist. 20.a

Remissio peccatorum quare attribuitur spiritui sancto dist. 37.b

Reprobos vtrum dilexit deus ab æterno dist. 32.e

S

S A C R I L E G I V M committitur tribus modis dist. 37.c

Sapientia quomodo profecit Christus secundum quod homo dist. 13.a

Sapientiam æqualem deo vtrum habuit Christus secundum animam. dist. 14. per totum.

Sapientia & scientia quomodo differunt distinct. 35, a
Sapientia & intellectus in quo differunt distinct. 35, b
Sapientia scientia & intelligentia quomodo differunt distinct. 35, b
Scientia & sapientia quomodo differunt distinct. 35, a
Scientia, sapientia, intelligentia in quo differunt distinct. 35, b
Septem sunt dona spiritus sancti, & an in Christo fuerint dist. 34, per totum.
Similitudo & idolum quomodo differunt distinct. 37, b
Spes, fides, charitas, operatio secundum quid æqualia dicuntur dist. 25, c
Spes quid sit distinct. 26, a
Spes de quibus sit distinct. 26, b
Spes & fides quomodo differunt. ibid.
Spes & fides vtrum in Christo fuerint. distinct. 26, c
Spiritus sanctus vtrum potuit incarnari distinct. 1, per totum.
Spiritu sancto quare attribuitur opus incarnationis distinct. 4, a
Spiritus sancti dona vtrum habuit Christus distinct. 34, a, b
Spiritu sancto quare attribuitur remissio peccatorum distinct. 37, d
Status hominis sunt quatuor dist. 16, b
Substantijs ex tribus dicitur constare Christus distinct. 6, d

T

TIMOREM poenæ quomodo habuit Christus dist. 15, per totum.
Timores sunt quatuor dist. 34, d
Timor poenæ qui fuit in Christo an fuit seruilis vel initialis vel alius distinct. 34, l
Timore poenæ non peccans inimicus est iustitiæ distinct. 36, c
Totus & totum cum de Christo dicun-

tur ad quid referuntur dist. 22, c
Totum proximum & nos totos quomodo diligere debemus dist. 28, a
Traditus quomodo est Christus à patre, à Iuda, à diabolo distinct. 20, c
Tria sunt genera mendacij dist. 38.
Tristitiam quomodo habuit Christus. distinct. 15, d, c

V

VBIQUE vtrum Christus secundum quod homo distinct. 22, b
Vbiq; totus Christus est sed non totum distinct. 22, c
Verbum quomodo sit unitum carni mediante anima distinct. 2, b
Verbum vtrum carnem & animam simul assumpserit distinct. 2, c
Verbum an fuit separatum à carne & anima in morte Christi dist. 21, a
Virtutes cardinales sunt quatuor dist. 33, a
Virtutes istas vtrum habuit Christus. distinct. 33, a
Virtutes an ita sint coniunctæ quod separari non possunt dist. 36, a
Virtutes vtrum quis omnes pariter habere potest distinct. 36, b
Vna fides quare dicatur dist. 23, f
Vnita qualiter est natura diuina naturæ humanæ distinct. 5, per totum.
Voluntates duas habuit Christus distinct. 17, a
Vsura quid sit & quomodo committitur distinct. 37, b

X

CHRISTI incarnationem qualiter tota trinitas est operata dist. 3, & distinct. 4, per totum.
Christus quare non fuit decimatus in Abraham distinct. 3, c
Christi caro quare non est dicta peccatrix sed similis peccato dist. 3, d
Christi incarnatio quare specialiter at-

tribuitur spiritui sancto distinct. 4, a
Christus quare dicitur natus de spiritu sancto dist. 4, b, c
Christus quare dicatur ab apostolo factus, quem nos fatemur natum distinct. 4, d
Christus secundum quod homo vtrum sit prædestinatus distinct. 7, c, l, & distinct. 10, f
Christus an debeat dici bis genitus, sicut dicitur dei & hominis filius distinct. 8, b
Christi humanitas quomodo adoranda sit dist. 9, per totum
Christus vtrum secundum quod homo sit persona in deitate dist. 10, a, b
Christus vtrum sit adoptiuus filius distinct. 10, d, e
Christus vtrum sit creatura vel creatus vel factus dist. 11, per totum
Christus vtrum aliam carnem assumere potuit quam de genere Adam distinct. 12, a
Christus vtrum peccare potuit dist. 12, c, d
Christus vtrum potuit incarnari in sexu muliebri dist. 12, e
Christus an sapientia & gratia proficere potuit dist. 13, a, per totum
Christus duplicem habuit sapientiam dist. 13, d
Christus vtrum sapientiam parem deo habuit, vel si omnia scit quæ deus dist. 14, a
Christus an omnes defectus hominis assumpsit dist. 15, a, & per totum
Christus quomodo habuit tristitiā passionis distinct. 15, d, e, f, & distinct. 17, c, d
Christus vtrum habuit aptitudinē mor-

riendi dist. 16, a
Christus quid de quatuor statibus hominis acceperit dist. 16, b
Christus vtrum aliquid voluerit vel orauerit quod non sit factum distinct. 17, a
Christus duas habuit voluntates dist. 17, b, c
Christus an sibi aliquid meruerit: & quid sibi & quid nobis dist. 18, a, b
Christus quare voluit pati cum merita sua sufficiebant dist. 18, c
Christus quomodo nos à diabolo & à peccato redemit dist. 19, a
Christus an solus debet dici redemptor vel mediator dist. 19, c
Christus an aliter potuit redimere hominem, & quare potius isto modo distinct. 20, a
Christus quomodo est traditus à deo, & Iuda, & Iudeis dist. 20, c, d
Christi anima vtrum in morte fuit separata à verbo dist. 21, a
Christus qua ratione dicitur mortuus vel passus dist. 21, d
Christus vtrum in morte fuit homo dist. 22, a
Christus an vbique est sit homo, & quod vbique totus fuit sed non totum dist. 22, b, c
Christus vtrum fidem, spem, & charitatem habuerit dist. 23, a, & dist. 26, c, & dist. 27, per totum
Christus vtrum ordinem diligendi seruauerit dist. 33, d
Christus vtrum virtutes cardinales habuit dist. 33, a
Christus vtrum septem dona spiritus sancti habuit dist. 34, b

A
Abrahæ castitati an sit vir-
ginitas Ioan. præferenda
distin. 33, b
Abortum procurantes quando sunt ho-
micide dif. 31, e
Abortiuorum corpora an cum suis de-
formitatibus resurgant dif. 44, h
Absolutionis potestas qualiter data est
sacerdotibus distin. 14, & distin.
18, per totum
Absoluitur peccator dupliciter di. 18, d
Absoluendi potestatem, vtrum omnes
habeant sacerdotes dif. 19, b
Accidentia quomodo sunt & vbi ma-
nent in transubstantiatione panis &
vini in corpus Christi dif. 11, a, b, &
distin. 12, a
Actiones poenitentiae sunt tres dif. 16, c
Acolytatus ordo quis sit, & quod eius
officium dif. 24, f
Adæ matrimonium quomodo ordina-
tum fuit à principio di. 33, per totum
Adoptiu filii vtrum naturalibus copu-
lari possunt dif. 42, d
Adulter adulterâ vtrum dimittere po-
test dif. 35, b
Adulterium quid sit dif. 41, d
Affines in quo gradu matrimonium
contrahere possunt dif. 40, & dif.
41, per totum
Affinitas quid sit & vbi sit distin. 42,
per totum
Agit deus misericordius cum quibusdâ
quàm eorum peccata meretur dif.
45, c, & dif. 46, a
Angeli quomodo orationes hominum
deo offerunt dif. 43, g, h
Angeli quale ministerium habebunt in
die iudicii dif. 47, d

Animalia bruta non sumunt corpus
Christi, licet accipiant hostiam dif.
13, in fine
Animæ in inferno duplici igne puniun-
tur dif. 44, f, g
Animæ abortiuorum & monstrorum
quò resurgent in iudicio dif. 44, h
Animæ exeuntes de hoc seculo diuer-
sa habent receptacula dif. 45, a
Animæ quomodo iuuantur eleemosy-
nis, orationibus, & sacrificio altaris
dif. 45, b
Animabus nō prodest pompa & sum-
ptuositas in exequiis dif. 45, d
Animæ iustorum an obfuscantur pœ-
nis reprobatorum dif. 50, g
Antiqui plures habentes uxores vtrum
peccauerunt dif. 33, a
Aqua & spiritu sancto nisi renatus fue-
rit, quomodo intelligitur dif. 4, e
Archiepiscopus quis sit dif. 24, m
Auctoritas sanctorum quæ erit in die
iudicii dif. 47, b
B
BAPTISMVS quid sit dif. 3, a
Baptismus Christi & Ioannis in quo
differunt dif. 2, d
Baptismus Ioannis quid utilitatis ha-
beat dif. 2, c, & vtrum fuerit sacra-
mentum, ibidem
Baptismi Ioannis quæ forma verborum
fuit dif. 2, f
Baptismi forma quæ sit dif. 3, b
Baptizatus in nomine Christi vtrū sit
vere baptizatus dif. 3, c
Baptism⁹ an tradi possit in nomine pa-
tris tantum vel spiritus sancti tan-
tum dif. 3, c, d
Baptismi institutio qñ facta sit dif. 3, f
Baptizauerunt in qua forma apostoli
ante Christi passionem distinc. 3, g
Baptismus quare tantū sit in aqua di. 3, b

Baptizandus quoties immergi debeat
dif. 3, i
Baptismus quare sit institutus dif. 3, l
Baptismum fidei suscipientes an sunt
verè baptizati dif. 4, b
Baptismus an deleat poenam sicut de-
let peccatum dif. 4, f
Baptismus vtrum conferat gratiā par-
uulis ad bene agendum dif. 4, h
Baptismus paruulorum & adultorum
quomodo differunt dif. 4, h
Baptismus verus æque datur bonis &
malis, à bonis & à malis ministris
distin. 5, a
Baptismus an sit verus in hæresi vel in
schismate datus in nomine trinita-
tis distin. 5, a
Baptizare quibus liceat dif. 6, a
Baptizati ab hæreticis an sint rebapti-
zandi dif. 6, h
Baptizari an possit puer in vtero ma-
terno dif. 6, b
Baptismus an sit verbis corrupte, pro-
latis dif. 6, c
Baptizatus an sit iocose immersus in
nomine trinitatis dif. 6, c
Baptizandus quibus renunciare debet
distin. 6, g
Baptismum debet præcedere catheci-
smus & exorcismus dif. 6, h
Baptismus vtrum fieri potest in aqua
non benedicta dif. 6, d
Baptismo an vir & vxor simul puerū
tenere possunt dist. 42, h
Beati in cælo an aliud velle possunt q̃
quod deus vult dif. 45, h
Beatitudo quid sit, & quid beatæ viue-
re dif. 49, b
Beati an omnes homines esse deside-
rant dif. 49, per totum
Beatus quis sit, ibidem
Beati an omnia æqualiter cognoscant
& intelligant distin. 49, c
Beati an æquale gaudiū habeat di. 16, d
Beatitudo sanctorum an maior erit post
diem iudicii dif. 49, c
Benedictiones omnium sacerdotum an
sunt effectuales dist. 19, c, d
Benedictiones sponsi & sponsæ non
pertinent ab substantiam sacramenti,
sed ad decorē & solēnitatē dif. 28, b
Bonitas, iustitia, misericordia, quomo-
do sunt in deo dif. 46, d, e
Bona opera sine charitate facta nō va-
lent dif. 15, d
Bona opera in peccatis facta ad quid
valent dif. 15, f
Bonū triplex est in matrimonio pro-
pter quod non debet violari di. 31, a
Boni & mali an vicissim se videant &
quandiu distin. 50, e
C
CARNIS debitum an sit denegan-
dum in matrimonio dif. 32, a
Cathecismus quid sit dif. 6, h
Castitas Ioannis & Abrahæ an sint
æqualis meriti dif. 33, h
Castitas mentis melior est virginitate
corporis dist. 33, c
Causa efficiēs coniugii quæ est di. 27, c
Causa finalis coniugii quæ est di. 30, d
Cælum acreum & nō æthereum quo-
modo mutabitur in die iudicii di-
stin. 47, d
Circuncisio quid faciebat in veteri le-
ge distin. 1, f
Circuncisio quare data fuit, & quare
die octauo dif. 1, h
Circuncisio quare mutata est in ba-
ptismum distin. 1, K
Circuncisio & legalia quando cessau-
runt distin. 3, K
Circuncisio quare non aperuit nobis
cælum distin. 3, m
S ij.

Clauium potestas, scilicet ligandi & soluendi, quomodo & quando & quibus datur. dist. 18, & dist. 19, per totum
 Clauis spirituales quæ sunt. dist. 18, b
 Claritas solis & lune qualis erit post iudicium. dist. 48, c
 Clerici qui sunt & unde dicuntur. dist. 24, b
 Conceptor & cantor quis dicatur. dist. 24, m
 Confessio qualis esse debeat. dist. 15, & dist. 16, a
 Confessio an soli deo facienda est absque sacerdote. dist. 17, c
 Confessio an potest fieri coram laico, dist. 17, e
 Confessor qualis querendus sit, ibidem
 Confessio ad quid valet. dist. 17, f
 Confessor non debet morienti poenitentiam iniungere, nisi conualuerit, dist. 20, d
 Confiteri vtrum necesse est omnia peccata venialia & mortalia. dist. 21, d
 Confessio generalis quid prodest, ibidem, e
 Confiteri non debet homo peccata ex humilitate quæ non fecit. dist. 21, f
 Confessionem nullus sacerdotum proderet debet. dist. 21, g
 Confirmationis sacramentum quid sit, & quæ forma eius, & cuius effectus sit. dist. 7, a
 Confirmationis sacramentum à solis pontificibus dari debet. dist. 7, a
 Confirmari quare debet homo post baptismum, ibidem
 Confirmatio vtrum sit dignior baptismum, ibidem
 Cogitatio de deo vtrum penitus secludatur in damnatis. dist. 50, b
 Cognatio est duplex. dist. 40, a
 Cognatio spiritualis unde causatur. dist. 42, a, b

Cognitio dei in sanctis an sit æqualis. dist. 49, c
 Coitus coniugalis an sit cum peccato, dist. 26, d, & dist. 31, f, g, & dist. 32, d
 Commatres duas vtrum quis ducere potest. dist. 42, g
 Coniugium quare & quando sit institutum. dist. 26, a, b, & dist. 30, d
 Coniugium quid sit & qualiter seruari debet. dist. 27, a, b
 Coniugium quando per præceptum vel per indulgentiam est institutum. dist. 26, c
 Coniugium Mariæ & Ioseph vtrum fuit perfectum. dist. 26, g, & dist. 28, c, & dist. 30, b
 Coniugium violari non debet propter ipsius triplex bonum. dist. 31, a
 Coniugii separatio est duplex. dist. 31, a
 Coniuges veri qui sunt. dist. 31, c
 Coniugium quomodo fuit ordinatum temporibus antiquis & tempore Adæ. dist. 33, a
 Coniugium quando separatur & propter quas causas. dist. 35, & dist. 36, per totum
 Coniugium in quibus ordinibus sacris non potest fieri. dist. 37, a
 Coniugium inter fideles & infideles vtrum stare potest. dist. 39, a, b
 Coniugium infidelium an sit legitimum. dist. 39, i
 Consanguinitas quid sit, & in quorum usque gradum computatur. dist. 41, & 42, per totum
 Conscientia accusabit omnia opera in die iudicii quæ fecerit homo. dist. 43, c
 Consecrare virgines an simplex sacerdos potest. dist. 20, f

Consecrare vel ordinare vtrum potest symoniacus. dist. 25, e
 Consensus matrimonialis est duplex. dist. 27, c, & dist. 28, a
 Consensus de futuro cum iuramento vtrum efficit matrimonium. dist. 28, a
 Consensus occultus non iudicatur ab ecclesia. dist. 28, b
 Consensus de presenti vtrum sufficiat ad matrimonium contrahendum. dist. 28, c
 Consensus de qua re fit. ibidem, c
 Consensus coniugalis debet esse liber & non coactus. dist. 29, a
 Consensum qualis error impedit. dist. 30, a
 Contritione sola sine confessione oris an dimittatur peccatum. dist. 17, a
 Continentiam an vir vel mulier vouere potest sine alterius consensu. dist. 27, & dist. 32, b
 Continentia quare sacerdotibus indita sit. dist. 33, d
 Corona & tonsura clericalis quid significat. dist. 24, b
 Chrisma unde fit & quomodo. dist. 23, a
 Cruciatu impiorum in inferno an decolorat gloriam electorum. dist. 50, g
 Curam aliquam vtrum habeant dānari de suis amicis adhuc viuētibz. dist. 50, c

D

DAMNATI vtrum habeant memoriam suorum peccatorum. dist. 45, c
 Damnati an cum suis deformitatibus hic habitis resurgant. dist. 44, d
 Damnatorum corpora quomodo ardent & non consumuntur. dist. 44, e
 Damnati quali igne cruciantur, & ubi sit ille ignis. dist. 44, f
 Damnatis vtrum datur aliqua mitigatio poenæ. dist. 46, a, & per totum

Damnabuntur quidam & iudicabuntur: quidam damnabuntur & non iudicabuntur. dist. 47, c
 Damnati vtrum peccabunt in inferno. dist. 50, a
 Debitum carnis quando licet soluere & quando non. dist. 32, per totum
 Decedentis absque confessione vtrum oblatio sit accipienda. dist. 20, g
 Delectatio carnis vtrum semper sit peccatum. dist. 31, h
 Denarii nomine quid intelligitur. dist. 49, a
 Diaboli an corporali igne cremantur in inferno. dist. 44, f
 Diaboli vtrum post diem iudicii præerunt hominibus ad puniendum. dist. 47, e
 Diaconatus ordo quid sit. dist. 24, h
 Diuortium quando fit, & in quibus casibus. dist. 34, & dist. 35, & dist. 37, & dist. 39
 Duplici sub specie quare sumitur corpus Christi. dist. 11, f

E

ECCLESIASTICVS iudex qualis debeat esse. dist. 19, c
 AEdificare, lignum, fœnum, stipulam, quid sit. dist. 21, a, b
 AEdificare aurum, argentum, lapidem preciosum quid sit. ibidem, c
 AEgris non est poenitentia iniungenda. dist. 20, e
 Electorum peccata hic per poenitentiam deleta vtrum manifestabuntur in iudicio. dist. 43, d
 Electi sine omni deformitate resurgent ad iudicium. dist. 44, c
 Eleemosyna quid sit. dist. 15, c
 Eleemosynarum plura sunt genera. dist. 15, c

Eleemofyna in peccato mortali data
vtrum prodest dist. 15, c
Eleemofynis iuuantur animæ, & qui-
bus profunt dist. 45, b, c
Episcopus quid sit & vnde dicatur di-
stin. 24, l
Episcoporum ordo est quadruplex di-
stin. 24, m
Error impediens matrimoniū est qua-
druplex distinc. 30, a
AEtas contrahentiū quæ sit dist. 36, a
AEtas ordinandorū quæ sit dist. 25, i
AEtas Christi quæ fuit distin. 44, a
AEtate in qua resurgent homines, ibi
Eucharistiæ sacramentum quando &
quare sit institutum distin. 8, per to-
tum, & distin. 12, h
Eucharistiæ manducatio est duplex
distinc. 9, per totum
Eucharistia quomodo est in altari di-
stin. 10, per totum
Eucharistiæ consecratio & conuersio
quomodo fit distinc. 11, a, b
Eucharistia intincta non debet dari po-
pulo distin. 11, b
Eucharistia an sæpius sumenda est di-
stin. 12, h
Excommunicatus vtrum conficiat di-
stin. 13, a
Excommunicatio quid facit excom-
municato distinc. 18, g
Excommunicatos vtrum simplex sa-
cerdos reconciliare potest dist. 20, f
Exercitationes tres sunt species di-
stin. 1, d
Exequiæ sumptuosæ vtrum profunt a-
nimabus distinc. 45, d
Exorcismus quid sit distin. 6, g
Exorcistarum ordo quid sit dist. 24, e
Exteriores tenebræ quæ sunt dist. 50, b
Excludi vtrum quis poterit hic à cogi-
tatione dei distinc. 50, b

F

FIDES quid operatur in baptismo
distinc. 4, a
Fides quando implet vicem baptismi
distinc. 4, e
Fides paruulorum & adultorum quo-
modo differunt distinc. 4, d
Fidem petere quomodo dicuntur par-
uuli in baptismo distinc. 6, g
Filii adoptiui vtrum possunt naturali-
bus copulari distinc. 42
Flagellatur homo à deo quinque mo-
dis distinc. 15, a
Forma baptismi qualis est distinc. 3, b
Forma confirmationis dist. 7, a
Forma consecrationis distin. 8, b
Forma, species, pondus, sapor quomo-
do remanent in sacramento dist.
11, & distinc. 12, a
Fractio sacramenti vtrum vera sit, &
quare sit distinc. 12, b, c
Fornicatio vtrum dirimit matrimo-
nium distinc. 35, b
Fornicatio spūalis quid sit distinc. 39, c
Fornicatio, stuprum, adulterium, ince-
stus, raptus, in quo differunt di. 41, d
Forma in qua iudicabit Christus di-
stin. 48, a
Furiosi vtrum matrimonium contrahe-
re possunt distinc. 34, d

G

GAVDIVM æquale vtrum habe-
bunt sancti post iudicium distinc.
49, d
Gaudium sanctorum vtrum augmen-
tabitur post iudicium distin. 19, e
Genera eleemofynarum sunt plura di-
stin. 15, c
Genera mortuorum sunt tria dist. 16, a
Generalis confessio ad quid prodest
distinc. 21, e
Genera vnctionis sunt tria dist. 22, a

Genera cantorum sunt duo dist. 24, m
Geziræ qui sunt dist. 25, d
Glos quæ vocatur distinc. 41, e
Gradus sacrorum ordinum sunt septē,
& quare septem dist. 24, a
Gradus sacri qui impediunt matrimo-
nium distinc. 27, a
Gradus consanguinitatis quot sunt di-
stin. 40, b
Gradus affinitatis qui sunt & in qui-
bus matrimonium contrahi potest
distinc. 41, a

H

HABERE plures vxores cui lice-
bat sub lege distinct. 33, d
Habitationes sanctorum in cælo, da-
mnatorum in inferno quomodo di-
stinguuntur dist. 49, a
Hæreticus vtrum baptizare potest di-
stin. 6, c. vel alia sacramenta mini-
strare dist. 25, per totum
Hæreticus vtrum conficiat corpus Chri-
sti dist. 13, a, & distinct. 25, a
Hæreticus quid sit, & quid facit hære-
ticum distinct. 13, b
Hæresis symoniaca distinguitur tripli-
citer distinct. 25, g
Hypocrita est qui diuidit confessionē
distinct. 16, a
Homicidæ sunt qui abortum procu-
rant distinct. 31, c
Homo flagellatur à deo quinque mo-
dis distinct. 15, a
Homo vndeunque nascitur, si nō pec-
cat, saluatur distinct. 33, e
Hostia intincta non debet dari popu-
lo distinct. 11, g
Hostia quare in tres partes frangitur,
& quid illæ partes significant di-
stin. 12, b, & f
Hostiarii officium quod est distinct.
24, c

Humilitatis causa nullus debet confite-
ri peccatum quod non fecit dist. 21, f

I

IANITORES qui sunt, & quod
illorum officium distinct. 24, c
Ianitricæ quæ sint dist. 41, d
Ieiunis & sobriis debet dari corpus
Christi distinct. 8, b
Ignis purgatorii qualis sit distin. 21, a
Ignis damnatorum qualis, & vbi sit di-
stin. 44, e, f, g
Igne purgabitur mūdus ante iudicium
distinct. 47, d
Ignis præcedens iudicium comburet
malos adhuc viuentes, bonos vero
non, distinct. 47, d
Immersio baptismi quotiens fieri de-
beat distinct. 3, i
Immolatio Christi semel facta quare
sæpius iteratur distinct. 12, g
Impedimenta matrimonii sunt diuer-
sa distinct. 27, & distinct. 28, & dist.
29, & distinct. 30, & c.
Incestus quid sit dist. 41, d
Indulgentia capitur tripliciter distinc.
26, d
Infirmis vtrum poenitentia sit iniungē-
da distinct. 20, d
Infirmus contemnens vnctionem sa-
cræ breuiter peccat dist. 23, b
Infidelis vtrum cum fidei matrimoniū
contrahere potest dist. 39, a, b
Ingenuus quis sit distin. 36, a
Intentionem conficiendi non habens
vtrum conficiat sacramentum di-
stin. 13, a
Intersectoribus vxorum quæ poeniten-
tia sit iniungenda dist. 37, b
Instituta sunt sacramenta propter tria
distinct. 1, c
Institutio baptismi quando facta est &
quare dist. 3, f, & 50, a

Institutio coniugii est duplex distin.
26.b

Institutio vñctionis à quibus facta est
distin.23.b

Iterantur quæ sacramenta & quæ non
distin.23.c

Ite missa est quomodo intelligitur di-
stin.24.m

Iudex qualis esse debeat sacerdos in au-
diendo confessionem dist.19.c

Iudicium finale vtrum die vel nocte
erit distin.43.c

Iudex viuorum & mortuorū est Chri-
stus, dupliciter intelligitur dist.44.f

Iudicium dei occultum quid sit distin.
46.c

Iudicii sententia qualiter fiet dist.47.a

Iudicabunt vtrum sancti cum Christo
distin.41.b

Iudicandorum erunt quatuor ordines
distin.47.c

Iudicis forma qualis erit dist.48.a

Iudicium in quo loco erit dist.48.d

Iusiurandum habet tres comites dist.
39.a

Iustitia & misericordia in deo vtrum
sint idem vel diuersa dist.46.d

L

LA I C O vtrum sit cōfitemdum di-
stin.17.c

Laicis eucharistia intincta non est dan-
da distin.10.g

Lamech primus omnium duas habuit
vxores dist.33.a

Lectoris officium quod est dist.24.d

Legalia quando cessauerunt dist.3. K

Legitimæ personæ sunt diuersæ distin.
34.a

Leuir quis vocatur dist.41.d

Ligandi & soluendi potestas qualiter
data est sacerdotibus distin.18. per
totum

Ligant & soluunt quomodo sacerdo-
tes distin.18.d.e.f.&c.

Ligatur & soluitur peccator dupliciter
ibidem

Ligandi & soluendi potestatem vtrum
omnes habeant sacerdotes distin.
19.c

Lignum, foenum, stipulam ædificare
quid sit dist.21.a.b

Locus iudicii extremi vbi erit distin.
48.d

M

MA L V S sacerdos vtrum sacramen-
ta ministrare potest dist.5. & dist.
13.a

Malus finis non contaminat sacramen-
tum dist.30.e

Malum incontinentiæ quid sit distin.
31.g

Maledicam benedictionibus vestris,
quomodo intelligitur dist.19.c

Mali vtrum cum suis deformitatibus
resurgant distin.44.d

Malis in inferno vtrum datur aliqua
mitigatio pœnæ dist.46.a

Mali vtrū in inferno peccabūt di.50.a

Mali in inferno vtrum habeant notitiā
eorum quæ hic aguntur dist.50.c

Mali & boni vtrum se inuicem vide-
bunt post iudicium distin.50.f

Manducatur corpus Christi duobus
modis dist.9.a

Mariæ & Ioseph cōiugium vtrum fuit
verum dist.26.g. & dist.28.c. & di-
stin.30.b.c

Matrimonii qñ, quare, & vbi sit institu-
tum dist.26.a.b. & dist.30.d

Matrimonium quando secundum præ-
ceptum vel secundum indulgentiam
est institutum dist.26.c

Matrimonium cuius rei sit sacramen-
tum distin.26.f.g

Matrimonium quid sit dist.27.b

Matrimonij causa efficiens quæ est di-
stin.27.c

Matrimonium vtrum solo fiat consen-
su dist.27.d

Matrimonium quando incipit distin.27.c.f

Matrimonium vtrum faciat consensus
de futuro cum iuramento dist.28.a

Matrimonium quibus verbis contrahi-
tur dist.28.c

Matrimonij substantia est consensus de
præsenti dist.28.b

Matrimonium impedit consensus coa-
ctus dist.29.a

Matrimonium impeditur quadruplici
errore dist.30.a

Matrimonij bona sunt tria di.31.a

Matrimonij separatio est duplex di-
stin.31.b

Matrimonium vtrum sine sacramento
fieri potest dist.31.c

Matrimonialis coitus vtrum sit cū pec-
cato di.31.f.g. & di.32.d

Matrimonium quomodo ordinatū fuit
temporibus antiquis. distin.33. per
totum.

Matrimonium propter quas causas se-
paratur di.34. & dist.35. & dist.36.
per totum.

Matrimonium vtrum sit inter seruiles
diuersorum dominorum di.39.b

Matrimonium in qua ætate contrahi
debet di.36.d

Matrimonium in quibus ordinibus fie-
ri non potest di.37.a

Matrimonium vtrum stare potest in-
ter fideles & infideles di.39.a.b

Matrimonium infidelium vtrum sit le-
gitimum di.39.i

Matrimonium in quibus affinitatis gra-
dibus stare nō potest dist.40. & di.

41. per totum.

Matrimonium consanguineorum qui-
bus testificantibus diuiditur distin.27.
41.d

Matrimonium vtrum fieri potest inter
filios vel filias spirituales di.42.a

Matrimonium vtrum filij naturales cū
adoptiuis contrahere possunt dist.
42.d

Memoriam peccatorum vtrum habe-
bunt sancti quæ hic commiserunt di-
stin.43.d

Mentis virginitas melior est virginita-
te carnis di.33.c

Meritis quibus iuuabuntur qui in fine
seculi reperientur di.45.f

Merita sanctorū quomodo nobis suf-
fragantur dist.45.g.h

Mersio trina an debet fieri in bapti-
smo dist.3.i

Misericordius vtrum agit deus cū ma-
lis quàm peccata eorum meruerunt
dist.45.c. & dist.46.a

Misericordia & iustitia dei vtrum sunt
idem vel diuersa di.46.d

Misericordia, bonitas, iustitia, vtrū ha-
beant distincta opera di.46.e

Misericordia & iustitia sunt viæ domi-
ni, quomodo intelligitur di.46.f

Ministerium angelorum quale erit in
iudicio dist.47.d

Modus cōuersionis eucharistiæ vtrum
sit formalis vel substantialis distin.
11.2

Modus pœnitendi quomodo fieri de-
beat dist.16. & dist.17. per totum.

Modi ligandi & soluendi sunt diuersi
distin.18. per totum.

Monstra vtrum in suis deformitatibus
resurgant di.44.h

Mortua opera bona reuiuiscūt per po-
nitentiam dist.15.e

Mortale peccatum quantum polluit animam di.18.h
Mortalia & venialia potest quis vere poenitere excepto vno mortali & pluribus venialibus di.21,d
Morientur quomodo hi qui in fine seculi inueniuntur di.43.c
Mortui quomodo resurgunt di.44, & distinct.45.per totum.
Mulier quae non pertinet ad matrimonium distinct.29,g
Mundus quomodo consumetur igne ante iudicium distinct.47.d
Mutatis ab egritudine vtrum sacramenta dari debent di.20,c

N

NECESSITATIS tempore non est neganda poenitentia di.20.e
Neophytus quid sit di.6.h
Nisi quis renatus fuerit &c. quomodo intelligitur di.4,c
Nocte media veniet Christus: quomodo intelligitur di.43,c
Nomina dignitatum vel officiorum ecclesiasticorum quae sunt distinct.24,l
Nuptiae quam bonae sunt distinct.26, per totum.
Nuptias solus consensus voluntarius facit distinct.27.per totum.
Nuptialia pacta sunt duplicia distinct.27,l
Nuptiarum causa finalis quae est distinct.30,d
Nuptiae quibus temporibus non sunt celebrandae di.32,c,d,e
Nuptiae quomodo fuerunt temporibus antiquis ordinatae di.33,a
Nuptiae vtrum fieri possunt inter filios adoptiuos & naturales di.42,d
Nuptiae secundae, tertiae, vel quartae vtrum sint licite vel non di.42,i

O
OBLATIO eorum qui sine confessione decedunt vtrum sit recipienda distinct.20,g
Obscuratio solis & lunae qualiter fiet in die iudicii distinct.48,e
Occisores vxorum qualiter debeant poenitere distinct.37,b
Occultum iudicium dei quid sit distinct.46,c
Offenditur deus tribus modis distinct.86,a
Officia sacrorum ordinum quomodo Christus impleuerit distinct.24.per totum.
Olei consecratio vtrum a simplici sacerdote fieri potest di.20,f
Opera bona sine charitate facta non valent di.15,f
Opera bona in peccatis facta ad quid valeant di.15,f
Orationes & elemosynae quibus profunt di.45,c
Orationes omnium vtrum sancti audiant di.45,g
Ordines sacri quot sunt, & quomodo nominantur di.24,per totum.
Ordinare vtrum possunt haeretici distinct.25,per totum.
Ordinare vtrum possunt symoniaci distinct.25,d,e
Ordinandorum aetas quae esse debeat distinct.25,i
Ordines sacri qui impediunt matrimonium di.37,a
Ordines iudicandorum erunt quatuor distinct.47,c
Ordo iudicii finalis qualiter erit distinct.42,d

P

PARTES sacramenti eucharistiae quid significant di.12,f

Paruuli qui incircumcisi moriebantur vtrum saluabantur di.1,l
Passibile corpus dedit Christus discipulis distinct.11,h
Passio supplet vicem baptismi distinct.4,d
Pater deus vtrum se deum genuerit distinct.4.per totum.
Patriarcha vnde dicitur di.24,m
Peccata an saepe dimittantur per poenitentiam di.14,d
Peccata vtrum per solam contritionem dimittantur sine oris confessione distinct.17.per totum.
Peccata quomodo dimittuntur per sacerdotes di.18,per totum.
Peccata aliqua vtrum post hanc vitam remittuntur di.21,per totum.
Peccata dimissa an iterum redeant distinct.22,a
Peccata quae impediunt matrimonium distinct.39,d
Peccare vtrum possunt mali in inferno distinct.50,a
Poena sacerdotis confessionem publicantis quae sit di.21,g
Poenae damnatorum an aliquando mitigantur distinct.46,a
Poena damnatorum vtrum obfuscat gloriam beatorum di.50,g
Poenitentia est duplex di.14,a
Poenitentia quid sit, & vnde dicitur distinct.14,a
Poenitentia solennis quae sit di. Ibidem.c
Poenitere vtrum potest de vno peccato qui pluribus est irretitus distinct.15,a
Poenitentiae perfectio consistit in tribus distinct.16,a
Poenitentia vera quid sit Ibidem.a
Poenitentia falsa quae sit Ibidem.b
Poenitentia agitur tribus modis distinct.

Ratio 16,c
Poenitentia venialium quae sit di.16,d
Poenitentia finalis quantum valeat distinct.20,a
Poenitentia non completa decedentes qualiter purgantur di.20,b
Poenitentia morientibus non est imponenda distinct.20,d
Poenitentia non est neganda in necessitate Ibidem.c
Poenitentia non delet peccatum nisi illud quod deserit homo distinct.21,d
Poenitere potest homo de omnibus peccatis excepto vno mortali & pluribus venialibus di.21,d
Personae legitima quae sint di.37,a
Persona in qua iudicabit Christus distinct.48,a
Potestatem baptismi quam dedit Christus seruis, & quam sibi retinuit distinct.5,b,c
Purgatorii ignis qualis sit di.21,a
Purgantur quidam citius, quidam tardius in igne di.21,b
Purgabitur quomodo mundus ante iudicium di.47,d
Q
QUALIS sit ignis infernalis distinct.48,d
Quatuor sunt episcoporum ordines distinct.24,m
Quinque modis flagellat deus distinct.15,a
Quotquot in Christo baptizati estis &c. quomodo intelligitur di.4,c
R
RAPTVS quid sit di.41,d
Rapiuntur quomodo obuiam Christo qui viui reperiuntur ante iudicium di.43,e
Reconciliatio non est neganda tempore necessitatis di.20,e

Reconciliare nō potest presbyter pœnitentes incōsulito episcopo di. 29. f
Redemit qualiter nos Christus à diabo lo & peccato dist. 19. per totum.
Remittitur vtrum aliqua peccata post hanc vitam. dist. 21. a
Renat⁹ nisi quis fuerit ex aqua & spiritu sc̃to quomodo intelligitur di. 4. c
Renunciare quibus debet baptizandus dist. 6.
Reordinandi vtrum sint qui ab hæreticis sunt ordinati dist. 25. per totū.
Rem & sacramentum quidā accipiunt in baptismo & quidam non di. 4. a
Res sacramenti eucharistiæ est duplex dist. 8. d
Res sacramenti coniugij quæ est dist. 26. f
Resurrectionis modus & conditio qualis fiet dist. 43. per totum.
Resurrectionis causa quæ fiet dist. 43. b
Resurgent quomodo hi qui viui reperiuntur ante diem iudicij dist. 43. c
Resurgentium ætas & statura quæ erit dist. 44. a
Resurget quicquid est de substantia & natura hominis di. 44. b
Resurgent vtrum sancti vel mali cum deformitatibus quas hic habuerunt dist. 44. c. d
Resurrectio abortiuorum & monstrorum qualis fiet dist. 44. h

S

SACRAMENTVM quid sit dist. 1. b
Sacramentum & signum in quo differunt dist. 1. b
Sacramenta quare instituta sunt di. 1. c
Sacramētum in quibus consistit Ibid. d
Sacramēta veteris & nouæ legis in quo differunt dist. 1. c

Sacramenta nouæ legis quæ & quo sunt di. 2. a
Sacramenta quare non fuerunt instituta statim post lapsum hominis dist. 2. b
Sacramentum cōiugij ante peccatum est institutum di. 2. c
Sacramentum baptismi quando est institutum dist. 3. f
Sacramentum altaris quando est institutum dist. 8. b
Sacramentum eucharistiæ vtrum hæretici & excommunicati consecrare possunt di. 13. a
Sacramentum quid est in pœnitentia dist. 22. c
Sacramētum vnctionis à quibus est institutum di. 23. b
Sacramentum coniugij cuius rei est sacramentum di. 26. f
Sacerdos vtrū potest dimittere vel retinere peccata di. 13. per totum.
Sacerdotes an omnes habeant clauēs ecclesiæ di. 19. per totum.
Sacerdos simplex non potest reconciliare publice pœnitentem incōsulito episcopo di. 20. f
Sacerdotis confessionē publicantis pena quæ sit dist. 21. g
Sacerdotalis ordo vnde habet exordium dist. 24. i
Sacerdotes à consortio mulierum pœnitus debent esse alieni dist. 37. a & dist. 33. d
Sacrificium altaris an celebrari potest sine aqua dist. 11. g
Sacrificium an sit quod in altari geritur vel immolatio di. 12. g
Sancti an omnes æqualiter cognoscant deum dist. 49. c
Sancti an æquale habent gaudium in cœlo dist. 49. d

Sanctorum beatitudo vtrū maior erit post iudicium dist. 49. e
Sanctorum gloriam vtrū obfuscat pœna damnatorum dist. 50. g
Satisfactio vera quæ sit & quæ falsa dist. 16. a. b
Satisfactio venialium quæ sit dist. 16. d
Scire an potest deus semper quæ semel scit dist. 41. f
Schismatici vtrum sacramentū eucharistiæ conficiant di. 13. a
Separatio est duplex dist. 31. b
Septem sunt sacramenta ecclesiæ dist. 2. a
Signum quid sit dist. 1. a
Signum & sacramentum in quo differunt dist. 1. a
Symoniacus vtrum consecrare vel ordinare potest dist. 25. d
Symoniaca hæresis fit tripliciter dist. 25. g
Soli deo vtrum sufficiat confiteri absq; sacerdote dist. 17. c
Soluēdi potestas quomodo data est sacerdotibus dist. 18. & dist. 19. per totum.
Specie quare sub alia Christus corpus suum tradidit. dist. 11. c
Spiritalis cognatio vbi sit di. 42. a
Spirituales filij qui sunt dist. 42. b
Spirituales filij vtrum naturalibus copulari possunt dist. 42. d
Sponsa vtrum potest intrare monasterium sine consensu sponsi dist. 27. g
Sponsus & sponsa multipliciter accipiuntur dist. 27. K. l
Sponsa quæ dicitur vidua mortuo sponso & quæ non dist. 27. n
Sponsam viduam ducens an ad sacros ordines accedere potest dist. 27. o
Statura resurgentium qualis erit dist. 44. a

Subdiaconatus ordo quis sit dist. 24. g
Substantia panis & vini vtrum substantialiter vel formaliter in corpus & sanguinem convertatur dist. 11. a. b
Succentoris officium dist. 24. m
Sufficiat vtrum soli deo confiteri dist. 17. c

T

TABVLA secūda post naufragiū est pœnitentia di. 14. a
Tarda pœnitentia quantum valeat dist. 20. a
Temporaliter quæ peccata punit deus dist. 15. b
Tempus pœnitendi quandiu durat dist. 20. a
Temporibus quibus nuptiæ non sunt celebrandæ dist. 30. c. d. e
Tenebræ interiores quæ sunt dist. 18. i
Tenebræ exteriores quare dicuntur in inferno dist. 50. b
Tonsura clericalis quid significat dist. 24. b
Tria sunt genera vnctionis dist. 23. a
Tria sunt genera coniugij di. 31. a
Tria sunt genera consanguinitatis dist. 42. a
Tribus modis agitur pœnitentia dist. 16. c
Triforme est corpus Christi dist. 12. f

V

VALDE malis vtrum datur mitigatio pœnæ dist. 46. a
Vbi sit ignis infernalis dist. 44. f
Vbi erit iudicium finale di. 48. d
Velle an possunt sancti aliud q̃ quod deus vult dist. 45. h
Venialia peccata quibus delentur dist. 16. d
Venialia peccata quomodo post hanc vitam purgantur dist. 21. a. b
Venialia peccata sufficit generatim cō

fiteri distinct. 21, c
Vera beatitudo quæ sit dist. 49, b
Vera poenitentia quæ sit dist. 26, a
Verè poenitens quis sit dist. 21, d
Viaticum quare dicitur corpus Christi
distinct. 8, a
Virgines consecrare an potest presby-
ter dist. 20, f
Virginitas Ioannis vtrum sit præferen-
da castitati Abrahamæ dist. 33, b
Virginitas mentis melior est virginita-
te carnis dist. 33, e
Virtus sacramenti eucharistiæ quæ sit
distinct. 12, g
Vita mala sacerdotis non contaminat
sacramentum dist. 13, a
Vitam beatam vtrū omnes habere ve-
lint dist. 49, b
Vnctionum tria sunt genera di. 23, a
Vnctionis sacramentū à quibus est in-
stitutum di. 23, b
Vnctionis sacramentum an iterari de-
beat di. 23, c
Vniuersæ viæ domini misericordia &
veritas quomodo dicuntur distinct.
46, f
Voluntatem qualem habeant damna-
ti dist. 50, a
Votum quid sit dist. 38, a
Votum est duplex. scilicet commune & sin-
gulare dist. 38, b
Votum singulare est duplex. scilicet priuatū
& solenne dist. 38, b

Vxores plures cui licebat habere tēpo-
re legis dist. 33, d
Vxor non est dimittēda pro aliqua ma-
cula vel infirmitate corporis distin.
34, f
Vxorem dimittere an potest vir causa
fornicationis dist. 35, b. c. d
Vxorum interfectores quomodo pœ-
nitere debeant dist. 37, b
Vxor propter fornicationem spiritua-
lem an debeat dimitti dist. 39, c
Vxor fratris quomodo vocatur distin.
41, c

X

CHRISTVS quam potestate ba-
ptismi seruis tradidit, & quam sibi
retinuit dist. 5, b. c
Christi corpus quomodo conficitur de
substantia panis dist. 11. per totum.
Christus quale corpus dedit discipulis
distinct. 11, c
Christus vtrū quotidie immoletur vel
tantum semel immolatus est distin.
12, d
Christus iudex viuorum & mortuorū
quomodo intelligitur dist. 43, f
Christus in qua forma iudicabit distin.
48, a

INDICIS LIB. IIII.

FINIS.

PARISIIS.

EXCVDEBAT IOANNES LO-
DOICVS TILETANVS, SVMPTI-
BVS IOANNIS ROYGNI.

M. D. XXXVII.

Don Juan de Garza y su sucesor
Don Juan de Vaguedo y su sucesor
Don Juan de Vaguedo y su sucesor

Atan. Decir. 67. millas de m. produciendo
edificios de las 12. millas.

mas. Dec
Vista m. de la costa de cinquenta y una
letras. 24. millas de m. 27. millas. de la J. de J. de J.

Atan. Decir. Del a. 1622 y 1623

requisna

